

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

8Α

Ο Μ Ι Λ Ι Ε Σ
Σ Ε Π Ρ Ο Σ Ω Π Α Κ Α Ι Ρ Η Τ Α
Τ Η Σ Π Α Λ Λ Α Ι Α Σ Δ Ι Α Θ Η Κ Η Σ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ – ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπο τὸν

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΠΑΠΑΕΥΑΓΓΕΛΟΥ

Διδάκτορα Θεολογίας

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1990

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὸν τόμο αὐτὸν τῶν ἔργων τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ἐκδίδονται εἴκοσι τρεῖς ὁμιλίες του, ἠθικοκοινωνικοῦ κυρίως καὶ λειτουργικοῦ περιεχομένου, ποὺ εἶναι ἐμπνευσμένες ἀπὸ διάφορα πρόσωπα, ὀράματα, γεγονότα καὶ χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅπως εἶναι ἡ μητέρα τοῦ Σαμουὴλ ἸἸννα, ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ, ὁ προφῆτης Ἡλίας, οἱ βασιλεῖς Σαοὺλ καὶ Δαβίδ, ὁ προφῆτης Ἰερεμίας, τὸ δράμα τοῦ Ἡσαΐα, ὁ Μελχισεδέκ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Νινευῆ.

1. *Εἰς τὴν ἸἸνναν*, ὁμιλίες πέντε: Ἀναφέρονται στὴν προσευχὴ τῆς μητέρας τοῦ τελευταίου Κριτῆ τῆς Π. Διαθήκης ἸἸννας, στὴν ἀπόκτηση τοῦ Σαμουὴλ καὶ στὴν ἀφιέρωσή του στὸ ναό. Στις ὁμιλίες αὐτὲς ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ μιλήσει γιὰ τὴν ἀξία καὶ σπουδαιότητα τῆς νηστείας, γιὰ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν¹· νὰ ἐξυμνήσει τὴ θερμὴ πίστη, τὴν ἐπιμονὴ καὶ τὴν καλωσύνη τῆς ἸἸννας, καὶ νὰ συστήσει τὴν τιμὴ καὶ τὸ σεβασμὸ τῶν ἱερέων, καὶ τὴν προσευχὴ πρὶν καὶ μετὰ τὸ φαγητό²· νὰ τονίσει πόσο μεγάλο σφάλμα εἶναι ἡ ἀδιαφορία γιὰ τὴν ἐπιμέλεια τῶν παιδιῶν³· νὰ ὑπογραμμίσαι τὴν ἀνάγκη τοῦ τακτικοῦ ἐκκλησιασμοῦ καὶ τῆς συνεχοῦς προσευχῆς⁴· νὰ ἐξηγήσει τὸ ἀληθινὸ νόημα τῶν ἑορτῶν καί, ἀναφερόμενος στὴν ὑπαρξὴ πλουσίων καὶ φτωχῶν, νὰ ὑποστηρίξει ὅτι καὶ ἡ φτώχεια, ὅταν θεωρηθεῖ μὲ τρόπο σωστό, ἔχει τὰ πλεονεκτήματά της⁵.

Οἱ ὁμιλίες αὐτὲς ἐγιναν στὴν Ἀντιόχεια τὸ ἔτος 387 μ. Χ. κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Πεντηκοσταρίου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τελευταία ποὺ ἐγινε μετὰ τὴ γιορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς⁶.

2. *Εἰς τὸν μακάριον Ἀβραάμ*: Ἀναφέρεται στὸν πρῶτο πατριάρχη τῆς Π. Διαθήκης καί, ἐγκωμιάζοντας τὴν ὑπακοή, τὴν πίστη καὶ ἀφοσίωσή του στὸ Θεό, δείχνει ὅτι οἱ γέροντες στὴν Ἐκκλησία

1. Ὅμιλία Α'. 2. Ὅμιλία Β'. 3. Ὅμιλία Γ'.
4. Ὅμιλία Δ'. 5. Ὅμιλία Ε'. 6. Ὅμιλία Ε'1.

ἀποτελοῦν κόσμημα καὶ χαρὰ τῆς, ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι συμβαίνει στὴν καθημερινὴ ζωὴ, ὅπου συνήθως θεωροῦνται ἄχρηστοι.

3. *Εἰς τὸν Ἰλίαν καὶ τὴν χήραν*: Κύριο θέμα τῆς ὁμιλίας αὐτῆς εἶναι ἡ ἐλεημοσύνη, τὴν ὁποία ἀναπτύσσει ὁ ἱ. Χρυσόστομος διηγούμενος τὴν ἱστορία τῆς ἀνομβρίας καὶ τῆς πείνας ποὺ προκάλεσε ὁ Ἰλίας γιὰ νὰ σωφρονήσῃ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τῆ φιλοξενία ποὺ δέχτηκε ἀπὸ μιὰ ἀλλόφυλη φτωχὴ χήρα στὰ Σαρεπτὰ τῆς Σιδώνας, ὅπου κατέφυγε γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὴ μανία τῶν συμπατριωτῶν του.

4. *Εἰς τὸν Δαβὶδ καὶ τὸν Σαοὺλ*, ὁμιλίες τρεῖς: Ἀναφέρονται στὴ συμπεριφορὰ τῶν δύο αὐτῶν ἀνδρῶν τῆς Π. Διαθήκης μεταξύ τους καὶ δίνουν τὴν ἀφορμὴν στὸν ἱ. Χρυσόστομο νὰ μιλήσῃ γιὰ τὴν ἀνεξικακία, τὴν ἐπιείκεια καὶ τὴ συγχώρηση τῶν ἐχθρῶν⁷: νὰ τονίσῃ ὅτι εἶναι σπουδαῖο ὄχι μόνον νὰ ἀσκοῦμε τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ἐπαινοῦμε⁸: νὰ ἐπαναλάβῃ γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ πόσων κακῶν πρόξενος γίνεται ἡ μετάβαση στὰ θεάτρα, καὶ νὰ ὑπογραμμίσῃ καὶ πάλι τὴν ἀξία τῆς ἐλεημοσύνης⁹. Καὶ οἱ ὁμιλίες αὐτὲς ἐκφωνήθηκαν στὴν Ἀντιόχεια τὸ καλοκαίρι τοῦ 387.

5. *Εἰς τοὺς Ψαλμοὺς*, ὁμιλίες δύο: Οἱ ὁμιλίες αὐτὲς ἔχουν ὡς ἀφετηρία τους τὸν ψαλμικὸν στίχον: «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτίσῃ ὁ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ» (48,17) καὶ ἔχουν ὡς κύριο θέμα τους τὸν πλοῦτον, ποὺ χαρακτηρίζεται ὡς τὸ πιὸ ἀβέβαιο πρᾶγμα στὸν κόσμον καὶ δραπέτης, ἀφοῦ πηγαίνει πότε στὸν ἕνα καὶ πότε στὸν ἄλλο. Τὸ θέμα τοῦ πλοῦτου δίνει τὴν εὐκαιρία στὸν ἱ. Χρυσόστομο νὰ περιγράψῃ μὲ τὴν ἀπαράμιλλη γλαφυρότητα τῆς γλώσσας του τὴ ματαιοδοξία τῶν πλουσιῶν, τὴν ὑπεροψία, τὴ σκληρότητα, τὴν ἀπανθρωπιά καὶ τὴν πλεονεξία, νὰ ἐξάρῃ τὴν ἀξία τῆς φιλοξενίας, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλοπτωχείας καὶ νὰ τελειώσῃ ἀνακηρύσσοντας τὴν ἐλεημοσύνη «βασιλισσα τῶν ἀρετῶν»¹⁰.

6. *Εἰς τὸν Ἡσαΐαν* ὁμιλίες ἕξι: Ἀναφέρονται στὸ ὄραμα τοῦ μεγαλοφωνότατου προφήτη (6,1) καὶ στὸ βασιλιά τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Ὁζία, μετὰ τὸ θάνατον τοῦ ὁποίου εἶδε ὁ Ἡσαΐας τὸ ὄραμα. Σ' αὐτὲς ὁ Χρυσόστομος κάνει λόγο γιὰ τὸν τακτικὸν ἐκκλησιασμὸν καὶ τὴ

7. Ὁμιλία Α'.

8. Ὁμιλία Β'.

9. Ὁμιλία Γ'.

10. Ὁμιλία Β', 4.

στάση κατὰ τὴν ὥρα τῆς λατρείας, καὶ ψέγει τὴ συνήθεια πολλῶν νὰ συζητοῦν τὴν ὥρα ἐκείνη τὶς ἰδιωτικὲς ὑποθέσεις τους· μὲ ἀφορμὴ τὴν ὑπεροπτικὴ συμπεριφορὰ τοῦ Ὁζία ἀναφέρει πόσο κακὸ εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ὅτι τὸ ἱερατικὸ ἀξίωμα εἶναι ἀνώτερο τοῦ βασιλικοῦ· καὶ τέλος, περιγράφοντας τὸ φόβο καὶ τρόμο μὲ τὸν ὁποῖο στέκονται τὰ Σεραφεῖμ γύρω ἀπὸ τὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ, κάνει καὶ πάλι λόγο γιὰ τὴ στάση ποὺ πρέπει νὰ τηροῦμε κατὰ τὴν ὥρα τῆς λατρείας.

7. *Εἰς τὴν προφητικὴν ρῆσιν* «ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ κατασκευάσας φῶς καὶ ποιήσας σκότος, ὁ ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακὰ»¹¹: Ἐναφέρεται στὸ θέμα κατὰ πόσο ὁ Θεὸς εἶναι ὁ αἴτιος τῶν κακῶν. Ἐναπτύσσοντας τὸ θέμα τοῦ ὁ ἰ. Χρυσόστομος, μὲ τὸ γνωστὸ ἐπαγωγὸ τρόπο του, κατατάσσει τὰ πράγματα ὅλα σὲ τρεῖς κατηγορίες· σὲ καλὰ, σὲ κακὰ καὶ σὲ ἐνδιάμεσα. Ἐνδιάμεσα εἶναι τὰ καθευατὰ οὐδέτερα, ποὺ ἀνάλογα μὲ τὴ χρῆση τους γίνονται καλὰ ἢ κακὰ (π.χ. ὁ πλοῦτος, ἡ φτώχεια, ἡ ζωὴ, ὁ θάνατος, ἡ δουλεία, ἡ αἰχμαλωσία κ. ἄ.). Ἡ παρεξήγηση γύρω ἀπὸ τὸ θέμα αὐτὸ ὀφείλεται στὸ γεγονός, ὅτι πολλοὶ ἀπερίσκεπτοι θεωροῦν κακὰ ὄχι μόνον τὰ πραγματικὰ κακὰ (ἀσέβεια, βλασφημία, ἀσέλγεια, ὠμότητα, ἀπανθρωπιά κλπ.), ἀλλὰ καὶ τὰ ἐνδιάμεσα.

8. *Εἰς τὸ ρητὸν τοῦ προφήτου Ἰερεμίου* «Κύριε, οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ἀνὴρ πορεύεται καὶ κατορθώσει πορείαν αὐτοῦ»¹²: Ἐναφέρεται στὸ θέμα κατὰ πόσο ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ ὅ,τι κάνει. Ὁ ἰ. Χρυσόστομος ἀπορρίπτοντας τὴ γνώμη ποὺ κυκλοφορεῖ εὐρέως, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῆς ζωῆς του, τὴν ἀποδίδει σὲ παρερμηνεῖα τῶν Γραφῶν, ἢ ὁποῖα ὀφείλεται στὴν ἀπόσπαση φράσεων τῆς Γραφῆς ἀπὸ τὴν ὅλη συνάφεια τοῦ σχετικοῦ κειμένου. Τὴ συνήθεια αὐτὴ ὀρισμένων τὴν ἀποδίδει στὴν παυουργία τοῦ διαβόλου.

9. *Εἰς τὸν Μελχισεδέκ*: Καὶ στὴν ὁμιλία αὐτὴ ἀσχολεῖται μὲ τὶς δυσκολίες ποὺ παρουσιάζονται ὡς πρὸς τὴν κατανόηση τῶν Γραφῶν, καὶ ἐξηγεῖ γιὰ τὸν Μελχισεδέκ δὲν εἶναι ἀνώτερος τοῦ Χριστοῦ, ὅπως ἰσχυρίζονταν οἱ Μελχισεδεκίτες.

10. *Εἰς τὴν μετάνοια τῶν Νινευϊτῶν*: Ἐναφέρεται φυσικὰ στὸ θέμα

11. Ἠσ. 45,7. 12. Ἰερ. 10,23.

τῆς μετάνοιας καὶ τονίζει ὅτι εἶναι ἀναγκαία γιὰ ὄλους, ἀφοῦ κανένας δὲν εἶναι ἀναμάρτητος. Στὴν εἰλικρινῆ μετάνοια μᾶς βοηθεῖ τὸ παράδειγμα ἐκείνων ποὺ ἔμειναν ὀνομαστοὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ τους, καὶ σὰν παράδειγμα καθολικῆς καὶ εἰλικρινοῦς νηστείας προβάλλεται ἡ γνωστὴ τριήμερη νηστεία τῶν Νινευϊτῶν, ποὺ ἀναπτύσσεται μὲ σαφήνεια καὶ παραστατικότητα.

Καὶ στὶς ὀμιλίες αὐτές, ὅπως καὶ σὲ ὄλες τὶς ἄλλες τοῦ ἱεροῦ Χρῦσοστόμου, ποὺ γίνονταν στὴν ἐκκλησία ὡς προφορικὰ κηρύγματα καὶ καταγράφονταν ἀπὸ ταχυγράφους, θαυμάζει κανεὶς τὴν παιδαγωγικὴ μέθοδό του καὶ τὴ δαψιλῆ χρῆση παραδειγμάτων, παραβολῶν καὶ εἰκόνων ἀπὸ τὸ ἄμεσο περιβάλλον τῶν ἀκροατῶν του (γεωργοὺς, ψαράδες, ναυτικούς, βασιλεῖς, δασκάλους, θάλασσα, τρικυμίες, οἰκογένεια κλπ.), καθὼς καὶ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἀμεσότητα τῆς ἐπικοινωνίας του μὲ τὸ ἀκροατήριό του. Ἀξιοσημεῖωτη εἶναι ἡ προσπάθεια ποὺ καταβάλλει στὴν ἀρχὴ κάθε ὀμιλίας του νὰ προσελκύσει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσοχὴ τῶν ἀκροατῶν του ἄλλοτε ἐπιτιμώντας αὐτοὺς ποὺ ἀπουσιάζουν προτιμώντας τὸν ἵπποδρομο ἢ τὰ θεάτρα, ἄλλοτε ἐπαινώντας τὴν προθυμία καὶ τὴν ἡσυχία μὲ τὴν ὁποία τὸν παρακολουθοῦν, ἄλλοτε ἀπαριθμώντας τὶς ὠφέλειες ποὺ θὰ ἀποκομίσουν ἀπὸ τὴν ἀκρόαση τῶν ὀμιλιῶν του, ἄλλοτε χρησιμοποιοῦντας ὕφος ὀρμητικό, ἐντυπωσιακὸ ἢ πανηγυρικό, καὶ γενικὰ κάνοντας ὅ,τι μπορούσε, ὥστε καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τους νὰ ἐλκύσει, καὶ τὴν προσοχὴ τους νὰ κρατήσῃ, καὶ τὸ ἠθικό τους νὰ τονώσει. Ἡ ἀνάπτυξη, στὴ συνέχεια, τοῦ θέματός του μὲ τρόπο ἐπαγωγό, μὲ ζωντάνια καὶ παραστατικότητα καὶ μὲ τὴν χρησιμοποίηση πλήθους παραδειγμάτων ἀπὸ τὴν ἀγία Γραφή καὶ τὴν καθημερινὴ ζωὴ, καὶ ἡ ἀνακεφαλαίωση στὸ τέλος ὅσων λέγονται, ὥστε νὰ χαραχθοῦν καλὰ στὴ μνήμη τους καὶ νὰ γίνουν ὁδηγοὶ στὴ ζωὴ τους, καθὼς ἐπίσης ἡ παρρησία μὲ τὴν ὁποία μιλοῦσε, ὁ πλοῦτος τοῦ λεξιλογίου του καὶ τὸ ἄπειρο πλῆθος τῶν ἄλλων ὀμιλητικῶν καὶ διδακτικῶν ἀρετῶν του, δείχνουν ὅτι δὲν καθιερώθηκε ἄδικα ὡς οἰκουμενικὸς διδάσκαλος καὶ Δημοσθένης τῆς Ἐκκλησίας.

Π. Παπαευαγγέλου

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

ΕΙΣ ΤΟ ΔΕΙΝ ΚΑΙ ΕΝ ΤΗ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ, ΚΑΙ ΑΕΙ

Τῆς νηστείας μεμνησθαι, καὶ ὅτι οὐ παρουσία μόνον, ἀλλὰ καὶ μνήμη νηστείας ὠφελεῖ· καὶ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, καὶ ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων οὐ μικρὸν μέρος αὐτῆς ἢ φυσικῆ τῶν γονέων περὶ τὰ ἔκγονα φιλία· καὶ ὅτι οὐ πατράσι μόνον, ἀλλὰ καὶ μητράσιν ἐπιτέτακται τὰ παιδιά ρυθμίζειν, καὶ πρὸς τῷ τέλει περὶ τῆς Ἄννης.

1. Ἐπειδὴν ξένον τινὰ καταχθέντα πρὸς ἡμᾶς, ἡμέρας τινὰς ὑποδεξάμενοι φιλοφρόνως καὶ λόγων αὐτῶ καὶ ἄλῶν κοινωνήσαντες, ἀποπέμψωμεν, τῇ μετὰ τὴν ἀποδημίαν ἐκείνην ἡμέρᾳ, τραπέζης παραθείσης, εὐθέως ἀναμνησκόμεθα αὐτοῦ τε καὶ τῶν λόγων τῆς συνουσίας καὶ 5 μετὰ πολλῆς αὐτὸν ἐπιζητοῦμεν τῆς ἀγάπης· τοῦτο δὴ καὶ ἐπὶ τῆς νηστείας ποιήσωμεν. Καὶ γὰρ κατήχθη πρὸς ἡμᾶς ἡμέρας τεσσαράκοντα, ὑπεδεξάμεθα αὐτὴν φιλοφρόνως καὶ ἀπεπέμψαμεν. Ἐπεὶ οὖν μέλλομεν παρατιθέναι τράπεζαν νῦν πνευματικὴν, ἀναμνησθῶμεν αὐτῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ἀπάντων ἐγγενομένων ἡμῖν ἀγαθῶν. Οὐ γὰρ δὴ πα- 10 ρουσία νηστείας μόνον, ἀλλὰ καὶ μνήμη νηστείας τὰ μέγιστα ὠφελεῖσαι δύναται ἄν. Καὶ καθάπερ οἱ φιλοῦμενοι παρ' ἡμῶν οὐχὶ παρόντες μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς νοῦν ἡμῖν ἐρχόμενοι, πολλῆς ἡμᾶς πληροῦσιν ἡδονῆς, οὕτω καὶ αἱ τῆς νηστείας ἡμέραι, καὶ οἱ σύλλογοι καὶ αἱ διατριβαὶ αἱ κοιναὶ καὶ τὰ ἄλλα ἃ παρ' ἐκείνης ἐκαρπούμεθα καλά, καὶ ἀπὸ τῆς μνήμης 15 εὐφραίνει, κἂν ταῦτα ἅπαντα συλλέξαντες ἀναμνησθῶμεν, μεγάλα καὶ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν κερδανοῦμεν.

Ταῦτα δὲ λέγω οὐκ ἀναγκάζων νηστεύειν, ἀλλὰ πείθων μὴ τρυφᾶν, μηδὲ κατὰ τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων διακεισθαι, εἴ γε ἀνθρώπους τοὺς οὕτω μικροψύχως διακειμένους χρὴ καλεῖν, οἷ, καθάπερ 20 ἐκ δεσμῶν ἀφεθέντες καὶ δεσμοτηρίου τινὸς ἀπαλλαγέντες χαλεποῦ, πρὸς ἀλλήλους λέγουσι· Μόλις ποτὲ τὸ χαλεπὸν τῆς νηστείας διηνύσαμεν πέλαγος. Ἄλλοι δέ, τούτων ἀσθενέστερον διακείμενοι, καὶ ὑπὲρ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α΄

ΣΤΟ ΟΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ

Και πάντοτε νὰ θυμόμαστε τὴ νηστεία, καὶ ὅτι ὄχι μόνο ἡ τήρηση, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάμνηση τῆς νηστείας ὠφελεῖ. Ἐπίσης γιὰ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα δὲν συμβάλλει σ' αὐτὴν λίγο ἡ φυσικὴ ἀγάπη τῶν γονέων γιὰ τοὺς ἀπογόνους· καὶ ὅτι δὲν ἀνατέθηκε μόνο στοὺς πατέρες, ἀλλὰ καὶ στὶς μητέρες ἡ ἐντολὴ νὰ φροντίζουν γιὰ τὰ παιδιά. Πρὸς τὸ τέλος γιὰ τὴν Ἄννα.

1. Ὅταν κάποιον φίλο, πού ἦρθε σὲ μᾶς μερικὲς μέρες, ἀφοῦ τὸν ὑποδεχθήκαμε εὐγενικὰ καὶ ἐπικοινωνήσαμε μαζὶ του μὲ λόγια καὶ μὲ φαγητά, τὸν ἐξαποστείλουμε, τὴν ἐπόμενη μέρα μετὰ τὴν ἀναχώρησή του, ὅταν στρώνεται τὸ τραπέζι, ἀμέσως θυμόμαστε καὶ τὰ λόγια του καὶ τὴ συντροφιά του καὶ τὸν ἀναζητοῦμε μὲ πολλὴ ἀγάπη. Ἄς κάνουμε λοιπὸν τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴ νηστεία. Γιατὶ ἦρθε σὲ μᾶς σαράντα μέρες, τὴν ὑποδεχθήκαμε μὲ φιλοφροσύνη καὶ τὴν ξαποστείλαμε· ἐπειδὴ λοιπὸν τώρα πρόκειται νὰ παραθέσουμε τραπέζι πνευματικὸ, ἄς θυμηθοῦμε καὶ αὐτὴν καὶ ὅλα τὰ καλὰ πού ἀπολαύσαμε ἀπὸ αὐτὴν. Γιατὶ ὄχι μόνο ἡ παρουσία τῆς νηστείας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάμνηση τῆς νηστείας θὰ μπορούσε νὰ ὠφελήσῃ πάρα πολὺ. Καὶ ὅπως τὰ ἀγαπητά μας πρόσωπα, ὄχι μόνο ὅταν εἶναι παρόντα, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔρχονται στὸ νοῦ μας, μᾶς γεμίζουν μὲ μεγάλη χαρὰ, ἔτσι καὶ οἱ μέρες τῆς νηστείας καὶ οἱ συναθροίσεις καὶ κοινὲς συναναστροφές καὶ τὰ ἄλλα καλὰ πού καρποθήκαμε ἀπὸ ἐκείνην, καὶ μὲ τὴν ἀνάμνησή τους μᾶς εὐφραίνουν, καὶ ἐὰν τὰ συγκεντρώσουμε ὅλα αὐτὰ καὶ τὰ θυμηθοῦμε, θὰ κερδήσουμε πολλὰ καὶ κατὰ τὴν παρούσα στιγμὴ.

Καὶ αὐτὰ τὰ λέω ὄχι γιὰ νὰ σᾶς ἀναγκάσω νὰ νηστεύετε, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς πείσω νὰ μὴ ζεῖτε ζωὴ ἄσωτη, οὔτε νὰ συμπεριφέρεσθε ὅπως συμπεριφέρονται πολλοὶ ἄνθρωποι, ἐὰν βέβαια πρέπει νὰ ὀνομάζουμε ἀνθρώπους αὐτοὺς πού συμπεριφέρονται τόσο μικρόψυχα, οἱ ὅποιοι, σὰν νὰ λυτρώθηκαν ἀπὸ δεσμὰ καὶ ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ φοβερὸ δεσμωτήριον, λένε μεταξὺ τους· Ἄμολις τώρα διανύσαμε τὸ φοβερὸ πέλαγος

τῆς μελλούσης δεδοίκασι Τεσσαρακοστῆς. Τοῦτο δὲ γίνεται ἐκ τοῦ τὸν
 ἄλλον ἅπαντα καιρὸν τρυφῆ καὶ ἀσωτίας καὶ μέθη πάση μεθ' ὑπερβολῆς
 ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι. Ὡς, εἴ γε μεμελετήκειμεν τὰς ἄλλας ἡμέρας σεμνῶς
 καὶ ἐπεικῶς ζῆν, καὶ ἀπελθοῦσαν ἂν ἐποθήσαμεν τὴν νηστείαν, καὶ
 5 παραγίνεσθαι μέλλουσαν μετὰ πολλῆς ἂν ὑποδεξάμεθα τῆς ἡδονῆς. Τί
 γὰρ οὐκ ἀγαθὸν ἡμῖν ἀπὸ νηστείας; Πάντα γαλήνης γέμει καὶ καθαρᾶς
 εὐδίας. Οὐχὶ καὶ οἰκίαι θορυβῶν καὶ δρόμων καὶ πάσης εἰσὶν ἠλευθε-
 ρωμέναι ταραχῆς; Καὶ πρὸ τῶν οἰκιῶν δὲ ἢ τῶν νηστευόντων διάνοια
 ταύτης ἀπολαύει τῆς ἡσυχίας; πόλις δὲ ἅπασα τὴν ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τὴν
 10 ἐν ταῖς οἰκίαις εὐταξίαν μιμεῖται. Οὔτε γὰρ ἐν ἑσπέρα ἀδόντων ἐστὶν
 ἀκοῦσαι, οὔτε ἐν ἡμέρα θορυβούντων καὶ μεθύνων, οὐ κραζόντων,
 οὐ μαχομένων, ἀλλὰ πολλὴν πανταχοῦ τὴν ἡσυχίαν ἐστὶν ὄραν. Ἄλλ'
 οὐχὶ νῦν οὕτως, ἀλλ' εὐθέως ὑπὸ τὴν ἔω κραυγαὶ καὶ θόρυβοι καὶ μα-
 γείρων δρόμοι, καὶ πολὺς μὲν ἐν ταῖς οἰκίαις, πολὺς δὲ ἐν τοῖς λογισμοῖς
 15 ὁ καπνός, τῶν παθῶν ἡμῖν ἔνδον ὑποκαιομένων καὶ τῆς φλογὸς διεγει-
 ρομένης τῆς ἐν ταῖς ἀτόποις ἐπιθυμίαις ὑπὸ τῆς τρυφῆς.

Διὰ ταῦτα ζητῶμεν καὶ ἀπελθοῦσαν τὴν νηστείαν· ἐκείνη γὰρ ταῦ-
 τα πάντα κατέστελλε. Κἂν τὸν πόνον αὐτῆς ἀπεθέμεθα, ἀλλὰ τὸν πόθον
 αὐτῆς μὴ καταλύσωμεν, μηδὲ τὴν μνήμην σβέσωμεν· ἀλλ' ὅταν ἀριστή-
 20 σας καὶ καθυδῆσεις εἰς τὴν ἀγορὰν ἐμβάλῃς καὶ τὴν ἡμέραν πρὸς
 ἑσπέραν ἤδη ἐπειγομένην ἴδῃς, εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην καὶ
 παρὰ τὸ βῆμα τοῦτο ἐλθὼν, ἀναμνησκου τοῦ καιροῦ τῆς νηστείας,
 καθ' ὃν μεστὴ μὲν ἡ ἐκκλησία τοῦ πλήθους ἡμῖν ἦν, σφοδρὰ δὲ ἡ τῆς
 ἀκροάσεως προθυμία, πολλὴ δὲ ἡδονὴ καὶ διεγυγερμένη πάντων ἡ διά-
 25 νοια· καὶ πάντα ταῦτα συλλέγων, ἀναμνησκου τῶν ποθεινῶν ἡμερῶν
 ἐκείνων. Κἂν μέλλῃς παρατίθεσθαι τράπεζαν, μετὰ τῆς μνήμης ταύτης
 ἅπτου τῶν ἐδεσμάτων, καὶ οὐδέποτε εἰς μέθη ἐξολισθῆσαι δυνήσῃ·
 ἀλλ' ὥσπερ οἱ γυναῖκα σεμνὴν καὶ σώφρονα καὶ ἑλευθέραν ἔχοντες καὶ
 σφόδρα αὐτῆς περικαϊόμενοι, οὐδὲ ἀπούσης αὐτῆς, πόρνης καὶ διε-
 30 φθαρμένης ἐρασθεῖεν ἂν, τοῦ πόθου τοῦ περὶ ἐκείνην προκατέχοντος
 τὴν διάνοιαν καὶ ἕτερον ἐπεισελθεῖν ἔρωτα οὐκ ἐῶντος, οὕτω δὴ καὶ
 ἐπὶ τῆς νηστείας καὶ τῆς μέθης γίνεται. Ἄν τοίνυν ἐκείνην τῆς ἑλευθέ-

τῆς νηστείας'. Ἄλλοι πάλι, συμπεριφερόμενοι πρὸ ἀδύναμα ἀπ' αὐτούς, φοβοῦνται καὶ γιὰ τὴν Σαρακοστή πού θὰ ἔρθει. Καὶ αὐτὸ γίνεται ἐπειδὴ ὅλο τὸν ἄλλο καιρὸ ἐπιδίδονται σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ στὴν ἀπόλαυση καὶ ἀσωτία καὶ κάθε εἴδους μέθη. Γιατί, ἐὰν εἶχαμε φροντίσει νὰ ζοῦμε σεμνὰ καὶ μετρημένα τις ἄλλες μέρες, τότε καὶ ὅταν περνοῦσε ἡ νηστεία θὰ τὴν ποθοῦσαμε, καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἔρθει θὰ τὴν ὑποδεχόμεσταν μὲ πολλὴ χαρὰ. Διότι τί ἀγαθὸ δὲν ἔχουμε ἀπὸ τὴ νηστεία; Ὅλα εἶναι γεμάτα γαλήνη καὶ καθαρὴ ἡρεμία. Δὲν εἶναι τὰ σπίτια ἀπαλλαγμένα ἀπὸ θορύβους καὶ τρεχάματα καὶ κάθε ἀναστάτωση; Ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ σπίτια αὐτὴ τὴν ἡσυχία τὴ χαίρεται ὁ νοῦς αὐτῶν πού νηστεοῦν, ἐνῶ ὀλόκληρη ἡ πόλη μιμεῖται τὴν τάξην πού ὑπάρχει στὸ νοῦ καὶ στὰ σπίτια. Γιατί οὔτε τὰ βράδια ἀκοῦς νὰ τραγουδοῦν, οὔτε τὴ μέρα νὰ θορυβοῦν καὶ νὰ εἶναι μεθυσμένοι, οὔτε νὰ κραυγάζουν καὶ νὰ φιλονεικοῦν, ἀλλὰ παντοῦ βλέπεις πολλὴ ἡσυχία. Τώρα ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ἀμέσως ἀπὸ τὰ ξημερώματα ἀκούονται κραυγές καὶ θόρυβοι καὶ τρεχάματα τῶν μαγείρων καὶ πολὺς καπνὸς στὰ σπίτια καὶ στοὺς λογισμοὺς ἀπὸ τὰ πάθη πού ὑποδουλίζονται μέσα μας καὶ τὴ φλόγα πού ἀνάβει ἀπὸ τὴν ἀσωτία γιὰ ἄτοπες ἐπιθυμίες.

Γι' αὐτὸ ἀναζητοῦμε τὴν νηστεία πού ἔχει περάσει· διότι ἐκεῖνοι τὰ καθησύχαζε ὅλα αὐτά. Ἔστω καὶ ἂν ἀπαλλαγθῆκαμε ἀπὸ τὴν καταπόνησίν της, ὅμως ἂς μὴ καταργήσουμε τὸν πόθον της, οὔτε νὰ σβήσουμε τὴ θύμησίν της. Ἄλλ' ὅταν, ἀφοῦ γευματίσεις καὶ κοιμηθεῖς, μπεῖς στὴν ἀγορὰ καὶ δεῖς τὴν ἡμέραν νὰ γέρνει βιαστικὰ πρὸς τὴ νύχταν, μπαίνοντας σ' αὐτὴ τὴν ἐκκλησία καὶ ἐρχόμενος κοντὰ σ' αὐτὸ τὸ βῆμα, νὰ θυμᾶσαι τὴν περίοδον τῆς νηστείας, κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἐκκλησία ἦταν γεμάτη ἀπὸ τὸ πλῆθος, σφοδρὴ ἡ ἐπιθυμία γιὰ ἀκρόαση, καὶ πολλὴ ἡ χαρὰ καὶ ἐπάγρυπνος ὁ νοῦς ὄλων. Συγκεντρώνοντας λοιπὸν ὅλα αὐτὰ νὰ θυμᾶσαι τις ποθητὰς ἐκεῖνες μέρες. Καὶ ὅταν πρόκειται νὰ παρακαθήσεις σὲ τραπέζιν, νὰ γεῦσαι τὰ ἐδέσματα μὲ τὴν ἀναθύμηση αὐτῆ καὶ ποτὲ δὲ θὰ καταστεῖ δυνατόν νὰ παρασυρθεῖς σὲ μέθη. Ἀλλὰ, ὅπως ἐκεῖνοι πού ἔχουν γυναῖκα σεμνὴ καὶ λογικὴ καὶ ἐλεύθερη καὶ τὴν ἐπιθυμοῦν διακαῶς, οὔτε ὅταν ἐκείνη εἶναι ἀπούσα θὰ μπορούσαν νὰ ἐρωτευθοῦν μιὰ πόρνη καὶ διεφθαρμένη, ἐπειδὴ ὁ πόθος γιὰ ἐκείνην κατέχει ἀπὸ πρὶν τὸ λογισμόν τους καὶ δὲν ἀφήνει ἄλλον ἔρωτα νὰ μπεῖ κρυφὰ μέσα τους, ἔτσι ἀκριβῶς γίνεται καὶ στὴν περίπτωσιν τῆς νηστείας καὶ τῆς μέθης. Ἐὰν λοιπὸν θυμόμαστε ἐκείνη τὴν ἐλεύθερη

ρας καὶ σώφρονος μνημονεύωμεν, τὴν πάνδημον πόρνην ταύτην καὶ πάσης ἀσχημοσύνης μητέρα, τὴν μέθην λέγω, μετὰ πολλῆς διακρουσώμεθα τῆς εὐκολίας, τοῦ πόθου τῆς νηστείας, πάσης χειρὸς σφοδρότερον, ἀπωθοῦντος τὴν ταύτης ἀναισχυντίαν.

5 Διὰ ταῦτα δὴ πάντα, παρακαλῶ, κατὰ νοῦν αἰεὶ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ἔχωμεν. Ἴνα δέ τι καγὼ πρὸς τὴν μνήμην ἐκεῖνην συμβάλλωμαι, τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, ἣν τότε κινεῖν παρασκευαζόμην, ταύτην καὶ νῦν εἰς μέσον ἀγαγεῖν πειράσομαι, ὥστε καὶ τῇ κατὰ τὴν διδασκαλίαν ὁμοιότητι γενέσθαι τινὰ τοῦ καιροῦ μνήμην ἡμῖν ἐκείνου. Ὑμεῖς μὲν γὰρ ἴσως ἐπι-
10 λέλησθε, διὰ τὸ μεταξὺ πολλὰς γεγενῆσθαι διαλέξεις ἡμῖν καὶ ὑπὲρ ἐτέρων πραγμάτων. Καὶ γὰρ ἐλθόντος τοῦ πατρὸς ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἀποδημίας, ἀναγκαῖον ἦν τὰ κατὰ τὸ στρατόπεδον συμβάντα ἅπαντα εἰπεῖν, καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς Ἑλληνας ἀποτείνεσθαι, ὥστε τούτους ἀπὸ τῆς συμφορᾶς βελτίους γενομένους, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐλληνικῆς αὐτο-
15 μολήσαντας πλάνης, μετ' ἀκριβείας ριζῶσαι καὶ διδάξαι, οἷου μὲν ἀπηλλάγησαν σκοτούς, οἷω δὲ προσέδραμον ἀληθείας φωτί. Μετ' ἐκεῖνο πάλιν, πολλὰς ἡμέρας τῆς τῶν μαρτύρων ἀπελαύσαμεν πανηγύρεως, καὶ ἄκαιρον ἦν, ἐν τάφοις μαρτύρων διατρίβοντας, τῶν τοῖς μάρτυσι πρεπόντων ἐγκωμίων ἀμοίρους ἀπελθεῖν. Ταῦτα τὰ ἐγκώμια διε-
20 δέξατο πάλιν ἢ περὶ τῶν ὄρκων παραίνεσις· ἐπειδὴ γὰρ τὴν ἀγροικίαν ἅπασαν τῆς πόλεως εἶδομεν ἐπιβᾶσαν, ἐβουλήθημεν αὐτοῖς δόντες ἐφόδια ταῦτα, οὕτως αὐτοὺς ἐκπέμψαι παρ' ἡμῶν ἅπαντας.

β'. Ὑμῖν μὲν οὖν διὰ ταῦτα οὐκ ἂν εἴη δυνατόν ραδίως ἀνευγκεῖν τὴν τότε ἡμῖν γενομένην πρὸς Ἑλληνας ζήτησιν, ἐγὼ δέ, ὁ διὰ παντὸς ἐν
25 τούτοις ἐσχολακῶς καὶ ταύτην ἔχων μελέτην, ρᾶστα πρὸς ὑμᾶς ὀλίγα τῶν τότε εἰρημένων εἰπὼν, ὀλοκλήρου τῆς τῶν λόγων ὑποθέσεως ἀναμνησαί δύνησομαι. Τίς οὖν ἦν ἡμῖν ἡ ὑπόθεσις; Ἐζητοῦμεν πῶς ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἡμῶν προενόει τοῦ γένους καὶ πῶς τὰ συμφέροντα ἐπαίδευσεν, οὔτε γραμμάτων ὄντων οὔτε Γραφῶν δοθεισῶν, καὶ ἐδείκνυ-
30 μεν ὅτι διὰ τῆς κατὰ τὴν κτίσιν θεωρίας πρὸς τὴν αὐτοῦ θεογνωσίαν ἐχειραγώγησεν· ὅτε καὶ λαβόμενος ὑμῶν οὐχὶ τῆς χειρὸς, ἀλλὰ τῆς διανοίας, πανταχοῦ τῆς κτίσεως περιήγαγον, δεικνὺς οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν καὶ λίμνας καὶ πηγὰς καὶ ποταμοὺς καὶ πελάγη μακρὰ καὶ

καὶ λογική, αὐτὴ τὴ χυδαία πόρνη, τὴ μητέρα κάθε ἀσχημοσύνης, ἐννοῶ τὴ μέθη, θὰ τὴν ἀποκρούσουμε μὲ πολλὴ εὐκολία, ἐπειδὴ ὁ πόθος τῆς νηστείας θὰ ἀπωθεῖ τὴν ἀδιαντροπιά της πρὸ δυνατὰ ἀπὸ κάθε χέρι.

Γιὰ ὅλα αὐτὰ λοιπὸν, παρακαλῶ, νὰ ἔχουμε πάντα στὸ νοῦ μας τὶς μέρες ἐκεῖνες. Ὅμως γιὰ νὰ συμβάλω κι ἐγὼ κατὰ τι στὴν ἀνάμνηση ἐκείνη, θὰ προσπαθῆσω νὰ φέρω στὴ μέση καὶ τώρα τὴν ὑπόθεση ἐκείνη πού προετοιμαζόμουν ν' ἀναπτύξω, ὥστε καὶ μὲ τὴν ὁμοιότητα τῆς διδασκαλίας νὰ ἐπιτύχουμε κάποια ἀνάμνηση τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Γιατὶ ἐσεῖς ἴσως νὰ τὴν ἔχετε λησμονήσει, ἐπειδὴ στὸ διάστημα πού μεσολάβησε κάναμε πολλὰς ὁμιλίαις καὶ γιὰ ἄλλα πράγματα. Διότι ὅταν ἐπέστρεψε ὁ πατέρας ὕστερα ἀπὸ μακρόχρονη ἀποδημία, ἦταν ἀναγκαῖο νὰ μιλήσουμε γιὰ ὅλα ὅσα συνέβηκαν στὸ στρατόπεδο, καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ ν' ἀπευθυνοῦμε στοὺς εἰδωλολάτρεις, τοὺς ὁποίους, ἀφοῦ μὲ τὴ συμφορὰ πού τοὺς βρῆκε ἔγιναν καλύτεροι καὶ ἐγκαταλείποντας τὴν εἰδωλολατρικὴ πλάνη κατέφυγαν σὲ μᾶς, νὰ τοὺς ἐδραιώσουμε μὲ προσοχὴ καὶ νὰ τοὺς διδάξουμε ἀπὸ ποιοῦ σκοτάδι ἀπαλλάχθηκαν καὶ σὲ ποιοῦ φῶς τῆς ἀλήθειας προσῆλθαν. Μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο πάλι, γιὰ πολλὰς μέρες ἀπολαύσαμε τὴν πανήγυρη τῶν μαρτύρων καὶ ἦταν ἄκαιρο, ἐνῶ βρισκόμασταν στοὺς τάφους τῶν μαρτύρων, νὰ φύγουμε χωρὶς νὰ κάνουμε τὰ ἐγκώμια πού ταιριάζουν στοὺς μάρτυρες. Τὰ ἐγκώμια αὐτὰ πάλι τὰ διαδέχθηκε ἡ παραινετικὴ ὁμιλία γιὰ τοὺς ὄρκους. Γιατὶ, βλέποντας νὰ ἔχει ἔρθει ὅλη ἡ ὑπαιθρος στὴν πόλη, θελήσα νὰ τοὺς ἐξαποστείλω ὅλους ἀπὸ μᾶς, ἀφοῦ τοὺς δώσω αὐτὰ τὰ ἐφόδια.

2. Σεῖς βέβαια ἐξαιτίας αὐτῶν δὲν ἦταν δυνατό νὰ θυμᾶστε εὐκολα τὴ συζήτησι πού ἔγινε τότε πρὸς τοὺς εἰδωλολάτρεις, ἐγὼ ὅμως πού ἀσχολοῦμαι συνέχεια μ' αὐτὰ καὶ ἔχω αὐτὰ γιὰ μελέτη μου, εὐκολα, ἀφοῦ σᾶς πῶ λίγα ἀπὸ ἐκεῖνα πού εἰπώθησαν τότε, θὰ μπορέσω νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω ὀλόκληρη τὴν ὑπόθεση τῶν λόγων μου. Ποιὰ λοιπὸν ἦταν ἡ ὑπόθεση; Ἀναζητούσαμε πῶς ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ προνοοῦσε γιὰ τὸ γένος μας καὶ πῶς μᾶς δίδαξε ἐκεῖνα πού μᾶς συμφέρουν, ἂν καὶ οὔτε γράμματα ὑπῆρχαν οὔτε Γραφὲς εἶχαν δοθεῖ, καὶ δεῖξαμε ὅτι μᾶς ὀδήγησε στὴ θεογνωσία του μὲ τὴ θέα τῆς κτίσεως. Καὶ παίρνοντάς σας τότε ὄχι ἀπὸ τὸ χέρι, ἀλλὰ μὲ τὸ νοῦ, σᾶς γύρισσ σ' ὅλη τὴν κτίσι, δείχνοντάς σας τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα καὶ τὶς λίμνες καὶ τὶς πηγὰς καὶ τὰ ποτάμια καὶ τὰ μακρινὰ πέλαγα καὶ τὰ λειβάδια καὶ

λειμῶνας καὶ παραδείσους καὶ κομῶντα τὰ ληϊὰ καὶ βριθόμενα τοῖς
 καρποῖς τὰ δένδρα καὶ καλυπτομένας δρυμοῖς κορυφὰς ὄρων· ὅτε καὶ
 περὶ σπερμάτων καὶ περὶ βοτανῶν καὶ περὶ ἀνθέων καὶ περὶ φυτῶν ἐγ-
 κάρπων τε καὶ ἀκάρπων, καὶ περὶ ἀλόγων, ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων, ἐνύ-
 5 δρων τε καὶ χεισαίων καὶ ἀμφιβίων, περὶ τῶν τὸν ἀέρα τεμνόντων,
 περὶ τῶν χαμαὶ συρομένων, καὶ περὶ αὐτῶν τῶν τοῦ παντὸς στοιχείων
 πολλὰ διελέχθη καὶ καθ' ἕκαστον ἐπεβοῶμεν κοινῇ πάντες, ἀτονού-
 σης ἡμῖν πρὸς τὸν ἀπειρον πλοῦτον τῆς διανοίας, καὶ τὸ πᾶν καταλα-
 βεῖν μὴ δυναμένης, «ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν
 10 σοφίᾳ ἐποίησας».

Οὐ διὰ τὸ πλῆθος δὲ μόνον ἐθαυμάζομεν τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν,
 ἀλλὰ καὶ δι' ἀμφοτέρα ταῦτα, ὅτι καὶ καλὴν καὶ μεγάλην καὶ θαυμαστὴν
 τὴν κτίσιν ἐποίησε, καὶ ὅτι πολλὰ πάλιν τῆς ἀσθενείας αὐτῆς δείγματα
 ἐναπέθετο τοῖς ὀρωμένοις· τὸ μὲν, ἵνα θαυμάζηται ἐπὶ σοφίᾳ καὶ πρὸς
 15 τὴν ἑαυτοῦ λατρείαν ὀρώντας ἐφέλκεται, τὸ δέ, ἵνα μὴ, τὸν ποιήσαντα
 ἀφέντες οἱ θεωροῦντες αὐτῶν τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος, ἀντ' ἐκείνου
 προσκυνήσωσι τὰ ὀρώμενα, τῆς ἐν αὐτοῖς ἀσθενείας δυναμένης τὴν
 τοιαύτην διορθῶσαι πλάνην. Καὶ πῶς φθαρτὴ πᾶσά ἐστιν ἢ κτίσις καὶ
 πρὸς τὸ βέλτιον μεταστήσεται σχῆμα καὶ πλείονος ἀπολαύσεται δόξης,
 20 καὶ πότε, καὶ διὰ τί, καὶ τίνος ἕνεκεν φθαρτὴ γέγονε, καὶ ταῦτα ἅπαντα
 πρὸς ὑμᾶς ἐφιλοσοφοῦμεν τότε, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν κάντεῦθεν
 ἐδείκνυμεν, ὅτι ἐν φθαρτοῖς σώμασι τοσοῦτον εἰργάσατο κάλλος, ὅπερ
 καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς συνεκλήρωσεν ὁ Θεός, τὸ τῶν ἄστρον, τὸ τοῦ οὐ-
 ρανοῦ, τὸ τοῦ ἡλίου. Καὶ γὰρ ὄντως ἐστὶ θαυμάσαι, πῶς, ἐτῶν παρελ-
 25 θόντων τοσοῦτων, οὐδὲν ἔπαθον, οἷον τὰ ἡμέτερα σώματα, οὐδὲ τῶ
 γῆρα ἀσθενέστερα γέγονεν, οὐδὲ νόσω καὶ ἀρρωστίᾳ τινὶ κατεμαλακί-
 σθη, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν ἀκμὴν καὶ τὸ κάλλος, ὅπερ, ὡς ἔφθην εἰπών, ἐξ
 ἀρχῆς αὐτοῖς συνεκλήρωσεν ὁ Θεός, μένει διατηροῦντα, καὶ οὔτε τὸ
 ἡλιακὸν ἐξετριβή φῶς, οὔτε τὸ τῶν ἄστρον ἄνθος ἀμαυρότερον γέγο-
 30 νεν, οὐχ ἢ τοῦ οὐρανοῦ φαιδρότης ἐξερρῦη, οὐχ οἱ τῆς θαλάττης ἐκινή-
 θησαν ὄροι, οὐχ ἢ τῆς γῆς ἐσβέσθη δύναμις ἢ περὶ τοὺς τόκους τῶν ἐτη-
 σίων καρπῶν. Καὶ ὅτι μὲν φθαρτὰ ταῦτά ἐστι, καὶ ἀπὸ λογισμῶν καὶ
 ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ἀπεδείξαμεν, ὅτι δὲ καλὰ καὶ φαιδρὰ καὶ τὸ
 ἄνθος ἀκμάζον διετήρησεν, ἢ καθημερινῇ μαρτυρεῖ τῶν ὀρώντων ὄψις,

τοὺς παραδείσους καὶ τὰ χωράφια γεμάτα στάχυα καὶ τὰ δένδρα νὰ εἶναι κατάφορτα μὲ καρποὺς καὶ τὶς κορυφές τῶν βουνῶν νὰ εἶναι σκεπασμένες μὲ μεγάλα δένδρα. Τότε εἶπα πολλὰ καὶ γιὰ τοὺς σπόρους καὶ γιὰ τὰ βότανα καὶ γιὰ τὰ ἄνθη καὶ γιὰ τὰ καρποφόρα καὶ ἄκαρπα φυτά, καὶ γιὰ τὰ ἄλογα ζῶα, τὰ ἡμερα καὶ τὰ ἄγρια, τὰ ὑδρόβια καὶ τὰ χερσαῖα καὶ τὰ ἀμφίβια, γιὰ ἐκεῖνα ποὺ διασχίζουν τὸν ἀέρα καὶ ἐκεῖνα ποὺ σύρονται στὴ γῆ, καὶ γιὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ σύμπαντος, καὶ στὸ καθένα φωνάζαμε ὅλοι μαζί, ἐπειδὴ ὁ νοῦς μας ἀδυνατοῦσε μπροστὰ στὸν ἀπέραντο πλοῦτο καὶ δὲν μπορούσε νὰ τὰ καταλάβει ὅλα, «πόσο μεγάλα εἶναι τὰ ἔργα σου, Κύριε· ὅλα τὰ δημιουργήσεις μὲ σοφία»¹.

Καὶ δὲν θαυμάζαμε τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ μόνο ἐξαιτίας τοῦ πλήθους τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ δύο αὐτά, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔκανε τὴν κτίση καὶ ὠραία καὶ μεγάλη καὶ ἀξιοθαύμαστη, καὶ ἐπειδὴ πάλι ἐναπόθεσε σ' αὐτὰ ποὺ φαίνονται πολλὰ δείγματα τῆς ἀδυναμίας τους· καὶ τὸ ἔκανε αὐτὸ ἀφ' ἑνὸς γιὰ νὰ θαυμάζεται γιὰ τὴ σοφία του καὶ νὰ ἐλκύει ἐκείνους ποὺ τὰ βλέπουν στὴ λατρεία του, ἀφ' ἑτέρου γιὰ νὰ μὴ ἀφήσουν αὐτὸν ποὺ τὰ δημιούργησε ὅσοι βλέπουν τὴν ὠραιότητα καὶ τὸ μέγεθος τῶν δημιουργημάτων καὶ ἀντὶ αὐτοῦ προσκυνήσουν ἐκεῖνα ποὺ βλέπουν, ἐπειδὴ ἡ ἀτέλεια ποὺ ὑπάρχει σ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ διορθώσει αὐτὴ τὴν πλάνη. Φιλοσοφούσαμε ἐπίσης τότε καὶ γιὰ τὸ ὅτι ὅλη ἡ κτίση εἶναι φθαρτὴ καὶ θὰ πάρει καλύτερο σχῆμα καὶ θὰ ἀπολαύσει περισσότερη δόξα, καὶ τότε, καὶ γιατί, καὶ γιὰ ποῖό λόγο ἐγίνε φθαρτὴ, καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ λέγαμε τότε σὲ σᾶς καὶ δείχναμε τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ ὅτι σὲ φθαρτὰ σώματα δημιούργησε τόση ὁμορφιά, τὴν ὁποία ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κληροδότησε σ' αὐτὰ ὁ Θεός, τὴν ὁμορφιά τῶν ἄστρων, τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ ἡλίου. Γιατὶ πραγματικὰ εἶναι νὰ θαυμάζει κανεὶς πῶς, ἐνῶ πέρασαν τόσα χρόνια, δὲν ἔπαθαν τίποτα, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὰ σώματά μας, οὔτε ἀπὸ τὸ γῆρας ἐγιναν ἀσθενέστερα, οὔτε ἀπὸ νόσο καὶ ἀρρώστια ἀδυνάτισαν, ἀλλὰ παραμένουν διατηρώντας τὴ θαλερότητα καὶ τὴν ὁμορφιά πού, ὅπως εἶπα, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κληροδότησε σ' αὐτὰ ὁ Θεός, καὶ οὔτε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἐξαφανίστηκε, οὔτε τῶν ἄστρων ἡ λαμπρότητα ἐγίνε πιὸ σκοτεινὴ, οὔτε ἡ ἀκτινοβολία τοῦ οὐρανοῦ χάθηκε, οὔτε τὰ σύνορα τῆς θάλασσας μετακινήθηκαν, οὔτε σβῆστηκε ἡ δύναμη τῆς γῆς νὰ γεννᾷ τοὺς καρποὺς κάθε χρόνο. Καὶ ὅτι βέβαια αὐτὰ εἶναι φθαρτὰ τὸ ἀποδείξαμε καὶ μὲ συλλογισμοὺς καὶ μὲ τὶς θεῖες Γραφές, ὅτι ὅμως εἶναι καλὰ καὶ εὐχάριστα καὶ διατήρησαν τὴν ἀνθηρότητά τους ἀκμαία, τὸ βεβαιώνει ἡ καθημε-

ὁ δὴ μάλιστα ἐστὶ θαυμάσαι τοῦ ποιήσαντος οὕτως αὐτὰ ἐξ ἀρχῆς Θεοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα λεγόντων ἡμῶν τότε τινὲς ἀντέτεινον, λέγοντες, Οὐκοῦν πάντων τῶν ὄρωμένων ἀτιμότερον ὁ ἄνθρωπος, εἶγε οὐρανοῦ
 5 μὲν σῶμα καὶ γῆς καὶ ἡλίου καὶ τῶν ἄστρον ἀπάντων πρὸς τοσοῦτον διήρκεσε χρόνον, οὗτος δὲ μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη διαλύεται καὶ ἀπόλλυται, πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἂν εἶποιμεν, ὅτι οὐχ ὀλόκληρον διαλύεται τὸ ζῶον, ἀλλὰ τὸ κυριώτερον αὐτοῦ καὶ ἀναγκαιότερον, ἡ ψυχὴ, μένει διηνεκῶς ἀθάνατος, οὐδενὶ τούτων εἴκουσα τῶν παθῶν, καὶ ἡ φθο-
 10 ρὰ περὶ τὸ ἕλαττον γίνεται· δευτέρον ὅτι καὶ τούτῳ αὐτῷ τιμώμεθα μειζόνως. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς οὐδὲ ἄνευ αἰτίας τινός, ἀλλὰ καὶ δικαίως καὶ ἐπὶ χρησίμῳ, καὶ γῆρας καὶ νόσους ὑπομένομεν· δικαίως μὲν, ὅτι πρὸς ἁμαρτίαν κατεπέσομεν, χρησίμως δέ, ἵνα τὴν ἐκ τῆς ραθυμίας ἐγγινομένην ἡμῖν ἀπόνοιαν διὰ τῆς ἐνδείας ταύτης καὶ τῶν παθῶν διορθώσω-
 15 μεν. Οὐ τοίνυν ἀτιμάζων ἡμᾶς ὁ Θεὸς τοῦτο γενέσθαι εἶασεν. Εἰ γὰρ ἠτίμαζεν, οὐκ ἂν τὴν ψυχὴν ἡμῖν ἀφήκεν ἀθάνατον εἶναι. Ἄλλ' οὐδὲ ἀσθενῶν τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον ἐποίησε τοιοῦτον. Εἰ γὰρ ἠσθένει, οὐκ ἂν τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἀστέρας καὶ τὸ σῶμα τῆς γῆς ἴσχυσε τοσοῦτον διακρατῆσαι χρόνον, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ βελτίους ποιῆσαι καὶ σωφρονεστέ-
 20 ρους, καὶ αὐτῷ μᾶλλον καταπειθεῖς, ὅπερ ἀπάσης ἐστὶ σωτηρίας ὑπόθεσις. Διὰ τοῦτο οὐρανὸν μὲν οὐκ ἐποίησεν οὔτε γῆρα ἀλίσκεσθαι τέως, οὔτε ἄλλαις τισὶ τοιαύταις ἀρρωστίαις. Ὁ γὰρ προαιρέσεως καὶ ψυχῆς ἀπεστερημένος οὔτε ἁμαρτεῖν οὔτε κατορθῶσαι δύναται ἂν· ὅθεν οὐδὲ διορθώσεως αὐτῷ χρεῖα τοιαύτης. Ἡμῖν δὲ τοῖς λόγῳ καὶ ψυχῇ τετιμη-
 25 μένοις ἀναγκαίως γέγονεν ἢ διὰ τῶν παθῶν τούτων ἐγγενομένη σωφροσύνη καὶ ταπεινοφροσύνη, ἐπειδὴ καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων εἰς ἀπόνοιαν ἀπεσκίρτησεν ὁ πρῶτος γενόμενος ἄνθρωπος. Ἄλλως δέ, εἰ καθάπερ τὰ ἡμέτερα σώματα, οὕτω καὶ ὁ οὐρανὸς ἔμελλε κατασκευάζεσθαι καὶ γηρᾶν, πολλὴν ἂν πολλοὶ τοῦ ποιούν-
 30 τος κατέγνωσαν ἀσθένειαν, ὥς οὐκ ἰσχύοντος ἔν σῶμα διακρατῆσαι ἐπὶ πολλὰς ἐτῶν περιόδους· νῦν δὲ αὐτοῖς καὶ αὕτη ἡ πρόφασις ἀνήρηται, τῶν ἔργων ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον μενόντων.

ρινὴ θεὰ αὐτῶν ποὺ βλέπουμε, πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο εἶναι νὰ θαυμάζει κανεὶς περισσότερο τὸ Θεὸ ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ δημιούργησε ἔτσι.

Ἐπειδὴ ὁμως τότε ποὺ τὰ λέγαμε αὐτὰ μερικοὶ πρόβαλλαν ἀντίρρηση λέγοντας, “Ἄρα λοιπὸν ἀπὸ ὅλα ὅσα βλέπονται ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ πιὸ ἄτιμο δημιούργημα, ἀφοῦ τὸ σῶμα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ ἡλίου καὶ ὄλων τῶν ἄστρον ἄντεξε τόσο πολὺ χρόνον, ἐνῶ αὐτὸς μετὰ ἀπὸ ἑβδομήντα χρόνια διαλύεται καὶ χάνεται, πρῶτα βέβαια θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ἐκεῖνο, ὅτι δὲν διαλύεται ὀλόκληρη ἡ ζωντανὴ ὑπαρξη, ἀλλὰ τὸ κυριότερον καὶ ἀναγκαιότερον μέρος του, δηλαδὴ ἡ ψυχὴ, μένει γιὰ πάντα ἀθάνατη, χωρὶς νὰ ὑπόκειται σὲ κανένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ πάθη, καὶ ἡ φθορὰ συμβαίνει στὸ κατώτερον μέρος του· δεύτερον, ὅτι καὶ γι’ αὐτὸ ἀκριβῶς τιμώμαστε περισσότερο.” Ἄλλωστε δὲν ὑπομένουμε ἔτσι ἀπλῶς καὶ χωρὶς καμμιά αἰτία, ἀλλὰ δίκαια καὶ γιὰ τὸ καλὸ μας, καὶ τὰ γηρατειὰ καὶ τὶς ἀρρώστιες· δίκαια, ἐπειδὴ πέσαμε στὴν ἁμαρτία, καὶ γιὰ τὸ καλὸ μας, ὥστε μὲ τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ καὶ τὰ πάθη νὰ διορθώσουμε τὴν ἀνοησία μας ποὺ ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς ραθυμίας. Δὲν τὸ ἄφησε ἐπομένως νὰ γίνῃ αὐτὸ ὁ Θεὸς γιὰ νὰ μᾶς δείξει τὴν περιφρόνησίν του. Γιατί, ἂν μᾶς περιφρονοῦσε, δὲν θὰ ἐπέτρεπε νὰ εἶναι ἡ ψυχὴ μας ἀθάνατη. Ἄλλὰ οὔτε καὶ ἀπὸ ἀδυναμία ἔκανε τέτοιο τὸ σῶμα μας. Γιατί, ἐὰν δὲν εἶχε δύναμη, δὲν θὰ μπορούσε νὰ διατηρήσει τὸν οὐρανὸ καὶ τὰ ἄστρα καὶ τὸ σῶμα τῆς γῆς ἐπὶ τόσον πολὺ χρόνον, ἀλλὰ τὸ ἔκανε γιὰ νὰ μᾶς κάνει καλύτερους καὶ πιὸ συνετοὺς καὶ νὰ ἔχουμε περισσότερη ἐμπιστοσύνη σ’ αὐτόν, πρᾶγμα ποὺ εἶναι προϋπόθεση κάθε σωτηρίας. Γι’ αὐτὸ τὸν οὐρανὸ δὲν τὸν ἔκανε νὰ καταβάλλεται οὔτε ἀπὸ τὸ γῆρας μέχρι τώρα, οὔτε ἀπὸ κάποιες ἄλλες τέτοιες ἀρρώστιες. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι στερημένος ἀπὸ ἐλευθερία βούλησης καὶ ψυχῆ, δὲ θὰ μπορούσε οὔτε νὰ ἁμαρτήσῃ οὔτε νὰ ἐπιτύχει κάτι· γι’ αὐτὸ καὶ δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τέτοια διόρθωση. Σὲ μᾶς ὁμως, ποὺ ἔχουμε τιμηθεῖ μὲ λόγο καὶ ψυχῆ, ἦταν ἀπαραίτητη ἡ σωφροσύνη καὶ ταπεινοφροσύνη μὲ τὰ πάθη αὐτά, ἐπειδὴ ἀκόμα στὴν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας, πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἀποσκίρτησε σὲ ἀνταρσία ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ποὺ δημιουργήθηκε. Ἐξάλλου, ἐὰν καὶ ὁ οὐρανὸς κατασκευαζόταν καὶ γήρασκε ὅπως τὰ σώματά μας, πολλοὶ θὰ καταλόγιζαν στὸ Δημιουργὸ μεγάλη ἀδυναμία, ἀφοῦ δὲν μπορούσε νὰ διατηρήσῃ ἓνα σῶμα γιὰ πολλὰς χρονικὰς περιόδους· ἐνῶ τώρα σ’ αὐτοὺς καὶ τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ ἀφαιρέθηκε, ἀφοῦ τὰ ἔργα παραμένουν ἐπὶ τόσον πολὺ χρόνον.

γ'. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, οὐδὲ μέχρι τούτου στήσεται τὰ ἡμέτερα,
 ἀλλ', ἐπειδὴν τῷ παρόντι βίῳ σωφρονισθῶμεν καλῶς, μετὰ πλείονος
 ἀναστήσει δόξης τὰ σώματα, καὶ οὐρανοῦ καὶ ἡλίου καὶ τῶν ἄλλων
 ἀπάντων ἔσται λαμπρότερα καὶ πρὸς τὴν ἄνω μεταστήσεται λήξιν. Εἴς
 5 μὲν οὖν θεογνωσίας τρόπος, ὁ διὰ τῆς κτίσεως ἀπάσης, ἕτερος δὲ οὐκ
 ἐλάττων, ὁ τοῦ συνειδότης, ὃν καὶ τοῦτον ἅπαντα τότε διὰ πλείονων
 ἐξεθέμεθα λόγων, δεικνύντες πῶς αὐτοδίδακτος ἡμῖν ἔστιν ἢ τῶν κα-
 λῶν καὶ τῶν οὐ τοιούτων γνῶσις, καὶ πῶς ἔνδοθεν ἡμῖν τὸ συνειδὸς
 ἅπαντα ἐνηγεῖ ταῦτα. Δύο γὰρ οὗτοι διδάσκαλοι γεγόνασιν ἡμῖν ἐξαρ-
 10 χῆς, ἢ κτίσις καὶ τὸ συνειδὸς· καὶ οὐδέτερος αὐτῶν φωνὴν ἀφιεῖς, σιγῇ
 τοὺς ἀνθρώπους ἐπαίδευον. Ἦ τε γὰρ κτίσις, διὰ τῆς ὄψεως ἐκπλήτ-
 τουσα τὸν θεατὴν, εἰς τὸ τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν θαῦμα παραπέμπει τὸν
 ὁρῶντα ἅπαντα, τὸ τε συνειδὸς, ἔνδον ἐνηχοῦν, ἅπαντα ὑποβάλλει τὰ
 πρακτέα, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τῆς ψήφου τὴν κρίσιν διὰ τῶν τῆς
 15 ὄψεως πραγμάτων καταλαμβάνομεν. Ὅταν γὰρ ἔνδον κατηγορῇ τῆς
 ἀμαρτίας, συγχεῖ τὴν ὄψιν ἔξωθεν καὶ πολλῆς τῆς ἀθυμίας πληροῖ. Πά-
 λιν ὠχροὺς ἐργάζεται καὶ περιδεεῖς, ὅταν ἐπὶ τινι τῶν αἰσχίστων ἀλώ-
 μεν, καὶ τῆς φωνῆς μὲν οὐκ ἀκούομεν, διὰ δὲ τῆς ἔξωθεν ὄψεως τὴν ἔν-
 δον γινομένην ἀγανάκτησιν θεωροῦμεν.

20 Μετὰ δὲ τούτων τῶν δύο καὶ τρίτον ἡμῖν διδάσκαλον ἐδείκνυ
 προστεθέντα παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας ὁ λόγος, οὐκέτι ἄφωνον,
 καθάπερ τοὺς προτέρους, ἀλλὰ λόγῳ καὶ παραινέσει καὶ συμβουλῇ
 ρυθμίζοντα ἡμῶν τὴν γνώμην. Τίς δὲ οὗτός ἐστιν; Ὁ συγκεκληρωμέ-
 νος ἐκάστῳ πατὴρ. Διὰ γὰρ τοῦτο φιλεῖσθαι παρὰ τῶν γεννησάντων
 25 ἡμᾶς κατεσκεύασεν ὁ Θεός, ἵνα παιδευτὰς ἔχωμεν τῆς ἀρετῆς. Οὐ γὰρ
 τὸ σπεῖραι ποιεῖ πατέρα μόνον, ἀλλὰ τὸ παιδεῦσαι καλῶς· οὐδὲ τὸ κυῆ-
 σαι μητέρα ἐργάζεται, ἀλλὰ τὸ θρέψαι καλῶς. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀλη-
 θές, καὶ οὐχ ἢ φύσις, ἀλλ' ἢ ἀρετὴ ποιεῖ πατέρας, αὐτοὶ συνομολογή-
 σαιεν ἂν ἡμῖν οἱ γονεῖς. Τοὺς γοῦν υἱοὺς τοὺς ἑαυτῶν πολλακίς, ἐπειδὴν
 30 φαύλους ἴδωσι γενομένους καὶ εἰς πονηρίαν ἀποσκιρτήσαντας, τῆς συγ-
 γενείας τῆς ἑαυτῶν ἐκκόπτουσιν, ἀποκηρύττοντες, ἑτέρους ποιοῦντες
 υἱοὺς οὐδαμόθεν αὐτοῖς πολλακίς προσήκοντας. Ἐρα τί τούτου γένοιτ'

3. “Όμως, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν, δὲν σταματοῦν ὡς ἐδῶ τὰ δικά μας, ἀλλά, ἀφοῦ συνετισθοῦμε καλὰ στὴ ζωὴ αὐτῇ, θὰ ἀναστήσει τὰ σώματά μας μὲ περισσότερη δόξα, καὶ θὰ εἶναι πιὸ λαμπερὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τὸν ἥλιο καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ θὰ τὰ μεταθέσει στὴν οὐράνια κληρονομία. Ἐνας λοιπὸν εἶναι ὁ τρόπος τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ποὺ κατορθώνεται μὲσω ὅλης τῆς κτίσεως· καὶ ἄλλος, ὄχι κατώτερος ἀπὸ αὐτόν, ἐκεῖνος ποὺ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ συνείδηση, ποὺ κι αὐτόν τὸν ἀναφέραμε τότε ὅλον μὲ περισσότερα λόγια, δείχνοντας πῶς εἶναι αὐτοδίδακτη σὲ μᾶς ἡ γνώση τῶν καλῶν καὶ τῶν ὄχι καλῶν, καὶ πῶς μέσα μας μᾶς τὰ ὑπαγορεύει ὅλα αὐτὰ ἡ συνείδηση. Γιατὶ οἱ δύο αὐτοὶ δάσκαλοι μᾶς δόθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἡ κτίσις καὶ ἡ συνείδηση, καί, χωρὶς κανέναν ἀπὸ αὐτοὺς νὰ βγάξει φωνή, δίδασκαν τοὺς ἀνθρώπους. Γιατὶ καὶ ἡ κτίσις, κάνοντας τὸν θεατὴ νὰ ἐκπλήσσειται μὲ τὴ θέα, ὁδηγεῖ καθένα ποὺ τὴν βλέπει στὸ θαῦμα τοῦ Δημιουργοῦ της, καὶ ἡ συνείδηση ἠχώντας μέσα μας, μᾶς ὑπαγορεύει ὅλα ὅσα πρέπει νὰ πράξουμε καὶ τὴ δύναμη αὐτῆς καὶ τὴν ἀπόφαση τῆς κρίσεώς της τὴν ἀντιλαμβανόμαστε ἀπὸ τὴν ὄψη τῶν πραγμάτων. Γιατὶ, ὅταν ἐσωτερικὰ μᾶς κατηγορεῖ γιὰ ἁμαρτία, διαταράσσει ἐξωτερικὰ τὸ πρόσωπὸ μας καὶ μᾶς γεμίζει μὲ πολλὴ λύπη. Ἐπίσης μᾶς κάνει ὠχρούς καὶ φοβισμένους, ὅταν συλληφθοῦμε γιὰ κάτι τὸ πολὺ αἰσχρὸ, καὶ τὴ φωνὴ της βέβαια δὲν τὴν ἀκοῦμε, ὅμως ἀπὸ τὴν ἔκφραση τοῦ προσώπου βλέπουμε τὴ δυσφορία ποὺ ὑπάρχει μέσα μας.

Μαζὶ μὲ τοὺς δύο αὐτοὺς δασκάλους ὁ λόγος μας ἀπέδειξε πῶς προστέθηκε καὶ τρίτος δάσκαλος σὲ μᾶς ἀπὸ τὴν κηδεμονία τοῦ Θεοῦ, ὄχι ἄφωνος, ὅπως οἱ πορηγούμενοι, ἀλλὰ δάσκαλος ποὺ μὲ λόγια καὶ παραινέσεις καὶ συμβουλὲς ρυθμίζει τὶς ἀποφάσεις μας. Ποιὸς εἶναι αὐτός; Ὁ πατέρας ποὺ ἔλαχε στὸν καθένα. Γι’ αὐτὸ ἄλλωστε μᾶς ἔκανε ὁ Θεὸς νὰ ἀγαπιόμαστε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ μᾶς γέννησαν, γιὰ νὰ ἔχουμε ἐκπαιδευτὲς στὴν ἀρετὴ. Γιατὶ τὸν πατέρα δὲν τὸν κάνει μόνο τὸ νὰ σπεῖρει, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἐκπαιδεύσει καλὰ· οὔτε ἡ κνοφορία κάνει κάποια μητέρα, ἀλλὰ ἡ καλὴ ἀνατροφή. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι σωστό, ὅτι δηλαδὴ ὄχι ἡ φύσις, ἀλλὰ ἡ ἀρετὴ κάνει τοὺς πατέρες, θὰ μπορούσαν νὰ τὸ ὁμολογήσουν μαζὶ μὲ μᾶς οἱ γονεῖς. Αὐτοὶ λοιπὸν πολλὰς φορὲς τοὺς γιούς τους, ὅταν τοὺς δοῦν νὰ ἔχουν γίνεαι κακοὶ καὶ νὰ ἔχουν ἀποσκιρτήσῃ στὴν κακία, τοὺς ἀποκηρύττουν ἀποκόπτοντάς τους ἀπὸ τὴ συγγενειὰ τους, καὶ κάνουν ἄλλους γιούς, ποὺ πολλὰς φορὲς δὲν εἶναι καθόλου συγγενεῖς τους. Τί λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ παρά-

ἂν παραδοξότερον, ὅταν οὐς μὲν ἐγέννησαν ἐκβάλλωσιν, οὐς δὲ οὐκ ἐγέννησαν εἰσάγωσιν:

Οὐχ ἀπλῶς ἡμῖν ταῦτα εἴρηται, ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι προαίρεσις φύσεως δυνατωτέρα, καὶ αὕτη μᾶλλον ἐκείνης καὶ υἱοῦς καὶ πατέρας 5 ποιεῖν εἴκοθε. Καὶ τοῦτο δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας ἔργον ἐγένετο, τὸ μῆτε γυμνοὺς τῆς φυσικῆς διαθέσεως ἀφεῖναι γενέσθαι τοὺς παῖδας, μῆτε τὸ πᾶν ἐπιτρέψαι πάλιν ἐκείνη. Εἰ μὲν γὰρ μηδ' ὄλωσ' ἔμελλον φιλεῖν τοὺς ἑαυτῶν υἱοὺς οἱ γονεῖς ἀνάγκη κινούμενοι φυσικῆ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν τρόπων καὶ τῶν κατορθωμάτων μόνον, πολλοὺς ἂν εἶδες ἔξω τῆς 10 πατρῶας οἰκίας γινομένους διὰ τὴν οἰκειάν ὀλιγορίαν, καὶ διασπώμενον ἡμῶν τὸ γένος. Πάλιν, εἰ τὸ πᾶν ἐπέτρεψε τῇ τυραννίδι τῆς φύσεως καὶ μηδὲ πονηροὺς ὄντας μισεῖν ἀφῆκεν, ἀλλὰ καὶ ὕβριζόμενοι καὶ μωρία πάσχοντες παρ' αὐτῶν οἱ πατέρες δεινά, διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην ἔμενον θεραπεύοντες ὕβριζοντας καὶ ἐμπαροινούντας αὐτοῖς τοὺς 15 παῖδας, εἰς ἔσχατον ἂν κακίας τὸ γένος ἡμῖν ἐξώλισθεν. Εἰ γὰρ νῦν οὐ τὸ πᾶν ἔχοντες τῇ φύσει θαρρεῖν οἱ παῖδες, ἀλλ' εἰδότες ὅτι, πολλοὶ γινόμενοι φαῦλοι, καὶ τῆς οἰκίας καὶ τῆς οὐσίας ἐξέπεσον τῆς πατρικῆς, ὁμοῦς πολλαχοῦ τῶν τῶν γονέων φίλτρῳ θαρροῦντες ἐνυβρίζουσιν εἰς τοὺς τεκόντας, εἰ μὴ συνεχώρησεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς καὶ ἀγανακτεῖν καὶ 20 ἐπεξιέναι καὶ κακοὺς γινομένους ἐκβάλλειν τοὺς παῖδας, ποῦ πονηρίας ἂν ἔστησαν; Διὰ ταῦτα καὶ τῇ τῆς φύσεως ἀνάγκῃ καὶ τῶν τῶν παιδίων τρόπῳ τὸ φίλτρον ἐνεπίστευσε τῶν γονέων ὁ Θεός, ἵνα καὶ ἀμαρτάνουσι σύμμετρα συγγινώσκωσι τοῖς παισί, τῆς φύσεως αὐτοὺς ἐπὶ τοῦτο παρακαλοῦσης, καὶ πονηροὺς γινομένους καὶ ἀνιάτα νοσοῦντας μὴ παι- 25 δοτριβῶσιν ἐπὶ κακίαν τῇ πονηρίᾳ, τῆς φύσεως πάλιν ἐλεγχούσης καὶ δυναμένης ἀναγκάσαι καὶ φαῦλους γινομένους θεραπεύειν τοὺς παῖδας.

Πόσης ταῦτα προνοίας, εἰπέ μοι, καὶ τὸ κελεῦσαι δὲ φιλεῖν, καὶ τὸ μέτρον ἐπιθεῖναι τῶν φίλτρῳ, καὶ τὸ πάλιν ἀμοιβὴν ὀρίσαι τῇ καλῇ παιδοτροφίᾳ; "Ὅτι γὰρ ἀμοιβὴ κεῖται, καὶ οὐκ ἀνδράσι μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναιξίν, ἄκουσον πῶς πολλαχοῦ καὶ ταύταις καὶ περὶ τούτων ἡ Γραφή 30 διαλέγεται, καὶ οὐχ ἦττον ταύταις, ἢ τοῖς ἀνδράσιν. Εἰπὼν γὰρ ὁ Παῦλος, «ἡ δὲ γυνὴ ἐξαπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονεν», ἐπήγαγε· «σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτον ἐστίν· Ἄλ-

δοξο από αυτό, όταν εκείνους πού τους γέννησαν τους διώχνουν, και εισάγουν στη θέση άλλους πού δέν τους γέννησαν;

Αυτά δέν ειπώθηκαν σέ σᾶς ἔτσι στην τύχη, ἀλλά γιά νά μάθετε, ὅτι ἡ προαίρεση εἶναι πιό δυνατή ἀπό τή φύση και ὅτι συνήθως αὐτή μᾶλλον κάνει και γιούς και πατέρες, παρά εκείνη. Και αὐτό ἐπίσης εἶναι ἔργο τῆς κηδεμονίας τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅτι οὔτε χωρὶς τῆ φυσικῆ διάθεση ἐπέτρεψε νά γίνονται τὰ παιδιά, οὔτε και τὰ ἄφησε ὅλα μόνο σ' αὐτήν. Γιατί, ἂν δέν ἀγαποῦσαν καθόλου τους γιούς τους οἱ γονεῖς κινούμενοι ἀπό φυσικὴ ἀνάγκη, παρά μόνο ἀπό τὴ συμπεριφορὰ και τὰ κατορθώματά τους, θὰ ἔβλεπες πολλοὺς νά πετάγονται ἔξω ἀπὸ τὸ πατρικὸ σπίτι ἐξαιτίας τῆς ἀδιαφορίας τους και νά καταστρέφεται τὸ γένος μας. Ἐπίσης, ἂν τὰ ἄφηνε ὅλα στην τυραννικὴ ἐξουσία τῆς φύσεως, και δέν ἔκανε νά τους μισοῦν ὅταν εἶναι κακοί, ἀλλά και ὑβρίζοντες και ὑποφέροντας μύρια ἀπ' αὐτοὺς δεινὰ οἱ πατέρες ἐπέμεναν νά τους ὑπηρετοῦν ἀπὸ φυσικὴ ἀνάγκη, ἂν και τὰ παιδιά τους βρίζουν και τους προσβάλλουν, τὸ γένος μας θὰ ὀδηγοῦνταν στὸ πιό χειρότερο σημεῖο κακίας. Γιατί, ἂν τώρα, πού τὰ παιδιά δέν μποροῦν νά στηρίζουν τὸ θάρρος τους στη φύση, διότι γνωρίζουν ὅτι πολλά, ὅταν ἐγιναν κακά, ἔχασαν και τὸ σπίτι και τὴν παρουσία τὴν πατρικὴ, ὁμως σέ πολλές περιπτώσεις, στηριζόμενα στην ἀγάπη τῶν γονέων, προσβάλλουν αὐτοὺς πού τὰ γέννησαν, ἐὰν δέν ἐπέτρεπε ὁ Θεὸς στοὺς γονεῖς και νά ἀγανακτοῦν και νά τὰ τιμωροῦν, καί, ὅταν γίνονται κακὰ τὰ παιδιά τους, νά τὰ διώχνουν, σέ ποιο σημεῖο τῆς κακίας θὰ μπορούσαν νά σταματήσουν; Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς τὴν ἀγάπη τῶν γονέων τὴν ἐμπιστεύθηκε και στη φυσικὴ ἀνάγκη και στη συμπεριφορὰ τῶν παιδιῶν, ὥστε και ὅταν σφάλλουν νά συγχωροῦν ἀνάλογα τὰ παιδιά τους, ἐπειδὴ ἡ φύση τους παρακινεῖ σ' αὐτό, και ὅταν γίνονται κακὰ και ἐκτρέπονται ἀθεράπευτα, νά μὴ τὰ ἐκπαιδεύουν στην κακία με τὴν κακία, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πάλι ἡ φύση τους ἐλέγχει και μπορεῖ νά τους ἀναγκάσει νά φροντίζουν τὰ παιδιά τους και ὅταν γίνονται φαῦλα.

Πές μου, πόσο μεγάλη φροντίδα δείχνουν αὐτά, και ἡ ἐντολὴ νά τὰ ἀγαποῦν, και τὸ ὅτι ἔβαλε μέτρο στην ἀγάπη, και τὸ ὅτι πάλι ὄρισε ἀμοιβὴ γιά τὴν καλὴ ἀνατροφή τους; Γιατί τὸ ὅτι ὑπάρχει ἀμοιβή, και ὄχι μόνο στοὺς ἄνδρες, ἀλλά και στίς γυναῖκες, ἄκουσε πῶς μιλάει ἡ Γραφή και σ' αὐτὲς γι' αὐτά, και ὄχι λιγότερο σ' αὐτὲς ἀπὸ ὅσο στοὺς ἄνδρες. Γιατί, ἀφοῦ ὁ Παῦλος εἶπε, «ἡ γυναῖκα ἀπατήθηκε και παρέβηκε τὴν ἐντολή»², πρόσθεσε: «θὰ σωθεῖ ὁμως με τὴν τεκνογονία»³.

γεις, φησίν, ὅτι σε ἡ πρώτη γυνὴ εἰς ὠδίνας καὶ πόνους ἐνέβαλε καὶ κύησιν μακράν· Ἀλλὰ μὴ δυσχεράνης· οὐ γὰρ τοσοῦτον ἐπηρεάσθη ἀπὸ τῶν ὠδίνων καὶ τῶν πόνων, ὅσον κερδαίνεις, ἐὰν θέλῃς, ἀπὸ τῆς παιδοτροφίας πρόφασιν λαμβάνουσα κατορθωμάτων. Τὰ γὰρ παιδία τὰ τι-
5 κτόμενα, ἂν τῆς προσηκούσης ἀπολαύῃ θεραπείας καὶ εἰς ἀρετὴν ἐνάγεται παρὰ τῆς σῆς προνοίας, πολλῆς σοι σωτηρίας ἀφορμὴ καὶ πρόφασις γίνεται, καὶ πρὸς τοῖς οἰκείοις κατορθώμασι, καὶ τῆς περὶ ταῦτα θεραπείας πολλὴν ἀπολήψῃ τὴν ἀμοιβήν.

δ'. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ τὸ τεκεῖν ποιεῖ μητέρα, οὐδὲ τοῦτω κεῖται μι-
10 σθός, καὶ ἀλλαχοῦ μὲν χήρᾳ διαλεγόμενος ὁ Παῦλος οὕτως εἶπεν, «εἰ ἔτεκνοτρόφησε»· καὶ οὐκ εἶπε, «εἰ ἔτεκνοποίησεν», ἀλλ', «εἰ ἔτεκνοτρόφησε». Τὸ μὲν γὰρ τῆς φύσέως, τὸ δὲ τῆς προαιρέσεώς ἐστι. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα εἰπὼν, «σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας», οὐκ ἔστι μέχρι τούτου, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐ τὸ γεννῆσαι τέκνα, ἀλλὰ
15 τὸ θρέψαι τέκνα καλῶς, τοῦτο ἡμῖν φέρει τὸν μισθόν, ἐπήγαγεν· «ἐὰν ἐπιμείνωσι τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης». Ὁ δὲ λέγει τοῦτό ἐστι· Τότε λήψῃ πολλὸν τὸν μισθόν, ἐὰν οἱ γεννηθέντες παῖδες ἐπιμείνωσι τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ. Ἄν τοίνυν αὐτοὺς εἰς ταῦτα ἐνάγῃς, ἂν παρακαλῆς, ἂν διδάξῃς, ἂν συμ-
20 βουλευσῇς, τῆς ἐπιμελείας ταύτης κείσεται σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ πολλὴ ἀμοιβή.

Μὴ τοίνυν ἀλλότριον αὐτῶν εἶναι νομιζέτωσαν αἱ γυναῖκες τὸ καὶ θηλειῶν καὶ ἀρρένων ἐπιμελεῖσθαι. Οὐ γὰρ διέκρινεν ἐνταῦθα τὸ γένος, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀπλῶς εἶπεν, «εἰ ἔτεκνοτρόφησε», καὶ ἐνταῦθα, «ἐὰν
25 ἐπιμείνωσι τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ». Ὡστε ἀμφοτέρων ἡμῖν ἐπιμελητέον τῶν παιδίων, καὶ μάλιστα ταῖς γυναῖξιν, ὅσω καὶ τὰ πλείονα οἴκοι κάθηνται. Τοὺς μὲν γὰρ ἄνδρας καὶ ἀποδημίας καὶ αἰ τῆς ἀγορᾶς φροντίδες καὶ τὰ τῆς πόλεως πράγματα περιέλκουσι πολλὰ-
30 ρον δύναιτ' ἂν τῶν τεχθέντων ἐπιμελεῖσθαι, πολλῆς ἀπολαύουσα τῆς σχολῆς. Οὕτως αἱ παλαιαὶ ἐποίουν γυναῖκες· οὐ γὰρ ἀνδράσι μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖξιν ἀναγκαῖον τοῦτο τὸ ὄφλημα· λέγω δὲ τὸ τῶν οἰκείων προνοεῖσθαι παίδων καὶ εἰς φιλοσοφίαν αὐτοὺς ἐνάγειν. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἀρχαίαν τινὰ ἱστορίαν ὑμῖν διηγῆσομαι.

4. Α' Τμ. 5,10.

5. Α' Τμ. 2,15.

Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Πονᾶς, λέει, ὅτι ἡ πρώτη γυναῖκα σὲ ἔβαλε σὲ ἀγωνίες καὶ πόνους καὶ μακροχρόνια κύηση; "Ὁμως μὴ δυσανασχετεῖς· γιατί δὲν ὑποφέρεις τόσο πολὺ ἀπὸ τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ καὶ τὶς ταλαιπωρίες, ὅσο κερδίζεις, ἐὰν θέλεις, ἀπὸ τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν, παίρνοντάς τὴν ὡς ἀφορμὴ γιὰ κατορθώματα. Διότι, ἂν τὰ παιδιά ποὺ γεννιῶνται δεχθοῦν τὴν κατάλληλη ἀγωγή καὶ ὀδηγηθοῦν στὴν ἀρετὴ μὲ τὴ δική σου φροντίδα, αὐτὸ γίνεται αἰτία καὶ ἀφορμὴ πολλῆς σωτηρίας γιὰ σένα, καὶ μαζὶ μὲ τὰ δικά σου κατορθώματα, θὰ δεχθεῖς καὶ γιὰ τὴ φροντίδα αὐτῶν μεγάλη ἀμοιβή.

4. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι τὴν μητέρα δὲν τὴν κάνει μόνο ἡ γέννηση, οὔτε σ' αὐτὸ ἀπόκειται ἡ ἀμοιβή, καὶ ἀλλοῦ ὁ Παῦλος μιλώντας γιὰ χήρα εἶπε αὐτό, «ἐὰν ἀνάθρεψε παιδιά»· καὶ δὲν εἶπε «ἐὰν γέννησε παιδιά», ἀλλὰ «ἐὰν ἀνάθρεψε παιδιά»⁴. Διότι τὸ ἓνα ὀφείλεται στὴ φύση, ἐνῶ τὸ ἄλλο στὴν προαίρεση. Γι' αὐτὸ κι ἐδῶ, ἀφοῦ εἶπε, «θὰ σωθεῖ μὲ τὴ γέννηση παιδιῶν», δὲ σταμάτησε ἐδῶ, ἀλλὰ θέλοντας νὰ δείξει ὅτι ὄχι τὸ νὰ γεννήσουμε παιδιά, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀναθρέψουμε παιδιά σωστά, αὐτὸ μᾶς παρέχει τὸν μισθό, πρόσθεσε· «ἐὰν παραμείνουν στὴν πίστη καὶ στὴν ἀγάπη καὶ στὸν ἀγιασμό μὲ σωφροσύνη»⁵. Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Τότε θὰ λάβεις μεγάλη ἀμοιβή, ἐὰν τὰ παιδιά ποὺ γεννήθηκαν παραμείνουν στὴν πίστη καὶ στὴν ἀγάπη καὶ στὸν ἀγιασμό. Ἐὰν λοιπὸν τὰ ὀδηγεῖς σ' αὐτά, ἂν τὰ παρακινεῖς, ἂν τὰ διδάξεις, ἂν τὰ συμβουλέψεις, γιὰ τὴν φροντίδα σου αὐτὴ σὲ περιμένει ἀπὸ τὸ Θεὸ μεγάλη ἀμοιβή.

"Ἄς μὴ νομίζουν λοιπὸν οἱ γυναῖκες ὅτι εἶναι ξένο γι' αὐτὲς νὰ φροντίζουν καὶ θηλυκὰ καὶ ἀρσενικὰ παιδιά. Διότι δὲν ἔκανε ἐδῶ διάκριση τοῦ γένους, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀπλῶς εἶπε, «ἐὰν ἀνάθρεψε παιδιά», καὶ ἐδῶ, «ἐὰν παραμείνουν στὴν πίστη καὶ στὴν ἀγάπη καὶ στὸν ἀγιασμό». Ὡστε πρέπει νὰ φροντίζουμε γιὰ τὰ παιδιά καὶ τῶν δύο φύλων, καὶ προπαντὸς οἱ γυναῖκες, ποὺ μένουν καὶ περισσότερο στὸ σπίτι. Γιατὶ τοὺς ἄνδρες τοὺς ἀποσποῦν καὶ οἱ ἀποδημίες καὶ οἱ φροντίδες τῆς ἀγορᾶς καὶ οἱ ὑποθέσεις πολλὰς φορὲς τῆς πόλεως, ἐνῶ ἡ γυναῖκα, ὄντας ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε τέτοιου εἶδους φροντίδα, θὰ μπορούσε εὐκολότερα νὰ φροντίσει τὰ παιδιά, ἀφοῦ ἔχει πολὺν ἐλεύθερο χρόνο. Ἔτσι ἔκαναν οἱ παλιὲς γυναῖκες· γιατί τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν εἶναι μόνο γιὰ τοὺς ἄνδρες ἀναγκαῖο χρέος, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς γυναῖκες· ἐννοῶ τὸ νὰ φροντίζει τὰ δικά της παιδιά καὶ νὰ τὰ ὀδηγεῖ στὸ σωστὸ δρόμο. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινὸ, θὰ σᾶς διηγηθῶ μιὰ παλιὰ ἱστορία.

Ἄννα τις ἐγένετο παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις γυνή. Αὕτη ἢ Ἄννα πολὺν ἐνόσησεν ἀπαιδίας χρόνον, καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι ἢ ἀντίζηλος αὐτῆς παίδων ἦν μήτηρ πολλῶν. Ἴστε δὲ ὡς τῇ φύσει καὶ καθ' ἑαυτὸ τὸ πρᾶγμα ἀφόρητόν ἐστι ταῖς γυναιξίν, ὅταν δὲ καὶ ἀντίζηλος προσῆ παῖδας ἔχουσα, πολλῶ χαλεπώτερον γίνεται· ἐν γὰρ τῇ τῆς γυναικὸς ἐκείνης εὐπραγία τὴν οἰκείαν ἀκριβέστερον καταμανθάνει συμφορὰν· καθάπερ οὖν καὶ οἱ πενία συζῶντες ἐσχάτη, τότε ὀδυνῶνται μειζόνως, ὅταν ἐννοήσωσι τοὺς πλουτοῦντας. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἦν τὸ δεινόν, ὅτι παῖδας αὕτη μὲν οὐκ εἶχεν, ἐκείνη δὲ εἶχεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀντίζηλος ἦν, καὶ οὐχ ὅτι ἀντίζηλος ἦν μόνον, ἀλλ' ὅτι παρώργιζεν αὐτὴν διὰ τὸ ἐξουθενεῖν αὐτήν. Ὁ δὲ Θεὸς ταῦτα πάντα ὀρῶν ἠνείχετο καὶ «οὐκ ἔδωκεν αὐτῇ Κύριος», φησί, «παιδίον κατὰ τὴν θλιῖψιν αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν ἀθυμίαν τῆς ψυχῆς αὐτῆς». Τί ἐστι, «κατὰ τὴ θλιῖψιν αὐτῆς»; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, φησίν, ὅτι πράως ὀρῶν φέρουσαν τὴν συμφορὰν, ἐπέιχεν αὐτῆς τὸν τόκον, ἀλλὰ καίτοι διακοπτομένην ὀρῶν, ὀδυνωμένην, θλιβομένην, οὐκ ἔλυσεν τὴν ἀθυμίαν, ἕτερόν τι πολλῶ μείζον οἰκονομῶν.

Ταῦτα μὴ παρέργως ἀκούωμεν, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν μάθωμεν μεγίστην φιλοσοφίαν, καὶ ἐπειδὰν δεινῶ τινι περιπέσωμεν, κἂν ἀλγῶμεν, κἂν ὀδυρόμεθα, κἂν ἀφόρητον ἡμῖν εἶναι δοκῇ τὸ κακόν, μὴ σπεύδωμεν μηδὲ ἀλύωμεν, ἀλλ' ἀναμένωμεν τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν. Ἐκεῖνος γὰρ οἶδε σαφῶς πότε δεῖ λῦσαι τὸ ποιοῦν τὴν ἀθυμίαν ἡμῖν, ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ ταύτης συνέβη. Οὐ γὰρ μισῶν αὐτὴν οὐδὲ ἀποστρεφόμενος ὁ Θεὸς ἀπέκλεισεν αὐτῆς τὴν μήτραν, ἀλλ' ἵνα ἡμῖν ἀνοίξῃ τὰς θύρας τῆς φιλοσοφίας τῆς ἐν τῇ γυναικί καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῆς τῆς πίστεως κατίδωμεν, καὶ γνῶμεν ὅτι λαμπροτέραν αὐτὴν ἐκ τούτου εἰργάζετο. Ἄκουε δὲ καὶ τὰ ἐξῆς. «Καὶ οὕτως ἐποίηει», φησίν, «ἐνιαυτὸν κατ' ἐνιαυτὸν ἀπὸ ἱκανοῦ, ἐν τῷ ἀναβαίνειν αὐτὴν εἰς οἶκον Κυρίου». Καὶ ἠθύμει καὶ ἔκλαιε καὶ οὐκ ἤσθιεν. Ἐπιτεταγμένη ἢ ὀδύνη, πολὺ τὸ μῆκος τῆς λύπης, οὐ δύο καὶ τρεῖς ἡμέραι, οὐδὲ εἴκοσι καὶ ἑκατόν, οὐδὲ χίλια καὶ δις τοσαῦται, ἀλλ', «ἐξ ἱκανοῦ», φησίν, ἔτη πολλὰ λυπούμενη καὶ ὀδυνωμένη ἦν ἢ γυνή· τοῦτο γὰρ ἐστι, τό, «ἀπὸ ἱκανοῦ». Καὶ ὁμῶς οὐκ ἀπεδυσπέτησεν, οὐδὲ ἠλεγξεν αὐτῆς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ χρόνου τὸ μῆκος, οὐδὲ τὰ ὄνειδη καὶ αἱ λοιδορίαι τῆς ἀντιζήλου, ἀλλ' ἠύχετο συν-

Ἐζησε ἀνάμεσα στοὺς Ἰουδαίους κάποια γυναίκα μὲ τὸ ὄνομα Ἄννα. Ἡ Ἄννα αὐτὴ ὑπόφερε πολλὰ χρόνια ἀπὸ στέρηση παιδιοῦ καὶ τὸ ἀκόμα χειρότερο ἦταν ὅτι ἡ ἀντίζηλός της ἦταν μητέρα πολλῶν παιδιῶν. Καὶ γνωρίζετε ὅτι καὶ ἀπὸ τὴ φύση του τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι γιὰ τὶς γυναῖκες ἀνυπόφορο, ὅταν ὅμως ὑπάρχει ἐπὶ πλέον καὶ ἀντίζηλος πού ἔχει παιδιά, τότε γίνεται πολὺ χειρότερο· γιατί στὴν εὐτυχία τῆς γυναίκας ἐκείνης βλέπει πιὸ καθαρὰ τὴ δική της συμφορὰ· ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνοι πού ζοῦν σὲ ἐσχάτη φτώχεια, τότε ὑποφέρουν περισσότερο, ὅταν σκεφθοῦν τοὺς πλουσίους. Καὶ δὲν ἦταν μόνο αὐτὸ τὸ κακό, ὅτι δηλαδὴ αὐτὴ δὲν εἶχε παιδιά, ἐνῶ ἐκείνη εἶχε, ἀλλὰ ὅτι ἦταν καὶ ἀντίζηλος, καὶ ὄχι μόνο ὅτι ἦταν ἀντίζηλος, ἀλλὰ ὅτι τὴν ἐξόργιζε γιὰ νὰ τὴν ἐξουθενώσει. Ὁ Θεὸς ὅμως βλέποντάς τα ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνεχόταν καὶ «δὲν τῆς ἔδωσε ὁ Κύριος», λέει, «παιδί, παρὰ τὴ θλίψη της καὶ τὴ ψυχικὴ της στενοχώρια»⁶. Τί σημαίνει, «κατὰ τὴ θλίψη της»; Δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς, λέει, ὅτι, βλέποντάς την νὰ ὑπομένει μὲ πραότητα τὴν συμφορὰ της, σταμάτησε τὴ γέννα αὐτῆς, ἀλλὰ, μολονότι τὴν ἐβλεπε νὰ κόπτεται, νὰ πονᾷ καὶ νὰ θλίβεται, δὲν διέλυσε τὴν θλίψη της, προσπαθώντας νὰ ἐπιτύχει κάτι ἄλλο πιὸ μεγάλο.

Αὐτὰ νὰ μὴ τὰ ἀκοῦμε ἐπιπόλαια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἄς διδαχθοῦμε τὴ μέγιστη φιλοσοφία, καὶ ὅταν περιπέσουμε σὲ κάτι τὸ τρομερό, καὶ ἂν πονοῦμε, καὶ ἂν χτυπιόμαστε, καὶ ἂν τὸ κακὸ μᾶς φαίνεται ὅτι εἶναι ἀνυπόφορο, νὰ μὴ βιαζόμαστε, οὔτε νὰ ἀδημονοῦμε, ἀλλὰ νὰ περιμένουμε τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ἐκεῖνος γνωρίζει καλὰ πότε πρέπει νὰ καταργήσει αὐτὸ πού μᾶς προκαλεῖ τὴ θλίψη, πρᾶγμα λοιπὸν πού ἔγινε καὶ σ' αὐτήν. Διότι δὲν τῆς ἔκλεισε τὴ μήτρα ὁ Θεὸς ἐπειδὴ τὴ μισοῦσε, οὔτε ἐπειδὴ τὴν ἀποστρεφόταν, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀνοίξει σὲ μᾶς τὴν πόρτα τῆς ἐπιμονῆς πού ὑπῆρχε στὴ γυναίκα καὶ νὰ δοῦμε καθαρὰ τὸν πλοῦτο τῆς πίστεώς της καὶ νὰ γνωρίσουμε ὅτι μ' αὐτὸ τὴν ἔκαμνε λαμπρότερη. Ἄκουσε ὅμως καὶ τὰ ἐξῆς. «Καὶ ἔκαμνε αὐτό», λέει, «ἀπὸ χρόνο σὲ χρόνο ἀπὸ πολὺ καιρὸ, κάθε φορὰ πού ἀνέβαινε στὸν οἶκο τοῦ Κυρίου. Καὶ στενοχωριόταν καὶ ἔκλαιε καὶ δὲν ἔτρωγε»⁷. Παρατεταμένη ἡ ὀδύνη της, μεγάλο τὸ μῆκος τῆς λύπης της, ὄχι δύο καὶ τρεῖς μέρες, οὔτε εἴκοσι καὶ ἑκατό, οὔτε χίλιες καὶ δύο χιλιάδες, ἀλλὰ «ἐπὶ ἀρκετὸ καιρὸ», λέει, «πολλὰ χρόνια λυπόταν καὶ ἔκλαιε ἡ γυναίκα». Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἀπὸ ἱκανοῦ»· καὶ ὅμως οὔτε ἀποθαρρυνόταν, οὔτε ἔκαμψε τὴν ἐπιμονή της τὸ μῆκος τοῦ χρόνου, οὔτε οἱ ντροπὲς καὶ οἱ κακολογίαι τῆς ἀντιζήλου, ἀλλὰ προσευχό-

εχῶς καὶ ἰκέτευσ· καὶ τὸ δὴ μείζον ἀπάντων καὶ ὁ μάλιστα δείκνυσιν αὐτῆς τὸν περὶ τὸν Θεὸν πόθον, ὅτι οὐχ ἀπλῶς αὐτὸ τοῦτο τὸ παιδίον κτήσασθαι ἐπεθύμει, ἀλλὰ καρπὸν ἀναθεῖναι τῷ Θεῷ καὶ τῆς οἰκείας γαστρὸς ἀπάρξασθαι καὶ τῆς καλῆς ταύτης ὑποσχέσεως λαβεῖν τὸν μισθόν. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ρημάτων. Ἴστε γὰρ δήπου πάντες, ὅτι ταῖς γυναιξὶ διὰ τοὺς ἄνδρας μάλιστα ἀφόρητον ἢ ἀπαιδία. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων οὕτως ἀλόγως διάκεινται, ὡς ταῖς γυναιξὶν ἐγκαλεῖν, ἐπειδὴν μὴ τίκτωσιν, οὐκ εἰδότες ὅτι τὸ τεκεῖν ἄνωθεν ἔχει τὴν ἀρχήν, ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, καὶ οὔτε γυναικὸς φύσις, οὔτε συνουσία, οὔτε ἄλλο οὐδὲν αὐταρκες πρὸς τοῦτό ἐστιν. Ἄλλ' ὁμως, καίτοι γε εἰδότες ὅτι ἀδίκως ἐγκαλοῦσιν, ὀνειδίζουσι καὶ ἀποστρέφονται πολλάκις, καὶ οὐχ ἠδέως πρὸς αὐτὰς ἔχουσιν.

ε'. Ἴδωμεν τοίνυν καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς γυναικὸς εἰ τοῦτο συνέβαιεν. Ἄν μὲν γὰρ ἴδῃς αὐτὴν καταφρονομένην, ἀτιμαζομένην, ὑβριζομένην, 15 παρρησίαν οὐκ ἔχουσαν πρὸς τὸν ἄνδρα, οὐδὲ πολλῆς ἀπολαύουσαν τῆς εὐνοίας, δυνήσῃ στοχάσασθαι, ὅτι διὰ τοῦτο ἐπεθύμει παιδίον, ἵνα παρρησίαν ἔχη καὶ ἐλευθερίαν πολλήν καὶ ποθεινότερα γένηται τῷ ἀνδρί. Ἄν δὲ τούναντίον ἅπαν εὗρης, αὐτὴν τῆς τὰ παιδιά ἐχούσης μᾶλλον ἀγαπωμένην καὶ πλείονος ἀπολαύουσαν εὐνοίας, εὐδὴλον ὅτι οὐ δι' 20 ἀνθρώπινόν τι, οὐδ' ἵνα τὸν ἄνδρα ἐπισπάσῃται μᾶλλον, ἐπεθύμει παιδίον, ἀλλὰ διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν. Πόθεν οὖν τοῦτο δῆλον; Ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως αὐτὸ λέγοντος· οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς αὐτὸ τέθεικεν, ἀλλ' ἵνα τῆς γυναικὸς μάθῃς τὴν ἀρετὴν. Τί οὖν οὗτός φησιν; «Ἠγάπα γὰρ ὁ Ἐλκανὰ τὴν Ἄνναν ὑπὲρ τὴν Φενάνναν». Εἶτα μετὰ ταῦτα ἰδὼν 25 αὐτὴν οὐκ ἐσθίουσαν, ἀλλὰ κλαίουσαν, φησί· «τί ἐστι σοι, ὅτι κλαίεις; καὶ ἵνα τί οὐκ ἐσθίεις; Καὶ ἵνα τί τύπτει σε ἡ καρδιά σου; οὐκ ἀγαθὸς ἐγὼ σοι ὑπὲρ δέκα τέκνα;». Ὅρας πῶς αὐτῆς ἐζήρητο καὶ ὑπὲρ ἐκείνης ἤλγει πλέον, οὐ διὰ τὸ μὴ ἔχειν παιδιά, ἀλλὰ διὰ τὸ ὄραν ἀθυμοῦσαν αὐτὴν καὶ περιοδονία κατεχομένην; Ἄλλ' ὁμως οὐκ ἐπεισεν αὐτὴν ἀποστῆναι τῆς ἀθυμίας. Οὐ γὰρ δι' αὐτὸν ἐζήτηι τὸ παιδίον, ἀλλ' ἵνα τινὰ 30 καρπὸν ἐπιδείξῃται τῷ Θεῷ.

«Καὶ ἀνέστη», φησί, «μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτοὺς ἐν Σηλῶμ καὶ μετὰ τὸ πιεῖν καὶ κατέστη ἐνώπιον Κυρίου». Οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ τοῦτο εἴρηται, ὅτι μετὰ τὸ φαγεῖν καὶ τὸ πιεῖν, ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸν καιρὸν, ὃν ἀνέ-

8. Α' Βασ. 1,5.

9. Α' Βασ. 1,8.

10. Α' Βασ. 1,9.

ταν συνεχῶς καὶ παρακαλοῦσε· καὶ τὸ σπουδαιότερο ἀπ' ὅλα, ποῦ δεῖχ-
 χνει περισσότερο τὸν πόθο της πρὸς τὸν Θεό, εἶναι ὅτι δὲν ἐπιθυμοῦσε
 ἀπλῶς νὰ ἀποκτήσει αὐτὸ τὸ παιδί, ἀλλὰ τὸ ἤθελε σὰν καρπὸ νὰ τὸ
 ἀφιερῶσει στὸ Θεὸ καὶ νὰ κάνει ἀρχὴ τῆς προσφορᾶς ἀπὸ τὴν κοιλιὰ
 της, καὶ νὰ δεχθεῖ τὴν ἀνταμοιβὴ γιὰ τὴν καλὴ αὐτῆ ὑπόσχεση. Ἄπο
 ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Ἄπο τὰ λόγια ποῦ ἀκολουθοῦν. Διότι γνωρίζε-
 τε ὅπωςδῆποτε ὅλοι, ὅτι ἡ ἀτεκνία στίς γυναῖκες εἶναι ἀνυπόφορη
 ἐξαιτίας τῶν ἀνδρῶν. Γιατὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους φέρονται τόσο
 παράλογα, ὥστε νὰ κατηγοροῦν τίς γυναῖκες, ὅταν δὲν γεννοῦν, μὴ
 γνωρίζοντας ὅτι τὸ νὰ γεννήσουν ἐξαρτᾶται ἀπὸ πάνω, ἀπὸ τὴ φροντί-
 δα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι οὔτε ἡ φύση τῆς γυναίκας, οὔτε ἡ συνουσία, οὔτε
 τίποτα ἄλλο ἀρκεῖ γι' αὐτό. Ὅμως, ἂν καὶ γνωρίζουν ὅτι ἄδικα τίς κα-
 τηγοροῦν, τίς ἐπιπλήττουν καί, πολλὰς φορές, τίς ἀποστρέφονται, καὶ
 δὲν εἶναι εὐχάριστοι ἀπέναντι σ' αὐτές.

5. Ἄς δοῦμε ὅμως ἂν συνέβαινε αὐτὸ καὶ στὴ γυναῖκα αὐτῆ. Γιατί,
 ἂν τὴν δεῖς νὰ περιφρονεῖται, νὰ ἀτιμάζεται, νὰ βρίζεται, νὰ μὴ ἔχει
 θάρρος στὸν ἄνδρα της, οὔτε νὰ ἀπολαμβάνει μεγάλη εὐνοια, μπορεῖς
 νὰ σκεφθεῖς ὅτι γι' αὐτὸ ἐπιθυμοῦσε τὸ παιδί, γιὰ νὰ ἔχει θάρρος καὶ
 πολλὴ ἐλευθερία καὶ νὰ γίνεи πιὸ ποθητὴ στὸν ἄνδρα της. Ἐὰν ὅμως
 ἀντίθετα τὰ βρεῖς ὅλα, αὐτὴν νὰ ἀγαπιέται περισσότερο ἀπὸ ἐκείνην
 ποῦ εἶχε τὰ παιδιά, καὶ νὰ ἔχει μεγαλύτερη εὐνοια, εἶναι φανερό, ὅτι
 δὲν ἐπιθυμοῦσε τὸ παιδί γιὰ κάτι ἀνθρώπινο, οὔτε γιὰ νὰ προσελκύσει
 τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ γιὰ τὴν αἰτία ποῦ εἰπώθηκε. Ἄπο ποῦ λοιπὸν εἶναι φα-
 νερὸ αὐτό; Ἄκουσε τὸν ἴδιο τὸν συγγραφεᾶ νὰ τὸ λέει αὐτό· γιατί δὲν
 τὸ ἀνέφερε ἔτσι ἀπλά, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις τὴν ἀρετὴ τῆς γυναίκας. Τί
 λέει λοιπὸν αὐτός; «Ὁ Ἐλκανὰ ἀγαποῦσε τὴν Ἄννα περισσότερο ἀπὸ
 τὴν Φενάννω»⁸. Ἐπειτα, βλέποντάς τὴν μετὰ ἀπὸ αὐτὰ νὰ μὴ τρώει,
 ἀλλὰ νὰ κλαίει, λέει «τί σοῦ συμβαίνει καὶ κλαῖς; καὶ γιατί δὲν τρώς;
 καὶ γιατί πονᾷ ἡ καρδιά σου; Δὲν ἀξίζω ἐγὼ περισσότερο ἀπὸ δέκα
 παιδιά;»⁹. Βλέπεις πόσο ἐξαρτῶταν ἀπὸ αὐτὴν καὶ πονοῦσε γιὰ ἐκείνην
 περισσότερο, ὄχι ἐπειδὴ δὲν εἶχε παιδιά, ἀλλὰ ἐπειδὴ τὴν ἐβλεπε νὰ
 λυπᾶται καὶ νὰ διακατέχεται ἀπὸ ψυχικὸ πόνο; Καὶ ὅμως δὲν τὴν ἐπει-
 σε νὰ παύσει νὰ λυπᾶται. Γιατὶ δὲν ζητοῦσε τὸ παιδί γι' αὐτόν, ἀλλὰ
 γιὰ νὰ παρουσιάσει στὸ Θεὸ κάποιον καρπὸ.

«Καὶ σηκώθηκε», λέει, «ἀφοῦ ἔφαγαν στὴ Σηλῶμ καὶ ἦπιαν, καὶ
 στάθηκε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»¹⁰. Καὶ δὲν λέχθηκε ἔτσι τυχαῖα αὐτό,
 ὅτι τὸ ἔκανε ἀφοῦ ἔφαγαν καὶ ἦπιαν, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι τὸν καιρὸ

σεως ἕτεροι καὶ ἀδείας ποιοῦνται, τοῦτον εὐχῆς καὶ δακρῦων ἐποιεῖτο
 καιρὸν, διὰ τὸ σφόδρα νήφειν καὶ ἐγρηγορέναι. «Καὶ κατέστη ἐνώπιον
 Κυρίου· καὶ Ἦλει ὁ ἱερεὺς». φησὶν, «ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ δίφρου ἐπὶ τῶν
 φλιῶν ναοῦ Κυρίου». Οὐδὲ τοῦτο ἀπλῶς εἴρηται, ὅτι «ὁ Ἦλει ὁ ἱερεὺς
 5 ἐκάθητο ἐπὶ τῶν φλιῶν ναοῦ Κυρίου», ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι τὴν θερμό-
 τητα τῆς γυναικός. Καθάπερ γὰρ χήρα πολλακίς γυνὴ ἀπροστάτευτος
 οὔσα καὶ ἔρημος, ἐπηρεαζομένη, πολλὰ ἀδικουμένη, βασιλέως εἰσε-
 λαύνειν μέλλοντος, δορυφόρων, ἀσπιδοφόρων, ἰπέτων, ἐτέρας πολλῆς
 θεραπείας προαπαντώσης, οὐ καταπλήττεται, οὔδὲ προστάτου δεῖται,
 10 ἀλλὰ πάντας αὐτοὺς διατεμοῦσα μετὰ πολλῆς ἐντυχάνει τῷ βασιλεῖ
 παρρησίας, τὴν οἰκείαν ἐκτραγωδοῦσα συμφορὰν, τῆς ἀνάγκης αὐτὴν
 χειραγωγούσης, οὕτω δὴ καὶ αὕτη ἡ γυνὴ οὐκ ἠρυθρίασεν, οὐκ ἠσχύν-
 θη, τοῦ ἱερέως καθημένου, αὕτη δι' ἑαυτῆς αἰτῆσαι καὶ μετὰ πολλῆς τῆς
 παρρησίας τῷ βασιλεῖ προσελθεῖν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πόθου πετρωθεῖσα
 15 καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναβᾶσα τῇ διανοίᾳ, ὡς αὐτὸν ὀρῶσα τὸν Θεόν,
 οὕτω μετὰ πάσης αὐτῷ θερμότητος διελέγετο. Καὶ τί φησι; Μᾶλλον δὲ
 οὐδὲν φθέγγεται πρότερον, ἀλλ' ἀπ' ὀδυρμῶν ποιεῖται τὰ προοίμια καὶ
 θερμὰς ἀφήσει πηγὰς δακρῦων. Καὶ καθάπερ, ὄμβρων καταφερομέ-
 νων καὶ ἡ σκληροτέρα γῆ καταβρεχθεῖσα καὶ καταμαλαχθεῖσα, ραδίως
 20 ἑαυτὴν πρὸς τὰς τῶν καρπῶν διεγείρει γονάς, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς γυναι-
 κός ταύτης ἐγένετο. Καθάπερ γὰρ ὑπ' ὄμβρων τῶν δακρῦων ἡ μήτρα
 μαλαττομένη καὶ διὰ τῆς ὀδύνης διαθερμαινομένη, πρὸς τὴν καλὴν
 ἐκείνην τεκνογονίαν ἤρχετο διεγείρεσθαι.

Ἄκουσωμεν δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ρημάτων καὶ τῆς καλῆς ταύτης
 25 ἱκετηρίας. «Κλαίουσα ἔκλαυσε», φησί, «καὶ ἠῤατο εὐχὴν τῷ Κυρίῳ,
 λέγουσα: Ἄδωναῖ Κύριε Ἐλωὶ Σαβαώθ». Φοβερὰ τὰ ρήματα καὶ φρί-
 κης γέμοντα. Καὶ καλῶς ἐποίησεν ὁ συγγραφεὺς μὴ μετενεγκὼν αὐτὰ
 πρὸς τὴν ἡμετέραν φωνήν· οὐ γὰρ ἴσχυσε μετὰ τῆς οἰκείας αὐτὰ ἀρετῆς
 μεταθεῖναι πρὸς τὴν Ἑλλάδα γλωτταν. Οὐκ ἀφ' ἐνός δὲ αὐτὸν ἐκάλεσε
 30 ρήματος ἡ γυνή, ἀλλ' ἀπὸ πολλῶν τῶν προσόντων αὐτῷ, τὸν περὶ αὐ-
 τὸν πόθον ἐνδεικνυμένη καὶ τὴν θερμὴν διάθεσιν. Καὶ καθάπερ οἱ τὰς
 δεήσεις γράφοντες τῷ βασιλεῖ οὐκ ἐντιθέασιν ἐν ὀνομα μόνον, ἀλλὰ τὸν
 τροπαιοῦχον, τὸν αὐγουστον, τὸν αὐτοκράτορα, καὶ πολλὰ ἕτερα τού-
 των ἄνω προθέντες, τότε ποιοῦνται τὴν ἱκετηρίαν, οὕτω καὶ αὕτη δέη-

πού οί ἄλλοι τὸν χρησιμοποιοῦν γιὰ ἀνάπαυση καὶ ψυχαγωγία, αὐτὸν τὸν ἔκανε καιρὸ προσευχῆς καὶ δακρύων, ἐπειδὴ εἶχε μεγάλη πνευματική διαύγεια καὶ ἐπαγρύπνηση. «Καὶ στάθηκε μπροστὰ στὸν Κύριο· καὶ ὁ ἱερέας Ἡλεὶ», λέει, «καθόταν σὲ ἀνάκλιτρο στὸ κατώφλι τοῦ ναοῦ τοῦ Κυρίου»¹¹. Οὔτε αὐτὸ εἰπώθηκε τυχαῖα, τὸ ὅτι δηλαδὴ ὁ ἱερέας Ἡλεὶ καθόταν στὸ κατώφλι τοῦ ναοῦ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει τὴ θερμότητα τῆς γυναίκα. Γιατί, ὅπως πολλές φορές μιὰ χήρα γυναίκα, ὄντας ἀπροστάτευτη καὶ ἔρημη, πού ἀπειλεῖται καὶ ἀδικεῖται πολύ, ὅταν πρόκειται νὰ περάσει ὁ βασιλιάς, ἐνῶ προπορεύονται δορυφόροι, ἄσπιδοφόροι, ἵππεις καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὑπηρέτες, δὲν ἐντυπωσιάζεται, οὔτε χρειάζεται προστατή, ἀλλὰ, ὀδηγούμενη ἀπὸ ἀνάγκη, προσπερνᾷ ὅλους αὐτοὺς καὶ παρουσιάζεται μὲ πολὺ θάρρος στὸ βασιλιά καὶ διεκτραγωδεῖ τὴ συμφορὰ της, ἔτσι καὶ ἡ γυναίκα αὐτὴ δὲν κοκκίνησε, δὲν ντράπηκε, ἐνῶ ὁ ἱερέας καθόταν ἐκεῖ, νὰ ζητήσει ἢ ἴδια μόνη της καὶ μὲ πολὺ θάρρος νὰ πλησιάσει τὸν βασιλιά, ἀλλὰ, ἀναπτερωμένη ἀπὸ τὸν πόθο καὶ ἀνεβαίνοντας στὸν οὐρανὸ νοερά, σὰν νὰ ἔβλεπε τὸν ἴδιο τὸ Θεό, μιλοῦσε σ' αὐτὸν μὲ ὅλη τὴ θερμότητά της. Καὶ τί λέει· ἢ μᾶλλον δὲν μιλάει στὴν ἀρχή, ἀλλὰ κάνει τὸ προοίμιό μὲ ὀδυρμοὺς καὶ χύνει θερμὰ δάκρυα. Καὶ ὅπως ὅταν πέφτουν βροχὲς καὶ ἡ πιὸ σκληρὴ γῆ, ἀφοῦ βραχεῖ καλὰ καὶ μαλακώσκει, εὐκόλα προσφέρει τὸν ἑαυτό της γιὰ τοὺς σπόρους τῶν καρπῶν, τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τὴ γυναίκα αὐτὴ. Γιατί, ἀφοῦ μαλάκωσε ἀπὸ τὰ δάκρυα σὰν ἀπὸ βροχὴ ἢ μήτρα της καὶ ζεστάθηκε ἐντελῶς ἀπὸ τὸν πόνο, ἄρχισε νὰ διεγείρεται γιὰ νὰ δεχθεῖ τὴν καλὴ ἐκείνη τεκνογονία.

Ἄς ἀκούσουμε ὅμως καὶ τὰ ἴδια τὰ λόγια τῆς καλῆς αὐτῆς παρακλήσεως. «Κλαίοντας», λέει, «καὶ χύνοντας δάκρυα ἔκανε προσευχὴ στὸν Κύριο λέγοντας· Κύριε τῶν Δυνάμεων, Θεέ, Σαβαώθ»¹². Φοβερὰ τὰ λόγια καὶ γεμάτα φρίκη· καὶ καλὰ ἔκανε ὁ συγγραφέας πού δὲ τὰ μετάφρασε στὴ δική μας γλώσσα· γιατί δὲν μπόρεσε νὰ τὰ μεταφέρει μὲ ὅλο τὸ βαθὺ νόημά τους στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα. Δὲν τὸν προσφώνησε μὲ ἓνα ὄνομα ἢ γυναίκα, ἀλλὰ μὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ προτερήματά του, δείχνοντας τὸν πόθο της γι' αὐτὸν καὶ τὴ θερμὴ της διάθεση. Καὶ ὅπως ἐκεῖνοι πού συντάσσουν τίς παρακλήσεις στὸ βασιλιά, δὲν ἀναφέρουν ἓνα μόνον ὄνομα, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἀναφέρουν στὴν ἀρχὴ τὸν τροπαιοῦχο, τὸν σεβαστό, τὸν αὐτοκράτορα καὶ πολὰ ἄλλα τέτοια, ὕστερα κάνουν

12. Α' Βασ. 1,11.

σίν τινα ἀναφέρουσα τῷ Θεῷ, πολλὰ τίθησιν ἐν τῷ προοίμῳ τῆς δεήσεως ὀνόματα, τὴν τε οἰκείαν διάθεσιν ἐνδεικνυμένη, καθάπερ ἔφθην εἰπών, καὶ τὴν εἰς τὸν παρακαλούμενον τιμὴν. Καὶ τὴν δέησιν αὐτὴν ὑπηγόρευσεν ἡ ὀδύνη· διὸ καὶ ταχέως ἤκουετο μετὰ πολλῆς αὐτὴν γράψασα τῆς συνέσεως.

Τοιαῦτα γὰρ αἱ ἐξ ὀδύνης ψυχῆς γινόμεναι εὐχαί. Καὶ γὰρ ἀντὶ χάρτου μὲν ἦν αὐτῆς ἡ διάνοια, ἀντὶ καλάμου δὲ ἡ γλῶττα, τὰ δάκρυα δὲ ἀντὶ μέλανος· διὸ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας ἡ δέησις ἔμεινεν. Ἀνεξάλειπτα γὰρ τὰ τοιαῦτα γίνεται γράμματα, ἅπερ ἂν ἐν ἐκείνῳ βαφῇ τῶ μέλανι. Καὶ τὰ μὲν προοίμια τῆς δεήσεως τοιαῦτα, τὰ δὲ ἐξῆς τίνα: «Ἐὰν ἐπιβλέπων ἐπιβλέψῃς», φησὶν, «ἐπὶ τὴν ταπεινῶσιν τῆς δούλης σου». Οὕτω οὐδὲν ἔλαβε, καὶ ἐξ ὑποσχέσεως τὴν ἀρχὴν ἐποίησατο τῆς εὐχῆς. Ἀμείβεται τὸν Θεὸν ἤδη, μηδὲν ἐν χερσὶ κατέχουσα. Οὕτω ἔξεε καὶ ὠδινε πρὸς τοῦτο μᾶλλον ἢ πρὸς ἐκείνο, καὶ διὰ τοῦτο ἠῤῥατο λαβεῖν τὸ παιδίον. «Ἐὰν ἐπιβλέπων ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὴν ταπεινῶσιν τῆς δούλης σου». Δύο δικαιώματα, φησὶν, ἔχω, τὴν δουλείαν καὶ τὴν συμφορὰν. «Καὶ δός μοι τῇ δούλῃ σου σπέρμα ἀνδρός· δώσω αὐτὸ ἐνώπιόν σου δοτόν». Τί ἐστίν, «ἐνώπιόν σου δοτόν»; Ἐκδοτον καὶ ὀλόκληρον δοῦλον. Ἀφίσταμαι τῆς ἐξουσίας ἀπάσης. Τοσοῦτον γὰρ βούλομαι γενέσθαι μήτηρ μόνον, ὅσον τὴν ἀρχὴν παρ' ἐμοῦ λαβεῖν τὸ παιδίον, καὶ λοιπὸν ἐξίσταμαι καὶ παραχωρῶ.

στ'. Καὶ σκόπει γυναικὸς εὐλάβειαν. Οὐκ εἶπεν, ἔὰν δῶς μοι τρεῖς, τοὺς δύο σοι δίδωμι, ἐὰν δὲ δύο, τὸν ἕνα σοι δίδωμι, ἀλλ', ἐὰν μόνον ἕνα δῶς, ὀλόκληρον ἀνατίθημί σοι τὸν καρπὸν. «Καὶ οἶνον καὶ μέθυ οὐ μὴ πίεται». Οὕτω ἔλαβε τὸ παιδίον, καὶ ἤδη διαπλάττει προφήτην καὶ περὶ τῆς παιδοτροφίας αὐτοῦ διαλέγεται καὶ συνθήκας ποιεῖται πρὸς τὸν Θεόν. Ὡ παρρησίας γυναικός. Ἐπειδὴ καταβαλεῖν οὐδὲ τότε εἶχε, διὰ τὸ μηδέπω λαβεῖν, ἀπὸ τῶν μελλόντων καταβάλλει τὴν τιμὴν. Καὶ καθάπερ πολλοὶ τῶν γηπόνων, ἐν πενίᾳ ζῶντες ἐσχάτη καὶ ἀργύριον οὐκ ἔχοντες ὥστε μόσχον ἢ πρόβατον πρίασθαι, ἐφ' ἡμισείᾳ παρὰ τῶν δεσποτῶν αὐτὰ λαμβάνουσιν, ἀπὸ τῶν μελλόντων καρπῶν τὴν τιμὴν ὑπισχνούμενοι καταβαλεῖν, οὕτω δὴ καὶ αὐτὴ, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλέον ἐποίησεν. Οὐ γὰρ ἐφ' ἡμισείᾳ τὸν υἱὸν λαμβάνει παρὰ τοῦ

την παράκληση, ἔτσι καὶ αὐτὴ ὑποβάλλοντας κάποια δέηση στὸ Θεό, ἀναφέρει στὴν ἀρχὴ τῆς δέησής της πολλὰ ὀνόματα, δείχοντας καὶ τὴ δική της διάθεση, ὅπως εἶπα πρὶν, καὶ τὴν τιμὴ πρὸς ἐκεῖνον ποὺ παρακαλεῖ. Καὶ τὴ δέηση αὐτὴ τὴν ὑπαγόρευσε ὁ πόνος· γι' αὐτὸ καὶ ἀκούοταν γρηγόρα, ἐπειδὴ τὴν ἔγραψε μὲ πολλὴ σύνεση.

Πράγματι τέτοιες εἶναι οἱ προσευχὲς ποὺ γίνονται μὲ πόνο ψυχῆς. Γιατί, ἀντὶ γιὰ χαρτί, χρησιμοποίηθηκε ἡ σκέψη της, ἀντὶ γιὰ πέννα ἢ γλῶσσα, καὶ ἀντὶ γιὰ μελάνη, τὰ δάκρυα· γι' αὐτὸ καὶ διατηρήθηκε ἡ προσευχὴ μέχρι τὴ σημερινὴ μέρα. Διότι γίνονται ἀνεξίτηλα τὰ γράμματα αὐτὰ ποὺ θὰ γραφοῦν μ' ἐκείνη τὴ μελάνη. Καὶ ἡ ἀρχὴ βέβαια τῆς παρακλήσεως ἦταν αὐτὴ, ποιά ὅμως ἦταν τὰ στῆ συνέχεια; «Ἐὰν ρίξεις ἓνα βλέμμα», λέει, «στὴν ταπείνωση τῆς δούλης σου»¹³. Δὲν ἔλαβε ἀκόμα τίποτα, καὶ ἄρχισε μὲ ὑπόσχεση τὴν προσευχὴ. Ἄνταμείβει κι ὅλας τὸν Θεὸ χωρὶς νὰ ἔχει τίποτα στὰ χέρια. Τόσο πολὺ ἔκαιε καὶ κοιλοπονοῦσε γι' αὐτὸ περισσότερο, παρὰ γιὰ ἐκεῖνο, καὶ γι' αὐτὸ προσευχήθηκε νὰ ἀποκτήσει παιδί. «Ἐὰν ρίξεις ἓνα βλέμμα στὴν ταπείνωση τῆς δούλης σου». Δύο δικαιώματα, λέει, ἔχω, τὴ δουλεία καὶ τὴ συμφορὰ. «Καὶ δῶσε σὲ μένα τὴ δούλη σου σπέρμα ἀνδρικό· θὰ τὸ ἀφιερῶσω σὲ σένα». Τί σημαίνει «ἐνώπιόν σου δοτόν»; Προσφερόμενο σὲ σένα καὶ ὀλόκληρο δοῦλο. Παραιτοῦμαι ἀπὸ κάθε δικαίωμα πρὸς αὐτό. Γιατί τόσο μόνο θέλω νὰ γίνω μητέρα, ὅσο νὰ λάβει τὸ παιδί τὴν ἀρχὴ ἀπὸ μένα καὶ ἔπειτα φεύγω καὶ τὸ παραχωρῶ.

6. Καὶ πρόσεχε εὐλάβεια γυναίκα. Δὲν εἶπε, ἂν μοῦ δώσεις τρία, θὰ σοῦ δώσω τὰ δύο, καὶ ἐὰν δύο, σοῦ δίνω τὸ ἓνα, ἀλλὰ, ἐὰν μοῦ δώσεις μόνο ἓνα, θὰ σοῦ προσφέρω ὀλόκληρο τὸν καρπὸ. «Καὶ κρασί καὶ οἰνοπνευματῶδες ποτὸ δὲν θὰ πιεῖ»¹⁴. Ἀκόμα δὲν ἔλαβε τὸ παιδί καὶ τὸ διαπλάθει κι ὅλας σὲ προφήτη καὶ συζητᾶ γιὰ τὴν ἀνατροφή του, καὶ κάνει συμφωνίες μὲ τὸν Θεό. Πῶ πῶ θάρρος γυναίκα! Ἐπειδὴ δὲν μπορούσε τότε νὰ πληρώσει, ἀφοῦ ἀκόμα δὲν εἶχε λάβει, πληρώνει τὴν τιμὴ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θὰ ἔρθουν. Καὶ ὅπως πολλοὶ γεωργοὶ ποὺ ζοῦν σὲ ἔσχατη φτώχεια καὶ δὲν ἔχουν χρήματα γιὰ νὰ ἀγοράσουν ἓνα μοσχάρι ἢ πρόβατο, τὰ παίρνουν ἐξ ἡμισείας ἀπὸ τὰ ἀφεντικά, ὑποσχόμενοι ὅτι θὰ καταβάλουν τὴν τιμὴ ἀπὸ τοὺς μελλοντικοὺς καρπούς, αὐτὸ κάνει καὶ αὐτὴ, ἢ μᾶλλον ἔκανε κάτι πολὺ περισσότερο. Γιατί δὲν παίρνει τὸν γιὸ ἐξ ἡμισείας ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ μὲ τὴν ὑπόσχεση ὅτι θὰ

14. Α' Βασ. 1,11.

Θεοῦ, ἀλλ' ὥστε ὀλόκληρον αὐτῷ ἀποδοῦναι πάλιν καὶ τὴν παιδοτροφίαν καρπώσασθαι. Ἀρκοῦσαν γὰρ ἀμοιβὴν εἶναι ἐνόμισε, τὸ πονέσαι περὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ἱερέα.

«Καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα οὐ μὴ πίεται», φησὶν. Οὐκ ἐνενόησε πρὸς 5 ἑαυτὴν, λέγουσα· Τί δὲ ἂν ἀπαλὸς ὢν ὑπὸ τῆς ὑδροποσίας διαφθεῖρηται; τί δὲ ἂν ἀρρωστίᾳ περιπέσῃ; τί δὲ ἂν ἀποθάνῃ, νόσῳ παραδοθεὶς χαλεπῇ; Ἀλλ', ἐννοήσασα ὅτι ὁ δοὺς αὐτόν, αὐτὸς καὶ τῆς υἰείας προνοῆσαι δυνήσεται, ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων καὶ τῶν ὠδίνων εἰς τὴν ἀγιοσύνην αὐτὸν ἐνεβίβασεν, ἐπὶ τὸν Θεὸν ρίψασα τὸ πᾶν, καὶ πρὸ τῶν 10 ὠδίνων ἢ γαστῆρ αὐτῆς ἠγιάζετο προφήτην ἔχουσα καὶ ἱερέα κυοῦσα καὶ τὸ ἀνάθημα φέρουσα, ἀνάθημα ἔμψυχον. Διὰ ταῦτα ἠνείχετο ἀθυμύσης αὐτῆς ὁ Θεός, διὰ τοῦτο βραδέως ἐδίδου, ἵνα λαμπροτέραν αὐτὴν τῷ τρόπῳ τοῦ τόκου ποιήσῃ, ἵνα δείξῃ τὴν φιλοσοφίαν. Καὶ γὰρ εἰς τὴν εὐχὴν κατασταῖσα οὐκ ἐμνήσθη τῆς ἀντιζήλου, οὐκ εἶπεν αὐτῆς τὰς 15 λοιδορίας, οὐκ ἤνεγκεν εἰς μέσον τὰ ὄνειδα, οὐκ εἶπεν· ἔκδικησόν με ἐκ τῆς μιαρᾶς καὶ πονηρᾶς γυναικὸς ἐκείνης, ἅπερ πολλαὶ ποιοῦσι γυναικες, ἀλλὰ μηδὲ μνησθεῖσα τῶν ὄνειδῶν ἐκείνων, περὶ τῶν αὐτῇ συμφερόντων ἠῤῃχετο μόνον.

Τοῦτο καὶ σὺ ποιήσον, ἄνθρωπε, καὶ ὅταν ἴδῃς ἐχθρὸν λυποῦντα, 20 πρὸς ἐκεῖνον μὲν μηδὲν ἐκβάλλῃς ρῆμα πικρὸν, μηδὲ εὖξῃ κατ' αὐτοῦ πρὸς σὲ ἀπεχθῶς ἔχοντος, εἰσελθὼν δὲ καὶ τὰ γόνατα κάμψας καὶ δάκρυα ἀφείς, παρακάλει τὸν Θεὸν λῦσαι τὴν ἀθυμίαν, σβέσαι τὴν λύπην, ὅπερ οὖν καὶ αὕτη πεποιήκε καὶ τὰ μέγιστα παρὰ τῆς ἐχθρᾶς ἐκαρπώσατο γυναικός. Ἐκεῖνη γὰρ πρὸς τὸν τόκον τοῦ παιδίου συνέπραξε. Καὶ 25 πῶς, ἐγὼ λέγω. Ἐπειδὴ ὠνειδίσειν, ἔθλιψε καὶ μείζονα τὴν ὀδύνην εἰργάσατο, ἀπὸ τῆς ὀδύνης ἢ εὐχὴ προσεκτικωτέρα γέγονεν, ἢ εὐχὴ τὸν Θεὸν ἐπεσπάσατο καὶ ἐπινεῦσαι ἐποίησε, καὶ οὕτως ὁ Σαμουὴλ ἐτέχθη. Ὡστε, εἰς νήφωμεν, οὐ μόνον ἡμᾶς οἱ ἐχθροὶ οὐδὲν παραβλάψαι δυνήσονται, ἀλλὰ καὶ ὠφελήσουσι τὰ μέγιστα, πρὸς πάντας ἡμᾶς σπουδαιο- 30 τέρους ἐργαζόμενοι, μόνον ἂν μὴ πρὸς λοιδορίας καὶ ὑβρεῖς, ἀλλὰ πρὸς εὐχὰς ἑαυτοὺς ἄγωμεν ἀπὸ τῆς παρ' ἐκείνων ἐγγινομένης ἡμῖν ἀθυμίας. Τεκοῦσα δὲ τὸ παιδίον, ἐκάλεσεν αὐτὸ Σαμουὴλ, τουτέστιν, ἀκούσει Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τοῦ ἀκουσθῆναι καὶ ἐξ εὐχῆς αὐτὸν ἔλαβε καὶ οὐκ ἀπὸ φύσεως, τῆς ἐργασίας τὴν μνήμην, ὥσπερ ἐν στήλῃ χαλκῇ, τῇ

τὸν ἐπιστρέψει πάλι ὀλόκληρο, καὶ θὰ καρπωθεῖ τὴν ἀνάτροφή του. Γιατὶ θεώρησε ὅτι εἶναι ἀρκετὴ ἀμοιβὴ τὸ νὰ κοπιᾷσῃ γιὰ τὸν ἱερέα τοῦ Θεοῦ.

«Κρασί», λέει, «καὶ οἶνοπνευματῶδες ποτὸ δὲν θὰ πιεῖ». Δὲν σκέφτηκε μέσα της νὰ πεῖ: 'Τί θὰ γίνῃ ἂν, ὅταν θὰ εἶναι μικρός, πάθει ἀπὸ ὕδροποσία; Τί θὰ γίνῃ ἂν πέσει σὲ ἀρρώστια; Καὶ τί θὰ γίνῃ ἂν πεθάνῃ, προσβαλλόμενος ἀπὸ φοβερὴ ἀρρώστια; Ἀλλά, κάνοντας τὴ σκέψη, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἔδωσε, ὁ ἴδιος μπορεῖ νὰ φροντίσει καὶ γιὰ τὴν ὑγεία του, τὸν ἀνέβασε στὴν ἀγιωσύνη ἀκόμα ἀπὸ τὰ σπάργανα καὶ τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ, ἀναθέτοντας τὰ πάντα στὸ Θεό, καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς πόνους τῆς γέννας ἢ κοιλιὰ της ἀγιαζόταν ἔχοντας μέσα της προφήτη, κυοφορώντας ἱερέα, καὶ κουβαλώντας τὸ ἀφιέρωμα, ἀφιέρωμα ἔμψυχο. Γι' αὐτὸ τὴν ἀνεχόταν ὁ Θεὸς ὅσο λυπόταν, γι' αὐτὸ σιγὰ - σιγὰ τῆς ἔδινε αὐτὸ ποὺ ζητοῦσε, γιὰ νὰ τὴν κάνει λαμπρότερη μὲ τὸν τρόπο τῆς γέννας, γιὰ νὰ δεῖξει τὴν ἀνωτερότητά της. Γιατὶ πράγματι, καθὼς προσευχόταν δὲν ἀνέφερε τὴν ἀντίζηλό της, δὲν εἶπε τίς κακολογίες της, δὲν ἔφερε στὴ μέση τίς ντροπές, δὲν εἶπε: 'βοήθησέ με νὰ ἀκδικηθῶ ἐκείνη τὴν ἀχρεῖα καὶ πονηρὴ γυναῖκα', πρᾶγμα ποὺ τὸ κάνουν πολλὲς γυναῖκες, ἀλλὰ προσευχόταν γι' αὐτὰ ποὺ συνέφεραν σ' αὐτὴν μόνο, χωρὶς κἂν νὰ θυμηθεῖ τίς ντροπές ἐκεῖνες.

Αὐτὸ κάνε καὶ σύ, ἄνθρωπε, καὶ ὅταν δεῖς ἐχθρὸ νὰ σὲ στενοχωρεῖ, σ' ἐκεῖνον νὰ μὴ πεῖς πικρὸ λόγο, οὔτε νὰ προσευχηθεῖς ἐναντίον του, ἐπειδὴ σὲ μισεῖ, μπαίνοντας ὁμως στὸ προσευχητᾶριό σου καὶ γονατίζοντας καὶ χύνοντας δάκρυα, παρακάλεσε τὸν Θεὸ νὰ διώξει τὴν στενοχώρια, νὰ διαλύσει τὴ λύπη, πρᾶγμα ποὺ κι αὐτὴ ἔκανε καὶ κέρδισε πάρα πολὺ ἀπὸ τὴν ἐχθρική γυναῖκα. Γιατὶ ἐκείνη βοήθησε στὴ γέννηση τοῦ παιδιοῦ. Μὲ ποιὸ τρόπο, θὰ τὸ πῶ ἐγώ. Ἐπειδὴ τὴν χλεύασε, τὴ στενοχώρησε καὶ ἔκανε μεγαλύτερη τὴ λύπη της, ἀπὸ τὴ λύπη ἢ προσευχὴ ἔγινε πιὸ ἔντονη καὶ προσεῖλκυσε τὴν προσοχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἔκανε νὰ δώσει τὴ συγκατάθεσή του, καὶ ἔτσι γεννήθηκε ὁ Σαμουήλ. "Ὡστε, ἐὰν εἴμαστε νηφάλιοι, ὄχι μόνο δὲν θὰ μπορέσουν νὰ μᾶς βλάψουν οἱ ἐχθροί, ἀλλὰ καὶ θὰ μᾶς ὠφελήσουν πάρα πολὺ, κάνοντάς μας σὲ ὅλα πιὸ σπουδαίους, ἐφόσον βέβαια ἀπὸ τὴ στενοχώρια ποὺ θὰ μᾶς προκληθεῖ ἀπὸ ἐκείνους δὲν ἐκτραποῦμε σὲ κακολογίες καὶ βρισιές, ἀλλὰ σὲ προσευχές. "Ὅταν γέννησε τὸ παιδί τὸ ὄνομασε Σαμουήλ, δηλαδὴ ὁ Θεὸς ἄκουσε. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτὸ τὸ ἀπόκτησε μὲ τὴν προσευχὴ ποὺ εἰσακούσθηκε καὶ ὄχι κατὰ τρόπο φυσικό, τὴν

προσηγορία τοῦ παιδίου λοιπὸν ἐναπέθετο. Καὶ οὐκ εἶπε, 'καλέσωμεν αὐτὸν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἢ τοῦ θεοῦ ἢ τοῦ πάππου ἢ τοῦ ἐπιπάππου', ἀλλ' αὐτὸς ὁ δεδωκὼς αὐτόν, αὐτὸς καὶ τῇ προσηγορίᾳ τοῦ παιδίου τιμάσθω, φησί.

5 Ταύτην ζηλώσατε γυναῖκες, ταύτην μιμησώμεθα ἄνδρες, καὶ τοσαύτην περὶ τὰ παιδιά ποιώμεθα τὴν ἐπιμέλειαν, οὕτως ἐκτρέφωμεν τοὺς τεχθέντας, ἐν τε τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἐν τε τῷ τῆς σωφροσύνης λόγῳ. Οὐδὲν γὰρ οὕτω σπουδάζειν χρὴ καὶ φροντίζειν τῶν νέων, ὡς σωφροσύνης ἕνεκεν καὶ σεμνότητος. Τοῦτο γὰρ μάλιστα τὸ πάθος ἐκεί-
10 ναις ἐνοχλεῖ ταῖς ἡλικίαις· καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν λύχνων ποιοῦμεν, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν παιδίων φυλάττωμεν. Πολλάκις γοῦν θεραπαινίδι λύχνον ἀπτόυση παρακελευόμεθα μὴ παραγαγεῖν τὸν λύχνον, ἔνθα ἂν ἦ καλάμη ἢ χόρτος ἢ τι τῶν τοιούτων, μήποτε, ἀγνοούντων ἡμῶν, σπινθήρ τις ἐκπεσὼν καὶ τῆς ὕλης ἐπιλαβόμενος ἐκείνης, ὀλόκληρον ἐμπρήση τὴν
15 οἰκίαν. Ταύτην καὶ ἐπὶ τῶν παιδίων τὴν πρόνοιαν ἔχωμεν καὶ μὴ παράγωμεν αὐτῶν τὰς ὄψεις, ἔνθα θεραπαινίδες ἀσελγεῖς, ἔνθα κόραι ἄσωτοι, ἔνθα δοῦλοι ἀκόλαστοι, ἀλλὰ κελεύωμεν καὶ παρεγγυῶμεν, κἂν θεραπαινίδα τοιαύτην ἔχωμεν, κἂν γείτονα, κἂν ἀπλῶς ἐτέραν τινὰ τοιαύτην, μήτε εἰς ὄψιν, μήτε εἰς συνουσίαν λόγων τοῖς νέοις ἔρχεσθαι,
20 ὥστε μὴ, σπινθήρα ἐκεῖθεν ἐκπεσόντα, ὀλόκληρον ἀνάψαι τοῦ παιδίου τὴν ψυχὴν καὶ ἀπαραμύθητον γενέσθαι τὴν συμφορὰν.

Μὴ θεαμάτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκουσμάτων αὐτοὺς μαλθακῶν καὶ διακεκλαμένων ἀπάγωμεν, ἵνα μὴ γοητεύηται διὰ τούτων αὐτοῖς ἡ ψυχὴ μηδὲ εἰς θέατρα αὐτοὺς ἀνάγωμεν, μηδὲ εἰς συμπόσια καὶ μέθας,
25 ἀλλὰ τῶν θαλαμειομένων παρθένων μᾶλλον ἡμῖν οἱ νέοι φυλαττέσθωσαν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω τὴν ἡλικίαν ἐκείνην κοσμεῖν πέφυκεν, ὡς ὁ τῆς σωφροσύνης στέφανος καὶ τὸ πάσης ἀσελγείας καθαρῶντα πρὸς γάμον ἐλθεῖν. Οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες αὐτοῖς γένοιντ' ἂν ποθειναί, ὅταν μὴ πορνείαν ἢ ψυχὴν προμεμελετηκυῖα, μηδὲ διεφθαρμένη ᾖ, ὅταν ἐκείνην
30 εἰδῶς ἢ τὴν γυναῖκα μόνην ὁ νέος τὴν γάμῳ συναφθεῖσαν αὐτῷ. Οὕτω καὶ οἱ ἔρωτες θερμότεροι καὶ ἡ εὐνοια γνησιωτέρα καὶ ἡ φιλία ἀκριβεστέρα γίνεται, ὅταν μετὰ τοιαύτης φυλακῆς ἐπὶ τοὺς γάμους οἱ νέοι βαδίζωσιν. Ὡς τάγε νῦν γινόμενα, οὐ γάμος ἐστίν, ἀλλ' ἀπλῶς χρημάτων

ανάμνηση τοῦ γεγονότος τὴν ἐναπέθεσε στὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ, σὰν σὲ χάλκινη στήλη. Καὶ δὲν εἶπε νὰ τοῦ δώσουμε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του ἢ τοῦ θείου ἢ τοῦ παπποῦ ἢ τοῦ προπάππου του, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ τὸ ἔδωσε, εἶπε, αὐτὸς νὰ τιμηθεῖ καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ.

Αὐτῆς ζηλωτὲς νὰ γίνετε οἱ γυναῖκες, αὐτὴν νὰ μιμηθοῦμε οἱ ἄνδρες, καὶ τόση μεγάλη φροντίδα νὰ δείχνουμε γιὰ τὰ παιδιά, ἔτσι νὰ ἀντρέφουμε τὰ παιδιά, καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς σωφροσύνης. Γιατὶ γιὰ τίποτε δὲν πρέπει νὰ προσπαθοῦμε καὶ νὰ φροντίζουμε γιὰ τοὺς νέους τόσο, ὅσο γιὰ τὴ σωφροσύνη καὶ τὴ σεμνότητα. Διότι αὐτὸ τὸ πάθος ἐνοχλεῖ πάρα πολὺ τίς ἡλικίες ἐκεῖνες· καὶ ἐκεῖνο ποὺ κάνουμε στὶς λυχνίες, αὐτὸ ἄς διαφυλάσσουμε καὶ στὰ παιδιά. Πολλὲς φορές δηλαδή, ὅταν ἡ ὑπρέτρια ἀνάβει τὸ λυχνάρι, τῆς παραγγέλνουμε νὰ μὴ περνᾷ τὸ λυχνάρι ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει καλαμιὰ ἢ χορτάρι ἢ κάτι ἀπὸ αὐτά, μήπως, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουμε, πέσει καμμιά σπίθα καὶ ἀνάβοντας τὴν ὕλη ἐκεῖνη κάψει ὀλόκληρο τὸ σπίτι. Τὴν ἴδια πρόνοια νὰ δείχνουμε καὶ γιὰ στὰ παιδιά καὶ νὰ μὴ ἀφήνουμε νὰ στρέφονται τὰ πρόσωπά τους ἐκεῖ ὅταν ὑπάρχουν ὑπρέτριες ἀσελγεῖς, ὅπου ὑπάρχουν κορίτσια διεφθαρμένα, ὅπου ὑπάρχουν δοῦλες ἀκόλαστες, ἀλλὰ νὰ προτρέπουμε καὶ νὰ συμβουλευόμαστε τοὺς νέους, ἂν τύχει νὰ ἔχουμε τέτοια ὑπρέτρια ἢ γειτόνισσα ἢ γενικὰ κάποια ἄλλη τέτοια, νὰ μὴ τὴν βλέπουν, οὔτε νὰ ἔχουν συνομιλία μαζί της, γιὰ νὰ μὴ πέσει καμμιά σπίθα ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πυρπολήσει ὀλόκληρη τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ καὶ γίνει ἡ συμφορὰ ἀπαρηγόρητη.

Καὶ νὰ μὴ τοὺς ἀπομακρύνουμε μόνο ἀπὸ θεάματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀκούσματα μαλθακὰ καὶ πλαδαρά, γιὰ νὰ μὴ μαγεύεται μὲ αὐτὰ ἡ ψυχὴ τους· νὰ μὴ τοὺς πηγαίνουμε οὔτε στὰ θεάτρα, οὔτε στὰ συμπόσια καὶ στὰ μεθύσια, ἀλλὰ νὰ φυλάγονται οἱ νέοι μας περισσότερο ἀπὸ ὅσο οἱ παρθένες ποὺ εἶναι περιορισμένες στοὺς θαλάμους¹⁵. Γιατὶ τίποτα ἐκ φύσεως δὲν κοσμεῖ τὴν ἡλικία αὐτὴ τόσο, ὅσο τὸ στεφάνι τῆς σωφροσύνης καὶ τὸ νὰ προσέλθει στὸ γάμο ὁ νέος καθαρὸς ἀπὸ κάθε ἀσελγεια. Ἔτσι καὶ οἱ γυναῖκες θὰ τοὺς εἶναι ἐπιθυμητές, ὅταν ἡ ψυχὴ τους δὲν ἔχει ἀσκηθεῖ στὴν πορνεία οὔτε εἶναι διεφθαρμένη, ὅταν ὁ νέος γνωρίζει μόνο τὴ γυναῖκα ἐκεῖνη ποὺ ἐνώθηκε μαζί του μὲ γάμο. Ἔτσι καὶ οἱ ἔρωτες γίνονται θερμότεροι, καὶ ἡ συμπάθεια γνησιότερη, καὶ ἡ ἀγάπη πιὸ γνήσια, ὅταν οἱ νέοι βαδίζουν στοὺς γάμους μὲ τόσο μεγάλη προφύλαξη. Γιατὶ αὐτὰ ποὺ γίνονται τώρα, δὲν εἶναι γάμος, ἀλλὰ δοσοληψία χρημάτων καὶ ἐμπορικὴ συναλλαγὴ. Καὶ ὅταν ὁ νέος εἶναι

ἐμπορία καὶ καπηλεία. Ὅταν γὰρ καὶ πρὸ τῶν γάμων διεφθαρμένος ὁ νέος ἦ, καὶ μετὰ τὸν γάμον πάλιν πρὸς ἑτέραν βλέπη γυναῖκα, τί τῶν γάμων ὄφελος, εἶπέ μοι; Μείζων μὲν οὖν ἢ κόλασις, ἀσύγνωστος ἢ ἄμαρτία, ὅταν γυναικὸς ἔνδον οὔσης εἰς πόρνas ἑαυτὸν καταισχύνη καὶ
 5 μοιχείαν ἐργάζηται. Μετὰ γὰρ γυναῖκα, κἂν πόρνη ἦ ἢ προσφθειρομένη τῷ γεγαμηκότι, μοιχεία τὸ πρᾶγμά ἐστι. Ταῦτα δὲ γίνεται, καὶ μετὰ γάμον πρὸς τὰς ἑταιριζομένας γυναῖκας τρέχουσιν, ἐπειδὴ πρὸ τοῦ γάμου σωφρονεῖν οὐκ ἐμελέτησαν. Ἐντεῦθεν μάχαι καὶ λοιδορίαι καὶ οἰκιῶν ἀνατροπαὶ καὶ καθημερινοὶ πόλεμοι· ἐντεῦθεν ὁ πρὸς τὴν γυναῖκα ἔρωc
 10 ὑπορρεῖ καὶ μαραίνεται, τῆς ἐν τοῖς πορνείοις ὁμιλίας ἐκλουούσης αὐτόν. Ὡc, ἐὰν σωφρονεῖν μάθη, πάντων ποθεινοτέραν τὴν αὐτοῦ γυναῖκα ἠγήσεται καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὴν ὄψεται τῆς εὐνοίας καὶ πολλὴν πρὸς αὐτὴν τηρήσει τὴν ὁμόνοιαν· εἰρήνης δὲ οὔσης καὶ ὁμονοίας, πάντα εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνην εἰσελεύσεται τὰ ἀγαθά.

15 Ἴν' οὖν καὶ τὰ ἐνταῦθα ἡμῖν καλῶc οἰκονομῆται, καὶ μετὰ τούτων καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτύχωμεν, καὶ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν παιδίων προνοῶμεν, ταύτης ἔνεκεν μάλιστα τῆς ἐντολῆc, ὅπως μὴ ρυπαρὰ ἐνδεδυμένοι ἱμάτια, εἰς τὸν πνευματικὸν ἐκεῖνον εἰσέλθωμεν γάμον, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας πολλῆc ἀπολαύσωμεν τῆc ἐκεῖ κειμένηc τοῖc
 20 ἀξίοιc τιμῆc, ἧc γένοιτο πάνταc ἡμᾶc ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ Πατρὶ δόξα, τιμὴ, κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺc αἰῶναc τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

διεφθαρμένος και πρὶν ἀπὸ τὸν γάμο, και μετὰ τὸν γάμο προσέχει πάλι σὲ ἄλλη γυναίκα, πὲς μου, ποιὸ εἶναι τὸ ὄφελος τοῦ γάμου; Ἀκόμα μεγαλύτερη γίνεται ἡ κόλαση, ἀσυγχώρητη ἡ ἁμαρτία, ὅταν, ἐνῶ ἡ γυναίκα μένει μέσα στὸ σπίτι, κατατροπιάζει τὸν ἑαυτό του σὲ πόρνες και κάνει μοιχεία. Γιατὶ μετὰ τὴ γυναίκα, και ἂν ἀκόμα αὐτὴ ποὺ διαφθείρεται μὲ τὸν παντρεμένο εἶναι πόρνη, ἡ πράξη εἶναι μοιχεία. Αὐτὰ ὅμως γίνονται, και τρέχουν μετὰ τὸν γάμο στὶς πόρνες γυναῖκες, ἐπειδὴ δὲν φρόντισαν πρὶν ἀπὸ τὸν γάμο νὰ εἶναι σώφρονες. Ἀπὸ ἐδῶ προέρχονται οἱ διαμάχες και οἱ κακολογίες και οἱ καταστροφὲς τῶν σπιτιῶν και οἱ καθημερινοὶ πόλεμοι ἀπὸ ἐδῶ ὁ ἔρωτας πρὸς τὴ γυναίκα σιγά-σιγά μειώνεται και μαραίνεται, ἐπειδὴ ἡ συναναστροφή στὰ πορνεῖα διαλύει αὐτόν. Ἐνῶ, ἐὰν μάθει νὰ εἶναι συνετός, θὰ θεωρεῖ τὴ γυναίκα του περισσότερο ποθητὴ ἀπὸ ὅλες, θὰ τὴ βλέπει μὲ κάθε συμπάθεια και θὰ διατηρεῖ μεγάλη ὁμόνοια μὲ αὐτήν, και ὅταν ὑπάρχει εἰρήνη και ὁμόνοια, θὰ μπαίνουν στὸ σπίτι ἐκεῖνο ὅλα τὰ ἀγαθὰ.

Γιὰ νὰ ρυθμίζονται λοιπὸν γιὰ μᾶς και τὰ ἐδῶ καλά, και μαζί μ' αὐτὰ νὰ πετύχουμε και τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἃς φροντίζουμε και γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους και γιὰ τὰ παιδιά, γι' αὐτὴν κυρίως τὴν ἐντολή, γιὰ νὰ μὴ μποῦμε σ' ἐκεῖνο τὸν πνευματικὸ γάμο φορώντας λερωμένα ἐνδύματα, ἀλλὰ νὰ ἀπολαύσουμε μὲ πολὺ θάρρος τὴν τιμὴ ποὺ ἐπιφυλάσσεται ἐκεῖ γιὰ τοὺς ἄξιους, τὴν ὁποία εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη και φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο ἡ δόξα, ἡ τιμὴ και δύναμη ἀνήκει στὸν Πατέρα μαζί μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα και πάντοτε και στοὺς ἀπέραντους αἰῶνες. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΙΣΤΙΝ ΤΗΣ ΑΝΝΗΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΝ

Και εἰς τὴν ἐπιείκειαν αὐτῆς, καὶ περὶ τῆς εἰς τοὺς ἱερέας τιμῆς, καὶ εἰς τὸ δεῖν καὶ ἀρχομένους ἀρίστου καὶ λήγοντας εὐχεσθαι.

α'. Οὐδὲν ἄρα ἴσον εὐχῆς, ἀγαπητοί, οὐδὲν πίστεως δυνατώτερον. Ἀμφότερα ἔδειξεν ἡμῖν ἡ Ἄννα πρώην· μετὰ γὰρ τούτων προσελθοῦσα τῷ Θεῷ τῶν δώρων, πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἤνυσε, καὶ φύσιν πεπηρωμένην διώρθωσε, καὶ μήτραν κεκλεισμένην ἀνέωξε, καὶ αἰσχύνην ἀνείλε, καὶ τὰ ὀνειδή τῆς ἀντιζήλου κατέλυσε, καὶ πρὸς παρρησίαν ἐαυτὴν πολλὴν ἐπανήγαγεν, ἐκ πέτρας ἀγόνου στάχυν κομῶντα θερίσασα. Καὶ πάντες ἠκούσατε, πῶς ἠῤῥατο, πῶς ἤτησε, καὶ ἐπεισε καὶ ἔλαβε, καὶ ἔτεκε καὶ ἔθρεψε καὶ ἀνέθηκε τὸν Σαμουὴλ. Ὡστε οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι, μήτερα ὁμοῦ καὶ πατέρα τοῦ παιδίου τὴν γυναῖκα ταύτην 10 προσειπὼν. Εἰ γὰρ καὶ ὁ ἀνὴρ ἔσπειρεν, ἀλλὰ τῷ σπέρματι τὴν δύναμιν ταύτης παρέσχεν ἡ εὐχή, καὶ σεμνοτέρας τοῦ Σαμουὴλ τὰς ἀρχὰς τῆς γεννήσεως ἐποίησεν. Οὐ γὰρ δὴ, καθάπερ ἐπὶ τῶν λοιπῶν, ὕπνος καὶ σύνοδοι τῶν γεννησαμένων μόνον, ἀλλ' εὐχαὶ καὶ δάκρυα καὶ πίστις ἀρχαὶ τῆς γεννήσεως ταύτης ἐγένοντο καὶ σεμνοτέρας τῶν ἄλλων ἔσχε 15 τὰς γονὰς προφήτης, διὰ τὴν πίστιν τῆς μητρὸς γεγονώς. Διὸ καὶ περὶ ταύτης εὐκαίρως ἂν τις εἴποι τῆς γυναικὸς· «οἱ σπεύροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσι».

Ταύτην ζηλώσωμεν ἄνδρες, ταύτην μιμησώμεθα γυναῖκες· καὶ γὰρ ἐκετέρου τοῦ γένους διδάσκαλός ἐστιν ἡ γυνή. Ὅσαι στεῖραι, μὴ 20 ἀπαγορευέτωσαν· ὅσαι μητέρες, οὕτω τρεφέτωσαν τεχθέντα τὰ παιδιά, καὶ πάντες ζηλώσωμεν τῆς γυναικὸς τὴν φιλοσοφίαν τὴν πρὸ τοῦ τόκου, τὴν πίστιν τὴν ἐν τῷ τόκῳ, τὴν σπουδὴν τὴν μετὰ τὸν τόκον. Τί γὰρ ἂν γένοιτο τῆς γυναικὸς ἐκείνης φιλοσοφώτερον, ἢ συμφορὰν οὕτως ἀφόρητον πρῶτος ἤνεγκε καὶ γενναίως, καὶ οὐκ ἀπέστη πρότερον,

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΣΤΗΝ ΠΙΣΤΗ ΤΗΣ ΑΝΝΑΣ, ΤΗΝ ΕΥΣΕΒΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ ΤΗΣ

Ἐπίσης γιὰ τὴν τιμὴ πρὸς τοὺς ἱερεῖς, καὶ στὸ ὅτι πρέπει, ὅταν ἀρχί-
ζουμε τὸ γεῦμα καὶ τελειώνουμε, νὰ προσευχόμαστε.

1. Τίποτα λοιπόν, ἀγαπητοί, δὲν εἶναι ἴσο μὲ τὴν προσευχή, τίποτα δὲν εἶναι πιὸ δυνατὸ ἀπὸ τὴν πίστη. Καὶ τὰ δύο μᾶς τὰ ἔδειξε προηγου-
μένως ἡ Ἄννα· διότι, ἀφοῦ προσήλθε στὸ Θεὸ μὲ αὐτὰ τὰ δῶρα, ἐπέ-
τυχε ὅσα θέλησε, καὶ τὴν ἐλαττωματικὴ φύση διόρθωσε, καὶ τὴν κλει-
σμένη μήτρα τὴν ἄνοιξε, καὶ τὴ ντροπὴ τὴν κατάργησε, καὶ τὶς προσ-
βολὲς τῆς ἀντίζηλης τὶς διέλυσε καὶ ἐπανάφερε τὸν ἑαυτό της σὲ
πολλὴ παρρησία, θερίζοντας ἀπὸ ἄγονη πέτρα στάχυ μεστωμένο. Καὶ
ὅλοι ἀκούσατε, πῶς προσευχήθηκε, πῶς ζήτησε καὶ ἔπεισε καὶ ἔλαβε
καὶ γέννησε καὶ ἀνάθρεψε καὶ ἀφιέρωσε τὸν Σαμουὴλ. Ὡστε δὲν θὰ
ἀμάρτανε κανεὶς ὀνομάζοντας τὴ γυναῖκα αὐτῆ μητέρα μαζί καὶ πατέρα
τοῦ παιδιοῦ. Γιατί, ἂν καὶ ὁ ἄνδρας ἔσπειρε, ἀλλὰ ἡ δική της προσευχὴ
ἔδωσε στὸ σπέρμα τὴ δύναμη καὶ ἔκανε τὴν ἀρχὴ τῆς γεννήσεως τοῦ
Σαμουὴλ πιὸ σεμνή. Γιατί δὲν προηγήθηκαν, ὅπως συμβαίνει στοὺς
ἄλλους, μόνο ὕπνος καὶ συνεύρεση ἐκείνων ποὺ τοὺς γέννησαν, ἀλλὰ
ἀρχὴ τῆς γεννήσεως ἀποτελέσαν προσευχὲς καὶ δάκρυα καὶ πίστη, καὶ
ὁ προφήτης εἶχε πιὸ σεμνή ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὴ γέννα, ἐπειδὴ ἔγινε
ἐξαιτίας τῆς πίστεως τῆς μητέρας του. Γι' αὐτὸ ἐπικαίρα θὰ μπορούσε
κανεὶς νὰ πεῖ γι' αὐτὴ τὴ γυναῖκα: «ὄσοι σπέρνουν μὲ δάκρυα, θερίζουν
μὲ ἀγαλλίαση»¹.

Αὐτῆς ζηλωτὲς ἄς γίνουμε οἱ ἄνδρες, αὐτὴν ἄς μιμηθοῦμε οἱ γυ-
ναῖκες· γιατί ἡ γυναῖκα αὐτῆ εἶναι δάσκαλος καὶ τῶν δύο φύλων.
Ὅσες εἶναι στεῖρες νὰ μὴ ἀποκάμουν· ὄσες εἶναι μητέρες, ἔτσι νὰ
ἀνατρέφουν τὰ παιδιά ποὺ γεννήθηκαν, καὶ ὅλοι ἄς μιμηθοῦμε τὴ φι-
λοσοφία της πρὶν ἀπὸ τὴ γέννα, τὴν πίστη της κατὰ τὴ γέννα, τὴν
φροντίδα της μετὰ τὴ γέννα. Γιατί τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει φιλοσο-
φότερο ἀπὸ τὴ γυναῖκα ἐκείνη, ἡ ὁποία μιὰ τόσο ἀνυπόφορη συμφορὰ

ἕως ἔλυσε τὸ δεινὸν καὶ τοῦ κακοῦ πέρας εἶρε θαυμαστὸν καὶ παράδο-
 ζον, οὐδένα κάτωθεν λαβοῦσα σύμμαχον καὶ βοηθόν; Καὶ γὰρ ἤδει τὴν
 τοῦ Δεσπότητος φιλανθρωπίαν· διὸ καὶ μόνη προσῆλθε καὶ ἤνυσεν ὅπερ
 ἠθέλησεν. Οὐ γὰρ ἀνθρωπίνης βοηθείας, ἀλλὰ τῆς θείας ἐδεῖτο χάριτος
 5 ἢ διόρθωσις τῆς ἀθυμίας ἐκείνης· καὶ γὰρ οὐκ ἐν ζημίᾳ χρημάτων ἦν,
 ἵνα τις ἐνεγκῶν χρυσίον λύσῃ τὴν ἀθυμίαν· οὐκ ἐν σώματος ἀρρωστίᾳ,
 ἵνα ἰατρῶν παρακαλέσῃ παῖδας καὶ ἀπελάσῃ τὸ νόσημα. Φύσις ἦν ἢ
 ἐπηρεαζομένη, τῆς ἄνωθεν δεομένη χειρός. Διὸ δὴ, πάντα τὰ ἐπὶ γῆς
 ἀφείσα, πρὸς τὸν τῆς φύσεως ἔδραμε Δεσπότην, καὶ οὐκ ἀπέστη πρότε-
 10 ρον, ἕως ἂν αὐτὸν ἐπεισε λῦσαι τὴν ἀπάδιαν καὶ τὴν μήτραν ἀνοῖξαι
 καὶ ποιῆσαι μητέρα τὴν στεῖραν. Μακαρία μὲν οὖν καὶ διὰ τοῦτο, οὐχ
 ὅτι μήτηρ ἐγένετο, ἀλλ' ὅτι οὐκ οὔσα ἐγένετο. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ κοινὸν
 τῆς φύσεως, τοῦτο δὲ ἐξάαιρετον τῆς γυναικὸς ἦν κατόρθωμα. Μακαρία
 μὲν οὖν καὶ διὰ τὰς ὠδίννας ἐκείνας, μακαρία δὲ οὐχ ἦττον καὶ διὰ τὰ
 15 πρὸ τῶν ὠδίνων ἅπαντα.

Ἴστε γὰρ δῆπου πάντες, καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες, ὡς οὐδὲν ἀφο-
 ρητότερον ἀπαιδίας γυναικὶ γένοιτ' ἂν, ἀλλὰ, κἂν μυριάκις ἀπολαύῃ τῆς
 εὐημερίας, τὴν ἐκ τῆς πληγῆς ταύτης ὀδύνην ἐγγινομένην αὐτῇ οὐκ ἂν
 ποτε ἀποκρούσαιτο. Εἰ δὲ νῦν οὕτως ἀφόρητον, ὅτε πρὸς μείζονα φιλο-
 20 σοφίαν ἐκλήθημεν καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ὀδεύομεν καὶ λόγος ἡμῖν τῶν
 παρόντων οὐδεὶς, ἀλλὰ πρὸς ἑτέραν ζωὴν παρασκευαζόμεθα καὶ πολὺ
 τὸ τῆς παρθενίας ἐγκώμιον, ἐννόησον ἡλίκον τότε κακὸν τὸ πρᾶγμα
 ἐνομιζέτο εἶναι, ὅτε τῶν μελλόντων μὲν οὐδεμία τις ἦν ἐλπίς, οὐδὲ ἐν-
 νοια τοῖς παλαιοῖς, πάντα δὲ ὑπὲρ τῶν παρόντων ἔπραττον πραγμά-
 25 των, καὶ ἀρά τις ἦν καὶ καταδίκη τὸ στεῖραν εἶναι καὶ ἄγονον. Οὐκ
 ἔστιν εἰπεῖν οὐδὲ παραστῆσαι τῷ λόγῳ τὴν ἀπὸ τῆς πληγῆς ταύτης ὀδύ-
 νην. Μαρτυροῦσι δὲ γυναῖκες, ὅσαι πᾶσαν μὲν ἐπεδειξάντο φιλοσοφίαν,
 ταύτην δὲ τὴν δυσκληρίαν οὐκ ἤνεγκαν, ἀλλ' αἱ μὲν πρὸς τοὺς ἄνδρας
 ἐδυσχέρανον, αἱ δὲ τὸν βίον ἀβίωτον εἶναι ἐνόμισαν.

30 Τὴν δὲ γυναῖκα ταύτην οὐκ ἀθυμία μόνον ἢ διὰ τὴν στεῖρωσιν,
 ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπολιόρκει πάθος, θυμὸς διὰ τὰ ὄνειδη, τῆς ἀντιζήλου.
 Καὶ καθάπερ ἀνέμων ἀπεναντίας ἀλλήλοις ἐμπιπτόντων καὶ σκάφος
 μέσον ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀπολαβόντων μάχῃ, καὶ πολλὰ μὲν ἀπὸ τῆς
 πρύμνης, πολλὰ δὲ ἀπὸ τῆς πλώρας ἐγειρόντων τὰ κύματα, ὁ κυβερνή-
 35 τής ἐπὶ τῶν οἰάκων καθήμενος διασώζει τὸ σκάφος, τὰς τῶν κυμάτων
 ἐμβολὰς τῇ τῆς ἐπιστήμης σοφίᾳ διακρουόμενος, οὕτω καὶ ἡ

τὴν ὑπέμεινε μὲ πραότητα καὶ γενναιότητα, καὶ δὲν παραιτήθηκε, παρὰ μόνον ἀφοῦ ἔλυσε τὸ δεινὸν καὶ βρῆκε θαυμαστὸ καὶ παράδοξο τέλος τοῦ κακοῦ, χωρὶς νὰ ἔχει κανένα σύμμαχο καὶ βοηθὸ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους; Γιατί δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἀνθρώπινη βοήθεια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἢ διόρθωση τῆς λύπης ἐκείνης. Δὲν ἐπρόκειτο δηλαδὴ γιὰ χρηματικὴ ζημιὰ, γιὰ νὰ φέρει κάποιος χρυσάφι καὶ νὰ σταματήσῃ τὴ λύπη· οὔτε γιὰ σωματικὴ ἀρρώστια, γιὰ νὰ παρακαλέσῃ τοὺς γιατροὺς καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ τὴν ἀρρώστια. Ἦταν ἡ φύση ἐκείνη ποὺ προκαλοῦσε τὸ πρόβλημα καὶ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ λοιπὸν, ἀφοῦ ἄφησε ὅλα τὰ ἐπίγεια, ἔτρεξε στὸ Δεσπότη τῆς φύσεως καὶ δὲν ἔφυγε, παρὰ μόνον ὅταν τὸν ἔπεισε νὰ λύσει τὴν ἀτεκνία καὶ νὰ ἀνοίξῃ τὴ μήτρα καὶ νὰ κάνει μητέρα τὴ στείρα. Εἶναι βέβαια μακάρια καὶ γι' αὐτό, ὄχι ὅτι ἐγίνε μητέρα, ἀλλὰ ὅτι, ἐνῶ δὲν ἦταν, ἐγίνε. Γιατί ἐκεῖνο εἶναι κοινὸ ἔργον τῆς φύσεως, ἐνῶ αὐτὸ ἦταν ἐξαιρετο κατόρθωμα τῆς γυναίκας. Εἶναι μακάρια λοιπὸν καὶ γιὰ ἐκείνους τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶναι λιγότερον μακάρια καὶ γιὰ ὅλα τὰ πρὶν ἀπὸ τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ.

Πράγματι γνωρίζετε ὅπωςδήποτε ὅλοι, καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες, ὅτι τίποτα δὲν εἶναι πιὸ ἀνυπόφορον ἀπὸ τὴν ἀτεκνία, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα ἀπολαμβάνει ἀμέτρητη εὐημερία, δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀποβάλλῃ ποτὲ τὴ λύπη ποὺ προκαλεῖ ἡ πληγὴ αὐτή. Ἐὰν ὅμως εἶναι τόσο ἀνυπόφορον τώρα ποὺ ἔχουμε κληθεῖ σὲ ἀνώτερον τρόπο ζωῆς καὶ βαδίζουμε πρὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ δὲν γίνεται κανένας λόγος σὲ μᾶς γιὰ τὰ παρόντα, ἀλλὰ προετοιμαζόμεστε γιὰ ἄλλη ζωὴ, καὶ ἐγκωμιάζεται πολὺ ἡ παρθενία, σκέψου πόσον κακὸ θεωροῦνταν ὅτι εἶναι αὐτό, τότε ποὺ δὲν ὑπῆρχε καμμιά ἐλπίδα γιὰ τὰ μέλλοντα, οὔτε ἔγνοια γιὰ τὰ παλιά, καὶ ὅλα τὰ ἔκαναν γιὰ τὰ παρόντα πράγματα, καὶ θεωροῦνταν ἓνα εἶδος κατάρτα καὶ καταδίκη τὸ νὰ εἶναι κάποια στείρα καὶ ἄγονη. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πῶ καὶ νὰ περιγράψω μὲ τὸν λόγο τὴ λύπη ἀπὸ τὴν πληγὴ αὐτή. Τὴ μαρτυροῦν οἱ γυναῖκες, ὅσες ἐδειξαν βέβαια ὅλη τὴν ὑπομονή, ὅμως αὐτὴ τὴν ἀτυχία δὲν τὴν ὑπέφεραν, ἀλλὰ ἄλλες δυσανασχετοῦσαν πρὸς τοὺς ἄνδρες τους, ἐνῶ ἄλλες θεωροῦσαν τὸ βίον τους ἀβίωτον.

Ὅμως αὐτὴ τὴ γυναῖκα δὲν τὴν πολιορκοῦσε μόνον ἡ θλίψη τῆς στειρώσεως, ἀλλὰ καὶ ἄλλο πάθος, ὁ θυμὸς γιὰ τὶς προσβολὰς τῆς ἀντιζήλου. Καὶ ὅπως ὅταν ἄνεμοι, ποὺ φυσοῦν ὁ ἓνας ἀντίθετα πρὸς τὸν ἄλλο, ἔχοντας στὴ μέση τῆς μεταξύ τους μάχης τὸ σκάφος, σηκώνουν πολλὰ κύματα καὶ στὴν πρύμνη καὶ στὴν πρῶρα, ὁ κυβερνήτης καθι-

γυνή τότε εκείνη, καθάπερ πνευμάτων ἐναντίων, τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἀθυμίας εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῆς ἐμπεσόντων καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτῆς διακοπτόντων καὶ πολλὰ τὰ κύματα ἐγειρόντων, οὐχὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ εἴκοσι ἡμέρας, ἀλλ' ἐπ' ἐνιαυτοὺς ὀλοκλήρους (καὶ γὰρ «ἐξ ἱκανοῦ»
 5 τοῦτο ἐγένετο, φησὶν), ἤνεγκε τὸν χειμῶνα γενναίως καὶ καταποντισθῆναι τὸν λογισμὸν οὐκ εἴασεν. Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ φόβος, καθάπερ κυβερνήτης ἐπὶ τῶν οἰάκων καθήμενος, ἐπειθε γενναίως φέρειν τὸ κλυδώνιον ἐκεῖνο, καὶ οὐ πρότερον ἀπέστη διακυβερνῶν αὐτῆς τὴν ψυχὴν, ἕως εἰς τὸν εὐδίων λιμένα κατήγαγε πεπληρωμένην τοῦ φορτίου τὴν
 10 ναῦν καὶ πολυτίμου θησαυροῦ τὴν γαστέρα γέμουσαν. Οὐ γὰρ χρυσίον, οὐδὲ ἀργύριον ἐβάσταζεν, ἀλλὰ προφήτην καὶ ἱερέα· καὶ διπλοῦς ἦν αὐτῆς τῆς γαστρὸς ὁ ἁγιασμός, ὅτι τε τοιοῦτον ἦν τὸ κρούμενον παιδίον, ὅτι τε ἐξ εὐχῆς καὶ τῆς ἄνωθεν χάριτος τὴν ἀρχὴν τῆς κυήσεως ἔλαβεν.
 β'. Οὐχ ὁ φόρτος δὲ μόνον παράδοξος ἦν καὶ θαυμαστός, ἀλλὰ καὶ ὁ
 15 τρόπος τῆς ἐμπορίας παραδοξότερος γέγονεν· οὐδὲ γὰρ αὐτὸν ἀνθρώποις ἀπέδοτο, οὐδὲ ἐμπόροις τισὶ καὶ καπήλοις, ἀλλ' εὐθέως αὐτὸν ἐκβαλοῦσα τοῦ σκάφους ἐπώλησε τῷ Θεῷ, καὶ τοσαύτην εἰργάσατο τὴν ἐμπορίαν, ὅσην εἰκὸς ἦν Θεῷ συμβαλοῦσαν ἐργάσασθαι. Μετὰ γὰρ τὸ λαβεῖν αὐτόν, ἀντέδωκεν ἕτερον αὐτῇ τέκνον· μᾶλλον δὲ οὐχ ἓν, οὐδὲ
 20 δύο, οὐδὲ τρία καὶ τέσσαρα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλείονα, «ὅτι στεῖρα», φησὶν, «ἔτεκεν ἐπτά, καὶ ὑπερέβη τὸ κεφάλαιον ὁ τόκος». Τοιαύτη γὰρ ἢ πρὸς τὸν Θεὸν πραγματεία· οὐ τὸ πολλοστὸν τοῦ κεφαλαίου, ἀλλὰ τὸ πολυπλάσιον ἀποδίδωσι. Καὶ οὐ θήλεα μόνον ἔδωκε τὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑκατέρας τῆς φύσεως τὸν τόκον αὐτῆς συνεκρότησεν,
 25 ὥστε ἀπηρτισμένην αὐτῇ γενέσθαι τὴν ἡδονήν. Ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ἐπαινήσητε μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ζηλώσητε τὴν πίστιν, τὴν ἀναξικακίαν τῆς γυναικός, ἣν ἠκούσατε μὲν ἐκ μέρους καὶ πρόην, ὥστε δὲ καὶ τὰ λείψανα ἀποδοῦναι, δότε μοι μικρὸν διηγῆσασθαι περὶ τῶν ρημάτων τῶν μετὰ τὴν πρώτην εὐχὴν πρὸς τὸν ἱερέα καὶ τὸν παῖδα τοῦ ἱερέως
 30 γενομένων, ἵνα μάθητε τὸ πρῶον καὶ τὸ ἡμερον φρόνημα τῆς γυναικός.

«Καὶ ἐγένετο», φησὶν, «ὅτε ἐπλήθυνε προσευχομένη ἐνώπιον Κυρίου, καὶ Ἥλει ὁ ἱερεὺς ἐφύλασσε τὸ στόμα αὐτῆς». Διπλὴν ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς ἀρετὴν μαρτυρεῖ τῇ γυναικί, καὶ τὴν καρτερίαν τὴν ἐν ταῖς εὐχαῖς, καὶ τὸ τῆς διανοίας ἐγρηγορὸς· τὸ μὲν, διὰ τοῦ εἰπεῖν «ἐπλήθυ-

σμένος στο τιμόνι σώζει τὸ σκάφος, ἀποκρούοντας τὶς ἐπιθέσεις τῶν κυμάτων μὲ τὴ σοφία τῆς ἐπιστήμης, ἔτσι καὶ ἡ γυναῖκα ἐκείνη τότε, ὅταν ἐπέπεσαν στὴν ψυχὴ της, σὰν ἀντίθετοι ἄνεμοι, ὁ θυμὸς καὶ ἡ θλίψη, σταματοῦσαν τὸ λογικὸ της καὶ σήκωναν πολλὰ κύματα, ὄχι μόνο δύο καὶ τρεῖς καὶ εἴκοσι μέρες, ἀλλὰ ὀλόκληρα χρόνια (γιατὶ λέει ὅτι αὐτὸ γινόταν ἐπὶ πολὺν καιρὸ), ὑπέμεινε τὴ δοκιμασία γενναῖα καὶ δὲν ἄφησε νὰ καταποντισθεῖ ὁ λογισμὸς της. Γιατὶ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, καθισμένος σὰν κυβερνήτης στοὺς τιμόνι, τὴν ἔπεισε νὰ ὑπομείνει γενναῖα τὴν θαλασσοταραχὴ ἐκείνη, καὶ δὲν ἔπαυσε νὰ κυβερνάει τὴν ψυχὴ της, μέχρι πού ὀδήγησε στοὺς γαλήνιο λιμάνι γεμάτο μὲ τὸ φορτίο του τὸ πλοῖο, καὶ τὴν κοιλιὰ της γεμάτη μὲ τὸν πολῦτιμο θησαυρό. Γιατὶ δὲν βάσταζε χρυσάφι οὔτε ἀσήμι, ἀλλὰ προφήτη καὶ ἱερέα· καὶ ἦταν διπλὸς ὁ ἁγιασμὸς τῆς κοιλιᾶς αὐτῆς, καὶ διότι τὸ παιδί πού κυφοροῦσε ἦταν τέτοιου εἶδους, καὶ διότι τὴν ἀρχὴ τῆς κυήσεως τὴν ἔλαβε ἀπὸ τὴν προσευχὴ καὶ ἀπὸ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ.

Καὶ δὲν ἦταν μόνο τὸ φορτίο παράδοξο καὶ θαυμαστό, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐμπορίας ἔγινε πιὸ παράδοξος· γιατί δὲν τὸν παρέδωσε σὲ ἀνθρώπους, οὔτε σὲ κάποιους ἐμπόρους ἢ μικρέμπορους, ἀλλὰ ἀμέσως μόλις τὸν ἔβγαλε ἀπὸ τὸ σκάφος τὸν πούλησε στοὺς Θεοὺς καὶ ἔκανε τόσο μεγάλο ἐμπόριο, ὅσο ἦταν φυσικὸ νὰ κάνει συμβαλλόμενη μὲ τὸν Θεό. Γιατὶ, ἀφοῦ ἔλαβε αὐτόν, τῆς ἀνταπέδωσε ἄλλο παιδί· ἢ μᾶλλον ὄχι μόνο ἓνα, οὔτε δύο, οὔτε τρία καὶ τέσσερα, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερα, διότι λέει, «στεῖρα γέννησε ἐφτὰ» καὶ ξεπέρασε ὁ τόκος τὸ κεφάλαιο. Γιατὶ τέτοια εἶναι ἡ δосоληψία μὲ τὸν Θεό· δὲν ἀποδίδει ἓνα μέρος τοῦ κεφαλαίου, ἀλλὰ πολλαπλάσιο. Καὶ δὲν τῆς ἔδωσε μόνο θηλυκὰ παιδιά, ἀλλὰ συνέθεσε καὶ ἀπὸ τὰ δύο φύλα τὸν τόκο της, γιὰ νὰ γίνῃ ὀλοκληρωμένη ἡ εὐχαρίστηση. Αὐτὰ τὰ λέω ὄχι μόνο γιὰ νὰ τὴν ἐπαινεῖτε, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ γίνετε ζηλωτὲς τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀνεξικακίας τῆς γυναίκας, τῆς ὁποίας ἀκούσατε ἓνα μέρος καὶ προηγουμένως· γιὰ νὰ σᾶς ἀποδώσω ὅμως καὶ τὰ ὑπόλοιπα, ἐπιτρέψτε μου νὰ διηγηθῶ γιὰ λίγο τὰ λόγια πού ἀνταλλάχθηκαν μετὰ τὴν πρώτη προσευχὴ μὲ τὸν ἱερέα καὶ τὸν υἱὸ τοῦ ἱερέα, γιὰ νὰ μάθετε τὸν πρῶο καὶ ἥρεμο χαρακτήρα τῆς γυναίκας.

«Καὶ ὅταν», λέει, «ἐμάκρυνε τὴν προσευχὴ της ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ὁ ἱερέας Ἦλει τῆς ἔκλεισε τὸ στόμα»². Ἐδῶ ὁ συγγραφέας ὁμολογεῖ διπλὴ ἀρετὴ γιὰ τὴ γυναῖκα, τὴν καρτερία της στὶς προσευχὲς καὶ τὴν ἐπαγρύπνησή της· τὸ ἓνα μὲ τὸ νὰ πεῖ «ἐπλήθυνε», καὶ τὸ ἄλλο

νε», τὸ δέ, διὰ τοῦ προσθεῖναι «ἐνώπιον Κυρίου»· πάντες μὲν γὰρ εὐχόμεθα, ἀλλ' οὐ πάντες ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὅταν γὰρ τοῦ σώματος ἐπιγῆς κειμένου καὶ τοῦ στόματος εἰκῆ ληροῦντος, ἢ διάνοια πανταχοῦ τῆς οἰκίας καὶ τῆς ἀγορᾶς περιέρχεται, πῶς ὁ τοιοῦτος δυνήσεται εἰπεῖν, 5 ὅτι «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» ἠῤῥατο; Ἐνώπιον γὰρ Κυρίου εὔχεται, ὁ πάντοθεν ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν συλλέγων καὶ μηδὲν ἔχων κοινὸν πρὸς τὴν γῆν, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἑαυτὸν μετοικίσας καὶ πάντα ἀνθρώπινον λογισμὸν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκβαλὼν, καθάπερ οὖν καὶ αὕτη ἡ γυνὴ ἐποίησε τότε· ὄλην γὰρ ἑαυτὴν συναγαγοῦσα καὶ συντείνασα τὴν 10 διάνοιαν, ἐκάλει τὸν Θεὸν μετ' ὀδυνωμένης ψυχῆς.

Πῶς δέ φησιν, ὅτι καὶ ἐπλήθυνε τὴν εὐχὴν; Καίτοι γε βραχὺ τὸ μέτρον τῆς εὐχῆς τῆς γυναικὸς. Οὐ γὰρ μακροὺς ἀπέτεινε λόγους, οὐδὲ εἰς μῆκος τὴν ἱκετηρίαν ἐξέτεινε, ἀλλ' ὀλίγα καὶ ψιλὰ εἶπε ῥήματα, «Ἄδωναί Κύριε Ἐλωί Σαβαωθ, ἐὰν ἐπιβλέπων ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὴν τα- 15 πείνωσιν τῆς δούλης σου καὶ μνησθῆς μου, μὴ ἐπιλάθῃς τῆς δούλης σου, καὶ δῶς τῇ δούλῃ σου σπέρμα ἀνδρός, δώσω αὐτὸ ἐνώπιόν σου δοτὸν ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. Καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα οὐ μὴ πίεται, καὶ σίδηρος οὐκ ἀναβήσεται ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ». Ποῖον τοῦτο πλῆθος ῥημάτων; Τί ποτ' οὖν ἠνίξατο εἰπὼν, «ἐπλήθυνε»; Συνεχῶς τὰ 20 αὐτὰ ἐφθέγγετο, καὶ οὐκ ἀφίστατο πολὺν δαπανῶσα χρόνον διὰ τῶν αὐτῶν ῥημάτων. Οὕτω γοῦν καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὁ Χριστὸς ἐπέταξεν εὔχεσθαι. Εἰπὼν γὰρ τοῖς μαθηταῖς, «μὴ κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς εὔχεσθαι καὶ μὴ βαττολογεῖν», καὶ μέτρον ἡμᾶς εὐχῆς ἐδίδαξε, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐν τῷ πλήθει τῶν ῥημάτων, ἀλλ' ἐν τῇ νήψει τῆς διανοίας κεῖται τὸ 25 ἀκουσθῆναι. Πῶς οὖν, φησίν, εἰ ὀλίγα δεῖ εὔχεσθαι, παραβολὴν εἶπεν αὐτοῖς πρὸς τὸ δεῖν δεῖ προσεὔχεσθαι, ὅτι χήρα τις ἦν, ἢ τῇ συνεχείᾳ τῆς ἐντεῦξεως ὠμὸν δικαστὴν καὶ ἀπάνθρωπον, οὔτε Θεοῦ φόβον, οὔτε ἀνθρώπων ἔχοντα αἰδῶ, τῇ πυκνότητι τῆς προσόδου κατέκαμψε; Πῶς δὲ καὶ ὁ Παῦλος παραινεῖ λέγων, «τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες», 30 καὶ πάλιν, «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε»; Εἰ γὰρ δεῖ μὴ μακροὺς ἀποτείνειν λόγους καὶ συνεχῶς εὔχεσθαι, ἐναντίον τοῦτο ἐκείνου.

Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἐναντίον, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμβαῖνον. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Παῦλος βραχείας καὶ πυκνὰς ποιεῖσθαι

μὲ τὸ νὰ προσθέσει «ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»· ὅλοι δηλαδὴ προσευχόμεστε, ἀλλὰ δὲν προσευχόμαστε ὅλοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ὅταν τὸ σῶμα βρίσκεται στὴ γῆ καὶ τὸ στόμα φλυαρεῖ ἄσκοπα, ὁ νοῦς τριγυρίζει παντοῦ στὸ σπίτι καὶ στὴν ἀγορά, πῶς μπορεῖ αὐτὸς νὰ πεῖ ὅτι προσευχήθηκε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; Ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ προσεύχεται ἐκεῖνος πὺ συγκεντρώνει ἀπὸ παντοῦ τὴν ψυχὴ του καὶ δὲν ἔχει τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴ γῆ, ἀλλὰ ἔχει μετακομίσει τὸν ἑαυτὸ του στὸν οὐρανὸ καὶ ἔχει βγάλει ἀπὸ τὴν ψυχὴ του κάθε ἀνθρώπινο λογισμό, ὅπως ἀκριβῶς ἔκανε τότε κι αὐτὴ ἡ γυναίκα· γιατί, ἀφοῦ συκέντρωσε ὅλο τὸν ἑαυτὸ της κι ἀνύψωσε τὸ νοῦ της, καλοῦσε τὸ Θεὸ μὲ ψυχὴ γεμάτη ὀδύνη.

Γιατί ὁμως λέει, ὅτι παρέτεινε τὴν προσευχή, ἀφοῦ ἡ διάρκεια τῆς προσευχῆς τῆς γυναίκας ἦταν σύντομη; Γιατί δὲν ἀπηύθυνε μακροὺς λόγους, οὔτε παρέτεινε τὴν παράκλησή της σὲ μῆκος, ἀλλὰ εἶπε μόνο λίγα καὶ ἀπλᾶ λόγια, «Κύριε τῶν Δυνάμεων, Θεὲ Σαβαώθ, ἐὰν ρίξεις βλέμμα εὐσπλαγχνίας καὶ δεῖς τὴν ταπείνωση τῆς δούλης σου καὶ μὲ θυμηθεῖς καὶ δὲν λησμονήσεις τὴ δούλη σου καὶ δώσεις στὴ δούλη σου ἀνδρικό σπέρμα, θὰ τὸ προσφέρω σὲ σένα καὶ θὰ τὸ ἀφιερῶσω μέχρι τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου του. Καὶ κρασί καὶ οἰνοπνευματῶδες ποτὸ δὲν θὰ πιεῖ, καὶ ψαλίδι δὲν θὰ ἀνεβεῖ στὸ κεφάλι του»³. Ποιὸ πλῆθος λόγων εἶναι αὐτό; Τί λοιπὸν ὑπαινίχθηκε λέγοντας, «ἐπλήθυνε»; Συνεχῶς ἔλεγε τὰ ἴδια καὶ δὲν ἀπομακρυνόταν δαπανώντας πολὺ χρόνο μὲ τὰ ἴδια λόγια. Ἔτσι ἄλλωστε καὶ στὰ Εὐαγγέλια ὁ Χριστὸς παράγγειλε νὰ προσευχόμαστε. Γιατί λέγοντας στοὺς μαθητὲς νὰ μὴ προσεύχονται ὅπως οἱ ἐθνικοὶ καὶ νὰ μὴ φλυαροῦν, μᾶς δίδαξε καὶ τὸ μέτρο τῆς προσευχῆς, δείχνοντας ὅτι τὸ νὰ ἀκουσθεῖ ἡ προσυχὴ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ πολλὰ λόγια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ νηφαλιότητα τοῦ νοῦ. Πῶς λοιπὸν, λέει, ἐὰν πρέπει νὰ προσευχόμαστε μὲ λίγα λόγια, τοὺς εἶπε παραβολὴ γιὰ τὸ ὅτι πρέπει νὰ προσεύχονται διαρκῶς; ὅτι δηλαδὴ ὑπῆρχε μιὰ χήρα, ἡ ὁποία μὲ τὴν συνεχῆ παράκλησή της, ἕνα ὠμὸ καὶ ἀπάνθρωπο δικαστὴ, πὺ οὔτε φόβο Θεοῦ εἶχε, οὔτε τοὺς ἀνθρώπους ντρεπόταν, μὲ τίς πυκνὲς ἐπισκέψεις της τὸν ἔκαμψε; Καὶ πῶς ὁ Παῦλος παροτρύνει λέγοντας, «νὰ ἐπιμένετε στὴν προσευχή»⁴, καὶ πάλι, «συνεχῶς νὰ προσεύχεσθε»⁵; Γιατί, ἂν πρέπει νὰ μὴ ἀπευθύνουμε μακροὺς λόγους, καὶ συνεχῶς νὰ προσευχόμαστε, αὐτὸ εἶναι ἀντίθετο μὲ ἐκεῖνο.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἀντίθετο, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ εἶναι καὶ πολὺ σύμφωνο. Γιατί καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Παῦλος παράγγειλαν νὰ κάνουμε σύντο-

τὰς εὐχὰς ἐκέλευσαν ἐξ ὀλίγων διαλειμμάτων. Ἐάν μὲν γὰρ εἰς μῆκος ἐκτείνῃ τὸν λόγον, ὀλιγορήσας πολλάκις, πολλὴν ἔδωκας τὴν ἄδειαν τῷ διαβόλῳ προσελθεῖν καὶ ὑποσκελίσαι καὶ τὴν διάνοιαν ἀπαγαγεῖν τῶν λεγομένων, ἂν δὲ συνεχεῖς καὶ πυκνὰς ποιῆς τὰς εὐχὰς, τὸν καιρὸν ἅπαντα τῇ πυκνότητι διαλαμβάνων, δυνήσῃ σωφρονεῖν εὐκόλως, αὐτὰς τε τὰς εὐχὰς μετὰ πολλῆς ποιήσῃ τῆς νήψεως, ὃ δὴ καὶ αὐτὴ ἐποίει, οὐ μακροὺς ἀποτείνουσα λόγους, ἀλλὰ συχνῶς καὶ πυκνότερον προσιοῦσα τῷ Θεῷ. Εἶτα, ἐπειδὴ ἐπεστόμισεν αὐτὴν ὁ ἱερεὺς (τοῦτο γάρ ἐστι τό, «ἐφύλασσε τὸ στόμα αὐτῆς», «καὶ τὰ χεῖλη αὐτῆς ἐκινεῖτο, 10 φωνὴ δὲ αὐτῆς οὐκ ἤκούετο», ἐβιάσατο καὶ ὑπακούσαι τῷ ἱερεῖ καὶ τῆς εὐχῆς ἀποστῆναι. Ἐπεστόμιστο οὖν αὐτῆς ἡ φωνή, οὐκ ἐπεστόμιστο δὲ ἡ παρρησία, ἀλλὰ μειζόνως ἡ καρδιά ἐνδον ἐβόα. Τοῦτο γάρ ἐστι μάλιστα εὐχή, ὅταν ἐνδον αἱ βοαὶ ἀναφέρωνται· τοῦτο μάλιστα ψυχῆς πεπονημένης, μὴ τῷ τόνῳ τῆς φωνῆς, ἀλλὰ τῇ προθυμίᾳ τῆς διανοίας τὴν 15 εὐχὴν ἐπιδείκνυσθαι.

γ'. Οὕτω καὶ Μωϋσῆς ἠῤῥαχτο· διὸ καὶ μηδὲν αὐτοῦ φθεγγομένου, φησὶν ὁ Θεός, «τί βοᾷς πρὸς με;». Ἄνθρωποι μὲν γὰρ ταύτης μόνον ἐπακούουσι τῆς φωνῆς, ὃ δὲ Θεός, πρὸ ταύτης, τῶν ἐνδοθεν κραζόντων ἀκούει. Ἄρα ἐστὶ καὶ μὴ κράζοντας ἀκούεσθαι, καὶ ἐπ' ἀγορᾶς βα- 20 δίζοντας εὐχεσθαι κατὰ διάνοιαν μετὰ πολλῆς ἀκριβείας, καὶ μετὰ φίλων συνεδρεύοντας, καὶ πᾶν ὅτιοῦν ποιοῦντας μετὰ σφοδρᾶς τῆς βοῆς καλεῖν τὸν Θεόν, τῆς ἐνδον λέγω, καὶ μηδενὶ τῶν παρόντων κατάδηλον ταύτην ποιεῖν, ὅπερ οὖν καὶ ἡ γυνὴ αὐτὴ τότε ἐποίησε. «Φωνὴ γὰρ αὐτῆς οὐκ ἤκούετο», φησί· καὶ εἰσήκουσεν αὐτῆς ὁ Θεός. Τοιαύτη ἦν αὐ- 25 τῆς ἐνδοθεν ἡ κραυγὴ. «Καὶ εἶπεν αὐτῇ τὸ παιδάριον Ἥλει· ἕως πότε μεθυσθήσῃ; Περιελοῦσα τὸν οἶνόν σου ἀπὸ σοῦ, ἀπελθε ἐκ προσώπου Κυρίου». Ἐνταῦθα μάλιστα ἐστὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς γυναικὸς ἰδεῖν. Ἐπὶ τῆς οἰκίας ἡ ἀντίζηλος ὠνείδιζεν· ἦλθεν εἰς τὸν ναόν, καὶ τὸ παιδάριον τοῦ ἱερέως ὕβρισε καὶ ὁ ἱερεὺς ἐπετίμησεν. Ἐφυγε τὸν οἶκον χει- 30 μῶνα, ἦλθεν εἰς λιμένα, καὶ κύματα πάλιν εὗρε· ἦλθε φάρμακον λαβεῖν, ἡ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἔλαβεν, ἀλλὰ καὶ πληγὴν διὰ τῶν ὄνειδῶν προσεκτέσαστο, καὶ τὸ ἔλλκος μᾶλλον δι' αὐτῶν ἀνεξαίνετο. Ἴστε γὰρ πῶς αἱ ὀδυνώμεναι ψυχαὶ πρὸς τὰς λοιδορίας καὶ τὰς ὕβρεις διάκεινται. Καθάπερ

μες και πυκνές τις προσευχές, με σύντομα διαλείμματα. Γιατί, αν παρατείνεις σε μήκος τον λόγο, πολλές φορές ολιγωρώντας, δίνεις μεγάλη ευκαιρία στο διάβολο να έρθει και να υπερισχύσει και να αποσπάσει το νοῦ από τα λεγόμενα· εάν όμως κάνεις συνεχεῖς και πυκνές τις προσευχές, περιλαμβάνοντας στην πυκνότητα ὅλο τον χρόνο, μπορείς εύκολα να σωφρονεῖς και να κάνεις τις προσευχές με μεγάλη νηφαλιότητα, πράγμα που ἔκανε και αὐτή, ἡ ὁποία δὲν ἀπηύθυνε μακροῦς λόγους, ἀλλὰ προσερχόταν συχνά και πυκνά στο Θεό. Ἔπειτα, ἐπειδὴ τῆς ἔκλεισε τὸ στόμα ὁ ἱερέας (γιατί αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἐφύλασσε τὸ στόμα τῆς και τὰ χεῖλη τῆς βέβαια κινουῦνταν, ἀλλὰ ἡ φωνή τῆς δὲν ἀκουόταν»), ἀναγκάσθηκε νὰ ὑπακούσει στὸν ἱερέα και νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν προσευχή. Ἀποστομώθηκε λοιπὸν ἡ φωνή τῆς, δὲν ἀποστομώθηκε ὅμως τὸ θάρρος τῆς, ἀλλὰ ἀπὸ μέσα ἢ καρδιά φώναζε πὶὸ δυνατά. Γιατί αὐτὸ προπάντων εἶναι προσευχή, ὅταν οἱ φωνές βγαίνουν ἀπὸ μέσα· αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τῆς καταπονημένης ψυχῆς, νὰ δείχνει τὴν προσευχή ὄχι με τὸν τόνο τῆς φωνῆς, ἀλλὰ με τὴν προθυμία τοῦ νοῦ.

3. Ἔτσι προσευχόταν και ὁ Μωϋσῆς· γι' αὐτὸ, ἂν και αὐτὸς δὲν ἔλεγε τίποτε, λέει ὁ Θεός· «γιατί φωνάζεις σε μένα;». Γιατί οἱ ἄνθρωποι μόνο αὐτὴ τῆ φωνῆ ἀκούνε, ἐνῶ ὁ Θεὸς πρὶν ἀπὸ αὐτὴν ἀκούει ἐκείνους πὸ φωνάζουν ἀπὸ μέσα τους. Ἐπομένως εἶναι δυνατό νὰ ἀκούμαστε και χωρὶς νὰ φωνάζουμε, και καθὼς βαδίζουμε στὴν ἀγορὰ νὰ προσευχόμαστε με τὸ νοῦ μας με πολλὴ προσοχή, και ὅταν βρισκόμαστε με φίλους, και ὁ,τιδήποτε και ἂν κάνουμε, νὰ καλοῦμε τὸ Θεὸ με δυνατὴ φωνή, ἐννοῶ τὴν ἐσωτερική, και σὲ κανέναν ἀπὸ τοὺς παρόντες νὰ μὴ τὴν κάνουμε φανερή. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανε τότε και ἡ γυναίκα αὐτὴ. Γιατί «ἡ φωνὴ τῆς», λέει, «δὲν ἀκουόταν»· και τὴν ἀκουσε ὁ Θεός. Τέτοια ἦταν ἡ ἐσωτερικὴ κραυγὴ τῆς. «Και τῆς εἶπε ὁ ὑπηρέτης τοῦ Ἥλει· μέχρι πότε θὰ εἶσαι μεθυσμένη; ἀφοῦ βγάλεις τὸ κρασί ἀπὸ μέσα σου, φύγε ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου»⁶. Ἐδῶ κυρίως μπορούμε νὰ δοῦμε τὴν ὑπομονὴ τῆς γυναίκας. Στὸ σπίτι τὴν ταπεινῶνε ἡ ἀντίζηλός τῆς· ἦρθε στὸ ναὸ και τὴν ἔβρισε ὁ ὑπηρέτης τοῦ ἱερέα, και ὁ ἱερέας τὴν ἐπιτίμησε. Ἐφυγε ἀπὸ τὴ δοκιμασία τοῦ σπιτιοῦ, ἦρθε σὲ λιμάνι, και βρῆκε πάλι κύματα· ἦρθε νὰ πάρει φάρμακο, και ὄχι μόνο δὲν πῆρε, ἀλλὰ ἀπέκτησε και πληγὴ ἀπὸ τὶς προσβολές, και μ' αὐτὲς ἐρεθιζόταν περισσότερο ἢ πληγὴ. Γιατί γνωρίζετε πόσο εὐαίσθητες εἶναι οἱ πονεμένες ψυχὲς στὶς προσβολές και τὶς βρισιές. Ὅπως δηλαδὴ τὰ

γὰρ τὰ μείζονα τῶν τραυμάτων, οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐπιβολὴν τῆς χειρὸς ἀνεχόμενα, χείρονα γίνεται, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τεταραγμένη δυσάρεστός τέ ἐστι καὶ πρὸς ἅπαντα δυσχεραίνει καὶ ὑπὸ τοῦ τυχόντος δάκνεται ρήματος.

5 'Ἄλλ' ὁμως οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθεν ἡ γυνή, καὶ ταῦτα, τοῦ παιδὸς λοιδορουμένου. Εἰ μὲν οὖν ὁ ἱερεὺς ἦν ὁ ὕβρικῶς, οὐχ οὕτω θαυμαστὴ ἦν ἡ ἀνεξικακία· τὸ γὰρ μέγεθος τοῦ ἀξιώματος καὶ ὁ τῆς ἀρχῆς ὄγκος καὶ ἄκουσαν αὐτὴν ἔπειθε σωφρονεῖν. Νυνὶ δὲ οὐδὲ πρὸς τὸ παιδάριον τοῦ ἱερέως ἐδυσχέρανε· διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον τὸν Θεὸν εἰς εὐνοίαν ἐπε-
10 σπάσατο. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἂν, λοιδορηθέντες καὶ μυρία παθόντες δεινά, τοὺς ὄνειδίζοντας φέρωμεν γενναίως, μείζονα παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν εὐνοίαν ἐπισπασόμεθα. Πόθεν τοῦτο δῆλον; 'Ἀπὸ τῶν τῷ Δαυὶδ συμβάντων. Τί δὴ οὖν οὗτος ἔπαθεν; 'Ἐξέπεσέ ποτε τῆς πατρίδος, καὶ περὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐκινδύνευσε, καὶ τοῦ στρατοπέδου
15 πρὸς τὸν ἀκόλαστον νεανίσκον τὸν τύραννον ἐκείνον καὶ πατραλοῖαν μεταταξαμένου, ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ἔρημον, καὶ οὐκ ἐδυσχέρανε, οὐδὲ ἀπεδυσπέτησε πρὸς τὸν Θεόν, οὐδὲ εἶπε· 'Τί ποτε τοῦτό ἐστι; συνεχώρησε τῷ παιδὶ κατεξαναστῆναι τοῦ γεγεννηκότος; Καίτοι καί, εἰ δίκαια ἐγκαλεῖν εἶχεν, οὐδὲ οὕτω τοῦτο γενέσθαι ἔδει· νυνὶ δὲ οὐ μικρόν, οὐ
20 μέγα ἠδίκημένος παρ' ἡμῶν, περιέρχεται τὴν δεξιὰν ἐπιθυμῶν αἵματι μολῶναι πατρικῶ, καὶ ὁ Θεὸς ἀνέχεται ταῦτα ὀρών'. 'Ἄλλ' οὐδὲν τούτων εἶπε. Καὶ τὸ δὴ μείζον καὶ θαυμαστόν, ὅτι πλανωμένῳ καὶ πάντων ἐκπεπτωκότι, Σεμεεὶ τις ἄνθρωπος πονηρὸς καὶ μιαρὸς ἐπέθετο αὐτῷ, μισαιφόνον ἀποκαλῶν καὶ ἀσεβῆ καὶ ἐτέροις μυρίοις αὐτὸν πλύνων
25 ὄνειδισιν· ὁ δὲ οὐδὲ οὕτως ἠγρίανεν.

Εἰ δὲ λέγοι τις, 'Καὶ τί θαυμαστόν, ὅτι οὐκ ἡμίνατο ἀσθενὴς ὢν καὶ οὐκ ἰσχύων;' Πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἂν εἶποιμι, ὅτι οὐχ οὕτως αὐτὸν ἐθαύμασα, εἰ τὸ διάδημα καὶ τὴν βασιλείαν ἔχων καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενος, εἶτα λοιδορούμενος ἠνεγκεν, ὡς νῦν αὐτὸν ἐπαινῶ καὶ ἐκ-
30 πλήττομαι ἐν τῷ καιρῷ τῆς συμφορᾶς φιλοσοφήσαντα. Τότε μὲν γὰρ ὁ τῆς ἀρχῆς ὄγκος καὶ τὸ εὐτελεὲς τοῦ ὕβριζόντος καταφρονῆσαι αὐτὸν πολλάκις ἔπειθε. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι βασιλεῖς πολλάκις τοιαῦτα ἐφιλοσόφησαν, τὴν ὑπερβολὴν τῆς μανίας τῶν ὕβρικότων εἰς ἀπολογία

μεγάλα τραύματα δὲν ἀνέχονται τὸ παραμικρὸ ἄγγιγμα τοῦ χεριοῦ καὶ γίνονται χειρότερα, ἔτσι καὶ ἡ ταραγμένη ψυχὴ καὶ δυσαρεστημένη εἶναι καὶ μὲ ὅλα ὑποφέρει καὶ πληγώνεται ἀπὸ τὸν παραμικρὸ λόγο.

'Ἄλλ' ὅμως τίποτα τέτοιο δὲν ἔπαθε ἡ γυναίκα, καὶ ὅλα αὐτὰ τῆ στιγμῇ πού τὴν κακολογοῦσε ὁ ὑπρέτης. Ἐὰν βέβαια ἦταν ὁ ἱερέας ἐκεῖνος πού τὴν ἔβρισε, δὲν θὰ ἦταν τόσο ἀξιοθαύμαστη ἢ ἀνεξικακία τῆς, γιατί τὸ ὑψηλό του ἀξίωμα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας του θὰ τὴν ἀνάγκαζε νὰ πειθαρχήσει καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει. Τώρα ὅμως οὔτε καὶ πρὸς τὸν ὑπρέτη τοῦ ἱερέως δυσανασχέτησε· γι' αὐτὸ ἀπέσπασε περισσότερο τῆ συμπάθεια τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι κι ἐμεῖς, ἂν, ὅταν βριζόμαστε καὶ ὑφιστάμεθα μύρια κακά, ἀνεχόμαστε μὲ γενναιότητα ἐκείνους πού μᾶς κακολογοῦν, θὰ ἀποσπάσομε μεγαλύτερη εὐνοια ἀπὸ τὸν Θεό. Ἄπὸ πού γίνεται αὐτὸ φανερό; Ἄπὸ ὅσα συνέβηκαν στὸν Δαβίδ. Τί ἔπαθε λοιπὸν αὐτός; Ἐκδιώχθηκε κάποτε ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ κινδύνευσε νὰ χάσει τὴν ἐλευθερία του καὶ τὴ ζωὴ του· καὶ ἐνῶ ὁ στρατός του μεταπήδησε πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἀκόλαστου ἐκείνου νεανίσκου, τοῦ τυράννου καὶ πατροκτόνου, περιπλανιόταν στὴν ἔρημο καὶ δὲν ἀγανακτοῦσε, οὔτε διαμαρτυρήθηκε στὸ Θεό, οὔτε εἶπε· 'Τί τέλος πάντων εἶναι αὐτὸ τὸ κακό; Ἐπέτρεψε στὸ παιδί νὰ ἐπαναστατήσῃ ἐναντίον αὐτοῦ πού τὸ γέννησε; Ἄν καὶ βέβαια, καὶ ἂν ἀκόμα εἶχε δίκαιο νὰ μὲ κατηγορεῖ, οὔτε ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνῃ αὐτό· τώρα ὅμως, χωρὶς νὰ ἀδικηθεῖ οὔτε λίγο οὔτε πολὺ ἀπὸ μένα, περιφέρεται θέλοντας νὰ μολύνει τὸ δεξιὸ χέρι του μὲ τὸ αἷμα τοῦ πατέρα του, καὶ ὁ Θεὸς βλέποντάς τα αὐτὰ τὰ ἀνέχεται'. Ἄλλὰ δὲν εἶπε τίποτα ἀπὸ αὐτά'. Καὶ τὸ ἀκόμα πιὸ σπουδαῖο καὶ ἀξιοθαύμαστο εἶναι ὅτι, ἐνῶ περιπλανιόταν καὶ εἶχε ἐκπέσει ἀπὸ ὅλα, κάποιος Σεμεεὶ, ἄνθρωπος πονηρὸς καὶ ἀχρεῖος, τοῦ ἐπιτέθηκε, ἀποκαλώντας τὸν δολοφόνο καὶ ἀσεβῆ καὶ περιλούζοντάς τον μὲ μύριες ἄλλες κατηγορίες⁸, καὶ αὐτὸς οὔτε τότε ἀγρίωσε.

Ἐὰν ὅμως κάποιος πεῖ, Καὶ τί τὸ ἀξιοθαύμαστο πού δὲν ἀμύνθηκε, ἀφοῦ ἦταν ἀδύναμος καὶ ὄχι ἰσχυρός; Κατὰ πρῶτον θὰ μπορούσα νὰ τοῦ πῶ ἐκεῖνο, ὅτι δὲν θὰ τὸν θαύμαζα τόσο, ἐάν, ἔχοντας τὸ στέμμα καὶ τὴ βασιλεία καὶ καθισμένος στὸ θρόνο, ἀνεχόταν νὰ βρίζεται, ὅσο τὸν ἐπαινῶ τώρα καὶ τὸν θαυμάζω πού στὸν καιρὸ τῆς συμφορᾶς ἐπέδειξε τέτοια φιλοσοφικότητα. Γιατὶ τότε τὸ ὕψος τῆς ἐξουσίας καὶ ἡ μηδαμινότητα ἐκείνου πού τὸν ἔβριζε, θὰ τὸν ἔκαναν πολλές φορές νὰ τὸν περιφρονεῖ. Γιατὶ καὶ ἄλλοι πολλοὶ βασιλεῖς πολλές φορές ἔδειξαν τέτοια συμπεριφορά, λαμβάνοντας ὡς δικαιολογία τὴν ὑπερβολικὴ μα-

λαβόντες. Οὐ γὰρ ὁμοίως ἡμῶν εὐημερίας ἀπολαυόντων καὶ κακουμέ-
νων, τὰ ὄνειδη καθάπτεσθαι πέφυκεν· ἀλλ' ὅταν πταιίσωμεν, τότε καθι-
κνεῖται μειζρόνως ἡμῶν καὶ δάκνει σφοδρότερον. Ἐπὶ δὲ τούτου, καὶ
ἕτερόν τι πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι καὶ κύριος ἦν ἀμύνα-
5 σθαι, ἀλλ' οὐκ ἡμύνατο. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐκ ἀσθενείας, ἀλλ' ἀνεξι-
κακίας ἦν ἡ φιλοσοφία, τοῦ στρατηγοῦ τότε ἀξιουῆτος ἐπιτραπῆναι δια-
βῆναι καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποτεμεῖν τὴν ἐκείνου, οὐ μόνον οὐκ ἐπέτρεψεν
ὁ Δαυὶδ, ἀλλὰ καὶ ἐδυσχέρανε, λέγων· «τί ἐμοὶ καὶ σοί, υἱὲ Σαρουῖα;
Ἄφετε αὐτὸν καταρᾶσθαι, ὅπως ἴδοι τὴν ταπεινώσιν μου Κύριος καὶ
10 ἀνταποδοῶ μοι ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρας αὐτοῦ τῆς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ»,
ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο.

δ'. Ὁρᾷς πῶς οἶδεν ὁ δίκαιος, ὅτι τὸ φέρειν γενναίως τὰς λοιδορίας,
ἀφορμὴ πλείονος εὐδοκίμησεως γίνεται; Διὰ τοῦτό ποτε καὶ τὸν Σαοῦλ
εἶσω διπλοῦ τειχίου λαβὼν καὶ κύριος ὢν ἀποσφάζει, ἐφείσατο, καὶ
15 ταῦτα, τῶν παρόντων κελευόντων ὠθήσῃ τὸ ξίφος. Ἄλλ' οὔτε τὸ τῆς
ἐξουσίας εὐκόλον, οὔτε τὸ παρ' ἐτέρων παροξύνεσθαι, οὔτε τὸ πολλὰ
πεπονθέναι δεινὰ, οὔτε τὸ προσδοκᾶν πείσεσθαι χαλεπώτερα, συνεχώ-
ρησεν ἐλκύσαι τὸ ξίφος· καίτοι γε οὐδὲ τῷ στρατοπέδῳ καταφωρος
ἔμελλεν ἔσεσθαι ταύτην ἐργασάμενος τὴν σφαγὴν. Σπήλαιον γὰρ ἦν,
20 καὶ οὐδεὶς ἕτερος παρῆν, ἀλλὰ μόνος αὐτός. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅπερ τις
μοιχείαν ἐργαζόμενος ἔλεγε, «σκότος κύκλω μου καὶ τοῖχοι, τί εὐλα-
βοῦμαι;», ἀλλ' ἐώρα τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμόν, καὶ ἤδει ὅτι ὀφθαλμοὶ
Κυρίου μυριοπλασίως ἡλίου φωτεινότεροι. Διὰ τοῦτο πάντα οὕτως
ἔπραττέ τε καὶ ἔλεγεν, ὡς ἐκείνου παρόντος καὶ δικάζοντος τοῖς λεγο-
25 μένοις, καὶ φησιν, «οὐ μὴ ἐπαγάγω τὴν χειρὰ μου ἐπὶ χριστὸν Κυρίου».
Οὐχ ὁρῶ τὴν πονηρίαν, ἀλλ' ὁρῶ τὴν ἀξίαν. Μὴ μοι λεγέτω τις ὅτι
βίαιος καὶ μιαρὸς οὗτος· ἐγὼ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ τιμῶ ψῆφον, κἂν οὗτος
ἀνάξιος φαίνεται. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐμὸν ἔγκλημα, τὸ τοῦτον ἀνάξιον φανῆ-
ναι τῆς τιμῆς.

30 Ἀκουέτωσαν ὅσοι καταφρονοῦσιν ἱερέων, μανθανέτωσαν ὄσην
εὐλάβειαν οὗτος περὶ βασιλέα ἐπεδείξατο. Καίτοι πολὺ τιμιώτερος καὶ
αἰδεσιμώτερος βασιλέως ὁ ἱερεὺς, ὅσον καὶ ἐπὶ μείζονα ἀρχὴν κέκλη-
ται. Μανθανέτωσαν μὴ κρίνειν, μηδὲ εὐθύνας ἀπαιτεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσε-
σθαι καὶ εἴκειν. Σὺ μὲν γὰρ τὸν τοῦ ἱερέως βίον, κἂν φαῦλος ἦ τις καὶ

νία ἐκείνων πού τοὺς ἔβριζαν. Γιατί ἐκ φύσεως οἱ βρισιῆς δὲν μᾶς θίγουν ὅμοια ὅταν εὐημεροῦμε καὶ ὅταν ὑποφέρουμε, ἀλλὰ ὅταν φταίξουμε, τότε μᾶς θίγουν περισσότερο καὶ μᾶς πληγώνουν σφοδρότερα. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ πού εἰπώθηκαν μπορούμε νὰ ποῦμε καὶ κάτι ἄλλο, ὅτι δηλαδή, ἂν καὶ μπορούσε νὰ ἀμυνθεῖ, ὅμως δὲν ἀμύνθηκε. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ἡ συμπεριφορά του αὐτῆ δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα ἀδυναμίας, ἀλλὰ ἀνεξικακίας, ἐνῶ τότε ὁ στρατηγὸς ζητοῦσε νὰ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ πάει καὶ νὰ κόψει τὸ κεφάλι ἐκείνου, ὁ Δαβὶδ ὄχι μόνο δὲν τοῦ ἐπέτρεψε, ἀλλὰ καὶ δυσανασχέτησε λέγοντας: «τί σχέση ἔχεις ἐσὺ μὲ μένα, υἱὲ τῆς Σαρουΐας; Ἀφῆστε τον νὰ καταριέται, γιὰ νὰ δεῖ ὁ Κύριος τὴν ταπεινώσή μου καὶ νὰ μοῦ ἀνταποδώσει ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρρας του τῆς σημερινῆς»⁹, πρᾶγμα πού βέβαια καὶ ἔγινε.

4. Βλέπεις πῶς γνώριζε ὁ δίκαιος, ὅτι τὸ νὰ δέχεται κανεὶς μὲ γενναιότητα τὶς βρισιῆς γίνεται ἀφορμὴ γιὰ περισσότερη ἐπιτυχία; Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν κάποτε συνέλαβε τὸν Σαοὺλ μέσα σὲ διπλὸ τεῖχος, ἐνῶ μπορούσε νὰ τὸν σφάζει, τὸν λυπήθηκε, καὶ αὐτό, τῆ στιγμῆ πού οἱ παρευρισκόμενοι τὸν προέτρεπαν νὰ βυθίσει τὸ ξίφος. Ὅμως οὔτε ἡ εὐκολία τῆς ἐξουσίας, οὔτε τὸ ὅτι τὸν παρακινούσαν οἱ ἄλλοι, οὔτε τὸ ὅτι εἶχε πάθει πολλὰ κακά, οὔτε ὁ φόβος ὅτι θὰ πάθει χειρότερα, τὸν ἔκαναν νὰ τραβήξει τὸ ξίφος, ἂν καὶ βέβαια δὲν ἐπρόκειτο νὰ γίνεῖ ἀντιληπτὸς ἀπὸ τὸ στρατὸ κάνοντας αὐτῆ τῆ σφαγῆ, γιατί ἦταν σπήλαιο καὶ κανένας ἄλλος δὲν ἦταν παρῶν, παρὰ μόνο αὐτός¹⁰. Καὶ δὲν εἶπε ἐκεῖνο πού ἔλεγε κάποιος κάνοντας μοιχεία, «σκοτάδι ὑπάρχει γύρω μου καὶ τοῖχοι· γιατί φοβᾶμαι;»¹¹, ἀλλὰ ἐβλεπε τὸ ἀκοίμητο μάτι καὶ γνώριζε ὅτι τὰ μάτια τοῦ Κυρίου ἦταν μύριες φορὲς πιὸ φωτεινὰ ἀπὸ τὸν ἥλιο. Γι' αὐτὸ ὅλα τὰ ἔκανε καὶ τὰ ἔλεγε, σὰν νὰ ἦταν ἐκεῖνος παρῶν καὶ δίκαιζε μὲ ὅσα λέγονταν, καὶ λέει: «δὲ θὰ κινήσω τὸ χέρι μου πάνω στὸν χρισμένο ἀπὸ τὸν Κύριον»¹². Δὲν βλέπω τὴν κακία, ἀλλὰ βλέπω τὸ ἀξίωμα. Ἄς μὴ μοῦ πεῖ κάποιος ὅτι αὐτὸς εἶναι βίαιος καὶ ἀχρεῖος· γιατί ἐγὼ τιμῶ τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸς ἀποδεικνύεται ἀνάξιος. Διότι δὲν εἶναι δικό μου φταίξιμο τὸ ὅτι αὐτὸς φάνηκε ἀνάξιος τῆς τιμῆς πού τοῦ ἔγινε.

Ἄς τὰ ἀκούσουν αὐτὰ ἐκεῖνοι πού περιφρονοῦν τοὺς ἱερεῖς, ἄς μάθουν πόση εὐλάβεια ἔδειξε αὐτὸς στὸ βασιλιά. Ἄν καὶ βέβαια ὁ ἱερέας εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτερος καὶ σεβαστὸς ἀπὸ τὸ βασιλιά, ὅσο πιὸ μεγάλη εἶναι ἡ ἐξουσία στὴν ὁποία ἔχει κληθεῖ. Ἄς μάθουν νὰ μὴ κατακρίνουν, οὔτε νὰ ζητοῦν εὐθύνες, ἀλλὰ νὰ ὑποτάσσονται καὶ νὰ πει-

ἡμελεμένος, οὐκ οἶδας, οὗτος δὲ ἤδει μετ' ἀκριβείας ἅπαντα, ὅσα ἐποίησεν ὁ Σαούλ, ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἠδεῖτο τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσαν ἀρχήν. Ὅτι δὲ κὰν εἰδῶς ἦς ἀκριβῶς, οὐκ ἔχεις ἀπολογίαν οὐδὲ συγγνώμην, καταφρονῶν τῶν προεστώτων καὶ παρακούων τῶν λεγομένων, ἄκουσον πῶς καὶ ταύτην ἡμῶν ἀνεῖλε τὴν πρόφασιν ὁ Χριστός, δι' ὧν φησιν ἐν εὐαγγελίοις: «ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωϋσέως ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι πάντα οὖν ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε». Ὁρᾷς πῶς ὧν ὁ βίος οὕτω διεφθαρμένος ἦν, ὡς ἄξιός ἐστιν διαβολῆς τοῖς μαθητευομένοις, τούτων
10 τὴν παραίνεσιν οὐκ ἠτίμασεν, οὐδὲ τὴν διδαχὴν ἐξέβαλε;

Ταῦτα δὲ λέγω, οὐχὶ τῶν ἱερέων κατηγορεῖν βουλόμενος· μὴ γένοιτο (καὶ γὰρ ὑμεῖς μάρτυρες ἦτε τῆς τε ἀναστροφῆς αὐτῶν καὶ τῆς εὐλαβείας ἀπάσης), ἀλλ' ἵνα ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας πολλὴν αὐτοῖς τὴν αἰδῶ καὶ τὴν τιμὴν παρέχωμεν. Οὐ γὰρ αὐτοὺς τοσοῦτον, ὅσον ἡμᾶς
15 αὐτοὺς ὠφελήσομεν. Ὁ δεχόμενος οὖν προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήσεται. Εἰ γὰρ τοὺς ἀλλήλων βίους οὐκ ἐπετράπημεν κρίνειν, πολλῶ μᾶλλον τοὺς τῶν πατέρων. Ἄλλ' ὅπερ ἔλεγον (πάλιν γὰρ ἐπὶ τὴν γυναῖκα ταύτην ἐπανελθεῖν ἀναγκαῖον), καὶ ὅτι τὸ φέρειν γενναίως τὰς λοιδορίας πολλῶν ἡμῖν ἀγαθῶν αἴτιον γίνεται, τοῦτο καὶ
20 ἐπὶ τοῦ Ἰώβ συνέβη. Καὶ γὰρ ἐκεῖνον οὐχ οὕτω θαυμάζω πρὸ τῆς παραινέσεως τῆς γυναικός, ὡς μετὰ τὴν ὀλεθρίαν συμβουλήν ἐκείνην. Καὶ μὴ τις παράδοξον εἶναι νομιζέτω τὸ λεγόμενον. Πολλάκις γοῦν οὖς ἡ τῶν πραγμάτων φύσις οὐχ ὑπεσκέλισε, ρῆμα καὶ παραίνεσις διεφθαρμένη κατέλυσεν. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ διάβολος συνειδώς, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς
25 πείρας πληγὴν καὶ τὴν διὰ τῶν ρημάτων ἐπάγει προσβολήν, ὅπερ οὖν ἐποίησεν καὶ ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν αὐτὸν γενναίως ἐνεγκόντα τὴν ἐπανάστασιν τοῦ παιδός καὶ τὴν παράνομον ἐκείνην τυραννίδα, βουλόμενος ὑποσκελίσαι τὴν διάνοιαν καὶ πεῖσαι εἰς ὀργὴν ἐκπεσεῖν, καθῆκεν ἐκεῖνον τὸν Σεμεεί, ρήμασι πικροῖς παρασκευάσας δακεῖν αὐ-
30 τοῦ τὴν ψυχὴν. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰώβ ἐκακούργησεν. Ὡς γὰρ εἶδε κάκεῖνον καταγελάσαντα αὐτοῦ τῶν βελῶν, καὶ ὡσπερ ἀδαμάντινον πύρ-

13. Ματθ. 23,2. 14. Ματθ. 10,41.

15. Ματθ. 7,1. 16. Ἰώβ 2,10.

θαρχοῦν. Γιατί ἐσὺ δὲν γνωρίζεις τὴ ζωὴ τοῦ ἱερέα, ἔστω κι ἂν εἶναι φαῦλος καὶ ἀδιάφορος, ἐνῶ αὐτὸς γνώριζε μὲ ἀκρίβεια ὅλα ὅσα ἔκανε ὁ Σαοὺλ, ἀλλ' ὅμως καὶ ἔτσι σεβόταν τὴν ἐξουσία πού τοῦ εἶχε δοθεῖ ἀπὸ τὸν Θεό. Καὶ ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμα γνωρίζεις ἀκριβῶς, δὲν ἔχεις δικαιολογία οὔτε συγγνώμη περιφρονώντας τοὺς προεστῶτες καὶ παρακούοντας ὅσα λέγονται, ἄκουσε πῶς ὁ Χριστὸς κατάργησε καὶ αὐτὴ τὴν πρόφασή μας μὲ ὅσα λέει στὰ Εὐαγγέλια· «στὸ θρόνο τοῦ Μωυσῆ κάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· ὅλα λοιπὸν ὅσα σᾶς ποῦν νὰ κάνετε, κάνετε τα, μὴ κάνετε ὅμως αὐτὰ πού κάνουν ἐκεῖνοι»¹³. Βλέπεις πῶς ἐκείνων πού ἡ ζωὴ ἦταν τόσο διεφθαρμένη, ὥστε νὰ εἶναι ἄξια κατηγορίας στοὺς μαθητές, αὐτῶν τὴν παραίνεση δὲν τὴν θεώρησε ἄτιμη, οὔτε ἀπέρριψε τὴ διδασκαλία;

Καὶ αὐτὰ τὰ λέω, ὄχι ἐπειδὴ θέλω νὰ κατηγορήσω τοὺς ἱερεῖς· μὴ γένοιτο (γιατὶ καὶ σεῖς εἶστε μάρτυρες καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τους καὶ ὅλης τῆς εὐλάβειάς τους), ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς δείχνουμε μὲ πολλὴ ἀπλοχεριά μεγάλο σεβασμὸ καὶ τιμῆ. Διότι δὲν θὰ ὠφελήσουμε τόσο πολὺ αὐτούς, ὅσο ἐμᾶς τοὺς ἴδιους. Ἐκεῖνος λοιπὸν πού δέχεται προφήτη καὶ πιστεύει ὅτι εἶναι προφήτης, θὰ ἔχει ἀμοιβὴ προφήτη¹⁴. Γιατί, ἂν δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ κατακρίνουμε τὴ ζωὴ ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου¹⁵, πολὺ περισσότερο δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κατακρίνουμε τὴ ζωὴ τῶν πατέρων. Ἄλλὰ αὐτὸ πού ἔλεγα (γιατὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθουμε πάλι σ' αὐτὴ τὴ γυναῖκα), ὅτι δηλαδὴ καὶ τὸ νὰ ὑπομένουμε γενναῖα τὶς κακολογίες τῶν πολλῶν γίνεται αἴτιο πολλῶν ἀγαθῶν σὲ μᾶς, αὐτὸ συνέβηκε καὶ μὲ τὸν Ἰώβ. Γιατὶ ἐκεῖνον δὲν τὸν θαυμάζω τόσο πρὶν ἀπὸ τὴν παραίνεση τῆς γυναίκας του, ὅσο μετὰ ἀπὸ ἐκείνη τὴν ὀλέθρια συμβουλὴ τῆς¹⁶. Κι' ἂς μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι εἶναι παράδοξο αὐτὸ πού λέω. Γιατὶ πολλὲς φορὲς ἐκείνους πού δὲν κατόρθωσε νὰ τοὺς καταβάλει ἡ φύση τῶν πραγμάτων, τοὺς κατέστρεψε ἕνας λόγος καὶ μιὰ συμβουλὴ διεφθαρμένη. Αὐτὸ ἀκριβῶς γνωρίζοντάς το καλὰ καὶ ὁ διάβολος, μετὰ ἀπὸ τὸ πλῆγμα πού τοῦ κατάφερε, κάνει τὴν ἐπίθεση μὲ τὰ λόγια, πρᾶγμα πού ἔκανε καὶ στὴν περίπτωσή τοῦ Δαβὶδ. "Ὅταν εἶδε δηλαδὴ ὅτι ὑπέμεινε γενναῖα τὴν ἐπανάστασή τοῦ παιδιοῦ του καὶ τὴν παράνομη ἐκείνη τυραννία, θέλοντας νὰ κατανικήσει τὸ νοῦ του καὶ νὰ τὸν πείσει νὰ ὀργισθεῖ, ἔστειλε ἐκεῖνον τὸν Σεμεεὶ, πού τὸν προετοίμασε νὰ πληγώσει τὴν ψυχὴ του μὲ πικρὰ λόγια. Αὐτὸ τὸ κακούρηγμα σοφίστηκε καὶ στὴν περίπτωσή τοῦ Ἰώβ. Γιατί, ὅταν εἶδε ὅτι καὶ ἐκεῖνος ἀψήφισε τὰ βέλη του καὶ σὰν ἀδαμάντινος πύργος ἀντιστάθηκε σὲ ὅλα

γον πρὸς πάντα στάντα γενναίως, καθώπλισε τὴν γυναῖκα, ἵνα ἀνύποπτος ἢ συμβουλή γένηται, καὶ ἐνέκρυσσε τὸ δηλητήριο τῶν ἐκείνης ῥήμασι καὶ τὴν συμφορὰν ἐτραγώδησε.

Τί οὖν ὁ γενναῖος ἐκεῖνος; « Ἴνα τί ὡς μία τῶν ἀφρόνων γυναικῶν 5 ἐλάλησας; Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν; ». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Εἰ μὴ Δεσπότης ἦν, μηδὲ τοσοῦτον ἡμῶν ὑπερέχων, ἀλλὰ φίλος τις ὁμότιμος, ποῖαν εἶχομεν ἀπολογία, τοσαῦτα εὐεργετηθέντες παρ' αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἐναντίοις αὐτὸν ἀμειβόμενοι; Εἶδες γνῶμην φιλόθεον καὶ πῶς οὐ μεγαλοφρονεῖ οὐδὲ ἐναβρύνε- 10 ται ἐπὶ τῷ γενναίως ἐνεγκεῖν τὰς ὑπὲρ φύσιν ἐκείνας πληγὰς, οὔτε σοφίας εἶναι νομίζει καὶ μεγαλοψυχίας τὴν τοσαύτην ὑπομονήν, ἀλλ' ὥσπερ ἀναγκαῖον ὄφλημα ἐκτινύς καὶ οὐδὲν ἀπεικὸς παθῶν, οὕτως ἐκ περιουσίας τὸ γύναιον ἐπεστόμισε; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς ταύτης γέγονεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν αὐτὴν γενναίως φέρουσαν τὴν ἀπαιδίαν 15 καὶ τῷ Θεῷ προσπίπτουσαν, καθῆκε τὸ παιδάριον τοῦ ἱερέως, ὥστε μᾶλλον αὐτὴν ἀγριᾶναι.

Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἔπαθεν ἡ γυνή, ἀλλὰ μελετήσασα φέρειν τὰς λαιδορίας ἐπὶ τῆς οἰκίας καὶ τοῖς ὄνειδεσιν ἐγγυμνασάμενη τῆς ἀντιζήλου, ἀδεῶς λοιπὸν πρὸς τὰς τοιαύτας ἀπεδύετο προσβολὰς. Διὸ καὶ ἐν 20 τῷ ἱερῷ πολλὴν ἐπιείκειαν ἐπεδείκνυτο, ἀνδρείως μάλα καὶ μεγαλοψύχως τὰ σκώμματα φέρουσα, τὰ ἐπὶ τῇ μέθῃ καὶ τῇ παροιμίᾳ. Οὐδὲν δὲ οἶον καὶ αὐτῶν ἀκοῦσαι τῶν ρημάτων. Εἰπόντος γὰρ τοῦ παιδαρίου, « περιελοῦ τὸν οἶνόν σου ἀπὸ σοῦ καὶ ἄπελθε ἐκ προσώπου Κυρίου, ἀπεκρίθη ἡ Ἄννα, καὶ εἶπεν, οὐχί, κύριε ». Τὸν ὑβρίσαντα, δεσπότην 25 ἐκάλεσε. Καὶ οὐκ εἶπεν ὁ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων λέγουσιν· Ἐπέ μοι, ταῦτα ὁ ἱερεύς, ταῦτα ὁ διδάσκων τοὺς ἄλλους εἰς μέθην καὶ παροιμίαν ἔσκωπεν; ἀλλ' ἐσκόπησεν ὅπως ἀποκρούσαιο μόνον τὴν ὑπόνοιαν, καίτοι γε οὐκ οὔσαν ἀληθῆ.

ε'. Ἡμεῖς δὲ πολλάκις, ἐπειδὴν λαιδορηθῶμεν, δεῖν ἀπολογησασθαι 30 καὶ ἀπαλλαγῆναι, ἐξάπτομεν τὸ πῦρ καὶ καθάπερ θηρία τοῖς ὑβρικόσιν ἐπιπηδῶμεν, ἄγχοντες, ἔλκοντες, εὐθύνας ἀπαιτοῦντες τῶν εἰρημένων, καὶ τούτοις αὐτοῖς, οἷς ποιοῦμεν, τὴν καθ' ἡμῶν βεβαιοῦντες ὑπόνοιαν. Εἰ γὰρ βούλει δεῖξαι τοῖς ὑβρικόσιν, ὡς οὐ μεθύεις, δεῖξον διὰ πρῶτος καὶ ἐπιεικείας, μὴ δι' ὑβρεως, μηδὲ δι' λαιδορίας. Ἄν μὲν γὰρ τυ-

17. Ἰωβ 2, 10.

18. Α' Βασ. 1, 14-15.

γενναῖα, ὄπλισε τὴ γυναῖκα του, ὥστε νὰ γίνει ἡ συμβουλή της ἀνύποπτη, καὶ μέσα στὰ λόγια ἐκείνης ἔκρυσσε τὸ δηλητήριό του καὶ ἔκανε τραγικὴ τὴ συμφορὰ.

Τί ἔκανε λοιπὸν ἐκεῖνος ὁ γενναῖος; «Γιατί μίλησες σὰν μιὰ ἀπὸ τὶς ἄμυαλες γυναῖκες; Ἐὰν δεχτήκαμε τὰ καλὰ ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Κυρίου, τὰ κακὰ δὲν θὰ τὰ ὑποφέρουμε;»¹⁷. Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς: ἐὰν δὲν ἦταν Δεσπότης οὔτε ὑπερεῖχε τόσο πολὺ ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ κάποιος φίλος ισότιμος, ποιά δικαιολογία θὰ εἶχαμε, ἐνῶ δεχθήκαμε τόσες εὐεργεσίες ἀπὸ αὐτόν, νὰ τὸν ἀνταμείβουμε μὲ τὰ ἀντίθετα; Εἶδες γνώμη φιλόθεη καὶ πῶς δὲν καυχίεται, οὔτε ὑπερηφανεύεται γιὰ τὸ ὅτι ὑπέμεινε γενναῖα τὶς πάνω ἀπὸ τὴν φύση ἐκεῖνες πληγές, οὔτε πιστεύει ὅτι εἶναι δεῖγμα σοφίας καὶ μεγαλοψυχίας ἢ τόση ὑπομονή του, ἀλλὰ σὰν νὰ ἐξοφλεῖ ἀναγκαῖο χρέος καὶ νὰ μὴ ἔπαθε τίποτα τὸ ἀφύσικο, ἀποστομώνει καὶ μὲ τὸ παραπάνω μάλιστα τὴ γυναῖκα του; Αὐτὸ ἔγινε καὶ μὲ τὴ γυναῖκα αὐτή. Ὅταν τὴν εἶδε νὰ ὑπομένει γενναῖα τὴν ἀτεκνία καὶ νὰ πέφτει καὶ νὰ ἰκετεύει τὸ Θεό, ἔβαλε τὸν ὑπηρέτη τοῦ ἱερέα, γιὰ νὰ τὴν κάνει νὰ ἀγριέψει περισσότερο.

Ὅμως ἡ γυναῖκα δὲν ἔπαθε τίποτα τέτοιο, ἀλλὰ μαθημένη ἀπὸ τὸ σπίτι της νὰ ὑπομένει τὰ κακόλογα καὶ γυμνασμένη μὲ τὶς προσβολές τῆς ἀντιζήλου της, ἀντιμετώπισε ἄφοβα τὶς προσβολές αὐτές. Γι' αὐτὸ καὶ ἔδειχνε πολλὴ πραότητα στὸ ἱερό, ὑπομένοντας ἀνδρεῖα καὶ μεγαλόψυχα τὶς εἰρωνεῖες γιὰ τὴ μέθη καὶ τὴν ἐξαιτίας αὐτῆς ἀπρεπὴ συμπεριφορὰ. Οὔτε βέβαια ἦταν δυνατὸ νὰ ἄκουσε αὐτὲς τὶς λέξεις. Γιατί, ὅταν εἶπε ὁ ὑπηρέτης, «σταμάτησε τὴν ἐπήρεια τοῦ κρασιοῦ μέσα σου καὶ φύγε ἀπὸ μπροστὰ ἀπὸ τὸν Κύριο, ἢ Ἦ Ἄννα ἀπάντησε καὶ εἶπε: ὄχι, κύριε»¹⁸. Αὐτὸν ποὺ τὴν ἔβρισε τὸν ἀποκάλεσε κύριο· καὶ δὲν εἶπε αὐτὸ ποὺ λένε οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι: Ἀὐτὰ μοῦ τὰ εἶπε ὁ ἱερέας; Αὐτὸς ποὺ διδάσκει τοὺς ἄλλους μὲ κοροΐδεψε γιὰ μέθη καὶ ἀπρεπὴ συμπεριφορὰ; Ἄλλὰ φρόντισε ν' ἀποκρούσει μόνον τὴν ὑπόνοια, ἂν καὶ βέβαια δὲν ἦταν ἀληθινή.

5. Ἐμεῖς ὅμως πολλὰς φορές, ὅταν κακολογηθοῦμε, ἐνῶ πρέπει νὰ ἀπολογηθοῦμε καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦμε, ἀνάβουμε τὴ φωτιὰ καὶ σὰν θηρία ὀρᾶμε ἐναντίον ἐκείνων ποὺ μᾶς ἔβρισαν, τοὺς πιάνουμε ἀπὸ τὸ λαιμό, τοὺς σύρουμε, ζητοῦμε ἐξηγήσεις γιὰ αὐτὰ ποὺ εἶπαν, καὶ μ' αὐτὰ ποὺ κάνουμε ἐπιβεβαιώνουμε τὴν ἐναντίον μας ὑπόνοια. Γιατί, ἂν θέλεις νὰ δείξεις στοὺς ὑβριστὲς σου, ὅτι δὲν εἶσαι μεθυσμένος, δεῖξε το μὲ πραότητα καὶ καλωσύνη, ὄχι μὲ βρισιά, οὔτε μὲ κακολογία. Γιατί,

πτήσης τὸν ὑβρικότα, μέθην σου καταγνώσονται πάντες, ἂν δὲ γενναίως ἐνέγκῃς, ἀπεκρούσω διὰ τῶν ἔργων τὴν πονηρὰν ὑποψίαν, ὅπερ οὖν καὶ ἡ γυνὴ τότε ἐποίησε, καὶ εἶπούσα, «οὐχί, κύριε», δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐδείκνυ, ὅτι ψευδῆς ἦν ἡ ὑποψία. Πόθεν δὲ ὅλως καὶ ὑπώ-
 5 πτευσεν ὁ ἱερεὺς τοῦτο; Μὴ γὰρ γελῶσαν εἶδε; μὴ γὰρ χορεύουσαν; μὴ γὰρ περιφερομένην καὶ καταπίπτουσαν; μὴ γὰρ αἰσχρὸν τι καὶ ἀνελεύθερον φθειρομένην ρῆμα; Πόθεν οὖν ταύτην ἔσχε τὴν ὑπόνοιαν; Οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς ἡμέρας· καὶ γὰρ ἦν τὸ μεσημβρινόν, ὅτε τὴν εὐχὴν ἐποιεῖτο. Πόθεν τοῦτο δῆλον;
 10 Ἄπ' αὐτῶν τῶν ἄνωθεν εἰρημένων. «Ἄνέστη», γάρ, φησὶν, «Ἄννα μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτοὺς ἐν Σηλῶμ καὶ μετὰ τὸ πιεῖν καὶ κατέστη ἐνώπιον Κυρίου».

Ὁρᾷς; Ὅν ἀνέσεως καιρὸν ποιοῦνται ἅπαντες, τοῦτον εὐχῆς ἐποιεῖτο αὕτη καιρὸν, καὶ μετὰ τράπεζαν πρὸς ἰκετηρίαν ἀνέτρεχε, καὶ
 15 πηγὰς ἠφίει δακρῦων, καὶ διάνοιαν παρεῖχε σωφρονοῦσαν καὶ νήφουσαν, καὶ μετὰ τράπεζαν οὕτως ἐκτενωῶς ἠῤῥατο, ὡς δῶρον ὑπὲρ φύσιν λαβεῖν καὶ λῦσαι στείρωσιν καὶ φύσιν ἀσθενήσασαν διορθῶσαι. Ταῦτα τοίνυν ἀπὸ τῆς γυναικὸς ἐκερδάναμεν, ὥστε εἰδέναί μετ' εὐωχίαν εὐχέσθαι. Ὁ γὰρ πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένος, οὐδέποτε εἰς μέθην καὶ πα-
 20 ροινίαν ἐκπεσεῖται, οὐδέποτε ὑπὸ ἀδηφαγίας διαρραγῆσεται, ἀλλὰ, τὴν προσδοκίαν τῆς εὐχῆς ἀντὶ χαλινοῦ τοῖς λογισμοῖς ἐπικειμένης ἔχων, μετὰ τοῦ προσήκοντος μέτρου τῶν παρακειμένων ἄψεται πάντων, καὶ πολλῆς μὲν τὴν ψυχὴν, πολλῆς δὲ τὸ σῶμα ἐμπλήσει τῆς εὐλογίας. Τράπεζα γάρ, ἀπὸ εὐχῆς ἀρχομένη καὶ εἰς εὐχὴν καταλήγουσα, οὐδέπο-
 25 τε ὑστερηθήσεται, ἀλλὰ πηγῆς δασιλέστερον ἅπαντα ἡμῖν οἶσει τὰ ἀγαθά.

Μὴ δὴ τοσοῦτον παρορῶμεν κέρδος. Καὶ γὰρ ἄτοπον τοὺς μὲν οἰκέτας τοὺς ἡμετέρους, εἴ ποτέ τι τῶν παρακειμένων λάβοιεν παρ' ἡμῶν μέρος, εὐχαριστεῖν τε ἡμῖν καὶ μετ' εὐφημίας ἀναχωρεῖν, ἡμᾶς δὲ το-
 30 σοῦτων ἀπολαύοντας ἀγαθῶν μηδὲ τοσαύτην ἀποδιδόναί τῳ Θεῷ τὴν τιμὴν, καὶ ταῦτα, μέλλοντας πολλῆς ἀπολαύσεσθαι τῆς ἀσφαλείας. Ὅπου γὰρ εὐχὴ καὶ εὐχαριστία, ἀγίου Πνεύματος παραγίνεται χάρις καὶ φυγαδεύονται δαίμονες καὶ πᾶσα ἀντικειμένη δύναμις δραπετεύει καὶ ἀφίσταται. Ὁ μέλλων εἰς εὐχὴν τρέπεσθαι, οὐδὲν ἄτοπον τολμᾷ
 35 φθέγξασθαι, οὐδὲ ἐν μέσῃ τραπέζῃ· κἂν φθέγξεται, μεταγινώσκει ταχέ-

ἐὰν χτυπήσεις αὐτὸν ποῦ σὲ ἔβρισε, θὰ σὲ κατηγορήσουν ὄλοι ὅτι εἶσαι μεθυσμένος, ἐνῶ ἂν τὸ ὑπομείνεις γενναῖα, ἀποκρούεις ἔμπρακτα τὴν πονηρὴ ὑποψία, πρᾶγμα ποῦ ἔκανε τότε καὶ ἡ γυναῖκα λέγοντας «ὄχι, κύριε», καὶ δείχνοντας μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅτι ἡ ὑποψία ἦταν ψεύτικη. Ἐπὶ ποῦ ἄλλωστε τὸ ὑποπτεύθηκε ὁ ἱερέας αὐτό; Μήπως τὴν εἶδε νὰ γελάει; μήπως νὰ χορεύει; μήπως νὰ παραπαίει καὶ νὰ πέφτει κάτω; μήπως τὴν ἄκουσε νὰ λέει κάτι τὸ αἰσχρὸ καὶ ἀπρεπές; Ἐπὶ ποῦ λοιπὸν σχημάτισε τὴν ὑποψία αὐτή; Ὅχι ἔτσι ἀπλᾶ οὔτε τυχαῖα ἐκεῖνος, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ὥρα τῆς ἡμέρας· γιατί ἦταν μεσημέρι, ὅταν ἔκαμνε τὴν προσευχή. Ἐπὶ ποῦ εἶναι φανερὸ αὐτό; Ἐπὶ αὐτὰ ποῦ λέγονται πιὸ πάνω. Γιατί λέει, «σηκώθηκε ἡ Ἄννα ἀφοῦ ἔφαγαν στὴ Σηλῶμ καὶ ἤπιαν καὶ στάθηκε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»¹⁹.

Βλέπεις; Τὴν ὥρα ποῦ ὄλοι τὴν ἔχουν γιὰ ἀνάπαυση, αὐτὴν τὴν ἔκανε ὥρα προσευχῆς καὶ μετὰ τὸ τραπέζι ἔτρεξε γιὰ ἱκεσία καὶ ἔχυνε ποτάμια δακρύων, πρόσφερε νοῦ γεμάτο ἀπὸ σύνεση καὶ διαύγεια, καὶ μετὰ τὸ τραπέζι προσευχήθηκε τόσο ἐκτεταμένα, ὥστε νὰ λάβει δῶρο ποῦ ξεπερνοῦσε τὴ φύση, καὶ νὰ καταργήσῃ τὴ στείρωση καὶ νὰ διορθώσῃ τὴ φύση ποῦ ἦταν ἀσθενής. Αὐτὰ λοιπὸν κερδίσαμε ἀπὸ τὴν γυναῖκα, ὥστε νὰ γνωρίζουμε νὰ προσευχοῦμαστε μετὰ ἀπὸ φαγοπότι. Γιατί αὐτὸς ποῦ εἶναι προετοιμασμένος γι' αὐτό, δὲν θὰ ξεπέσει ποτέ σὲ μέθη καὶ κακὴ συμπεριφορά, δὲν θὰ σκάσει ποτέ ἀπὸ τὴν πολυφαγία, ἀλλὰ, ἔχοντας σὰν χαλινάρι στὸ νοῦ του τὴν προσδοκία τῆς προσευχῆς, θὰ δοκιμάσει ὅλα τὰ στρωμένα φαγητὰ μὲ τὸ ἀνάλογο μέτρο καὶ θὰ γεμίσει καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα του μὲ πολλὴ εὐλογία. Γιατί τραπέζι ποῦ ἀρχίζει μὲ προσευχὴ καὶ καταλήγει σὲ προσευχὴ, δὲν θὰ στερηθεῖ ποτέ, ἀλλὰ θὰ μᾶς προσφέρει πιὸ πλούσια καὶ ἀπὸ πηγὴ ὅλα τὰ ἀγαθὰ.

Ἄς μὴ παραβλέπουμε λοιπὸν ἕνα τόσο μεγάλο κέρδος. Εἶναι ἄλλωστε παράλογο, οἱ δούλοι μας νὰ μᾶς εὐχαριστοῦν καὶ νὰ φεύγουν μὲ ἐγκώμια, ἐὰν κάποτε ἴδουν ἕνα μικρὸ μέρος ἀπὸ αὐτὰ ποῦ ἔχουμε, καὶ ἐμεῖς, ποῦ ἀπολαμβάνουμε τόσο πολλὰ ἀγαθὰ, νὰ μὴ ἀποδίδουμε οὔτε τόση τιμὴ στὸ Θεό, καὶ αὐτό, ἐνῶ πρόκειται νὰ ἔχουμε τόση ἐξασφάλιση. Γιατί, ὅπου ὑπάρχει προσευχὴ καὶ εὐχαριστία, εἶναι παρούσα ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, φυγαδεύονται οἱ δαίμονες, καὶ δραπετεύει καὶ ἀπομακρύνεται κάθε ἀντίθετη δύναμη. Ἐκεῖνος ποῦ πρόκειται νὰ καταφύγει σὲ προσευχὴ, δὲν τολμᾷ νὰ πεῖ τίποτα τὰ ἀπρεπο, οὔτε τὴν ὥρα τοῦ τραπέζιου· καὶ ἂν πεῖ, μετανοεῖ γρήγορα. Γι' αὐτό

ως. *Αὐὸ χρῆ καὶ ἀρχομένους καὶ λήγοντας εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ· μάλιστα μὲν γὰρ οὐδὲ εἰς μέθην ἐμπεσοῦμεθα ραδίως, καθάπερ ἔφθην εἰπών, εἰ καταστήσαιμεν εἰς ταύτην ἑαυτοὺς τὴν συνήθειαν. Ὡστε κἂν κραιπαλῶν, κἂν μεθύων ποτὲ ἀναστῆς, μηδὲ οὕτω καταλύσης τὸ ἔθος, 5 ἀλλὰ κἂν καρηβαρῶμεν, κἂν περιφερώμεθα καὶ καταπίπτωμεν, καὶ οὕτως εὐζώμεθα καὶ μὴ διαλύσωμεν τὴν συνήθειαν. Ἄν γὰρ τῇ προτέρᾳ ἡμέρᾳ οὕτως εὐξῆ, τῇ δευτέρᾳ διορθώσῃ τὴν ἐν τῇ προτέρᾳ γενομένην ἀσχημοσύνην ἡμέρᾳ. Ὅταν τοίνυν ἀριστοποιώμεθα, μνημονεύωμεν ταύτης τῆς γυναικὸς καὶ τῶν ταύτης δακρῦων καὶ τῆς μέθης τῆς 10 καλλῆς ταύτης. Ἐμέθυε γὰρ καὶ ἡ γυνή, οὐκ ἀπὸ οἴνου, ἀλλ' ἀπ' εὐλαβείας πολλῆς. Εἰ γὰρ μετ' ἀριστον τοιαυτὴ ἦν, ποία ἦν ὑπὸ τὴν ξω; Εἰ μετὰ τὸ φαγεῖν καὶ πιεῖν οὕτως ἐκτενωῶς προσηύχετο, ὅποια ὑπῆρχε νῆστις οὔσα;*

στ'. Ἐπανέλθωμεν τοίνυν πάλιν ἐπὶ τὰ ρήματα αὐτῆς, τὰ φιλοσοφίας 15 γέμοντα πολλῆς καὶ πραότητος. Εἰποῦσα γάρ, «οὐχί, κύριε», ἐπήγεγε· «γυνὴ ἐν σκληρᾷ ἡμέρᾳ ἐγὼ εἰμι καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα οὐ πέπωκα». Παρατήρησον πῶς οὐδὲ ἐνταῦθα λέγει τὰ ὄνειδῆ τῆς ἀντιζήλου, οὐδὲ ἐκπομπεύει τὴν πονηρίαν ἐκεῖνης, οὐδὲ ἐκτραγωδεῖ τὴν συμφορὰν τὴν οἰκείαν, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀποκαλύπτει τὴν ἑαυτῆς ἀθυμίαν, ὅσον ἀπολο- 20 γήσασθαι πρὸς τὸν ἱερέα μόνον. «Γυνὴ ἐν σκληρᾷ ἡμέρᾳ», φησὶν, «ἐγὼ εἰμι καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα οὐ πέπωκα, καὶ ἐκχέω τὴν ψυχὴν μου ἐνώπιον Κυρίου». Οὐκ εἶπεν, «εὐχομαι τῷ Θεῷ», ἵκετεύω τὸν Θεόν, ἀλλ' «ἐκχέω τὴν ψυχὴν μου ἐνώπιον Κυρίου»· τουτέστιν, ὄλην ἑμαυτὴν μετέστησα πρὸς τὸν Θεόν, τὴν διάνοιάν μου ἐξεκένωσα πρὸς αὐτόν, ὄλη 25 ψυχῇ καὶ δυνάμει τὴν εὐχὴν μου ἐποίησάμην, εἶπον τῷ Θεῷ τὴν συμφορὰν τὴν ἐμήν, ἔδειξα τὸ ἔλκος· ἐκεῖνος τὸ φάρμακον θεῖναι δύναται.

«Μὴ δῶς τὴν δούλην σου εἰς πρόσωπον, εἰς θυγατέρα λοιμῆν». *Ἠάλιν δούλην ἑαυτὴν καλεῖ, καὶ πολλὴν ποιεῖται σπουδὴν, ὥστε μὴ πονηρὰν δόξαν παρὰ τῷ ἱερεῖ λαβεῖν. Καὶ οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτὴν· Ἐγὼ μὲν εἰμι τῆς τούτου διαβολῆς; ἀπλῶς καὶ εἰκῆ κατηγορήσεν, ὑπώπτευσεν 30 εἰς οὐδὲν δέον· τὸ συνειδὸς μου καθαρὸν ἔστω, καὶ πάντες με διαβαλλέτωσαν, ἀλλὰ τὸν ἀποστολικὸν ἐκεῖνον ἐπλήρου νόμον, τὸν κελεύοντα προνοεῖσθαι καλὰ μὴ μόνον ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων. Καὶ παντὶ τρόπῳ τὴν ὑποψίαν ἀπεκρούετο λέγουσα, «μὴ δῶς*

20. Α' Βασ. 1,15.

21. Α' Βασ. 1,15.

22. Α' Βασ. 1,16.

πρέπει και όταν αρχίζουμε και όταν τελειώνουμε τὸ φαγητὸ νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεό· γιατί ἔτσι δὲν θὰ πέσουμε εὐκολα σὲ μέθη, ὅπως εἶπα πρὶν, ἐὰν συνηθίσουμε τὸν ἑαυτὸ μας σ' αὐτὴν τὴν ἐνέργεια. Ὡστε καὶ ἂν ἀκόμα κάποτε σηκωθείς ἀπὸ τὸ τραπέζι ζαλισμένος ἀπὸ τὴν κρεπάλη, καὶ ἂν εἶσαι μεθυσμένος, οὔτε τότε νὰ καταργήσεις τὴ συνήθεια, ἀλλὰ εἴτε ἔχουμε βαρὺ τὸ κεφάλι μας, εἴτε παραπατᾶμε καὶ πέφτουμε κάτω, καὶ τότε νὰ προσευχόμαστε καὶ νὰ μὴ καταργοῦμε τὴ συνήθεια. Γιατί, ἂν τὴν προηγούμενη μέρα προσευχηθεῖς ἔτσι, τὴ δευτέρη μέρα θὰ διορθώσεις τὴν ἀσχημοσύνη πὺ ἐκανες τὴν προηγούμενη. Ὅταν λοιπὸν γευματίζουμε, νὰ θυμόμαστε αὐτὴ τὴ γυναῖκα καὶ τὰ δάκρυά της καὶ αὐτὴ τὴν καλὴ μέθη. Γιατί καὶ ἡ γυναῖκα ἦταν μεθυσμένη, ὄχι ἀπὸ κρασί, ἀλλὰ ἀπὸ πολλὴ εὐλάβεια. Ἐὰν λοιπὸν μετὰ τὸ γεῦμα ἦταν τέτοια, ποιά ἦταν τὸ πρῶι; Ἐὰν μετὰ τὸ φαγητὸ καὶ τὸ πιωτὸ προσευχόταν τόσο παρατεταμένα, πῶς θὰ προσευχόταν ὅταν ἦταν νηστική;

6. Ἄς ξαναγυρίσουμε λοιπὸν πάλι στὰ λόγια της, τὰ γεμάτα ἀπὸ πολλὴ φιλοσοφικότητα καὶ πραότητα. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε «ὄχι, κύριε», πρόσθεσε· «εἶμαι μιὰ γυναῖκα πὺ περνῶ δύσκολες ἡμέρες καὶ κρασί καὶ οἰνόπνευμα δὲν ἔχω πιεῖ»²⁰. Παρατήρησε ὅτι οὔτε ἐδῶ λέει τις προσβολὲς τῆς ἀντιζήλου της, οὔτε διαπομπεῦει τὴν κακία ἐκείνης, οὔτε διεκτραγωδεῖ τὴ δικὴ της συμφορὰ, ἀλλὰ ἀποκαλύπτει τὴ λύπη της τόσο μόνο, ὅσο γιὰ νὰ ἀπολογηθεῖ μόνο στὸν ἱερέα. «Εἶμαι γυναῖκα πὺ περνᾶ δύσκολες ἡμέρες καὶ κρασί καὶ οἰνόπνευμα δὲν ἔχω πιεῖ καὶ ξεχύνω τὸν πόνο τῆς ψυχῆς μου ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»²¹. Δὲν εἶπε ἄλλως «προσεύχομαι στὸ Θεό», ἄλλὰ «ξεχύνω τὸν πόνο τῆς ψυχῆς μου ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»· δηλαδὴ ὀλόκληρο τὸ ἑαυτὸ μου τὸν μετέθεσα στὸ Θεό, τὸν νοῦ μου τὸν ἐκένωσα σ' αὐτόν, ἔκανα τὴν προσευχή μου μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ καὶ τὴ δύναμη, εἶπα στὸ Θεὸ τὴ συμφορὰ μου, ἔδειξα τὴν πληγὴ μου· ἐκεῖνος μπορεῖ νὰ προσφέρει τὸ φάρμακο.

«Μὴ θεωρήσεις τὴ δούλη σου ὡς γυναῖκα ἁμαρτωλή»²². Πάλι δούλη ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸ της, καὶ καταβάλλει μεγάλη προσπάθεια, ὥστε νὰ μὴ δώσει κακὴ ἐντύπωση στὸν ἱερέα. Καὶ δὲν εἶπε στὸν ἑαυτὸ της· «Τί μὲ μέλει γιὰ τὴ δικὴ του κακὴ ἐντύπωση; Ἔτσι ἀπλῶς καὶ στὴν τύχη μὲ κατηγόρησε, μὲ ὑποπτεύτηκε ἐνῶ δὲν ἔπρεπε· ἡ συνείδησή μου νὰ εἶναι καθαρὴ καὶ ἄς μὲ συκοφαντοῦν ὅλοι· ἀλλὰ ἐφάρμοζε ἐκεῖνον τὸν ἀποστολικὸ νόμο, πὺ παραγγέλλει νὰ φροντίζουμε γιὰ τὰ καλὰ ὄχι μόνο ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Καὶ μὲ κάθε τρόπο ἀπέκρουε τὴν ὑποψία λέγοντας· «μὴ θεωρή-

τὴν δούλην σου εἰς πρόσωπον, εἰς θυγατέρα λοιμὴν». Τί δέ ἐστιν, «εἰς πρόσωπον»; Μὴ νομίσης ἀναίσχυντον εἶναί με καὶ ἰταμὴν. Ἄθυμίας, οὐ παροιτίας ἐστὶν αὕτη ἢ παρρησία· ὀδύνης, οὐχὶ μέθης. Τί οὖν ὁ ἱερεὺς; Ὅρα κάκεινου τὴν σύνεσιν· οὐ περιειργάσατο τὴν συμφορὰν, οὐκ ἠβουλήθη πολυπραγμονῆσαι τὴν αἰτίαν, ἀλλὰ τί φησι; «Πορεύου ἐν εἰρήνῃ· δὴ σοι Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ πᾶν αἴτημα, ὃ ἤτήσω παρ' αὐτοῦ». Τὸν κατήγορον συνήγορον εἰργάσατο ἡ γυνή.

Τοσοῦτόν ἐστιν ἐπιείκεια καὶ πραότης καλόν. Καὶ ἀντὶ ὕβρεως ἐφόδια ἱκανὰ λαβοῦσα ἀπῆλθε καὶ προστάτην ἔσχε καὶ πρεσβευτὴν τὸν ἐπιτιμήσαντα. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφίσταται, ἀλλὰ πάλιν φησὶν· «εὗροι ἡ δούλη σου χάριν ἐν ὀφθαλμοῖς σου»· τουτέστι, μάθοις διὰ τοῦ τέλους αὐτοῦ καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως, ὡς οὐκ ἀπὸ παροιτίας, ἀλλ' ἐξ ὀδύνης τосαύτης ἐποησάμην ἰκετηρίαν καὶ τὴν δέησιν. «Καὶ ἀπελθοῦσα», φησὶν, «οὐκέτι συνέπεσεν». Εἶδες πίστιν γυναικός; Πρὶν λάβῃ ὅπερ ἤτησεν, ἐθάρσησεν ὡς λαβοῦσα. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι μετὰ πολλῆς ἠῦξαστο τῆς σφοδρότητος, μετὰ σπουδῆς ἀδιακρίτου. Διὰ τοῦτο, ὡς τὸ πᾶν εἴληψυῖα, κατῆλθεν. Ἄλλως δέ, καὶ ὁ Θεὸς λοιπὸν αὐτῆς τὴν ἀθυμίαν ἐξέβαλε, μέλλων διδόναι τὸ δῶρον.

Ταύτην ζηλώσωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐν ἀπάσαις ταῖς συμφοραῖς πρὸς τὸν Θεὸν καταφεύγωμεν. Κἂν μὴ ἔχωμεν παιδία, παρ' ἐκείνου αἰτιώμεν· κἂν λάβωμεν, μετὰ πολλῆς ἀνατρέφωμεν αὐτὰ τῆς σπουδῆς, καὶ πάσης μὲν κακίας ἀπάγωμεν τοὺς νέους, μάλιστα δὲ ἀσελγείας· χαλεπὸς γὰρ οὗτος ὁ πόλεμος, καὶ οὐδὲν οὕτως ἐνοχλεῖ τὴν ἡλικίαν ἐκείνην, ὡς τοῦτο τὸ πάθος. Πανταχόθεν τοίνυν αὐτοὺς τειχίζωμεν συμβουλαῖς, παραινέσεσι, φόβοις, ἀπειλαῖς. Ἄν ταύτης περιγένωνται τῆς ἐπιθυμίας, οὐδὲ ἐτέρᾳ ταχέως ἀλώσονται, ἀλλὰ καὶ χρημάτων ἔσονται κρείττους, καὶ μέθης κρατήσουσι, καὶ τὰς παροιτίας καὶ τὰς πονηρὰς συνουσίας πάσῃ σπουδῇ διακρούσονται, καὶ ποθεινότεροι μὲν ἔσονται τοῖς γεγεννηκόσιν, αἰδεσιμώτεροι δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις. Τίς γὰρ οὐκ αἰδέσθησεται σωφρονοῦντα νέον; Τίς δὲ οὐκ ἀσπάσεται καὶ φιλήσει τὸν χαλινώσαντα τὰς ἀτόπους ἐπιθυμίας; Τίς δὲ οὐχ αἰρήσεται καὶ τῶν σφόδρα εὐπορωτάτων μετὰ πολλῆς αὐτῷ τῆς χάριτος ἐκδοῦναι τὸ θυγάτριον, κἂν ἀπάντων ἐκεῖνος πενέστερος ᾖ; Ὡσπερ γὰρ τὸν ἐν ἀσω-

σεις τῆ δούλῃ σου ὡς γυναίκα ἁμαρτωλῆ». Τί σημαίνει ὁμως «εἰς πρόσωπον»; Μὴ νομίσῃς ὅτι εἶμαι ἀδιάντροπη καὶ αὐθάδης. Τὸ θάρρος αὐτὸ δὲν ὀφείλεται στὴ ζάλῃ τῆς μέθης, ἀλλὰ στὴ λύπη· στὸν πόνο καὶ ὄχι στὴ μέθη. Καὶ τί κάνει ὁ ἱερέας; Κοίταξε καὶ ἐκείνου τὴ σύνεση· δὲν περιεργάσθηκε τὴ συμφορὰ τῆς, δὲν θέλησε νὰ πολυεξετάσῃ τὴν αἰτία, ἀλλὰ τί λέει; «Πήγαινε στὸ καλὸ· εὐχομαι νὰ ἐκπληρώσῃ ὁ Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ κάθε αἴτημά σου πού ζήτησες ἀπὸ αὐτόν»²³. Τὸν κατήγορο ἢ γυναίκα τὸν ἔκανε συνήγορο.

Τόσο μεγάλο καλὸ εἶναι ἡ ἐπιείκεια καὶ ἡ πραότητα. Καὶ ἀφοῦ ἀντὶ γιὰ βρισιὰ πῆρε ἄρκετὰ ἐφόδια ἀναχώρησε καὶ εἶχε προστάτη καὶ μεσολαβητὴ ἐκεῖνον πού τὴν ἐπιτίμησε. Καὶ οὔτε ἔτσι φεύγει, ἀλλὰ πάλι λέει· «εἶθε ἡ δούλῃ σου νὰ βρεῖ χάρη ἐνώπιόν σου»²⁴. Δηλαδή μακάρι νὰ μάθεις μὲ τὸ τέλος αὐτὸ καὶ μὲ τὴν ἔκβαση τῶν πραγμάτων, ὅτι δὲν ἔκανα τὴν ἰκεσία καὶ τὴ δέηση ἀπὸ παραζάλῃ μέθης, ἀλλὰ ἀπὸ πολὺ μεγάλη θλίψη. Καὶ ἀφοῦ ἔφυγε, λέει, «δὲν ἔδειχνε πλέον τὸ πρόσωπό τῆς θλίψη». Εἶδες πίστη γυναίκας; Πρὶν πάρεῖ αὐτὸ πού ζήτησε, ἀναθάρρησε σὰν νὰ τὸ πῆρε. Καὶ ἡ αἰτία ἦταν ὅτι προσευχήθηκε μὲ πολὺ δύναμη καὶ μὲ ζῆλο ἐπίμονο. Γι' αὐτὸ καὶ κατέβηκε ἀπὸ τὸν ναὸ σὰν νὰ ἔλαβε τὸ πᾶν. Ἐξάλλου καὶ ὁ Θεὸς ἔδιωξε στὸ ἐξῆς τὴ λύπη τῆς, ἐφόσον ἐπρόκειτο νὰ τῆς δώσει τὸ δῶρο.

Αὐτῆς λοιπὸν ζηλωτὲς νὰ γίνουμε καὶ ἐμεῖς καὶ σὲ ὄλες τις συμφορὲς ἃς καταφεύγουμε στὸ Θεό. Καὶ ἂν δὲν ἔχουμε παιδιά, νὰ ζητᾶμε ἀπὸ ἐκεῖνον· καὶ ὅταν τὰ ἀποκτήσουμε νὰ τὰ ἀνατρέφουμε μὲ πολλὴ φροντίδα καὶ νὰ ἀπομακρύνουμε τοὺς νέους ἀπὸ κάθε κακία, καὶ προπαντὸς ἀπὸ τὴν ἀσέλγεια· γιατί εἶναι δύσκολος αὐτὸς ὁ πόλεμος καὶ τίποτα δὲν ἐνοχλεῖ αὐτὴ τὴν ἡλικία, ὅσο τὸ πάθος αὐτό. Ἦς τοὺς περιτειχίζουμε λοιπὸν ἀπὸ παντοῦ μὲ συμβουλές, παραινέσεις, φόβους, ἀπειλές. Ἦν κατανικήσουν αὐτὴ τὴν ἐπιθυμία, δὲν θὰ κυριευθοῦν εὐκολα ἀπὸ ἄλλην, ἀλλὰ θὰ γίνουν καὶ ἀνώτεροι ἀπὸ τὰ χρήματα, καὶ θὰ γίνουν κύριοι τῆς μέθης καὶ θὰ ἀποκρούσουν μὲ κάθε φροντίδα καὶ τὴν κραιπάλῃ καὶ τὶς πονηρὲς συναμυστροφές, καὶ θὰ γίνουν ἔτσι πιὸ ποθητοὶ σ' αὐτοὺς πού τοὺς γέννησαν καὶ πιὸ σεβαστοὶ σ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους. Γιατί ποιὸς δὲ θὰ σεβασθεῖ ἓνα σῶφρονα νέον; Ποιὸς δὲν θὰ ἀσπασθεῖ καὶ δὲν θὰ φιλήσῃ ἐκεῖνον πού χαλιναγώγησε τὶς ἄτοπες ἐπιθυμίες του; Καὶ ποιὸς δὲν θὰ προτιμήσῃ, καὶ ἀπὸ τοὺς πολὺ εὐπορους, μὲ ὅλη του τὴν καρδιά νὰ δώσει τὴ θυγατέρα του σ' αὐτόν, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸς εἶναι ὁ πιὸ φτωχὸς ἀπὸ ὄλους; Γιατί ὅπως ἐκεῖνον πού ζεῖ

τία ζῶντα καὶ πόρναις προσέχοντα, κἄν ἀπάντων εὐπορώτερος ᾗ, οὐδεις οὕτως ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὡς θελήσαι κηδεστήν λαβεῖν, οὕτω τὸν σῶφρονα καὶ σεμνὸν οὐδεις οὕτως ἀνόητος, ὡς ἀποκρούσασθαι καὶ ἀτιμάσαι.

- 5 Ἴν' οὖν καὶ ἀνθρώποις αἰδέσιμοι καὶ τῷ Θεῷ ποθεινοὶ οἱ παῖδες γένωνται, κατακοσμῶμεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ μετὰ σωφροσύνης ἐπὶ τοὺς γάμους ἄγωμεν. Οὕτω γὰρ καὶ τὰ παρόντα αὐτοῖς, ὥσπερ ἐκ πηγῶν, ἅπαντα ἤξει, καὶ τὸν Θεὸν ἔξουσιν ἵλεων, καὶ τῆς παρουσίας καὶ τῆς μελλούσης ἀπολαύσονται δόξης, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν,
- 10 χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ Πατρὶ δόξα τιμὴ, κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σὲ ἀσωτία καὶ εἶναι προσκολλημένος στὶς πόρνες, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ὁ πλουσιότερος ἀπὸ ὄλους, κανένας δὲν εἶναι τόσο ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὥστε νὰ θελήσει νὰ τὸν κάνει συγγενῆ του, ἔτσι τὸν συνετὸ καὶ σεμνὸ κανένας δὲν εἶναι τόσο ἀνόητος, ὥστε νὰ τὸν ἀποκρούσει καὶ νὰ τὸν περιφρονήσει.

Γιὰ νὰ γίνουν λοιπὸν τὰ παιδιά καὶ στοὺς ἀνθρώπους σεβαστὰ καὶ στὸ Θεὸ ἀγαπητά, ἃς στολίζουμε τὶς ψυχές τους καὶ ἃς τὰ ὀδηγοῦμε στοὺς γάμους μὲ σωφροσύνη. Γιατὶ ἔτσι καὶ ὅλα τὰ παρόντα ἀγαθὰ θὰ τοὺς ἔρθουν σὰν ἀπὸ πηγές, καὶ θὰ ἔχουν τὸ Θεὸ εὐνοϊκό, καὶ θὰ ἀπολαύσουν καὶ τὴν παρούσα καὶ τὴ μέλλουσα δόξα, τὴν ὁποία εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ ὁποῖο ἀρμόζει δόξα, τιμὴ καὶ δύναμη στὸν Πατέρα μαζὶ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΝΑΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΟΥ ΣΑΜΟΥΗΛ ΓΑΛΑΚΤΟΤΡΟΦΙΑΝ

Καὶ ὅτι χρήσιμος ἡ περὶ τὸν τόκον βραδύτης, καὶ ὅτι ἐπικίνδυνον καὶ σφαλερὸν τὸ τῶν παίδων ἀμελεῖν.

α'. Εἰ μὴ δοκῶ προσκορῆς τισιν εἶναι καὶ φορτικός, βούλομαι τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἄψασθαι πάλιν, ὑπὲρ ἧς καὶ πρόην ὑμῖν διελέχθην, καὶ πρὸς τὴν Ἄνναν ὑμᾶς χειραγωγῆσαι, καὶ εἰς τὸν λειμῶνα τῶν κατορθωμάτων τῆς γυναικὸς εἰσαγαγεῖν τὸν λόγον· λειμῶνα οὐχὶ ροδωνίαν 5 ἔχοντα, οὐδὲ ἄνθη μαραινόμενα, ἀλλ' εὐχὴν καὶ πίστιν καὶ ἀνεξικακίαν πολλήν. Πολὺ γὰρ ταῦτα τῶν ἥρινῶν ἀνθέων εὐωδέστερα, οὐχὶ πηγαῖς ὑδάτων, ἀλλ' ὄμβροις δακρῦων ἀρδόμενα. Οὐ γὰρ οὕτω τοὺς κήπους αἱ πηγαὶ τῶν ναμάτων εὐθαλεστέρους ποιοῦσιν, ὡς τὸ φυτὸν τῆς εὐχῆς αἱ πηγαὶ τῶν δακρῦων ποτιζουσαι, πρὸς ὕψος μέγιστον ἀνατρέχειν παρα- 10 σκευάζουσιν, ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς ταύτης ἐγένετο. Ὅμοῦ γὰρ ἐφθέγγατο, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνέδραμεν ἡ εὐχή καὶ καρπὸν ἤνεγκεν ὄριμον αὐτῇ, τὸν ἅγιον Σαμουήλ.

Μὴ δὴ δυσχεράνητε, εἰ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἀρχόμεθα πάλιν. Οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ ἐροῦμεν, ἀλλ' ἕτερα τινὰ νέα καὶ πρόσφατα. Καὶ γὰρ ἐπὶ 15 τῆς αἰσθητῆς τραπέζης ἐξ ἑνὸς ὄψου πολλὰ ἂν τις ἐδέσματα κατασκευάσειε. Καὶ τοὺς χρυσοχόους δὲ ὀρῶμεν ἀπὸ μιᾶς μάζης χρυσοῦ καὶ ψέλλια καὶ περιδέρραια καὶ ἕτερα πολλὰ ποιοῦντας χρυσία. Εἰ γὰρ καὶ μονοειδῆς ἡ ὕλη, ἀλλὰ ποικίλον ἡ τέχνη καὶ οὐ στενοχωρεῖται τῷ μονοτρόπῳ τῆς ὑποκειμένης οὐσίας, εὐπόριστος οὕσα καὶ πολυμήχα- 20 νος. Εἰ δὲ τὰ ἐνταῦθα τοιαῦτα, πολλῶ μᾶλλον ἢ τοῦ Πνεύματος χάρις. Ὅτι γὰρ ποικίλη ταύτης ἡ τράπεζα καὶ πολύτροπος καὶ πολυειδῆς, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· «ὧ μὲν διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαι-

Ο Μ Ι Α Ι Α Γ'

ΣΤΗΝ ANNA ΚΑΙ ΣΤΟ ΘΗΛΑΣΜΟ ΤΟΥ ΣΑΜΟΥΗΛ

Και ὅτι ἡ καθυστέρηση τῆς γέννας εἶναι χρήσιμη καὶ ὅτι εἶναι ἐπικίνδυνο καὶ σφάλμα νὰ ἀμελεῖ κανεὶς γιὰ τὰ παιδιά.

1. Ἐὰν δὲν φαίνομαι σὲ μερικοὺς ὅτι εἶμαι βαρετὸς καὶ φορτικὸς, θέλω νὰ ἀσχοληθῶ καὶ πάλι μὲ τὸ ἴδιο θέμα, γιὰ τὸ ὁποῖο καὶ προηγουμένως σᾶς εἶχα μιλήσει, καὶ νὰ σᾶς ὀδηγήσω στὴν Ἄννα καὶ νὰ φέρω τὸν λόγο στὸ λιβάδι τῶν κατορθωμάτων τῆς γυναίκας αὐτῆς· λιβάδι ποὺ δὲν ἔχει τριαντάφυλλα, οὔτε ἄνθη ποὺ μαραίνονται, ἀλλὰ προσευχὴ καὶ πίστη καὶ πολλὴ ἀνεξικακία. Γιατὶ αὐτὰ εἶναι πολὺ πιὸ εὐώδη ἀπὸ τὰ ἀνοιξιάτικα λουλουδία, ἐπειδὴ ποτίζονται ὄχι μὲ ἄφθονα νερά, ἀλλὰ μὲ βροχὴ δακρῶν. Γιατὶ δὲν κάνουν τόσο πολὺ θαλεροὺς τοὺς κήπους τὰ πολλὰ νερά τῶν πηγῶν, ὅσο τὸ φυτὸ τῆς προσευχῆς ποὺ τὸ ποτίζουν πηγὲς δακρῶν, ποὺ τὸ κάνουν νὰ κατευθύνεται πρὸς τὰ ἄνω, πρᾶγμα ποὺ ἐγίνε καὶ μὲ τὴν γυναίκα αὐτή. Γιατὶ μόλις μίλησε, ἀμέσως ἡ προσευχὴ ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ καὶ τῆς ἔφερε καρπὸ ὄριμο, τὸν ἅγιον Σαμουήλ.

Μὴ δυσανασχετήσετε λοιπὸν, ἐπειδὴ ἀρχίζουμε μὲ τὸ ἴδιο θέμα. Καθόσον δὲν θὰ ποῦμε τὰ ἴδια, ἀλλὰ μερικὰ ἄλλα νέα καὶ πρόσφατα. Γιατὶ καὶ στὸ αἰσθητὸ τραπέζι ἀπὸ ἓνα τρόφιμο θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ παρασκευάσει πολλὰ φαγητά. Ἐπίσης βλέπουμε καὶ τοὺς χρυσοκόους νὰ κάνουν ἀπὸ μιὰ μάζα χρυσοῦ καὶ βραχιόλια καὶ περιδέραια καὶ ἄλλα πολλὰ χρυσαφικά. Γιατὶ, ἂν καὶ ἡ ὕλη ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα εἶδος, ἡ τέχνη ὅμως εἶναι ποικίλη καὶ δὲν δυσχεραίνεται ἀπὸ τὴν μονοτονία τῆς ὕλης ποὺ χρησιμοποιεῖ, ἐπειδὴ εἶναι ἐφευρετικὴ καὶ ἐπινοητικὴ. Καὶ ἐὰν τὰ ἐδῶ εἶναι τέτοια, πολὺ περισσότερο ἢ χάρις τοῦ Πνεύματος. Ὅτι λοιπὸν τὸ τραπέζι τῆς εἶναι ποικίλο καὶ πλούσιο καὶ μὲ πολλὰ εἶδη, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέει· «σὲ ἄλλον ἀπὸ τὸ Πνεῦμα δίνεται λόγος σοφίας, σὲ ἄλλον λόγος γνώσεως, σὲ ἄλλον πίστη, σὲ ἄλλους πάλι χαρίσματα νὰ θεραπεύουν, νὰ βοηθοῦν, νὰ κυβερνοῦν, νὰ μιλοῦν ξένες γλῶσσες. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐνεργεῖ τὸ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα,

ροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται». Ὅρας πῶς ποικίλη; Οἱ ποταμοὶ πολλοί, ἀλλὰ μία, φησὶν, ἡ πηγὴ· διάφορα τὰ ἐδέσματα, ἀλλ' εἰς ὁ ἐστιάτωρ. Ἐπεὶ οὖν τοσαύτη ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, μὴ ἀποκάμωμεν. Εἶδομεν δὲ αὐτὴν στεῖραν οὖσαν, εἶδομεν αὐτὴν μητέρα γενομένην, εἶ-
5 δομεν δακρῦουσαν, εἶδομεν χαίρουσαν, συνηλγήσαμεν τότε· συνησθώ-
μεν σήμερον. Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐκέλευσε, «χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων». Τοῦτο δὲ οὐκ ἐπὶ τῶν συνακμασάντων ἡμῖν ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν πάλαι γεγενημένων ποιεῖν χρή.

10 Καὶ μὴ μοι λεγέτω τις· Ἐπιτί μοι κέρδος ἀπὸ τῆς Ἄννης ἔσται καὶ τῶν ταύτης διηγημάτων; Αἶ τε γὰρ στεῖραι δυνήσονται μαθεῖν, πῶς ἂν γένοιτο μητέρες, καὶ αἱ μητέρες εἰσονται πάλιν, ποῖος παιδοτροφίας ἀριστος ἂν γένοιτο τρόπος. Οὐ γυναικες δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνδρες μέ-
15 γιστα ἀπὸ τῆς ἱστορίας ταύτης καρπώσονται, παιδευθέντες ἡμέρωσ
πρὸς τὰς αὐτῶν διακειῖσθαι γυναῖκας, κἂν ἀπαιδίαν νοσῶσι, καθάπερ ὁ Ἐλκανὰ πρὸς τὴν Ἄνναν διέκειτο. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον τούτου μείζον κερδανούσι, μαθόντες ὅτι δεῖ τοὺς γονεῖς ἅπαντας τῷ
20 Θεῷ τὰ τεχθέντα τρέφειν παιδίᾳ. Μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ χρήματα καὶ ἀργύ-
ριον οὐκ ἔστιν λαβεῖν ἀπὸ τοῦ διηγήματος, ἀνόνητον ἡμῖν εἶναι τὴν
ἀκρόασιν νομιζόμεν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο κερδαλέαν καὶ ὠφέ-
λιμον, ἐπειδὴ οὐ χρυσίον καὶ ἀργυρίον, ἀλλ' ὁ πολλῶ μείζον τούτων
25 ἐστὶ, ψυχῆς εὐλάβειαν καὶ τοὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἡμῖν δείκνυσι θησαυ-
ροὺς, καὶ διδάσκει πῶς ἅπαντα διακρουσόμεθα κίνδυνον. Χρήματα μὲν
γὰρ παρασχεῖν καὶ ἀνθρώποις ράδιον, διορθῶσαι δὲ φύσιν καὶ ἀθυμίαν
25 λῦσαι τοιαύτην καὶ ὀδύνην ἀνελεῖν καὶ ψυχὴν ἀναστήσαι καταπίπτειν
μέλλουσαν, ἀνθρώπῳ μὲν οὐδενί, τῷ δὲ τῆς φύσεως Δεσπότη μόνῳ
δυνατόν.

Σὺ δέ, εἰ μὲν νόσημα ἀνίατον ἔχουσα καὶ τὴν πόλιν περιελθοῦσα ἅπασαν καὶ χρήματα δαπανήσασα καὶ ἰατροῖς χρησαμένη πολλοῖς καὶ
30 μηδεμίαν εὐροῦσα παραμυθίαν, ἐνέτυχες γυναικὶ τὸ αὐτὸ παθούσῃ πά-
θος καὶ ἀπαλλαγείσῃ, οὐκ ἂν ἀπέστης ἱκετεύουσα, παρακαλοῦσα, δεο-
μένη, ὥστε πείσαι τὸν ἀπαλλάξαντα δεῖξαι, νυνὶ δὲ ὀρῶσα Ἄνναν
ἐστῶσαν ἐν τῷ μέσῳ καὶ τὸ πάθος αὐτῆς ἐξηγουμένην καὶ τὸ φάρμα-
κον λέγουσαν καὶ τὸν ἰατρὸν δεικνύουσαν χωρὶς ἱκετηρίας, χωρὶς πα-

1. Α' Κορ. 12,8-11.

2. Ρωμ. 12,15.

πὸν τὰ διανέμει στὸν καθένα ἰδιαίτερα, ὅπως αὐτὸ θέλει»¹. Βλέπεις πῶς εἶναι ποικίλη ἡ χάρη; Τὰ ποτάμια εἶναι πολλά, ἀλλὰ ἡ πηγὴ εἶναι μία· τὰ φαγητὰ διάφορα, ἀλλὰ ὁ ἐστιάτορας ἓνας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος εἶναι τόσο μεγάλη, ἄς μὴ ἀποκάμουμε. Καὶ εἶδαμε αὐτὴν νὰ εἶναι στεῖρα, τὴν εἶδαμε νὰ γίνεται μητέρα, τὴν εἶδαμε νὰ δακρῦζει, τὴν εἶδαμε νὰ χαίρεται· τότε συμπονέσαμε, σήμερα ἄς χαροῦμε μαζί της. Ἔτσι παρήγγειλε καὶ ὁ Παῦλος, «νὰ χαιρόμαστε μαζί μ' ἐκείνους πὸν χαίρονται καὶ νὰ κλαῖμε μαζί μ' ἐκείνους πὸν κλαῖνε»². Καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ κάνουμε ὄχι μόνο γιὰ τοὺς σύγχρονους μας ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐκείνους πὸν ἔζησαν παλαιά.

Καὶ ἄς μὴ λέει κάποιος· «Καὶ τί κέρδος θὰ ἔχω ἀπὸ τὴν Ἄννα καὶ τίς ἱστορίες της;» Γιατὶ καὶ οἱ στεῖρες θὰ μπορέσουν νὰ μάθουν, πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ γίνουν μητέρες, καὶ οἱ μητέρες ἐπίσης θὰ μάθουν ποιὸς εἶναι ὁ ἄριστος τρόπος ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν. Καὶ ὄχι μόνο οἱ γυναῖκες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες θὰ ὠφεληθοῦν πολὺ ἀπὸ τὴν ἱστορία αὐτῆ, διδασκόμενοι νὰ φέρονται μὲ ἡμερότητα στὶς γυναῖκες τους, καὶ ὅταν πάσχουν ἀπὸ ἀτεκνία, ὅπως ὁ Ἐλκανὰ στὴν Ἄννα. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ θὰ κερδήσουν καὶ ἄλλο μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτό, ἀφοῦ θὰ μάθουν ὅτι πρέπει ὅλοι οἱ γονεῖς νὰ ἀνατρέφουν τὰ παιδιά τους ὅπως ἀρέσει στὸ Θεό. Ἄς μὴ νομίζουμε λοιπὸν ὅτι, ἐπειδὴ δὲν μπορούμε νὰ κερδήσουμε χρήματα καὶ ἀσήμε ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἱστορία, εἶναι ἀνώφελη σ' ἐμᾶς ἡ ἀκρόασή της, ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει νὰ τὴν θεωρήσουμε κερδοφόρα καὶ ὠφέλιμη, ἐπειδὴ δὲν μᾶς δίνει χρυσάφι καὶ ἀσήμε, ἀλλὰ ἐκεῖνο πὸν εἶναι πολὺ ἀνώτερο ἀπὸ αὐτά, δηλαδὴ τὴν εὐλάβεια τῆς ψυχῆς, μᾶς δείχνει τοὺς οὐράνιους θησαυρούς, καὶ μᾶς διδάσκει μὲ ποιὸ τρόπο θὰ ἀποκρούσουμε κάθε κίνδυνο. Γιατὶ τὸ νὰ δώσει κανεὶς χρήματα εἶναι εὐκόλο καὶ στοὺς ἀνθρώπους, τὸ νὰ διορθώσει ὅμως τὴ φύση καὶ νὰ διαλύσει τέτοια λύπη, νὰ καταργήσει τὸν πόνο καὶ νὰ ἀνορθώσει ψυχὴ πὸν πρόκειται νὰ καταρρεύσει, σὲ κανένα ἀνθρώπο δὲν εἶναι δυνατὸ, παρὰ μόνο στὸ Δεσπότη τῆς φύσεως.

Ἐσὺ βέβαια, ἐὰν εἶχες μιὰ ἀρρώστια ἀνίατη καί, ἀφοῦ γύρισες ὀλόκληρη τὴν πόλη καὶ ξόδεψες χρήματα καὶ ἐπισκέφθηκες πολλοὺς γιатρούς καὶ δὲν βρῆκες καμμιά παρηγοριά, συναντώντας κάποια γυναῖκα πὸν πέρασε τὴν ἴδια πάθηση καὶ θεραπεύτηκε, δὲν θὰ σταματοῦσες νὰ τὴν ἰκετεύεις, νὰ τὴν παρακαλεῖς, νὰ τὴν ἰκετεύεις θερμὰ γιὰ νὰ τὴν πείσεις νὰ σοῦ δείξει αὐτὸν πὸν τὴν θεράπευσε, καὶ τώρα, βλέποντας τὴν Ἄννα νὰ βρίσκεται ἀνάμεσά μας καὶ νὰ μᾶς ἐξηγεῖ τὴν πάθη-

ρακλήσεως, οὐ προσελεύση καὶ λήψη τὸ φάρμακον, οὐδὲ ἀκούση τῆς
 ἱστορίας μετ' ἀκριβείας ἀπάσης; Καὶ τίνος δυνήσῃ ποτὲ ἐπιτυχεῖν ἀγα-
 5 θοῦ; Ἄλλ' ἕτεροι μὲν καὶ πελάγη διέβαλον μακρὰ πολλάκις καὶ πολλὴν
 ἀποδημίαν ἐστείλαντο καὶ χρήματα ἔδαπάνησαν καὶ πόνον ὑπέμειναν,
 ἵνα τὸν ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας μηνυθέντα ἰατρὸν ἴδωσι, καὶ ταῦτα οὐ σφό-
 10 δρα θαρροῦντες, ὅτι πάντως ἀπαλλαγῆσονται τοῦ νοσήματος, σὺ δέ, ὦ
 γύναι, οὐ διαπόντιον ἀποδημίαν στέλλεσθαι μέλλουσα, οὐδὲ εἰς τὴν
 ὑπερορίαν μετοικίζεσθαι, οὐδὲ πόνον τινὰ τοιοῦτον ὑπομένειν· καὶ τί
 λέγω τὴν ὑπερορίαν; οὐδὲ αὐτὸν μὲν οὖν τὸν οὐδὸν ἀναγκαζομένη τῆς
 15 οἰκίας ὑπερβῆναι, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ δυναμένη τῷ θαλάμῳ συγγενέσθαι
 τῷ ἰατρῷ καὶ χωρὶς μεσίτου τινὸς αὐτῷ διαλεχθῆναι περὶ πάντων ὧν
 ἂν ἐθέλῃς («Θεὸς» γάρ, φησί, «ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐ Θεὸς πόρρω-
 θεν»), ἀναβάλλη καὶ ὀκνεῖς; Καὶ ποίαν ἔξεις ἀπολογίαν; τίνος ἀπο-
 20 λαύση συγγνώμης, ὅταν καὶ εὐκολον καὶ πανταχόθεν ραδίαν τῶν ἐπι-
 σωτηρίαν προδιδῶς; Οὐ γὰρ δὴ μόνον στείρωσιν ὁ ἰατρὸς οὗτος, ἀλλὰ
 καὶ πᾶν ὀτιοῦν νόσημα καὶ ψυχῆς καὶ σώματος θεραπεῦσαι δύναται,
 θελήσας μόνον. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι χωρὶς πό-
 25 νου καὶ ἀποδημίας καὶ δαπάνης καὶ μεσιτῶν, ἀλλ' ὅτι καὶ χωρὶς ἀληθ-
 ῆς δόξης τὴν ἰατρειάν ποιεῖται. Οὐ γὰρ σιδήρῳ καὶ πυρὶ πρὸς τὸ πάθος
 ἴσταται, καθάπερ οἱ τῶν ἰατρῶν παῖδες ποιοῦσιν, ἀλλ' ἀρκεῖ νεῦσαι μό-
 30 νον, καὶ πᾶσα μὲν ἀθυμία, πᾶσα δὲ ὀδύνη καὶ πάθος ἅπαν δραπετεύει
 καὶ φιγαδεύεται.

β'. Μὴ τοίνυν ἀμελῶμεν, μηδὲ ἀναβαλλώμεθα, κἂν πένητες ὦμεν καὶ
 25 εἰς ἐσχάτην καταπεπτωκότες ἔνδειαν. Οὐδὲ γὰρ χρήματά ἐστι καταβα-
 λεῖν, ἵνα πενίαν προβαλλώμεθα. Οὐ γὰρ ἀργύριον οὗτος ὁ ἰατρὸς ἀπαι-
 τεῖ τὸν μισθόν, ἀλλὰ δάκρυα καὶ εὐχὰς καὶ πίστιν. Κἂν ταῦτα ἔχων
 πρὸς αὐτὸν ἔλθῃς, λήψη πάντως ὅπερ ἂν αἰτήσῃς καὶ ἀπελαύσῃ μετὰ
 30 πολλῆς τῆς εὐφροσύνης. Καὶ τοῦτο μὲν πολυχρόθεν ἔξεστι μαθεῖν, οὐχ
 ἦκιστα δὲ καὶ ἀπὸ τῆς γυναικὸς ταύτης· οὐ γὰρ χρυσίον καὶ ἀργύριον
 καταβαλοῦσα, ἀλλ' εὐχὴν καὶ πίστιν καὶ δάκρυα, ὅπερ ἤτησε λαβοῦσα,
 οὕτως ἀπῆλθε. Μὴ τοίνυν νομίζωμεν ἀκερδὲς ἡμῖν εἶναι τὸ διήγημα·
 «ταῦτα γὰρ ἐγράφη», φησί, «πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν

σή της και νὰ λέει τὸ φάρμακο καὶ νὰ δείχνει τὸν γιατρό, χωρὶς ἰκεσίες καὶ παρακλήσεις, δὲν θὰ πλησιάσεις νὰ πάρεις τὸ φάρμακο, οὔτε νὰ ἀκούσεις ὀλόκληρη τὴν ἱστορία μὲ προσοχή; Καὶ ποῖο ἀγαθὸ θὰ μπό-
 ρέσεις ποτὲ νὰ ἐπιτύχεις; Ἄλλοι βέβαια διέσχισαν μεγάλα πέλαγα
 πολλές φορές καὶ ταξίδεψαν πολὺ καὶ ξόδεψαν χρήματα καὶ ὑπέφεραν
 ταλαιπωρίες, γιὰ νὰ δοῦν τὸν γιατρό πού πληροφορήθηκαν ὅτι θερα-
 πεύει σὲ ξένη χώρα, καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ πιστεύουν πολὺ ὅτι θὰ
 ἀπαλλαγοῦν ὅπωςδῆποτε ἀπὸ τὴν ἀρρώστια, καὶ σύ, γυναίκα, ἐνῶ δὲν
 χρειάζεται νὰ κάνεις ὑπερπόντια ἀποδημία, οὔτε νὰ μετακινηθεῖς πέρα
 ἀπὸ τὰ σύνορα, οὔτε νὰ ὑποστεῖς κανένα παρόμοιο κόπο (ἀλλὰ γιὰτί
 μιλῶ γιὰ διάβαση συνόρων; Δὲν ἀναγκάζεσαι οὔτε τὸ κατώφλι τοῦ
 σπιτιοῦ σου νὰ περάσεις, ἀλλὰ μπορεῖς καὶ μέσα στὸ δωμάτιό σου νὰ
 συναντηθεῖς μὲ τὸν γιατρό καὶ νὰ μιλήσεις μαζί του χωρὶς κανένα με-
 σίτη γιὰ ὅλα ὅσα θέλεις· γιὰτί λέει «εἶμαι Θεὸς πού βρίσκομαι κοντὰ
 καὶ ὄχι Θεὸς ἀπὸ μακριά»³, ἀναβάλλεις καὶ ἀδιαφορεῖς; Καὶ ποιά δι-
 καιολογία θὰ ἔχεις; ποιά συγγνώμη θὰ λάβεις, ὅταν, ἐνῶ μπορεῖς εὐ-
 κολα καὶ παντοῦ νὰ βρεῖς ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ κακὰ πού σοῦ ἐπιφυλάσσει
 ἡ ζωὴ, ἐσὺ ἀμελεῖς καὶ προδίνεις τὴ σωτηρία σου; Γιατί ὄχι μόνο τὴ
 στείρωση, ἀλλὰ καὶ ὅποιαδῆποτε ἄλλη πάθηση ψυχῆς καὶ σώματος
 μπορεῖ νὰ θεραπεύσει ὁ γιατρός αὐτός, ἀρκεῖ νὰ τὸ θελήσει. Καὶ δὲν
 εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι δηλαδὴ θεραπεύει χωρὶς κόπο
 καὶ ἀποδημία καὶ δαπάνη καὶ μεσίτες, ἀλλὰ ὅτι θεραπεύει καὶ χωρὶς
 πόνο. Γιατί δὲν στέκεται μπροστὰ στὴν πάθηση μὲ μαχαίρι καὶ φωτιά,
 ὅπως κάνουν οἱ βοηθοὶ τῶν γιατρῶν, ἀλλὰ ἀρκεῖ ἓνα νεῦμα τοῦ μόνο,
 καὶ κάθε στενοχώρια, κάθε λύπη καὶ κάθε πάθηση δραπετεύει καὶ
 ἀπομακρύνεται.

2. Ἄς μὴ ἀδιαφοροῦμε λοιπόν, οὔτε νὰ ἀναβάλλουμε, καὶ ἂν ἀκόμα
 εἶμαστε φτωχοὶ καὶ βρισκόμαστε σὲ ἔσχατη ἀνάγκη. Γιατί δὲν χρειά-
 ζεται νὰ πληρώσουμε χρήματα, ὥστε νὰ ἐπικαλούμαστε τὴ φτώχεια
 μας. Αὐτὸς ὁ γιατρός δὲν ζηταί ἀσήμι γιὰ ἀμοιβή, ἀλλὰ δάκρυα καὶ
 προσευχὲς καὶ πίστη. Καὶ ἂν ἔρθεις σ' αὐτὸν ἔχοντάς τα αὐτά, θὰ πάρ-
 ρεις ὅπωςδῆποτε ὅ,τι καὶ ἂν ζητήσεις, καὶ θὰ φύγεις μὲ πολλὴ χαρά.
 Καὶ αὐτὸ μπορεῖς βέβαια νὰ τὸ μάθεις ἀπὸ πολλές πηγές, ὄχι ὅμως λι-
 γότερο καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴ γυναίκα. Γιατί χωρὶς νὰ πληρώσει χρυσάφι καὶ
 ἀσήμι, ἀλλὰ προσευχὴ, πίστη καὶ δάκρυα, ἀφοῦ πῆρε ὅ,τι ζήτησε,
 ἔφυγε. Ἄς μὴ νομίζουμε λοιπόν ὅτι εἶναι ἀνώφελη ἡ διήγηση· γιὰτί
 λέει, «αὐτὰ γράφτηκαν γιὰ νὰ διδαχθοῦμε ἑμεῖς, στοὺς ὁποίους κατέ-

αίωνων κατήνησεν»· ἀλλὰ προσέλθωμεν αὐτῇ καὶ μάθωμεν, πῶς ἐλύθη τὸ νόσημα, καὶ τί μετὰ τὸ λυθῆναι πάλιν ἐποίησε, καὶ πῶς ἐχρήσατο τῷ δοθέντι δώρῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ.

«Ἐκάθισε», φησί, «καὶ ἐθήλασε τὸν Σαμουήλ». Ὅρα πῶς ἐώρα
5 τὸ παιδίον ἐκεῖνο λοιπὸν, οὐχ ὡς παιδίον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνάθημα·
καὶ διπλοῦν αὐτῇ τὸ φίλτρον ἐγίνετο, τὸ μὲν ἀπὸ τῆς φύσεως, τὸ δὲ ἀπὸ
τῆς χάριτος. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ αἰδεῖσθαι τὸ παιδίον τὸ ἐαυτῆς· καὶ εἰ-
κότως. Εἰ γὰρ φιάλας καὶ ποτήρια χρυσᾶ μέλλοντες τινες ἀνατιθέναι
τῷ Θεῷ, ἐπειδὴν κατασκευασθέντα λάβωσι καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας ἀπο-
10 θῶνται οἴκοι, οὐχ ὡς κοινὰ λοιπὸν ὀρώσῃ σκευή, ἀλλ' ὡς ἀναθήματα,
καὶ οὐδὲ τολμῶσιν ἀπλῶς καὶ εἰκῆ τούτων ἄψασθαι, καθάπερ καὶ τῶν
λοιπῶν, πολλῶ μᾶλλον ἢ γυνῆ μετὰ τοιαύτης τῷ παιδίῳ γνώμης προσ-
έχουσα, καὶ πρὶν εἰς τὸν ναὸν εἰσαγαγεῖν, καὶ ἐφίλει μειζόνως ἢ ὡς
παιδίον, καὶ ἐθεράπευεν ὡς ἀνάθημα, ἀγιάζεσθαι δι' ἐκείνου νομίζου-
15 σα· καὶ γὰρ ἡ οἰκία αὐτῆς ναὸς ἐγένετο, τὸν προφήτην ἔνδον ἔχουσα καὶ
τὸν ἱερέα. Οὐκ ἐξ ὧν ὑπέσχετο δὲ μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν οὐκ
ἐτόλμησεν ἐπιβῆναι τοῦ ναοῦ, πρὶν ἢ τῆς γαλακτοτροφίας ἀπαγαγεῖν
αὐτόν, τὴν εὐλάβειαν αὐτῆς ἐστὶν ἰδεῖν. «Εἶπε» γάρ, φησί, «τῷ ἀνδρὶ
αὐτῆς· οὐκ ἀναβήσομαι, ἕως τοῦ ἀναβῆναι τὸ παιδάριον μετ' ἐμοῦ· ὅταν
20 δὲ ἀπογαλακτῶ αὐτό, ὀφθήσεται τῷ προσώπῳ Κυρίου καὶ καθίσει-
ται ἐκεῖ ἕως αἰῶνος».

Ὅρα; Ἀφεῖναι ἐπὶ τῆς οἰκίας καὶ ἀνελθεῖν, οὐκ ἐνόμιζεν εἶναι
ἀσφαλές· μετὰ γὰρ τὴν τοῦ δώρου δόσιν, οὐκ ἠνείχετο χωρὶς τοῦ δώρου
φανῆναι· ἀναγαγούσα δὲ πάλιν καὶ λαβοῦσα αὐτὸ κατελθεῖν ἐδεδοίκει.
25 Διὰ τοῦτο ἔμεινε χρόνον τοσοῦτον, ὥστε μετὰ τοῦ δώρου φανῆναι. Καὶ
ἀνήγαγεν οὖν καὶ κατέλιπε, καὶ οὔτε ἐκεῖνος τῆς θηλῆς ἀποσπασθεὶς
ἐδυσχέρανεν· ἴστε δὲ πῶς ἀσχάλλειν εἴωθε τὰ παιδία τῆς γαλακτοτρο-
φίας ἀπαγόμενα· ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνος ἤσχαλλε τῆς μητρὸς ἀποσπώμενος,
ἀλλὰ πρὸς τὸν Δεσπότην ἔβλεπε, τὸν καὶ ἐκείνην ποιήσαντα μητέρα,
30 οὔτε αὐτῇ ἤλγει τοῦ παιδίου χωριζομένη· τὴν γὰρ ἀπὸ τῆς φύσεως συμ-
πάθειαν μεσιτεύουσα ἢ χάρις ἐνίκησε καὶ συνεῖναι ἀλλήλοις ἐδόκουν.
Καὶ καθάπερ ἄμπελος ἐν ἐνὶ ἰδρυμένῃ χωρίῳ, μέχρι πολλοῦ προάγει τὰ

ληξαν οί ἔσχατοι χρόνου»⁴. Ἀλλὰ ἄς προσέλθουμε σ' αὐτήν καὶ ἄς μάθουμε, πῶς θεραπεύτηκε ἡ πάθησή της καὶ τί ἔκανε μετὰ τὴ θεραπεία της καὶ πῶς χρησιμοποίησε τὸ δῶρο ποὺ τῆς δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεό.

«Κάθισε», λέει, «καὶ θήλασε τὸν Σαμουήλ»⁵. Πρόσεξε λοιπὸν πῶς τὸ ἔβλεπε ἐκεῖνο τὸ παιδί, ὄχι μόνο σὰν παιδί, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀφιέρωμα· καὶ ἔγινε διπλῆ ἡ ἀγάπη της, ἡ μιὰ προερχόμενη ἀπὸ τὴ φύση καὶ ἡ ἄλλη ἀπὸ τὴ χάρη. Ἐγὼ μάλιστα νομίζω ὅτι καὶ τὸ σεβόταν τὸ παιδί της· καὶ εὐλογα. Γιατί, ἐὰν ἐκεῖνοι ποὺ πρόκειται νὰ προσφέρουν φιάλες καὶ χρυσᾶ ποτήρια στὸ Θεό, ὅταν τὰ παραλαμβάνουν μετὰ τὴν κατασκευή τους, τὰ τοποθετοῦν στὸ σπίτι τους τὴν προηγούμενη μέρα τῆς ἀφιερώσεώς τους καὶ δὲν τὰ βλέπουν σὰν κοινὰ σκεύη, ἀλλὰ ὡς ἀφιερώματα καὶ δὲν τολμοῦν νὰ τὰ ἀγγίξουν ἔτσι ἀπλᾶ καὶ τυχαῖα ὅπως καὶ τὰ ἄλλα σκεύη, πολὺ περισσότερο ἢ γυναῖκα ποὺ μὲ τόση φροντίδα πρόσεχε τὸ παιδί της, καὶ πρὶν ἀκόμα τὸ ὀδηγήσει στὸ ναό, καὶ τὸ ἀγαποῦσε περισσότερο ἀπὸ παιδί της καὶ τὸ φρόντιζε ὡς ἀφιέρωμα, πιστεύοντας ὅτι μέσω ἐκείνου θὰ ἀγιασθεῖ· γιατί τὸ σπίτι της ἔγινε ναός, ἔχοντας μέσα του τὸν προφήτη καὶ τὸν ἱερέα. Καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ ὅτι τὸ εἶχε ὑποσχεθεῖ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν τόλμησε νὰ ἐμφανισθεῖ στὸ ναὸ πρὶν τὸν ἀπογαλακτίσει, γιὰ νὰ τὸν ὀδηγήσει ἐκεῖ, μποροῦμε νὰ δοῦμε τὴν εὐλάβειά της. Γιατί λέει, «εἶπε στὸν ἄνδρα της· δὲν θὰ πάω μέχρι νὰ ἔρθει μαζί μου καὶ τὸ παιδί· ὅταν λοιπὸν σταματήσω νὰ τὸ θηλάζω, θὰ ἐμφανισθεῖ μπροστὰ στὸν Κύριο καὶ θὰ μείνει ἐκεῖ γιὰ πάντα»⁶.

Βλέπεις; Δὲν θεωροῦσε ἀσφαλὲς νὰ τὸ ἀφήσει στὸ σπίτι καὶ νὰ μεταβεῖ στὸ ναό· γιατί ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ τῆς δόθηκε τὸ δῶρο, δὲν ἀνεχόταν νὰ ἐμφανισθεῖ χωρὶς τὸ δῶρο. Νὰ τὸ ὀδηγήσει πάλι στὸ ναὸ καὶ ἔπειτα νὰ τὸ πάρει καὶ νὰ φύγει, φοβόταν. Γι' αὐτὸ περίμενε τόσο χρόνο, ὥστε νὰ ἐμφανισθεῖ μαζί μὲ τὸ δῶρο. Καὶ τὸ ὀδήγησε καὶ τὸ ἄφησε καὶ δὲν δυσανασχέτησε ἐκεῖνο ποὺ ἀποχωρίστηκε ἀπὸ τὴ θηλή· γνωρίζετε πῶς συνήθως δυσανασχετοῦν τὰ παιδιά ὅταν παύουν νὰ θηλάζουν. Ὅμως αὐτὸ δὲν δυσανασχετοῦσε, οὔτε ὅταν χωριζόταν ἀπὸ τὴ μητέρα του, ἀλλὰ ἔβλεπε πρὸς τὸν Δεσπότη, ὁ ὁποῖος ἔκανε καὶ ἐκείνην μητέρα, καὶ οὔτε καὶ αὐτὴ πονοῦσε καθὼς ἀποχωριζόταν τὸ παιδί της· γιατί μεσολαβώντας ἡ χάρη νίκησε τὴ φυσικὴ συμπάθεια, καὶ νόμιζαν ὅτι βρίσκονται μαζί. Καὶ ὅπως ἡ κληματαριά ποὺ

6. Α΄ Βασ. 1,22.

κλήματα καὶ ἐκ πολλοῦ τοῦ διαστήματος κρεμάμενος ὁ βότρυς τῇ ρίζῃ συγγίνεται, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ ταύτης ἐγένετο τῆς γυναικός. Μένουσα γὰρ ἐπὶ τῆς πόλεως, τὸ κλήμα αὐτῆς ἐξέτεινεν ἕως τοῦ ναοῦ, κάκει τὸν βότρυν ἐκρέμασεν ὄριμον· καὶ οὐδὲν τὸ διάστημα τοῦ τόπου διεκώλυσε, 5 τῆς κατὰ Θεὸν ἀγάπης συναπτούσης τῇ μητρὶ τὸ παιδίον. Εἰ γὰρ καὶ ἄωρος ἢ ἡλικία, ἀλλ' ὄριμος ἦν αὐτῷ ἢ ἀρετὴ καὶ τοῖς ἀναβαίνουσιν εἰς τὸν ναὸν διδάσκαλος πᾶσιν ἐγένετο θεοσεβείας πολλῆς. Περιεργαζόμενοι γὰρ καὶ μανθάνοντες τῆς γεννήσεως αὐτοῦ τὸν τρόπον, ἀρκοῦσαν ἐλάμβανον παράκλησιν, τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίδα. Καὶ οὐδεὶς ὁρῶν 10 τὸ παιδίον, σιγῇ κατῆει, ἀλλὰ πάντες ἐδόξαζον τὸν παρ' ἐλπίδας αὐτὸ δεδοκότα. Διὰ ταῦτα ὁ Θεὸς ἀνεβάλετο τὸν τόκον, ὥστε ἐπιτεῖναι ταύτην τὴν ἡδονήν, ὥστε περιφανεστέραν τὴν γυναῖκα ποιῆσαι. Οἱ γὰρ τὴν συμφορὰν αὐτῆς ἐπιστάμενοι, μάρτυρες ἐγένοντο τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος· ὥστε τὸ πολὺν αὐτὴν ἐν ἀπαιδίᾳ μεῖναι χρόνον γνωριμωτέραν τε πᾶσιν 15 ἐποίησε, καὶ παρὰ πάντων αὐτὴν μακαρίζεσθαι καὶ θαυμάζεσθαι καὶ τὸν Θεὸν εὐχαριστεῖσθαι δι' αὐτῆς παρεσκεύασε.

Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα κἂν ἡμεῖς ἴδωμεν ἀγίας γυναῖκας ἐν ἀπαιδίᾳ οὔσας, ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ δεινῷ τοιοῦτω, μὴ δυσχεραίνωμεν, μηδὲ ἀσχάλλωμεν, μηδὲ λέγωμεν πρὸς ἑαυτοῦς· 'Τί δήποτε περιεῖδεν ὁ Θεὸς μετ' 20 ἀρετῆς τοσαύτης ζῶσαν γυναῖκα καὶ παιδίον αὐτῇ οὐκ ἔδωκεν;' Οὐ γὰρ περιορῶντος ταυτὰ ἐστίν, ἀλλ' εἰδότος τὸ συμφέρον ἡμῖν ἡμῶν αὐτῶν ἀκριβέτερον. Ἀνῆει τοίνυν εἰς τὸν ναὸν καὶ τὸ ἀρνίον εἰς τὴν ποιμνὴν καὶ τὸν μόσχον εἰς τὴν ἀγέλην εἰσήγαγε καὶ εἰς τὸν λειμῶνα τὸ ρόδον τὸ ἀκανθῶν ἀπηλλαγμένον, ρόδον οὐδέποτε μαραινόμενον, ἀλλὰ διηνε- 25 κῶς ἀνθοῦν καὶ πρὸς αὐτὸν δυνάμενον ἀναδραμεῖν τὸν οὐρανόν, οὐ τῆς εὐωδίας ἅπαντες οἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀντιλαμβάνονται μέχρι τήμερον. Τοσοῦτος οὖν ἐτῶν παρῆλθεν ἀριθμὸς, καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς τῆς κατὰ τὴν εὐωδίαν ταύτην ἐπιτείνεται, καὶ οὐ γέγονεν ἀσθενεστέρα τῷ πλήθει τοῦ χρόνου. Τοιαύτη γὰρ τῶν πνευματικῶν ἢ φύσις.

30 γ'. Ἀνῆλθε τοίνυν τὸ καλὸν ἔρνος τοῦτο μεταφυτεῦουσα, καὶ καθάπερ οἱ φιλόπονοι τῶν γηπόνων πρότερον σπέρματα εἰς τὴν γῆν καταβάλλουσι κυπαρίττων καὶ ἐτέρων τοιοῦτων, εἴτα, ἐπειδὴν ἴδωσι τὸ σπέρμα δένδρον γενόμενον, οὐκ ἀφιασιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γῆς, ἀλλ', ἀνα-

ἔχει φυτευθεῖ σὲ κάποιο τόπο, ἀπλώνει πολὺ μακριὰ τὶς κληματόβερ-
γές της, καὶ μολονότι τὸ σταφύλι εἶναι κρεμασμένο σὲ μεγάλη ἀπό-
σταση, συνδέεται μὲ τὴν ρίζα, ἔτσι ἀκριβῶς συνέβηκε καὶ μὲ τὴ γυναί-
κα αὐτῆ. Γιατί, ἐνῶ διέμενε στὴν πόλη, ἀπλωνε τὸ κλῆμα της μέχρι τὸ
ναό, καὶ ἐκεῖ κρέμασε ὠριμο τὸ σταφύλι της, καὶ ἡ ἀπόσταση τοῦ τό-
που δὲν ἐμπόδισε καθόλου, γιατί ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἔνωσε τὸ παιδί μὲ
τὴ μητέρα του. Γιατί, ἂν καὶ ἡ ἡλικία του ἦταν ἀκόμα ἀνώριμη, ἦταν
ὅμως ὠριμη ἡ ἀρετὴ του, καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ πηγαιναν στὸ ναὸ γινόταν
δάσκαλος πολλῆς θεοσεβείας. Διότι, ρωτώντας ἀπὸ περιέργεια καὶ
μαθαίνοντας τὸν τρόπο τῆς γεννήσεώς του, ἐπαιρναν ἀρκετὴ παρηγο-
ριά, δηλαδὴ τὴν ἐλπίδα στὸ Θεό. Καὶ κανένας, βλέποντας τὸ παιδί,
δὲν κατέβαινε σιωπηλός, ἀλλὰ ὅλοι δόξαζαν ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἔδωσε
ἔτσι ἀνέλπιστα. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς ἀνέβαλλε τὴ γέννησή του, γιὰ νὰ ἐπι-
τείνει αὐτὴ τὴν ἡδονὴ καὶ νὰ κάνει πιὸ διάσημη τὴ γυναίκα. Γιατί,
ὅσοι μάθαιναν τὴ συμφορὰ της, γίνονταν μάρτυρες τῆς χάριτος τοῦ
Θεοῦ· ὥστε, τὸ ὅτι ἔμεινε πολὺ χρονικὸ διάστημα ἄτεκνη, τὴν ἔκανε
περισσότερο γνωστὴ σὲ ὅλους, καὶ προετοίμασε καὶ νὰ μακαρίζεται
καὶ θαυμάζεται αὐτὴ ἀπὸ ὅλους καὶ νὰ ἀναπέμπονται εὐχαριστίες ἐξαι-
τίας αὐτῆς στὸ Θεό.

Καὶ τὰ λέω αὐτά, ὥστε καὶ ἐμεῖς, ὅταν δοῦμε ἅγιες γυναῖκες νὰ εἶ-
ναι ἄτεκνες ἢ νὰ βρίσκονται σὲ κάποιο ἄλλο τέτοιο κακό, νὰ μὴ δυσνα-
σχετοῦμε, οὔτε νὰ δυσφοροῦμε, οὔτε νὰ λέμε μέσα μας· 'Γιατί ἄραγε
ὁ Θεὸς παρέβλεψε μιὰ γυναίκα ποὺ ζοῦσε μὲ τόσο μεγάλη ἀρετὴ καὶ
δὲν τῆς ἔδωσε παιδί.' Δὲν σημαίνει αὐτὸ ὅτι ὁ Θεὸς παραβλέπει, ἀλλὰ
ὅτι γνωρίζει αὐτὸ ποὺ συμφέρει σὲ μᾶς τοὺς ἴδιους πολὺ καλύτερα.
'Ανέβηκε λοιπὸν στὸν ναὸ καὶ ἔβαλε τὸ ἀρνὶ στὸ κοπάδι καὶ τὸ μοσχά-
ρι στὴν ἀγέλη καὶ στὸ λιβάδι τὸ ρόδο ποὺ ἦταν ἀπαλλαγμένο ἀπὸ
ἀγκάθια, ρόδο ποὺ ποτὲ δὲν μαραίνεται, ἀλλὰ διαρκῶς ἀνθεῖ καὶ μπο-
ρεῖ νὰ ἀνεβῆ καὶ στὸν οὐρανό, τοῦ ὁποίου τὴν εὐωδιὰ ἀπολαμβάνουν
ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης μέχρι σήμερα. Τόσα πολλὰ δηλαδὴ
χρόνια πέρασαν καὶ ἡ εὐωδιὰ τῆς ἀρετῆς αὐτῆς αὐξάνει καὶ δὲν λιγό-
στεψε ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια. Γιατί τέτοιου εἶδους εἶναι ἡ φύση τῶν
πνευματικῶν πραγμάτων.

3. 'Ανέβηκε λοιπὸν στὸ ναὸ μεταφυτεύοντας αὐτὸ τὸ ὠραῖο βλαστά-
ρι, καὶ ὅπως οἱ φιλόπονοι γεωργοὶ σπέρνουν πρῶτα στὴ γῆ σπόρους
κυπαρισσιῶν ἢ ἄλλων παρόμοιων δένδρων, καὶ ὕστερα, ὅταν δοῦν τὸν
σπόρο νὰ γίνεταί δένδρο, δὲν τὸ ἀφήνουν στὸ ἴδιο μέρος, ἀλλὰ ξερρι-

σπάσαντες ἐκεῖθεν, ἐφ' ἑτέραν μεταμοσχεύουσι χώραν, ὥστε νεαρώτερον τοῖς κόλποις ὑποδεξαμένην τὴν γῆν, ἀκραιφνῆ καὶ ὀλόκληρον τὴν ἑαυτῆς δύναμιν εἰς τὴν ἀνατροφὴν ἐκείνης ἐπιδειξάει τῆς ρίζης· οὕτω καὶ ἡ γυνὴ ἐποίησεν αὐτῆ. Τὸ γὰρ παιδίον, τὸ παρ' ἐλπίδας σπαρὲν ἐν τῇ 5 γαστρὶ ἐκείνῃ, μετέθηκεν ἀπὸ τῆς οἰκίας καὶ εἰς τὸν ναὸν ἐφύτευσεν, ἔνθα πηγαὶ καὶ ἀρδεῖαι πνευματικαὶ καὶ διηνεκεῖς. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐκεῖνο τὸ προφητικὸν ἐπ' αὐτοὺς πληρούμενον, ὅπερ ὁ Δαυῖδ ἔλεγεν ἄδων οὕτως· «μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν καὶ ἐν ὁδῷ ἀμαρτωλῶν οὐκ ἔστη καὶ ἐπὶ καθέδραν λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν, ἀλλ' ἦ 10 ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός· καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ». Οὐ γὰρ μετὰ τὴν πείραν τῆς κακίας ἐπὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς κακίας ἦλθεν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων τὴν ἀρετὴν εἴλετο· οὐ μετέσχε 15 συνεδρίων παρανομίαν ἔχόντων, οὐδὲ ἐκοινώνησε συλλόγων ἀσεβείας πεπληρωμένων, ἀλλ' ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀπὸ τοῦ μαζοῦ τῆς μητρὸς ἐφ' ἕτερον ἦλθε μαζὸν πνευματικόν. Καὶ ὡσπερ δένδρον, διηνεκοῦς ἀπολαῦδον ἀρδεΐας, πρὸς ὕψος ἀνατρέχει μέγα, οὕτω δὴ καὶ οὗτος πρὸς ἄκρον ἐφθασεν ἀρετῆς, τῇ τῶν θεῶν λογίων ποτιζόμενος ἀκροάσει δι- 20 ηνεκῶς.

Ἄλλ' ἴδωμεν πῶς αὐτὸν ἐφύτευσεν· ἀκολουθήσωμεν τῇ γυναικί, εἰσέλθωμεν εἰς τὸν ναὸν μετ' αὐτῆς. «Ἀνέβη», φησί, «μετ' αὐτοῦ εἰς Σηλωμ ἐν μόσχῳ τριετίζοντι». Διπλῆ λοιπὸν ἡ θυσία ἐγένετο· καὶ ἦν 25 μόσχος, ὁ μὲν ἄλογος, ὁ δὲ λογικός· καὶ τὸν μὲν ὁ ἱερεὺς κατέθευσε, τοῦτον δὲ ἡ γυνὴ ἀνέθηκε· μᾶλλον δὲ τῆς γυναικὸς ἦν βελτίων ἡ θυσία τῆς θυσίας, ἦν ὁ ἱερεὺς ἀνήνεγκε· καὶ γὰρ αὕτη ἱέρεια τῶν οἰκείων σπλάγχων ἐγένετο καὶ τὸν πατριάρχην Ἀβραὰμ ἐμιμήσατο καὶ πρὸς ἐκεῖνον τὴν ἀμιλλαν ἔθετο. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν λαβὼν τὸν υἱόν, κατήγαγεν, αὕτη δὲ ἀφήκεν ἐν τῷ ναῷ μένειν διηνεκῶς· μᾶλλον δὲ κάκεῖνος ἀνέθηκε 30 καθόλου. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ἴδης, ὅτι οὐκ ἔσφαζεν, ἀλλ' ὅτι τῇ γνώμῃ τὸ πᾶν ἀπήρτισεν. Εἶδες γυναικὰ πρὸς ἄνδρα ἀμιλλωμένην; εἶδες οὐδὲν παρὰ τῆς φύσεως ἐμποδισθεῖσαν ζηλωσαί τὸν πατριάρχην; Ἄλλ' ἴδω-
μεν πῶς αὐτὸν ἀνατίθησι.

Προσελθοῦσα τῷ ἱερεῖ, εἶπεν αὐτῷ· «ἐν ἐμοί, Κύριε». Τί ποτέ 35 ἐστίν, «ἐν ἐμοί»; Μετ' ἀκριβείας πρόσεχε τοῖς λεγομένοις», φησίν.

ζώνοντάς το ἀπό ἐκεῖ τὸ μεταφέρουν σὲ ἄλλο τόπο, ὥστε ἡ γῆ πού τὸ δέχτηκε στοὺς κόλπους της νεαρότατο, νὰ διαθέσει ἀποκλειστικὴ καὶ ὀλόκληρη τὴ δύναμή της στὴν ἀνατροφή ἐκείνης τῆς ρίζας, ἔτσι ἔκανε καὶ αὐτὴ ἡ γυναίκα. Γιατὶ τὸ παιδί πού σπάρθηκε στὴν κοιλιὰ ἐκείνη χωρὶς καμμιά ἐλπίδα, τὸ μετέφερε ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ τὸ φύτεψε στὸν ναό, ὅπου ὑπάρχουν ἀστείρευτες πνευματικὲς πηγὲς καὶ ἀρδεύσεις. Καὶ μποροῦσες νὰ δεῖς σ' αὐτὸ νὰ ἐκπληρώνονται τὰ προφητικὰ ἐκεῖνα λόγια, πού ἔλεγε ὁ Δαβὶδ ψάλλοντας ὡς ἐξῆς· «εἶναι μακάριος ὁ ἄνθρωπος πού δὲν πῆγε σὲ συνέδριο ἀσεβῶν καὶ δὲν στάθηκε σὲ δρόμο ἀμαρτωλῶν καὶ δὲν κάθισε σὲ κάθισμα μολυσμένων ἀνθρώπων. Ἄλλὰ τὸ θέλημά του εἶναι σύμφωνο μὲ τὸν νόμο τοῦ Κυρίου, καὶ τὸν νόμο αὐτοῦ μελετᾷ μέρα καὶ νύχτα. Καὶ εἶναι σὰν τὸ δένδρο πού εἶναι φυτεμένο ἐκεῖ πού τρέχουν ἄφθονα νερὰ καὶ δίνει τὸν καρπὸ του στὸν κατάλληλο καιρὸ του»⁷. Καὶ δὲν ἦρθε νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν κακία ἀφοῦ πρῶτα ἔλαβε πείρα τῆς κακίας, ἀλλὰ προτίμησε τὴν ἀρετὴ ἀπὸ τὰ σπάργανά του. Δὲν πῆρε μέρος σὲ συνέδρια παράνομα, οὔτε εἶχε ἐπαφὲς μὲ συγκεντρώσεις γεμάτες ἀσέβεια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία, ἀπὸ τὸν μαστὸ τῆς μητέρας του πῆγε σὲ ἄλλο μαστο πνευματικὸ. Καὶ ὅπως ἓνα δένδρο πού ποτίζεται διαρκῶς ψηλώνει πολὺ, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς ἔφτασε στὴν κορυφὴ τῆς ἀρετῆς, ποτιζόμενος διαρκῶς μὲ τὴν ἀκρόαση τῶν θείων λόγων.

Ἄλλ' ἄς δοῦμε πῶς τὸν φύτεψε· ἄς ἀκολουθήσουμε τὴ γυναίκα, ἃς μποῦμε μαζί της στὸ ναό. «Ἀνέβηκε», λέει, «μαζὶ μ' αὐτὸν (τὸν ἄνδρα τῆς Ἐλκανά) ἔχοντας μαζί τους ἓνα μοσχάρι τριῶν ἐτῶν»⁸. Ἐγινε λοιπὸν διπλῆ θυσία· καὶ τὸ ἓνα μοσχάρι ἦταν ἄλογο, ἐνῶ τὸ ἄλλο λογικὸ· καὶ τὸ ἓνα τὸ θυσίασε ὁ ἱερέας, ἐνῶ τὸ ἄλλο τὸ ἀφιέρωσε ἡ γυναίκα· ἡ μᾶλλον ἡ θυσία τῆς γυναίκας ἦταν καλύτερη ἀπὸ τὴ θυσία πού πρόσφερε ὁ ἱερέας· γιατί αὐτὴ ἔγινε ἰέρεια τῶν σπλάγχων της καὶ μιμήθηκε τὸν πατριάρχη Ἀβραάμ καὶ μὲ ἐκεῖνον ἦρθε σὲ ἄμιλλα. Ἄλλὰ ἐκεῖνος βέβαια πῆρε τὸν γιό του νὰ τὸν προσφέρει καὶ τὸν κατέβασε, ἐνῶ αὐτὴ τὸν ἄφησε στὸ ναὸ νὰ μένει γιὰ πάντα· ἡ καλύτερα καὶ ἐκεῖνος τὸν ἀφιέρωσε ἐξολοκλήρου. Μὴ βλέπεις δηλαδὴ ὅτι δὲν τὸν ἔσφαξε, ἀλλὰ ὅτι μὲ τὴ διάθεσή του τὰ ἔκανε ὅλα. Εἶδες γυναίκα ν' ἀνταγωνίζεται ἄνδρα; εἶδες ὅτι δὲν ἐμποδίστηκε καθόλου ἀπὸ τὴ φύση της νὰ μιμηθεῖ τὸν πατριάρχη; Ἄλλὰ ἃς δοῦμε πῶς τὸν ἀφιερώνει.

«Πῆγε στὸν ἱερέα καὶ τοῦ εἶπε· σὲ μένα, κύριε»⁹. Τί σημαίνει «σὲ μένα»; Πρόσεχε καλὰ τὰ λεγόμενά μου, λέει. Ἐπειδὴ εἶχε περάσει πο-

Ἐπειδὴ γὰρ χρόνος παρήλθε πολὺς, ἀναμνήσαι βούλεται πάλιν τῶν
 πρώην εἰρημένων· διό φησιν· «ἐν ἐμοί, κύριε· ζῆ ἡ ψυχὴ σου· ἐγὼ ἡ
 γυνὴ ἢ καταστᾶσα ἐνώπιόν σου ἐν τῷ προσευξασθαι πρὸς Κύριον ὑπὲρ
 τοῦ παιδαρίου τούτου. Προσηυξάμην πρὸς Κύριον, καὶ ἔδωκέ μοι τὸ
 5 αἴτημά μου, ὃ ἤτησάμην παρ' αὐτοῦ. Κἀγὼ κιχρῶ αὐτὸν τῷ Κυρίῳ πα-
 σας τὰς ἡμέρας, ἃς ζῆ αὐτός, χρήσιν τῷ Κυρίῳ». Οὐκ εἶπεν· Ἐγὼ ἡ
 γυνή, ἦν ὠνείδισας, ἦν ἐλοιδόρησας, ἦν ἔσκωψας εἰς παροιμίαν καὶ μέ-
 θην, διὸ ἔδειξέ σοι ὁ Θεός, ὅτι οὐ μεθύω, σὺ δὲ ἀπλῶς τοῦτο ἐνεκά-
 λεις'. Οὐδὲν τούτων τῶν τραχέων ρημάτων εἶπεν, ἀλλὰ μετ' ἐπιεικειᾶς
 10 ἀποκρίνεται πολλῆς· καίτοι τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔκβασιν ἔχουσα
 μαρτυροῦσαν αὐτῇ καὶ δυναμένη ὀνειδίσαι νῦν τῷ ἱερεῖ, ὡς εἰκῆ καὶ
 μάτην αὐτὴν μεμψαμένῳ τότε, οὐδὲν τούτων ποιεῖ, ἀλλὰ τὴν εὐεργε-
 σίαν τοῦ Θεοῦ λέγει μόνον.

Καὶ σκόπει δούλης εὐγνωμοσύνην. Ὅτε ἔπασχε κακῶς, οὐδενὶ
 15 τὴν συμφορὰν ἐξεκάλυπεν, οὐδὲ εἶπε πρὸς τὸν ἱερέα· ἀντίζηλον ἔχω
 γυναῖκα, κάκεινή μὲν ὀνειδίζουσά με καὶ λοιδορουμένη χορὸν ἔχει παί-
 δων, ἐγὼ δὲ ἐν ἐπιεικειᾷ ζῶσα, οὐδέπω καὶ τήμερον ἠδυνήθη γενέ-
 σθαι μήτηρ, ἀλλὰ συνέκλεισέ μου ὁ Θεὸς τὴν μήτραν καὶ θλιβομένην
 ὀρῶν οὐκ ἠλέησεν'. Οὐδὲν τούτων εἶπεν, ἀλλὰ σιγήσασα τῆς συμφορᾶς
 20 τὸ εἶδος, ὅτι ἀθυμεῖ μόνον ἐδήλωσεν, εἰποῦσα, ὅτι «γυνὴ ἐν σκληρᾷ
 ἡμέρᾳ ἐγὼ εἰμι»· καὶ οὐδ' ἂν τοῦτο ἐφθέγγατο, εἰ μὴ ὁ ἱερεὺς ἠνάγκασε,
 μεθύειν ὑποπτεύσας αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνῆκε τὴν πληγὴν ἐκείνην καὶ
 τὴν αἴτησιν ὁ Θεὸς ἔδωκε, τότε ποιεῖ καταφανῆ τὴν εὐεργεσίαν τῷ ἱε-
 ρεῖ, βουλομένη κοινωνῶν τῆς εὐχαριστίας λαβεῖν, ὥσπερ τότε τῆς εὐχῆς
 25 ἔλαβε, καὶ φησιν, «ὑπὲρ τοῦ παιδαρίου τούτου προσηυξάμην, καὶ ἔδω-
 κέ μοι Κύριος τὸ αἴτημά μου, ὃ ἤτησάμην παρ' αὐτοῦ. Καὶ νῦν κιχρῶ
 αὐτὸν τῷ Κυρίῳ». Ὅρα πῶς μετριάζει. Μὴ νομίσης με μέγα τι καὶ
 θαυμαστὸν ποιεῖν, φησί, ὅτι τὸ παιδίον ἀνατίθῃμι· οὐκ ἐγὼ κατήρξα
 τοῦ κατορθώματος, ἀλλ' ὄφειλὴν ἀποδίδωμι. Παρακαταθήκην γὰρ
 30 ἔλαβον, καὶ ταύτην ἀποκαθίστημι τῷ δεδωκότι. Καὶ ταῦτα τὰ ρήματα
 λέγουσα, καὶ ἑαυτὴν ἀνετίθει μετὰ τοῦ παιδίου, καθάπερ σειρᾷ τινι, τῇ
 τῆς φύσεως συμπαθείᾳ, πρὸς τὸν ναὸν ἑαυτῆς ἀναδήσασα.

δ'. Εἰ γὰρ ὅπου θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ ἡ καρδιά αὐτοῦ,
 πολλῶ μᾶλλον ὅπου τὸ παιδίον τῆς γυναικός, ἐκεῖ καὶ ἡ διάνοια τῆς
 35 μητρὸς ἦν καὶ ἡ γαστήρ αὐτῆς εὐλογίας ἐπληροῦτο πάλιν. Ἐπειδὴ γὰρ

10. Α' Βασ. 1,27-28. 11. Α' Βασ. 1,15.

12. Α' Βασ. 1,27-28. 13. Ματθ. 6,21.

λὺς χρόνος, θέλει νὰ τοῦ ὑπενθυμίσει ὅσα εἰπώθηκαν παλαιότερα. Γι' αὐτὸ λέει· «πρόσεξέ με, κύριε· εἶθε νὰ ζεῖ ἡ ψυχὴ σου· ἐγὼ εἶμαι ἡ γυναίκα ποὺ στάθηκε μπροστά σου καθὼς προσευχόταν στὸν Κύριο γι' αὐτὸ τὸ παιδάκι. Προσευχήθηκα στὸν Κύριο καὶ μοῦ ἔδωσε αὐτὸ ποὺ τοῦ ζήτησα. Καὶ ἐγὼ τὸ δανεῖζω στὸν Κύριο ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς ζωῆς του, νὰ ὑπηρετεῖ τὸν Κύριο»¹⁰. Δὲν εἶπε· “Εγὼ εἶμαι ἡ γυναίκα ποὺ ἔβρισες, ποὺ πρόσβαλες, ποὺ κοροΐδεψες γιὰ ἀφροσύνη καὶ μέθη· γι' αὐτὸ σοῦ ἔδειξε ὁ Θεὸς ὅτι δὲν μεθάω· ἐνῶ ἐσὺ μὲ κατηγοροῦσες ἀσυλλόγιστα”. Δὲν εἶπε καμμιά ἀπὸ αὐτὲς τὶς βαρεῖες λέξεις, ἀλλὰ ἀπαντᾷ μὲ πολλὴ καλωσύνη· ἂν καὶ εἶχε ὡς μαρτυρία ὑπὲρ αὐτῆς τὴν ἔκβαση τῶν πραγμάτων καὶ μποροῦσε νὰ κατηγορήσει τώρα τὸν ἱερέα, ἐπειδὴ ἄσκοπα καὶ ἄδικα τὴν εἶχε τότε ἐπιτιμήσει, δὲν ἔκανε τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἀναφέρει μόνο τὴν εὐεργεσία τοῦ Θεοῦ.

Καὶ πρόσεχε εὐγνωμοσύνη δούλης. “Ὅταν ὑπέφερε, δὲν φανέρωσε σὲ κανένα τὴ συμφορὰ της, οὔτε εἶπε στὸν ἱερέα· ‘ἔχω γυναίκα ἀντίζηλη, ποῦ, ἂν καὶ μὲ προσβάλλει καὶ μὲ βρίζει, ἔχει ἓνα σωρὸ παιδιὰ, ἐνῶ ἐγὼ, ἂν καὶ ζῶ μὲ καλωσύνη, ποτὲ μέχρι σήμερα δὲν μπόρεσα νὰ γίνω μητέρα, ἀλλὰ ὁ Θεὸς ἔφραξε τὴ μήτρα μου καὶ βλέποντάς με νὰ στεναχωριέμαι δὲν μὲ λυπήθηκε”. Δὲν εἶπε τίποτα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἀπεσιώπησε τὸ εἶδος τῆς συμφορᾶς της καὶ φανέρωσε μόνο ὅτι στενοχωριέται, λέγοντας, «εἶμαι γυναίκα ποὺ περνᾷ δύσκολες μέρες»¹¹. Καὶ δὲ θὰ ἔλεγε οὔτε αὐτό, ἂν δὲν τὴν ἀνάγκαζε ὁ ἱερέας, ὑποπευόμενος ὅτι εἶναι μεθυσμένη. “Ὅταν ὁ ἅγιος ὁ Θεὸς θεράπευσε τὴν πληγὴ της ἐκείνη καὶ τῆς ἔδωσε αὐτὸ ποὺ ζήτησε, τότε φανερώνει τὴν εὐεργεσία στὸν ἱερέα, θέλοντας νὰ τὸν κάνει μέτοχο τῆς εὐχαριστίας, ὅπως τότε τὸν ἔκανε στὴν προσευχὴ της. Καὶ λέει· «γι' αὐτὸ τὸ παιδάκι προσευχήθηκα καὶ ἱκανοποίησε ὁ Κύριος τὸ αἶτημα ποὺ ζήτησα ἀπὸ αὐτόν. Καὶ τώρα τὸ δανεῖζω στὸν Κύριο»¹². Κοίταξε πῶς δείχνει μετριοφροσύνη. Μὴ νομίζεις, λέει, ὅτι κάνω κάτι τὸ σπουδαῖο καὶ ἀξιοθαύμαστο μὲ τὸ νὰ ἀφιερώνω τὸ παιδί· δὲν ἄρχισα ἐγὼ τὸ κατόρθωμα, ἀλλὰ ἀπλῶς ἀνταποδίδω κάτι ποὺ ὀφείλω. Γιατὶ πῆρα μιὰ παρακαταθήκη καὶ τὴν ἐπιστρέφω σ' αὐτόν ποὺ μοῦ τὴν ἔδωσε. Καὶ λέγοντας τὰ λόγια αὐτὰ ἀφιέρωνε καὶ τὸν ἑαυτὸ της μαζί μὲ τὸ παιδί, δένοντας τὸν ἑαυτὸ της στὸ ναὸ μὲ τὴ φυσικὴ συμπάθεια, σὰν μὲ κάποια ἀλυσίδα.

4. Ἐὰν λοιπὸν «ὅπου βρίσκεται ὁ θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ βρίσκεται καὶ ἡ καρδιά του»¹³, πολὺ περισσότερο καὶ ἡ σκέψη τῆς μητέρας βρισκόταν ἐκεῖ ὅπου ἦταν τὸ παιδί τῆς γυναίκας, καὶ ἡ κοιλία της

ταῦτα εἶπε τὰ ρήματα καὶ ἠῤξατο, ἄκουσον τί φησιν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸν Ἐλκανά· «ἀνταποδῶ σοι Κύριος σπέρμα ἕτερον ἀπὸ τῆς γυναικὸς ταύτης, ἀντὶ τοῦ χρέους, οὗ ἔχρησας τῷ Κυρίῳ». Παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν οὐκ ἔλεγεν, «ἀνταποδῶ σοι», ἀλλὰ τί· «δῶν σοι πᾶν αἴτημά σου». Ἐπειδὴ 5 δὲ ὀφειλέτην κατέστησε τὸν Θεόν, «ἀνταποδῶ σοι», λέγει, χρηστὰς περὶ τῶν μελλόντων ὑποτεινὼν ἐλπίδας. Εἰ γὰρ οὐκ ὀφείλων ἔδωκε, πολλῶ μᾶλλον μετὰ τὸ λαβεῖν ἀνταποδώσει. Καὶ ὁ πρῶτος τοίνυν ἐξ εὐχῆς, καὶ μετ' ἐκεῖνον ἐξ εὐλογίας τὰς ἀρχὰς ἔλαβον, καὶ οὕτω λοιπὸν ὀλόκληρος ὁ καρπὸς τῆς γυναικὸς ἠγιάζετο. Καὶ ἦν ὁ μὲν πρωτότοκος 10 κατόρθωμα τῆς γυναικὸς, ὁ δευτερός δὲ αὐτῆς καὶ τοῦ ἱερέως κοινωνός. Καὶ καθάπερ γῆ λιπαρὰ καὶ πίων, δεξαμένη τὰ σπέρματα, κομῶντα δείκνυσιν ἡμῖν τὰ λήϊα, οὕτω καὶ ἡ γυνή, μετὰ πίστεως τὰ ρήματα δεξαμένη τοῦ ἱερέως, κομῶντας ἡμῖν στάχυας ἐτέρους ἤνεγκε, καὶ τὴν παλαιὰν μετέβαλεν ἀράν, ἀπὸ εὐχῆς καὶ εὐλογίας τίκτουσα.

15 Καὶ σὺ τοίνυν, ὦ γύναι, ταύτην ζήλωσον, κἂν μὲν στεῖρα ᾖς, εὐχὴν τε ἐπίδειξαι τοιαύτην καὶ τὸν ἱερέα παρακάλεσον συνεφάμασθαί σοι τῆς πρεσβείας. Πάντως, ἂν μετὰ πίστεως δέξῃ τὰ ρήματα, εἰς καρπὸν τελευτήσει καλὸν καὶ ὄριμον τῶν πατέρων ἢ εὐλογία. Ἄν δὲ γένη μήτηρ, ἀνάθες σου καὶ σὺ τὸν υἱόν. Ἐκεῖνη εἰς ναὸν ἀνήγαγε, σὺ ναὸν 20 κατασκεύασον σαυτὴν βασιλικόν. «Τὰ γὰρ μέλη ὑμῶν», φησί, «σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐστί καὶ ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἀγίου Πνεύματος». Καὶ πάλιν «ἐνοικήσω ἐν ὑμῖν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω». Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον οἰκίαν μὲν γεγηρακυῖαν καὶ καταπίπτειν μέλλουσαν διορθοῦν καὶ χρήματα δαπανῶντας καὶ οἰκοδόμους συλλέγοντας καὶ πάντα πραγμα- 25 τευομένους, τὴν δὲ οἰκίαν τοῦ Θεοῦ (οἰκία γὰρ τοῦ Θεοῦ, τοῦ νέου γένοιτ' ἂν ἢ ψυχὴ) μηδὲ τῆς τυχούσης ἀξιοῦν προνοίας; Ὅρα μὴ ταῦτὸν ἀκούσης, ὅπερ καὶ Ἰουδαῖοι ποτε ἤκουσαν. Ἐκεῖνοι γὰρ ἐπειδὴ τὸν ναὸν τοῦτον τὸν αἰσθητὸν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπανελθόντες ἡμελημένον ἐώρων καὶ τὰς ἐαυτῶν ἐκαλλώπιζον οἰκίας, οὕτω παρώξυναν 30 τὸν Θεόν, ὥς πέμψαι τὸν προφήτην καὶ λιμὸν ἀπειλῆσαι καὶ πολλὴν τῶν ἀναγκαίων τὴν σπάνιν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀπειλῆς ταύτης εἰπεῖν, αὕτη δὲ ἦν, ὅτι «ὕμεῖς μὲν οἰκεῖτε ἐν οἴκοις κοιλοστάθμοις, ὁ δὲ οἶκός

γέμιζε πάλι ἀπὸ εὐλογία. Γιατί, ὅταν εἶπε αὐτὰ τὰ λόγια καὶ προσευχήθηκε, ἄκουσε τί εἶπε ὁ ἱερέας στὸν Ἐλκανά: «εἶθε νὰ σοῦ ἀνταποδώσει ὁ Κύριος καὶ ἄλλα παιδιὰ ἀπὸ τὴ γυναῖκα αὐτῆ, ἐναντι τοῦ τάματος ποὺ ἀφιέρωσες στὸν Κύριο»¹⁴. Στὴν ἀρχὴ βέβαια δὲν ἔλεγε «νὰ σοῦ ἀνταποδώσει», ἀλλὰ τί; «εἶθε νὰ σοῦ δώσει ὅ,τι ζητᾶς»¹⁵. Ἐπειδὴ ὁμως τώρα ἔκανε ὀφειλέτῃ τὸ Θεό, λέει: «εἶθε νὰ σοῦ ἀνταποδώσει», στηρίζοντας καλὰς ἐλπίδες γιὰ τὸ μέλλον. Γιατί, ἐὰν ἔδωσε χωρὶς νὰ ὀφείλει, πολὺ περισσότερο θὰ ἀνταποδώσει τώρα ποὺ ἔλαβε. Καὶ ὁ πρῶτος βέβαια καρπὸς ἄρχισε μὲ τὴν προσευχή, ἐνῶ οἱ ἄλλοι μετὰ ἀπὸ αὐτὸν μὲ τὴν εὐλογία, καὶ ἔτσι ἀγιάσθηκε ὁλόκληρος ὁ καρπὸς τῆς γυναίκας. Ἐπίσης ὁ πρωτότοκος υἱὸς ἦταν κατόρθωμα τῆς γυναίκας, ἐνῶ ὁ δεύτερος ἦταν κοινὸς αὐτῆς καὶ τοῦ ἱερέα. Καὶ ὅπως ἡ λιπαρὴ καὶ εὐφορὴ γῆ, ὅταν δεχτεῖ τοὺς σπόρους, ἀποδίδει ἄφθονα στάχυα, ἔτσι καὶ ἡ γυναῖκα, ὅταν δέχτηκε τὰ λόγια τοῦ ἱερέα μὲ πίστη, μᾶς ἔφερε ἄλλα ἄφθονα στάχυα καὶ ἄλλαξε τὴν παλιὰ κατάρα, γεννώντας μὲ προσευχὴ καὶ εὐλογία.

Καὶ σὺ λοιπόν, γυναῖκα, νὰ μιμηθεῖς αὐτὴν καί, ἂν εἶσαι στεῖρα, παρουσίασε τέτοια προσευχὴ καὶ παρακάλεσε τὸν ἱερέα νὰ σὲ βοηθήσει μὲ τὴ μεσιτεία του. Ὅπωςδὴποτε ἐὰν δεχτεῖς μὲ πίστη τὰ λόγια, ἡ εὐλογία τῶν πατέρων θὰ καταλήξει σὲ καλὸ καὶ ὠραῖο καρπὸ. Ἄν πάλι γίνεις μητέρα, ἀφιέρωσε καὶ σὺ τὸ γιό σου. Ἐκείνη τὸν ὀδήγησε στὸ ναό, ἐσὺ κάνε τὸν ἑαυτό σου ναὸ βασιλικό. Γιατί λέει, «τὰ μέλη σας εἶναι σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ποὺ κατοικεῖ μέσα σας»¹⁶. Καὶ πάλι: «θὰ κατοικήσει μέσα σας καὶ θὰ περπατήσει»¹⁷. Γιατί πῶς δὲν εἶναι παράλογο νὰ ἐπισκευάζουμε ἓνα σπίτι παλιό, ποὺ πρόκειται νὰ καταρρεύσει, δαπανώντας χρήματα καὶ συγκεντρώνοντας οἰκοδόμους καὶ ἐνδιαφερόμενοι γιὰ ὅλα, καὶ τὸ σπίτι τοῦ Θεοῦ (γιατί σπίτι τοῦ Θεοῦ μπορεῖ νὰ γίνῃ ἡ ψυχὴ τοῦ νέου) νὰ μὴ τὸ θεωροῦμε ἄξιο τῆς παραμικρῆς φροντίδας; Πρόσεχε μὴν ἀκούσεις αὐτὸ ποὺ ἄκουσαν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι κάποτε. Γιατί ἐκεῖνοι, ὅταν ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, ἐνῶ ἔβλεπαν τὸν ὑλικὸ αὐτὸ ναὸ παραμελημένο, ἐξωραΐζαν τὰ σπίτια τους καὶ ἐξόργισαν τόσο πολὺ τὸ Θεό, ὥστε νὰ στείλῃ τὸν προφήτη, ὁ ὁποῖος ἀπειλήσε πείνα καὶ μεγάλη ἔλλειψη τῶν ἀναγκαίων καὶ εἶπε τὴν αἰτία τῆς ἀπειλῆς: «ἐσεῖς βέβαια κατοικεῖτε σὲ σπίτια μὲ φατνώματα, ἐνῶ τὸ δικό μου σπίτι ἔχει ἐρημω-

16. Α΄ Κορ. 6,19. 17. Β΄ Κορ. 6,16.

μου ήρήμωται. Εἰ δὲ περὶ τὸν ναὸν ἐκεῖνον ἢ ὀλιγοῦρα τοσαύτην ἐξήγειρε τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν, πολλῶ μᾶλλον ἢ τοῦ ναοῦ τούτου ραθυμία παροξυνεῖ τὸν Δεσπότην· πολλὸ γὰρ οὗτος ἐκεῖνου τιμιώτερος, ὅσω καὶ μείζονα ἔχει τῆς ἀγιαστίας τὰ σύμβολα.

5 Μὴ τοίνυν ἀφῆς τοῦ Θεοῦ τὸν οἶκον σπήλαιον γενέσθαι ληστῶν, ἵνα μὴ καὶ ἐτέραν ἐπιτίμησιν ἀκούσης, ἦν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ὁ Χριστὸς ἐποιήσατο λέγων· «ὁ οἶκος τοῦ Πατρὸς μου οἶκος προσευχῆς ἐστίν, ὑμεῖς δὲ ἐποίησατε αὐτὸν σπήλαιον ληστῶν». Πῶς δὲ σπήλαιον ληστῶν γίνεται; Ὅταν ἀνελευθέρους καὶ ἀνδραποδώδεις ἐπιθυμίας, 10 ὅταν ἀσέλγειαν πᾶσαν εἰσελθεῖν καὶ ἐμφιλοχωρῆσαι ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων ἐάσωμεν. Ληστῶν γὰρ χαλεπώτεροι οἱ τοιοῦτοι λογισμοί, τὴν ἐλευθερίαν τῶν παίδων ἐξανδραποδίσαντες, καὶ δούλους τῶν ἀλόγων ποιοῦσι παθῶν, κατακεντοῦντες αὐτοὺς πάντοθεν καὶ πολλῶν τραυμάτων πληροῦντες αὐτῶν τὴν διάνοιαν. Διὸ δὴ ταῦτα καθ' ἐκάστην ἡμέ- 15 ραν περισκοπῶμεν καὶ καθάπερ μάστιγι τῶ λόγῳ χρώμενοι, πάντα τὰ τοιαῦτα πάθη τῆς ἐκείνων ψυχῆς ἀπελαύνωμεν, ἵνα τῆς ἄνω πολιτείας μετασχεῖν δυνηθῶσιν ἡμῖν οἱ παῖδες καὶ τὴν ἐκεῖ λειτουργίαν ἐπιτελέσαι πᾶσαν. Οὐκ οἴδετε, ὅτι οἱ ἐν ταῖς πόλεσι πολιτευόμενοι, τῆς θηλῆς 20 πολλάκις τοὺς ἑαυτῶν παῖδας εὐθὺς ἀποσπασθέντας, θαλλοφόρους καὶ ἀγνοητάς καὶ γυμνασιάρχους καὶ χορειάρχας ποιοῦσι; Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐργασώμεθα· ἐκ πρώτης ἡλικίας αὐτοὺς εἰς τὴν πολιτείαν εἰσάγωμεν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Αὕτη μὲν γὰρ ἢ ἐπίγειος δαπανηρὰ μόνον ἐστὶ καὶ κέρδος οὐδὲν ἔχει.

ε'. Ποῖον γὰρ ἂν γένοιτο κέρδος ἐκ τῆς τῶν δῆμων εὐφημίας; εἰπέ 25 μοι. Τῆς ἐσπέρας γὰρ καταλαβούσης εὐθέως ὁ κρότος ἐκεῖνος καὶ ὁ θόρυβος ἅπας μαραίνεται καὶ παρελθούσης τῆς πανηγύρεως, ὡσπερ ὄναρ τρυφήσαντες, οὕτως ἔρημοι πάσης καθίστανται εὐφροσύνης, καὶ οὔτε τὴν ἀπὸ τοῦ στεφάνου, οὔτε τὴν ἀπὸ τῆς στολῆς τῆς λαμπρᾶς καὶ τῆς ἄλλης φαντασίας ἀπάσης εὐθυμίαν ἐγγινομένην αὐτοῖς ζητοῦντες 30 εὐρεῖν δύναται ἂν, ἀνέμου παντὸς ταχύτερον παραδραμόντων αὐτοὺς ἀπάντων. Ἡ δὲ τῶν οὐρανῶν πολιτεία τουναντίον ἅπαν· χωρὶς δαπάνης πολὺ φέρει κέρδος ἡμῖν καὶ μόνιμον. Οὐ γὰρ ἄνθρωποι μεθύοντες, ἀλλὰ τῶν ἀγγέλων ὁ δῆμος τὸν ἐκεῖ πολιτευόμενον κροτοῦσι διηνεκῶς. Καὶ τί λέγω τῶν ἀγγέλων τὸν δῆμον; Αὐτὸς αὐτὸν ὁ τὸν ἀγγέλων Δε- 30 σπότης ἐπαινέσει καὶ ἀποδέξεται. Ὁ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαινούμενος,

θεῖ»¹⁸. Ἐὰν ὁμως ἡ ἀδιαφορία γιὰ ἐκεῖνο τὸ ναὸ προκάλεσε τόσο τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, πολὺ περισσότερο θὰ ἐξοργίσει τὸ Δεσπότη ἡ ἀδιαφορία γιὰ τὸ ναὸ αὐτόν· γιατί αὐτὸς εἶναι πιὸ πολῦτιμος ἀπὸ ἐκεῖνον, ὅσο εἶναι μεγαλύτερα τὰ σύμβολα τοῦ ἀγιασμοῦ ποῦ ἔχει.

Μὴν ἀφήσεις λοιπὸν τὸ σπίτι τοῦ Θεοῦ νὰ γίνει σπήλαιο ληστῶν, γιὰ νὰ μὴ ἀκούσεις καὶ ἄλλη ἐπιτίμηση, ποῦ ἔκανε ὁ Χριστὸς στοὺς Ἰουδαίους λέγοντας: «τὸ σπίτι τοῦ Πατέρα μου εἶναι σπίτι προσευχῆς, ἐνῶ ἐσεῖς τὸ κάνετε σπήλαιο ληστῶν»¹⁹. Πῶς ὁμως γίνεται σπήλαιο ληστῶν; Ὅταν ἀφήσουμε νὰ μποῦν καὶ νὰ εἰσχωρήσουν στὶς ψυχὰς τῶν νέων ἀνελεύθερες καὶ δουλικὲς ἐπιθυμίες καὶ κάθε εἶδους ἀσέλγεια. Γιατί εἶναι χειρότεροι ἀπὸ ληστὲς αὐτοὶ οἱ λογισμοί, οἱ ὁποῖοι αἰχμαλωτίζουν τὴν ἐλευθερία τῶν παιδιῶν, τὰ κάνουν δούλους τῶν ἀλόγων παθῶν, κατατρυπώντας τα ἀπὸ παντοῦ καὶ γεμίζοντας τὴ διάνοιά τους μὲ πολλὰ τραύματα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἄς τὰ ἐπιβλέπουμε καθημερινὰ καὶ χρησιμοποιώντας τὸ λόγο σὰν μαστίγιον, ἄς διώχνουμε ὅλα τὰ πάθη αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἀπὸ τὴν ψυχὴ ἐκείνων, γιὰ νὰ μπορέσουν τὰ παιδιά μας νὰ γίνουν μέτοχοι τῆς οὐράνιας πολιτείας καὶ νὰ ἐπιτελέσουν ὀλόκληρον τὸν ἐκεῖ προορισμὸν τους. Δὲν εἶδατε ὅτι ὅσοι ζοῦν στὶς πόλεις πολλὰς φορές, μόλις τὰ παιδιά τους ἀποκοποῦν ἀπὸ τὴν θηλή, τὰ κάνουν θαλλοφόρους καὶ ἀγωνοθέτες καὶ γυμνασιάρχες καὶ χορωδιάρχες; Αὐτὸ ἄς κάνουμε καὶ ἐμεῖς· ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία τους ἄς τὰ ὀδηγήσουμε στὴν οὐράνια πολιτεία. Γιατί αὐτὴ ἡ ἐπίγεια εἶναι μόνο δαπανηρὴ καὶ δὲν φέρνει κανένα κέρδος.

5. Πράγματι, πές μου, ποῖο κέρδος θὰ μπορούσε νὰ προέλθει ἀπὸ τὶς ἐπευφημίες τοῦ λαοῦ; Γιατί, ὅταν ἔρθει ἡ νύχτα ἀμέσως ὅλος ἐκεῖνος ὁ κρότος καὶ ὅλος ὁ θόρυβος σβήνει καὶ ὅταν περάσει τὸ πανηγύρι, σὰν νὰ ἀπόλαυσαν ἓνα ὄνειρον, ἔτσι μένουν πάλι ἔρημοι ἀπὸ κάθε εὐφροσύνη καὶ δὲν μποροῦν νὰ βροῦν, ἂν καὶ τὴν ἀναζητοῦν, τὴν εὐθυμία οὔτε ἀπὸ τὰ στεφανώματα, οὔτε ἀπὸ τὶς πολυτελεῖς ἐνδυμασίες καὶ τὴν ἄλλη ἐντυπωσιακὴ ἐμφάνιση, διότι ὅλα αὐτὰ πέρασαν γρηγορότερα ἀπὸ κάθε ἄνεμον. Ἐνῶ ἡ πολιτεία τῶν οὐρανῶν εἶναι τελειῶς ἀντίθετη· χωρὶς δαπάνη μᾶς φέρνει πολὺ καὶ μόνιμον κέρδος. Γιατί αὐτὸν ποῦ ζεῖ ἐκεῖ δὲν τὸν ἐπευφημοῦν διαρκῶς ἄνθρωποι μεθυσμένοι, ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων. Καὶ γιατί λέω τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων; Θὰ τὸν ἐπαινέσει καὶ θὰ τὸν ἀποδεχθεῖ ὁ ἴδιος ὁ Δεσπότης τῶν ἀγγέλων. Καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἐπαινεῖται ἀπὸ τὸ Θεό, ὄχι μιά, οὔτε δύο καὶ τρεῖς μέρες, ἀλλὰ αἰῶνια πανηγυρίζει στεφανωμένος καὶ δὲ θὰ δεῖς ποτὲ τὸ κεφάλι

οὐ μίαν, οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ αἰῶνος πομπεύει στεφανηφορῶν καὶ γυμνῆν οὐκ ἂν ποτε ἴδοις τῆς δόξης ἐκείνης τὴν τοῦ τοιοῦτου κεφαλὴν· οὐ γὰρ ὠρισμέναις ἡμέραις ὁ τῆς πανηγύρεως ταύτης περιγέγραπται χρόνος, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀθανασίαν τῶν μελόντων ἐπεκτείνεται. Ταύτης τῆς λειτουργίας οὐκ ἂν ποτε γένοιτο πενία κώλυμα, ἀλλὰ δυνατόν καὶ τὸν πένητα λειτουργῆσαι ταύτην τὴν λειτουργίαν, καὶ μάλιστα τὸν πένητα, ἅτε πάσης ἀπηλλαγμένον φαντασίας βιωτικῆς· οὐ γὰρ δαπάνης χρημάτων καὶ περιουσίας, ἀλλὰ ψυχῆς δεῖ καθαρᾶς καὶ σωφρονούσης διανοίας. Ἀπὸ ταύτης καὶ τὰ ἱμάτια τῆς πολιτείας ἐκείνης ὑφαίνεται τῇ ψυχῇ καὶ ὁ στέφανος πλέκεται, ὥστε ἂν μὴ τοῖς τῆς ἀρετῆς ἢ κεκοσμηῆν κατορθώμασιν, οὐδὲν ὄφελος αὐτῇ χρυσοῦ πολλοῦ· ὥπερ οὖν οὐδὲ βλάβος ἔσται πενίας, εἰάν τὸν ἔνδοθεν ἔχη πλοῦτον ἐναποκεείμενον.

Ταύτην τὴν λειτουργίαν μὴ μόνον ἄρρενες παῖδες, ἀλλὰ καὶ θυγατέρες ἡμῖν λειτουργήτουσαν· οὐ γὰρ ὡσπερ ἐπὶ τῆς ἔξωθεν πολιτείας ἀνδράσι μόνον ταῦτα λειτουργεῖν ἐπιτέτακται, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας ἐκεῖνο τὸ θέατρον δέχεται καὶ γέροντας καὶ νέους καὶ δούλους καὶ ἐλευθέρους. Ὅπου γὰρ ψυχῆς ἐστὶν ἡ ἐπίδειξις, οὐ φύσις, οὐχ ἡλικία, οὐκ ἀξίωμα βιωτικόν, οὐκ ἄλλο οὐδὲν ἐμποδίζει πέφυκε. Διὰ δὴ τοῦτο, παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς, ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐκδιδόναι καὶ υἱοὺς καὶ θυγατέρας ταῖς τοιαύταις λειτουργίαις καὶ τὸν τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ ἀρμόζοντα προαποτίθεσθαι πλοῦτον αὐτοῖς, οὐ χρυσοῖον κατορύττοντας, οὐδὲ ἀργύριον συλλέγοντας, ἀλλὰ ἐπιείκειαν, σωφροσύνην, σεμνότητα, τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετὴν ἐναποτιθεμένους αὐτῶν τῇ ψυχῇ. Ταύτης γὰρ δεῖται τῆς δαπάνης ἐκείνη ἡ λειτουργία. Ἐὰν ταύτην οὖν καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς παιδίοις συλλέξωμεν τὴν εὐπορίαν, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον πολλῆς ἀπολαυσόμεθα τῆς λαμπρότητος, καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν τῆς μακαρίας ἐκείνης ἀκουσόμεθα φωνῆς, δι' ἣν ἅπαντας τοὺς ὁμολογῆσαντας αὐτὸν ὁ Χριστὸς ἀνακηρύττει. Ὁμολογία δὲ οὐχ ἡ διὰ τῆς πίστεως μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἡ διὰ τῶν ἔργων, ὡς εἰάν μὴ καὶ αὐτὴ παρῆ, κινδυνεύομεν μετὰ τῶν ἀρνούμενων κολάζεσθαι. Οὐ γὰρ εἰς ἀρνήσεώς ἐστὶ τρόπος, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ διάφοροι, οὓς ὁ Παῦλος ἡμῖν ὑπογράφων οὕτως ἔλεγε· «Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναί, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται»· καὶ πάλιν· «εἰ δέ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ,

του γυμνὸ ἀπὸ τῆ δόξα ἐκείνη· γιατί ὁ χρόνος τοῦ πανηγυριοῦ αὐτοῦ δὲν περιορίζεται σὲ ὀρισμένες μόνο μέρες, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται στὴν αἰωνιότητα τοῦ μέλλοντος. Σ' αὐτὴ τῆ λειτουργία δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ γίνεῖ ἐμπόδιο ἢ φτώχεια, ἀλλὰ εἶναι δυνατό καὶ ὁ φτωχὸς νὰ τελέσει αὐτὴ τῆ λειτουργία, καὶ προπάντων ὁ φτωχὸς, ἐπειδὴ εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε βιωτικὴ ματαιοδοξία· γιατί δὲν χρειάζεται δαπάνη χρημάτων καὶ περιουσίας, ἀλλὰ ψυχὴ καθαρὴ καὶ διάνοια γεμάτη σωφροσύνη. Ἀπὸ αὐτὴν ὑφαίνονται γιὰ τὴν ψυχὴ καὶ τὰ ἐνδύματα τῆς πολιτείας ἐκείνης καὶ πλέκεται τὸ στεφάνι· ὥστε, ἂν δὲν εἶναι στολισμένη μὲ τὰ κατορθώματα τῆς ἀρετῆς, δὲν τὴν ὠφελεῖ σὲ τίποτα τὸ πολὺ χρυσάφι· ὅπως ἀκριβῶς οὔτε ζημιὰ προκαλεῖται ἀπὸ τὴ φτώχεια, ἐὰν ἔχει ἀποθησαυρισμένο πλοῦτο ἐσωτερικόν.

Αὐτὴ τῆ λειτουργία ἄς τὴν ἐκτελοῦν ὄχι μόνο τὰ ἄρρενα παιδιά, ἀλλὰ καὶ οἱ θυγατέρες μας· γιατί δὲν ἔχει δοθεῖ ἐντολὴ οἱ λειτουργίες αὐτὲς νὰ ἀσκοῦνται μόνο ἀπὸ ἄνδρες, ὅπως συμβαίνει στὴν κοσμικὴ πολιτεία, ἀλλὰ τὸ θέατρο ἐκεῖνο δέχεται καὶ γυναῖκες καὶ γέροντες καὶ νέους καὶ δούλους καὶ ἐλεύθερους. Γιατί, ὅπου χρειάζεται ἡ ἐπίδειξη ψυχῆς, οὔτε ἡ φύση, οὔτε ἡ ἡλικία, οὔτε κοσμικὸ ἀξίωμα, οὔτε τίποτα ἄλλο μπορεῖ νὰ γίνεῖ ἐμπόδιο. Γι' αὐτὸ λοιπὸν σᾶς παρακαλῶ ὅλους ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία νὰ παραδίνετε τοὺς υἱοὺς καὶ τὶς θυγατέρες σας σ' αὐτὲς τὶς λειτουργίες καὶ νὰ ἐναποθέτετε σ' αὐτοὺς τὸν πλοῦτο ποὺ ταιριάζει στὴν πολιτεία αὐτὴ, χωρὶς νὰ κρύβετε χρυσάφι στὴ γῆ, οὔτε νὰ συγκεντρώνετε ἀσήμι, ἀλλὰ νὰ ἐναποθέτετε στὴν ψυχὴ τους καλωσύνη, σωφροσύνη, σεμνότητα καὶ κάθε ἄλλη ἀρετὴ. Γιατί αὐτὴ τῆ δαπάνη χρειάζεται αὐτὴ ἡ λειτουργία. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸν τὸν πλοῦτο συγκεντρώσουμε γιὰ μᾶς καὶ τὰ παιδιά μας, καὶ στὴν ἐδῶ ζωὴ θὰ ἀπολαύσουμε μεγάλη λαμπρότητα καὶ στὴ μέλλουσα ζωὴ θὰ ἀκούσουμε ἐκείνη τῆ μακάρια φωνὴ μὲ τὴν ὁποία ὁ Χριστὸς ἀνακηρύττει ὅλους ὅσους τὸν ὁμολόγησαν. Καὶ ὁμολογία δὲν εἶναι μόνο αὐτὴ ποὺ γίνεται μόνο μὲ τὴν πίστη, ἀλλὰ καὶ ἐκείνη ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ τὰ ἔργα, ὥστε ἐὰν δὲν ὑπάρχει καὶ αὐτὴ, κινδυνεύουμε νὰ τιμωρηθοῦμε μαζὶ μὲ τοὺς ἀρνητὲς τῆς πίστεως. Γιατί δὲν ὑπάρχει ἓνας τρόπος ἀρνήσεως, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ διάφοροι, τοὺς ὁποίους ὑπογραμμίζοντας ὁ Παῦλος ἔλεγε· «ὁμολογοῦν ὅτι γνωρίζουν τὸ Θεόν, μὲ τὰ ἔργα τους ὅμως τὸν ἀρνοῦνται»²⁰. Καὶ πάλι· «ἐὰν κάποιος δὲν φροντίζει γιὰ τοὺς δικούς του καὶ μάλιστα γιὰ τὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς του, ἔχει ἀρνηθεῖ τὴν πίστη καὶ

τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων»· καὶ πάλιν· «φεύγετε τὴν πλεονεξίαν, ἣτις ἐστὶν εἰδωλολατρία».

Ἐπεὶ οὖν ἀρνήσεως τοσοῦτοι τρόποι, εὐδὴλον ὅτι καὶ ὁμολογίας τοσοῦτοι καὶ πολλῶ πλείους, οὓς δὴ πάντας ὁμολογήσαι σπουδάσωμεν, ἵνα καὶ αὐτοὶ τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς τιμῆς ἀπολαύσωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

εἶναι χειρότερος ἀπὸ τοὺς ἀπίστους»²¹. Καὶ πάλι· «ἀποφεύγετε τὴν πλεονεξία, πὺ εἶναι εἰδωλολατρία»²².

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὑπάρχουν τόσοι πολλοὶ τρόποι ἀρνήσεως, εἶναι φανερὸ ὅτι ὑπάρχουν καὶ τόσοι τρόποι ὁμολογίας, καὶ πολὺ περισσό-
τεροι. Αὐτοὺς λοιπὸν ἄς φροντίσουμε νὰ τοὺς ἐφαρμόσουμε ὄλους, γιὰ
νὰ ἀπολαύσουμε καὶ ἡμεῖς τὴν τιμὴ στοὺς οὐρανοὺς, μετὴ χάρι καὶ φι-
λανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καὶ μαζὶ
μετὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στὸν Πατέρα μαζὶ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα,
τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

21. Α' Τιμ. 5,8.

22. Κολ. 3,5.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΤΑΣ ΣΥΝΑΞΕΙΣ ΚΑΤΑΛΙΜΠΑΝΟΝΤΑΣ

Καὶ εἰς τὰ θέατρα ἀναβαίνοντας, καὶ ὅτι οὐ μόνον χρησιμωτέρα τῆς ἐν θεάτροις διαγωγῆς ἢ ἐν ἐκκλησίᾳ διατριβή, ἀλλὰ καὶ ἡδίων· καὶ εἰς τε τὴν δευτέραν ρῆσιν τῆς εὐχῆς τῆς Ἑλληνικῆς, καὶ εἰς τὸ δεῖν συνεχῶς εὐχεσθαι καὶ ἐν παντὶ τόπῳ, κἂν ἐν ἀγορᾷ ὦμεν, κἂν ἐν ὁδῷ, κἂν ἐπὶ κλίνῃς.

α'. Οὐκ οἶδα ποίοις χρήσομαι λόγοις σήμερον. Καὶ γάρ, ὁρῶν τὰς συνάξεις ἐλαττωμένας, προφήτας ὑβρίζομένους, ἀποστόλους ὑπερορωμένους, πατέρας καταφρονουμένους, διὰ τῶν δούλων εἰς τὸν Δεσπότην διαβαίνουσαν τὴν ὑβρίν, βούλομαι μὲν ἐγκαλέσαι, τοὺς δὲ ὀφείλοντας ἀκούσαι τῆς κατηγορίας οὐχ ὁρῶ παρόντας, ἀλλ' ὑμᾶς τοὺς οὐδὲν δεομένους τῆς παραινέσεως ταύτης καὶ τῆς νοουθεσίας. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ οὕτω σιγητέον ἡμῖν· τὴν τε γὰρ ὁδύνην τὴν ἐπ' ἐκείνοις διαπνεῦσαι μικρὸν παρασκευάσομεν εἰς τὰ ἔξω, διὰ τῶν ρημάτων ἐκβάλλοντες αὐτήν, αὐτοὺς τε ἐκείνους αἰσχύνεσθαι καὶ ἐρυθριᾶν ποιήσομεν, τοσοῦτους αὐτοῖς ἐπαφέντες κατηγοροῦς, τοὺς ἀκούοντας ἅπαντας ὑμᾶς. Εἰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα παρεγένοντο, ἡμῶν μόνον ἐπιτιμώντων ἤκουαν ἂν, νῦν δὲ φεύγοντες τὴν παρ' ἡμῶν ἐπιτίμησιν, παρ' ὑμῶν ταῦτα ἀκούονται πάντα. Οὕτω καὶ φίλοι ποιοῦσιν· ἐπειδὴν τοὺς ὑπευθύνους μὴ εὐρωσι, τοῖς ἐκείνων ἐντυγχάνουσι φίλοις, ὥστε ἀπελθόντας εἰπεῖν τὰ εἰρημένα.

Τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησε· τοὺς γὰρ εἰς αὐτὸν ἡμαρτηκότας ἀφείξ, τῷ μηδὲν ἡδίκηκότι κατεντυγχάνει τῷ Ἱερεμίᾳ, λέγων· «εἶδες τί ἐποίησέ μοι ἡ ἀσύνητος θυγάτηρ Ἰούδα;» Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ὑμῖν ὑπερεντυγχάνομεν κατ' ἐκείνων, ἵνα ἀπελθόντες διορθώσητε αὐτούς. Τίς γὰρ ἂν ἐνέγκῃ τὴν ὀλιγορίαν τὴν τοσαύτην; Ἐπαξ τῆς ἑβδομάδος ἐνταῦθα συλλεγόμεθα, καὶ οὐδὲ ταύτην ἀνέχονται τὴν ἡμέραν τῶν βιωτικῶν ὑπερορᾶν φροντίδων· κἂν ἐγκαλῇ τις, εὐθέως πενίαν προβάλλονται,

1. Πρβλ. Ἱερ. 3,6 ἐ.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΠΟΥΝ ΤΙΣ ΙΕΡΕΣ ΣΥΝΑΞΕΙΣ

Καὶ πηγαίνουν στὰ θέατρα, καὶ ὅτι ἡ προσέλευση στὴν ἐκκλησία εἶναι ὄχι μόνο πιὸ χρήσιμη ἀπὸ τὴν παρακολούθηση τῶν θεάτρων, ἀλλὰ καὶ πιὸ εὐχάριστη· καὶ στὸ δεῦτερο μέρος τῆς προσευχῆς τῆς Ἄννας καὶ στὸ ὅτι πρέπει συνεχῶς νὰ προσευχόμαστε σὲ κάθε τόπο, εἴτε βρισκόμαστε στὴν ἀγορὰ εἴτε στὸ δρόμο εἴτε στὸ κρεβάτι μας.

1. Δὲν γνωρίζω κι ἐγὼ ποιά λόγια νὰ χρησιμοποιήσω σήμερα. Πραγματικά, βλέποντας τὶς συνάξεις νὰ ἐλαττώνονται, τοὺς προφήτες νὰ βρίσκονται, τοὺς ἀποστόλους νὰ περιφρονοῦνται, τοὺς πατέρες νὰ παραθεωροῦνται, τὴν προσβολὴ νὰ μεταφέρεται ἀπὸ τοὺς δούλους στὸν Κύριο, θέλω βέβαια νὰ ἀπαγγεῖλω κατηγορία, ὅμως δὲ βλέπω νὰ εἶναι παρόντες αὐτοὶ πού πρέπει ν' ἀκούσουν τὴν κατηγορία, ἀλλὰ βλέπω ἐσᾶς πού δὲν ἔχετε ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὴ τὴν παραινέση καὶ νουθεσία. Πλὴν ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι πρέπει νὰ σιωπήσουμε. Πρέπει λοιπὸν νὰ λάβουμε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ὥστε καὶ ἡ λύπη μας γιὰ ἐκείνους νὰ διοχετευθεῖ σιγὰ – σιγὰ πρὸς τὰ ἔξω, γιατί θὰ τὴν ἐξωτερικεύσουμε μὲ τὰ λόγια καὶ θὰ τοὺς κάνουμε νὰ ντραποῦν καὶ νὰ κοκκινίσουν, ἀφοῦ θὰ στείλουμε ἐναντίον τους τόσους πολλοὺς κατηγοροῦς, δηλαδή ὄλους ἐσᾶς πού μὲ ἀκοῦτε. Γιατί, ἂν ἔρχονταν ἐδῶ, θὰ ἄκουαν μόνο ἐμένα νὰ τοὺς ἐπιτιμῶ, ἐνῶ τώρα πού γλυτώνουν τὴ δική μου ἐπιτίμηση, θὰ τὰ ἀκούσουν ὅλα ἀπὸ σᾶς. Ἔτσι κάνουν καὶ οἱ φίλοι. Ὅταν δὲν βροῦν τοὺς ὑπεύθυνους, συναντοῦν τοὺς φίλους ἐκείνων, ὥστε, μεταβαίνοντας σ' ἐκείνους, νὰ τοὺς μεταφέρουν ὅσα λέχθηκαν.

Αὐτὸ ἔκανε καὶ ὁ Θεός. Ἀφοῦ ἄφησε ἐκείνους πού ἀμάρτησαν σ' αὐτόν, ἀπευθύνεται στὸν Ἰερεμία, πού δὲν διέπραξε καμμιά ἀδικία, καὶ τοῦ λέει: «Εἶδες τί μοῦ ἔκανε ἡ ἀσύνητη θυγατέρα τοῦ Ἰούδα;». Γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ σᾶς ὑπερπαρακαλῶ γιὰ χάρη ἐκείνων, γιὰ νὰ πᾶτε νὰ τοὺς διορθώσετε. Γιατί ποιός θὰ μπορούσε νὰ ὑποφέρει τὴν τόσο μεγάλη ὀλιγωρία τους; Συναθροίζομαστε ἐδῶ μιὰ φορὰ τὴν ἐβδομάδα καὶ δὲν ἀνέχονται οὔτε αὐτὴ τὴ μέρα νὰ παραβλέψουν τὶς βιοτικὲς

καὶ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, καὶ ἀσχολίας κατεπειγούσας, ἀπολογία κα-
 τηγορίας ἀπάσης χαλεπωτέραν μελετήσαντες. Τί γὰρ ἂν ταύτης τῆς κα-
 τηγορίας γένοιτο ἂν χεῖρον, ἀλλ' ἢ ὅταν τῶν τοῦ Θεοῦ πραγμάτων ἕτε-
 ρον ἀναγκαιότερον ὑμῖν τι φαίνεται καὶ κατεπεῖγον μᾶλλον; Μάλιστα
 5 μὲν οὖν εἰ καὶ τοῦτο ἦν ἀληθές, κατηγορία ἢ ἀπολογία ἦν, ὥσπερ ἔφην.

Ἴνα δὲ μάθητε, ὅτι καὶ ταῦτα σκῆψις καὶ πρόφασις καὶ ραθυμίας
 ἐστὶ παραπετάσματα, οὐδὲν ἔμοῦ λέγοντος, ἢ μετὰ τὴν αὐριον αὐτοῦς
 ἐλέγξει πάντας ἡμέρα τοὺς τὰ τοιαῦτα προφασιζομένους, ὅταν πᾶσα ἡ
 πόλις πρὸς τὸν ἵππόδρομον μεταστῆ, καὶ οἰκίαι καὶ ἀγοραὶ εἰς τὴν πα-
 10 ράνομον θεωρίαν κενωθῶσιν ἐκείνην. Καὶ ἐνταῦθα μὲν οὐδὲ τὸν Κύ-
 ριον τῆς ἐκκλησίας τόπον πληρούμενόν ἐστιν ἰδεῖν, ἐκεῖ δὲ οὐ τὸν ἵπό-
 δρομον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπερῶα καὶ οἰκίας καὶ δώματα καὶ κρημνοὺς
 καὶ μυρίους ἑτέρους ἄνωθεν καταλαμβάνουσι τόπους· καὶ οὔτε πενία,
 οὔτε ἀσχολία, οὔτε ἀσθένεια σώματος, οὐ ποδῶν ἀρρωστία, οὐκ ἄλλο
 15 οὐδὲν τῶν τοιούτων ἐπέχει τὴν ἀκάθεκτον μανίαν, ἀλλ' ἄνθρωποι γε-
 γηρακότες νέων ἀκμαζόντων σφοδρότερον ἐκεῖ τρέχουσι, τὴν πολιὰν
 καταισχύοντες, τὴν ἡλικίαν παραδειγματίζοντες, τὸ γῆρας αὐτὸ κατα-
 γέλαστον ποιοῦντες. Καὶ ἐνταῦθα μὲν εἰσιόντες, ναυτιῶντες ὥσπερ καὶ
 ἐνοχλεῖσθαι νομίζουσι, καὶ ἀναπεπτώκασιν ἐν τῇ τῶν θείων λόγων
 20 ἀκροάσει, στενοχωρίαν καὶ πνιγμὸν καὶ τὰ τοιαῦτα προβαλλόμενοι,
 ἐκεῖ δὲ καὶ ἥλιον γυμνῇ δεχόμενοι τῇ κεφαλῇ, καὶ πατοῦμενοι καὶ
 ὠθούμενοι καὶ μετὰ πολλῆς πιεζόμενοι τῆς σφοδρότητος καὶ μυρία ἕτε-
 ρα πάσχοντες δεινά, καθάπερ ἐν λειμῶνι τρυφῶντες, οὕτω διάκεινται.
 Διὰ τοῦτο ἡμῖν αἱ πόλεις εἰσι διεφθαρμέναι, ὅτι πονηροὶ τῆς νεότητός
 25 εἰσι διδάσκαλοι. Πῶς γὰρ δυνήσῃ τὸν νέον ἄκοσμον ὄντα καὶ ἀσελγαί-
 νοντα σωφρονίσει, αὐτὸς ἐν πολιᾷ τοιαῦτα μετεωρίζων, αὐτὸς μετὰ το-
 σοῦτον χρόνον κόρον μὴ λαβὼν τῆς ἀτερπεστάτης θεᾶς ἐκείνης; Πῶς
 δυνήσῃ ρυθμίσει τὸν υἱόν, πῶς κολάσει τὸν οἰκέτην ἀμαρτάνοντα, πῶς
 ἑτέρῳ συμβουλευῶσαι τὰ δέοντα ἀμελοῦντι, τοιαῦτα αὐτὸς ἐν ἐσχάτῳ
 30 γῆρα ἀσχημονῶν; Κἄν μὲν ὑβρίση νέος τὸν γεγηρακότα, τὴν ἡλικίαν εὐ-
 θέως προβάλλεται καὶ μυρίους ἔχει συναγανακτοῦντας, ὅταν δὲ
 σωφρονίζειν δέῃ τὸν νέον καὶ κανόνα τινὰ ἀρετῆς αὐτὸν γίνεσθαι, οὐδα-

φροντίδες τους· και όταν τούς κατηγορεῖ κανείς, ἀμέσως προβάλλουν τὴ φτώχεια καὶ τὴν ἀπαραίτητη τροφή καὶ τίς πολὺ ἐπείγουσες ἐργασίες, βρίσκοντας γιὰ κάθε κατηγορία τὴν πιὸ φοβερὴ δικαιολογία. Γιατί, τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει χειρότερο ἀπὸ αὐτὴ τὴν κατηγορία, ὅταν ἀντὶ τῶν πραγμάτων τοῦ Θεοῦ σὰς φαίνεται πιὸ ἀναγκαῖο καὶ κατεπεῖγον κάτι ἄλλο; Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα αὐτὸ ἦταν ἀληθινό, ἡ δικαιολογία σας θὰ ἦταν κατηγορία, ὅπως εἶπα.

Γιὰ νὰ μάθετε ὅμως ὅτι καὶ αὐτὰ εἶναι πρόσχημα καὶ πρόφαση καὶ κάλυψη τῆς ραθυμίας, χωρὶς νὰ πῶ ἐγὼ τίποτα, ἡ ἐπόμενη μέρα θὰ ἀποκαλύψει ὅλους αὐτοὺς πού προφασίζονται αὐτά, ὅταν ὀλόκληρη ἡ πόλη θὰ μεταφερθεῖ στὸν ἵπὸδρομο, καὶ τὰ σπίτια καὶ οἱ ἀγορές θὰ ἀδειάσουν γιὰ νὰ δοῦν τὸ παράνομο ἐκεῖνο θέαμα. Καὶ ἐδῶ βέβαια δὲν βλέπουμε οὔτε τὸν κεντρικὸ χῶρο τῆς ἐκκλησίας νὰ γεμίζει, ἐνῶ ἐκεῖ ὄχι μόνον τὸν ἵπὸδρομο καταλαμβάνουν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπερῶα καὶ τὰ σπίτια καὶ τίς ταράτσες καὶ τοὺς γκρεμοὺς καὶ μύριους ἄλλους ἀπὸ πάνω τόπους, καὶ οὔτε φτώχεια, οὔτε ἀσχολία, οὔτε σωματικὴ ἀρρώστια, οὔτε ἀρρώστια τῶν ποδιῶν, οὔτε τίποτα ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ δὲν συγκρατεῖ τὴν ὀρμητικὴ μανία τους, ἀλλὰ ἄνθρωποι γερασμένοι τρέχουν ἐκεῖ πιὸ γρήγορα ἀπὸ νέους πού βρίσκονται στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας τους, ντροπιάζοντας τὰ ἄσπρα μαλλιά τους, ρεζιλεύοντας τὴν ἡλικία τους, κάνοντας τὰ ἴδια τὰ γηρατειὰ καταγέλαστα. Καὶ ὅταν βέβαια μπαίνουν ἐδῶ αἰσθάνονται σὰν νὰ ἔχουν ναυτία καὶ ἐνοχλοῦνται καὶ καταρρέουν κατὰ τὴν ἀκρόαση τῶν θείων λόγων, προβάλλοντας ὡς δικαιολογία στενοχώρια καὶ ἀσφιξία καὶ τὰ ὅμοια, ἐνῶ ἐκεῖ δεχόμενοι καὶ τὸν ἥλιο μὲ γυμνὸ τὸ κεφάλι, καὶ καταπατούμενοι καὶ σπρωχνόμενοι καὶ πιεζόμενοι μὲ πολλὴ δύναμη καὶ πάσχοντας μύρια ἄλλα δεινά, τὰ ἀντιμετωπίζουν ὅλα σὰν νὰ βρίσκονται σὲ λιβάδι καὶ ἀπολαμβάνουν. Γι' αὐτοὺς οἱ πόλεις μας εἶναι διεφθαρμένες, ἐπειδὴ εἶναι κακοὶ δάσκαλοι τῶν νέων. Γιατί, πῶς θὰ μπορέσεις νὰ σωφρονίσεις τὸν νέον πού εἶναι ἀπρεπὴς καὶ ἀσελγής, ὅταν σὺ ὁ ἴδιος στὰ γηρατειὰ σου ἀεροβατεῖς μὲ τέτοια, καὶ μετὰ ἀπὸ τόσα χρόνια δὲν χόρτασες τὸ ἄχαρο αὐτὸ θέαμα; Πῶς θὰ μπορέσεις νὰ διορθώσεις τὸν γιό σου, πῶς θὰ τιμωρήσεις τὸν ὑπηρέτη ὅταν ἀμαρτάνει, πῶς θὰ συμβουλευσεις ἄλλον, ὅταν παραμελεῖ αὐτὰ πού πρέπει, τὴ στιγμὴ πού ἐσὺ σὲ προχωρημένα γεράματα ἀσχημονεῖς; Καὶ ἂν βέβαια βρῖσκει νέος τὸν γερασμένο, προβάλλει ἀμέσως τὴν ἡλικία του καὶ κάνει μυριάδες νὰ ἀγανακτοῦν μαζί του, ὅταν ὅμως πρέπει νὰ συνετίσει τὸν νέον καὶ νὰ γίνῃ αὐτὸς κάποιος

μοῦ τῆς ἡλικίας αὐτοῖς λόγος, ἀλλ' αὐτῶν ἐκείνων μανικώτερον ἐπὶ τὴν παράνομον βαδίζουσι θεωρίαν.

Ταῦτα δὲ λέγω καὶ τῶν γεγηρακῶτων καθάπτομαι, οὐχὶ τοὺς νέους ἀπαλλάττων κατηγορίας καὶ διαβολῆς, ἀλλὰ δι' ἐκείνων τούτους ἀσφαλίζόμενος. Εἰ γὰρ τὸ γεγηρακότα οὐ δεῖ, πολλῶ μᾶλλον τὸν νέον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ πολὺς ὁ γέλωσ καὶ μείζων ἡ ἀσχημοσύνη, ἐνταῦθα δὲ χαλεπώτερος ὁ ὄλεθρος, βαθὺ τὸ βάραθρον, ὅσω καὶ ἀκμαιώτερα μᾶλλον τὰ τῆς ἐπιθυμίας τοῖς νέοις καὶ σφοδροτέρα αὐτοῖς ἡ φλόξ, κἂν μικρᾶς ἐπιλάβηται μόνον ἔξωθεν ὕλης, τὰ πάντα ἐμπίπρησι. Καὶ γὰρ πρὸς θυμὸν
10 καὶ πρὸς ἐπιθυμίας εὐέμπυτος μᾶλλον ἐστὶν ὁ νέος, διὸ καὶ πλείονος δεῖται τῆς φυλακῆς, σφοδροτέρου τοῦ χαλινοῦ, ἀσφαλεστέρου τοῦ τειχίου καὶ τοῦ κωλύματος.

β': Μὴ γὰρ μοι τοῦτο εἶπης, ἄνθρωπε, ὅτι ἡδονὴν ἔχει ἡ θεωρία, ἀλλ' εἰ μὴ μετὰ τῆς ἡδονῆς καὶ βλάβην ἔχει, τοῦτο με δίδαζον. Καὶ τί λέγω
15 βλάβην; Ὅτι γὰρ οὐδὲ ἡδονὴν τὸ πρᾶγμα ἔχει, ἐντεῦθεν εἴση σαφῶς. Ἐκ τῆς ἵπποδρομίας ἀναχωρῶν ἐκείνης, ἀπάντησον τοῖς ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἀναχωροῦσι, καὶ κατάμαθε μετὰ ἀκριβείας, τίς ἐστὶν ἐν ἡδονῇ μείζονι, ὁ προφητῶν ἀκούσας καὶ μετασχῶν εὐλογίας καὶ διδασκαλίας ἀπολαύσας καὶ τὸν Θεὸν παρακαλέσας ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἀμαρτημά-
20 των καὶ κουφότερον ποιήσας τὸ συνειδὸς καὶ μηδὲν ἑαυτῶ κατεγνωκῶς τοιοῦτον, ἢ σὺ ὁ καταλιπὼν τὴν μητέρα καὶ τοὺς προφῆτας ἀτιμάσας καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἐξυβρίσας καὶ μετὰ τοῦ διαβόλου χορευσας καὶ βλασφημούντων ἀκούσας καὶ λοιδορουμένων καὶ τὸν καιρὸν ἀναλώσας εἰκῆ καὶ μάτην καὶ μηδὲν οἴκαδε ἔχων ἀπενεγκεῖν, μήτε σωματι-
25 κόν μήτε πνευματικὸν κέρδος ἐκεῖθεν; Ὡστε ἡδονῆς ἔνεκεν μάλιστα ἐνταῦθα ἀπαντᾶν χρή. Ἐκεῖ μὲν γὰρ εὐθέως κατὰγνωσις, κατηγορία τοῦ συνειδότος, μετάνοια ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις, αἰσχύνη καὶ ὄνειδος καὶ τὸ ἀπαρρησιάστους ἔχειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐνταῦθα δὲ τούναντίον ἅπαν, παρρησία καὶ τὸ ἐλευθεροστομεῖν καὶ τὸ μετὰ ἀδείας ἅπασι διαλέγε-
30 σθαι περὶ τῶν ἐνταῦθα ἀκουσμάτων ἀπάντων.

Ὅταν τοίνυν εἰς ἀγορὰν ἐμβάλῃς καὶ πάντας ἴδῃς ἐπὶ τὴν θεωρίαν τρέχοντας ἐκείνην, κατάφυγε σὺ ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν εὐθέως, καὶ μικρὸν καρτερήσας χρόνον, τρύφα διηνεκῶς τῶν θείων ρημάτων. Ἄν μὲν γὰρ
35 παρασυρεῖς μετὰ τῶν πολλῶν ἀπέλθῃς ἐκεῖ, μικρὸν ψυχαγωγηθεῖς, διὰ πάσης τῆς ἡμέρας ἀλλήσεις, τῆς τε ἐπιούσης καὶ πολλῶν ἐτέρων κατα-

κανόνας ἀρετῆς, πουθενὰ δὲν κάνουν λόγο γιὰ τὴν ἡλικία, ἀλλὰ βαδίζουν μὲ περισσότερη μανία ἀπὸ ἐκείνους στὸ παράνομο θέαμα.

Τὰ λέω αὐτὰ καὶ κατηγορῶ τοὺς γέροντες, ὄχι γιὰ νὰ ἀπαλλάξω τοὺς νέους ἀπὸ τὴν κατηγορία καὶ συκοφαντία, ἀλλὰ γιὰ νὰ προφυλάξω μέσω ἐκείνων αὐτούς. Γιατί, ἂν δὲν πρέπει νὰ τὰ κάνει ὁ γέρος, πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει ὁ νέος. Γιατί στὴν περίπτωση βέβαια τῶν γέροντων ἡ πράξη τους εἶναι ἄξια γιὰ πολλὰ γέλια καὶ ἡ ἀσχημοσύνη τους μεγάλη, ἐνῶ στὴν περίπτωση τῶν νέων ἡ καταστροφή εἶναι πιὸ φοβερή, τὸ βάραθρο βαθύ, ὅσο πιὸ ἰσχυρὲς εἶναι οἱ ἐπιθυμίες στοὺς νέους καὶ δυνατότερη ἡ φλόγα, καὶ ἐὰν δεχθεῖ ἀπ' ἔξω καὶ ἓνα μόνο μικρὸ ἀναμμένο ξυλαράκι, καίει τὰ πάντα. Γιατί ὁ νέος φθάνει πιὸ εὐκολα σὲ κατάσταση θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας, γι' αὐτὸ χρειάζεται περισσότερο προφύλαξη, πιὸ δυνατό χαλινάρι, πιὸ σίγουρο τεῖχος καὶ ἐμπόδιο.

2. Καὶ μὴ μοῦ πεῖς, ἄνθρωπε, αὐτό, ὅτι τὸ θέαμα ἔχει εὐχαρίστηση, ἀλλὰ πὲς μου αὐτό, ἂν μαζί μὲ τὴν εὐχαρίστηση δὲν ἔχει καὶ ζημιὰ. Καὶ τί λέω ζημιὰ; Γιατί, ὅτι οὔτε εὐχαρίστηση ἔχει τὸ πρᾶγμα, θὰ τὸ δεῖς καθαρὰ ἀπὸ τὰ ἐξῆς· ἀναχωρώντας ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἵπποδρομία, συνάντησε αὐτοὺς ποὺ φεύγουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καὶ μάθε μὲ ἀκρίβεια ποιὸς βρίσκεται σὲ μεγαλύτερη εὐχαρίστηση, αὐτὸς ποὺ ἄκουσε τοὺς προφήτες καὶ πῆρε μέρος στὴν εὐλογία καὶ ἀπόλαυσε διδασκαλία καὶ παρακάλεσε τὸ Θεὸ γιὰ τὶς ἁμαρτίες του καὶ ξελάφρωσε τὴ συνειδησή του καὶ δὲν καταλόγισε τίποτε τέτοιο στὸν ἑαυτό του, ἢ σὺ ποὺ ἐγκατέλειπες τὴν μητέρα σου καὶ ἀτίμασες τοὺς προφήτες καὶ ἐξύβρισες τὸ Θεὸ καὶ χόρεπες μαζί μὲ τὸν διάβολο καὶ ἄκουσες αὐτοὺς ποὺ βλασφημοῦσαν καὶ κοροΐδευαν καὶ ξόδεψες τὸ χρόνο σου ἄσκοπα καὶ ἄδικα καὶ δὲν ἔχεις νὰ φέρεις ἀπὸ ἐκεῖ στὸ σπίτι σου κανένα κέρδος οὔτε σωματικὸ οὔτε πνευματικὸ; Ὡστε, ἐὰν θέλεις εὐχαρίστηση, ἐδῶ προπάντων πρέπει νὰ συχνάζεις. Διότι ἐκεῖ ἀμέσως ἀκολουθεῖ ἀποδοκιμασία, τύψεις τῆς συνειδήσεως, μετάνοια γιὰ ὅσα ἔγιναν, ντροπή, καὶ βρισιὰ καὶ τὸ νὰ ἔχεις τὰ μάτια σου ντροπιασμένα, ἐνῶ ἐδῶ ὅλα τὰ ἀντίθετα· καὶ θάρρος καὶ εἰλικρίνεια καὶ ἐλεύθερη συνομιλία μὲ ὄλους γιὰ ὅλα ὅσα ἀκούονται ἐδῶ.

Ὅταν λοιπὸν πᾶς στὴν ἀγορὰ καὶ δεῖς ὄλους νὰ τρέχουν στὸ θέαμα ἐκεῖνο, πῆγαινε ἀμέσως στὴν ἐκκλησία καὶ κάνοντας λίγο χρόνο ὑπομονή, ἀπολάμβανε διαρκῶς τὰ θεϊκὰ λόγια. Γιατί, ἐὰν παρασυρθεῖς μαζί μὲ τοὺς πολλοὺς καὶ πᾶς ἐκεῖ, ἀφοῦ ψυχαγωγηθεῖς γιὰ λίγο, θὰ πονᾶς ὅλη τὴ μέρα καὶ τὴν ἐπομένη καὶ πολλὰς ἄλλες, κατηγορώντας

γινώσκων σαυτοῦ, ἂν δὲ μικρὸν ἐπίσχις σαυτόν, διὰ πάσης τῆς ἡμέρας
 ἔξεις τροφᾶν. Οὐ γὰρ ἐπὶ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάν-
 των οὕτω συμβαίνειν εἶωθεν. Ἡ μὲν γὰρ κακία πρόσκαιρόν τινα ἔχει
 τὴν ἡδονήν, διηνεκῆ δὲ τὴν ὀδύνην, ἡ δὲ ἀρετὴ, βραχὺν μὲν τὸν πόνον,
 5 διηνεκὲς δὲ τὸ κέρδος μετὰ τῆς εὐφροσύνης. Οἶον, ἠῤῥατό τις πρὸς
 Θεόν, ἐδάκρυσεν, ἤλγησεν ὀλίγον χρόνον κατὰ τὴν εὐχήν· ἕτερος διὰ
 πάσης τῆς ἡμέρας ἐτρύφα, εἴτα ἐλεημοσύνην ἔδωκεν, ἐνήστευσεν, ἄλλο
 τι τῶν ἀγαθῶν εἰργάσατο, ἢ ὑβρισθεὶς οὐκ ἀντελοιδόρησεν· ἐν μιᾷ γοῦν
 καιροῦ ροπῇ καρτερήσας καὶ κατασχὼν τὸν θυμόν, διὰ παντὸς γάννυ-
 10 ται καὶ εὐφραίνεται, τῶν κατορθωμάτων ἀναμιμνήσκων ἑαυτὸν ἐκεί-
 νων. Ἐπὶ δὲ τῆς κακίας τούναντίον· ὑβρισέ τις, ἀντελοιδόρησε· μετὰ
 ταῦτα οἴκοι γενόμενος, ἑαυτὸν κατεσθίει τὰ ρήματα ἀναλογιζόμενος, ἃ
 πολλάκις πολλὴν ἤνεγκε βλάβην. Ὡστε, εἰ διώκεις ἡδονήν, «φεῦγε τὰς
 νεωτερικὰς ἐπιθυμίας», καὶ σωφροσύνης ἐπιμελοῦ, καὶ ἀκροάσει
 15 θείων πρόσεχε λογίων.

Ταῦτα πρὸς ὑμᾶς λέγομεν, ἵνα ὑμεῖς πρὸς ἐκείνους λέγοντες καὶ
 συνεχῶς τούτοις αὐτοῖς ἐπαντλοῦντες τοῖς ρήμασιν, ἀφέλκητε πάσης
 πονηρᾶς συνηθείας καὶ πείθητε λογισμῶ πάντα ποιεῖν τῷ προσήκοντι.
 Τῶν γὰρ τοιούτων καὶ ἀπλῶς καὶ εἰκῆ φερομένων οὐδὲ τὴν σπουδὴν
 20 ἐπαινετὴν εὔροι τις ἂν οὔσαν· καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐπιούσης συνάξεως
 δῆλον καθίστημι. Τῆς γὰρ ἀγίας ἡμῖν τελουμένης Πεντηκοστῆς, τοσοῦ-
 τον δραμεῖται πλῆθος, ὥς ἅπαντα ἡμῖν τὰ ἐνταῦθα στενοχωρεῖσθαι.
 Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ ταύτην ἀποδέχομαι τὴν συλλογὴν· συνηθείας γὰρ
 ἐστίν, οὐκ εὐλαβείας. Τί τοίνυν γένοιτ' ἂν ἐκείνων ἀθλιώτερον, ὅταν
 25 καὶ ἡ ραθυμία αὐτῶν τοσοῦτων ἐγκλημάτων γέμη, καὶ ἡ δοκοῦσα εἶναι
 σπουδὴ ἐγκωμίων ἢ ἔρημος; Τὸν γὰρ ζήλω καὶ πόθῳ καὶ σώφρονι λο-
 γισμῶ τοῦ θείου τούτου μετέχοντα συλλόγου, διηνεκῶς ταῦτα ποιεῖν
 χρή, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τῶν ἐν ἑορτῇ μόνον φαινομένων, μετ' ἐκείνων ἀφί-
 στασθαι πάλιν, θρεμμάτων δίκην ἀπλῶς ἀγόμενον.
 30 γ'. Ἡδυνάμην μὲν οὖν καὶ πρὸς πλεόν μῆκος ἐκτεῖναι τὸ προοίμιον
 τοῦ λόγου, ἀλλ' ἐπειδὴ οἶδα σαφῶς, ὅτι καὶ πρὸς τῆς ἡμετέρας παραινέ-
 σεως τὰ προσήκοντα ὑμῖν αὐτοῖς ποιοῦντες, καὶ πλείονα τῶν εἰρημέ-
 νων ἐρεῖτε, ὥστε μὴ δόξαι παρενοχλεῖν ἐν ταῖς κατ' ἐκείνων ἐπιτιμῆσε-

τὸν ἑαυτό σου, ἐνῶ, ἐὰν συγκρατήσεις γιὰ λίγο τὸν ἑαυτό σου, θὰ ἔχεις ὀλόκληρη τὴν ἡμέρα γεμάτη ἀπόλαυση. Καὶ ὄχι μόνο σ' αὐτό, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλα τὰ ἄλλα ἔτσι συμβαίνει συνήθως. Γιατὶ ἡ ἀδικία ἔχει κάποια πρόσκαιρη ἡδονὴ καὶ διαρκῆ τὴ λύπη, ἐνῶ ἡ ἀρετὴ ἔχει σύντομο πόνο, ἀλλὰ μαζί μὲ τὴν εὐφροσύνη καὶ διαρκές τὸ κέρδος. "Ὅπως γιὰ παράδειγμα· προσευχήθηκε κάποιος στὸ Θεό, δάκρυσε, πόνεσε λίγο χρόνο κατὰ τὴν προσευχή· ἄλλος πέρασε ὅλη τὴ μέρα μὲ εὐχαρίστηση, ἔπειτα ἔδωσε ἐλεημοσύνη, νήστεψε, ἔκανε κάποιο ἄλλο καλό, ἦ, ἐνῶ βριστήκε, δὲ ἀνταπέδωσε τὴ βρισιά· κάνοντας λοιπὸν ὑπομονὴ γιὰ μιὰ στιγμή καὶ συγκρατώντας τὸν θυμὸ του, λάμπει διαρκῶς ἀπὸ χαρὰ καὶ εὐφραίνεται καθὼς φέρει στὴ μνήμη του τὰ κατορθώματά του ἐκεῖνα. Στὴν περίπτωση ὅμως τῆς κακίας γίνεται τὸ ἀντίθετο· τὸν ἔβρισε κάποιος, ἀνταπέδωσε τὴ βρισιά· ἐρχόμενος ἔπειτα στὸ σπίτι, τρώει τὸν ἑαυτό του καθὼς σκέφτεται τὰ λόγια, τὰ ὅποια πολλὰς φορὲς τοῦ προξένησαν μεγάλη ζημιὰ. "Ὡστε, ἐὰν ἐπιδιώκεις τὴν εὐχαρίστηση, «ἀπόφευγε τὶς ἐπιθυμίες ποὺ ταιριάζουν στοὺς νέους»², νὰ φροντίζεις τὴ σωφροσύνη καὶ νὰ προσέχεις στὴν ἀκρόαση τῶν θείων λόγων.

Αὐτὰ τὰ λέμε σὲ σᾶς, ὥστε καὶ ἐσεῖς λέγοντάς τα σ' ἐκείνους καὶ λούζοντάς τους συνεχῶς μ' αὐτὰ τὰ λόγια, νὰ τοὺς ἀποτραβήξετε ἀπὸ κάθε πονηρὴ συνήθεια, καὶ νὰ τοὺς πείθετε νὰ κάνουν ὅλα ὅσα ταιριάζουν στὸ λογικόν. Γιατὶ στὰ θέματα αὐτοῦ τοῦ εἶδους ποὺ γίνονται ἔτσι ἀπλᾶ καὶ τυχαῖα, δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε προθυμία ἐπαινετὴ νὰ ὑπάρχει, καὶ αὐτὸ τὸ κάνω φανερὸ ἀπὸ τὴν ἐπόμενη σύναξη. Γιατί, ἐπειδὴ γιορτάζουμε τὴν ἀγία Πεντηκοστή, θὰ ἔρθει τόσο πλῆθος, ὥστε ὅλα ἐδῶ τὰ δικά μας θὰ γεμίσουν. Ἄλλὰ δὲν τὴν ἀποδέχομαι αὐτὴ τὴν συγκέντρωση· γιατί ὀφείλεται στὴ συνήθεια καὶ ὄχι στὴν εὐλάβεια. Τί θὰ μπορούσε λοιπὸν νὰ ὑπάρξει πιὸ ἄθλιο ἀπὸ ἐκεῖνο, ὅταν καὶ ἡ ὀκνηρία τους εἶναι γεμάτη μὲ τόσο πολλὰ ἐγκλήματα, καὶ ἡ φαινομενικὴ προθυμία τους δὲν εἶναι ἀξιέπαινη; Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ συμμετέχει στὶς θεϊκὲς αὐτὲς συναθροίσεις μὲ ζῆλο καὶ πόθο καὶ σώφρονα λογισμό, πρέπει αὐτὸ νὰ τὸ κάνει διαρκῶς καὶ ὄχι μαζί μ' ἐκείνους μόνο ποὺ ἐμφανίζονται στὴ γιορτῆ, καὶ μαζί μ' ἐκείνους πάλι νὰ ἀπομακρύνεται, ὀδηγούμενος ὅπως τὰ πρόβατα.

3. Μποροῦσα βέβαια νὰ παρατείνω σὲ περισσότερο μῆκος τὸ προοίμιο τοῦ λόγου, ἀλλ' ἐπειδὴ γνωρίζω καλὰ ὅτι καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ δική μου παραίνεση κάνοντας σεῖς τὸ καθήκον σας, θὰ τοὺς πεῖτε καὶ περισσότερα ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν, γιὰ νὰ μὴ δώσω τὴν ἐντύπωση ὅτι σᾶς ἐνο-

σι, τὰ λειπόμμενα ἅπαντα ὑμῖν ἀφείς, τῆς εἰωθυίας ἄψομαι διδασκαλίας, ἐπὶ τὴν τῆς Ἄννης ἱστορίαν ἐπαναγαγὼν τὸν λόγον. Καὶ μὴ θαυμάσητε, εἰ μηδέπω τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀπηλλάγημεν. Καὶ γὰρ οὐ δύναμαι τὴν γυναικα ταύτην ἀπὸ τῆς διανοίας ἐκβαλεῖν τῆς ἐμῆς· οὕτως αὐτῆς 5 θαυμάζω τὴν εὐμορφίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὸ κάλλος τῆς διανοίας. Φιλῶ γὰρ ὀφθαλμοὺς δακρύνοντας ἐν εὐχαῖς, διὰ παντὸς μελετῶντας, καὶ χεῖλη καὶ στόμα οὐκ ἐπιτρίμμασί τισιν ἐρυθραίνόμενον, ἀλλ' εὐχαριστία τῇ πρὸς τὸν Θεὸν καλλωπιζόμενον, οἷον ἦν τὸ ταύτης, ἦν θαυμάζω μὲν, ὅτι ἐφιλοσόφησε, θαυμάζω δὲ μειζόνως, ὅτι γυνὴ οὕσα ἐφιλοσόφησε, 10 γυνή, ἣς πολλοὶ πολλὰκις κατηγόρησαν. «Ἀπὸ γὰρ γυναικός», φησὶν, «ἀρχὴ ἁμαρτίας, καὶ δι' αὐτὴν ἀποθνήσκομεν πάντες»· καὶ πάλιν, «μικρὰ πᾶσα κακία πρὸς κακίαν γυναικός»· καὶ ὁ Παῦλος· «Ἀδὰμ γὰρ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα, ἐν παραβάσει γέγονε». Διὰ τοῦτο μάλιστα αὐτὴν θαυμάζω, ὅτι τὰ ἐγκλήματα ταῦτα διεκρούσατο, ὅτι τὴν κα- 15 τηγορίαν ἀπέθετο, ὅτι τοῦ διαβαλλομένου γένους οὕσα καὶ κατηγορομένου τὰ ὀνειδῆ πάντα ἀπετρίψατο, διὰ τῶν ἔργων παιδεύουσα, ὅτι κάκεῖναι οὐ παρὰ τὴν φύσιν τοιαῦται γεγόνασιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν οἰκείαν ὀλιγωρίαν, καὶ ὅτι ἐν τῷ γένει τούτῳ δυνατὸν ἄκρας ἀρετῆς ἐπιλαβέσθαι. Φιλόνεικον γὰρ ἐστὶ τὸ ζῶον τοῦτο καὶ εἶτονον, 20 κἂν εἰς πονηρίαν ἀποκλίνῃ, μέγала ἐργάζεται κακά, κἂν ἀρετῆς ἐπιλάβηται, τὴν ψυχὴν προήσεται πρότερον, ἢ τῆς προθέσεως ἀποστήσεται.

Οὕτω γοῦν καὶ αὕτη τὴν φύσιν ἐνίκησε καὶ τὴν ἀνάγκην ἐβιάσατο καὶ τῇ προσεδρία τῆς εὐχῆς ἀπὸ μήτρας πεπηρωμένης τέκνον βλαστῆσαι παρεσκεύασε. Διὰ τοῦτο πάλιν ἐπὶ τὴν εὐχὴν καταφεύγει καὶ μετὰ 25 τὸ λαβεῖν οὕτω λέγουσα· «ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ, ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου». Ὅτι μὲν οὖν, τί ἐστίν, «ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ», πρῶτον εἶπον πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, δῆλον ὑμῖν, νυνὶ δὲ ἀναγκαῖον τὴν ἐξῆς ἐρμηνεύσαι ρῆσιν. Εἶποῦσα γὰρ, «ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ», ἐπήγαγεν, «ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ 30 μου». Τί ἐστίν, «κέρας μου»; Καὶ γὰρ συνεχῶς ταύτη κέχρηται τῇ λέξει ἢ Γραφῇ, ὡς ὅταν λέγῃ, «ὑψώθη κέρας αὐτοῦ», καὶ «ὑψώθη κέρας Χριστοῦ αὐτοῦ». Τί ποτ' οὖν λέγει «κέρας»; Τὴν δύναμιν, τὴν δόξαν,

χλῶ μὲ τις ἐπιπλήξεις ἐναντίον ἐκείνων, ἀφήνοντας ὅλα τὰ ὑπόλοιπα σὲ σᾶς, θὰ ἀρχίσω τῆ συνηθισμένη διδασκαλία, ἐπαναφέροντας τὸν λόγο στὴν ἱστορία τῆς Ἄννας. Καὶ μὴν ἀπορεῖτε πού δὲν ἀπαλλάχθηκα ἀπὸ τὸ θέμα αὐτό. Γιατί δὲν μπορῶ νὰ βγάλω τὴ γυναῖκα αὐτὴ ἀπὸ τὴ σκέψη μου· τόσο πολὺ θαυμάζω τὴν ὁμορφιὰ τῆς ψυχῆς της καὶ τὸ κάλλος τοῦ νοῦ της. Γιατί ἀγαπῶ τὰ μάτια πού δακρύζουν στὶς προσευχές, πού διαρκῶς γυμνάζονται, καὶ τὰ χεῖλη καὶ τὸ στόμα πού δὲν κοκκινίζει μὲ κάποιο ἐπίχρσιμα, ἀλλὰ καλλωπίζεται μὲ τὴν εὐχαριστία πρὸς τὸ Θεό, ὅπως ἦταν τὸ δικό της, πού τὴ θαυμάζω βέβαια ἐπειδὴ ἔδειξε τέτοια φιλοσοφικότητα, τὴ θαυμάζω ὅμως περισσότερο ἐπειδὴ ἔδειξε τὴ φιλοσοφικότητα αὐτὴ ὄντας γυναῖκα, γυναῖκα, τὴν ὁποία πολλοὶ πολλὰς φορὲς τὴν κατηγορήσαν. Γιατί λέει, «ἀπὸ τὴ γυναῖκα ἄρχισε ἡ ἀμαρτία, καὶ ἐξαιτίας αὐτῆς πεθαίνουμε ὅλου»³ καὶ πάλι· «εἶναι μικρὴ κάθε κακία σὲ σύγκριση μὲ τὴν κακία τῆς γυναῖκας»⁴· καὶ ὁ Παῦλος· «διότι ὁ Ἀδὰμ δὲν ἀπατήθηκε, ἐνῶ ἡ γυναῖκα ἀπατήθηκε καὶ ἔγινε παραβάτιδα»⁵. Γι' αὐτὸ τὴ θαυμάζω περισσότερο, ἐπειδὴ ἀπέκρουσε τίς κατηγορίες αὐτές, ἐπειδὴ παραμέρισε τὴ μομφή, ἐπειδὴ, ἐνῶ ἀνήκει στὸ γένος πού κατηγορεῖται, καθάρισε ὅλες τίς προσβολές, διδάσκοντας ἔμπρακτα, ὅτι κι ἐκεῖνες δὲν ἔγιναν τέτοιες ἀπὸ τὴ φύση τους, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν προαίρεση καὶ τὴν ὀλιγωρία τους καὶ ὅτι στὸ γένος αὐτὸ εἶναι δυνατό νὰ φθάσουν οἱ γυναῖκες στὴν ὑψιστὴ ἀρετὴ. Γιατί τὸ ζῶο αὐτὸ (δηλ. ἡ γυναῖκα), εἶναι φιλόνεικο καὶ δυνατό, καὶ ὅταν κλίνει πρὸς τὴν ἀμαρτία προξενεῖ μεγάλα κακά, ὅταν ὅμως φθάνει στὴν ἀρετὴ, προτιμᾷ νὰ παραδώσει τὴν ψυχὴ του, παρὰ νὰ ἐγκαταλείψει τὴν πρόθεσή του.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτὴ νίκησε τὴ φύση καὶ παραβίασε τὴν ἀνάγκη, καὶ μὲ τὴν ἐμμονὴ της στὴν προσευχὴ ἔκανε νὰ βλαστήσει παιδί ἀπὸ μῆτρα ἀνάπηρη. Γι' αὐτὸ καί, ἀφοῦ ἔλαβε αὐτὸ πού ἤθελε, καταφεύγει πάλι στὴν προσευχὴ, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου στὸν Κύριο, ἐξυψώθηκε ἡ δύναμή μου χάρις στὸ Θεό μου»⁶. Καὶ τὸ τί σημαίνει βέβαια «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου στὸν Κύριο», εἶναι φανερό ὅτι τὸ εἶπα προηγουμένως πρὸς τὴν ἀγάπη σας, τώρα ὅμως εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἐρμηνεύσω τὸ ὑπόλοιπο ρητό. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου στὸν Κύριο», πρόσθεσε· «ἐξυψώθηκε ἡ δύναμή μου χάρις στὸ Θεό μου». Τί σημαίνει «κέρας μου»; Γιατί συχνὰ ἡ Γρα-

5. Α' Τιμ. 2,14.

6. Α' Βασ. 2,1.

τὴν περιφάνειαν, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀλόγων ζώων αὐτὸ τιθεῖς· καὶ γὰρ ἐκείνοις ἀντὶ δόξης καὶ ὄπλου τὸ κέρασ μόνον ἐνέθηκεν ὁ Θεός, κἂν ἀποβάλλωσι τοῦτο, τὸ πλέον ἀπέβαλον τῆς δυνάμεως· καὶ καθάπερ ἄοπλος στρατιώτης, οὕτω καὶ ταῦρος χωρὶς κεράτων ραδίως ἀλίσκεται. 5 Οὐδὲν οὖν διὰ τούτου ἄλλο φησὶν ἢ γυνή, ἀλλ' ἢ, ὅτι ὑψώθη ἡ δόξα μου'.

Καὶ πῶς ὑψώθη; «Ἐν Θεῷ μου», φησί. Διὰ τοῦτο καὶ ἀσφαλὲς τὸ ὕψος ἐστί, βεβαίαν καὶ ἀκίνητον ἔχον τὴν ρίζαν. Ἡ μὲν γὰρ παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξα, τῶν δοξαζόντων μιμεῖται τὴν εὐτέλειαν, ὅθεν καὶ με- 10 ταπίπτει ραδίως, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ ἀκίνητος μένει διὰ παντός. Καὶ ταῦτα ἀμφοτέρωθεν δηλῶν ὁ προφήτης, κάκεινης τὸ εὐμετάπτωτον, καὶ ταύτης τὸ μόνιμον, οὕτως ἔλεγε· «πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε». Περὶ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πῶς; «Τὸ δὲ 15 ρῆμα τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μένει». Καὶ δηλὸν τοῦτο καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς γυναικός. Βασιλεῖς μὲν γὰρ καὶ στρατηγοὶ καὶ δυνάσται, πολλὰ πραγματευσάμενοι πολλάκις, ὥστε αὐτῶν ἄλγηστον γενέσθαι τὴν μνήμην, καὶ τάφους λαμπροὺς οἰκοδομησάμενοι, καὶ ἀνδριάντας ἀναστήσαντες, καὶ εἰκόνας πολλὰς πολλαχοῦ, καὶ κατορθωμάτων ὑπομνή- 20 ματα μυρία καταλιπόντες, σεσίγηται καὶ οὐδὲ ἀπὸ ψιλῆς προσηγορίας εἰσὶ τινὶ γνώριμοι, αὕτη δὲ ἡ γυνὴ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἄδεται νῦν· κἂν εἰς Σκυθίαν ἀπέλθῃς, κἂν εἰς Αἴγυπτον, κἂς εἰς Ἰνδοὺς, κἂν εἰς αὐτὰ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, πάντων ἀκούσῃ τὰ κατορθώματα τῆς γυναικός ταύτης ἄδόντων, καὶ πᾶσαν ἀπλῶς, ὅσην ἡλῖος ἐφορᾷ γῆν, ἢ 25 δόξα τῆς Ἀννης καταλαμβάνει.

Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστί τὸ θαυμαστόν, ὅτι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἄδεται ἡ γυνή, ἀλλ' ὅτι, τοσοῦτον παρελθόντος χρόνου, οὐ μόνον οὐκ ἐσβέσθη τὰ τῆς εὐφημίας αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ αὐξεται καὶ ἐπιτείνεται πολλῶν πλέον, καὶ τὴν φιλοσοφίαν αὐτῆς καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν καρ- 30 τερίαν ἅπαντες ἴσασι, καὶ ἐν πόλεσι καὶ ἐν ἀγροῖς καὶ ἐν οἰκίαις καὶ ἐν στρατοπέδοις καὶ ἐν πλοίοις καὶ ἐν ἐργαστηρίοις καὶ πανταχοῦ τῆς γυναικός ἐγκωμιαζομένης ἀκούσῃ ταύτης. Ὅταν γὰρ ὁ Θεός τινα δοξά-

φή χρησιμοποιεῖ αὐτὴ τὴ λέξη, ὅπως ὅταν λέει «ὕψωθη κέρασ αὐτοῦ»⁷ καὶ «ὕψωθη κέρασ Χριστοῦ αὐτοῦ»⁸. Τί τέλος πάντων λοιπὸν ἐννοεῖ λέγοντας κέρασ; Τὴ δύναμη, τὴ δόξα, τὴ φήμη, καὶ τὸ ἀναφέρει μεταφορικὰ παίρνοντάς το ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα· γιατί σ' ἐκεῖνα ἀντὶ γιὰ δόξα καὶ ὄπλο τὸ κέρατο μόνο τοποθέτησε ὁ Θεός, καὶ ἂν χάσουν αὐτό, χάνουν τὴν περισσότερη δύναμή τους· καὶ ὅπως ὁ ἄοπλος στρατιώτης, ἔτσι καὶ ὁ ταῦρος χωρὶς κέρατα συλλαμβάνεται εὐκόλα. Τίποτα ἄλλο λοιπὸν δὲν λέει μ' αὐτὸ ἢ γυναῖκα, παρὰ ὅτι ἀνυψώθηκε ἡ δόξα μου.

Καὶ πῶσ ἀνυψώθηκε; «Χάρη στὸ Θεό μου», λέει. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ὕψος εἶναι ἀσφαλές, ἐπειδὴ ἔχει σίγουρη καὶ ἀμετακίνητη ρίζα. Διότι ἡ ἀνθρώπινη δόξα ἀκολουθεῖ τὴν εὐτέλεια αὐτῶν ποὺ δοξάζουν, γι' αὐτὸ καὶ ξεπέφτει εὐκόλα, ἡ δόξα ὅμως τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλὰ μένει ἀμετακίνητη γιὰ πάντα. Γιὰ νὰ δηλώσει καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὁ προφήτης, καὶ ἐκείνης τὸ εὐμετάβλητο καὶ αὐτῆσ τὴ μονιμότητα, ἔλεγε τὰ ἐξῆσ: «κάθε σάρκα εἶναι χορτάρι καὶ κάθε δόξα ἀνθρώπου σὰν ἄνθος χορταριοῦ. Ξηράθηκε τὸ χορτάρι καὶ ἔπεσε τὸ ἄνθος»⁹. Γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ ὅμως δὲν μιλάει ἔτσι, ἀλλὰ πῶσ; «ἐνῶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μένει αἰώνια»¹⁰. Καὶ αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴ γυναῖκα αὐτή. Διότι οἱ βασιλεῖσ καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἐξουσιαστές, ἂν καὶ ἀγωνίζονται πολλὰς φορὲσ γιὰ νὰ μείνει ἡ μνήμη τους ἀλησμόνητη, καὶ κτίζουν λαμπροὺσ τάφοσ καὶ στήνουν ἀνδριάντεσ καὶ ἀγάλματα πολλὰ σὲ πολλὰ μέρη, καὶ ἀφήνουν μυριάδεσ ἀπομνημονεύματα τῶν κατορθωμάτων τους, ἔχουν λησμονηθεῖ, καὶ οὔτε ἀπὸ τὸ ὄνομά τους ἀπλῶσ δὲν εἶναι γνωστοὶ σὲ κανέναν, ἐνῶ αὐτὴ ἡ γυναῖκα ψάλλεται σήμερα παντοῦ στὴν οἰκουμένη· καὶ ἂν πᾶσ στὴ Σκυθία ἢ στὴν Αἴγυπτο ἢ στὴν Ἰνδία, ἀκόμα καὶ στὰ πέρατα τῆσ οἰκουμένησ, θὰ τοὺσ ἀκούσεισ ὅλουσ νὰ ψάλλουν τὰ κατορθώματα αὐτῆσ τῆσ γυναῖκασ, καὶ γενικὰ ἡ δόξα τῆσ Ἄννασ εἶναι διαδεδομένη σ' ὅλη τὴ γῆ ποὺ βλέπει ὁ ἥλιος.

Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι δηλαδὴ ἡ γυναῖκα ἐγκωμιάζεται παντοῦ στὴν οἰκουμένη, ἀλλὰ ὅτι, ἂν καὶ πέρασε τόσος χρόνος, ὄχι μόνο δὲν ἔσβησε ἡ καλή της φήμη, ἀλλὰ καὶ αὐξάνεται καὶ ἀπλώνεται πολὺ περισσότερο, καὶ τὴν εὐσέβεια αὐτῆσ, τὴν ὑπομονὴ καὶ καρτερικότητά της τὴν γνωρίζουν ὅλοι καὶ στίσ πόλεισ καὶ στὰ χωράφια καὶ στὰ σπίτια καὶ στὰ στρατόπεδα καὶ στὰ πλοῖα καὶ στὰ ἐργαστήρια, καὶ παντοῦ ἀκοὺσ νὰ ἐγκωμιάζεται ἡ γυναῖκα αὐτή. Γιατί

9. Ἦσ.40,6.

10. Ἦσ. 40,8.

σαι βουληθῆ, κἄν θάνατος ἐπιγένηται, κἄν χρόνου πλήθος, κἄν ἄλλο
 ὅτιοῦν, μένει τὰ τῆς δόξης ἐκείνης ἀνθοῦντα διηνεκῶς, καὶ οὐδεὶς ἐπι-
 σκοτῆσαι τῇ περιφανεῖα ταύτῃ δυνήσεται. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὴ παιδεύου-
 σα τοὺς ἀκούοντας ἅπαντας, ὅτι οὐ χρὴ καταφεύγειν τοῖς ἐπικήροις,
 5 ἀλλ' ὄθεν βέβαια καὶ ἀκίνητα ἡμῖν μένει τὰ ἀγαθὰ, εἶπε τὸν τῆς δόξης
 αἴτιον. Εἰποῦσα γάρ, ὅτι «ἐστερεώθη ἡ καρδιά μου ἐν Κυρίῳ», ἐπήγα-
 γεν, «ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου», διπλᾶ ἐνταῦθα ἡμῖν αἰνιττομένη
 τὰ ἀγαθὰ, ἅπερ δύσκολον συμβαίνειν ταχέως. Καὶ γὰρ τοῦ σάλου,
 φησὶν, ἀπηλλάγην καὶ τὴν ἀτιμίαν ἀπεθέμην καὶ ἀσφαλείας ἀπέλαυσα
 10 καὶ δόξης μετέσχον.

Ταῦτα δὲ ἀμφοτέρα οὐκ ἂν τις ἴδοι ραδίως ἀλλήλοις συντρέχοντα.
 Πολλοὶ γὰρ κινδύνων μὲν ἀπαλλάττονται, ἐπίδοξον δὲ οὐκ ἔχουσι βίον·
 ἕτεροι πάλιν δόξης μὲν ἀπολαύουσι καὶ περιφανεῖας, κινδυνεύειν δὲ
 ἀναγκάζονται διὰ τὴν δόξαν ταύτην. Οἷόν τι λέγω· πολλοὶ πολλάκις τὸ
 15 δεσμοπήριον οἰκήσαντες, μοιχοὶ καὶ γόητες καὶ τυμβωρύχοι καὶ οἱ ἕτε-
 ρὰ τινα τοιαῦτα ἡμαρτηκότες, εἶτα ἀπὸ τινος φιλανθρωπίας βασιλικῆς
 ἀφέθησαν τοῦ οἰκήματος· οὗτοι τῆς κολάσεως μὲν ἀπηλλάγησαν, τὰ δὲ
 ὄνειδη οὐκ ἀπετρίψαντο, ἀλλ' ἔχουσι τὴν αἰσχύνην ἐπομένην αὐτοῖς.
 Ἄλλοι στρατιῶται γενναῖοι τὸν ἐπίδοξον καὶ περιφανῆ βίον διώκοντες,
 20 ρισκοκινδύνως ἑαυτοὺς τοῖς πολεμίοις ἐνδόντες, πολλὰ πολλάκις ἔλα-
 βον τραύματα, καὶ ἔσχατον ἄωρον ὑπέστησαν θάνατον· οὗτοι, δόξης
 ἐπιθυμήσαντες, ἀσφαλείας ἐξέπεσον. Ἐπὶ δὲ τῆς γυναικὸς ἀμφοτέρα
 ταῦτα συνέβη, καὶ ἀσφαλείας ἀπέλαυσε καὶ δόξης ἐπέτυχεν.

δ'. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν παιδῶν ἐγένετο· καὶ γὰρ κινδύνων ἀπηλ-
 25 λάγησαν διαφυγόντες τὸ πῦρ, καὶ περιφανεῖς ἐγένοντο, ὑπὲρ φύσιν τοῦ
 στοιχείου νικήσαντες τὴν δύναμιν. Τοιαῦτα τοῦ Θεοῦ τὰ κατορθώματα·
 ὁμοῦ γὰρ λαμπρὸν καὶ ἀσφαλῆ χαρίζεται βίον. Ἄπερ οὖν ἀμφοτέρα καὶ
 αὕτη αἰνιττομένη ἔλεγεν, «ἐστερεώθη ἡ καρδιά μου ἐν Κυρίῳ, ὑψώθη
 κέρας μου ἐν Θεῷ μου». Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, «ἐν Θεῷ», ἀλλ', «ἐν Θεῷ
 30 μου», τὸν κοινὸν τῆς οἰκουμένης Δεσπότην ἀρπάζουσα πρὸς ἑαυτήν.
 Τοῦτο δὲ ἐποίησεν, οὐκ ἔλαττοῦσα αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν, ἀλλὰ τὸν οἰ-
 κεῖον ἔρωτα ἐνδεικνυμένη τε καὶ παραμυθουμένη. Τοιοῦτον γὰρ τῶν

ὅταν ὁ Θεὸς θελήσει νὰ δοξάσει κάποιον, καὶ ἂν ἀκόμα συμβεῖ θάνατος, ἢ περάσει πολλὸς χρόνος καὶ συμβεῖ ὁ,τιδήποτε ἄλλο, ἡ δόξα ἐκείνη μένει ἀνθηρὴ γιὰ πάντα, καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἐπισκιάσει τὴ φήμη αὐτῆ. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὴ διδάσκοντας ὅλους ὄσους τὴν ἀκοῦνε, ὅτι δὲν πρέπει νὰ καταφεύγουν στὰ φθαρτά, ἀλλὰ ἐκεῖ ὅπου τὰ ἀγαθὰ παραμένουν ἀσφαλῆ καὶ ἀμετακίνητα, ἀνάφερε καὶ τὸν αἴτιο τῆς δόξας. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου στὸν Κύριο», πρόσθεσε: «καὶ ἐξυψώθηκε ἡ δόξα μου χάρις στὸ Θεό μου», ὑπαινισσόμενη μὲ αὐτὸ σὲ μᾶς διπλᾶ τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εἶναι δύσκολο νὰ συμβοῦν γρήγορα. Γιατί λέει, καὶ ἀπαλλάχθηκα ἀπὸ τὴν ταραχὴ καὶ ἀπέβαλα τὴ ντροπὴ καὶ βρῆκα ἀσφάλεια καὶ ἔλαβα μέρος στὴ δόξα.

Αὐτὰ τὰ δύο δὲν μπορεῖ νὰ τὰ δεῖ κανεὶς νὰ συνυπάρχουν μεταξὺ τους εὐκόλα. Γιατί πολλοὶ ἀπαλλάσσονται βέβαια ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ δὲν ἔχουν ἐνδοξη ζωὴ· ἄλλοι πάλι ἔχουν δόξα καὶ φήμη, ἀλλὰ ἀναγκάζονται νὰ κινδυνεύουν ἐξαιτίας τῆς δόξας αὐτῆς. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πού λέω· πολλοὶ μοιχοί, ἀγύρτες, τυμβωρύχοι καὶ ἄλλοι πού ἔκαναν παρόμοιες παρανομίες, ἀφοῦ κλείστηκαν πολλὲς φορὲς στὴ φυλακὴ, ἔπειτα ἀπὸ κάποια βασιλικὴ φιλανθρωπία ἀποφυλακίσθηκαν· αὐτοὶ ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴν τιμωρία, ἀλλὰ δὲν καθαρίσθηκαν καὶ ἀπὸ τὶς μομφές, ἀλλὰ ἔχουν τὴ ντροπὴ νὰ τοὺς ἀκολουθεῖ. Ἄλλοι, στρατιῶτες γενναῖοι, ἐπιδιώκοντας τὴν ἐνδοξη καὶ φημισμένη ζωὴ, ὀρμώντας ριψοκίνδυνα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τους, δέχθηκαν πολλὲς φορὲς πολλὰ τραύματα καὶ τελικὰ ὑπέστησαν πρόωρο θάνατο· αὐτοί, ἐπιθυμώντας δόξα, ἔχασαν τὴν ἀσφάλειά τους. Στὴ γυναίκα ὁμως συνέβηκαν καὶ τὰ δύο αὐτά, καὶ ἀσφάλεια ἀπόλαυσε καὶ δόξα ἐπέτυχε.

4. Τὸ ἴδιο συνέβηκε καὶ μὲ τοὺς τρεῖς παῖδες· διότι καὶ ἀπὸ τοὺς κινδύνους ἀπαλλάχθηκαν διαφεύγοντας τὴ φωτιά, καὶ ἐνδοξοὶ ἐγιναν, νικώντας κατὰ τρόπο ὑπερφυσικὸ τὴ δύναμη τοῦ στοιχείου. Τέτοια εἶναι τὰ κατορθώματα τοῦ Θεοῦ· χαρίζουν συγχρόνως καὶ ἐνδοξη καὶ ἀσφαλῆ ζωὴ. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ δύο ὑπαινισσόμενη καὶ αὐτὴ ἔλεγε· «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου στὸν Κύριο, ἐξυψώθηκε ἡ δόξα μου χάρις στὸ Θεό μου». Δὲν εἶπε ἀπλῶς «στὸ Θεό», ἀλλὰ «στὸ Θεό μου», ἀρπάζοντας τὸν κοινὸ Δεσπότη τῆς οἰκουμένης γιὰ τὸν ἑαυτό της. Καὶ τὸ ἔκανε αὐτό, ὄχι γιὰ νὰ μειώσει τὴν κυριαρχία του, ἀλλὰ γιὰ νὰ δεῖξει καὶ τὸν ἔρωτά της καὶ λαμβάνοντας ἀπὸ αὐτὸ παρηγοριά. Γιατί τέτοια εἶναι ἡ συνήθεια ἐκείνων πού ἀγαποῦν· δὲν ἀνέχονται νὰ ἀγαποῦν μαζὶ μὲ

φιλούντων τὸ ἔθος· οὐκ ἀνέχονται μετὰ πολλῶν φιλεῖν, ἀλλ' ἐξαιρέτως καὶ ἰδιαζόντως βούλονται αὐτῶν ἐνδείκνυσθαι τὸ φίλτρον. Οὕτω καὶ ὁ Δαυὶδ ποιεῖ λέγων· «ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω». Εἰπὼν γὰρ τὴν κοινήν αὐτοῦ δεσποτείαν, εἶπε καὶ τὴν ἰδιάζουσαν τὴν ἐπὶ τῶν 5 ἀγίων. Καὶ πάλιν, «ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρόσχεσ μοι· ἵνα τί ἐγκατέλειπές με;». Καὶ πάλιν, «ἐρῶ τῷ Θεῷ, ἀντιλήπτωρ μου εἶ»· ψυχῆς γὰρ ζεούσης καὶ θερμῆς καὶ διακαιομένης ὑπὸ τοῦ πόθου ταῦτα τὰ ῥήματα.

Οὕτω καὶ ἡ γυνὴ αὕτη ἐποίησεν. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἀνθρώπους τοῦτο ποιεῖν θαυμαστὸν οὐδέν, ὅταν δὲ ἴδῃς τὸν Θεὸν τοῦτο ποιοῦντα, τότε 10 ἐκπλάγηθι. Καθάπερ γὰρ οὗτοι οὐ κοινῇ μετὰ τῶν ἄλλων φησὶν αὐτῶν εἶναι Θεὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰδιαζόντως ἑαυτῶν αὐτὸν βούλονται εἶναι θεόν, οὕτω καὶ αὐτὸς οὐ κοινῇ μετὰ τῶν ἄλλων φησὶν αὐτῶν εἶναι Θεὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰδιαζόντως αὐτῶν. Διὰ τοῦτο λέγει, «ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ», οὐ συστέλλων αὐτοῦ τὴν δεσπο- 15 τείαν, ἀλλ' ἐκτείνων μᾶλλον· οὐ γὰρ οὕτω τὸ πλῆθος τῶν ἀρχομένων, ὡς ἡ ἀρετὴ τῶν βασιλευομένων δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἀρχήν· οὐδὲ οὕτω χαίρει καλούμενος Θεὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάττης καὶ τῶν ἐν τούτοις, ὡς χαίρει καλούμενος Θεός Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. Καὶ ὅπερ ἐπ' ἀνθρώπων οὐ γίνεται, τοῦτο ἐπὶ τοῦ Θεοῦ συμβαῖνόν ἐστιν 20 ἰδεῖν. Οἷόν τι λέγω· ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν δεσποτῶν οἱ δοῦλοι καλοῦνται, καὶ οὕτως ἔθος ἅπασι λέγειν, ὁ δεῖνα ἐπιτρόπος τοῦ δεῖνος, ὁ δεῖνα οἰκονόμος τοῦ δεῖνος, τοῦ στρατηγοῦ καὶ ὑπάρχου· οὐδεὶς δὲ φησιν, ὁ δεῖνα ὁ ὑπαρχος τοῦδε τοῦ ἐπιτρόπου, ἀλλὰ τοὺς ἐλάττονας ἀπὸ τῶν μειζόνων ἀεὶ καλεῖν εἰώθαμεν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ τούναντίον 25 γέγονεν· οὐ γὰρ μόνον Ἀβραάμ τοῦ Θεοῦ λέγεται, ἀλλὰ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ὁ Δεσπότης ἀπὸ τοῦ δούλου καλεῖται. Τοῦτο γοῦν αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἐκπληττόμενος ἔλεγε· «δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἀπαισχύνεται», φησὶν, «ὁ Δεσπότης ἀπὸ τῶν δούλων καλεῖσθαι». Διὰ τί οὐκ ἀπαισχύνεται; εἶπε τὴν αἰτίαν. Ἵνα μιμησώμεθα καὶ ἡμεῖς.

30 Ἀλλ' ἐκεῖνοι ξένοι καὶ παρεπίδημοι ἦσαν, φησὶν. Καὶ μὴν διὰ τοῦτο

11. Ψαλμ. 62,1. 12. Ψαλμ. 21,1.

13. Ψαλμ. 41,10. 90,2.

πολλοὺς ἄλλους, ἀλλὰ θέλουν νὰ δείχνουν τὴν ἀγάπη τους ξεχωριστὰ καὶ μὲ ἰδιαίτερο τρόπο. Αὐτὸ κάνει καὶ ὁ Δαβὶδ λέγοντας· «Θεέ μου, Θεέ μου, σὲ σένα ἀπευθύνω τὴν προσευχή μου μέσα στὸν ὄρθρο»¹¹. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀνέφερε τὴν κοινὴ ἐξουσία του, ἀνέφερε καὶ τὴν ἰδιαίτερη στοὺς ἁγίους. Καὶ πάλι· «Θεέ μου, Θεέ μου, πρόσεξέ με· γιατί με ἐγκατέλειψες;»¹². Καὶ πάλι· «θὰ πῶ στὸ Θεό, εἶσαι βοηθός μου»¹³. Γιατὶ αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι λόγια ψυχῆς πού βράζει, εἶναι θερμὴ καὶ καίεται ἀπὸ τὸν πόθο.

Αὐτὸ ἔκανε καὶ ἡ γυναίκα αὐτῆ. Ἄλλὰ τὸ νὰ τὸ κάνουν αὐτὸ ἀνθρώποι δὲν εἶναι καθόλου ἐξιοθαύμαστο, ὅταν ὁμως δεῖς τὸ Θεὸ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ, τότε νὰ ἐκπλαγεῖς. Διότι, ὅπως αὐτοὶ δὲν τὸν ἀποκαλοῦν ἀπὸ κοινοῦ μαζί με τοὺς πολλοὺς, ἀλλὰ θέλουν νὰ εἶναι καὶ ἰδιαίτερα δικὸς τους Θεός, ἔτσι καὶ αὐτός, δὲν λέει ἀπὸ κοινοῦ με τοὺς ἄλλους μόνο ὅτι εἶναι Θεός τους, ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερα δικὸς τους. Γι' αὐτὸ λέει· «ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεός τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ»¹⁴, χωρὶς νὰ περιορίζει τὴν ἐξουσία του, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπλώνοντάς την· γιατί τὴν ἐξουσία του δὲν τὴν δείχνει τόσο ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπηκόων, ὅσο ἡ ἀρετὴ αὐτῶν πού ἀνήκουν στὴ βασιλεία του· οὔτε χαίρεται τόσο πολὺ ὅταν ὀνομάζεται Θεός τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θάλασσας καὶ αὐτῶν πού βρίσκονται σ' αὐτά, ὅσο χαίρεται ὅταν ὀνομάζεται Θεός τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ. Καὶ αὐτὸ πού δὲν γίνεται στοὺς ἀνθρώπους, αὐτὸ μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε νὰ συμβαίνει στὸ Θεό. Ἐνοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πού λέω· στοὺς ἀνθρώπους οἱ δοῦλοι ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς κυρίους τους καὶ ἔτσι συνηθίζεται σὲ ὅλους νὰ λένε, ὁ τάδε εἶναι ἐπίτροπος τοῦ τάδε, ὁ τάδε εἶναι οἰκονόμος τοῦ τάδε, τοῦ στρατηγοῦ, τοῦ ὑπάρχου, κανένας ὁμως δὲν λέει, ὁ τάδε πού εἶναι ὑπαρχος τοῦ τάδε ἐπίτροπου, ἀλλὰ συνηθίζουμε πάντοτε νὰ ὀνομάζουμε τοὺς κατώτερους ἀπὸ τοὺς ἀνώτερους. Στὴν περίπτωσι τοῦ Θεοῦ ὁμως ἔγινε τὸ ἀντίθετο· γιατί δὲν λέγεται μόνο ὁ Ἀβραάμ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ Θεός τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ὁ Κύριος ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν δοῦλο. Αὐτὸ τὸ ἴδιο ἀκριβῶς κατὰ πληκτος ἔλεγε καὶ ὁ Παῦλος· «γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δὲν ντρέπεται ὁ Θεός νὰ ὀνομάζεται Θεός αὐτῶν»¹⁵. Δὲν ντρέπεται, λέει, ὁ Κύριος νὰ ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς δούλους. Γιατὶ δὲν ντρέπεται; Πῆς τὴν αἰτία. Γιὰ νὰ τὸν μιμηθοῦμε κι ἐμεῖς.

Ἄλλ' ἐκεῖνοι, λέει, ἦταν ξένοι καὶ προσωρινοὶ ἐπάνω στὴ γῆ¹⁶.

14. Ἐξ. 3,6. 4,5. 6,8 κ.ά. 15. Ἐβρ. 11,16.

16. Ἐβρ. 11,13.

ἐπαισχύνεσθαι δεῖ· ὁ γὰρ ξένος εὐτελής καὶ εὐκαταφρόνητος εἶναι δο-
 κεῖ. Ἄλλ' ἐκεῖνοι οἱ ἅγιοι οὐ τοῦτον ἦσαν ξένοι τὸν τρόπον, ὃν ἡμεῖς νο-
 μίζομεν, ἀλλ' ἕτερόν τινα καὶ παράδοξον. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ξένους ἐκεί-
 νους καλοῦμεν τοὺς τὴν αὐτῶν πατρίδα ἀφέντας, καὶ εἰς ἕτεραν γῆν ἐλ-
 5 θόντας· ἐκεῖνοι δὲ οὐχ οὕτως ἦσαν ξένοι, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης
 ὑπεριδόντες, καὶ μικρὰν εἶναι νομίσαντες τὴν γῆν, πρὸς τὴν ἐν τοῖς οὐ-
 ρανοῖς πόλιν ἐβλεπον, οὐ δι' ἀλαζονείαν, ἀλλὰ διὰ μεγαλοψυχίαν, οὐ δι'
 ἀπόνοιαν, ἀλλὰ διὰ φιλοσοφίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐσκέψαντο τὰ ἐπὶ γῆς
 ἅπαντα καὶ εἶδον ὅτι ρεῖ καὶ ἀπόλλυται, καὶ οὐδὲν ἐνταῦθα βέβαιον καὶ
 10 ἀκίνητον, οὐ πλοῦτος, οὐ δυναστεία, οὐ δόξα, οὐκ αὐτὴ ἡ ζωὴ, ἀλλ'
 ἕκαστον ἔχει τέλος, καὶ πρὸς τὸ οἰκείον ἐπείγεται πέρας, τὰ δὲ ἐν τοῖς
 οὐρανοῖς οὐ τοιαῦτα, ἀλλὰ ἀτελεύτητα καὶ ἀθάνατα, εἶλοντο ξένοι τῶν
 ρεόντων καὶ παρατρεχόντων γενέσθαι, ἴν' ἐκείνων τῶν μενόντων ἐπι-
 λάβωνται. Ξένοι τοίνυν ἦσαν, οὐ τῷ μὴ ἔχειν πατρίδα, ἀλλὰ τῷ πατρί-
 15 δος ἐφίεσθαι τῆς αἰεὶ μενούσης. Ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς παραδηλῶν ἔλε-
 γεν· «οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες, ἐμφαίνουσιν ὅτι πατρίδα ζητοῦσι». Ποίαν,
 εἰπέ, «πατρίδα; ἄρα τὴν προτέραν, ἣν ἀπέλιπον; Οὐχί, φησί· εἰ γὰρ
 ἐκείνης ἐμέμνητο, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι, νῦν δὲ κρείττονος ὀρέ-
 γονται, τοῦτέστιν, ἐπουρανοῦ, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός. Διὰ
 20 τοῦτο οὐκ ἐπαισχύνεται ὁ Θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν Θεός.

ε'. Μιμησώμεθα δὴ καὶ ἡμεῖς τούτους, παρακαλῶ· ὑπερίδωμεν τῶν
 παρόντων, ἐπιθυμήσωμεν τῶν μελλόντων, λάβωμεν τὴν γυναῖκα ταύ-
 την διδάσκαλον, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν αἰεὶ καταφεύγωμεν, καὶ παρ' ἐκεί-
 νου πάντα αἰτῶμεν. Οὐδὲν γὰρ εὐχῆς ἴσον· καὶ γὰρ τὰ ἀδύνατα αὐτῆ
 25 ποιεῖ δυνατά, καὶ τὰ δύσκολα ράδια, καὶ τὰ δυσχερῆ εὐθέα καθίστησι.
 Ταύτην καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ κατώρθου· διὸ καὶ ἔλεγεν· «ἐπτάκις τῆς
 ἡμέρας ἤγησά σε ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου». Εἰ δὲ βασιλεὺς
 ἀνὴρ μυρίαῖς βαπτίζομενος φροντίσι καὶ πανταχόθεν περιελκόμενος,
 τοσαυτάκις τῆς ἡμέρας παρεκάλει τὸν Θεόν, τίνα ἂν ἔχοιμεν ἀπολογίαν
 10 ἢ συγγνώμην ἡμεῖς, τοσαύτην σχολὴν ἄγοντες καὶ μὴ συνεχῶς αὐτὸν
 ἰκετεύοντες, καὶ ταῦτα τοσοῦτον μέλλοντες καρποῦσθαι κέρδος; Ἀμή-
 χανον γάρ, ἀμήχανον, ἄνθρωπον μετὰ τῆς προσηκούσης προθυμίας εὐ-

Μά ἀκριβῶς γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ντρέπονταν· γιατί ὁ ξένος εἶναι κατώτερος καὶ περιφρονημένος. Ἐκεῖνοι ὁμως οἱ ἅγιοι δὲν ἦταν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ξένοι, ὅπως νομίζουμε ἐμεῖς, ἀλλὰ κατ' ἄλλον τρόπο παράδοξο. Διότι ἐμεῖς ξένους ὀνομάζουμε ἐκείνους πού ἄφησαν τὴν πατρίδα τους καὶ μετέβηκαν σὲ γῆ ξένη, ἐκεῖνοι ὁμως δὲν ἦταν ξένοι μὲ τὸν τρόπο αὐτό, ἀλλὰ, ἀφοῦ περιφρόνησαν ὅλη τὴν οἰκουμένη καὶ ἔκριναν ὅτι ἡ γῆ εἶναι μικρὴ, ἀπέβλεπαν στὴν οὐράνια πόλη, ὄχι ἀπὸ ἀλαζονεία, ἀλλὰ ἀπὸ μεγαλοψυχία, ὄχι ἀπὸ ἀνοησία, ἀλλὰ ἀπὸ φιλοσοφικὴ διάθεση. Γιατί, παρατηρώντας ὅλα τὰ ἐπίγεια καὶ βλέποντας ὅτι εἶναι ρευστὰ καὶ χάνονται καὶ ὅτι τίποτα ἐδῶ δὲν εἶναι σταθερὸ καὶ ἀμετακίνητο, οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε ἡ ἐξουσία, οὔτε ἡ δόξα, οὔτε ἡ ἴδια ἡ ζωὴ, καὶ ὅτι τὸ καθένα ἔχει τέλος καὶ προχωρεῖ βιαστικὰ πρὸς τὸ τέρμα του, ἐνῶ τὰ οὐράνια δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλὰ εἶναι ἀτελείωτα καὶ ἀθάνατα, προτίμησαν νὰ γίνουν ξένοι ἀπὸ αὐτὰ πού εἶναι ρευστὰ καὶ φεύγουν γρήγορα, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν ἐκεῖνα πού μένουν. Ἦταν δηλαδὴ ξένοι, ὄχι ἐπειδὴ δὲν εἶχαν πατρίδα, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦσαν τὴν πατρίδα πού μένει πάντοτε, πρᾶγμα βέβαια πού ὑποδηλοῦσε καὶ ὁ ἴδιος λέγοντας: «αὐτοὶ πού τὰ λένε αὐτά, δείχνουν ὅτι ἀναζητοῦν πατρίδα¹⁷. Πές μου, ποιά πατρίδα; Μήπως τὴν προηγούμενη, αὐτὴν πού ἐγκατέλειψαν; Ὁχι, λέει· γιατί, ἂν εἶχαν στὴ μνήμη τους ἐκείνην, εἶχαν καιρὸ νὰ ξαναγυρίσουν, τώρα ὁμως ἐπιθυμοῦν ἀνώτερη, δηλαδὴ ἐπουράνια, τῆς ὁποίας τεχνίτης καὶ δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός. Γι' αὐτὸ δὲν ντρέπεται ὁ Θεὸς νὰ ὀνομάζεται Θεὸς τους.

5. Ἄς τοὺς μιμηθοῦμε κι ἐμεῖς, παρακαλῶ ἄς περιφρονήσουμε τὰ παρόντα, ἄς ἐπιθυμήσουμε τὰ μέλλοντα, ἄς κάνουμε τὴ γυναῖκα αὐτὴ δάσκαλό μας, καὶ ἄς καταφεύγουμε πάντοτε στὸ Θεὸ καὶ ἄς ζητοῦμε ἀπὸ ἐκεῖνον τὰ πάντα. Γιατί τίποτα δὲν εἶναι ἴσο μὲ τὴν προσευχὴ· καθόσον καὶ τὰ ἀδύνατα τὰ κάνει αὐτὴ δυνατά, καὶ τὰ δύσκολα εὐκόλα, καὶ τὰ γεμάτα δυσχέρειες ὀμαλά. Αὐτὴν καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ κατόρθωνε, γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «ἐφτά φορές τὴν ἡμέρα σὲ δοξολόγησα γιὰ τὶς δίκαιες κρίσεις σου»¹⁸. Ἐὰν λοιπὸν βασιλιάς, ἄνδρας πού πνίγεται σὲ μύριες φροντίδες καὶ περισπᾶται ἀπὸ παντοῦ, τόσες πολλὲς φορές τὴν ἡμέρα παρακαλοῦσε τὸ Θεό, ποιά δικαιολογία ἢ συγγνώμη θὰ μπορούσαμε νὰ ἔχουμε ἐμεῖς, πού, ἐνῶ ἔχουμε τόσον πολὺν ἐλεύθερο χρόνο, δὲν τὸν παρακαλοῦμε συνεχῶς, καὶ αὐτὰ τὴ στιγμὴ πού πρόκειται νὰ ἔχουμε τόσο μεγάλο κέρδος; Γιατί εἶναι ἀδύνατο, ἄνθρωπος πού προσεύχεται καὶ παρακαλεῖ τὸ Θεὸ μὲ τὴν πρέπουσα ἐπιθυμία, νὰ

χόμενον καὶ παρακαλοῦντα τὸν Θεὸν συνεχῶς, ἁμαρτεῖν ποτε. Καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω. Ὁ διαθερμάνας αὐτοῦ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ψυχὴν ἀναστήσας καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἑαυτὸν μετοικίσας καὶ οὕτω τὸν Δεσπότην τὸν ἑαυτοῦ καλέσας καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἀναμνησθεὶς καὶ περὶ 5 τῆς συγχωρήσεως τούτων αὐτῷ διαλεχθεὶς καὶ παρακαλέσας ἴλεων γενέσθαι καὶ ἡμερον, ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς λόγοις τούτοις διατριβῆς πᾶσαν ἀποτίθεται βιωτικὴν φροντίδα, καὶ πτεροῦται καὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ὑψηλότερος γίνεται· κἂν ἐχθρὸν ἴδῃ μετὰ τὴν εὐχὴν, οὐκ ἔτι ὡς ἐχθρὸν ὄψεται· κἂν γυναῖκα εὐμορφον, οὐ κατακλασθήσεται καὶ πρὸς 10 τὴν ὄψιν, τοῦ πυρὸς τοῦ κατὰ τὴν εὐχὴν ἔνδον μένοντος, καὶ πάντα ἄτοπον λογισμὸν διωθουμένου.

Ἄλλ' ἐπεὶ ἀνθρώπους ὄντας εἰκὸς καὶ εἰς ραθυμίαν ἐμπεσεῖν, ἐπειδὴν παρέλθῃ μία καὶ δευτέρα ὥρα καὶ τρίτη μετὰ τὴν εὐχὴν, καὶ ἴδῃς τὴν γενομένην σοι θερμότητα κατὰ μικρὸν ὑπορρεῖν μέλλουσαν, 15 δράμε ταχέως πάλιν ἐπὶ τὴν εὐχὴν, καὶ καταψυγεῖσάν σου τὴν διάνοιαν θέρμανον. Κἂν τοῦτο ποιῆς διὰ πάσης τῆς ἡμέρας, τὰ μεταξὺ διαλείμματα τῇ πυκνότητι τῶν εὐχῶν διαθερμαίνων, οὐ δώσεις τῷ διαβόλῳ ἀφορμὴν καὶ εἴσοδον κατὰ τῶν σῶν λογισμῶν. Καὶ ὅπερ ἀριστοποιούμενοι καὶ πίνειν μέλλοντες ποιοῦμεν, ἐπειδὴν ἴδωμεν τὸ θερμανθῆν 20 ὕδωρ καταψυγῆν, ἐπὶ τῆς ἐσχάρας αὐτὸ τίθεμεν πάλιν, ὥστε διαθερμανθῆναι ταχέως· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιῶμεν, καὶ καθάπερ ἐπ' ἀνθρώπων, τῆς εὐχῆς, τιθέντες ἡμῶν τὸ στόμα, οὕτω πάλιν ἀνάπτωμεν ἡμῶν τὴν διάνοιαν εἰς εὐλάβειαν, καὶ μιμώμεθα τοὺς οἰκοδόμους. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, πλίνθους μέλλοντες οἰκοδομεῖν, διὰ τὸ τῆς ὕλης σαθρὸν ξύλοις 25 μακροῖς ἀποσφίγγουσι τὴν οἰκοδομήν, καὶ οὐδὲ διὰ πολλοῦ τοῦτο ποιοῦσι τοῦ διαστήματος, ἀλλὰ δι' ὀλίγου, ἵνα τῇ πυκνότητι τῶν ξύλων τούτων ἀσφαλεστέραν τὴν συνθήκην τῶν πλίνθων ἐργάσωνται.

Τοῦτο καὶ σὺ ποίησον, καὶ τὰς βιωτικὰς πράξεις ἀπάσας, καθάπερ ἱμαντώσεσί τισι ξύλων, τῇ συνεχείᾳ τῶν εὐχῶν διαλαμβάνων, 30 πάντοθεν σου περίφραζον τὴν ζωὴν. Ἄν τοίνυν οὕτω ποιῆς, κἂν μυρίοι πνεύσωσιν ἄνεμοι λοιπόν, κἂν πειρασμοὶ, κἂν ἀθυμίαι, κἂν λογισμοὶ τινες ἀηδεῖς, κἂν ὅτιοῦν ἐπέλθῃ δεινόν, οὐ δυνήσεται καταβαλεῖν τὴν οἰκίαν ἐκείνην πυκναῖς οὕτως εὐχαῖς συνδεδεμένην. Καὶ πῶς δυνατόν, φησὶν, ἀνθρωπον βιωτικόν, δικαστηρίῳ προσηλωμένον, κατὰ τρεῖς 35 ὥρας εὐχεσθαι τῆς ἡμέρας καὶ εἰς ἐκκλησίαν ἐκτρέχειν; Δυνατὸν καὶ σφόδρα εὐκολόν· κἂν γὰρ εἰς ἐκκλησίαν δραμεῖν μὴ ράδιον, ἐστῶτα ἐκεῖ πρὸ τῶν θυρῶν, καὶ τῷ δικαστηρίῳ προσηλωμένον εὐξασθαι δι-

ἀμαρτήσῃ ποτέ. Καὶ πῶς συμβαίνει αὐτό, θὰ σᾶς τὸ πῶ ἐγώ. Αὐτὸς ποὺ θέρμανε τὴ σκέψη του καὶ διήγειρε τὴν ψυχὴ του καὶ μετέφερε τὸν ἑαυτὸ του στὸν οὐρανό, καὶ ἐπικαλέσθηκε ἔτσι τὸν Δεσπότη του, καὶ θυμήθηκε τὰ ἀμαρτήματά του, καὶ συζήτησε μ' αὐτὸν γιὰ τὴ συγχώρησή τους, καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ γίνῃ εὐνοϊκὸς καὶ ἡμερος, μὲ τὸ νὰ καταγίνεται μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ἀποβάλλει κάθε φροντίδα τῆς ζωῆς, ἀναπτερόνεται καὶ γίνεται ἀνώτερος τῶν ἀνθρώπων παθῶν· καὶ ἂν δεῖ ἐχθρὸ μετὰ τὴν προσευχὴν, δὲν θὰ τὸν δεῖ πιά ὡς ἐχθρὸ· καὶ ἂν δεῖ γυναῖκα ὁμορφῆ, δὲν θὰ καταζαλισθεῖ ἀπὸ τὸ θέαμα, ἐπειδὴ ἡ φλόγα τῆς προσευχῆς μένει μέσα του καὶ διώχνει κάθε ἄτοπο λογισμό.

Ἄλλ' ἐπειδὴ εἴμαστε ἄνθρωποι καὶ εἶναι φυσικὸ νὰ πέσουμε καὶ σὲ ραθυμία. ὅταν περάσῃ μιὰ καὶ δευτέρη καὶ τρίτη ὥρα μετὰ τὴν προσευχὴν, καὶ δεῖς ὅτι ἡ θερμότητα ποὺ εἶχες πηγαίνει σιγὰ σιγὰ νὰ σβῆσῃ, τρέξε πάλι γρήγορα στὴν προσευχὴ καὶ θέρμανε τὴ σκέψη σου ποὺ πάγωσε. Καὶ ἂν αὐτὸ τὸ κάνεις ὅλη τὴν ἡμέρα, διαθερμαίνοντας τὰ ἐνδιάμεσα διαλείμματα μὲ τὴν πυκνότητα τῶν προσευχῶν, δὲν θὰ δώσεις δικαίωμα στὸ διάβολο νὰ εἰσχωρήσῃ στοὺς λογισμοὺς σου. Καὶ αὐτὸ ποὺ κάνουμε ὅταν γευματίζουμε καὶ πρόκειται νὰ πιοῦμε, πού, ὅταν βλέπουμε ὅτι τὸ ζεστὸ νερὸ κρύωσε, τὸ ξαναβράζουμε στὴ σχάρα γιὰ νὰ ζεσταθεῖ γρήγορα, αὐτὸ ἄς κάνουμε καὶ ἐδῶ, θέτοντας, σὰν ἐπάνω σὲ κάρβουνα, στὸ στόμα μας τὴν προσευχὴν, ἄς ἀνάβουμε πάλι τὴ σκέψη μας πρὸς τὴν εὐλάβεια καὶ ἄς μιμούμαστε τοὺς οἰκοδόμους. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνοι ὅταν πρόκειται νὰ κτίσουν πλιθιά, ἐπειδὴ τὸ ὑλικὸ δὲν εἶναι σταθερὸ, σφίγγουν τὴν οἰκοδομὴ μὲ μακριὰ ξύλα, καὶ δὲν τὸ κάνουν αὐτὸ κατὰ ἀραιὰ διαστήματα, ἀλλὰ πυκνά, ὥστε μὲ τὰ πυκνά αὐτὰ ξύλα νὰ κάνουν πιὸ ἀνθεκτικὸ τὸ δέσιμο τῶν πλίνθων.

Αὐτὸ κάνε καὶ σὺ καὶ ὅλες τὶς βιωτικές σου πράξεις, σφίγγοντάς τις μὲ τὶς συνεχεῖς προσευχές, σὰν μὲ ζωνάρια ἀπὸ ξύλα, περίφραξε ἀπὸ παντοῦ τὴ ζωὴ σου. Ἄν λοιπὸν ἐνεργεῖς ἔτσι, καὶ ἂν ἀκόμα φυσήξουν μύριοι ἄνεμοι καὶ πειρασμοὶ καὶ στενοχώριες καὶ κάποιοι ἀηδεῖς λογισμοί, καὶ ἂν συμβεῖ ὅποιοδῆποτε κακὸ, δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ γκρεμίσει τὸ σπίτι ἐκεῖνο ποὺ εἶναι στηριγμένον μὲ τόσο πυκνὲς προσευχές. Καὶ πῶς εἶναι δυνατό, λέει, ἄνθρωπος κοσμικὸς, ποὺ εἶναι προσηλωμένος στὸ δικαστήριον, κάθε τρεῖς ὥρες τῆς ἡμέρας νὰ προσεύχεται καὶ νὰ τρέχει στὴν ἐκκλησία; Εἶναι δυνατό καὶ πολὺ εὐκόλῳ· γιατί, καὶ ἂν δὲν εἶναι εὐκόλῳ νὰ πᾶς στὴν ἐκκλησία, καθὼς στέκεσαι ἐκεῖ μπροστὰ στίς πόρτες καὶ εἶσαι προσηλωμένος στὸ δικαστήριον, εἶναι δυνατό νὰ

νατόν· οὐδὲ γὰρ οὕτω φωνῆς χρεία, ὡς διανοίας, οὐδὲ ἐκτάσεως χει-
 ρῶν, ὡς συντεταμένης ψυχῆς, οὐδὲ σχήματος, ἀλλὰ φρονήματος· ἐπεὶ
 καὶ ἡ Ἄννα αὕτη, οὐκ ἐπειδὴ λαμπρὰν καὶ μεγάλην ἀφήκε φωνήν, διὰ
 τοῦτο ἠκούετο, ἀλλ' ἐπειδὴ μεγάλα ἔνδον κατὰ τὴν καρδίαν ἐβόα. «Ἡ
 5 φωνὴ γὰρ αὐτῆς οὐκ ἠκούετο», φησί, καὶ εἰσήκουσεν αὐτῆς ὁ Θεός.
 Τοῦτο καὶ ἄλλοι πολλοὶ πολλακίς ἐποίησαν, καὶ βοῶντος τοῦ ἄρχοντος
 ἔνδοθεν, ἀπειλοῦντος, διατεινομένου, μαινομένου, πρὸ τῶν θυρῶν
 ἐστῶτες σφραγισάμενοι, καὶ ὀλίγα ῥήματα κατὰ διάνοιαν εὐξάμενοι,
 εἰσελθόντες μετέβαλον αὐτὸν καὶ ἐπράϊναν καὶ ἡμερον ἐξ ἀγρίου κατέ-
 10 στησαν· καὶ οὐδέν, οὔτε ἀπὸ τοῦ τόπου, οὔτε ἀπὸ τοῦ καιροῦ, οὔτε ἀπὸ
 τῆς σιγῆς, πρὸς τὴν εὐχὴν ταύτην ἐνεποδίσθησαν.
 στ'. Τοῦτο δὴ καὶ σὺ ποίησον· στέναξον πικρῶς, ἀναμνήσθητι τῶν
 ἁμαρτημάτων τῶν σῶν, ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανόν, εἰπέ κατὰ διά-
 νοιαν· «ἐλέησόν με ὁ Θεός», καὶ ἀπήρτισταί σου ἡ εὐχή. Ὁ γὰρ εἰπών,
 15 «ἐλέησόν με ὁ Θεός», ἐξομολόγησιν ἐπεδείξατο, καὶ τῶν οἰκείων
 ἁμαρτημάτων ἐπέγνω· τῶν γὰρ ἡμαρτηκώτων ἐστὶ τὸ ἐλεεῖσθαι. Ὁ εἰ-
 πών, «ἐλέησόν με», συγχώρησιν ἔλαβε τῶν πεπλημμελημένων· ὁ γὰρ
 ἐλεηθεὶς οὐ κολάζεται. Ὁ εἰπών, «ἐλέησόν με», βασιλείας ἔτυχεν οὐρα-
 νῶν· ὃν γὰρ ὁ Θεὸς ἐλεήσει, οὐ κολάσεως ἀπαλλάττει μόνον, ἀλλὰ καὶ
 20 τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἀξιοῖ. Μὴ τοίνυν προφασίζόμεθα λέγοντες,
 ὡς οὐκ ἔστι πλησίον εὐκτήριος οἶκος· ἡμᾶς γὰρ αὐτούς, ἐὰν νήφωμεν,
 ναοὺς ἐποίησε τοῦ Θεοῦ τοῦ Πνεύματος ἢ χάρις, ὥστε πολλὴ πάντοθεν
 ἡμῖν ἡ εὐκολία. Καὶ γὰρ οὐ τοιαυτὴ ἡμῶν ἡ λατρεία, οἷα παρὰ Ἰουδαίους
 τὸ πρότερον ἦν, πολὺ τὸ αἰσθητὸν ἔχουσα καὶ πολλῆς δεομένη πραγμα-
 25 τείας. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸν εὐχόμενον καὶ εἰς τὸ ἱερὸν ἀναβῆναι ἔδει καὶ
 τρυγὸνα πρίασθαι καὶ ξύλα καὶ πῦρ μεταχειρίσαι καὶ μάχαιραν λαβεῖν
 καὶ τῷ βωμῷ παραστήναι καὶ πολλὰ ἕτερα διανύσαι ἐπιτάγματα, ἐν-
 ταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ' ὅπουπερ ἂν ἦς, τὸ θυσιαστήριον ἔχεις
 μετὰ σαντοῦ, καὶ τὴν μάχαιραν καὶ τὸ ἱερεῖον, αὐτὸς ὢν σὺ καὶ ἱερεὺς
 30 καὶ θυσιαστήριον καὶ ἱερεῖον. Ὅπου γὰρ ἂν ἦς, δύνασαι στήσαι τὸν
 βωμόν, προαίρεσιν νήφουσαν ἐπιδειξάμενος μόνον, καὶ οὐδὲν κωλύει
 τόπος, οὐδὲ ἐμποδίζει καιρός, ἀλλὰ κἂν γόνατα μὴ κλίνης, κἂν μὴ

προσευχηθεῖς· γιατί δὲ χρειάζεται τόσο φωνή, ὅσο σκέψη, οὔτε ἔκταση τῶν χειρῶν, ὅσο τεντωμένη ψυχὴ, οὔτε κάποια στάση, ἀλλὰ πίστη· γιατί καὶ αὐτὴ ἡ Ἄννα δὲν εἰσακούστηκε ἐπειδὴ ἔβγαλε δυνατὴ καὶ μεγάλη φωνή, ἀλλὰ ἐπειδὴ φώναζε δυνατὰ μέσα στὴν καρδιά της. Γιατὶ «ἡ φωνὴ της δὲν ἀκούοταν»¹⁹, λέει, ἀλλὰ τὴν ἀκούε ὁ Θεός. Τὸ ἴδιο ἔκαναν πολλές φορές καὶ πολλοὶ ἄλλοι, καὶ ἐνῶ ὁ ἄρχοντας μέσα φώναζε, ἀπειλοῦσε, ἔκανε χειρονομίες, μαινόταν, αὐτοί, στεκόμενοι μπροστὰ στὶς κλειστὲς πόρτες καὶ λέγοντας λίγα λόγια προσευχῆς μετὸ νοῦ τους, ὅταν μπῆκαν μέσα τὸν μετέβαλαν καὶ τὸν καταπράϋναν καὶ τὸν ἔκαναν ἡμερο, ἀπὸ ἄγριος πού ἦταν· καὶ δὲν ἐμποδίστηκαν καθόλου, οὔτε ἀπὸ τὸν τόπο, οὔτε ἀπὸ τὴν ὥρα, οὔτε ἀπὸ τὴ σιωπὴ γιὰ τὴν προσευχὴ αὐτή.

6. Αὐτὸ λοιπὸν κάνε καὶ σὺ· στέναξε βαθειά, φέρε στὴ μνήμη σου τίς ἁμαρτίες σου, στρέψε τὸ βλέμμα σου στὸν οὐρανό, πὲς μετὸν νοῦ σου· Ἐλέησέ με, Θεέ μου, καὶ ὀλοκληρώθηκε ἡ προσευχὴ σου. Γιατὶ αὐτὸς πού εἶπε «ἐλέησέ με», ἔδειξε ἐξομολόγηση καὶ μετάνοιωση γιὰ τὰ ἁμαρτήματά του· διότι τὸ νὰ ζητοῦν ἔλεος ταιριάζει σ' αὐτοὺς πού ἁμάρτησαν. Αὐτὸς πού εἶπε «ἐλέησέ με», πῆρε συγχώρηση τῶν σφαλμάτων του· γιατί αὐτὸς πού ἐλεήθηκε δὲν κολάζεται. Αὐτὸς πού εἶπε «ἐλέησέ με», κέρδισε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· γιατί αὐτὸν πού θὰ ἐλεήσει ὁ Θεός, δὲν ἀπαλλάσσεται μόνο ἀπὸ τὴν κόλαση, ἀλλὰ γίνεται ἄξιος καὶ τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν. Ἄς μὴ προφασιζόμεστε λοιπὸν λέγοντας, ὅτι δὲν ὑπάρχει κοντά μας οἶκος προσευχῆς· γιατί ἐμᾶς τοὺς ἴδιους ἔκανε ναοὺς ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ἐὰν βέβαια εἴμαστε ἐπάγρυπνοι, ὥστε νὰ ἔχουμε ἀπὸ παντοῦ μεγάλη εὐκολία. Γιατὶ ἡ λατρεία μας δὲν εἶναι τέτοια, ὅπως ἦταν παλαιότερα τῶν Ἰουδαίων, πού εἶχε πολὺ τὸ ὑλικὸ στοιχεῖο καὶ ἀπαιτοῦσε πολλὴ ἀπασχόληση. Διότι ἐκεῖ ὁ προσευχόμενος ἔπρεπε νὰ ἀνεβεῖ στὸ ἱερό, νὰ ἀγοράσει τρυγόνια, νὰ χρησιμοποιήσει ξύλα καὶ φωτιά, νὰ πάρει μαζί του μαχαίρι, νὰ σταθεῖ μπροστὰ στὸν βωμὸ καὶ νὰ ἐκτελέσει πολλές ἄλλες ἐντολές· ἐνῶ ἐδῶ τίποτε τέτοιο, ἀλλά, ὅπου καὶ νὰ βρίσκεσαι, ἔχεις τὸ θυσιαστήριό μαζί σου καὶ τὸ μαχαίρι καὶ τὸ θῦμα, διότι σὺ ὁ ἴδιος εἶσαι καὶ ἱερέας καὶ θυσιαστήριό καὶ θῦμα. Ὅπου λοιπὸν καὶ ἂν βρίσκεσαι, μπορεῖς νὰ στήσεις τὸ βωμό, δείχνοντας μόνο νηφάλια πρόθεση, καὶ σὲ τίποτα δὲν σὲ ἐμποδίζει ὁ τόπος, οὔτε σὲ ἐμποδίζει ἡ ὥρα, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ γονατίσεις, χωρὶς νὰ χτυπήσεις τὸ στῆθος σου καὶ χωρὶς

στήθος τύψη καὶ τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνης, διάνοιαν δὲ μόνον ἐπιδείξις θερμὴν, τὸ πᾶν ἀπήρτισας τῆς εὐχῆς.

Ἔξεστι καὶ γυναῖκα ἠλακάτην κατέχουσαν καὶ ἰσουργοῦσαν ἀναβλέψαι εἰς τὸν οὐρανὸν τῇ διανοίᾳ καὶ καλέσαι μετὰ θερμότητος τὸν Θεὸν· ἔξεστι καὶ ἄνθρωπον εἰς ἀγορὰν ἐμβάλλοντα καὶ καθ' ἑαυτὸν καὶ βαδίζοντα εὐχὰς ποιεῖσθαι ἐκτενεῖς· καὶ ἕτερον ἐπ' ἐργαστηρίου καθήμενον καὶ δέρματα ράπτοντα, τὴν ψυχὴν ἀναθεῖναι πρὸς τὸν Λεσπότην· ἔξεστιν οἰκέτη καὶ ὄνουμένῳ καὶ ἀναβαίνουντι καὶ καταβαίνουντι καὶ μαγειρίῳ παρεστῶτι, ὅταν μὴ δυνατὸν εἰς ἐκκλησίαν ἐλθεῖν, εὐχὴν ποιεῖσθαι ἐκτενῆ καὶ διεγυγερμένην. Οὐκ ἐπαισχύνεται τόπον ὁ Θεός· ἐν ζητεῖ μόνον, διάνοιαν θερμὴν καὶ ψυχὴν σωφρονοῦσαν. Καὶ ἵνα μάθης, ὅτι οὐ σχήματος χρεῖα καὶ τόπων πάντως καὶ καιρῶν, ἀλλὰ φρονήματος γενναίου καὶ διεγυγερμένου, ὁ Παῦλος ὑπτιος ἐπὶ τοῦ δεσμοτηρίου κείμενος καὶ οὐκ ὀρθὸς ἐστὼς (οὐ γὰρ ἠφίει τὸ ξύλον, ᾧ τοὺς πόδας ἐδέδετο), ἐπειδὴ μετὰ προθυμίας ἠῤῥατο κείμενος, τὸ δεσμοτήριον ἔσεισε καὶ τὰ θεμέλια διεσάλειψε καὶ τὸν δεσμοφύλακα ἔδησε καὶ πρὸς τὴν ἱερὰν μετὰ ταῦτα μυσταγωγίαν ἐχειραγώγησε. Πάλιν ὁ Ἐζεκίας οὐκ ὀρθὸς ἐστὼς, οὐδὲ γόνατα κλίνας, ἀλλ' ὑπτιος ἐπὶ τῆς κλίνης κείμενος διὰ τὴν ἀρρωστίαν, στρέψας ἑαυτὸν ἐπὶ τὸν τοῖχον, ἐπειδὴ τὸν Θεὸν θερμῶς ἐκάλεσε καὶ μετὰ ψυχῆς σωφρονοῦσης, καὶ ἀπόφασιν ἐξενεχθεῖσαν ἀνεκαλέσατο καὶ πολλὴν ἐπεσπάσατο τὴν εὐνοίαν καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἐπανῆλθε ὑγείαν.

Οὐκ ἐπ' ἀνδρῶν δὲ ἀγίων καὶ μεγάλων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πονηρῶν τοῦτο ἴδοι τις ἂν συμβαῖνον. Καὶ γὰρ ὁ ληστής, οὐκ ἐν οἴκῳ στὰς εὐκτηρίῳ, οὐδὲ γόνατα κλίνας, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τεταμένος, ἀπορημάτων ὀλίγων τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπέτυχεν· ἄλλος ἐν βορβόρῳ καὶ λάκκῳ, ἄλλος ἐν λάκκῳ καὶ θηρίοις, ἕτερος ἐν αὐτῇ τοῦ κήτους τῇ νηδυῖ, τὸν Θεὸν παρακαλέσαντες, τὰ ἐπικείμενα ἅπαντα διέλυσαν, καὶ τὴν ἄνωθεν εὐνοίαν ἐπεσπάσαντο. Καὶ ταῦτα μὲν λέγων, 30 παραινῶ συνεχῶς ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιχωριάζειν, καὶ ἐν οἰκίᾳ μετὰ πολλῆς ἡσυχίας εὐχεσθαι, καὶ κατὰ σχολὴν γόνατα κλίνοντας, καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείνοντας· εἰ δὲ ἢ διὰ καιρὸν ἢ διὰ τόπον ἀποληφθῆμεν με-

νὰ ὑψώσεις τὰ χέρια σου στὸν οὐρανό, μόνο ἐὰν δείξεις θερμὴ διά-
νοια, ὀλοκλήρωσες τὸ ἅπαν τῆς προσευχῆς.

Εἶναι δυνατό ἀκόμα καὶ γυναίκα, πού κρατάει ρόκα καὶ ὑφαίνει, νὰ στρέψει τὸ βλέμμα νοερά στὸν οὐρανὸ καὶ νὰ ἐπικαλεσθεῖ μὲ θερμότη-
τητα τὸ Θεό· μπορεῖ καὶ ἄνθρωπος πού πηγαίνει στὴν ἀγορὰ καὶ βαδί-
ζει μόνος του νὰ κάνει μακρὲς προσευχῆς· καὶ ἄλλος, πού κάθεται στὸ
ἐργαστήριο καὶ ράβει δέρματα, μπορεῖ νὰ ἀφιερῶσει τὴν ψυχὴ του
στὸν Δεσπότη· εἶναι δυνατό καὶ ὁ δοῦλος καὶ αὐτὸς πού ψωνίζει, καὶ
αὐτὸς πού ἀνεβαίνει καὶ αὐτὸς πού κατεβαίνει, καὶ αὐτὸς πού ἐργάζε-
ται στὸ μαγειρεῖο, ὅταν δὲν μποροῦν νὰ ἔρθοῦν στὴν ἐκκλησία, νὰ
κάνουν προσευχὴ μακρὰ καὶ ζωηρὴ. Ὁ Θεὸς δὲν ντρέπεται τὸν τόπο·
ἓνα πρᾶγμα μόνο ζητᾷ, θερμὴ διάνοια καὶ ψυχὴ γεμάτη σωφροσύνη.
Καὶ γιὰ νὰ δεῖς ὅτι δὲν χρειάζονται σχήματα καὶ τόποι καὶ ὥρες γενι-
κά, ἀλλὰ γενναῖο καὶ διεγερμένο φρόνημα, ὁ Παῦλος, ἐνῶ ἦταν ξα-
πλωμένος ἀνάσκελα στὴ φυλακὴ καὶ δὲν στεκόταν ὀρθίος (γιατὶ δὲν
τὸν ἄφηνε τὸ ξύλο στὸ ὁποῖο ἦταν δεμένα τὰ πόδια του), ἐπειδὴ, ὄντας
ξαπλωμένος, προσευχήθηκε μὲ προθυμία, ταρακούνησε τὴ φυλακὴ καὶ
τράνταξε τὰ θεμέλιά της καὶ ἔδωσε τὸν δεσμοφύλακα καὶ τὸν ὀδήγησε
ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ στὴν ἱερὴ μυσταγωγία²⁰. Καὶ ὁ Ἐζεκίας ἐπίσης χωρὶς
νὰ στέκεται ὀρθίος, οὔτε νὰ εἶναι γονατισμένος, ἀλλὰ ξαπλωμένος
ἀνάσκελα στὸ κρεβάτι, ἐξαιτίας τῆς ἀρρώστιας, γύρισε τὸν ἑαυτὸ του
πρὸς τὸν τοῖχο, καὶ μὲ τὸ νὰ ἐπικαλεσθεῖ θερμὰ καὶ μὲ σῶφρονα ψυχὴ
τὸ Θεό, καὶ τὴν ἀπόφαση πού εἶχε ἀνακοινωθεῖ ἀνακάλεσε καὶ πολλὴ
συμπάθεια κέρδισε καὶ ξαναβρῆκε ὅπως πρὶν τὴν ὑγεία του.

Καὶ αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ τὸ δεῖ κανεὶς νὰ συμβαίνει ὄχι μόνο σὲ
ἀγίους καὶ μεγάλους ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ σὲ κακοῦς. Γιατὶ καὶ ὁ ληστής²¹
δὲν στάθηκε σὲ εὐκτήριο οἶκο, οὔτε γονάτισε, ἀλλὰ τεντωμένος ἐπάνω
στὸ σταυρό, μὲ λίγα λόγια πέτυχε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἄλλος
μέσα σὲ βουρκο καὶ σὲ λάκκο²², ἄλλος μέσα σὲ λάκκο καὶ ἀνάμεσα σὲ
θηρία²³, ἄλλος μέσα στὴν ἴδια τὴν κοιλιὰ τοῦ κήτους²⁴, ἀφοῦ παρακά-
λεσαν τὸ Θεό, ὅλα ὅσα τοὺς ἀπειλοῦσαν τὰ διέλυσαν καὶ πέτυχαν τὴν
εὐνοια τοῦ Θεοῦ. Καὶ βέβαια λέγοντας αὐτὰ σᾶς προτρέπω νὰ πηγαί-
νετε συνεχῶς στὶς ἐκκλησίες, καὶ στὸ σπίτι νὰ προσεύχεσθε μὲ πολλὴ
ἡσυχία, καὶ ὅταν ἔχετε ἐλεύθερη ὥρα νὰ γονατίζετε καὶ νὰ ἀνυψώνετε
τὰ χέρια· ἐὰν ὅμως εἶτε ἐξαιτίας τῆς ὥρας, εἶτε ἐξαιτίας τοῦ τόπου μεί-

22. Ἱερ. 45,6. 23. Δαν. 6,22.

24. Ἰωνᾶ 2,2-10.

ταξὺ πολλῶν ἐτέρων, μὴ διὰ τοῦτο τὰς συνήθεις ἀπολιμπάνειν εὐχάς, ἀλλὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ὄνπερ εἶπον πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀγάπην, εὐχέσθε καὶ παρακαλεῖτε τὸν Θεόν, ὡς οὐδὲν ἔλαττον παρὰ ταύτην ἔξοντες τὴν εὐχὴν.

5 Ταῦτα εἶπον, οὐχ ἵνα κροτήσητε καὶ θαυμάσητε, ἀλλ' ἵνα διὰ τῶν ἔργων αὐτὰ ἐπιδείξησθε καὶ τὸν καιρὸν τὸν τῆς νυκτὸς καὶ τὸν τῆς ἡμέρας καὶ τὸν τῆς ἐργασίας καιρὸν ἐν εὐχαῖς καὶ δεήσεσι διαλαμβάνοντες. Ἄν οὕτω τὰ καθ' ἑαυτοὺς οἰκονομῶμεν, καὶ τὸν παρόντα μετὰ ἀσφαλείας διανύσομεν βίον, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτευξόμεθα,
10 ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ναμε ανάμεσα σὲ πολλοὺς ἄλλους, νὰ μὴ παραλείπετε ἐξαιτίας αὐτοῦ τις συνηθισμένες προσευχῆς, ἀλλὰ νὰ προσεύχεσθε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, πὺ εἶπα στὴν ἀγάπη σας, καὶ νὰ παρακαλεῖτε τὸ Θεό, μὲ τὴ βεβαιότητα ὅτι δὲ θὰ ἔχετε τίποτα λιγότερο μὲ αὐτὴ τὴν προσευχή.

Αὐτὰ σᾶς τὰ εἶπα ὄχι γιὰ νὰ μὲ θαυμάσετε καὶ νὰ χειροκροτήσετε, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὰ ἐφαρμόσετε ἔμπρακτα καὶ νὰ ἀφιερώνετε τις ὥρες τῆς νύχτας καὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ἐργασίας στὶς προσευχῆς καὶ τὶς δεήσεις. Ἐὰν ρυθμίζουμε ἔτσι ὅσα μᾶς ἀφοροῦν, θὰ πετύχουμε καὶ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποία εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΕΟΡΤΑΙΣ ΜΟΝΟΝ ΣΥΝΑΓΟΜΕΝΟΥΣ

Και τί ποτέ ἔστιν ἑορτή· καὶ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, διὰ τὸ πλουσίους εἶναι καὶ πένητας ἐν τῷ βίῳ· καὶ ὅτι χρησιμώτατον ἢ πενία, καὶ ὅτι πλούτου πλείονα ἡδονὴν ἔχει πανταχοῦ καὶ ἀσφάλειαν· καὶ εἰς τὴν Ἄνναν.

α'. Μάτην, ὡς ἔοικε, τοὺς τῇ προτέρᾳ συνάζει παραγενομένους ἡμῖν παρακαλέσαμεν, πείθοντες μένειν ἐπὶ τῆς οἰκίας τῆς πατρῶας καὶ μὴ μετὰ τῶν ἐν ἑορτῇ μόνον ἡμῖν φαινομένων ἐφίστασθαι καὶ ἀφίστασθαι πάλιν· μᾶλλον δὲ οὐ μάτην. Εἰ γὰρ καὶ μηδεὶς τούτων ἐπέισθη τοῖς λε-
5 γομένοις, ἀλλ' ἡμῖν ὁ μισθὸς ἀπήρτισται καὶ τὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀπο-
λογίας πεπλήρωται. Διόπερ τὸν λέγοντα, κἂν προσέχη τις κἂν μὴ προ-
σέχη, τὰ σπέρματα χρῆ καταβάλλειν καὶ τὸ ἀργύριον κατατιθέναι, ἵνα μηκέτι πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς τραπεζίτας ὁ λόγος ἦ τῷ Θεῷ, ὃ δὴ καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν, ἐλέγξαντες, ἐπιτιμήσαντες, παρακαλέσαντες,
10 νουθετήσαντες. Καὶ γὰρ τοῦ τὴν οὐσίαν κατεδηδοκότες υἱοῦ καὶ πρὸς τὴν πατρικὴν οἰκίαν ἐπανελθόντος ἀνεμνήσαμεν, καὶ τὴν ταλαιπωρίαν ἅπασαν καὶ τὸν λιμὸν καὶ τὴν αἰσχύνην καὶ τὰ ὄνειδη καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας ὑπέμεινε προσεθήκαμεν, τῷ παραδείγματι τούτῳ σωφρονεστέρους ποιῆσαι βουλόμενοι· καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα τὸν λόγον
15 ἔστήσαμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ πατρὸς φιλοστοργίαν περὶ αὐτοὺς ἐπεδει-
ξάμεθα, οὐκ ἀπαιτήσαντες αὐτοὺς τῆς ραθυμίας εὐθύνας, ἀλλ' ὑπτίαις τούτους δεξάμενοι ταῖς χερσί, καὶ συγγνώμην δόντες ὑπὲρ τῶν πεπλημ-
μελημένων, καὶ τὴν οἰκίαν ἀνοίξαντες καὶ τὴν τράπεζαν παραθέντες καὶ στολὴν αὐτοὺς περιβαλόντες τὴν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν ἄλ-
20 λην ἅπασαν παρασχόντες αὐτοῖς θεραπείαν. Ἐκεῖνοι δὲ τὸν υἱὸν ἐκεῖ-
νον οὐκ ἐμιμήσαντο, οὐδὲ κατέγνωσαν τῆς ἐμπροσθεν ἀναχωρήσεως, οὐδὲ ἔμειναν ἐπὶ τῆς πατρῶας οἰκίας, ἀλλ' ἀπεπήδησαν πάλιν. Ὑμέτε-
ρον μὲν οὖν εἶη, ὑμῶν τῶν ἀεὶ μεθ' ἡμῶν ὄντων, ἐπαναγαγεῖν αὐτοὺς καὶ πείσαι κοινωνεῖν ἡμῖν τῆς καθ' ἐκάστην σύναξιν ἑορτῆς. Εἰ γὰρ καὶ
25 ἡ Πεντηκοστὴ παρήλθεν, ἀλλ' ἡ ἑορτὴ οὐ παρήλθε· πᾶσα γὰρ σύνοδος ἑορτῆ.

Ο Μ Ι Α Ι Α Ε'

ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΖΟΝΤΑΙ ΜΟΝΟ ΤΙΣ ΕΟΡΤΕΣ

Καί τί τέλος πάντων εἶναι ἐορτή. Ἐπίσης πρὸς ἐκείνους πού κατηγοροῦν τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ὑπάρχουν πλούσιοι καὶ φτωχοὶ στὴ ζωὴ, ὅτι ἡ φτώχεια εἶναι πολὺ χρήσιμη καὶ ὅτι παντοῦ ἔχει πιὸ πολλὴ χαρὰ καὶ ἀσφάλεια ἀπὸ τὸν πλοῦτο· καὶ στὴν Ἄννα.

1. Φαίνεται πὼς ἄσκοπα παρακάλεσα αὐτοὺς πού εἶχαν ἔρθει ἐδῶ κατὰ τὴν προηγούμενη συνάθροιση, προσπαθώντας νὰ τοὺς πείσω νὰ παραμένουν στὸ πατρικὸ τους σπίτι καὶ νὰ μὴ παρουσιάζονται ἐδῶ μόνο μαζί μ' ἐκείνους πού ἐμφανίζονται στὴ γιορτὴ καὶ νὰ φεύγουν πάλι ἢ μᾶλλον ὄχι ἄσκοπα. Γιατί, ἂν καὶ κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς δὲν πείσθηκε μὲ τὰ λεγόμενά μου, ὅμως ἡ ἀμοιβὴ μου εἶναι ὀλοκληρωμένη καὶ ἐκπληρωμένη ἢ ἀπολογία μου στὸ Θεό. Γι' αὐτὸ αὐτὸς πού μιλάει, εἴτε τὸν προσέχει κανεὶς, εἴτε δὲν τὸν προσέχει, πρέπει νὰ σπέρνει τὸ σπόρο καὶ νὰ καταθέτει τὸ ἀργύριο, γιὰ νὰ μὴ ἀπευθυνθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ ὁ λόγος σ' αὐτόν, ἀλλὰ στοὺς τραπεζίτες, πράγμα βέβαια πού ἔκανα κι ἐγώ, κατηγορώντας, ἐπιτιμώντας, παρακαλώντας, νουθετώντας. Διότι καὶ τὸ γιὸ πού κατέφαγε τὴν περιουσία καὶ ἐπέστρεψε στὸ πατρικὸ σπίτι ὑπενθύμισα, καὶ τὴν ταλαιπωρία ὅλη καὶ τὴν πείνα καὶ τὴ ντροπὴ καὶ τὶς προσβολὰς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα ὑπέφερε στὴν ξένη χώρα πρόσθεσα, θέλοντας μὲ τὸ παράδειγμα αὐτὸ νὰ σᾶς κάνω πιὸ συνετοὺς. Καὶ δὲν σταμάτησα ἐδῶ τὸ λόγο μου, ἀλλὰ ἔδειξα καὶ τὴ φιλοστοργία τοῦ πατέρα σ' αὐτοὺς, χωρὶς νὰ ζητήσω εὐθύνες ἀπὸ αὐτοὺς γιὰ τὴ ραθυμία, ἀλλὰ τοὺς δέχθηκα μὲ ἀπλωμένα τὰ χέρια καὶ τοὺς συγχώρησα γιὰ τὰ σφάλματά τους, ἄνοιξα καὶ τὸ σπίτι καὶ τοὺς παρέθεσα τραπέζι καὶ τοὺς φόρεσα τὴ στολὴ τῆς διδασκαλίας, καὶ τοὺς πρόσφερα κάθε ἄλλη φροντίδα. Ἐκεῖνοι ὅμως δὲν μιμήθηκαν τὸ γιὸ ἐκεῖνο τῆς παραβολῆς, οὔτε καταδίκασαν τὴν προηγούμενη ἀναχώρησή τους, οὔτε ἔμειναν στὸ πατρικὸ σπίτι, ἀλλὰ πάλι δραπετεύσαν. Ἄνήκει λοιπὸν σὲ σᾶς, σὲ σᾶς πού εἴσαστε πάντοτε μαζί μας, νὰ τοὺς ἐπαναφέρετε καὶ νὰ τοὺς πείσετε νὰ ἐπικοινωνοῦν μαζί μας σὲ κάθε συνάθροιση γιορτῆς. Γιατί, ἂν καὶ ἡ Πεντηκοστὴ πέρασε, ὅμως ἡ γιορτὴ δὲν πέρασε· καθόσον κάθε συνάθροιση εἶναι γιορτὴ.

Πόθεν δῆλον τοῦτο; Ἀπ' αὐτῶν τῶν τοῦ Χριστοῦ ρημάτων, δι' ὧν φησιν· «ὅπου ἂν ὦσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἕμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». Ὅταν δὲ ὁ Χριστὸς ἐν μέσῳ ἢ τῶν συνειλεγμένων, ποῖαν ἐτέραν ζητεῖς ἀπόδειξιν ἐορτῆς ταύτης μεῖζονα; Ὅπου διδασκα-
 5 λία καὶ εὐχαί, ὅπου πατέρων εὐλογίαὶ καὶ θείων νόμων ἀκρόασις, ὅπου σύνοδος ἀδελφῶν καὶ γνησίας ἀγάπης σύνδεσμος, ὅπου πρὸς Θεὸν ὁμιλία καὶ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους διάλεξις, πῶς οὐκ ἂν εἴη ἐορτὴ καὶ πανηγυρίς; Τὰς γὰρ ἐορτὰς οὐ τὸ πλήθος, ἀλλ' ἡ ἀρετὴ τῶν συλλε-
 10 γομένων ποιεῖν εἴωθεν· οὐχ ἡ πολυτέλεια τῶν ἱματίων, ἀλλ' ὁ τῆς εὐ-
 λαβείας καλλωπισμός· οὐχ ἡ δαψίλεια τῆς τραπέζης, ἀλλ' ἡ τῆς ψυχῆς πρόνοια. Ἐορτὴ γὰρ μεγίστη, συνειδὸς ἀγαθόν. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν πανηγύρεων, ὁ μὲν μῆτε ἱμάτιον ἔχων περιβαλέσθαι λαμπρόν, μῆτε δαψιλεστέρας ἀπολαῦσαι τραπέζης, ἀλλ' ἐν πενία καὶ λιμῶ ζῶν καὶ τοῖς ἐσχάτοις κακοῖς, οὐκ αἰσθάνεται τοῦ καιροῦ τῆς ἐορτῆς, κἂν
 15 πᾶσαν τὴν πόλιν ἴδη χορεύουσαν, ἀλλὰ τοσοῦτω μᾶλλον ὀδυνᾶται καὶ δάκνεται, ὅσῳ καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ὀρᾷ ἐν ἀπολαύσει, ἑαυτὸν δὲ ἐν ἀπορίᾳ· ὁ δὲ πλουτῶν καὶ τρυφῶν καὶ στολὰς καθ' ἐκάστην ἀμείβειν ἔχων καὶ πολλῆς ἀπολαύων εὐημερίας, κἂν μὴ παρῆ καιρὸς ἐορτῆς, ἐορτάζειν νομίζει. Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν πραγμάτων, ὁ
 20 μὲν ἐν δικαιοσύνῃ ζῶν καὶ κατορθώμασι, κἂν μὴ παρούσης ἐορτῆς, ἐορτὴν ἄγει, τὴν καθαρὰν ἠδονὴν καρπούμενος τὴν ἀπὸ τοῦ συνειδότος, ὁ δὲ ἐν ἀμαρτίᾳ καὶ πονηρίᾳ τρεφόμενος καὶ πολλὰ κακὰ συνειδῶς ἑαυτῷ, καὶ παρούσης ἐορτῆς, ἀνέορτος μάλιστα πάντων ἐστίν.

Ὡστε ἔξεστιν ἡμῖν, ἂν ἐθέλωμεν, καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐορτὴν
 25 ἄγειν, ἂν ἀρετῆς ἐπιμελώμεθα καὶ τὸ συνειδὸς ἡμῶν ἐκκαθαίρωμεν. Τί γὰρ ἡ παρελθοῦσα σὺναξις τῆς παρούσης πλεονεκτεῖ; ἢ οὐχὶ τῷ θο-
 ρύβῳ καὶ τῇ ταραχῇ μόνον, ἄλλω δὲ οὐδενί; Ὅταν γὰρ καὶ ἡ τῶν ἀγίων μυστηρίων ἀπόλαυσις καὶ ἡ τῶν ἄλλων τῶν πνευματικῶν κοι-
 30 τῶν ἄλλων ἀπάντων ἡ αὐτὴ καὶ σήμερον ἢ, οὐδὲν ἔσται ἐλάττων ἐκεί-
 νης αὐτῆ ἢ ἡμέρα, οὔτε ὑμῖν, οὔτε ἐμοὶ τῷ λέγοντι. Οἱ γὰρ τότε ἡμῶν ἀκούσαντες, οὗτοι καὶ νῦν ἀκούσονται, οἱ δὲ μὴ παρόντες νῦν, οὐδὲ τότε

Ἄπο τοῦ φαίνεται αὐτό; Ἄπο τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὰ ὅποια λέει· «ὄπου βρεθοῦν δύο ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι στοῦ ὀνόματός μου, εἶμαι ἐκεῖ ἀνάμεσά τους!· Ὅταν ὁ Χριστὸς βρίσκεται μεταξὺ τῶν συναθροισμένων, ποιά ἄλλη ἀπόδειξις γιορτῆς ζητᾷς μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτήν; Ὅπου γίνονται διδασκαλία καὶ προσευχές, εὐλογίες πατέρων καὶ ἀκρόασις τῶν θείων ἐντολῶν, συνάθροιση ἀδελφῶν καὶ ἔνωσις ἀληθινῆς ἀγάπης, συνομιλία μὲ τὸ Θεὸ καὶ ὁμιλία τοῦ Θεοῦ στοὺς ἀνθρώπους, πῶς δὲν εἶναι γιορτὴ καὶ πανηγύρι; Γιατί τις γιορτὲς δὲν τις κάνει συνήθως τὸ πλῆθος, ἀλλὰ ἡ ἀρετὴ τῶν συγκεντρωμένων· ὄχι ἡ πολυτέλεια τῶν ἐνδυμάτων, ἀλλὰ ὁ καλλωπισμὸς τῆς εὐσέβειας· ὄχι ἡ ἀφθονία τοῦ τραπεζιοῦ, ἀλλὰ ἡ φροντίδα γιὰ τὴν ψυχὴν. Γιατί ἡ πιὸ μεγάλη γιορτὴ εἶναι ἡ ἀγαθὴ συνείδησις. Καὶ ὅπως στὰ κοσμικὰ πανηγύρια, ἐκεῖνος βέβαια ποὺ δὲν ἔχει οὔτε ἐνδυμα πολυτελὲς νὰ φορέσει, οὔτε τὴ δυνατότητα νὰ ἀπολαύσει ἓνα πλούσιο τραπέζι, ἀλλὰ ζεῖ σὲ φτώχεια καὶ πείνα καὶ στὰ ἔσχατα κακά, δὲν αἰσθάνεται τὴν καιρὸν τῆς γιορτῆς, ἀκόμα καὶ ὅταν βλέπει ὀλόκληρη τὴν πόλιν νὰ χορεύει, ἀλλὰ τόσο περισσότερο λυπᾶται καὶ πληγώνεται, ὅσο βλέπει τοὺς ἄλλους νὰ ἀπολαμβάνουν καὶ τὸν ἑαυτοῦ νὰ στερεῖται, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι πλούσιος καὶ ζεῖ μὲ ἀπολαύσεις καὶ ἔχει στολὲς νὰ ἀλλάζει κάθε μέρα καὶ ζεῖ σὲ μεγάλη εὐημερία, καὶ ὅταν δὲν εἶναι περίοδος γιορτῆς, νομίζει πῶς γιορτάζει. Ἔτσι λοιπὸν καὶ στὰ πνευματικὰ πράγματα, ἐκεῖνος βέβαια ποὺ ζεῖ μὲ δικαιοσύνη καὶ ἀρετὴς, καὶ ὅταν δὲν εἶναι γιορτὴ, γιορτάζει, ἀπολαμβάνοντας τὴν καθαρὴν ἠδονὴν τῆς συνειδήσεως, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἀνατρέφεται μέσα στὴν ἁμαρτία καὶ τὴν κακία καὶ ἀναγνωρίζει πολλὰ κακά γιὰ τὸν ἑαυτοῦ, καὶ ὅταν ὑπάρχει γιορτὴ, εἶναι πιὸ ἀνέορτος ἀπὸ ὄλους.

Ἔτσι εἶναι δυνατόν, ἂν θέλουμε, νὰ ἔχουμε κάθε μέρα γιορτὴν, ἐὰν φροντίζουμε γιὰ τὴν ἀρετὴν καὶ καθαρίζουμε τὴ συνείδησίν μας. Γιατί σὲ τί πλεονεκτεῖ ἢ προηγούμενη συνάθροιση ἀπὸ τὴν προηγούμενη; δὲν πλεονεκτεῖ μόνο στὸν θόρυβον καὶ στὴν ἀναταραχὴν καὶ σὲ τίποτε ἄλλο; Γιατί, ἐφόσον καὶ ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἁγίων μυστηρίων καὶ ἡ συμμετοχὴν μας σὲ τὴν ἄλλαν πνευματικὴν πράξιν, ὅπως τὴν προσευχὴν, τὴν ἀκρόασην, τὴν εὐλογίαν, τὴν ἀγάπην καὶ σ' ὅλες τὴς ἄλλαν εἶναι ἴδια καὶ σήμερον, δὲν εἶναι καθόλου κατώτερη ἢ ἡμέρα αὐτὴ ἀπὸ ἐκείνην, οὔτε γιὰ σᾶς οὔτε γιὰ μένα ποὺ μιλῶ. Γιατί ἐκεῖνοι ποὺ μὲ ἀκουσαν τότε ἀπὸ σᾶς, αὐτοὶ θὰ μὲ ἀκούσουν καὶ τώρα· καὶ αὐτοὶ ποὺ δὲν εἶναι τώρα παρόντες, οὔτε τότε παρευρίσκονταν, ἂν καὶ φαινομενικὰ

παρῆσαν, εἰ καὶ ἐδόκουν παρεῖναι τῷ σώματι· οὐκ ἀκούουσι νῦν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε ἤκουον· οὐ μόνον δὲ οὐκ ἤκουον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκούουσιν ἠνώχλουν, θόρυβον καὶ ταραχὴν ἐμποιοῦντες. Ὡστε ἴσον ἐμοὶ τὸ θέατρον καὶ τότε καὶ νῦν, καὶ ὁ τῶν ἀκροατῶν σύλλογος ὁ αὐτός, καὶ οὐδὲν οὗτος ἐλάττων ἐκείνου. Ἄλλ', εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, ἔχει τι πλεον οὗτος ἐκείνου, ὅσω καὶ ἀτάραχος ἢ διάλεξις, καὶ ἀθόρυβος ἢ διδασκαλία, καὶ μετὰ πλείονος συνέσεως ἢ ἀκρόασις, οὐδενὸς ἡμῶν τὴν ἀκοὴν ἐνοχλοῦντος θορύβου.

β'. Ταῦτα δὲ λέγω, οὐκ ἀτιμάζων τὸ πλῆθος τῶν τότε συλλεγόντων, ἀλλὰ πείθων ὑμᾶς μὴ στυγνάξειν μηδὲ κατηφιᾶν διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν νῦν συλλεγόντων ἐνταῦθα. Οὐ γὰρ δὴ σωμάτων πλῆθος βουλόμεθα ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ὄρᾶν, ἀλλὰ ἀκροατῶν πλῆθος. Ἐπεὶ οὖν οἱ αὐτοὶ δαιτυμόνες καὶ τότε καὶ νῦν ἡμῖν πάρεισι, μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας καὶ σήμερον τὴν ἐστίασιν ὑμῖν παραθήσομαι, ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐπανελθῶν, ἣν ὁ τῆς ἑορτῆς καιρὸς διέκοψεν. Ὡσπερ γὰρ τῆς Πεντηκοστῆς παρουσίας ἄκαιρον ἦν, ἀφέντας λέγειν περὶ τῶν δοθέντων ἡμῖν κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἀγαθῶν, τῆς ἀκολουθίας τῆς προτέρας ἔχουσιν, οὕτω νῦν τῆς Πεντηκοστῆς παρελθούσης, εἰς καιρὸν τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἱστορίας ἀναληψόμεθα, ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Ἄνναν ὑποθέσεως ἐχόμενοι. Οὐδὲ γὰρ εἰ πολλὰ τὰ εἰρημένα χρῆ σκοπεῖν καὶ ἐν πολλαῖς ἡμέραις, ἀλλ' εἰ πρὸς τὸ τέλος ἤλθομεν τῆς ὑποθέσεως. Καὶ γὰρ οἱ θησαυρὸν εὐρόντες, κἂν μυρία λάβωσιν ἐκεῖθεν χρήματα, οὐ πρότερον ἀφίστανται, ἕως ἂν τὸ πᾶν ἐξαντλήσωσιν· οὐ γὰρ τὸ πολλὰ λαβεῖν, ἀλλὰ τὸ μηδὲν ἀφεῖναι, τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ἀνακτᾶσθαι πέφυκεν. Εἰ δὲ οἱ περὶ τὰ χρήματα μαινόμενοι τοσαύτη περὶ τὰ ἀπολλύμενα καὶ μὴ μένοντα κέχρηται τῇ σπουδῇ, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς ἐπὶ τῶν θείων θησαυρῶν τοῦτο ποιεῖν χρῆ, καὶ μὴ πρότερον ἀφίστασθαι, ἕως ἅπαν τὸ φαινόμενον ἐξαντλήσωμεν. Τὸ φαινόμενον δὲ εἶπον, ἐπειδὴ πάντα ἐξαντλήσαι ἀμήχανον. Πηγὴ γάρ ἐστι διηνεκῶς βλύζουσα τῶν θείων νοημάτων ἢ δύναμις, οὐδέποτε ἐπιλείπουσα, οὐδὲ δαπανωμένη.

Μὴ τοίνυν ἀποκάμωμεν· οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τῶν τυχόντων ἡμῖν ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ εὐχῆς, τῆς ἐλπίδος τῆς ἡμετέρας· εὐχῆς δέ, δι' ἧς ἡ στεῖρα μήτηρ ἐγένετο, καὶ πολὺπαις ἢ ἅπαις, καὶ ἡ κατωδυνος ἐν εὐθυμίᾳ· δι' ἣν ἡ πεπηρωμένη διωρθοῦτο φύσις καὶ μήτρα ἀποκεκλεισμένη ἀνε-

ἦταν μὲ τὸ σῶμα τους παρόντες· δὲν θὰ μὲ ἀκούσουν τώρα, ἢ μᾶλλον οὔτε τότε μὲ ἄκουαν. Καὶ ὄχι μόνο δὲν μὲ ἄκουαν, ἀλλὰ ἐνοχλοῦσαν καὶ ἐκείνους πού ἄκουαν, κάνοντας θόρυβο καὶ φασαρία. Ὡστε γιὰ μένα τὸ ἐκκλησίασμα εἶναι ἴσο καὶ τότε καὶ τώρα, καὶ τὸ σύνολο τῶν ἀκροατῶν τὸ ἴδιο καὶ καθόλου λιγότερο αὐτὸ ἀπὸ ἐκεῖνο. Ἀλλά, ἐὰν πρέπει νὰ πῶ κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστο, αὐτὸ ἐδῶ ἔχει κάτι περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνο, ἐπειδὴ ἡ ὁμιλία γίνεται ἀνενόχλητα, ἡ διδασκαλία χωρὶς θόρυβο καὶ ἡ ἀκρόαση μὲ περισσότερη προσοχή, ἀφοῦ κανένας θόρυβος δὲν ἐνοχλεῖ τὴν ἀκοή μας.

2. Τὰ λέω αὐτά, ὄχι γιὰ νὰ ὑποτιμῆσω τὸ πλῆθος ἐκείνων πού εἶχαν τότε συγκεντρωθεῖ, ἀλλὰ γιὰ νὰ πείσω ἐσᾶς νὰ μὴ λυπᾶστε, οὔτε νὰ κατσουφιάζετε ἐπειδὴ εἶναι λίγοι αὐτοὶ πού συγκεντρώθηκαν ἐδῶ. Γιατὶ δὲν θέλουμε νὰ βλέπουμε στὶς ἐκκλησίες πολλὰ σώματα, ἀλλὰ πολλοὺς ἀκροατές. Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ ἴδιοι ὁμοτράπεζοι καὶ τότε καὶ τώρα εἶναι παρόντες, μὲ τὴν ἴδια προθυμία καὶ σήμερα θὰ παραθέσουμε τὸ τραπέζι, ἐπανερχόμενοι στὸ θέμα πού μᾶς διέκοψε ἡ περίοδος τῆς γιορτῆς. Γιατὶ, ὅπως, ὅταν εἶχαμε Πεντηκοστή, ἦταν ἀκαιρο, παραλείποντας νὰ μιλήσουμε γιὰ τὰ ἀγαθὰ πού μᾶς προσφέρονταν ἐκείνη τὴν περίοδο, νὰ μείνουμε στὴν προηγούμενη συνέχειά μας, ἔτσι καὶ τώρα πού πέρασε ἡ Πεντηκοστή, εἶναι καιρὸς νὰ ἐπανεέλθουμε στὴ συνέχεια τῆς ἱστορίας, καὶ νὰ συνεχίσουμε τὸ θέμα τῆς Ἄννας. Ἄλλωστε δὲν εἶναι πολλὰ αὐτὰ πού πρέπει νὰ ἐξετάσουμε καὶ γιὰ πολλὰς μέρες, ἀλλὰ φτάσαμε πιά στὸ τέλος τοῦ θέματος. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνοι πού ἀνακαλύπτουν θησαυρό, καὶ ἂν ἀκόμα πάρουν μύρια χρήματα ἀπὸ ἐκεῖ, δὲν ἀπομακρύνονται ἂν προηγουμένως δὲν τὰ ἐξαντλήσουν ὅλα. Γιατὶ εἶναι φυσικὸ νὰ θέλουν ὄχι νὰ πάρουν πολλὰ, ἀλλὰ νὰ μὴν ἀφήσουν τίποτε. Ἐὰν λοιπὸν ὅσοι ἔχουν μανία μὲ τὰ χρήματα, δείχνουν τόσο ζήλο γιὰ πράγματα πού χάνονται καὶ δὲν μένουν, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τὸ κάνουμε ἐμεῖς αὐτὸ γιὰ τοὺς θεϊκοὺς θησαυροὺς, καὶ νὰ μὴ ἀπομακρυνθοῦμε πρὶν ἐξαντλήσουμε ὅλα ὅσα φαίνονται. Καὶ λέω ὅσα φαίνονται, ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὰ ἐξαντλήσουμε ὅλα. Γιατὶ ἡ δύναμη εἶναι πηγὴ πού ἀναβλύζει ἀδιάκοπα τὰ θεῖα νοήματα, χωρὶς ποτὲ νὰ σταματᾷ, χωρὶς νὰ ἐξαντλεῖται.

Ἄς μὴν ἀποκάμουμε λοιπὸν ἄλλωστε ὁ λόγος μας δὲν εἶναι γιὰ πράγματα τυχαῖα, ἀλλὰ γιὰ τὴν προσευχὴ, γιὰ τὴν ἐλπίδα μας· γιατί τὴν προσευχὴ, μὲ τὴν ὁποία ἡ στεῖρα ἐγίνε μητέρα, καὶ αὐτὴ πού δὲν εἶχε παιδιὰ ἐγίνε πολύτεκνη, καὶ ἡ περίλυπη ἐγίνε χαρούμενη· γι' αὐ-

ώγνυτο καὶ τὰ ἀδύνατα δυντὰ πάντα ἐγίνετο. Διὸ δὴ κατὰ μικρὸν διε-
 ρευνώμεθα πάντα, καθ' ἐκάστην ρῆσιν ἀναπτύξαντες, ὥστε μηδὲ τὸ μι-
 κρότατον ἡμᾶς, ὡς οἶόν τε, παραδραμεῖν. Διὰ δὴ τοῦτο δύο διαλέξεις
 ὀλοκλήρους εἰς δύο ρήσεις ἀνηλώσαμεν μόνας, εἰς τε τὴν πρώτην τὴν
 5 λέγουσαν, «ἐστερεώθη ἡ καρδιά μου ἐν Κυρίῳ» καὶ τὴν δευτέραν τὴν
 μετ' ἐκείνην, «ὕψωθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου». Ἀκόλουθον δὴ σήμερον
 ἐπὶ τὴν τρίτην ἐλθεῖν. Τίς δέ ἐστιν αὕτη; «Ἐπλατύνθη στόμα μου ἐπ'
 ἐχθρούς μου», φησὶν· «εὐφράνθη ἐν σωτηρίᾳ σου». Προσέχετε τῇ
 ἀκριβείᾳ τῆς λέξεως. Οὐκ εἶπεν, 'ἠκονήθη στόμα μου ἐπ' ἐχθρούς μου'.
 10 οὐ γὰρ πρὸς λοιδορίας καὶ σκώμματα παρεσκεύαστο, οὐ πρὸς ὄνειδῃ
 καὶ κατηγορίαν, ἀλλὰ πρὸς παραίνεσιν καὶ συμβουλήν, πρὸς διόρθωσιν
 καὶ νοουθεσίαν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, 'ἠκονήθη ἡ γλῶσσά μου ἐπ'
 ἐχθρούς μου', ἀλλ' «ἐπλατύνθη». Ἀνέσεως ἀπέλαυσα, φησὶν, εὐλεθε-
 ροστομεῖν δύναμαι. Νῦν ἀπεκρουσάμην τὴν αἰσχύνην, πρὸς παρρησίαν
 15 ἐπανῆλθον. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα εἶπεν ὄνομαστί τὴν γυναῖκα τὴν ἀντίζη-
 λον, ἀλλὰ ἀπλῶς τῷ τῆς προσηγορίας ἀδιορίστῳ, καθάπερ προσω-
 πείῳ, κατέκρυψε τὴν τοσαῦτα λυπήσασαν. Οὐκ εἶπεν ὁ πολλὰί λέγουσι
 γυναῖκες· κατήσχυνεν αὐτήν ὁ Θεός, κατέρραξε καὶ κατέβαλε τὴν μια-
 ρὰν καὶ ἀλαζόνα καὶ μαγαλήγορον', ἀλλ' ἀπλῶς, «ἐπλατύνθη στόμα
 20 μου ἐπ' ἐχθρούς μου· εὐφράνθη ἐν σωτηρίᾳ σου».

Ὅρα πῶς τὸν αὐτὸν διατηρεῖ νόμον διὰ τῆς εὐχῆς ἀπάσης.
 Ὡσπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ ἔλεγεν, «ἐστερεώθη ἡ καρδιά μου ἐν Κυρίῳ, ὕψω-
 θη κέρας μου ἐν Θεῷ μου, ἐπλατύνθη στόμα μου ἐπ' ἐχθρούς μου»,
 οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «εὐφράνθη ἐν σωτηρίᾳ σου». Οὐχ ἀπλῶς, «ἐν
 25 σωτηρίᾳ», ἀλλ', «ἐν σωτηρίᾳ σου». Οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἐσώθη, φησὶν,
 ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ σοῦ ἐσώθη, διὰ τοῦτο χαίρω καὶ ἀγάλλομαι. Τοιαῦται
 τῶν ἀγίων αἱ ψυχαί· τῶν δώρων μᾶλλον χαίρουσιν ἐπὶ τῷ δεδωκότι
 Θεῷ· οὐ γὰρ αὐτὸν διὰ τὸ αὐτοῦ φιλοῦσι, ἀλλ' ἐκεῖνα δι' αὐτόν. Τοῦτο
 οἰκετῶν εὐγνωμόνων, τοῦτο δούλων εὐχαρίστων, πάντων τῶν ἑαυτῶν
 30 τὸν Δεσπότην τὸν ἑαυτῶν προτιθέναί. Οὕτω, παρακαλῶ, καὶ ἡμεῖς δια-
 κεώμεθα· κἂν ἀμάρτωμεν, μὴ ἀλγῶμεν ἐπειδὴ κολαζόμεθα, ἀλλ' ἐπει-
 δὴ παρωξύναμεν τὸν Δεσπότην· κἂν κατωρθώσωμεν, μὴ χαίρωμεν διὰ

τὴν μὲ τὴν ὁποία διορθώθηκε ἡ ἀνάπηρη φύση, καὶ ἡ κλειστὴ μήτρα ἀνοίχθηκε καὶ τὰ ἀδύνατα ὄλα ἐγίναν δυνατά. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἄς τὰ ἐξετάσουμε ὄλα λεπτομερῶς, ἀναπτύσσοντας κάθε φράση, γιὰ νὰ μὴ μᾶς διαφύγει, ὅσο εἶναι δυνατό, τὸ παραμικρό. Γι' αὐτὸ ἐξάλλου ἀφιερῶσαμε δύο ὁλόκληρες ὁμιλίες μόνο σὲ δύο ρητά, στὸ πρῶτο ποῦ λέει, «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου μὲ τὴ δύναμη τοῦ Κυρίου», καὶ τὸ δεύτερο μετὰ ἀπὸ αὐτό· «ἐξυψώθηκε ἡ δύναμή μου μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ μου»². Σειρὰ ἔχει λοιπὸν σήμερα νὰ ἔρθουμε στὸ τρίτο χωρίο. Καὶ ποῖο εἶναι αὐτό; «ἄνοιξε», λέει, «πλατεῖα τὸ στόμα μου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου· εἶμαι γεμάτη χαρὰ γιὰ τὴ σωτηρία σου»². Προσέχετε τὴν ἀκριβολογία τῆς λέξεως. Δὲν εἶπε, 'ἀκονίστηκε τὸ στόμα μου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου'· γιατί δὲν ἐτοιμάστηκε γιὰ βρισιῆς καὶ εἰρωνεῖες, οὔτε γιὰ προσβολῆς καὶ κατηγορίας, ἀλλὰ γιὰ παραίνεση καὶ συμβουλή, γιὰ διόρθωση καὶ νουθεσία. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, 'ἡ γλώσσα μου ἀκονίστηκε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου', ἀλλὰ «πλατύνθηκε». 'Ἀπέκτησα ἄνεση, λέει, μπορῶ νὰ μιλῶ ἐλεύθερα. Τώρα ἀπέκρουσα τὴ ντροπὴ καὶ πῆρα θάρρος. Καὶ οὔτε ἐδῶ ἀνέφερε τὴν ἀντίζηλό της γυναῖκα μὲ τὸ ὄνομά της, ἀλλὰ μόνο μὲ τὴν ἀοριστία τῆς προσφωνήσεως, σὰν μὲ προσωπεῖο, κάλυψε αὐτὴν ποῦ τόσο πολὺ τὴν εἶχε λυπήσει. Δὲν εἶπε αὐτὸ ποῦ λένε οἱ πολλῆς γυναῖκες· 'τὴν καταντρόπιασε ὁ Θεός, τὴν κατατρόπωσε καὶ τὴ νίκησε τὴν ἀχρεία καὶ ὑπερήφανη καὶ καυχησιάρα', ἀλλὰ ἀπλῶς, «ἄνοιξε πλατεῖα τὸ στόμα μου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου· γέμισα ἀπὸ χαρὰ γιὰ τὴ σωτηρία σου».

Πρόσεχε πῶς διατηρεῖ τὸν ἴδιο κανόνα μὲ ὄλη τὴν προσευχὴ της. Ὅπως στὴν ἀρχὴ ἔλεγε «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου μὲ τὴ δύναμη τοῦ Κυρίου· ἀνυψώθηκε ἡ δύναμή μου μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ μου, ἀνοίχτηκε διάπλατα τὸ στόμα μου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου», ἔτσι καὶ ἐδῶ· «γέμισα ἀπὸ χαρὰ γιὰ τὴ σωτηρία σου». Ὅχι ἀπλῶς «γιὰ τὴ σωτηρία», ἀλλὰ, «γιὰ τὴ σωτηρία σου». Δηλαδή, ὄχι ἐπειδὴ σώθηκα, λέει, ἀλλὰ ἐπειδὴ σώθηκα μὲ τὴ δικὴ σου δύναμη, γι' αὐτὸ χαίρομαι καὶ ἀγάλλομαι. Τέτοιες εἶναι οἱ ψυχῆς τῶν ἁγίων. Περισσότερο ἀπὸ τὰ δῶρα χαίρονται γιὰ τὸ Θεὸ ποῦ τοὺς τὰ ἔδωσε· γιατί δὲν τὸν ἀγαποῦν γιὰ τὰ δῶρα του, ἀλλὰ ἀγαποῦν τὰ δῶρα ἐξαιτίας αὐτοῦ. Αὐτὸ εἶναι γνῶρισμα εὐγνωμόνων δούλων, τὸ νὰ τοποθετοῦν πάνω ἀπὸ ὄλα τὰ δικά τους τὸ Δεσπότη τους. Ἔτσι, παρακαλῶ, νὰ συμπεριφερόμαστε κι ἐμεῖς· καὶ ἂν ἀμαρτήσουμε, νὰ μὴ πονᾶμε ἐπειδὴ θὰ τιμωρηθοῦμε, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐξοργίσαμε τὸν Κύριο. Καὶ ἂν κάνουμε κατορθώματα, νὰ

τὴν βασιλείαν τῶν ὀρανῶν, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἠρέσαμεν τῷ βασιλεῖ τῶν οὐρανῶν. Τῷ γὰρ νοῦν ἔχοντι γεέννης ἀπάσης φοβερώτερον τὸ προσκροῦσαι Θεῷ, ὡσπερ καὶ βασιλείας ἀπάσης ποθεινότερον τὸ ἀρέσαι Θεῷ.

5 Καὶ μὴ θαυμάσης εἰ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ οὕτω διακειῖσθαι χρή, ὅπου γε καὶ ἐπ' ἀνθρώπων οὕτω πολλοὶ διάκεινται. Υἱοὺς γοῦν ἔχομεν πολλακίς γνησίους· κὰν ἄκοντες αὐτοὺς διαθῶμέν τι κακόν, ἑαυτοὺς τιμωρούμεθα καὶ κολάζομεν· καὶ ἐπὶ φίλων δὲ τοῦτο ποιούμεν. Εἰ δὲ ἐπὶ φίλων καὶ υἱῶν τοῦ κολασθῆναι τὸ λυπῆσαι ἐκείνους πολλῷ χαλεπώτερον εἶναι νομίζομεν, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ οὕτω διακειῖσθαι χρή,
10 καὶ γεέννης ἀπάσης χαλεπώτερον εἶναι νομίζειν τὸ ποιῆσαι τι τῶν μὴ δοκούντων αὐτῷ. Τοιοῦτος ἦν ὁ μακάριος Παῦλος· διὰ τοῦτο ἔλεγε· «πέπεισμαι ὅτι οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κρίσις ἐτέρα δυνήσε-
15 ται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν». Καὶ ἡμεῖς δὲ τοὺς ἀγίους μάρτυρας ὅταν μακαρίζομεν, ἀπὸ τῶν τραυμάτων πρότερον μακαρίζομεν, καὶ τότε ἀπὸ τῶν βραβείων· ἀπὸ τῶν πληγῶν, καὶ τότε ἀπὸ τῶν ἀποκειμένων στεφάνων. Ἄπο γὰρ τῶν τραυμάτων τὰ βραβεῖα, οὐκ ἀπὸ τῶν βραβείων τὰ τραύ-
20 ματα τὴν ἀρχὴν λαμβάνει καὶ τὴν ὑπόθεσιν.

γ'. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος πρὸ τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν αὐτῷ διὰ τὸν Χριστὸν λυπηροῖς ἔχαιρε καὶ ἐβόα λέγων, «χαίρω ἐν τοῖς παθήμασιν ὑπὲρ ὑμῶν»· καὶ πάλιν, «οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσι»· καὶ πάλιν, «ὅτι ἡμῖν ἐχαρίσθη
25 ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεῦναι, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν». Καὶ γὰρ ὄντως χάρις μεγίστη, τὸ καταξιοθῆναι διὰ Χριστόν τι παθεῖν, καὶ στέφανος δὲ ἀπρητισμένος καὶ ἀμοιβῆ τῆς μελλούσης ἀντιδόσεως οὐκ ἐλάττων, καὶ τοῦτο ἴσασι ὅσοι γνησίως καὶ θερμῶς φιλεῖν ἴσασι τὸν Χριστόν. Τοιαύτη τις ἦν καὶ ἡ γυνὴ αὕτη, θερμὸν ἔχουσα
30 περὶ τὸν Θεὸν πόθον καὶ φίλτρον διακαές· διὰ τοῦτο ἔλεγεν, «εὐφράνθην ἐν σωτηρίᾳ σου». Οὐδὲν γὰρ κοινὸν αὐτῇ πρὸς τὴν γῆν ἦν, ἀλλ' ὑπερέωρα ἀνθρωπίνης βοθηθείας ἀπάσης καὶ ἐπτέρωτο τῆ τοῦ Πνεύμα-

3. Ρωμ. 8,39–40. 4. Κολ. 1,24.

5. Ρωμ. 5,3. 6 Φίλιππ. 1,29.

μη χαιρόμαστε για τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ ἐπειδὴ γίναμε ἀρεστοὶ στὸ βασιλιὰ τῶν οὐρανῶν. Γιατὶ γιὰ τὸν συνετὸ τὸ φοβερότερο ἀπὸ κάθε κόλαση εἶναι νὰ συγκρουσθεῖ μετὰ τὸ Θεό, ὅπως καὶ πιὸ ἐπιθυμητὸ ἀπὸ ὅλη τὴ βασιλεία τὸ νὰ ἀρέσει στὸ Θεό.

Καὶ μὴ ἀπορεῖς, ἐὰν πρέπει νὰ συμπεριφερόμαστε ἔτσι πρὸς τὸ Θεό, ἀφοῦ καὶ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους πολλοὶ ἔτσι συμπεριφέρονται. Πολλὲς φορὲς ἔχουμε γνήσιους γιουὺς, καὶ ἂν, χωρὶς νὰ τὸ θέλουμε, τοὺς κάνουμε κάποιο κακό, τιμωροῦμε καὶ βασανίζουμε τοὺς ἐαυτοὺς μας· τὸ ἴδιο ἐπίσης κάνουμε καὶ στοὺς φίλους μας. Ἐὰν λοιπὸν στὴν περίπτωσι τῶν φίλων καὶ τῶν γιῶν μας θεωροῦμε ὅτι τὸ νὰ τοὺς λυπήσουμε εἶναι πολὺ πιὸ φοβερὸ ἀπὸ τὸ νὰ τιμωρηθοῦμε ἑμεῖς, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ συμπεριφερόμαστε ἔτσι πρὸς τὸ Θεό, καὶ νὰ νομίζουμε ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ φοβερὸ ἀπὸ ὀλόκληρη τὴν κόλασι τὸ νὰ κάνουμε κάτι ἀπὸ αὐτὰ πού δὲν ἀρέσουν σ' αὐτόν. Τέτοιος ἦταν ὁ μακάριος ὁ Παῦλος καὶ γι' αὐτὸ ἔλεγε· «εἶμαι πεπεισμένος ὅτι οὔτε οἱ ἄγγελοι, οὔτε οἱ ἀρχές, οὔτε οἱ δυνάμεις, οὔτε οἱ τωρινὲς περιστάσεις, οὔτε αὐτὰ πού πρόκειται νὰ συμβοῦν, οὔτε ὕψος, οὔτε βάθος, οὔτε κανένα ἄλλο δημιούργημα θὰ μπορέσει νὰ μᾶς χωρίσει ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πού ἔχουμε μετὰ τὴ χάρι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας»³. Καὶ ἑμεῖς, ὅταν μακαρίζουμε τοὺς ἀγίους μάρτυρες, τοὺς μακαρίζουμε πρῶτα γιὰ τὰ τραύματά τους, καὶ ὕστερα γιὰ τὰ βραβεῖα τους. Πρῶτα γιὰ τὶς πληγές, καὶ ὕστερα γιὰ τὰ στεφάνια. Διότι τὰ βραβεῖα ἔχουν ὡς ἀρχὴ καὶ προϋπόθεσι τὰ τραύματα καὶ δὲν ὀφείλονται τὰ τραύματα στὰ βραβεῖα.

3. Ἔτσι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος χαιρόταν γιὰ τὰ ὅσα θλιβερὰ τοῦ συνέβηκαν ἐξαιτίας τοῦ Χριστοῦ, πρὶν ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ πού τὸν περίμεναν, καὶ φώναζε λέγοντας· «χαίρομαι γιὰ τὰ παθήματα πού ὑποφέρω γιὰ σᾶς»⁴. Καὶ πάλι· «καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ καυχόμαστε γιὰ τὶς θλίψεις»⁵· καὶ πάλι· «διότι σὲ σᾶς δόθηκε σὰν χάρι ἀπὸ τὸ Θεό, ὄχι μόνο νὰ πιστεύετε σ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποφέρετε γι' αὐτόν»⁶. Γιατὶ πραγματικὰ εἶναι πολὺ μεγάλη χάρι τὸ νὰ ἀξιωθεῖς νὰ πάθεις κάτι γιὰ τὸ Χριστό, καὶ στεφάνι ὀλοκληρωμένο καὶ ἀμοιβὴ τῆς μέλλουσας ἀναπόδοσις ὄχι κατώτερη. Καὶ αὐτὸ τὸ γνωρίζουν ὅσοι γνωρίζουν νὰ ἀγαποῦν τὸ Χριστὸ ἀληθινὰ καὶ θερμά. Τέτοια ἦταν καὶ αὐτὴ ἡ γυναίκα, πού εἶχε γιὰ τὸ Θεὸ θερμὸ πόθο καὶ ἀγάπη διακαῆ· γι' αὐτὸ ἔλεγε· «χάρηκα γιὰ τὴ σωτηρία σου». Γιατὶ αὐτὴ δὲν εἶχε τίποτα τὸ κοινὸ μετὰ τὴ γῆ, ἀλλὰ περιφρονοῦσε κάθε ἀνθρώπινη βοήθεια, πετοῦσε μετὰ τὴ

τος χάριτι καὶ μετάρσιος ἦν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐν ἅπασιν ἐβλεπε καὶ τῶν ἐπικειμένων δεινῶν τὴν λύσιν ἐκείθεν ἐζήτει. Ἦδει γάρ, ἤδει σαφῶς, ὅτι τὰ μὲν ἀνθρώπινα, οἷα ἂν ἦ, μιμεῖται τὴν φύσιν τῶν δεδοκότων· δεῖ δὲ πανταχοῦ τῆς ἀνωθεν ἡμῖν ροπῆς, εἶγε μέλλοιμεν ἐπ' ἀσφα-
 5 λουῶς ὀρμεῖν τῆς ἀγκύρας. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς αὐτὸν ἐν ἅπασιν κατέφευγε, καὶ λαβοῦσα τὴν χάριν, ἐπὶ τῷ δεδοκῶτι μᾶλλον ἔχαιρε καὶ εὐχαριστοῦσα ἔλεγεν· «οὐκ ἔστιν ἅγιος, ὡς ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἔστι δίκαιος, ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἅγιος πλὴν σοῦ». Ἐληπτos γὰρ ἡ κρίσις αὐτοῦ, φησί, καθαρὰ καὶ ἀπαραλόγιστος ἢ ψῆφος.

10 Εἶδες ψυχῆς εὐγνώμονος ἔννοιαν; Οὐ γὰρ εἶπε πρὸς ἑαυτήν· 'τί γάρ μοι μέγα γέγονε; τί δὲ πλεόν τῶν ἄλλων; Ὅπερ ἢ ἀντίζηλος πάλαι ἔλαβε καὶ μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας, τοῦτο μετὰ πολὺν χρόνον ἐγώ, μετὰ καμάτου καὶ δακρῶν καὶ ἰκετηρίας καὶ δεήσεως καὶ πόνου πολλοῦ'. Ἄλλ' ἐπειδὴ καλῶς ἐπέπειστο περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, οὐκ ἀπαιτεῖ
 15 τὸν Δεσπότην εὐθύνας τῶν γινομένων, ὁποῖοι τῶν ἀνθρώπων ποιῶσι, καθ' ἐκάστην ἡμέραν τῷ Θεῷ δικάζοντες. Κἂν ἴδωσι τὸν μὲν πλουτοῦντα, τὸν δὲ πενόμενον, μυρίους κατὰ τῆς προνοίας αὐτοῦ κινῶσι λόγους. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Τῷ συνδούλῳ δικάζειν σε οὐκ ἀφῆκε Παῦλος οὕτω λέγων, «ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύ-
 20 ριος», καὶ τὸν Δεσπότην εἰς δικαστήριον ἔλκεις καὶ λόγον ἀπαιτεῖς τῶν πεπραγμένων, καὶ οὐ φρίττεις οὐδὲ δέδοικας; Καὶ ποίας τεύξεσιν συγγνώμης, ποίας δὲ ἀπολογίας, εἶπέ μοι, τσοῦτας μὲν τῆς προνοίας αὐτοῦ καθ' ἐκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν ἀποδείξεις λαμβάνων, ἀπὸ δὲ τῆς κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πενίαν δοκούσης ἀνωμαλίας εἶναι καταψηφιζόμε-
 25 νος τῆς ἐν ἅπασιν εὐταξίας, καὶ ταῦτα ἀδίκως; Εἰ γὰρ μετὰ τῆς προσηκούσης γνώμης καὶ πεπονημένης διανοίας καὶ ταῦτα ἐξετάζειν ἠθέλες, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον ἦν τὸ συνιστῶν τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πενία ταύτην ἂν μάλιστα σαφῶς ἀπέδειξεν. Ἄν γὰρ ἀνέλης τὴν πενίαν, τοῦ βίου τὴν σύστασιν ἀνεῖλες ἅπασαν καὶ διέφθειρας ἡμῶν
 30 τὴν ζωὴν· καὶ οὔτε ναύτης, οὔτε κυβερνήτης, οὔ γεωργός, οὐκ οἰκοδόμος, οὐχ ὑφάντης, οὐχ ὑποδηματορράφος, οὔ τέκτων, οὐ χαλκοτύπος, οὐ σκυτοτόμος, οὐ σιτοποιός, οὐκ ἄλλος τις τῶν δημιουργῶν ἔσται τού-

χάρη τοῦ Πνεύματος, καὶ βρισκόταν προσηλωμένη στὰ οὐράνια, καὶ γιὰ ὅλα ἀπέβλεπε στὸ Θεό, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ζητοῦσε τὴ λύση τῶν δεινῶν ποὺ τὴν εἶχαν βρεῖ. Γιατὶ γνώριζε, γνώριζε καλά, ὅτι τὰ ἀνθρώπινα, ὅποια κι ἂν εἶναι, μιμοῦνται τὴ φύση αὐτῶν ποὺ τὰ ἔδωσαν, ἐνῶ ἐμεῖς ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ τὴν οὐράνια βοήθεια, ἐὰν θέλουμε νὰ ἀράξουμε στηριζόμενοι σὲ ἀσφαλῆ ἄγκυρα. Γι' αὐτὸ καὶ γιὰ ὅλα κατέφευγε σ' αὐτόν, καὶ ὅταν ἔλαβε τὴ χάρη, χαιρόταν περισσότερο γιὰ τὸν Δωρητὴ καὶ εὐχαριστώντας ἔλεγε· «δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἅγιος, ὅπως ὁ Κύριος, καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος δίκαιος, ὅπως ὁ Θεός μας, καὶ δὲν ὑπάρχει ἅγιος ἐκτὸς ἀπὸ σένα»⁷. Εἶναι ἀκατάληπτη ἡ κρίση του, λέει, καὶ ἡ ἀπόφασή του καθαρὴ καὶ ὄχι παράλογη.

Εἶδες σκέψη ψυχῆς ποὺ εἶναι γεμάτη εὐγνωμοσύνη; Δὲν εἶπε μέσα της, 'Τί τὸ μεγάλο μοῦ συνέβηκε; Καὶ τί περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους; Αὐτὸ ποὺ ἡ ἀντίζηλός μου τὸ ἔλαβε πρὸ πολλοῦ καὶ πλουσιπάροχα, ἐγὼ τὸ ἔλαβα ὕστερα ἀπὸ πολὺν χρόνον μὲ κόπο καὶ δάκρυα καὶ ἰκεσίες καὶ δεήσεις καὶ πολὺ πόνον'. 'Ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶχε πεισθεῖ καλά γιὰ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, δὲν ζητᾷ εὐθύνες ἀπὸ τὸν Δεσπότη γι' αὐτὰ ποὺ ἔγιναν, πρᾶγμα ποὺ κάνουν πολλοὶ ἄνθρωποι, κατακρίνοντας κάθε μέρα τὸ Θεό. "Ὅταν μάλιστα δοῦν ἄλλον νὰ πλουτίζει καὶ ἄλλον νὰ εἶναι φτωχός, ἐκτοξεύουν μύριες ἐπικρίσεις ἐναντίον τῆς πρόνοιᾶς του. Τί κάνεις, ἄνθρωπε; Ὁ Παῦλος δὲ σοῦ ἐπέτρεψε νὰ κρίνεις τὸν σύνδουλό σου, λέγοντας, «ὥστε νὰ μὴ κρίνετε πρὶν ἀπὸ τὸ ὀρισμένο χρόνον, μέχρι νὰ ἔρθει ὁ Κύριος»⁸, καὶ σὺ σύρεις στὸ δικαστήριον τὸν Δεσπότη καὶ ζητᾷς τὸ λόγο γιὰ ὅσα ἔγιναν, καὶ δὲν φρίττεις οὔτε φοβᾶσαι; Καὶ ποιά συγγνώμη θὰ ἔχεις καὶ ποιά δικαιολογία, πές μου, ὅταν ἔχεις τόσες ἀποδείξεις κάθε μέρα καὶ ὥρα γιὰ τὴν πρόνοιά του, καὶ ἀπὸ τὴν ἀνωμαλία ποὺ νομίζεις ὅτι ὑπάρχει σχετικὰ μὲ τὸν πλοῦτον καὶ τὴ φτώχεια, καταδικάζεις τὴν τάξη ποὺ ὑπάρχει σὲ ὅλα, καὶ μάλιστα ἄδικα; Γιατί, ἐὰν ἤθελες νὰ τὰ ἐξετάσεις κι αὐτὰ μὲ τὴν πρέπουσα σκέψη καὶ νὰ βασανίσεις τὸ μυαλό σου, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἦταν τίποτα ἄλλο αὐτὸ ποὺ συνιστᾷ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, θὰ τὴν ἀποδείκνυαν καθαρὰ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ φτώχεια. Γιατί, ἐὰν καταργήσεις τὴ φτώχεια, καταργεῖς ὅλη τὴ συγκρότηση τῆς ζωῆς καὶ καταστρέφεις τὴ ζωὴ μας· καὶ οὔτε αὐτῆς, οὔτε κυβερνήτης, οὔτε γεωργός, οὔτε οἰκοδόμος, οὔτε ὑφαντουργός, οὔτε ὑποδηματοποιός, οὔτε ξυλουργός, οὔτε χαλκοματᾶς, οὔτε μπαλωματῆς, οὔτε μυλωνᾶς, οὔτε κανένας ἄλλος ἀπὸ τοὺς κατασκευαστὲς αὐτοῦς θὰ ὑπάρχει, καὶ ἐὰν δὲν ὑπάρχουν αὐτοί, θὰ χά-

των· τούτων δὲ οὐκ ὄντων, πάντα ἡμῖν οἰχήσεται. Νῦν μὲν γάρ, καθά-
περ διδάσκαλός τις ἀρίστη, ἐκάστῳ τούτων ἐπικαθημένη ἢ τῆς πενίας
ἀνάγκη, πρὸς τὰ ἔργα καὶ ἄκοντας συνωθεῖ· εἰ δὲ ἅπαντες ἐμελλον
πλουτεῖν, ἅπαντες ἐμελλον ἐν ἀργίᾳ ζῆν, καὶ οὕτω πάντα ἂν ἀπόλετο
5 καὶ διεφθάρη.

Χωρὶς δὲ τῶν εἰρημένων καὶ ἐτέρως αὐτοῦς ἀπ' αὐτῶν, ὧν ἐγκα-
λοῦσι, πάλιν ἐπιστομίσαι ράδιον. Τίνος γὰρ ἔνεκεν, εἰπέ μοι, κατηγο-
ρεῖς τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας; Ἐπειδὴ ὁ μὲν πλείω, ὁ δὲ ἐλάττω κέκτηται
χρήματα; Τί οὖν; ἂν ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις καὶ πολλῶ μείζοσι καὶ
10 συνέχουσιν ἡμῶν τὴν ζωὴν, δεῖξωμεν ἰσομοιρίαν οὖσαν πᾶσιν ἀνθρώ-
ποις, ψηφίῃ τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ; Ἀνάγκη πᾶσα. Εἰ γὰρ τὸ μὴ πάντας
ἐπίσης ἀπολαύειν ἐνὸς πράγματος, χρημάτων λέγω, ἀπόδειξιν ποιῇ τοῦ
μηδεμίαν εἶναι πρόνοιαν, ἂν φανῶσιν ἐξίσης ἅπαντες ἀπολαύοντες, οὐχ
ἐνὸς πράγματος, οὐδὲ οὕτως εὐτελοῦς, ἀλλὰ πλειόνων καὶ πολὺ μειζό-
15 νων, εὐδηλον ὅτι καὶ ἄκων ἐκεῖθεν συναναγκασθήσῃ ψηφίσασθαι τῇ
τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ. Δεῦρο οὖν ἐπὶ τὰ συνέχοντα τὴν ζωὴν ἡμῶν ἴωμεν
τῷ λόγῳ καὶ διερευνησόμεθα αὐτὰ μετὰ ἀκριβείας, καὶ ἴδωμεν εἰ πλε-
ονεκτεῖ τὸν πένητα ὁ πλούσιος ἐν ἐκείνοις. Οἷον, ὁ πλούσιος ἔχει Θά-
σιον καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα πόματα πεφαρμακευμένα καὶ μετὰ πολ-
20 λῆς κατεσκευασμένα τῆς καρυκείας· ἀλλ' αἱ τῶν ὑδάτων πηγαὶ κοινῇ
πᾶσι πρόκεινται, καὶ πλουσίοις καὶ πένησι.

Τάχα ἐγέλασας ἀκούων τὴν ἰσότητά ταύτην. Οὐκοῦν, μάθε, πόσω
τιμιώτερον οἴνου παντός, ὕδατος φύσις, καὶ ἀναγκαιότερον καὶ χρησι-
μώτερον, καὶ τότε σαυτοῦ καταγνώσῃ καὶ τὸν ἀληθῆ τῶν πενήτων
25 εἶση πλοῦτον. Οἴνου μὲν γὰρ ἀναιρεθέντος, οὐ πολλή τις ἂν γένοιτο
βλάβη τινί, πλὴν τοῖς ἀσθενέσι μόνοις· ἂν δὲ τις σβέσῃ τὰς τοῦ ὕδατος
πηγὰς καὶ τὸ στοιχεῖον ἀνέλῃ, τὸν βίον ἡμῶν ἀνέτρεψεν ἅπαντα καὶ πά-
σας τὰς τέχνας ἠφάνισε· καὶ οὔτε δύο δυνησόμεθα μόνον διαρκέσαι
ἡμέρας, ἀλλ' εὐθέως ἀποθανούμεθα πάντες θάνατον ἐλεεινόν τινα καὶ
30 χαλεπώτατον.

δ'. Ὡστε ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις καὶ συνέχουσιν ἡμῶν τὴν ζωὴν ὁ
πένης οὐδὲν πλεονεκτεῖται, ἀλλ', εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, καὶ
πλεονεκτεῖ τοῦ πλουτοῦντος. Πλουσίους μὲν γὰρ πολλοὺς ἐστὶν ἰδεῖν

σουμε τὰ πάντα. Ἐνῶ τώρα ἡ ἀνάγκη τῆς φτώχειας, πιέζοντας τὸν καθένα ἀπὸ αὐτοὺς σὰν ἄριστη δασκάλα, τοὺς σπρώχνει καὶ χωρὶς νὰ θέλουν στὰ ἔργα αὐτά, ἐνῶ, ἐὰν συνέβαινε νὰ γίνουν ὅλοι πλούσιοι, ὅλοι θὰ ζοῦσαν χωρὶς νὰ ἐργάζονται, καὶ ἔτσι θὰ χάνονταν ὅλα καὶ θὰ καταστρέφονταν.

Ἄλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ πού εἰπώθηκαν καὶ μὲ ἄλλο τρόπο εἶναι εὐκόλο νὰ τοὺς ἀποστομώσει κανεὶς ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἴδιες τὶς κατηγορίες τους. Γιατὶ πές μου, ἐξατίας τίνος κατηγορεῖς τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ; Ἐπειδὴ ὁ ἕνας ἔχει περισσότερα καὶ ὁ ἄλλος λιγότερα χρήματα: Τί λοιπόν; Ἐὰν στὰ πολὺ ἀναγκαῖα καὶ πολὺ πιὸ σπουδαῖα, πού συγκρατοῦν τὴ ζωὴ μας, δείξουμε ὅτι ὑπάρχει ἰσότητα σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, θὰ παραδεχθεῖς τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ; Ὅπως δὴποτε. Γιατὶ ἐάν, τὸ νὰ μὴ ἀπολαμβάνουν ὅλοι ἐξίσου ἕνα πρᾶγμα, ἐννοῶ τὰ χρήματα, ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία πρόνοια, ἂν ἀποδειχθεῖ ὅτι ὅλοι ἀπολαμβάνουν ἐξίσου ὄχι ἕνα μόνο πρᾶγμα, οὔτε ἕνα τόσο εὐτελές, ἀλλὰ περισσότερα καὶ σημαντικότερα, εἶναι φανερό ὅτι καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλεις θὰ ἀναγκασθεῖς ἀπὸ αὐτὰ νὰ παραδεχθεῖς τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ἐμπρὸς λοιπόν ἄς προχωρήσουμε μὲ τὸν λόγο στὰ πράγματα πού συγκρατοῦν τὴ ζωὴ μας, καὶ νὰ ἐξετάσουμε μὲ ἀκρίβεια καὶ νὰ δοῦμε ἐὰν ὑπερέχει ὁ πλούσιος ἀπὸ τὸν φτωχὸ σ' αὐτά. Γιὰ παράδειγμα: ὁ πλούσιος ἔχει κρασί ἀπὸ τὴ Θάσο καὶ ἄλλα πολλὰ τέτοια ποτὰ μὲ φαρμακευτικὲς οὐσίες, κατασκευασμένα μὲ πολλὰ καρκεύματα, οἱ πηγὲς ὅμως τῶν ὑδάτων εἶναι κοινὲς γιὰ ὅλους, καὶ πλούσιους καὶ φτωχοὺς.

Ἴσως νὰ γέλασες ἀκούοντας αὐτὴ τὴν ἰσότητα. Σκέψου ὅμως πόσο πιὸ πολὺτιμη καὶ ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμη εἶναι ἡ φύση τοῦ νεροῦ ἀπὸ κάθε κρασί, καὶ τότε θὰ κατηγορήσεις τὸν ἑαυτὸ σου καὶ θὰ γνωρίσεις τὸν ἀληθινὸ πλοῦτο τῶν φτωχῶν. Γιατί, ἐὰν λείπει τὸ κρασί, δὲ θὰ προκληθεῖ μεγάλη ζημιὰ σὲ κανένα, ἐκτὸς μόνο ἀπὸ τοὺς ἀρρώστους, ἐὰν ὅμως κάποιος κάνει τὶς πηγὲς τοῦ νεροῦ νὰ στερέψουν καὶ ἐξαφανίσει τὸ στοιχεῖο αὐτό, τότε θὰ ἀνατρέψει ὅλη μας τὴ ζωὴ καὶ θὰ ἐξαφανίσει ὅλες τὶς τέχνες, καὶ δὲν θὰ μπορέσουμε νὰ ἐπιζήσουμε οὔτε δύο μέρες, ἀλλὰ ἀμέσως θὰ πεθάνουμε ὅλοι μὲ ἕνα θάνατο ἔλεεινὸ καὶ φοβερό.

4. Ὡστε στὰ πολὺ ἀναγκαῖα πού συγκρατοῦν τὴ ζωὴ μας ὁ φτωχὸς δὲν ὑστερεῖ καθόλου, ἀλλά, ἐὰν πρέπει νὰ πῶ καὶ κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστο, καὶ ὑπερέχει ἀπὸ τὸν πλούσιο. Γιατὶ μπορεῖ βέβαια κανεὶς νὰ δεῖ

ὑπὸ τῆς τοῦ σώματος ἀρρωστίας τῆς διὰ τὴν τρυφήν ἐγγινομένης αὐτοῖς
 τὰ πολλὰ ὑδροποσίας ἀπεχομένους, ὁ δὲ πένης διὰ τοῦ βίου παντὸς
 ἀδεῶς ἀπολαύει τῶν ναμάτων τούτων, ὡς ἐπὶ πηγὰς μέλιτος, οὕτως
 ἐπὶ τὰς τῶν ὑδάτων τρέχων πηγὰς, καὶ εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰν ἐκεῖθεν
 5 καρπούμενος τὴν ἡδονήν. Τί δὲ ἢ τοῦ πυρὸς φύσις; οὐχὶ μυρίων ἀναγ-
 καιότερα θησαυρῶν καὶ πλούτου παντὸς ἀνθρωπίνου; Καὶ οὗτος πάλιν
 ἐξ ἴσης πλουσίῳ καὶ πένητι πρόκειται τῆς χρείας ὁ θησαυρὸς. Ἡ δὲ
 παρὰ τοῦ ἀέρος γινομένη τοῖς σώμασιν ἡμῶν ὠφέλεια καὶ τὸ φῶς τῆς
 ἀκτίνος, ἄρα τοῖς μὲν εὐπόροις πλέον, τοῖς δὲ πένησιν ἔλαττον παραγί-
 10 νεται, κάκεῖνοι μὲν τέτρασιν, οὗτοι δὲ δύο μόνον καθορῶσιν αὐτὸ
 ὀφθαλμοῖς; Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν· καὶ γὰρ καὶ πλουσίοις
 καὶ πένησιν ἴσον τῆς ἀπολαύσεως ὠρισταί μέτρον, μᾶλλον δὲ καὶ ἐν-
 ταῦθα τοὺς πένητας τῶν πλουτούντων πλεονεκτοῦντας ἴδοι τις ἂν, ὅσω
 καὶ τρανοτέρας τὰς αἰσθήσεις, καὶ ὀξύτερον τὸ ὄμμα, καὶ ἀκριβεστέρας
 15 ἔχουσι τὰς ἀντιλήψεις ἀπάσας. Λιὸν καὶ γνησιωτέραν καρποῦνται τὴν
 ἡδονήν, καὶ μᾶλλον ἐντρυφῶσι καὶ ἀπολαύουσι τῇ θεωρίᾳ τῆς κτίσε-
 ως.

Οὐκ ἐπὶ τῶν στοιχείων δὲ μόνον τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων
 τῶν παρὰ τῆς φύσεως εἰσενεχθέντων ἡμῖν πολλὴν ὄψει τὴν ἰσότητα,
 20 μᾶλλον δὲ τὴν πλεονεξίαν παρὰ τοῖς πένησιν οὖσαν. Καὶ γὰρ ὕπνος, ὁ
 πάσης τρυφῆς ὑδίων καὶ ἀναγκαιότερος καὶ τροφῆς ἀπάσης χρησιμώ-
 τερος, εὐκολώτερος τοῖς πένησιν, ἢ τοῖς πλουσίοις ἐστίν· οὐκ εὐκολώ-
 τερος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰλικρινέστερος. Ἐκείνοις μὲν γὰρ ἢ πολλὴ
 τρυφή καὶ τὸ μῆτε πεινῶντας ἐσθίειν, μῆτε διψῶντας πίνειν, μῆτε κα-
 25 θεύδειν νυστάζοντας, τὴν ἐν ἅπασιν ἡδονὴν ἐκλύειν εἴωθεν· οὐ γὰρ οὕ-
 τως ἢ τῶν πραγμάτων φύσις, ὡς τὸ τῆς χρείας ἀναγκαῖον ἕκαστον ἡμῖν
 τούτων ἡδὺ καθίστησιν. Οὐχ οὕτω γοῦν τὸ πίνειν οἶνον ἡδὺν καὶ ἀνθο-
 σμίαν, ὡς τὸ διψῶντας πίνειν ὕδωρ εὐφραίνειν εἴωθεν· οὐχ οὕτω τὸ
 πλακοῦντας ἐσθίειν, ὡς τὸ πεινῶντας ἐσθίειν· οὐχ οὕτω τὸ καθεύδειν
 30 ἐπὶ στρωμνῆς ἀπαλῆς, ὡς τὸ νυστάζοντας καθεύδειν, ἅπερ ἅπαντα
 παρὰ τοῖς πένησι μᾶλλον ἐστίν, ἢ παρὰ τοῖς πλουτοῦσι.

Τὰ δὲ τῆς ὑγιείας τοῦ σώματος καὶ τῆς ἄλλης εὐεξίας ἀπάσης οὐ
 κοινὰ καὶ πλουσίοις καὶ πένησι πρόκειται, Μὴ δύναται τις εἰπεῖν ἢ δεῖ-
 ζαι, ὅτι πένητες μὲν ἀρρωστοῦσι μόνον, πλούσιοι δὲ διὰ παντὸς ἐκ κα-

πλούσιους πολλοὺς νὰ μὴ πίνουν νερὸ ἐξαιτίας τῆς ἀρρώστιας τοῦ σώματός τους ποὺ προκαλεῖται κυρίως σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὶς ἀπολαύσεις, ἐνῶ ὁ φτωχὸς σ' ὄλη του τῆ ζωῆ ἀπολαμβάνει ἄφοβα τὸ νερὸ τῶν πηγῶν, τρέχοντας σ' αὐτὲς σὰν νὰ εἶναι πηγὲς ποὺ ἀναβλύζουν μέλι καὶ δοκιμάζοντας ἀπ' αὐτὲς ἀληθινὴ καὶ καθαρὴ ἡδονή. Ἄλλὰ καὶ ἡ φύση τῆς φωτιᾶς, δὲν εἶναι πιὸ ἀπαραίτητη ἀπὸ μύριους θησαυροὺς καὶ ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινο πλοῦτο; Καὶ αὐτὸς ὁ θησαυρὸς εἶναι στὴ διάθεση τῆς ἀνάγκης ἐξίσου καὶ στὸν πλούσιο καὶ τὸν φτωχό. Καὶ ἡ ὠφέλεια ποὺ προέρχεται στὰ σώματά μας ἀπὸ τὸν ἀέρα, καὶ τὸ φῶς τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, παρέχεται μήπως στοὺς εὐποροὺς περισσότερο καὶ στοὺς φτωχοὺς λιγότερο, καὶ ἐκεῖνοι μήπως τὸ βλέπουν μὲ τέσσερα, ἐνῶ αὐτοὶ μόνο μὲ δυὸ μάτια; Ἄλλὰ οὔτε αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ πεῖ· γιατί καὶ στοὺς πλούσιους καὶ στοὺς φτωχοὺς ἔχει ὀρισθεῖ ἴσο μέτρο ἀπολαύσεως, ἢ καλύτερα καὶ ἐδῶ θὰ μπορούσε νὰ δεῖ κανεὶς ὅτι οἱ φτωχοὶ ὑπερέχουν ἀπὸ τοὺς πλούσιους, ἐπειδὴ ἔχουν ἰσχυρότερες τὶς αἰσθήσεις καὶ ὀξύτερο τὸ βλέμμα καὶ πιὸ ὑγιῆ ὄλα τὰ αἰσθητήρια ὄργανα. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπολαμβάνουν πιὸ γνήσια τὴν ἡδονὴ καὶ εὐχαριστιοῦνται καὶ χαίρονται περισσότερο βλέποντας τὴν κτίση.

Ἦ Ὅμως ὄχι μόνο στὰ στοιχεῖα αὐτά, ἀλλὰ καὶ στὰ ἄλλα, ποὺ ἀπὸ τὴ φύση μᾶς δόθηκαν, θὰ δεῖς νὰ ὑπάρχει μεγάλη ἰσότητά, ἢ μᾶλλον νὰ ὑπερέχουν οἱ φτωχοί. Γιατὶ ὁ ὕπνος, ποὺ εἶναι ὁ πιὸ γλυκὸς καὶ πιὸ ἀπαραίτητος ἀπὸ κάθε ἀπόλαυση καὶ πιὸ χρήσιμος ἀπὸ κάθε τροφή, εἶναι εὐκολότερος στοὺς φτωχοὺς παρὰ στοὺς πλούσιους. Καὶ ὄχι μόνο εὐκολότερος, ἀλλὰ καὶ πιὸ σωστός. Γιατὶ σ' ἐκείνους ἢ πολλὴ ἀπόλαυση, καὶ τὸ ὅτι τρῶνε χωρὶς νὰ πεινοῦν, καὶ πίνουν χωρὶς νὰ διψοῦν, καὶ κοιμοῦνται χωρὶς νὰ νυστάζουν, συνήθως ἐξαφανίζει τὴν εὐχαρίστηση ἀπὸ ὄλα αὐτά. Γιατὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸ κάνει εὐχάριστο σὲ μᾶς ἢ φύση του, ἀλλὰ ἡ ἀνάγκη τῆς χρήσεώς του. Ἔτσι, συνήθως δὲν εὐχαριστιόμαστε τόσο πίνοντας γλυκὸ καὶ μυρωδάτο κρασί, ὅσο ὅταν πίνουμε νερὸ διψασμένοι. Δὲν εὐχαριστιόμαστε τόσο τρώγοντας γλυκίσματα, ὅσο ὅταν τρῶμε πεινασμένοι. Δὲν μᾶς εὐχαριστεῖ τόσο τὸ νὰ κοιμώμαστε σὲ στρῶμα ἀπαλό, ὅσο ὅταν κοιμώμαστε νυστάζοντας, πράγματα βέβαια ποὺ ὑπάρχουν ὄλα περισσότερο στοὺς φτωχοὺς παρὰ στοὺς πλούσιους.

Ἦ Ὅσα πάλι σχετίζονται μὲ τὴν ὑγεία τοῦ σώματος καὶ τὴ γενικότερη εὐεξία του, δὲν εἶναι κοινὰ καὶ στοὺς πλούσιους καὶ στοὺς φτωχοὺς; Μήπως μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ ἢ νὰ ἀποδείξει ὅτι μόνον οἱ

θαρᾷ διαμένουσιν ὑγιεῖα; Τούναντίον μὲν οὖν ἔστιν ἰδεῖν, πένητας μὲν οὐ ραδίως ἀλισκομένους τοῖς ἀνιάτοις νοσήμασι, πανταχοῦ δὲ ἐν τοῖς τῶν πλουτούντων σώμασι ταῦτα βλαστάνοντα. Ποδαλγία γοῦν καὶ κρηβαρία καὶ παρέσεις καὶ νεύρων ἀνήκεστοι διαστροφᾷ καὶ πονηρὰ καὶ διεφθαρμένα ρεύματα παντοδαπά, κάκεινοις μάλιστα ἐνοχλεῖν εἴωθε τοῖς τρυφῶσι, τοῖς μύρων ὄζουσι, οὐ τοῖς πονοῦσι καὶ ταλαιπωρομένοις καὶ ἐκ τῆς καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐργασίαν τὴν ἀναγκαίαν τροφήν πορίζουσι.

ε'. Διὰ τοῦτο καὶ τῶν προσαιτῶν οἱ τρυφῆ συζῶντες ἀθλιώτεροι πάντες· καὶ τοῦτο οὐδ' ἂν αὐτοὶ οἱ τρυφῶντες ἀντείποιεν. Πολλάκις γοῦν πλούσιος ἐπὶ στρωμνῆς κατεκείμενος ἀπαλῆς, οἰκετῶν καὶ θεραπειῶν παρόντων, πολλῆς θεραπείας ἀπολαύων παρὰ πάντων, πένητος διὰ τοῦ στενωποῦ ἀκούσας βοῶντος, ἄρτον αἰτοῦντος, ἐδάκρυσεν καὶ ἐστέναξε καὶ ἠῤῥατο γενέσθαι τοιοῦτος μετὰ τῆς ὑγιείας, ἢ μετὰ τοῦ πλούτου τὴν ἀρρωστίαν ἔχειν. Οὐκ ἐπὶ τῆς ὑγιείας δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς παιδοποιίας πάλιν οὐδὲν ὄψεται τις τὸν πλούσιον τοῦ πένητος πλεονεκτοῦντα· ἀλλ' ὁμοίως καὶ παρὰ τούτοις καὶ παρ' ἐκείνοις καὶ πολυπαιδία καὶ ἀπαιδία· μᾶλλον δὲ κἀνταῦθα ἴδοι τις ἂν τὸν πλούσιον ἐλαττούμενον. Ὁ μὲν γὰρ πένης, κἂν μὴ γένηται πατήρ, οὐ πολλῆς αἰσθάνεται τῆς ὀδύνης, ὁ δὲ πλούσιος, ὄσῳ τὴν οὐσίαν ἀυξομένην ὀρᾷ, τοσοῦτω δάκνεται μᾶλλον ὑπὸ τῆς ἀπαιδίας, οὐδεμιᾶς ἡδονῆς αἰσθανόμενος διὰ τὴν ἐρημίαν τοῦ κληρονόμου. Καὶ τοῦ πένητος μὲν ὁ κλῆρος, κἂν ἄπαις ἀπέλθῃ, διὰ τὴν εὐτέλειαν οὐκ ὦν περιμάχητος, εἰς φίλους διέβη καὶ συγγενεῖς, ὁ δὲ τοῦ πλουτούντος πολλοὺς πάντοθεν πρὸς ἑαυτὸν ὀφθαλμοὺς ἔλκων, εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν τοῦ τετελευτηκότος ἦλθε πολλάκις· καὶ ταῦτα ζῶν ἐκεῖνος καὶ βλέπων ἐφ' ἑτέρων συμβαίνοντα, θανάτου παντὸς χαλεπώτερον βιώσεται βίον καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦτο συμβῆσεσθαι προσδοκῶν.

Ἄλλὰ τὰ τοῦ θανάτου οὐ κοινά; Οὐχὶ καὶ ἐπὶ πλουσίων καὶ ἐπὶ πενήτων ἄωροι γίνονται θάνατοι; Καὶ μετὰ τὸν θάνατον δὲ οὐχ ἅπασιν ὁμοίως καὶ τοῦτο κάκεινο τὸ σῶμα διαλύεται καὶ γίνεται τέφρα καὶ κόνις καὶ σκώληκας τίκτει; Ἄλλὰ τὰ τῶν ἐνταφίων οὐ κοινά, φησί. Καὶ τί τὸ ὄφελος; Ὅταν γὰρ πολλὴν ἐπιστιβάσης τῷ πλουσίῳ στολὴν καὶ πο-

φτωχοὶ ἀρρωσταίνουσι καὶ ὅτι οἱ πλούσιοι μένουσι σ' ὄλη τοὺς τῆ ζωῆ με ἀκλόνητη ὑγεία; Τὸ ἀντίθετο μάλιστα θὰ μπορούσαμε νὰ δοῦμε, ὅτι δηλαδὴ οἱ φτωχοὶ δὲν προσβάλλονται εὐκόλα ἀπὸ ἀνιάτες ἀσθένειες, ἀλλὰ παντοῦ αὐτὲς ἐμφανίζονται στὰ σώματα τῶν πλουσίων. Πόνοι λοιπὸν στὰ πόδια καὶ πονοκέφαλοι, παραλύσεις καὶ ἀθεράπευτες παθήσεις τῶν νεύρων καὶ κάθε εἶδους κακοὶ καὶ καταστροφικοὶ ρευματικοὶ πόνοι ἐνοχλοῦν συνήθως ἐκείνους ποὺ ζοῦν σὲ ἀπολαύσεις, ποὺ μυρίζουσι ἀρώματα, καὶ ὄχι ἐκείνους ποὺ κουράζονται καὶ ταλαιπωροῦνται καὶ μὲ τὴν καθημερινὴ ἐργασία τοὺς ἐξοικονομοῦν τὴν ἀπαραίτητη τροφή τους.

5. Γι' αὐτὸ ὅσοι ζοῦν μὲ ἀπολαύσεις ὅλοι τοὺς εἶναι πιὸ ἄθλιοι ἀπὸ τοὺς ζητιάνους, καὶ αὐτὸ δὲν τὸ ἀρνοῦνται οὔτε οἱ ἴδιοι ποὺ καλοπερνοῦν. Πολλὲς φορές λοιπὸν πλούσιος κατάκοιτος σὲ μαλακὸ στρῶμα, περιτριγυρισμένος ἀπὸ ὑπνέτες καὶ ὑπνέτριες, ἐνῶ ἔχει κάθε περιποίηση ἀπὸ ὄλους, ἀκούοντας κάποιον φτωχὸ νὰ φωνάζει στὸ στενὸν ζητώντας ψωμί, δάκρυσε καὶ στέναξε καὶ εὐχήθηκε νὰ γίνῃ τέτοιος καὶ νὰ ἔχει τὴν ὑγεία του, παρὰ μαζὶ μὲ τὸν πλοῦτον νὰ ἔχει τὴν ἀρρώστια. Καὶ ὄχι μόνο στὴν ὑγεία, ἀλλὰ καὶ στὸ θέμα τῆς τεκνοποιίας δὲν θὰ δεῖ κανεὶς νὰ ὑπερτερεῖ ὁ πλούσιος ἀπὸ τὸν φτωχὸ σὲ τίποτε, ἀλλὰ κατὰ τρόπο ὅμοιο καὶ σ' αὐτοὺς καὶ σ' ἐκείνους ὑπάρχουν καὶ πολύτεκνοι καὶ ἄτεκνοι· ἢ καλύτερα καὶ ἐδῶ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ τὸν πλοῦτον νὰ ὑστερεῖ. Γιατί ὁ φτωχὸς καὶ ἂν ἀκόμα δὲν γίνῃ πατέρας, δὲν αἰσθάνεται πολλὴ στενοχώρια, ὁ πλούσιος ὅμως, ὅσο βλέπει τὴν περιουσία του νὰ ἀξάνει, τόσο πιὸ πολὺ πληγώνεται ἀπὸ τὴν ἀτεκνία, καὶ δὲν αἰσθάνεται καμμιὰ ἀπόλαυση ἐπειδὴ δὲν ἔχει κληρονόμο. Καὶ τοῦ φτωχοῦ ἢ κληρονομία, ἐὰν φύγῃ ἄτεκνος, ἐπειδὴ δὲν τὴν διεκδικεῖ κανένας, ἀφοῦ εἶναι ἀσήμαντη, μεταβιβάζεται σὲ φίλους καὶ συγγενεῖς, ἐνῶ ἢ κληρονομία τοῦ πλουσίου, ἐλκύνοντας ἐπάνω του πολλὰ μάτια ἀπὸ παντοῦ, πολλὰς φορές περιέρχεται στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἀποθανόντος· καὶ αὐτὰ βλέποντας ἐκεῖνος, ἐνῶ ἀκόμα ζεῖ, νὰ συμβαίνουν στοὺς ἄλλους, ζεῖ ζωὴ χειρότερη ἀπὸ κάθε θάνατο, περιμένοντας νὰ συμβεῖ τὸ ἴδιο καὶ σ' αὐτόν.

Ἄλλὰ μήπως ὁ θάνατος δὲν εἶναι κοινός; δὲν συμβαίνουν καὶ σὲ πλούσιους καὶ σὲ φτωχοὺς πρόωροι θάνατοι; καὶ μετὰ τὸ θάνατο δὲν διαλύεται σὲ ὄλους ὅμοια καὶ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο τὸ σῶμα, καὶ γίνεται στάχτη καὶ σκόνη καὶ γεννάει σκουλήκια; Ἄλλὰ τὰ τοῦ ἐνταφιασμοῦ, λέει, δὲν εἶναι κοινά. Καὶ ποῖο εἶναι τὸ ὄφελος; Γιατί, ὅταν φορτώσεις

λυτελῆ καὶ διάχρυσον, οὐδὲν ἕτερον ἢ πλεον αὐτῷ προξενεῖς τὸ μῖσος, καὶ μείζονα τὴν κατηγορίαν, καὶ τὰ πάντων ἀνοίγεις στόματα κατὰ τοῦ τετελευτηκότος, καὶ ἀρὰς μυρίας ἐπισπάσαι κατ' αὐτοῦ, καὶ σφοδροτέραν τῆς πλεονεξίας ἀνάπτεις τὴν διαβολήν, ἐκάστου διαρρηγνυμένου καὶ ἀποπνιγομένου καὶ καταρωμένου τὸν τελευτήσαντα, ὅτι μὴδὲ ἀποθανῶν τὴν περὶ τὰ χρήματα μανίαν κατέλωσε. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοὺς τῶν τοιχωρύχων ἀνοίγει ὀφθαλμούς. Ὡστε ἢ πλείων θεραπεία πλείονος ἀσχημοσύνης αὐτῷ γίνεται πρόφασις. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα τοῦ πένητος οὐκ ἂν τις ἔλοιτο γυμνῶσαι λοιπόν· ἢ γὰρ εὐτέλεια τῶν ἱματίων φυλακὴ τῇ περιβολῇ τοῦ σώματος γίνεται. Ἐνταῦθα δὲ κλεῖθρα καὶ μοχλοὶ καὶ θύραι καὶ φύλακες, καὶ πάντα εἰκὴ καὶ μάτην, τῆς τῶν χρημάτων ἐπιθυμίας τοὺς τὰ τοιαῦτα κακουργεῖν ἐπισταμένους πάντα τολμᾶν ἀναπειθούσης. Ὡστε ἢ πλείων τιμὴ πλείονα ἐπάγει τῷ τετελευτηκότῃ τὴν ὕβριν καὶ ὁ μὲν εὐτελῆ λαβῶν ἐντάφια, 15 κεῖται τῆς τιμῆς ἀπολαύων, ὁ δὲ πολυτελῆ, γυμνοῦται καὶ ἀτιμάζεται· εἰ δὲ μὴδὲν τούτων γένοιτο, οὐδὲ οὕτως ἔσται τι πλεον αὐτῷ, ἀλλ' ἢ τὸ δασιλεστέραν παρασχεῖν τῷ σκώληκι τὴν τράπεζαν καὶ πλείων γενέσθαι τὴν σηπεδόνα.

Ταῦτα οὖν, εἶπέ μοι, μακαρισμῶν ἄξια; Καὶ τίς οὕτως ἄθλιος καὶ 20 ταλαίπωρος, ὡς ἀπὸ τούτων ζηλωτὸν νομίζειν εἶναι ἄνθρωπον; Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα καθ' ἕκαστον ἐπιόντες, καὶ μετὰ ἀκριβείας διερευνώμενοι, τοὺς πένητας τῶν πλουτουμένων πολὺ πλεον εὐρήσομεν ἔχοντας. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα μετὰ ἀκριβείας σκοποῦντες, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐπεξιόντες («δίδου» γὰρ, φησί, «σοφῶ ἀφορμὴν, 25 καὶ σοφώτερος ἔσται»), κάκεῖνο μεμνημένοι διηνεκῶς, ὅτι οὐδὲ ἀπ' αὐτῆς τῆς τῶν χρημάτων περιουσίας ἔσται τι πλεον τοῖς κεκτημένοις, ἀλλὰ φροντίδες καὶ ἀγωνίαι καὶ φόβοι καὶ κίνδυνοι· μὴδὲν νομίζομεν ἔλαττον ἔχειν τῶν πλουτουμένων. Ἐὰν γὰρ νήφωμεν, καὶ πλεον ἐξομεν, ἔν τε τοῖς κατὰ Θεὸν πράγμασιν, ἔν τε τοῖς παροῦσιν ἅπασιν. Καὶ γὰρ 30 ἡδονὴν καὶ ἀσφάλειαν καὶ δόξαν ἀγαθὴν καὶ ὑγίειαν σώματος καὶ φιλο-

στὸν πλούσιο πολλὰ πολυτελῆ καὶ χρυσοῦφανα ἐνδύματα, δὲν κάνεις τίποτα ἄλλο, παρὰ νὰ προκαλεῖς περισσότερο μίσος γι' αὐτὸν καὶ μεγαλύτερη κατακραυγῆ, ἀνοίγεις τὰ στόματα ὄλων ἐναντίον τοῦ νεκροῦ, προκαλεῖς μύριες κατάρεις ἐναντίον του καὶ ἀνάβεις περισσότερο τὴ συκοφαντία τῆς πλεονεξίας, γιατί ὁ καθένας σκάζει ἀπὸ τὸ κακὸ καὶ πνίγεται ἀπὸ ἀγανάκτηση καὶ καταριέται τὸν νεκρό, πού οὔτε καὶ νεκρὸς δὲν νίκησε τὴ μανία του γιὰ τὰ χρήματα. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ φοβερό, ἀλλὰ ὅτι ἀνοίγει καὶ τὰ μάτια τῶν διαρρηκτῶν. Ὡστε ἡ μεγαλύτερη φροντίδα γίνεται ἀφορμῆ γιὰ μεγαλύτερη ἀσχημοσύνη εἰς βάρος του. Τὸ πτῶμα δηλαδὴ τοῦ φτωχοῦ δὲν θὰ προτιμῆσει κανένας νὰ τὸ ξεγυμνώσει, ἀφοῦ τὰ φτωχὰ του ἐνδύματα προφυλάσσουν τὴν περιβολὴ τοῦ σώματος. Ἐδῶ καὶ κλειδιὰ καὶ ἀμπάρες καὶ πόρτες καὶ φύλακες καὶ ὅλα εἶναι ἀχρείαστα καὶ ἄσκοπα, ἀφοῦ ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων εἶναι ἐκείνη πού πείθει αὐτοὺς πού γνωρίζουν καλὰ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τίς κακουργίες, νὰ ἀποτολμοῦν τὰ πάντα. Ὡστε ἡ μεγαλύτερη τιμὴ προκαλεῖ μεγαλύτερη προσβολὴ στὸν νεκρό, καὶ αὐτὸς βέβαια πού θάφτηκε φτωχικὰ ἀναπαύεται ἀπολαμβάνοντας τὴν τιμὴ, ἐνῶ ἐκεῖνος πού θάφτηκε μὲ πολυτέλεια, ἀπογυμνώνεται καὶ ἀτιμάζεται. Καὶ ἐὰν δὲν συμβεῖ τίποτε ἀπὸ αὐτά, οὔτε ἔτσι θὰ κερδίσει τίποτα περισσότερο αὐτός, παρὰ μόνο ὅτι θὰ δώσει πλουσιότερο τραπέζι στὰ σκουλήκια καὶ θὰ γίνει ἡ σαπίλα περισσότερο.

Αὐτὰ λοιπὸν, πές μου, εἶναι ἄξια μακαρισμῶν; Καὶ ποιός εἶναι τόσο ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὥστε νὰ νομίζει ὅτι ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀξιόζηλευτος ὁ ἄνθρωπος; Καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα, ἂν τὰ ἐξετάσουμε τὸ καθένα χωριστὰ καὶ τὰ διευρενήσουμε λεπτομερῶς, θὰ βροῦμε ὅτι οἱ φτωχοὶ ἔχουν πολὺ περισσότερα ἀπὸ τοὺς πλούσιους. Παρατηρώντας λοιπὸν ὅλα αὐτὰ μὲ ἀκρίβεια καὶ ἐξηγώντας τα καὶ σὲ ὄλους τοὺς ἄλλους (γιατί λέει, «δίνε στὸ σοφὸ ἀφορμῆ, καὶ θὰ γίνει σοφότερος»⁹), καὶ ἔχοντας στὸ νοῦ μας διαρκῶς καὶ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ οὔτε ἀπὸ τὴ χρηματικὴ περιουσία θὰ κερδίσουν τίποτα περισσότερο ἐκεῖνοι πού τὴν ἔχουν, παρὰ μόνο φροντίδες καὶ ἀγωνίες καὶ φόβους καὶ κινδύνους, ἄς μὴ νομίζουμε ὅτι ἔχουμε τίποτα λιγότερο ἀπὸ τοὺς πλούσιους. Γιατί, ἂν εἴμαστε προσεκτικοί, θὰ ἔχουμε καὶ περισσότερα, καὶ στὰ πράγματα πού ἔχουν σχέση μὲ τὸ Θεό, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλα τὰ παρόντα. Γιατί καὶ χαρὰ καὶ ἀσφάλεια καὶ φήμη καλὴ καὶ σωματικὴ ὑγεία καὶ εὐγένεια ψυχῆς καὶ καλὲς ἐλπίδες καὶ τὸ νὰ μὴ ἁμαρτάνουν

σοφίαν ψυχῆς καὶ χρηστὰς ἐλπίδας καὶ τὸ μὴ ταχέως ἀμαρτάνειν παρὰ τοῖς πένησιν εὐρήσει τις μᾶλλον, ἢ παρὰ τοῖς πλουτοῦσι.

Μὴ τοίνυν κατὰ τοὺς ἀγνώμονας τῶν οἰκετῶν γογγύζωμεν, μηδὲ τοῦ Δεσπότητος κατηγορῶμεν, ἀλλ' ἐν πᾶσιν εὐχαριστῶμεν, καὶ ἐν μόνον
5 νομίζωμεν εἶναι δεινόν, ἀμαρτίαν, καὶ ἀγαθόν, δικαιοσύνην. Ἄν γὰρ οὕτως ὦμεν διακείμενοι, οὐ νόσος, οὐ πενία, οὐκ ἀτιμία, οὐκ ἄλλο οὐδὲν τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν ἡμᾶς δήξεται, ἀλλὰ, καθαρὰν ἡδονὴν καρπωσάμενοι διὰ πάντων, τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν,
χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ
10 Πατρὶ ἢ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἄμην.

εὔκολα, θὰ τὰ βρεῖ κανεὶς περισσότερο στοὺς φτωχοὺς, παρὰ στοὺς πλούσιους.

Ἄς μὴ γογγύζουμε λοιπὸν σὰν τοὺς ἀγνώμονες ὑπηρέτες, οὔτε νὰ κατηγοροῦμε τὸν Δεσπότη, ἀλλὰ νὰ τὸν εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅλα, καὶ ἓνα μόνον πρᾶγμα νὰ θεωροῦμε φοβερό, τὴν ἁμαρτία, καὶ ἀγαθὸ τὴ δικαιοσύνη. Γιατί, ἐὰν ἔτσι συμπεριφερόμαστε, οὔτε ἀρρώστια, οὔτε φτώχεια, οὔτε ἀτιμία, οὔτε ἄλλο τίποτα ἀπὸ αὐτά, ποὺ θεωροῦνται λυπηρά, θὰ μᾶς προσβάλει, ἀλλά, ἀφοῦ γευθοῦμε καθαρὴ ἀπὸ ὅλα ἀπόλαυση, θὰ πεύχουμε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στὸν Πατέρα μαζὶ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α
ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟΝ ΑΒΡΑΑΜ

α'. Εἶδετε πολιὰν σφριγῶσαν καὶ γῆρας ἀκμάζον; εἶδετε ἀθλητὴν γενναῖον πρὸς φύσιν καὶ σπλάγχνα παραταξάμενον; εἶδετε ἄνδρα ἐν ἐσχάτῃ πολιᾷ ἀδάμαντος στερρότερον; Κεχάλαστο μὲν αὐτοῦ ὁ τόνος τῶν σαρκῶν, νενεύρωτο δὲ αὐτοῦ ὁ τόνος τῆς πίστεως. Τοιαῦτα γὰρ 5 τῆς Ἐκκλησίας τὰ κατορθώματα, ὅτι ἡ ἀτονία τοῦ σώματος οὐδὲν λυμαίνεται τὴν προθυμίαν τῆς πίστεως· κόσμος γὰρ Ἐκκλησίας πολὺ κατεσταλμένη καὶ πίστις ἐπτερωμένη, καὶ ἐν τούτῳ χαίρει ἡ Ἐκκλησία μᾶλλον. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξω πραγμάτων ὁ γέρον ἀχρηστος, εἰς οὐδὲν ἐπιτήδειος, ἀλλὰ πανταχοῦ συγγνώμης ἀπολαύει διὰ ἀτονίαν μὴ δυνά- 10 μενος χρησιμεῦσαι τοῖς ἀναγκαῖοις. Οἷόν τι λέγω· οὐ δύναται ὁ γέρον εἰς πόλεμον παρατάξασθαι, οὐχ ἵππῳ ἀναβῆναι, οὐ δόρυ κινῆσαι, οὐκ ἀσπίδα σεῖσαι, οὐχ ἡλίου θερμότητα ὑπενεγκεῖν, οὐχ ὁδοιπορίας μέγεθος βαστάσαι, οὐ λιμοῦ δεινότητα ὑπομεῖναι, οὐ θορύβων ὄγκον, ἀλλ' ἐν ἡσυχῳ τόπῳ καθέζεται, συνήγορον ἔχων τὴν πολιάν. Τοῦτο δὲ καὶ 15 ἐπὶ τῶν πλοίων ἴδοι τις ἂν· οὐ δύναται ὁ γέρον ἐπὶ τῶν οἰάκων καθεσθῆναι, οὐ πελάγη τεμεῖν, οὐ κώπην ἐλάσαι, οὐχ ἰστίον κρεμάσαι, οὐκ ἐναντίοις ἀνέμοις παρατάξασθαι, οὐ κρούους δριμύτητα ὑπομεῖναι, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων δύναται ποιῆσαι, ἀλλὰ καθέζεται ἐν τῇ νηϊ τὴν ἐπὶ τῆς ἡλικίας ἔχων συγγνώμην. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν γηπόνων ἐστὶν 20 ἰδεῖν· οὔτε γὰρ ἄροτρον ἐλκύσαι δύναται, οὔτε αὐλακα ἀνατεμεῖν, οὔτε πωλοδάμνης γενέσθαι, οὔτε βοῶν ἰσχυρῶν ὑπενέγκαι ἰσχύν, οὔτε καύματος πόλεμον, οὔτε θερμότητος ὄγκον, οὔτε σκαπάνης βάρος, οὔτε ἄλλο τι τῶν πρὸς τὴν γῆν χρησιμευόντων, ἀλλὰ καθέζεται ἐν τῷ οἴκῳ, συνήγορον ἔχων τὴν πολιάν.

Ο Μ Ι Α Ι Α
ΣΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟ ΑΒΡΑΑΜ

1. Είδατε λευκή κεφαλή γεμάτη σφρῖγος και γηρατειά άκμαία; Είδατε άθλητή γενναίο, που άγωνίστηκε με τη φύση και με τὰ σπλάγγνα του; Είδατε άνδρα σε βαθειά γεράματα να είναι πιο στερεός και από διαμάντι; Είχε χαλαρώσει βέβαια ο τόνος της σάρκας του, ήταν όμως νευρωμένος ο τόνος της πίστεώς του. Γιατι τέτοια είναι τὰ κατορθώματα της Έκκλησίας, αφού ή άτονία του σώματος δέν παραβλάπτει την προθυμία της πίστεως· διότι κόσμημα της Έκκλησίας είναι τὰ συρρικνωμένα γηρατειά και ή πίστη ή άναπτερωμένη, και γι' αυτό ή Έκκλησία χαιρέται περισσότερο. Στα κοσμικά δηλαδή πράγματα ο γέρος είναι άχρηστος, για τίποτα δέν είναι ικανός, αλλά παντού είναι άξιος συγγνώμης, επειδή, λόγω της αδυναμίας του, δέν μπορεί να χρησιμεύσει για την εξοικονόμηση των αναγκαίων. Έννοώ τὸ ἐξῆς μ' αυτό που λέω· ο γέρος δέν μπορεί να πάρει μέρος σε πόλεμο, ούτε να ίππεύσει άλογο, ούτε δόρυ να κινήσει, ούτε άσπίδα να σείσει, ούτε τὸν καύσωνα του ήλιου να υποφέρει, ούτε να άντέξει σε μεγάλη οδοιπορία, ούτε να υπομείνει τὴ δοκιμασία της πείνας, ούτε τὸς πολλούς θορύβους, αλλά κάθεται σ' ένα ήσυχο τόπο, έχοντας ως συνήγορό του τὰ γηρατειά. Αυτό μπορεί κανείς να τὸ δεῖ και στα πλοία· δέν μπορεί ο γέρος να καθήσει στο τιμόνι, ούτε να διασχίσει τὰ πέλαγα, ούτε να κωπηλατήσει, ούτε τὸ πανι να σηκώσει, ούτε να άντισταθεῖ στους αντίθετους άνέμους, ούτε να υπομείνει τὸ δριμύ κρύο, ούτε άλλο τίποτα παρόμοιο να κάνει, αλλά κάθεται στο πλοιο έχοντας ως δικαιολογία τὴν ήλικία του. Αυτό μπορεί κανείς να τὸ δεῖ και στους γεωργούς· γιατί ο γέρος δέν μπορεί ούτε αλέτρι να σύρει, ούτε αὐλάκι να ανοίξει, ούτε δαμαστής τῶν πουλαριῶν να γίνει, ούτε να άντέξει τὴ δύναμη ισχυρῶν βοδιῶν, ούτε άλλο τίποτα από εκείνα που χρησιμεύουν για τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς, αλλά κάθεται στο σπίτι, έχοντας για δικαιολογία τὰ γηρατειά του.

Ἄλλ' οὐ τὰ τῆς Ἐκκλησίας τοιαῦτα, ἀλλ' ὅταν γηράσωσιν οἱ ἐν
 ἀρετῇ διάγοντες, τότε μᾶλλον χρήσιμοι καθίστανται· οὐ γὰρ σαρκῶν
 εὐτονία, ἀλλὰ πίστεως ἐπίτασις ζητεῖται. Τοιοῦτος ἦν Ἀβραάμ, κεχα-
 λασμένος μὲν τῷ τόνῳ τῶν σαρκῶν, νενευρωμένος δὲ τῷ τόνῳ τῆς πί-
 5 στεως. Γέρων ἦν, ἀλλ' ἐν ἐσχάτῃ πολιᾷ πρὸς φύσιν ἐμάχετο, τρόπαια
 νίκης μεγάλα στήσας· γέρων ἦν, ἀλλὰ σιδήρου εὐτονώτερος καὶ ἀδά-
 μαντος στερρότερος. Καὶ ὅτε μὲν ἐν νεότητι ἦν, οὐδὲν τούτων κατώρ-
 θωσεν, ὅτε δὲ παρέδραμεν ὁ χρόνος τῆς ἡλικίας, τότε τὸ τρόπαιον τῆς
 νίκης ἔστησεν· ἐν ἐσχάτῃ ἦν πολιᾷ, ἀλλ' ἐμπόδιον ἢ πολιὰ οὐκ ἐγένετο.
 10 Διὸ καὶ ὁ Θεός, εἰδὼς τὴν εὐτονίαν αὐτοῦ, ἐπιφαίνεται αὐτῷ καὶ φησιν·
 «ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ
 πατρός σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἂν σοι δείξω». Ὑπήκουσεν Ἀβραάμ
 τῷ λόγῳ, καίτοι γέρων ὢν λοιπὸν καὶ ἄτονος τῷ σώματι, καὶ οὐκ εἶπε
 πρὸς ἑαυτόν· Ἐποῦ ἀπέρχομαι ἐν ἐσχάτῃ πολιᾷ; καταλίπω τὸν οἶκον τοῦ
 15 πατρός μου καὶ τὴν γῆν ἐν ἧ ἔγεννήθην; ὅπου περιουσία χρημάτων καὶ
 περιφάνεια γονέων; ὅπου κτῆσις πολυτελῆς καὶ φίλων εὐημερία; Ἄλλ'
 ἔλπετο μὲν πρὸς τὸ παρόν, οὐ παρήκουε δέ· ὡς φιλότοπος γὰρ
 ἠγωνιάτο καταλιπεῖν, ὡς φιλόθεος δὲ ἐπέιθετο καὶ ὑπήκουε· καὶ τὸ
 θαυμαστόν, οὔτε εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεὸς εἰς ποῖον τόπον, ἀλλὰ τῷ ἀδιο-
 20 ρίστῳ τοῦ ὀνόματος ἐγύμνασεν αὐτοῦ τὴν προαίρεσιν. Εἰ γὰρ εἶπεν
 αὐτῷ, ὅτι εἰς γῆν σε ἔχω ἀπαγαγεῖν ρέουσιν γάλα καὶ μέλι, εὐρίσκετο ὁ
 Ἀβραάμ οὐ φωνῇ Θεοῦ ὑπακούσας, ἀλλὰ γῆν γῆς προκρίνας. Ἐξῆλθεν
 οὖν Ἀβραάμ μὴ ἐπιστάμενος ποῦ ἀπέρχεται.

Εἶδες πολιὰν σεμνυνομένην ἐν κατορθώμασι; Τοιαῦτα γάρ, ὡς
 25 προεῖπον, τὰ ἡμέτερα· οὐκ ἀτονία γήρωσ αὐτὰ καταβάλλει, οὐ χρόνος
 αὐτὰ μαραίνει· οὐ γὰρ ἐν σώμασιν ἐστὶν ἢ πολιὰ, ἀλλ' ἐν ψυχῇ· διὸ καὶ
 ἀγήρατά ἐστιν. Ἐξῆλθεν οὖν Ἀβραάμ μηδὲν εἰληφώς, ἀλλ' ἐτι ἐν
 σκηναῖς κατοικῶν· καὶ οὐκ ἠπίστησεν, οὐδὲ ἠγωνίασεν· εἶχε γὰρ ἐνέχυ-
 ρον ἀξιόπιστον τοῦ καλέσαντος τὴν φωνῆν. Ἦν δὲ αὐτὸς ἄγονος καὶ
 30 οὐκ ἐτέκνου, ἀλλ' οὔτε Σάρρα ἢ τούτου γυνή· ἔλαβε δὲ ἐξ ἐπαγγελίας
 υἱὸν τὸν Ἰσαάκ· ὅτε ἡ φύσις ἀπηγόρευσε, τότε ἡ χάρις ἐδωρήσατο· ἔλα-

Τῆς Ἐκκλησίας ὁμως τὰ πράγματα δὲν εἶναι τέτοιου εἴδους, ἀλλὰ ὅταν γεράσουν ὅσοι ζοῦν ἐνάρετα, τότε γίνονται πιὸ χρήσιμοι· γιατί δὲν ἀπαιτεῖται δύναμη σωματική, ἀλλὰ δύναμη πίστεως. Τέτοιος ἦταν ὁ Ἀβραάμ, ἐξαντλημένος βέβαια σὲ σωματική δύναμη, ἀλλὰ μὲ ἀκμαῖο τὸν τόνο τῆς πίστεως. Ἦταν γέρος, ἀλλὰ στὰ βαθειά του γεράματα πολεμοῦσε ἐναντίον τῆς φύσεως, στήνοντας μεγάλα τρόπαια νίκης· ἦταν γέρος, ἀλλὰ πιὸ δυνατὸς καὶ ἀπὸ σίδηρο καὶ πιὸ στερεὸς ἀπὸ διαμάντι. Καὶ ὅταν βέβαια ἦταν νέος τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν κατόρθωσε, ὅταν ὁμως πέρασαν τὰ χρόνια τῆς ἡλικίας του, τότε ἔστησε τὸ τρόπαιο τῆς νίκης· βρισκόταν σὲ βαθειά γεράματα, ἀλλὰ τὰ γεράματα δὲν ἔγιναν ἐμπόδιο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεός, γνωρίζοντας τὴν ἀκμαία του κατάσταση, ἐμφανίζεται σ' αὐτὸν καὶ τοῦ λέει· «φύγε ἀπὸ τὴ χώρα σου καὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς σου καὶ ἀπὸ τὸ πατρικὸ σου σπίτι καὶ πηγαινε στὴ χώρα ποῦ θὰ σοῦ δείξω»!. Ὁ Ἀβραάμ ὑπάκουσε στὸ λόγο, ἂν καὶ ἦταν γέρος καὶ ἀδύναμος σωματικά, καὶ δὲν εἶπε μέσα του· 'Ποῦ πηγαίνω σὲ βαθειά γεράματα; Ἐγκαταλείπω τὸ πατρικὸ μου σπίτι καὶ τὴ γῆ στὴν ὁποία γεννήθηκα; ἐδῶ ὅπου ἔχω περιουσία χρημάτων καὶ φήμη τῶν γονέων μου; ὅπου ἔχω κτήματα πλούσια καὶ πολλοὺς φίλους;' Λυπήθηκε βέβαια προσωρινά, ἀλλὰ δὲν παρήκουσε· σὰν ἄνθρωπος ποῦ ἀγαποῦσε τὸν τόπο του λυπόταν νὰ τὸν ἐγκαταλείψει, ὡς φιλόθεος ὁμως πείσθηκε καὶ ὑπάκουσε. Καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι ὅτι δὲν τοῦ εἶπε ὁ Θεὸς σὲ ποιὸ τόπο, ἀλλὰ, ἀφήνοντας ἀκαθόριστο τὸ ὄνομα τοῦ τόπου, δοκίμασε τὴ διάθεσή του. Γιατί ἂν τοῦ ἔλεγε, 'θὰ σὲ ὀδηγήσω σὲ χώρα ὅπου ρέει γάλα καὶ μέλι', τότε θὰ φαινόταν ὅτι ὁ Ἀβραάμ δὲν ὑπάκουσε στὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ προτίμησε τὴ μιὰ χώρα ἀντὶ τῆς ἄλλης. Ξεκίνησε λοιπὸν ὁ Ἀβραάμ χωρὶς νὰ γνωρίζει ποῦ πηγαίνει.

Εἶδες γηρατειὰ ποῦ σεμνύνονται γιὰ τὰ κατορθώματά τους; Τέτοιου εἴδους, ὅπως εἶπα πρὶν, εἶναι τὰ δικά μας πράγματα· δὲν τὰ καταβάλλει ἡ ἀδυναμία τῶν γηρατιῶν, οὔτε τὰ μαραίνει ὁ χρόνος· γιατί τὰ γηρατειὰ δὲν βρίσκονται στὸ σῶμα, ἀλλὰ στὴν ψυχὴ· γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἀγέραστα. Βγῆκε λοιπὸν ὁ Ἀβραάμ χωρὶς νὰ πάρει μαζί του τίποτα, ἀλλὰ κατοικοῦσε ἀκόμα σὲ σκηνές. Καὶ δὲν ἀπίστησε, οὔτε κυριεύθηκε ἀπὸ ἀγωνία· γιατί εἶχε ὡς ἀξίόπιστο ἐνέχυρο τὴ φωνὴ ἐκείνου ποῦ τὸν κάλεσε. Ἦταν αὐτὸς στεῖρος καὶ δὲν τεκνοποιοῦσε, οὔτε καὶ ἡ Σάρρα, ἡ γυναίκα του, ἀλλὰ ἀπέκτησε ὕστερα ἀπὸ ὑπόσχεση γιό, τὸν Ἰσαάκ. Ὅταν ἡ φύση ἀπέκλεισε τὴν τεκνοποίηση, τότε τοῦ τὸν ἐδώρησε ἡ χάρη· δέχτηκε ἄξιο μισθὸ γιὰ τὴν ὑπακοή του, χωρὶς ὁμως νὰ

βεν ἀξιόπιστον μισθὸν ὑπακοῆς, ἀλλὰ τοῦτο μὴ εἰδώς· εἰ γὰρ ᾔδει, οὐδὲν ἀξιόπιστον ἦν ποιήσας. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ διὰ τοῦτο ὑπήκουσε, βλέπε πῶς καὶ αὐτὸν κελευόμενος ἀνελεῖν οὐ παρακούει, ἀλλὰ τὴν φύσιν ρίπτει καὶ τὴν φιλοθεϊὰν ἀσπάζεται, τὰ σπλάγχνα καταπατεῖ καὶ τοῦ
5 καλέσαντος οὐκ ἀφίσταται.

Τί οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός; «Ἀβραάμ, Ἀβραάμ»· ὁ δὲ εἶπεν· «ἰδοὺ ἐγώ»· καὶ εἶπε· «λάβε τὸν υἱὸν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ, καὶ ἀνένεγκε αὐτὸν εἰς ὀλοκάρπωσιν ἐφ' ἐν τῶν ὁρέων, ὧν ἂν σοι εἶπω»· οὔτε τὸ ὄρος αὐτῶ ἐδήλωσεν, ἀλλὰ τῷ ἀδιορίστῳ τοῦ ὄρους
10 εἰς πλείονα αὐτὸν ἀθυμίαν ἐπέβαλεν. Ἄλλ' ὁμως τούτων οὐδὲν τὸν Ἀβραάμ ἐθορύβησε· μᾶλλον δὲ καὶ ἐθορύβησεν· ἔπασχε μὲν γὰρ τὰ τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἔπασχε δὲ τὰ τῆς ἀμαρτίας· ἐκλυδωνίζετο μὲν ὡς πατήρ, οὐ κατεποντίζετο δὲ ὡς φιλόθεος· τὰ σπλάγχνα ἀνήπτετο, ἀλλ' ἡ πίστις ἐνίκα. Μὴ γὰρ εἶπῃς, ὅτι οὐδὲν ἔπασχεν ὁ Ἀβραάμ· ἐνόησον
15 πῶς ἐπυρπολεῖτο ὑπὸ τῶν σπλάγχχνων ἐλαυνόμενος καὶ βλέπε τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ. Οὐδὲ τῇ Σάρρα λέγει· ἐδεδοίκει γὰρ, μὴ ποτε ἐμποδίσῃ τῷ μυστηρίῳ τῷ ἐπιτελουμένῳ. Εἰ γὰρ εἶπεν, εἰκὸς αὐτὴν ἐπιστομίζειν καὶ λέγειν· Ποῦ ἀνάγεις τὸν υἱὸν σου, ὃν παρ' ἐλπίδας ἔλαβον, ὃν κατ' ἐπαγγελίαν ἐδεξάμην, ὃν ἀντὶ τῆς φιλοξενίας ἔλαβον, ὃν ἐν ἐσχάτῳ
20 γῆρα ἐχαρίσατό μοι ὁ Θεός; Ποῦ αὐτὸν ἀνάγεις; ποῦ αὐτὸν λαμβάνεις; Οὐδεὶς σοι ὤφθη· πῶς γὰρ Θεός σοι εἶχεν ὀφθῆναι καὶ ζητεῖν τὸν υἱόν, ὃν παρ' ἐλπίδα μοι ἔδωκεν; Αὐτὸς ἐχαρίσατο, καὶ αὐτὸς λαμβάνει; Εἰ διὰ τὸ λαβεῖν αὐτὸν ἔδωκε, βέλτιον εἰ μὴ ἔδωκεν· οὐ γὰρ ἐστὶ τοσοῦτος πόνος τὸ μὴ ἔχειν, ὅσον τὸ λαβεῖν καὶ ἀπολέσαι'.

25 Ἐνόησον τὴν Σάρραν ἀναπτομένην καὶ πυρπολούμενην καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως ἐλαυνομένην, καὶ τὴν μήτραν αὐτῆς διαστρεφομένην καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτῆς ἀλλοιούμενα· συμπαθεῖς γὰρ αἱ γυναῖκες περὶ τὰ τοιαῦτα· ὅσον γὰρ μαλακωτέρα καὶ συμπαθεστέρα, τοσοῦτον ἡμελλε δυσχυρίζεσθαι πρὸς τὸν Ἀβραάμ, καὶ ἐνεποδίζετο ἡ θυσία καὶ τὸ μυστήριον κατηγοεῖτο. Τί γὰρ ἂν οὐκ ἐποίησεν ἡ Σάρρα πρὸς τὸ ἀποσπᾶσαι τὸν υἱὸν αὐτῆς; Οὐ γὰρ ἠδύνατο βαστάσαι τὸ γινόμενον, τὸν παρ' ἐλπίδας υἱὸν μέλλειν ἀναιρεῖσθαι, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ γῆρα δεδωρημένον αὐτῇ μέλλοντα σφάζεσθαι, πατρὸς χεῖρας τεκνοφονίαν μελλούσας ἐργάζεσθαι· οὐκ ἂν ἐβάσταζε τοιαῦτα ἡ Σάρρα, ἀλλὰ πολλὴν ἂν εἰργάσα-

τὸ γνωρίζει· γιατί, ἂν τὸ γνώριζε, δὲν θὰ εἶχε κάνει τίποτε τὸ ἀξίοπιστο. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι δὲν ὑπάκουσε ἐξαιτίας αὐτοῦ, πρόσεχε ὅτι, καὶ ὅταν διατάχθηκε νὰ τὸν θυσιάσει, δὲν παρήκουσε, ἀλλὰ κατανίκησε τὴ φύση καὶ προτίμησε τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καταπάτησε τὰ σπλάγχνα του καὶ δὲν ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ ἐκεῖνον πού τὸν κάλεσε.

Τί τοῦ εἶπε λοιπὸν ὁ Θεός· «Ἀβραάμ, Ἀβραάμ· καὶ αὐτὸς ἀπάντησε· ἐδῶ εἶμαι· καὶ τοῦ εἶπε ὁ Θεός· πάρε τὸν ἀγαπητό σου γιό, πού τὸν ἀγαπᾷς πολὺ, τὸν Ἰσαάκ, καὶ νὰ τὸν προσφέρεις ὀλοκαύτωμα πάνω σ' ἓνα ἀπὸ τὰ βουνὰ πού θὰ σοῦ πῶ»². δὲν τοῦ φανέρωσε οὔτε τὸ βουνὸ καὶ μὲ τὴν ἀοριστία τοῦ βουνοῦ τὸν ἔβαλε σὲ μεγαλύτερη θλίψη. Ἄλλ' ὅμως τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν θορύβησε τὸν Ἀβραάμ· ἢ μᾶλλον τὸν θορύβησε, γιατί ὑπέφερε σὰν ἄνθρωπος, ἀλλὰ δὲν ἔφθανε στίς ἐνέργειες πού ὀδηγοῦν στὴν ἁμαρτία· κλυδωνιζόταν σὰν πατέρας, ἀλλὰ δὲν καταποντιζόταν, ἐπειδὴ ἀγαποῦσε τὸ Θεό· τὰ σπλάγχνα του καίονταν, ἀλλὰ νικούσε ἡ πίστη του. Μὴ σκεφθεῖς λοιπὸν ὅτι δὲν ὑπέφερε ὁ Ἀβραάμ καθόλου· σκέψου πόσο καιγόταν βασανιζόμενος ἀπὸ τὰ σπλάγχνα του καὶ δὲς τὴν φιλοσοφικότητά του. Δὲν τὸ εἶπε οὔτε στὴ Σάρρα· γιατί φοβόταν μήπως ἐμποδίσει τὸ μυστήριον πού προχωροῦσε σὲ ἐφαρμογή. Γιατί ἂν τὸ ἔλεγε, ἦταν φυσικὸ αὐτὴ νὰ τὸν ἀποστομώσει καὶ νὰ τοῦ πεῖ· 'Ποῦ πηγαίνεις τὸν γιό σου, αὐτὸν πού ἀπόκτησα χωρὶς νὰ ἐλπίζω, αὐτὸν πού δέχτηκα ὕστερα ἀπὸ ὑπόσχεση, αὐτὸν πού ἔλαβα γιὰ τὴ φιλοξενία, αὐτὸν πού σὲ βαθεῖα γεράματα μοῦ χάρισε ὁ Θεός; Ποῦ τὸν πηγαίνεις, ποῦ μοῦ τὸν παίρνεις; Κανένας δὲν σοῦ φανερώθηκε· γιατί πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ σοῦ φανερωθεῖ ὁ Θεός καὶ νὰ ζητήσῃ τὸ γιό, πού παρ' ἐλπίδα μοῦ χάρισε; Αὐτὸς μοῦ τὸν χάρισε καὶ αὐτὸς τὸν παίρνει; Ἐὰν τὸν ἔδωσε γιὰ νὰ τὸν πάρει, ἦταν καλύτερα νὰ μὴ τὸν ἔδινε· γιατί δὲν εἶναι τόσο μεγάλος ὁ πόνος τοῦ νὰ μὴ ἔχεις, ὅσο τοῦ νὰ ἀποκτήσεις καὶ νὰ τὸν χάσεις'.

Σκέψου τὴ Σάρρα νὰ φλογίζεται καὶ νὰ πυρπολεῖται καὶ νὰ συνταράσσεται ἀπὸ τὴ φύση της, τὴ μήτρα της νὰ διαστρέφεται καὶ τὰ σπλάγχνα της νὰ ἀλλοιώνονται· γιατί οἱ γυναῖκες εἶναι εὐαίσθητες σ' αὐτά· ὅσο λοιπὸν πιὸ τρυφερὴ καὶ συναισθηματικὴ ἦταν, τόσο πιὸ πολὺ θὰ ἐπέμενε στὸν Ἀβραάμ καὶ θὰ ἐμποδιζόταν ἢ θυσιάσει καὶ θὰ ματαιωνόταν τὸ μυστήριον. Γιατί τί δὲν θὰ ἔκανε ἡ Σάρρα γιὰ νὰ ἀποσπάσει τὸ γιό της; Διότι δὲν μπορούσε νὰ σηκώσει αὐτὸ πού γινόταν, δηλαδὴ νὰ φονευθεῖ ὁ γιὸς πού ἀπόκτησε παρ' ἐλπίδα, νὰ πρόκειται νὰ σφαχθεῖ αὐτὸς πού τῆς δόθηκε ὡς δῶρο στὰ γηρατεῖά της, καὶ νὰ κά-

το μάχην μετὰ τοῦ Ἀβραάμ, τῆς δὲ μάχης γινομένης, ἀνάγκη ἐνέδραν
τινὰ παρακολουθῆσαι, ἐνέδρας δὲ παρακολουθούσης ἐνεποδίζετο τὸ
μυστήριον. Οὐκ εἶπεν οὖν Ἀβραάμ τῇ γυναικί, ἵνα μὴ φιλονεικία γένη-
ται, ἵνα μὴ, γενομένης τῆς φιλονεικίας, εἰς μάχην προέλθῃ τὸ πρᾶγμα,
5 ἵνα μὴ, εἰς μάχην προελθόντος τοῦ πράγματος, εἰς μερισμὸν περὶ
τοῦ υἱοῦ προχωρήσῃ, ἵνα μὴ, εἰς μερισμὸν προροῦντος τοῦ υἱοῦ, χρο-
νίσις ἢ ἐπαγγελία, ἵνα μὴ, χρονισάσης τῆς ἐπαγγελίας, τὸ πρᾶγμα ἐνε-
δρευθῆ, ἵνα μὴ, τοῦ πράγματος ἐνεδρευθέντος, ἀτέλεστον μένη τὸ μυσ-
στήριον.

10 β'. Ἄλλ' ὁ φιλόσοφος Ἀβραάμ, ὁ ἀθλητῆς καὶ πρὸς φύσιν ἀγωνιζόμε-
νος καὶ πρὸς σπλάγγνα πυκτεύων καὶ κατὰ τῆς φύσεως ὀπλιζόμενος,
οὐ παρήκουσεν, ἀλλ', ἐπιτάγματι τοῦ Θεοῦ εἰκων, ἤκουσε τῆς ἀγγελίας,
καὶ εὐθὺς λαμβάνει τὸν υἱόν. Ἡδέως ἐνδιατρίβω τοῖς ῥήμασι τούτοις·
«λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ, καὶ ἀνένευ-
15 κέ μοι αὐτὸν εἰς ὀλοκάρπωσιν ἐφ' ἑν τῶν ὀρέων, ὧν ἄν σοι εἴπω· καὶ
λαβὼν ὁ Ἀβραάμ τὸν Ἰσαάκ καὶ τὴν ὄνον καὶ τοὺς δύο παῖδας ἀπήει»·
εἶτα φθασάντων αὐτῶν ἑν τινι τόπῳ, λέγει τοῖς παισὶ «καθίσατε»,
φησὶν, «ὕμεις ὧδε· ἐγὼ δὲ καὶ τὸ παιδάριον διελευσόμεθα ἕως ὧδε,
καὶ προσκυνήσαντες πάλιν ἀναστρέψομεν πρὸς ὑμᾶς». Ἄκων προεφή-
20 τευσεν ὁ Ἀβραάμ, τῆς θείας χάριτος αὐτῷ συνεργούσης. Σφάξαι
ἀνέρχῃ τὸν υἱόν σου καὶ λέγεις, «ἀναστρέψομεν»; Ὡς ζητεῖ κρύψαι
τοὺς παῖδας, προφήτης καθίσταται. Καὶ ἔθηκε τὰ ξύλα ἐπὶ τοὺς ὠμούς
τοῦ Ἰσαάκ, καὶ λαβὼν πῦρ καὶ μάχαιραν ἀνέβη ἐπὶ τὸ ὄρος. Καὶ τί
φησιν ὁ Ἰσαάκ πρὸς τὸν πατέρα; «Πάτερ». Ὁ δέ, «τί ἐστι, τέκνον;».
25 Καὶ φησιν· «ἰδοὺ τὸ πῦρ καὶ τὰ ξύλα· ποῦ ἐστι τὸ πρόβατον, τὸ εἰς ὀλο-
κάρπωσιν;». Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· «ὁ Θεὸς ὄψεται ἑαυτῷ πρόβατον εἰς
ὀλοκάρπωσιν, τέκνον».

Ἴδου καὶ δευτέρα προφητεία· οὐ στέγνω οὔτε τὰ ῥήματα παρελ-
θεῖν, οὔτε παραδραμεῖν τὰ γεγενημένα. Ἐνόησον ὀνόματα μέλλοντα
30 πραγμάτων ἐρημοῦσθαι. Οὕτως ἐκεῖνος τὸν πατέρα καλεῖ, κάκεινος
πάλιν τὸν υἱόν, καὶ πρὸς ὦραν μὲν ἦν τὰ ὀνόματα, ἡμελλον δὲ γυμνοῦ-
σθαι. Ἐνόησον γάρ, τί ἔπασχεν ὁ Ἀβραάμ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Ἰσαάκ,
ὃν ἡμελλε σφάττειν, «πάτερ». Πῶς οὐ διεθρόβη τὰ γόνατα; πῶς οὐ

νον την παιδοκτονία τὰ χέρια τοῦ πατέρα του· δὲν θὰ τὰ ἀνεχόταν αὐτὰ ἢ Σάρρα, ἀλλὰ θὰ φιλονεικοῦσε πολὺ μὲ τὸν Ἀβραάμ, καὶ ὅταν τελείωνε ἡ φιλονεικία θὰ ἐπακολουθοῦσε ἀναγκαστικά κάποια ἐνέδρα, καὶ ἀφοῦ θὰ ἀκολουθοῦσε ἐνέδρα, τὸ μυστήριον θὰ παρεμποδιζόταν. Δὲν τὸ εἶπε λοιπὸν ὁ Ἀβραάμ στὴ γυναῖκα του, γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθεῖ φιλονεικία καὶ ἀφοῦ γίνεи φιλονεικία, προχωρήσει τὸ πρᾶγμα σὲ διαμάχη, καὶ μὲ συνέπεια τῆ διαμάχη, φθάσει σὲ χωρισμὸ γιὰ τὸν γιό, καὶ προχωρώντας σὲ χωρισμὸ γιὰ τὸν γιό, μήπως καθυστερήσει ἡ ἐπαγγελία, καὶ καθυστερώντας ἡ ἐπαγγελία, μήπως τὸ πρᾶγμα καταλήξει σὲ ἐνέδρα, καὶ φθάνοντας τὸ πρᾶγμα σὲ ἐνέδρα, μήπως μείνει ἀπραγματοποίητο τὸ μυστήριον.

2. Ὅμως ὁ γεμάτος φιλοσοφικότητα Ἀβραάμ, ὁ ἀθλητής, ἂν καὶ ἀγωνιζόταν μὲ τὴ φύση καὶ πυγμαχοῦσε μὲ τὰ σπλάγχνα του καὶ ὄπλιζόταν ἐναντίον τῆς φύσεως, δὲν παράκουσε, ἀλλὰ, ὑποχωρώντας στὴν ἐπιταγὴ τοῦ Θεοῦ, ἄκουσε τὸ ἄγγελμά του, καὶ ἀμέσως παίρνει τὸν γιό. Μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση ἀσχολοῦμαι μὲ τὰ λόγια αὐτά: «πάρε τὸν γιό σου τὸν ἀγαπητό, πού τὸν ἀγαπᾷς, τὸν Ἰσαάκ, καὶ νὰ μοῦ τὸν προσφέρεις ὡς σφάγιον ἐπάνω σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ βουναὶ πού θὰ σοῦ πῶ»³. Καὶ ἀφοῦ πῆρε ὁ Ἀβραάμ τὸν Ἰσαάκ καὶ τὴν ὄνο καὶ τοὺς δύο δούλους, ἀναχώρησε. Ὅταν ἔφθασαν σὲ κάποιο τόπο, λέει στοὺς δούλους: «καθίστε σεῖς ἐδῶ, ἐγὼ καὶ τὸ παιδί θὰ πᾶμε ὡς ἐκεῖ καὶ ἀφοῦ προσκυνήσουμε θὰ γυρίσουμε πάλι σὲ σᾶς»⁴. Ἀθελά του ὁ Ἀβραάμ προφήτευσεν, μὲ τὴ βοήθεια τῆς θείας χάριτος. Ἀνεβαίνεις νὰ σφάξεις τὸ γιό σου καὶ λὲς «θὰ ἐπιστρέψουμε»; Ζητώντας νὰ κρυφτεῖ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες, γίνεται προφήτης. Καὶ ἔβαλε τὰ ξύλα στοὺς ὤμους τοῦ Ἰσαάκ καὶ ἀφοῦ πῆρε φωτιά καὶ μαχαίρι ἀνέβηκε στὸ βουνό. Καὶ τί λέει ὁ Ἰσαάκ στὸν πατέρα του; «Πατέρα». Καὶ ἐκεῖνος: «τί εἶναι παιδί μου;». Καὶ τοῦ ἀπαντᾷ: «καλά, ἔχουμε φωτιά καὶ ξύλα, πού εἶναι ὅμως τὸ πρόβατο γιὰ τὴ θυσία;». Καὶ ὁ Ἀβραάμ τοῦ λέει: «ὁ Θεὸς θὰ φροντίσει γιὰ τὸ πρόβατο τῆς θυσίας γιὰ τὸν ἑαυτό του, παιδί μου»⁵.

Νὰ καὶ δευτέρη προφητεία. Δὲν μπορῶ οὔτε τὰ λόγια νὰ προσπεράσω, οὔτε τὰ γεγονότα νὰ ἀντιπαρέλθω. Σκέψου τὰ ὀνόματα πού θὰ ἔχαναν τὴν πραγματικὴ σημασία τους. Ἐτσι ἐκεῖνος προσφωνεῖ τὸν πατέρα του, καὶ ἐκεῖνος πάλι τὸν γιό του, καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα ἦταν προσωρινά, ἀφοῦ ἐπρόκειτο ν' ἀπογυμνωθοῦν ἀπὸ τὴ σημασία τους. Γιατὶ σκέψου τί ὑπέφερε ὁ Ἀβραάμ ὅταν ἀποκαλοῦνταν ἀπὸ τὸν Ἰσαάκ, πού θὰ τὸν ἔσφαζε, πατέρας. Πῶς δὲν κόπηκαν τὰ γόνατά του;

συνεκλάσθη τὰ μέλη; πῶς τὴν διάνοιαν οὐκ ἔπαθε ταῦτα ἀκούσας παρὰ τοῦ υἱοῦ Ἰσαὰκ; Ὅμως ἀνήνεγκε καὶ συνεπόδισε τὸν Ἰσαὰκ καὶ ἔλαβε τὴν μάχαιραν τῇ δεξιᾷ χειρὶ, ἵνα σφάξῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Ὡς τῆς δεξιᾶς ἐκείνης τῆς κατὰ τοῦ υἱοῦ ὀπλιζομένης· οὐκ ἔχω πῶς παραστήσω τῷ λόγῳ τὰ γεγενημένα. Πῶς οὐκ ἐνάρκησεν ἡ χεὶρ; πῶς οὐκ ἔπεσε τὸ ζῆφος ἀπὸ τῆς χειρός; πῶς οὐ διελύθη ὄλος καὶ διεθρύβη; πῶς δὲ ἤρκεσε στήναι καὶ ἰδεῖν τὸν Ἰσαὰκ δεδεμένον; πῶς δὲ οὐκ ἔμεινε νεκρὸς ἄφνω; πῶς δὲ τὰ νεῦρα αὐτῷ ὑπηρετήσαν; πῶς δὲ ἡ γνώμη ἤρκεσεν; Οὐκ ἔχω, πῶς παραστήσω τῷ λόγῳ τὸ γεγενημένον.

10 Ὅσοι πατέρες ἢ μητέρες συνέλθετε, χεῖρα ὀρέξατε, βοηθήσατε τῷ λόγῳ· ἀτονῶ γὰρ πρὸς τὰ πράγματα· σύγγνωτε, ἀλλ' ὑμεῖς συμμαχήσατε. Πολλάκις πέντε ἢ καὶ ἕξ υἱοὺς ἔχει τις καὶ θυγατέρας, καὶ ἐπὶ εἰς ἕξ αὐτῶν ἀρρωστήση, περιέρχεται ὄλην τὴν κλίνην ὁ πατήρ, φιλῶν τοῦ παιδὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς, τὰς χεῖρας περιπτυσσόμενος, τὴν ἡμέραν νύκτα λογιζόμενος, καὶ τὸ φῶς σκότος, οὐ τὰ στοιχεῖα μεταβάλλων, ἀλλὰ τῇ ἀηδία τῆς λύπης οὐκ εὐφραϊνόμενος ἐπ' αὐτοῖς· κλῖναι ἐστρωμένοι ἀπαλαί, ἰατροὶ παρακαθεζόμενοι, πολλὴ ἢ δορυφορία τοῦ ἀνωμαλοῦντος, τήκεται ὄλος δι' ὄλου ὁ πατήρ· κἂν περιουσίαν ἔχη χρημάτων, ἀπευκτέα αὐτῷ ἐστὶ, κἂν μυρίας ἔχη φροντίδας, πάσας διώκει, οὐ δυνάμενος ἀνανῆσαι, ἐκ τῆς λύπης μεθῶν, καὶ ὁ πᾶς αὐτῷ κόσμος ἀνιάτος τοῦ κακοῦ. Ὁμοίως καὶ ἡ μήτηρ περιέρχεται διακοπτομένη, ἐμπυριζομένη καὶ ἀναπτομένη ὄλη, ζητοῦσα δύναμιν, ἵνα συμμερίσῃ τὸν πόνον· μᾶλλον δὲ ἵνα καὶ ὄλον ἀναδέξῃται, ἵνα τὸ κακούμενον τέκνον ἀπαλλαγῇ τῆς νόσου. Οὐδὲν αὐτῇ ὁ παρῶν βίος, οὐδὲν αὐτῇ ὁ μέλλον, ἀλλὰ πάντων τούτων τιμιώτερον ἡγεῖται τὸ πᾶσαν ἀναδέξασθαι τὴν νόσον τοῦ τέκνου. Οὐκ ἔχω πῶς παραστήσω τὸ πάθος τοῦτο. Ἐνόησον καὶ τὸν Ἀβραὰμ τὰ αὐτὰ πάσχοντα μὲν, φιλοσοφοῦντα δέ, καὶ τῷ προστάγματι πειθόμενον· κατεπάτει τὴν φύσιν καὶ ἡ ἐντολὴ τῶν σπλάγχνων ἐγένετο μᾶλλον δυνατωτέρα. Ἐπασχε μὲν γὰρ ταῦτα, ὡς προεῖπον, ὡς ἄνθρωπος, ἐφιλοσόφει δὲ ὡς φιλόθεος. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν Ἰσαὰκ μάρτυρα ζῶντα καὶ οὐ ζῶντα, ἀποθανόντα καὶ οὐκ ἀποθανόντα.

πῶς δὲν τσακίστηκαν τὰ μέλη του; πῶς δὲν σάλεψε τὸ μυαλό του, ἀκούοντας αὐτὰ ἀπὸ τὸν γιό του Ἰσαάκ; Κι ὅμως τὰ ὑπέφερε, καὶ ἔδεσε τὸν Ἰσαάκ, καὶ πήρε τὸ μαχαίρι στὸ δεξί του χέρι γιὰ νὰ σφάζει τὸν γιό του. Πόσο ἄξιο θαυμασμοῦ εἶναι τὸ δεξὶ ἐκεῖνο χέρι ποῦ ὀπλίσθηκε ἐναντίον τοῦ γιοῦ! Δὲν ξέρω πῶς νὰ παραστήσω μὲ λόγια ὅσα ἐγίναν. Πῶς δὲν ναρκώθηκε τὸ χέρι; πῶς δὲν ἔπεσε τὸ μαχαίρι ἀπὸ τὸ χέρι; πῶς δὲ διαλύθηκε ὀλόκληρος καὶ δὲν συντρίφτηκε; πῶς ἄντεξε νὰ σταθεῖ καὶ νὰ δεῖ τὸν Ἰσαάκ δεμένο; πῶς δὲν ἔμεινε ξαφνικά νεκρός; πῶς τὸν συγκράτησαν τὰ νεῦρα του; Πῶς ἄντεξε ὁ νοῦς του; Δὲν ξέρω πῶς νὰ παραστήσω μὲ λόγια αὐτὸ ποῦ ἐγίνε.

“Ὅσοι εἶστε πατέρες ἢ μητέρες ἐλάτε κοντά μου, ἀπλῶστε τὰ χέρια, βοηθεῖτε τὸ λόγο μου· γιὰτὶ χάνω τίς δυνάμεις μου μπροστὰ στὴν πραγματικότητα. Συγχωρῆστε με, ἀλλὰ παρακαλῶ νὰ μὲ βοηθήσετε. Πολλὲς φορὲς ἔχει κάποιος πέντε ἢ καὶ ἕξι γιουὺς καὶ θυγατέρες, καὶ ὅταν ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς ἀρρωστήσει, φέρνει γύρο ὁ πατέρας ὅλο τὸ κρεβάτι, φιλώντας τὰ μάτια τοῦ παιδιοῦ, ἀγκαλιάζοντας τὰ χέρια του, θεωρώντας τὴ μέρα νύχτα καὶ τὸ φῶς σκοτάδι, χωρὶς νὰ μεταβάλλει τὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν ἀηδία τῆς λύπης του δὲν εὐχαριστιέται μ’ αὐτά. Στρώνονται μαλακὰ κρεβάτια, γιαιτροὶ κάθονται δίπλα, ἄνθρωποι πολλοὶ περιβάλλουν τὸν ἀσθενῆ, ὁ πατέρας λειώνει ὀλόκληρος. Καὶ ἂν ἔχει ἄφθονα χρήματα, τοῦ εἶναι ἀδιάφορα, ἂν ἔχει μύριες φροντίδες, τίς διώχνει ὅλες, μὴ μπορώντας νὰ ἀνανήψει, ὄντας μεθυσμένος ἀπὸ τὴ λύπη, καὶ ὅλα του τὰ κοσμήματα δὲν μποροῦν νὰ θεραπεύσουν τὸ κακό. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ μητέρα περιφέρεται κλαίοντας, εἶναι γεμάτη φωτιά, ἀναμμένη ὀλόκληρη, ζητάει δύναμη νὰ μοιραστεῖ τὸν πόνο· ἢ μᾶλλον γιὰ νὰ τὸν πάρει ὅλον αὐτὴ, γιὰ νὰ ἀπαλλαγεῖ τὸ παιδί ποῦ βασανίζεται ἀπὸ τὴν ἀρρώστια. Γι’ αὐτὴν ἡ παρούσα ζωὴ δὲν εἶναι τίποτα, οὔτε καὶ ἡ μέλλουσα, ἀλλὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ πιὸ πολὺτιμο θεωρεῖ τὸ νὰ μεταβιβαστεῖ σ’ αὐτὴν ὅλη ἡ ἀρρώστια τοῦ παιδιοῦ της. Δὲν ξέρω πῶς νὰ παραστήσω τὸ πάθος αὐτό. Φαντάσου καὶ τὸν Ἀβραάμ νὰ ὑποφέρει τὰ ἴδια, ἀλλὰ νὰ φιλοσοφεῖ καὶ νὰ πειθαρχεῖ στὴν προσταγὴ τοῦ Θεοῦ· καταπατοῦσε τὴ φύση καὶ ἡ ἐντολὴ γινόταν πιὸ δυνατὴ ἀπὸ τὰ σπλάγχνα του. Γιὰτὶ τὰ ὑπέφερε αὐτά, ὅπως εἶπα πιὸ πρὶν, σὰν ἄνθρωπος, ἀλλὰ φιλοσοφοῦσε ὡς φίλος τοῦ Θεοῦ. Καὶ μποροῦσες νὰ δεῖς τὸν Ἰσαάκ μάρτυρα ζωντανὸ καὶ ὄχι ζωντανό, νὰ ἔχει πεθάνει καὶ νὰ μὴ ἔχει πεθάνει. Γιὰτὶ ὡς πρὸς τὴν πρόθεση τοῦ πατέρα του, πέθανε, ὡς πρὸς τὴ φιλανθρωπία ὅμως τοῦ Θεοῦ δὲν πέθανε. Γιὰτὶ ἦταν τύ-

Ὅσον μὲν γὰρ τῇ προθέσει τοῦ πατρός, ἀπέθανεν, ὅσον δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ
φιλανθρωπία, οὐκ ἀπέθανε· τύπος γὰρ ἦν τοῦ Δεσπότου καὶ εἰκὼν·
ἐχρησίμωσε δὲ ὁ τύπος, καὶ ἐκδέχεται τὴν ἀλήθειαν.

Εἶτα συμποδίζεται ὁ Ἰσαάκ, καὶ οὐ σφαγιάζεται· ἤλθε γὰρ ἄνωθεν
5 φωνὴ ἐλέου καὶ φιλανθρωπίας γέμουσα, καὶ ἐπέχει τὸν πατριάρχην
ὄλον ἐγκείμενον ὄντα καὶ ἔτοιμον πρὸς τὴν σφαγὴν καὶ φησιν·
«Ἀβραάμ, Ἀβραάμ, μὴ ἐπιβάλης τὴν χειρὰ σου ἐπὶ τὸ παιδάριον». Δια-
τί οὐχὶ ἐπὶ τὸν παῖδα, ἀλλ' «ἐπὶ τὸ παιδάριον»; διατί εὐτελίζει; Ἄν-
θρωπος γὰρ ἦν· Υἱοῦ δὲ ἦν χρεία, οὐ παιδαρίου, οὐ δούλου, ἀλλ' Υἱοῦ
10 ἀληθινοῦ μονογενοῦς, παρὰ Πατρὸς ἀπεσταλμένου πρὸς ἡμᾶς. «Μὴ
ἐπιβάλης τὴν χειρὰ σου ἐπὶ τὸ παιδάριον». Ἡρκέσθης τῷ τύπῳ, ἐκδέ-
χου τὴν ἀλήθειαν. Καὶ προφητεύει μὲν Ἀβραάμ παραλογιζόμενος τοὺς
παῖδας, ὁρᾷ δὲ ἀποβαίνουσας ἐν τοῖς ρηθεῖσι τὴν ἀλήθειαν. Τί γὰρ
φησι; «Καθίσατε αὐτοῦ μετὰ τῆς ὄνου· ἐγὼ δὲ καὶ τὸ παιδάριον διελευ-
15 σόμεθα ἕως ὧδε, καὶ προσκυνήσαντες ἀναστρέψομεν πρὸς ὑμᾶς». Εἶ-
πεν οὐχ οὕτως ἔχων· ἀπέβαινε δὲ μᾶλλον ὡς ἔλεγεν, ἢ ὡσπερ ἐφρόνει.
Τοὺς παῖδας δὲ καταλιμπάνει, ἵνα μὴ βιασθῆ θεομάχον βίαν· μὴ νομί-
σαντες πρεσβυτικόν τι πάθος ὑπομεμενηκένοι τὸν γέροντα, ἐπισχῶσιν
αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸ θῆσαι ὁρμήν, εἰπόντες, Ἐπιποιεῖς, ὦ δέσποτα, τὸν ἐξ
20 ἐπαγγελίας θύεις, τὸν ἀγαπητόν, τὸν θεοδώρητον, τὸν γηρωκόμον, τὸν
κληρονόμον, τὸν σὸν διάδοχον, τὸν Σάρρας υἱόν; Τί ποιεῖς σκόπησον,
ἀνακοίνωσαι τῇ συμβίῳ, τῇ κοινωνῷ τῆς γονῆς, τῇ ἐπ' αὐτῷ τὰς ὠδῖ-
νας ὑπομεινάση· ἡμᾶς σφαγίασον πρῶτον, καὶ οὕτω τὸν υἱόν'. Ἄλλ' ὁ
σοφὸς πρεσβύτης οὐ παραλαμβάνει τοὺς ὀφείλοντας ἐμποδίζειν αὐτόν,
25 ἀλλὰ ποιεῖ βαστάζειν τὸ θῆμα τὰ ξύλα, ἵνα τὸν τύπον ἐξη τοῦ τὸν σταυ-
ρὸν βαστάζοντος Σωτῆρος. Βαστάζων δὲ ὁ παῖς καὶ φθεγγόμενος, κινεῖ
τὰ πατρῶα σπλάγχνα, ἀλλ' οὐκ ἐξίστησι τοῦ πρὸς Θεὸν κόθου.

Τί γὰρ φησι; «Πάτερ». Ἐννοεῖ δὲ οἷα ἦν ἡ φωνή, «πάτερ». Καὶ
γὰρ καὶ ἡμεῖς ὅτε θύειν μέλλομεν ἢ ἀρνίον ἢ ἄλλο τι τῶν ζώων, καὶ εἶ-
30 δομεν βληχώμενον καὶ ἡρεμαία φωνῇ πρὸς ἡμᾶς φθεγγόμενον, ἐλεοῦ-
μεν, οἰκτείρομεν ἀναρθρον προφέρον τὴν φωνήν. Ἐννόησον οὖν τοῦτο
τὸ πρόβατον τί ἐποίησεν ἄν, εἰ πρὸς ἀσθενῆ διελέγετο· «Πάτερ, ἰδοὺ τὸ
πῦρ καὶ τὰ ξύλα, ποῦ ἐστι τὸ πρόβατον τὸ εἰς ὀλοκάρπωσιν;». Αὐτὸς δὲ

πος καὶ εἰκόνα τοῦ Δεσπότη· χρησιμοποιοῦντο ὁ τύπος, γὰρ νὰ ἀκολουθήσει ἡ ἀλήθεια.

Ἐπειτα δένεται ὁ Ἰσαὰκ καὶ δὲν σφάζεται· γιὰ τὴν ἥρθε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ φωνὴ γεμάτη εὐπλαγχνία καὶ φιλανθρωπία καὶ συγκράτησε τὸν πατριάρχη ποῦ ἦταν πεσμένος ἐπάνω του ἔτοιμος γιὰ τὴ σφαγὴ, καὶ τοῦ λέει· «Ἀβραάμ, Ἀβραάμ, μὴ βάλεις τὸ χέρι σου ἐπάνω στὸ παιδάριο»⁶. Γιὰ τὸ ὄχι «πάνω στὸ παιδί» ἀλλὰ «ἐπάνω στὸ παιδάριο»; Γιὰ τὸ μειώνει; Διότι ἦταν ἄνθρωπος. Ὅμως χρειαζόταν Υἱὸς, ὄχι παιδάριο, ὄχι δούλος, ἀλλὰ Υἱὸς ἀληθινός, μονογενής, σταλμένος ἀπὸ τὸν Πατέρα σ' ἐμᾶς. «Μὴ βάλεις τὸ χέρι σου πάνω στὸ παιδάριο». Ἀποδέχθηκαν τὸν τύπο, περίμενε τὴν ἀλήθεια. Καὶ ὁ Ἀβραάμ προφήτευσε βέβαια παραπλανώντας τοὺς δούλους, βλέπει ὅμως νὰ ἐπαληθεύουν ὅσα εἶπε. Γιὰ τὴν εἶπε; «Μείνετε ἐδῶ μαζί με τὴν ὄνο· ἐγὼ καὶ τὸ παιδί θὰ μεταβοῦμε ὡς ἐκεῖ καί, ἀφοῦ προσκυνήσουμε, θὰ ἐπιστρέψουμε σὲ σᾶς»⁷. Εἶπε αὐτά, ἐνῶ ἀλλὰ εἶχε στὸ νοῦ του· ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐγίναν ὅπως τὰ ἔλεγε καὶ ὄχι ὅπως τὰ πίστευε. Ἄφησε τοὺς δούλους τοῦ ἐκεῖ, γὰρ νὰ μὴν ἀναγκασθεῖ νὰ ἀντισταθεῖ στὴ θέληση τοῦ Θεοῦ· γὰρ νὰ μὴ συμβεῖ, νομίζοντας ὅτι ὁ γέροντας κυριεύτηκε ἀπὸ κάποια γεροντική ἀσθένεια, ἀνακόψουν τὴν ὁρμὴ του γιὰ τὴ θυσία λέγοντας· «Τί κάνεις, κύριε; Θυσιάζεις τὸ γιό ποῦ ἀπέκτησες με ὑπόσχεση, τὸν ἀγαπητό, αὐτὸν ποῦ σοῦ δωρήθηκε ἀπὸ τὸ Θεό, αὐτὸν ποῦ θὰ σὲ γηροκομήσει, τὸν κληρονόμο σου, τὸν διάδοχό σου, τὸν γιό τῆς Σάρρας; Σκέψου τί κάνεις, ἀνακοίνωσέ το στὴ γυναῖκα σου, ποῦ πῆρε μέρος στὴ γέννα, αὐτὴν ποῦ ὑπέφερε τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ· θυσίασε πρῶτα ἐμᾶς καὶ ἔπειτα τὸ γιό σου». Ὅμως ὁ σοφὸς γέροντας δὲν παίρνει μαζί του αὐτοὺς ποῦ ὄφειλαν νὰ τὸν ἐμποδίσουν, ἀλλὰ βάζει τὸ θῦμα νὰ σηκώνει τὰ ξύλα, γὰρ νὰ προτυπώσει τὸν Σωτήρα ποῦ σήκωσε τὸ σταυρό του. Καὶ καθὼς τὸ παιδί σήκωνε τὰ ξύλα καὶ μιλοῦσε, συντάραζε τὰ σπλάγχνα τοῦ πατέρα του, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὸν πόθο πρὸς τὸ Θεό.

Τί λοιπὸν λέει; «Πατέρα». Σκέψου τί σήμαινε γι' αὐτὸν ἡ λέξη, «πατέρα». Γιὰ τὴν κι ἐμεῖς ὅταν πρόκειται νὰ θυσιάσουμε ἢ ἀρνὶ ἢ κάποιο ἄλλο ἀπὸ τὰ ζῶα καὶ τὸ δοῦμε νὰ βελάζει σὰν νὰ μᾶς μιλάει με ἡρεμὴ φωνή, τὸ λυπούμαστε, τὸ σπλαγχνιζόμαστε, ἂν καὶ βγάζει ἀναρθρὴ φωνή. Σκέψου λοιπὸν τί θὰ μπορούσε νὰ κάνει αὐτὸ τὸ πρόβατο, ἂν μιλοῦσε πρὸς τὸν ἀσθενῆ ἄνθρωπο· «Πατέρα, νὰ ἡ φωτιά καὶ τὰ ξύλα· ποῦ εἶναι τὸ πρόβατο γιὰ τὴ θυσία;». Αὐτὸς ποῦ μιλοῦσε στὴν

ἦν κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς γνώμην ὁ λαλῶν τὸ πρόβατον, ἐρεθίζον τὸν ἱερέα εἰς εὐσπλαγχνίαν. Οὐκ ἐμαθήτευσε γὰρ Χριστῶ τῶ λέγοντι, «ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα, ἢ υἷὸν ἢ θυγατέρα, ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος». Ἐμμεῖτο δὲ Πατέρα περὶ οὗ εἴρηται· «ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἔφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν». «Ποῦ ἔστι τὸ πρόβατον;», νουνεχῶς ὁ παῖς. Τί οὖν ὁ πατήρ φησι; «Ὁ Θεὸς ὄψεται ἑαυτῶ πρόβατον εἰς ὀλοκάρπωσιν, τέκνον»· οὐκ οἰκέτην, ἀλλ' Υἱόν. Ἐκεῖνος μονογενής, καὶ ὁ Θεὸς μονογενής· ἐκεῖνος ἐπὶ τῶν ὤμων τὰ ζύλα, καὶ ὁ Χριστὸς ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν σταυρόν· ἐκεῖνος μὴδὲ ἀμαρτή-
 10 σας ἡμελλε σφάζεσθαι, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μὴδὲν ἀμαρτήσας ἐσταυρώθη· ἐκεῖνος καὶ ἐσφάγη καὶ οὐκ ἐσφάγη, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενής καὶ ἐσφάγη καὶ οὐκ ἐσφάγη, καὶ ἀπέθανε καὶ οὐκ ἀπέθανεν· ὅσον μὲν γὰρ εἰς προαίρεσιν, ἀπέθανεν, ὅσον δὲ εἰς ἔκβασιν πραγμάτων, οὐκ ἀπέθανεν ἐκεῖνος· ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τῇ σαρκὶ ἀπέθανεν, ἀλλ' ἡ θεό-
 15 τῆς ἀπαθῆς ἔμεινε.

γ'. Ἄει γὰρ ὁ Θεός, ὅταν μέλλῃ πρᾶγμα μέγα διοικεῖν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, προλαμβάνει καὶ τὴν σκιὰν αὐτοῦ προζωγραφεῖ, ἵνα, ὅταν ἔλθῃ ἡ ἀλήθεια, μὴ ἀπιστήσωσι περὶ αὐτῆς, ἵνα, τῆς εἰκόνης προλαβούσης, μὴ ἀπιστήσωσι τῇ ἀληθείᾳ. Οἷόν τι λέγω· ἔμελλεν ἡ παναγία Παρ-
 20 θένος γεννᾶν καὶ ἀπιστον ἦν τὸ πρᾶγμα· πῶς παρθένος γεννήσει παρὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως; Τὸ γὰρ γεγεννημένον παρ' ἀκολουθίαν φύσεως. Τίς ἐξ αἰῶνος εἶδε παρθένον γεννήσασαν; Ἴνα οὖν μὴ εἰς ἀπιστίαν πολλὴν χωρήσωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, προλαμβάνει καὶ σκιαγραφεῖ ἐν τῇ Σάρρα τὴν ἀλήθειαν, ἵνα, ὅταν ἀπορήσωσιν, πῶς ἡ παρθένος ἐγέννησε,
 25 μᾶλλον ἀναμνησθέντες εἴπωσι, πῶς ἡ Σάρρα ἐγέννησε; μᾶλλον δὲ ἐκεῖνῳ τῶ λόγῳ, πῶς ἡ γῆ παρθένος οὕσα ἐγέννησε; Σκαπάνη οὐκ ἦν, ὁ γεωργῶν αὐτὴν οὐχ ὑπῆρχεν, ὑετὸς οὐ κατῆλθε, βοτάνη εἰς αὐτὴν οὐκ ἀνήλθεν, αὐλαξ αὐτῆς οὐκ ἀνετιμήθη, χέρσος ἦν, σπερμάτων καταβολὴν οὐκ ἐδέξατο, ψεκὰς οὐκ ἠψφρανε αὐτὴν. Εἶπέ μοι οὖν, πῶς παρ-
 30 θένος οὕσα τὰ μυρία γένη τῶν βοτανῶν ἐβλάστησεν; Ἄλλ' οὐκ ἔχεις ἐρμηνεῦσαι τὸ γεγεννημένον, ἀλλὰ λέγεις, ὡς ἠθέλησεν ὁ Θεός. Τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς Παρθένου. Ἐπειδὴ ἀπορεῖς, μάθε μὴ πε-

8. Ματθ. 10,37. 9. Ρωμ. 2,32.

10. Πρβλ. Ἰω. 13,19.

ψυχὴ τοῦ πατέρα ἦταν τὸ πρόβατο, ποὺ παρακινουσε τὸν ἱερέα νὰ τὸ σπλαγχνισθεῖ. Γιατὶ δὲν μαθήτευσε στὸ Χριστὸ ποὺ λέει· «ὄποιος ἀγαπάει τὸν πατέρα του ἢ τὴ μητέρα του ἢ τὸ γιό του ἢ τὴ θυγατέρα του περισσότερο ἀπὸ μένα, δὲν εἶναι ἄξιός μου»⁸. Ὅμως μιμούνταν τὸν Πατέρα γιὰ τὸν ὁποῖο ἔχει λεχθεῖ· «Αὐτὸς δὲ λυπήθηκε τὸν Υἱό του, ἀλλὰ τὸν παρέδωσε στὸ θάνατο γιὰ χάρη ὄλων μας»⁹. Ποῦ εἶναι τὸ πρόβατο; Ρώτησε μυαλωμένα τὸ παιδί. Καὶ τί ἀπαντᾷ ὁ πατέρας; «Ὁ Θεός, παιδί μου, θὰ φροντίσει γιὰ τὸ πρόβατο τῆς θυσίας γι' αὐτόν». Ὅχι δοῦλον, ἀλλὰ Υἱό. Ἐκεῖνος ἦταν μονογενής, καὶ ὁ Θεὸς μονογενής· ἐκεῖνος σήκωσε στοὺς ὤμους του τὰ ξύλα, καὶ ὁ Χριστὸς σήκωσε στοὺς ὤμους του τὸ σταυρό· ἐκεῖνος χωρὶς νὰ ἀμαρτήσῃ ἐπρόκειτο νὰ σφαχθεῖ, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ χωρὶς νὰ ἀμαρτήσῃ σταυρώθηκε. Ἐκεῖνος καὶ σφάχτηκε καὶ δὲν σφάχτηκε, καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ σφάχτηκε καὶ δὲν σφάχτηκε, καὶ πέθανε καὶ δὲν πέθανε. Γιατὶ ἐκεῖνος, ὡς πρὸς τὴν πρόθεση πέθανε, ὡς πρὸς τὴν ἔκβαση ὁμως τῶν πραγμάτων δὲν πέθανε. Ἐνῶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πέθανε ὡς πρὸς τὴ σάρκα, ἀλλὰ ἡ θεότητά του ἔμεινε ἀπαθής.

3. Ὁ Θεός, ὅταν πρόκειται νὰ φανερώσῃ στοὺς ἀνθρώπους ἓνα μεγάλο γεγονός, προλαβαίνει καὶ προεικονίζει τὴ σκιά του, ὥστε, ὅταν ἔρθῃ ἡ ἀλήθεια, νὰ μὴ δεῖξουν ἀπιστία γι' αὐτήν, ὥστε, ἀφοῦ προηγήθηκε ἡ εἰκόνα, νὰ μὴ ἀπιστήσουν στὴν ἀλήθεια¹⁰. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέω· ἐπρόκειτο νὰ γεννήσῃ ἡ παναγία Παρθένος, καὶ τὸ πρᾶγμα ἦταν ἀπίστευτο. Πῶς θὰ γεννήσῃ παρθένος παραβαίοντας τὸν νόμο τῆς φύσεως; Γιατὶ αὐτὸ ποὺ θὰ γεννηθεῖ δὲ θὰ εἶναι σύμφωνο μὲ τὴ φύση. Ποιὸς εἶδε μέσω τῶν αἰώνων παρθένο ποὺ γέννησε; Γιὰ νὰ μὴ προχωρήσουν λοιπὸν σὲ μεγάλη ἀπιστία οἱ Ἰουδαῖοι, προλαβαίνει ὁ Θεὸς καὶ σκιαγραφεῖ στὴ Σάρρα τὴν ἀλήθεια, ὥστε, ὅταν ἀπορήσουν πῶς γέννησε ἡ Παρθένος, νὰ θυμηθοῦν μᾶλλον καὶ νὰ ποῦν, 'πῶς γέννησε ἡ Σάρρα;' Ἡ καλύτερα αὐτὸ τὸ λόγο, πῶς γέννησε ἡ γῆ ποὺ ἦταν παρθένο; Σκαπάνη δὲν ὑπῆρχε, γεωργὸς νὰ τὴν καλλιεργήσῃ δὲν ὑπῆρχε, βροχὴ δὲν ἔπεσε, χορτάρι σ' αὐτὴν δὲν βλάστησε, κανένα αὐλάκι δὲν ἀνοίχτηκε σ' αὐτήν, ἦταν ἀκαλλιέργητη, δὲν δέχτηκε σπορά, σταγόνα νεροῦ δὲν τὴν δρόσισε. Πές μου λοιπὸν πῶς, ἐνῶ ἦταν παρθένο, βλάστησε τὰ μύρια γένη τῶν χόρτων; Φυσικὰ δὲν μπορεῖς νὰ ἐρμηνεύσεις τὸ γεγονός καὶ λές ὅτι ἔτσι θέλησε ὁ Θεός. Κατὰ τὸν ἴδιο λοιπὸν τρόπο νὰ σκεφθεῖς καὶ στὴν περίπτωση τῆς Παρθένου. Ἐπειδὴ ἀπορεῖς, μάθε νὰ μὴ περιεργάζεσαι τὸ Θεό, ὅταν ἐργάζεται.

ριεργάζεσθαι ὅταν Θεὸς ἐργάζεται· μὴ ἐρώτα τὰ κατὰ φύσιν, ὅταν ὁ τῆς φύσεως τεχνίτης ἐργάζεται· μὴ πολυπραγμόνει. Εἶπε, «βλαστησάτω ἡ γῆ», καὶ εὐθέως εἰσηῆθεν ὁ λόγος εἰς τὰς λαγόνας τῆς γῆς καὶ διήγειρεν αὐτῆς τὰς ὠδίνας καὶ ἡ παρθένος ἐγέννα. Λόγος εἷς ἦν ὁ προελθὼν 5 καὶ μυρία γένη τῶν βοτανῶν ἐβλάστησε, καὶ ἡ γῆ τὸν ἴδιον ἀνελάμβανε κόσμον διὰ τοῦ λόγου. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὴν γῆν κυμαινομένην, τὰ πτηνά, τὰ ἔνυδρα, τὰ χερσαῖα, τοὺς λειμῶνας, τὰ ἄνθη, τὰ δένδρα, τὴν ἄμπελον, τὴν ἐλαίαν, τὰ μυρία γένη τῶν δένδρων, τὰ ἄωρα, τὰ ὄριμα, τὰ ἐν πε- 10 διόις, τὰ παρὰ θάλασσαν, τὰ παρὰ λίμνας, τὰ παρὰ ποταμούς, τὰ παρὰ πηγάς, τὰ ἐν τοῖς ὄρεσι. Λόγος εἷς ἦν ὁ ἐργαζόμενος, καὶ ἡ γῆ τὴν οἰκειάν εὐπρέπειαν ἀπελάμβανεν. Ἐρμήνευσόν μοι, ὦ Ἰουδαῖε, πῶς τοῦτο· ἀλλ' οὐκ ἔχεις.

Ὅρας πῶς ἡ πλάνη παρ' ἑαυτῆς ὑποσκελίζεται; Πρόσεχε ἀκριβῶς. Ὡς γὰρ ἔλεγον, ὅταν μέλλῃ ὁ Θεὸς διοικεῖν τι πρᾶγμα ἄπιστον δο- 15 κοῦν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις, προλαμβάνει τὸν τύπον καὶ τὴν σκιάν, ἵνα μὴ αἰφνίδιον ἐλθοῦσα ἡ ἀλήθεια εἰς ἀπιστίαν αὐτοὺς ἐμβάλῃ. Ἔδει κατελθεῖν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ βαπτίσει τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ τὸν παλαιὸν ἀνθρωπον ἀποπνίξει, καὶ τὸν ἀνανεῶσαι θέλοντα τὴν ἁμαρτίαν καταποντίσαι, καὶ τὴν εὐλογίαν ἐπαναγαγεῖν, καὶ τὴν κατάραν 20 ἀφανίσει, καὶ τὴν δικαιοσύνην χαρίσασθαι, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ποιῆσαι· μοιχὸν ἡμελλε λαμβάνειν, καὶ υἱὸν ποιεῖν, ὅπερ οὖν καὶ ἐποίησε· μὴ ὄντα ἄξιον γῆς ἡμελλε λαμβάνειν, καὶ ἄξιον οὐρανοῦ ποιεῖν. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο μέγα ἦν τὸ θαῦμα καὶ ἄπιστον τοῖς πολλοῖς, πῶς ἡ αὐτὴ φύσις τὸν ἕνα ἀνθρωπον πνίγει καὶ δικαιοῖ, τὴν ἁμαρτίαν ἀφανί- 25 ζει, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπανάγει. Ἴνα οὖν μὴ λέγωσιν Ἰουδαῖοι, μῦθος τὰ τῶν Χριστιανῶν, πῶς οἷόν τε τὸ αὐτὸ ὕδωρ τὸν μὲν πνίγειν, τὸν δὲ ζωοποιεῖν; ἐν ἔστι τὸ ὕδωρ, καὶ πῶς δύναται δύο ἐνεργείας ἔχειν; Τί οὖν προδιοικεῖ ὁ Θεός, ἵνα ἡ ἀναισχυντία τῶν Ἰουδαίων ἐλέγχεται; Οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ κατεπονοῦντο ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν τοῖς ἔργοις καὶ τῇ πλίσθῳ 30 προσηλωμένοι καὶ τοῖς ἄλλοις πονήμασι, καὶ ἐβόων κλαίοντες καὶ λέγοντες, «τίς ἡμᾶς ρύσεται ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων; ἀπολώλαμεν, ἐξολώλαμεν ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς». Τί οὖν; Εἰσήκουσεν αὐτῶν ὁ Θεός, καὶ πέμπει τὸν Μωσέα, σημείοις καὶ τέρασιν αὐτὸν ὀπλί- σασ. Ἦλθεν ὁ Μωσῆς φέρων τὰς κατὰ τοῦ Φαραὼ τιμωρίας· στρατό-

11. Γεν. 1,11.

12. Ἐξ. 1,14. 2,23.

Μὴ ρωτᾶς γιὰ τὰ σύμφωνα μὲ τὴ φύση, ὅταν ἐνεργεῖ ὁ τεχνίτης τῆς φύσεως μὴ πολυπραγμονεῖς. Εἶπε, «ὡς βλαστήσει ἡ γῆ»¹¹, καὶ ἀμέσως ὁ λόγος του μῆκε στὰ λαγόνια τῆς γῆς καὶ προκάλεσε τὶς ὠδίνες της, καὶ ἡ παρθένος ἄρχισε νὰ γεννᾶ. Ἐνας ἦταν ὁ λόγος ποὺ εἰπώθηκε, καὶ βλάστησαν μύρια γένη χορταριῶν, καὶ ἡ γῆ μὲ τὸ λόγο ἀποκοτούσε τὸν δικό της στολισμό. Καὶ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ τὴ γῆ νὰ κυματίζει, τὰ πτηνά, τὰ ὑδρόβια, τὰ χερσαῖα, τὰ λιβάδια, τὰ ἄνθη, τὰ δέντρα, τὰ ἀμπέλια, τὶς ἐλιές, τὰ ἄπειρα γένη τῶν δέντρων, τὰ ἄγουρα, τὰ ὄριμα, αὐτὰ ποὺ φυτρώνουν στὴν πεδιάδα, κοντὰ στὴ θάλασσα, δίπλα στὶς λίμνες, στὰ ποτάμια καὶ στὶς πηγές, καὶ στὰ βουνά. Ἐνας λόγος μῆκε σὲ ἐνέργεια, καὶ ἡ γῆ ἀπέκτησε τὴν ὁμορφιά της. Ἐξήγησέ μου, Ἰουδαῖε, πῶς ἔγινε αὐτό; Ἀλλὰ δὲν μπορεῖς.

Βλέπεις ὅτι ἡ πλάνη ἀνατρέπεται μόνη της; Πρόσεχε καλά. Ὅπως λοιπὸν ἔλεγα, ὅταν ὁ Θεὸς πρόκειται νὰ φανερώσει κάποιον πρᾶγμα ποὺ θεωρεῖται ἀπίστευτο στοὺς ἀνθρώπους, δίνει ἐκ τῶν προτέρων τὸν τύπο καὶ τὴ σκιά του, γιὰ νὰ μὴ ἔρθει ἡ ἀλήθεια ξαφνικὰ καὶ τοὺς ὀδηγήσει στὴν ἀπιστία. Ἐπρεπε νὰ κατεβεῖ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, νὰ βαπτίσει τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, νὰ πνίξει τὸν παλαιὸ ἄνθρωπο, νὰ καταποντίσει αὐτὸν ποὺ θέλει νὰ ἀνανεώσει τὴν ἁμαρτία, νὰ ἐπαναφέρει τὴν εὐλογία, νὰ ἐξαφανίσει τὴν κατὰρα, νὰ χαρίσει τὴ δικαιοσύνη καὶ νὰ κάνει τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους. Ἐπρόκειτο νὰ πάρει τὸν μοιχὸ καὶ νὰ τὸν κάνει υἱό, πρᾶγμα ποὺ τὸ ἔκανε ἐπρόκειτο νὰ πάρει τὸν ἀνάξιο τῆς γῆς καὶ νὰ τὸν κάνει ἄξιο τοῦ οὐρανοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὸ τὸ θαῦμα ἦταν μεγάλο καὶ ἀπίστευτο στοὺς πολλοὺς (πῶς δηλαδὴ ἡ ἴδια φύση τὸν ἴδιο ἄνθρωπο τὸν πνίγει καὶ τὸν δικαιώνει, ἀφανίζει τὴν ἁμαρτία καὶ ἐπαναφέρει τὴν ἀλήθεια;), γιὰ νὰ μὴ λένε λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι ὅσα λένε οἱ Χριστιανοὶ εἶναι μῦθος, πῶς εἶναι δυνατὸ τὸ ἴδιο νερὸ ἄλλον νὰ τὸν πνίγει καὶ ἄλλον νὰ τὸν ζωοποιεῖ; Τὸ νερὸ εἶναι ἓνα, καὶ πῶς μπορεῖ νὰ ἔχει δύο ἐνέργειες; Τί κάνει λοιπὸν ὁ Θεὸς ἀπὸ πρὶν γιὰ νὰ ξεσκεπάζεται ἡ ἀδιαντροπία τῶν Ἰουδαίων; Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσραὴλ βασανίζονταν πολὺ στὴν Αἴγυπτο, προσηλωμένοι στὰ ἔργα καὶ στὴν πλινθοποιῖα καὶ σὲ ἄλλες κοπιαστικὲς ἐργασίες, καὶ φώναζαν κλαίοντας καὶ λέγοντας· ποιὸς θὰ μᾶς γλιτώσει ἀπὸ τὴ σκλαβιά τῶν Αἰγυπτίων; Χαθήκαμε, ἀφανιστήκαμε στὰ καταναγκαστικὰ ἔργα¹². Τί ἔγινε λοιπὸν; Ὁ Θεὸς τοὺς ἄκουσε καὶ ἔστειλε τὸν Μωϋσῆ, ἀφοῦ τὸν ὄπλισε μὲ σημεῖα καὶ τέρατα. Ἦρθε λοιπὸν ὁ Μωϋσῆς φέροντας τὶς τιμωρίες ἐναντίον τοῦ Φαραώ· ἔφερε ἐναντίον του στρατὸ ὀλόκληρο

πεδον πονηρῶν ἀκρίδων ἐπήγαγε, βρούχω ἐκέλευσε, καὶ παρεγένετο τὸ ὕδωρ εἰς αἷμα μετάβαλε, φλυκτίδας ἐποίησεν ἀναζέσαι ἐν τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐν τοῖς τετράποσιν.

Εἶτα, ὡς μετὰ τὰς πληγὰς ταύτας οὐκ εἶξεν ὁ Φαραῶ, λοιπὸν ὁ
 5 Θεὸς θάνατον τῶν πρωτοτόκων ἐπάγει· εἶτα, ἵνα ἐπιτέμω τὸν λόγον (χρὴ γὰρ ἐπιτεμεῖν, ἵνα μὴ, περὶ ταῦτα εἰλούμενοι, μὴ πληρώσωμεν τὴν ὑπόσχεσιν), ἐξῆλθον ἐκ γῆς Αἰγύπτου καὶ ἦλθον παρὰ τὴν θάλασσαν. Ἐστρατοπέδευσε Φαραῶ ὀπίσω αὐτῶν μετὰ πληθους ἀρμάτων καὶ ἵππων· ὡς δὲ εἶδεν Ἰσραὴλ τὴν παράταξιν, ἐφοβήθη. Ἦλθον δὲ ἐπὶ τοῦ
 10 χεῖλους τῆς θαλάσσης· καὶ φησιν ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσεῖ, «τί βοᾷς πρὸς με;». Καὶ μὴν οὐδὲν ἔλεγε Μωϋσῆς. Ἀλλὰ φησι, Θεὸς εἰμι, οὐ τὰ ἐκ χειλέων μόνον ἀκούων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ γνωρίζων, ἵνα μάθης, ὅτι οὐκ ἐν τῷ κράζειν ἢ εὐχῇ, ἀλλ' ἐν τῇ γνώμῃ. «Τί βοᾷς πρὸς με;». Τὰ μὲν γὰρ χεῖλη αὐτοῦ οὐκ ἐλάλει, ἡ δὲ καρδία ἐβόα· εὐχὴ γὰρ ἀπὸ
 15 γνώμης ἀγαθῆς ζητεῖται, οὐκ ἀπὸ κραυγῆς ἰσχυρᾶς. «Τί βοᾷς πρὸς με; Ἐκτεινον τὴν ράβδον τὴν ἐν τῇ χειρὶ σου ἐπὶ τὸ ὕδωρ, καὶ διέλθε σὺ καὶ πᾶς Ἰσραὴλ». Ἐξέτεινε δὲ Μωϋσῆς τὴν ράβδον τὴν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐπάταξε τὸ ὕδωρ, καὶ ἡ ἄτακτος ρύμη τῶν ὑδάτων ἐχερσώθη καὶ τῆς ἰδίας φύσεως ἐπελάθετο. Τοιοῦτον γὰρ τὸ στοιχεῖον, ὅταν
 20 νεύσῃ ὁ Θεός, καὶ αὐτὰ τῆς οἰκείας φύσεως ἐπιλανθάνεται καὶ τὴν ἐνέργειαν χαλινοῖ. Καθάπερ γὰρ θεραπεινὴς εὐγνώμων ἢ θάλασσα, Δεσπότητος δοῦλον ἰδοῦσα, ἐπειθέτο καὶ ὑπήκουσεν· ὑπήκουσε δὲ οὐ ζύλον τὸ ξηρὸν αἰδουμένη, ἀλλὰ διὰ τὸν μέλλοντα ἐν τῷ ζύλῳ σταυροῦσθαι. Εἶδεν οὖν τὴν εἰκόνα, καὶ εὐθὺς ἐνενόησε τὴν ἀλήθειαν καὶ ὑπεχώρησε.
 25 «Πάρελθε», φησί, «σὺ καὶ πᾶς ὁ λαὸς Ἰσραὴλ».

Εἶτα παρῆλθον αὐτὸς καὶ πᾶς Ἰσραὴλ· ἐπηκολούθησαν δὲ καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καταδιώκοντες ἐκείνους, ὃ τε Φαραῶ καὶ τὰ ἄρματα αὐτοῦ καὶ οἱ ἵπποις. Εἶτα, τῶν νιῶν Ἰσραὴλ παρελθόντων, ἐπήλθε τὸ ὕδωρ καὶ ἐκέλυψε τοὺς Αἰγυπτίους. Εἶπέ μοι οὖν, ὦ Ἰουδαῖε, πῶς τὸ ὕδωρ τὸ
 30 ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος δύο ἐνεργείας ἔχει, καὶ τὸν μὲν πνίγει, τὸν δὲ ζωοποιεῖ· εἶπέ μοι, πῶς ἡ θάλασσα ἐκείνη, μία οὖσα τῇ φύσει, τοὺς μὲν ἐζωοποίησε, τοὺς δὲ ἀπέκτεινε, τοὺς μὲν ἀπέπνιξε, τοῖς δὲ ὁδὸς ἐγένε-

13. Ἐξ. 10,4-20.

14. Ἐξ. 8,1-11.

15. Ἐξ. 7,14-25.

16. Ἐξ. 9,8-12.

17. Ἐξ. 11,4 ε.

18. Ἐξ. 14,15.

ἀπὸ φοβερὲς ἀκρίδες¹³, διέταξε νὰ ἔρθουν βατράχια καὶ ἤρθαν¹⁴. μετέβαλε τὸ νερὸ σὲ αἷμα¹⁵, ἔκανε νὰ γεμίσουν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ τετράποδα ἀπὸ ἐξανθήματα¹⁶.

Ἐπειτα, ἐπειδὴ καὶ μετὰ τὶς πληγὰς αὐτὲς δὲν ὑποχώρησε ὁ Φαραώ, ὁ Θεὸς ἐπέφερε τὸ θάνατο τῶν πρωτοτόκων¹⁷. ἔπειτα, γιὰ νὰ συντομεύσω τὸ λόγο μου (πρέπει νὰ τὸν συντομεύσω, γιὰ νὰ μὴ ἀφήσουμε ἀνεκπλήρωτη τὴν ὑπόσχεση ἀσχολούμενοι μ' αὐτά), βγῆκαν ἀπὸ τὴ χώρα τῆς Αἰγύπτου καὶ ἔφτασαν κοντὰ στὴ θάλασσα. Ὁ Φαραώ στρατοπέδευσε πίσω ἀπὸ αὐτοὺς μὲ ἓνα πλῆθος ἀρμάτων καὶ ἀλόγων. Μόλις τότε οἱ Ἰσραηλίτες εἶδαν τὸν παρατεταγμένο στρατό, φοβήθηκαν. Ἐφτασαν στὸ χεῖλος τῆς θάλασσας, καὶ λέει ὁ Θεὸς στὸν Μωϋσῆ· «τί φωνάζεις σὲ μένα;»¹⁸. ὁ Μωϋσῆς ὅμως δὲν ἔλεγε τίποτα. Ἀλλὰ, λέει, εἶμαι Θεὸς ποὺ δὲν ἀκούω μόνο ὅσα βγαίνουν ἀπὸ τὰ χεῖλη, ἀλλὰ γνωρίζω καὶ αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν στὴ καρδιά, γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ἡ προσευχὴ δὲν ἔγκειται στὴν κραυγὴ, ἀλλὰ στὴν ψυχὴ. «Γιατί φωνάζεις σὲ μένα;». Τὰ χεῖλη του βέβαια δὲν μιλοῦσαν, φώναζε ὅμως ἡ καρδιά του διότι ἡ προσευχὴ ζητεῖται ἀπὸ τὴν ἀγαθὴ ψυχὴ καὶ ὄχι ἀπὸ δυνατὴ κραυγὴ. «Τί φωνάζεις σὲ μένα;». Ἄπλωσε τὸ ραβδί ποὺ ἔχεις στὸ χέρι σου πάνω στὸ νερὸ καὶ πέρασε σὺ καὶ ὄλοι οἱ Ἰσραηλίτες. Ἄπλωσε καὶ ὁ Μωϋσῆς τὸ ραβδί ποὺ κρατοῦσε στὸ χέρι του, χτύπησε τὸ νερὸ καὶ ἡ ἀπειθάρχητη ροὴ τοῦ νεροῦ ἔγινε ξηρὰ καὶ τὸ νερὸ ἄλλαξε τὴ φύση του. Τέτοια δηλαδὴ εἶναι τὰ στοιχεῖα, μὲ ἓνα νεῦμα τοῦ Θεοῦ μεταβάλλουν τὶς ιδιότητες τῆς φύσεώς τους καὶ συγκρατοῦν τὴν ἐνέργειά τους. Γιατί σὰν ὑπηρετρία εὐγνώμων ἡ θάλασσα, βλέποντας τὸν δοῦλο τοῦ Κυρίου της, συμμορφώθηκε καὶ ὑπάκουσε. Καὶ ὑπάκουσε, ὄχι ἐπειδὴ σεβόταν τὸ ξερὸ ξύλο, ἀλλὰ ἐξαιτίας ἐκείνου ποὺ ἐπρόκειτο νὰ σταυρωθεῖ στὸ ξύλο. Εἶδε λοιπὸν τὴν εἰκόνα, καὶ ἀμέσως κατάλαβε τὴν ἀλήθεια καὶ ὑποχώρησε. «Πέρασε», λέει, «σὺ καὶ ὄλοι οἱ Ἰσραηλίτες».

Στὴ συνέχεια πέρασε αὐτὸς καὶ ὄλοι οἱ Ἰσραηλίτες· πίσω τους ὅμως ἀκολούθησαν καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καταδιώκοντάς τους, καὶ ὁ Φαραώ καὶ τὰ ἄρματα του καὶ οἱ ἵπποι. Ἐπειτα, ὅταν πέρασαν οἱ Ἰσραηλίτες, ἐπανῆλθε τὸ νερὸ καὶ κάλυψε τοὺς Αἰγυπτίους. Πές μου λοιπὸν, Ἰουδαῖε, πῶς τὸ νερὸ τοῦ βαπτίσματος ἔχει δύο ἐνέργειες, καὶ τὸν ἓνα τὸν πνίγει, ἐνῶ τὸν ἄλλον τὸν ζωοποιεῖ; Πές μου πῶς ἐκείνη ἡ θάλασσα, ἐνῶ εἶναι μία στὴ φύση, ἄλλους τοὺς ζωοποίησε, ἄλλους τοὺς σκότωσε καὶ ἄλλους τοὺς ἐπνίξε, ἐνῶ γιὰ τοὺς ἄλλους ἔγινε δρόμος, ἂν καὶ

το, καίτοι μία ἦν ἡ ἄτακτος ρύμη τῶν ὑδάτων; Καὶ πῶς τοὺς μὲν δούλων δίκην ἠδέσθη, ἐν ἐκείνοις δὲ βαρβάρων τρόπον ἐμιμήσατο; Ἐρμηνεύσον μοι τοῦτο, ᾧ Ἰουδαῖε, ὁ ἀπιστῶν τῷ σταυρῷ, πῶς τὸ αὐτὸ ὕδωρ ἐκείνους ἐπνιξε, καὶ τούτους ἔσωσεν; Ἐν ἦν τὸ ὕδωρ, μία ἢ θάλασσα, καὶ τῶν μὲν οὔτε πόδα ἔβρεξε, τῶν δὲ οὔτε ἴχνος ἀφήκεν, ἀλλ' ἅπαντας λαβοῦσα ἐκάλυψε τῷ ὕδατι καὶ κοινὸν τάφον εἰργάσατο ἢ θάλασσα παντὶ τῷ δήμῳ τῶν Αἰγυπτίων. Εἶπέ μοι οὖν τοῦτο πῶς ἐγένετο. Ὁρᾷς πῶς ἡ σκιά προῆλθεν, ἵνα πιστευθῇ ἡ ἀλήθεια; πῶς ἐκεῖνα μὲν σκιά, ταῦτα δὲ ἀλήθεια; ἐκεῖνα σκιά, ταῦτα δὲ πράγματα; Ὁρᾷς, ὡς 10 εἶπον, ὅταν μέλλῃ ὁ Θεὸς διοικεῖν πράγμα τι ξένον, προδιατυποῖ πρῶτον καὶ σκιαγραφεῖ, ἵνα οὕτω προελθοῦσα ἡ ἀλήθεια εὐπρόσδεκτος γένηται; Ἀνάγκη γὰρ τὴν εἰκόνα ὑποδεεστέραν εἶναι τῆς ἀληθείας· εἰ δὲ αὐτοτελής ἦν, οὐκ ἔτι σκιά, ἀλλὰ ἀλήθεια. Προέλαβέ τε ἡ σκιά, καὶ ἦλθεν ἡ ἀλήθεια τῶν χρωμάτων καὶ ἔδειξε καθαρὰν τὴν εἰκόνα. Ἐκεῖ- 15 να τύποι, ταῦτα πράγματα· οἷον καὶ ἐπὶ τοῦ προβάτου γέγονεν.

Ἐμελλε τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ ἐλευθεροῦσθαι ἡ οἰκουμένη καὶ κατάρως ἀπαλλάττεσθαι. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο πάλιν μέγα ἦν τὸ θαῦμα καὶ ἄπιστον παρὰ τῇ ἀγνώμονι ψυχῇ τῶν Ἰουδαίων, προδιοικεῖ ὁ Θεὸς καὶ προδιατυποῖ διὰ τοῦ προβάτου· τῶν γὰρ Αἰγυπτίων τὰ πρωτότοκα μέλ- 20 λων ἀπολλύειν, ἵνα μὴ συναναιρεθῶσι καὶ τὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. Τί οὖν; Ἴνα γένηται, φησὶν ὁ Μωυσῆς, μήποτε ὁ ὀλοθρευτὴν ἄγγελος συνολοθρεύσῃ τὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ πρωτότοκα. Τί οὖν λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός; «παράγγειλον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ λαβέτωσαν πρόβατον ἄμω- 25 σί, ἄρσεν, ἐνιαύσιον, κατὰ συγγενείας αὐτῶν· κἂν μὴ εὐπορῶσι», φη- σί, «γείτων γείτονα συγκαλέσει καὶ συγγένεια συγγένειαν συγκαλέσει, καὶ οὕτω λαβόντες τὸ πρόβατον, πρόβατον ἄμωμον, ἄρσεν, ἐνιαύσιον, θύσατε», φησί, «κατὰ συγγενείας καὶ κατ' οἴκους πατριῶν. Καὶ τὰ μὲν κρέα αὐτοῦ φάγεσθε ὅπτι, πυρὶ μὴδὲν ἐξ αὐτῶν καταλείπεται, τὸ δὲ αἷμα αὐτοῦ χρίσατε εἰς τὰς φλιας ὑμῶν. Φάγεσθε δὲ αὐτό», φησί, «πε- 30 ριεζωσμένοι τὴν ὄσφυν· τὰ ὑποδήματα ἐν τοῖς ποσὶν ὑμῶν· καὶ τοῦτο ὡς ὄδοιπόρου σχῆμα· οἱ λύχνοι ὑμῶν καιόμενοι». Διατί; Ἐσπέρα γὰρ ἦν καταλαμβάνουσα. Καὶ διατί οὕτως ἔδεσθε ὡς ὄδοιπόροι; Διατί; Ἐγὼ λέγω. Καὶ διὰ τὸν τύπον καὶ διὰ τὴν ἀλήθειαν· ἐπειδὴ πολλάκις

ἦταν μία ἡ ἀπειθάρχητη ροὴ τοῦ νεροῦ; Καὶ γιατί ἐκείνους πού ἦταν δοῦλοι τοὺς σεβάστηκε, ἐνῶ στοὺς ἄλλους ἐφάρμοσε βαρβαρικό τρόπο; Ἐρμήνευσέ μου το αὐτό, Ἰουδαῖε, σὺ πού δὲν πιστεύεις στὸ σταυρό, πῶς τὸ ἴδιο νερό, ἐκείνους τοὺς ἐπνίξε, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἔσωσε; Ἔνα ἦταν τὸ νερό, μία ἡ θάλασσα, καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν δὲν ἔβρεξε οὔτε τὰ πόδια, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους δὲν ἄφησε οὔτε ἴχνος, ἀλλὰ παίρνοντάς τους ὅλους τοὺς κάλυψε μὲ τὸ νερό, καὶ ἀποτέλεσε ἡ θάλασσα κοινὸ τάφο γιὰ ὅλο τὸν λαὸ τῶν Αἰγυπτίων; Πές μου λοιπόν, πῶς ἐγινε αὐτό; Βλέπεις πῶς προῆλθε ἡ σκιά, γιὰ νὰ πιστευθεῖ ἡ ἀλήθεια; πῶς ἐκεῖνα εἶναι σκιά, ἐνῶ αὐτὰ ἀλήθεια; Ἐκεῖνα εἶναι σκιά, ἐνῶ αὐτὰ πραγματικότητα; Βλέπεις, ὅπως εἶπα, ὅτι, ὅταν ὁ Θεὸς πρόκειται νὰ φανερώσει ἕνα πρᾶγμα παράδοξο, πρῶτα τὸ προτυπώνει καὶ τὸ σκιαγραφεῖ, ὥστε, ὅταν θὰ ἐμφανισθεῖ ἡ ἀλήθεια, νὰ γίνεῖ εὐπρόσδεκτη; Γιατὶ κατ' ἀνάγκη ἡ εἰκόνα εἶναι κατώτερη ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Ἄν ἦταν ἐπαρκής, τότε δὲ θὰ ἦταν σκιά, ἀλλὰ ἀλήθεια. Προηγήθηκε ἡ σκιά, καὶ ἦρθε ἡ ἀλήθεια τῶν χρωμάτων καὶ παρουσίασε τὴν εἰκόνα καθαρή. Ἐκεῖνα ἦταν τύποι, αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, πρᾶγμα πού ἐγινε καὶ μὲ τὸ πρόβατο.

Ἐπρόκειτο μὲ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ νὰ λυτρωθεῖ ἡ οἰκουμένη καὶ νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν κατάρα. Ἐπειδὴ ὁμως αὐτὸ τὸ θαῦμα ἦταν μεγάλο καὶ ἀπίστευτο στὴν ἀχάριστη ψυχὴ τῶν Ἰουδαίων, τὸ ἐμφανίζει προηγουμένως ὁ Θεὸς καὶ τὸ προεικονίζει μὲ τὸ πρόβατο· ὅταν δηλαδή θὰ ἀφάνιζε τὰ πρωτότοκα παιδιὰ τῶν Αἰγυπτίων, νὰ μὴ ἐξοντωθοῦν μαζί μ' αὐτὰ καὶ τὰ πρωτότοκα παιδιὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Τί κάνει λοιπόν; Γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, λέει ὁ Μωϋσῆς, νὰ φονεύσει ὁ ἄγγελος τοῦ ὀλέθρου καὶ τὰ πρωτότοκα παιδιὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν, τί κάνει; Λέει σ' αὐτὸν ὁ Θεός· «Παράγγειλε στοὺς Ἰσραηλίτες νὰ πάρουν πρόβατο ἄγνὸ, ἀρσενικό, ἐνὸς ἔτους, ἕνα σὲ κάθε οἰκογένεια· καὶ ἂν δὲν εἶναι εὐποροῦ», λέει, «ὁ γείτονας νὰ φωνάζει καὶ τὸν γείτονα, καὶ οἱ συγγενεῖς τοὺς συγγενεῖς, καὶ ἔτσι, ἀφοῦ λάβετε τὸ πρόβατο, πρόβατο ἄγνὸ, ἀρσενικό, ἐνὸς ἔτους, θυσιάστε το», λέει, «κατὰ συγγένεια καὶ πατρικὸ σπίτι. Καὶ τὰ κρέατά του νὰ τὰ φάγετε ψητὰ στὴ φωτιά καὶ νὰ μὴ μείνει τίποτα ἀπὸ αὐτά, ἐνῶ τὸ αἷμά του νὰ τὸ ἀλείψετε στὰ κατώφλια σας. Καὶ νὰ τὸ φᾶτε», λέει, «ἔχοντας ζωσμένη τὴ μέση σας καὶ τὰ ὑποδήματα στὰ πόδια σας· καὶ ὅλα αὐτὰ σὰν νὰ εἴστε ὁδοιπόροι· τὰ λυχνάριά σας νὰ εἶναι ἀναμμένα»¹⁹. Γιατί; Ἐπειδὴ πλησίαζε ἡ νύχτα. Καὶ γιατί νὰ φᾶτε σὰν νὰ εἴσαστε ὁδοιπόροι; Γιατί; Θὰ σᾶς τὸ πῶ ἐγώ· καὶ

ἐπλήγη ὁ Φαραώ, καὶ οὐκ ἀπέλυσεν αὐτούς· καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς Μωϋ-
 σῆς· πλήττεται σήμερον καὶ ἀπολύει· ἐπλήσσετο καὶ οὐκ ἀπέλυεν· ἐν-
 νατον ἐπλήγη καὶ οὐκ ἀπέλυσεν αὐτούς· τῇ δεκάτῃ δὲ ἡμελλεν αὐτούς
 ἀπολύειν· «ὄδοιπόρων», λέγει, «λάβετε σχῆμα»· μετὰ γὰρ τὸ φαγεῖν
 5 ὑμᾶς, οὐδὲν κοινὸν ὑμῖν πρὸς τὴν Αἴγυπτον· «λάβετε οὖν», φησί, «πρό-
 βατον ἄμωμον, ἄρσεν ἐνιαύσιον, καὶ θύσατε αὐτό· καὶ χρίσατε τὸ αἷμα
 αὐτοῦ ἐπὶ τὰς φλιας ὑμῶν, ἵνα, ἐλθὼν ὁ ἄγγελος, κἂν δι' ἐκείνους μὴ
 φείσῃται, διὰ τὸν τύπον τοῦ αἵματος φείσῃται».

Ταῦτα οὐ διὰ τὸν ἄγγελον ἐγένετο, ἀλλὰ διὰ τὸ αἷμα τὸ ἐμὲ σῶσαν·
 10 οὐ γὰρ ἠδύνατο ὁ ἄγγελος τὸ παράλληλον τῶν Αἴγυπτίων καὶ Ἰουδαίων
 διαγινῶναι· ὁ τὰ πρωτότοκα εἰδώς, Αἴγυπτίους καὶ Ἑβραίους διαγινῶ-
 ναι οὐκ ἴσχυσεν· Ὅταν οὖν ὄνειδίσῃ σε λέγων, 'εἰς αἷμα ἐλπίζεις,' εἰπέ
 αὐτῷ, 'καὶ σὺ οὐκ αἰσχύνη, ἀναίσχυντε; Σὺ εἰς αἷμα προβάτου ἐσώθης,
 κἀγὼ εἰς αἷμα Δεσπότου οὐ σώζομαι;' Ἰουδαῖος οὖν ἐσθίων, ἐπειγεται
 15 ἀπαλλαγῆναι Αἰγύπτου, Χριστιανὸς ἐσθίων, ἐπειγέσθω ἀπαλλαγῆναι
 τοῦ κόσμου. Καὶ γὰρ σοὶ ὁ Παῦλος οὕτω χρηματίζει· «ἐνδύσασθε θώ-
 ρακα δικαιοσύνης· ὑποδήσασθε τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγε-
 λίου τῆς εἰρήνης». Ἐκεῖ ὑποδήματα, καὶ ἐνταῦθα ὑποδήματα· ἐκεῖ βα-
 κτηρία, ἐνταῦθα θώραξ· ὁ Μωϋσῆς ὡς ὄδοιπόροις, ὁ Παῦλος ὡς στρα-
 20 τιώταις· ἐκεῖνοι ἀπὸ γῆς εἰς γῆν, διὰ τοῦτο ὄδοιπόροι· ἐγὼ ἀπὸ γῆς εἰς
 οὐρανόν, διὰ τοῦτο στρατιώτης. Διὰ τί; Ὅτι ἡ ὁδὸς μου ληστεύεται
 κατὰ τὸν ἀέρα, δαίμονές μοι ἀπαντῶσι. Διὰ τοῦτο ἔχω τὴν παρρησίαν
 γεγυμνωμένην, διὰ τοῦτο τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, διὰ τοῦτο τὴν
 ζώνην τῆς ἀληθείας· οὐ γὰρ εἰμι ὄδοιπόρος μόνον, ἀλλὰ καὶ στρατιώ-
 25 τής. «Στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν». Ὅρα
 οὖν πῶς χρηματίζει Παῦλος καὶ πῶς σχηματίζει Μωϋσῆς· πῶς τὰ αἰ-
 σθητά, πῶς τὰ πνευματικά.

Σπουδάσωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς, ἀγαπητοί, τὸν Ἀβραὰμ μιμῆσασθαι,
 ἵνα ξεινισθῶμεν ἐν τοῖς τούτου κόλποις, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ
 30 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ
 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

20. Ἐφ. 6,14-15.

21. Ματθ. 7,14.

για τὸν τύπο καὶ γιὰ τὴν ἀλήθεια. Ἐπειδὴ ὁ Φαραὼ πολλὰς φορές δέχτηκε πληγὰς καὶ δὲν τοὺς ἐλευθέρωσε, καὶ τοὺς ἔλεγε ὁ Μωϋσῆς, σήμερα θὰ δεχθεῖ πληγὴ καὶ θὰ μᾶς ἀφήσει ἐλεύθερους, ὁ Φαραὼ ὅμως δεχόταν τὴν πληγὴν, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἄφηνε ἐλεύθερους (ἐννιὰ πληγὰς δέχτηκε καὶ δὲν τοὺς ἄφησε ἐλεύθερους, τὴν δέκατη φορά ὅμως θὰ τοὺς ἄφηνε), τοὺς λέει νὰ πάρετε σχῆμα ὀδοιπόρου· γιατί, ἀφοῦ φᾶτε, δὲν ἔχετε τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴν Αἴγυπτο. Πάρτε λοιπὸν, λέει, πρόβατο ἀγνόν, ἀρσενικό, ἐνὸς ἔτους, καὶ θυσιάστε το, καὶ ἀλείψετε τὸ αἷμα τοῦ στα κατώφλια σας, ὥστε, ὅταν ἔρθει ὁ ἄγγελος, ἂν δὲν σᾶς λυπηθεῖ ἐξαιτίας ἐκείνων, νὰ σᾶς λυπηθεῖ ἀπὸ τὸ σημάδι τοῦ αἵματος.

Αὐτὰ δὲν ἔγιναν γιὰ τὸν ἄγγελο, ἀλλὰ γιὰ τὸ αἷμα ποῦ μὲ ἔσωσε· δὲν μπορούσε τάχα ὁ ἄγγελος νὰ διακρίνει τοὺς Αἴγυπτίους ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους; Αὐτὸς ποῦ γνώριζε τὰ πρωτότοκα, δὲν μπορούσε νὰ ξεχωρίσει τοὺς Αἴγυπτίους ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους; Ὅταν λοιπὸν σὲ βρίσκει λέγοντας, 'πιστεύεις σὲ αἷμα;', πὲς του· 'καὶ σὺ δὲν ντρέπεσαι, ἀδιάντροπε; Ἐσὺ σώθηκες μὲ τὸ αἷμα προβάτου, καὶ ἐγὼ δὲν σώζομαι μὲ τὸ αἷμα τοῦ Δεσπότη; Ὁ Ἰουδαῖος λοιπὸν τρώγοντας βιάζεται νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ὁ Χριστιανὸς τρώγοντας, ἄς βιαστεῖ νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸν κόσμο. Γιατί καὶ ὁ Παῦλος συνιστᾷ τὰ ἐξῆς: «ντυθεῖτε θώρακα δικαιοσύνης· φορέστε τὰ ὑποδήματα στα πόδια σας γιὰ νὰ εἴστε ἔτοιμοι νὰ μεταφέρετε τὸ Εὐαγγέλιο τῆς εἰρήνης»²⁰. Καὶ ἐκεῖ ὑποδήματα καὶ ἐδῶ ὑποδήματα· ἐκεῖ ράβδος, ἐδῶ θώρακας· ὁ Μωϋσῆς τοὺς μιλοῦσε σὰν ὀδοιπόρους, ὁ Παῦλος σὰν στρατιῶτες· ἐκεῖνοι θὰ πήγαιναν ἀπὸ μιὰ χώρα σὲ ἄλλη, γι' αὐτὸ ὀνομάζονται ὀδοιπόροι, ἐγὼ θὰ μεταβῶ ἀπὸ τὴ γῆ στὸν οὐρανόν, γι' αὐτὸ ὀνομάζομαι στρατιώτης. Γιατί; Ἐπειδὴ ὁ δρόμος μου στὸν ἀέρα κατέχεται ἀπὸ ληστές, μὲ συναντοῦν δαίμονες. Γι' αὐτὸ ἔχω τὸ θάρρος γυμνός, γι' αὐτὸ φορῶ τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, γι' αὐτὸ φορῶ τὴ ζώνη τῆς ἀλήθειας· γιατί δὲν εἶμαι μόνο ὀδοιπόρος, ἀλλὰ καὶ στρατιώτης· «Εἶναι στενὸς καὶ γεμάτος θλίψεις ὁ δρόμος ποῦ ὀδηγεῖ στὴ ζωὴ»²¹. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ὁ Παῦλος ὁμιλεῖ μὲ τὰ πράγματα, καὶ πῶς ὁ Μωϋσῆς μὲ τὰ σχήματα (τοὺς τύπους)· πῶς εἶναι τὰ αἰσθητὰ καὶ πῶς τὰ πνευματικά.

Ἄς φροντίσουμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, ἀγαπητοί, νὰ μιμηθοῦμε τὸν Ἀβραάμ, γιὰ νὰ φιλοξενηθοῦμε στοὺς κόλπους του, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὅποιο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α
ΕΙΣ ΤΟΝ ΗΛΙΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΧΗΡΑΝ
ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗΣ

α'. Ἐν ταῖς ἡμέραις αἷς ἐνηστεύομεν ἅπαντες, τοὺς περὶ τῆς ἐλεημο-
σύνης πολλάκις ἐλόμενος κινῆσαι λόγους, ἐξεκρουόμεν, τῆς ἐσπέρας
καταλαμβανούσης καὶ τοῦ λόγου διακοπτούσης ἡμῖν τὸν δρόμον. Τοῦτο
δὲ ἐγένετο, τοῦ Θεοῦ τάχα συμφερόντως οἰκονομοῦντος καὶ πρὸς τὴν
5 παροῦσαν ἡμέραν τὴν περὶ τούτων ὑπερτιθέντος παραίνεσιν, ἵνα μὴ,
κατὰ τὴν ἐκκλησίαν διηρημένων ὑμῶν, οὕτως ἢ τῆς ἐλεημοσύνης πα-
ρατέθῃ τράπεζα σήμερον· οὐκ ἐπειδὴ μέγα τι καὶ γενναῖον ἡμεῖς ἔχομεν
εἰπεῖν, ἀλλ' ἐπειδὴ μεγάλη καὶ γενναία τῆς ἐλεημοσύνης ἡ δύναμις. Πολ-
λὴ γὰρ τοῦ πράγματος ἡ παρρησία πρὸς τὸν Θεόν· καὶ καθάπερ τις βα-
10 σιλεύουσα τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας, οὕτω μετὰ ἀδείας πολλῆς τῶν οὐ-
ρανίων ἀψίδων ἐπιβαίνειν εἴωθε, καὶ αἱ τὰς πύλας τῶν οὐρανῶν ἐγκε-
χειρισμέναί δυνάμεις, ἂν μὲν ἴδωσι τὴν ἐλεημοσύνην ἐπιβαίνουσαν,
μετὰ πολλῆς τῆς τιμῆς καὶ ταῖς ἄλλαις δι' αὐτῆς τὰς πύλας ἐκεῖνας
ἀνοίγουσιν ἀρεταῖς, ἂν δὲ χωρὶς τῆς ἐλεημοσύνης ἴδωσι παραγενομέ-
15 νας, ἀποκλείουσι τὰς θύρας αὐταῖς. Καὶ τοῦτο ἐκ τῶν παρθένων δῆλον
ἐκείνων, αἱ διὰ τοῦτο τῆς ἱερᾶς παστάδος ἀπεκλείσθησαν, ἐπειδὴ διη-
νεκὲς ἔλαιον ἐν ταῖς λαμπάσιν οὐκ εἶχον. Καὶ σκόπει μοι τὴν διαφορὰν.
Ἐλεημοσύνη μὲν χωρὶς παρθενίας τοὺς αὐτῆς τροφίμους εἰς τὸν οὐρα-
νὸν εἰσήγαγε, παρθενία δὲ χωρὶς ἐλεημοσύνης οὐκ ἴσχυσεν. Ἐπεὶ οὖν
20 τοσαύτη τοῦ πράγματος ἡ δύναμις, μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ τοὺς περὶ
αὐτῆς δεχόμεθα λόγους. Γένοιτο δ' ἂν ἀρίστη καὶ σύντομος τοῦ πρά-
γματος ἢ παραίνεσις, εἰ πρὸς τὴν χήραν ὑμᾶς ἀπαγάγοιμεν τὴν ἐν Σαρε-
φθοῖς τῆς Σιδῶνος. Τῶν γὰρ λόγοις συμβουλευόντων οἱ διὰ τῶν ἔργων
παιδεύοντες ἀξιοπιστότεροι διδάσκαλοι γίνονται· διὸ καὶ ἡ χήρα ἀρίστη
25 τοῦ πράγματος τούτου γένοιτ' ἂν ἡμῖν διδάσκαλος. Ἡμεῖς μὲν γὰρ λόγῳ

Ο Μ Ι Α Ι Α
ΣΤΟΝ ΗΛΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΧΗΡΑ
ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗ

1. Στις μέρες που ὄλοι νηστεύαμε, προσπάθησα πολλές φορές νὰ κάνω λόγο γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ ἐμποδιζόμουν, γιατί μᾶς ἐπιανε ἡ νύχτα καὶ μοῦ ἀνέκοπτε τὴν πορεία τοῦ λόγου. Καὶ αὐτὸ ἴσως νὰ ἔγινε, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὰ κανόνισε ἔτσι πρὸς τὸ συμφέρον μας, καὶ μετέθεσε τὴ παραίνεση γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ στὴ σημερινὴ μέρα, γιὰ νὰ μὴ εἴσαστε διαιρημένοι μὲ τὸ ν' ἀπουσιάζουν ὀρισμένοι ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καὶ ἔτσι νὰ παρατεθεῖ σήμερα τὸ τραπέζι τῆς ἐλεημοσύνης. Ὅχι ἐπειδὴ ἔχω ἐγὼ νὰ σᾶς πῶ τίποτα τὸ μεγάλο καὶ γενναῖο, ἀλλὰ ἐπειδὴ μεγάλη καὶ γενναία εἶναι ἡ δύναμη τῆς ἐλεημοσύνης. Γιατί τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ἔχει πολλὴ παρρησία στὸ Θεὸ καὶ σὰν νὰ εἶναι καμμιά βασιλίτσα τῆς πολιτείας μας, ἔτσι ἀνεβαίνει συνήθως μὲ μεγάλη ἄνεση στὶς οὐράνιες ἀψίδες, καὶ οἱ ἀγγελικὲς δυνάμεις, ποὺ φυλάσσουν τίς πύλες τῶν οὐρανῶν, ἐὰν δοῦν νὰ ἀνεβαίνει ἡ ἐλεημοσύνη, ἀνοίγουν μὲ πολλὴ προθυμία τίς πύλες ἐκεῖνες καὶ στὶς ἄλλες ἀρετές, ἐὰν ὁμως δοῦν ὅτι ἔρχονται χωρὶς τὴν ἐλεημοσύνη, κλείνουν σ' αὐτὲς τίς πόρτες. Καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ ἐκεῖνες τίς παρθένες, οἱ ὁποῖες ἐξαιτίας αὐτοῦ κλείσθηκαν ἔξω ἀπὸ τὸν ἱερὸ νυμφῶνα, ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶχαν διαρκῶς λάδι στὶς λαμπάδες τους. Καὶ πρόσεχε σὲ παρακαλῶ τὴ διαφορὰ. Ἡ ἐλεημοσύνη χωρὶς τὴν παρθενία ὀδήγησε τοὺς τροφίμους τῆς στὸν οὐρανό, ἐνῶ ἡ παρθενία χωρὶς τὴν ἐλεημοσύνη δὲν μπόρεσε. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι τόσο μεγάλη ἡ δύναμη τῆς ἐλεημοσύνης, γι' αὐτὸ δεχόμαστε μὲ κάθε προθυμία τοὺς λόγους γι' αὐτὴν. Καὶ θὰ μπορούσε νὰ γίνεαι ἄριστη καὶ συνοπτικὴ ἡ παραίνεση γι' αὐτὴν, ἐὰν σᾶς μεταφέρω πρὸς τὴ χήρα ποὺ ζοῦσε στὰ Σαρεπτὰ τῆς Σιδῶνας!. Γιατί αὐτοὶ ποὺ διδάσκουν μὲ τὰ ἔργα τους γίνονται πῶ ἀξιόπιστοι δάσκαλοι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ συμβουλεύουν μὲ λόγια: γι' αὐτὸ καὶ ἡ χήρα αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ γίνεαι σ' ἐμᾶς ἄριστη δασκάλα τοῦ πράγματος αὐτοῦ. Γιατί ἐγὼ βέβαια

παραινοῦμεν, ἐκείνη δὲ διὰ τῶν ἔργων ὑμᾶς παιδεῦσαι δυνήσεται, τὴν ὁμότροπον ἔχουσα μεθ' αὐτῆς συνεζευγμένην.

Δύο γὰρ εἰσιν αὗται αἱ χῆραι· μία μὲν ἐν τῇ Καινῇ, ἡ τὰ δύο λεπτὰ καταβαλοῦσα, μία δὲ ἐν τῇ Παλαιᾷ, ἡ τὸν προφήτην ὑποδέξασθαι καταξιωθεῖσα· καὶ ἀμφοτέραι πρὸς τὴν αὐτὴν ἔφθασαν τῆς φιλοσοφίας ἀρετὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπεδείξαντο φιλοφροσύνην, τῇ τῶν κατορθωμάτων ὁμοιότητι τὴν συγγένειαν ἡμῖν τῶν Διαθηκῶν ἐνδεικνύμεναι. Καθάπερ γὰρ σκόπελοί τινες ὑψηλοὶ περιβεβλημένοι λιμένας, οὓς δὴ φάρους καλεῖν εἰώθασι, διὰ πάσης τῆς νυκτὸς ἄσβεστον ἔχοντες πῦρ, τοὺς πεπλανημένους κατὰ τὸ πέλαγος τῇ λαμπηδόνι τοῦ φωτὸς πρὸς τὴν τοῦ λιμένος χειραγωγοῦσιν ἀσφάλειαν, οὕτω καὶ αὗται καθάπερ τινὰς λιμένας τὴν φιλοφροσύνην περιβεβλημέναι, τῷ φωτὶ τῆς οἰκείας μεγαλοψυχίας τοὺς ἐν τῇ βαθυτάτῃ νυκτὶ (νυκτὸς γὰρ οὐδὲν ἄμεινον ἡμῶν ἡ ζωὴ 10 διὰκεῖται, καθάπερ καὶ ὁ Παῦλός φησιν, ὅτι «ἡ νύξ προέκοπεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικε»), τοὺς οὖν ἐν τῇ βαθυτάτῃ νυκτὶ κατὰ τὸ πέλαγος τῆς φιλαργυρίας πλανωμένους καὶ γίνεσθαι μέλλοντας ὑποβρυχίους, πρὸς τὴν παρ' ἑαυτῶν καλοῦσιν ἀσφάλειαν, τὸ τῆς φιλανθρωπίας διαπαντὸς καίόμενον ἔχουσαι πῦρ καὶ διασώζουσαι τὸ τῆς ἐλεημοσύνης ἄσβεστον 20 φῶς.

β'. Ἄλλὰ περὶ ἐκείνης μὲν ἐν ἑτέρῳ καιρῷ, τήμερον δὲ περὶ τῆς ἐν τῇ Παλαιᾷ πρὸς ὑμᾶς ἐροῦμεν. Πάντως γὰρ καὶ ταύτης ἐπαινουμένης, ἐκείνης τῶν ἐγκωμίων οἱ στέφανοι πλέκονται· ὧν γὰρ τὰ κατορθώματα ἴσα, καὶ οἱ λόγοι τῶν ἐγκωμίων κοινοί. Ἐγένετο τοίνυν κατὰ τοὺς ταύτης χρόνους λιμὸς χαλεπός· οὐχὶ ἡ γῆ δὲ καμοῦσα παρητήσατο τὴν 25 φορὰν, ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων τὰ ἁμαρτήματα τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεὰν ἀπεκρούσαντο. Ἐγένετο τοίνυν λιμὸς χαλεπὸς καὶ λιμῶν ἀπάντων πικρότατος, καὶ τοῦτον ἤγαγε τὸν λιμὸν ὁ μέγας Ἡλίας, καθάπερ τινὰ φοβερὸν οἰκέτην καλέσας, ὥστε τοὺς συνδούλους, τὸν Δεσπότην ὑβρίζοντας, σωφρονίσαι· μᾶλλον δὲ ἐκάλεσεν αὐτὸν τῶν Ἰουδαίων τὰ ἁμαρτήματα, ἐκόμισε δὲ αὐτὸν τοῦ προφήτου τὸ στόμα, «ζῆ», γάρ φησι, «Κύριος ὁ Θεός, εἴ ἔσται ὑέτός, εἴ μὴ διὰ στόματός μου». Ἦν τοίνυν ἀφόρητον κακόν· οὐδὲ γὰρ τὴν γαστέρα τῆς γῆς ἄγονον ἐποίησε μόνον ἢ φοβερὰ τοῦ προφήτου φωνή, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τῶν ποταμῶν τὰ ρεῖθρα ἀνέστειλε, καὶ οἱ χεῖμαρροι τότε ἐξηραίνοντο πάντες. Καὶ καθάπερ πυρετὸς λάβρος καὶ διακαῆς εἰς σώματος φύσιν ἐμπεσὼν οὐχὶ τὴν ἐπιφάνειαν

2. Λουκᾶ 21,2-4.

3. Πρόκειται γιὰ τὸν προφήτην Ἡλία (Γ' Βασ. 17,10 ἔ.).

4. Ρωμ. 13,12.

5. Γ' Βασ. 17,1.

συμβουλευώ με τὸ λόγο, ἐνῶ ἐκεῖνη θὰ μπορέσει νὰ σᾶς διδάξει με τὰ ἔργα τῆς, ἔχοντας συνδεδεμένη μαζί τῆς καὶ τὴν ἄλλη ὁμοιά τῆς.

Οἱ χῆρες αὐτὲς λοιπὸν εἶναι δύο· ἡ μία στὴν Καινὴ Διαθήκη, ποὺ ἔρριξε τὸ δίλεπτο², καὶ μία στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ποὺ ἀξιώθηκε νὰ φιλοξενήσει τὸν προφήτη³· καὶ οἱ δύο ἔφτασαν στὴν ἴδια ἀρετὴ τῆς εὐσέβειας καὶ ἔδειξαν τὴν ἴδια φιλοφροσύνη, ἀποδεικνύοντας σὲ μᾶς με τὴν ὁμοιότητα τῶν κατορθωμάτων τους τῆ συγγένεια τῶν Διαθηκῶν. Γιατί, ὅπως κάποιοι βράχοι ψηλοὶ, ποὺ περιβάλλουν τὰ λιμάνια καὶ τοὺς ὁποίους συνηθίζουν νὰ ὀνομάζουν φάρους, ἔχοντας ὅλη τὴ νύχτα ἄσβηστο φῶς ὀδηγοῦν αὐτοὺς ποὺ περιπλανιῶνται στὸ πέλαγος, με τὴν ἀκτινοβολία τοῦ φωτός τους, στὴν ἀσφάλεια τοῦ λιμανιοῦ, ἔτσι καὶ αὐτὲς, ντυμένες, σὰν κάποια λιμάνια, τῆ φιλοφροσύνη, με τὸ φῶς τῆς δικῆς τους μεγαλοψυχίας καθοδηγοῦν αὐτοὺς ποὺ περιπλανιῶνται σὲ πολὺ βαθεῖα νύχτα· γιατί ἡ ζωὴ μας δὲ βρίσκεται σὲ καλύτερη κατάσταση ἀπὸ τὴ νύχτα, ὅπως λέει καὶ ὁ Παῦλος, ὅτι «ἡ νύχτα προχώρησε καὶ ἡ ἡμέρα πλησίασε»⁴. Αὐτοὺς λοιπὸν ποὺ περιπλανιῶνται μέσα στὴ βαθύτατη νύχτα στὸ πέλαγος τῆς φιλαργυρίας καὶ κινδυνεύουν νὰ καταποντισθοῦν, τοὺς προσκαλοῦν στὴν ἀσφάλειά τους, ἔχοντας παντοτινὰ ἀναμμένο τὸ φῶς τῆς φιλανθρωπίας καὶ διατηρώντας ἄσβηστο τὸ φῶς τῆς ἐλεημοσύνης.

2. Ἄλλὰ γιὰ ἐκεῖνη βέβαια θὰ μιλήσουμε σὲ ἄλλη εὐκαιρία, σήμερα ὅμως θὰ μιλήσουμε γιὰ τὴ χήρα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὅπως ὅποτε ὅμως καὶ ὅταν ἐπαινεῖται αὐτή, καὶ ἐκείνης τὰ στεφάνια τῶν ἐγκωμίων πλέκονται· γιατί αὐτῶν ποὺ τὰ κατορθώματα εἶναι ἴσα, κοινοὶ εἶναι καὶ οἱ λόγοι τῶν ἐγκωμίων. Ἐγινε λοιπὸν στὰ χρόνια αὐτῆς φοβερὴ πείνα· ὄχι γιατί ἡ γῆ κουρασμένη ἔπαυσε νὰ εἶναι εὐφορῆ, ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ ἁμαρτίες τῶν ἀνθρώπων ἀπομάκρυναν τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐγινε λοιπὸν πείνα φοβερὴ καὶ πείνα πιὸ ὀδυνηρὴ ἀπὸ ὅλες, καὶ αὐτὴ τὴν πείνα τὴν ἔφερε ὁ μέγας Ἡλίας, καλώντας τὴν σὰν κάποιο φοβερὸ ὑπῆρέτη γιὰ νὰ συνετίσει τοὺς ὀδοδούλους τοῦ ποὺ ἀτίμαζαν τὸ Θεό· ἢ καλύτερα τὴν προκάλεσαν οἱ ἁμαρτίες τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ τὴν ἔφερε τὸ στόμα τοῦ προφήτη· γιατί λέει, «στὸ ὄνομα τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, δὲ θὰ βρέξει, παρὰ μόνο ὅταν ἐγὼ πῶ με τὸ στόμα μου νὰ βρέξει»⁵. Ἦταν λοιπὸν ἀνυπόφορο τὸ κακό· γιατί δὲν εἶχε κάνει μόνο τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς ἄγονα ἢ φοβερὴ φωνὴ τοῦ προφήτη, ἀλλὰ σταμάτησε καὶ τὰ νερὰ τῶν ποταμιῶν καὶ ζηραίνονταν τότε ὅλοι οἱ χεῖμαρροι. Καὶ ὅπως, ὅταν στὸ σῶμα πέσει ἀπότομος καὶ ψηλὸς πυρετός, δὲν ζηραίνει μόνο τὴν

ξηραίνει μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸ χωρήσας τὸ βάθος, αὐτὴν τῶν ὀστέων καταφρύγει τὴν φύσιν, οὕτω καὶ ὁ τότε γενόμενος αὐχμὸς, οὐχὶ τὴν ὄψιν τῆς γῆς κατέκαυσε μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς λαγόννας ἐλθὼν, πᾶσαν κάτωθεν ἀνέσπασε τὴν νοτίδα.

5 Τί οὖν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν προφήτην; «Ἀνάστηθι», φησί, «καὶ πορεύθητι εἰς Σαρεφθὰ τῆς Σιδῶνος· ἐκεῖ ἐντελοῦμαι γυναικὶ χήρα τοῦ διαθρέψαι σε». Τί τοῦτο; Ἐπὶ τῆς οἰκειᾶς οὐδεμιᾶς ἀπέλαυσε φιλοφροσύνης, καὶ εἰς τὴν ἄλλοτρίαν αὐτὸν πέμπεις καὶ πρὸς γυναῖκα χήραν; Εἰ γὰρ εὐπορος ἦν, εἰ γὰρ πλουσιωτάτη, εἰ γὰρ αὐτοῦ τοῦ βασιλεύοντος
10 γυνή, εἰ γὰρ ταμεῖα πολλῶν εἶχεν ἐμπεπλησμένα γεννημάτων, οὐκ ἂν αὐτῆς μᾶλλον τῆς γῆς τὴν προαίρεσιν ἀπεστείρωσεν ὁ τοῦ λιμοῦ φόβος; Ἴνα οὖν μὴ ταῦτα ὁ προφήτης λέγῃ, μηδὲ διαλογίζεται, διὰ τοῦτο αὐτὸν πρότερον διὰ τῶν κοράκων ἔθρεψε, μονονουχὶ πρὸς αὐτὸν λέγων διὰ τῶν γενομένων ὅτι, εἰ τὴν ἄλογον φύσιν ξενοδοχῆσαι σε παρεσκευάσα,
15 πολλῶ μᾶλλον ἢ λογικὴ πεισθήσεται τοῦτο ποιῆσαι.

γ'. Διὰ τοῦτο μετὰ τοὺς κόρακας ἢ χήρα. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν προφήτην ὑπόδικον γενόμενον γυναικὸς, τὴν οὐρανομήκη καὶ θεῖαν ψυχὴν ἐκείνην, τὸν γενναῖον καὶ ὑψηλὸν Ἥλιαν, ὡσπερ ἀλήτην τινὰ καὶ προσαίτην πρὸς τὰς θύρας τῆς χήρας ἐρχόμενον καὶ τὸ στόμα, ὃ τὸν οὐρανὸν
20 ἔκλεισε, τὰς τῶν προσαιτούντων φθεγγόμενον φωνάς, 'δός μοι ἄρτον, δός μοι ὕδωρ', ἵνα σὺ μάθῃς ὅτι οὐδὲν οὕτως ἐπιτήδειον, ὡς γυναικὸς οἰκία χήρας, καὶ σκηνὴ πενίας γέμουσα, καὶ πλούτου καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ πλούτου κακῶν ἀπηλλαγμένη. Καθαρὸν γὰρ θορύβων ἦν τὸ χωρίον καὶ πάσης φιλοσοφίας μεστὸν καὶ λιμένος παντὸς εὐδιώτερον. Τοιαῦτα
25 δὴ μάλιστα ἐνδαιτήματα τῶν ἀγίων ἐπιζητοῦσιν αἱ ψυχαί.

Ἀπῆει τοίνυν πρὸς τὴν χήραν ὁ προφήτης, τῆς ἰουδαϊκῆς μισοξενίας ἔλεγχον ἐσομένην· ἀπῆει πρὸς τὴν χήραν, διδάσκων ἅπαντας ὅτι δικαίως ἐκείνην τὴν κόλασιν ὑπομένουσιν Ἰουδαῖοι. Καὶ γὰρ ὅταν μέλλῃ τινὰς κολάζειν ὁ Θεός, οὐχ ἀπλῶς ἐπάγει τὴν τιμωρίαν, οὐδὲ τῇ
30 τῆς οἰκειᾶς κρίσεως ἀρκεῖται ψῆφω, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῶν πραγμάτων ἀπολογεῖται, ὡσπερ ἐν κοινῷ δικαστηρίῳ κρινόμενος ταῖς τῶν πολλῶν ὑπονοίαις. Καὶ καθάπερ οἱ δικάζοντες, ὅταν μέλλωσί τινα τὴν ἐπὶ θάνατον ἄγειν ὁδόν, ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος προκαθίσαντες καὶ τὰ παραπετάσματα συνελκυσθῆναι κελεύσαντες καὶ τὴν πόλιν ἀ-
35 τοῖς περιστήσαντες ἄπασαν, οὕτω καθάπερ ἐν θεάτρῳ κοινῷ δικάζον-

ἐπιφάνειά του, ἀλλὰ προχωρώντας στο βάθος καταξηραίνει καὶ τὰ ἴδια τὰ κόκκαλα, ἔτσι καὶ ἡ πείνα πού συνέβηκε τότε δὲν κατέκαυσε μόνο τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, ἀλλά, εἰσχωρώντας στὰ σπλάχνα της, ἐξαφάνισε κάθε ὑγρασία.

Τί λέει λοιπὸν ὁ Θεὸς στὸν προφήτη; «Σήκω», λέει, «καὶ πήγαινε στὰ Σαρεπτά τῆς Σιδώνας· ἐκεῖ θὰ δώσω ἐντολὴ σὲ μιὰ γυναίκα χήρα νὰ σὲ συντηρήσει»⁶. Γιατί αὐτό; Στὴν πατρίδα του δὲν ἀπόλαυσε καμμιὰ φιλοφρόνηση, καὶ τὸν στέλνει σὲ ξένη χώρα καὶ σὲ γυναίκα χήρα; Γιατί, ἂν ἦταν εὐπορη, ἂν ἦταν πολὺ πλούσια, ἂν ἦταν γυναίκα τοῦ ἴδιου τοῦ βασιλιά, ἐὰν εἶχε τὶς ἀποθῆκες γεμάτες μὲ πολλὰ γεννήματα, δὲν θὰ ἔκανε περισσότερο ἄγωνα τὴν διάθεση αὐτῆς τῆς γῆς ὁ φόβος τῆς πείνας; Γιὰ νὰ μὴ λέει οὔτε νὰ σκέφτεται τέτοια ὁ προφήτης, γι' αὐτὸ προηγουμένως τὸν συντήρησε μὲ κόρακες, σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε μὲ αὐτὰ πού ἔγιναν ὅτι, ἐὰν προετοιμάσα τὴν ἄλογη φύση νὰ σὲ φιλοξενήσει, πολὺ περισσότερο θὰ πεισθεῖ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ἡ λογικὴ φύση.

3. Γι' αὐτὸ μετὰ τοὺς κόρακες ἔρχεται ἡ χήρα. Καὶ ἔβλεπε κανεὶς τὸν προφήτη νὰ περιμένει τὴν ἀπόφαση τῆς γυναίκας, ἐκείνη τὴν οὐρανομήκη καὶ θεϊκὴ ψυχὴ, τὸν γενναῖο καὶ ὑπέροχο Ἡλία νὰ ἔρχεται σὰν κάποιος ἀλήτης καὶ ζητιάνος στὴν πόρτα τῆς χήρας, καὶ τὸ στόμα, πού ἔκλεισε τὸν οὐρανό, νὰ λέει τὰ λόγια τῶν ζητιάνων, 'δός μου ψωμί, δός μου νερό', γιὰ νὰ μάθεις ἐσὺ ὅτι τίποτα δὲν εἶναι τόσο κατάλληλο, ὅσο τὸ σπῖτι τῆς χήρας γυναίκας καὶ ἡ σκηνὴ ἢ πάμφτωχη, πού εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὸν πλοῦτο καὶ τὰ κακὰ πού ἀπορρέουν ἀπὸ αὐτόν. Γιατί ὁ τόπος ἦταν ἀπαλλαγμένος ἀπὸ ταραχές, γεμάτος ἀπὸ κάθε ἀρετὴ καὶ πιὸ ἡρεμὸς ἀπὸ κάθε λιμάνι. Τέτοια δηλαδὴ καταλύματα ἀναζητοῦν προπάντων οἱ ψυχὲς τῶν ἁγίων.

Πῆγε λοιπὸν ὁ προφήτης στὴ χήρα, ἡ ὁποία θὰ γινόταν κατήγορος τῆς ἰουδαϊκῆς ἀφιλοξενίας. Πῆγε στὴ χήρα, διδάσκοντας ὅλους ὅτι δίκαια ὑποφέρουν ἐκείνη τὴν κόλαση τῆς πείνας οἱ Ἰουδαῖοι. Γιατί ὅταν πρόκειται νὰ τιμωρήσει κάποιους ὁ Θεὸς δὲν ἐπιβάλλει τὴν τιμωρία στὴν τύχη, οὔτε ἀρκεῖται στὴν ἀπόφαση τῆς δικῆς του κρίσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπολογεῖται στοὺς ἀνθρώπους μὲ τὰ πράγματα, σὰν νὰ κρίνεται σὲ κοινὸ δικαστήριο ἀπὸ τὶς σκέψεις τῶν πολλῶν. Καὶ ὅπως οἱ δικαστές, ὅταν πρόκειται νὰ στείλουν κάποιον στο θάνατο, ἀφοῦ καθίσουν πάνω σὲ ψηλὸ βῆμα καὶ δώσουν ἐντολὴ νὰ τραβηχτοῦν τὰ παραπετάσματα, καὶ στήσουν γύρω τους ὀλόκληρη τὴν πόλη, ἔτσι δικάζουν τὸν ὑπόδικο σὰν σὲ κοινὸ θέατρο, κάνοντας τὶς ἐρωτήσεις τοὺς μπρο-

τες πρὸς τὸν κατάδικον, ὑπὸ ταῖς ἀπάντων ὄψεσι καὶ ἀκοαῖς τὰς πεύ-
 σεις ποιούμενοι καὶ τὰ ὑπομνήματα τῶν ἐκείνοις τετολμημένων ἀνα-
 γνωσθῆναι κελεύοντες, καὶ αὐτὸν τὸν ὑπεύθυνον τῶν αὐτῷ τετολμημέ-
 νων γενέσθαι κατήγορον παρασκευάζοντες, τότε τὴν ψῆφον ἐπάγουσιν,
 5 οὕτω καὶ ὁ Θεός, καθάπερ ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος, τοῦ τῶν Γραφῶν
 κηρύγματος προκαθίσας καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν περιστήσας, ὑπὸ
 ταῖς ἀπάντων ὄψεσι καὶ ἀκοαῖς ποιεῖται τῶν ἀμαρτημάτων τὴν ἐξέτα-
 σιν, οὐχ ὑπομνήματα ἀναγνωσθῆναι κελεύων, οὐδὲ γράμματα παράγων
 εἰς μέσον, ἀλλ' αὐτοῖς ἡμᾶς τοῖς τῶν καταδίκων ἐφιστῶν ἀμαρτήμασιν.
 10 δ'. "Ὅτε γοῦν τοὺς χαλεποὺς κεραυνοὺς κατὰ τῶν Σοδομιτῶν ἀφεῖναι
 ἤμελλε καὶ δήμους καὶ πόλεις ἀναρπάζειν ἐκ μέσου τῆς χώρας διὰ τῆς
 φοβερᾶς φλογὸς ἐκείνης, ὅτε τὸ καινὸν καὶ παράδοξον ὑετὸν ἐπὶ τὴν
 γῆν ἤφιει, τοῦ προτέρου φρικωδέστερον ὄντα, ὃν πρῶτον καὶ μόνον
 ἥλιος ἐπεῖδεν· ἐπεὶ τοιοῦτον πρὶν ἢ τὴν κόλασιν ταύτην ἐπαγαγεῖν, ἔδει-
 15 ξε τῶν μελλόντων κολάζεσθαι τὴν πονηρίαν ἡμῖν, οὐχὶ γράμματα ἀνα-
 γινώσκων, καθάπερ ἔφην, ἀλλ' αὐτὰ εἰς μέσον παραγαγὼν τὰ ἀμαρτή-
 ματα. Διὰ τοῦτο γοῦν ἔπεμψε τοὺς ἀγγέλους, οὐχ ἵνα τὸν Λῶτ ἐξαγάγω-
 σι μόνον, ἀλλ' ἵνα σοι δείξωσι τὴν παρανομίαν ἐκείνων, ὃ δὴ καὶ γέγο-
 νεν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ὁ Λῶτ ὑπεδέξατο, τὴν οἰκίαν ἐπολιόρκουν τοῦ
 20 ξενοδόχου πάντες, περιστάντες κύκλῳ. Ἐστρατήγει δὲ τῆς πολιορκίας
 ἄτοπος ἔρωσ καὶ μίξεως ἐπιθυμία παρανόμου καὶ ἡλικίας καὶ φύσεως
 ὄρους ὑπερβαίνουσα. Οὐδὲ γὰρ νεανίσκοι περιέστησαν μόνον, ἀλλ' ἤδη
 καὶ πρεσβῦται· καὶ οὐδὲ ἡ κολιὰ τὴν λύτταν κατέπαυσεν, οὐδὲ τὸ γῆρας
 τὴν μανίαν ἔσβεσεν, ἀλλ' ἦν ἰδεῖν ἐν λιμένι νανάγιον, ἐν γῆρα παράνο-
 25 μον ἐπιθυμίαν. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστησαν τῆς παρανομίας, ἀλλὰ τοῦ
 Λῶτ ὑποσχομένου τὰς ἑαυτοῦ παραδώσειν θυγατέρας, οὐδὲ οὕτως ἀφί-
 σταντο, ἀλλ' ἐπέκειντο, λέγοντες μὴ πρότερον ἀποστήσεσθαι, ἕως ἂν
 τοὺς ἀνδρας λάβωσι, καὶ μεγάλα ἠπείλουν δώσειν κακὰ τῷ τὰς ἑαυτοῦ
 θυγατέρας ὑποσχομένῳ δώσειν διὰ τὴν εἰς τοὺς ξένους τιμὴν. Εἶδες
 30 πῶς πανταχόθεν ἔδειξε τῶν Σοδομιτῶν τὴν κακίαν, καὶ τότε τὴν τιμω-
 ρίαν ἐπήγαγεν;

"Ἴνα γὰρ μὴ μετὰ ταῦτα ὀρῶν κολαζομένους αὐτοὺς κατακλασθῆς
 διὰ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς, μηδὲ μετ' ἐκείνων ἐγκαλῆς τῷ Θεῷ,
 ἀλλὰ μετὰ τοῦ Θεοῦ κατακρίνης ἐκείνους, προλαβὼν τῇ τῆς πονηρίας

7. Ἡ βροχὴ ποῦ ὑπαινίσσεται ἐδῶ ὁ σύγγραφέας εἶναι προφανῶς ἡ βροχὴ τοῦ κα-
 τακλυσμοῦ (Γεν. 7,4 καὶ 11).

στά σέ ὄλους, καί ἀφοῦ δώσουν ἐντολή νά διαβαστοῦν τὰ πρακτικά γιά ὅσα διέπραξαν ἐκεῖνοι καί τὸ δικαίωμα στὸν κατηγορούμενο νά γίνει κατήγορος τῶν ἐγκλημάτων του, τότε ἐκδίδουν τὴν ἀπόφαση, ἔτσι καί ὁ Θεός· ἀφοῦ πρῶτα καθίσει, σὰν σέ βῆμα ψηλό, δηλαδὴ στὸ κήρυγμα τῆς Γραφῆς, καί στήσει γύρω του ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἐξετάζει τὰ ἀμαρτήματα μπροστὰ σέ ὄλους, χωρὶς νά δίνει ἐντολή νά διαβαστοῦν πρακτικά, οὔτε νά παρουσιάζει γραπτὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ παρουσιάζει σ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους τὰ ἀμαρτήματα τῶν καταδίκων.

4. Ὅταν λοιπὸν ἐπρόκειτο νά ρίξει ἐναντίον τῶν Σοδομιτῶν τοὺς φοβεροὺς κερανοὺς του καί νά ἐξαφανίσει λαοὺς καί πόλεις ἀπὸ τὴ χώρα μὲ ἐκείνη τὴ φοβερὴ φλόγα, ὅταν ἔρριχνε στὴ γῆ τὴν καινούργια καί παράξενη ἐκείνη βροχή, ποὺ ἦταν πιὸ φρικτὴ ἀπὸ τὴν πρώτη ποὺ μόνο ὁ ἥλιος εἶχε δεῖ⁷, ἐπειδὴ ἦταν τέτοιο τὸ γεγονός, προτοῦ νά ἐπιβάλλει τὴν τιμωρία αὐτὴ, ἔδειξε σέ μᾶς τὴν κακία ἐκείνων ποὺ ἐπρόκειτο νά τιμωρηθοῦν, χωρὶς νά διαβάσει γραπτὰ στοιχεῖα, ὅπως εἶπα, ἀλλὰ παρουσιάζοντας τὰ ἴδια τὰ ἀμαρτήματά τους. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἔστειλε τοὺς ἀγγέλους, ὄχι μόνο γιά νά βγάλουν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη τὸν Λῶτ, ἀλλὰ γιά νά σοῦ δείξουν τὴν παρανομία ἐκείνων, πρᾶγμα βέβαια ποὺ καί ἔγινε. Γιατί, ἐπειδὴ τοὺς ὑποδέχτηκε ὁ Λῶτ, πολιορκοῦσαν ὄλοι τὸ σπίτι αὐτοῦ ποὺ τοὺς φιλοξένησε, ἀφοῦ τὸ περικύκλωσαν. Καί τοὺς ὀδηγοῦσε στὴν πολιορκία αὐτὴ ἀφύσικος ἔρωτας καί ἐπιθυμία παράνομης σαρκικῆς ἐπαφῆς, ποὺ ξεπερνοῦσε τὰ ὄρια καί τῆς φύσεως καί τῆς ἡλικίας τους. Γιατί δὲν εἶχαν περικυκλώσει τὸ σπίτι μόνο νεαροί, ἀλλὰ καί ἡλικιωμένοι· καί οὔτε τὰ ἄσπρα μαλλιά τους κατέστειλαν τὴ λύσσα, οὔτε τὰ γηρατεῖά τους ἔσβησαν τὴν μανία τους, ἀλλὰ μπορούσε κανεὶς νά δεῖ ναυάγιο μέσα σέ λιμάνι, στά γηρατεῖα παράνομη ἐπιθυμία. Καί δὲν σταμάτησαν οὔτε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς παρανομίας, ἀλλὰ, ἐνῶ ὁ Λῶτ τοὺς ὑποσχόταν ὅτι θὰ τοὺς παραδώσει τὶς θυγατέρες του, δὲν ἀπομακρύνονταν, ἀλλὰ ἐπέμεναν λέγοντας, ὅτι δὲν θὰ φύγουν, ἂν πρῶτα δὲν πάρουν καί τοὺς ἄνδρες· καί ἀπειλοῦσαν ὅτι θὰ προξενήσουν μεγάλα κακὰ σ' αὐτὸν ποὺ ὑποσχόταν νά τοὺς παραδώσει τὶς θυγατέρες του, γιά νά περισώσει τὴν τιμὴ τῶν ξένων. Εἶδες ὅτι πρῶτα ἔδειξε ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς τὴν κακία τῶν Σοδομιτῶν καί ἔπειτα πρόσθεσε τὴν τιμωρία;

Γιά νά μὴ λυπηθεῖς λοιπὸν ἀργότερα, βλέποντάς τους νά τιμωροῦνται μὲ τόσο μεγάλη καταστροφή, καί νά μὴ κατηγορεῖς μαζί μ' ἐκείνους τὸ Θεό, ἀλλὰ νά τοὺς κατακρίνεις μαζί μὲ τὸ Θεό, προλαμβάνο-

ἀποδείξει, πάντα προανήρπασεν αὐτῶν τὸν ἔλεον, τῆς πρὸς αὐτοὺς συμπαθείας ἀπαγαγὼν ἡμᾶς, ὃ δὴ καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ προφήτου πεποίηκεν. Ἴνα μὴ θεωρῶν ὑπὸ τοῦ λιμοῦ διαφθειρομένους τοὺς Ἰουδαίους ἀλγῆς, δείκνυσί σοι τὴν ἀπανθρωπίαν αὐτῶν καὶ τὴν ὀμότητα καὶ τῆς φιλο-
 5 ξενίας τὴν σπάνιν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον οὐχ ὑπεδέξαντο τὸν προφήτην, ἀλλὰ καὶ ἀποκτείνειν ἠπειλοῦν, καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν Θεοῦ ρημά-
 των. Οὐ γὰρ εἶπεν, «ἀναχώρησον», μόνον, ἀλλὰ καὶ «κρύβηθι». Οὐκ ἀρκεῖ γὰρ σοι πρὸς σωτηρίαν ἢ φυγὴν, ἀλλὰ δεῖ καὶ λαθεῖν μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας· δῆμος γὰρ ἐστὶν Ἰουδαϊκός, δῆμος αἱμάτων διψῶν προ-
 10 φητικῶν καὶ ταῖς τῶν ἀγίων ἐμμελετήσας σφαγαῖς· ἀπὸ τῶν προφητι-
 κῶν αἱμάτων αἰεὶ τὰς ἑαυτῶν ἤμαξαν δεξιάς. Καί, ὅτε μὲν ἐκ τῆς Ἰου-
 δαίας αὐτὸν ἐξέπεμψεν, «ἄπελθε καὶ κρύβηθί» φησὶν, ὅτε δὲ πρὸς τὴν χήραν ἀπέστειλεν, «ἐγώ», φησὶν, «ἐντελοῦμαι αὐτῇ». Ὅρᾳς πῶς ἐκεῖ-
 θεν μὲν φεύγοντα μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας τοῦτο ποιῆσαι προστάττει,
 15 ἐνταῦθα δὲ καταφεύγοντα μετὰ πολλῆς παρρησίας καὶ τοῦ θάρρους ἀπιέναι κελεύει;

ε'. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ τι καὶ ἕτερον ὀκονόμηται διὰ τῆς τοῦ προφήτου πρὸς τὴν χήραν παρουσίας. Ἴνα γὰρ μὴ μετὰ ταῦτα ὀρῶντές
 20 τινες τὸν Χριστόν, μετὰ τὰς πολλὰς καὶ ἀφάτους εὐεργεσίας τὰς ἐπὶ τῆς
 Ἰουδαίας, μετὰ τοὺς μυρίους νεκρούς, οὓς ἀνέστησε, μετὰ τοὺς τυφλοὺς,
 οὓς ἀναβλέψαι ἐποίησε, μετὰ τοὺς λεπρούς, οὓς ἐκάθηρε, μετὰ τοὺς
 δαίμονας, οὓς ἀπήλασε, μετὰ τὴν θαυμαστὴν καὶ σωτήριον διδασκα-
 λίαν, παρὰ μὲν τῶν εὐεργετηθέντων ἐλαυνόμενον, παρὰ δὲ τῶν ἐν τοῖς
 ἔθνεσι τιμώμενον οὐδὲ τοιοῦτον εἰδότην οὔτε ἀκηκοότων, θαυμάζωσι,
 25 διαπορῶσι καὶ ἄπιστον τὸ πρᾶγμα εἶναι νομίζωσιν, ἄνωθεν καὶ πρὸ
 πολλοῦ τοῦ χρόνου διὰ τῶν δούλων τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀγνωμοσύνην διδά-
 σκει καὶ τῶν ἐθνῶν φιλοφροσύνην ἡμᾶς παιδεύει. Οὕτω γοῦν τὸν Ἰω-
 σήφ, οὓς παρεγένετο θρέψων ἐκεῖνος, καὶ ἀνελεῖν ἐπεχείρησαν, ἄν-
 θρωπος δὲ βάρβαρος εἰς μεγίστην ἠγάγε τιμὴν. Οὕτω τὸν Μωσέα ἀπή-
 30 λασαν οἱ εὐεργετηθέντες Ἰουδαῖοι, ὑπεδέξατο δὲ ἄνθρωπος βάρβαρος
 Ἰωθῶρ καὶ πολλῆς αὐτὸν φιλοφροσύνης ἠξίωσεν. Οὕτω τὸν Δαυὶδ ἀπήλασε μὲν ὁ Σαοὺλ μετὰ τὴν τοῦ Γολιάθ κεφαλὴν, μετὰ τοὺς μυρίους
 κινδύνους, οὓς καὶ αὐτῷ καὶ τῇ πόλει πολλὰκις ἐπαγομένους ἔλυσεν,
 ὑπεδέξατο δὲ Ἄγχους, ὁ βαρβάρων βασιλεὺς, καὶ εἰς πολλὴν ἠγάγε τι-

8. Γ' Βασ. 17,9.

9. Α' Βασ. 21,10-15, 27,1-12 κ.ά.

ντας με την απόδειξη τῆς κακίας τους, ἀφῆρεσε ἐκ τῶν προτέρων τὸν οἶκτο τους, ἀπομακρύνοντάς μας ἀπὸ τοῦ νὰ τοὺς δείξουμε συμπάθεια. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανε καὶ τώρα μετὸν προφήτη. Γιὰ νὰ μὴ πονᾶς βλέποντας τοὺς Ἰουδαίους νὰ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα, σοῦ δείχνει τὴν ἀπανθρωπιά τους καὶ τὴν ὠμότητα καὶ τὴ σπάνια ἀφιλοξενία τους. Γιατὶ ὄχι μόνον δὲν ὑποδέχτηκαν τὸν προφήτη, ἀλλὰ ἀπειλοῦσαν ὅτι καὶ θὰ τὸν σκοτώσουν· καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ δὲν εἶπε μόνον «ἀναχώρησε», ἀλλὰ καὶ «κρύψου»⁸. Δὲ σοῦ φτάνει δηλαδὴ ἡ φυγὴ γιὰ νὰ σωθεῖς, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ κρυφτεῖς μετὰ πολλὴ προσοχὴ· γιατί εἶναι ὄχλος Ἰουδαϊκός, ὄχλος ποὺ διψᾷ γιὰ προφητικὸ αἷμα καὶ εἶναι συνηθισμένος σὲ σφαγὲς ἀγίων· μετὰ τὰ αἵματα τῶν προφητῶν ἀνέκαθεν μάτωναν τὰ χέρια τους. Καὶ ὅταν βέβαια τὸν ἔστειλε ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰουδαία τοῦ εἶπε, «φύγε καὶ κρύψου», ὅταν ὅμως τὸν ἔστειλε στὴ χήρα, «ἐγώ», τοῦ λέει, «θὰ τῆς δώσω ἐντολή». Βλέπεις ὅτι, ὅταν ἔφευγε ἀπὸ ἐκεῖ τὸν προστάζει νὰ τὸ κάνει μετὰ πολλὰς προφυλάξεις, ἐνῶ ὅταν κατέφευγε ἐδῶ, τὸν προστάζει νὰ πάει μετὰ πολλὴ παρρησία καὶ θάρρος;

5. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο προνοεῖται μετὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ προφήτη στὴ χήρα. Γιὰ νὰ μὴ ἀποροῦν ἀργότερα βλέποντας τὸ Χριστὸ ὕστερα ἀπὸ τίς πολλὰς καὶ ἀπερίγραπτες εὐεργεσίες του στὴν Ἰουδαία, μετὰ ἀπὸ τοὺς μύριους νεκροὺς ποὺ ἀνέστησε, μετὰ ἀπὸ τοὺς τυφλοὺς ποὺ ἔκανε νὰ ξαναβροῦν τὸ φῶς τους, μετὰ ἀπὸ τοὺς λεπροὺς ποὺ καθάρισε, μετὰ ἀπὸ τοὺς δαίμονες ποὺ ἔδιωξε, μετὰ ἀπὸ τὴ θαυμάσια καὶ σωτήρια διδασκαλία του, νὰ διώχνηται ἀπὸ τοὺς εὐεργετηθέντες καὶ νὰ τιμᾶται ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ποὺ τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν γνώριζαν οὔτε εἶχαν ἀκούσει, καὶ ἔτσι νὰ θαυμάζουν καὶ ν' ἀποροῦν καὶ νὰ θεωροῦν ὅτι εἶναι ἀπίστευτο τὸ πρᾶγμα, ἀπὸ παλιὰ καὶ πρὶν ἀπὸ πολὺ χρόνον, μέσω τῶν δούλων, μᾶς διδάσκει τὴν ἀγνωμοσύνη τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐθνικῶν τὴν φιλοφροσύνη. Ἔτσι λοιπὸν τὸν Ἰωσήφ, ποὺ ἦρθε γιὰ νὰ τοὺς θρέψει, ἐπιχείρησαν νὰ τὸν σκοτώσουν, ἐνῶ ἓνας ἄνθρωπος βάρβαρος τὸν περιέβαλε μετὰ πολὺ μεγάλη τιμὴ. Ἔτσι ἔδιωξαν καὶ τὸν Μωϋσῆ οἱ Ἰουδαῖοι ποὺ εὐεργετήθηκαν, τὸν ὑποδέχτηκε ὅμως ἓνας ἄνθρωπος βάρβαρος, ὁ Ἰωθάρ, καὶ τοῦ φέρθηκε μετὰ πολλὴ φιλοφροσύνη. Ἔτσι τὸν Δαβὶδ τὸν ἔδιωξε ὁ Σαοὺλ μετὰ ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Γολιάθ, μετὰ ἀπὸ τοὺς μύριους κινδύνους ποὺ εἶχαν παρουσιασθεῖ πολλὰς φορές, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους εἶχε ἀπαλλάξει καὶ αὐτὸν καὶ τὴν πόλη, τὸν ὑποδέχτηκε ὅμως ὁ βασιλιάς τῶν βαρβάρων Ἀγχοῦς⁹ καὶ

μήν. Οὕτω καὶ νῦν τὸν Ἥλιον ἀπήλασαν μὲν Ἰουδαῖοι, ὑπεδέξατο δὲ ἡ χήρα.

Ὅταν οὖν ἴδῃς τὸν Χριστὸν ἀπελευνόμενον μὲν παρὰ αὐτῶν, ὑποδεχόμενον δὲ παρὰ τῶν ἐθνῶν, ἄνωθεν τοὺς τύπους καταμαθῶν, μὴ θαυμάσῃς ἐπὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀληθείας. Ἦκουσας γοῦν καὶ σήμερον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος καὶ αὐτὸ τοῦτο αἰνιττομένου. Πρὸς γὰρ τοὺς Ἰουδαίους δυσχεραίνοντας διαλεγόμενος ἔλεγεν, ὅτι «πολλαὶ χῆραι ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἥλιου, καὶ πρὸς οὐδεμίαν ἀπεστάλη Ἥλιος, εἰ μὴ πρὸς τὴν χήραν τὴν ἐν Σαρεφθοῖς τῆς Σιδῶνος». Ἄλλ' ἴσως ἐκεῖνο ἂν τις διαπορήσειε, τί δῆποτε τὸν οὕτω ζηλώσαντα ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης θλίβεσθαι καὶ στενοχωρεῖσθαι ἀφήκεν ὁ Θεός, νῦν μὲν εἰς τὸν χειμάρρουν πέμπων, νῦν δὲ πρὸς τὴν χήραν, νῦν δὲ εἰς ἄλλο χωρίον, καθάπερ τινὰ μετανάστην τόπους ἐκ τόπων ἀμείβειν παρασκευάζων; Ὅτι γὰρ ἐθλίβετο καὶ ἐστενοχωρεῖτο, ἄκουσον καὶ τοῦ Παύλου λέγοντος, «περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι».

Τίνος οὖν ἔνεκεν θλίβεσθαι αὐτὸν συνεχώρησεν; Εἰ μὲν γὰρ ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν ἀμαρτημάτων ταύτην ἀπήτει τοὺς Ἰουδαίους τὴν δίκην, εἰκότως ἂν τις ἔφησε τῇ στενοχωρίᾳ τῆς θλίψεως αὐτὸν λαμβάνειν πείραν, ὥστε γενέσθαι πρῶτον καὶ καθυφεῖναι τῆς ὀμότητος. Εἰ δὲ οὐχ ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν γινομένων αὐτοῖς μνησικακῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν Δεσπότην ἀσεβείας καὶ ὕβρεως τηκόμενος, ταύτην ἐπήγαγεν αὐτοῖς τὴν συμφορὰν, τίνος ἔνεκεν καὶ αὐτὸς κοινωνεῖ τῶν δεινῶν καὶ οὐκ ἀπολαύει πολλῆς τῆς ἀνέσεως καὶ ἀδείας; Ὅτι, εἰ τῶν ἄλλων κακουχουμένων καὶ τῷ λιμῷ διαφθειρομένων, αὐτὸς ἀνέσεως καὶ τραπέζης ἀπέλαυε πλουσίας, ἴσως ἂν τις ἐνόμισεν ὀμότητος εἶναι τὸ γεγενημένον. Θαυμαστὸν γὰρ οὐδὲν ἐδόκει, εὐθηνίας ἀπολαύοντα, τοῖς ἄλλοτριῶν ἐντροφῶν κακοῖς. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς αὐτὸν ἀφήκε κοινωνῆσαι τῆς συμφορᾶς καὶ πείραν λαβεῖν τῶν συμβάντων δεινῶν καὶ μετασχεῖν τοῦ λιμοῦ, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ λιμός, ἀλλὰ θεῖος ἦν ζῆλος παρ' αὐτῷ. Οὐ γὰρ ἂν εἴλετο, στενοχωρούμενος οὕτω καὶ ὑστερούμενος καὶ θλιβόμενος καὶ κακουχούμενος, μὴ λῦσαι τὴν ἀπειλήν, εἰ μὴ ἀπὸ πολλοῦ τοῦ ζήλου τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀφήκε φωνήν. Διόπερ καὶ ἡδῖον ἦν αὐτῷ στενοχωρεῖσθαι καὶ σωφρονιζομένους αὐτοὺς ὄρᾶν, ἢ, τῆς ἀνάγκης ἀπαλλαγέντας τῆς ἐπικειμένης, πρὸς τὴν προτέραν ἀσεβείαν ἐπανελθόντας

τοῦ πρόσφερε μεγάλες τιμές. Ἔτσι καὶ τώρα τὸν Ἠλία, οἱ Ἰουδαῖοι τὸν ἐδιώξαν, τὸν ὑποδέχτηκε ὁμως ἡ χήρα.

Ἢταν λοιπὸν δεῖς τὸν Χριστὸ νὰ διώχνηται ἀπὸ αὐτούς, ἀλλὰ νὰ γίνηται δεκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, μαθαίνοντας καλὰ τοὺς παλιούς τύπους, μὴ ἀπορήσεις γιὰ τὴν ἀλήθεια τοῦ γεγονότος. Ἢκουσες ἄλλωστε καὶ σήμερα τὸ Χριστὸ νὰ λέει καὶ νὰ ὑπαινίσσεται τὸ ἴδιο ἀκριβῶς. Γιὰτὶ μιλώντας στοὺς Ἰουδαίους ποὺ δυσανασχετοῦσαν ἔλεγε: «πολλὲς χήρες ὑπῆρχαν στίς μέρες τοῦ Ἠλία καὶ σὲ καμμιά δὲ στάλθηκε ὁ Ἠλίας, παρὰ μόνο στὴ χήρα ποὺ ζοῦσε στὰ Σαρεπτά τῆς Σιδῶνας». Ἢλλ' ἴσως ἀναρωτηθεῖ κανεὶς καὶ πεῖ: Ἢγιατὶ ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ θλίβηται καὶ νὰ στεναχωριέται ἐκεῖνος ποὺ ἔδειξε τόσο ζῆλο γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, στέλνοντάς τον πότε στὸ χεῖμαρρο, πότε στὴ χήρα καὶ πότε σὲ ἄλλο τόπο, κάνοντάς τον νὰ ἀλλάζει τὸν ἕνα τόπο μετὰ τὸν ἄλλο, σὰν νὰ ἦταν κανένας μετανάστης; Ἢ γιὰ τὸ ὅτι θλιβόταν καὶ στενοχωριόταν ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέει: «γυρνοῦσαν μὲ προβιές, μὲ δέρματα κατσικιῶν, γεμάτοι στερήσεις, θλίψεις καὶ κακουχίες»¹⁰.

Ἢ γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ θλίβηται; Ἢ εἶχε ζητήσῃ νὰ τιμωρηθοῦν οἱ Ἰουδαῖοι, γιὰ τίς ἁμαρτίες ποὺ εἶχαν κάνει ἐναντίον του, θὰ ἔλεγε κανεὶς εὐλόγα ὅτι μὲ τὴ στενοχώρια ἀποκτᾷ ὁ ἴδιος πείρα τῆς θλίψεως, γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ πρᾶος καὶ νὰ μετριάσῃ τὴν ὠμότητά του. Ἢ ἂν ὁμως εἶχε προκαλέσει σ' αὐτούς τὴ συμφορὰ, ὄχι ἀπὸ μνησικακία γιὰ ὅσα ἔκαναν σ' αὐτόν, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔλειωνε ἀπὸ τὴν ἀσέβεια καὶ τὴ βλασφημία πρὸς τὸν Κύριο, γιὰ ποιὸ λόγο ὑφίσταται καὶ αὐτὸς τὰ δεινὰ καὶ δὲν ἀπολαμβάνει ἄνεση καὶ ἀσφάλεια; Διότι, ἐάν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ὑπέφεραν ἀπὸ τίς κακουχίες καὶ ἀποδεκατίζονταν ἀπὸ τὴν πείνα, ἐκεῖνος εἶχε πλούσια τραπέζια καὶ ζοῦσε ἄνετα, θὰ νόμιζε κανεὶς ὅτι αὐτὸ ποὺ ἔγινε ὀφειλόταν στὴν ὠμότητά του. Γιὰτὶ δὲν θὰ ἦταν καθόλου περίεργο νὰ χαίρεται μὲ τὰ δεινὰ τῶν ἄλλων, ἀπολαμβάνοντας ὁ ἴδιος πλουσιοπάροχα ἀγαθὰ. Ἢ γιὰ αὐτὸ τοῦ ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ δοκιμάσῃ τὴ συμφορὰ καὶ νὰ ἀποκτήσῃ πείρα τῶν κακῶν ποὺ συνέβαιναν καὶ νὰ λάβῃ μέρος στὴν πείνα, γιὰ νὰ μάθῃς ὅτι δὲν ὑπέφερε ἀπὸ τὴν πείνα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν θεϊκὸ ζῆλο. Γιὰτὶ δὲν θὰ προτιμοῦσε νὰ στενοχωριέται ἔτσι καὶ νὰ στερεῖται καὶ νὰ θλίβηται καὶ νὰ περνᾷ κακουχίες καὶ νὰ μὴ λύνῃ τὴν ἀπειλή, ἐάν δὲν εἶχε ἐκστομίσει τὰ μακάρια ἐκεῖνα λόγια, παρακινούμενος ἀπὸ πολὺ ζῆλο. Ἢ γιὰ αὐτὸ καὶ τὸν εὐχαριστοῦσε νὰ στενοχωριέται καὶ νὰ τοὺς βλέπει ἐκείνους νὰ σωφρονίζονται, παρὰ νὰ τοὺς δεῖ νὰ ἐπιστρέφουν στὴν προηγούμενη

ιδεῖν.

στ'. Τοιαῦται γὰρ πανταχοῦ τῶν ἀγίων αἱ ψυχαί· ὑπὲρ τῆς ἐτέρων διορθώσεως τὴν ἑαυτῶν ἀσφάλειαν προδιδόασιν. Ἴνα οὖν μὴ τις λέγῃ, ὅτι διὰ τὴν ὠμότητα ἐπέτεινε τὸν λιμόν, ἀφῆκεν αὐτὸν κοινωνῆσαι τοῦ
5 λιμοῦ, ἵνα μάθῃς τοῦ προφήτου τὴν φιλοσοφίαν. Καὶ χωρὶς τούτου δέ, ἐπειδὴ εἰώθε πως ἢ τῶν θαυμάτων φύσις τοὺς τε θαυματουργοῦντας ἐπαίρειν, τοὺς τε ὀρῶντας θαύματα μείζονα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως περὶ αὐτῶν πείθει ἐπινοεῖν· καὶ ταῦτα ἀμφοτέρω διωρθώσατο, τὴν τῆς φύσεως ἐναλλάξας ἀσθένειαν. Καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, ἐκ τῆς τοῦ
10 Παύλου φωνῆς ράδιον μαθεῖν. Ὅτι μὲν γὰρ ἐπαίρει τὰ θαύματα, ἄκουσον τί φησὶ· «καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος Σατᾶν, ἵνα με κολαφίσῃ». Ὅτι δὲ καὶ τοὺς ὀρῶντας τὰ θαύματα καὶ τοὺς ἀκούοντας μείζονα πείθει περὶ τῶν θαυματουργοῦντων ἐπινοεῖν, καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν δῆλον. Εἰ-
15 πὼν γὰρ περὶ τῶν ἀποκαλύψεων τῶν αὐτοῦ, φησὶν· «ἐὰν γὰρ καὶ θελήσω καυχῆσασθαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων· ἀλήθειαν γὰρ ἐρῶ». Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐ καυχᾶσαι; Φεῖδομαι δὲ μὴ τις εἰς ἐμὲ λογίσηται ὑπὲρ ὃ βλέπει με, ἢ ἀκούσῃ τι ἐξ ἐμοῦ.

Ἴνα οὖν μὴ καὶ ἐπὶ τοῦ προφήτου τοιοῦτόν τι συμβῇ (εἰ γὰρ καὶ
20 Ἠλίας ἦν, ἀλλ' ἀνθρωπος ἦν), ἐγκατέμιξε θαύματι τὸ τῆς φύσεως ἐλάττωμα. Διὰ τοῦτο ὁ τῶν οὐρανῶν κρατήσας, τῆς πείνης οὐκ ἐκράτησεν· ὁ τὰς ὠδῖνας τῆς γῆς ἐπισχών, τῆς γαστρὸς τὴν ἀνάγκην ἐπι-
σχεῖν οὐκ ἴσχυσεν, ἀλλὰ χήρας ἐδεῖτο γυναικός, ἵνα μάθῃς καὶ τὴν θείαν χάριν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν. Οὐκ εἰς τοῦτο δὲ μόνον ὠφέλει
25 τὸ συμβάν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕτερον οὐκ ἔλαττον τούτου. Ποῖον δὲ τοῦτο; Ἴν', ὅταν σὲ παρακαλῇ τις πρὸς τὸν τοῦ προφήτου ζῆλον, μὴ καταπέσης, μηδὲ ἀπογνῶς νομίζων ἐτέρας εἶναι τὸν ἀνθρώπον φύσεως, καὶ διὰ τοῦτο τοσαύτην πρὸς τὸν Θεὸν ἐσχηκέναι τὴν παρρησίαν. Ὅπερ οὖν καὶ τις ἠνίκατο εἰπών· «Ἠλίας ὁμοιοπαθῆς ἡμῖν ἦν ἀνθρωπος»·
30 μονονουχὶ λέγων, μὴ νομίσης ἀδύνατον εἶναι πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκείνω φθάσαι τῆς φιλοσοφίας τὴν κορυφὴν· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος τῆς αὐτῆς ἐκοινώνησε φύσεως. Ἀλλ' ὅμως ἢ θαυμαστὴ καὶ θεία προαίρεσις πολλῶν τῶν ἄλλων αὐτὸν ὑψηλότερον ἔδειξεν.

ζ'. Ἀλλὰ καιρὸς λοιπὸν πρὸς τὴν χήραν ἐπανελθεῖν. «Ἦλθε», φησὶν,

11. Β' Κορ. 12,7. 12. Β' Κορ. 12,6.

13. Β' Κορ. 12,6. 14. Ἰακ. 5,17.

ἀσέβεια, ἀπαλλασσόμενοι ἀπὸ τὰ κακὰ ποῦ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν.

6. Τέτοιες εἶναι παντοῦ οἱ ψυχῆς τῶν ἀγίων· γιὰ τὴν διόρθωση τῶν ἄλλων, θυσιάζουν τὴ δική τους ἀσφάλεια. Γιὰ νὰ μὴ λείει λοιπὸν κανεὶς ὅτι ἐξαιτίας τῆς σκληρότητάς του παρέτεινε τὸν λιμό, τὸν ἄφησε νὰ ὑποστῆ τὴν πείνα, γιὰ νὰ μάθεις τὴν ἀρετὴ τοῦ προφήτη. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, ἐπειδὴ συνήθως ἡ θαυματουργία κάνει αὐτοὺς ποῦ θαυματουργοῦν νὰ ὑπερηφανεύονται, καὶ ἐκείνους ποῦ βλέπουν τὰ θαύματα τοὺς πείθει νὰ φαντάζονται γι' αὐτοὺς ὅτι εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση, καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὁ Θεὸς τὰ διόρθωσε μὲ τὸ νὰ τὰ ἀνταλλάξει μὲ τὴν ἀδυναμία τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Καὶ ὅτι αὐτὰ ἔτσι εἶναι, εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ μάθει κανεὶς ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Παύλου. Γιὰ τὸ ὅτι τὰ θαύματα προκαλοῦν ἔπαρση, ἄκουσε τί λέει· «καὶ γιὰ τὶς πολλὰς ἀποκαλύψεις, γιὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύομαι, μοῦ δόθηκε ἓνα ἀγκάθι στὸ σῶμα, ἄγγελος τοῦ Σατανᾶ, γιὰ νὰ μὲ ραπίζει»¹¹. Ὅτι καὶ ἐκείνους ποῦ βλέπουν καὶ ἀκοῦν τὰ θαύματα τοὺς κάνουν νὰ σκέφτονται ὅτι αὐτοὶ ποῦ κάνουν θαύματα εἶναι ἀνώτεροι, καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ ἐκεῖ· γιατί, ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὶς ἀποκαλύψεις του, λέει· «ἀλλὰ κι ἂν θελήσω νὰ καυχηθῶ, δὲ θὰ εἶμαι ἀνόητος, γιατί θὰ πῶ τὴν ἀλήθεια»¹². Τότε λοιπὸν γιατί δὲν καυχίεσαι; «Τὸ ἀποφεύγω ὁμως, μήπως κανεὶς μὲ θεωρήσει ἀνώτερον ἀπὸ ὅ, τι μὲ βλέπει ἢ ἀκούει κάτι ἀπὸ μένα»¹³.

Γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ λοιπὸν καὶ στὸν προφήτη κάτι παρόμοιο (γιατί, ἂν καὶ ἦταν ὁ Ἡλίας, ἦταν κι αὐτὸς ἄνθρωπος), ἀνέμιξε μὲ τὸ θαῦμα καὶ τὴν ἀδυναμία τῆς φύσεώς του. Γι' αὐτὸ αὐτὸς ποῦ νίκησε τοὺς οὐρανούς, δὲν νίκησε τὴν πείνα· αὐτὸς ποῦ συγκράτησε τὶς ὠδίνες τῆς γῆς, δὲν μπόρεσε νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἀνάγκη τῆς κοιλιᾶς του, ἀλλὰ εἶχε ἀνάγκη μιᾶς γυναίκας χήρας, γιὰ νὰ μάθεις καὶ τὴ θεία χάρη, καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία. Καὶ δὲν ὠφελοῦσε τὸ γεγονὸς σ' αὐτὸ μόνο, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλο ὄχι κατώτερο ἀπὸ αὐτό. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅταν σὲ παρακαλεῖ νὰ μιμηθεῖς τὸν ζῆλο τοῦ προφήτη, νὰ μὴ χάσεις τὸ θάρρος σου οὔτε νὰ ἀπογοητευθεῖς, νομίζοντας ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι διαφορετικῆς φύσεως καὶ γι' αὐτὸ ἔχει τόσο μεγάλη παρρησία στὸ Θεό, πρᾶγμα ποῦ τὸ ὑπαινίχθηκε καὶ κάποιος ποῦ εἶπε· «ὁ Ἡλίας ἦταν ἄνθρωπος μὲ ἀδυναμίες ὅπως ἐμεῖς»¹⁴. Σὰ νὰ λέει δηλαδὴ· Μὴ νομίζεις ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ φτάσεις στὴν ἴδια μ' ἐκεῖνον κορυφὴ τῆς ἀρετῆς· γιατί κι ἐκεῖνος εἶχε τὴν ἴδια φύση. Ἡ θαυμαστὴ ὁμως καὶ θεϊκὴ του προαίρεση τὸν ἀνάδειξε πολὺ πιὸ ψηλὸ ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

7. Ἀλλὰ εἶναι καιρὸς πιά νὰ ξαναγυρίσουμε στὴ χήρα. «Πῆγε», λέει,

«εἰς Σαρεφθὰ τῆς Σιδῶνος καὶ εὗρε γυναῖκα χήραν συλλέγουσαν
 ζύλα». Ἄξια τῆς ἔνδον πενίας τέως τὰ προπύλαια. Τί οὖν; ἀπετράπη
 τοιαῦτα τῆς φιλοξενίας ἰδὼν τὰ προοίμια; Οὐδαμῶς· θείας γὰρ ἦν ἀκη-
 κοῦς ἀποφάσεως· ἀλλ' ἐβόησεν ὀπίσω αὐτῆς καὶ εἶπε, «λάβε δὴ μοι
 5 ὕδωρ, καὶ ἐπορεύθη λαβεῖν». Ὅντως γενναία καὶ φιλόσοφος ἡ γυνή,
 καὶ εἰ μὴ τολμηρὸν εἰπεῖν, καὶ αὐτῆς τῆς τοῦ προφήτου μεγαλοψυχίας
 ἀξία· μᾶλλον δὲ οὐ τολμηρὸν εἰπεῖν· εἰ γὰρ μὴ ἦν ἀξία, οὐκ ἂν ὑποδέξα-
 σθαι κατηξιώθη τὸν ἅγιον ἐκεῖνον. Καθάπερ ὁ Χριστὸς φησι πρὸς τοὺς
 μαθητάς· ὅτι «εἰς ἦν δὲ ἂν πόλιν ἢ κώμην εἰσέλθητε, ἐρωτήσατε τίς
 10 ἀξίος ἐν αὐτῇ, κάκει μείνατε»· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ Θεός, ἐπειδὴ μάλι-
 στα πάντων ἀξίαν ἤδει τὴν γυναῖκα τοῦ δέξασθαι τὸν προφήτην, διὰ
 τοῦτο τὰς ἄλλας πάσας ἀφείξ, ἐκεῖσε αὐτὸν ἐπεμψε. Πλὴν ἀλλὰ καὶ δι'
 αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἰδόμεν αὐτῆς τῆς εὐγένειαν. «Λάβε δέ μοι»,
 φησὶν, «ὕδωρ εἰς ἄγγος». Πολλὴ ἡ φιλοφροσύνη τῆς γυναικός. Ὅτι
 15 γὰρ ἀπεκρίνατο, ὅτι λόγου μετέδωκεν, ὅτι μὴ κατασχοῦσα αὐτὸν τὴν
 πόλιν ἄπασαν ἐκάλεσε πρὸς τὴν τιμωρίαν τῆς θείας ἐκεῖνης κεφαλῆς,
 οὐκ ἀξίον ἐκπλήττεσθαι καὶ θαυμάζειν; Καὶ γὰρ ὅτι εἰκὸς ἦν τοῦ λιμοῦ
 τὴν ἀνάγκην πρὸς ταύτην ἐξαγαγεῖν τὴν ὄργην τὸ γύναιον, ἐξ ἰουδαϊκοῦ
 παραδείγματος μάνθανε.

20 Ὁ Ἐλισσαῖος, ὁ μαθητὴς τοῦ Ἡλίου, ὁ διπλοῦς Ἡλίας (ἐν γὰρ τῷ
 μαθητῇ διπλοῦν τὸν διδάσκαλον ἦν ἰδεῖν), προεφήτευσεν μετὰ ταῦτα λι-
 μόν· οὐχὶ αὐτὸς ἐπήγαγε, καθάπερ Ἡλίας, ἀλλὰ μέλλοντα ἤξειν προεἶ-
 πε. Τί οὖν ὁ βασιλεὺς, ὁ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους βασιλεύων; «Πε-
 ριεβάλλετο σάκκον», φησί· καὶ γὰρ ἐταπεινώσεν αὐτὸν ἡ συμφορά·
 25 ἀλλ' ὅμως οὕτω ταπεινωθεὶς, ἀκούσας γυναικὸς ὀδυρομένης τινὸς ἐπὶ
 συμβᾶσι διὰ τὸν λιμόν, εἰς τοσαύτην ἐξηνέχθη τότε ὄργην, ὡς ἀναβοῆ-
 σαι εὐθέως καὶ εἰπεῖν, «τάδε ποιῆσαι μοι ὁ Θεός, καὶ τάδε προσθειή, εἰ
 στήσεται ἡ κεφαλὴ Ἐλισσαίου υἱοῦ Σαφὰτ ἐπ' αὐτὸν σήμερον». Εἶδες
 τοῦ βασιλέως τὴν ὄργην; Μάθε τῆς γυναικὸς τὴν φιλοσοφίαν· αὕτη
 30 γὰρ οὐχὶ τὸν προειπόντα λιμόν, ἀλλὰ τὸν ἐπαγαγόντα εὐροῦσα καὶ τῆς
 πόλεως οὔσα ἐγγύς, οὐκ ἠγανάκτησεν, οὐκ ἠγρίανεν, οὐχ' ἐτέρους πρὸς
 τιμωρίαν ἐκάλεσεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς ὑπέγκουσε τῆς ἐπιεικειάς.
 ἦ! Ἴστε δὲ ὅτι, ἐπειδὴν περὶ τινα χρεῖαν ὤμεν ἠσχολημένοι, οὐδὲ

15. Γ' Βασ. 17,10. 16. Γ' Βασ. 17,10-11. 17. Μαθ. 10,11.

18. Βλ. Δ' Βασ. 6,26 ε. 19. Δ' Βασ. 6,31.

«στὰ Σαρεπτά τῆς Σιδώνας καὶ βρῆκε μιὰ γυναίκα χήρα νὰ μαζεύει ξύλα»¹⁵. Ἡ πρόσοψη τοῦ σπιτιοῦ ἐδῶ ἦταν ἐνδεικτικὴ τῆς ἐσωτερικῆς φτώχειας. Τί λοιπόν; Ἀποθαρρύνθηκε βλέποντας σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τὰ προοίμια τῆς φιλοξενίας; Καθόλου· γιατί εἶχε ἀκούσει τὴ θεϊκὴ ἀπόφαση· ἀντίθετα φώναξε ἀπὸ πίσω τῆς καὶ εἶπε· «δός μου λίγο νερό, κι ἐκεῖνη πῆγε νὰ φέρει»¹⁶. Πραγματικὰ γενναία καὶ ἐνάρετη ἡ γυναίκα, καί, ἂν δὲν εἶναι τολμηρὸ νὰ τὸ πεῖ κανεὶς, ἀντάξια τῆς μεγαλοψυχίας τοῦ προφήτη. Μᾶλλον ὅμως δὲν εἶναι τολμηρὸ νὰ τὸ πεῖ· γιατί, ἂν δὲν ἦταν ἀντάξια, δὲν θὰ ἀξιώνονταν νὰ ὑποδεχθεῖ ἐκεῖνον τὸν ἅγιο, ὅπως λέει ὁ Χριστὸς στοὺς μαθητὲς του· «σ' ὁποιαδήποτε δὲ πόλη ἢ χωριὸ μπεῖτε, ρωτήστε ποιὸς εἶναι ἄξιος σ' αὐτὴν καὶ ἐκεῖ νὰ μείνετε»¹⁷. Ἔτσι καὶ ἐδῶ ὁ Θεός, ἐπειδὴ γνῶριζε ὅτι ἡ γυναίκα εἶναι περισσότερο ἀπὸ ὄλους ἄξια νὰ δεχθεῖ τὸν προφήτη, γι' αὐτὸ, ἀφοῦ ἄφησε ὅλες τὶς ἄλλες, τὸν ἔστειλε ἐκεῖ. Ἄς δοῦμε ὅμως καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα τὴν εὐγένειά τῆς. «Δός μου», λέει, «νερὸ σὲ ἀγγεῖο». Μεγάλῃ ἢ φιλοφροσύνῃ τῆς γυναίκας. Διότι τὸ ὅτι ἀπάντησε, τὸ ὅτι συζήτησε μαζί του, τὸ ὅτι δὲν τὸν συνέλαβε καὶ δὲν κάλεσε ὀλόκληρη τὴν πόλη γιὰ νὰ τιμωρήσει τὴ θεία ἐκεῖνη κεφαλὴ, δὲν εἶναι ἄξιο νὰ ἐκπλήττεται καὶ νὰ θαυμάζει κανεὶς; Γιατί, τὸ ὅτι ἦταν φυσικὸ ἢ ἀνάγκη τῆς πείνας νὰ κάνει τὴ γυναίκα νὰ ὀργισθεῖ, μάθε τὸ ἀπὸ ἓνα ἰουδαϊκὸ παράδειγμα.

Ὁ Ἐλισσαῖος, ὁ μαθητὴς τοῦ Ἡλίου, ὁ διπλὸς Ἡλίας (γιατί στὸ πρόσωπο τοῦ μαθητῆ μπορούμε νὰ δοῦμε δυὸ φορὲς τὸν δάσκαλο), προφήτεψε ἀργότερα πείνα. Δὲν τὴν προκάλεσε ὁ ἴδιος, ὅπως ὁ Ἡλίας, ἀλλὰ προεῖπε ὅτι πρόκειται νὰ ἔρθει. Τί ἔκανε λοιπόν ὁ βασιλιάς πού βασίλευε ἐκεῖνα τὰ χρόνια; «Φόρεσε σάκκο», λέει, «γιατί ἡ συμφορὰ τὸν ταπείνωσε. Ὅμως, ἂν καὶ εἶχε ταπεινωθεῖ τόσο, ὅταν ἄκουσε μιὰ γυναίκα νὰ κλαίει γιὰ ὅσα συνέβηκαν ἐξαιτίας τῆς πείνας¹⁸, κυριεύτηκε ἀπὸ τόση ὀργή, ὥστε ἀμέσως φώναξε καὶ εἶπε· «ἄς μοῦ κάνει αὐτὰ κι αὐτὰ ὁ Θεὸς καὶ ἄς μὲ τιμωρήσει, ἐὰν παραμείνει τὸ κεφάλι τοῦ Ἐλισσαίου, γιοῦ τοῦ Σαφάτ, ἐπάνω του σήμερα»¹⁹. Εἶδες τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλιᾶ; Δὲς καὶ τὴν ὑψηλοφροσύνην τῆς γυναίκας· γιατί αὐτὴ δὲν βρῆκε αὐτὸν πού προφήτεψε τὴν πείνα, ἀλλὰ αὐτὸν πού τὴν προκάλεσε, καὶ ἐνῶ ἦταν κοντὰ στὴν πόλη, δὲν ἀγανάκτησε, δὲν ἐξαγριώθηκε, δὲ φώναξε ἄλλους νὰ τὸν τιμωρήσουν, ἀλλὰ ὑπάκουσε μὲ πολλὴ προθυμία.

8. Καὶ γνωρίζετε ὅτι, ὅταν εἴμαστε ἀπασχολημένοι μὲ κάποια ἀνά-

τοὺς ἐπιτηδεῖους πολλάκις ὀρωῶμεν ἡδέως, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς δυσχεραίνομεν· ὅταν δὲ θλιῖψις τοσαύτη παρῆ, καὶ αὐτὸ τὸ φῶς ἐνοχλεῖν ἡμῖν δοκεῖ· καὶ τοῦτο πάλιν ἐξ ἰουδαϊκοῦ μαθεῖν ἐστὶ παραδείγματος. Ὅτε γοῦν ἤλθεν ὁ Μωϋσῆς τὰ μυρία τοῖς Ἰουδαίοις ἀπαγγέλλων ἀγαθά, τυραννίδος ἀπαλλαγὴν, ἐλευθερίαν, καὶ πρὸς τὴν παλαιὰν πατρίδα ἐπάνοδον, «ιδόντες αὐτόν», φησὶν, «οὐκ ἤκουσαν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας καὶ τῶν ἔργων τῶν σκληρῶν». Ἐκεῖνοι τὸν κομίζοντα εὐαγγέλια τοσαῦτα ἰδόντες ἀπεστράφησαν, αὐτὴ δὲ ἰδοῦσα τὸν προφήτην ἐλθόντα, οὐχὶ ὥστε λῦσαι τὸν λιμόν, ἀλλ' ὥστε καὶ αὐτῇ γενέσθαι βαρύν, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθε. Κάκεῖνοι μὲν οὕτως ἦσαν δυσχερεῖς διὰ τὸν τῶν ἔργων πόνον, αὐτὴ δὲ οὐχὶ πόνου, ἀλλὰ λιμοῦ σφοδρῶς ἐπικειμένου (πολὸν δὲ πόνου καὶ λιμοῦ τὸ μέσον), οὐ μόνον οὐκ ἀπεστράφη τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν αὐτῆς τὴν πενίαν ἐκέκωσεν, ὥστε ὑποδέξασθαι τὸν ἐπαγαγόντα αὐτοῖς τὸν λιμόν. «Καὶ ἐπορεύθη», φησὶ, «λαβεῖν ὕδωρ, καὶ ἐβόησεν ὁ προφήτης καὶ εἶπε, Λάβε δὴ μοι καὶ ἄρτον καὶ φάγομαι».

Τί οὖν ἡ γυνή; Οὐδὲ ἐνταῦθα δυσχεραίνει, ἀλλὰ τί φησι; «Ζῆ Κύριος ὁ Θεός σοι, εἰ ἐστὶ μοι ἐγκρυφίας, ἀλλ' ἢ ὅσον δρᾶξ ἀλεύρου». Τίνος ἔνεκεν ὄμνησιν; Ἄρτον ἤτησεν ὁ προφήτης, αὐτὴ δὲ ἄρτον οὐκ εἶχεν. Ἐδεισεν οὖν μὴ ποτε πεπτούσης αὐτῆς, ὀπτώσης καὶ παρασκευαζούσης, εἶτα βραδυνούσης, οὐκ ἀναμείνας τὴν ἀναβολὴν ὁ προφήτης ἀποπηδήσῃ καὶ φύγῃ τῆς φιλοξενίας τὸ θήραμα. Διὰ τοῦτο αὐτὸν ὄρκω προκατέλαβε λέγουσα, οὐχ ὅτι οὐκ ἔστι μοι ἄλευρον, ἀλλ' ὅτι ἐγκρυφίας μὲν οὐκ ἔστιν, ἄλευρον δὲ ἐστὶ. Καὶ οὐ διὰ τοῦ ὄρκου μόνον αὐτὸν πιστοῦται, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς ἀποδείξεως. «Ἰδοῦ», γάρ φησι, «δύο συλλέγω ξυλάρια καὶ εἰσελεύσομαι, καὶ ποιήσω αὐτὰ τοῖς τέκνοις μου, καὶ φαγόμεθα καὶ ἀποθανούμεθα». Ἀκουέτωσαν οἱ τὰς λαμπρὰς οἰκίας οἰκοδομούμενοι καὶ τοὺς πολυτελεῖς ἀγροὺς ὠνούμενοι, καὶ οἰκετῶν ἀγέλας ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς περιφέροντες· μᾶλλον δὲ καὶ εὐπόροι καὶ πένητες ἀκουέτωσαν πάντες· οὐδενὶ γὰρ μετὰ τὴν χήραν ταύτην ἀπολογία ἔσται λοιπόν. Τοσαῦτα ἦν αὐτῇ τὰ κωλύματα, ἀλλ' ὁμως πάντα ἐκεῖνα διέκοψε καὶ ὑπερέβη.

Ἄκουε δέ. Ἀλλόφυλος ἦν· ἐν τοῦτο τὸ κώλυμα. Σιδωνία· δευτέρον κώλυμα. Οὐδὲ γὰρ ἴσον ἀλλόφυλον εἶναι ἀπλῶς, καὶ Σιδώνιον τῆς πονηροτάτης πόλεως· ὡς γὰρ ἔσχατον κακίας ὑπόδειγμα, τὴν πόλιν

20. Ἐξ. 6,9. 21. Γ' Βασ. 17,11.

22. Γ' Βασ. 17,12. 23. Γ' Βασ. 17,12.

γκη μας, δὲ βλέπουμε πολλές φορές οὔτε τοὺς συγγενεῖς μας μὲ εὐχαρίστηση, ἀλλὰ δυσανασχετοῦμε καὶ πρὸς αὐτούς· ὅταν πάλι μᾶς ἔχει βρεῖ τόση στενοχώρια, νομίζουμε ὅτι ἀκόμα καὶ τὸ φῶς μᾶς ἐνοχλεῖ· καὶ αὐτὸ μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε ἀπὸ ἓνα ἰουδαϊκὸ παράδειγμα. Ὅταν πῆγε ὁ Μωϋσῆς ν' ἀναγγεῖλει στοὺς Ἰουδαίους τὰ μύρια ἀγαθὰ, τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν τυραννία καὶ τὴν ἐπιστροφή στὴν παλιὰ πατρίδα τους, «βλέποντάς τον», λέει, «δὲν τὸν ἄκουσαν ἀπὸ ὀλιγοψυχία καὶ ἀπὸ τὰ βαρεῖα ἔργα»²⁰. Ἐκεῖνοι ἀποστράφηκαν αὐτὸν πού τοὺς ἔφερνε τόσο εὐχάριστες ἀγγελίες, ἐνῶ αὐτὴ, βλέποντας τὸν προφήτη πού ἦρθε ὄχι γιὰ νὰ σταματήσῃ τὴν πείνα, ἀλλὰ γιὰ νὰ τῆς γίνῃ καὶ βάρος, δὲν ἔκανε τίποτα τέτοιο. Καὶ ἐκεῖνοι δυσανασχέτησαν ἔτσι, ἐξαιτίας τοῦ κόπου ἀπὸ τὰ ἔργα πού ἐκτελοῦσαν, ἐνῶ αὐτὴ, ἂν καὶ ὄχι κόπος, ἀλλὰ πείνα, πού ἐρχόταν ὀρμητικὰ (κι εἶναι μεγάλη ἡ διαφορά ἀνάμεσα στὸν κόπο καὶ στὴν πείνα), ὄχι μόνο δὲν ἀποστράφηκε τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ πρόσφερε καὶ ὅλη τὴ φτώχεια τῆς, γιὰ νὰ ὑποδεχθεῖ ἐκεῖνον πού εἶχε προκαλέσει σ' αὐτούς τὴν πείνα. «Καὶ πῆγε», λέει, «νὰ φέρῃ νερό, καὶ φώναξε ὁ προφήτης καὶ εἶπε· φέρε μου καὶ ψωμί νὰ φάω»²¹.

Τί ἔκανε λοιπὸν ἡ γυναίκα; Οὔτε τώρα δυσανασχετεῖ, ἀλλὰ τί λέει; «Ὀρκίζομαι στὸν Κύριο καὶ Θεό σου, ὅτι δὲν ἔχω ψωμί, παρὰ μονάχα μιὰ χούφτα ἀλεύρι»²². Γιὰ ποιὸ λόγο ὀρκίζεται; Ὁ προφήτης ζήτησε ψωμί καὶ αὐτὴ δὲν εἶχε ψωμί. Φοβήθηκε λοιπὸν μήπως, καθὼς αὐτὴ θὰ ζύμωνε, θὰ ἔψηνε καὶ θὰ ἐτοίμαζε αὐτό, ἐπειδὴ θὰ ἀργοῦσε, μήπως, μὴ ὑπομένοντας τὴν ἀναβολὴ ὁ προφήτης, ἀποσκιρτήσῃ καὶ φύγῃ τὸ θύραμα τῆς φιλοξενίας. Γι' αὐτὸ τὸν προκατέλαβε μὲ τὸν ὄρκο λέγοντας, ὄχι ὅτι δὲν ἔχω ἀλεύρι, ἀλλὰ ὅτι ψωμί δὲν ἔχω, ἔχω ὅμως ἀλεύρι. Καὶ δὲν τὸν βεβαιώνει μόνο μὲ τὸν ὄρκο, ἀλλὰ καὶ μὲ ἔμπρακτη ἀπόδειξη. «Νά», λέει, «μαζεύω δυὸ ξυλαράκια καὶ θὰ μῶ νὰ ἐτοιμάσω αὐτὰ γιὰ τὰ παιδιά μου, θὰ φᾶμε καὶ θὰ πεθάνουμε»²³. Ἐὰν τὰ ἀκούσουν ἐκεῖνοι πού κτίζουν πολυτελῆ σπίτια καὶ ἀγοράζουν τὰ ἀκριβὰ χωράφια, καὶ φέρνουν μαζί τους στὴν ἀγορὰ κοπάδια δούλων· ἢ καλύτερα ὄλοι, καὶ πλούσιοι καὶ φτωχοὶ ἄς τὰ ἀκούσουν· γιὰτί σὲ κανέναν μετὰ τὴ χήρα αὐτὴ δὲν ὑπάρχει πιά δικαιολογία. Ἦταν τόσο πολλὰ σ' αὐτὴν τὰ ἐμπόδια, καὶ ὅμως ὅλα ἐκεῖνα τὰ νίκησε καὶ τὰ ξεπέρασε.

Ἄκουσέ τα· ἦταν ἀλλόφυλος· ἓνα αὐτὸ τὸ κώλυμα. Ἦταν ἀπὸ τὴ Σιδῶνα· δεῦτερο κώλυμα. Γιὰτί δὲν εἶναι ἴδιο τὸ νὰ εἶναι ἀπλῶς ἀλλόφυλη, καὶ τὸ νὰ κατὰγεται ἀπὸ τὴ Σιδῶνα, τὴ πιὸ διεφθαρμένη πόλη·

ἐκείνην ἐν τοῖς εὐαγγελίοις παρήγαγεν ὁ Χριστός. Ἦν τοίνυν καὶ ἀλλόφυλος, καὶ Σιδωνία, καὶ γυνή, τὸ ἀσθενὲς γένος καὶ πάντοθεν δεόμενον τῆς ἀντιλήψεως. Προσῆν καὶ χηρεία, τέταρτον κώλυμα· πέμπτον, ἐκείνων ἀπάντων μεῖζον, παιδοτροφίας ἐπιμέλεια. Ἀκουέτωσαν αἱ χῆραι 5 καὶ παῖδας τρέφουσαι, ὡς οὐκ ἦν ἱκανὴ ἡ σκῆψις αὕτη πρὸς τὸ μὴ ποιεῖν ἐλεημοσύνην, μηδὲ ὑποδέχεσθαι ξένους· καὶ δρᾶξ ἀλεύρου ὑπελέλειπτο μόνον, καὶ μετ' ἐκείνην θάνατος προσεδοκᾶτο. Σὺ μὲν γὰρ κἂν ἅπαντα κενώσης τὰ χρήματα, κἂν γυμνώσης τῆς περιουσίας σαυτὸν, δύνασαι πρὸς τὰς ἐτέρων θύρας ἀπελθεῖν καὶ τυχεῖν παραμυθίας, τότε 10 δὲ οὐδὲ ἐπαιτεῖν δυνατὸν ἦν, οὕτως ἅπαντας τοὺς λιμένας ἔχωσεν ὁ λιμός. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἐκώλυσεν. Εἶπω καὶ ἑβδομον κώλυμα, αὐτὸν τὸν μέλλοντα ἐπιξενίζεσθαι τῇ γυναικί. Οὐδὲ γὰρ οἰκειῶς, οὐδὲ γνώριμος ἦν, ἀλλὰ ξένος καὶ ἀλλότριος καὶ κατ' αὐτὸν τῆς εὐσεβείας λόγον κεχωρισμένος αὐτῆς. Οὐ μόνον δὲ ξένος καὶ ἀλλότριος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς 15 ἦν ὁ τὸν λιμὸν ἐπαγαγών.

θ'. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἀπέτρεψε τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἐδίδου τροφήν στόματι τῷ πᾶσαν αὐτῆς δαπανήσαντι τὴν τροφήν, καὶ τὸν αἴτιον τοῦ λιμοῦ τοῖς λειψάνοις ἔτρεφε τοῦ λιμοῦ. Διὰ σέ, φησὶν, ἡ ἅπασά μοι περιουσία εἰς τὴν δράκα περιέστη ταύτην· ἀλλ' οὐδὲ τῆς δρακὸς ταύτης 20 φείδομαι διὰ σέ, ἀλλὰ καὶ ἐμαυτὴν καὶ τὰ παιδιά ἐπιδώσω θανάτῳ, ἵνα σύ, φησὶν, ὁ τῆς στενοχωρίας αἴτιος, μηδὲ μικρὰν τῆς στενοχωρίας αἴσθησιν λάβῃς. Ποίαν τις ὑπερβολὴν ἐπινοήσῃε φιλοξενίας ἐτέραν; Οὐκ ἔστιν οὐδεμίαν εὐρεῖν. Εἶδε ξένον, καὶ τῆς φύσεως εὐθέως ἐπελάθετο, καὶ τὰς ὠδῖνας ἠγνόησε, καὶ πρὸς τὸν τῶν παίδων βλέπουσα χο- 25 ρόν, οὐ κατεκλάσθη. Καὶ οἶδα μὲν ἀκούσας πολλάκις λεγόντων πολλῶν, ὅτι ὁ δεῖνα πτωχὸν ἰδὼν, τὸν χιτωνίσκον, ὃν περιεβέβλητο μόνον, τοῦτον ἀποδυσάμενος, τὸν γυμνὸν περιέβαλεν, αὐτὸς δὲ παρ' ἐτέρου δανεισάμενος ἱμάτιον, οὕτως ἀπῆλθε· καὶ μέγα ἔδοξε τοῦτο εἶναι καὶ θαυμαστόν. Καὶ γὰρ ὄντως ἐστὶ μέγα· τὸ δὲ τῆς χήρας ταύτης πολὺ τούτου 30 μεῖζον. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἑαυτὸν γυμνώσας καὶ τὸν γυμνὸν περιβαλὼν, ἔσχε παρ' ἐτέρου λαβεῖν ἱμάτιον, αὕτη δὲ τὴν δράκα τοῦ ἀλεύρου προἰεμένη, οὐκ ἴσχυσε δράκα ἐτέραν λαβεῖν· οὐδὲ μέχρι γυμνότητος ἦν ὁ κίνδυνος αὐτῇ, ἀλλὰ μετ' ἐκεῖνο θάνατος προσεδοκᾶτο καὶ αὐτῆς καὶ τῶν

ἀφοῦ τὴν πόλιν αὐτὴ τὴν ἔφερε ὁ Χριστὸς στὰ Εὐαγγέλια σὰν ἔσχατο παράδειγμα κακίας. Ἦταν λοιπὸν καὶ ἀλλόφυλη καὶ ἀπὸ τῆ Σιδῶνα καὶ γυναίκα, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ἀσθενὲς φύλο πού ἔχει πάντοτε ἀνάγκη ἀπὸ βοήθεια. Ἦταν ἐπὶ πλέον καὶ χήρα· τέταρτο κώλυμα. Πέμπτο, μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα, ἡ φροντίδα γιὰ τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν. Ἦσαν τὸ ἀκούσουν οἱ χῆρες πού ἀνατρέφουν καὶ παιδιά, ὅτι δὲν ἦταν ἀρκετὴ ἡ δικαιολογία αὐτὴ γιὰ νὰ μὴ κάνει ἐλεημοσύνη, οὔτε νὰ φιλοξενεῖ ξένους. Καὶ τῆς εἶχε ἀπομείνει μιὰ χούφτα μόνο ἀλεύρι καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ περίμενε τὸ θάνατο. Ἐσὺ λοιπὸν, καὶ ἂν ἀκόμα δώσεις ὅλα τὰ χρήματά σου, καὶ ἂν ἀπογυμνώσεις τὸν ἑαυτὸ σου ἀπὸ τὴν περιουσία σου, μπορεῖς νὰ χτυπήσεις τὶς πόρτες τῶν ἄλλων καὶ νὰ βρεῖς παρηγοριά, τότε ὅμως οὔτε νὰ ζητιανέψεις ἦταν δυνατό· τόσο εἶχε ἀποκλείσει ὅλα τὰ λιμάνια ἢ πείνα. Ὅμως τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὴν ἐμπόδισε. Θὰ πῶ καὶ ἓνα ἔβδομο κώλυμα· αὐτὸν πού ἐπρόκειτο νὰ φιλοξενηθεῖ στὴ γυναίκα. Γιατὶ δὲν ἦταν οὔτε συγγενῆς, οὔτε γνωστός τῆς, ἀλλὰ ξένος καὶ ἄγνωστος, καὶ τὸν χωρίζε ἀπὸ αὐτὴν καὶ ὁ λόγος τῆς θρησκείας του. Καὶ δὲν ἦταν μόνο ξένος καὶ ἄγνωστος, ἀλλὰ ἦταν καὶ αὐτὸς πού προκάλεσε τὴν πείνα.

9. Τίποτα ὅμως ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἀπέτρεψε τὴν γυναίκα, ἀλλὰ ἔδωσε τροφή στὸ στόμα πού τελείωσε ὅλη τὴν τροφή τῆς καὶ ἔτρεφε τὸν αἴτιο τῆς πείνας μὲ τὰ ὑπολείμματα τῆς πείνας. Ἐξαιτίας σου, λέει, ὅλη μου ἡ περιουσία περιορίστηκε σ' αὐτὴ τὴ χούφτα· ἀλλὰ οὔτε αὐτὴ τὴ χούφτα τὴ λυπᾶμαι γιὰ σένα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτὸ μου καὶ τὰ παιδιά μου θὰ τὰ παραδώσω στὸ θάνατο, γιὰ νὰ μὴν αισθανθεῖς ἐσὺ, λέει, ὁ αἴτιος τῆς στενοχώριας, οὔτε τὴν παραμικρὴ στενοχώρια. Ποιὰ ἄλλη περισσότερη φιλοξενία θὰ μπορούσε νὰ φαντασθεῖ κανεὶς; Δὲν εἶναι δυνατό νὰ βρεθεῖ καμμιά. Εἶδε ξένο καὶ ἀμέσως λησμόνησε τὴ φύση τῆς καὶ ἀγνόησε τὶς ὠδίνες τοῦ τοκετοῦ, καὶ βλέποντας τὰ παιδιά τῆς δὲν ἔνοιωσε συντριβή. Καὶ γνωρίζω, ἔχοντας ἀκούσει πολλὰς φορὰς πολλοὺς νὰ λένε, ὅτι ὁ τάδε ὅταν εἶδε κάποιον φτωχό, ἔβγαλε τὸ πουκάμισο τὸ μόνο πού φοροῦσε καὶ ἔντυσε τὸ φτωχό, ἐνῶ αὐτὸς δανείστηκε ἀπὸ ἄλλον ἓνα ἔνδυμα καὶ ἔφυγε μ' αὐτό. Τὸ γεγονός αὐτὸ θεωρήθηκε ὅτι εἶναι σπουδαῖο καὶ ἀξιοθαύμαστο. Καὶ πράγματι εἶναι σπουδαῖο. Τῆς χήρας ὅμως αὐτῆς εἶναι πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτό. Γιατὶ ἐκεῖνος γυμνώνοντας τὸν ἑαυτὸ του καὶ ντύνοντας τὸν γυμνό, βρῆκε καὶ πῆρε ἀπὸ ἄλλον ἓνα ἱμάτιο, ἐνῶ αὐτὴ, προσφέροντας τὴ χούφτα τοῦ ἀλεύρου, δὲν μπόρεσε νὰ βρεῖ ἄλλη· οὔτε ὁ κίνδυνος γι' αὐτὴν σταματοῦσε μέ-

παίδων. Ὅταν οὖν μήτε πενίας, μήτε παιδοτροφίας ἐπιμέλεια κωλύση, μήτε λιμὸς χαλεπός, μήτε πτωχεία τοσαύτη, μήτε θάνατος προσδοκώμενος, ποίαν ἔξομεν ἀπολογίαν οἱ εὐποροὶ; ποίαν οἱ πένητες; «Ζῆ Κύριος ὁ Θεός σου, εἰ ἔστι μοι ἐγκρυφίας, ἀλλ' ἦ ὅσον δρᾶξ ἀλεύρου ἐν τῇ ὑδρίᾳ, καὶ ὀλίγον ἔλαιον ἐν τῷ καμψάκῃ· καὶ ἰδοὺ συλλέγω δύο ξυλάρια, καὶ εἰσελεύσομαι καὶ ποιήσω αὐτὰ τοῖς τέκνοις μου, καὶ φαγόμεθα καὶ ἀποθανούμεθα».

Ταύτην ἕκαστος τὴν ἐλεεινήν, μᾶλλον δὲ ἕκαστος ταύτην τὴν μακαρίαν φωνὴν καὶ τῶν οὐρανῶν ἀξίαν ἐν τοῖς τοίχοις τῆς οἰκίας ἐγγρα-
 10 φέτω τῆς ἑαυτοῦ, ἐν τῷ θαλάμῳ, ἐν ᾧ ἂν καθεδύωμεν, ἐν τῷ οἴκῳ, ἐν ᾧ ἀριστοποιούμεθα. Ταύτην ἐπὶ τῆς οἰκίας, ταύτην ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ταύτην ἐν τοῖς συλλόγοις τῶν φίλων, ταύτην εἰς δικαστήριον ἀπιῶν, ταύτην εἰσιῶν, ταύτην ἐξιῶν ἕκαστος μελετάτω τὴν φωνὴν· καὶ σφόδρα ἂν ἰσχυρισαίμην, ὅτι οὐδ' ἂν εἰ λίθινός τις εἶη καὶ σιδηροῦς καὶ ἀδά-
 15 μας ἀνέξεται προσελθόντα πένητα κεναῖς ἀποπέμψαι χερσίν, ἂν τὴν φωνὴν ἐγγράψῃ ταύτην, ἂν τὴν χήραν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχη.

Ἄλλ' ἴσως ἐκεῖνο ἐρεῖ τις: Ἔγε κάμοι προφήτην, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐνοίας ὑποδέξομαι. Ὑπόσχου τοῦτο, καὶ ἄγω σοὶ τὸν προφήτην. Καὶ τί λέγω τὸν προφήτην; Αὐτὸν ἄγω σοὶ τὸν τοῦ προφήτου Δεσπότην,
 20 τὸν κοινὸν ἡμῶν Θεὸν καὶ Κύριον τὸν Χριστόν. Αὐτὸς γὰρ φησὶν, ὅτι «πεινῶντά με εἶδετε, καὶ ἐθρέψατε». Εἰ δὲ ἀπιστοῦσιν τινες τῇ φωνῇ καὶ τῆς φιλοφροσύνης ἀμελοῦσι, μαθήσονται τότε διὰ τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας τοῦτο. Ὡσπερ γὰρ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ παραμελήσαντες, οὕτω πρὸς ἀφόρητον ἀπελεύσονται κόλασιν, οὕτως οὖν οἱ τοὺς
 25 πτωχοὺς τρέφοντες καθάπερ αὐτὸν τὸν Χριστὸν θεραπεύσαντες, εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν εἰσάγονται βασιλείαν.

ἰ'. Τάχα πλείω τοῦ δέοντος τὰ εἰρημένα. Εἴθε μὲν οὖν πάσας τὰς ἡμέρας ἐνδιατρίβειν ἦν τοῖς περὶ τῆς ἐλεημοσύνης λόγοις. Εἰ δὲ ἀρκοῦντως ὑμῖν ἔχει ταῦτα δοκεῖ, φέρε αὐτὰ ἀνακεφαλαιωσόμεθα πάντα. Εἶπον
 30 τίνος ἕνεκεν ὁ προφήτης πρὸς τὴν χήραν ἀπεστέλλετο, ἵνα μὴ μακαρίζῃς πενίαν, ἵνα μὴ θαυμάζῃς πλοῦτον, ἵνα μὴ τὸν εὐπορον ζηλωτὸν εἶναι νομίζῃς, ἵνα μὴ τὸν ἐν πτωχείᾳ ζῶντα ἄθλιον καὶ ἐλεεινόν, ἵνα μάθῃς τὴν ἰουδαϊκὴν πονηρίαν. Ἔθος γὰρ τῷ Θεῷ μέλλοντι κολάζειν,

χρη τῆ γυμνότητα, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο τὴν περίμενε ὁ θάνατος ὁ δικός της καὶ τῶν παιδιῶν της. Ὅταν λοιπὸν δὲν τὴν ἐμπόδισε οὔτε ἡ φτώχεια, οὔτε ἡ φροντίδα τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν, οὔτε ἡ φοβερὴ πείνα, οὔτε ἡ τόσο μεγάλη φτώχεια, οὔτε ὁ ἀναμενόμενος θάνατος, ποιά δικαιολογία θὰ ἔχουμε οἱ εὐποροὶ; ποιὰν οἱ φτωχοί; «Ὁρκίζομαι στὸν Κύριο καὶ Θεό σου, ὅτι δὲν ἔχω ψωμί, παρὰ μόνο μιὰ χούφτα ἀλεύρι στὸ πυθᾶρι καὶ λίγο λάδι στὸ δοχεῖο τοῦ λαδιοῦ· νὰ τώρα θὰ μαζέψω δυὸ ξυλαράκια, θὰ μῶν μέσα, θὰ τὰ κάνω αὐτὰ στὰ παιδιά μου, θὰ φᾶμε καὶ θὰ πεθάνουμε».

Αὐτὰ τὰ ἀξιολύπητα, ἢ καλύτερα τὰ μακάρια καὶ ἀντάξια τῶν οὐρανῶν λόγια ὁ καθένας ἄς τὰ γράψει στοὺς τοίχους τοῦ σπιτιοῦ του, στὸ δωμάτιο ποὺ κοιμόμαστε, στὸ σπίτι ὅπου τρῶμε. Αὐτὰ τὰ λόγια στὸ σπίτι, αὐτὰ στὴν ἀγορὰ αὐτὰ στὶς συναντήσεις τῶν φίλων, αὐτὰ ὅταν πηγαίνει ὁ καθένας στὸ δικαστήριον, αὐτὰ ὅταν μπαίνει, αὐτὰ ὅταν βγαίνει, νὰ τὰ ἔχει στὸ νοῦ του· καὶ θὰ μπορούσα νὰ ἰσχυρισθῶ με βεβαιότητα, οὔτε κι ἂν κάποιος εἶναι ἀπὸ πέτρα ἢ σίδηρον ἢ διαμάντι, θ' ἀντέξει νὰ διώξει ἓνα φτωχό, ποὺ τὸν πλησίασε, με ἄδεια χέρια, ἂν γράψει τὰ λόγια αὐτὰ, ἂν ἔχει μπροστὰ στὰ μάτια του τὴ χήρα.

Ἄλλ' ἴσως κάποιος νὰ πεῖ· Ἐφέρε καὶ σὲ μένα προφήτη, καὶ θὰ τὸν ὑποδεχθῶ με τὴν ἴδια προθυμία'. Ὑποσχέσου τό μου αὐτὸ καὶ θὰ σοῦ φέρω τὸν προφήτη. Καὶ γιατί λέω τὸν προφήτη· θὰ σοῦ φέρω τὸν ἴδιον τὸν Δεσπότη τοῦ προφήτη, τὸν κοινὸν μας Θεὸ καὶ Κύριον, τὸν Χριστό. Γιατὶ αὐτὸς λέει· «με εἶδατε πεινασμένο καὶ με θρέψατε»²⁴. Ἐὰν μερικοὶ ἀπιστοῦν στὰ λόγια καὶ παραμελοῦν τὴ φιλοξενία, θὰ τὸ μάθουν τότε αὐτὸ με τὴν κόλαση καὶ τὴν τιμωρία. Γιατὶ θὰ ὀδηγηθοῦν στὴν ἀφόρητη κόλαση, σὰν νὰ παραμέλησαν τὸν ἴδιον τὸ Χριστό. Ἔτσι λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ τρέφουν τοὺς φτωχοὺς, σὰν νὰ ὑπηρετοῦν τὸν ἴδιον τὸ Χριστό θὰ ὀδηγηθοῦν στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ἦσως τὰ ὅσα εἰπώθησαν εἶναι περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἔπρεπε. Μακάρι νὰ γινόταν νὰ ἀσχολούμαστε ὅλες τὶς μέρες με τοὺς λόγους γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη. Ἐὰν ὅμως γιὰ σᾶς αὐτὰ φαίνονται ὅτι εἶναι ἀρκετά, ἐμπρὸς ἄς τὰ ἀνακεφαλαιώσουμε ὅλα. Εἶπα γιὰ ποιὸ λόγον ὁ προφήτης στάλθηκε στὴ χήρα, γιὰ νὰ μὴ μακαρίζεις τὴ φτώχεια, νὰ μὴ θαυμάζεις τὸν πλοῦτον, γιὰ νὰ μὴ νομίζεις, ὅτι ὁ εὐπορὸς εἶναι ἀξιοζήλευτος, γιὰ νὰ μὴ θεωρεῖς, αὐτὸν ποὺ ζεῖ στὴ φτώχεια, ὅτι εἶναι ἄθλιος καὶ ἐλεινός, γιὰ νὰ μάθεις τὴν κακία τῶν Ἰουδαίων. Γιατὶ εἶναι συνήθεια στὸ Θεό, ὅταν πρόκειται νὰ τιμωρήσει, νὰ ἀπολογεῖται καὶ σὲ μᾶς με τὰ

καὶ ἡμῖν ἀπολογεῖσθαι διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν· ἵνα μὴ μετὰ ταῦτα, ἰδὼν τὸν κοινὸν ἀπάντων Σωτῆρα παρὰ μὲν ἐκείνων ἐλαυνόμενον, παρὰ δὲ τῶν ἐθνῶν ὑποδεχόμενον, θαυμάζῃς καὶ διαπορῆς, ἄνωθεν αὐτῶν τὴν ἀγνωμοσύνην καταμαθῶν, καὶ ὡς ἔθος αὐτοῖς τοὺς εὐεργέ-
 5 τας ἐλαύνειν· ἵνα μὴ νομίσης ὡμότητος εἶναι τοῦ προφήτου τὴν εὐχὴν καὶ τὴν τῆς τιμωρίας παράτασιν, ἀλλὰ ζήλου θεοῦ καὶ κηδεμονίας· ἵνα μάθῃς ὅτι ἐν τοῖς μεγίστοις κατορθώμασι καὶ σωφρονισμοῦ ἡμῶν ἢ φύσις δεῖται· ἵνα μὴ παρακαλούμενος εἰς τὸν αὐτὸν τοῦ προφήτου ζῆλον, ἀδύνατον εἶναι νομίσης τὴν μίμησιν. Εἶπον περὶ τῆς χήρας, πῶς
 10 ἐν τοσαύτῃ στενοχωρίᾳ οὐσα, τοῦ λιμοῦ καταναγκάζοντος, οὐδὲ ρῆμα πικρὸν πρὸς τὸν προφήτην ἐξέβαλε, καίτοι γε εἰκὸς ἦν· καὶ ἔδειξα καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἰουδαϊκῶν φρονημάτων· ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθεν ἐκείνη, ἀλλὰ μετὰ πάσης αὐτὸν ἐδέξατο φιλοφροσύνης καὶ τὴν πενίαν ἅπασαν εἰς τὴν ἐκείνου τιμὴν ἐκέκνωσε, καὶ Σιδωνία οὐσα καὶ ἀλλόφυ-
 15 λος, καὶ οὔτε τῶν προφητῶν φιλοσοφούντων περὶ ἐλεημοσύνης ἤκουσεν, οὔτε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, «πεινῶντά με εἶδετε, καὶ ἐθρέψατε».

Τίς οὖν ἡμῖν ἔσται συγγνώμη, εἰ μετὰ τοιαύτας παραινέσεις, εἰ μετὰ τοιοῦτων ἐπάθλων ὑπόσχεσιν, εἰ μετὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, μὴ φθάσαιμεν πρὸς τὸ αὐτὸ τῇ χήρᾳ τῆς φιλοφροσύνης μέτρον;
 20 Ἐκείνη μὲν γὰρ καὶ Σιδωνία ἦν καὶ ἀλλόφυλος καὶ γυνὴ χήρα καὶ παίδων ἐπεμελεῖτο πολλῶν καὶ λιμὸν ἐπικίνδυνον· ἑώρα καὶ θάνατον προσδοκώμενον καὶ ἄνθρωπον ἀγνώστα ὑποδέχεσθαι ἐμελλε καὶ τὸν ἐπαγαγόντα τὸν λιμὸν καὶ οὐδὲ οὕτως ἐφείσατο τῆς δρακός, ἡμεῖς δὲ καὶ προφητείας μετεσχηκότες καὶ θεϊκῶν ἀπολαύοντες διδαγμάτων
 25 καὶ πολλὰ περὶ τῶν μελλόντων φιλοσοφεῖν ἔχοντες καὶ οὐδὲ λιμὸν ὀρῶντες ἐπικείμενον καὶ πολὺ πλείονα κεκτημένοι τῆς γυναικός, ποίαν δυνησόμεθα ἀπολογίαν προβαλέσθαι φειδόμενοι τῶν ὄντων καὶ τῆς ἐαυτῶν σωτηρίας ἀφειδοῦντες;

Ὅπως ἂν οὖν τὰ χαλεπὰ ἐκεῖνα κολαστήρια ἐκφύγωμεν, πᾶσαν
 30 εὐσπλαγχνίαν εἰς τοὺς πένητας ἐπιδειξώμεθα, ἵνα καὶ ἡμεῖς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καταξιωθῶμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ δόξα τῷ Πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἴδια τὰ γεγονότα, ὥστε νὰ μὴ θαυμάζεις καὶ ἀπορεῖς βλέποντας ἀργότερα τὸν κοινὸ Σωτῆρα ὅλων νὰ διώχνηται ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ νὰ γίνεται δεκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, μαθαίνοντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὴν ἀχαριστία τῶν Ἰουδαίων καὶ ὅτι εἶναι συνήθεια σ' αὐτοὺς νὰ διώχνουν τοὺς εὐεργέτες τους· γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅτι ἡ προσευχὴ τοῦ προφήτη καὶ ἡ παράταση τῆς τιμωρίας εἶναι δεῖγμα σκληρότητας, ἀλλὰ δεῖγμα θεοῦ ζήλου καὶ ἐνδιαφέροντος· γιὰ νὰ μάθεις ὅτι στὰ πολὺ μεγάλα κατωρθώματα ἡ φύση μας χρειάζεται καὶ σωφρονισμό· γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅταν προτρέπεις νὰ μιμηθεῖς τὸν ἴδιο ζῆλο τοῦ προφήτη, ὅτι ἡ μίμησή του εἶναι ἀδύνατη. Εἶπα γιὰ τὴ χήρα ὅτι, ἂν καὶ βρισκόταν σὲ τόση στενοχώρια, ἐπειδὴ τὴν πίεζε ἡ πείνα, δὲν εἶπε οὔτε λέξη πικρὴ στὸν προφήτη, ἂν καὶ ἦταν φυσικό, καὶ τὸ ἀπέδειξα καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὴ νοοτροπία τῶν Ἰουδαίων. Αὐτὴ ὅμως δὲν ἔπαθε τίποτε τέτοιο, ἀλλὰ τὸν δέχτηκε μὲ κάθε φιλοφροσύνη, καὶ πρόσφερε ὅλη τὴ φτώχεια της γιὰ νὰ τὸν τιμήσει, καὶ αὐτὸ ἂν καὶ ἦταν Σιδωνία καὶ ἀλλόφυλη καὶ δὲν εἶχε ἀκούσει οὔτε τοὺς προφήτες νὰ μιλοῦν γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, οὔτε τὸ Χριστὸ νὰ λέει «μὲ εἶδατε πεινασμένο καὶ μὲ θρέψατε».

Ποιά συγγνώμη λοιπὸν θὰ ὑπάρξει γιὰ μᾶς, ἐὰν ὕστερα ἀπὸ τέτοιες παραινέσεις, ἐὰν ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση τέτοιων βραβείων, ἐὰν μετὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, δὲν φθάσουμε στὸ ἴδιο μέτρο τῆς φιλοφροσύνης μὲ τὴ χήρα; Γιατὶ ἐκεῖνη καὶ Σιδωνία ἦταν, καὶ ἀλλόφυλη, καὶ γυναῖκα χήρα, καὶ τὴ φροντίδα πολλῶν παιδιῶν εἶχε, καὶ πείνα ἐπικίνδυνη ἔβλεπε νὰ ἔρχεται, καὶ τὸ θάνατο περιέμενε, καὶ ἄνθρωπο ἄγνωστο ἐπρόκειτο νὰ ὑποδεχθεῖ καὶ αὐτὸν ποὺ προκάλεσε τὴν πείνα, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν λυπήθηκε τὴ χούφτα, ἐνῶ ἐμεῖς ποὺ ἔχουμε ἀκούσει καὶ προφητεῖες καὶ ἔχουμε ἀπολαύσει θεῖα διδάγματα καὶ μπορούμε νὰ φιλοσοφήσουμε πολλὰ γιὰ τὰ μέλλοντα, καὶ οὔτε πείνα βλέπουμε νὰ ἔρχεται, καὶ ἔχουμε πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὴ γυναῖκα, ποιά δικαιολογία θὰ μπορέσουμε νὰ προβάσουμε, ὅταν ἐνδιαφερόμαστε γιὰ τὰ ὑπάρχοντά μας καὶ ἀδιαφοροῦμε γιὰ τὴ σωτηρία μας;

Γιὰ νὰ ἀποφύγουμε λοιπὸν ἐκεῖνα τὰ φοβερὰ βασανιστήρια, ἃς δείξουμε κάθε εὐσπλαγχνία στοὺς φτωχοὺς, γιὰ νὰ ἀξιωθοῦμε κι ἐμεῖς νὰ ἀποκτήσουμε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει δόξα μαζί μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

ΕΙΣ ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΔΑΥΙΔ ΚΑΙ ΤΟΝ ΣΑΟΥΛ

Καὶ περὶ ἀνεξικακίας, καὶ τοῦ δεῖν φεῖδεσθαι τῶν ἐχθρῶν καὶ
μηδὲ ἀπόντας λέγειν κακῶς.

α'. Ὄταν χρονία τις καὶ σκληρὰ φλεγμονὴ τοῖς σώμασιν ἐναποσκιρ-
ρωθεῖσα τύχοι, πολλοῦ μὲν χρόνου καὶ πόνου, πολλῆς δὲ τῆς ἀπὸ τῶν
φαρμάκων δεῖται σοφίας, ὥστε ἀσφαλῶς αὐτῆς χαλασθῆναι τὸν ὄγκον.
Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἔστιν ἰδεῖν. Ὄταν γὰρ πάθος ἐρριζωμένον καὶ
5 πολὺν ἐμφιλοχωρῆσαν τῇ ψυχῇ χρόνον βούληταί τις πρόρριζον ἀνελεῖν,
οὐκ ἄρκεϊ μιᾶς, οὐδὲ δύο ἡμερῶν πρὸς τὴν διόρθωσιν ταύτην παραίνε-
σις, ἀλλὰ χρὴ πολλάκις καὶ ἐπὶ πολλαῖς ταῖς ἡμέραις περὶ ταύτης διαλέ-
γεσθαι τῆς ὑποθέσεως, εἴ γε μὴ μέλλοιμεν πρὸς φιλοτιμίαν καὶ τέρψιν,
ἀλλὰ πρὸς κέρδος καὶ ὠφέλειαν δημηγορεῖν. Διὰ δὴ τοῦτο, ὅπερ ἐπὶ
10 τῶν ὄρκων ἐποιήσαμεν, πολλὰς ἐφεξῆς ἡμέρας περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέ-
σεως διαλεχθέντες ὑμῖν, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ὀργῆς ἐργασώμεθα, καὶ
συνεχῆ περὶ αὐτῆς ποιησώμεθα συμβουλήν κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν.
Καὶ γὰρ οὗτος ἄριστος διδακαλίας εἶναι μοι δοκεῖ τρόπος, τὸ μὴ πρότε-
ρον ἀφίστασθαι συμβουλευόντας ὑπὲρ ὅτουοῦν, ἕως ἂν εἰς ἔργον τὴν
15 συμβουλήν ἐξελθοῦσαν ἴδωμεν. Ὅ γὰρ σήμερον μὲν περὶ ἐλεημοσύνης,
αὔριον δὲ περὶ εὐχῆς, μετ' ἐκείνην δὲ περὶ ἐπιεικείας, εἶτα πάλιν περὶ
ταπεινοφροσύνης διαλεγόμενος, οὐδέτερον τούτων ἐν τοῖς ἀκροαταῖς
κατορθῶσαι δυνήσεται, ἀπὸ τούτου πρὸς ἐκεῖνο, καὶ πάλιν ἀπ' ἐκείνου
πρὸς ἕτερον συνεχῶς μεταπηδῶν· ἀλλὰ χρὴ τὸν μέλλοντα κατορθοῦν
20 ἐν τοῖς ἀκούουσι τὰ λεγόμενα, μὴ πρότερον ἀφίστασθαι περὶ τῶν αὐ-
τῶν παραινούντα καὶ συμβουλευόντα, μηδὲ ἐφ' ἕτερόν τι μεταπηδᾶν,
ἕως ἂν ἴδῃ τὴν προτέραν παραίνεσιν καλῶς ἐν αὐτοῖς ριζωθεῖσαν. Τοῦ-
το καὶ οἱ διδάσκαλοι ποιοῦσιν· οὐ πρότερον ἐπὶ τὰς συλλαβὰς τοὺς παῖ-
δας ἀγούσιν, ἕως ἂν τῶν στοιχείων τὴν γνῶσιν ἐν αὐτοῖς κατορθωθεῖ-
25 σαν ἴδωσι.

Πρῶην μὲν οὖν ὑμῖν τὴν παραβολὴν ἀναγνόντες τῶν ἐκατὸν δηνα-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

ΣΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΔΑΒΙΔ ΚΑΙ ΤΟΝ ΣΑΟΥΛ

Επίσης γιά τήν ανεξικακία και ὅτι πρέπει νά δείχνουμε εὐσπλαχνία πρὸς τοὺς ἐχθροὺς και νά μὴ τοὺς κακολογοῦμε ὅταν εἶναι ἀπόντες.

1. "Ὅταν συμβεῖ νά προκληθεῖ κάποια χρόνια και σκληρὴ φλεγμονὴ στὰ σώματα, χρειάζεται πολὺς χρόνος και κόπος, ἀλλὰ και πολλὴ σοφία φαρμάκων γιά νά ἐξαλειφθεῖ τελείως ὁ ὄγκος της. Τὸ ἴδιο εἶναι δυνατὸ νά τὸ δοῦμε και σχετικὰ μὲ τήν ψυχὴ. Γιατί ὅταν θέλει κανεὶς νά ἐξαφανίσει σύρριζα ἓνα πάθος, πού γιά πολὺ χρόνο εἰσχώρησε και ρίζωσε στὴν ψυχὴ, δὲν ἀρκεῖ παραίνεση μιᾶς ἢ δύο ἡμερῶν γιά τὴ διόρθωση αὐτὴ, ἀλλὰ πρέπει πολλὲς φορὲς και γιά πολλὲς μέρες νά μιλάμε γιά τὴν ὑπόθεση αὐτὴ, ἐὰν φυσικὰ δὲν πρόκειται νά μιλάμε ἀπὸ φιλοδοξία και εὐχαρίστηση, ἀλλὰ γιά νά προκύψει κάποιο κέρδος και ὠφέλεια. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, αὐτὸ πού ἔκανα γιά τοὺς ὄρκους, πού σᾶς μίλησα ἐπὶ πολλὲς ἡμέρες γιά τὴν ἴδια ὑπόθεση, αὐτὸ θὰ τὸ κάνω και γιά τὴν ὀργή, θὰ δώσω δηλαδὴ πολλὲς γι' αὐτὴν νουθεσίες, ὅσο μοῦ τὸ ἐπιτρέψουν οἱ δυνάμεις μου. Γιατί νομίζω ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ πιὸ καλὸς τρόπος διδασκαλίας, νά μὴ παύεις νά συμβουλεύεις γιά ὅποιοδήποτε πρᾶγμα, μέχρι νά δεῖς νά γίνεται ἡ συμβουλὴ σου ἔργο. Γιατί αὐτὸς πού μιλάει σήμερα γιά τὴν ἐλεημοσύνη, αὔριο γιά τὴν προσευχὴ, και ὕστερ' ἀπὸ αὐτὴν γιά τὴν ἐπιείκεια και ἔπειτα πάλι γιά τὴν ταπεινοφροσύνη, δὲν θὰ μπορέσει νά κατορθώσει τίποτα ἀπὸ αὐτὰ στοὺς ἀκροατὲς του, μεταπηδώντας συνεχῶς ἀπὸ αὐτὸ σ' ἐκεῖνο και ἀπὸ ἐκεῖνο πάλι σὲ ἄλλο· ἀλλὰ πρέπει, αὐτὸς πού σκοπεύει νά πείσει τοὺς ἀκροατὲς του γιά ὅσα λέει, νά μὴ παύσει νά παραινεῖ και νά συμβουλεύει γι' αὐτά, οὔτε νά μεταπηδᾷ σὲ κάτι ἄλλο, πρὶν διαπιστώσει ὅτι ἡ προηγούμενη παραινέση ριζώθηκε καλὰ σ' αὐτοὺς. Αὐτὸ κάνουν και οἱ δάσκαλοι· δὲν ὀδηγοῦν τὰ παιδιά στις συλλαβές, μέχρι νά δοῦν ὅτι ἡ γνώση τῶν στοιχείων ἔχει ἐπιτευχθεῖ σ' αὐτά.

Προηγουμένως λοιπὸν διαβάζοντάς σας τὴν παραβολὴ τῶν ἐκατὸ

ρίων καὶ τῶν μυρίων ταλάντων, ἐδείκνυμεν ὅσον ἦν κακὸν τὸ μνησι-
 κακεῖν. Ὅν γὰρ οὐκ ἀπώλεσε τὰ μυρία τάλαντα, τοῦτον ἑκατὸν δηνά-
 ρια κατεπόντισε, καὶ τὴν δοθεῖσαν συγγνώμην ἀνεκαλέσατο, καὶ τὴν
 δωρεὰν ἀπεκρούσατο, καὶ ἀπαλλαγέντα τῶν εὐθυνῶν εἰς τὸ δικαστή-
 5 ριον πάλιν εἰσήγαγε, κακεῖθεν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐπέβαλε καὶ οὕτως
 ἀθανάτω αὐτὸν παρέδωκε τιμωρία. Σήμερον δὲ ἐφ' ἑτέραν ὑπόθεσιν
 τὸν λόγον χειραγωγήσομεν. Ἔδει μὲν γάρ, εἴπερ δίκαιον ἐγίνετο, τὸν
 λέγοντα περὶ ἐπιεικειᾶς τε καὶ πραότητος, οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ τὰ
 παραδείγματα παρέχειν τῆς καλῆς ταύτης φιλοσοφίας, ὥστε καὶ διὰ
 10 τῶν λόγων διδάσκειν καὶ διὰ τῶν ἔργων παιδεύειν. Ἐπειδὴ δὲ πολλὴ
 ταύτης ἀποδόμεν τῆς ἀρετῆς ἡμεῖς, ἕνα τινὰ τῶν ἀγίων ἐλκύσαντες εἰς
 μέσον καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν στήσαντες τῶν ὑμετέρων, ἐναργῆ τινα
 καὶ δυνατὴν ὑμῖν ποιησόμεθα τὴν παράκλησιν, ὥσπερ ἀρχέτυπὸν τινα
 εἰκόνα, τὴν ἀρετὴν τοῦ δικαίου μιμεῖσθαι παρακελευόμενοι καὶ ὑμῖν καὶ
 15 ἡμῖν αὐτοῖς.

Τίνα οὖν εἰς μέσον ἀγαγεῖν χρὴ περὶ ἐπιεικειᾶς διαλεγόμενον; Τίνα
 δὲ ἄλλον, ἀλλ' ἢ τὸν μαρτυρίαν ἄνωθεν δεξάμενον καὶ ἐπὶ τούτῳ μάλι-
 στα θαυμασθέντα; «Εὐρὸν», γὰρ φησι, «Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσοαί, ἄνδρα
 κατὰ τὴν καρδίαν μου». Ὅταν δὲ ὁ Θεὸς ἀποφαίνηται, οὐδεμία τοῖς ἀν-
 20 τιλέγουσιν ὑπολέλειπται πρόφασις. Ἀδέκαστος γὰρ ἢ ψῆφος ἐκείνη,
 οὔτε πρὸς χάριν, οὔτε πρὸς ἀπέχθειαν τοῦ Θεοῦ κρίνοντος, ἀλλὰ τῇ τῆς
 ψυχῆς ἀρετῇ γυμνῇ ψηφίζομένου. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον αὐτὸν εἰς μέ-
 σον ἄγομεν, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ψῆφον ἐδέξατο, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν ἐν
 τῇ Παλαιᾷ τραφέντων ἐστὶ. Τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς χάριτος φανῆναί τινα
 25 καθαρὸν ὀργῆς καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἀφιέντα τὰ ἀμαρτήματα καὶ τῶν λελο-
 πηκότων φειδόμενον, θαυμαστὸν οὐδὲν μετὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ θάνατον,
 μετὰ τὴν τοσαύτην τῶν ἀμαρτημάτων ἄφεσιν, μετὰ τὰ φιλοσοφίας γέ-
 μοντα ἐπιτάγματα, τὸ δὲ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς, ἠνίκα ὁ νόμος συνεχώρει
 ὀφθαλμὸν ἐξορύττειν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος καὶ τοῖς
 30 ἴσοις ἀμύνεσθαι τὸν ἀδικήσαντα, φανῆναί τινα ὑπερβάντα τὰ μέτρα τῶν
 προσταγμάτων καὶ πρὸς τὴν ἀποστολικὴν φθάσαντα φιλοσοφίαν, τίνα
 μὲν οὐκ ἂν ἐκπλήξειε τῶν ἀκούοντων; τίνα δὲ οὐκ ἂν τῶν μὴ ζηλούν-
 των πάσης ἀποστερήσειε συγγνώμης τε καὶ ἀπολογίας; Ἴνα δὲ ἀκριβέ-
 στερον αὐτοῦ καταμάθωμεν τὴν ἀρετὴν, δότε μοι μικρὸν ἀνωτέρω τὸν

δηναρίων καὶ τῶν δέκα χιλιάδων ταλάντων, ἔδειξα πόσο κακὸ εἶναι ἡ μνησικακία. Γιατὶ αὐτὸν ποῦ δὲν τὸν κατάστρεψαν τὰ δέκα χιλιάδες τάλαντα, αὐτὸν τὸν καταπόντισαν ἑκατὸ δηνάρια καὶ ἀνακάλεσαν τὴ συγγνώμη ποῦ τοῦ εἶχε δοθεῖ καὶ ἀπέκρουσαν τὴ δωρεὰ καί, ἐνῶ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὶς εὐθύνες, τὸν ξανάστειλε πάλι στὸ δικαστήριον καὶ ἀπὸ κεῖ τὸν ἔρριξε στὴ φυλακὴ καὶ ἔτσι τὸν παρέδωσε σὲ αἰώνια τιμωρία. Σήμερα θὰ ὀδηγήσω τὸ λόγο σὲ ἄλλο θέμα. Γιατὶ ἔπρεπε, ἂν γινόταν σωστά, αὐτὸς ποῦ μιλάει γιὰ τὴν ἐπιείκεια καὶ πραότητα νὰ δίνει ἀπὸ τὴ ζωὴ του καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του τὰ παραδείγματα τῆς καλῆς αὐτῆς φιλοσοφίας, ὥστε καὶ μὲ τὰ λόγια νὰ διδάσκει καὶ μὲ τὰ ἔργα νὰ ἐκπαιδεύει. Ἐπειδὴ ὅμως ἐγὼ ἀπέχω πολὺ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ αὐτῆ, θὰ φέρω ἀνάμεσά σας κάποιον ἀπὸ τοὺς ἁγίους καὶ ἀφοῦ τὸν στήσω μπροστά σας θὰ κάνω πραγματικὴ καὶ δυνατὴ τὴ νουθεσία, προτρέποντας καὶ ἐσᾶς καὶ τὸν ἑαυτό μου νὰ μιμούμαστε τὴν ἀρετὴ τοῦ δικαίου, σὰν μιὰ ἀρχέτυπη εἰκόνα.

Ποιὸν λοιπὸν πρέπει νὰ φέρω ἀνάμεσά σας μιλώντας γιὰ τὴν ἐπιείκεια; Καὶ ποιὸν ἄλλο παρὰ ἐκεῖνον ποῦ δέχτηκε τὴν ἐπιβεβαίωση ἀπὸ τὸν οὐρανο καὶ θαυμάστηκε εἰδικὰ γι' αὐτό; γιατί λέει, «βρῆκα τὸν Δαβίδ, τὸν γιὸ τοῦ Ἰεσσαί, ἄνθρωπο ὅπως τὸν θέλει ἡ καρδιά μου»¹. Καὶ ὅταν ἀποφαίνεται ὁ Θεός, δὲν μένει καμμιά δικαιολογία σ' αὐτοὺς ποῦ ἀντιλέγουν. Γιατὶ ἡ ἀπόφαση ἐκεῖνη εἶναι ἀδέκαστη, ἀφοῦ ὁ Θεὸς δὲν κρίνει οὔτε χαριστικὰ οὔτε μὲ μίσος, ἀλλὰ μόνο μὲ βάση τὴν ἀρετὴ τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ δὲν τὸν φέρνω ἐδῶ μόνο γι' αὐτό, γιὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ ἔχει τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἀνήκει σ' αὐτοὺς ποῦ ἔχουν ἀνατραφεῖ κατὰ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Γιατὶ τὸ νὰ ἐμφανισθεῖ κάποιος καθαρὸς ἀπὸ ὀργὴ στὴν ἐποχὴ τῆς χάριτος καὶ νὰ συγχωρήσει τὰ ἁμαρτήματα στοὺς ἐχθροὺς του καὶ νὰ εὐσπλαγχνίζεται αὐτοὺς ποῦ τὸν ἔχουν λυπήσει, δὲν εἶναι καθόλου ἀξιοθαύμαστο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ, μετὰ ἀπὸ τὴν τόσο μεγάλη ἄφεση τῶν ἁμαρτημάτων· τὸ νὰ παρουσιασθεῖ ὅμως κάποιος στὴν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τότε ποῦ ὁ νόμος ἐπέτρεπε νὰ βγάζουν ὀφθαλμὸ ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ δόντι ἀντὶ δοντιοῦ, καὶ νὰ ἀμύνονται κάνοντας τὰ ἴδια σ' ὅποιον τοὺς ἀδίκησε, τὸ νὰ ἐμφανισθεῖ κάποιος ποῦ ξεπέρασε τὰ μέτρα τῶν ἐντολῶν καὶ ἔφτασε τὴν ἀποστολικὴ συμπεριφορά, ποιὸν δὲν θὰ ἐξέπληττε ἀπὸ τοὺς ἀκροατέες; Καὶ ποιὸν ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ δὲν τὸν μιμοῦνται δὲν θὰ τὸν στεροῦσε ἀπὸ κάθε συγγνώμη καὶ δικαιολογία; Γιὰ νὰ μάθουμε ὅμως καλὰ μὲ περισσότερὴ ἀκρίβεια τὴν ἀρετὴ αὐτοῦ ἐπιτρέ-

λόγον ἀγαγεῖν, καὶ τὰς εὐεργεσίας εἰπεῖν, ὡς εἰς τὸν Σαοὺλ κατέθετο ὁ μακάριος οὗτος ἀνὴρ. Τὸ μὲν γὰρ ἀπλῶς ἐχθρὸν λυπήσαντα μὴ ἀμύνασθαι, θαυμαστὸν οὐδέν, τὸ δὲ ἄνθρωπον εὐεργετηθέντα πολλὰς καὶ μεγάλας εὐεργεσίας, εἶτα ἀντὶ τῶν εὐεργεσιῶν ἐκείνων καὶ ἅπαξ καὶ δις 5 καὶ πολλάκις ἀνελεῖν ἐπιχειρήσαντα τὸν εὐεργέτην, λαβόντα εἰς χεῖρας καὶ κύριον γενόμενον ἀνελεῖν καὶ αὐτὸν ἀφεῖναι καὶ τῆς ἐτέρων ἐπιβουλῆς ἐξαρπάσαι, καὶ ταῦτα πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιθήσεσθαι μέλλοντα, τίνα ἂν καταλίποι λοιπὸν φιλοσοφίας ὑπερβολήν;

β'. Τίνας οὖν εὐηργέτησεν ὁ Δαυῖδ εὐεργεσίας τὸν Σαοὺλ, καὶ πότε 10 καὶ πῶς, ἀνάσχεσθε διὰ βραχέων διηγουμένου. Πολέμου γὰρ ποτε τοὺς Ἰουδαίους καταλαβόντος χαλεπωτάτου καὶ πάντων κατεπτηχότων καὶ δεδοικότεων καὶ οὐδενὸς προκύψαι τολμῶντος, ἀλλ' ἐν ἐσχάτοις τῆς πόλεως οὔσης ἀπάσης καὶ τὸν θάνατον πρὸ ὀφθαλμῶν ἐκάστου βλέποντος καὶ καθ' ἐκάστην ἀποθανεῖσθαι τὴν ἡμέραν προσδοκῶντων 15 ἀπάντων καὶ τῶν ἐπὶ τὸ βάραθρον ἀγομένων ἀθλιώτερον ζώντων τὸν βίον, εἰσελθὼν οὗτος ἀπὸ τῶν προβάτων ἐπὶ τὴν παράταξιν, καὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς τέχνης ἀτέλειαν παρεχούσης αὐτῷ τῶν πολεμικῶν πόνων, τὸν ἀπάντων αὐτὸς ἀναδέξατο πόλεμον καὶ κατώρθωσεν ἐλπίδος ἀπάσης κρεῖττονα κατορθώματα. Καίτοι, εἰ καὶ μηδὲν ἦν κατωρθω- 20 κῶς, τῆς προθυμίας αὐτὸν καὶ τῆς προθέσεως ἕνεκεν στεφανοῦν ἔδει μόνον. Τὸ γὰρ μὲν στρατιώτην τίνα τῶν ἐν ἡλικίᾳ ποιῆσαι τοῦτο, θαυμαστὸν οὐδέν· ὁ γὰρ τῆς στρατείας νόμος τοῦτο ἀπῆται. Οὗτος δὲ οὐδεμίαν ὀρῶν ἀνάγκην ἐπικειμένην, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τοὺς κωλύοντας ἔχων (καὶ γὰρ καὶ ὁ ἀδελφὸς ἐπετίμησε, καὶ ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸ τῆς 25 ἡλικίας ἄωρον καὶ τὸ τῶν κινδύνων ἀφόρητον βλέπων, κατεῖχε καὶ μένειν ἐκέλευε λέγων, «οὐ δυνήσῃ πορευθῆναι, ὅτι σὺ παιδάριον εἶ, αὐτὸς δὲ ἀνὴρ πολεμιστῆς ἐκ νεότητος αὐτοῦ»), ἀλλ' ὁμως οὐδεμιᾶς αὐτὸν ἐλκούσης προφάσεως, οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ διαθερμανθεὶς θείῳ ζήλῳ καὶ τῷ τῆς πατρίδος ἔρωτι, ὡσπερ πρόβατα μᾶλλον ἢ ἀνθρώ- 30 πους ὀρῶν, καὶ ὡς κύναις μᾶλλον ἢ στρατόπεδον ἀνθρώπων τοιοῦτον μέλλων ἐλαύνειν, οὕτω μετὰ ἀδείας ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἔτρεχε, καὶ τοσαύτην περὶ τὸν βασιλεῆ κηδεμονίαν ἐπεδείξατο τότε, ὡς καὶ πρὸ τοῦ πολέμου καὶ τῆς νίκης ἐπ' ὄψιν αὐτὸν κείμενον ἀναστήσαι. Οὐ γὰρ δὴ

ψατέ μου νὰ φέρω τὸν λόγο γιὰ λίγο στὰ πιὸ πάνω ἀναγραφόμενα καὶ νὰ ἀναφέρω τὶς εὐεργεσίες πού ἔκανε στὸν Σαοὺλ ὁ μακάριος αὐτὸς ἄνδρας. Γιατὶ τὸ νὰ μὴν ἀμυνθεῖς στὸν ἐχθρὸ πού σὲ λύπησε ἀπλῶς δὲν εἶναι ἀξιοθαύμαστο, ὅμως τὸν ἄνθρωπο πού δέχτηκε πολλές καὶ μεγάλες εὐεργεσίες καὶ πού, ἀντὶ τῶν εὐεργειῶν αὐτῶν, ἐπιχείρησε καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλές φορές νὰ σκοτώσει τὸν εὐεργέτη του, τὸ νὰ ἔχει στὰ χέρια του τὸν ἄνθρωπο αὐτὸ καί, ἐνῶ εἶναι σὲ θέση νὰ τὸν σκοτώσει, νὰ τὸν συγχωρεῖ καὶ νὰ τὸν γλιτώνει ἀπὸ τὴν ἐχθρική ἐπιβουλή τῶν ἄλλων, καὶ ὅλα αὐτὰ ἐνῶ πρόκειται νὰ κάνει πάλι τὰ ἴδια, ἀπὸ ποιά ὑπερβολὴ ἐπιείκειας θὰ ἦταν δυνατό νὰ ὑστερήσει;

2. Ποιές εὐεργεσίες λοιπὸν ἔκανε ὁ Δαβὶδ στὸν Σαοὺλ, καὶ πότε, καὶ πῶς, ἀνεχθεῖτε νὰ σᾶς διηγηθῶ μὲ λίγα λόγια. Ὅταν κάποτε εἶχε βρεῖ τοὺς Ἰουδαίους ἕνας φοβερὸς πόλεμος, καὶ ἐνῶ ὅλοι εἶχαν ζαρῶσει καὶ καταφοβηθεῖ καὶ δὲν τολμοῦσε κανένας νὰ βγεῖ ἔξω, ἀλλὰ ὀλόκληρη ἡ πόλη βρισκόταν στὰ τελευταῖα της, καὶ ὁ καθένας ἔβλεπε τὸν θάνατο μπροστὰ στὰ μάτια του, καὶ ὅλοι κάθε μέρα περίμεναν ὅτι θὰ πεθάνουν καὶ ζοῦσαν πιὸ ἄθλια ζωὴ ἀπὸ ἐκείνους πού ὀδηγοῦνται στὸν κρημνὸ, μπαίνοντας αὐτὸς στὸ στρατόπεδο ἀπὸ τὰ πρόβατα, καὶ ἐνῶ καὶ ἡ ἡλικία καὶ τὸ ἐπάγγελμά του τὸν ἀπάλασσαν ἀπὸ τὶς πολεμικὲς ταλαιπωρίες, ἀνέλαβε αὐτὸς τὸν πόλεμο ἐξ ὀνόματος ὄλων καὶ κατόρθωσε κατορθώματα πού ξεπερνοῦσαν κάθε ἐλπίδα. Ἄν καὶ βέβαια καὶ τίποτα νὰ μὴ κατόρθωνε, καὶ μόνο γιὰ τὴν προθυμία καὶ τὴν πρόθεσή του θὰ ἔπρεπε νὰ στεφανωθεῖ. Γιατὶ, τὸ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ἕνας στρατιώτης στὴν κατάλληλη ἡλικία, δὲν εἶναι ἀξιοθαύμαστο, ἀφοῦ αὐτὸ τὸ ἀπαιτοῦσε ὁ νόμος τῆς ἐκστρατείας. Αὐτὸς ὅμως, χωρὶς νὰ ὑπάρχει κάποια ἀνάγκη, καὶ μολονότι πολλοὶ τὸν παρεμπόδιζαν (γιατὶ καὶ ὁ ἀδελφός του τὸν ἐπετίμησε καὶ ὁ βασιλιάς, βλέποντας τὴν ἄγουρη ἡλικία του καὶ τοὺς ἀφόρητους κινδύνους, τὸν κρατοῦσε καὶ τὸν διέτασσε νὰ μείνει, λέγοντάς του «δὲν θὰ μπορέσεις νὰ πᾶς, γιατί εἶσαι παιδάκι, ἐνῶ αὐτὸς εἶναι ἄνδρας, πολεμιστὴς ἀπὸ τὰ νιάτα του»²), ἀλλ' ὅμως χωρὶς νὰ τὸν κρατᾷ καμμιά δικαιολογία, κυριευμένος αὐτοβούλως καὶ ἀπὸ μόνος του ἀπὸ ἐνθεο ζῆλο καὶ ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, βλέποντας σὰν πρόβατα μᾶλλον παρὰ σὰν ἀνθρώπους, καὶ σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ ὀδηγήσει σκυλιὰ μᾶλλον παρὰ στρατόπεδο ἀνθρώπων, ἔτρεχε πρὸς τοὺς βαρβάρους μὲ πολλὴ ἀφοβία, καὶ ἔδειξε τότε τόσο μεγάλη φροντίδα γιὰ τὸν βασιλιά, ὥστε καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ τὴν νίκη, ἐνῶ εἶχε καταρρεύσει, νὰ τὸν ἐνθαρρύνει. Γιατὶ δὲν ὠφε-

μόνον αὐτὸν τοῖς ἔργοις μετὰ ταῦτα ὠφέλει, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου τοῖς
ρήμασι παρεκάλει καὶ θαρρεῖν ἐπειθε καὶ χρηστὰς περὶ τοῦ μέλλοντος
ἐλπίδας ἔχειν, οὕτω λέγων· «μη συμπεσέτω ἡ καρδιά τοῦ κυρίου μου
ἐπ' αὐτόν, ὅτι ὁ δοῦλός σου πορεύσεται καὶ πολεμήσει μετὰ τοῦ ἄλλο-
5 φύλου τούτου».

ἜΑρα μικρὸν τοῦτον, εἶπέ μοι, τὸν μηδεμίαν ἀνάγκην ἔχοντα, τὴν
ψυχὴν ἐπιδοῦναι τὴν ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ὠφελείας εἰς μέσους
πηδησαι τοὺς πολεμίους, μηδὲν μηδέποτε παρ' αὐτῶν εἶ παθόντα;
ἜΑρα οὐκ ἔδει αὐτὸν μετὰ ταῦτα δεσπότην ἐπιγράφεσθαι καὶ σωτῆρα
10 κοινὸν τῆς πόλεως ἀναγορεύειν, τὸν καὶ τὸ σχῆμα τῆς βασιλείας καὶ τὸ
τῶν πόλεων ἔδαφος καὶ τὴν ἀπάντων ζωὴν μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν
διατηρήσαντα; Ποία γὰρ ταύτης εὐεργεσίας μείζων ἕτερα ἦν; Οὐ γὰρ
εἰς χρήματα, οὐδὲ εἰς δόξαν καὶ δυναστείαν, ἀλλ' εἰς αὐτὴν αὐτοῦ τὴν
ψυχὴν τὴν εὐεργεσίαν κατέθετο καὶ ἐξ αὐτῶν αὐτὸν ἀνεκαλέσατο τῶν
15 τοῦ θανάτου πυλῶν, καὶ τό γε εἰς ἄνθρωπον ἦκον, δι' ἐκείνον ἔζη λοι-
πὸν ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπέλαυε τῆς ἀρχῆς. Τίσιν οὖν αὐτὸν μετὰ ταῦτα
ἠμείψατο; Εἰ μὲν γὰρ αὐτό τις τῶν κατορθωμάτων ἴδοι τὸ μέγεθος,
οὐδ' εἰ τὸν στέφανον ἀπὸ τῆς αὐτοῦ λαβῶν κεφαλῆς ἐπὶ τὴν τοῦ Δαυῖδ
ἔθηκεν, οὐδέπω τὴν ἀζίαν ἦν ἀποδεδωκώς, ἀλλὰ τὸ πλεόν ὀφείλων.
20 Ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ ζωὴν καὶ βασιλείαν αὐτῷ ἐχαρίσατο, οὗτος δὲ βα-
σιλείας αὐτῷ παραχωρεῖν ἐμελλε μόνης.

Πλὴν ἀλλ' ἴδωμεν αὐτοῦ τὰς ἀμοιβάς. Τίνες οὖν ἦσαν αὗται; Δι'
ὑποψίας εἶχεν αὐτὸν λοιπὸν καὶ ὑπεβλέπετο ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης.
Τίνος ἔνεκεν καὶ διὰ τί; Ἀναγκαῖον γὰρ καὶ τῆς ὑποψίας τὴν αἰτίαν εἰ-
25 πεῖν. Οὐδὲν μὲν γὰρ, ὅπερ ἂν εἶπη τις, ἐρεῖ δίκαιον. Πρὸς γὰρ τὸν τὴν
ψυχὴν χαρισάμενον καὶ τὴν ζωὴν δωρησάμενον, ποία δικαίας ὑποψίας
πρόφασις ἦν; Πλὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν αἰτίαν τῆς ἔχθρας ἴδωμεν, ἵνα
μάθητε, ὅτι καὶ τῆς νίκης οὐκ ἔλαττον καὶ διὰ ταῦτα τιμᾶσθαι δίκαιος
ἦν, δι' ἅπερ ὑπωπτεύετο καὶ ἐπεβουλεύετο μετὰ ταῦτα. Τίς οὖν ἡ αἰτία
30 τῆς ὑποψίας ἦν; Ἐπειδὴ τοῦ βαρβάρου τὴν κεφαλὴν ἔλαβε καὶ τὰ λάφυ-
ρα ἔχων ἐπανήει, «ἐξῆλθον αἱ χορευούσαι», φησὶν, «ἄδουσαι καὶ λέ-
γουσαι· Ἐπάταξε Σαοὺλ ἐν χιλιάσιν αὐτοῦ, καὶ Δαυῖδ ἐν μυριάσιν αὐ-
τοῦ. Καὶ ὠργίσθη Σαοὺλ, καὶ ἦν ὑποβλεπόμενος τὸν Δαυῖδ ἀπὸ τῆς
ἡμέρας ἐκείνης καὶ ἐπέκεινα». Τίνος ἔνεκεν, εἶπέ μοι; Μάλιστα μὲν
35 γὰρ, εἰ καὶ ἀδίκως ταῦτα ἐλέγετο, οὐδὲ οὕτω πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς δια-

3. Α' Βασ. 17,32.

4. Ἐννοεῖ τὴ ζωὴ τοῦ Σαοὺλ.

5. Α' Βασ. 18,6-9.

λοῦσε μόνο μὲ τὰ ἔργα του ὕστερα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ μὲ λόγια τὸν παρηγοροῦσε καὶ τὸν ἐπεισε νὰ ἀναθαρρήσει καὶ νὰ ἔχει καλὰς ἐλπίδες γιὰ τὸ μέλλον, λέγοντάς του· «ὡς μὴ πτοηθεῖ ἡ καρδιά τοῦ κυρίου μου ἀπὸ αὐτόν, γιὰτὶ ὁ δοῦλος σου θὰ πάει καὶ θὰ πολεμήσει μὲ αὐτόν τὸν ἀλλόφυλο»³.

Εἶναι μικρὸ αὐτό, πὲς μου, ἐνῶ δὲν εἶχε καμμιά ἀνάγκη, νὰ θυσιάσει τὴ ζωὴ του, καὶ γιὰ τὴν ὠφέλεια ἐκείνων νὰ πηδήσει ἀνάμεσα στοὺς ἐχθρούς, χωρὶς νὰ εὐεργετήθηκε ποτὲ ἀπ' αὐτούς; Δὲν ἔπρεπε αὐτὸς μετὰ ἀπὸ αὐτὰ νὰ ὀνομασθεῖ κύριος καὶ νὰ ἀναγορευθεῖ κοινὸς σωτήρας τῆς πόλεως, αὐτὸς ποὺ καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας καὶ τὸ ἔδαφος καὶ τὴ ζωὴ ὄλων, μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, διέσωσε; Ποιά ἄλλη ἀπ' αὐτὴ τὴν εὐεργεσία ἦταν μεγαλύτερη; Γιὰτὶ δὲν ἔκανε τὴν εὐεργεσία αὐτὴ γιὰ χρήματα, οὔτε γιὰ δόξα καὶ ἐξουσία, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ του⁴, καὶ τὸν ἔσωσε κυριολεκτικὰ ἀπὸ τὶς πύλες τοῦ θανάτου, καὶ ὅσο ἐξηρτῶταν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἐξαιτίας του ζοῦσε ὁ βασιλιάς καὶ εἶχε τὴν ἐξουσία. Μὲ τί ὅμως τὸν ἀντάμειψε στὴ συνέχεια; Γιὰτὶ, ἐὰν κανεὶς προσέξει αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων, οὔτε κι ἂν ἀκόμα ἔπαιρνε τὸ διάδημα ἀπὸ τὸ κεφάλι του καὶ τὸ ἔβαζε στὸ κεφάλι τοῦ Δαβὶδ, δὲν θὰ ἀνταπέδιδε ποτὲ τὴν ἀξία, ἀλλὰ θὰ χρεωστοῦσε τὸ περισσότερο μέρος αὐτῆς. Γιὰτὶ ἐκεῖνος τοῦ χάρισε καὶ τὴ ζωὴ καὶ τὴ βασιλεία, ἐνῶ αὐτὸς θὰ τοῦ παραχωροῦσε μόνο τὴ βασιλεία.

Ἄλλὰ ἄς δοῦμε τίς ἀμοιβὲς αὐτοῦ. Ποιὲς λοιπὸν ἦταν αὐτές; Ἀπὸ ἐκείνη τὴ μέρα τὸν ὑποψιαζόταν καὶ τὸν ὑπέβλεπε. Ἐξαιτίας τίνος καὶ γιὰτὶ; Γιὰτὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε καὶ τὴν αἰτία τῆς ὑποψίας. Διότι, ὅ,τι καὶ νὰ πεῖ κανεὶς, δὲν εἶναι δίκαιο. Γιὰτὶ σ' αὐτόν ποῦ τοῦ χάρισε τὴν ψυχὴ καὶ τοῦ δώρησε τὴ ζωὴ, ποιά δικαιολογία θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρχει γιὰ δίκαιη ὑποψία; Ἄλλὰ ἄς δοῦμε καὶ τὴν αἰτία τῆς ἐχθρότητας, γιὰ νὰ μάθετε ὅτι θὰ ἦταν δίκαιο νὰ τιμηθεῖ καὶ γι' αὐτά, γιὰ τὰ ὅποια τὸν ὑποπευόταν καὶ τὸν ἐπιβουλεύοταν ἀργότερα, ὄχι λιγότερο ἀπὸ ὅ,τι γιὰ τὴ νίκη. Ποιά λοιπὸν ἦταν ἡ αἰτία τῆς ὑποψίας; Ὅταν πῆρε τὸ κεφάλι τοῦ βάρβαρου καὶ ἐπέστρεψε κρατώντας τὰ λάφυρα, «βγῆκαν», λέει, «οἱ κοπέλλες τῆς χορωδίας τραγουδώντας καὶ λέγοντας· ὁ Σαοὺλ σκότωσε χιλιάδες καὶ ὁ Δαβὶδ μυριάδες. Ὁργίσθηκε τότε ὁ Σαοὺλ καὶ ὑπέβλεπε τὸν Δαβὶδ ἀπὸ τὴ μέρα ἐκείνη καὶ ἐξῆς»⁵. Ἐξαιτίας τίνος, πὲς μου; Διότι καὶ ἂν ἀκόμα αὐτὰ λέγονταν ἄδικο, δὲν ἔπρεπε νὰ φερθεῖ πρὸς αὐτόν μὲ τόσο μίσος, ἀλλὰ μαθαίνοντας ἀπὸ ὅσα ἔγιναν τὸ ἐνδιαφέρον του, καὶ ὅτι χωρὶς νὰ τὸν ἀναγκάζει κανεὶς κι

τεθῆναι ἔδει, ἀλλ' ἀπὸ τῶν γεγενημένων τὴν εὐνοίαν αὐτοῦ μαθόντα, καὶ ὅτι μηδενὸς ἀναγκάζοντος, μηδὲ βιαζομένου, ἐξ οἰκείας εὐνοίας τοσοῦτον ὑπέμεινε κίνδυνον, μηδὲν μηκέτι λοιπὸν ὑποπτεῦειν περὶ αὐτοῦ πονηρόν. Νυνὶ δὲ καὶ τὸ δίκαιον εἶχον αἱ εὐφημιαί· καὶ εἰ χρῆ τι θαυμα-
 5 στὸν εἰπεῖν, τῷ Σαοὺλ ἐχαρίσαντο μᾶλλον, ἢ τῷ Δαυῖδ ταῦτα λέγουσαι· καὶ ἀγαπᾶν αὐτὸν ἐχρῆν, ὅτι τὰς χιλιάδας γοῦν ἔδωκαν αὐτῷ. Τί οὖν ἀγανακτεῖ, ὅτι ἔδωκαν τὰς μυριάδας ἐκείνῳ; Εἰ μὲν γὰρ ἦν τι συντελέσας εἰς τὸν πόλεμον καὶ μικρὰν γοῦν τινα μοῖραν εἰσενεγκῶν, καλῶς ταῦτα ἐλέγετο, ὅτι «Σαοὺλ ἐν χιλιάσι, καὶ Δαυῖδ ἐν μυριάσιν», εἰ δὲ αὐ-
 10 τὸς μὲν δεδοικῶς καὶ τρέμων ἔνδον ἐκάθητο, καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀποθανεῖσθαι προσδοκῶν, οὗτος δὲ τὸ πᾶν εἰργάσατο, πῶς οὐκ ἄτοπον ἦν, τὸν μηδὲν εἰς τοὺς κινδύνους ἐκείνους συμβαλλόμενον ἀγανακτεῖν, ὅτι μὴ τὸ πλεόν τῆς εὐφημίας ἔλαβεν; Εἰ γὰρ ἀγανακτεῖν ἐχρῆν, τὸν Δαυῖδ ἀγανακτεῖν ἔδει, ὅτι τὸ πᾶν αὐτὸς κατορθώσας, μεριστὴν ἕτερον
 15 ἔσχε τῆς εὐφημίας.

γ'. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲν τούτων λέγω, ἀλλ' ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι· ἔστω κακῶς πεποηκέναι τὰς γυναικας καὶ ἐγκλημάτων ἀξίας εἶναι καὶ κατηγορίας· τί ταῦτα πρὸς τὸν Δαυῖδ; Οὐ γὰρ δὴ τὰ ἄσματα αὐτὸς συνέθεκεν, οὐδὲ ἐκείνας λέγειν ἄπερ ἔλεγον αὐτὸς ἀνέπεισεν, οὐδὲ κατεσκεύασε
 20 τοῦτον τὸν τρόπον γενέσθαι τῆς εὐφημίας. Ὡστε, εἰ καὶ ἀγανακτεῖν ἔδει, ἐκείναις ἐχρῆν ἀγανακτεῖν, οὐ τῷ κοινῷ τῆς πόλεως εὐεργέτη καὶ μυρίων στεφάνων ἀξίῳ. Ὁ δέ, ἐκείνας ἀφείς, ἐπὶ τοῦτον ἦει. Καὶ εἰ μὲν ἀπὸ τῆς εὐφημίας ἐκείνης ἐπαρθεῖς ὁ μακάριος ἐφθόνει τῷ κρατοῦντι καὶ ὕβριζεν εἰς αὐτὸν καὶ διέπτυσεν αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, τάχα εἶχε τινα
 25 λόγον ὁ φθόνος, εἰ δὲ ἐπιεικέστερος ἐγίνετο καὶ πρῶτερος καὶ τὴν τῶν ἀρχομένων ἔμενε διατηρῶν τάξιν, ποίαν εἶχε δικαίαν πρόφασιν ἢ λύπη; Ὅταν μὲν γὰρ ὁ τιμώμενος ἐπαίρηται κατὰ τοῦ παρευδοκιμουμένου καὶ διατελῆ ταῖς τιμαῖς εἰς ὕβριν κεχρημένος ἐκείνου, λαμβάνει τινὰ ἀφορμὴν τὸ πάθος, ὅταν δὲ μένη τιμῶν, μᾶλλον δὲ θεραπέων μειζό-
 30 νως καὶ εἴκων ἐν ἅπασιν, ποίαν ἂν ἔχοι πρόφασιν ἢ βασκανία λοιπόν;

Ὡστε, εἰ καὶ μηδὲν αὐτῷ κατώρθωται ἕτερον, δι' αὐτὸ τοῦτο μειζόνως αὐτὸν ἀγαπᾶν ἔδει, ὅτι, τοσαύτην ἀφορμὴν λαβὼν πρὸς τυραννίδος ἐπίθεσιν, ἔμενε τὴν αὐτῷ πρέπουσαν ἐπιεικείαν διατηρῶν. Οὐδὲ γὰρ δὴ μόνον τὰ πρότερα, ἀλλ' οὐδὲ τὰ μετὰ ταῦτα πολλῶ μείζονα ὄντα

οὔτε νὰ τὸν βιάζει, ἀπὸ δικό του ἐνδιαφέρον ὑπέστη αὐτὸν τὸν κίνδυνον, νὰ μὴν ὑποπτεύεται ποτὲ πιά τίποτα τὸ πονηρὸ γι' αὐτόν. Τώρα ὅμως εἶχαν καὶ δίκαιο οἱ ἐπευφημίες· καὶ ἂν πρέπει νὰ ποῦμε κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστο, ἦταν περισσότερο χαριστικὲς ὑπὲρ τοῦ Σαοῦλ, παρὰ ὑπὲρ τοῦ Δαβίδ, λέγοντας αὐτὰ πού ἔλεγαν· καὶ ἔπρεπε νὰ τὸν ἀγαπᾶ, ἐπειδὴ τοῦ ἀπέδωσαν τὶς χιλιάδες. Γιατί λοιπὸν ἀγανακτεῖ, ἐπειδὴ ἀπέδωσαν τὶς μυριάδες σ' ἐκεῖνον; Διότι, ἐὰν εἶχε συντελέσει κατὰ τι καὶ αὐτὸς στὸν πόλεμον καὶ εἶχε συνεισφέρει ἓνα μικρὸ ἔστω μέρος, καλῶς λεγόταν ὅτι «ὁ Σαοῦλ ἐσκότωσε χιλιάδες, καὶ ὁ Δαβὶδ μυριάδες», ἐφόσον ὅμως αὐτὸς καθόταν μέσα φοβισμένος καὶ τρέμοντας, περιμένοντας κάθε μέρα νὰ πεθάνει, ἐνῶ ἐκεῖνος διεξήγαγε τὰ πάντα, δὲν εἶναι ἄδικο νὰ ἀγανακτεῖ αὐτὸς πού δὲν πῆρε μέρος στοὺς κινδύνους ἐκεῖνους, ἐπειδὴ δὲ εἶχε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐπευφημίας; Γιατί, ἐὰν ἔπρεπε νὰ ἀγανακτεῖ, ἔπρεπε ὁ Δαβὶδ νὰ ἀγανακτεῖ, γιατί, ἂν καὶ αὐτὸς κατόρθωσε τὸ πᾶν, μοιράστηκε μὲ ἄλλον τὴν ἐπευφημία.

3. Ὅμως δὲν λέω τίποτα ἀπὸ αὐτὰ, ἀλλὰ ἐκεῖνο θὰ μπορούσα νὰ πῶ ἔστω ὅτι κακῶς ἐνήργησαν οἱ γυναῖκες καὶ εἶναι ἄξιες παραβάσεως καὶ κατηγορίας· τί σχέση ἔχουν αὐτὰ μὲ τὸν Δαβὶδ; Διότι οὔτε αὐτὸς συνέθεσε τὰ ἄσματα, οὔτε ἔπεισε ἐκεῖνες νὰ ποῦν αὐτὰ πού ἔλεγαν, οὔτε ὄρισε νὰ γίνουν οἱ ἐπευφημίες μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Ὡστε, ἐὰν ἔπρεπε νὰ ἀγανακτεῖ, ἔπρεπε νὰ ἀγανακτεῖ ἐναντίον ἐκεῖνων, ὄχι ἐναντίον τοῦ κοινοῦ εὐεργέτη τῆς πόλεως, πού ἦταν ἄξιός γιὰ μυριάδες στεφάνια. Αὐτὸς ὅμως, ἀφήνοντσα ἐκεῖνες, στράφηκε ἐναντίον αὐτοῦ. Καὶ ἐὰν βέβαια, παίρνοντάς το ἐπάνω του ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἐπευφημία ὁ μακάριος, φθονοῦσε τὸν ἄρχοντα καὶ τὸν ἔβριζε καὶ περιφρονοῦσε τὴ βασιλικὴν του ιδιότητα, θὰ εἶχε κάποιον λόγον ἢ ζήλεια του, ἐφόσον ὅμως γινόταν πιὸ ἐπιεικὴς καὶ πρᾶος καὶ ἐξακολουθοῦσε νὰ διατηρεῖ τὴν ὑποταγὴν τῶν ὑπηκόων, ποιά δίκαιη πρόφασις εἶχε ἡ λύπη του; Γιατί, ὅταν αὐτὸς πού τιμᾶται τὸ παίρνει ἐπάνω του εἰς βάρος ἐκεῖνου πού ἔχει παράλληλα μ' αὐτὸν καλὴ φήμη, καὶ χρησιμοποιεῖ τὶς τιμὰς γιὰ νὰ βρῖσει ἐκεῖνον, ἔχει κάποια ἀφορμὴ τὸ πάθος, ὅταν ὅμως ἐξακολουθεῖ νὰ τιμᾶ, ἢ καλύτερα νὰ τὸν ὑπηρετεῖ περισσότερο καὶ νὰ ὑποκύπτει σὲ ὅλα, ποιά δικαιολογία μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ φθόνος;

Ὡστε, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἔκανε τίποτα ἄλλο, μόνο γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τὸν ἀγαπᾶ περισσότερο, διότι, ἂν καὶ εἶχε τόσο μεγάλη ἀφορμὴ νὰ ἐπιτεθεῖ πρὸς τὴν τυραννικὴν του ἐξουσίαν, ἐξακολουθοῦσε νὰ διατηρεῖ ἀπέναντί του τὴν πρέπουσα στάση. Καὶ ὄχι μόνο τὰ προηγούμενα.

ἐπῆρεν αὐτόν. Ποῖα δὴ ταῦτα; «Ἦν Δαυῖδ συνιών», φησίν, «ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, καὶ Κύριος παντοκράτωρ μετ' αὐτοῦ, καὶ πᾶς Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας ἠγάπων τὸν Δαυῖδ, ὅτι αὐτὸς ἐξεπορεύετο καὶ εἰσεπορεύετο πρὸ προσώπου τοῦ λαοῦ. Καὶ Μελχὼλ ἡ θυγάτηρ Σαοὺλ καὶ πᾶς Ἰσ-
5 ραὴλ ἠγάπα αὐτόν. Καὶ συνῆκε παρ' ἅπαντας τοὺς δούλους Σαοὺλ· καὶ ἐτιμήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ σφόδρα. Καὶ Ἰωνάθαν υἱὸς Σαοὺλ ἠγάπα τὸν Δαυῖδ σφόδρα». Ἄλλ' ὅμως τὸν δῆμον ἅπαντα καὶ τὴν οἰκίαν τοῦ βασι-
λέως οἰκειωσάμενος, καὶ κρατῶν ἐν τοῖς πολέμοις πανταχοῦ, καὶ οὐ-
δαμοῦ διαμαρτάνων, καὶ τοιαύτας ἀντὶ τῶν εὐεργεσιῶν ἐκείνων ἀπο-
10 λαβῶν τὰς ἀμοιβάς, οὐκ ἐξετραχηλίζετο, οὐδὲ ἐπεθύμει τῆς βασιλείας, οὐδὲ ἠμύνατο τὸν ἐχθρόν, ἀλλ' ἔμενε εὐεργετῶν καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ πολέμους κατορθῶν. Τίνα οὐκ ἂν ἔπεισε ταῦτα ἐκτεθριωμένον καὶ ἄγριον καταθέσθαι τὴν ἐχθραν καὶ ἀπαλλαγῆναι τῆς βασκανίας; Ἄλλὰ τὸν ὠμὸν ἐκείνον καὶ ἀπάνθρωπον οὐδὲν τούτων ἔπεισεν, ἀλλά, πρὸς
15 ἅπαντα ἀποτυφλωθεὶς καὶ τῇ βασκανίᾳ τὴν ψυχὴν ἐπιδούς, ἀνελεῖν αὐ-
τὸν ἐπιχειρεῖ· καὶ τί ποιοῦντα; (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ μεῖζον καὶ θαυμα-
στόν). Ψάλλοντα καὶ καταστέλλοντα αὐτοῦ τὴν μανίαν. «Δαυῖδ ἔψαλλε τῇ χειρὶ αὐτοῦ», φησίν, «ὡς καθ' ἐκάστην ἡμέραν· καὶ τὸ δόρυ ἐν τῇ
χειρὶ Σαοὺλ· καὶ ἦρε Σαοὺλ τὸ δόρυ καὶ εἶπε· πατάξω ἐν Δαυῖδ· καὶ
20 ἐπάταξεν ἐν τῷ τοίχῳ· καὶ ἐξέκλινε Δαυῖδ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ δίς».

Ἔρα ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν μεῖζονα τούτων πονηρίας ὑπερβολήν;

Ἦν οὖν καὶ τὰ μετὰ ταῦτα. Ἦν ἄρτι τῶν πολεμίων ἀπελαθέντων καὶ τῆς πόλεως ἑαυτὴν ἀνακτησαμένης καὶ πάντων ἐπινίκια θυόντων, τὸν εὐεργέτην καὶ σωτῆρα καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων αἴτιον ἀνελεῖν ἐπεχει-
25 ρησε ψάλλοντα, καὶ οὐδὲ τῆς εὐεργεσίας ἢ ὑπόθεσις τὸν μεμνηνότα καὶ παραπαίοντα κατέστειλεν ἐκείνον, ἀλλὰ καὶ ἅπαξ καὶ δις ἠκόντισε, βουλόμενος ἀνελεῖν. Καὶ τοιαύτας αὐτῷ ἀντὶ τῶν κινδύνων τὰς ἀμοι-
βὰς ἐδίδου. Καὶ πολλὰκις τοῦτο ἐποίησε καὶ οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ. Ὁ δὲ ἅγιος ἐκείνος καὶ μετὰ ταῦτα πάντα ἔμενε τὰ ἐκείνου θεραπεύων καὶ
30 ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ κινδυνεύων, καὶ παραταττόμενος ἐν τοῖς πο-
λέμοις ἅπασιν καὶ τὸν ἑαυτοῦ διασώζων σφαγέα τοῖς οἰκείοις κινδύνοις, καὶ οὔτε ἐν ῥήμασιν, οὔτε ἐν πράγμασιν ἐλύπησε τὸν ἄγριον θῆρα ἐκεῖ-
νον, ἀλλὰ πρὸς πάντα εἶκε καὶ ὑπήκουε, καὶ τὸ ὀρισθὲν αὐτῷ τῆς νίκης

6. Α' Βασ. 18,14. 16. 20. 30.

7. Α' Βασ. 18,11.

ἀλλὰ οὔτε καὶ αὐτὰ ποὺ ἐπηκολούθησαν, ποὺ ἦταν πολὺ μεγαλύτερα, τὸν ἔκαναν νὰ ὑπερηφανευθεῖ. Ποιὰ ὅμως ἦταν αὐτά; «Ὁ Δαβὶδ ἦταν», λέει, «συνετὸς σ' ὄλες τις ἐνέργειές του καὶ ὁ Κύριος ὁ Παντοκράτορας ἦταν μαζί του, καὶ ὅλοι οἱ Ἰσραηλιῆτες καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀγαποῦσαν τὸν Δαβὶδ, γιατί ἐπικοινωνοῦσε μὲ τὸν λαὸ καὶ πηγαινοερχόταν ἀνάμεσά τους. Καὶ ἡ Μελχὼλ, ἡ θυγατέρα τοῦ Σαοὺλ καὶ ὀλόκληρος ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς τὸν ἀγαποῦσε. Καὶ τὸ κατάλαβε αὐτὸ ὁ Σαοὺλ ἀπὸ ὄλους τοὺς δούλους, καὶ τιμήθηκε τὸ ὄνομά του πάρα πολὺ. Καὶ ὁ Ἰωνάθαν, ὁ γιὸς τοῦ Σαοὺλ, ἀγαποῦσε πάρα πολὺ τὸν Δαβὶδ»⁶. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καὶ εἶχε πάρει μὲ τὸ μέρος του ὅλο τὸν λαὸ καὶ τὴν οἰκία τοῦ βασιλιᾶ, καὶ μολονότι νικοῦσε στοὺς πολέμους παντοῦ, καὶ πουθενὰ δὲν ἐσφαλλε, καὶ μολονότι δεχόταν τέτοιες ἀμοιβές γιὰ τὶς εὐεργεσίες του ἐκεῖνες, δὲν παραφερόταν, οὔτε ἐπιθυμοῦσε νὰ πάρει τὴ βασιλεία, οὔτε ἀμυνόταν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ του, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ τὸν εὐεργετῇ καὶ νὰ κερδίζει τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ πολέμους. Ποιὸν ἐξαγριωμένο καὶ θηριώδη δὲν θὰ τὸν ἐπειθαν αὐτὰ νὰ σταματήσει τὴν ἔχθρα καὶ νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ φθόνο; Ὅμως ἐκεῖνον τὸν ὠμὸ καὶ ἀπάνθρωπο τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸν ἐπεισε, ἀλλὰ τυφλωμένος πρὸς ὅλα καὶ ἔχοντας δοσμένη τὴν ψυχὴ του στὸ φθόνο, προσπαθοῦσε νὰ τὸν σκοτώσει, τὴν στιγμή ποὺ ἔκανε τί; (γιατί αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλύτερο καὶ ἀξιοθαύμαστο). Τὴ στιγμή ποὺ ἔψαλλε καὶ καταπράυνε τὴ μανία του. «Ὁ Δαβὶδ ἔπαιζε τὸ ψαλτήριον μὲ τὸ χέρι του», λέει, «ὅπως ἔκανε κάθε μέρα· καὶ ὁ Σαοὺλ κρατοῦσε τὸ δόρατο στὸ χέρι του· καὶ σήκωσε ὁ Σαοὺλ τὸ δόρατο καὶ εἶπε· θὰ σκοτώσω τὸν Δαβὶδ· καὶ χτύπησε τὸν τοῖχο· καὶ ἔγειρε ὁ Δαβὶδ δύο φορὲς καὶ γλίτωσε»⁷. Θὰ μπορούσε ἄραγε νὰ ἔχει κανένας μεγαλύτερη κακία ἀπὸ αὐτήν;

Πρόσεχε ὅμως καὶ τὰ στη συνέχεια. Ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ πρόσφατα εἶχαν ἐκδιωχθεῖ καὶ ἡ πόλις εἶχε ἀνακαταληφθεῖ, καὶ ἐνῶ ὅλοι θυσιάσαν τὰ ἐπινίκια, ἐπιχείρησε νὰ σκοτώσει τὸν εὐεργέτη καὶ σωτήρα καὶ τὸν αἴτιον ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν, καθὼς ἔψαλλε, καὶ δὲν καταπράυνε ἐκεῖνον τὸν μανιασμένο ποὺ παραπατοῦσε οὔτε ἡ ὑπόθεσις τῆς εὐεργεσίας, παρὰ ἔρριξε δύο φορὲς τὸ ἀκόντιον ἐναντίον του, θέλοντας νὰ τὸν σκοτώσει. Τέτοιες λοιπὸν ἀμοιβές τοῦ ἔδιδε γιὰ τοὺς κινδύνους. Καὶ τὸ ἔκανε αὐτὸ πολλὰς φορὲς καὶ ὄχι μόνο μιὰ μέρα. Ὅμως ὁ ἅγιος ἐκεῖνος καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ συνέχιζε νὰ τὸν ὑπηρετῇ καὶ κινδύνευε γιὰ τὴν σωτηρία του καὶ ἔπαιρνε μέρος σὲ ὅλους τοὺς πολέμους καὶ διέσωζε τὸν σφαγέα του μὲ δικούς του κινδύνους, καὶ οὔτε μὲ λόγια, οὔτε

ἐπαθλον οὐ λαβῶν, ἀλλ' ἀποστερηθεὶς τὸν μισθὸν τῶν κινδύνων ἐκείνων, οὐδὲ λόγῳ ποτὲ ἐνεκάλεσεν, οὐ τοῖς στρατιώταις, οὐ τῷ βασιλεῖ· οὐ γὰρ ἐπὶ μισθῷ ταῦτα ἐπραττεν ἀνθρωπίνῳ, ἀλλὰ τὴν ἄνωθεν ἐκδεχόμενος ἀμοιβήν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι οὐκ ἀπήτησε τὸν μισθόν, ἀλλ' ὅτι καὶ διδόμενον διεκρούσατο διὰ πολλὴν ταπεινοφροσύνης ὑπερβολήν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Σαοὺλ πάντα κινῶν καὶ πραγματευόμενος οὐκ ἴσχυσεν αὐτὸν ἀνελεῖν, ράπτει τὸν διὰ τοῦ γάμου δόλον καὶ καινόν τινα προικὸς καὶ ἔδνων ἐπινοεῖται τρόπον. «Οὐ γὰρ βούλεται», φησὶν, «ὁ βασιλεὺς ἔδνα, ἀλλ' ἡ ἑκατὸν ἀκροβυστίας ἐκδι-
10 κῆσαι εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ βασιλέως». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἄνελέ μοι, φησὶν, ἑκατὸν ἀνδρας, καὶ τοῦτο ἀντὶ τῶν ἔδνων ἔσται μοι. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, βουλόμενος αὐτὸν προφάσει τοῦ γάμου παραβαλεῖν τοῖς ἐχθροῖς.

δ'. Ἄλλ' ὁμοίως ὁ Δαυῖδ κατὰ τὴν αὐτοῦ πραότητα τὰ πράγματα κρί-
15 νων, διεκρούσατο τὸν γάμον, οὐ διὰ τὸν κίνδυνον, οὐδὲ διὰ τὸν φόβον τῶν πολεμίων, ἀλλὰ διὰ τὸ νομίζειν ἀνάξιον ἑαυτὸν εἶναι τῆς πρὸς ἐκεῖνον συγγενείας, καὶ ταῦτ' ἀντὶ τὸν δούλους αὐτοῦ λέγει τὰ ῥήματα· «εἰ κοῦφόν ἐστιν ἐν ὀφθαλμοῖς ὑμῶν ἐπιγαμβρεῦσαί με τῷ βασιλεῖ· ἐγὼ δὲ ἀνὴρ ταπεινὸς καὶ οὐκ ἔντιμος». Καὶ μὴν ὀφειλὴ τὸ πρᾶγμα ἦν
20 καὶ μισθὸς καὶ ἀνταπόδοσις τῶν πόνων· ἀλλ' οὕτως ἦν συντετριμμένη ἔχων τὴν καρδίαν, ὡς μετὰ τὸσαῦτα κατορθώματα καὶ λαμπρὰν οὕτω νίκην καὶ ὑπόσχεσιν ὡμολογημένην, ἀνάξιον εἶναι νομίζειν τοῦ λαβεῖν τὸν ὀφειλόμενον αὐτῷ μισθόν· καὶ ταῦτα ἐνόμιζε, πάλιν μέλλον κινδυνεύειν. Ἐπειδὴ δὲ τῶν πολεμίων ἐκράτησε καὶ τὴν θυγατέρα ἔλαβε τοῦ
25 βασιλέως, πάλιν «ἔπαλλεν ὁ Δαυῖδ καὶ ἐζήτηε Σαοὺλ τοῦ πατάζει αὐτὸν ἐν τῷ δόρατι, καὶ ἐπάταξε· καὶ ἐξέκλινεν ὁ Δαυῖδ καὶ ἐπάταξε τὸ δόρυ ἐν τῷ τοίχῳ».

Τίνα οὐκ ἂν καὶ τῶν σφόδρα φιλοσοφεῖν ἐπισταμένων εἰς θυμὸν ταῦτα ἐξήνεκε, καὶ εἰ μὴδὲν ἕτερον, τῆς οἰκείας προνοοῦντα ἀσφαλείας
30 ἔπεισεν ἀνελεῖν τὸν ἀδίκως ἐπιβουλεύοντα; Οὐδὲ γὰρ φόνος τὸ πρᾶγμα λοιπὸν ἦν, ἀλλὰ καὶ οὕτω τὸ μέτρον τοῦ νόμου τότε ὑπερβαίνειν ἔμελλεν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ ἐξορῦττειν ἐκέλευεν, οὗτος δέ, εἰ καὶ ἔσφαζεν, ἀντὶ τριῶν φόνων ἓνα εἰργάζετο, τριῶν φόνων

8. Α' Βασ. 18,25.

9. Α' Βασ. 18,23.

10. Α' Βασ. 19,9-10.

μὲ πράξεις του στενοχώρησε τὸ ἄγριο ἐκεῖνο θηρίο, ἀλλὰ σ' ὅλα ὑποχωροῦσε καὶ ὑπάκουε, καὶ ἐνῶ δὲν ἔλαβε τὸ ἔπαθλο τῆς νίκης ποὺ ὀρίσθηκε γι' αὐτόν, ἀλλὰ στερήθηκε τὴν ἀμοιβὴ ἐκείνων τῶν κινδύνων, οὔτε μὲ λόγο τὸν κατηγορήσε ποτέ, οὔτε στοὺς στρατιῶτες, οὔτε στὸ βασιλιά· γιατί αὐτὰ δὲν τὰ ἔκανε γιὰ ἀμοιβὴ ἀνθρώπινη, ἀλλὰ περιμένοντας τὴν οὐράνια ἀνταμοιβή. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ ἀξιοθαύμαστο, τὸ ὅτι δὲν ἀπήτησε τὴν ἀμοιβὴ του, ἀλλὰ κι ὅταν τοῦ δόθηκε, τὴν ἀρνήθηκε ἀπὸ ὑπερβολικὴ ταπεινοφροσύνη. Ὅταν ὁμοῦς ὁ Σαοὺλ, κάνοντας καὶ ἐπιχειρώντας τὰ πάντα, δὲν μπόρεσε νὰ τὸν σκοτώσει, σκέφτηκε τὸ δόλο τοῦ γάμου καὶ ἐπινοήσε ἕνα πρωτοφανῆ τρόπο προίκας καὶ γαμηλίων δώρων. Γιατί λέει, «δὲν θέλει ὁ βασιλιάς γαμήλια δώρα, παρὰ μόνο ἑκατὸ ἀκροβυστίες ἄλλοφύλων, γιὰ νὰ ἐκδικηθεῖ ἔτσι τοὺς ἐχθροὺς τοῦ βασιλιᾶ»⁸. Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς· σκοτώσέ μου, λέει, ἑκατὸ ἄνδρες καὶ αὐτὸ μοῦ ἀρκεῖ ὡς γαμήλιο δῶρο. Αὐτὸ τὸ ἔλεγε, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τὸν παραδώσει στοὺς ἐχθροὺς.

4. Ὁ Δαβὶδ ὁμοῦς κρίνοντας τὰ πράγματα μὲ τὴ δική του πραότητα, ἀπέκρουσε τὸν γάμο, ὄχι ἐξαιτίας τοῦ κινδύνου, οὔτε ἀπὸ τὸ φόβο τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ ἐπειδὴ θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του ἀνάξιο νὰ γίνῃ συγγενῆς του, καὶ γι' αὐτὸ λέγει στοὺς δούλους του τὰ ἐξῆς λόγια· «δὲν σᾶς φαίνεται καὶ σᾶς ἀνόητο νὰ γίνω γαμπρὸς τοῦ βασιλιᾶ; Ἐγὼ εἶμαι ἄνθρωπος ἄσημος καὶ ὄχι διάσημος»⁹. Καὶ βέβαια τὸ πρᾶγμα ἦταν χρέος καὶ μισθὸς καὶ ἀνταμοιβὴ γιὰ τὰ ὅσα ὑπέφερε, ἀλλὰ εἶχε τόσο ταπεινὴ καρδιά, ὥστε μετὰ ἀπὸ τόσα κατορθώματα καὶ τόσο περιφανῆ νίκη καὶ ὁμολογημένη ὑπόσχεση, νὰ νομίζει ὅτι εἶναι ἀνάξιος νὰ πάρῃ τὸν ὀφειλόμενο μισθὸ. Καὶ αὐτὰ πιστεῦε, ἐνῶ πάλι ἐπρόκειτο νὰ κινδυνεύσει. Ὅταν ὁμοῦς ἐπιβλήθηκε στοὺς ἐχθροὺς καὶ πῆρε τὴ θυγατέρα τοῦ βασιλιᾶ, πάλι «ὁ Δαβὶδ ἐπαιξε τὸ ψαλτήριον καὶ ὁ Σαοὺλ προσπαθοῦσε νὰ τὸν χτυπήσει μὲ τὸ δόρατο, καὶ τοῦ ἔρριξε· παρεξέκλινε ὁμοῦς ὁ Δαβὶδ, καὶ χτύπησε τὸ δόρατο στὸν τοῖχον»¹⁰.

Ποιόν δὲν θὰ ἔκαναν αὐτὰ νὰ θυμώσει καὶ ἀπὸ ἐκείνους ἀκόμα ποὺ γνωρίζουν νὰ ἀντιμετωπίζουν μὲ μεγάλη φιλοσοφικότητα τὸ θυμὸ, καὶ δὲν θὰ τὸν ἐπειθαν, καὶ ἂν γιὰ τίποτε ἄλλο, γιὰ λόγους προσωπικῆς ἀσφάλειας, νὰ σκοτώσει ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἐπιβουλεύεται ἄδικα; Καὶ δὲν ἐπρόκειτο κἂν γιὰ φόνο, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ πάλι θὰ ξεπερνοῦσε τότε τὸ μέτρο τοῦ νόμου. Γιατί ὁ νόμος διέτασσε νὰ βγάξουν «ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ», ἐνῶ αὐτός, καὶ ἂν ἀκόμα τὸ ἔσφαζε, θὰ ἔκανε ἕνα φόνο ἀντὶ τριῶν, τριῶν φόνων ποὺ δὲν ἔχα-

οὐδεμίαν εὐλογον ἔχόντων πρόφασιν. Ἄλλ' ὁμως οὐδὲν τούτων ἐπεχείρησεν, ἀλλ' ἤρεϊτο φυγεῖν μᾶλλον καὶ τῆς πατρῴας οἰκίας ἐκπεσεῖν καὶ πλανήτης εἶναι καὶ δραπετευεῖν καὶ ταλειπωρούμενος τὴν ἀναγκαίαν πορίζειν τροφήν, ἢ τῷ βασιλεῖ γενέσθαι σφαγῆς αἴτιος. Οὐ γὰρ ὅπως 5 ἑαυτὸν ἐκδικήσειεν, ἀλλ' ὅπως ἐκεῖνον ἀπαλλάξειε τοῦ πάθους ἐσκόπει. Διὰ τοῦτο τῶν ὀφθαλμῶν ἑαυτὸν ὑπεξήγαγε τοῦ ἐχθροῦ, ὥστε ἀποσῦραι τὸν ὄγκον καὶ καταστεῖλαι τὴν φλεγμονὴν καὶ παραμυθῆσθαι τὴν βασκανίαν. Βέλτιον ἐμέ, φησίν, ταλαιπωρεῖσθαι καὶ μυρία πάσχειν δεινά, ἢ τοῦτον ἀδίκου σφαγῆς παρὰ τῷ Θεῷ κρίνεσθαι.

10 Ταῦτα μὴ μόνον ἀκούωμεν, ἀλλὰ καὶ μιμώμεθα, καὶ πάντα ὑπομένωμεν καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν, ὥστε ἀπαλλάξαι τοὺς ἐχθροὺς τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀπεχθείας· καὶ μὴ τοῦτο ζητῶμεν, εἰ δικαίως ἢ ἀδίκως πρὸς ἡμᾶς ἀπεχθάνονται, ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον, ὅπως μηκέτι καθ' ἡμῶν ἐχθραῖνοιεν. Καὶ γὰρ ὁ ἰατρὸς τοῦτο σκοπεῖ, ὅπως ἀπαλλάξειε τοῦ νοσήματος τὸν 15 κάμνοντα, οὐκ εἰ δικαίως ἢ ἀδίκως τὴν ἀρρωστίαν ἑαυτῷ ἐπεσπάσατο. Καὶ σὺ τοίνυν ἰατρὸς εἶ τοῦ λελυπηκότος· ἐν ζήτηι μόνον, ὅπως αὐτοῦ τὴν ἀρρωστίαν ἀνέλῃς. Ὁ καὶ ὁ μακάριος οὗτος ἐποίησε, πενίαν ἀντὶ πλούτου, ἐρημίαν ἀντὶ πατριδος, πόνους καὶ κινδύνους ἀντὶ τρυφῆς καὶ ἀδειάς, φυγὴν διηνεκῆ ἀντὶ τῆς οἴκοι μονῆς ἐλόμενος, ἵνα ἐκεῖνον ἀπαλ- 20 λάξῃ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀπεχθείας καὶ ἐχθρας. Ἄλλ' οὐδὲν οὐδὲ οὕτως ἐκέρδανεν ὁ Σαοὺλ, ἀλλ' ἐδίωκε καὶ πανταχοῦ περιηεὶ ζητῶν τὸν ἡδίκηκότα μὲν οὐδέν, ἀδικηθέντα δὲ τὰ ἔσχατα καὶ μυρία αὐτὸν ἀντὶ τούτων ποιήσαντα ἀγαθά· καὶ οὐκ εἰδώς, εἰς αὐτὰ λοιπὸν τοῦ Δαυῖδ ἐμπίπτει τὰ δίκτυα. «Ἦν γὰρ ἐκεῖ σπηλαιον», φησί, «καὶ εἰσῆλθε Σαοὺλ 25 παρασκευάσασθαι. Καὶ Δαυῖδ καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ ἐσωτέρῳ ἐκάθηντο. Καὶ εἶπον οἱ ἄνδρες Δαυῖδ πρὸς αὐτόν· Ἴδου ἡ ἡμέρα, καθὼς εἶπε Κύριος· Δίδωμι τὸν ἐχθρόν σου εἰς τὰς χεῖράς σου, καὶ ποιήσεις αὐτῷ τὸ ἀρεστὸν ἐν ὀφθαλμοῖς σου. Καὶ ἀνέστη Δαυῖδ καὶ ἀφείλε τὸ πτερύγιον τῆς διπλοῖδος Σαοὺλ λαθραίως. Καὶ μετὰ ταῦτα 30 ἐπάταξε τὸν Δαυῖδ ἡ καρδία αὐτοῦ, ὅτι ἀφείλε τὸ πτερύγιον τῆς διπλοῖδος, καὶ εἶπε Δαυῖδ πρὸς τοὺς ἄνδρας αὐτοῦ· Μηδαμῶς μοι παρὰ Κυρίου ποιῆσαι τὸ ρῆμα τοῦτο τῷ κυρίῳ μου, τῷ χριστῷ Κυρίου, ἐπενεγκεῖν τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτόν, ὅτι χριστὸς Κυρίου ἐστίν».

καμμιά εὐλογη δικαιολογία. Καὶ ὅμως δὲν ἐπιχείρησε τίποτα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ προτίμησε νὰ φύγει μᾶλλον καὶ νὰ ἐγκαταλείψει τὸ πατρικό του σπίτι καὶ νὰ περιπλανιέται καὶ νὰ δραπετεύει καὶ νὰ ταλαιπωρεῖται γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἀναγκαῖα τροφή του, παρὰ νὰ γίνεῖ αἷτιος σφαγῆς τοῦ βασιλιᾶ. Γιατὶ δὲν ἀπέβλεπε στὸ πῶς θὰ τὸν ἐκδικηθεῖ, ἀλλὰ στὸ πῶς θὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὸ πάθος τοῦ φθόνου. Γι' αὐτὸ ἔφευγε κρυφὰ ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ ἐχθροῦ, γιὰ νὰ μειώσει τὸν ὄγκο καὶ νὰ κατασιγάσει τὴ φλεγμονή καὶ νὰ καταπραῖνει τὸ φθόνον. Εἶναι καλύτερο, λέγει, νὰ ταλαιπωροῦμαι ἐγὼ καὶ νὰ ὑποφέρω μύρια δεινά, παρὰ αὐτὸς νὰ γίνεῖ ὑπόλογος ἄδικης σφαγῆς μπροστὰ στὸ Θεό.

Αὐτὰ ὄχι μόνο νὰ τὰ ἀκοῦμε, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ μιμούμαστε καὶ νὰ ὑπομένουμε καὶ νὰ κάνουμε καὶ νὰ ὑφιστάμεθα τὰ πάντα, γιὰ νὰ ἀπαλλάξουμε τοὺς ἐχθροὺς μας ἀπὸ τὴν ἐναντίον μας ἐχθρα τους. Καὶ νὰ μὴ ψάχνουμε νὰ βροῦμε ἐὰν δίκαια ἢ ἄδικα μᾶς ἐχθρεύονται, ἀλλὰ μόνο ἐκεῖνο, πῶς θὰ γίνεῖ νὰ μὴ μᾶς ἐχθρεύονται. Γιατὶ καὶ ὁ γιατρὸς τὸ ἴδιο κάνει, γιὰ νὰ ἀπαλλάξει τὸν ἄρρωστο ἀπὸ τὴν ἀρρώστια, καὶ ὄχι ἐὰν δίκαια ἢ ἄδικα ἀπέκτησε τὴν ἀσθένεια. Καὶ σὺ λοιπὸν εἶσαι γιατρὸς ἐκείνου ποὺ σὲ λύπησε· ἓνα πρᾶγμα νὰ ἐπιδιώκεις μόνο, πῶς θὰ ἐξαλείψεις τὴν ἀρρώστια του, πρᾶγμα ποὺ ἔκανε καὶ αὐτὸς ὁ μακάριος, προτιμώντας τὴ φτώχεια ἀντὶ τοῦ πλούτου, τὴν ἐρημιᾶ ἀντὶ τῆς πατρίδας του, τοὺς κόπους καὶ τοὺς κινδύνους ἀντὶ τῆς ἀπόλαυσης καὶ τῆς ἀμεριμνησίας, τὴν διαρκῆ φυγὴν, ἀπὸ τὴν παραμονὴν στὸ σπίτι του, γιὰ νὰ ἀπαλλάξει ἐκεῖνον ἀπὸ τὴν ἐναντίον του ἐχθρα καὶ τὸ μίσος. Ὅμως οὔτε ἔτσι κέρδιζε τίποτα ὁ Σαοὺλ, ἀλλὰ τὸν καταδίωκε παντοῦ καὶ περιφερόταν ἀναζητώντας αὐτὸν ποὺ δὲν τὸν εἶχε ἀδικήσει καθόλου, ἀλλ' εἶχε ἀδικηθεῖ κατάφωρα, καὶ τοῦ εἶχε κάνει γιὰ ὅλα αὐτὰ μύρια καλά. Χωρὶς ὅμως νὰ γνωρίζει πέφτει στὰ δίχτυα τοῦ Δαβίδ. Διότι λέει, «ὕπηρχε ἐκεῖ σπηλιὰ καὶ μπῆκε μέσα ὁ Σαοὺλ νὰ ἀναπαυθεῖ. Καὶ ὁ Δαβίδ μὲ τοὺς ἄνδρες του κάθονταν στὸ βάθος τῆς σπηλιᾶς. Καὶ εἶπαν οἱ ἄνδρες τοῦ Δαβίδ σ' αὐτόν· νὰ ἡ μέρα ποὺ εἶπε ὁ Κύριος· παραδίνω τὸν ἐχθρό σου στὰ χέρια σου, γιὰ νὰ τοῦ κάνεις ὅ,τι σοῦ ἀρέσει. Σηκώθηκε ὁ Δαβίδ καὶ ἔκοψε κρυφὰ τὴν ἄκρη τοῦ μανδύα τοῦ Σαοὺλ. Ὑστερα ὅμως αἰσθάνθηκε ὁ Δαβίδ τύψεις ποὺ ἀφήρεσε τὴν ἄκρη τοῦ μανδύα, καὶ εἶπε στοὺς ἄνδρες του· νὰ μὴ μοῦ ἐπιτρέψει ὁ Κύριος μὲ κανένα τρόπο νὰ κάνω τὴν πράξη αὐτὴ στὸν κύριό μου, ποὺ ἔχει χριστεῖ ἀπὸ τὸν Κύριο, νὰ βάλω δηλαδὴ ἐπάνω του τὸ χέρι μου, διότι εἶναι χρισμένος ἀπὸ τὸν Κύριο»¹¹.

Εἶδες τὰ δίκτυα τεταμένα καὶ τὸ θήραμα ἐναπειλημμένον καὶ τὸν
 κυνηγέτην ἐστῶτα καὶ πάντας ἐγκελενομένους βαπτίσει τὸ ξίφος εἰς τὸ
 τοῦ πολεμίου στηθος; **Θέα μοι λοιπὸν τὴν φιλοσοφίαν, θέα τὴν πάλην,**
 τὴν νίκην, τὸν στέφανον. Καὶ γὰρ στάδιον ἦν τὸ σπήλαιον ἐκεῖνο καὶ
 5 πάλῃ θαυμαστή τις ἐγίνετο καὶ παράδοξος. Ἐπάλαιε μὲν γὰρ ὁ Δαυῖδ,
 ἐπύκτετε δὲ ὁ θυμός, καὶ ἔπαθλον ὁ Σαουλ ἔκειτο, καὶ ἀγωνοθέτης ἦν ὁ
 Θεός· μᾶλλον δὲ οὐ πρὸς ἑαυτὸν μόνον καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἑαυτοῦ ἦν
 αὐτῷ ὁ πόλεμος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς παρόντας στρατιώτας. Εἰ γὰρ καὶ
 φιλοσοφεῖν ἤθελε καὶ φεΐδεσθαι τοῦ λελυπηκότος, εἰκὸς ἦν καὶ δεδοι-
 10 κέναι αὐτὸν ἐκείνους, μήποτε καὶ συγκόψωσιν αὐτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ,
 ἅτε λυμεῶνα καὶ προδότην αὐτὸν ὄντα τῆς αὐτῶν σωτηρίας καὶ τὸν
 κοινὸν ἐχθρὸν αὐτῶν διασώζοντα. Καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν ταῦτα κατὰ διάνοιαν
 ἕκαστον αὐτῶν δυσχεραίνοντα λέγειν· Ἐπιλανθῆται καὶ φυγάδες
 ἐγενόμεθα ἡμεῖς καὶ οἰκίας καὶ πατρίδος καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐξε-
 15 πέσομεν καὶ τῶν δυσχερῶν σοι πάντων ἐκοινωνήσαμεν, καὶ σὺ τῶν
 κακῶν τούτων τὸν αἴτιον εἰς χεῖρας λαβὼν, ἀφεῖναι διανοῆ, ἵνα μηδέ-
 ποτε τῶν κακῶν τούτων ἡμεῖς ἀναπνεύσωμεν καί, σπουδάζων τὸν
 ἐχθρὸν διασῶσαι, προδίδως τοὺς φίλους; Καὶ ποῦ ταῦτα δίκαια; Εἰ γὰρ
 τῆς ἑαυτοῦ καταφρονεῖς σωτηρίας, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας φεῖσαι ψυχῆς.
 20 Οὐ λυπεῖ σε τὰ παρελθόντα; οὐδὲ μέμνησαι τῶν κακῶν ὧν ἔπαθες
 παρ' αὐτοῦ; Διὰ τὰ μέλλοντα ἄνελε, ἵνα μὴ μείζονα καὶ χαλεπώτερα
 ὑποστῶμεν κακά'. Ταῦτα γὰρ, εἰ καὶ μὴ τοῖς ῥήμασιν ἔλεγον, ἀλλ'
 ὁμως κατὰ διάνοιαν ἐλογίζοντο καὶ ταῦτα, καὶ τούτων πλείονα ἕτερα.
 ε'. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ὁ δίκαιος ἐκεῖνος ὑπελογίζετο, ἀλλ' εἰς ἕν
 25 ἔβλεπε μόνον, ὅπως τὸν τῆς ἀνεξικακίας ἀναδήσασθαι δυνηθῆ ἑστέφα-
 νον καὶ φιλοσοφῆσαι φιλοσοφίαν τινὰ καινότεραν καὶ παράδοξον. Οὐδὲ
 γὰρ ἦν οὕτω θαυμαστόν, εἰ μόνος ὢν καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐφείσατο τοῦ λε-
 λυπηκότος, ὡς νῦν παράδοξόν ἐστίν, ὅτι παρόντων ἐτέρων αὐτῷ τοῦτο
 ἐποίησεν. Ἡ γὰρ τῶν στρατιωτῶν ἐκείνων παρουσία διπλοῦν ἐγίνετο
 30 τῇ φιλοσοφίᾳ τὸ κώλυμα. Πολλάκις γοῦν αὐτοὶ κρίναντες ὀργὴν ἀφεῖ-
 ναι καὶ συγχωρῆσαι τὰ πεπλημμελημένα τινί, ἐπειδὰν ἴδωμέν τινας πα-
 ροξύνοντας καὶ διεγείροντας, τὴν ἡμετέραν καταλύομεν κρίσιν, τοῖς
 ἐκείνων παραπειθόμενοι λόγοις. Ἄλλ' ὁ μακάριος ἐκεῖνος τοῦτο οὐκ

Εἶδες τὰ δίχτυα ἀπλωμένα καὶ τὸ θήραμα πιασμένο καὶ τὸν κυνηγὸν νὰ στέκεται καὶ ὄλους νὰ τὸν προτρέπουν νὰ βυθίσει τὸ ξίφος στὸ στήθος τοῦ ἐχθροῦ; Πρόσεχε σὲ παρακαλῶ τώρα τὴν προσεκτικὴ ἀντιμετώπιση, κοίτα τὴν πάλη, τὴ νίκη, τὸ στεφάνι. Γιατί ἡ σπηλιά ἐκείνη ἦταν στίβος καὶ γινόταν κάποια θαυμάσια καὶ παράδοξη πάλη. Πάλευε βέβαια ὁ Δαβίδ, μονομαχοῦσε ὁμως ὁ θυμὸς, ποῦ ἔπαθλο ἀποτελοῦσε ὁ Σαοὺλ καὶ ἀγωνοθέτης ἦταν ὁ Θεός· ἢ καλύτερα ὁ πόλεμος δὲν γινόταν μόνο πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν ἐπιθυμία τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς στρατιῶτες ποῦ ἦταν παρόντες. Γιατί, καὶ ἂν ἤθελε νὰ συκρατηθεῖ καὶ νὰ σπλαχνισθεῖ αὐτὸν ποῦ τὸν λύπησε, ἦταν φυσικὸ νὰ φοβᾶται καὶ ἐκείνους, μήπως καὶ τὸν κομματιάσουν μέσα στὴ σπηλιά, ἐπειδὴ ἦταν καταστροφέας καὶ προδότης τῆς σωτηρίας τους καὶ διέσωζε τὸν κοινὸ ἐχθρὸ τους. Καὶ φυσικὸ ἦταν ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς δυσανασχετώντας νὰ λέει μὲ τὸ νοῦ του τὰ ἐξῆς: "Ἐμεῖς γίναμε περιπλανώμενοι καὶ πρόσφυγες καὶ ἐγκαταλείψαμε τὰ σπίτια καὶ τὴν πατρίδα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα καὶ γίναμε μέτοχοι ὅλων τῶν δυσκολιῶν σου, καὶ σὺ, ἔχοντας στὰ χέρια σου τὸν αἴτιο τῶν κακῶν, σκέφτεσαι νὰ τὸν ἀφήσεις, γιὰ νὰ μὴν ἀναπνεύσουμε ποτὲ ἐμεῖς ἀπὸ τὰ κακὰ αὐτά, καὶ θέλοντας νὰ διασώσεις τὸν ἐχθρὸ, προδίδεις τοὺς φίλους σου; Καὶ ποῦ αὐτὰ εἶναι δίκαια; Γιατί, ἂν περιφρονεῖς τὴ δική σου σωτηρία, ὁμως λυπήσου τὴ δική μας ζωὴ. Δὲν σὲ στενοχωροῦν τὰ περασμένα; Δὲν θυμᾶσαι τὰ κακὰ ποῦ ἔπαθες ἀπὸ αὐτόν; Σκότωσέ τον γιὰ τὰ μελλοντικά, γιὰ νὰ μὴ ὑποστοῦμε μεγαλύτερα καὶ φοβερότερα κακὰ". Αὐτὰ καὶ ἂν δὲν τὰ ἔλεγαν μὲ τὰ λόγια, ὁμως μὲ τὸ νοῦ τους σκέφτονταν καὶ αὐτὰ καὶ ἄλλα περισσότερα ἀπὸ αὐτά.

5. "Ὅμως τίποτα ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν ὑπολόγιζε ὁ δίκαιος ἐκεῖνος, ἀλλὰ σὲ ἓνα μόνο πρᾶγμα ἀπέβλεπε, πῶς θὰ μπορέσει νὰ φορέσει τὸ στεφάνι τῆς ἀνεξικακίας καὶ νὰ ἐφαρμόσει μιὰ φιλοσοφία πρωτοφανῆ καὶ παράδοξη. Γιατί δὲν θὰ ἦταν τόσο ἀξιοθαύμαστο, ἐὰν ἦταν μόνος καὶ εὐσπλαχνιζόταν ἔτσι μόνος του ἐκεῖνον ποῦ τὸν εἶχε στενοχωρήσει, ὅσο παράδοξο εἶναι τώρα, ποῦ τὸ ἔκανε σ' αὐτὸν ἐνῶ ἦταν παρόντες καὶ ἄλλοι. Διότι ἡ παρουσία τῶν στρατιωτῶν ἐκείνων ἔκανε διπλὸ τὸ ἐμπόδιο στὴν ἀνεξικακία του. Πολλὲς φορές δηλαδὴ, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἀποφασίσαμε νὰ ἀποβάλλουμε τὴν ὀργὴ καὶ νὰ συγχωρήσουμε σὲ κάποιον τὰ παραπτώματά του, ὅταν δοῦμε μερικὸς νὰ μᾶς ἐξοργίζουν καὶ νὰ μᾶς ἐξεγείρουν, ἀφήνουμε τὴ δική μας ἀπόφαση καὶ πειθόμαστε ἀπὸ τοὺς λόγους ἐκείνων. Ἄλλ' ὁ μακάριος ἐκεῖνος δὲν τὸ ἔπαθε αὐτό,

ἔπαθεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν παραίνεσιν καὶ τὴν συμβουλὴν ἔμενε τὴν οἰκείαν διατηρῶν ψῆφον. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι οὔτε ταῖς παρ' ἑτέρων παρετράπη συμβουλαῖς, οὐδ' ὅτι αὐτοὺς οὐκ ἔδεισεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκείνους τὰ αὐτὰ αὐτῷ φιλοσοφεῖν παρεσκεύασε. Μέγα μὲν γὰρ τὸ καὶ αὐτόν τινα τῶν οἰκείων περιγενέσθαι παθῶν, πολὺ δὲ μεῖζον τὸ καὶ ἑτέρους δυνηθῆναι πείσαι τὴν αὐτὴν αὐτῷ κτήσασθαι γνώμην· καὶ ἑτέρους, οὐκ ἐπιεικεῖς ἀνθρώπους καὶ μετρίους, ἀλλὰ στρατιώτας καὶ πολεμεῖν μεμαθηκότας καὶ τοῖς πολλοῖς ἀπεγνωκότας πόνοις καὶ μικρὸν ἀναπνεῦσαι ἐπιθυμοῦντας καὶ εἰδότας ὅτι τῶν κα-
10 κῶν ἢ λύσις πᾶσα ἐν τῇ τοῦ πολεμίου σφαγῇ τότε ἔκειτο· οὐ μόνον δὲ λύσις κακῶν, ἀλλὰ καὶ μυρίων κτῆσις ἀγαθῶν· οὐδὲν γὰρ ἐκώλυνε, ἐκείνου σφαγέντος, ἐπὶ τοῦτον εὐθέως διαβῆναι τὴν βασιλείαν. Ἄλλ' ὅμως τοσοῦτων ὄντων τῶν παροξυνόντων τοὺς στρατιώτας, ἴσχυσεν ὁ γενναῖος ἐκεῖνος πάντων περιγενέσθαι τούτων καὶ πείσαι φείσασθαι
15 τοῦ πολεμίου.

Ἄξιον δὲ καὶ αὐτῆς ἀκοῦσαι τῶν στρατιωτῶν τῆς συμβουλῆς· ἡ γὰρ κακουργία τῆς παραινέσεως τὸ στερρὸν καὶ ἀπερίτρεπτον τῆς τοῦ δικαίου δείκνυσι γνώμης. Οὐδὲ γὰρ εἶπον, Ἴδου ὁ μυρία σε διαθεῖς κακά, ὁ τῆς σφαγῆς ἐπιθυμήσας τῆς σῆς, ὁ περιβαλὼν ἡμᾶς τοῖς ἀνηκέ-
20 στοις δεινοῖς, ἀλλ' ἐπειδὴ συνεῖδον ὅτι πάντων τούτων ὑπερεώρα καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἡμαρτημένων οὐ πολὺν ἐποιεῖτο τὸν λόγον, ἄνωθεν αὐτῷ τὴν ψῆφον φέρουσιν, «ὁ Θεὸς αὐτὸν παρέδωκε», λέγοντες, ἵνα, τὴν ἐκεῖθεν αἰδεσθεῖς κρίσιν, ἐτοιμότερον ἐπὶ τὴν σφαγὴν ἔλθῃ. Μὴ γὰρ σαυτὸν ἐκδικεῖς; φησί. Τῷ Θεῷ διακονῆ καὶ ὑπηρετεῖς καὶ τὴν ἐκείνου
25 ψῆφον κυροῖς. Ἄλλ' ὅσω ταῦτα ἔλεγον, τοσοῦτω μᾶλλον ἐφείδετο. Ἦδει γὰρ τοῦτο, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν αὐτῷ παρέδωκεν, ἵνα πλείονος εὐδοκίμησεως αὐτῷ παράσχη πρόφασιν.

Καὶ σὺ τοίνυν, ὅταν ἴδῃς τὸν ἐχθρὸν εἰς τὰς χεῖρας ἐμπεσόντα τὰς σὰς, μὴ νόμιζε τιμωρίας, ἀλλὰ σωτηρίας εἶναι καιρὸν ἐκείνον. Διὰ τοῦ-
30 το τότε μάλιστα φείδεσθαι δεῖ τῶν ἐχθρῶν, ὅταν αὐτῶν γενώμεθα κύριοι. Ἄλλ' ἴσως εἴποι τις ἄν· Καὶ τί μέγα καὶ θαυμαστόν γενόμενον κύριος φείσασθαι; Πολλοὶ γὰρ καὶ ἄλλοι βασιλεῖς πολλάκις ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἐλθόντες, τοὺς πάλαι λελοπηκότας λαβόντες, ἀνάξιον αὐτῶν εἶναι ἐνόμισαν ἐν ἀρχῆς ὄγκω τοσοῦτω δίκην ἀπαιτῆσαι τῶν πεπλημμελημέ-

ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν παραίνεση καὶ τὴ συμβουλή ἐξακολούθησε νὰ διατηρεῖ τὴ δική του ἀπόφαση. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ, ὅτι δηλαδὴ οὔτε μὲ τίς συμβουλές ἐκείνων ἄλλαξε γνώμη οὔτε τοὺς φοβήθηκε, ἀλλὰ ὅτι τοὺς ἔκανε κι αὐτοὺς νὰ σκεφθοῦν ὅπως καὶ ὁ ἴδιος. Εἶναι βέβαια μεγάλο πρᾶγμα τὸ ὅτι καὶ ὁ ἴδιος κατανίκησε μερικὰ ἀπὸ τὰ δικά του πάθη, ὅμως εἶναι πολὺ μεγαλύτερο τὸ νὰ μπορέσει νὰ πείσει καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἔχουν τὴν ἴδια γνώμη μ' αὐτόν, καὶ μάλιστα ὄχι ἄλλους ἀνθρώπους ἐπεικεῖς καὶ μετριοπαθεῖς, ἀλλὰ στρατιωτικούς, ποὺ εἶχαν μάθει νὰ πολεμοῦν καὶ ἦταν ἀπελπισμένοι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κόπους, καὶ ἐπιθυμοῦσαν λίγο νὰ ἀναπνεύσουν, καὶ γνώριζαν ὅτι ἡ λύση κάθε κακοῦ τότε βρισκόταν στὴ σφαγὴ τοῦ ἐχθροῦ· καὶ ὄχι μόνο ἡ λύση τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόκτηση μυρίων ἀγαθῶν· γιατί τίποτα δὲν ἐμπόδιζε, εἰς σφαζόταν ἐκεῖνος, νὰ μεταβιβασθεῖ ἡ βασιλεία σ' αὐτόν. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καὶ ἦταν τόσα πολλὰ ἐκεῖνα ποὺ ἐξόργιζαν τοὺς στρατιῶτες, μπόρεσε ὁ γενναῖος ἐκεῖνος νὰ ἐπιβληθεῖ σ' ὅλους αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς πείσει νὰ λυπηθοῦν τὸν ἀντίπαλο.

Ἀξίζει ὅμως νὰ ἀκούσουμε καὶ τὴ συμβουλή τῶν στρατιωτῶν· γιατί ἡ κακουργία τῆς παραινέσεως δείχνει τὴ σταθερότητα καὶ τὸ ἀμετακίνητο τῆς γνώμης τοῦ δικαίου. Γιατὶ δὲν εἶπαν, 'νά, αὐτὸς ποὺ σοῦ ἔκανε μύρια κακά, αὐτὸς ποὺ ἐπιδίωξε τὴ σφαγὴ σου, αὐτὸς ποὺ μᾶς προκάλεσε ἀνυπόφορα δεινά', ἀλλὰ, ἐπειδὴ γνώριζαν ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ παρέβλεπε καὶ δὲν ἔδινε πολλὴ σημασία σ' αὐτὰ ποὺ ἔκανε ὁ Σαοὺλ εἰς βάρος του, ἀποδίδουν τὴν παραίνεσή τους στὸ Θεό, λέγοντας: «ὁ Θεὸς τὸν παρέδωσε», ὥστε, σεβόμενος τὴν κρίση του, νὰ προχωρήσει εὐκολότερα στὴ σφαγὴ του. Μήπως, λέει, ἐκδικεῖσαι γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου; Τὸ Θεὸ διακονεῖς καὶ ὑπηρετεῖς καὶ τὴν ἀπόφαση ἐκείνου ἐκτελεῖς. Ἄλλὰ ὅσο ἔλεγαν αὐτά, τόσο περισσότερο τὸν εὐσπλαχνιζόταν. Γιατὶ γνώριζε αὐτό, ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ τὸν παρέδωσε, γιὰ νὰ τοῦ δώσει τὴν εὐκαιρία γιὰ περισσότερη εὐδοκίμηση.

Καὶ σὺ λοιπόν, ὅταν δεῖς τὸν ἐχθρό σου νὰ πέφτει στὰ χέρια σου, νὰ μὴ νομίζεις ὅτι αὐτὸ εἶναι εὐκαιρία τιμωρίας, ἀλλὰ σωτηρίας. Γι' αὐτὸ τότε προπάντων πρέπει νὰ εὐσπλαχνιζόμαστε τοὺς ἐχθρούς, ὅταν γινόμαστε κύριοί τους. Ἄλλ' ἴσως πεῖ κάποιος· Καὶ τί τὸ σπουδαῖο καὶ ἄξιο θαυμασμοῦ, νὰ εὐσπλαχνισθεῖς κάποιον ὅταν γίνεις κύριός του; Γιατὶ καὶ πολλοὶ ἄλλοι βασιλεῖς πολλὰς φορές, ὅταν κατέλαβαν τὴν ἐξουσία τους, συλαμβάνοντας ἐκείνους ποὺ τοὺς εἶχαν λυπήσει παλαιότερα, θεώρησαν ὅτι εἶναι ἀνάξιο νὰ ζητήσουν ἐκδίκηση γιὰ τὰ

νων, καὶ ἡ τῆς ἐξουσίας περιουσία καταλλαγῆς ὑπόθεσις γέγονεν. Ἄλλ' ἐνταῦθα οὐδὲν τοιοῦτον ἔστιν εἰπεῖν. Οὐ γὰρ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀνελθὼν ὁ Δαυῖδ, οὐδὲ τὴν βασιλείαν ἀπολαβὼν, καὶ τὸν Σαοὺλ ὑπὸ χειρας ἔχων, οὕτως ἐφείσατο, ἵνα μὴ τις εἴπῃ, ὅτι τὸ τῆς ἀρχῆς μέγεθος τὸν θυμὸν 5 ἐξέελυσεν· ἀλλ' εἰδὼς ὅτι διασωθεὶς τοῖς αὐτοῖς ἐπιθήσεται πάλιν καὶ εἰς μερίζοντας ἐμβαλεῖ τοὺς κινδύνους, οὐδὲ οὕτως ἀπέκτεινε.

Μὴ δὴ τοῦτον ἐκείνοις παραβάλωμεν. Ἐκείνοι μὲν γὰρ ἀσφαλὲς τὸ ἐνέχυρον ἔχοντες τῆς μετὰ ταῦτα ἀδείας, εἰκότως φείδονται, οὗτος δὲ μέλλων τὸν ἐχθρὸν καθ' ἑαυτοῦ ἀφιέναι καὶ πολέμιον ἑαυτῷ σώζειν, 10 οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἠφάνισε, καὶ ταῦτα πολλὰ ἔχων τὰ πρὸς τὴν σφαγὴν αὐτὸν ταύτην ὠθοῦντα. Καὶ γὰρ ἡ ἐρημία τῶν βοηθοῦντων τῷ Σαοὺλ καὶ ἡ παραίνεσις τῶν στρατιωτῶν καὶ ἡ μνήμη τῶν παρελθόντων καὶ ὁ φόβος τῶν μελλόντων καὶ τὸ μηδὲ σφαγῆς κρῖνεσθαι λοιπὸν ἀποκτείναντα τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸ μετὰ τὸν φόνον τοῦτον δύνασθαι τὸν νόμον 15 ὑπερβαίνειν, καὶ πολλὰ ἕτερα πλείονα τούτων ἐβιάζετο καὶ ἠνάγκαζεν ὠθῆσαι τὸ ζῆφος εἰς ἐκεῖνον. Ἄλλ' οὐδενὶ τούτων εἶξεν, ἀλλ' ἔμενεν ὡσπερ τις ἀδάμας, ἀκίνητον τὸν τῆς φιλοσοφίας διατηρῶν νόμον. Εἶτα, ἵνα μὴ λέγῃς ὅτι οὐδὲ ἔπαθέ τι τοιοῦτον, οἷον εἰκὸς ἦν, ἀλλ' ἀναισθησία τὸ γινόμενον ἦν, οὐχὶ φιλοσοφία, ὅρα πῶς ἀγριωθεὶς ἐκαρτέρησαν. 20 Ὅτι γὰρ αὐτῷ διανέστη τὰ κύματα τῆς ὀργῆς καὶ πολλῆ τῶν λογισμῶν ἐκινήθη ἡ ζάλη καὶ τὸν χειμῶνα ἐχαλίνου τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν διάνοιαν ἐπιέζετο, ἐκ τῶν γενομένων ἔστιν ἰδεῖν. «Ἀνέστη» γὰρ φησι, «καὶ ἀφεῖλε τὸ πετυῦγιον τῆς διπλοῖδος Σαοὺλ λαθραίως». Εἶδες πόσος ἠγέρθη τῆς ὀργῆς ὁ χειμῶν; Ἄλλ' οὐ προῆλθε περαιτέρω, οὐδὲ εἰρ- 25 γάσατο τὸ ναυάγιον· ὁ γὰρ κυβερνήτης ταχέως αἰσθόμενος, ὁ εὐσεβῆς λογισμὸς, γαλήνην ἀντὶ χειμῶνος ἐποίησεν. «Ἐπάταξε γὰρ αὐτόν», φησὶν, «ἡ καρδία αὐτοῦ, καὶ καθάπερ σκιρτῶντα καὶ μαινόμενον ἵππον, τὸν θυμὸν ἀνεχαίτισε».

στ'. Τοιαῦται τῶν ἀγίων αἱ ψυχαί· πρὶν ἢ πεσεῖν, ἀνίστανται, πρὶν ἢ 30 πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἐλθεῖν, ἀναχαιτίζονται, ἐπειδὴ νήφουσι καὶ διαπαντός εἰσιν ἐγρηγορούαι. Καίτοι πόσον τοῦ σώματος ἦν καὶ τοῦ ἱματίου τὸ μέσον; Ἄλλ' ὅμως ἴσχυσε μὴ προελθεῖν περαιτέρω καὶ ἐπ' αὐτῷ δὲ τούτῳ σφόδρα ἑαυτὸν κατεδίκασεν. «Ἐπάταξε γὰρ αὐτὸν ἡ καρδία αὐ-

ἀδικήματά τους, καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς ἐξουσίας ἔγινε ἀφορμὴ συμφιλώσεως. Ἐδῶ ὁμως δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε τίποτα τέτοιο. Γιατὶ ὁ Δαβὶδ δὲν εὐσπλαχνίσθηκε τὸν Σαοὺλ ἔχοντάς τον στὰ χέρια του, ἀφοῦ ἀνῆλθε στὴν ἐξουσία καὶ κατέλαβε τὴ βασιλεία, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ πεί κανεὶς ὅτι τὸ μεγαλεῖο τῆς ἐξουσίας καταπράυνε τὸ θυμὸ του, ἀλλὰ γνωρίζοντας ὅτι, ἂν διασωθεῖ, θα ἐπιχειρήσει πάλι τα ἴδια καὶ θὰ τὸν βάλει σὲ μαγελῦτερους κινδύνους, οὔτε καὶ ἔτσι τὸν σκότωσε.

Ἄς μὴ συγκρίνουμε λοιπὸν αὐτὸν μὲ ἐκείνους. Γιατὶ ἐκείνοι, ἔχοντας ἀσφαλῆ τὴν ἐγγύηση τῆς κατοπινῆς ἐλευθερίας, εὐλογα δειχνουν εὐσπλαχνία, ἐνῶ αὐτός, ἂν καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἐλευθερώσει τὸν ἐχθρὸ ἐναντίον του καὶ νὰ τὸν σώσει ὄντας ἀντίπαλός του, οὔτε καὶ ἔτσι τὸν ἐξαφάνισε, κι αὐτὸ ἐνῶ εἶχε πολλὰ πού τὸν ὠθοῦσαν στὴ σφαγὴ αὐτή. Γιατὶ καὶ ἡ ἀπουσία τῶν βοηθῶν τοῦ Σαοὺλ, καὶ ἡ παραίνεση τῶν στρατιωτικῶν, καὶ ἡ ἀνάμνηση ὄσων ἔγιναν στὸ παρελθόν, καὶ ὁ φόβος αὐτῶν πού ἐπρόκειτο νὰ γίνουν, καὶ τὸ ὅτι δὲν θὰ δικαζόταν γιὰ σφαγὴ σκοτώνοντας τὸν ἐχθρὸ, καὶ ὅτι μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ φόνο μποροῦσε νὰ ξεπεράσει τὸ νόμο, καὶ πολλὰ ἄλλα περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ τὸν βίαζαν καὶ τὸν ἀνάγκαζαν νὰ βυθίσει τὸ ξίφος σ' ἐκείνον. Ὅμως σὲ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ὑποχώρησε, ἀλλὰ ἐπέμενε, σὰν διαμάντι, νὰ διατηρεῖ ἀμετακίνητο τὸ νόμο τῆς ἀρετῆς. Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ λές ὅτι δὲν ἔπαθε κάτι τέτοιο, πού ἦταν φυσικὸ νὰ συμβεῖ, ἀλλὰ αὐτὸ πού γινόταν ἦταν ἀποτέλεσμα ἀναισθησίας καὶ ὄχι ἀνεξικακία, πρόσεχε πῶς, ὄντας ἐξαγριωμένος, ἔδειξε καρτερία. Τὸ ὅτι μέσα του σηκώθηκαν τὰ κύματα τῆς ὀργῆς καὶ δημιουργήθηκε μεγάλη ζάλη τῶν λογισμῶν του, καὶ συγκρατοῦσε τὴν τρικυμία μὲ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, καὶ πίεζε τὸ μυαλό του, μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε ἀπὸ ὅσα ἔγιναν. Γιατὶ λέει, «σηκώθηκε καὶ ἔκοψε κρυφὰ τὴν ἄκρη ἀπὸ τὸν μανδύα τοῦ Σαοὺλ». Εἶδες πόση ἦταν ἡ τρικυμία τῆς ὀργῆς πού ξεσηκώθηκε; Ἀλλὰ δὲν προχώρησε παραπέρα, οὔτε προξένησε τὸ ναυάγιο· γιατί ὁ κυβερνήτης, ὁ εὐσεβὴς λογισμὸς, τὸ αἰσθάνθηκε γρήγορα καὶ ἔφερε γαλήνη ἀντὶ τρικυμίας. Γιατὶ λέει, «τὸν καθυσύχασε ἡ καρδιά του», καί, σὰν ἄλογο μανιακὸ πού πηδοῦσε, ἀναχαίτισε τὸ θυμὸ του.

6. Τέτοιες εἶναι οἱ ψυχῆς τῶν ἁγίων· πρὶν πέσουν, σηκώνονται, πρὶν φθάσουν στὴν ἁμαρτία, συγκρατοῦνται, ἐπειδὴ εἶναι νηφάλιες καὶ διαρκῶς ἀκοίμητες. Ἄν καὶ πόση ἦταν ἡ ἀπόστασις ἀνάμεσα στὸ σῶμα καὶ στὸ ἰμάτιο; Καὶ ὁμως μπόρεσε νὰ μὴ προχωρήσει παραπέρα, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὸ πού ἔκανε καταδίκασε τὸν ἑαυτὸ του. «Τὸν ἔτυπτε ἡ

τοῦ», φησίν, «ὅτι ἀφείλε τὸ πτερύγιον τῆς διπλοῖδος, καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἀνδρας· μηδαμῶς ἐμοὶ παρὰ Κυρίου». Τί ἐστὶ, «μηδαμῶς ἐμοὶ παρὰ Κυρίου»; Ἀντὶ τοῦ, "Γλεῶς μοι Κύριος, φησί, καὶ αὐτὸς εἰ βουληθεῖην, μὴ συγχωρήσαι μοί ποτε τοῦτο ἐργάσασθαι ὁ Θεός, μηδὲ ἐπιτρέψειεν εἰς ταύτην ἔλθειν τὴν ἀμαρτίαν'. Ἐπειδὴ γὰρ οἶδε τὴν τοιαύτην φιλοσοφίαν σχεδὸν τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνουσαν φύσιν καὶ τῆς ἀνωθεν δεομένην ροπῆς, καὶ μικροῦ περιτραπέντα πρὸς τὴν σφαγὴν, εὐχεται λοιπόν, ὥστε καθαρὰν τὸν Θεὸν αὐτῷ διατηρῆσαι τὴν χεῖρα. Τί ταύτης γένοιτ' ἂν τῆς ψυχῆς ἡμερώτερον; ἼΑρα ἀνθρωπον ἔτι τοῦτον ἐροῦμεν, 10 τὸν ἐν ἀνθρωπείᾳ φύσει πολιτείαν ἀγγελικὴν ἐπιδειξάμενον; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο οἱ θεῖοι νόμοι. Τίς γὰρ ἂν, εἰπέ μοι, ταχέως ἔλοιτο τοιαύτην εὐχὴν εὐξασθαι τῷ Θεῷ; Τί λέγω, τοιαύτην; Μὴ κατεύξασθαι μὲν οὖν τοῦ λελυπηκότος τίς ἂν ράδιως ὑπομείναιε; Καὶ γὰρ εἰς τοῦτο θηριωδίας ἐλλήλακασιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὡς, ἐπειδὰν ἀσθενή- 15 σωσι καὶ μηδὲν δυνηθῶσι κακὸν ποιῆσαι τὸν λελυπηκότα, αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἄμυναν καλεῖν τὸν Θεὸν καὶ παρακαλεῖν δοῦναι αὐτοῖς ἐπεξελθεῖν τοῖς ἡδικηκόσιν. Οὗτος δὲ ὡσπερ ἐκ διαμέτρου πᾶσιν ἐκείνοις καὶ ἀπειναντίας ποιούμενος τὴν εὐχὴν, παρακαλεῖ μὴ δοῦναι ἐπεξελθεῖν, οὕτω λέγων· «μὴ μοι γένοιτο παρὰ Κυρίου, ἐπενεγκεῖν τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐ- 20 τόν», ὡς περὶ υἱοῦ τοῦ πολεμίου διαλεγόμενος, ὡς περὶ γνησίου παιδός.

Καὶ οὐ μόνον ἐφείσατο, ἀλλὰ καὶ ἀπολογία τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ συντίθησι. Καὶ ὄρα πῶς συνετῶς καὶ σαφῶς. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν βίον αὐτοῦ διερευνώμενος, οὐδὲν εὗρισκεν ἀγαθόν, οὐδὲ εἶχεν εἰπεῖν, ὅτι 'Οὐκ ἡδίκημαι παρ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἔπαθον κακῶς' (ἔμελλον γὰρ ἀντιφθέγγεσθαι 25 τούτοις οἱ στρατιῶται παρόντες, οἱ τῇ πείρᾳ μαθόντες αὐτοῦ τὴν πονηρίαν), περιέρχεται ἐτέρωθεν ζητῶν ἀπολογία εὐπρόσωπον εὑρεῖν. Εἶτα οὐκ ἔχων ἀπὸ τοῦ βίου, οὐδὲ ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν ἐκένου τοῦτο ποιῆσαι, ἐπὶ τὴν τιμὴν τὴν ἐκείνου κατέφυγεν εἰπὼν, «ὅτι χριστὸς Κυρίου ἐστὶ». Τί λέγεις, φησί; ὅτι μιὰρὸς καὶ παμμίαρος καὶ μυρίων γέ- 30 μων κακῶν καὶ τὰ ἔσχατα ἡμᾶς διαθείς; Ἄλλὰ βασιλεύς, ἀλλὰ ἄρχων, ἀλλὰ τὴν προστασίαν τὴν ἡμετέραν ἐνεχειρίσθη. Καὶ οὐκ εἶπε, 'βασιλεύς', ἀλλὰ τί; «Ὅτι χριστὸς Κυρίου ἐστίν», οὐκ ἀπὸ τῆς κάτωθεν τιμῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀνωθεν ψήφου ποιήσας αἰδέσιμον. Καταφρονεῖς τοῦ

καρδιά του», λέει, «ἐπειδὴ ἔκοψε τὴν ἄκρη ἀπὸ τὸν μανδύα, καὶ εἶπε στοὺς ἄνδρες του· ποτὲ νὰ μὴ μοῦ ἐπιτραπεῖ ἀπὸ τὸν Κύριο»¹². Τί σημαίνει «νὰ μὴ μοῦ ἐπιτραπεῖ ποτὲ ἀπὸ τὸν Κύριο»; Τὸ λέει ἀντί, 'εὐσπλαχνίσου μου, Κύριε'· καὶ ἂν ἐγὼ τὸ θελήσω, νὰ μὴ μοῦ ἐπιτρέψει ποτὲ ὁ Θεὸς νὰ τὸ κάνω, οὔτε νὰ μοῦ ἐπιτρέψει νὰ φθάσω σ' αὐτὴ τὴν ἁμαρτία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ γνώριζε ὅτι αὐτὴ ἡ ἀνεξικακία ξεπερνοῦσε σχεδὸν τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ χρειάζοταν τὴ συγκατάνευση τοῦ οὐρανοῦ, μόλις γιὰ λίγο ἐκτράπηκε πρὸς τὴ σφαγὴ, προσεύχεται, ὥστε ὁ Θεὸς νὰ διατηρήσει τὸ χέρι του καθαρὸ. Τί ἄλλο θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ ἥμερο ἀπὸ αὐτὴ τὴν ψυχὴ; Μποροῦμε ἄραγε νὰ τὸν λέμε ἀκόμα ἄνθρωπο αὐτόν, αὐτόν ποὺ μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση ἔδειξε συμπεριφορὰ ἀγγελικὴ; Ἀλλὰ δὲν θὰ τὸ ἀνέχονταν οἱ θεῖοι νόμοι. Γιατὶ ποιός, πές μου, θὰ προτιμοῦσε γρήγορα νὰ κάνει τέτοια προσευχὴ στὸ Θεό; Ἀλλὰ τί λέω τέτοια; Ποιός θὰ ἀνεχόταν εὐκολα νὰ μὴ καταρασθεῖ αὐτόν ποὺ τὸν πίκρανε; Γιατὶ σὲ τέτοιο σημεῖο θηριωδίας ἔχουν φθάσει οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε, ὅταν ἀρρωστήσουν καὶ δὲν μποροῦν νὰ προξενήσουν κακὸ σ' αὐτόν ποὺ τοὺς πίκρανε, ἐπικαλοῦνται τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ στὴν ἀντίστασή τους καὶ τὸν παρακαλοῦν νὰ τοὺς δώσει τὴ δύναμη νὰ τιμωρήσουν αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἀδίκησαν. Ἐνῶ αὐτός, κάνοντας ἐντελῶς ἀντίθετη πρὸς ὄλους ἐκείνους προσευχὴ, παρακαλεῖ νὰ μὴ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ ἐκδικηθεῖ, λέγοντας τὰ ἐξῆς: «ἄς μὴ μοῦ ἐπιτρέψει ὁ Κύριος νὰ σηκώσω τὸ χέρι μου ἐναντίον αὐτοῦ», σὰν νὰ μιλάει γιὰ τὸ γιὸ τοῦ ἀντιπάλου του, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ γνήσιο παιδί του.

Καὶ ὄχι μόνο τὸν εὐσπλαχνίσθηκε, ἀλλὰ ἀναφέρει καὶ τὴν δικαιολογία του γι' αὐτόν. Καὶ κοίταξε μὲ πόση σύνεση καὶ σοφία τὸ ἔκανε. Ἐπειδὴ ἐρευνώντας τὴ ζωὴ του δὲν εὑρίσκει τίποτα τὸ καλὸ, οὔτε μπορούσε νὰ πεῖ ὅτι δὲν ἀδικήθηκα ἀπὸ αὐτόν, οὔτε κακοποιήθηκα (διότι θὰ διαφωνοῦσαν σ' αὐτὰ οἱ παρόντες στρατιῶτες, ποὺ γνώριζαν ἀπὸ προσωπικὴ πείρα τὴν κακία του), ἐξετάζει μὲ προσοχὴ ζητώντας νὰ βρεῖ ἀπὸ ἄλλοῦ εὐσχημὴ δικαιολογία. Καὶ ἐπειδὴ δὲν μπορούσε νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ἀπὸ τὴ ζωὴ του οὔτε ἀπὸ τὰ ἔργα του, προσέφυγε στὸ ἀξίωμα του, λέγοντας: «ἐπειδὴ ἔχει χρισθεῖ ἀπὸ τὸν Κύριο». Τί λές, λέει, ὅτι εἶναι μιὰρὸς καὶ βδελυρότατος καὶ γεμάτος μὲ μύρια κακά, καὶ ἔχει φονικὲς διαθέσεις γιὰ μᾶς; Ὅμως εἶναι βασιλιάς, εἶναι ἄρχοντας, ἔχει ἀναλάβει τὴν προστασία μας. Καὶ δὲν εἶπε βασιλιάς, ἀλλὰ τί; «ὅτι εἶναι χρισμένος ἀπὸ τὸν Κύριο», κάνοντάς τον σεβαστὸ ὄχι ἀπὸ τὸ κο-

συνδούλου, φησίν; Αιδέσθητι τὸν Δεσπότην. Διαπτύεις τὸν χειροτονημένον; Φοβήθητι τὸν χειροτονήσαντα. Εἰ γὰρ τοὺς ἄρχοντας τούτους τοὺς ὑπὸ βασιλέως χειροτονουμένους, κἂν πονηροὶ κἂν κλέπται κἂν λησταὶ κἂν ἄδικοι κἂν ὅτιοῦν ὧσιν ἕτερον, δεδοίκαμεν καὶ πεφρίκαμεν, 5 οὐ διὰ τὴν πονηρίαν καταφρονοῦντες αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ χειροτονήσαντος δυσσωπούμενοι, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ χρῆ τοῦτο ποιεῖν. Οὐπω παρέλυσεν αὐτόν, φησί, τῆς ἀρχῆς, οὐδὲ ιδιώτην ἐποίησε.

Μὴ τοίνυν τὴν τάξιν ἀνατρέπωμεν, μηδὲ τῷ Θεῷ πολεμῶμεν, τὸ 10 ἀποστολικὸν ἐκεῖνο διὰ τῶν ἔργων ἐπιδεικνύμενοι· ὅτι «πᾶς ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν· οἱ δὲ ἀνθεστηκότες, ἑαυτοῖς κρῖμα λήψονται». Οὐχὶ χριστὸν δὲ αὐτὸν ἐκάλει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῦ κύριον. Οὐ τῆς τυχοῦσης δὲ φιλοσοφίας ἐστὶ, τὸ τὸν ἐχθρὸν τοῖς τῆς τιμῆς καὶ τῆς θεραπείας ὀνόμασι προσειπεῖν. Καὶ τοῦτο 15 αὐτὸ πάλιν ἀφ' ὧν ἕτεροι πάσχουσιν ἴδιοι τις ἂν ἠλίκον ἐστὶ. Πολλοὶ γοῦν τοὺς ἑαυτῶν ἐχθροὺς οὐδὲ ἀπὸ γυμνῶν καὶ ψιλῶν τῶν ὀνομάτων καλεῖν ἀνέχονται, ἀλλ' ἀφ' ἐτέρων πολλὴν ἐχόντων κατηγορίαν, τὸν μιαρὸν, τὸν μαινόμενον, τὸν ἐξεστηκότα, τὸν παραπαίοντα, τὸν λυμεῶνα, καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα συνείροντες, οὕτω προσαγορεύουσι τοὺς 20 ἐχθροῦς. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, «οὐ πόρρωθεν», ἀλλ' ἐγγύθεν οἶσω σοι τὸ παράδειγμα ἀπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Σαοῦλ. Τὸν γοῦν ἅγιον τοῦτον διὰ τὴν πολλὴν ἀπέχθειαν οὐχ ὑπέμεινε διὰ τοῦ οἰκείου καλεῖν ὀνόματος, ἀλλὰ πανηγύρεώς ποτε τελουμένης, ἐπιζητῶν ἔλεγε· «ποῦ ἐστιν ὁ υἱὸς Ἰεσσαί;». Οὕτω δὲ αὐτὸν ἐκάλεσεν, ὁμοῦ μὲν αὐτοῦ τὸ ὄνομα 25 μισῶν, ὁμοῦ δὲ τῇ τοῦ γεγεννηκότος εὐτελείᾳ προσδοκῶν λυμανεῖσθαι τὴν τοῦ δικαίου δόξαν, οὐκ εἰδῶς ὅτι λαμπρὸν καὶ ἐπίσημον οὐ περιφάνεια προγόνων, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετὴ ποιεῖν εἴωθεν.

Ἄλλ' οὐχ ὁ μακάριος Δαυῖδ οὕτως. Οὔτε γὰρ ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτὸν ἐκάλεσε· καίτοι κάκεινος σφόδρα εὐτελής ἦν καὶ ἀπερριμμένος· 30 οὔτε ἀπὸ ψιλοῦ καὶ γυμοῦ τοῦ ὀνόματος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τῆς τιμῆς, ἀπὸ τοῦ τῆς δεσποτείας. Οὕτω καθαρὰ πάσης ἀπεχθείας ἦν αὐτῷ ἡ ψυχὴ. Καὶ σὺ τοίνυν, ἀγαπητέ, τοῦτον ζήλωσον καὶ τοῦτο παιδεύθητι πρότε-

σμικρὸ ἀξίωμα του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν οὐράνια ἀπόφαση. Περιφρονεῖς τὸν σύνδουλό σου, λέει; Σεβάσου τὸν δεσπότη. Φτύνεις τὸν χειροτονημένο; Φοβήσου αὐτὸν ποὺ τὸν χειροτόνησε. Γιατί, ἐὰν τοὺς ἄρχοντες αὐτοὺς ἐδῶ, ποὺ τοὺς διορίζει ὁ βασιλιάς, ἔστω καὶ ἂν εἶναι κακοί, κλέφτες, ληστές, ἄδικοι, καὶ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, τοὺς φοβόμεστε καὶ τοὺς τρέμουμε, χωρὶς νὰ τοὺς περιφρονῶμε γιὰ τὴν κακία τους, ἀλλὰ τοὺς φοβόμεστε ἐξαιτίας τοῦ ἀξιώματος ἐκείνου ποὺ τοὺς ἀνέδειξε, πολὺ περισσότερο αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ κάνουμε στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ. Δὲν τὸν ἀπέλυσε ἀκόμα, λέει, ἀπὸ τὸ ἀξίωμα, οὔτε τὸν ἔκανε ιδιώτη.

Ἄς μὴ ἀνατρέπουμε λοιπὸν τὴν τάξη, οὔτε νὰ τὰ βάζουμε μὲ τὸ Θεό, ἐφαρμόζοντας στὴν πράξη ἐκεῖνα τὰ ἀποστολικά λόγια· «ὥστε ἐκεῖνος ποὺ ἀντιστέκεται στὴν ἐξουσία, ἀντιστέκεται στὴ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅσοι ἀντιστάθηκαν, θὰ τιμωρηθοῦν»¹³. Καὶ δὲν εἶναι δεῖγμα τυχαίας μεγαλοφροσύνης τὸ νὰ προσφωνήσεις τὸν ἐχθρὸ μὲ τὰ ὀνόματα τοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς ὑπηρεσίας του. Καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο πάλι μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἐκτιμῆσει ἀνάλογα, συγκρίνοντάς το μὲ αὐτὸ ποὺ κάνουν ἄλλοι· γιατί πολλοὶ τοὺς ἐχθροὺς τους δὲν ἀνέχονται νὰ τοὺς προσφωνοῦν οὔτε μὲ τὰ ἀπλᾶ καὶ πραγματικά τους ὀνόματα, ἀλλὰ μὲ ἄλλα ποὺ περιέχουν μεγάλη κατηγορία, ὅπως, τὸν μιαρὸ, τὸν μανιακὸ, τὸν παράφρονα, τὸν παράλογο, τὸν καταστροφέα, καὶ συνάπτοντας πολλὰ ἄλλα τέτοια, προσφωνοῦν ἔτσι τοὺς ἐχθροὺς τους. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, ὄχι ἀπὸ μακριά, ἀλλὰ ἀπὸ κοντὰ θὰ σοῦ φέρω παράδειγμα, ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν Σαοῦλ. Αὐτὸν λοιπὸν τὸν ἅγιο ἐξαιτίας τῆς μεγάλης ἐχθρας του δὲν ἀνεχόταν νὰ τὸν ἀποκαλεῖ μὲ τὸ δικό του ὄνομα, ἀλλὰ ὅταν κάποτε γινόταν πανηγύρι, ἀναζητώντας τον ἔλεγε· «ποῦ εἶναι ὁ γιὸς τοῦ Ἰεσσαί;». Καὶ τὸν κάλεσε αὐτὸν ἔτσι, καὶ διότι μισοῦσε τὸ ὄνομά του, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως θέλοντας μὲ τὴν εὐτέλεια αὐτοῦ ποὺ τὸν γέννησε νὰ μειώσει τὴ δόξα τοῦ δικαίου, μὴ γνωρίζοντας ὅτι τὸν ἔνδοξο καὶ διάσημο δὲν τὸν κάνει ἢ φήμη τῶν προγόνων, ἀλλὰ ἢ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς.

Ὁ μακάριος ὁμως Δαβὶδ δὲν ἔκανε τὸ ἴδιο. Οὔτε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του τὸν ἀποκάλεσε, παρ' ὅλο ποὺ καὶ ἐκεῖνος ἦταν πολὺ ταπεινῆς καταγωγῆς καὶ περιφρονημένος, οὔτε μὲ τὸ ἀπλὸ καὶ σχέτο ὄνομά του, ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀξιώματός του, μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἐξουσίας. Τόσο πολὺ καθαρὴ ἦταν ἡ ψυχὴ του ἀπὸ κάθε ἐχθρα. Καὶ σὺ λοιπὸν, ἀγαπητέ, αὐτὸν μιμήσου καὶ μάθε πρῶτα νὰ μὴ προσφωνεῖς τὸν

ρον, μηδέποτε τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ τῶν διαβεβλημένων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐντί-
μων καλεῖν ὀνομάτων. Ἐν γὰρ μελετήσῃ τὸ στόμα ἐντίμῳ καὶ θερα-
πείαν ἔχοντι καλεῖν τὸν λελυπηκότα ὀνόματι, καὶ ἀκούσασα ἡ ψυχὴ
παρὰ τῆς γλώττης παιδευομένη καὶ συνεπιζομένη καταδέξεται τὴν
5 πρὸς ἐκεῖνον καταλλαγὴν. Αὐτὰ γὰρ τὰ ρήματα τῆς ἐν τῇ καρδίᾳ φλε-
γμονῆς ἔσται φάρμακον ἄριστον.

ζ'. Ταῦτα εἶρηκα νῦν, οὐχ ἵνα ἐπαινέσωμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ
ζηλώσωμεν. Ταύτην οὖν ἕκαστος τὴν ἱστορίαν ἐπὶ τῆς καρδίας ζωγρα-
φεῖτω τῆς ἑαυτοῦ, καθάπερ χειρὶ τοῖς λογισμοῖς ὑπογράφων διηνεκῶς
10 τὸ σπῆλαιον τὸ διπλοῦν, τὸν Σαοὺλ ἔνδον καθεύδοντα, καὶ καθάπερ
ἀλύσει τινὶ δεδεμένον τῷ ὕπνῳ καὶ ὑποκείμενον τῇ δεξιᾷ τοῦ τὰ μέγι-
στα ἠδικημένου· τὸν Δαυῖδ ἐφεστῶτα καθεύδοντι, τοὺς στρατιώτας πα-
ρόντας καὶ παροξύνοντας πρὸς σφαγὴν, τὸν μακάριον ἐκεῖνον φιλοσο-
φοῦντα καὶ τὸν οἰκεῖον καὶ τὸν τούτων θυμὸν καταστέλλοντα καὶ ὑπὲρ
15 τοῦ τοσαῦτα πεπλημμεληκότος ἀπολογούμενον. Ταῦτα μὴ μόνον ἐπὶ
τῆς διανοίας γράφωμεν, ἀλλὰ καὶ ἐν συνεδρίοις διαλεγώμεθα πρὸς ἀλ-
λήλους διηνεκῶς· ταῦτα καὶ πρὸς γυναικαὶ καὶ πρὸς παιδιά συνεχῶς
ἀνακινῶμεν τὰ διηγήματα. Εἴτε γὰρ περὶ βασιλέως διαλέγεσθαι βούλει,
ἰδοὺ βασιλεύς· εἴτε περὶ στρατιωτῶν, εἴτε περὶ οἰκίας, εἴτε περὶ πολιτι-
20 κῶν πραγμάτων, πολλὴν ἐν ταῖς Γραφαῖς ὄψει τούτων τὴν εὐπορίαν.
Ταῦτα μεγίστην ἔχει τὰ διηγήματα τὴν ὠφέλειαν. Ἀμήχανον γὰρ, ἀμή-
χανον, ψυχὴν ἐν ταύταις στρεφομένην ταῖς ἱστορίαις, δυνηθῆναι ποτε
κρατηθῆναι τῷ πάθει.

Ἴν' οὖν μὴ μάτην τὸν καιρὸν δαπανῶμεν, μηδὲ εἰκῆ τὴν ζωὴν
25 ἡμῶν ἀναλίσκωμεν εἰς φλυαρίας ἀκαιροὺς καὶ περιττάς, μαθόντες τῶν
γενναίων ἀνδρῶν τὰς ἱστορίας, ταῦτα συνεχῶς διαλεγώμεθα, καὶ περὶ
τούτων. Κἂν βουληθῇ τις τῶν συνεδρευόντων ἢ περὶ θεάτρων ἢ περὶ
ἵπποδρομίας ἢ περὶ πραγμάτων οὐδέν σοι προσηκόντων ποιήσασθαι
λόγον, ἀπαγαγὼν αὐτὸν τῆς ὑποθέσεως ἐκείνης, εἰς ταύτην ἔμβαλε τὴν
30 διήγησιν, ἵνα, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκκαθάραντες καὶ ἠδονῆς μετὰ ἀσφαλείας
ἀπολαύσαντες καὶ πρᾶγους ἑαυτοὺς καταστήσαντες καὶ ἡμέρους τοῖς λε-
λυπηκόσιν ἅπασιν, ἀπέλθωμεν ἐκεῖ μηδένα ἔχοντες ἐχθρὸν, καὶ τῶν
αἰωνίων ἀγαθῶν τύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ἐχθρόν σου ποτὲ μὲ τὰ διαβλητά, ἀλλὰ μὲ τὰ τιμητικά του ονόματα. Γιατί, ἂν συνηθίσει τὸ στόμα νὰ προσφωνεῖ αὐτὸν ποῦ μᾶς ἀδίκησε μὲ τὸ τιμητικὸ καὶ κολακευτικὸ του ὄνομα, καὶ τὸ ἀκούσει ἡ ψυχὴ, ποῦ διδάσκεται καὶ προσαρμόζεται ἀπὸ τὴ γλῶσσα, θὰ δεχθεῖ τὴ συμφιλίωση μὲ ἐκεῖνον. Γιατὶ αὐτὰ τὰ λόγια θὰ γίνουν φάρμακο ἄριστο γιὰ τὴ φλεγμονὴ τῆς καρδιάς.

7. Αὐτὰ τὰ εἶπα τώρα, ὄχι μόνο γιὰ νὰ τὸν ἐγκωμιάσουμε, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ τὸν μιμηθοῦμε. Αὐτὴ λοιπὸν τὴν ἱστορίαν ὁ καθένας ἅς τὴ ζωγραφίσει στὴν καρδιά του, ζωγραφίζοντας μὲ τὴ σκέψη του, σὰν μὲ τὸ χέρι, διαρκῶς τὸ διπλὸ σπήλαιον, τὸν Σαοὺλ μέσα νὰ κοιμᾶται, δεμένος μὲ τὸν ὕπνον σὰν μὲ κάποια ἀλυσίδα καὶ νὰ βρίσκεται στὴ διάθεση ἐκείνου ποῦ ἀδικήθηκε πάρα πολὺ, καὶ τὸν Δαβὶδ νὰ στέκεται ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸν κοιμισμένο, τοὺς στρατιῶτες νὰ εἶναι παρόντες καὶ νὰ τὸν παρακινοῦν νὰ τὸν σφάζει, τὸν μακάριο ἐκεῖνο ἄνθρωπον νὰ δείχνει ἀνεξικακία καὶ νὰ καταστέλλει καὶ τὸ δικό του καὶ τὸν θυμὸ αὐτῶν καὶ νὰ ἀπολογεῖται γι' αὐτὸν ποῦ τοῦ προξένησε τόσα κακά. Αὐτὰ νὰ μὴ τὰ ζωγραφίζουμε μόνο στὸ μυαλό μας, ἀλλὰ νὰ τὰ συζητοῦμε καὶ στίς συναντήσεις μας διαρκῶς μεταξύ μας. Αὐτὲς τίς διηγήσεις νὰ τίς ἀνακινοῦμε συνεχῶς καὶ μὲ τὴ γυναῖκα καὶ μὲ τὰ παιδιά μας. Εἴτε γιὰ βασιλιά θέλεις νὰ μιλήσεις, νὰ ὁ βασιλιάς· εἴτε γιὰ στρατιῶτες, εἴτε γιὰ σπίτι, εἴτε γιὰ πολιτικὰ ὑποθέσεις, θὰ βρεῖς πολὺ ὕλικόν γι' αὐτὰ στίς Γραφάς. Αὐτὲς οἱ διηγήσεις ἔχουν μεγάλη ὠφέλεια. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατον, ψυχὴ ποῦ ἀναστρέφεται μὲ τέτοιες ἱστορίες, νὰ μπορέσει νὰ κυριευθεῖ ἀπὸ τὸ πάθος.

Γιὰ νὰ μὴ σπαταλᾶμε λοιπὸν ἄδικα τὸν καιρὸν μας καὶ φθειροῦμε ἄσκοπα τὴ ζωὴν μας σὲ ἄκαιρες καὶ περιττὰς φλυαρίας, μαθαίνοντας τίς ἱστορίες τῶν γενναίων ἀνδρῶν, αὐτὲς συνέχεται νὰ συζητοῦμε, καὶ γι' αὐτούς. Καὶ ἂν θελήσει κάποιος ἀπὸ τὴν συντροφίαν νὰ κάνει λόγον γιὰ τὰ θεάτρα ἢ τίς ἱπποδρομίας ἢ γιὰ πράγματα καθόλου ἀξιοπρεπῆ, παίρνοντάς τον ἀπὸ τὸ θέμα ἐκεῖνον, ὁδήγησέ τον σ' αὐτὴ τὴ διήγησιν, ὥστε, ἀφοῦ καὶ τὴν ψυχὴν μας καθαρίσουμε καὶ ἀπολαύσαμε μὲ σιγουριά τὴν ἡδονήν, καὶ κάναμε πράους τοὺς ἑαυτούς μας καὶ ἡμεροῦς πρὸς ὄλους ὅσους μᾶς ἀδίκησαν, νὰ φύγουμε γιὰ ἐκεῖ χωρὶς νὰ ἔχουμε κανένα ἐχθρόν, καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὅποιον ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΟΤΙ ΜΕΓΑ ΑΓΑΘΟΝ ΟΥ ΤΟ ΜΕΤΙΕΝΑΙ ΜΟΝΟΝ ΑΡΕΤΗΝ

ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΑΙΝΕΙΝ ΑΡΕΤΗΝ

Και ὅτι μείζον ἔστησε τρόπαιον φεισάμενος τοῦ Σαοῦλ ὁ Δαυῖδ, ἢ ὅτε τὸν Γολιάθ κατήνεγκε, καὶ ὅτι ἑαυτὸν μᾶλλον ἢ τὸν Σαοῦλ ὠφέλησε τοῦτο ποιήσας· καὶ εἰς τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Σαοῦλ.

α'. Ὑμεῖς μὲν πρόωγν ἐπὴνέσατε τὸν Δαυῖδ τῆς ἀνεξικακίας, ἐγὼ δὲ ὑμᾶς ἐθαύμασα τῆς περὶ τὸν Δαυῖδ εὐνοίας τε καὶ φιλοστοργίας. Οὐ γὰρ δὴ μόνον τὸ μετιέναι καὶ ζηλοῦν ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοὺς μετιόντας ἐπᾶίνειν καὶ θαυμάζειν φέρει τινὰ μισθὸν ἡμῖν οὐ μικρόν· ὡσπερ οὖν οὐ μόνον τὸ ζηλοῦν κακίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοὺς ἐν αὐτῇ ζῶντας ἐπαινεῖν, φέρει κόλασιν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἡμῖν, καὶ εἰ χρή τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, αὐτῶν τῶν ἐν πονηρίᾳ ζώντων χαλεπωτέραν. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, δείκνυσιν ὁ Παῦλος ἐν οἷς φησιν· ἐπειδὴ γὰρ κακίας ἅπαν εἶδος ἠρίθμησε καὶ τῶν καταπατούντων τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους κατηγορήσεν
10 ἀπάντων, ἐπήγαγε λέγων περὶ αὐτῶν ἐκείνων· «οἷτινες τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ γνόντες, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσουντες ἄξιοι θανάτου εἰσίν, οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουνσι· διὸ ἀναπολόγητος εἶ, ὦ ἄνθρωπε». Ὁρᾷς ὅτι διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν, ἵνα δείξῃ τοῦτο ἐκείνου χαλεπώτερον ὄν. Τοῦ γὰρ ἁμαρτάνειν τὸ καὶ ἐπαινεῖν
15 τοὺς ἁμαρτάνοντας, πολὺ μείζον εἰς κολάσεως λόγον· καὶ μάλα εἰκότως· διεφθαρμένης γὰρ ἐστὶ γνώμης καὶ ἀνίατα νοσοῦσης αὕτη ἡ ψήφος. Ὁ μὲν γὰρ μετὰ τοῦ πλημμελεῖν καταγινώσκων τῆς ἁμαρτίας, χρό-νον ποτὲ ἑαυτὸν δυνήσεται ἀνακτήσασθαι, ὁ δὲ ἐπαινῶν πονηρίαν, τῆς ἐκ τοῦ μετανοῆσαι θεραπείας ἑαυτὸν ἀπεστέρησεν. Ὡστε εἰκότως
20 τοῦτο ἐκείνου χαλεπώτερον ὁ Παῦλος εἶναι ἀπέδειξεν.

Ὡσπερ οὖν οὐχ οἱ τὰ φαῦλα πράσσουντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τού-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΜΑΓΑΛΟ ΑΓΑΘΟ ΟΧΙ ΜΟΝΟ Ν' ΑΣΚΟΥΜΕ ΤΗΝ ΑΡΕΤΗ, ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΝΑ ΕΠΑΙΝΟΥΜΕ ΤΗΝ ΑΡΕΤΗ

Καί ὅτι μεγαλύτερο τρόποιο ἔστησε ὁ Δαβίδ δείχνοντας εὐσπλαχνία στὸν Σαούλ, παρὰ τότε πού νίκησε τὸν Γολιάθ, καί ὅτι περισσότερο ὠφέλησε τὸν ἑαυτό του κάνοντάς το αὐτό, παρὰ τὸν Σαούλ. Ἐπίσης γιὰ τὴν ἀπολογία του στὸν Σαούλ.

1. Σεῖς βέβαια προηγουμένως ἐπαινέσατε τὸν Δαβίδ γιὰ τὴν ἀνεξικακία του, ἐγὼ ὅμως σᾶς θαύμασα γιὰ τὴν συμπάθεια καὶ ἀγάπη σας πρὸς τὸν Δαβίδ. Γιατί ὄχι μόνο τὸ νὰ ἀσκοῦμε καὶ νὰ εἴμαστε ζηλωτὲς τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἐπαινοῦμε καὶ νὰ θαυμάζουμε αὐτοὺς πού τὴν ἀσκοῦν μᾶς ἀποφέρει κάποια ἀμοιβὴ ὄχι μικρὴ· ὅπως ἀκριβῶς ὄχι μόνο τὸ νὰ μιμούμαστε τὴν κακία, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἐπαινοῦμε ἐκείνους πού ζοῦν σ' αὐτήν, μᾶς φέρνει τιμωρία ὄχι τυχαία, καί, ἂν πρέπει νὰ πῶ κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστο, χειρότερη ἀπὸ τὴν τιμωρία ἐκείνων πού ζοῦν στὴν κακία. Καί ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, τὸ δείχνει ὁ Παῦλος μ' αὐτὰ πού λέει· γιατί, ἀφοῦ ἀρίθμησε κάθε εἶδος κακίας καὶ κατηγορήσε ὅλους ὅσους καταπατοῦν τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, πρόσθεσε λέγοντας γι' αὐτοὺς· «οἱ ὅποιοι, ἂν καὶ γνώρισαν τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, ὅτι δηλαδὴ αὐτοὶ πού κάνουν τέτοια πράγματα εἶναι ἄξιοι θανάτου, ὄχι μόνο τὰ κάνουν, ἀλλὰ ἐπιδιοκιάζου καὶ ἐκείνους πού τὰ κάνουν· γι' αὐτὸ εἶσαι ἀναπολόγητος, ὧ ἄνθρωπε»¹. Βλέπεις ὅτι γι' αὐτὸ μίλησε ἔτσι, γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὸ εἶναι χειρότερο ἀπὸ ἐκεῖνο. Γιατί ἀπὸ τὸ νὰ ἀμαρτάνεις, τὸ νὰ ἐπαινεῖς ἐπιπλέον αὐτοὺς πού ἀμαρτάνουν, εἶναι ἄξιο πολὺ μεγαλύτερης τιμωρίας· καὶ πολὺ εὐλόγα· γιατί δείχνει διεστραμμένη γνώμη καὶ ἐπιλογὴ πού εἶναι ἀθεράπευτα ἄρρωστη. Γιατί ἐκεῖνος πού μετὰ τὸ παράπτωμα κατηγορεῖ τὴν ἀμαρτία, μὲ τὸν καιρὸ θὰ μπορέσει κάποτε νὰ ξαναβρεῖ τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ ἐκεῖνος πού ἐπιδιοκιάζει τὴν κακία, ἀποστερεῖ τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν θεραπεία τῆς μετάνοιας. Ὡστε εὐλόγα ὁ Παῦλος ἀπέδειξε ὅτι αὐτὸ εἶναι χειρότερο ἀπὸ ἐκεῖνο.

Ἄρα λοιπὸν ὄχι μόνο ἐκεῖνοι πού κάνουν τὰ κακά, ἀλλὰ καὶ

τους ἐγκωμιάζοντες τῆς αὐτῆς ἢ καὶ χαλεπωτέρας ἐκείνοις κοινωνοῦσι
 κολάσεως, οὕτως οἱ τοὺς ἀγαθοὺς ἐπαινοῦντες καὶ θαυμάζοντες συμ-
 μερισταὶ τῶν ἐκείνοις ἀποκειμένων στεφάνων εἰσὶ. Καὶ τοῦτο αὐτὸ πά-
 λιν ἀπὸ τῆς Γραφῆς ἔστιν ἰδεῖν. Πρὸς γὰρ τὸν Ἀβραὰμ διαλεγόμενός
 5 φησιν ὁ Θεός· «εὐλογήσω τοὺς εὐλογοῦντάς σε καὶ τοὺς καταρωμένους
 σε καταράσομαι». Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων συμβαῖνον
 ἴδοι τις ἂν. Οὐ γὰρ ὁ τὸν στέφανον περικείμενος ἀθλητής, οὐδὲ ὁ τοὺς
 πόνους ὑπομένων καὶ τοὺς ἰδρώτας μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ θαυμαστής τοῦ
 νενικηκότος οὐκ ὀλίγην ἐκ τῆς εὐφημίας ἐκείνης καρποῦται τὴν ἡδο-
 10 νήν. Διὰ τοι τοῦτο οὐχὶ τὸν γενναῖον ἐκείνον τῆς φιλοσοφίας μακαρίζω
 μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς τῆς περὶ αὐτὸν εὐνοίας. Ἐπάλαισε μὲν γὰρ ἐκεῖ-
 νος καὶ ἐνίκησε καὶ ἐστεφανώθη, ἐπαιέσαντες δὲ τὴν νίκην ὑμεῖς οὐ
 μικρὸν τοῦ στεφάνου μέρος λαβόντες ἀπήλθετε. Ἴν' οὖν μείζων ἢ ἡδο-
 νὴ γένηται καὶ πλεον τὸ κέρδος, φέρε καὶ τὰ λειπόμενα τῆς ἱστορίας
 15 ἀποδῶμεν ὑμῖν.

Εἰπὼν γὰρ ὁ συγγραφεὺς τὰ ρήματα, δι' ὧν παρητήσατο τὴν σφα-
 γήν, ἐπήγαγεν, ὅτι «οὐκ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀναστήναι καὶ ἀποκτεῖναι τὸν
 Σαοὺλ», ὁμοῦ καὶ τὴν ἐκείνων ἐπιθυμίαν τὴν περὶ τὴν σφαγὴν, καὶ τὴν
 ἀνδρείαν τὴν τούτου δεῖξαι βουλόμενος. Καίτοι γε πολλοὶ τῶν ἐχθρῶν,
 20 καὶ οἱ δοκοῦντες φιλοσοφεῖν, κἂν αὐτοὶ μὴ καταδέξωνται ἀνελεῖν, ὕφ'
 ἑτέρων ἀναρεῖσθαι μέλλοντας οὐκ ἂν ἔλοιντο κωλῦσαι. Ὁ δὲ Δαυῖδ
 οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὥσπερ τινὰ παρακαταθήκην λαβὼν καὶ μέλλων αὐτῆς
 εὐθύνας δίδόναι, οὐ μόνον αὐτὸς οὐχ ἤψατο τοῦ πολεμίου, ἀλλὰ καὶ ἐτέ-
 ρους βουλομένους ἀνελεῖν ἐκώλυσε, σωματοφύλαξ ἀντὶ πολεμίου γενό-
 25 μενος καὶ δορυφόρος ἄριστος. Ὡστε οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι τὸν Δαυῖδ μᾶλ-
 λον κινδύνῳ τότε περιπεπτωκέναι εἰπὼν, ἢ τὸν Σαοὺλ. Οὐ γὰρ τὸν τυ-
 χόντα ἀγῶνα ὑπέμεινε, παντὶ τρόπῳ σπουδάζων αὐτὸν ἐξελέσθαι τῆς
 ἐπιβουλῆς τῆς παρ' ἐκείνων· οὐδὲ οὕτως ἐδεδοίκει μέλλων αὐτὸς ἀπο-
 σφάττεσθαι, ὡς ἐδεδοίκει μήποτε τῶν στρατιωτῶν τις ἐνδοὺς τῷ
 30 θυμῷ διαφθεῖρη τὸν ἄνθρωπον· διὰ τοῦτο καὶ δικαιολογίαν τοιαύτην
 συνέθηκε. Καὶ γὰρ κατηγοροῦν μὲν ἐκείνοι, κατηγορεῖτο δὲ ὁ καθεύ-
 δων, ἀπελογεῖτο δὲ ὁ πολέμιος, ἐδίκαζε δὲ ὁ Θεὸς καὶ τὴν τοῦ Δαυῖδ
 ψῆφον ἐκύρωσεν. Οὐ γὰρ ἄνευ τῆς τοῦ Θεοῦ ροπῆς ἴσχυσεν ἂν τῶν
 μαινομένων ἐκείνων περιγενέσθαι, ἀλλ' ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις ἦν ἢ τοῖς χεί-

ἐκεῖνοι πού τοὺς ἐγκωμιάζουν, ἔχουν τὴν ἴδια ἢ καὶ χειρότερη ἀπὸ ἐκείνους τιμωρία, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι πού ἐπαινοῦν καὶ θαυμάζουν τοὺς καλοὺς, μοιράζονται μαζί τοὺς τὰ στεφάνια πού περιμένουν ἐκείνους. Καὶ αὐτὸ πάλι μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε ἀπὸ τὴ Γραφή. Γιατὶ ὁ Θεὸς μιλώντας στὸν Ἀβραάμ λέει· «θὰ εὐλογήσω αὐτοὺς πού σὲ εὐλογοῦν, καὶ θὰ καταρασθῶ ὅσους σὲ καταριοῦνται»². Αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ δεῖ κανεὶς νὰ συμβαίνει καὶ στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες. Γιατὶ ὄχι μόνο ὁ ἀθλητὴς πού φορεῖ τὸ στεφάνι, οὔτε μόνο ἐκεῖνος πού ὑποφέρει τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἰδρωτὲς, ἀλλὰ καὶ ὁ θαυμαστὴς τοῦ νικητῆ δοκιμάζει ὄχι λίγη εὐχαρίστηση ἀπὸ τὴν ἐπευφημία ἐκείνη. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν μακαρίζω μόνο ἐκεῖνον τὸν γενναῖο γιὰ τὴν ἀνεξικακία του, ἀλλὰ καὶ σᾶς γιὰ τὴ συμπάθειά σας πρὸς αὐτόν. Γιατὶ πάλεψε βέβαια ἐκεῖνος καὶ νίκησε καὶ στεφανώθηκε, ἐπαινώντας ὁμως σεῖς τὴ νίκη, φύγατε παίρνοντας ὄχι μικρὸ μερίδιο ἀπὸ τὸ στεφάνι. Γιὰ νὰ γίνει λοιπὸν πιὸ μεγάλη ἡ εὐχαρίστηση καὶ περισσότερο τὸ κέρδος, ἄς σᾶς προσφέρω καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῆς ἱστορίας.

Ἄφοῦ λοιπὸν εἶπε ὁ συγγραφέας τὰ λόγια μὲ τὰ ὁποῖα ἐγκατέλειψε τὴ σφαγή, πρόσθεσε· «δὲν ἐπέτρεψε σ' αὐτοὺς νὰ σηκωθοῦν καὶ νὰ σκοτώσουν τὸν Σαούλ», θέλοντας νὰ δεῖξει ταυτόχρονα καὶ τὴν πρόθεση ἐκείνων γιὰ τὴ σφαγή, καὶ τὴν ἀνδρεία αὐτοῦ. Ἄν καὶ πολλοί, ἀκόμα κι αὐτοὶ πού θεωροῦνται ἀνεξικακοὶ, καὶ ὅταν οἱ ἴδιοι δὲν φτάσουν νὰ σκοτώσουν τοὺς ἐχθροὺς τοὺς, ὅταν πρόκειται νὰ σκοτωθοῦν ἀπὸ ἄλλους, δὲν θὰ προτιμοῦσαν νὰ τοὺς ἐμποδίσουν. Ὁ Δαβὶδ ὁμως δὲν ἐνήργησε ἔτσι, ἀλλὰ σὰν νὰ εἶχε ἀναλάβει κάποια ὑποχρέωση καὶ ἐπρόκειτο νὰ τοῦ ζητηθοῦν εὐθύνες γι' αὐτήν, ὄχι μόνο αὐτὸς δὲν ἄγγιξε τὸν ἀντίπαλό του, ἀλλὰ ἐμπόδισε καὶ ἄλλους πού ἤθελαν νὰ τὸν σκοτώσουν, καὶ ἔτσι ἐγίνε σωματοφύλακας καὶ ἄριστος δορυφόρος τοῦ ἐχθροῦ του. Ὡστε δὲν θὰ ἔκανε κανεὶς λάθος λέγοντας ὅτι μᾶλλον ὁ Δαβὶδ ἔπεσε τότε σὲ κίνδυνο, παρὰ ὁ Σαούλ. Γιατὶ δὲν πέρασε λίγη ἀγωνία προσπαθώντας μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸν γλιτώσει ἀπὸ τὴ σκευωρία ἐκείνων· οὔτε φοβήθηκε τόσο πολὺ μήπως σφάζουν ἐκεῖνον, ὅσο φοβήθηκε μήπως κάποιος ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες ὑποκύπτοντας στὸ θυμὸ του, σκοτώσει τὸν ἄνθρωπο· γι' αὐτὸ καὶ πρόβαλε καὶ τέτοια δικαιολογία. Γιατὶ κατηγοροῦσαν ἐκεῖνοι, κατηγοροῦνταν ὁμως αὐτὸς πού κοιμόταν, συνηγοροῦσε ὁ ἐχθρὸς, δίκαιε ὁ Θεὸς καὶ ἐπικύρωσε τὴν ἀπόφαση τοῦ Δαβὶδ. Γιατὶ χωρὶς τὴ συγκατάνευση τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ μπορούσε νὰ νικήσει ἐκείνους πού μαίνονταν, ἀλλὰ ἡ χάρις τοῦ

λεσιν ἐγκαθημένη τοῦ προφήτου καὶ πειθῶ τινὰ δοῦσα τοῖς ῥήμασιν ἐκείνοις. Οὐ μικρὸν δὲ καὶ ὁ Δαυῖδ συνεβάλετο· ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς τὸν ἔμπροσθεν χρόνον οὕτως ἐπαίδευε, διὰ τοῦτο ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἀγῶνων παρεσκευασμένους εὔρε καὶ εἰκοντας. Οὐ γὰρ ὡς στρατηγὸς στρατιωτῶν, ἀλλ' ὡς ἱερεὺς, οὕτως αὐτῶν προειστήκει, καὶ ἦν ἐκκλησία τὸ σπήλαιον ἐκεῖνο λοιπόν.

Καὶ γὰρ ὡσπερ τις ἐπισκοπὴν λαχὼν, οὕτω πρὸς αὐτοὺς ἐποιήσατο ὁμιλίαν, καὶ μετὰ τὴν ὁμιλίαν ταύτην θυσίαν ἀνήνεγκε θαυμαστήν τινα καὶ παράδοξον, οὐ μόνον καταθύσας, οὐκ ἀρνίον κατασφάζας, ἀλλ' ὁ πολλῶ τούτων τιμιώτερον ἦν, πραότητα καὶ ἐπιείκειαν ἀναθεῖς τῷ Θεῷ καὶ τὸν ἄλογον καταθύσας θυμὸν καὶ τὴν ὀργὴν ἀποκτείνας καὶ νεκρῶσας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ἐγένετο αὐτὸς καὶ ἱερεῖον καὶ ἱερεὺς καὶ θυσιαστήριον. Ὁ τε γὰρ προσενεγκὼν τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκειαν λογισμὸς, ἢ τε ἐπιείκεια καὶ ἡ πραότης καὶ ἡ καρδία, ἐν ἧ ταῦτα προσεφέρετο, ἅπαντα ἦν παρ' αὐτῷ.

β'. Ἐπεὶ οὖν προσήνεγκε τὴν καλὴν ταύτην θυσίαν καὶ τὴν νίκην ἀπήρτισε καὶ οὐδὲν τῷ τροπαίῳ ἐνέλιπεν, ἀνέστη λοιπὸν ἡ τῶν ἀγῶνων ὑπόθεσις ὁ Σαοὺλ, καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ σπηλαίου, τῶν γεγεννημένων οὐδὲν εἰδώς. «Ἐξῆι δὲ καὶ ὁ Δαυῖδ ὀπισθεν», ἐλευθέρους λοιπὸν ὀφθαλμοῖς πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπων, καὶ μᾶλλον τότε γαννύμενος, ἢ ὅτε τὸν Γολιάθ κατήνεγκε καὶ τὴν τοῦ βαρβάρου κεφαλὴν ἀπέτεμε. Καὶ γὰρ αὕτη λαμπρότερα ἐκείνης ἡ νίκη καὶ τὰ λάφυρα σεμνότερα καὶ τὰ σκῦλα περιφανέστερα καὶ τὸ τρόπαιον ἐνδοξότερον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ καὶ σφενδόνης ἐδεήθη καὶ λίθων καὶ παρατάξεως, ἐνταῦθα δὲ πάντα ὁ λογισμὸς ἐγένετο, καὶ χωρὶς ὄπλων ἡ νίκη κατωρθοῦτο καὶ ἀναιμωτὶ τὸ τρόπαιον ἴστατο. Ἐπανῆι τοίνυν οὐχὶ κεφαλὴν βαστάζων βαρβάρου, ἀλλὰ θυμὸν νεκρωμένον καὶ ὀργὴν ἐκνευρισμένην· καὶ ταῦτα οὐκ εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνετίθει τὰ λάφυρα, ἀλλ' εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν ἄνω πόλιν. Νῦν οὐχὶ γυναῖκες χορεύουσαι ἀπῆντων, ταῖς εὐφημίαις αὐτῶν δεχόμεναι, ἀλλὰ τῶν ἀγγέλων ὁ δῆμος ἄνωθεν ἐπεκρότει, ἀγάμενος τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἐπιείκειαν.

Ἐπανῆι γὰρ τῷ πολεμίῳ μυρία τραύματα δούς, τὸν μὲν Σαοὺλ διασώσας, τὸν δὲ ἀληθῶς ἐχθρὸν τὸν διάβολον πολλαῖς κατακεντήσας πληγαῖς. Ὡσπερ γὰρ ὀργιζομένων ἡμῶν καὶ πυκτενόντων καὶ πρὸς ἀλλήλους συγκρουομένων, χαίρει τε καὶ γέγηθεν ἐκεῖνος, οὕτως εἰρη-

Θεοῦ ἦταν θρονιασμένη στα χεῖλη τοῦ προφήτη, δίνοντας κάποια πειστικότητα στα λόγια του ἐκεῖνα. Ἄλλὰ δὲν συνέβαλε λίγο καὶ ὁ Δαβίδ· ἐπειδὴ τὸν προηγούμενο καιρὸ τοὺς ἐκπαίδευε μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, γι' αὐτὸ τὴν ὥρα τῶν ἀγώνων τοὺς βρῆκε προετοιμασμένους καὶ ὑποχωρητικούς. Γιατὶ δὲν προΐστατο σ' αὐτοὺς ὡς στρατηγὸς σὲ στρατιῶτες, ἀλλὰ ὡς ἱερέας, καὶ ἄρα τὸ σπῆλαιο ἐκεῖνο ἦταν τότε ἐκκλησία.

Πράγματι τοὺς μίλησε σὰν νὰ ἦταν κάποιοι ἐπίσκοποι· καὶ μετὰ τὴν ὁμιλία αὐτὴ πρόσφερε θυσία ἀξιοθαύμαστη καὶ παράδοξη, χωρὶς νὰ θυσιάσει μοσχάρι, χωρὶς νὰ σφάζει ἀρνί, ἀλλὰ, πρᾶγμα ποὺ ἦταν πιὸ πολύτιμο ἀπὸ αὐτά, πρόσφερε στὸ Θεὸ πραότητα καὶ ἐπιείκεια, θυσίασε τὸν παράλογο θυμὸ, σκότωσε τὴν ὀργὴ καὶ νέκρωσε τὰ μέλη τὰ γῆινα. Καὶ ἐγινε ὁ ἴδιος σφάγιο καὶ ἱερέας καὶ θυσιαστήριο. Γιατὶ καὶ ὁ λογισμὸς ποὺ πρόσφερε τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκεια καὶ ἡ ἐπιείκεια καὶ ἡ πραότητα καὶ ἡ καρδιά, στὴν ὁποία προσφέρονταν αὐτά, ὅλα ἦταν δικά του.

2. Ὅταν λοιπὸν πρόσφερε τὴν καλὴ αὐτὴ θυσία καὶ ὀλοκλήρωσε τὴ νίκη καὶ δὲν ἔλειπε τίποτα ἀπὸ τὸ τρόπαιο, σηκώθηκε ἡ ἀφορμὴ τῶν ἀγώνων, δηλαδὴ ὁ Σαουλ, καὶ βγῆκε ἀπὸ τὴ σπηλιά, χωρὶς νὰ γνωρίζει τίποτα ἀπὸ ὅσα ἐγιναν. «Βγῆκε τότε καὶ ὁ Δαβίδ ἀπὸ πίσω»³, βλέποντας μὲ ἐλεύθερα μάτια πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ ἔλαμπε ἀπὸ χαρὰ περισσότερο ἀπὸ ὅσο ὅταν κατέβαλε τὸν Γολιάθ καὶ ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ βαρβάρου. Γιατὶ ἡ νίκη αὐτὴ ἦταν πιὸ λαμπρὴ ἀπὸ ἐκείνην, τὰ λάφυρα πιὸ σεμνά, τὰ δῶρα πιὸ περιφανῆ καὶ τὸ τρόπαιο πιὸ ἐνδοξο. Διότι βέβαια ἐκεῖ χρειάστηκε καὶ σφενδόνη καὶ πέτρες καὶ στράτευμα, ἐνῶ ἐδῶ ὅλα αὐτὰ ἦταν ὁ λογισμὸς του καὶ ἡ νίκη ἐπιτεύχθηκε χωρὶς ὄπλα καὶ τὸ τρόπαιο στήθηκε χωρὶς αἵματα. Ἐπέστρεφε λοιπὸν χωρὶς νὰ κρατᾷ κεφάλι βαρβάρου, ἀλλὰ θυμὸ νεκρωμένο καὶ ὀργὴ ἀπονευρωμένη, καὶ αὐτὰ τὰ λάφυρα δὲν τὰ ἀφιέρωσε στὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ στὸν οὐρανὸ καὶ στὴν ἄνω πόλη. Τώρα δὲν τὸν προϋπάντησαν γυναῖκες ποὺ τραγουδοῦσαν καὶ τὸν ὑποδέχονταν μὲ ἐπευφημίες, ἀλλὰ τὸν χειροκροτοῦσε τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, θαυμάζοντας τὴν ἀνεξικακία καὶ ἐπιείκειά του.

Ἐπέστρεφε λοιπὸν, ἀφοῦ ἔδωσε μύρια τραύματα στὸν ἐχθρό, ἔχοντας διασώσει τὸν Σαουλ, ἐνῶ τὸν ἀληθινὸ ἐχθρό, τὸν διάβολο, τὸν κατακέντησε μὲ πολλὰς πληγές. Διότι ὅπως, ὅταν ὀργιζόμαστε καὶ μονομαχοῦμε καὶ συγκρουόμαστε μεταξύ μας ἐκεῖνος χαίρεται καὶ εὐχαριστιέται, ἔτσι, ὅταν εἰρηνεύουμε καὶ ὁμονοοῦμε καὶ συγκρατοῦμε

νευόντων καὶ ὁμονοούντων καὶ κρατούντων ὀργῆς, συστέλλεται πάλιν καὶ ταπεινοῦται, ἅτε ἐχθρὸς εἰρήνης ὦν καὶ πολέμιος ὁμονοίας καὶ βασκανίας πατήρ. Ἐξῆι τοίνυν ὁ Δαυῖδ, δεξιὰν τῆς οἴκουμένης ἀντίρροπον ἔχων μετὰ τῆς κεφαλῆς ἐστεφανωμένην. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν 5 ἄριστα πυκτερόντων, πρὸ τῆς κεφαλῆς πολλάκις οἱ βασιλεῖς τὴν δεξιὰν τοῦ πυκτεύοντος ἢ παγκρατιάζοντος ἐστεφάνωσαν, οὕτω δὴ καὶ τὴν χεῖρα ἐκείνην ὁ Θεὸς ἐστεφάνου, ἥ τὸ ξίφος ἴσχυσε καθαρὸν ἐξενεγκεῖν καὶ ἀναίμακτον τῷ Θεῷ δεῖξαι τὴν μάχαιραν καὶ πρὸς τοσαύτην ἀντιστῆναι θυμοῦ ρύμην. Οὐκ ἐξῆλθεν ἔχων τὸ διάδημα τοῦ Σαούλ, 10 ἀλλ' ἐξῆλθεν ἔχων στέφανον δικαιοσύνης· οὐκ ἐξῆλθεν ἔχων πορφυρίδα βασιλικήν, ἀλλ' ἐξῆλθε περιβεβλημένος ἐπιείκειαν ὑπερβαίνουσαν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἰμάτιον πάσης στολῆς λαμπρότερον.

Ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ σπηλαίου μετὰ τοσαύτης περιφανείας, μεθ' ὅσης οἱ παῖδες οἱ τρεῖς ἀπὸ τῆς καμίνου. Καθάπερ γὰρ ἐκείνους οὐ κατέκαυ- 15 σε τὸ πῦρ, οὕτω καὶ τοῦτον ἢ πυρὰ τῆς ὀργῆς οὐκ ἐνέπρησε. Κάκεινοις μὲν ἔξωθεν τὸ πῦρ ὁμιλοῦν οὐδὲν ἐποίησεν, οὗτος δὲ ἔνδοθεν ἔχων τοὺς ἄνθρακας καιομένους καὶ τὸν διάβολον ἔξωθεν ὀρῶν τὴν κάμινον ὑποκαίοντα, ἀπὸ τῆς ὄψεως τοῦ ἐχθροῦ, ἀπὸ τῆς παραινέσεως τῶν στρατιωτῶν, ἀπὸ τῆς εὐκολίας τῆς κατὰ τὴν σφαγὴν, ἀπὸ τῆς ἐρημίας 20 τῶν βοηθησόντων, ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν παρελθόντων, ἀπὸ τῆς τῶν μελλόντων ἀγωνίας (καὶ γὰρ τοῦτο κληματίδος καὶ πίσεως καὶ στυππίου καὶ πάντων τῶν τὴν Βαβυλωνίαν ἀναπτόντων κάμινον λαμπροτέραν ἀνῆγε τὴν φλόγα) οὐκ ἐνεπρήσθη, οὐδὲ ἔπαθε τι τοιοῦτον, οἷον εἰκὸς ἦν, ἀλλ' ἐξῆλθε καθαρὸς, καὶ ἰδὼν τοῦ πολεμίου τὴν ὄψιν, ἐντεῦθεν 25 μάλιστα ἐφιλὸσόφησεν. Ἰδὼν γὰρ αὐτὸν καθεύδοντα καὶ ἀκίνητον μένοντα καὶ οὐδὲν δυνάμενον ἐργάσασθαι, πρὸς ἑαυτὸν εἶπε· Ποῦ νῦν ὁ θυμὸς ἐκείνος; ποῦ δὲ ἡ πονηρία; ποῦ δὲ αἱ τοσαῦται μαγγανεῖαι καὶ ἐπιβουλαί; Οἴχεται πάντα ἐκεῖνα καὶ ἀπόλωλεν ὕπνου μικρᾷ προσβολῇ καὶ κεῖται δεδεμένος ὁ βασιλεὺς, οὐδὲν ἡμῶν περὶ τούτων βουλευσαμέ- 30 νων, οὐδὲ πραζάντων'. Ἐώρα καθεύδοντα, καὶ περὶ τοῦ κοινοῦ πάντων ἐφιλολόφει θανάτου. Ὑπνος γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ θάνατος πρόσκαιρος καὶ ἐφήμερος τελευτή.

Οὐκ ἂν τις ἀκαίρως καὶ τοῦ Δανιὴλ ἐνταῦθα ἀναμνησθεῖη. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ἀνέβαινεν ἀπὸ τοῦ λάκκου τῶν θηρίων περιγεγόμενος,

τὴν ὀργή μας, συστέλλεται πάλι καὶ ταπεινώνεται, γιατί εἶναι ἐχθρὸς τῆς εἰρήνης καὶ πολέμιος τῆς ὁμόνοιας καὶ πατέρας τοῦ φθόνου. Ἐβγαίνει λοιπὸν ὁ Δαβὶδ ἔχοντας τὴν ἰσοδύναμη μὲ τὴν οἰκουμένη δεξιὰ καὶ τὸ κεφάλι του στεφανωμένο. Γιατί, ὅπως σ' ἐκείνους πού μονομαχοῦν ἄριστα πολλές φορές οἱ βασιλεῖς πρὶν ἀπὸ τὸ κεφάλι τους στεφανώνουν τὸ δεξιὸ χέρι ἐκείνου πού μονομάχησε ἢ ἀγωνίσθηκε στὸ παγκράτι, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ὁ Θεὸς στεφάνωσε τὸ χέρι ἐκεῖνο, πού μπόρεσε νὰ βγάλει τὸ ξίφος καθαρὸ, νὰ δεῖξει στὸ Θεὸ τὸ μαχαίρι ἀναίμακτο, καὶ νὰ ἀντισταθεῖ στὴν τόσο μεγάλη ὀρμὴ τοῦ θυμοῦ. Δὲν βγῆκε ἔχοντας τὸ διάδημα τοῦ Σαοῦλ, ἀλλὰ βγῆκε ἔχοντας τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης· δὲν βγῆκε φορώντας πορφύρα βασιλική, ἀλλὰ βγῆκε ντυμένος τὴν ἐπιείκεια πού ξεπερνάει τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἱμάτιο λαμπρότερο ἀπὸ κάθε στολή.

Βγῆκε ἀπὸ τὴ σπηλιὰ μὲ τόση φήμη, μὲ ὄση βγῆκαν καὶ οἱ τρεῖς παῖδες ἀπὸ τὸ καμίνι. Γιατί, ὅπως ἐκείνους δὲν τοὺς κατέκαψε ἡ φωτιά, ἔτσι κι αὐτὸν δὲν τὸν ἔκαψε ἡ φωτιά τῆς ὀργῆς. Ἐκείνους ἡ φωτιά, ἐπειδὴ ἐρχόταν σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ σῶμα τους ἀπ' ἔξω, δὲν τοὺς ἔβλαψε καθόλου, ἐνῶ αὐτός, ἔχοντας τὰ κάρβουνα νὰ καίνε μέσα του καὶ τὸν διάβολο ἀπ' ἔξω νὰ βλέπει καὶ νὰ ὑποδαυλίζει τὸ καμίνι μὲ τὴ θέα τοῦ ἐχθροῦ, μὲ τὴν παραίνεσὴ τῶν στρατιωτῶν, μὲ τὴν εὐκολία τῆς σφαγῆς, μὲ τὴν ἀπουσία ἀνθρώπων πού θὰ βοηθοῦσαν τὸν ἐχθρὸ, μὲ τὴν ἀνάμνηση ἐκείνων πού εἶχε ὑποστῆι στὸ παρελθόν, μὲ τὴν ἀγωνία γι' αὐτὰ πού θὰ γίνονταν στὸ μέλλον (διότι αὐτὸ ἀναρριπίζει τὴ φλόγα περισσότερο ἀπὸ τὶς κληματίδες καὶ τὴν πίσσα καὶ τὸ στουπὶ καὶ ἀπὸ ὅλα ὅσα ἔκαιαν στὸ βαβυλωνίον καμίνι), δὲν κάηκε οὔτε ἔπαθε κάτι τέτοιο, πού ἦταν φυσικὸ νὰ πάθει, ἀλλὰ βγῆκε καθαρὸς, καὶ βλέποντας τὸ πρόσωπο τοῦ ἐχθροῦ, ἀπὸ τὸ θέαμα αὐτὸ φιλοσόφησε περισσότερο. Πράγματι, βλέποντάς τον νὰ κοιμᾶται καὶ νὰ μένει ἀκίνητος, χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ κάνει τίποτα, εἶπε μέσα του· Ποῦ εἶναι ἐκεῖνος ὁ θυμὸς; ποῦ εἶναι ἡ κακία; ποῦ οἱ τόσες δολιότητες καὶ ἐπιβουλές; Ὅλα ἐκεῖνα ἔφυγαν καὶ χάθηκαν μὲ μιὰ μικρὴ παράδοση στὸν ὕπνο, καὶ κοίτεται ὁ βασιλιάς δεμένος, χωρὶς ἐμεῖς νὰ σκεφθοῦμε καὶ νὰ κάνομε τίποτα γι' αὐτό. Τὸν ἔβλεπε νὰ κοιμᾶται καὶ φιλοσοφοῦσε γιὰ τὸν κοινὸ θάνατο ὄλων. Γιατί ὁ ὕπνος δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρὰ προσωρινὸς θάνατος καὶ ἐφήμερη τελευτή.

Καὶ δὲν θᾶταν ἄκαιρο νὰ θυμηθεῖ κανεὶς ἐδῶ καὶ τὸν Δανιήλ. Γιατί ὅπως ἐκεῖνος ἔβγαίνει ἀπὸ τὸν λάκκο, ἀφοῦ νίκησε τὰ θηρία, ἔτσι κι

οὕτω καὶ οὗτος ἀπὸ τοῦ σπηλαίου, θηρίων ἐτέρων χαλεπωτέρων κρα-
 τήσας. Ὡσπερ γὰρ τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ λέοντες ἐκατέρωθεν παρεκά-
 θηντο, οὕτω καὶ τούτῳ λέοντες ἀγριώτεροι πάντων, τὰ πάθη ἐπετίθε-
 το· θυμὸς τῶν παρελθόντων ἔνθεν, φόβος τῶν μελλόντων ἐκεῖθεν· ἀλλ'
 5 ὁμῶς ἀμφοτέρα οὗτος κατέστελλε καὶ ἐπεστόμιζε τὰ θηρία, διδάσκων
 διὰ τῶν ἔργων, οὐδὲν σφαλερώτερον τοῦ βούλεσθαι ἐκδικεῖν ἑαυτὸν
 καὶ ἀμύνεσθαι. Ὁ γοῦν βουληθεὶς ἐπέξελθεῖν, γυμνὸς καὶ ἄοπλος καὶ
 πάντων ἔρημος, καθάπερ αἰχμάλωτος παραδοθεὶς, οὕτως ἔκειτο, ὁ δὲ
 εἰκὼν καὶ παραχωρῶν πανταχοῦ καὶ μηδὲ δικαίως ἐπέξελθεῖν ἐλόμε-
 10 νος, χωρὶς μηχανημάτων καὶ ὄπλων καὶ ἵππων καὶ στρατιωτῶν, τὸν
 πολέμιον εἰς χεῖρας ἐλάμβανε, καὶ ὁ δὴ μείζον ἀπάντων ἦν, τὸν Θεὸν
 εἰς πλείονα εὐνοίαν ἐπεσπάσατο.

γ'. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο μακαρίζω τὸν ἅγιον ἐκεῖνον, οὐχ ὅτι τὸν ἐχθρὸν
 ὑπὸ τοὺς πόδας εἶδε τοὺς ἑαυτοῦ κείμενον, ἀλλ' ὅτι εἰς χεῖρας λαβὼν
 15 ἐφείσατο. Τὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἔργον ἦν, τὸ δὲ τῆς αὐτοῦ
 φιλοσοφίας. Πῶς ἦν εἰκὸς λοιπὸν τοὺς στρατιώτας ἐκείνῳ προσέχειν;
 μεθ' ὅσης εὐνοίας διακειῖσθαι πρὸς αὐτόν; Εἰ γὰρ μυρίας εἶχον ψυχάς,
 οὐκ ἂν ἐτοίμως ἀπάσας ἐπέδωκαν ὑπὲρ τοῦ στρατηγοῦ, ἔργῳ μαθόντες
 ἐν τῇ τοῦ πολεμίου κηδεμονίᾳ τὴν περὶ τοὺς οἰκείους εὐνοίαν; Ὁ γὰρ
 20 περὶ τοὺς λελυπηκότας πρῶτος καὶ ἡμερος ὢν, πολλῶ μᾶλλον περὶ τοὺς
 εὐνοϊκῶς διακειμένους οὕτως ἔμελλε διακεῖσθαι, ὁ δὴ μέγιστον ἐνέχυ-
 ρον ἀσφαλείας ἦν αὐτῷ. Οὐκ εὐνοῦστεροι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ προθυμό-
 τεροι περὶ τοὺς πολεμίους ἦσαν, εἰδότες ὅτι τὸν Θεὸν ἔχουσιν ὑπὲρ αὐ-
 τῶν πολεμοῦνα, τὸν αἰεὶ παρόντα τῷ στρατηγῷ καὶ τὰ πράγματα ἅπαν-
 25 τα ἐξευμαρίζοντα. Καὶ τῷ Δαυῖδ δὲ οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ λοιπόν, ἀλλ' ὡς
 ἀγγέλῳ προσεῖχον. Καὶ πρὸ τῆς ἀντιδόσεως τοῦ Θεοῦ μείζονα καὶ ἐν-
 ταῦθα τοῦ διασωθέντος αὐτὸς ἐκαρπούτο καὶ λαμπροτέραν ἤρατο νί-
 κην, ἢ εἰ κατέθυσε τὸν Σαοὺλ. Τί γὰρ ἂν τοσοῦτον ἐκέρδανε σφάξας τὸν
 ἐχθρὸν, ὅσον ἐκαρπώσατο φαισάμενος νῦν;

30 Τοῦτον τοίνυν καὶ σὺ λογίζου, ἐπειδὰν λάβῃς τὸν λελυπηκότα σε,
 ὅτι πολλῶ μείζον καὶ κερδαλέωτερον τὸ φείσασθαι, τοῦ διαφθεῖραι. Ὁ
 μὲν γὰρ διαφθείρας καὶ καταγνώσεται πολλάκις ἑαυτοῦ καὶ πονηρὸν

αὐτὸς ἔβγαινε ἀπὸ τῆ σπηλιά, ἀφοῦ νίκησε ἄλλα θηρία χειρότερα. Ὅπως δηλαδὴ στὸν δίκαιο ἐκεῖνο κάθονταν γύρω του λιοντάρια, ἔτσι καὶ σ' αὐτὸν ἐπιτίθονταν τὰ πάθη, λιοντάρια πιὸ ἄγρια ἀπὸ ὄλα· ἀπὸ τῆ μιὰ μεριά ὁ θυμὸς γιὰ τὰ ὅσα ἔγιναν, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ φόβος γιὰ ὅσα θὰ γίνουν στὸ μέλλον. Ἀλλὰ καὶ τὰ δύο θηρία αὐτὸς τὰ καθησύχασε καὶ τὰ ἀποστόμωσε, διδάσκοντας ἔμπρακτα, ὅτι τίποτα δὲν εἶναι πιὸ ἀσφαλές, ἀπὸ τὸ νὰ σπλαχνίζεται κανεὶς τοὺς ἐχθροὺς του, τίποτα πιὸ ἐσφαλμένο ἀπὸ τὸ νὰ θέλει νὰ πάρει ἐκδίκηση γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ ἀμυνθεῖ. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἤθελε νὰ ἐπιτεθεῖ, κοιτόταν γυμνὸς καὶ ἄοπλος, κατὰμονος, σὰν αἰχμάλωτος ποὺ παραδόθηκε, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ὑποχωροῦσε καὶ ἔκαμνε πίσω παντοῦ, καὶ οὔτε ἤθελε νὰ ἐπιτεθεῖ ἔστω κι ἂν εἶχε δίκαιο, χωρὶς μηχανήματα καὶ ὄπλα καὶ ἄλογα καὶ στρατιῶτες, κρατοῦσε τὸν ἐχθρὸ στὰ χέρια του· καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἦταν σπουδαιότερο ἀπὸ ὄλα, ἀπέσπασε τὸ Θεὸ σὲ περισσότερη εὐνοια 3. Δὲν μακαρίζω ὅμως τὸν ἅγιο ἐκεῖνο γι' αὐτό, γιὰ τὸ ὅτι εἶδε τὸν ἐχθρὸ νὰ κοιτάται κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, ἀλλὰ γιὰ τὸ ὅτι, ἐνῶ τὸν εἶχε στὰ χέρια του, τὸν εὐσπλαχνίστηκε. Γιατὶ ἐκεῖνο ἦταν ἔργο τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ αὐτὸ τῆς δικῆς του ἀνεξικακίας. Πῶς δὲν ἦταν φυσικὸ πλέον οἱ στρατιῶτες νὰ εἶναι ἀφοσιωμένοι σ' αὐτόν; νὰ φέρονται σ' αὐτὸν μὲ ὅση ἀγάπη γίνεται; Γιατί, ἂν εἶχαν μύριες ψυχές, δὲν θὰ ἦταν ἔτοιμοι νὰ τίς δώσουν ὅλες γιὰ τὸ στρατηγὸ τους, ἀφοῦ, ἀπὸ τῆ φροντίδα του γιὰ τὸν ἐχθρὸ, ἔμαθαν ἔμπρακτα τὴ συμπάθειά του πρὸς τοὺς φίλους του; Γιατὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι πρῶος καὶ ἡρεμος πρὸς ἐκείνους ποὺ τὸν ἀδίκησαν, πολὺ περισσότερο θὰ φερόταν τὸ ἴδιο καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ διάκεινται πρὸς αὐτόν μὲ συμπάθεια, πρᾶγμα ποὺ ἦταν μέγιστη ἀπόδειξη ἐμπιστοσύνης σ' αὐτόν. Καὶ δὲν ἦταν μόνο πιὸ εὐνοϊκοί, ἀλλὰ καὶ πιὸ πρόθυμοι ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, γνωρίζοντας ὅτι ἔχουν τὸ Θεὸ ποὺ πολεμαίει μαζί τους, ὁ ὁποῖος εἶναι πάντοτε παρῶν στὸ στρατηγὸ καὶ διευκολύνει τὰ πράγματα. Ἔτσι λοιπὸν ἦταν ἀφοσιωμένοι στὸ Δαβίδ, ὄχι ὡς ἄνθρωπο, ἀλλὰ σὰν νὰ ἦταν ἄγγελος. Καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνταπόδοση τοῦ Θεοῦ ἀπολάμβανε καὶ ἐδῶ αὐτὸς μεγαλύτερη ἀμοιβὴ ἀπὸ τὸν διασωθέντα καὶ πέτυχε νίκη λαμπρότερη, ἀπὸ ὅ,τι ἐὰν ἔσφαζε τὸν Σαούλ. Γιατὶ τί τὸ τόσο μεγάλο θὰ κέρδιζε ἂν ἔσφαζε τὸν ἐχθρὸ, ἀπὸ ὅσο κέρδισε τώρα ποὺ τὸν λυπήθηκε;

Αὐτὸ λοιπὸν νὰ σκέφτεσαι κι ἐσύ, ὅταν συλλάβεις αὐτόν ποὺ σὲ στενοχώρησε, ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ μεγάλο καὶ ἐπικερδές τὸ νὰ τὸν εὐσπλαχνισθεῖς, ἀπὸ τὸ νὰ τὸν σκοτώσεις. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ σκοτώνει

ἔξει συνειδός, καθ' ἐκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας ἐκείνης διωκόμενος, ὁ δὲ φεισάμενος καὶ μικρὸν καρτερήσας χρόνον, γάννυται μετὰ ταῦτα καὶ τρυφᾷ, χρηστὰς ἀναμένων ἐλπίδας καὶ τὰς ἀμοιβὰς τῆς ἀνεξικακίας παρὰ τοῦ Θεοῦ προσδοκῶν. Καὶ εἴ ποτε περιπέσοι τινὶ 5 δεινῷ, μετὰ πολλῆς παρρησίας ἀπαιτήσῃ τὸν Θεὸν τὴν ἀντίδοσιν, καθάπερ οὖν καὶ οὗτος ἀπάντων ἀπήλαυσε τούτων, μεγάλας καὶ θαυμαστάς τῆς περὶ τὸν ἐχθρὸν τοῦτον κηδεμονίας λαβὼν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰς ἀμοιβὰς ὕστερον. Ἄλλὰ γὰρ ἴδωμεν καὶ τὰ μετὰ ταῦτα.

«Καὶ ἐξῆλθε Δαυῖδ ἐκ τοῦ σπηλαίου», φησὶν, «ὀπίσω Σαοὺλ καὶ 10 ἐβόησεν ὀπίσω αὐτοῦ, οὕτω λέγων· κύριέ μου βασιλεῦ. Καὶ ἀνέβλεψε Σαοὺλ ὀπίσω αὐτοῦ καὶ ἔκρουσε Δαυῖδ ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ». Ταῦτα τοῦ σῶσαι τὸν ἐχθρὸν οὐκ ἐλάττονα φέρει κόσμον. Οὐδὲ γὰρ τῆς τυχούσης ψυχῆς ἦν τὸ μὴ φουσηθῆναι ταῖς εἰς τὸν πλησίον εὐεργεσίαις, μᾶλλον δὲ τὸ μὴ τὸ τῶν πολλῶν παθεῖν, οἱ 15 καθάπερ ἀνδραπόδων, οὕτως ὑπερορῶσι τῶν εὐεργετηθέντων καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνασπῶσιν. Ἄλλ' οὐχ ὁ μακάριος Δαυῖδ οὕτως, ἀλλὰ μειζόνως ἐμετρίαζε καὶ μετὰ τὴν εὐεργεσίαν. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι οὐδὲν τῶν κατορθωμάτων τούτων ἐνόμιζε τῆς αὐτοῦ σπουδῆς εἶναι, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἀνετίθει τῇ θείᾳ χάριτι. Διὰ τοῦτο αὐτὸς σώσας, αὐτὸς προσκυνεῖ τὸν 20 σωθέντα, καὶ βασιλέα καλεῖ πάλιν καὶ δοῦλον ὀνομάζει ἑαυτόν, διὰ τοῦ σχήματος ἐκείνου καταστέλλων τὸ φύσημα καὶ τὸν θυμὸν παραμυθούμενος καὶ τὴν βασκανίαν ἀναιρῶν.

Ἄκουσωμεν δὲ καὶ τῆς ἀπολογίας αὐτῆς· «ἵνα τί ἀκούεις τῶν λόγων τοῦ λαοῦ, λεγόντων, Ἴδοὺ Δαυῖδ ζητεῖ τὴν ψυχὴν σου;». Καὶ μὴν 25 ἀνωτέρω τούτων ὁ συγγραφεὺς εἶπεν, ὅτι πᾶς ὁ λαὸς ἦν μετ' αὐτοῦ καὶ ἤρεσκεν ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν δούλων τοῦ βασιλέως καὶ ὁ τοῦ κρατοῦντος υἱὸς καὶ τὸ στρατόπεδον ἄπαν μετ' αὐτοῦ ταῖς γνώμαις εἰστήκεσαν. Πῶς οὖν ἐνταῦθά φησιν, ὅτι ἦσαν οἱ ἐνδιαβάλλοντες καὶ συκοφαντοῦντες καὶ τὸν Σαοὺλ παροξύνοντες; Ὅτι γὰρ οὐ παρ' ἐτέρων ἀναπεισθεῖς, 30 ἀλλ' αὐτὸς οἴκοθεν τὴν πονηρίαν ταύτην τεκῶν ἐπολέμει τῷ δικαίῳ, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ τὸ βιβλίον γράψας, εἰπὼν ὅτι ἐκ τῆς εὐφημίας ὁ φθόνος ἐτίκτετο καὶ προῖων ἠῤῥετο καθ' ἐκάστην ἡμέραν. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐφ' ἐτέρους μεθίστησι τὴν αἰτίαν, λέγων, «ἵνα τί ἀκούεις τῶν λό-

καὶ θὰ κατηγορήσει πολλές φορές τὸν ἑαυτό του καὶ θὰ ἔχει βαρεῖα συνείδηση, καταδιωκόμενος κάθε μέρα καὶ ὥρα ἀπὸ τὴν ἁμαρτία ἐκείνη, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ σπλαχνίζεται καὶ δείχνει καρτερία γιὰ λίγο μόνο χρόνο, εὐχαριστιέται ἔπειτα καὶ χαίρεται, περιμένοντας καλὲς ἐλπίδες καὶ προσδοκώντας τὶς ἀμοιβὲς τῆς ἀνεξικακίας ἀπὸ τὸ Θεό. Κι ἂν κάποτε πέσει σὲ κάποιο κακό, θ' ἀπαιτήσῃ μὲ πολὺ θάρρος ἀπὸ τὸ Θεὸ τὴν ἀνταπόδοση, ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς ἀπήλαυσε ὅλα αὐτά, παίρνοντας μεγάλες καὶ ἀξιοθαύμαστες ἀμοιβὲς ὕστερα ἀπὸ τὸ Θεό, γιὰ τὴ φροτίδα του πρὸς τὸν ἐχθρό. Ἄλλὰ ἄς δοῦμε καὶ τὴ συνέχεια.

«Βγῆκε λοιπὸν ὁ Δαβὶδ ἀπὸ τὸ σπήλαιον», λέει, «μετὰ ἀπὸ τὸν Σαοὺλ καὶ φώναξε ἀπὸ πίσω του λέγοντας· κύριέ μου καὶ βασιλιά μου. Κοίταξε τότε ὁ Σαοὺλ πίσω του καὶ ἔκλινε ὁ Δαβὶδ τὸ πρόσωπό του στὴ γῆ καὶ τὸν προσκύνησε»⁴. Αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν λιγότερο κόσμημα ἀπὸ τὸ ὅτι διέσωσε τὸν ἐχθρό. Γιατί δὲν ἦταν γνώρισμα τυχαίας ψυχῆς τὸ νὰ μὴ ὑπερηφανευθεῖ ἀπὸ τὶς εὐεργεσίες πρὸς τὸν πλησίον, ἢ καλύτερα νὰ μὴ πάθει αὐτὸ ποὺ παθαίνουν οἱ πολλοί, ποὺ περιφρονοῦν ἐκείνους ποὺ εὐεργετήθηκαν σὰν νὰ εἶναι αἰχμάλωτοι γιὰ πούλημα, καὶ σηκώνουν τὰ φρύδια τους. Ὁ μακάριος ὅμως Δαβὶδ δὲν ἔκανε τὸ ἴδιο, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν εὐεργεσία ἦταν περισσότερο μετριόφρων. Καὶ ἡ αἰτία εἶναι ὅτι τίποτα ἀπὸ τὰ κατορθώματα αὐτὰ δὲν ἐνόμιζε ὅτι ὀφείλεται στὴ δική του προσπάθεια, ἀλλὰ ὅλα τὰ ἀπέδιδε στὴ θεία χάρη. Γι' αὐτό, ἐνῶ αὐτὸς τὸν ἔσωσε, ὁ ἴδιος προσκυνεῖ αὐτὸν ποὺ σώθηκε καὶ τὸν ὀνομάζει πάλι βασιλιά, καὶ ὀνομάζει δοῦλο τὸν ἑαυτό του, μὲ τὴν προσκύνηση ἐκείνη συγκρατώντας τὴν ἀλαζονεία, μετριάζοντας τὸ θυμὸ καὶ καταργώντας τὸ φθόνον.

Ἄλλὰ ἄς ἀκούσουμε καὶ τὴν ἴδια τὴν ἀπολογία του «γιατί ἀκοῦς τὰ λόγια τοῦ κόσμου ποὺ λένε, ὅτι ὁ Δαβὶδ ἐπιδιώκει νὰ σοῦ πάρει τὴ ζωή;»⁵. Καὶ ὅμως πρὶν ἀπὸ αὐτὰ ὁ συγγραφεὺς εἶπε ὅτι ὁ λαὸς ἦταν μαζί του καὶ ἦταν ἀρεστὸς στὰ μάτια τῶν ὑπηρετῶν τοῦ βασιλιᾶ, καὶ ὁ γιὸς τοῦ βασιλιᾶ καὶ ὁ λαὸς ὁ στρατὸς βρῖσκονταν μὲ τὸ μέρος τῆς γνώμης του. Γιατί λοιπὸν τώρα λέει ἐδῶ, ὅτι ὑπῆρχαν κάποιοι ποὺ τὸ διέβαλλαν καὶ τὸν συκοφαντοῦσαν καὶ ἐξόργιζαν τὸν Σαοὺλ; Ὁχι ὅτι εἶχε πεισθεῖ ἀπὸ ἄλλους, ἀλλὰ ὅτι ὁ ἴδιος εἶχε γεννήσει τὴν κακία αὐτὴ καὶ πολεμοῦσε τὸν δίκαιο, καὶ αὐτὸ τὸ δηλώνει ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου, λέγοντας ὅτι ἀπὸ τὴν ἐπιδοκιμασία γεννιόταν ὁ φθόνος, καὶ προχωρώντας κάθε μέρα μεγάλωνε. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν μεταθέτει σὲ ἄλλους τὴν αἰτία λέγοντας, «γιατί ἀκοῦς τὰ λόγια τοῦ κόσμου

γων τοῦ λαοῦ σου λεγόντων, Ἰδοὺ Δαυῖδ ζητεῖ τὴν ψυχὴν σου;». Διδούς ἐξουσίαν αὐτῷ ἀποκρούσασθαι τὴν πονηρίαν. Τοῦτο γοῦν καὶ πατέρες πολλάκις ποιοῦσιν ἐπὶ υἰῶν· καὶ λαβὼν τις ἐκείνων τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν διεφθαρμένον καὶ πολλὰ εἰργασμένον κακά, κἂν πεπεικῶς τύχοι ἑαυ-
5 τόν, ὅτι οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν πονηρίαν ἐξώκειλεν, ὁμως ἐφ' ἕτερον μετάγει τὰ ἐγκλήματα πολλάκις, οὕτως ἰλέγων, Ὅϊδα ὅτι οὐ σὸν γέγονε τὸ ἁμάρτημα· ἕτεροί σε διέφθειραν καὶ ἠπάτησαν· ἐκείνων ἅπαν ἐστὶ τὸ πλημμέλημα'. Ὁ γὰρ ταῦτα ἀκούων δυνήσεται μικρὸν ἀπὸ τῆς κακίας διαβλέψας εὐκολώτερον πρὸς ἀρετὴν ἐπανελθεῖν, ἀισχυνό-
10 μενος καὶ ἐρυθριῶν ἀνάξιος τῆς περὶ αὐτοῦ δόξης φανῆναι.

Τοῦτο καὶ Παῦλος ἐποίησε τοῖς Γαλάταις γράφων. Μετὰ τοὺς πολλοὺς γοῦν καὶ μακροὺς ἐκείνους λόγους καὶ τὰς ἀφάτους κατηγορίας ἃς αὐτῶν κατηγόρησε, πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς, βουλόμενος αὐτῶν ἀποσκευάσασθαι τὴν κατηγορίαν, ἵνα μικρὸν ἀναπνεύσαντες ἐκ
15 τῶν ἐγκλημάτων δυνηθῶσιν εἰς ἀπολογίαν ἐλθεῖν, οὕτω πῶς φησιν· «ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς, ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε, ὃ δὲ ταράσσω ὑμᾶς, βαστάσει τὸ κρῖμα, ὅστις ἂν ᾗ». Οὕτω καὶ ὁ Δαυῖδ ἐποίησεν ἐνταῦθα. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «ἵνα τί ἀκούεις τῶν λόγων τοῦ λαοῦ λέγοντος, Ἰδοὺ Δαυῖδ ζητεῖ τὴν ψυχὴν σου;», ἔδειξεν ἑτέρους ὄντας τοὺς παροξυ-
20 νοντας, ἑτέρους τοὺς διαφθείροντας, παντὶ τρόπῳ σπουδάζων ἀπολογίαν αὐτῷ παρασχεῖν τῶν ἐγκλημάτων. Εἶτα ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογουμένων φησι· «καὶ ἰδοὺ ἐωράκασιν οἱ ὀφθαλμοί σου σήμερον, ὡς παρέδωκέ σε Κύριος εἰς τὰς χεῖράς μου ἐν τῷ σπηλαίῳ, καὶ οὐκ ἠβουλήθη ἀποκτεῖναί σε· καὶ ἐφεισάμην σου καὶ εἶπον· οὐκ ἐποίσω
25 τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τὸν κύριόν μου, ὅτι χριστὸς Κυρίου ἐστίν». Ἐκεῖνοι μὲν οὖν διὰ ρημάτων διαβάλλουσι, φησὶν, ἐγὼ δὲ διὰ πραγμάτων ἀπολογοῦμαι καὶ δι' ἔργων ἀποσκευάζομαι τὴν κατηγορίαν. Οὐ χρεῖά μοι λόγων, αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς ἐκβάσεως παντὸς λόγου σαφέστερον δυναμένης διδάξαι, τίνες μὲν ἐκεῖνοι, τίς δὲ ἐγὼ καὶ ὡς συκοφαντία
30 καὶ ψεῦδος ἢ κατ' ἐμοῦ γενομένη διαβολή. Καὶ τούτων οὐχ ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸν σὲ καλῶ μάρτυρα τὸν εὖ παθόντα.

δ'. Καὶ πῶς, φησὶν, ἠδύνατο μαρτυρεῖν ἐκεῖνος; Ἦνίκα γὰρ ταῦτα ἐγένετο ἐκάθευδε, καὶ οὔτε τῶν ρημάτων ἤκουσεν, οὔτε τὸν Δαυῖδ εἶδε παρόντα, οὔτε τοῖς στρατιώταις διαλεγόμενον. Πῶς οὖν ἀπαντησόμε-
35 θα, ἵνα σαφῆς ἢ ἀπόδειξις γένηται; Εἰ γὰρ μάρτυρας παρήγεν ἀνθρώ-

πού λένε, ὅτι ὁ Δαβίδ ἐπιδιώκει νὰ σοῦ πάρει τὴ ζωή». Τὸ κάνει γιὰ νὰ τοῦ δώσει τὴ δυνατότητα νὰ ἀποβάλλει τὴν κακία. Αὐτὸ ἄλλωστε κάνουν πολλές φορές καὶ οἱ πατέρες στὰ παιδιά τους· πιάνοντας κάποιος ἀπὸ ἐκείνους τὸν γιό του νὰ εἶναι διεφθαρμένος καὶ νὰ ἔχει κάνει πολλά κακά, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι πεπεισμένος ὅτι αὐτοπροαίρετα καὶ ἀπὸ μόνος του παραστράτησε, ὅμως πολλές φορές μεταφέρει τὰ ἐγκλήματα σὲ ἄλλον, λέγοντας τὰ ἐξῆς· 'γνωρίζω ὅτι δὲν εἶναι δικό σου τὸ φταιξίμο, ἀλλὰ ἄλλοι σὲ παρέσυραν καὶ σὲ ἐξαπάτησαν· δικό τους εἶναι ὅλο τὸ φταιξίμο'. Γιατὶ ἐκεῖνος πού τὰ ἀκούει αὐτὰ μπορεῖ προσέχοντας λίγο νὰ ἐπανεέλθει ἀπὸ τὴν κακία στὴν ἀρετὴ, ἐπειδὴ ντρέπεται καὶ διστάζει νὰ φανεῖ ἀνάξιος τῆς γνώμης πού ἔχουν γι' αὐτόν.

Αὐτὸ ἔκανε καὶ ὁ Παῦλος γράφοντας στοὺς Γαλάτες. Μετὰ ἀπὸ τὰ πολλά καὶ ἐκτενῆ λόγια καὶ τὶς ἀπερίγραπτες κατηγορίες μὲ τὶς ὁποῖες τοὺς κατηγόρησε, πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς, θέλοντας νὰ ἐλαφρύνει τὴν κατηγορία τους, ὥστε, ἀναπνέοντας λίγο ἀπὸ τὶς κατηγορίες, νὰ μπορέσουν νὰ δικαιολογηθοῦν, τοὺς λέει τὰ ἐξῆς· «ἐγὼ ἔχω ἐμπιστοσύνη σὲ σᾶς, ὅτι δὲν θὰ ἔχετε διαφορετικὴ γνώμη· ἀλλὰ ἐκεῖνος πού σᾶς διαταράσσει θὰ φέρει τὸ κρίμα, ὅποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι»⁶. Ἔτσι ἔκανε καὶ ὁ Δαβίδ ἐδῶ. Γιατὶ λέγοντας, «γιατί ἀκούς τὰ λόγια τοῦ κόσμου πού λέει, ὅτι ὁ Δαβίδ θέλει νὰ σοῦ πάρει τὴ ζωή», δείχνει ὅτι ἄλλοι εἶναι ἐκεῖνοι πού τὸν παρακινοῦν, ἄλλοι ἐκεῖνοι πού τὸν διαφθείρουν· μὲ κάθε τρόπο προσπαθεῖ νὰ τοῦ δώσει δικαιολογία γιὰ τὶς κατηγορίες πού τὸν βαραίνουν. Ἔπειτα, ἀπολογούμενος γιὰ τὸν ἑαυτό του, λέει· «νά, εἶδαν τὰ μάτια σου σήμερα, ὅτι ὁ Κύριος σὲ παρέδωσε στὰ χέρια μου μέσα στὸ σπήλαιο καὶ δὲν θέλησα νὰ σὲ σκοτώσω, ἀλλὰ σὲ εὐσπλαχνίσθηκα καὶ εἶπα· δὲν θὰ βάλω τὸ χέρι μου στὸν κύριό μου, διότι εἶναι χρισμένος ἀπὸ τὸν Κύριο»⁷. Ἐκεῖνοι μὲ διαβάλλουν μὲ λόγια, λέει, ἐνῶ ἐγὼ ἀπολογοῦμαι μὲ ἔργα καὶ μὲ ἔργα ἀνασκευάζω τὴν κατηγορία. Δὲν μοῦ χρειάζονται λόγια, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἡ ἐκβαση τῶν πραγμάτων μπορεῖ καλύτερα ἀπὸ κάθε λόγο νὰ διδάξει ποιοὶ εἶναι ἐκεῖνοι καὶ ποιός εἶμαι ἐγώ, καὶ ὅτι ἡ ἐναντίον μου διαβολὴ εἶναι συκοφαντία καὶ ψέμα. Καὶ γι' αὐτὰ δὲν ἐπικαλοῦμαι ἄλλο μάρτυρα, ἀλλὰ σένα τὸν ἴδιο πού εὐεργετήθηκες.

4. Καὶ πῶς μποροῦσε, λέει, νὰ μαρτυρήσει ἐκεῖνος; Γιατί, ὅταν γίνονταν αὐτὰ κοιμόταν καὶ οὔτε τὰ λόγια ἄκουσε, οὔτε τὸ Δαβίδ εἶδε νὰ εἶναι παρών, οὔτε νὰ συζητᾶ μὲ τοὺς στρατιῶτες. Πῶς λοιπὸν θὰ ἀπαντήσουμε, γιὰ νὰ γίνει σαφῆς ἡ ἀπόδειξη; Ἐὰν παρουσίαζε ὡς μάρτυρες

πους τότε σὺν αὐτῷ ὄντας, ὑπώπτευσεν ἂν τὴν μαρτυρίαν ὁ Σαοὺλ καὶ χαριζομένους τῷ δικαίῳ ταῦτα λέγειν ἐνόμιζεν. Εἰ δὲ ἀπὸ λογισμῶν καὶ εἰκότων ἐπεχείρησεν ἀπολογήσασθαι, μειζρόνως ἔμελλεν ἀπιστεῖσθαι, τῆς τοῦ δικάζοντος γνώμης διεφθαρμένης. Πῶς γὰρ ὁ μετὰ το-
 5 σαυτάς εὐεργεσίας πολεμῶν τῷ μηδὲν ἠδίκηκόντι, ἐδύνατο πιστεῦσαι, ὅτι ὁ ἀδικηθεὶς τὸν ἀδικήσαντα λαβὼν εἰς χεῖρας, ἐφείσατο; Καὶ γάρ, ὡς τὰ πολλά, οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῶν καθ' ἑαυτοὺς καὶ περὶ τῶν ἄλλων τὰς ψήφους φέρουσιν· οἷον, ὁ μεθύων διηνεκῶς οὐκ ἂν ραδίως πιστεύσειεν εἶναι τινα ἄνθρωπον ἐν ἐγκρατεία ζῶντα· ὁ πόρ-
 10 ναις προσέχων, καὶ τοὺς κοσμίως βιοῦντας ἀκολάστους εἶναι νομίζει· πάλιν ὁ τὰ τῶν ἄλλων ἀρπάζων, οὐκ ἂν πεισθεῖη ραδίως, ὅτι εἰσὶν ἄνθρωποι καὶ τὰ ἑαυτῶν προέμενοι. Οὕτω δὴ καὶ οὗτος ἄπαξ ὑπὸ τῆς ὀργῆς ἀλούς, οὐκ ἂν ραδίως ἐπίστευσεν, ὅτι ἔστιν ἄνθρωπος οὕτω τοῦ πάθους περιγεγόμενος, ὡς μὴ μόνον μηδὲν ἀδικεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀδι-
 15 κοῦντα σώζειν. Ἐπὶ οὖν καὶ ἡ γνώμη τοῦ δικάζοντος διέφθαρτο καὶ μάρτυρες, εἰ παρήχθησαν, δι' ὑποψίας ἔμελλον εἶναι, ὠκονομήθη ἀπόδειξις τινα γενέσθαι δυναμένην καὶ τοὺς σφόδρα ἀναισχυντοῦντας ἐπιστομίσαι.

Ποίαν δὴ ταύτην; Τὸ πτερύγιον τῆς διπλοῖδος, ὃ καὶ προβαλλόμε-
 20 νος ἔλεγεν· «ἴδου τὸ πτερύγιον τῆς διπλοῖδος ἐν τῇ χειρὶ μου, ὃ ἐγὼ ἀφείλον, καὶ οὐκ ἀπέκτεινά σε». Ἄφρονος ὁ μάρτυς, ἀλλὰ τῶν φωνῆν ἐχόντων σαφέστερος. Οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ πλησίον ἐγενόμην, φησί, καὶ τοῦ σώματος ἐγγὺς εἰστήκειν τοῦ σοῦ, τὸ μέρος ἂν ἔκοψα τοῦ ἱματίου. Ὅρῳ δὲ ὅσον ἀγαθὸν ἐγένετο ἐκ τοῦ κινηθῆναι παρὰ τὴν ἀρχὴν τὸν Δαυῖδ;
 25 Εἰ μὴ γὰρ ἐκινήθη πρὸς τὴν ὀργήν, οὐκ ἂν οὔτε τὴν φιλοσοφίαν ἐμάθομεν τοῦ ἀνδρός (οὐδὲ γὰρ ἀπὸ φιλοσοφίας, ἀλλ' ἐξ ἀναισθησίας μᾶλλον ἔδοξε ἂν πολλοῖς ἢ φειδῶ γενέσθαι), οὐδ' ἂν ἐξέκοψε τὴν διπλοῖδα· μὴ ἐκκόψας δέ, οὐδαμόθεν ἐτέρωθεν εἶχε πιστώσασθαι τὸν ἐχθρόν. Νυνὶ δὲ κινηθεὶς καὶ τεμῶν, ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξις τῆς αὐτοῦ προνοίας
 30 παρέσχετο.

Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἀληθῆ καὶ ἀνύποπτον μαρτυρίαν παρήγαγεν, αὐτὸν λοιπὸν τὸν ἐχθρόν καὶ δικαστὴν καὶ μάρτυρα καλεῖ τῆς οἰκείας κηδεμονίας, οὕτωςι λέγων· «γνώθι καὶ ἴδε σήμερον, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῇ

ἀνθρώπους πού ἦταν τότε μαζί του, θά μπορούσε νά ὑποψιαστῆ τή μαρτυρία τους ὁ Σαούλ καί θά νόμιζε ὅτι χαρίζονται στόν δίκαιο λέγοντας αὐτά. Ἐάν πάλι ἐπιχειροῦσε ν' ἀπολογηθεῖ μέ συλλογισμούς καί πιθανολογίες, θά ἀπιστοῦσε περισσότερο στή γνώμη τοῦ δικαστῆ, ἐπειδὴ δῆθεν εἶναι πληρωμένη. Γιατί πῶς, αὐτὸς πού ὕστερα ἀπὸ τόσες εὐεργεσίες πολεμοῦσε ἐκεῖνον πού δὲν τὸν ἀδίκησε καθόλου, θά μπορούσε νά πιστέψει ὅτι ὁ ἀδικημένος εἶχε στὰ χέρια του αὐτὸν πού τὸν ἀδίκησε καί τὸν εὐσπλαχνίσθηκε; Γιατί συνήθως οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ δικά τους κρίνουν καί τίς πράξεις τῶν ἄλλων· γιὰ παράδειγμα, αὐτὸς πού μεθάει συνέχεια δὲ θά πιστέψει εὐκολα ὅτι ὑπάρχει κάποιος ἄνθρωπος πού ζεῖ μέ ἐγκράτεια· ὁ ἀφοσιωμένος στίς πόρνες νομίζει ὅτι εἶναι ἀκόλαστοι καί αὐτοὶ πού ζοῦν κόσμια· καί αὐτὸς πού ἀρπάζει ὅσα ἀνήκουν στοὺς ἄλλους, δὲν θά πειθόταν εὐκολα, ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού δίνουν καί τὰ δικά τους. Ἔτσι ἀκριβῶς καί αὐτὸς· ἀφοῦ κυριεύθηκε ἀπὸ τὴν ὀργή, δὲν θά πίστευε εὐκολα, ὅτι ὑπάρχει ἄνθρωπος πού ἐξουσίασε τόσο πολὺ τὸ πάθος του, ὥστε ὄχι μόνο νὰ μὴ ἀδικεῖ κανένα, ἀλλὰ καί νὰ σώζει ἐκεῖνον πού τὸν ἀδικεῖ. Ἐπειδὴ λοιπὸν καί ἡ γνώμη τοῦ δικαστῆ ἦταν διεφθαρμένη καί οἱ μάρτυρες, ἐὰν παρουσιάζονταν, θά ἦταν ὑποπτοι, φρόντισε νὰ ὑπάρχει κάποια ἀπόδειξη πού μπορούσε νὰ ἀποστομώσει καί τοὺς πιὸ ἀδιάντροπους.

Καί ποιά ἦταν αὐτή; Ἡ ἄκρη τοῦ μανδύα, τὴν ὁποία παρουσιάζοντας εἶπε· «ὀρίστε, ἡ ἄκρη τοῦ μανδύα σου εἶναι στὸ χέρι μου, τὴν ὁποία ἔκοψα ἐγὼ καί δὲν σὲ σκότωσα»⁸. Ὁ μάρτυρας ἦταν ἄφωνος, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκείνους πού ἔχουν φωνὴ πιὸ σαφῆς. Γιατί δὲν θά μπορούσα, λέει, νὰ κόψω τὸ κομμάτι αὐτὸ τοῦ ἐνδύματος, ἂν δὲν ἐρχόμουνα κοντὰ καί δὲν στεκόμουνα δίπλα στὸ σῶμα σου. Βλέπεις πόσο καλὸ ἀποδείχθηκε τὸ ὅτι στὴν ἀρχὴ κινήθηκε ὀργισμένος ὁ Δαβίδ; Γιατί, ἂν δὲν κινουῦνταν ὀργισμένος, δὲν θά μαθαίναμε οὔτε τὴν ἀνεξικακία τοῦ ἀνδρα (γιατί θά νόμιζαν οἱ περισσότεροι ὅτι ἡ εὐσπλαχνία του ὀφειλόταν ὄχι στὴν ἀνεξικακία του, ἀλλὰ στὴν ἀναισθησία του), οὔτε θά ἔκοβε τὸν μανδύα, καί μὴ κόβοντάς τον, δὲν θά μπορούσε ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ νὰ βεβαιώσει τὸν ἐχθρό. Ἐνῶ τώρα, μέ τὸ νὰ κινήθῃ ἀπὸ ὀργή καί νὰ κόψει, ἔδωσε ἀναμφισβήτητὴ ἀπόδειξη τῆς φροντίδας του.

Ἀφοῦ λοιπὸν παρουσίασε τόσο ἀληθινὴ καί ἀξιόπιστη μαρτυρία, καλεῖ τὸν ἴδιο τὸν ἐχθρό καί δικαστῆ καί μάρτυρα τῆς δικῆς του φροντίδας λέγοντας τὰ ἑξῆς· «δὲς λοιπὸν σήμερα αὐτὰ καί μάθε, ὅτι δὲν

χειρί μου κακία, οὐδὲ ἀθέτησις· καὶ σὺ δεσμεύεις τὴν ψυχὴν μου, τοῦ λαβεῖν αὐτήν». Ἐντεῦθεν μάλιστα ἂν τις αὐτὸν θαυμάσειε τῆς μεγαλοψυχίας, ὅτι ἀπὸ τῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν συμβάντων τὴν ἀπολογίαν ποιεῖται μόνον. Τοῦτο γὰρ ἠνίζατο εἰπὼν· «γνώθι καὶ ἴδε σήμερον». Οὐδὲ λέγω τῶν παρελθόντων, φησὶν· ἀρκεῖ μοι πρὸς ἀπόδειξιν ἡ παροῦσα ἡμέρα. Καίτοι γε πολλὰς καὶ μεγάλας ἔμπροσθεν εὐεργεσίας γεγενημένας εἶχεν ἀριθμεῖν, εἶπερ ἠβούλετο· καὶ γὰρ τῆς πρὸς τὸν βάρβαρον μονομαχίας αὐτὸν ἀναμνήσαι ἐδύνατο καὶ εἰπεῖν, ὅτι τοῦ βαρβαρικοῦ πολέμου, καθάπερ κατακλυσμοῦ τινος, ἅπασαν μέλλοντος παρα-
 10 σύρειν τὴν πόλιν, κατεπτηχότων ὑμῶν καὶ δεδοικότων καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀποθανεῖσθαι προσδοκῶντων. ἐγὼ παρελθὼν, οὐδενὸς ἀναγκάσαντος, ἀλλὰ καὶ σοῦ κωλύοντος καὶ κατέχοντος καὶ λέγοντος, «οὐ δυνήσῃ πορευθῆναι, ὅτι παιδάριον εἶ, αὐτὸς δὲ ἀνὴρ πολεμιστῆς ἐκ νεότητος αὐτοῦ», οὐκ ἠνεσχόμην, ἀλλὰ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐπή-
 15 δησα, καὶ τὸν πολέμιον ἐδεξάμην, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀπέτεμον. καὶ ὡσπερ τινὰ χειμάρρου ρύμην ἀνέστειλα τὴν ἐφοδὸν τῶν βαρβάρων ἐκείνων καὶ τὴν πόλιν σειομένην ἔστησα· καὶ δι' ἐμὲ σὺ μὲν τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ψυχὴν, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες μετὰ τῆς ψυχῆς τὴν πόλιν καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὰ παιδιά καὶ τὰ γύναια ἔχουσι. Καὶ μετ' ἐκεῖνο δὲ πάλιν
 20 τὸ τρόπαιον, ἐτέρους οὖς κατώρθωσε πολέμους εἰπεῖν εἶχεν οὐκ ἐλάττους ἐκείνου. Καὶ ὅτι καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις ἐπιχειρήσαντος ἀνελεῖν καὶ τὸ δόρυ κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ἀφέντος, οὐκ ἐμνησικάκησε, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα μέλλων ἀποδιδόναι τὸν μισθὸν τῆς προτέρας μάχης, ἔδνα ἀπήτησεν, οὐ χρυσίον καὶ ἀργύριον, ἀλλὰ σφαγὴν καὶ πα-
 25 νωλεθρίαν· καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἀνέπνευσε. Ταῦτα γὰρ πάντα καὶ πολλῶ πλείονα τούτων καὶ μείζονα εἶχεν εἰπεῖν· ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἶπεν. Οὐ γὰρ ὄνειδίσαι αὐτῷ τὰς εὐεργεσίας ἐβούλετο, ἀλλὰ πείσαι μόνον, ὅτι τῶν φιλοῦντων αὐτὸν καὶ ἠδομένων ἐστίν, οὐχὶ τῶν ἐπιβουλεύοντων καὶ πολεμούντων.

30 Διὰ τοῦτο πάντα ἐκεῖνα ἀφείς, τὸ ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ συμβᾶν μόνον εἰς λόγον ἀπολογίας παρήγαγεν. Οὕτως ἦν ἄτυφος καὶ κενοδοξίας καθαρὸς ἀπάσης, καὶ πρὸς ἐν ἔβλεπε μόνον, τὴν τοῦ Θεοῦ ψῆφον. Εἰτά φησι· «κρίναι Κύριος ἀνά μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ». Τοῦτο εἶπε τὸ ρῆμα, οὐχὶ κολασθῆναι βουλόμενος τὸν ἄνδρα, οὐδὲ τιμωρίαν παρ' αὐτοῦ λα-

9. Α' Βασ. 24,12. 10. Α' Βασ. 17,33.

11. Α' Βασ. 24,13.

ὑπάρχει στὸ χέρι μου κακία, οὔτε ἀσέβεια· καὶ σὺ μοῦ στήνεις παγίδες γιὰ νὰ μοῦ ἀφαιρέσεις τὴ ζωή»⁹. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ μόνο θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ θαυμάσει τὴν μεγαλοψυχία του, γιὰ τὴν ἀπολογία του τὴν στηρίζει μόνο στὰ συμβάντα τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Γιὰ αὐτὸ ὑπαινίχθηκε λέγοντας· «δὲς σήμερα αὐτὰ καὶ μάθε». Δὲν ἀναφέρω τίποτε ἀπὸ τὰ περασμένα, λέει· μοῦ φθάνει ὡς ἀπόδειξη ἡ σημερινὴ μέρα. Ἐὰν καὶ μπορούσε βέβαια, ἂν ἤθελε, νὰ ἀπαριθμήσει πολλές καὶ μεγάλες εὐεργεσίες πού ἔγιναν στὸ παρελθόν· γιὰ τὸ μπορούσε νὰ τοῦ θυμίσει καὶ τὴ μονομαχία του μὲ τὸν βάρβαρο, καὶ νὰ τοῦ πῆ ὅτι, ὅταν ὁ βαρβαρικὸς πόλεμος, σὰν κανένας κατακλυσμὸς, κινδύνευε νὰ παρασύρει ὁλόκληρη τὴν πόλη, καὶ ἐνῶ ἐσεῖς τρέματε καὶ φοβόσασταν καὶ περιμένατε κάθε μέρα νὰ πεθάνετε, ἐμφανίσθηκα ἐγώ, χωρὶς νὰ μὲ ἀναγκάσει κανεὶς, καὶ ἐνῶ ἐσὺ μὲ ἐμπόδιζες καὶ μὲ κρατοῦσες καὶ ἔλεγες, «δὲν μπορεῖς νὰ πᾶς, γιὰ τὸ εἶσαι μικρὸ παιδί, ἐνῶ αὐτὸς εἶναι πολεμιστὴς ἀπὸ τὰ νιάτα του»¹⁰, δὲν κρατήθηκα, ἀλλὰ πήδησα μπροστὰ ἀπὸ ὄλους τοὺς ἄλλους καὶ ὑποδέχθηκα τὸν ἐχθρὸ καὶ ἔκοψα τὸ κεφάλι του, καί, σὰν κανένας ὀρμητικὸς χεῖμαρρος, σταμάτησα τὴν ἔφοδο τῶν βαρβάρων ἐκείνων καὶ στήριξα τὴν πόλη πού σειόταν· καὶ χάρη σέ μένα, ἐσὺ ἔχεις τὴ βασιλεία καὶ τὴ ζωὴ σου, καὶ ὄλοι οἱ ἄλλοι μαζί μὲ τὴ ζωὴ τους ἔχουν τὴν πόλη καὶ τὰ σπίτια τους καὶ τὰ παιδιά τους καὶ τὶς γυναῖκες τους. Ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ τρόπαιο, εἶχε νὰ ἀναφέρει ἄλλους πολέμους πού ἔκανε, ὄχι κατώτερους ἀπὸ ἐκεῖνον. Καὶ ὅτι, ἂν καὶ ἐπιχείρησε καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλές φορές νὰ τὸν σκοτώσει, καὶ ἔρριξε τὸ δόρατο ἐναντίον τῆς κεφαλῆς του, δὲν μνησικακήσε, καὶ ὅτι ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ, προκειμένου νὰ τὸν ἀνταμείψει γιὰ τὴν προηγούμενη μάχη, τοῦ ζήτησε γαμήλια δῶρα, ὄχι χρυσάφι καὶ ἀσήμι, ἀλλὰ σφαγὴ καὶ ἐξολόθρευση· καὶ οὔτε ἐδῶ σταμάτησε. Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν καὶ πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ καὶ μεγαλύτερα μπορούσε νὰ πῆ· ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτα ἀπὸ αὐτὰ. Γιὰ τὸ δὲν ἤθελε νὰ τὸν προσβάλει μὲ τὶς εὐεργεσίες, ἀλλὰ μόνο νὰ τὸν πείσει, ὅτι εἶναι ἀπὸ αὐτοὺς πού τὸν ἀγαποῦν καὶ τὸν φροντίζουν, καὶ ὄχι ἀπὸ ἐκείνους πού τὸν ἐπιβουλεύονται καὶ τὸν πολεμοῦν.

Γι' αὐτὸ, ἀφήνοντας ὅλα ἄκεῖνα, παρουσίασε μόνο αὐτὸ πού ἔγινε τὴν ἡμέρα αὐτὴ ὡς λόγος ἀπολογίας του. Ἦταν τόσο ταπεινὸς καὶ ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε κενοδοξία, καὶ σὲ ἓνα μόνο ἀπέβλεπε, στὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ. Ἐπειτα λέει· «ἄς ἀποφασίσει ὁ Κύριος ἀνάμεσα σὲ μένα καὶ σὲ σένα»¹¹. Αὐτὸν τὸν λόγο τὸν εἶπε ὄχι ἐπειδὴ ἤθελε νὰ

βειν, ἀλλὰ φοβῆσαι τῇ μνήμῃ τῆς μελλούσης κρίσεως· καὶ οὐ φοβῆσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογήσασθαι. Μάλιστα μὲν γάρ, φησίν, ἔχω καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἀποδείξεις, εἰ δὲ ἀπιστεῖς, αὐτὸν καλῶ τὸν Θεὸν μάρτυρα, τὸν τὰ ἀπόρρητα τῆς ἐκάστου διανοίας εἰ-
5 δότα καὶ τὸ συνειδὸς ἐρευνῆσαι δυνάμενον.

ε'. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνύς ὅτι οὐκ ἂν ἐτόλμησε καλέσαι τὸν ἀπαραλόγιστον δικαστὴν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὴν δίκην εἰσαγαγεῖν, εἰ μὴ σφόδρα ἦν πεπεικῶς ἑαυτὸν, ὅτι πάσης ἐπιβουλῆς ἦν καθαρός. Καὶ ὅτι οὐ στοχασμός τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογήσασθαι βου-
10 ληθεῖς, κάκεινον σοφρονίσει θέλων, τῆς δίκης ἐκείνης ἀνέμνησεν, ἱκανὰ μὲν καὶ τὰ ἤδη γεγενημένα δηλωῶσαι, οὐκ ἔλαττον δὲ ἐκείνων καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συμβάντα τοῦτο πιστώσασθαι δύναται. Καὶ γὰρ πάλιν αὐτὸν εἰς χεῖρας λαβὼν, μετὰ τὴν σωτηρίαν ταύτην ἐπιθέμενον αὐτῷ καὶ ἀνελεῖν βουλόμενον, καὶ δυνάμενος αὐτὸν μετὰ τοῦ στρατοπέδου
15 κατακόψαι παντός, ἀφῆκεν, οὐδέν, ὧν εἰκὸς ἦν παθεῖν, πεπονθότα. Διὸ καὶ συνιδὼν ὡς ἀνήκεστα νοσεῖ καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἔχθρας οὐδαμοῦ λήξει ποτέ, ἐξῆγαγεν ἑαυτὸν τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἐκείνου καὶ παρὰ τοῖς βαρβάροις ἔζη, δουλεύων, ἠτιμωμένος, αἰσχυνόμενος, ἐκ πόνου καὶ ταιλαιπωρίας τὴν ἀναγκαίαν ἑαυτῷ πορίζων τροφήν.

20 Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ἀλλ' ὅτι καὶ πεσόντα ἀκούσας ἐπὶ τῆς παρατάξεως, διέρρηξέ τε τὸν χιτωνίσκον καὶ σποδὸν κατεπάσατο καὶ θρῆνον ἐθρήνησεν, ὃν ἂν τις θρηνήσειε, παῖδα μονογενῆ καὶ γνήσιον ἀποβαλὼν, συνεχῶς αὐτοῦ τὸ ὄνομα ἀνακαλὼν μετὰ τοῦ παιδίου, καὶ ἐγκώμια συντιθεῖς, καὶ πικρὰν ἀφίεις φωνήν, καὶ μέχρις
25 ἐσπέρας ἄσιτος μένων, καὶ αὐτὰ τὰ χωρία καταρῶμενος τὰ δεξάμενα τὸ αἷμα τοῦ Σαοῦλ· «ὄρη» γάρ, φησίν, «τὰ Γελβονέ, μὴ πέσοι ἐφ' ὑμᾶς, μῆτε δρόσος, μῆτε ὑετός· ὄρη θανάτου, ὅτι ἐκεῖ ἐξήρθη σκέπη δυνατῶν». Ὅπερ πατέρες ποιοῦσι πολλάκις, καὶ τὴν οἰκίαν ἀποστρέφονται καὶ τὸν στενωπὸν ἀηδῶς ὀρώσι, δι' οὗ τὸν υἱὸν προέπεμψαν, τοῦτο καὶ
30 οὕτως ἐποίησε, καὶ κατηρᾶτο τοῖς ὄρεσι τοῖς τὴν σφαγὴν δεξαμένοις. Μισῶ καὶ τὸν τόπον αὐτὸν διὰ τοὺς ἐκεῖ πεσόντας νεκρούς, φησί. Μηκέτι τοίνυν βραχῆτε τοῖς ἄνωθεν ὑετοῖς· ἐβράχητε γὰρ ἅπαξ κακῶς τῷ τῶν φίλων μου αἵματι· καὶ συνεχῶς δὲ αὐτῶν περιστρέφει τὰ ὄνομα, οὕτωςι λέγων· «Σαοῦλ καὶ Ἰωάναθαν, οἱ ἠγαπημένοι καὶ

τιμωρηθεῖ ὁ ἄνδρας, οὔτε νὰ τιμωρηθεῖ αὐτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον, ἀλλὰ νὰ τὸν φοβήσῃ μετὰ τὴν ὑπόμνηση τῆς μέλλουσας κρίσεως· καὶ ὄχι μόνον νὰ τὸν φοβήσῃ, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἀπολογηθεῖ καὶ γιὰ τὰ δικά του. Ἔχω βέβαια, λέει, καὶ ἀπὸ τὰ πράγματα ἀποδείξεις, καὶ ἐὰν δὲν πιστεύεις, ἐπικαλοῦμαι μάρτυρα τὸν ἴδιον τὸ Θεό, πού γνωρίζει τίς μυστικὲς σκέψεις τοῦ καθενὸς καὶ μπορεῖ νὰ διερευνήσῃ τὴ συνείδηση.

5. Τὰ ἔλεγε αὐτά, γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲ θὰ τολμοῦσε νὰ καλέσῃ ὡς δικαστὴ αὐτὸν πού ξεπερνᾷ κάθε λογικὴν, ἂν δὲν ἦταν ἀπόλυτα βέβαιος ὅτι εἶναι καθαρὸς ἀπὸ κάθε ἐπιβουλή. Καὶ ὅτι αὐτὰ πού εἶπε δὲν εἶναι στοχασμὸς, καὶ ὅτι ὑπενθύμισε τὴ δίκη ἐκεῖνη ἐπειδὴ ἠθελε νὰ ἀπολογηθεῖ καὶ γιὰ τὰ δικά του, ἀλλὰ καὶ νὰ συνετίσῃ καὶ ἐκεῖνον, εἶναι ἀρκετὰ νὰ τὸ φανερώσουν ὅσα ἐγίναν ἤδη. Ἄλλὰ μποροῦν νὰ τὸ βεβαιώσουν αὐτὸ ὄχι λιγότερον ἀπὸ ἐκεῖνα καὶ ὅσα συνέβησαν ὕστερα ἀπὸ αὐτά. Διότι καὶ πάλι ὅταν τὸν συνέλαβε, καθὼς τοῦ ἐπιτέθηκε, μετὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴ σωτηρία του, καὶ ἠθελε νὰ τὸν σκοτώσῃ, ἐνῶ μπορούσε νὰ τὸν πετοκόψῃ μαζί με ὅλο τὸ στράτευμά του, τὸν ἄφησε, χωρὶς νὰ πάθει τίποτα, ἀπὸ ὅσα ἦταν φυσικὸ νὰ πάθει. Γι' αὐτὸ συνειδητοποιώντας καὶ ὅτι εἶναι ἀθεράπευτα ἄρρωστος, καὶ δὲ θὰ σταματήσῃ ποτὲ ἢ ἐναντίον του ἔχθρα, ἔφυγε ἀπὸ τὰ μάτια ἐκεῖνου καὶ ζοῦσε κοντὰ στοὺς βαρβάρους, ὑπηρετώντας, ἀτιμωμένος, ντροπιασμένος, καὶ ἐξασφαλίζοντας με κόπο καὶ ταλαιπωρία τὴν ἀναγκαῖα τροφή του.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ, ἀλλὰ ὅτι καί, ὅταν ἄκουσε ὅτι σκοτώθηκε πολεμώντας, ἔσχισε τὸ χιτωνίσκο του, ἔβαλε στάχτη στὸ κεφάλι του καὶ τὸν ἔκλαψε, ὅπως θὰ θρηνοῦσε κάποιος ἂν ἔχανε γνήσιο μοναχοπαῖδι του, ἀναφέροντας διαρκῶς τὸ ὄνομά του μαζί με τὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ του, συνθέτοντας ἐγκώμια καὶ βγάζοντας ἄγριες φωνές, μένοντας μέχρι τὸ βράδυ νηστικός, καὶ καταρῶμενος τὰ βουνὰ πού δέχτηκαν τὸ αἷμα τοῦ Σαοῦλ· «σὲ σᾶς, βουνὰ τῆς Γελβονέ», λέει, «νὰ μὴ πέσει οὔτε δροσιά, οὔτε βροχὴ· βουνὰ θανάτου, γιὰτὶ ἐκεῖ ἔπεσε ἡ σκέπη τῶν δυνατῶν»¹². Αὐτὸ πού πολλὰς φορὲς κάνουν οἱ πατέρες, πού καὶ τὸ σπῖτι ἀποστρέφονται καὶ μετὰ ἀηδία βλέπουν τὸ στενὸ ἀπ' τὸ ὁποῖο ξεπροβόδισαν τὸν γιό τους, αὐτὸ ἔκανε καὶ αὐτός, καὶ καταριόταν τὰ βουνὰ πού δέχτηκαν τὴ σφαγὴ. Ἐξαιτίας αὐτῶν πού ἔπεσαν νεκροὶ ἐκεῖ, λέει, μισῶ καὶ τὸν τόπον αὐτό. Νὰ μὴ βραχεῖτε λοιπὸν ποτὲ πιά μετὰ τίς βροχὰς τοῦ οὐρανοῦ· γιὰτὶ βραχήκατε μιὰ γιὰ πάντα μετὰ τὸ αἷμα τῶν φίλων μου· καὶ στριφογυρίζει διαρκῶς γύρω ἀπὸ τὰ ὀνόματά τους, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «Σαοῦλ καὶ Ἰωνάθαν, οἱ τόσο ἀγαπημέ-

ώραῖοι, οὐ κεχωρισμένοι ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν οὐ διεχωρίσθησαν». Ἐπειδὴ γὰρ τὰ σώματα μὴ παρόντα περιπτύξασθαι οὐκ εἶχε, περιπλέκεται αὐτῶν ταῖς προσηγορίαις, τὴν οἰκείαν ὀδύνην, ὡς οἷόν τε, τούτοις καταπραῦνων καὶ τὸ τῆς συμφορᾶς παραμυθούμενος μέγεθος. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοῖς ἐδόκει τὸ πεσεῖν ἀμφοτέρους ἐν ἡμέρᾳ μὴ ἀνῆκεστον εἶναι κακόν, αὐτὸ δὴ τοῦτο εἰς ὑπόθεσιν παραμυθίας ἔλαβε. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν οὐ κεχωρισμένοι, καὶ ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν οὐκ ἐχωρίσθησαν», οὐδὲν ἕτερον, ἢ τοῦτο κατασκευάζοντος ἦν. Οὐ γὰρ ἔστι, φησὶν, εἰπεῖν, ὅτι ὀρφανίαν ὁ παῖς ἐθρήνησεν, οὐδὲ ἀπαιδίαν ὁ πατήρ ὠδύρατο, ἀλλ' ὁ μηδενὶ συνέβη, φησὶν, ἐκείνοις· ὁμοῦ γὰρ καὶ κατὰ μίαν ἡμέραν τῆς ζωῆς ἀπερράγησαν, καὶ οὐ καταλειφθεὶς θάτερος. Ἡ γὰρ ἂν ἀβίωτον ἑαυτῷ εἶναι τὸν βίον ἐνόμισε τῇ διαστάσει θατέρου.

Διεθερμάνθητε νῦν, ἑδακρύσατε, συνεχύθητε τὸν λογισμὸν καὶ πρὸς ἄφεςιν δακρῦων εὐτρεπεῖς ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ γεγένηται; Νῦν ἕκαστος ἀναμιμνησκέσθω μοι τοῦ ἐχθροῦ καὶ τοῦ λελυπηκότος, ζῶντα φυλαττέτω, καὶ ἀπελθόντα πενθεῖτω, μὴ πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλ' ἀπὸ διανοίας καὶ ψυχῆς γνησίας· κἂν δέη τι παθεῖν, ὥστε μὴ λυπῆσαι τὸν ἡδικοκῆκότα, πάντα ποιεῖτω καὶ πασχέτω, παρὰ τοῦ Θεοῦ μεγάλας ἀναμμένων τὰς ἀμοιβάς. Ἴδου γοῦν οὗτος καὶ τὴν βασιλείαν ἔλαβε καὶ τὴν χειρὰ οὐκ ἐμόλυνεν, ἀλλὰ καθαρὰν ἔχων τὴν δεξιάν, οὕτω τὸν στέφανον ἀνεδήσατο καὶ ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνέβη, τῆς ἀλουργίδος καὶ τοῦ διαδήματος λαμπροτέραν ἔχων εὐφημίας ὑπόθεσιν, τὸ φείσασθαι τοῦ πολεμίου, τὸ θρηνῆσαι πεσόντα. Διὰ τοῦτο οὐχὶ ζῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τελευτήσας 25 μνημονεύεται.

Ὡστε, εἰ βούλει καὶ σὺ καὶ ἐνταῦθα διηνεκοῦς δόξης τυχεῖν, ἄνθρωπε, κάκεῖ τῶν ἀκινήτων ἀπολαῦσαι καλῶν, μίμησαι τὴν ἀρετὴν τοῦ δικαίου, ζήλωσον τὴν φιλοσοφίαν, ἐπίδειξαι διὰ τῶν ἔργων τὴν ἀνεξικακίαν ταύτην, ἵνα, τοὺς αὐτοὺς ὑπομείνας αὐτῷ πόνους, καὶ τῶν αὐτῶν ἀξιοθῆς ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ 30 φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

νοι και ώραῖοι, ἀχώριστοι στὴ ζωὴ τους, δὲν χώρισαν οὔτε στὸ θάνατό τους»¹³. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ σώματά τους δὲν ἦταν ἐκεῖ και δὲν μπορούσε νὰ τὰ ἀγκαλιάσει, περιπλέκεται μὲ τὰ ὀνόματά τους, καταπραϋνώντας μ' αὐτά, ὅσο εἶναι δυνατόν, τὸν πόνο του και μετριάζοντας τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς. Ἐπειδὴ τὸ νὰ πέσουν και οἱ δύο σὲ μιὰ μέρα φαινόταν στοὺς περισσοτέρους ὅτι εἶναι ἀθεράπευτο κακό, αὐτὸ ἀκριβῶς ἔλαβε ὡς ἀφορμὴ παρηγοριᾶς. Γιατὶ λέγοντας, «ἀχώριστοι στὴ ζωὴ, δὲ χώρισαν οὔτε στὸ θάνατο», δὲν ἔκανε τίποτα ἄλλο, παρὰ προσπαθοῦσε νὰ ἐπιτύχει αὐτό. Γιατὶ δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε, λέει, ὅτι ὁ γιὸς ἔκλαψε ὀρφάνια, οὔτε ὁ πατέρας θρήνησε τὴν ἀπώλεια τοῦ γιοῦ του, ἀλλὰ αὐτὸ πού δὲν ἔγινε σὲ κανέναν, ἔγινε, λέει, σ' ἐκείνους· γιατί μαζί και μέσα σὲ μιὰ μέρα ἀποσπᾶστηκαν ἀπὸ τὴ ζωὴ και δὲν ἐγκαταλείφθηκε μόνος οὔτε ὁ ἓνας οὔτε ὁ ἄλλος. Πράγματι, θὰ νόμιζε ὅτι ἡ ζωὴ γι' αὐτὸν εἶναι ἀβίωτη μὲ τὸ χωρισμὸ τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τὸν ἄλλο.

Αἰσθανθήκατε θέρμη τώρα, δακρῦσατε, ἔπαθε σύγχυση τὸ λογικὸ σας και τὰ μάτια σας εἶναι ἔτοιμα νὰ δακρῦσουν; Τώρα ὁ καθένας παρακαλῶ, ἄς θυμᾶται τὸν ἐχθρὸ και ἐκεῖνον πού εἶχε λυπήσει, ὅσο ἀκόμα εἶναι ζεστὴ ἀπὸ τὸ πένθος ἢ διάνοιά του, και αὐτὸν και ζωντανὸ νὰ τὸν φυλάσσει και ὅταν φύγει νὰ τὸν πενθεῖ, ὄχι γιὰ ἐπίδειξη, ἀλλὰ μὲ ἀληθινὴ διάνοια και ψυχὴ· και ἂν ἀκόμα χρειαστεῖ νὰ πάθει κάτι, γιὰ νὰ μὴ λυπήσει αὐτὸν πού τὸν ἀδίκησε, ἄς κάνει και ἄς ὑποφέρει τὰ πάντα, περιμένοντας μεγάλες ἀμοιβὲς ἀπὸ τὸ Θεό. Ὅριστε, λοιπόν, αὐτὸς και τὴ βασιλεία πῆρε και τὸ χέρι του δὲν μόλυνε, ἀλλὰ, ἔχοντας καθαρὸ τὸ δεξί του χέρι, φόρεσε στὸ κεφάλι τὸ στεφάνι και ἀνέβηκε στὸ θρόνο, ἔχοντας πῖο ἔνδοξη ἀπὸ τὴν ἀλουργίδα και τὸ διάδημα ἀφορμὴ ἐπευφημίας, τὸ ὅτι σέσπλαχνίστηκε τὸν ἐχθρὸ και τὸν θρήνησε ὅταν σκοτώθηκε. Γι' αὐτὸ και, ὄχι μόνο ὅσο ζοῦσε, ἀλλὰ και νεκρὸς μνημονεύεται.

Ὡστε, ἐὰν θέλεις και σύ, ἀνθρωπέ μου, και ἐδῶ νὰ ἐπιτύχεις διαρκὴ δόξα, και ἐκεῖ ν' ἀπολαύσεις τὰ ἀμετακίνητα ἀγαθὰ, μιμήσου τὴν ἀρετὴ τοῦ δικαίου, γίνε ζηλωτὴς τῆς ἀνεξικακίας του, δεῖξε μὲ τὰ ἔργα σου τὴν ἀνεξικακία αὐτὴ, ὥστε, ὑπομένοντας τοὺς ἴδιους μὲ αὐτὸν πόνους, ν' ἀπολαύσεις και τὰ ἴδια ἀγαθὰ, τὰ ὅποια εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι, μὲ τὴ χάρη και φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὅποιο στὸν Πατέρα και τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμη, τιμὴ, τώρα και πάντοτε και στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

ΟΤΙ ΕΠΙΣΦΑΛΕΣ ΤΟ ΕΙΣ ΘΕΑΤΡΑ ΑΝΑΒΑΙΝΕΙΝ

Καὶ ὅτι μοιχοὺς ἀπηρτισμένους ποιεῖ, καὶ ὅτι ἀθυμίας αἴτιον καὶ πό-
λέμου τοῦτο· καὶ ὅτι πᾶν ἀνεξικακίας εἶδος ὑπερεβάλετο ὁ Δαυῖδ ἐν
τοῖς κατὰ τὸν Σαούλ, καὶ ὅτι τὸ φέρειν ἀρπαγὴν πρῶτος τοῦ δοῦνα
ἐλεημοσύνην ἴσον.

α'. Πολλοὺς οἶμαι τῶν πρώων καταλιπόντων ἡμᾶς καὶ πρὸς τὰ θεά-
τρα τῆς παρανομίας αὐτομολησάντων παρεῖναι τήμερον. Καὶ ἐβουλό-
μην εἰδέναί τούτους σαφῶς, ὥστε αὐτοὺς τῶν ἱερῶν ἐκβαλεῖν προθύ-
ρων, οὐχ ἵνα μένωσιν ἔξω διηνεκῶς, ἀλλ' ἵνα διορθωθέντες ἐπανε-
5 θωσι πάλιν· ἐπεὶ καὶ πατέρες παῖδας σφαλλομένους τῆς οἰκίας ἐκβάλ-
λουσι πολλάκις καὶ τῆς τραπέζης ἀπειργουσιν, οὐχ ἵνα διὰ παντὸς τού-
των ἐκπέσωσιν, ἀλλ' ἵνα, βελτίους τῇ νοουθεσίᾳ ταύτῃ γενόμενοι, μετὰ
τὴν προσηκούσης δόξης εἰς τὸν πατρῶον ἐπανεέλθωσι κληρον. Τοῦτο
δὴ καὶ ποιμένες ποιοῦσι, τὰ ψώρας ἐμπεπλησμένα πρόβατα τῶν ὑγίαι-
10 νόντων ἀπειργουσιν, ἵνα, τὴν μοχθηρὰν ἀποθέμενα ἀρρωστίαν, μετ'
ἀσφαλείας πρὸς τὰ ὑγιαίνοντα ἐπανεέλθῃ πάλιν, καὶ μὴ νοσοῦντα τὴν
ἀγέλην ἅπασαν ἐμπλήσῃ τῆς ἀρρωστίας ἐκείνης. Διὰ τοι τοῦτο καὶ
ἡμεῖς ἐβουλόμεθα τούτους εἰδέναί, ἀλλ' εἰ καὶ μὴ τοῖς αἰσθητοῖς ὀφθαλ-
μοῖς αὐτοὺς διακρίναι δυνάμεθα, ὁ λόγος αὐτοὺς ἐπιγνώσεται πάντως
15 καί, τοῦ συνειδότος αὐτῶν ἐπιλαβόμενος, πείσει ραδίως ἐκόντας αὐ-
τοὺς ἐξελθεῖν, διδάσκων ὅτι ἐκεῖνος ἔνδον ἐστὶ μόνος, ὁ τῆς ἐνταῦθα
διατριβῆς ἀξίαν ἔχων τὴν γνώμην, ὡς ὁ μετὰ πολιτείας διεφθαρμένης
τοῦ ἱεροῦ τούτου μετέχων συλλόγου, κἂν τὸ σῶμα ἐνταῦθα εἰσάγῃ, ἐκ-
βέβληται καὶ τῶν ἀποκεκλεισμένων ἔξω καὶ μηδέπω δυναμένων τῆς
20 ἱερᾶς μετασχεῖν τραπέζης μᾶλλον ἀπελήλαται. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οἱ κατὰ
τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους ἐκβληθέντες καὶ μένοντες ἔξω, τέως χρηστὰς
ἔχουσι τὰς ἐλπίδας, κἂν γὰρ ἐθέλωσι διορθώσασθαι τὰ παραπτώματα,
δι' ἃ τῆς Ἐκκλησίας ἐξέπεσον, δυνήσονται μετὰ καθαρῶ συνειδότος
πάλιν ἐπανελθεῖν. Οἱ δὲ μολύναντες ἑαυτοὺς καὶ κελευσθέντες μὴ πρό-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΑ ΘΕΑΤΡΑ

ὅτι κάνει τέλειους μοιχούς, καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι αἰτία στενοχώριας καὶ πολέμου. Ἐπίσης ὅτι ὁ Δαβὶδ ξεπέρασε κάθε εἶδος ἀνεξικακίας στις σχέσεις του μὲ τὸν Σαοῦλ, καὶ ὅτι τὸ νὰ ὑποφέρουμε τὴν ἀρπαγὴ μὲ πραότητα εἶναι ἴσον μὲ ἐλεημοσύνη.

1. Νομίζω ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους πού μᾶς εἶχαν τελευταῖα ἐγκαταλείψει καὶ εἶχαν καταφύγει στὰ θέατρα τῆς παρανομίας εἶναι σήμερα παρόντες. Καὶ ἤθελα νὰ τοὺς γνώριζα καλά, γιὰ νὰ τοὺς βγάλω ἔξω ἀπὸ τὸν ἱερό αὐτὸ χῶρο, ὄχι γιὰ νὰ μένουν ἔξω παντοτινά, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπανεέλθουν, ἀφοῦ προηγουμένως διορθωθοῦν· γιὰτι καὶ οἱ πατέρες, ὅταν τὰ παιδιά τους κάνουν σφάλματα, πολλὲς φορὲς τὰ διώχνουν ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ τὰ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ τραπέζι, ὄχι γιὰ νὰ ἀποβληθοῦν τελείως ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ, ἀφοῦ γίνουν καλύτερα μὲ τὴ νουθεσία αὐτή, νὰ ξαναγυρῶσιν μὲ τὴν τιμὴ πού τοὺς ταιριάζει στὴν πατρικὴ κληρονομία. Τὸ ἴδιο ἐπίσης κάνουν καὶ οἱ βοσκοί, οἱ ὁποῖοι ἀπομακρύνουν τὰ πρόβατα πού ἔχουν γεμίσει ψώρα ἀπὸ τὰ ὕγιη, ὥστε, ἀφοῦ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴ μισητὴ ἀρρώστια τους, νὰ ἐπανεέλθουν πάλι, γιὰ νὰ μὴ γεμίσουν μὲ τὴν ἀρρώστια τους ὀλόκληρο τὸ κοπάδι. Γι' αὐτὸ λοιπὸν κι ἐγὼ ἤθελα νὰ τοὺς γνωρίζω αὐτούς, ἀλλὰ ἂν καὶ δὲν μπορῶ νὰ τοὺς διακρίνω μὲ τὰ αἰσθητὰ μάτια μου, ὁ λόγος μου θὰ τοὺς γνωρίσει ὀπωσδήποτε καί, φθάνοντας στὴ συνείδησή τους, θὰ τοὺς πείσει εὐκολὰ νὰ βγοῦν οἰκειοθελῶς, διδάσκοντάς τους ὅτι μέσα βρίσκεται μόνο ἐκεῖνος πού ἔχει διάθεση ἀντάξια τῆς ἐδῶ παραμονῆς του, ἐνῶ ἐκεῖνος πού μὲ ζωὴ διεφθαρμένη συμμετέχει στὴν ἱερὴ αὐτὴ σύναξη, ἔστω καὶ ἂν εἶναι σωματικά ἐδῶ, ἀποβάλλεται καὶ διώχνεται μαζὶ μ' ἐκείνους πού εἶναι ἀποκλεισμένοι ἔξω καὶ δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ πάρουν μέρος στὴν ἱερὴ αὐτὴ τράπεζα. Γιὰτι ἐκεῖνοι πού διώχτηκαν σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ καὶ μένουν ἔξω, ἔχουν ἀκόμα καλὲς ἐλπίδες καὶ ἂν θελήσουν νὰ διορθώσουν τὰ ἐλαττώματά τους, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων

τερον ἐπιβῆναι, ἕως ἂν ἀποκαθάρωνται τὴν κηλίδα τὴν ἐκ τῶν ἀμαρτημάτων, εἶτα ἀναισχυνοῦντες, χαλεπώτερον τὸ τραῦμα ἐργάζονται καὶ μείζον τὸ ἔλκος. Οὐ γὰρ οὕτω τὸ ἀμαρτάνειν ἐστὶ χαλεπόν, ὡς ἡ μετὰ τὴν ἀμαρτίαν ἀναισχυντία καὶ τὸ μὴ πείθεσθαι τοῖς ἱερεῦσι τὰ 5 τοιαῦτα κελεύουσι.

Καὶ τί τοσοῦτον ἡμάρτηται τούτοις, φησίν, ὥστε αὐτοὺς ἐκβαλεῖν τῶν ἱερῶν τούτων περιβόλων; Καὶ ποίαν ἐτέραν ταύτης ζητεῖς μείζονα ἀμαρτίαν, ὅταν, μοιχοὺς ἑαυτοὺς ἀπηρτισμένους ποιήσαντες, ἀναιδῶς, καθάπερ κύνες λυττῶντες, ἐπιπηδῶσι τῇ ἱερᾷ ταύτῃ τραπέζῃ; Καὶ εἰ 10 βούλει μαθεῖν καὶ τὸν τρόπον τῆς μοιχείας, οὐκ ἔμὸν ἐρῶ σοι λόγον, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος ἡμῶν δικάζειν τὴν ζωὴν ἅπασαν· «ὁ γὰρ ἐμβλέψας», φησί, «γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ». Εἰ δὲ ἡ ἀπὸ ταυτομάτου κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐντυχοῦσα γυνὴ καὶ ὡς ἔτυχεν ἐσταλαμένη τὸν περιέργως ἰδόντα εἶλε 15 πολλάκις τῇ τῆς ὄψεως θεωρίᾳ, οἱ μὴ ἀπλῶς μηδὲ ἀπὸ ταυτομάτου, ἀλλ' ἀπὸ σπουδῆς τοσαύτης, ὡς καὶ τῆς ἐκκλησίας ὑπεριδεῖν καὶ διὰ τοῦτο ἀναβάντες ἐκεῖ καὶ διημερεύσαντες καὶ ταῖς ὄψεσι τῶν ἡτιμωμένων γυναικῶν ἐκείνων προσηλωμένοι, πῶς δυνήσονται λέγειν, ὅτι οὐ πρὸς ἐπιθυμίαν εἶδον; ὅπου καὶ ῥήματα διακεκλασμένα καὶ ἄσματα 20 πορνικὰ καὶ φωνὴ πολλὴν ἡδονὴν ἔχουσα καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφαὶ καὶ ἐπιτρίμματα παρειᾶς καὶ στολὴ περιεργότερον συγκειμένη καὶ σχῆμα γοητείας γέμον πολλῆς καὶ ἕτεραι πολλαὶ μαγγανεῖαι πρὸς ἀπάτην καὶ δέλεαρ τῶν ὀρώντων κατεσκευασμένοι, καὶ ραθυμία ψυχῆς τῶν θεωμένων καὶ πολλὴ ἡ διάχυσις καὶ ἡ παρὰ τοῦ τόπου πρὸς ἀσέλ- 25 γειαν παράκλησις καὶ ἡ τῶν φθασάντων καὶ ἡ τῶν μετὰ ταῦτα ἀκουσμάτων· ἡ διὰ τῶν συρίγγων, ἡ διὰ τῶν αὐλῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων μελωδία καταγοητεύουσα καὶ τὸ στερρὸν τῆς διανοίας καταμαλάττουσα καὶ ταῖς τῶν πορνῶν ἐπιβουλαῖς προεντρεπίζουσα τὰς τῶν καθημένων ψυχὰς καὶ εὐαλότους ποιοῦσα; Εἰ γὰρ ἐνταῦθα, ὅπου 30 ψαλμοὶ καὶ εὐχαὶ καὶ θείων λογίων ἀκρόασις καὶ Θεοῦ φόβος καὶ εὐλάβεια πολλή, πολλάκις, ὥσπερ τις ληστής κακοῦργος, λαθοῦσα ἐπεισηλθεν ἢ ἐπιθυμία, πῶς οἱ ἐν θεάτρῳ καθήμενοι καὶ μηδὲν μήτε ὀρών-

ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, μποροῦν νὰ ξαναγυρίσουν πάλι μὲ καθαρὴ τὴ συνείδησή τους. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ μόλυναν τοὺς ἑαυτοὺς τους, καὶ ἐνῶ διατάχτηκαν νὰ μὴ ἐπιστρέψουν πρὶν καθαρῶσιν τὴν κηλίδα τῶν ἁμαρτιῶν τους, αὐτοὶ μὲ τὶς ἀδιαντροπιές τους κάνουν πῶς φοβερὸ τὸ τραῦμα καὶ μεγαλύτερη τὴν πληγὴ. Γιατὶ δὲν εἶναι τόσο πολὺ φοβερὸ τὸ νὰ ἁμαρτάνει κανεὶς, ὅσο ἡ ἀδιαντροπία μετὰ τὴν ἁμαρτία, καὶ τὸ νὰ μὴ πειθαρχεῖ στοὺς ἱερεῖς ποὺ διατάσσουν αὐτά.

Καὶ ποιά εἶναι ἡ τόσο μεγάλη ἁμαρτία αὐτῶν, λέει, ὥστε νὰ τοὺς βγάλεις ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς περιβόλους; Καὶ ποιά ἄλλη ἁμαρτία ζητᾶς μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτὴν, ὅταν κάνοντας τοὺς ἑαυτοὺς τους τέλειους μοιχοὺς, πηδοῦν στὴν ἱερὴ αὐτὴ τράπεζα μὲ ἀναίδεια σὰν σκυλιὰ λυσσασμένα; Καὶ ἂν θέλεις νὰ μάθεις καὶ τὸν τρόπο τῆς μοιχείας, δὲ θὰ σοῦ πῶ δικὰ μου λόγια, ἀλλὰ ἐκείνου ποὺ πρόκειται νὰ δικάσει ὀλόκληρη τὴ ζωὴ μας. Γιατὶ λέει, «ἐκεῖνος ποὺ θὰ κοιτάξει γυναῖκα καὶ θὰ τὴν ἐπιθυμήσει, ἤδη διέπραξε μ' αὐτὴν τὴ μοιχεία μέσα στὴν καρδιά του»¹. Καὶ ἐὰν ἡ γυναῖκα, ποὺ τυχαῖα συναντᾶται στὴν ἀγορὰ καὶ εἶναι ὅπως ὅπως ντυμένη, κυριεῦει πολλὰς φορὲς μὲ τὸ κοίταγμα τοῦ προσώπου της ἐκεῖνον ποὺ τὴν εἶδε μὲ περιέργεια, ἐκεῖνοι ποὺ ὄχι τυχαῖα οὔτε φευγαλέα, ἀλλὰ μὲ τόση προθυμία, ὥστε νὰ παραβλέπουν καὶ τὴν ἐκκλησία ἀκόμα, καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸν ἀνεβαίνουν ἐκεῖ καὶ περνοῦν ὀλόκληρη τὴν ἡμέρα τους καὶ εἶναι ἀφοσιωμένοι στὰ πρόσωπα ἐκείνων τῶν ἀτιμασμένων γυναικῶν, πῶς θὰ μπορέσουν νὰ ποῦν ὅτι δὲ τίς εἶδαν μὲ ἐπιθυμία; Καὶ μάλιστα ἐκεῖ ὅπου ἀκούονται καὶ λόγια προκλητικὰ καὶ τραγούδια πορνικὰ καὶ φωνές ποὺ εἶναι γεμάτες ἠδονῆ, καὶ προβάλλουν μάτια βαμμένα καὶ μάγουλα πασαλειμμένα καὶ ἐνδυμασία ποὺ εἶναι καμωμένη μὲ τρόπο προκλητικὸ καὶ ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση γεμάτη πολλὴ γοητεία καὶ ἄλλες πολλὰς μαγγανεῖες καμωμένες γιὰ νὰ ἐξάπατοῦν καὶ νὰ δελεάζουν αὐτοὺς ποὺ τίς βλέπουν, καὶ νωθρότητα τῆς ψυχῆς τῶν θεατῶν καὶ πολλὴ ἀποχάυνωση, καὶ τὸ περιβάλλον ἐπίσης παρακινεῖ γιὰ ἀσέλγεια, καὶ τὰ ἀκούσματα ἐπιδροῦν πρὸν αὐτὴν, ἐκείνων ποὺ προηγήθηκαν καὶ αὐτῶν ποὺ ἐπακολουθοῦν, ἡ μελωδία ποὺ μεταδίδουν οἱ φλογέρες καὶ οἱ αὐλοὶ καὶ τὰ ἄλλα παρόμοια ὄργανα, ἡ ὁποία καταγοητεύει καὶ μαλακώνει τὴ στερεότητα τῆς διάνοιας καὶ μὲ τίς ὑποβολές τῶν πορνῶν προετοιμάζει τίς ψυχὰς τῶν καθισμένων καὶ τίς κάνει πῶς εὐάλωτες. Ἐὰν λοιπὸν ἐδῶ, ὅπου ἀκούονται ψαλμοὶ καὶ προσευχὲς καὶ ἀκροάσεις θείων λόγων καὶ φόβος Θεοῦ καὶ πολλὴ εὐλάβεια, πολλὰς φορὲς, σὰν κακοῦργος ληστής ξε-

τες, μήτ' ἀκούοντες ὑγιές, ἀλλὰ πολλῆς γέμοντες αἰσχροτήτος, πολλῆς
 τῆς βλακειᾶς καὶ διὰ πάντων πολιορκούμενοι, καὶ δι' ὧτων καὶ δι'
 ὀφθαλμῶν, δύναιντ' ἂν ἀνώτεροι γενέσθαι τῆς πονηρᾶς ἐκείνης ἐπιθυ-
 μίας; Μὴ δυνάμενοι δέ, πῶς δυνήσονται τῶν τῆς μοιχείας ἐγκλημάτων
 5 ἀπηλλάχθαι ποτέ; Οἱ δὲ τῶν τῆς μοιχείας ἐγκλημάτων οὐκ ἀπηλαγμέ-
 νοι, πῶς δυνήσονται χωρὶς μετανοίας τῶν ἀγίων τούτων ἐπιβῆναι προ-
 θύρων καὶ τοῦ καλοῦ τούτου μετασχεῖν συλλόγου;

β'. Διὸ δὴ παραινῶ καὶ δέομαι, πρότερον ἐξομολογήσει καὶ μετανοίᾳ
 καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀποσμηξαμένους τὴν ἐκ τῆς ἐκεῖ θεωρίας ἀμαρ-
 10 τίαν, οὕτω τῶν θείων ἀκροᾶσθαι λογίων. Οὐ γὰρ τὸ τυχὸν ἡμῖν πε-
 πλημιμέληται· καὶ τοῦτο καὶ ἐκ παραδειγμάτων ἴδοι τις ἂν σαφῶς. Εἰ
 γάρ τις οἰκέτης εἰς κιβώτιον, ἔνθα τὰ δεσποτικά ἱμάτια ἐναπέκειτο πο-
 λυτελῆ καὶ διάχρυσα, ἱμάτιον δουλικὸν ρύπου γέμον καὶ πολλῶν τῶν
 φθειρῶν ἐναπέθετο, ἄρα ἂν πρῶτος ἤνεγκας τὴν ὕβριν, εἶπέ μοι; Τί δέ,
 15 εἴ τις εἰς ἀγγεῖον χρυσοῦν μύρα διηνεκῶς ἔχειν εἰώθός, κόπρον καὶ
 βόρβορον ἐνέχεεν, οὐκ ἂν καὶ πληγὰς ἐπέθηκας τῷ πλημμελήσαντι
 τοῦτο; Εἶτα κιβωτίων μὲν καὶ σκευῶν καὶ ἱματίων καὶ μύρων τοσαύ-
 τὴν ποιησόμεθα τὴν πρόνοιαν, τὴν δὲ ψυχὴν τὴν ἡμετέραν πάντων τού-
 των εὐτελεστέραν εἶναι νομιοῦμεν; καὶ ἔνθα τὸ μύρον τὸ πνευματικὸν
 20 εἰσεχύθη διαβολικὰς πομπὰς ἐπεμβαλοῦμεν καὶ ἀκούσματα σατανικὰ
 καὶ ἄσματα πορνείας γέμοντα; Καὶ πῶς ταῦτα ὁ Θεὸς οἴσει, εἶπέ μοι;
 Καίτοι οὐ τοσοῦτον τὸ μέσον μύρου καὶ βορβόρου, καὶ ἱματίων δεσπο-
 τικῶν καὶ δουλικῶν, ὅσον τὸ μέσον τῆς πνευματικῆς χάριτος καὶ ταύ-
 τῆς τῆς πονηρᾶς ἐνεργείας.

25 Οὐ δέδοικας, ἄνθρωπε, τοῖς αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τὴν κλίνην τὴν
 ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας βλέπων, ἔνθα τὰ μυσάρᾳ τελεῖται τοῖς μοιχείας δρᾶ-
 ματα, καὶ τὴν τράπεζαν ταύτην τὴν ἱεράν, ἔνθα τὰ φρικτὰ τελεῖται μυσ-
 στήρια; ταῖς αὐταῖς ἀκοαῖς πόρνης ἀκούων αἰσχρολογούσης, καὶ προ-
 φήτου καὶ ἀποστόλου σε μυσταγωγούντος; τῇ αὐτῇ καρδίᾳ τὰ
 30 δηλητήρια δεχόμενος φάρμακα, καὶ τὴν θυσίαν τὴν φρικτὴν καὶ ἀγίαν;
 Οὐκ ἐντεῦθεν ἀνατροπαὶ βίων καὶ διαφθοραὶ γάμων καὶ πόλεμοι καὶ
 μάχαι ἐν ταῖς οἰκίαις; Ὅταν γὰρ ὑπὸ τῆς ἐκεῖ θεωρίας διαχυθῆς καὶ
 χαυνότερος γενόμενος καὶ ἀσελγέστερος καὶ σωφροσύνης ἀπάσης
 ἐχθρός, ἐπανελθὼν ἴδῃς τὴν γυναῖκα τὴν ἰδίαν, ἀηδέστερον ὄψει πάν

φεύγει καὶ εἰσχωρεῖ ἡ ἐπιθυμία, πῶς αὐτοὶ ποὺ κάθονται στὸ θέατρο καὶ οὔτε ἀκοῦν οὔτε βλέπουν τίποτα τὸ ὑγιές, ἀλλὰ γεμίζουν μὲ πολλή αἰσχροτήτα, πολλή βλακεία, καὶ πολιορκοῦνται μὲ ὄλα, καὶ μὲ τὰ αὐτιά καὶ μὲ τὰ μάτια, θὰ μπορούσαν νὰ φανοῦν ἀνώτεροι ἐκείνης τῆς πονηρῆς ἐπιθυμίας; Καὶ ἀφοῦ δὲν μπορούν, πῶς θὰ κατορθώσουν ν' ἀπαλλαγοῦν κάποτε ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα τῆς μοιχείας; Καὶ αὐτοὶ ποὺ δὲν ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα τῆς μοιχείας πῶς θὰ μπορέσουν χωρὶς μετάνοια νὰ περάσουν τὰ ἅγια αὐτὰ πρόθυρα καὶ νὰ πάρουν μέρος σ' αὐτὴν τὴν καλὴ συνάξει;

2. Γι' αὐτὸ λοιπὸν σᾶς συμβουλεύω καὶ σᾶς παρακαλῶ, ἀφοῦ πρῶτα μὲ ἐξομολόγησι καὶ μετάνοια καὶ ὄλα τὰ ἄλλα ἀποπλύνετε τὴν ἁμαρτία ἀπὸ τὰ ὄσα εἶδατε ἐκεῖ, τότε νὰ ἀκοῦτε τὰ θεῖα λόγια. Γιατί δὲν ἔχετε κάνει τυχαῖο παράπτωμα, καὶ αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς καὶ μὲ παραδείγματα νὰ τὸ διαπιστώσει καθαρὰ. Γιατί, ἂν ἕνας ὑπηρέτης τοποθετήσῃ σὲ κιβώτιο, ὅπου ὑπῆρχαν ροῦχα τοῦ κυρίου τοῦ πολυτελεῆ καὶ χρυσοκέντητα, ἕνα ροῦχο δούλου γεμάτο βρωμιές καὶ πολλὰ ψεῖρες, πές μου, θὰ ἀνεχόσουν μὲ πραότητα τὴν αὐθάδεια; Τί πάλι, ἂν κάποιος σὲ ἀγγεῖο χρυσό, ποὺ συνήθως περιέχει πάντοτε ἀρώματα, ἔχυνε κοπριὰ καὶ βοῦρκο; δὲν θὰ τὸν χτυποῦσες κιόλας γιὰ τὸ παράπτωμά του αὐτό; Ὡστε λοιπὸν γιὰ τὰ κιβώτια καὶ τὰ σκεῦη καὶ τὰ ροῦχα καὶ τὰ μύρα δείχνουμε τόσο μεγάλο ἐνδιαφέρον, καὶ τὴν ψυχὴ μας τὴν θεωροῦμε πιὸ εὐτελεῆ ἀπὸ ὄλα αὐτά; Καὶ ἐκεῖ ὅπου χύθηκε τὸ πνευματικὸ μύρο θὰ προσθέσουμε διαβολικὰς πομπὰς καὶ σατανικὰ ἀκούσματα καὶ τραγούδια γεμάτα πορνείας; Καὶ πῶς, πές μου, θὰ τὰ ἀνεχθεῖ αὐτὰ ὁ Θεός; Ἄν καὶ δὲν εἶναι τόσο μεγάλη ἡ ἀπόστασις ἀνάμεσα στὸ μύρο καὶ στὸ βοῦρκο καὶ ἀνάμεσα στὰ ἐνδύματα τὰ δεσποτικὰ καὶ τὰ ὑπηρετικά, ὅσο ἡ ἀπόστασις ἀνάμεσα στὴν πνευματικὴ χάρι καὶ σ' αὐτὴν τὴν κακὴ ἐνέργεια.

Δὲν φοβᾶσαι, ἄνθρωπε, βλέποντας μὲ τὰ ἴδια μάτια καὶ τὸ κρεβάτι πάνω στὴν ὀρχήστρα, ὅπου τελοῦνται τὰ βρωμερὰ δράματα τῆς μοιχείας, καὶ τὴν ἱερὴ αὐτὴ τράπεζα, ὅπου τελοῦνται τὰ φρικτὰ μυστήρια; Μὲ τὰ ἴδια αὐτιά νὰ ἀκοῦς τὴν πόρνη νὰ αἰσχρολογεῖ, καὶ τὸν προφήτη καὶ ἀπόστολο ποὺ σὲ κατηχεῖ; Μὲ τὴν ἴδια καρδιὰ νὰ δέχεσαι τὰ δηλητηριώδη φάρμακα καὶ τὴ φρικτὴ καὶ ἅγια θυσία; Δὲν προέρχονται ἀπὸ ἐδῶ οἱ καταστροφὲς τῆς ζωῆς καὶ οἱ διαλύσεις τῶν γάμων καὶ οἱ πόλεμοι καὶ οἱ καυγάδες στὰ σπίτια; Γιατί, ὅταν ἀπὸ ὄσα εἶδες ἐκεῖ ἀποχανωθεῖς καί, ἀφοῦ γίνεις πιὸ χαῦνος καὶ πιὸ ἀσελγὴς καὶ ἐχθρὸς

τως, οἷα ἂν ἦ. Ὑπὸ γὰρ τῆς ἐν τοῖς θεάτροις ἐμπρησθεῖς ἐπιθυμίας καὶ ὑπὸ τῆς ξένης ἐκείνης θεωρίας ἀλοῦς τῆς γεγοητευμένης, τὴν σὺμφρονα καὶ κοσμίαν καὶ τοῦ βίου παντὸς κοινωτὸν ἀτιμάζεις, ὑβρίζεις, μυρίοις περιβάλλεις ὀνειδέσιν, οὐδὲν ἔχων ὄλωσ ἐγκαλέσαι, ἀλλ' αἰσχνόμενος 5 τὸ πάθος εἰπεῖν καὶ τὸ τραῦμα δεῖξαι, ὄπερ ἐκεῖθεν λαβὼν ἐπανήλθες, ἐτέρας πλέκεις προφάσεις, ἀφορμὰς ζητῶν ἀπεχθείας ἀλόγουσ, καὶ τῶν μὲν οἴκοι πάντων ὑπερορῶν, πρὸς δὲ τὴν μιαρὰν καὶ ἀκάθαρτον κεχη- νῶς ἐκείνην ἐπιθυμίαν, παρ' ἧς τὸ τραῦμα ἐδέξω· καὶ τὴν ἠχὴν τῆς φωνῆς ἔχων ἐγκαθημένην τῇ ψυχῇ ἔναυλον, καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ βλέμ- 10 μα καὶ τὰ κινήματα καὶ πάντα τῆς πορνείας τὰ εἶδωλα, οὐδὲν μεθ' ἡδο- νῆς ὀρᾶς τῶν ἐπὶ τῆς οἰκίας. Καὶ τί λέγω τὴν γυναικα καὶ τὴν οἰκίαν; Καὶ τὴν ἐκκλησίαν γὰρ αὐτὴν ἀηδέστερον ὄψει, καὶ ρημάτων ἀπεχθῶς ἀκούση τῶν περὶ σωφροσύνης, τῶν περὶ σεμνότητος. Οὐκέτι γὰρ ἔσται σοι διδασκαλία, ἀλλὰ κατηγορία τὰ λεγόμενα, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν κατὰ 15 μικρὸν ὑποσυρεῖς, τέλεον ἑαυτὸν ἀπορρήξεις τῆς κοινωφελοῦς ταύτης διδασκαλίας.

Διὰ τοῦτο παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς, αὐτοὺς τε φεύγειν τὰς πονηρὰς ἐν τοῖς θεάτροις διατριβὰς καὶ τοὺς ἐσχολακότας τούτοις ἐκεῖθεν ἀφέλ- κειν. Οὐ γάρ ἐστι ψυχαγωγία, ἀλλ' ὄλεθρος καὶ τιμωρία καὶ κόλασις τὰ 20 ἐκεῖ γινόμενα ἅπαντα. Τί γὰρ ὄφελος τῆς προσκαιροῦ ταύτης ἡδονῆς, ὅταν διηνεκῆς ἐντεῦθεν ἡ ὀδύνη τίκτεται καὶ, ἐν ἡμέρα καὶ ἐν νυκτὶ κεν- τούμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, πᾶσιν ἧς δυσχερὴς καὶ δυσάρεστος; Ἐξέ- τασον γοῦν σαυτὸν, τίς μὲν γίνη ἀπὸ ἐκκλησίας ἀναχωρῶν, τίς δὲ ἀπὸ θεάτρων, καὶ ἑκατέρας παράβαλε τὰς ἡμέρας, καὶ οὐδὲν δεῆση τῶν 25 ἡμετέρων λόγων. Ἀρκέσει γὰρ ἑκατέρας ἢ σύγκρισις τῆς ἡμέρας δεῖξαι τὸ μέγεθος καὶ τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας καὶ τῆς ἐκεῖθεν βλάβης. Ταῦτα καὶ ἤδη πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἶπον καὶ οὐδέποτε παύσομαι λέ- γων. Τοὺς τε γὰρ νοσοῦντας τὰ τοιαῦτα νοσήματα παραμυθησόμεθα, τοὺς τε ὑγιαίνοντας ἀσφαλεστέρους ποιήσομεν· ἑκατέροις γὰρ ὁ περὶ 30 τούτων χρήσιμος λόγος· τοῖς μὲν, ἵνα ἀποστῶσι, τοῖς δέ, ἵνα μὴ ἐμπέ- σωσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ χρὴ καὶ τοὺς ἐπιτιμῶντας τοῦτο συμμέτρως ποιεῖν, μέχρι τούτου ταύτην στήσαντες τὴν παραίνεσιν, τὰ ὑπολειφθέντα ἐκ τῆς

κάθε σωφροσύνης, ἐπιστρέψεις στὸ σπίτι σου καὶ δεῖς τὴ γυναῖκα σου, θὰ τὴν δεῖς πρὸ ἄσχημη, ὅποια κι ἂν εἶναι. Γιατί, ἀναμμένος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῶν θεάτρων καὶ κυριευμένος ἀπὸ τὴ γοητευτικὴ θέα ἐκείνη τῆς ξένης γυναῖκας, τὴ συνετὴ καὶ σεμνὴ καὶ σύντροφο ὀλόκληρης τῆς ζωῆς σου τὴν προσβάλλεις, τὴ βρίζεις, τὴν περιλούεις μὲ μύριες ἐπιπλήξεις, χωρὶς νὰ ἔχεις γενικὰ τίποτα νὰ τὴν κατηγορήσεις, ἀλλὰ ἐπειδὴ ντρέπεσαι νὰ ἀναφέρεις τὸ πάθος σου καὶ νὰ δείξεις τὸ τραῦμα πὸν δέχτηκες ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπανῆλθες, ἐπινοεῖς ἄλλες προφάσεις, ζητώντας παράλογες ἀφορμὲς μίσους καὶ ὄλους στὸ σπίτι τοὺς παραβλέπεις, ἐνῶ χάσκεις σ' ἐκείνη τὴ μιὰ καὶ ἀκάθαρτη ἐπιθυμία, ἀπὸ τὴν ὁποία δέχτηκες τὸ τραῦμα. Καὶ ἔχοντας ἐγκαταστημένο στὴν ψυχὴ σου ἔντονο τὸν ἦχο τῆς φωνῆς τῆς, καὶ τὸ παράστημα καὶ τὸ βλέμμα καὶ τὰ κουνήματα καὶ ὅλα τὰ εἶδωλα τῆς πορνείας, δὲν βλέπεις μὲ εὐχαρίστηση τίποτα ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ σπιτιοῦ. Ἄλλὰ γιατί λέω τὴ γυναῖκα καὶ τὸ σπίτι; Καὶ αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν ἐκκλησία τὴ βλέπεις μὲ περισσότερὴ ἀηδία καὶ τὰ λόγια γιὰ τὴ σωφροσύνη καὶ τὴ σεμνότητα τὰ ἀκοῦς μὲ δυσκολία. Γιατί ὅσα λέγονται δὲν εἶναι γιὰ σένα διδασκαλία, ἀλλὰ κατηγορία, καὶ ὀδηγούμενος σιγὰ – σιγὰ σὲ ἀπόγνωση, κόβεις τελειῶς τὸν ἑαυτὸ σου ἀπὸ αὐτὴ τὴν κοινωφελῆ διδασκαλία.

Γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ ὄλους καὶ σεῖς νὰ ἀποφεύγετε τὶς πονηρὲς παραμονὲς στὰ θέατρα, καὶ ὅσους περνοῦν τὸν καιρὸ τους σ' αὐτὰ νὰ τοὺς ἀποσύρετε ἀπὸ ἐκεῖ. Γιατί ὅσα γίνονται ἐκεῖ δὲν εἶναι ψυχαγωγία, ἀλλὰ καταστροφή καὶ τιμωρία καὶ κόλαση. Ποιὸ δηλαδὴ τὸ ὄφελος ἀπὸ τὴν πρόσκαιρὴ αὐτὴ εὐχαρίστηση, ὅταν ἀπὸ αὐτὰ γεννιέται διαρκὴς στενοχώρια, καὶ μέρα καὶ νύχτα, βασανιζόμενος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία, γίνεσαι δυσάρεστος καὶ δύσκολος σὲ ὄλους; Ἐξέτασε λοιπὸν τὸν ἑαυτὸ σου, ποιὸς γίνεσαι ὅταν φεύγεις ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, καὶ ποιὸς ἀπὸ τὰ θέατρα, καὶ σύγκρινε τὶς μέρες, καὶ τότε δὲ θὰ ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ τὰ λόγια μου. Γιατί θὰ εἶναι ἀρκετὴ ἡ σύγκριση τῆς κάθε μέρας νὰ δείξει τὸ μέγεθος καὶ τῆς ὀφέλειας πὸν θὰ ἀποκομίσεις ἀπὸ ἐδῶ, καὶ τῆς βλάβης πὸν θὰ ὑποστεῖς ἀπὸ ἐκεῖ. Αὐτὰ τὰ εἶπα ἤδη στὴν ἀγάπη σας καὶ δὲ θὰ παύσω νὰ τὰ λέω. Γιατί καὶ αὐτοὺς πὸν πάσχουν ἀπὸ τέτοιες ἀσθένειες θὰ τοὺς παρηγορήσουμε μὲ αὐτά, καὶ τοὺς ὑγιεῖς θὰ τοὺς κάνουμε πρὸ ἀσφαλεῖς· διότι καὶ στοὺς δυὸ ὁ λόγος γι' αὐτὰ εἶναι χρήσιμος· στοὺς πρῶτους γιὰ νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπὸ αὐτά, ἐνῶ στοὺς ὑγιεῖς γιὰ νὰ μὴ πέσουν σ' αὐτά. Ἄλλὰ ἐπειδὴ πρέπει καὶ αὐτοὶ πὸν ἐπιτιμοῦν νὰ τὸ κάνουν αὐτὸ μὲ μέτρο, ἀφοῦ σταματήσω σ'

προτέρας ὑποθέσεως ὑμῖν ἀποδώσομεν, ἐπὶ τὸν Δαυῖδ ἐπανελθόντες πάλιν. Καὶ γὰρ τοῖς ζωγράφοις ἔθος, ἐπειδὴν μέλλωσιν ἐμφερῆ τινα ἐργάζεσθαι εἰκόνα, καὶ μίαν καὶ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας τοὺς γράφεσθαι μέλλοντας παρακαθίζουσιν αὐτοῖς, ἵνα τῇ συνεχείᾳ τῆς θεωρίας ἀδιά-
5 πτωτον τῆς μορφῆς διασώσωσι τὴν ἀκρίβειαν.

Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμῖν ζωγραφῆσαι πρόκειται νῦν, οὐχὶ τύπον μορφῆς σωματικῆς, ἀλλὰ ψυχῆς κάλλος καὶ νοητὴν εὐμορφίαν, καὶ σήμερον ὑμῖν παρακαθῆσθαι βουλόμεθα τὸν Δαυῖδ, ἵνα, πρὸς αὐτὸν πάντες ὀρῶντες, εἰς τὰς οἰκειάς ἕκαστος ψυχὰς ἀπομάξησθε τὴν εὐμορφίαν
10 τοῦ δικαίου καὶ τὸ πρᾶον καὶ ἡμερον καὶ τὸ μεγαλόψυχον καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν αὐτοῦ ἀρετὴν. Εἰ γὰρ σώματος εἰκόνες φέρουσί τινα παραμυθίαν τοῖς ὀρῶσι, πολλῶ μᾶλλον αἰ τῆς ψυχῆς εἰκόνες. Κάκεινας μὲν οὐ δυνατὸν πανταχοῦ ὀρᾶν, ἀλλ' ἀνάγκη διηνεκῶς ἐφ' ἑνὸς ἴδρυσθαι τόπου, ταύτην δὲ ὅτουπερ ἂν θέλῃς περιαγαγεῖν, οὐδὲν τὸ κωλύον. Ἐνα-
15 ποθέμενος γὰρ αὐτὴν τοῖς τῆς διανοίας ταμειοῖς, ὅπουπερ ἂν ᾗς, συνεχῶς εἰς αὐτὴν ὀρᾶν δυνήσῃ καὶ πολλὴν παρ' αὐτῆς καρποῦσθαι τὴν ὠφέλειαν. Καὶ καθάπερ οἱ τοὺς ὀφθαλμοὺς νοσοῦντες, σπογγίᾳς καὶ ἱματίων ράκη κρानιζόντων κατέχοντες καὶ συνεχῶς εἰς αὐτὰ βλέποντες, καρποῦνται τινα τοῦ νοσήματος παραμυθίαν ἀπὸ τοῦ χρώματος
20 ἐκείνου, οὕτω καὶ σύ, ἂν τὴν εἰκόνα τοῦ Δαυῖδ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχῃς τῶν ἑαυτοῦ καὶ συνεχῶς εἰς αὐτὴν ἀτενίζῃς, κἂν μυριάκις θυμὸς ἐνοχλῇ καὶ συγγῆ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας, ὀρῶν εἰς ἐκεῖνον τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀρετῆς, ὀλόκληρον δέξῃ τὴν υἰγιαίναν καὶ καθαρὰν τὴν φιλοσοφίαν.
γ'. Μὴ γὰρ μοι λεγέτω τις, ὅτι 'Μιαρὸν ἐχθρὸν ἔχω, πονηρὸν, διε-
25 φθαρμένον, ἀδιόρθωτον'. Οἷον ἂν εἶπῃς, οὐκ ἔστι τοῦ Σαοῦλ χεῖρων, ὃς καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις διασωθεὶς ὑπὸ τοῦ Δαυῖδ, αὐτὸς μυρία ἐπιβουλεύσας, εἶτα ἀντὶ τούτων εὐεργετηθεὶς, ἔμενε τὴν ἑαυτοῦ πονηρίαν διατηρῶν. Τί γὰρ ἔχεις εἰπεῖν, ὅτι γῆν ἀπετέμετο, καὶ ἐν ἀγροῖς ἠδίκησε, καὶ οἰκίας ὄρια ὑπερέβη, καὶ ἀνδράποδα ἤρπασε, καὶ ὕβρισε,
30 καὶ ἐπλεονέκτησε, καὶ εἰς πενίαν ἤγαγεν; 'Ἄλλ' οὐπω τὴν ψυχὴν ἀφείλετο, ὅπερ οὗτος ἐσπούδαζεν· εἰ δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ἐσπούδασεν ἀφείλεσθαι, ἀλλ' ἅπαξ τοῦτ' ἐτόλμησεν ἴσως, οὐχὶ δις καὶ τρίς καὶ πολλάκις

αὐτὸ τὸ σημεῖο τὴν παραίνεση, τὰ ὑπόλοιπα θὰ τὰ συμπληρώσω ἀπὸ τὸ προηγούμενο θέμα, ἐπιστρέφοντας πάλι στὸν Δαβίδ. Γιατὶ καὶ στοὺς ζωγράφους ὑπάρχει συνήθεια, ὅταν πρόκειται νὰ κατασκευάσουν μιὰ πανομοιότυπη εἰκόνα, νὰ κάθονται μπροστὰ σ' ἐκείνους πού θὰ ζωγραφίσουν μία, καὶ δύο καὶ τρεῖς μέρες, ὥστε, βλέποντάς τους συνεχῶς, νὰ διατηρήσουν ἀκριβεῖς τὶς λεπτομέρειες τῆς μορφῆς.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἐμεῖς πρόκειται νὰ ζωγραφίσουμε τώρα, ὄχι κάποιο τύπο σωματικῆς μορφῆς, ἀλλὰ τὸ κάλλος καὶ τὴ νοητὴ ὁμορφιὰ ψυχῆς, θέλουμε νὰ καθίσει καὶ σήμερα μαζί μας ὁ Δαβίδ, ὥστε, βλέποντας ὅλοι πρὸς αὐτόν, νὰ ἀποτυπώσετε ὁ καθένας στὴν ψυχὴ τοῦ δικαίου καὶ τὴν πραότητα καὶ τὴν ἡμερότητα καὶ τὴ μεγαλοψυχία καὶ ὅλες τὶς ἄλλες ἀρετὲς του. Γιατὶ, ἂν οἱ εἰκόνες τοῦ σώματος φέρουν κάποια παρηγοριὰ σ' αὐτοὺς πού τὶς βλέπουν, πολὺ περισσότερο οἱ εἰκόνες τῆς ψυχῆς. Ἐκείνες βέβαια δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὶς βλέπουμε παντοῦ, ἀλλὰ πρέπει νὰ στεκόμαστε διαρκῶς σ' ἓνα τόπο, ἐνῶ αὐτὴν τίποτα δὲν σὲ ἐμποδίζει νὰ τὴ μεταφέρεις ὅπου θέλεις. Γιατὶ, τοποθετώντας τὴν στὰ ταμεῖα τῆς διάνοιάς σου, ὅπου κι ἂν βρίσκεσαι, μπορεῖς νὰ βλέπεις συνεχῶς σ' αὐτὴν καὶ νὰ παίρνεις μεγάλη ὠφέλεια ἀπὸ αὐτὴν. Κι ὅπως ἐκεῖνοι πού ὑποφέρουν στὰ μάτια, ἔχοντας σφουγγάρια ἢ κομμάτια ἀπὸ ροῦχα γαλάζια καὶ βλέποντας διαρκῶς σ' αὐτά, παίρνουν κάποιο κουράγιο γιὰ τὴν ἀρρώστια τους ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ χρῶμα, ἔτσι καὶ σὺ, ἂν ἔχεις τὴν εἰκόνα τοῦ Δαβίδ μπροστὰ στὰ μάτια σου καὶ τὴν ἀτενίζεις διαρκῶς, ἔστω κι ἂν μύριες φορὲς ὁ θυμὸς ἐνοχλεῖ καὶ ἐρεθίζει τὰ μάτια τῆς διάνοιάς σου, βλέποντας σ' ἐκεῖνον τὸν χαρακτηριστὴρα τῆς ἀρετῆς, θὰ δεχθεῖς πλήρη ὑγεία καὶ καθαρὴ ἀνεξικακία.

3. "Ἄς μὴ μοῦ πεῖ λοιπὸν κανεὶς, ὅτι "Ἐχω ἐχθρὸ μιὰρὸ, πονηρὸ, διεφθαρμένον, ἀδιόρθωτον". Ὅποιον καὶ ἂν ἀναφέρεις, δὲν εἶναι χειρότερος ἀπὸ τὸν Σαούλ, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ διασώθηκε καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλὰς φορὲς ἀπὸ τὸν Δαβίδ, αὐτὸς, ἀφοῦ μηχανεύτηκε μύρια κακὰ ἐναντίον του, καὶ ἐνῶ εὐεργετήθηκε γι' αὐτά, ἐξακολούθησε νὰ διατηρεῖ τὴν κακία του. Γιατὶ τί ἔχεις νὰ πεῖς; ὅτι ἀφαίρεσε κομμάτι ἀπὸ τὴ γῆ, σὲ ἀδίκησε στὰ χωράφια, ξεπέρασε τὰ σύνορα τοῦ σπιτιοῦ, ἄρπαξε τὰ ζῶα, σὲ ἔβρισε, πῆρε περισσότερα καὶ σὲ ἔφερε στὴ φτώχεια; Ὅμως δὲν σοῦ πῆρε ἀκόμα τὴ ζωὴ, πρᾶγμα πού αὐτὸς ἐπεδίωκε, ἀλλὰ καὶ νὰ προσπάθησε νὰ σοῦ ἀφαιρέσει τὴ ζωὴ, ἴσως νὰ τὸ ἀποτόλμησε μιὰ μόνο φορά, ὄχι δύο καὶ τρεῖς καὶ πολλὰς φορὲς, ὅπως αὐτὸς· ἐὰν πάλι προσπάθησε καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ τρεῖς καὶ πολλὰς φορὲς, ἀλλὰ τὸ

καθάπερ οὗτος· εἰ δὲ καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ τρίς καὶ πολλάκις, ἀλλ' οὐ
 τοσαῦτα εὐεργετηθεῖς, ἀλλ' οὐκ ἐλθὼν εἰς τὰς χεῖρας καὶ ἅπαξ καὶ δεύ-
 τερον καὶ διασωθεῖς· εἰ δὲ καὶ τοῦτο, καὶ οὕτω πλεονεκτεῖ πάλιν ὁ
 Δαυῖδ. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς ὄντα τοιαῦτα φιλοσοφεῖν, καὶ
 5 νῦν μετὰ τὴν χάριν τοιαύτας χαρίζεσθαι δωρεάς. Οὐκ ἦν ὁ Δαυῖδ ἀ-
 κούσας τὴν παραβολὴν τῶν μυρίων ταλάντων καὶ τῶν ἑκατὸν δηνα-
 ρίων· οὐκ ἦν ὁ Δαυῖδ ἀκούσας τῆς εὐχῆς τῆς λεγοῦσης, «ἄφετε τοῖς ἀν-
 θρώποις τὰ ὀφλήματα αὐτῶν, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος»·
 οὐκ ἦν ἰδὼν τὸν Χριστὸν σταυρωθέντα, οὐχ αἷμα τὸ τίμιον ἐκχυθέν,
 10 οὐδὲ τοὺς μυρίους περὶ φιλοσοφίας ἀκούσας λόγους· οὐκ ἀπέλαυσε
 θυσίας τοσαύτης, οὐδ' αἵματος μετέσχε Δεσποτικοῦ, ἀλλ' ἀτελεστέροις
 ἐντρεφόμενος νόμοις καὶ οὐδὲν ἀπαιτοῦσι τοιοῦτον, πρὸς αὐτὴν τὴν κο-
 ρυφὴν τῆς ἐν τῇ χάριτι ἔφθασε φιλοσοφίας. Καὶ σὺ μὲν πολλάκις ὑπὲρ
 τῶν παρελθόντων ὀργιζόμενος μνησικακεῖς, οὗτος δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν
 15 μελλόντων δεδοικῶς καὶ εἰδῶς ἀκριβῶς, ὅτι ἀοίκητος αὐτῶ ἔσται ἢ
 πόλις καὶ ἀβίωτος ὁ βίος σώσαντι τὸν ἐχθρόν, οὐκ ἀφίστατο τῆς ἐ-
 κείνου κηδεμονίας, ἀλλὰ πάντ' ἔπραττε, καθ' ἑαυτοῦ τὸν πολέμιον τρέ-
 φων. Τίς ἂν σχοιή ταύτης μείζονα ἀνεξικακίαν εἰπεῖν;

Ἴνα δὲ καὶ ἐκ τῶν νῦν γινομένων μάθῃς, ὅτι δυνατόν, ἂν ἐθέλω-
 20 μεν, πάντα ἄνθρωπον πρὸς ἡμᾶς ἀπεχθῶς ἔχοντα καταλλάξαι, τί λέον-
 τος ἀγριώτερον; Ἀλλ' ὁμως τοῦτον ἡμεροῦσιν ἄνθρωποι, καὶ ἡ τέχνη
 τὴν φύσιν βιάζεται, καὶ γίνεται προβάτου παντὸς ἐπιεικέστερος ὁ πάν-
 των θηρίων ἀγριώτερος καὶ βασιλικώτερος καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς βαδίζει
 μηδένα δεδιττόμενος. Τίν' οὖν ἔξομεν ἀπολογία, τίνα συγγνώμην, θη-
 25 ρία ἡμεροῦντες, ἀνθρώπους δὲ λέγοντες μὴ δύνασθαι καταπραῖνειν
 ποτέ, μηδὲ ποιεῖν πρὸς ἡμᾶς ἔχειν ἠδέως; Καίτοι γε τῷ θηρίῳ μὲν
 παρὰ φύσιν τὸ ἡμερον, τῷ ἀνθρώπῳ δὲ παρὰ φύσιν τὸ ἄγριον. Ὅταν
 οὖν τῆς φύσεως περιγινώμεθα, τίν' ἔξομεν ἀπολογία, προαίρεσιν λέ-
 γοντες μὴ δύνασθαι διορθοῦν; Εἰ δ' ἔτι φιλονεικεῖς, ἐκεῖν' ἂν εἴποιμι,
 30 ὅτι κἂν ἀνίατα νοσῇ, ὅσος σοι μείζων ὁ πόνος, τοσοῦτός σοι καὶ ὁ μι-
 σθὸς παραμένοντι καὶ θεραπεύοντι τὸν νοσοῦντα ἀνίατα.

ἔκανε χωρὶς νὰ ἔχει εὐεργετηθεῖ τόσο πολύ, οὔτε καὶ νὰ πέσει στὰ χέρια σου καὶ μιὰ καὶ δυὸ φορὲς καὶ νὰ διασωθεῖ· ἐὰν ὁμως ἔγινε καὶ αὐτό, πάλι ὁ Δαβὶδ πλεονεκτεῖ. Γιατὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ ἔχει τέτοιες ἀντιλήψεις ζώντας στὴν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, μὲ τὸ νὰ τὰ κάνεις τώρα ἐσὺ, μετὰ τὴν ἔλευση τῆς χάριτος, μετὰ τέτοιου εἶδους δωρεῆς. Ὁ Δαβὶδ δὲν εἶχε ἀκούσει τὴν παραβολὴ τῶν μυρίων ταλάντων καὶ τῶν ἑκατὸ δηναρίων· δὲν εἶχε ἀκούσει ὁ Δαβὶδ τὴν προσευχὴ πού λέει, «συγχωρεῖστε τὰ παραπτώματα τῶν ἀνθρώπων, ὅπως καὶ ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος»²· δὲν εἶχε δεῖ τὸν Χριστὸ σταυρωμένο, οὔτε τὸ πολύτιμο αἷμά του νὰ χύνεται, οὔτε ἄκουσε τοὺς μύριους λόγους γιὰ τὴν ἀνεξικακία· δὲν πῆρε μέρος σὲ μεγάλη θυσία, δὲν κοινώνησε αἷμα Δεσποτικό, ἀλλὰ, ἐνῶ ἀνατρεφόταν μὲ πιὸ ἀτελεῖς νόμους, πού δὲν ἀπαιτοῦσαν κάτι τέτοιο, ἐν τούτοις ἔφθασε στὴν κορυφὴ τῆς ἀνεξικακίας τῆς χάριτος. Καὶ σὺ βέβαια πολλές φορές, θυμώνοντας γιὰ τὰ περασμένα, μνησικακεῖς, ἐνῶ αὐτός, ἂν καὶ φοβόταν καὶ γιὰ ὅσα ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν καὶ γνώριζε καλὰ ὅτι γι' αὐτὸν ἡ πόλη θὰ εἶναι ἀκατοίκητη καὶ ὁ βίος του θὰ γίνῃ ἀβίωτος, ἂν καὶ ἔσωσε τὸν ἐχθρό, πάλι δὲν ἔπαυε νὰ φροντίζει γι' αὐτόν, καὶ ἔκανε τὰ πάντα, τρέφοντας τὸν ἐχθρὸ ἐναντίον του. Ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ ἀναφέρει ἀνεξικακία μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτήν;

Γιὰ νὰ μάθεις ὁμως καὶ ἀπὸ ὅσα γίνονται τώρα, ὅτι εἶναι δυνατόν, ἐὰν θέλουμε, νὰ συμφιλιώσουμε κάθε ἄνθρωπο πού μᾶς ἐχθρεύεται, τί εἶναι ἀγριότερο ἀπὸ τὸ λιοντάρι; Καὶ ὁμως αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι τὸ ἐξημερώνουν, καὶ ἡ τέχνη ἀλλάζει τὴ φύση, καὶ γίνεται πιὸ μαλακὸ ἀπὸ τὸ πρόβατο αὐτὸ τὸ πιὸ ἄγριο ἀπὸ ὅλα τὰ θηρία καὶ βασιλικότερο, καὶ βαδίζει μέσα στὴν ἀγορὰ χωρὶς νὰ τρομάζει κανέναν. Ποιὰ λοιπὸν δικαιολογία θὰ ἔχουμε, ποιὰ συγγνώμη, ὅταν ἡμερεύουμε τὰ θηρία, ἀλλὰ λέμε ὅτι τοὺς ἀνθρώπους δὲν μπορούμε νὰ τοὺς καταπραΰνουμε ποτέ, οὔτε νὰ τοὺς κάνουμε νὰ αισθάνονται ἀπέναντί μας εὐχάριστα; Ἄν καὶ τὸ νὰ εἶναι ἡμερὸ τὸ θηρίο εἶναι πέρα ἀπὸ τὴ φύση του, ἐνῶ στὸν ἄνθρωπο ἀφύσικο εἶναι ἡ ἀγριότητα. Ὅταν λοιπὸν νικᾶμε τὴ φύση, ποιὰ δικαιολογία θὰ ἔχουμε, λέγοντας ὅτι δὲν μπορούμε νὰ διορθώσουμε τὴν προαίρεση; Ἄλλ' ἂν ἀκόμα ἔχεις ἀντιρρήσεις, θὰ σοῦ πῶ τὸ ἐξῆς· κι ἂν ἀκόμα ὑποφέρεις ἀθεράπευτα, ὅσο πιὸ μεγάλος εἶναι ὁ πόνος, τόσοσ θὰ εἶναι καὶ ὁ μισθός σου, ὅταν ἐπιμένεις καὶ θεραπεύεις ἐκεῖνον πού εἶναι ἀθεράπευτα ἄρρωστος.

Ἕνα μόνο πρᾶγμα νὰ σκεφτόμαστε λοιπὸν, ὄχι πῶς δὲν θὰ πάθου-

Ἐν τοίνυν σκοπῶμεν μόνον, οὐχ ὅπως μηδὲν πάθωμεν παρὰ τῶν
 ἐχθρῶν κακόν, ἀλλ' ὅπως μηδὲν αὐτοὺς ἡμεῖς ἐργασώμεθα κακόν, καὶ
 οὐδὲν πεισόμεθα δεινόν, κἂν μυρία πάσχωμεν δεινά· ὡσπεροῦν οὐδ' ὁ
 Δαυῖδ ἐλαυνόμενος, φυγαδεύόμενος, μέχρι τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐπιβουλευ-
 5 ὄμενος, ἔπαθέ τι δεινόν, ἀλλ' ἐκείνου λαμπρότερος ἦν καὶ σεμνότερος
 καὶ ποθεινότερος ἅπασιν, οὐκ ἀνθρώποις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ
 Θεῷ. Τί γὰρ ἠδικήθη ὁ ἅγιος ἐκεῖνος τότε τοσαῦτα παθὼν παρὰ τοῦ
 Σαοῦλ; Οὐχὶ μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας ἄδεται, καὶ λαμπρὸς μὲν ἐν γῆ,
 λαμπρότερος δὲ ἐν οὐρανῷ; οὐχὶ τὰ ἀπόρρητα αὐτὸν ἀγαθὰ μένει καὶ ἡ
 10 τῶν οὐρανῶν βασιλεία; Τί δ' ὠφέλησεν ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος καὶ
 ἄθλιος τοσαῦτα ἐπιβουλεύσας; Οὐχὶ καὶ τῆς βασιλείας ἐξέπεσε, καὶ
 ἔλεεινὸν ὑπέστη τὸν θάνατον μετὰ τοῦ παιδός, καὶ παρὰ πάντων κατη-
 γορεῖται, καὶ τὸ δὴ χαλεπότερον, τὰς ἀθανάτους νῦν ἐκδέχεται τιμω-
 ρίας; Ὅλως δὲ τί ποτέ ἐστιν, ὅπερ ἐγκαλῶν τῷ ἐχθρῷ οὐ βούλει κα-
 15 ταλλαῖναι; Χρήματά σε ἀφείλετο; Ἄλλ' ἂν ἐνέγκῃς γενναίως τὴν ἀρ-
 παγὴν, τοσοῦτον λήψῃ μισθόν, ὅσον ἂν εἰ ταῖς τῶν πενήτων αὐτὰ χερ-
 σὶν ἐναπέθηκας. Καὶ γὰρ ὁ πέννησι δεδωκώς, καὶ ὁ τῷ πλεονεκτῆσαντι
 μῆτε ἐπιβουλεύων, μῆτε καταρῶμενος, διὰ τὸν Θεὸν ταῦτα ἀμφοτέροι
 ποιοῦσιν. Ὅταν οὖν ἡ ὑπόθεσις τῆς δαπάνης ἢ μία, εὐδὴλον ὅτι καὶ
 20 στέφανος εἶς. Ἄλλ' εἰς ψυχὴν ἐπεβούλευσε καὶ ἀνελεῖν ἐπεχείρησε;
 Μαρτύριόν σοι τὸ πρᾶγμα λογίζεται, ἂν τὸν ἐπίβουλον καὶ μέχρι τοσοῦ-
 του τὴν ἐχθραν ἐξαγαρόντα, ἐν τοῖς εὐεργέταις ἀριθμῆς καὶ διατελῆς εὐ-
 χόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τὸν Θεὸν ἴλεω γενέσθαι παρακαλῶν.
 δ'. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ἴδωμεν, ὅτι διεκώλυσεν ὁ Θεὸς σφαγῆναι τὸν
 25 Δαυῖδ, ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει, ὅτι τριπλοῦν καὶ τετραπλοῦν στέφανον μαρ-
 τυρίου ἀνεδήσατο ἀπὸ τῆς τοῦ Σαοῦλ ἐπιβουλῆς. Ὁ γὰρ διὰ τὸν Θεὸν
 τὸν πολέμιον σώζων, τὸν ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις τὸ δόρυ κατὰ τῆς
 αὐτοῦ κεφαλῆς ἀκοντίσαντα καὶ γενόμενος κύριος ἀνελεῖν, εἴτα φεισά-
 μενος, καὶ ταῦτ' εἰδώς, ὅτι μετὰ τὴν φειδῶ ταύτην πάλιν ἐπιθήσεται,
 30 εὐδὴλον ὅτι μυριάκις ἐσφάγη τῇ προθέσει· μυριάκις δὲ σφαγεῖς διὰ τὸν
 Θεόν, πολλοὺς ἔχει μαρτυρίου στεφάνους, καὶ ὅπερ ὁ Παῦλος ἔλεγεν,
 ὅτι «καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκω διὰ τὸν Θεόν», τοῦτο καὶ αὐτὸς
 ἔπασχε διὰ τὸν Θεόν. Δυνάμενος γὰρ ἀνελεῖν τὸν ἐπιβουλεύοντα, διὰ

με κανένα κακὸ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ πῶς δὲν θὰ κάνουμε ἐμεῖς σ' αὐτοὺς κανένα κακὸ· καὶ δὲν θὰ πάθουμε κανένα κακὸ, ἔστω καὶ ἂν ὑποφέρουμε μύρια κακὰ· ὅπως ἀκριβῶς οὔτε ὁ Δαβὶδ ἔπαθε κανένα κακὸ, ἂν καὶ διωκόταν, ἔφευγε καὶ κινδύνευε νὰ χάσει τὴ ζωὴ του· ἀλλὰ ἦταν πιὸ ἔνδοξος ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ πιὸ σεμνὸς καὶ ἀγαπητὸς σὲ ὄλους, καὶ ὄχι μόνο στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ στὸν ἴδιο τὸ Θεό. Γιατὶ σὲ τί ἀδικήθηκε ὁ ἅγιος ἐκεῖνος τότε, ἂν καὶ ἔπαθε τόσα πολλὰ ἀπὸ τὸν Σαούλ; Δὲν ψάλλεται μέχρι σήμερα καὶ εἶναι ἔνδοξος στὴ γῆ, λαμπρότερος ὁμοῦ στὸν οὐρανό; Δὲν τὸν περιμένουν τὰ ἀπερίγραπτα ἀγαθὰ καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Καὶ τί ὠφελήθηκε ἐκεῖνος ὁ ταλαίπωρος καὶ ἄθλιος μὲ τόσες μηχανορραφίαι; Δὲν ἔχασε καὶ τὴ βασιλεία καὶ δὲν ὑπέστη ἔλεεινὸ θάνατο μαζί μὲ τὸ παιδί του καὶ κατηγορεῖται ἀπὸ ὄλους, καὶ τὸ ἀκόμα χειρότερο, περιμένει τίς ἀθάνατες τιμωρίαι; Ἄλλὰ τί τέλος πάντων εἶναι ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο κατηγορεῖς τὸν ἐχθρό καὶ δὲ θέλεις νὰ συμφιλιωθείς; Σοῦ ἀφαίρεσε χρήματα; Ἄλλὰ ἐὰν ὑπομείνεις γενναῖα τὴν ἀρπαγὴ, θὰ πάρεις τόση μεγάλη ἀνταμοιβή, ὅση θὰ ἔπαιρνες ἂν τὰ ἔδινες στὰ χέρια τῶν φτωχῶν. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἔδωσε στοὺς φτωχοὺς καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐπιβουλεύεται τὸν πλεονέκτη, οὔτε τὸν καταριέται, γιὰ τὸ Θεὸ καὶ οἱ δύο τὸ κάνουν. Ὅταν λοιπὸν ἡ αἰτία τῆς δαπάνης εἶναι ἴδια, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι καὶ τὸ σταφάνι θὰ εἶναι ἴδιο. Ἄλλὰ ἐπιβουλεύθηκε τὴ ζωὴ σου καὶ ἐπιχείρησε νὰ σὲ σκοτώσει; Θὰ σοῦ ὑπολογισθεῖ τὸ πρᾶγμα ὡς μαρτύριο, ἐὰν τὸν ἐχθρό σου, ποὺ ἄφησε τὴν ἐχθρα του νὰ φτάσει μέχρις ἐδῶ, τὸν ὑπολογίζεις μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν σου καὶ προσεύχεσαι γι' αὐτόν, παρακαλώντας τὸ Θεὸ νὰ φανεῖ σπλαχνικός.

4. Νὰ μὴ βλέπουμε λοιπὸν αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς ἐμπόδισε τὸν Δαβὶδ νὰ σφαγεῖ, ἀλλὰ σκέψου ἐκεῖνο, ὅτι μὲ τὴν ἐπιβουλὴ τοῦ Σαούλ φόρεσε τριπλὸ καὶ τετραπλὸ στεφάνι μαρτυρίου. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ σώζει γιὰ τὸ Θεὸ τὸν ἐχθρό του, ὁ ὁποῖος καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλὰς φορὲς ἐξακόντισε τὸ δόρυ πρὸς τὸ κεφάλι του, καὶ ἐνῶ ἦταν στὸ χέρι του νὰ τὸν σκοτώσει, τὸν σπλαχνίσθηκε, ἂν καὶ γνώριζε ὅτι μετὰ τὴ συγχώρησή του πάλι θὰ τοῦ ἐπιτεθεῖ, εἶναι φανερό ὅτι μύριες φορὲς σφάχθηκε μὲ τὴν πρόθεσή του· καὶ ἀφοῦ σφάχθηκε μύριες φορὲς γιὰ τὸ Θεό, ἔχει πολλὰ στεφάνια μαρτυρίου, καὶ αὐτὸ ποὺ ὁ Παῦλος ἔλεγε, «κάθε μέρα πεθαίνω γιὰ τὸ Θεό», αὐτὸ πάθαινε καὶ αὐτὸς γιὰ τὸ Θεό. Γιατὶ, ἐνῶ μπορούσε νὰ σκοτώσει τὸν ἐχθρό, δὲν τὸ θέλησε γιὰ τὸ Θεό, ἀλλὰ προτίμησε νὰ κινδυνεύει κάθε μέρα μᾶλλον, παρὰ ν' ἀπαλ-

τὸν Θεὸν οὐκ ἠθέλησεν· ἀλλ' εἴλετο κινδυνεύειν καθ' ἐκάστην ἡμέραν μᾶλλον, ἢ, δικαίαν ἐργασάμενος σφαγὴν, ἀπὸ τοσούτων ἀπαλλαγῆναι θανάτων. Εἰ δὲ μέχρι τῆς ζωῆς αὐτῆς ἐπιβουλευόντα ἀμύνασθαι καὶ μισεῖν οὐ χρή, πολλῶ μᾶλλον εἰς ὅτιοῦν ἄλλο ἀδικοῦντα.

5 Πολλοῖς δοκεῖ τὸ κακῶς ἀκούειν καὶ εἰς ὑπόληψιν παραβλάπτεσθαι παρὰ τῶν ἐχθρῶν, πάντων θανάτων ἀφορητότερον εἶναι. Φέρε οὖν καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐξετάσωμεν. Εἶπέ σέ τις κακῶς, καὶ μοιχὸν καὶ πόρνον ἐκάλεσε; Ταῦτα, εἰ μὲν ἀληθῆ λέγη, διόρθωσαι· εἰ δὲ ψευδῆ, καταγέλασον· εἰ σύνοιδας σαυτῶ τὰ εἰρημένα, σωφρόνησον· εἰ δὲ μὴ
10 σύνοιδας, καταφρόνησον· μᾶλλον δὲ μὴ καταγέλασης, μηδὲ καταφρονήσης μόνον, ἀλλὰ καὶ χαῖρε καὶ σκίρτα κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, τὸν κελεύοντα οὕτω ποιεῖν. «Ὅταν γὰρ ὄνειδίδωσι», φησὶν, «ὕμᾶς καὶ εἰπωσι πᾶν πονηρὸν ρῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, χαίrete καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Καὶ πάλιν, «χαίrete
15 καὶ σκιρτᾶτε, ὅταν ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρὸν ψευδόμενοι». Ὅτι δὲ κἂν ἀληθεύων εἶπη, σὺ δὲ μετ' ἐπιεικειᾶς ἐνέγκῃς τὰ ρήματα καὶ μὴ ἀνθυβρίσης, μηδὲ λοιδορήσης, ἀλλὰ στενάξης πικρὸν καὶ καταγνώως τῶν πεπλημμελημένων, οὐκ ἐλάττονα τοῦ προτέρου καρπώση μισθόν, καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν Γραφῶν ὑμῖν παραστῆσαι πειράσομαι, ἵνα
20 μάθητε ὅτι ὅσα οὐκ ὠφελοῦσι φίλοι ἐπαινοῦντες καὶ χαριζόμενοι, τοσαῦτα ὠφελοῦσιν ἐχθροὶ κακῶς λέγοντες, κἂν ἀληθεύωσι, μόνον ἂν εἰς δέον ἡμεῖς ταῖς κατηγορίαις χρήσασθαι βουλευθῶμεν. Οἱ μὲν γὰρ φίλοι πολλάκις καὶ πρὸς χάριν κολακεύουσιν, οἱ δ' ἐχθροὶ τὰ ἀμαρτήματα εἰς μέσον ἄγουσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπὸ φιλαυτίας ἡμεῖς τὰ ἡμέτερα πλημμελή-
25 ματα οὐχ ὀρώμεν, ὑπὸ τῆς ἔχθρας ἐκεῖνοι πολλάκις ἡμῶν ἀκριβέστερον θεασάμενοι καὶ ὄνειδίσαντες, εἰς ἀνάγκην ἡμᾶς ἐνέβαλον διορθώσεως, καὶ γέγονεν ἡμῖν ἡ ἔχθρα μεγίστης ὠφελείας ὑπόθεσις, οὐ μόνον ὅτι μιμησκόμενοι παρ' ἐκείνων νοοῦμεν ἡμῶν τὰ ἀμαρτήματα, ἀλλ' ὅτι αὐτὰ καὶ ἀποτιθέμεθα. Ἄν γὰρ ὄνειδίσῃ σε ὁ ἐχθρὸς ἀμαρτήματα, ὃ
30 σὺ σαυτῶ σύνοιδας, σὺ δ' ἀκούσας ἐκεῖνον μὲν μὴ ὑβρίσης, στενάξης δὲ πικρὸν καὶ τὸν Θεὸν παρακαλέσης, εὐθέως ἀπέθου τὴν ἀμαρτίαν ἅπα-

3. Ματθ. 5,11-12.

4. Λουκᾶ 6,22-23.

λαγεῖ ἀπὸ τόσους θανάτους, κάνοντας μιὰ δίκαιη σφαγή. Κι ἂν δὲν πρέπει ν' ἀντιδικοῦμε καὶ νὰ μισοῦμε ἀκόμα κι αὐτὸν ποὺ ἐπιβουλεύεται τὴν ἴδια τὴ ζωὴ μας, πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει ὅταν μᾶς κάνει ὅποιαδήποτε ἄλλη ἀδικία.

Πολλοὶ νομίζουν ὅτι ἡ κακολογία καὶ βλάβη τῆς ὑπολήψεώς μας ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς εἶναι πιὸ ἀνυπόφορος θάνατος. Ἐμπρὸς λοιπὸν νὰ τὸ ἐξετάσουμε κι αὐτό. Σὲ κακολόγησε κάποιος καὶ σὲ ἀποκάλεσε μοιχὸν καὶ πόρνον; Ἐὰν αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ, διόρθωσέ τα· ἐὰν πάλι εἶναι ψεύτικα, περιγέλασέ τα. Ἐὰν ἀναγνωρίζεις αὐτὰ στὸν ἑαυτό σου, συνετίσου, ἐὰν δὲν τὰ ἀναγνωρίζεις, περιφρόνησέ τα· ἢ καλύτερα νὰ μὴ τὰ περιγελάσεις οὔτε νὰ τὰ περιφρονῆσεις μόνο, ἀλλὰ καὶ νὰ χαίρεσαι καὶ νὰ σκιρτᾶς, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, ποὺ μᾶς προτρέπουν νὰ ἐνεργοῦμε ἔτσι· γιατί λέει, «ὅταν σᾶς κακολογήσουν καὶ ποῦν ἐναντίον σας κάθε κακὸ λόγο, λέγοντας ψέματα, νὰ χαίρεσθε καὶ νὰ ἀγάλλεσθε, διότι ἡ ἀνταμοιβὴ σας θὰ εἶναι μεγάλη στοὺς οὐρανοὺς»³. Καὶ πάλι· «νὰ χαίρεσθε καὶ νὰ πηδᾶτε ἀπὸ χαρὰ, ὅταν δυσφημήσουν τὸ ὄνομά σας ὡς κακὸ, λέγοντας ψέματα»⁴. Ὅτι πάλι, κι ἂν ἀκόμα ὅσα λέει εἶναι ἀληθινὰ, τὰ δεχθεῖς ὁμως ἐσὺ τὰ λόγια του μὲ καλωσύνη καὶ δὲν ἀπαντήσεις μὲ βρισιές, οὔτε τὸν κακολογήσεις, ἀλλὰ, ἀφοῦ στενάζεις πικρὰ καὶ μετανοιώσεις γιὰ ὅσα ἁμαρτήματα ἔκανες, θὰ κερδίσεις ὄχι λιγότερο ἀπὸ τὸν προηγούμενο μισθό, καὶ αὐτὸ θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς τὸ παρουσιάσω ἀπὸ τὶς Γραφές, γιὰ νὰ μάθετε, ὅτι, ὅσο δὲν μᾶς ὠφελοῦν φίλοι ἐπαινώντας μας καὶ κάνοντάς μας χάρες, τόσο μᾶς ὠφελοῦν ἐχθροὶ ποὺ μᾶς κακολογοῦν, καὶ ὅταν εἶναι ἀλήθεια, ἀρκεῖ ἡμεῖς νὰ θελήσουμε νὰ χρησιμοποιήσουμε τὶς κατηγορίες ὅπως πρέπει. Γιατί οἱ φίλοι πολλὰς φορές, γιὰ νὰ μᾶς κάνουν χάρη, μᾶς κατακεύουν, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ φέρνουν στὴ μέση τὰ ἁμαρτήματά μας. Ἐπειδὴ ὁμως ἡμεῖς ἀπὸ φιλαυτία δὲν βλέπουμε τὰ σφάλματά μας, ἐκεῖνοι ἀπὸ ἔχθρα πολλὰς φορές βλέποντάς τα καλύτερα καὶ κακολογώντας μας, μᾶς φέρνουν στὴν ἀνάγκη νὰ τὰ διορθώσουμε, ὅποτε ἡ ἔχθρα γίνεται γιὰ μᾶς ἀφορμὴ πολὺ μεγάλης ὠφέλειας, ὄχι μόνο ἐπειδὴ μὲ τὴν ὑπενθύμισή τους ἀπὸ ἐκείνους συνειδητοποιοῦμε τὰ σφάλματά μας, ἀλλὰ ἐπειδὴ καὶ τὰ διορθώνουμε. Γιατί, ἂν ὁ ἐχθρὸς σου σὲ κατηγορήσει γιὰ ἁμάρτημα ποὺ τὸ γνωρίζεις, καὶ σὺ ἀκούοντάς το δὲν τὸν βρῖσεις ἐκεῖνον, ἀλλὰ ἀναστενάζεις πικρὰ καὶ παρακαλέσεις τὸ Θεό, ἀμέσως ἀποβάλλεις ὀλόκληρη τὴν ἁμαρτία. Ἐπομένως, τί θὰ μπορούσε νὰ

σαν. ἘΑρα τί τοῦτου γένοιτ' ἂν μακαριώτερον; τί δ' εὐκολώτερον πρὸς ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγὴν;

Ἄλλ' ἵνα μὴ νομίσῃς ἡμᾶς ἀπλῶς σε ψυχαγωγεῖν, ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν τὴν ὑπὲρ τούτων παρέξομαι μαρτυρίαν, ἵνα μηδὲν ἀμφιβάλῃς 5 λοιπόν. Φαρισαῖός τις ἦν καὶ τελώνης· ὁ μὲν εἰς ἐσχάτην κακίαν ἐληλακῶς, ὁ δὲ δικαιοσύνης ἐπιμελόμενος ἄκρας· καὶ γὰρ τὰ ὄντα προήκατο καὶ νηστεύων διετέλει καὶ πλεονεξίας ἦν καθρός· ἐκεῖνος δ' ἐν ἀρπαγαῖς καὶ βίαις τὸν ἅπαντα χρόνον ἀνήλωσεν. Ἀνήλθον ἀμφότεροι προσεὔξασθαι εἰς τὸ ἱερόν. Εἶτα ἐκεῖνος στὰς ἔλεγεν· «εὐχαριστῶ σοι, Κύ- 10 ριε, ὅτι οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἄρπαγες, πλεονέκται, οὐδ' ὡς οὗτος ὁ τελώνης». Ὁ δὲ τελώνης πόρρωθεν ἐστῶς, οὐκ ἀνθύβρισεν, οὐκ ἀντελοιδόρησεν, οὐκ εἶπε ταῦτα τὰ τῶν πολλῶν ῥήματα· Ὑδὲ τολμᾶς τοῦ ἐμοῦ μεμνησθαι βίου, ἐπιλαβέσθαι δὲ τῶν ἐμοὶ πεπραγμένων; Οὐ γὰρ εἰμί σου βελτίων; Εἶπω τὰ σοὶ πεπλημμελημένα, 15 καὶ ποιήσω μηδέποτε σε τῶν ἱερῶν τούτων ἐπιβῆναι προθύρων'. Οὐδὲν τούτων εἶπε τῶν ψυχρῶν ῥημάτων, ἃ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀλλήλους πλύνοντες λέγομεν, ἀλλὰ πικρῶς στεναζῶν καὶ πατάζων τὸ στῆθος, τοσοῦτον εἶπε μόνον, «ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ», καὶ κατῆλθε δεδικαιωμένος.

20 Εἶδες τάχος; Κατεδέξατο ὄνειδος, καὶ ἀπενίψατο ὄνειδος· ἐπέγνω τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἀπέθετο τὰ ἁμαρτήματα· καὶ ἡ κατηγορία τῆς ἁμαρτίας γέγονεν ἀναίρεσις τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὁ ἐχθρὸς ἄκων εὐεργέτης καθίστατο. Πόσα γὰρ ἔδει καμεῖν τὸν τελώνην νηστεύοντα, χαμευνοῦντα, ἀγρυπνοῦντα, τὰ ὄντα τοῖς δεομένοις παρέχοντα, ἐν σποδῷ καὶ 25 σάκκῳ καθήμενον ἐν πολλῷ τῷ χρόνῳ, ὥστε δυνηθῆναι τὰ ἁμαρτήματα ἀποθέσθαι ἐκεῖνα; Καὶ νῦν, οὐδὲν τούτων ποιήσας, διὰ ψιλοῦ ῥήματος πᾶσαν ἀπέθετο τὴν κακίαν· καὶ τὰ ὄνειδα καὶ αἱ λοιδορίαι τοῦ δόξαντος αὐτὸν ὑβρίζειν στέφανον αὐτῷ δικαιοσύνης ἐκόμισαν, χωρὶς ἰδρώτων καὶ πόνων καὶ χρόνου μακροῦ. Ὁρᾶς ὅτι κἂν ἀληθῆ τις λέγῃ 30 περὶ ἡμῶν, κἂν τοιαῦτα ἅπερ ἡμεῖς ἑαυτοῖς σύνισμεν, ἡμεῖς δὲ τὸν λέγοντα μὴ ὑβρίσωμεν, ἀλλὰ στεναζώμεν πικρὸν καὶ τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων παρακαλέσωμεν, πάντα δυνησόμεθα ἀποθέσθαι τὰ πλημμελήματα; Οὕτω γοῦν καὶ οὗτος ἐδικαιώθη· ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἀνθύ-

ὑπάρξει πιὸ μακάριο ἀπ' αὐτό; καὶ τί πιὸ εὐκόλο γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἁμαρτημάτων;

Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ἀπλῶς σὲ ψυχαγωγῶ, θὰ σοῦ παρουσιάσω μαρτυρία γι' αὐτὰ ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, γιὰ νὰ μὴ ἀμφιβάλεις στὸ ἐξῆς. Ὑπῆρχε κάποιος Φαρισαῖος καὶ τελώνης· ὁ ἓνας εἶχε φθάσει σὲ ἔσχατο βαθμὸ κακίας, ἐνῶ ὁ ἄλλος φρόντιζε γιὰ τὴν τέλεια ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου· γιὰ τὴν ὑπάρχοντά του ἔδινε καὶ νήστευε καὶ ἦταν καθαρὸς ἀπὸ τὴν πλεονεξία, ἐνῶ ὁ ἄλλος ξόδεψε ὄλο τὸν καιρὸ τοῦ σὲ ἀρπαγῆς καὶ βιαιοπραγίης. Ἀνέβηκαν καὶ οἱ δύο στὸ ἱερὸ νὰ προσευχηθοῦν. Ἐκεῖ ὁ ἓνας στάθηκε καὶ ἄρχισε νὰ λέει· «σ' εὐχαριστῶ, Κύριε, γιὰ τὸν δὲν εἶμαι σὰν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πού εἶναι ἀρπαγες καὶ πλεονέκτες, οὔτε σὰν αὐτὸν τὸν τελώνη»⁵. Ὁ τελώνης, ἀντίθετα, πού στεκόταν παράμερα, δὲν ἀπάντησε μὲ βρισιές, οὔτε μὲ προσβολές, δὲν εἶπε τὰ λόγια πού λένε οἱ πολλοί· «Τολμᾶς ἐσὺ νὰ ἀναφέρεσαι στὴ ζωὴ μου καὶ νὰ καταπιάνεσαι μὲ τὶς δικές μου πράξεις; Δὲν εἶμαι καλύτερός σου; Θὰ πῶ τὰ δικά σου ἁμαρτήματα καὶ θὰ σὲ κάνω νὰ μὴ ξαναπατήσεις ποτὲ στὶς ἱερὲς αὐτὲς αὐλές». Οὔτε αὐτὰ τὰ ψυχρὰ λόγια εἶπε, πού τὰ λέμε κάθε μέρα καὶ περιλούουμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἀναστέναξε βαθειὰ καὶ χτύπησε τὸ στήθος του, αὐτὸ μόνο εἶπε· «συγχώρεσέ με τὸν ἁμαρτωλό»⁶, καὶ ἔφυγε δικαιωμένος.

Εἶδες ταχύτητα; Ἀποδέχτηκε τὴν κατηγορία καὶ τὴν καθάρισε· ἀναγνώρισε τὰ ἁμαρτήματά του καὶ ἀπέβαλε τὰ ἁμαρτήματά του, καὶ ἡ κατηγορία τῆς ἁμαρτίας του ἐγίνε κατάργηση τῆς ἁμαρτίας καὶ ὁ ἐχθρὸς ἀθελά του ἐγίνε εὐεργέτης. Γιὰ τὸ πόσο ἔπρεπε νὰ κοπιᾶσει ὁ τελώνης νηστεύοντας, κοιμώμενος στὸ πάτωμα, ἀγρυπνώντας, μοιράζοντας τὰ ὑπάρχοντά του σ' αὐτοὺς πού ἔχουν ἀνάγκη, καθισμένος γιὰ πολὺ χρονικὸ διάστημα μὲ στάχτη στὸ κεφάλι καὶ σάκκο, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα ἐκεῖνα; Ἐνῶ τώρα, χωρὶς νὰ κάνει τίποτα ἀπὸ αὐτὰ, μὲ ἓνα ἀπλό λόγο ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ ὅλη τὴν κακία, καὶ οἱ κατηγορίες καὶ οἱ βρισιές ἐκεῖνου, πού νόμιζε ὅτι τὸν βρίζει, τοῦ πρόσφεραν στεφάνι δικαιοσύνης, χωρὶς ἰδρῶτες καὶ κόπους καὶ πολὺ χρόνο. Βλέπεις ὅτι κι ἂν ἀκόμα εἶναι ἀλήθεια ὅσα λέει κανεὶς γιὰ μᾶς, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι τέτοια πού τὰ ἀναγνωρίζουμε στὸν ἑαυτό μας, δὲν βρίσουμε ὅμως ἐμεῖς αὐτὸν πού τὰ λέει, ἀλλὰ ἀναστενάξουμε βαθειὰ καὶ παρακαλέσουμε τὸ Θεὸ γιὰ τὰ ἁμαρτήματά μας, θὰ μπορέσουμε νὰ ἀποβάλουμε ὅλες τὶς ἁμαρτίες μας; Ἔτσι ἄλλωστε δικαιώθηκε κι' αὐτός· γιὰ τὸν ἐπειδὴ δὲν ἀπάντησε μὲ βρισιές πρὸς ἐκεῖ-

βρισεν ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐστέναζεν ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, κα-
 τήλθε δεδικαιωμένος μᾶλλον οὗτος, ἢ ἐκεῖνος.
 ε'. Ὁρᾷς ὅσον ἔχει κέρδος ἡ τῶν ἐχθρῶν ὕβρις, ἐὰν φιλοσόφως αὐτὴν
 φέρωμεν; Ὅταν γοῦν καὶ ψευδόμενοι καὶ ἀληθεύοντες ἡμᾶς ὠφελῶσι,
 5 τίνος ἔνεκεν ἀλγοῦμεν; τίνος ἔνεκεν δακνόμεθα; Ἄν μὴ σὺ σαυτὸν πα-
 ραβλάψῃς, ἄνθρωπε, οὔτε φίλος, οὔτ' ἐχθρός, οὔτ' αὐτός σε ὁ διάβολος
 παραβλάψαι δυνήσεται. Ὅταν γὰρ οἱ ὑβρίζοντες, οἱ δημεύοντες, οἱ μέ-
 χρι τῆς ζωῆς αὐτῆς ἐπιβουλευόντες ὠφελῶσιν ἡμᾶς, καὶ οἱ μὲν μαρτυ-
 ρίου στέφανον ἡμῖν πλέκωσι, καθάπερ ἀπεδείξαμεν, οἱ δὲ τὰ ἀμαρτή-
 10 ματα ἡμῶν ὑποσύρωσι καὶ δικαίους ἡμᾶς ἐργάζονται, ὡσπερ ἐπὶ τοῦ
 τελώνου γέγονε, τίνος ἔνεκεν ἐκθηριούμεθα πρὸς αὐτούς; Μὴ τοίνυν
 λέγωμεν, Ὁ δεῖνά με παρώξυνε, καὶ ὁ δεῖνά με προήγαγεν εἰπεῖν
 ρήματα αἰσχρά' ἡμεῖς αἴτιοι πανταχοῦ τούτων. Ἄν γὰρ θέλωμεν φιλο-
 σοφεῖν, οὐδὲ δαίμων ἡμᾶς δυνήσεται κινήσαι πρὸς ὀργήν· καὶ τοῦτο
 15 δῆλον καὶ ἐξ ἄλλων μὲν πολλῶν, καὶ ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς προκειμένης
 ἡμῖν ἱστορίας τῆς περὶ τοῦ Δαυῖδ, ἦν ἄξιον καὶ σήμερον παραγαγεῖν εἰς,
 μέσον, πρότερον ἀναμνήσαντες ὑμῶν τὴν ἀγάπην, ποῦ τὸν λόγον κατε-
 λύσαμεν πρῶην.

Ποῦ τοίνυν αὐτὸν κατελύσαμεν; Εἰς τὴν ἀπολογίαν τὴν τοῦ Δαυῖδ.
 20 Οὐκοῦν ἀνάγκη σήμερον τὰ τοῦ Σαοὺλ ρήματα εἰπεῖν, καὶ ἰδεῖν τί πρὸς
 τὴν δικαιολογίαν ἐκεῖνου ἀπεκρίνατο οὗτος. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἀφ' ὧν ὁ
 Δαυῖδ ἐφθέγγετο ρημάτων, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν ὁ Σαοὺλ λέγει, τὴν ἀρετὴν
 εἰσόμεθα τοῦ Δαυῖδ· ἂν γὰρ φανῇ τι πρᾶον καὶ ἡμερον οὗτος φθεγγόμε-
 νος, τὴν αἰτίαν τούτων ἐκεῖνω λογιούμεθα τῷ μεταβαλόντι τὸν ἄνθρω-
 25 πον, τῷ παιδεύσαντι καὶ ρυθμίσαντι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Τί οὖν φησιν ὁ
 Σαοὺλ; Ἀκούσας τοῦ Δαυῖδ εἰπόντος, «ἰδοὺ τὸ πτερύγιον τῆς διπλοῖδος
 ἐν τῇ χειρὶ μου», καὶ τᾶλλα πάνθ' ἃ μετὰ τούτων ἀπελογήσατο, «ἡ
 φωνή σου αὕτη, τέκνον Δαυῖδ,». Ὡ πόση γέγονεν ἀθρόον ἢ μεταβολή!
 Ὁ γὰρ μηδ' ἀπὸ ψιλοῦ τοῦ ὀνόματος ἀνεχόμενος αὐτὸν καλέσαι ποτέ,
 30 ἀλλὰ καὶ αὐτὴν αὐτοῦ μισῶν τὴν προσηγορίαν, καὶ εἰς συγγένειαν αὐτὸν
 ἤγαγε, τέκνον αὐτὸν προσεῖπὼν. Τί τοῦ Δαυῖδ μακαριώτερον, ὃς τὸν
 ἀνδροφόνον πατέρα ἐποίησε, καὶ τὸν λύκον πρόβατον, καὶ τὴν κάμινον
 τῆς ὀργῆς δρόσου πολλῆς ἐνέπλησε, καὶ τὰ κύματα εἰς γαλήνην μετέβα-
 λε, καὶ τὴν φλεγμονὴν τοῦ θυμοῦ κατέσβεσεν ἅπασαν; Τὰ γὰρ ρήματα
 35 ἐκεῖνα τοῦ Δαυῖδ εἰς τὴν διάνοιαν εἰσελθόντα τοῦ τεθηριωμένου τούτου,

νον, ἀλλὰ ἀναστέναξε γιὰ τὶς ἁμαρτίες του, ἔφυγε δικαιωμένος αὐτός, παρὰ ἐκεῖνος.

5. Βλέπεις πόσο κέρδος ἔχουν οἱ βρισιῆς τῶν ἐχθρῶν, ἐὰν τὶς ὑπομείνουμε μὲ φιλοσοφικότητα; "Ὅταν λοιπόν, εἴτε ψεύδονται εἴτε λένε τὴν ἀλήθεια, μᾶς ὠφελοῦν, γιὰτὶ ὑποφέρουμε; γιὰτὶ πληγωνόμαστε; Ἐὰν δὲν βλάβεις ἐσὺ τὸν ἑαυτό σου, ἄνθρωπέ μου, οὔτε φίλος, οὔτε ἐχθρός, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ διάβολος θὰ μπορέσει νὰ σὲ βλάβει. Γιὰτὶ, ὅταν αὐτοὶ ποῦ μᾶς βρίζουν, μᾶς δημεύουν τὴν περιουσία, μᾶς ἀπειλοῦν τὴν ἴδια τὴ ζωὴ μας, μᾶς ὠφελοῦν, καὶ ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς μᾶς πλέκουν στεφάνι μαρτυρίου, ὅπως ἀποδείξαμε, ἄλλοι πάλι μᾶς ἀπαλλάσσουν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα καὶ μᾶς κάνουν δικαίους, ὅπως ἔγινε στὴν περίπτωση τοῦ τελῶνῃ, γιὰτὶ νὰ γινόμαστε σὰν θηρία ἀπέναντί τους; "Ἄς μὴ λέμε λοιπόν ὁ τάδε μὲ ἐξόργισε, ὁ τάδε μὲ προκάλεσε νὰ πῶ ἀισχρὲς λέξεις· ἐμεῖς εἴμαστε παντοῦ αἴτιοι αὐτῶν. Γιὰτὶ, ἂν θέλουμε νὰ φιλοσοφοῦμε, οὔτε ὁ δαίμονας μπορεῖ νὰ μᾶς παρακινήσει πρὸς ὀργή· καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα καὶ ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Δαβὶδ ποῦ ἔχουμε μπροστά μας, τὴν ὁποία ἀξίζει νὰ συνεχίσουμε καὶ σήμερα, ἀφοῦ πρῶτα θυμίσω στὴν ἀγάπη σας ποῦ εἴχαμε διακόψει τὸ λόγο τελευταῖα.

Ποῦ τὸν σταματήσαμε λοιπόν; Στὴν ἀπολογία τοῦ Δαβὶδ. Ἐπομένως σήμερα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναφέρουμε τὰ λόγια τοῦ Σαοῦλ καὶ νὰ δοῦμε τί ἀπάντησε αὐτός στὴν ἀπολογία ἐκεῖνου. Γιὰτὶ, ὄχι μόνο ἀπὸ τὰ λόγια ποῦ εἶπε ὁ Δαβὶδ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποῦ λέει ὁ Σαοῦλ, θὰ γνωρίσουμε τὴν ἀρετὴ τοῦ Δαβὶδ. Ἐὰν δηλαδὴ ἀποδειχθεῖ ὅτι αὐτός λέει κάτι τὸ πρᾶο καὶ ἤρεμο, τὴν αἰτία αὐτῶν θὰ τὴν ἀποδώσουμε σ' ἐκεῖνον ποῦ μετέβαλε τὸν ἄνθρωπο καὶ διαπαιδαγώγησε καὶ διόρθωσε τὴν ψυχὴ του. Τί λέει λοιπόν ὁ Σαοῦλ; "Ὅταν ἄκουσε τὸν Δαβὶδ νὰ λέει, «ὀρίστε, ἡ ἄκρη τοῦ μανδύα σου βρίσκεται στὸ χέρι μου»⁷ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μετὰ ἀπὸ αὐτὰ, ἀπολογήθηκε· «εἶναι ἡ φωνὴ σου αὐτή, παιδί μου Δαβὶδ;»⁸. Πῶ πῶ πόσο ἀπότομα ἔγινε ἡ ἀλλαγὴ! Αὐτός ποῦ δὲν ἀνεχόταν ποτὲ νὰ τὸν φωνάζει οὔτε μὲ τὸ ἀπλό του ὄνομα καὶ μισοῦσε ἀκόμα καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομά του, τὸν ἔκανε καὶ συγγενῆ του, ἀποκαλώντας τὸν παιδί του. Τί πῶ μακάριο γιὰ τὸν Δαβὶδ, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνθρωποκτόνο τὸν ἔκανε πατέρα, καὶ τὸν λύκο πρόβατο, ποῦ γέμισε τὸ καμίνι τῆς ὀργῆς μὲ δροσιὰ πολλή, ποῦ μετέβαλε τὰ κύματα σὲ γαλήνη καὶ ἔσβησε ὅλη τὴ φλεγμονὴ τοῦ θυμοῦ; Γιὰτὶ ἐκεῖνα τὰ λόγια τοῦ Δαβὶδ, μπαίνοντας στὴ διάνοια αὐτοῦ τοῦ ἀποθηριωμένου, ἔφεραν ὅλη

πᾶσαν ταύτην εἰργάσατο τὴν μεταβολήν, ἣν ἀπὸ τῶν ρημάτων τούτων
 ἔστιν ἰδεῖν. Οὐτε γὰρ εἶπεν, Οἱ λόγοι σου οὗτοι, τέκνον Δαυῖδ; ἀλλὰ τί;
 «Ἡ φωνή σου αὕτη, τέκνον Δαυῖδ;»· καὶ πρὸς αὐτὸν γὰρ τὸν φθόγγον
 διεθερμαίνεται λοιπὸν. Καὶ καθάπερ πατήρ, χρονίας ἀκούσας φωνῆς
 5 παιδὸς ἐπανελθόντος ποθέν, οὐχὶ πρὸς τὴ ὄψιν μόνην, ἀλλὰ καὶ πρὸς
 τὴν φωνὴν αὐτὴν διεγείρεται, οὕτω καὶ ὁ Σαοὺλ, ἐπειδὴ τὰ ῥήματα τοῦ
 Δαυῖδ εἰσελθόντα τὴν ἐχθραν ἐξέβαλεν, ἐπέγνω λοιπὸν τὸν ἅγιον, καὶ
 πάθος ἀποθέμενος, πάθος ἐδέξατο. Ἐκβαλὼν γὰρ θυμόν, ἐδέξατο εὐ-
 θυμίαν τε καὶ συμπάθειαν. Καὶ καθάπερ νυκτὸς μὲν παρούσης οὐδὲ πα-
 10 ρόντα πολλακίς ἐπιγινώσκωμεν φίλον, ἡμέρας δὲ γενομένης καὶ πόρ-
 ρωθεν ὀρῶντες αὐτὸν γνωρίζομεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐχθρας συμβαίνειν
 εἶωθεν. Ἔως μὲν ἂν ὤμεν ἀηδῶς πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες, καὶ φωνῆς
 ἐτέρως ἀκούομεν καὶ ὄψιν μετὰ διεφθαρμένης βλέπομεν γνώμης, ἐπει-
 δὴ δ' ἀποθώμεθα τὴν ὀργήν, ἢ πρὸ τούτου πολεμία καὶ ἐχθρὰ φωνή,
 15 προσηνῆς καὶ ἠδίστη ἡμῖν φαίνεται, καὶ ἡ πολεμία ὄψις καὶ ἀηδῆς πο-
 θεινὴ καὶ ἐπίχαρις.

στ'. Τοῦτο γίνεται καὶ ἐπὶ τοῦ χειμῶνος. Οὐκ ἀφήσι τοῦ οὐρανοῦ τὸ
 κάλλος ἢ τῶν νεφῶν φαίνεσθαι συνδρομή, ἀλλὰ, κἂν μυριάκις ὀξυτερ-
 κές ἔχωμεν τὸ ὄμμα, οὐκ ἰσχύομεν ἀντιλαβέσθαι τῆς ἄνω φαιδρότητος.
 20 Ἐπειδὴ δ' ἡ τῆς ἀκτίνος θερμότης ἐνδιατρίψασα καὶ διαρρήξασα τὸ
 νέφος, δείξη τὸν ἥλιον, δείκνυσι καὶ τὴν τοῦ οὐρανοῦ πάλιν εὐπρέπειαν.
 Οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν ὀργιζομένων γίνεται· καὶ καθάπερ νέφος πεπυ-
 κνωμένον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ πρὸ τῶν ἀκοῶν ἐστῶσα ἢ ἐχθρα,
 ἐτέρας καὶ τὰς φωνὰς καὶ τὰς ὄψεις ποιεῖ φαίνεσθαι. Ἐπειδὴ δὲ φιλο-
 25 σοφῆσας τις τὴν ἐχθραν ἀπόθηται καὶ διαρρήξῃ τῆς λύπης τὸ νέφος,
 τότε ἀδεκάστῳ λογισμῶ καὶ ὄσεται πάντα καὶ ἀκούσεται, ὅπερ οὖν καὶ
 ὁ Σαοὺλ οὗτος ἔπαθεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ νέφος διερράγη τῆς ἐχθρας, ἐπέ-
 γνω τοῦ Δαυῖδ τὴν φωνὴν καὶ φησιν· «Ἡ φωνή σου αὕτη, τέκνον
 Δαυῖδ;». Ποία «αὕτη»; Ἡ τὸν Γολιάθ κατενεγκοῦσα καὶ τὴν πόλιν
 30 ἐξαρπάσασα τῶν κινδύνων καὶ περὶ δουλείας καὶ περὶ θανάτου κινδυ-
 νεύοντας ἅπαντας καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ πρὸς ἐλευθερίαν ἐπανάγου-
 σα πάλιν, ἢ τὴν ἐκείνου καταστέλλουσα μανίαν, πολλὰ καὶ μεγάλα αὐ-
 τὸν ἐργασασμένη καλά. Αὕτη γὰρ ἡ φωνὴ τὸν βάρβαρον ἐκείνον κατή-
 νεγκε· πρὸ γὰρ τοῦ λίθου, ἢ τῆς εὐχῆς δύναμις αὐτὸν ἐχειρώσατο. Οὐ
 35 γὰρ ἀπλῶς τὸν λίθον ἔρριψεν, ἀλλὰ πρότερον εἰπὼν, «σὺ ἔρχῃ πρὸς με

αὐτὴ τὴν μεταβολή, τὴν ὁποία μπορούμε νὰ δοῦμε ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'εἶναι δικά σου τὰ λόγια, παιδί μου Δαβίδ;' ἀλλὰ τί εἶπε; «Εἶναι ἡ φωνή σου αὐτή, παιδί μου Δαβίδ;». Δηλαδή ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φωνή του εἶχε μαλακώσει. Καὶ ὅπως ἕνας πατέρας, ἀκούοντας ὕστερα ἀπὸ χρόνια τὴ φωνή τοῦ παιδιοῦ του ποὺ γύρισε ἀπὸ κάπου, συγκινεῖται καὶ γίνεται φανερὴ ἡ συγκίνηση ὄχι μόνο στὸ πρόσωπο, ἀλλὰ καὶ στὴ φωνή του, ἔτσι καὶ ὁ Σαούλ, ὅταν μῆκαν μέσα του τὰ λόγια τοῦ Δαβίδ καὶ ἐδιώξαν τὴν ἐχθρα, ἀναγνώρισε τὸν ἅγιο, καὶ ἀφήνοντας τὸ ἕνα πάθος, δέχθηκε τὸ ἄλλο. Γιατὶ ἐβγαλε τὸ θυμό, καὶ δέχτηκε τὴν εὐθυμία καὶ τὴ συμπάθεια. Καὶ ὅπως, ὅταν εἶναι νύχτα, πολλές φορές δὲν ἀναγνωρίζουμε ἕνα φίλο ποὺ εἶναι παρών, ἐνῶ ὅταν ξημερώσει καὶ ἀπὸ μακριὰ βλέποντάς τον τὸν ἀναγνωρίζουμε, ἔτσι συνήθως γίνεται καὶ μὲ τὴν ἐχθρα. "Ὅσο αἰσθανόμαστε μεταξύ μας δυσάρεστα, καὶ τὴ φωνή διαφορετικὰ τὴν ἀκοῦμε καὶ τὸ πρόσωπο τὸ βλέπομε μὲ κακὴ διάθεση, ὅταν ὅμως ἀποβάλουμε τὸ θυμό, ἢ φωνή, ποὺ πρὶν ἀπ' αὐτὸ ἦταν πολεμικὴ καὶ ἐχθρικὴ, μᾶς φαίνεται γεμάτη καλωσύνη καὶ γλυκειά, καὶ τὸ ἐχθρικὸ καὶ δυσάρεστο πρόσωπο μᾶς φαίνεται ἀγαπητὸ καὶ γεμάτο χάρες.

6. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὴν περίπτωση τοῦ χειμῶνα. Τὰ συγκεντρωμένα σύννεφα δὲν ἀφήνουν νὰ φανεῖ ἡ ὁμορφιά τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ κι ἂν ἀκόμα ἔχουμε μυριάδες φορές ὀξυδερκὴ ὄραση, δὲν μπορούμε ν' ἀντιληφθοῦμε τὴν οὐράνια ὁμορφιά. "Ὅταν ὅμως ἡ θερμότητα τῶν ἀκτίνων προχωρήσει καὶ διαλύσει τὰ σύννεφα καὶ δείξει τὸν ἥλιο, δείχνει τότε καὶ τὴν ὠραιότητα τοῦ οὐρανοῦ. "Ἔτσι γίνεται καὶ μὲ μᾶς ὅταν ὀργιζόμαστε· ἡ ἐχθρα, σταματώντας σὰν πυκνὸ σύννεφο προστὰ στὰ μάτια μας καὶ στ' αὐτιά μας, κάνει νὰ φαίνονται διαφορετικὲς καὶ οἱ φωνὲς καὶ τὰ πρόσωπα. "Ὅταν ὅμως κάποιος φιλοσοφώντας ἀπομακρύνει τὴν ἐχθρα καὶ διαλύσει τὸ σύννεφο τῆς λύπης, τότε θὰ δεῖ τὰ πάντα καὶ θὰ τὰ ἀκούσει μὲ ἀδέκαστο λογισμό, πρᾶγμα ποὺ ἔπαθε καὶ ὁ Σαούλ. Γιατὶ μόλις διαλύθηκε τὸ σύννεφο τῆς ἐχθρας, ἀναγνώρισε τὴ φωνή τοῦ Δαβίδ καὶ εἶπε· «εἶναι ἡ φωνή σου, παιδί μου Δαβίδ;». Ποιὰ φωνή; Ἐκείνη ποὺ ἔρριξε κάτω τὸν Γολιάθ καὶ ἄρπαξε τὴν πόλη μέσα ἀπὸ τοὺς κινδύνους, καὶ ἐνῶ ὅλοι κινδύνευαν νὰ γίνουν δοῦλοι καὶ νὰ θανατωθοῦν, τοὺς ἐπανεφέρε στὴν ἀσφάλεια καὶ στὴν ἐλευθερία πάλι, ἐκείνη ποὺ καταπράυνε τὴ μανία του κάνοντας πολλὰ καὶ μεγάλα καλά. Γιατὶ αὐτὴ ἡ φωνή κατέβαλε ἐκεῖνον τὸν βάρβαρο, ἀφοῦ πρὶν ἀπὸ τὴν πέτρα τὸν νίκησε ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς. Καθό-

ἐν τοῖς θεοῖς σου, ἐγὼ δὲ ἔρχομαι πρὸς σὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Σαβαώθ, ὃν ὠνειδίσας σήμερον», οὕτως ἀφῆκε. Καὶ αὕτη τὸν λίθον ἐχειραγωγῆσεν ἢ φωνή, αὕτη τὴν ἀγωνίαν ἐνέβαλε τῷ βαρβάρῳ, αὕτη τὸ θράσος ἐξέκοψε τοῦ πολεμίου.

5 Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ θυμὸν καταστέλλει φωνὴ δικαίου καὶ πολεμίους καθαιρεῖ, ὅπου γε καὶ δαίμονας ἀπελαύνει; Ἐφθέγγοντο γοῦν μόνον οἱ ἀπόστολοι, καὶ πᾶσαι ἐδραπέτενον αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις. Ἡ φωνὴ τῶν ἁγίων καὶ τὰ στοιχεῖα πολλάκις ἔστησε καὶ τὰς ἐνεργείας αὐτῶν μετέβαλεν. Εἶπε γοῦν ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ μόνον, «στήτω ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη», καὶ ἔστη· οὕτως οἱ παῖδες οἱ τρεῖς τὴν ἐνέργειαν τοῦ πρὸς ἔσβεσαν διὰ τῶν ὕμνων ἐκείνων καὶ διὰ τῆς φωνῆς. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν φωνὴν διαθερμανθεὶς ὁ Σαοῦλ ἔλεγεν· «ἡ φωνὴ σου αὕτη, τέκνον Δαυῖδ;». Τί γοῦν ὁ Δαυῖδ; «Δουλός σου, κύριέ μου βασιλεῦ». Ἀμιλλα λοιπὸν καὶ φιλονεικία γίνεται, τίς τὸν πλησίον μειζόνως 15 τιμῆσει. Ἐκεῖνος εἰς συγγένειαν ἤγαγεν, οὗτος δεσπότην αὐτὸν ὠνόμασεν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐν ζητῶ μόνον, φησί, σωτηρίαν τὴν σὴν καὶ τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀρετῆς. Τέκνον με ἐκάλεσας, ἐγὼ δὲ ἀγαπῶ καὶ στέργω, ἐὰν δοῦλόν με ἔχῃς, μόνον μετὰ τοῦ ἀποθέσθαι τὴν ὀργήν, μόνον μετὰ τοῦ μηδὲν ὑποπτεῦν περὶ ἐμοῦ πονηρὸν καὶ μὴ νομίζειν 20 ἐπίβουλον εἶναι καὶ πολέμιον. Τὸν γὰρ ἀποστολικὸν ἐκεῖνον ἐπλήρου νόμον, τὸν κελεύοντα τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγεῖσθαι, ὑπερέχοντας ἑαυτῶν· οὐ καθάπερ πολλοί, βοσκημάτων διακείμενοι χεῖρον, οὐδὲ προσεῖπεν τὸν πλησίον ἀνέχονται πρότεροι, νομίζοντες ὑβρίζεσθαι καὶ ἐλαττοῦσθαι, εἰ φιλῆς τι μεταδοῖεν προσρήσεως.

25 Τί ταύτης τῆς ἀνοίας γένοιτ' ἂν καταγελαστότερον; τί τοῦ τύφου τούτου καὶ τῆς ἀπονοίας αἰσχρότερον; Τότε γάρ, τότε ἠλαττόνηκας, ὦ ἄνθρωπε, τότε ὑβρίσθης, τότε ἠτιμάσθης, ὅταν ἀναμείνης τὸν πλησίον πρότερόν σε προσεῖπεν. Τί γὰρ ἀπονοίας χεῖρον; τί δὲ τύφου καὶ κενοδοξίας καταγελαστότερον; Ἄν μὲν γὰρ πρότερος προσεῖπης, καὶ ὁ 30 Θεὸς ἐπαινέσεται, ὃ πάντων μεῖζον, καὶ ἄνθρωποι δὲ ἀποδέξονται, καὶ

9. Α' Βασ. 17,45.

10. Ἰησ. Ναυῆ 10,12-13.

11. Ἐξ. 14,21.

12. Δαν. 3,1 ε.

13. Ρωμ. 12,10.

σον δὲν ἔρριξε ἀμέσως τὴν πέτρα, ἀλλὰ ἀφοῦ πρῶτα εἶπε, «σὺ ἔρχεσαι σὲ μένα μὲ τοὺς θεοὺς σου, ἐνῶ ἐγὼ ἔρχομαι πρὸς ἐσένα στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου τῶν Δυνάμεων, τὸν ὁποῖο σήμερα πρόσβαλες»⁹, τότε τὴν ἔρριξε. Καὶ αὐτὴ ἡ φωνὴ ὁδήγησε τὴν πέτρα, αὐτὴ ἔβαλε μέσα στὸ βάρβαρο τὴν ἀγωνία, αὐτὴ ἔκοψε τὸ θράσος τοῦ ἐχθροῦ.

Καὶ γιατί ἀπορεῖς πού ἡ φωνὴ ἐνὸς δικαίου κατασιγάει τὸ θυμὸ καὶ ἐξολοθρεύει ἐχθροὺς, ἀφοῦ ἀκόμα καὶ δαίμονες διώχνει; Μιλοῦσαν μόνο οἱ ἀπόστολοι καὶ φυγαδεύονταν ὅλες οἱ ἀντιθετες δυνάμεις. Ἡ φωνὴ τῶν ἁγίων πολλὰς φορὰς καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως σταμάτησε καὶ μετέβαλλε τὶς ἐνέργειές τους. Εἶπε ἀπλῶς ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ «νὰ σταματήσῃ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη», καὶ σταμάτησαν¹⁰. Ἔτσι σταμάτησε καὶ ὁ Μωϋσῆς τὴ θάλασσα καὶ τὴν ἐπανάφερε¹¹. Ἔτσι οἱ τρεῖς παῖδες ἔσβησαν τὴ δύναμη τῆς φωτιᾶς μὲ τοὺς ὕμνους ἐκείνους καὶ μὲ τὴ φωνὴ τους¹². Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Σαοὺλ, συγκινημένος ἀπὸ τὴ φωνὴ αὐτῆ, ἔλεγε· «εἶναι ἡ φωνὴ σου αὐτῆ, παιδί μου Δαβίδ;». Καὶ τί ἀπάντησε ὁ Δαβίδ; «Δοῦλος σου, κύριέ μου βασιλιά». Γίνεται δηλαδὴ ἄμιλλα καὶ φιλονεικία, ποιὸς θὰ τιμῆσει περισσότερο τὸν ἄλλο. Ἐκεῖνος τὸν ἔκανε συγγενῆ του, αὐτὸς τὸν ὀνόμασε δεσπότη. Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: Ἔνα πρᾶγμα μόνο ζητῶ, λέει, τὴ σωτηρία σου καὶ τὴν αὔξηση τῆς ἀρετῆς. Μὲ ὀνόμασες παιδί σου, καὶ ἐγὼ σὲ ἀγαπῶ καὶ δέχομαι νὰ μὲ ἔχεις καὶ δοῦλο, ἀρκεῖ νὰ ἀποβάλεις τὸ θυμὸ, ἀρκεῖ νὰ μὴ ὑποψιάζειςαι γιὰ μένα κακὸ, καὶ νὰ μὴ μὲ νομίζεις ὅτι εἶμαι ἐχθρὸς σου καὶ ἀντίπαλος. Ἐφήρμοζε δηλαδὴ τὸν ἀποστολικὸ ἐκεῖνο νόμο, πὸ παραγγέλλει νὰ δίνει ὁ ἕνας ὡς πρὸς τὴν τιμὴ τὸ προβάδισμα στὸν ἄλλον¹³, νὰ τὸν τοποθετεῖ ψηλότερα ἀπὸ τὸν ἑαυτό του· καὶ ὄχι ὅπως κάνουν οἱ περισσότεροι, πού, συμπεριφερόμενοι χειρότερα ἀπὸ τὰ χορτοφάγα ζῶα, δὲν ἀνέχονται οὔτε νὰ προσφωνήσουν πρῶτοι τὸν πλησίον τους, νομίζοντας ὅτι προσβάλλονται καὶ ταπεινώνονται, ἐὰν ἀπευθύνουν ἕναν ἀπλὸ χαιρετισμὸ.

Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ καταγέλαστο ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀνοησία; τί αἰσχροτέρου ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀλαζονεία καὶ παραφροσύνη; Γιατί τότε, ἄνθρωπέ μου, ταπεινώνεσαι, τότε βρίζεσαι, τότε ἀτιμάζεσαι, ὅταν περιμένεις τὸν πλησίον νὰ σὲ χαιρετίσει πρῶτος. Γιατί τί ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὴν παραφροσύνη; καὶ τί εἶναι πιὸ καταγέλαστο ἀπὸ τὴν ἔπαρση καὶ τὴ ματαιοδοξία; Διότι, ἐὰν χαιρετίσεις πρῶτος, καὶ ὁ Θεὸς θὰ σὲ ἐπαινέσει, πρᾶγμα πὸ εἶναι σπουδαιότερο ἀπὸ ὅλα, καὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ σὲ ἀποδεχθοῦν, καὶ ἀπὸ τὸν χαιρετισμὸ ἐκείνου ἐσὺ θὰ

τῆς ἐκείνου προσήσεως σὺ τὸν μισθὸν ἅπαντα λήψῃ· ἂν δ' ἀναμείνης πρότερον τιμηθεὶς οὕτω τιῆσαι, οὐδὲν μέγα εἰργάσω λοιπόν. Ὁ γὰρ τῆς εἰς σέ κατάρξας τιμῆς, αὐτὸς καὶ τῆς παρὰ σοῦ γενομένης εἰς αὐτὸν θεραπείας τὸν μισθὸν ἅπαντα λήψεται.

5 Μὴ ἀναμένωμεν τοίνυν τιμᾶσθαι παρ' ἐτέρων πρότεροι, ἀλλ' ἐπιτρέχωμεν ταῖς εἰς τὸν πλησίον τιμαῖς, καὶ τῆς προσήσεως ἀεὶ κατάρχωμεν καὶ μὴ νομίζωμεν ψιλὸν εἶναι καὶ εὐτελὲς τὸ κατόρθωμα τοῦτο, τὸ γενέσθαι εὐπροσήγορον καὶ φιλοπροσήγορον. Πολλὰς γοῦν φιλίας ἐλλειφθὲν τοῦτο διέκοψε, πολλὰς ἔχθρας εἰργάσατο· ὡσπεροῦν μετὰ
10 σπουδῆς πληρούμενον χρονίους πολέμους κατέλυσε καὶ τὰς οὐσας φιλίας ἀπέσφιξε. Μὴ τοίνυν ἀμελῆς, ἀγαπητέ, τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς, ἀλλ' εἰ μὲν οἷόν τε, τοὺς ἀπαντῶντας, οἷοί τινες ἂν ᾤσι, καὶ ἐν ταῖς προσήσεσι καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν πρότεροι θεραπεύωμεν. Ἄν δέ σε ἕτερος φθάσῃ, μείζονα ἐπίδειξαι τὴν τιμὴν πάλιν. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο
15 παρήνεσεν ὁ Παῦλος, οὕτως εἰπὼν· «ἀλλήλους ἠγεῖσθε ὑπερέχοντας ἑαυτῶν». Οὕτως ὁ Δαυῖδ ἐποίησε, καὶ πρότερος ἐτίμησε, καὶ τιμηθεὶς πάλιν μειζόνως ἀντετίμησεν, εἰπὼν· «δοῦλός σου, κύριέ μου βασιλεῦ». Καὶ ὄρα ὅσον εἰργάσατο κέρδος. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τοῦθ' ὁ Δαυῖδ, οὐκ ἠνεγκεν ἀδακρυτὶ λοιπὸν ταύτην ἀκοῦσαι τὴν φωνὴν ὁ Σαοὺλ, ἀλλ'
20 ὠλόλυξε πικρὸν, τὴν ὑγίειαν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἣν ὁ Δαυῖδ ἐνέθηκε, διὰ τῶν δακρῦων δηλῶν.

ζ'. Τί γένοιτ' ἂν τοῦ Προφήτου μακαριώτερον, ὃς ἐν βραχεΐα καιροῦ ροπῇ οὕτω τὸν ἐχθρὸν μετερρῦθμισε, καὶ ψυχὴν αἵματος καὶ σφαγῆς διψῶσαν λαβὼν εἰς θρήνους ἐνέβαλεν ἀθρόον καὶ ὀλολυγμούς; Οὐχ
25 οὕτω θαυμάζω τὸν Μωσέα, ὅτι ἀπὸ πέτρας ἀκροτόμου πηγὰς ἐξήγαγεν ὑδάτων, ὡς θαυμάζω τὸν Δαυῖδ, ὅτι ἐξ ὀφθαλμῶν λιθίνων πηγὰς ἐξήγαγε δακρῦων. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ τὴν φύσιν ἐνίκησεν, οὗτος δὲ τῆς προαιρέσεως περιεγένετο· ἐκεῖνος ἐπάταξε τῇ ράβδῳ τὸν λίθον, οὗτος ἔκρουσε τῷ λόγῳ τὴν καρδίαν, οὐχ ἵνα λυπήσῃ, ἀλλ' ἵνα καθαρὰν ἐργά-
30 σθαι καὶ προσηγῇ· ὅπερ οὖν καὶ ἐποίησε, μείζονα τῆς προτέρας εὐεργεσίας ἐπίδειξάμενος. Ἐπαινῶ μὲν ἄξιον καὶ μεγίστου θαύματος καὶ τὸ μὴ βαπτίσει τὸ ξίφος, μηδὲ ἀποτεμεῖν τὴν πολεμίαν ἐκείνην κεφαλὴν, πολλῶν δὲ πλειόνων ἂν εἶη στεφάνων τὸ καὶ αὐτὴν αὐτοῦ μεταβαλεῖν

ἔχεις ὀλόκληρη τὴν ἀνταμοιβή· ἐνῶ, ἐὰν περιμένεις πρῶτα νὰ τιμηθεῖς καὶ ἔπειτα νὰ τιμήσεις, δὲν ἔκανες τίποτα τὸ σπουδαῖο. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἔκανε ἀρχὴ τῆς τιμῆς πρὸς τὸ πρόσωπό σου, αὐτὸς θὰ ἀπολαύσει καὶ τὴν ἀμοιβὴ ὀλόκληρη τῆς ἀνταπόδοσης τιμῆς ποὺ θὰ γίνει ἀπὸ σένα πρὸς αὐτόν.

Νὰ μὴ περιμένουμε λοιπὸν νὰ τιμηθοῦμε πρῶτοι ἡμεῖς ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ νὰ προτρέχουμε στὶς τιμὲς πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ νὰ χαιρετοῦμε πρῶτοι καὶ νὰ μὴ νομίζουμε ὅτι εἶναι χωρὶς ἀξία καὶ ἀσήμαντο τὸ κατόρθωμα αὐτό, τὸ νὰ γίνουμε καταδεκτικοὶ καὶ φιλόφρονες. Γιατὶ πολλὲς φιλίες, ὅταν αὐτὸ παραλείφθηκε, τὶς διέκοψε, καὶ ἔκανε πολλὲς ἔχθρες, ὅπως πάλι, γινόμενο μὲ προθυμία, σταμάτησε πολυχρόνιους πολέμους, καὶ τὶς ὑπάρχουσες φιλίες τὶς ἔσφιξε περισσότερο. Μὴν ἀμελεῖς λοιπὸν, ἀγαπητέ μου, νὰ εἶσαι πρόθυμος στὸ θέμα αὐτό, ἀλλὰ ἐὰν εἶναι δυνατὸ, ὅσους συναντοῦμε, ὅποιοιδήποτε καὶ ἂν εἶναι, καὶ στοὺς χαιρετισμοὺς καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα ἃς ἀπονέμουμε πρῶτοι τὴν τιμὴ. Ἐὰν πάλι ὁ ἄλλος σὲ προλάβει, τότε δεῖξε μεγαλύτερη τὴν τιμὴ. Γιατὶ κι αὐτὸ τὸ παράγγειλε ὁ Παῦλος, λέγοντας: «νὰ θεωρεῖτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο ἀνώτερό σας»¹⁴. Αὐτὸ ἔκανε ὁ Δαβὶδ καὶ πρῶτος ἀπέδωσε τιμὴ, καὶ ὅταν τιμήθηκε πάλι ἀνταπέδωσε μεγαλύτερη τιμὴ λέγοντας: «εἶμαι σκλάβος σου, κύριέ μου καὶ βασιλιά μου». Καὶ πρόσεχε πόσο κέρδος πέτυχε. Γιατὶ, ὅταν εἶπε αὐτὸ ὁ Δαβὶδ, ὁ Σαοὺλ δὲν μπόρεσε νὰ ἀκούσει τὴ φωνὴ αὐτὴ χωρὶς νὰ δακρῦσει, ἀλλὰ ἔκλαψε πικρά, ἐκδηλώνοντας μὲ τὰ δάκρυα τὴν ψυχικὴ ὑγεία καὶ τὴν ἀνεξικακία ποὺ ἔβαλε μέσα του ὁ Δαβὶδ.

7. Τί θὰ μπορούσε νὰ γίνει πιὸ μακάριο ἀπὸ τὸν προφήτη, ὁ ὁποῖος μέσα σὲ βραχύτατο χρονικὸ διάστημα ἄλλαξε τόσο πολὺ τὸν ἐχθρὸ καί, παίρνοντας τὴν ψυχὴ ποὺ διψοῦσε αἷμα καὶ σφαγὴ, τὴν ὀδήγησε ἀπότομα σὲ θρήνους καὶ ὀδυρμούς; Δὲν θαυμάζω τόσο τὸν Μωϋσῆ, ποὺ ἔβγαλε ἀπὸ ἀπόκρημνο βράχο ἄφθονα νερά, ὅσο θαυμάζω τὸν Δαβὶδ, ποὺ ἀπὸ πέτρινα μάτια ἔβγαλε ποταμοὺς δακρῶν. Διότι ἐκεῖνος νίκησε τὴ φύση, ἐνῶ αὐτὸς αἰχμαλώτισε τὴν προαίρεση· ἐκεῖνος χτύπησε μὲ τὸ ραβδί του τὸ βράχο, αὐτὸς χτύπησε τὴν καρδιὰ μὲ τὰ λόγια, ὄχι γιὰ νὰ τὴν πονέσει, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὴν κάνει καθαρὴ καὶ καταδεκτικὴ, πρᾶγμα ποὺ καὶ ἔκανε, δείχνοντας μεγαλύτερη εὐεργεσία ἀπὸ τὴν προηγούμενη. Ἦταν βέβαια ἀξιο ἐπαίνου καὶ μεγάλου θαυμασμοῦ τὸ ὅτι δὲ βύθισε τὸ ξίφος, οὔτε ἔκοψε τὸ ἐχθρικὸ ἐκεῖνο κεφάλι, εἶναι ἀξιο ὅμως περισσοτέρων στεφάνων τὸ ὅτι μετέβαλε καὶ τὴν ἴδια του

τὴν προαίρεσιν καὶ βελτίω ποιῆσαι καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν αὐτὸν ἐπιείκειαν μεταβαλεῖν. Αὕτη μείζων ἐκείνης ἢ εὐεργεσία. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον ζῶν ἡμεῖς χάρισασθαι, καὶ εἰς φιλοσοφίαν ἐναγαγεῖν· οὐκ ἔστιν ἴσον ἀπαλλάξαι θυμοῦ πνέοντος φόνον ἄδικον, ἐξελεῖσθαι σφαγῆς, καὶ ἐξελεῖσθαι 5 παραπληξίας ἐπὶ τοσοῦτον ὀδευούσης κακόν. Τοὺς μὲν γὰρ δορυφόρους κωλύσας αὐτὸν ἀνελεῖν, κατὰ τὸν παρόντα βίον ὠφελεῖ, τὴν δὲ πονηρίαν τῆς ψυχῆς ἐκβαλὼν διὰ τῆς τῶν ρημάτων ἐπιεικειᾶς, τὴν μέλλουσαν αὐτῷ ζῶν ἔχαρισατο καὶ τὰ ἀκίνητα ἀγαθὰ, τό γε εἰς αὐτὸν ἦκον.

10 Ὅταν οὖν αὐτὸν ἐπαιέσης διὰ τὴν οἰκείαν πραότητα, μειζόνως αὐτὸν θαύμασον διὰ τὴν τοῦ Σαοῦλ μεταβολήν. Τοῦ γὰρ τῶν οἰκείων κρατῆσαι παθῶν, πολὺ πλέον ἐστὶ τὸ καὶ τῆς ἐτέρων περιγενέσθαι μανίας, καὶ φλεγμαίνουσαν καταστεῖλαι καρδίαν, καὶ τοσαύτην γαλήνην ἀπὸ τοσαύτης ἐργάσασθαι ζάλης, καὶ ὀφθαλμοὺς φόνον βλέποντας 15 κρύων ἐμπλήσαι θερμῶν. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ πολλῆς ἐκπλήξεως γέμει καὶ θαύματος. Καὶ γὰρ εἰ μὲν τῶν ἐπιεικῶν καὶ μετρίων ἀνθρώπων ἦν ὁ Σαοῦλ, οὐ μέγα ἦν σφόδρα ἐπαναγαγεῖν αὐτὸν πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρετήν, τὸ δ' ἐκτεθριωμένον καὶ πρὸς ἐσχάτην κακίαν ἐξοκειλάντα καὶ πρὸς σφαγὴν ἐπειγόμενον, ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ παρασκευάσαι 20 σαν τὴν πικρίαν σβέσαι ἐκείνην, τίνα οὐκ ἂν ἀποκρύψειε τῶν πώποτε ἐπὶ διδασκαλίᾳ φιλοσοφίας βεβοημένων;

Καὶ σὺ τοίνυν, ὅταν λάβῃς τὸν ἐχθρόν, μὴ τοῦτο σκόπει, ὅπως αὐτὸν ἀμυνόμενος καὶ μυρίαὶς πλύνας ταῖς λοιδορίαις ἐκπέμψῃς, ἀλλ' ὅπως θεραπεύσῃς, ὅπως ἐπαναγάγῃς πρὸς ἐπιεικίαν· καὶ μὴ πρότερον 25 ἀποστῆς πάντα καὶ ποιῶν καὶ λέγων, ἕως ἂν περιγένη τῇ πραότητι τῆς ὠμότητος τῆς ἐκείνου. Οὐδὲν γὰρ ἐπιεικειᾶς δυνατώτερον. Καὶ τοῦτ' αὐτὸ δηλῶν τις ἔλεγεν, ὅτι «λόγος ἀπαλὸς συγκλάσει ὅστᾳ». Καίτοι τί ὀστέου σκληρότερον; Ἄλλ' ὁμως κἂν οὕτω σκληρὸς τις ἦ καὶ ἀκαμπῆς, περιέσται ραδίως ὁ μετ' ἐπιεικειᾶς αὐτῷ χρώμενος. Καὶ πάλιν 30 «ἀπόκρισις ὑποπίπτουσα ἀποστρέφει ὀργάς». Ὅθεν δῆλον ὅτι τοῦ κινηθῆναι τὸν ἐχθρόν καὶ τοῦ καταλλαγῆναι, σὺ κυριώτερος ἐκείνου. Ἐν γὰρ ἡμῖν, οὐκ ἐν τοῖς ὀργιζομένοις κεῖται καὶ τὸ σβεσθῆναι, καὶ τὸ πρὸς

τὴν προαίρεση καὶ τὴν ἔκανε καλύτερη καὶ τὸν μετέστρεψε πρὸς τὴ δική του ἐπιείκεια. Αὐτὴ ἡ εὐεργεσία εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκείνη. Γιατὶ δὲν εἶναι ἴδιο νὰ χαρίσεις ζωὴ, καὶ νὰ ὀδηγήσεις κάποιον στὴν ἀνεξικακία· δὲν εἶναι ἴδιο τὸ νὰ ἀπαλλάξεις κάποιον ἀπὸ θυμὸ πού πνέει ἄδικο φόνον, νὰ τὸν γλιτώσεις ἀπὸ σφαγὴ, καὶ τὸ νὰ τὸν γλιτώσεις ἀπὸ παραφροσύνη πού βαδίζει σὲ τόσο κακό. Διότι, ἐμποδίζοντας τοὺς δορυφόρους του νὰ τὸν σκοτώσουν, τὸν ὠφέλησε ὡς πρὸς τὴν ἐδῶ ζωὴ, τὸ ὅτι ὅμως ἐβγαλε τὴν κακία τῆς ψυχῆς μὲ τὴν καλωσύνη τῶν λόγων του, τοῦ χάρισε τὴ μέλλουσα ζωὴ καὶ τὰ ἀμετακίνητα ἀγαθά, ὅσο βέβαια ἐξαρτῶταν ἀπὸ τὸν ἴδιο.

Ὅταν λοιπὸν τὸν ἐπαινέσεις γιὰ τὴν πραότητα, θαύμαζε τον περισσότερο γιὰ τὴ μεταβολὴ τοῦ Σαούλ. Διότι ἀπὸ τὸ νὰ συγκρατήσεις τὰ δικά σου πάθη, πολὺ ἀνώτερο εἶναι τὸ νὰ κατανικήσεις καὶ τὴν μαρτία τῶν ἄλλων, νὰ καθησυχάσεις καρδιὰ πού φλέγεται, νὰ προκαλέσεις τόση γαλήνη μέσα ἀπὸ τόση παραζάλη, καὶ μάτια πού βλέπουν φόνον, νὰ τὰ γεμίσεις θερμὰ δάκρυα. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο πού εἶναι γεμάτο μεγάλη ἐκπληξὴ καὶ θαυμασμό. Γιατί, ἂν ὁ Σαούλ ἦταν ἀπὸ τοὺς ἐπιεικεῖς καὶ μετριοπαθεῖς ἀνθρώπους, δὲν θὰ ἦταν σπουδαῖο πολὺ τὸ νὰ τὸν ἐπαναφέρει πρὸς τὴ δική του ἀρετὴ, τὸ νὰ εἶναι ὅμως θηρίο ἀνήμερο καὶ νὰ ἔχει ἐξοκεῖλει σὲ ἔσχατη κακία καὶ νὰ σπεύδει γιὰ σφαγὴ, αὐτὸν νὰ τὸν κάνει, σὲ βραχύτατο χρονικὸ διάστημα, νὰ σβήσει ὅλη ἐκείνη τὴν κακία του, ποιὸν δὲν θὰ ἐπισκίαζε ἀπὸ ἐκείνους πού ὑπῆρξαν πασίγνωστοι δάσκαλοι τῆς ἀρετῆς;

Καὶ σὺ λοιπὸν, ὅταν συλλάβεις τὸν ἐχθρό, μὴ κοιτάξεις αὐτό, πῶς δηλαδὴ νὰ τὸν ἀποκρούσεις καὶ ἀφοῦ τὸν περιλούσεις μὲ βρισιὲς νὰ τὸν ἐξαποστειλεις, ἀλλὰ πῶς νὰ τὸν θεραπεύσεις, πῶς νὰ τὸν ἐπαναφέρεις στὴν ἐπιείκεια, καὶ μὴ ἀπομακρυνθεῖς πρὶν κάνεις καὶ πεῖς τὰ πάντα, ὥσπου νὰ νικήσεις μὲ τὴν πραότητά σου τὴν ἀπανθρωπιὰ ἐκείνου. Γιατὶ τίποτα δὲν εἶναι πιὸ δυνατὸ ἀπὸ τὴν ἐπιείκεια. Καὶ αὐτὸ δηλώνοντάς το κάποιος ἔλεγε, ὅτι «λόγος μαλακὸς σπάζει κόκκαλα»¹⁵. Ἄν καὶ βέβαια τί εἶναι πιὸ σκληρὸ ἀπὸ τὸ κόκκαλο; Καὶ ὅμως, καὶ ἂν ἀκόμα κάποιος εἶναι τόσο σκληρὸς καὶ ἄκαμπτος, θὰ τὸν νικήσει εὐκόλα ἐκεῖνος πού τὸν ἀντιμετωπίζει μὲ ἐπιείκεια. Καὶ πάλι «ἀπάντηση μὲ ταπεινοφροσύνη ἀναχαιτίζει τὸ θυμὸ»¹⁶. Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι γιὰ νὰ κινηθεῖ ἢ νὰ συμφιλιωθεῖ ὁ ἐχθρὸς, ἐξαρτᾶται περισσότερο ἀπὸ σένα, παρὰ ἀπὸ ἐκεῖνον. Γιατὶ ἀπὸ μᾶς καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς ὀργισμένους ἐξαρτᾶται καὶ τὸ νὰ σβήσει ὁ θυμὸς ἐκείνων, καὶ τὸ νὰ

μείζονα ἐξενεχθῆναι φλόγα τὸν θυμὸν τὸν ἐκείνων. Καὶ τοῦτ' αὐτὸ πάλιν ὁ τὰ πρότερα εἰπὼν ἐδήλωσε διὰ ψιλοῦ παραδείγματος. Ὡσπερ γάρ, φησίν, εἰς σπινθῆρα πυρὸς ἂν μὲν φουσήσης, ἐξῆψας τὴν φλόγα, ἂν δὲ πτύσης, κατέσβεσας, καὶ ἀμφοτέρων σὶ κύριος (ἀμφοτέρα γάρ, φησίν, ἐκ τοῦ στόματός σου πορεύεται), οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐχθρας τοῦ πλησίον· ἂν μὲν πεφουσημένους καὶ ἀπονενοημένους προσενέγκῃς λόγους, ἀνάπτεις ἐκείνου τὸ πῦρ, ἐκκαίεις τοὺς ἀνθρακας, ἂν δὲ προσηνεῖς καὶ περιεσταλμένους, πρὶν τὴν πυρὰν ἀρθῆναι, κατέσβεσας τὴν ὀργὴν ἅπασαν.

10 Μὴ τοίνυν λέγε, ὅτι τὰ καὶ τὰ ἔπαθον, τὰ καὶ τὰ ἤκουσα· πάντων γὰρ τούτων σὺ κύριος. Οὕτω γὰρ ὡσπερ σπινθῆρα καὶ σβέσαι καὶ ἀνάψαι, καὶ θυμὸν ἐκκαῦσαι καὶ καταστεῖλαι πάλιν ἐν σοί. Ὅταν ἴδῃς ἐχθρόν, ἢ καὶ εἰς νοῦν λάβῃς, ὅσα μὲν ἤκουσας καὶ ἔπαθες λυπηρά, πάντ' ἐπιλανθάνου ταῦτα· εἰ δὲ καὶ ἀναμνησθεῖς, τῷ διαβόλῳ ταῦτα
15 λογιζοῦ. Σύλλεγε δέ, εἴ τί σοι χρηστὸν εἶπε πώποτε καὶ ἐποίησε. Κἂν τῇ τούτων ἐνδιατριβῆς μνήμη, ταχέως καταλύσεις τὴν ἐχθραν. Κἂν μέλλῃς ἐγκαλεῖν καὶ διαλέγεσθαι, πρότερον τὸ πάθος ἐκβαλὼν καὶ τὸν θυμὸν σβέσας, οὕτως εὐθύνας ἀπαίτει, οὕτως ἔλεγχε, καὶ δυνήσῃ περιγενέσθαι ραδίως. Θυμούμενοι γὰρ οὐτ' εἰπεῖν, οὐτ' ἀκοῦσαι ποτε δυνήσομεθά τι ὑγιές, ἀπαλλαγέντες δὲ τοῦ πάθους, οὐτ' αὐτοὶ ρῆμά ποτ' ἐξοίσομεν τραχύ, οὐθ' ἑτέρων λεγόντων οὕτως ἀκουσόμεθα. Οὐ γὰρ ἡ τῶν λεγομένων φύσις, ὡς ἡ τῆς ἐχθρας πρόληψις ἡμᾶς ἀγριοῦν εἴωθε. Πολλάκις γοῦν παρὰ φίλων τὰς αὐτὰς ἀκούσαντες λοιδορίας παιζόντων, ἢ καὶ χαριεντιζομένων, ἢ καὶ παρὰ παιδιῶν μικρῶν, οὐ μόνον οὐ-
25 δὲν ἐπάθομεν ἀηδές, οὐδ' ἐξηγριώθημεν, ἀλλὰ καὶ ἐγελάσαμεν καὶ διεχύθημεν· οὐ γὰρ μετὰ διεφθαρμένης ἠκούσαμεν γνώμης, οὐδὲ μετὰ ψυχῆς θυμῷ προκατειλημμένης. Ὡστε καὶ ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν, ἂν σβέσης τὸν θυμὸν, ἂν τὴν ἐχθραν ἐκβάλλῃς, οὐδὲν σε τῶν λεγομένων λυπῆσαι δυνήσεται.

30 η'. Καὶ τί λέγω, τῶν λεγομένων; Οὐδὲν τῶν γινομένων, ὡσπεροῦν οὐδὲ τὸν μακάριον τοῦτον· ἀλλ' ὀρῶν τὸν πολέμιον κατὰ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας ὀπλιζόμενον, καὶ πάντα διὰ τοῦτο κινουόντα, οὐ μόνον οὐκ ἠγγιάνεν, ἀλλὰ καὶ εἰς πλείονα ἤλθε συμπάθειαν· ὅσῳ μείζονα ἐπεβούλευε, τοσούτῳ μᾶλλον αὐτὸν ἐδάκρυνε. Ἦδει γάρ, ἦδει σαφῶς, ὅτι οὐχ

ἐξελιχθεῖ σὲ μεγαλύτερη φλόγα. Καὶ αὐτὸ ἐπίσης τὸ δηλώνει ἐκεῖνος ποὺ εἶπε καὶ τὰ προηγούμενα, μὲ ἓνα ἀπλὸ παράδειγμα. Γιατί, λέει, ὅπως σὲ μιὰ σπίθα φωτιᾶς, ἂν φυσήξεις, ἀνάβεις περισσότερο τὴ φλόγα, ἐνῶ ἂν φτύσεις τὴν σβήνεις, καὶ ἐσὺ εἶσαι κύριος καὶ τῶν δύο (γιατὶ λέει, «καὶ τὰ δύο βγαίνουν ἀπὸ τὸ στόμα σου»¹⁷), ἔτσι καὶ στὴν περίπτωση τῆς ἔχθρας τοῦ πλησίον σου· ἂν ἀπευθύνεις λόγια ἐγωῖστικά καὶ ἀδιάντροπα, τοῦ ἀνάβεις τὴ φωτιά καὶ κατακαίεις τὰ κάρβουνα, ἐνῶ ἂν τοῦ ἀπευθύνεις λόγια φιλικὰ καὶ συνεσταλμένα, πρὶν ἀνάψει ἡ φωτιά, σβήνεις ὅλο τὸ θυμό.

Μὴ λὲς λοιπὸν 'ἔπαθα αὐτὰ κι αὐτά', 'ἄκουσα αὐτὰ καὶ αὐτά'· γιατί ὅλων αὐτῶν ἐσὺ εἶσαι κύριος. Ὅπως λοιπὸν τὸ νὰ σβήσεις καὶ νὰ ἀνάψεις τὴ σπίθα ἐξαρτᾶται ἀπὸ σένα, ἔτσι πάλι καὶ τὸ νὰ ἀνάψεις καὶ νὰ κατασιγάσεις τὸ θυμό. Ὅταν δεῖς ἐχθρὸ ἢ τὸν φέρεις στὸ νοῦ σου, ὅσα δυσάρεστα ἄκουσες καὶ ἔπαθες ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ ξεχνᾶς, ἀλλὰ καὶ ἂν τὰ θυμηθεῖς, νὰ τὰ καταλογίζεις στὸ διάβολο, νὰ συλλέγεις ὁμως ἐὰν καμμιά φορά εἶπε καὶ ἔκανε κάτι καλὸ. Καὶ ἂν ἐπιμένεις στὴν ἀνάμνηση αὐτῶν, γρήγορα θὰ καταργήσεις τὴν ἔχθρα. Καὶ ὅταν πρόκειται νὰ τὸν κατηγορήσεις καὶ νὰ συζητήσεις μαζί του, πρῶτα νὰ ἀποβάλλεις τὸ πάθος καὶ νὰ σβήσεις τὸ θυμό, καὶ ὕστερα νὰ τοῦ ζητᾶς εὐθύνες καὶ νὰ τὸν ἐλέγχεις, καὶ ἔτσι θὰ μπορέσεις νὰ τὸν νικήσεις εὐκολα. Γιατί, ὄντας θυμωμένοι, δὲν θὰ μπορέσουμε ποτὲ νὰ ποῦμε οὔτε νὰ ἀκούσουμε κάτι τὸ καλὸ· ἐνῶ ὅταν ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὸ πάθος, οὔτε ἐμεῖς θὰ ποῦμε ποτὲ λόγο σκληρό, οὔτε θὰ ἀκούσουμε ἄλλους νὰ λένε τέτοιους. Γιατὶ συνήθως δὲν μᾶς ἐξαγριώνει τόσο ἡ φύση αὐτῶν ποὺ λέγονται, ὅσο ἡ προκατάληψη τῆς ἔχθρας. Πολλὲς φορές δηλαδὴ ἀκούοντας ἀπὸ φίλους ποὺ παίζουν ἢ χαριεντίζονται τὶς ἴδιες βρισιές, ἢ ἀκόμα ἀκούοντάς τις ἀπὸ μικρὰ παιδιά, ὄχι μόνο δὲν πάθαμε κάτι τὸ ἀηδιαστικὸ οὔτε ἐξαγριωθήκαμε, ἀλλὰ καὶ γελάσαμε καὶ διασκεδάσαμε· γιατί δὲν τὶς ἀκούσαμε μὲ διεστραμμένη διάθεση, οὔτε μὲ ψυχὴ προκατειλημμένη ἀπὸ θυμό. Ὡστε καὶ στὴν περίπτωση τῶν ἐχθρῶν, ἂν σβήσεις τὸ θυμό, ἂν βγάλεις τὴν ἔχθρα, δὲν θὰ μπορέσει τίποτα ἀπὸ ὅσα λέγοντα νὰ σὲ στενοχωρήσει.

8. Καὶ γιατί λέω ὅσα λέγονται; Οὔτε καὶ ὅσα γίνονται θὰ σὲ λυπήσουν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτὸν τὸν μακάριο· διότι βλέποντας τὸν ἐχθρὸ νὰ ὀπλίζεται ἐναντίον τῆς σωτηρίας του καὶ νὰ κάνει τὰ πάντα γι' αὐτό, ὄχι μόνο δὲν ἐξοργιζόταν, ἀλλὰ τὸν συμπαθοῦσε περισσότερο· ὅσο περισσότερο τὸν ἐπιβουλεύοταν, τόσο περισσότερο αὐτὸς τὸν ἔκλαιε.

ὁ πάσχων κακῶς, ἀλλ' ὁ ποιῶν, οὗτός ἐστι δακρῦων ἄξιος καὶ θρήνων, ἑαυτὸν καταβλάπτων. Διὰ τοῦτο καὶ μακρὰν πρὸς αὐτὸν συνέθηκεν ἀπολογία, καὶ οὐ πρότερον ἀπέστη, ἕως καὶ αὐτὸν ἀπολογησασθαι παρεσκεύασε μετὰ δακρῦων καὶ θρήνων. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνώμωξε καὶ 5 πικρὰν ἀφήκε φωνὴν καὶ μέγα ἀνωλόλυξεν, ἄκουσον τί φησι· «δικαίος σὺ ὑπὲρ ἐμέ, ὅτι σὺ μὲν ἀνταπέδωκάς μοι ἀγαθὰ, ἐγὼ δ' ἀνταπέδωκά σοι κακά». Ὅρᾳς πῶς καὶ τῆς οἰκείας κακίας καταγινώσκει, καὶ τὴν ἀρετὴν ἀνυμνεῖ τοῦ δικαίου, καὶ μηδενὸς ἀναγκάζοντος ἀπολογεῖται;

Οὕτω καὶ σὺ ποιήσον. Ἐπειδὴν λάβης τὸν ἐχθρόν, μὴ κατηγο-
10 ρήσης, ἀλλ' ἀπολόγησαι, ἵνα παρασκευάσης ἐκεῖνον ἑαυτοῦ κατηγορη-
σαι. Ἄν μὲν γὰρ ἡμεῖς κατηγορῶμεν, τραχύνεται, ἂν δ' ἀπολογησώμε-
θα, ἐντρεπόμενος ἡμῶν τὴν ἐπιείκειαν, αὐτὸς ἑαυτοῦ κατηγορήσει λοι-
πόν. Καὶ οὕτως ὁ τε ἔλεγχος ἀνύποπτος γίνεται, ἐκεῖνός τε τῆς πονη-
ρίας ἀπαλλάττεται πάσης. Ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα συνέβη· καὶ κατηγο-
15 ρεῖ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ὁ ἀδικήσας, τοῦ ἡδίκημένου σιγῶν-
τος. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, 'εἰργάσω εἰς ἐμέ ἀγαθὰ', ἀλλ', «ἀνταπέδω-
κάς μοι ἀγαθὰ»· τούτέστιν. Ἀντὶ τῆς ἐπιβουλῆς, ἀντὶ τῆς σφαγῆς, ἀντὶ
τῶν μυρίων κακῶν ἐκείνων, εὐεργεσίαις ἡμᾶς ἡμείψω μεγάλαις. Ἐγὼ
δ' οὐδ' οὕτως ἐγενόμην βελτίων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰς εὐεργεσίας ἐκείνας
20 ἐπέμεινα τῇ πονηρίᾳ· καὶ οὐδ' οὕτω μετεβάλου, ἀλλὰ διέμεινας τὸν
σαυτοῦ διατηρῶν τρόπον καὶ πάλιν ἡμᾶς ἐπιβουλευόντας εὐεργετῶν.
Πόσων οὐκ ἂν εἶη στεφάνων ἄξιος καθ' ἕκαστον τῶν ρημάτων τούτων
ὁ Δαυῖδ; Εἰ γὰρ καὶ τὸ στόμα αὐτὰ ἐφθέγγετο τοῦ Σαοῦλ, ἀλλ' ἡ σοφία
καὶ ἡ τέχνη τοῦ Δαυῖδ εἰς τὴν ἐκείνου κατεφύτευσεν αὐτὰ ψυχῆν.

25 «Καὶ ἀπήγγειλάς μοι σήμερον», φησίν, «ἃ ἐποίησάς μοι ἀγαθὰ, ὡς
ἀπέκλεισέ με Κύριος σήμερον εἰς τὰς χεῖράς σου, καὶ οὐκ ἀπέκτεινάς
με». Καὶ ἑτέραν αὐτῷ μαρτυρεῖ πάλιν ἀρετὴν, ὅτι εὐεργετήσας οὐκ ἐσί-
γησεν, οὐδ' ὑπερεῖδεν, ἀλλ' ἐλθὼν εἶπεν, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν τοῦτο
ποιῶν, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν διδάξαι, ὅτι
30 τῶν κηδεμόνων ἐστὶ καὶ προνοούντων, οὐ τῶν ἐπιβουλευόντων καὶ
πονηρευομένων. Τὸ γὰρ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας λέγειν ἐστίν, ὅπου τὸ κέρ-
δος ἔχει μέγιστον. Ὅταν γὰρ μηδεμιᾶς ὑποθέσεως οὐσης προσφέρῃ τις
αὐτὰς καὶ ἀνακηρύττη, τῶν ὄνειδιζόντων οὐδὲν ἄμεινον διακεῖσεται,

Γιατί γνώριζε, γνώριζε καλά, ὅτι ὄχι αὐτὸς ποὺ πάσχει τὰ κακά, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ τὰ κάνει, εἶναι ἄξιος δακρύων καὶ θρήνων, ἐπειδὴ παραβλάπτει τὸν ἑαυτό του. Γι' αὐτὸ καὶ ἔκανε μακροσκελῆ ἀπολογία πρὸς αὐτὸν καὶ δὲν ἀπομακρύνθηκε, μέχρι ποὺ τὸν ἔκανε κι αὐτὸν νὰ ἀπολογηθεῖ μὲ δάκρυα καὶ θρήνους. Γιατί, ἀφοῦ θρήνησε μεγαλόφωνα καὶ ἔβγαλε διαπεραστικὲς φωνές καὶ ἔκλαψε δυνατά, ἄκουσε τί εἶπε· «εἶσαι δίκαιος περισσότερο ἀπὸ μένα, γιατί, ἐνῶ σὺ μοῦ ἔκανες καλά, ἐγὼ σοῦ ἀνταπέδωσα κακά»¹⁸. Βλέπεις πῶς καὶ τῆ δική του κακία κατηγορεῖ καὶ τὴν ἀρετὴ τοῦ δικαίου τὴν ἐξυμνεῖ, καὶ χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν ἀναγκάζει ἀπολογεῖται:

Αὐτὸ κάνε καὶ σὺ. Ὅταν συλλάβεις τὸν ἐχθρό, νὰ μὴν τὸν κατηγορήσεις, ἀλλὰ ἀπολογήσου, γιὰ νὰ κάνεις ἐκεῖνον νὰ κατηγορήσει τὸν ἑαυτό του. Γιατί, ἂν τὸν κατηγορήσουμε ἐμεῖς, γίνεται χειρότερος, ἐνῶ ἂν ἀπολογηθοῦμε, ἀπὸ ντροπὴ γιὰ τὴν καλωσύνη μας θὰ κατηγορήσει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του. Ἔτσι καὶ ὁ ἔλεγχος γίνεται ἀνυποψίαστα καὶ ἐκεῖνος ἀπαλλάσσεται ἀπὸ κάθε κακία. Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν ἔγινε καὶ ἐδῶ, καὶ αὐτὸς ποὺ ἀδίκησε κατηγορεῖ μὲ μεγάλη ὀρμή, ἐνῶ ὁ ἀδικημένος σιωπᾷ. Γιατί δὲν εἶπε ἀπλῶς, 'μοῦ ἔκανες ἀγαθὰ', ἀλλὰ «μοῦ ἀνταπέδωσες ἀγαθὰ» δηλαδή, ἀντὶ τῆς ἐπιβουλῆς, ἀντὶ τῆς σφαγῆς, ἀντὶ τῶν μυριῶν ἐκείνων κακῶν, μὲ ἀντάμειψες μὲ μεγάλες εὐεργεσίες. Ἐνῶ ἐγὼ οὔτε καὶ ἔτσι ἔγινα καλύτερος, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς εὐεργεσίες ἐπέμεινα στὴν κακία· καὶ οὔτε ἔτσι ἄλλαξες, ἀλλὰ ἐξακολούθησες νὰ διατηρεῖς τὸν τρόπο σου καὶ νὰ μᾶς εὐεργετεῖς, ἂν καὶ σὲ ἐπιβουλεύοιουν. Πόσα στεφάνια δὲν θὰ ἄξιζε ὁ Δαβὶδ γιὰ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια; Γιατί, ἂν καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε τὸ στόμα τοῦ Σαοῦλ, ὅμως ἡ σοφία καὶ ἡ δεξιοτεχνία τοῦ Δαβὶδ τὰ φύτεψε βαθειὰ στὴν ψυχὴ ἐκείνου.

«Καὶ μοῦ ἀνήγγειλες σήμερα», λέει, «τὰ καλὰ ποὺ μοῦ ἔκανες, ὅτι μὲ ἔστειλε σήμερα ὁ Κύριος στὰ χέρια σου καὶ σὺ δὲν μὲ σκότωσες»¹⁸. Καὶ ἄλλη πάλι ἀρετὴ τοῦ μαρτυρεῖ, ὅτι δηλαδή δὲν ἔπαυσε νὰ τὸν εὐεργετεῖ, οὔτε τὸν περιφρόνησε, ἀλλὰ ἤρθε καὶ τοῦ εἶπε, χωρὶς αὐτὸ νὰ τὸ κάνει γιὰ ἐπίδειξη, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξει καὶ νὰ διδάξει μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅτι εἶναι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὸν φροντίζουν καὶ ἐνδιαφέρονται γι' αὐτόν, καὶ ὄχι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὸν ἐπιβουλεύονται καὶ σκέφτονται κακὰ ἐναντίον του. Γιατί τὸ νὰ λὲς τὶς δικές σου εὐεργεσίες ἐπιτρέπεται ἐκεῖ ποὺ τὸ κέρδος εἶναι πολὺ μεγάλο. Διότι ὅταν, χωρὶς νὰ ὑπάρχει κανένας λόγος, τὶς διαδίδει κανεὶς αὐτὲς καὶ τὶς δια-

ὅταν δὲ βουλόμενος πείσαι τὸν διεφθαρμένον καὶ πονηρὰν περὶ αὐτοῦ πρόληψιν ἔχοντα τοῦτο ποιῇ, κηδεμῶν ἐστὶ καὶ εὐεργέτης, ὅπερ οὖν καὶ ὁ Δαυῖδ ἐποίησεν, οὐ τῆς παρ' αὐτοῦ δόξης ἐρῶν, ἀλλὰ τὸν ἐρριζωμένον ἐν αὐτῷ θυμὸν ἀνασπάσαι βουλόμενος. Καὶ διὰ τοῦτο γοῦν αὐτὸν 5 ἐπήνεσεν, ὅτι καὶ εὐεργέτησε καὶ τὴν εὐεργεσίαν εἶπεν.

Εἶτα, ζητῶν ἀμοιβὴν καὶ οὐδεμίαν ἔχων τῶν γεγενημένων ἴσῃν εὐρεῖν, τὸν Θεὸν αὐτὸν αὐτῷ δίδωσιν ὀφειλέτην, οὕτωςί λέγων· «ὅτι, εἰ εὔροι τις τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ ἐν θλίψει καὶ ἐκπέμψει αὐτὸν ἐν ὁδῷ ἀγαθῇ, καὶ Κύριος ἀνταποδοῖ αὐτῷ ἀγαθὰ, καθὼς πεποίηκας σὺ σήμερον». Τί 10 γὰρ καὶ εἶχεν ἄξιον ἀποδοῦναι τῶν εὐεργεσιῶν, εἰ καὶ βασιλείαν ἔδωκε καὶ τὰς πόλεις ἀπάσας; Οὐ γὰρ πόλεις ἀπλῶς καὶ βασιλείαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν αὐτῷ τὴν ψυχὴν ἐχαρίσατο ὁ Δαυῖδ, οὗτος δὲ ψυχὴν ἀντιδοῦναι ἑτέραν οὐκ εἶχε. Διὰ τοῦτο αὐτὸν τῷ Θεῷ παραπέμπει καὶ ταῖς ἐκεῖθεν γεραίρει ἀμοιβαίς, τοῦτόν τ' ἐπαινῶν καὶ παιδεύων ἅπαντας, ὅτι τότε 15 μείζους ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ κείσονται αἱ ἀντιδόσεις, ὅταν μυρία τοὺς ἐχθροὺς ἀγαθὰ ποιήσαντες, τὰ ἐναντία ἀπολάβωμεν. Εἶτά φησιν, ὅτι «ἰδοὺ ἐγὼ γινώσκω, ὅτι βασιλεύων βασιλεύσεις, καὶ στήσεται ἡ βασιλεία Ἰσραὴλ ἐν χειρὶ σου. Καὶ νῦν ὁμοσόν μοι κατὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα μὴ ἐξολοθρευθῆς τὸ σπέρμα μου ὀπίσω μου, καὶ μὴ ἀφανίσῃς τὸ ὄνομα 20 μου ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός μου». Καὶ πόθεν γινώσκεις, εἶπέ μοι, τοῦτο; Παρὰ σοὶ τὰ στρατόπεδα, παρὰ σοὶ τὰ χρήματα, τὰ ὄπλα, αἱ πόλεις, οἱ ἵπποι, οἱ στρατιῶται, ἅπαντα τῆς βασιλικῆς παρασκευῆς ἢ δύνამις, οὗτος δὲ ἔρημος καὶ γυμνός, ἄπολις καὶ ἀνέστιος, ἄοικος. Πόθεν οὖν ταῦτα λέγεις, εἶπέ μοι; Ἀπ' αὐτοῦ μὲν οὖν τοῦ τρόπου. Οὐ γὰρ ἂν ὁ γυ- 25 μνός καὶ ἄοπλος καὶ ἔρημος ἐμοῦ τοῦ καθωπλισμένου καὶ τοσαύτην περιβεβλημένου δύναμιν περιεγένετο, εἰ μὴ τὸν Θεὸν εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, ὁ δὲ τὸν Θεὸν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ, πάντων ἐστὶν ἰσχυρότερος. Εἶδες οἷα φιλοσοφεῖ μετὰ τὴν ἐπιβουλήν ὁ Σαούλ; εἶδες πῶς δυνατόν ἅπασαν ἀποπτύσαι πονηρίαν καὶ μεταβαλέσθαι καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἐπανελθεῖν; 30 Μὴ τοίνυν καταρραθιμῶμεν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας. Κἂν γὰρ πρὸς αὐτὰ κατενεχθῶμεν τῆς κακίας τὰ βάραθρα, δυνατόν ἑαυτοὺς ἀνακτήσασθαι πάλιν, καὶ γενέσθαι βελτίους, καὶ πᾶσαν ἀποθέσθαι κακίαν. θ'. Εἶτα τί φησιν; «Ὅμοσόν μοι κατὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα μὴ ἐξολο-

κηρύττει, δὲν φέρεται καθόλου καλύτερα ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ βρίζουν. Ἐνῶ ὅταν θέλει νὰ πείσει τὸν διεστραμμένο καὶ τὸ κάνει αὐτὸ ἔχοντας κακὴ γι' αὐτὸν προκατάληψη, τότε εἶναι κηδεμόνας καὶ εὐεργέτης του. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανε καὶ ὁ Δαβίδ, γιατί δὲν ἐπιζητοῦσε νὰ δοξασθεῖ ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ ἤθελε νὰ βγάλει τὸ θυμὸ ποὺ ἦταν ριζωμένος μέσα του. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν ἐπήνεσε γιὰ τὴν εὐεργεσία ποὺ τοῦ ἔκανε καὶ ἀνέφερε καὶ τὴν εὐεργεσία.

Ἔπειτα, ἀναζητώντας ἀμοιβὴ καὶ μὴ μπορώντας νὰ βρεῖ καμμιά ἰσάζια πρὸς αὐτὰ ποὺ ἔχουν γίνει, τοῦ δίνει ὀφειλέτη τὸ Θεό, λέγοντας τὰ ἐξῆς: «ἐὰν κάποιος βρεῖ τὸν ἐχθρὸ του θλιμμένο καὶ τὸν στείλει σὲ δρόμο καλὸ, ὅπως ἔκανες ἐσὺ σήμερα, ὁ Κύριος θὰ τοῦ ἀνταποδώσει ἀγαθὰ»²⁰. Τί ἀντάξιο δηλαδὴ εἶχε νὰ δώσει γιὰ τὶς εὐεργεσίες, ἔστω καὶ ἂν τοῦ ἔδινε τὴ βασιλεία καὶ ὅλες τὶς πόλεις; Γιατὶ ὄχι μόνο τὶς πόλεις καὶ τὴ βασιλεία, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴ ζωὴ του τοῦ εἶχε χαρίσει ὁ Δαβίδ· καὶ αὐτὸς δὲν εἶχε ἄλλη ζωὴ γιὰ νὰ τοῦ τὴν ἀνταποδώσει. Γι' αὐτὸ τὸν παραπέμπει στὸ Θεὸ καὶ τὸν ἐγκωμιάζει μὲ τὶς ἀμοιβὲς ποὺ θὰ ἔχει ἀπὸ ἐκεῖ, ἐπαινώντας αὐτόν καὶ διδάσκοντας ὅλους, ὅτι τότε θὰ εἶναι μεγαλύτερες οἱ ἀνταποδόσεις ἀπὸ τὸ Θεό, ὅταν, κάνοντας μύρια καλὰ στοὺς ἐχθροὺς μας, ἀπολαύσουμε τὰ ἀντίθετα. Ἔπειτα λέει: «ἐγὼ βέβαια γνωρίζω ὅτι θὰ βασιλεύσεις καὶ θὰ ἀναδειχθεῖ ἡ βασιλεία τοῦ Ἰσραὴλ στὰ χέρια σου. Καὶ τώρα ὀρκίσου σὲ μένα στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, ὅτι δὲ θὰ ἐξολοθρεύσεις τὸ ὄνομά μου ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα μου»²¹. Καὶ ἀπὸ ποῦ τὸ γνωρίζεις, πές μου, αὐτό; Σὲ σένα βρίσκονται τὰ στρατόπεδα, τὰ χρήματα, τὰ ὄπλα, τὰ ἄλογα, οἱ στρατιῶτες, ὅλη ἡ δύναμη τῆς βασιλικῆς προετοιμασίας, ἐνῶ αὐτὸς εἶναι ἔρημος καὶ γυμνός, χωρὶς πόλη καὶ ἐστία, χωρὶς σπίτι. Ἄπὸ ποῦ, πές μου, τὰ συμπεραίνεις αὐτὰ ποὺ λές; Ἄπὸ αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν ἐνέργειά του. Γιατὶ αὐτὸς ὁ γυμνὸς καὶ ἄοπλος καὶ ἔρημος δὲν θὰ μπορούσε νὰ νικήσει ἐμένα τὸν καλὰ ὀπλισμένο καὶ μὲ τόση δύναμη, ἂν δὲν εἶχε μαζί του τὸ Θεό, καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὸ Θεὸ μαζί του, εἶναι πιὸ ἰσχυρὸς ἀπὸ ὅλους. Εἶδες τί πράγματα σκέφτεται μετὰ τὴν ἐπιβουλή του ὁ Σαούλ; εἶδες πῶς εἶναι δυνατό νὰ ἀποστραφεῖ ὅλη τὴν κακία του καὶ νὰ μεταβληθεῖ καὶ νὰ ἐπανεέλθει στὸ καλύτερο; Ἄς μὴ παραμελοῦμε λοιπὸν τελείως τὴ σωτηρία μας. Γιατὶ, καὶ ἂν ἀκόμα κατεβοῦμε στὰ ἴδια τὰ βάραθρα τῆς κακίας, εἶναι δυνατό νὰ ἀνακτήσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ νὰ γίνουμε καλύτεροι καὶ νὰ ἀποβάλλουμε κάθε κακία.

9. Ἔπειτα τί λέει: «ὀρκίσου μου στὸν Κύριο, ὅτι δὲ θὰ ἐξολοθρεύ-

θρέσης τὸ σπέρμα μου ὀπίσω μου, καὶ μὴ ἀφανίσῃς τὸ ὄνομά μου ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς μου». Δέησιν ὁ βασιλεὺς τῷ ἰδιώτῃ προσάγει καὶ ἰκετηρίαν τίθησι ὁ τὸ διάδημα περικείμενος, ὑπὲρ τῶν παίδων τῶν ἑαυτοῦ παρακαλῶν τὸν φυγάδα. Καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Δαυῖδ ἀρετῆς τεκμήριον, τὸ περὶ τῶν τοιοῦτων θαρρῆσαι τὸν ἐχθρόν. Εἰ δ' ὄρκον ἀπαιτεῖ, οὐκ ἀπιστῶν τῷ τρόπῳ τοῦ Δαυῖδ, ἀλλ' ἐννοῶν ὅσα εἰς αὐτὸν εἰργάσατο κακά. « Ὅμοσόν μοι, μὴ ἀφανίσει τὸ σπέρμα μου ὀπίσω μου». Ἐπιτροπον τὸν πολέμιον καταλιμπάνει τῶν ἑαυτοῦ παίδων καὶ ταῖς ἐκείνου χερσὶν ἐντίθησι τὰ ἔκγονα, μονονουχὶ τῆς δεξιᾶς αὐτῶν λαβόμενος 10 διὰ τῶν ρημάτων τούτων καὶ τὸν Θεὸν μεσίτην εἰσάγων.

Τί οὖν ὁ Δαυῖδ; ἼΑρα κἄν μικρὸν εἰρωνεύσατο πρὸς ταῦτα; Οὐδαμῶς· ἀλλ' εὐθέως ἐπένευσε καὶ τὴν χάριν ἔδωκε· καὶ τελευτήσαντος τοῦ Σαοῦλ, οὐ μόνον οὐκ ἀπέκτεινεν, ἀλλὰ καὶ πλεον, ὧν ὠμολόγησε, τότε παρέσχε. Τὸν γὰρ ἔκγονον τὸν τούτου, χωλὸν ὄντα καὶ πεπρωμένον 15 τὸ σκέλος, εἰς τὴν οἰκίαν εἰσήγαγε τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ὁμοτρέπεζον ἐποίησε καὶ τῆς μεγίστης ἠξίωσε τιμῆς· καὶ οὐκ ἠρυθρία, οὐδ' ἐνεκαλύπτετο, οὐδὲ τὴν τράπεζαν ἐνόμιζε κατασχυνοθῆναι τὴν βασιλικὴν τῇ πηρώσει τοῦ παιδός, ἀλλ' ἐνεκαλλωπίζετο καὶ ἐνηβρύνετο μᾶλλον. Καὶ γὰρ ἕκαστος τῶν συνδειπνούντων αὐτῷ, μεγάλην φιλοσοφίας διδασκα- 20 λίαν λαμβάνων ἀπῆι. Ὅρων γὰρ τὸν ἔκγονον τοῦ Σαοῦλ, τοῦ τοσαῦτα κακά εἰργασαμένου τὸν Δαυῖδ, τοσαύτης ἀπολαύοντα παρ' αὐτῷ τιμῆς, εἰ καὶ πάντων θηρίων ἀγριώτερος ἦν, αἰσχυρόμενος καὶ ἐρυθρίων πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐχθροὺς ἐσπένδετο. Καίτοι εἰ καὶ ἐτέρωθεν αὐτῷ τροφὴν ἐπέταξε καὶ σιτηρέσιον ὥρισε τεταγμένον πολὺ, μέγα ἦν, τὸ δὲ καὶ εἰς 25 αὐτὴν αὐτὸν ἀγαγεῖν τὴν τράπεζαν ὑπερβολὴν ἔχει φιλοσοφίας. Ἴστε γὰρ δήπου, ὡς οὐ σφόδρα εὐπορον ἐχθρῶν παῖδας φιλεῖν. Τί λέγω φιλεῖν; Μὴ μισεῖν μὲν οὖν, μηδ' ἐλαύνειν. Πολλοὶ γοῦν καὶ τελευτησάντων τῶν ἐχθρῶν εἰς τοὺς παῖδας τοὺς ἐκείνων τὴν πρὸς ἐκείνους ἀφῆκαν ὀργήν. Ἀλλ' οὐχ ὁ γενναῖος οὗτος, ἀλλὰ καὶ ζῶντα τὸν πολέμιον 30 διετήρησε, καὶ ἀπελθόντος ἐκείνου, τὴν περὶ ἐκείνου εὐνοίαν εἰς τοὺς παῖδας ἐνεδείξατο. Τί τῆς τραπέζης τῆς ἐκείνου ἀγιώτερον, ἢ ἐχθροῦ παῖδες ἐκύκλουν καὶ ἐχθροῦ σφαγέως; τί τῆς εὐωχίας ἐκείνης πνευματικώτερον, ἐν ἧ' τοσαῦται ἔβρυνον εὐλογίαι; Ἀγγέλου μᾶλλον, ἢ ἀνθρώ-

22. Β' Βασ. 9,1-13. Πρόκειται γὰρ τὸν γιὸ τοῦ Ἰωανᾶθ ποῦ τὸ ὄνομά του ἦταν Μεμφιβοσθέ.

σεις τοὺς ἀπογόνους μου μετὰ ἀπὸ μένα, καὶ δὲν θὰ ἐξαφανίσεις τὸ ὄνομά μου ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα μου». Κάνει παράκληση ὁ βασιλιάς στὸν ἰδιώτη καὶ καταθέτει αἴτηση, αὐτὸς ποὺ φορεῖ τὸ βασιλικὸ διάδημα, παρακαλώντας τὸν φυγάδα γιὰ τὰ παιδιά του. Καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τῆς ἀρετῆς τοῦ Δαβίδ, τὸ ὅτι ὁ ἐχθρὸς πῆρε τὸ θάρρος νὰ τοῦ μιλήσει γι' αὐτά. Ἐὰν ἀπαιτεῖ ὄρκο, δὲν τὸ κάνει ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἐμπιστοσύνη στὴ συμπεριφορὰ τοῦ Δαβίδ, ἀλλὰ, σκεπτόμενος ὅσα κακὰ ἔκανε εἰς βάρος του. «Ὁρκίσου μου ὅτι δὲ θὰ ἐξαφανίσεις τοὺς ἀπογόνους μου μετὰ ἀπὸ μένα». Ἀφήνει ἐπίτροπο τῶν παιδιῶν του τὸν ἐχθρὸ του καὶ ἐναποθέτει στὰ χέρια ἐκείνου τὰ ἐγγόνια του, παίρνοντάς τα κατὰ κάποιο τρόπο ἀπὸ τὸ χέρι μὲ τὰ λόγια αὐτά, καὶ βάζοντας ἐγγυητὴ τὸ Θεό.

Τί κάνει τότε ὁ Δαβίδ; Μήπως ἔστω καὶ γιὰ λίγο τὸν εἰρωνεύτηκε γι' αὐτά; Καθόλου· ἀλλ' ἀμέσως συγκατένευσε καὶ ἔδωσε τὴ χάρη, καὶ ὅταν πέθανε ὁ Σαούλ, ὄχι μόνο δὲν τὰ σκότωσε, ἀλλὰ τότε ἀκριβῶς τοὺς ἔδωσε περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι εἶχε ὑποσχεθεῖ. Γιατὶ τὸν ἐγγονό του, ποὺ ἦταν κουτσὸς μὲ ἀκρωτηριασμένο τὸ ἕνα σκέλος του²², τὸν πῆρε στὸ σπίτι του καὶ τὸν ἔκανε ὁμοτράπεζο καὶ τὸν ἐτίμησε μὲ τὸ μεγαλύτερο ἀξίωμα· καὶ οὔτε ντρεπόταν, οὔτε ἀπέκρυπτε τὰ αἰσθήματά του, οὔτε θεωροῦσε ὅτι προσβαλλόταν τὸ βασιλικὸ τραπέζι μὲ τὴν ἀναπηρία τοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον καυχῶταν καὶ καμάρωνε. Γιατὶ ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ συνδειπνοῦσαν μαζί του ἔφευγε παίρνοντας ἕνα μεγάλο μάθημα ἀνεξικακίας. Βλέποντας δηλαδὴ τὸν ἐγγονὸ τοῦ Σαούλ, ὁ ὁποῖος τόσα κακὰ εἶχε κάνει στὸ Δαβίδ, νὰ ἔχει τόσες τιμές, καὶ ἂν ἀκόμα ἦταν πιὸ ἄγριος ἀπ' ὅλα τὰ θηρία, ντροπιασμένος καὶ κατακόκκινος συμβιβαζόταν μὲ ὅλους τοὺς ἐχθρούς του. Ἄν καὶ βέβαια κι ἂν ἀκόμα διέταζε μὲ ἄλλο τρόπο νὰ τοῦ δίνουν νὰ τρώει, καὶ ὄριζε καθορισμένη ἄφθονη τροφή, θὰ ἦταν μεγάλο αὐτό· ὅμως τὸ ὅτι τὸν δέχθηκε στὸ ἴδιο τραπέζι, ἔδειχνε ὑπερβολικὴ ἀνεξικακία. Γιατὶ βέβαια γνωρίζετε ὅτι ἕνας εὐπορος δὲν ἀγαπᾷ πολὺ τὰ παιδιά τῶν ἐχθρῶν του. Τί λέω ἀγαπᾷ; Νὰ μὴ τὰ μισεῖ τουλάχιστον καὶ νὰ μὴ τὰ διώχνει. Πολλοὶ μάλιστα καὶ ὅταν πεθάνουν οἱ ἐχθροὶ τους μεταφέρουν στὰ παιδιά τους τὴν ὀργή τους γιὰ ἐκείνους. Δὲν τὸ ἔκανε ὅμως αὐτὸς ὁ γενναῖος, ἀλλὰ καὶ ὅταν ζοῦσε ὁ ἐχθρὸς τὴν κράτησε, καὶ ὅταν ἐκεῖνος ἔφυγε, τὴν εὐνοία του γιὰ κεῖνον τὴν ἔδειξε στὰ παιδιά του. Τί πιὸ ἅγιο ἀπὸ τὸ τραπέζι ἐκείνου, ποὺ τὸ περικύκλωναν τὰ παιδιά τοῦ ἐχθροῦ, καὶ μάλιστα ἐχθροῦ σφαγέα; Τί πιὸ πνευματικὸ ἀπὸ τὴν εὐωχία ἐκείνη, στὴν

που συγκροτοῦντος ἦν. Τὸ γὰρ ἀσπάζεσθαι καὶ φιλεῖν τοὺς παῖδας τοῦ μυριάκις αὐτὸν ἀνελεῖν ἐπιχειρήσαντος, καὶ οὕτω τὴν ζωὴν καταλύσαντος, εἰς ἐκεῖνον αὐτὸν τελεῖν ποιεῖ τὸν χορόν.

Τοῦτο καὶ σὺ ποιήσον, ἀγαπητέ, καὶ ζώντων καὶ τελευτώντων
 5 τῶν ἐχθρῶν τοὺς παῖδας θεραπεύων· ζώντων μὲν, ἵνα τῷ τρόπῳ
 τούτῳ καταλλάξης αὐτῶν τοὺς πατέρας, ἀπελθόντων δὲ τοὺς παῖδας
 θεραπεύων, ἵνα παρὰ τοῦ Θεοῦ πολλὴν ἐπισπάσῃ τὴν εὐνοίαν καὶ μυ-
 ρίους ἀναδήσῃ στεφάνους καὶ μυρίας δέξῃ παρὰ πάντων εὐχάς, οὐχί
 τῶν εὖ πασχόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀρώντων. Τοῦτό σοι κατ'
 10 ἐκείνην προσθήσεται τὴν ἡμέραν καὶ μεγάλοι συνήγοροί σου εἰ εὐεργε-
 τηθέντες ἐχθροὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως ἔσονται, καὶ πολλὰ
 διαλύσῃ τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ ἀπαιτήσεις τὸν μισθόν. Κἂν μυρία πε-
 πλημμεληκῶς ἦς, τὴν εὐχὴν ἐκείνην προτεινόμενος τὴν λέγουσαν,
 «ἄφετε τοῖς ἐχθροῖς ὑμῶν, καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει ὑμῖν τὰ παρα-
 15 πτώματα ὑμῶν», μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας τὴν ἄφεσιν λήψῃ τῶν
 ἡμαρτημένων ἀπάντων, καὶ ἐνταῦθα δὲ μετὰ χρηστῆς βιώσεως τῆς ἐλπί-
 δος καὶ πάντας ἔξεις εὐνοϊκῶς πρὸς σὲ διακειμένους. Οἱ γὰρ ὀρώντες
 ὅτι τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἐκείνων παῖδας οὕτω φιλεῖς, πῶς οὐχ αἰρή-
 σονται φίλοι γενέσθαι καὶ ἐπιτήδειοι καὶ πάνθ' ὑπὲρ σοῦ καὶ ποιῆσαι
 20 καὶ παθεῖν; Ὅταν οὖν τοσαύτης μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς εὐνοίας ἀπο-
 λαύῃς, οὕτω δὲ πάντας ἔχῃς τάγαθά σοι συνευχομένους ἅπαντα, τίνος
 αἰσθήσῃ λυπηροῦ, τίνων δ' οὐ βιώσεις μακαριώτερον βίον;

Ταῦτα μὴ ἐνταῦθα θαυμάζωμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξεληθόντες φυ-
 λάττωμεν, καὶ περιελθόντες καὶ διερευνησάμενοι τοὺς ἐχθροὺς ἔκα-
 25 στος τοὺς ἑαυτοῦ, καταλλάζωμεν ἡμῖν ἑαυτοῖς καὶ φίλους ποιήσωμεν
 γνησίους. Κἂν ἀπολογήσασθαι δέῃ καὶ συγγνώμην αἰτῆσαι παρ' ἐκεί-
 νων, μὴ παραιτώμεθα, κἂν αὐτοὶ ὤμεν ἡδικημένοι. Οὕτω μείζων ἡμῖν
 ὁ μισθός, οὕτω πλείων ἡ παρρησία, οὕτω τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν
 ἐπιτευξόμεθα πάντως, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 30 σοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος,
 τιμὴ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅποια ὑπῆρχαν τόσες πολλές εὐλογίες; Ἦταν σὰν νὰ τὸ ἐτοίμαζε ἄγγελος καὶ ὄχι ἄνθρωπος. Γιατί, τὸ νὰ ἀσπάζεται καὶ νὰ φιλᾷ τὰ πόδια ἐκείνου πού μύριες φορές ἐπιχείρησε νὰ τὸν σκοτώσει, καὶ νὰ τελειώσει ἔτσι τὴ ζωὴ του, τὸν κατατάσσει σ' ἐκείνη τὴ χορεία.

Αὐτὸ κάνε καὶ σύ, ἀγαπητέ μου, φροντίζοντας τὰ παιδιά τῶν ἐχθρῶν σου καὶ ὅταν αὐτοὶ ζοῦν καὶ ὅταν πεθάνουν. Ὅταν ζοῦν, ὥστε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ συμφιλιώσεις τοὺς πατέρες τους· ὅταν πάλι πεθάνουν νὰ φροντίζεις γιὰ τὰ παιδιά τους, γιὰ νὰ ἀποσπάσεις μεγάλη εὖνοια ἀπὸ τὸ Θεό, νὰ φορέσεις μύρια στεφάνια καὶ νὰ δεχθεῖς μύριες εὐχὲς ἀπὸ ὅλους, ὄχι μόνο τοὺς εὐεργετούμενους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς πού σὲ βλέπουν. Αὐτὸ θὰ σὲ στήσει μπροστὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, καὶ θὰ γίνουν μεγάλοι συνήγοροί σου οἱ ἐχθροὶ πού εὐεργετήθηκαν τὸν καιρὸ τῆς κρίσεως, καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά σου θὰ διαγράψεις καὶ θὰ ἀπαιτήσεις τὴν ἀμοιβή. Καὶ ἂν ἀκόμα ἔχεις κάνει μύρια πλημμελήματα, κάνοντας τὴν προσευχὴ ἐκείνη πού λέει, «συγχωρήστε τοὺς ἐχθρούς σας καὶ ὁ Πατέρας σας θὰ συγχωρήσει τὰ παραπτώματα τὰ δικά σας»²³, θὰ πάρεις μὲ πολλὴ παρρησία τὴ συγχώρηση ὅλων τῶν ἁμαρτημάτων σου, καὶ ἐδῶ ὅμως θὰ ζήσεις μὲ τὴν καλὴ ἐλπίδα καὶ θὰ κάνεις ὅλους νὰ φέρονται ἀπέναντί σου φιλικά. Διότι ὅσοι βλέπουν ὅτι καὶ τὰ παιδιά τους τὰ ἀγαπᾷ τόσο πολὺ, πῶς δὲν θὰ προτιμήσουν νὰ γίνουν φίλοι καὶ εὐνοϊκοὶ ἀπέναντί σου καὶ νὰ κάνουν καὶ νὰ ὑποστοῦν τὰ πάντα γιὰ σένα; Ὅταν λοιπὸν ἔχεις τόση εὖνοια ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἔχεις ὅλους νὰ σοῦ εὐχονται ὅλα τὰ ἀγαθὰ, ποιά στενοχώρια θὰ αισθανθεῖς ἀπὸ ποιούς δὲ θὰ ζήσεις πιὸ εὐτυχισμένη ζωὴ;

Αὐτὰ ἄς μὴ τὰ θαυμάζουμε ἐδῶ μονό, ἀλλὰ καὶ ὅταν βγοῦμε ἔξω νὰ τὰ τηροῦμε καὶ ἀφοῦ ψάξουμε καὶ βροῦμε ὁ καθένας τοὺς ἐχθρούς του, νὰ τοὺς συμφιλιώσουμε μαζί μας καὶ νὰ τοὺς κάνουμε φίλους ἀληθινούς. Καὶ ἂν χρειαστεῖ νὰ ἀπολογηθοῦμε καὶ νὰ ζητήσουμε συγγνώμη ἀπ' ἐκείνους, νὰ μὴ παραιτηθοῦμε, ἔστω καὶ ἂν εἴμαστε ἀδικημένοι. Ἔτσι θὰ εἶναι μεγαλύτερη ἢ ἀνταμοιβή μας, ἔτσι θὰ εἶναι περισσότερη ἢ παρρησία μας, ἔτσι θὰ ἐπιτύχουμε ὅπωςδήποτε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὅποιο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΔΑΥΙΔ ΤΟ ΛΕΓΟΝ

«Μὴ φοβοῦ ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ», καὶ περὶ φιλοξενίας.

α. Ἡδὴ μὲν γηπόνω τὸ ἄροτρον ἐλκύσαι εἰς καθαρισμόν τῆς ἀρούρας καὶ τὴν αὐλακα ἀνατεμεῖν καὶ τὰς ἀκάνθας ἀνασπάσαι, καὶ οὕτω τὰ σπέρματα καταβαλεῖν, ἀκάνθης οὐκ οὔσης τῆς λυμαιομένης τὸν σπόρον, πολὺ δὲ ἥδιον τῶ λέγοντι, ὅταν εἰς ἀκοὴν καταβάλλῃ τὰ θεῖα νοήματα θόρυβον οὐκ ἔχουσαν. Διὰ δὴ τοῦτο μετὰ ἡδονῆς ἀπτόμεθα τὸν λόγον, ὅτι τὴν ἄρουραν ταύτην ἐκκεκαθαυμένην ὀρώμεν. Εἰ γὰρ καὶ τὴν διάνοιαν ὑμῶν οὐ βλέπομεν, ἀλλὰ τὰ ὄμματα ὑμῶν διηνοιγμένα καὶ προανεστηκυῖα ἡ ἀκοὴ σημεῖά μοι δίδωσι τῆς ἐνδοθεν γαλήνης. Εἰς μὲν γὰρ τὸ συνειδὸς ὑμῶν ἐσελθεῖν οὐ δύναμαι, τὰ δὲ ὄμματα ἐστηκότα καὶ 10 μετέωρα γινόμενα φωνὴν ἀφήσιν, ὅτι θόρυβος οὐδεὶς ἐνδον ἐστίν, ἀλλὰ μᾶλλον βοᾶτε μετὰ προθυμίας· κατάβαλλε τὰ σπέρματα, ὑποδεχόμεθα ὅπερ ἂν καταβάλλῃς, διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ καρποῦ· πᾶσαν γὰρ φροντίδα βιωτικὴν ἐξεώσαμεν τῆς διανοίας. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ βαθυτέρων ἀεὶ ἄπτομαι νοημάτων, θαρρῶν τῇ εὐγενεῖα τῆς ἀρούρας. Οὐ γὰρ 15 δὴ σοφὸν διδάσκαλον ἢ Γραφὴ ζητεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ συνετὸν ἀκροατήν. Διὰ τοῦτο μακαρίζω μὲν ὑμᾶς, μακαρίζω δὲ καὶ ἑμαυτόν. «Μακάριος» γὰρ φησιν, «ὁ λέγων εἰς ὅτα ἀκουόντων», καί, «μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διῶντες τὴν δικαιοσύνην». Οὐκοῦν εἰς ὑμᾶς τοὺς μετὰ προθυμίας παραγενομένους καταβαλοῦμεν τὰ νοήματα. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι 20 πάντες νῦν ἐν ἀγοραῖς καὶ βιωτικαῖς φροντίσι κατασῆπονται, ὑμεῖς δέ, τῆς γῆς ὑψηλότεροι γινόμενοι, τὰ νοήματα νοερά δέχεσθε· κάκεῖνοι μὲν τῇ δούλῃ δουλεύουσι, τῆς σαρκὸς ἐπιμελούμενοι, ὑμεῖς δὲ τὴν εὐγενῆ καὶ ἐλευθέραν ψυχὴν καλλωπίζοντες, διατηρεῖτε.

Ποῦ γὰρ διατρίβεις, ἄνθρωπε, νῦν; Ἐν ἀγορᾷ. Ἴνα τί συναγάγῃς; Βόρβορον καὶ πηλόν. Ἐλθέ, λάβε μύρον παρ' ἐμοῦ. Τί συνάγεις χρήματα ἀπολλύμενα, φιλαργυρίαν τὴν τύραννον, ἀρχὰς τὰς ἀπολλυμένας, πε-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΛΑΒΙΑ ΠΟΥ ΛΕΓΕΙ

«Μη φοβᾶσαι ὅταν πλουτίσει ὁ ἄνθρωπος ἢ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του»¹, καὶ περὶ φιλοξενίας.

1. Εἶναι εὐχάριστο στὸν γεωργὸ νὰ χρησιμοποιεῖ τὸ ἀλέτρι γιὰ νὰ καθαρίσει τὸ χωράφι, νὰ χαράξει τὸ αὐλάκι, νὰ ξερριζώσει τὰ ἀγκάθια καὶ νὰ σπείρει τοὺς σπόρους, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν ἀγκάθια ποὺ καταστρέφουν τὸ σπόρο, ὅμως ἀκόμα πιὸ εὐχάριστο εἶναι στὸν ὀμιλητῆ, ὅταν βάζει τὰ θεῖα νοήματα σὲ ἀκοή ποὺ δὲν ἔχει θόρυβο. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς μὲ εὐχαρίστηση ἀρχίζω τὸν λόγο, ἐπειδὴ βλέπω τὸ χωράφι αὐτὸ καθαρὸ. Γιατί, ἂν καὶ δὲν βλέπω τὴ σκέψη σας, ἀλλὰ τὰ ἀνοιγμένα μάτια σας καὶ τὰ τεντωμένα αὐτιά σας μοῦ δίνουν σημάδια τῆς ἐσωτερικῆς γαλήνης σας. Στὴ συνείδησή σας βέβαια δὲν μπορῶ νὰ μῶ, τὰ μάτια σας ὅμως στημένα καὶ ἀνοιχτὰ καθὼς εἶναι λένε ὅτι κανένας θόρυβος δὲν ὑπάρχει μέσα, ἀλλὰ μᾶλλον φωνάζετε μὲ προθυμία· ρίξε τὸν σπόρο, δεχόμαστε εὐχαρίστως ὅ,τι καὶ νὰ σπείρεις, ἐπειδὴ ἐλπίζουμε στὸν καρπὸ· γιατί ἔχουμε διώξει κάθε βιωτικὴ φροντίδα ἀπὸ τὴ σκέψη μας. Γι' αὐτὸ καὶ ἀρχίζω ὅλο καὶ πιὸ βαθειὰ νοήματα, παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τὴν εὐγένεια τοῦ χωραφιοῦ. Γιατί ἡ Γραφὴ δὲν ζητᾶ μόνο σοφὸ δάσκαλο, ἀλλὰ καὶ συνετὸ ἀκροατῆ. Γι' αὐτὸ μακαρίζω βέβαια ἐσᾶς, ἀλλὰ μακαρίζω καὶ τὸν ἑαυτὸ μου. Γιατί λέει, «εἶναι μακάριος αὐτὸς ποὺ μιλάει σὲ αὐτιά ἀνθρώπων ποὺ ἀκοῦνε»², καὶ «μακάριοι αὐτοὶ ποὺ πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴ δικαιοσύνη»³. Σὲ σᾶς λοιπόν, ποὺ μὲ προθυμία ἤρθατε, θὰ σπείρω τὰ θεῖα νοήματα. Γιατί οἱ ἄλλοι ὅλοι τώρα σαπίζουν μέσα στὶς ἀγορὲς καὶ στὶς βιωτικὲς φροντίδες, ἐνῶ ἐσεῖς, ἀφοῦ ἀνυψωθήκατε πιὸ πάνω ἀπὸ τὴ γῆ, δέχεστε νοερὰ τὰ νοήματα· καὶ ἐκεῖνοι βέβαια, φροντίζοντας γιὰ τὴ σάρκα, ὑπηρετοῦν τὴ δούλα, ἐνῶ ἐσεῖς συντηρεῖτε τὴν εὐγενικὴ καὶ ἐλεύθερη ψυχὴ, καλλωπίζοντάς την.

Ποῦ βρίσκεσαι, ἄνθρωπέ μου, τώρα; Στὴν ἀγορά; Γιὰ νὰ συγκεντρώσεις τί; Βοῦρκο καὶ πηλό. Ἔλα, πάρε μύρο ἀπὸ ἐμένα. Γιατί συγκεντρώνεις πράγματα ποὺ χάνονται, τὴν τυρανικὴ φιλαργυρία, ἀξιώ-

ριουσίαν τῶν βιωτικῶν φροντίδων. τὴν νῦν οὖσαν καὶ αὖριον οὐκ οὖσαν; Τί ὀρέπη τὰ ἄνθη καὶ ἀφίης τὸν καρπὸν; τί τρέχεις ὀπίσω τῆς σκιᾶς καὶ οὐ καταλαμβάνεις τὴν ἀλήθειαν; τί διώκεις τὰ ἀπολλύμενα καὶ οὐ ζητεῖς τὰ μένοντα; "Ὅτι «πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε· τὸ δὲ ῥῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα». Γέγονας εὐπορος χρήμασι; Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὴν ψυχὴν; Εὐπορώτερος χρήμασι καὶ πενέστερος τῇ ψυχῇ, κομᾶς τοῖς φύλλοις καὶ πένη τῷ καρπῷ. Τί ὄφελος; εἰπέ μοι. Ἔλαβες χρήματα, ἃ μέλλεις ἐνταῦθα καταλιμπάνειν· ἔλαβες ἀρχὴν, ἐξ ἧς ἐπιβουλή τίκτεται. Ἐλθέ, ἀπόλαυσον λόγων φιλοσόφων· δαπάνησόν σου τὰ ἀμαρτήματα, ἀνάλωσόν σου τὰ παρανομήματα, καθαρὸν σου ποίησον τὸ συνειδός, μετάρσιον ποίησον τὸν λογισμόν· γενοῦ ἄγγελος καὶ ἄνθρωπος. Κατάλιπε τῆς σαρκὸς τὴν φύσιν, καὶ λάβε κούφον τὸ πτερὸν τῆς ζωῆς, ἀπάλλαξον σαυτὸν τῶν ὄρατῶν, καὶ κρέμασον σεαυτὸν ἐν τοῖς ἀόρατοις. Ἀνέβα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, χόρευε μετὰ τῶν ἀγγέλων, παράστηθι τῷ βήματι τῷ ἄνω, τῷ ὑψηλῷ· κατάλιπε τὸν καπνὸν καὶ τὴν σκιὰν καὶ τὸν χόρτον καὶ τὴν ἀράχνην· οὐδὲ γὰρ ὄνομα οἶδα ἄξιον τῆς εὐτελείας ταύτης ἐπιθεῖναι. Ταῦτα δὲ λέγω καὶ λέγων οὐ παυσομαι. Ἐλθέ καὶ γενοῦ ἄνθρωπος, ἵνα μὴ ἐπιψεύδηται σου ἡ προσγορία τῆς φύσεως.

ἼΑρα συνήκατε τὸ λεχθὲν πρὸς ὑμᾶς; Ἄνθρωπός ἐστι, φησίν, ἀλλ' ἄνθρωπος μὲν τὸ ὄνομα πολλάκις, οὐκ ἄνθρωπος δὲ τὸ φρόνημα. Ὅταν γὰρ ἴδω σε ἀλόγως βιοῦντα, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ βοῦν; Ὅταν ἴδω σε ἀρπάζοντα, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ λύκον; Ὅταν ἴδω σε πορνεύοντα, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ χοῖρον; Ὅταν ἴδω σε δολερόν, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ ὄφιν; Ὅταν ἴδω σε ἰὸν ἔχοντα, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ ἀσπίδα; Ὅταν ἴδω σε ἀνόητον, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ ὄνον; Ὅταν ἴδω σε μοιχεύοντα, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ ἵππον Θηλυμανῆ; Ὅταν ἴδω σε ἀπειθῆ καὶ ἀσύνητον, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ λίθον; Ἐλαβες εὐγένειαν παρὰ τοῦ Θεοῦ, τί προδίδως τὴν ἀρετὴν τῆς φύσεως; Τί ποιεῖς; εἰπέ μοι. Ἐτεροὶ τέχνην ἔχουσιν ἄνθρωποι, τὰ ἄλογα, κατὰ τὸ ἐγκωροῦν, εἰς ἀνθρώπων εὐγένειαν μετατιθεῖναι· πιττακοὺς παιδεύουσι φωνῇ ἀνθρωπίνῃ φθέγγεσθαι καὶ τῇ τέχνῃ τὴν φύσιν βιάζονται· λέοντας ἡμέρους ἐργάζονται, διὰ τῆς

ματα πού χάνονται, περιουσία γεμάτη βιωτικές φροντίδες, ή οποία τώρα υπάρχει και αύριο δέν υπάρχει; Γιατί μαζεύεις τὰ λουλούδια και αφήνεις τόν καρπό; Γιατί τρέχεις πίσω από τή σκιά και δέν έπιζητείς τήν αλήθεια; Γιατί έπιδιώκεις αυτά πού χάνονται και δέν ζητᾶς αυτά πού μένουν; Γιατί, «κάθε σάρκα είναι χορτάρι, και κάθε άνθρωπινη δόξα μοιάζει με άνθος χορταριού. Ξηράθηκε τὸ χορτάρι και έπεσε τὸ άνθος· ενώ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου μένει αιώνια»⁴. "Έγινες πλούσιος σέ χρήματα; Και τί σχέση έχει αυτό με τήν ψυχή; Εἶσαι πλουσιότερος σέ χρήματα και φτωχότερος στήν ψυχή· εἶσαι γεμάτος φύλλα, και στερεῖσαι από καρπό. Πές μου, τί τὸ ὄφελος; Πῆρες χρήματα, τὰ οποία πρόκειται νά εγκαταλείψεις ἐδῶ· ανέλαβες ἐξουσία, από τήν οποία γεννιέται ή ἔχθρα. "Έλα, απόλαυσε λόγια φιλοσόφων· ξόδεψε τὰ ἀμαρτήματά σου, κατανάλωσε τὰ ἀνομήματά σου, καθάρισε τή συνείδησή σου, κάνε τὸ λογισμό σου ν' ἀνυψωθεῖ γίνε ἄγγελος και ἄνθρωπος. Έγκατάλειψε τή φύση τῆς σάρκας και πάρε τὰ ἀλαφρά φτερά τῆς ζωῆς, ἀπάλλαξε τὸν ἑαυτό σου από τὰ ὄρατά και κρέμασε τὸν ἑαυτό σου στὰ ἀόρατα. "Ανέβα στοὺς οὐρανοὺς, ψάλε μαζί με τοὺς ἄγγέλους, στάσου δίπλα στὸ οὐράνιο βῆμα, τὸ ψηλὸ· εγκατάλειψε τὸν καπνὸ και τή σκιά και τὸ χορτάρι και τήν ἀράχνη· γιατί δέ γνωρίζω ποιὸ ὄνομα νά δώσω σ' αυτά τὰ εὐτελῆ πράγματα. Αὐτὰ τὰ λέω και δέ θά παύσω νά τὰ λέω. "Έλα και γίνε ἄνθρωπος, γιά νά μὴ σέ ξεγελᾷ ή ὀνομασία τῆς φύσεως.

"Αραγε καταλάβατε αὐτὸ πού σᾶς λέχθηκε; Εἶναι ἄνθρωπος, λέει, ἀλλὰ πολλές φορές εἶναι ἄνθρωπος ὡς πρὸς τὸ ὄνομα, ὄχι ὅμως ἄνθρωπος και στὸ φρόνημα. Γιατί, ὅταν σέ βλέπω νά ζεῖς ἄλογα, πῶς νά σέ ὀνομάσω ἄνθρωπο και ὄχι βόδι; "Όταν σέ βλέπω νά ἀρπάζεις, πῶς νά σέ ὀνομάσω ἄνθρωπο και ὄχι λύκο; "Όταν σέ βλέπω νά πορνεύεις, πῶς νά σέ ὀνομάσω ἄνθρωπο και ὄχι γουρῦνι; "Όταν σέ βλέπω δόλιο, πῶς νά σέ ὀνομάσω ἄνθρωπο και ὄχι φίδι; "Όταν σέ βλέπω νά έχεις δηλητήριο, πῶς νά σέ ὀνομάσω ἄνθρωπο και ὄχι ἀσπίδα; "Όταν σέ βλέπω ἀνόητο, πῶς νά σέ ὀνομάσω ἄνθρωπο και ὄχι γαῖδαρο; "Όταν σέ βλέπω νά μοιχεύεις, πῶς νά σέ ὀνομάσω ἄνθρωπο και ὄχι ἵππο θηλυμανῆ; "Όταν σέ βλέπω ἀπειθαρχο και ἄμυαλο, πῶς νά σέ ὀνομάσω ἄνθρωπο και ὄχι πέτρα; "Έλαβες εὐγένεια από τὸ Θεό, γιατί προδίδεις τήν ἀρετὴ τῆς φύσεώς σου; Τί κάνεις; Πές μου. "Άλλοι ἄνθρωποι έχουν τὸν τρόπο νά μεταθέτουν, ὅσο εἶναι δυνατό, τὰ ἄλογα στήν εὐγένεια τῶν ἀνθρώπων· ἐκπαιδεύουν τοὺς παπαγάλους νά μιλοῦν με ἀνθρώπινῃ φωνῇ και με τήν τέχνη τους παραβιάζουν τή φύση· ἐξημερῶ-

ἀγορᾶς ἔλκοντες. Τὸν λέοντα ἡμερον ποιεῖς ζῶον ἀτιθάσσευτον, καὶ
 σαυτὸν λύκου ἀγριώτερον καθιστᾶς; Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι τῶν
 μὲν ἀλόγων ἕκαστον ἐν ἐλάττωμα ἔχει, ὁ λύκος εἰς τὸ ἀρπακτικόν, ὁ
 ὄφις εἰς τὸ δολερόν, ἡ ἀσπίς εἰς τὸ ἰῶδες· ἐπὶ δὲ ἀνθρώπου πονηροῦ
 5 οὐκ ἔνι τοῦτο. Οὐδὲ γὰρ ἐν ἐλάττωμα πολλάκις κέκτηται ὁ ἄνθρωπος,
 ἀλλὰ καὶ ἀρπακτικὸς γίνεται καὶ δολερὸς καὶ ἰώδης καὶ τὰς τῶν ἀλό-
 γων κακίας εἰς τὴν ἑαυτοῦ συνάγει ψυχὴν. Πῶς οὖν σε καλέσω ἄνθρω-
 πον, ὃς οὐκ ἔχεις τῆς βασιλείας τὸ σύνθημα, οὐκ ἔχεις τὸ διάδημα, οὐκ
 ἔχεις τὴν πορφύραν; «Ποιήσωμεν», φησὶν, «ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ
 10 ὁμοίωσιν ἡμετέραν». Ἐνόησον κατὰ τίνος εἰκόνα ἐγένου, ἄνθρωπε,
 καὶ μὴ κατενεχθῆς εἰς τὴν τῶν ἀλόγων εὐτέλειαν. Ἐὰν ἴδῃς βασιλέα
 πορφύραν ρίψαντα καὶ διάδημα καὶ μετὰ τῶν στρατιωτῶν συναγελαζό-
 μενον καὶ προδιδόντα τὴν ἀρχὴν τὴν ἑαυτοῦ, πῶς καλέσεις τὸν τοιοῦτον
 βασιλέα; Καὶ σὺ ἄνθρωπος εἶ. Μή μοι οὖν δεῖξῃς, ὅτι ψυχὴν ἀνθρώπου
 15 ἔχεις, ἀλλ' εἰ τὸ φρόνημα ἄνθρωπος εἶ. Ἄρχων εἶ τῶν ἀλόγων καὶ τῶν
 ἐν σοὶ ἀλόγων παθῶν δοῦλος ἐγένου;

β'. Καὶ πῶς γένωμαι ἄνθρωπος; φησὶν. Εἰ κρατεῖς τῶν λογισμῶν τῆς
 σαρκός, ἐκείνων τῶν ἀλόγων, εἰ ἐξέβαλες πορνείαν, εἰ ἐξέβαλες ἐπιθυ-
 μίαν χρημάτων ἄκαιρον, εἰ ἐξέβαλες τὴν πονηρὰν ἐκείνην τύραννον, εἰ
 20 καθαρὸν σαυτοῦ τὸ χωρίον εἰργάσω. Ἀλλὰ πῶς γίνῃ ἄνθρωπος; Ἐὰν
 ἔλθῃς ὧδε, ὅπου δημιουργοῦνται ἄνθρωποι. Ἐὰν λάβω σε ἵππον, ποιῶ
 σε ἄνθρωπον· ἐὰν λάβω σε λύκον, ποιῶ σε ἄνθρωπον· ἐὰν λάβω σε
 ὄφιν, ποιῶ σε ἄνθρωπον, οὐ μεταβάλλων τὴν φύσιν, ἀλλὰ μετατιθεῖς
 τὴν προαίρεσιν. Ἀλλὰ τί φησι; Τέκνα ἔχω, οἰκίας προϊσταμαι, γυναικὸς
 25 ἐπιμελοῦμαι, πενία κατέχομαι, ἐπὶ τὴν ἀναγκαίαν σπεύδω τροφήν.
 Σκήψεις ταῦτα καὶ προφάσεις. Εἰ μὲν γὰρ δι' ὄλου σε κατεῖχον ἐνταῦθα
 καὶ οὐδὲ μικρὰν καιροῦ ροπήν τοῖς ἔξω σε συνεχώρουν ἐκδιδόναι
 πράγμασιν, εἶχες ἂν ἀπολογήσασθαί μοι καὶ εἰπεῖν, ὅτι τέκνα ἔχω καὶ
 οἰκίας προϊσταμαι, καὶ καλῶς ἂν ταῦτα ἔλεγες· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε
 30 ταῦτα λέγειν ἐχρῆν. Ἰκανὸς γάρ σοι ὁ Θεὸς ἐνταῦθα ἀσχολουμένω
 πλείονος εὐπορίας τὰ σὰ πάντα διατυπῶσαι. Νῦν δὲ οὐδὲν τούτων σε
 ἀναγκάζω, οὐδὲ λέγω, 'Καθ' ἐκάστην ἡμέραν σχόλαζε', ἀλλὰ δεύ-
 τερον τῆς ἑβδομάδος. Τί βαρὺ, τί φορτικόν; Οὐδὲ ὄλην τὴν ἡμέραν,

νουν τὰ λιοντάρια καὶ τὰ σέρνουν μέσα στὴν ἀγορά. Ἐξημερώνεις τὸ λιοντάρι, πὺ εἶναι ζῶο ἀνυπότακτο, καὶ κάνεις τὸν ἑαυτὸ σου πιὸ ἄγριο καὶ ἀπὸ λύκο; Καὶ τὸ χειρότερο εἶναι ὅτι τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα ἔχει ἓνα ἐλάττωμα· ὁ λύκος τὴν ἀρπαγὴ, τὸ φίδι τὸ δόλο, ἡ ἀσπίδα τὸ δηλητήριον· στὸν πονηρὸ ὅμως ἄνθρωπο δὲν ὑπάρχει αὐτό. Γιατὶ δὲν ἔχει ἓνα μόνο ἐλάττωμα ὁ ἄνθρωπος πολλές φορές, ἀλλὰ καὶ ἄρπαγας γίνεται καὶ δόλιος καὶ φαρμακερὸς καὶ τὶς κακίες τῶν ἄλογων ζώων συγκεντρώνει στὴν ψυχὴ του. Πῶς λοιπὸν νὰ σὲ ὀνομάσω ἄνθρωπο, ἐσένα πὺ δὲν ἔχεις τὸ ἔμβλημα τῆς βασιλείας, δὲν ἔχεις τὸ διάδημα, δὲν ἔχεις τὴν πορφύρα; «Ἄς κάνουμε», λέει, «ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ ὁμοίωση»⁵. Σκέψου σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τίνος δημιουργήθηκες, καὶ μὴ ξεπέσεις στὴ κατωτερότητα τῶν ἄλογων ζώων. Ἐὰν δεῖς βασιλιὰ νὰ ἔχει ρίξει τὴν πορφύρα καὶ τὸ στέμμα του καὶ νὰ συναναστρέφεται τοὺς στρατιῶτες καὶ νὰ προδίδει τὴν ἐξουσία του, πῶς νὰ τὸν ὀνομάσεις βασιλιὰ; Καὶ σὺ ἄνθρωπος εἶσαι. Μὴ μοῦ δείχνεις ὅμως ὅτι ἔχεις ψυχὴ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ὅτι εἶσαι ἄνθρωπος στὸ φρόνημα. Εἶσαι ἄρχοντας τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ ἔγινες δοῦλος τῶν ἀλόγων παθῶν πὺ βρίσκονται μέσα σου;

2. Καὶ πῶς θὰ γίνω ἄνθρωπος, λέει; Ἐὰν συγκρατεῖς τοὺς λογισμοὺς τῆς σάρκας, ἐκεῖνους τοὺς ἀλόγους, ἐὰν ἀπέβαλες τὴν πορνεία, ἐὰν ἀπέβαλες τὴν ἄκαιρη φιλοχρηματία, ἐὰν ἀπέβαλες ἐκεῖνη τὴν πονηρὴ τυραννίδα, ἐὰν καθάρισες τὸν ἑαυτὸ σου. Καὶ πῶς θὰ γίνεις ἄνθρωπος; Ἐὰν ἔρθεις ἐδῶ ὅπου δημιουργοῦνται οἱ ἄνθρωποι. Ἐὰν σὲ παραλάβω ἄλογο, σὲ κάνω ἄνθρωπο· ἐὰν σὲ παραλάβω λύκο, σὲ κάνω ἄνθρωπο· ἐὰν σὲ παραλάβω φίδι, σὲ κάνω ἄνθρωπο, χωρὶς νὰ μεταβάλω τὴ φύση σου, ἀλλὰ ἀλλάζοντας τὴν προαίρεσή σου. Ἄλλὰ τί λέει; Ἔχω παιδιά, εἶμαι ἀρχηγὸς τοῦ σπιτιοῦ, φροντίζω τὴ γυναῖκα μου, εἶμαι φτωχός, φροντίζω γιὰ νὰ βγάλω τὴν ἀναγκαία τροφή μου. Αὐτὰ εἶναι δικαιολογίες καὶ προφάσεις. Ἐὰν βέβαια σὲ κρατοῦσα γιὰ πάντα ἐδῶ καὶ δὲν σοῦ ἐπέτρεπα νὰ ἀσχοληθεῖς μὲ τὶς ἔξω ὑποθέσεις οὔτε γιὰ πολὺ μικρὸ διάστημα, θὰ μπορούσες νὰ δικαιολογηθεῖς καὶ νὰ μοῦ πεῖς, ἔχω παιδιά καὶ εἶμαι ἀρχηγὸς τοῦ σπιτιοῦ· καὶ μὲ τὸ δίκιο σου θὰ τὰ ἔλεγε; ἢ καλύτερα οὔτε τότε θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ πεῖς αὐτά. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι σὲ θέση, ὅσο θὰ ἀπασχολεῖσαι ἐδῶ, νὰ σοῦ δώσει μὲ μεγαλύτερη ἀφθονία ὅλα ὅσα σοῦ ἀνήκουν. Τώρα ὅμως τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν σοῦ ἐπιβάλλω, οὔτε σοῦ λέω νὰ ἔρχεσαι κάθε μέρα, ἀλλὰ δύο φορές τὴν ἑβδομάδα. Πόσο βαρὺ εἶναι, πόσο φορτικό; Καὶ οὔτε ὅλη τὴν ἡμέρα, ἀλλὰ

ἀλλὰ μικρὰν καιροῦ ροπήν ἐλθέ εἰς τὴν ἐκκλησίαν· δέξαι νοερά νοήματα, ἵνα μὴ δέξη τραύματα· οὐχ ἵνα ἄλλους καταβάλλῃς, ἀλλ' ἵνα ποιήσῃς τὴν ἀγορὰν ἐκκλησίαν. Ἐλθέ, λάβε ὄπλον, ἵνα ἐν τῷ ὄπλῳ μὴ δέξη τὴν πληγὴν βλαβεράν. Στῆθι ἐπὶ τῆς παρατάξεως, μόνον ὠπλισμένος· στήθι ἐν τόπῳ ἀγίῳ, μόνον καθαρὰ ἔχων τὰ ὄμματα· ἔμβηθι εἰς τὸν λιμένα, μόνον μετ' ἀκριβείας σαλεύων τὸ πλοῖον. Ταῦτα ἐνταῦθα δύνασαι μαθεῖν· καὶ οὐ θέλεις, ἀλλ' ἐξέρχῃ ἐν παρατάξει κοσμικῇ γυμνὸς τῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν. Ἐννόησον ἡλικὸν ἐστὶν ἐξιέναι ἀπὸ ἐκκλησίας πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ὑπερορῶντα, καὶ τὰ λυπηρὰ πατοῦντα, καὶ χρηστῶν ὑψηλότερον γινόμενον, οὔτε ἐν ἐκείνοις ἐπαιρόμενον, οὔτε ἐν τούτοις πιεζόμενον· οἶος ἦν ὁ Ἰώβ, οὔτε ὑπὸ τῆς πενίας βαπτιζόμενος, οὔτε ὑπὸ τοῦ πλούτου ἐπαιρόμενος, ἀλλ' ἐν τῇ ἀνωμαλίᾳ τῶν πραγμάτων ἴσην τὴν ἑαυτοῦ γνώμην διατηρῶν.

Ἐλθέ, λάβε ὄπλον παρ' ἐμοῦ. Ποῖον δὲ ὄπλον; Ὁ πολλάκις σοὶ ἐγγυᾶται τὴν σωτηρίαν. Ἐξέρχῃ καὶ βλέπεις ἄνθρωπον ἐφ' ἵππου ἐπαιρόμενον χρυσοχαλινώτου καὶ πολλοὺς περὶ αὐτὸν τοὺς δορυφόρους· πάλιν εὐτελεῖ τινα καὶ ἀπερριμμένον. Εἶτα εἰσέρχεται σοὶ φθόνος διὰ τὸν πλούσιον· κατέχει σε βασκανία τοῦ πένητος. Προσέρχεται σοὶ ὁ Δαυῖδ, παρίσταται σοὶ καὶ λέγει· «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Ἐξελθε μετὰ τοῦ προφήτου, καὶ μὴ φοβοῦ. Ἀπελθε ὅπου λέγω σοὶ μετὰ τοῦ προφήτου, μετὰ τοῦ διδασκάλου, μετὰ τῆς βακτηρίας, μετὰ τοῦ κήρυκος. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Ἄλλ' ἐρεῖς· Τοῦτο παραινούντός ἐστι καὶ συμβουλευόντος καὶ τὰ δέοντα ἀποφαινομένου· εἶπέ μοι καὶ τὸν τρόπον, δι' ὃν οὐκ ὀφείλω φοβηθῆναι τὸν ἄνθρωπον. Ὅτι μιμεῖται τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἢ φύσιν τοῦ πλούτου. Καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω. Τί ἄνθρωπος; Ζῶον εὐτελές, ἐπίκτηρον, ὀλιγοχρόνιον. Τοιοῦτον καὶ ὁ πλοῦτος· μᾶλλον δὲ οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἀσθενέστερον. Οὐ γὰρ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου τελευτᾷ πολλάκις, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ ἀνθρώπου τελευτᾷ. Καὶ ἴστε ὑμεῖς μυρία ἐπὶ τῇ πόλει ταύτῃ ὑποδείγματα τῆς τελευτῆς τοῦ ἀώρου πλούτου, καὶ μεμαθήκατε, ὅτι ὁ μὲν κεκτημένος ζῆ, τὸ δὲ κτῆμα ἀπώλετο· τελευτῆ γὰρ πλούτου μεταβολὴ πενίας.

Ἐννόησον οὖν πῶς ὀλιγοχρόνιον τὸ κτῆμα. Ὁ μὲν γὰρ κεκτημένος ζῆ, τὸ δὲ κτῆμα ἀπώλετο, καὶ εἶθε ἀπώλετο μόνον καὶ μὴ συναπώ-

για λίγη ώρα έλα στην εκκλησία· δέξου νοερά διδάγματα, για να μη δεχθείς τραύματα· όχι για να νικήσεις άλλους, αλλά για να κάνεις την αγορά εκκλησία. Έλα, πάρε όπλο, ώστε με το όπλο να μη δεχθείς το επίζημιο χτύπημα. Στάσου στο στρατόπεδο, αλλά όπλισμένος· στάσου σε τόπο άγιο, έχοντας όμως καθαρά τα μάτια· μπές στο λιμάνι, αλλά όδηγώντας με ακρίβεια το πλοίο. Αυτά έδω μπορείς να τα μάθεις· και δέ θέλεις, αλλά βγαίνεις με παράταξη κοσμική, άπογυμνωμένος από τις έντολές του Θεού. Σκέψου πόσο σπουδαίο είναι να βγαίνεις από την εκκλησία περιφρονώντας όλα τα ανθρώπινα και καταπατώντας αυτά που προκαλούν θλίψη, και να έχεις γίνει άνωτερος από τα αγαθά, χωρίς να έπαίρεσαι για εκείνα, ούτε και να πιέζεσαι από αυτά· όπως ήταν ο Ίώβ, ο όποιος ούτε από τή φτώχεια βούλιαζε, ούτε ύπερηφανεύοταν από τον πλούτο, αλλά μέσα στην άνωμαλία των πραγμάτων διατηρούσε ίση διάθεση.

Έλα πάρε όπλο από έμένα. Τί όπλο όμως; Αυτό που σου έγγυάται πολλές φορές τή σωτηρία. Βγαίνεις και βλέπεις άνθρωπο επάνω σε άλογο με χρυσά χαλινάρια να καμαρώνει και να έχει γύρω του πολλούς ακόλουθους. Βλέπεις επίσης έναν τιποτένιο και περιφρονημένο. Έπειτα σου προκαλείται φθόνος για τον πλούσιο· σε κυριεύει περιφρόνηση για τον φτωχό. Σε πλησιάζει ο Δαβίδ, στέκεται κοντά σου και σου λέει· «μη φοβάσαι, τον άνθρωπο όταν πλουτίζει»⁶. Βγες μαζί με τον προφήτη και μη φοβάσαι. Πήγαινε όπου σου λέω μαζί με τον προφήτη, μαζί με τή δάσκαλο, μαζί με τή βακτηρία, μαζί με τον κήρυκα. «Μη φοβάσαι τον άνθρωπο όταν πλουτίζει». Άλλά θά πεις· αυτά είναι λόγια εκείνου που δίνει παραίνεση και συμβουλεύει και λέει αυτά που πρέπει να κάνω· πές μου όμως και τον τρόπο με τον όποιο δέν πρέπει να φοβηθώ τον άνθρωπο. Διότι ή φύση του πλούτου μιμείται τή φύση του ανθρώπου. Και με ποιό τρόπο, σου τή λέω εγώ. Τί είναι ο άνθρωπος; Ένα ζώο, άσημαντο, φθαρτό, που ζει λίγα χρόνια. Τέτοιο πράγμα είναι και ο πλούτος· ή μάλλον όχι τέτοιο, αλλά άσθενέστερο. Γιατί πολλές φορές δέν πεθαίνει μαζί με τον άνθρωπο, αλλά πεθαίνει και πριν από τον άνθρωπο. Και γνωρίζετε σεις μύρια παραδείγματα πρόωρου θανάτου του πλούτου στην πόλη αυτή και μάθατε, ότι αυτός που τον είχε ζει, αλλά τή κτήμα χάθηκε· γιατί θάνατος του πλούτου είναι ή μεταβολή φτώχειας.

Σκέψου λοιπόν πόσο λίγο χρόνο διαρκεί τή κτήμα. Γιατί εκείνος που τή κατείχε ζει, ένω τή κτήμα χάθηκε· και μακάρι να χαθεί μόνο

λεσε τὸν κεκτημένον. Οὐκοῦν οὐκ ἂν ἀμάρτοις τὸν πλοῦτον ἀγνώμονα οἰκέτην καλέσας, οἰκέτην αἰμοβόρον καὶ ἀνδροφόνον, οἰκέτην ἀμοιβὰς ἀποδιδόντα τῷ δεσπότη τὴν σφαγὴν. Καὶ τὸ δὴ χαλεπότερον, οὐχ ὅταν αὐτὸν καταλίπη περιβάλλει κινδύνοις, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ καταλίπη αὐτόν, 5 θορυβεῖ αὐτόν καὶ ταράττει. Μὴ γάρ μοι ἴδης τὸν τὰ σηρικὰ περιβεβλημένον ἱμάτια καὶ μύρον πνέοντα καὶ θεραπευόμενον ἔξωθεν, ἀλλ' ἀνάπτυξον αὐτοῦ τὸ συνειδός, γύμνωσον αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ἔτι πλουτοῦντος, καὶ ὕψει ἔνδοθεν θορύβους καὶ ταραχάς. Ὅταν δὲ ἴδης ἕτερον πίπτοντα ἐν τῷ ἐκείνου πτώματι, τὴν οἰκείαν συμφορὰν καταμάνθανε.

10 γ'. Τί γὰρ σφαλερώτερον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων; Ὁ πολλάκις εἶπον, ὅτι ποταμίων ρευμάτων μιμεῖται φύσιν, ὁμοῦ τε φαίνεται καὶ παρατρέχει, ὁμοῦ κατέχεται καὶ ἀποπηδᾷ. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Τοῦτον λάβε τὸν λόγον, τὴν ῥῆσιν τὴν πνευματικὴν. Ὅταν γὰρ εἰσέλθῃ ὁ φθόνος, ἐπεισέλθῃ δὲ καὶ ὁ στίχος, ἀπαλλάττει τὸ ρῆμα 15 τὸ πάθος. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Ταῦτά μου τὰ φάρμακα οὐ χρημάτων δεόμενα, ἀλλὰ οὐρανῶν. Οὐ γὰρ σῶμα θεραπεύω, ἀλλὰ ψυχὴν ἰατροῦν· οὐ τὴν ὑμετέραν δὲ λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑμαυτοῦ. Εἰ γὰρ καὶ διδάσκαλός εἰμι, ἀλλ' ἄνθρωπός εἰμι, τῇ κοινῇ φύσει ὑποκειμένος, κοινὴν καὶ τὴν διδασκαλίαν παρέχων.

20 «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Λάβε τοῦτον τὸν στίχον θησαυρὸν καὶ ὑπόθεσιν· λάβε τὸν στίχον ρίζαν πλούτου καὶ εὐπορίας. Οὐ γὰρ τὸ πλουτεῖν, ἀλλὰ τὸ μὴ βούλεσθαι πλουτεῖν, τοῦτό ἐστι πλοῦτος. Ἄρα συνήκατε τὸ λεχθὲν πρὸς ὑμᾶς; Ὁ βουλόμενος πλουτεῖν, χρεῖαν ἔχει κτημάτων καὶ χρημάτων, ὁ δὲ μὴ βουλόμενος πλουτεῖν, αἰεὶ 25 ἐστὶν ἐν εὐπορίᾳ. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ». «Μὴ φοβοῦ», εἶπέ μοι, διὰ τί; Ἐπειδὴ γὰρ φοβεροὶ εἰσὶν οἱ πλουτοῦντες, ἐκλαλεῖ τὴν ζωὴν ὁ προφήτης. Τί δέδοικας ἄνθρωπον φύλλοις κομῶντα, καρποῦ δὲ ἀπεστερημένον; Τί δέδοικας ἄνθρωπον εἰς πικρίαν βαδίζοντα; τί δέδοικας ἄνθρωπον αἰεὶ τρέμοντα; τί δέδοικας ἄνθρωπον διηνεκεῖ φόβῳ συζῶντα; Ὁ μὲν γὰρ δοῦλός σου οὐ δέδοικέ σε ἀπόντα, ἐκεῖνος δὲ τὸν δεσπότην ἔνδοθεν περιφέρει. Ὅπου ἐὰν ἀπέλθῃ, ὁ ἔρωσ τῆς φιλοχρηματίας ἔπεται·

του καὶ νὰ μὴ συμπαρασύρει στὴν καταστροφή καὶ τὸν ἰδιοκτήτη του. Ἐπομένως δὲν θὰ κάνεις σφάλμα, ἂν ὀνομάσεις τὸν πλοῦτο ἀχάριστο ὑπηρετὴ, ὑπηρετὴ αἰμοβόρο καὶ δολοφόνο, ὑπηρετὴ πού ὡς ἀνταμοιβὴ στὸν κύριό του δίνει τὴ σφαγὴ. Καὶ τὸ πιὸ φοβερὸ εἶναι ὅτι δὲν τοῦ προκαλεῖ κινδύνους ὅταν τὸν ἐγκαταλείπει, ἀλλὰ καὶ πρὶν νὰ τὸν ἐγκαταλείψει, τὸν στενοχωρεῖ καὶ τὸν ταραξεί. Μὴ βλέπεις, παρακαλῶ, ἐκεῖνον πού φορεῖ τὰ μεταξωτὰ ἐνδύματα καὶ ἀποπνέει ἄρωμα καὶ εἶναι ἐξωτερικὰ περιποιημένος, ἀλλὰ ἀνοιξε τὴ συνείδησή του, γύμνωσε τὴ διάνοιά του ὅσο εἶναι πλούσιος, καὶ θὰ δεῖς μέσα του ἀνησυχίες καὶ ταραχές. Καὶ ὅταν βλέπεις ἄλλον νὰ ρίχνεται ἐπάνω στὸ πτώμα του, κατανόησε τὴ συμφορὰ του.

3. Ἄληθεια, τί εἶναι πιὸ ἀβέβαιο ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα; Αὐτὸ πού εἶπα πολλές φορές, μιμοῦνται τὴ φύση τῶν ρευμάτων τοῦ ποταμοῦ, τὰ ὁποῖα συγχρόνως μὲ τὴν ἐμφάνισή τους φεύγουν, συγκρατιοῦνται καὶ ταυτόχρονα φεύγουν. «Μὴ φοβᾶσαι, ὅταν πλουτίζει ἓνας ἄνθρωπος». Λάβε αὐτὸ τὸ λόγῳ, τὴν πνευματικὴ ὁδὴ. Γιατί ὅταν θὰ μπεῖ μέσα σου ὁ φθόνος, θὰ μπαίνει καὶ ὁ στίχος αὐτὸς καὶ θὰ σὲ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὸ πάθος. «Μὴ φοβᾶσαι ὅταν πλουτίζει ἓνας ἄνθρωπος». Τὰ φάρμακά μου αὐτὰ δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ χρήματα, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς οὐρανούς. Γιατί δὲν θεραπεύω σῶμα, ἀλλὰ γιατρεύω ψυχὴ. Καὶ δὲν ἐνοῶ μόνο τὴ δική σας, ἀλλὰ καὶ τὴ δική μου. Γιατί, ἂν καὶ εἶμαι δάσκαλος, ὅμως εἶμαι καὶ ἄνθρωπος, καὶ ἀφοῦ βρίσκομαι κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια φύση, προσφέρω καὶ τὴν ἴδια διδασκαλία.

«Μὴ φοβᾶσαι, ὅταν πλουτίσει ἓνας ἄνθρωπος». Πάρε αὐτὸ τὸ στίχο σὰν θησαυρὸ καὶ προϋπόθεση· πάρε τὸ στίχο σὰν ρίζα πλοῦτου καὶ εὐημερίας. Γιατί πλοῦτος δὲν εἶναι τὸ νὰ εἶσαι πλούσιος, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴ θέλεις νὰ πλουτίσεις. Ἔραγε καταλάβατε τί σᾶς εἶπα; Ἐκεῖνος πού θέλει νὰ πλουτίσει ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κτήματα καὶ χρήματα, ἐνῶ ἐκεῖνος πού δὲ θέλει νὰ πλουτίσει, εἶναι πάντοτε πλούσιος. «Μὴ φοβᾶσαι ὅταν πλουτίσει ὁ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν ἀύξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του». «Μὴ φοβᾶσαι». Πές μου, γιατί; Ἀκριβῶς ἐπειδὴ οἱ πλούσιοι εἶναι φοβεροί, εἰρωνεύεται ὁ προφήτης τὴ ζωὴ. Γιατί φοβᾶσαι ἄνθρωπο πού ἔχει ἄφθονα φύλλα καὶ δὲν ἔχει καρπούς; Γιατί φοβᾶσαι ἄνθρωπο πού βαδίζει μέσα στὴν πίκρα; Γιατί φοβᾶσαι ἄνθρωπο πού συνεχῶς τρέμει; Γιατί φοβᾶσαι ἄνθρωπο πού ζεῖ μέσα σὲ διαρκῆ φόβο; Ὁ δοῦλος σου δὲν σὲ φοβᾶται ὅταν εἶσαι ἀπὼν, ἐνῶ ἐκεῖνος ἔχει μέσα του τὸ δεσπότη. Ὅπου καὶ νὰ πάει, τὸν ἀκολουθεῖ ὁ ἔρωτας τῆς φιλοχρημα-

καὶ πλησίους καὶ οἰκέτας καὶ φίλους καὶ βασκάνους καὶ εὐεργέτας, ἅπαντας ὁμοῦ ἐχθροὺς ἔχει. Φθόνον γὰρ ἐγείρει μέγαν. Ὁ μὲν γὰρ πένης οὐδένα δεδουκῶς διάγει, ἐπειδὴ πλουτεῖ μόνον τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ ὑπομονῇ, ὁ δὲ πλούσιος, ἐπειδὴ πλεονεξία συζῆ, μισεῖται παρὰ 5 πάντων, καὶ ἐν κοινοῖς συλλόγοις πολέμιος περιέρχεται, κολακευόμενος μὲν τῷ προσώπῳ, μισούμενος δὲ τῇ διανοίᾳ.

Ἵτι δὲ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὅταν ἔλθῃ ὁ ἄνεμος καὶ ρίψῃ τὰ φύλλα, ὅταν μεταβολὴ τῶν πραγμάτων γένηται, τότε εὐρίσκονται οἱ πεπλασμένοι φίλοι, τότε γνωρίζεται τὰ προσωπεῖα τῶν κολάκων, τότε 10 φανεροῦται ὁ χορὸς τῶν ὑποκριτῶν καὶ ἡ σκῆψις τοῦ δράματος. Ἀνοίγεται τὰ στόματα πάντων λεγόντων· Ὁ μιαρὸς, ὁ πονηρὸς, ὁ παμπόνηρος. Τί λέγεις; οὐχὶ χθὲς αὐτὸν ἐκολάκευες; οὐχὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ κατεφίλεις; Προσωπεῖον ἦν ἐκεῖνα. Ἦλθεν ὁ καιρὸς καὶ περιεῖλον τὸ προσωπεῖον καὶ ἀπεφηνάμην τῇ διανοίᾳ. Τί οὖν δέδοικας, εἰπέ 15 μοι, τὸν ὑπὸ τοσοῦτων κατηγορούμενον; Καὶ τί τοῦτο; Εἴθε μὴ αὐτὸς ἑαυτοῦ κατηγορεῖ. Ταῦτα λέγω οὐ πλοῦτον διαβάλλων, μυριάκις εἶπον, ἀλλὰ τοὺς κακῶς τῷ καλῷ κεχρημένους πράγματι. Τὰ γὰρ χρήματα σὺν ταῖς πράξεσι καλά. Πῶς καλά δέ; Ἐὰν παραμυθῶνται τὴν πενίαν, ἐὰν διορθῶνται πτωχείαν. Ἄκουσον πῶς λέγει ὁ Ἰώβ· «ἐγὼ 20 ἤμην ὀφθαλμὸς τυφλῶν, πρὸς δὲ χλωλῶν· ἐγὼ ἤμην πατὴρ ἀδυνάτων». Ἴδου πλοῦτος, καὶ ἁμαρτία οὐκ ἦν, ἀλλὰ φιλοπτωχεῖα. «Ἡ οἰκία μου παντὶ ἐλθόντι ἀνέωκτο». Τοῦτο πλούτου διακονία, πλούτου οὐκ ὄνοματι, ἀλλὰ πράγματι. Οὗτος ὁ πλοῦτος δοῦλος ἐκείνου τοῦ πλούτου· οὗτος μὲν γὰρ ὄνομά ἐστιν ἔρημον πραγμάτων, ἐκεῖνος δὲ ὄνόματος καὶ πρά- 25 γματος ἔχει τὴν ἀλήθειαν. Ποῖος; Ὁ τῶν ἀρετῶν, ὁ τῆς ἐλεημοσύνης. Πῶς; Ἐγὼ λέγω.

Ἔστι πλούσιος τὰ πάντων ἀρπάζων, καὶ ἔστι πλούσιος τὰ ἑαυτοῦ τοῖς πένησι παρέχων. Ὁ μὲν ἐν τῷ σινάγειν, ὁ δὲ ἐν τῷ ἀναλίσκειν πλουτῶν· καὶ ὁ μὲν σπεῖρει τὴν γῆν, ὁ δὲ γεωργεῖ τὸν οὐρανόν. Ὅσον ὁ 30 οὐρανὸς τῆς γῆς βελτίων, τοσοῦτον ἐκείνου ἡ εὐπορία τούτου ἀσθενεστέρα. Οὗτος μυρίους ἔχει τοὺς ἐραστάς, ἐκεῖνος δὲ πάντας κατηγορούς. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ἐπὶ μὲν τοῦ ἄρπαγος καὶ πλεονέκτου, οὐ μόνον οἱ ἡδίκημένοι, ἀλλὰ καὶ οἱ μηδὲν παθόντες κακὸν μισοῦσιν ἐκεῖνον, συναλοῦντες τοῖς κακῶς πεπονθόσιν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἐλεήμονος, οὐ

7. Ἰώβ 29,15–16.

8. Ἰώβ 31,32.

τίας· καὶ τοὺς γύρω του καὶ τοὺς ὑπηρέτες καὶ τοὺς φίλους καὶ ἐκείνους πού τὸν φθοноὺν καὶ τοὺς εὐεργέτες του, ὅλους μαζί τοὺς ἔχει ἐχθρούς. Διότι προκαλεῖ μεγάλο φθόνο. Καὶ ὁ φτωχὸς βέβαια ζεῖ χωρὶς νὰ φοβᾶται κανέναν, ἐπειδὴ εἶναι πλούσιος σὲ καρτερικότητα καὶ ὑπομονή ἐνῶ ὁ πλούσιος, ἐπειδὴ ζεῖ μαζί μὲ τὴν πλεονεξία, μισεῖται ἀπὸ ὅλους, καὶ σὲ κοινὲς συνάξεις περιφέρεται ὡς ἐχθρός, πού κολλακεύεται βέβαια κατὰ πρόσωπο, ἀλλὰ μισεῖται μὲ τὸ νοῦ.

Καὶ ὅτι αὐτὰ ἔτσι ἔχουν, ὅταν πνεύσει ὁ ἄνεμος καὶ ρίξει τὰ φύλλα, ὅταν ἀλλάξουν τὰ πράγματα, τότε φαίνονται οἱ ἐπίπλαστοι φίλοι, τότε ἀναγνωρίζονται τὰ προσωπεῖα τῶν κολάκων, τότε φανερώνεται ὁ χορὸς τῶν ὑποκριτῶν καὶ τὸ πρόσχημα τοῦ δράματος. Ἐνοίγονται τὰ στόματα ὄλων καὶ λένε· ὁ σιχαμερός, ὁ πονηρός, ὁ παμπόνηρος. Τί λές; Χθὲς δὲν τὸν κολάκευες; δὲν τοῦ φιλοῦσες τὰ χέρια; Ἐκεῖνα ἦταν πορσωπεῖο. Ἦρθε ὁ καιρὸς καὶ ἔβγαλα τὸ προσωπεῖο καὶ ἀποκαλύπτω τὴ σκέψη μου. Γιατί λοιπὸν φοβᾶσαι, πές μου, αὐτὸν πού κατηγορεῖται ἀπὸ τόσους πολλοὺς; Καὶ γιατί αὐτό; Μακάρι νὰ μὴ κατηγοροῦσε τὸν πλοῦτο, τὸ ἔχω πεῖ μυριάδες φορὲς αὐτό, ἀλλὰ ἐκείνους πού χρησιμοποιοῦν κακῶς τὸ καλὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Γιατί τὰ χρήματα μαζί μὲ τίς πράξεις εἶναι καλά. Πῶς εἶναι καλά; Ὅταν παρηγοροῦν τὴ φτώχεια, ἐὰν βοηθοῦν τὴ φτώχεια. Ἄκουσε τί λέει ὁ Ἰώβ· «ἐγὼ ἤμουν τὸ μάτι τῶν τυφλῶν καὶ τὸ πόδι τῶν κουτσῶν· ἐγὼ ἤμουν ὁ πατέρας τῶν ἀδυνάτων»⁷. Νὰ πλοῦτος, πού δὲν ἦταν ἁμαρτία, ἀλλὰ φιλοπτωχεία. «Τὸ σπίτι μου ἦταν ἀνοικτὸ σ' ὅποιον ἐρχόταν»⁸. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπηρεσία τοῦ πλούτου, πλούτου ὄχι στὸ ὄνομα, ἀλλὰ στὴν πράξη. Αὐτὸς ὁ πλοῦτος εἶναι δοῦλος ἐκείνου τοῦ πλούτου· γιατί αὐτὸς εἶναι ὄνομα χωρὶς ἀντίκρουσμα, ἐνῶ ἐκεῖνος εἶναι καὶ στὸ ὄνομα καὶ στὴν πραγματικότητα ἀληθινός. Ποιός; Ὁ πλοῦτος τῶν ἀρετῶν, τῆς ἐλεημοσύνης. Μὲ ποιὸ τρόπο; Ἐγὼ θὰ σᾶς πῶ.

Ἐπάρχει πλούσιος πού ἀρπάζει τὰ πάντα, καὶ ὑπάρχει πλούσιος πού δίνει τὰ δικά του στοὺς φτωχοὺς. Ὁ ἓνας πλουτίζει μὲ τὸ νὰ συγκεντρώνει, ἐνῶ ὁ ἄλλος μὲ τὸ νὰ σκορπίζει. Καὶ ὁ ἓνας σπέρνει στὴ γῆ, ἐνῶ ὁ ἄλλος καλλιεργεῖ τὸν οὐρανό. Ὅσο ὁ οὐρανὸς εἶναι καλύτερος ἀπὸ τὴ γῆ, τόσο ὁ πλοῦτος ἐκείνου εἶναι πιὸ ἀδύνατος ἀπὸ τὸν πλοῦτο αὐτοῦ. Αὐτὸς ἔχει μυριάδες πού τὸν ἀγαποῦν, ἐνῶ ἐκεῖνος τοὺς ἔχει ὅλους κατηγοροῦς. Καὶ τὸ ἀκόμα πιὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι ὅτι τὸν ἄρπαγα καὶ πλεονέκτη τὸν μισοῦν ὄχι μόνο αὐτοὶ πού ἀδικήθηκαν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι πού δὲν ἔπαθαν κανένα κακὸ ἀπὸ αὐτόν, συμπαθῶ-

μόνον οἱ ἐλεηθέντες, ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ ἐλεηθέντες φιλοῦσιν αὐτόν. Βέλτιον γὰρ ἢ ἀρετὴ τῆς κακίας, ἀδελφοί. Ἡ κακία καὶ τοὺς μὴ ἀδικηθέντας πολεμίους ἔχει, ἡ δὲ ἐλεημοσύνη καὶ τοὺς μὴ εὐεργετηθέντας ἐραστὰς κέκτηται. Λέγουσι γὰρ πάντες: 'Καλῶς αὐτῷ ὁ Θεὸς ποιήσκει!' Τί 5 γὰρ εὐηργητήθη; Οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς ὁ ἐμός· οὐκ ἐγώ, ἀλλὰ τὸ μέλος τὸ ἐμόν. Τὴν γὰρ εἰς ἐκεῖνον γενομένην εὐποιίαν εἰς ἐμαυτὸν λογίζομαι.

Εἶδες ἡλίκον ἢ ἀρετῆ; πῶς ποθεινόν; πῶς ἐπέραστον; πῶς καλόν; Ὁ ἐλεήμων ὁ κοινὸς λιμὴν, ὁ πατὴρ πάντων, ὁ βακτηρία τῶν 10 γεγρακώτων. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἐλεήμονος, εἴαν τι ἀηδὲς πάθη, εὐχονται πάντες. Ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐλεῆσαι, ποιῆσαι αὐτῷ καλῶς, παραμεῖναι αὐτῷ τὰ ἀγαθὰ! εἴαν δὲ ἔλθῃς ἐπὶ τὸν ἄρπαγα, ἀκούσῃ λεγόντων· Ὁ μιαρὸς, ὁ πονηρὸς, ὁ βέβηλος'. Τί ἡδίκησαι; Ἐγὼ μὲν οὐδέν, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς ὁ ἐμός. Βοαὶ μυρίαὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν. Ἐὰν πέσῃ, πάντες 15 ἐπεμβαίνουσι τούτῳ. Τοῦτο ζωὴ; τοῦτο πλοῦτος; τοῦτο οὐ χαλεπώτερον καταδίκου; Ὁ καταδικὸς δέδεται τὸ σῶμα, οὗτος δὲ τὴν ψυχὴν. Ὁρᾷς αὐτὸν δεσμώτην, καὶ οὐκ ἐλεεῖς αὐτόν; Διὰ τοῦτο αὐτὸν μισῶ, ὅτι δέδεται, οὐκ ἀνάγκη, ἀλλὰ προαιρέσει· διότι τὴν ἄλυσιν ἐπεσπάσατο.

δ'. Πάλιν σὺ πρὸς τοὺς πλουσίους; ἐροῦσί μοι. Πάλιν ὑμεῖς κατὰ τῶν 20 πενήτων. Πάλιν σὺ κατὰ τῶν ἀρπαζόντων; Πάλιν ὑμεῖς κατὰ τῶν ἀρπαζομένων. Ὑμεῖς οὐ κορένυσθε ἐσθίοντες καὶ καταδάκνοντες τοὺς πένητας, καὶ ἐγὼ οὐ κορέννυμαι διορθούμενος ὑμᾶς. Ἀεὶ σὺ τούτοις κεκόλλησαι; Ἀεὶ σὺ τῷ πένητι κεκόλλησαι; Ἀπόστηθι σὺ τοῦ προβάτου μου, ἀπόστηθι τῆς ποιίμνης μου· μὴ αὐτὴν λυμαίνου. Εἰ δὲ λυμαίνῃ μου 25 τὴν ποιίμνην, ἐγκαλεῖς ὅτι διώκω σε; Ποιμὴν εἰ ἤμην προβάτων, ἐνεκάλεις ἄν μοι, ὅτι οὐ διώκω ἐπερχόμενον τῇ ποιίμνῃ λύκον. Ποιμὴν εἰμι λογικῶν θρεμμάτων· οὐ λίθῳ διώκω, ἀλλὰ λόγῳ· μᾶλλον δὲ οὐδὲ διώκω σε, ἀλλὰ καλῶ σε· γενοῦ πρόβατον, ἐλθέ, γενοῦ τῆς ἀγέλης μου. Τί λυμαίνῃ τὴν ποιίμνην, ὁ ὀφείλων αὐξῆσαι τὴν ἀγέλην; Οὐ διώκω σε, 30 ἀλλὰ λύκον διώκω· εἰ μὴ λύκος εἶ, οὐ διώκω σε. Εἰ δὲ λύκος ἐγένου, σαυτὸν αἰτιῶ. Οὐκ εἰμι κατὰ τῶν πλουτούντων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν πλουτούντων. Ταῦτα γὰρ λέγων, ὑπὲρ σοῦ λέγω, κἂν μὴ αἰσθάνῃ.

ντας εκείνους πού ἀδικήθηκαν. Ἐνῶ τὸν ἐλεήμονα τὸν ἀγαποῦν ὄχι μόνο ὅσοι ἐλεήθηκαν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι πού δὲν ἐλεήθηκαν ἀπὸ αὐτόν. Γιατὶ εἶναι ἀνώτερη ἢ ἀρετὴ ἀπὸ τὴν κακία, ἀδελφοί. Ἡ κακία ἔχει ἐχθρούς τῆς καὶ ἐκείνους πού δὲν ἀδικήθηκαν· ἐνῶ ἡ ἐλεημοσύνη ἔχει φίλους τῆς καὶ ἐκείνους πού δὲν εὐεργετήθηκαν. Γιατὶ ὅλοι λένε· Ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἔχει καλά! Γιατί; μήπως εὐεργετήθηκες; Ὁχι ἐγώ, ἀλλὰ ὁ ἀδελφός μου· ὄχι ἐγώ, ἀλλὰ κάποιο μέλος μου. Γιατὶ τὴν εὐεργεσία πού ἔγινε σ' ἐκεῖνον, τὴν ὑπολογίζω ὅτι ἔγινε σὲ μένα.

Εἶδες πόσο μεγάλο πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀρετὴ; πόσο ἀγαπητό; πόσο ἀξιέραστο; πόσο ὠραῖο; Ὁ ἐλεήμονας εἶναι τὸ λιμάνι ὄλων, ὁ πατέρας ὄλων, τὸ ραβδί τῶν γερόντων. Γιὰ τὸν ἐλεήμονα, ἐὰν πάθει κάτι ἀνεπιθύμητο, ὅλοι τοῦ εὐχονται, ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἐλεήσει, νὰ τὸν κάνει καλά, νὰ τοῦ μείνουν τὰ ἀγαθὰ του! Ἐὰν ὅμως ἔρθεις στὸν ἄρπαγα, θὰ ἀκούσεις νὰ λένε· ὁ μισός, ὁ πονηρός, ὁ βέβηλος. Γιατί; μήπως ἀδικήθηκες ἀπὸ αὐτόν; Ἐγὼ βέβαια ὄχι, ἀλλὰ ὁ ἀδελφός μου. Μύριες φωνὲς κάθε μέρα. Ἐὰν πάλι πέσει, τότε ὅλοι πατοῦν ἐπάνω του. Εἶναι ζωὴ αὐτῆ; Εἶναι πλοῦτος; Δὲν εἶναι χειρότερος ἀπὸ κατάδικο; Ὁ κατάδικος εἶναι δεμένος στὸ σῶμα, ἐνῶ αὐτὸς στὴν ψυχὴ. Τὸν βλέπεις δεμένο καὶ δὲν τὸν ἐλεεῖς; Γι' αὐτὸ τὸν μισῶ, διότι εἶναι δεμένος ὄχι ἀπὸ ἀνάγκη, ἀλλὰ μὲ τὴ θέλησή του· διότι προκάλεσε τὴν ἀλυσίδα.

4. Πάλι ἐσὺ ἐναντίον τῶν πλουσίων; θὰ μοῦ ποῦν. Πάλι σεῖς ἐναντίον τῶν φτωχῶν. Πάλι ἐσὺ ἐναντίον ἐκείνων πού ἀρπάζουν; Πάλι σεῖς ἐναντίον αὐτῶν πού τοὺς κλέβουν. Ἐσεῖς δὲν χορταίνετε νὰ τρῶτε καὶ νὰ πληγώνετε τοὺς φτωχοὺς, καὶ ἐγὼ δὲ χορταίνω νὰ σᾶς ἐλέγγω. Συνεχῶς θὰ εἶσαι κολλημένος σ' αὐτούς; Διαρκῶς θὰ εἶσαι προσκολλημένος στὸ φτωχό; Ἀπομακρύνσου ἐσὺ ἀπὸ τὸ πρόβατό μου, ἀπομακρύνσου ἀπὸ τὸ κοπάδι μου· μὴ μοῦ τὸ καταστρέφεις. Ἐὰν ὅμως μοῦ καταστρέφεις τὸ κοπάδι, μὲ κατηγορεῖς ὅτι σὲ καταδιώκω; Ἄν ἤμουν βοσκὸς προβάτων, θὰ μὲ κατηγοροῦσες διότι δὲν καταδιώκω τὸν λύκο πού ἐπιτίθεται στὸ κοπάδι; Εἶμαι βοσκὸς λογικῶν ζώων· δὲν σὲ διώχνω μὲ πέτρα, ἀλλὰ μὲ λόγια· ἢ μᾶλλον δὲν σὲ διώχνω, ἀλλὰ σὲ προσκαλῶ· γίνε πρόβατο, ἔλα, μπὲς στὸ κοπάδι μου. Γιατί καταστρέφεις τὸ κοπάδι ἐσὺ πού ὀφείλεις νὰ τὸ μεγαλώσεις; Δὲν διώχνω ἐσένα, ἀλλὰ διώχνω λύκο· ἐὰν δὲν εἶσαι λύκος, δὲν σὲ διώχνω. Ἐὰν ὅμως ἔγινες λύκος, νὰ κατηγορεῖς τὸν ἑαυτό σου. Δὲν εἶμαι ἐναντίον τῶν πλουσίων, ἀλλὰ ὑπὲρ τῶν πλουσίων. Γιατὶ αὐτὰ πού λέω, τὰ λέω γιὰ τὸ καλὸ σου, ἔστω καὶ ἂν δὲν τὸ αἰσθάνεσαι.

Πῶς ὑπὲρ ἐμοῦ λέγεις; Ὅτι ἀπαλλάττω σε ἀμαρτίας, ἐλευθερῶ
 σε ἀρπαγῆς, πᾶσι ποιῶ φίλον, πᾶσι ποθεινόν. Ἀεὶ σοι λέγω, Ἑρπα-
 σας; ἐπλεονέκτησας; ἔλθέ, καὶ μεταβάλλω σε, μεταβάλλω τὴν ἔχθραν
 εἰς φιλίαν, τὸν κίνδυνον εἰς ἀσφάλειαν· ταῦτα ἐνταῦθα, καὶ ἐκεῖ δίδωμι
 5 σοι πάλιν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἵνα μὴ εἰς τὰς ἀπεράντους κολά-
 σεις ἀπέλθῃς, ἵνα ἀπολάβῃς τὰ ἀγαθὰ, «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, οὔτε οὖς
 ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη». Ταῦτα τοίνυν διώκον-
 τός ἐστιν, ἢ συμβουλευόντος; φιλοῦντός ἐστιν, ἢ μισοῦντός σε; Ἀλλὰ σὺ
 μισεῖς με. Ἀλλ' ἐγὼ φιλῶ σε. Ἐπίταγμα ἔχω τοῦ Δεσπότη μου· «ἀγα-
 10 πᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν». Οὐκ ἀφίσταμαι σου ἰατροῦν σε. Ὁ Δεσπό-
 τῆς ἡμῶν ἐσταυροῦτο καὶ ἔλεγεν· «ἄφες αὐτοῖς, Πάτερ· οὐ γὰρ οἶδασι τί
 ποιοῦσι». Μὴ γὰρ σὲ διώκω; Τὸ πάθος σου ἐλαύνω. Μὴ γὰρ σοὶ πο-
 λεμῶ; Τῇ κακίᾳ σου. Καὶ οὐχ ἡγῆ με εὐεργέτην; οὐχ ἡγῆ με κηδεμόνα;
 οὐχ ἡγῆ με προστάτην πάντων μᾶλλον; Τίς σοι περὶ τούτων ἄλλος ἐρεῖ;
 15 Ὁ ἄρχων; Οὐδὲν τοιοῦτον· ἀλλὰ περὶ ἐγκλημάτων, περὶ κατηγορίας.
 Ἀλλ' ἡ γυνή; Περὶ κοσμίων, περὶ χρυσοῦ. Ἀλλ' ὁ παῖς; Περὶ κληρονο-
 μίας, περὶ διαθήκης, περὶ κλήρου. Ἀλλ' ὁ οἰκέτης; Περὶ ὑπηρεσίας,
 περὶ δουλείας, περὶ ἐλευθερίας. Ἀλλὰ παράσιτοι; Περὶ συμποσίων,
 περὶ δεῖπνων, περὶ ἀρίστων. Ἀλλ' οἱ ἐν τῷ θεάτρῳ; Περὶ γέλωτος
 20 αἰσχροῦ, περὶ ἐπιθυμίας ἀκολάστου. Ἀλλ' ὁ ἐν τοῖς δικαστηρίοις; Περὶ
 διαθηκῶν, περὶ κληρονομίας, περὶ ἐλευθερίας, ἃ πράσσει. Ποῦ ἔχεις
 ἀκοῦσαι ταῦτα, εἰ μὴ παρ' ἐμοῦ; Πάντες σε φοβοῦνται, ἐγὼ δέ σου κα-
 ταφρονῶ· ἕως ἂν ἦς τοιοῦτος, καταφρονῶ σου, ὑπερορῶ σε, καταφρο-
 νῶ σου τοῦ πάθους. Ἐγὼ τέμνω, σὺ κράζεις· ἀλλ' οὐ φοβοῦμαι σου τὴν
 25 φωνήν, ποθῶ δέ σου τὴν σωτηρίαν· ἰατρὸς γάρ εἰμι. Ἐὰν εἰ ἔλκος
 ἔχων ἰατρὸν μετεκάλεις, καὶ εἶδες ὅτι ἠκόνησε τὸ σιδήριον, οὐκ ἔλεγες,
 Ἐμέ, εἰ καὶ ὀδυνῶμαι, τὴν ἀπὸ τῆς τομῆς σωτηρίαν ἐκδεχόμενος; ἐμέ
 δὲ φεύγεις μὴ τέμνοντα, ἀλλὰ λόγῳ τὴν διάνοιάν σου καθαιρόντα. Καί-
 τοι ὁ ἰατρὸς τί ποιεῖ; Τέμνει πολλάκις, καὶ χεῖρον ποιεῖ τὸ ἔλκος· ἐγὼ δὲ
 30 οὐ ποιῶ χεῖρον, ἀλλὰ βέλτιον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ φύσις ἐστὶν ἡ ἀπορουμένη
 καὶ φαρμάκων ἀδυναμία, ἐνταῦθα δὲ λόγων δύναμις. Ἰατρὸς οὐκ ἐγ-
 γυᾶται σου τὴν σωτηρίαν, ἐγὼ δὲ ἐγγυῶμαι σου τὴν σωτηρίαν· ἀκούε

9. Α' Κορ. 2,9. 10. Ματθ. 4,44.

11. Λουκᾶ 23,34.

Πῶς τὰ λές για τὸ καλὸ μου; Διότι σὲ ἀπαλάσσω ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, σὲ ἐλευθερώνω ἀπὸ τὴν ἄρπαγή, σὲ κάνω φίλω μὲ ὄλους, ἀγαπητὸ σὲ ὄλους. Διαρκῶς σοῦ λέω· ἄρπαξες; ἔδειξες πλεονεξία; Ἔλα καὶ θὰ σὲ μεταβάλω, θὰ μεταβάλω τὴν ἐχθρα σὲ φιλία, τὸν κίνδυνο σὲ ἀσφάλεια· αὐτὰ ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ σοῦ δίνω ἐπίσης τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, γιὰ νὰ μὴ βρεθεῖς στὶς ἀτέλειωτες κολάσεις, γιὰ νὰ ἀπολαύσεις τὰ ἀγαθὰ, «τὰ ὅποια μάτι δὲν εἶδε, οὔτε αὐτὶ ἄκουσε, καὶ νοῦς ἀνθρώπου δὲν τὰ συνέλαβε»⁹. Εἶναι αὐτὰ ἐνέργειες ἀνθρώπου ποὺ σὲ διώκει ἢ ποὺ σὲ συμβουλεύει; Ἀνθρώπου ποὺ σὲ ἀγαπᾷ ἢ σὲ μισεῖ; Ἐσὺ βέβαια μὲ μισεῖς, ἀλλὰ ἐγὼ σὲ ἀγαπῶ. Ἔχω ἐντολὴ τοῦ Κυρίου μου· «ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς σας»¹⁰. Δὲν παύω νὰ σὲ θεραπεύω. Ὁ Κύριός μας σταυρωνόταν καὶ ἔλεγε· «συγχώρησέ τους, Πατέρα μου· γιατί δὲν ξέρουν τί κάνουν»¹¹. Μήπως διώχνω ἐσένα; Τὸ πάθος σου διώχνω. Μήπως σὲ πολεμῶ; Τὴν κακία σου πολεμῶ. Καὶ δὲν μὲ θεωρεῖς εὐεργέτη σου; δὲν μὲ θεωρεῖς κηδεμόνα σου; δὲν μὲ θεωρεῖς μᾶλλον προστάτη ὄλων; Ποιὸς ἄλλος θὰ σοῦ πεῖ γι' αὐτά; Ὁ ἄρχοντας; Τίποτα τέτοιο, παρὰ μόνο γιὰ ἐγκλήματα, γιὰ κατηγορίες. Μήπως ἡ γυναίκα σου; Αὐτὴ γιὰ κοσμήματα καὶ χρυσαφικά. Μήπως τὸ παιδί σου; Αὐτὸ γιὰ κληρονομία, γιὰ διαθήκη, γιὰ κλῆρο. Καὶ ὁ ὑπρέτης; Αὐτὸς γιὰ ὑπηρεσία, γιὰ δουλεία, γιὰ ἐλευθερία. Μήπως οἱ ὁμοτράπεζοί σου; Αὐτοὶ γιὰ συμπόσια, γιὰ δεῖπνα, γιὰ γεύματα. Μήπως οἱ ἄνθρωποι τοῦ θεάτρου; Αὐτοὶ γιὰ γέλια αἰσχρά, γιὰ ἀκόλαστη ἐπιθυμία. Ἀλλὰ καὶ ὁ δικαστικός; Αὐτὸς γιὰ διαθήκες, γιὰ κληρονομίες, γιὰ ἐλευθερία, αὐτὰ ποὺ κάνει. Ἀπὸ ποῦ μπορεῖς νὰ τὰ ἀκούσεις αὐτά, ἂν ὄχι ἀπὸ μένα; Ὅλοι σὲ φοβοῦνται, ἐνῶ ἐγὼ σὲ περιφρονῶ ὅσο καιρὸ εἶσαι τέτοιος σὲ περιφρονῶ, σὲ παραβλέπω, περιφρονῶ τὸ πάθος σου. Ἐγὼ κόβω, ἐσὺ φωνάζεις· ὅμως δὲ φοβᾶμαι τὴ φωνή σου, ἀλλὰ ποθῶ τὴ σωτηρία σου, γιατί εἶμαι γιατρός. Ἄραγε, ἐὰν ἔχοντας ἔλκος καλοῦσες γιατρὸ καὶ τὸν ἐβλεπες νὰ ἀκονίζει τὸ μαχαίρι του, δὲ θὰ ἔλεγες, «κόβε, ἂν καὶ πονῶ», περιμένοντας μὲ λαχτᾶρα τὴ σωτηρία ἀπὸ τὸ κόψιμο; Ἐμένα ὅμως μὲ ἀποφεύγεις, ἂν καὶ δὲν κόβω, ἀλλὰ ἀπλῶς καθαρίζω τὴ σκέψη σου μὲ τὸ λόγο. Ἄν καὶ βέβαια ὁ γιατρὸς τί κάνει; Κόβει πολλὰς φορὲς καὶ κάνει χειρότερη τὴν πληγὴ· ἐνῶ ἐγὼ δὲν σὲ κάνω χειρότερο, ἀλλὰ καλύτερο. Γιατί ἐκεῖ εἶναι ἡ φύση αὐτὴ ποὺ ἔχει ἀνάγκη, καὶ ὑπάρχει ἀδυναμία φαρμάκων, ἐνῶ ἐδῶ βρίσκεται ἡ δύναμη τῶν λόγων. Ὁ γιατρὸς δὲν σοῦ ἐγγυᾶται τὴ σωτηρία, ἐνῶ ἐγὼ ἐγγυῶμαι τὴ σωτηρία σου· ἄκουσέ με· γι' αὐτὸ κατέβηκε ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ

μου. Διὰ τοῦτο ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατήλθεν, ἵνα καὶ τῶν οὐρανῶν ὑψηλοτέρους ἐργάσῃται.

Ἐν φοβοῦμαι μόνον, ἀμαρτίαν, τὰ δὲ ἄλλα ἅπαντα οἰχέσθω, κἂν πλοῦτος, κἂν πενία, κἂν δυναστεία, κἂν ὀτιοῦν. Ταῦτα λέγω καὶ λέγων οὐ παύσομαι· οὐδένα γὰρ βούλομαι ἀπολέσθαι τῆς ἀγέλης τῆς ἐμῆς. Τί οὖν; δυνατόν ἐστι πλούσιον σωθῆναι; Καὶ πάνυ. Ὁ Ἰωβ πλούσιος ἦν, ὁ Ἀβραὰμ πλούσιος ἦν. Εἶδες αὐτοῦ τὸν πλοῦτον; Βλέπε αὐτοῦ καὶ τὴν φιλοξενίαν. Εἶδες αὐτοῦ τὴν τράπεζαν; Βλέπε αὐτοῦ καὶ τὴν φιλοφροσύνην. Τί οὖν ὁ Ἀβραὰμ; Πλούσιος ἦν. Μὴ ἐφιλονείκησά σοι; Πλούσιος ἦν ὁ Ἀβραὰμ; Ναί, πλούσιος ἦν. Εἶδες αὐτοῦ τὸν πλοῦτον; Βλέπε αὐτοῦ καὶ τὴν διαγωγὴν. Κατὰ δὲ τὸ μεσημβρινὸν ὥφθη αὐτῷ ὁ Κύριος πρὸς τῇ δρυϊ τῇ Μαιβρῆ καθημένω· καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες. Καὶ ἀναστὰς (οὐ γὰρ ἐνόμιζεν, ὅτι Θεὸς ἦν ὁ παρῶν· πῶς γάρ;) προσεκύνησε, καὶ λέγει· «Εἰ κεκρίκατέ με ἄξιον, ἵνα εἰσέλθητε εἰς τὴν σκηνὴν τῶν δοκῶν μου».

Εἶδες τί ἐποίει ἐν μεσημβρία ὁ γέρων; Οὐχ ὑπὸ στέγην καθήμενος, ἀλλὰ ξένους καὶ ὁδοιπόρους οὐδαμόθεν γνωρίμους ἐπισπώμενος, καὶ ἀναστὰς προσεκύνησεν ὁ πλούσιος καὶ εὐγενής. Ὁ χρήματα περιελόμενος καταλιπὼν οἰκίαν, γυναῖκα, παῖδας, οἰκέτας, καίτοι τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτῶ ἔχων, καταλιπὼν ἅπαντας, ἐξῆλθεν ἀλιεῦσαι, σαγήνην ἠπλωσε φιλοξενίας, μήπου ὁδοιπόρος, μήπου ξένος, καὶ παραδράμη τὴν οἰκίαν. Βλέπε τί ποιεῖ ὁ γέρων. Οὐκ ἐπιτρέπει οἰκέτη, καίτοι τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτῶ ἔχων· ἥδει γὰρ ὅτι ράθυμόν ἐστι τὸ γένος τῶν οἰκετῶν· μήπου ἀπονυστάξῃ ὁ οἰκέτης καὶ παραδράμη ὁ ξένος καὶ ἀπολέσῃ τὴν ἄγραν. Ἴδε ὁ Ἀβραὰμ, ἴδε ὁ πλούσιος. Καταξιοῖς σὺ κἂν ἰδεῖν πένητα; κἂν ἀποκριθῆναι; κἂν διαλεχθῆναι; Ἀλλὰ κἂν ποτε διῶς, διὰ δούλου. Ἀλλ' οὐκ ἦν ὁ δίκαιος οὕτως, ἀλλὰ ἐκάθητο θερμὴν τὴν ἀκτίνα δεχόμενος, δρόσον ἐν καύματι σταζόμενος· σκιά ἦν αὐτῷ ἢ ἐπιθυμία τῆς φιλοξενίας; ἐκάθητο τρυγῶν τὸν καρπὸν τῆς φιλοξενίας, καὶ τοῦτο πλούσιος. Παράβαλλέ μοι τοὺς πλουσίους τοὺς νῦν. Ἐν μεσημβρία ποῦ κάθηνται; Ἐν τῷ ἄδη. Ποῦ κάθηνται; Ἐν τῷ θανάτῳ τῆς μέ-

Θεοῦ, γὰ νὰ μᾶς ἀνεβάσει ἐπάνω καὶ νὰ μᾶς κάνει ψηλότερους ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς.

Ἔνα πρᾶγμα φοβᾶμαι μόνο, τὴν ἁμαρτία· ὅλα τὰ ἄλλα ἄς ἐξαφανισθοῦν, εἴτε πλοῦτος, εἴτε φτώχεια, εἴτε ἐξουσία, εἴτε ὁ,τιδήποτε ἄλλο. Αὐτὰ τὰ λέω καὶ δὲ θὰ παύσω νὰ τὰ λέω· γιατί δὲ θέλω νὰ χαθεῖ κανένας ἀπὸ τὴ δική μου ἀγέλη. Τί λοιπόν; Εἶναι δυνατὸ νὰ σωθεῖ ὁ πλούσιος; Καὶ πολὺ μάλιστα. Ὁ Ἰωβ ἦταν πλούσιος, ὁ Ἀβραάμ ἦταν πλούσιος. Εἶδες τὸν πλοῦτο του; Κοίταξε καὶ τὴ φιλοξενία του. Εἶδες τὸ τραπέζι του; Κοίτα καὶ τὴ φιλοφροσύνη του. Τί ἦταν λοιπόν ὁ Ἀβραάμ; Ἦταν πλούσιος. Μήπως λογομάχησα μαζί σου; Ἦταν πλούσιος ὁ Ἀβραάμ; Ναι, ἦταν πλούσιος. Εἶδες τὸν πλοῦτο του; Κοίταξε καὶ τὴ συμπεριφορά του. Κατὰ τὸ μεσημέρι φανερώθηκε σ' αὐτὸν ὁ Κύριος κοντὰ στὴ βελανιδιὰ τοῦ Μαμβρῆ, ἐνῶ καθόταν· καὶ νὰ τρεῖς ἄνδρες. Ἀφοῦ σηκώθηκε τότε (ἂν καὶ δὲ γνώριζε ὅτι αὐτὸς ποὺ παρουσιάστηκε ἦταν ὁ Θεός· πῶς νὰ τὸ ἤξερε ἄλλωστε) προσκύνησε καὶ εἶπε· «ἐὰν μὲ θεωρεῖτε ἄξιο, μπεῖτε στὴ σκηνὴ τῶν δοκαριῶν μου»¹².

Εἶδες τί ἔκανε ὁ γέρος μέσα στὸ καταμεσήμερο; Χωρὶς νὰ κάθεται κάτω ἀπὸ στέγη, προσκαλώντας ξένους καὶ περαστικούς ποὺ καθόλου δὲ γνώριζε, σηκώθηκε καὶ τοὺς προσκύνησε ὁ πλούσιος καὶ εὐγενής. Αὐτὸς ποὺ στερήθηκε χρήματά, ἀφήνοντας σπίτι, γυναίκα, παιδιά, ὑπηρέτες, ἂν καὶ εἶχε τριακόσιους δέκα ὀκτώ, ἀφήνοντάς τους ὅλους, βγῆκε νὰ ψαρέψει, ἄπλωσε τὸ δίχτυ τῆς φιλοξενίας, μήπως πουθενὰ ἐμφανισθεῖ κανένας ὁδοιπόρος, μήπως κανένας ξένος, καὶ προσπεράσει τὸ σπίτι. Κοίτα τί κάνει ὁ γέρος. Δὲν ἐμπιστεύεται σὲ ὑπηρέτη, ἂν καὶ εἶχε τριακόσιους δέκα ὀκτώ, γιατί γνώριζε ὅτι ἡ γενιὰ τῶν ὑπηρετῶν εἶναι νωθρὴ· φοβόταν μήπως νυστάξει ὁ ὑπηρέτης καὶ προσπεράσει ὁ ξένος καὶ χάσει τὸ θήραμα. Αὐτὸς εἶναι ὁ Ἀβραάμ, αὐτὸς εἶναι ὁ πλούσιος. Καταδέχεσαι ἐσὺ ἔστω καὶ νὰ κοιτάξεις ἕνα φτωχό; ἔστω νὰ τοῦ ἀπαντήσεις; νὰ μιλήσεις μαζί του; Ἀλλὰ καὶ ἂν κάποτε δώσεις κάτι, τὸ δίνεις μέσω δούλου. Ὁ δίκαιος ὅμως δὲν ἦταν τέτοιος, ἀλλὰ καθόταν καὶ δεχόταν τὶς θερμὲς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, δροσιζόμενος μέσα στὸν καύσωνα· ἡ ἐπιθυμία τῆς φιλοξενίας ἦταν γι' αὐτὸν σκιά· καθόταν τρυγώντας τὸν καρπὸ τῆς φιλοξενίας, καὶ τὸ ἔκανε αὐτὸ ὄντας πλούσιος. Σύγκρινέ μου τοὺς σημερινοὺς πλουσίους. Ποῦ κάθονται τὸ μεσημέρι; Στὸν ἄδη. Ποῦ κάθονται; Στὸ θάνατο τῆς μέθης. Ποῦ κάθονται; Στὸ δημόδιο δρόμο, πεσμένοι, μεθυσμένοι,

θης. Ποῦ κáθηνται; Ἐπὶ τῆς δημοσίας, ἐρριμμένοι, μεθύοντες, πεπωρωμένοι τὴν καρδίαν, ἀλόγων ἀλογώτεροι. Ἄλλ' οὐχ ὁ δίκαιος οὕτω.
 ε'. Θέλεις μιμῆσασθαι τὸν Ἀβραάμ; Μίμησαι οὕτως, οὐ κωλύω, ἀλλὰ καὶ συμβουλεύω· καίτοι μείζονα τοῦ Ἀβραάμ ἀπαιτούμεθα.
 5 «Ἐάν», γάρ φησι, «μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐκ εἰσελεύσεσθε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Τέως δὲ σὺ κáν τὸν Ἀβραάμ φθάσον. Καὶ τί εἶχεν ὁ Ἀβραάμ; Φιλόξενος ἦν, καὶ ἀνέστη καὶ προσεκύνησεν, οὐδὲ εἰδῶς τίνες ἦσαν οἱ παρόντες. Εἰ γὰρ ἤδει, οὐδὲν θαυμαστὸν ἐποίει, ὅτι Θεὸν
 10 ἔθεράπευσεν· ἀλλ' ἡ ἀγνοία τῶν παραγενομένων μείζονα αὐτοῦ δείκνυσι τῆς φιλοξενίας τὴν προθυμίαν. Καὶ ἐκάθητο καὶ ὑπεδέχετο. Καὶ πῶς; Δαψιλῶς· μόσχον ἔθυσσε καὶ καλεῖ καὶ τὴν Σάρραν καὶ κοινῶν ποιεῖ τῆς φιλοξενίας τὴν γυναῖκα, καὶ οὐκ ἐν θαλάμῳ κρυπτομένην, ἀλλ' ὑπὸ τὴν δρῦν ἐστήκυϊαν. Ἡ γὰρ τράπεζα ἐκείνη λοιπὸν διήνοιξεν αὐτῆς τὴν
 15 μῆτραν καὶ τὴν πῆρωσιν τῆς φύσεως διώρθωσεν. Ἔθυσσε μόσχον, καὶ ἔλαβε τὸν Ἰσαάκ· ἐφύρασεν ἄλευρα, καὶ ἔλαβε τὸ σπέρμα αὐτῆς, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὡς τὴν ψάμμον τῆς θαλάσσης.

Ἄλλὰ πάντως ἐρεῖς· Ἄδς καὶ ἐμοὶ τὸν καρπὸν τοσοῦτων γνησίων υἱῶν'. Ἔθλιε καὶ ταλαίπωρε καὶ εὐτελέστατε, τὰ ἐν τῇ γῆ ζητεῖς; Τὸν
 20 οὐρανόν σοι δίδωμι, τὴν μετ' ἀγγέλων χορείαν, τὴν δι' αἰῶνος ἀπόλαυσιν, καὶ θάνατον φθαρτὸν ζητεῖς; Ζωὴν σοι δίδωμι τέλος οὐκ ἔχουσαν. Μείζων ἡ ἀμοιβή, πλείων ἡ ἀντίδοσις. Πρόσεχε μετ' ἀκριβείας ὁ λέγω, ἵνα ἴδῃς ἀντιστροφὴν πραγμάτων. Ὅτε γὰρ ἔδει φιλοξενίαν ἐπιδείξασθαι, ὁ Ἀβραάμ τί λέγει τῇ γυναικὶ αὐτοῦ Σάρρα; «Σπεῦσον καὶ φύρα-
 25 σον τρία μέτρα σεμιδάλεως». Ἀκουέτωσαν γυναῖκες τῶν λεγομένων. «Σπεῦσον καὶ φύρασον τρία μέτρα σεμιδάλεως». Κοινὸν γὰρ ἡμῖν τὸ θέατρον καὶ ἐκατέρῃ τῇ φύσει τὸ διδασκαλεῖον πρόκειται. Ἀκουέτουσαν γυναῖκες τῶν λεγομένων· ἀκουέτωσαν καὶ ἄνδρες καὶ μιμείσθωσαν. «Σπεῦσον», φησί, «καὶ φύρασον τρία μέτρα σεμιδάλεως»· καὶ αὐτὸς
 30 ἔδραμεν ἐπὶ τὴν ἀγέλην τῶν βοῶν. Μεριζονται τὸν πόνον, ἵνα μερίσωνται καὶ τὸν στέφανον. Κοινὰ τὰ τοῦ γάμου· ἔστω κοινὰ καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς. Βοηθὸν σε ἔλαβον· γενοῦ μοι βοηθὸς καὶ ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις πράγμασι· σπεῦσον, σπεῦσον. Ἐπείγει τὴν γυναῖκα, καὶ ἵνα μὴ ἡ μέλλησις εἰς ἀθυμίαν ἐμβάλλῃ τοὺς ξένους· «Σπεῦσον καὶ φύρασον τρία μέ-
 35 τρα σεμιδάλεως». Ἐπίπονον τὸ ἐπίταγμα, φορτικὸν τὸ κέλευσμα· «φύ-

13. Ματθ. 5,20.

14. Γεν. 18,6.

πωρωμένοι στην καρδιά, πιό άλογοι από τὰ ἄλογα ζῶα. Ὁ δίκαιος ὅμως δὲν ἦταν τέτοιος.

5. Θέλεις νὰ μιμηθεῖς τὸν Ἀβραάμ; Μιμήσου τον ἔτσι, δὲν σὲ ἐμποδίζω, ἀλλὰ καὶ σὲ συμβουλεύω· ἂν καὶ ζητῶ περισσότερο ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ. Γιατὶ λέει, «ἐὰν δὲν ξεπεράσει ἡ ἀρετὴ σας τὴν ἀρετὴ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, δὲ θὰ μπεῖτε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»¹³. Πρὸς τὸ παρὸν ὅμως ἐσὺ φτάσε ἔστω τὸν Ἀβραάμ. Καὶ τί εἶχε ὁ Ἀβραάμ; Ἦταν φιλόξενος καὶ σηκώθηκε καὶ προσκύνησε, χωρὶς κἂν νὰ γνωρίζει ποιοὶ ἦταν αὐτοὶ ποὺ περνοῦσαν. Γιατί, ἂν γνώριζε, δὲ θὰ ἔκανε τίποτα τὸ ἀξιοθαύμαστο ἐπειδὴ ὑπηρετήσε τὸ Θεό· ἡ ἄγνοια ὅμως γιὰ αὐτοὺς ποὺ ἦρθαν, δείχνει μεγαλύτερη τὴν προθυμία τῆς φιλοξενίας του. Καὶ καθόταν καὶ ὑποδεχόταν. Καὶ πῶς; Πλουσιοπάροχα. Θυσίασε μοσχάρι καὶ κάλεσε καὶ τὴ Σάρρα καὶ κάνει τὴ γυναῖκα του μέτοχο τῆς φιλοξενίας, ποὺ δὲν μένει κρυμμένη στὸ γυναικωνίτη, ἀλλὰ στέκεται κάτω ἀπὸ τὴ βελανιδιά. Τὸ τραπέζι ἐκεῖνο ἄνοιξε τὴ μήτρα τῆς καὶ διόρθωσε τὴν ἀναπηρία τῆς φύσεως. Θυσίασε μοσχάρι καὶ ἔλαβε τὸν Ἰσαάκ· ζύμωσε ἀλεύρι, καὶ ἔλαβε τοὺς ἀπογόνους τῆς, ποὺ ἔγιναν ὅσα εἶναι τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ ἄμμος τῆς θάλασσας.

Ὅπως δὴποτε ὅμως θὰ πεῖς: Ἐμός μου καὶ ἐμένα τὸν καρπὸ τῶσων γνησίων υἱῶν'. Ἦθλιε καὶ ταλαίπωρε καὶ τιποτένιε, ζητᾶς αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν στὴ γῆ; Σοῦ δίνω τὸν οὐρανό, τὴ δυνατότητα νὰ χορεύεις μαζί μὲ τοὺς ἀγγέλους, τὴν αἰώνια ἀπόλαυση, καὶ ζητᾶς θάνατο φθαρτό; Σοῦ δίνω ζωὴ ποὺ δὲν ἔχει τέλος. Μεγαλύτερη ἢ ἀμοιβή, περισσότερη ἢ ἀνταπόδοση. Πρόσεξε μὲ ἀκρίβεια αὐτὸ ποὺ λέω, γιὰ νὰ δεῖς τὴν ἀντιστροφή τῶν πραγμάτων. Γιατὶ ὅταν ἔπρεπε νὰ προσφέρει φιλοξενία ὁ Ἀβραάμ τί λέει στὴ γυναῖκα του τὴ Σάρρα; «Τρέξε καὶ ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι»¹⁴. Ἦς ἀκούσουν οἱ γυναῖκες αὐτὰ ποὺ λέγονται. «Τρέξε καὶ ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι». Γιατὶ εἶναι κοινὸ σὲ μᾶς τὸ θέαμα καὶ βρίσκεται μπροστὰ καὶ στὰ δύο φύλα γιὰ διδασκαλία. Ἦς ἀκούσουν οἱ γυναῖκες αὐτὰ ποὺ λέγονται ἢς τὰ ἀκούσουν καὶ οἱ ἄνδρες, καὶ ἢς τὰ μιμηθοῦν. «Τρέξε», λέει, «καὶ ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι» καὶ ἐκεῖνος ἔτρεξε στὸ κοπάδι τῶν βοδιῶν. Μοιράζονται τὸν κόπο, γιὰ νὰ μοιραστοῦν καὶ τὸ στεφάνι. Εἶναι κοινὰ τὰ τοῦ γάμου ἢς εἶναι κοινές καὶ οἱ ἀρετές. Σὲ πῆρα βοηθό μου· γίνε βοηθός μου καὶ στὰ πιό ψηλὰ πράγματα· τρέξε, τρέξε. Βιάζει τὴ γυναῖκα του καὶ γιὰ νὰ μὴ βάλει σὲ δυσφορία τοὺς ξένους ἢ προετοιμασία· «τρέξε καὶ ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι». Κουραστικὴ ἢ προσταγὴ, βαρειά ἢ

ρασον τρία μέτρα σεμιδάλεως». Οὐκ εἶπε· 'Τί τοῦτο; ἐπὶ ταύταις ταῖς ἐλπίσιν ἐνυμφεύθην σοι, ἵνα με μελωθρίδα καὶ ἄρτοποιὸν ποιήσης, γυ-
 ναῖκα τὴν πλοῦτον ἔχουσαν τοσοῦτον; Τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτὼ δού-
 λους ἔχεις καὶ ἐκείνοις ἐπιτάξαι οὐκ εἶλον, ἀλλὰ με εἰς τὴν διακονίαν
 5 ταύτην ἐπείγεις;' Οὐκ εἶπέ τι τοιοῦτον, οὐκ ἐνενόησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ γυνὴ ἦν τοῦ Ἀβραάμ, οὐ συνουσία μόνον σώματος, ἀλλὰ καὶ κοινωνία ἀρε-
 τῆς, διὰ τοῦτο λέγει, «σπεῦσον»· καὶ ἀρπάζει τὸ ἐπίταγμα ἐκείνη μετὰ
 προθυμίας· ἦδει γὰρ τὸν καρπὸν βρύνοντα τῆς φιλοξενίας. «Σπεῦσον,
 φύρασον». Ἦδει γὰρ τῆς γυναικὸς τὸ ἐπιμελές.
 10 Ποῦ αἱ νῦν γυναῖκες; Παραβάλωμεν αὐτὰς τῇ Σάρρα. ἼΑρα τοιαῦ-
 τα ἐπιτάγματα δέχονται; τοιαῦτα ἔργα; Ἐκβαλέ μοι τῆς φιλοκόσμου
 γυναικὸς τὴν χεῖρα, καὶ ὁρᾷς αὐτὴν κεχρυσωμένην ἔξωθεν, ἔνδοθεν δὲ
 πολιορκίαν κεκτημένην. Πόσων πενήτων, εἶπέ μοι, πλεονεξίαν ἢ χεῖρ
 σου βαστάζει; Ἐκβαλέ μοι τὴν χεῖρά σου, δεῖξον αὐτὴν· τί ἐνδέδεται;
 15 Πλεονεξίαν. Ἐκβαλε τὴν χεῖρα τῆς Σάρρας. Τί ἐνδέδεται; Φιλοξενίαν,
 ἐλεημοσύνην, ἀγάπην, φιλοπτωχειάν. ὦ καλῆς δεξιᾶς! Βλέπε δεξιάν
 καὶ δεξιάν. Ἀλλὰ μία μὲν μορφή δεξιᾶς, πολλὴ δὲ διαφορὰ. Ἐκεῖ πηγαὶ
 δακρῦων, ἐνταῦθα στέφανοι καὶ βραβεῖα. Ταῦτα λέγω, ἵνα μήτε γυναι-
 κες τοιαῦτα παρὰ ἀνδρῶν ζητῶσι, μήτε ἄνδρες ἀντέχωνται γυναικῶν
 20 τοιαῦτα ἀπαιτουσῶν. Ἴδε ἡ Σάρρα, ἴδε ἡ πλουσία ἐφύρασε τρία μέτρα
 σεμιδάλεως. Πόσος ὁ πόνος; Ἀλλ' οὐκ ἦσθετο πόνου διὰ τὴν ἐλπίδα
 τοῦ καρποῦ καὶ τοῦ κέρδους. «Σπεῦσον, φύρασον τρία μέτρα σεμιδάλε-
 ως». Τί ποιεῖς; καλλοπιζῆ, γύναι; Ἴνα τίνι ἀρέσης; Τῷ ἀνδρὶ; Κακὴ
 μελέτη, εἰ οὕτω μέλλεις ἀρέσκειν τῷ ἀνδρὶ, εἰ οὕτω σπεύδεις ἀρέσκειν
 25 σου τῷ ἀνδρὶ. Πῶς οὖν ἀρέσω; Τῇ σωφροσύνῃ. Ἀλλὰ πῶς ἀρέσω; Τῇ
 ἐπιεικειᾷ, τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ πραύτητι καὶ τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὁμοιοῖᾳ καὶ τῇ
 συμφωνίᾳ.

Ταῦτά σου τὰ κόσμια, γύναι. Αὐταῖς σου αἱ ἀρεταὶ ὁμόνοϊαν ἐργά-
 ζονται· ἐκεῖνα τὰ κόσμια ἀρέσκειν οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀνδρὶ σε φορ-
 30 τικὴν παρασκευάζει γίνεσθαι. Ὅταν γὰρ εἶπης, ἄρπασον καὶ φέρε μοι,
 ἐν ὀλίγῳ μὲν σὺ ἀρέσκεις, ὕστερον δὲ πολέμιον ἔχεις. Ἴνα δὲ μάθης, ὅτι
 οὐκ ἀνδρὶ ἀρέσκεις, ἐν τῇ οἰκίᾳ γὰρ αὐτὰ ἀποτίθεσθαι, καὶ ἐν τῇ ἐκκλη-
 σία αὐτὰ περιβάλλῃ· εἰ τῷ ἀνδρὶ ἤρεσκες, ἐν τῇ οἰκίᾳ ἂν αὐτὰ ἐφόρεις.

15. Τὸ μέτρο ἀντιστοιχοῦσε πρὸς 14 περίπου κιά, γι' αὐτὸ ὁ ἱερός συγγραφεὺς μιλάει γιὰ «ἐπίπινο καὶ φορτικὸ ἐπίταγμα».

διαταγή· «ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι». Δὲν εἶπε· Ἐπειδὴ αὐτό; Μὲ αὐτὰ τὰ ὄνειρα σὲ παντρεύτηκα, γιὰ νὰ μὲ κάνεις μυλωνοῦ καὶ φουρνάρισσα, μιὰ γυναῖκα πού ἔχει τόσο πολὺ πλοῦτο; Ἐχεις τριακόσιους δέκα ὀκτῶ ὑπηρετές καὶ δὲν προτίμησες νὰ διατάξεις ἐκείνους, ἀλλὰ βιάζεις ἐμένα σ' αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία; Δὲν εἶπε κάτι τέτοιο, οὔτε διανοήθηκε, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἦταν γυναῖκα τοῦ Ἀβραάμ, ὄχι μόνο γιὰ ἔνωση σωματική, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἔνωση ἀρετῆς, γι' αὐτὸ λέει· «πήγαινε γρήγορα». Καὶ ἐκείνη ἀρπάζει μὲ προθυμία τὴν προσταγή· γιὰτὶ γνώριζε ἐκεῖνο πού πήγαζε καρποῦς φιλοξενίας. «Σπεῦσε, ζύμωσε». Γιατὶ γνώριζε τὴ φροντίδα τῆς γυναίκας.

Ποῦ εἶναι οἱ τωρινὲς γυναῖκες; Ἄς τις παραβάλουμε μὲ τὴ Σάρρα. Δέχονται ἄραγε τέτοιες προσταγές; τέτοιες ἐργασίες; Βγάλε μου τὸ χέρι τῆς γυναίκας πού ἀγαπάει τὰ κοσμήματα καὶ θὰ τὸ δεῖς ἀπ' ἐξω χρυσομένο, ἐνῶ ἀπὸ μέσα γεμάτο φορτικὴ ἐνόχληση. Πόσων φτωχῶν, πὲς μου, πλεονεξία σηκώνει τὸ χέρι σου; Βγάλε μου τὸ χέρι σου, δεῖξε το· τί φοράει; Βγάλε τὸ χέρι τῆς Σάρρας. Τί φοράει; Φιλοξενία, ἐλεημοσύνη, ἀγάπη, φιλοπτωχία. Πῶ πῶ πόσο ὠραῖο χέρι! Βλέπε τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη δεξιά. Μία βέβαια εἶναι ἡ μορφή τῆς δεξιᾶς, ὅμως εἶναι μεγάλη ἡ διαφορά. Ἐκεῖ πηγὲς δακρύων, ἐδῶ στεφάνια καὶ βραβεῖα. Τὰ λέω αὐτά, ὥστε οὔτε οἱ γυναῖκες νὰ ζητοῦν τέτοια ἀπὸ τοὺς ἄνδρες, οὔτε οἱ ἄνδρες νὰ ἀνέχονται τὶς γυναῖκες ὅταν ἀπαιτοῦν τέτοια. Κοίταξε τὴ Σάρρα· κοίταξε τὴν πλούσια πού ζύμωσε τρία μέτρα¹⁵ σεμιγδάλι. Πόσος κόπος; Καὶ ὅμως δὲν αἰσθάνθηκε κούραση ἐξαιτίας τοῦ καρποῦ καὶ τοῦ κέρδους. «Τρέξε, ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι». Τί κάνεις; Καλλωπίζεσαι, γυναῖκα; Γιὰ νὰ ἀρέσεις σὲ ποιόν; Στὸν ἄνδρα σου; Κακὴ φροντίδα, ἐὰν θέλεις μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ ἀρέσεις στὸν ἄνδρα, ἐὰν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ σπεύδεις νὰ ἀρέσεις στὸν ἄνδρα σου. Πῶς λοιπὸν νὰ ἀρέσω; Μὲ τὴ σωφροσύνη. Πῶς νὰ ἀρέσω; Μὲ τὴν καλωσύνη, τὴ σύνεση, τὴν πραότητα καὶ τὴν ἀγάπη, τὴν ὁμόνοια καὶ τὴ συμφωνία.

Αὐτὰ εἶναι τὰ κοσμήματά σου, κυρία μου. Αὐτὲς οἱ ἀρετὲς σου φέρνουν ὁμόνοια· ἐκεῖνα τὰ κοσμήματα δὲν σὲ κάνουν νὰ ἀρέσεις, ἀλλὰ σὲ προετοιμάζουν νὰ γίνεις φορτικὴ καὶ στὸν ἄνδρα σου. Γιατὶ ὅταν τοῦ πείς, ἄρπαξε καὶ φέρε μου, γιὰ λίγο βέβαια ἀρέσεις, ἀλλὰ ὕστερα ἔχεις ἓνα ἐχθρό. Γιὰ νὰ μάθεις ὅμως ὅτι δὲν ἀρέσεις στὸν ἄνδρα σου· στὸ σπίτι αὐτὰ τὰ βγάξεις καὶ στὴν ἐκκλησία τὰ φορᾶς· ἐὰν ἤθελες νὰ ἀρέσεις στὸν ἄνδρα σου, θὰ τὰ φοροῦσες στὸ σπίτι. Ἀλλά,

Ἄλλ' ὅπερ εἶπον, εἰσέρχη εἰς τὴν ἐκκλησίαν, κεχρυσωμένη τὰς χεῖρας καὶ τὸν τράχηλον. Ἐὰν ἔλθῃ Παῦλος, ὁ φοβερὸς ἐκεῖνος καὶ ποθεινός, φοβερὸς τοῖς ἀμαρτάνουσι, καὶ ποθεινὸς τοῖς εὐσεβοῦσι, βοᾷ καὶ λέγει ὡσαύτως· «τὰς γυναῖκας κοσμεῖν ἕαντὰς χρῆ, μὴ ἐν χρυσῷ, μὴ ἐν μαρ-
 5 γαρίταις, μὴ ἐν ἱματισμῷ πολυτελεῖ». Εἶτα, ἂν εἰσέλθῃ ὁ Ἕλληνας καὶ ἰδῇ ἄνω μὲν φορούσας ταῦτα ἐκεῖνας, κάτω δὲ Παῦλον ταῦτα λέγοντα, οὐκ ἐρεῖ, ὅτι σκηνὴ καὶ μῦθος ταῦτά ἐστιν; Οὐκ ἔστι μὲν σκηνὴ τὰ ἡμέ-
 10 «μὴ ἐν χρυσῷ, μηδὲ ἐν μαργαρίταις», τὴν δὲ διὰ τῶν ἔργων ἐναντία ἐπιδεικνυμένην·

στ'. Τί σοι ὄφελος τοῦ χρυσίου, γύναι; Ἴνα καλὴ φαίνη καὶ ὠραία; Ἄλλ' οὐδὲν σοι τοῦτο εἰς τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς συντελεῖ. Γενοῦ τὴν ψυχὴν εὐμορφος, καὶ ἔση καὶ τὸ σῶμα ποθεινὴ. «Σοφία ἀνθρώπου
 15 φωτιεῖ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ». Καίτοι ἡ σοφία τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Οὐδὲν ποιεῖ πόθον καὶ ἔρωτα, ὡς ἀγάπη. Ἐὰν γὰρ φιλῇ σε ὁ ἀνὴρ σου, κἂν ἄμορφος ᾖ, ποθεινὴ αὐτῷ φαίνη· ἐὰν δὲ μισήσῃ σε, κἂν εὐμορφος ᾖ, οὐ θέλει σε ὄρᾶν. Τὸ γὰρ μῖσος τῆς ψυχῆς οὐκ ἀφήσῃ τὴν εὐμορφίαν τῆς ὄψεως φαίνεσθαι. Ὅταν γὰρ μέλλῃς αὐτὸν ἀπαιτεῖν κόσμια καὶ
 20 χρυσόν, τότε μέλλει σε καὶ αὐτὸς μισεῖν καὶ φεύγειν, ὡς τὸν ἀπαιτητὴν ἐν ἀγορᾷ φανεῖντα. Ἄλλ' ἐκεῖνον μὲν δύναται φεῦγειν, σὲ δὲ οὐ δύναται, ἔνδον οὖσαν διηνεκῶς καὶ ἀπαιτοῦσαν λειτουργίας λόγον οὐκ ἐχούσας. Ταῦτα μὴ μόνον ἀκουέτω ἡ ἀκοή σου, ὦ γύναι, ἀλλὰ καὶ μεταβαλλέ-
 25 τα πρὸς καιρὸν, καὶ εὐφραίνοντα διηνεκῶς. Ἰατρός εἰμι, σκαλεύω τὰ τραύματα, ἵνα μὴ, παλαιότερα γενόμενα, χεῖρονα τὴν νομὴν ἐργάσῃται. Ἐγὼ μὲν γὰρ ἰατρεύω τὴν διὰ λόγον ὑγίειαν χαριζόμενος, οἱ δὲ τοῦ πα-
 30 ῥόντος βίου τὸ ἐπίκαιρον καὶ σφαλερὸν καὶ εὐκαταφρόνητον ἐπιδείκνυνται. Ἄλλ' ὅπερ ἔλεγον περὶ τοῦ Ἀβραάμ (οὐ γὰρ ἐπιλήσομαι τῆς ὑποσχέσεως), «σπεῦσον καὶ φύρασον», ταῦτα ἐκάστη γυνὴ ἐγγραφέτω τῇ διανοίᾳ, ταῦτα ἕκαστος ἀνὴρ ἐχέτω ἐν τῷ συνειδίῳ.

Τί μοι φέρεις σηρικὰ ἱμάτια καὶ ἵππους χρυσοχαλίνους καὶ ἡμιό-
 νους καλλωπιζόμενας; Ἡμίονος κάτω καλλωπίζεται, ὁ χρυσὸς ἐν

16. Α' Τιμ. 2,9.

17. Ἐκκλ. 8,1.

ὅπως εἶπα, μπαίνεις στήν ἐκκλησία χρυσωμένη στά χέρια καί τὸ λαιμό. Ἐὰν ἔρθει ὁ Παῦλος, ἐκεῖνος ὁ φοβερός καί ποθητός, φοβερός γιὰ ἐκείνους πού ἀμαρτάνουν, καί ποθητός στοὺς εὐσεβεῖς, φωνάζει καί λέει τὰ ἴδια: «οἱ γυναῖκες πρέπει νὰ στολίζουν τοὺς ἑαυτοὺς τους ὄχι μὲ χρυσάφι, οὔτε μὲ μαργαριτάρια, οὔτε μὲ πολυτελῆ ἐνδύματα»¹⁶. Ἐπειτα ἐὰν μπεῖ ὁ εἰδωλολάτρης καί δεῖ ἐπάνω ἐκεῖνες νὰ φοροῦν αὐτά, καί κάτω τὸν Παῦλο νὰ λέει αὐτά, δὲν θὰ πεῖ ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι θέατρο καί μύθος; Βέβαια δὲν εἶναι θέατρο τὰ δικά μας, ἔστω καὶ ἂν γίνονται ἔτσι. Ὅμως ὁ εἰδωλολάτρης βλάπτεται καί λέει: «Μπῆκα σὲ ἐκκλησία Χριστιανῶν καί ἄκουσα τὸν Παῦλο νὰ λέει: «μὴ στολίζεστε μὲ χρυσαφικά, οὔτε μὲ μαργαριτάρια», ἐνῶ αὐτὴν νὰ δείχνει μὲ τὰ ἔργα τῆς τῶ ἀντίθετα.

6. Τί ὄφελος ἔχεις ἀπὸ τὰ χρυσαφικά, γυναῖκα; Γιὰ νὰ φαίνεσαι καλὴ καί ὠραία; Ὅμως αὐτὸ δὲν συντελεῖ καθόλου στήν ὁμορφιά τῆς ψυχῆς σου. Γίνε ὁμορφῆ στήν ψυχὴ, καί τότε θὰ εἶσαι ἐπιθυμητὴ καί στὸ σῶμα. «Ἡ σοφία τοῦ ἀνθρώπου φωτίζει τὸ πρόσωπό του»¹⁷. Καί βέβαια ἡ σοφία φωτίζει τὴν ψυχὴ του. Τίποτα δὲν προκαλεῖ πόθο καί ἔρωτα, ὅσο ἡ ἀγάπη. Γιατί, ἐὰν σὲ ἀγαπᾷ ὁ ἄνδρας σου, ἔστω καί ἂν εἶσαι ἄσχημη, θὰ τοῦ φαίνεσαι ἐπιθυμητὴ. Ἐνῶ ἐὰν σὲ μισήσει, καί ὁμορφῆ ἂν εἶσαι, δὲ θὰ θέλει νὰ σὲ βλέπει. Γιατί τὸ μίσος τῆς ψυχῆς δὲν ἀφήνει τὴν ὁμορφιὰ τοῦ προσώπου νὰ φαίνεται. Ὅταν ὁμως ἀπαιτεῖς ἀπὸ αὐτὸν κοσμήματα καί χρυσαφικά, τότε καί αὐτὸς θὰ σὲ μισήσει καί θὰ φύγει, ὅπως ὅταν ἐμφανίζεται στήν ἀγορὰ ὁ ἀπαιτητής. Ἀλλὰ ἐκεῖνον μπορεῖ νὰ τὸν ἀποφύγει, ἐνῶ ἐσένα δὲν μπορεῖ, ἐπειδὴ βρίσκεσαι μέσα διαρκῶς καί προβάλλεις ἀπαιτήσεις, πράγματα πού δὲν ἔχουν λογικὴ. Αὐτὰ ὄχι μόνο νὰ τὰ ἀκούει τὸ αὐτί σου, γυναῖκα, ἀλλὰ καί νὰ μεταβάλλεται ἡ διάνοιά σου. Τὰ λόγια μου εἶναι φάρμακα πού πληγώνουν, πού πληγώνουν προσωρινά, ἀλλὰ εὐφραίνουν αἰώνια. Εἶμαι γιατρός, σκαλίζω τὰ τραύματα, ὥστε νὰ μὴ παλιώσουν καί κάνουν χειρότερη τὴν ἐξάπλωση τῆς πληγῆς. Γιατί ἐγὼ βέβαια θεραπεύω, χαρίζοντας τὴν υἰεῖα μέσω τοῦ λόγου, ἐνῶ οἱ γιατροὶ τῆς παρούσας ζωῆς δείχνουν τὴν προσωρινότητα καί τὴν ἀστάθεια καί τὸ εὐκαταφρόνητο. Ἀλλὰ αὐτὸ πού ἔλεγα γιὰ τὸν Ἀβραάμ (γιατί δὲν λησμονῶ τὴν ὑπόσχεσή μου) «τρέξε καί ζύμωσε», αὐτὰ νὰ τὰ γράψει κάθε γυναῖκα στὸ νοῦ τῆς, αὐτὰ κάθε ἄνδρα ὡς τὰ ἔχει στήν συνείδησή του.

Γιατί μοῦ φέρνεις μεταξωτὰ φορέματα καί χρυσοχαλίνωτα ἄλογα καί μουλάρια καλλωπισμένα; τὸ μουλάρι καλλωπίζεται κάτω, τὸ χρυ-

στέγη κατέχεται· τὰ χρήματα ἡμίονοι ἄλογοι περιφέρουσι, χρυσοῦς ἔχουσαι χαλινούς· ἡμίονοι ἄλογοι καλλωπίζονται, ὁ δὲ πένης ἐν λιμῶν τηκόμενος τῇ θύρᾳ σου προσεδρεύει καὶ ὁ Χριστὸς λιμῶν τήκεται. Ὡ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας! Ποία ἀπολογία; ποία συγγνώμη, ὅταν ὁ Χριστὸς 5 ἔστηκε πρὸ τῶν θυρῶν σου ἐν σχήματι πτωχοῦ, σὺ δὲ μηδὲ ὄλως εἶ ἐπικαμπτόμενος; Τίς σε ἐξαιρήσεται τῆς ἐκεῖθεν τιμωρίας; Δέδωκα, φησὶν, ἔλεον. Ἀλλὰ μὴ δῶς μόνον ὅσον θέλει ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅσον δύνασαι. Τί τότε ἐρεῖς, εἶπέ μοι, ὅταν αἱ κολάσεις αἱ ἀφόρητοι, ὅταν αἱ τιμω- ρίαι ἐκεῖναι καὶ αἱ ἀπειλαὶ καὶ αἱ φοβεραὶ δυνάμεις, ὅταν ὁ ποταμὸς τοῦ 10 πυρὸς καχλάζη, ὅταν τὸ βῆμα τὸ φοβερόν, ὅταν τὸ κριτήριον τὸ ἀδέκα- στον, ὅταν ἡ φύσις ἡ ἀναρχος, ὅταν ἐρημία τῶν ἀνθρωπίνων πραγμά- των, ὅταν μήτε πατήρ, μήτε μήτηρ, μήτε γείτων, μήτε βασιλεύς, μήτε παροδότης, μήτε ξένος δύναται σε ὠφελῆσαι, ἀλλὰ στήκει μόνος ὁ ἄν- θρωπος μετὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ, κατακρινόμενος ὑπὲρ ἐκείνων, ἢ καὶ 15 στεφανούμενος ὑπὲρ αὐτῶν; Τί τότε ἐρεῖς; Τότε ἀναμνησθήσῃ μου τῶν λόγων.

Ἀλλὰ τί σοι τὸ ὄφελος; Οὐδέν· ἐπεὶ καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος ἀνε- μνήσθη καὶ ἐζήτηε καιρὸν μετανοίας, ἀλλ' οὐδὲν ἦν αὐτῷ κέρδος. Πλὴν ἔλεγε, «πέμψο Λάζαρον, ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατι 20 καὶ καταψύξῃ μου τὴν γλῶσσαν, ὅτι πάνυ ὀδυνῶμαι». Ἀλλ' οὐκ ἐπεμ- ψε Λάζαρον, οὐχ ὅτι ζημίαν ἔφερε μία ρανὶς εἰς τὴν μεγάλην τοῦ παρα- δείσου πηγὴν, ἀλλ' ὅτι ἡ τῆς ἐλεημοσύνης σταγὼν ἀμίκτως ἔχει πρὸς τὴν ἀπήνειαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταδίου κατεφρονήθη, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ στεφάνου οὐδεμιᾶς παραμυθίας αὐτὸν ἤξιωσε.

25 ζ'. Ταῦτα λέγω, ἵνα μήτε ὁ πένης δακρῆ διὰ τὴν πενίαν, μήτε ὁ πλού- σιος χαίρῃ διὰ τὸν πλοῦτον. Εἴπορος εἶ: Ἀπώλετο ὁ πλοῦτος, εἰ μὴ εἰς μέσον φέρῃς τὸν προσήκοντα πλοῦτον. «Σπεῦσον καὶ φύρασον τρία μέτρα σεμιδάλεως». Εἶτα ἔδραμεν αὐτὸς εἰς τὰς βόας καὶ ἔθυσσε μό- σχον. Δρομεὺς ἐγένετο ὁ γέρον· οὐ γὰρ ἔχαινοντο αὐτῷ τῆς σαρκὸς ὁ 30 τόνος, ἀλλ' ἐπενεύρωτο τῆς φιλοσοφίας ἢ διάνοια· ἐνίκησε τὴν φύσιν ἢ προθυμία. Ὁ δεσπότης τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ οἰκετῶν, μόσχον βαστάζων, οὐ κατεβαρύνετο τῷ ἄχθει, ἀλλ' ἐκουφίζετο τὴν διάνοιαν τῇ προθυμίᾳ. Ὁ δρόμος τῷ γέροντι προκειμένος, καὶ ὑπηρεσία πολλή, καὶ τῇ γυναικὶ πόνος καὶ κάματος. Οὐ γὰρ μόνον φιλοτιμίᾳ χρημάτων καὶ

σάφι κατέχεται στή στέγη· τὰ χρήματα τὰ περιφέρουν ἄλογα μουλάρια, πού ἔχουν χρυσᾶ χαλινάρια· τὰ ἄλογα μουλάρια καλλωπίζονται, ἐνῶ ὁ φτωχός, λειώνοντας ἀπὸ τὴν πείνα, κάθεται μπροστὰ στὴν πόρτα σου, καὶ ὁ Χριστὸς λειώνει ἀπὸ τὴν πείνα. Πῶ πῶ φοβερὴ ἀνοησία! Ποιὰ δικαιολογία; ποιὰ συγγνώμη, ὅταν ὁ Χριστὸς στέκεται μπροστὰ στὴν πόρτα σου μὲ τὴ μορφὴ φτωχοῦ, καὶ σὺ δὲν συγκινεῖσαι καθόλου; Ποιὸς θὰ σὲ ἐξαιρέσει ἀπὸ τὴν τιμωρία πού θὰ ὑπάρξει ἐκεῖ; Ἐχω δώσει, λέει, ἐλεημοσύνη. Ὅμως μὴ δίνεις μόνο ὅσο θέλει ἐκεῖνος, ἀλλὰ ὅσο μπορεῖς. Τί θὰ πεῖς τότε, πές μου, ὅταν θὰ ἐπιβληθοῦν οἱ ἀνυπόφορες κολάσεις καὶ οἱ τιμωρίες ἐκεῖνες καὶ οἱ ἀπειλές καὶ οἱ φοβερές δυνάμεις, ὅταν θὰ κοχλάζει τὸ ποτάμι τὸ πύρινο, ὅταν θὰ στηθεῖ τὸ φοβερό βῆμα καὶ τὸ ἀδέκαστο δικαστήριον, ὅταν ἡ ἀναρχὴ φύση, ὅταν θὰ λείψουν τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, ὅταν δὲν θὰ μπορεῖ νὰ σὲ βοηθήσει οὔτε πατέρας, οὔτε μητέρα, οὔτε γείτονας, οὔτε βασιλιάς, οὔτε περαστικός, οὔτε ξένος, ἀλλὰ στέκεται μόνος ὁ ἄνθρωπος μὲ τὰ ἔργα του, καὶ κατακρίνεται γι' αὐτά, ἢ καὶ στεφανώνεται γι' αὐτά; Τί θὰ πεῖς τότε; Τότε θὰ θυμηθεῖς τὰ λόγια μου.

Ἄλλὰ ποιό θὰ εἶναι τὸ ὄφελος γιὰ σένα; Κανένα· γιατί καὶ ἐκεῖνος ὁ πλούσιος θυμῆθηκε καὶ ζητοῦσε δυνατότητα μετάνοιας, ἀλλὰ δὲν κέρδισε τίποτα. Κι ὁμως ἔλεγε· «στεῖλε τὸν Λάζαρο νὰ βρέξει τὴν ἄκρη τοῦ δακτύλου του μὲ νερὸ καὶ νὰ μοῦ δροσίσει τὴ γλώσσα, γιατί ὑποφέρω πολὺ»¹⁸. Ἄλλὰ δὲν ἔστειλε τὸν Λάζαρο, ὅχι ὅτι θὰ προκαλοῦσε ζημιὰ μιὰ σταγόνα στὴ μεγάλη πηγὴ τοῦ παραδείσου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ σταγόνα τῆς ἐλεημοσύνης δὲν ἀναμιγνύεται μὲ τὴ σκληρότητα. Ἐπειδὴ στὴν περίοδο τῶν ἀγώνων καταφρονήθηκε, γι' αὐτὸ τὸν καιρὸ τοῦ στεφανώματος δὲν τὸν ἔκρινε ἄξιο καμμιᾶς παρηγοριᾶς.

7. Τὰ λέω αὐτά, ὥστε οὔτε ὁ φτωχὸς νὰ δακρῦζει ἐξαιτίας τῆς φτώχειας, οὔτε ὁ πλούσιος νὰ χαίρεται ἐπειδὴ ἔχει πλοῦτο. Εἶσαι εὐπορος; Ὁ πλοῦτος θὰ χαθεῖ, ἐὰν δὲν παρουσιάσεις τὸν πλοῦτο πού πρέπει. «Τρέξε καὶ ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι». Ἐπειτα ἔτρεξε ὁ ἴδιος στὶς ἀγέλαδες καὶ ἔσφαξε ἓνα μοσχάρι. Δρομέας ἔγινε ὁ γέρος· γιατί δὲν ἔπεφτε σὲ νωθρότητα ὁ τόνος τῆς σάρκας του, ἀλλὰ ἐνισχυόταν ἡ σκέψη τῆς φιλοξενίας· ἡ προθυμία νίκησε τὴ φύση. Ὁ κύριος τριακοσίων δέκα ὀκτῶ ὑπηρετῶν, σηκώνοντας μοσχάρι, δὲν καταβαλλόταν ἀπὸ τὸ βάρος, ἀλλὰ ἀνακουφιζόταν μὲ τὴν προθυμία στὴ διάνοιά του. Γιὰ τὸ γέροντα ὑπῆρχε δρόμος καὶ περιποίηση μεγάλη, καὶ γιὰ τὴ γυναῖκα του κόπος καὶ μόχθος. Γιατί δὲν δεξιώθηκε τοὺς ξένους μόνο

δαμιλεία τραπέζης, ἀλλὰ καὶ διακονία καὶ ὑπηρεσία πολλῇ τοὺς ξένους ἐδεξιόσαντο, οὐ δι' οἰκετῶν, ἀλλὰ διὰ τῶν χειρῶν καὶ τῶν μελῶν τῶν ἑαυτῶν ὑπηρετοῦντες. Εἶτα παρεισθῆκει ἡ γυνὴ θεραπαίνης λαβοῦσα σχῆμα, καὶ οἱ ξένοι ἀνέκειντο, οἱ ἀγνώτες· οὐ γὰρ παύσομαι τοῦτο λέ-
 5 γων. Ἐνόμιζον γὰρ αὐτοὺς πένητας εἶναι τινας· ἀλλ' οὐ προσεῖχον τούτῳ, ἀλλ' ὅτι ξένους ὑπεδέχοντο. Καὶ παρεισθῆκεισαν ἀμφοτέρω ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ διακονίᾳ, τῇ ὑποδοχῇ, τῷ πόνῳ, τῇ ὑπηρεσίᾳ, τῇ ἀγάπῃ, τῇ οἰκονομίᾳ, τῇ ἀκριβείᾳ, τῷ μηδὲν παραλιπεῖν. Καὶ εἰσθῆκει παρὰ τὸ δένδρον ἡ γυνὴ, ἀντὶ θαλάμου τῷ δένδρῳ χρησα-
 10 μένη, καὶ τὴν σκιὰν τῶν φύλλων ἔχουσα στέγην, καὶ οὐκ ἠσχύνετο δημοσιεύεσθαι. Εἰσθῆκει γὰρ τὴν οἰκείαν κοσμιότητα ἐπιδεικνυμένη καὶ τῆς διακονίας τὸν καρπὸν τρυγῶσα.

Τί οὖν ὁ παραγενόμενος; «Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ Σάρρᾳ υἱός». Οἶον καρπὸν ἐβλάστησεν ἡ τράπεζα! πῶς κα-
 15 λόν! πῶς ταχύν! πῶς ὄριμον! πῶς ὁ βότρυς περκαῖζων καὶ ἀπηρτισμέ-
 νος! Καὶ γὰρ τὸ ρῆμα ἐκεῖνο εἰσῆλθεν εἰς τὴν μήτραν καὶ ἐδημιούργησε τὸ παιδίον. Τοιοῦτοι τῆς φιλοξενίας οἱ καρποί. Πρόσεχε ὁ μέλλω λέ-
 γειν. Μετὰ ταῦτα δέ, τὸ παιδίον ἐπειδὴ ἠϋξήθη, τὸ ἀπὸ τῆς τραπέζης τεχθέν, ἐπειδὴ ἀνὴρ ἐγένετο ὁ τῆς φιλοξενίας καρπὸς (οὐ γὰρ οὕτως αὐ-
 20 τὸν ἡ μήτρα ἐγέννησεν ἐκείνη, ὡς ἐγέννησεν ἡ τράπεζα, πρὸ δὲ πάντων τὸ ρῆμα τοῦ Θεοῦ), ἐπειδὴ ἠϋξήθη καὶ ἀνὴρ ἐγένετο καὶ ὥρα γάμου λοι-
 πὸν ἦν (πρόσεχε μετ' ἀκριβείας ὁ λέγων), ἔμελλε λοιπὸν τελευτᾶν ὁ γέ-
 ρων ὁ μακάριος Ἀβραὰμ ἐκεῖνος, ὁ πατριάρχης· παρῶκει δὲ γυναιξὶ διεφθαρμέναις καὶ ἔθνει πονηροτάτῳ, καλέσας τὸν οἰκέτην τὸν ἑαυτοῦ,
 25 φησίν· Ὡδε πονηραὶ εἰσὶν αἱ γυναῖκες τῶν Χαναναίων. Τί οὖν θέλεις;
 Ἄπελθε εἰς τὴν γῆν, ὅθεν ἐτέχθην ἐγώ, καὶ ἄγαγε γυναῖκα ἐκεῖθεν τῷ υἱῷ μου. Καινὰ καὶ παράδοξα πράγματα. Ἴστε ὑμεῖς, καὶ σφόδρα ἐπί-
 στασθε· ὅταν μὲν γὰρ γυναῖκα βούληται τις ἀγαγεῖν τῷ υἱῷ, καὶ ὁ πατὴρ διαλέγεται καὶ ἡ μήτηρ, καὶ εἰς ἄλλοτρίαις οἰκίας παραγίνονται, καὶ τοῦ-
 30 τον κολακεύουσι, καὶ ἐκεῖνον θεραπεύουσι, καὶ προμνήστριαί πολλαί, καὶ νυμφαγωγοὶ γίνονται πολλοί, καὶ χρημάτων ὑποσχέσεις, καὶ πᾶσα σπουδὴ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ δι' ἑαυτῶν διαλεχθῆναι, καὶ οὐκ αἰσχύ-

19. Γεν. 18,10.

20. Πρβλ. Γεν. 24,2-4.

μέ χρηματική γενναιοδωρία και αφθονία τραπεζιού, αλλά και με πολλή φροντίδα και περιποίηση, υπηρετώντας τους, όχι με τούς υπηρέτες, αλλά με τὰ δικά τους χέρια και μέλη. Και τὸν παραστεκόταν ἡ γυναίκα του διαδραματίζοντας ρόλο υπηρέτριας, και οἱ ἄγνωστοι ξένοι ἦταν ξαπλωμένοι. Δὲ θὰ παύσω νὰ τὸ λέω αὐτό· γιατί τούς νόμιζαν ὅτι ἦταν κάποιοι φτωχοί· δὲν ἔδιναν ὅμως σημασία σ' αὐτό, ἀλλὰ στὸ ὅτι ὑποδέχονταν ξένους. Καὶ παραστέκονταν και οἱ δύο τὸν καιρὸ ἐκεῖνο, τρυγώντας τὸ σταφύλι τῆς φιλοξενίας με τὴ διάθεσή τους, τὴν καρτερικότητα, τὴ φροντίδα, τὴν ὑποδοχή, τὸν κόπο, τὴν ἐξυπηρέτηση, τὴν ἀγάπη, τὴν πρόνοια, τὴν ἀκρίβεια, με τὸ ὅτι δὲν παρέλειψαν τίποτα. Καὶ στεκόταν δίπλα στὸ δένδρο ἡ γυναίκα, χρησιμοποιώντας ἀντὶ τοῦ γυναικωνίτη τὸ δένδρο και ἔχοντας ἀντὶ γιὰ στέγη τὴ σκιά τῶν φύλων, και δὲν ντρεπόταν νὰ ἐμφανίζεται δημοσίως. Γιατί στεκόταν δείχνοντας τὴν κοσμιότητά της και τρυγώντας τὸν καρπὸ τῆς υπηρεσίας της.

Τί λέει τότε αὐτὸς ποὺ εἶχε ἔρθει; «Ὅταν ξαναἔρθω τὴν ἴδια ἐποχή, ἡ Σάρρα θὰ ἔχει γιό»¹⁹. Τί εἶδους καρπὸ βλάστησε τὸ τραπέζι! Πόσο καλό, πόσο γρήγορο, πόσο ὄριμο, πόσο γινομένο και ὀλοκληρωμένο! Γιατί τὰ λόγια ἐκεῖνα μπῆκαν στὴ μήτρα της και δημιούργησαν τὸ παιδί. Τέτοιοι εἶναι οἱ καρποὶ τῆς φιλοξενίας. Πρόσεξε αὐτὸ ποὺ θὰ πῶ. Μετὰ ὅμως ἀπὸ αὐτά, ὅταν τὸ παιδί μεγάλωσε, αὐτὸ ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὸ τραπέζι, ὅταν ἔγινε ἄνδρας ὁ καρπὸς τῆς φιλοξενίας (γιατί δὲν τὸν γέννησε τόσο ἡ μητέρα ἐκεῖνη, ὅσο τὸν γέννησε τὸ τραπέζι, και προπάντων ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ), ὅταν λοιπὸν μεγάλωσε και ἔγινε ἄνδρας και ἦταν καιρὸς νὰ παντρευτεῖ (πρόσεχε καλὰ αὐτὸ ποὺ λέω), και ἐπρόκειτο νὰ πεθάνει ὁ εὐτυχισμένος ἐκεῖνος γέρος Ἀβραάμ, ὁ πατριάρχης, ἐπειδὴ κατοικοῦσε ἀνάμεσα σὲ διεφθαρμένες γυναῖκες και σὲ ἔθνος πονηρό, ἀφοῦ κάλεσε τὸν ὑπηρέτη του εἶπε: «ἔδῶ εἶναι πονηρὸς οἱ γυναῖκες τῶν Χανααναίων». Τί θέλεις λοιπὸν; «Πήγαινε στὴ χώρα, ὅπου γεννήθηκα ἐγώ, και φέρε ἀπὸ ἐκεῖ γυναίκα γιὰ τὸ γιό μου»²⁰. Πρωτοφανῆ και παράξενα πράγματα. Γνωρίζετε ἐσεῖς, και γνωρίζετε καλὰ, ὅτι ὅταν κάποιος θέλει νὰ φέρει γυναίκα στὸ γιό του, συζητοῦν ὁ πατέρας και ἡ μητέρα του, και σὲ ξένα σπίτια πηγαίνουν, και τὸν ἕνα κολακεύουν και τὸν ἄλλον περιποιοῦνται, και προξενήτρες πολλὰς και προξενητάδες ἔρχονται πολλοί, και ὑπόσχονται χρήματα, και ὁ πατέρας και ἡ μητέρα δείχνουν κάθε προθυμία νὰ συζητήσουν και δὲν ντρέπονται, οὔτε κοκκινίζουν, οὔτε διατάζουν

νονται, οὐδὲ ἐρυθριῶσιν, οὐδὲ ἐπιτάττουσιν οἰκέταις, ὅταν δὲ ἔλθῃ ξένος, ἴ' Ἀπελθε σὺ, κατένευκε αὐτὸν κάτω, δέξαι αὐτόν'.

Ὁ Ἀβραάμ δὲ ἀντιστρόφως· ὅτε μὲν ἔδει ποιῆσαι πρᾶγμα ὑψηλὸν καὶ φιλόσοφον, δι' ἑαυτοῦ ποιεῖ τὴν φιλοξενίαν οὐκ ἐπέτρεψεν οἰκέτη, ἀλλὰ τῇ γυναικὶ καὶ ἑαυτῷ· ὅτε δὲ γυνὴ καὶ γάμος ὑφαίνεται, ἀπελθε λέγει τῷ οἰκέτῃ. Ὡς δὲ τὸ ἐναντιον ποιοῦσιν αἱ γυναῖκες. Ἐὰν μὲν θέλωσι χρυσοχόω διαλεχθῆναι, οὐκ αἰσχύνονται, ἀλλ' ἐξέρχονται αὐταὶ δι' ἑαυτῶν καὶ παρακαθέζονται, ἵνα μὴ ὁ χρυσὸς κλαπῆ καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων ἀφήσιν αὐτὰς καταφρονῆσαι τῆς εὐσχημοσύνης καὶ τῆς σεμνότητος. Ἀλλ' ὁ Ἀβραάμ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὅτε ξένος ἠθέλεν ὑποδέχασθαι, δι' ἑαυτοῦ καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτε δὲ τὸν γάμον, διὰ τοῦ οἰκέτου. Τί οὖν μέμνησαι τοῦ Ἀβραάμ; Ὅτι πλούσιος ἦν. Ταῦτα καὶ σὺ ἐνόει τοῦ Ἀβραάμ, καὶ οὐδέποτε καταφρονήσεις τινός.

Ἀλλὰ πόθεν ἐξέβην ταῦτα εἰπεῖν; Τὸν προφήτην λαβὼν καὶ τὴν βακτηρίαν ἐκείνην, «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Ἐκεῖνος γὰρ ὁ στίχος ἅπαντα ταῦτα ἔτεκε. Καὶ ἰδοὺ θησαυρὸν εὐρήκαμεν χρυσοῦ γέμοντα. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Λάβε τὴν βακτηρίαν ταύτην, τὴν δυναμένην ὑποτρομήσαντα τὰ σώματα ἀνορθῶσαι. Οὐδὲ γὰρ οὕτω βακτηρία ὑπότρομα ὄντα τὰ σώματα τῶν παλαιῶν καὶ γεγηρακότων ἀνορθοῦν πέφυκεν, ὡς ὁ στίχος οὗτος τῶν νέων καὶ γεγηρακότων ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας πολιορκουμένων ὑπότρομον οὔσαν τὴν διάνοιαν ἐγείρει. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Τί δέδοικας ἄνθρωπον, οὐκ ὄντα ἄνθρωπον, ἀλλὰ λύκον; Τί δέδοικας ἄνθρωπον ἀσεβημάτων γέμοντα καὶ χρυσῷ πολιορκούμενον; Τί δέδοικας ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ἀδικίας τὰ ἑαυτοῦ προδεδωκότα καὶ τὸν πολέμιον ἐνδοθεν πολλακίς ἔχοντα; Ἀλλ' ἀπεφήνατό μοι ὁ προφήτης λέγων· «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Εἶπέ μοι λοιπὸν καὶ τὸν τρόπον, δι' ὃν οὐκ ὀφείλω φοβεῖσθαι τὸν πλούσιον. «Ἦ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ».

Ὡ εὐγένεια λέξεως! πῶς ἐν διηγῆσει καὶ διδασκαλίᾳ φιλοσοφίαν εἰσήγαγε· «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ»! Οὐκ εἶπε, 'καὶ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα αὐτοῦ', ἀλλ', «ἢ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ». Ὅταν γὰρ εἰσέλθῃς εἰς οἰκίαν τινὸς πλουσίου καὶ ἴδῃς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ κίονας ὑπεραίροντας τῷ μεγέθει.

τούς ὑπηρετές τους· καὶ ὅταν ἔρχεται ὁ ξένος, πῆγαινε ἐσύ, κατέβασε τον κάτω, δέξου τον.

Ὁ Ἀβραάμ ὅμως ἐνεργοῦσε ἀντίστροφα· ὅταν ἔπρεπε νὰ κάνει κάτι τὸ ὑψηλὸ καὶ σπουδαῖο, τὸ ἔκανε μόνος του· τὴ φιλοξενία δὲν τὴν ἀνέθεσε σὲ ὑπρέτη, ἀλλὰ στὴ γυναῖκα του καὶ στὸν ἑαυτό του· ἐνῶ ὅταν ἐτοιμαζόταν γάμος, λέει στὸν ὑπρέτη· πῆγαινε. Ἐδῶ οἱ γυναῖκες κάνουν τὸ ἀντίθετο. Ὅταν θέλουν νὰ μιλήσουν μὲ χρυσοχόο, δὲν ντρέπονται, ἀλλὰ βγαίνουν μόνες τους καὶ κάθονται ἐκεῖ, γιὰ νὰ μὴ κλαπεῖ τὸ χρυσάφι, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων τὶς ἐπιτρέπει νὰ περιφρονήσουν τὴν εὐσχημοσύνη καὶ τὴ σεμνότητα. Ὁ Ἀβραάμ ὅμως δὲν κάνει αὐτό, ἀλλὰ ὅταν ἤθελε νὰ ὑποδεχθεῖ ξένους, τὸ ἔκανε μόνος μὲ τὴ γυναῖκα του, ἐνῶ ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ τὸ γάμο, τὸν ἔκανε μέσω τοῦ ὑπρέτη του. Γιατί ὅμως θυμᾶσαι τὸν Ἀβραάμ; Διότι ἦταν πλούσιος. Αὐτὰ νὰ σκέφτεσαι καὶ σὺ ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ καὶ ποτὲ δὲ θὰ περιφρονήσεις κανέναν.

Ἄλλὰ ἀπὸ ποῦ ξέφυγα γιὰ νὰ πῶ αὐτά; Παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸν προφήτη καὶ ἐκεῖνο τὸ ραβδί· «μὴ φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἔχει πλουτίσει». Γιατί αὐτὸς ὁ στίχος γέννησε ὅλα αὐτά. Καὶ νά, βρήκαμε θησαυροφυλάκιο γεμάτο χρυσάφι. «Μὴ φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἔχει πλουτίσει». Πάρε αὐτὸ τὸ ραβδί, ποὺ μπορεῖ, ὅταν τὰ σώματα τρέμουν ἀπὸ φόβο, νὰ τὰ ἀνορθώσει. Γιατί κανένα ραβδί δὲν ὑπῆρξε ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ ἀνορθώσει τόσο πολὺ τὰ σώματα τῶν ἡλικιωμένων καὶ γερασμένων ποὺ τρέμουν, ὅσο ὁ στίχος αὐτὸς διεγείρει τὴ φοβισμένη διάνοια τῶν νέων ποὺ ἔχουν γεράσει στὴν ἐπιθυμία καὶ πολιορκοῦνται ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. «Μὴ φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο, ποὺ ἔχει πλουτίσει». Τί φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο ποὺ δὲν εἶναι ἄνθρωπος, ἀλλὰ λύκος; Γιατί φοβᾶσαι ἓνα ἄνθρωπο ποὺ εἶναι γεμάτος ἀσέβεια καὶ πολιορκεῖται ἀπὸ τὸ χρυσάφι; Γιατί φοβᾶσαι ἓνα ἄνθρωπο ποὺ μὲ τὴν ἀδικία πρόδωσε τὸν ἑαυτό του καὶ ἔχει μέσα του πολὲς φορές τὸν ἐχθρό; Ἄλλὰ μοῦ εἶπε ὁ προφήτης· «μὴ φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο ὅταν πλουτίσει». Πές μου λοιπὸν καὶ τὸν τρόπο γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν πρέπει νὰ φοβᾶμαι τὸν πλούσιο, ἢ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του.

8. Πῶ πῶ εὐγένεια λέξεως! Πῶς μὲ τὴ διήγηση καὶ διδασκαλία πρῶφερε φιλοσοφία· «μὴ φοβᾶσαι ὅταν ὁ ἄνθρωπος πλουτίσει, ἢ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του»! Δὲν εἶπε, «καὶ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα του», ἀλλὰ «ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του». Γιατί ὅταν μπεῖς στὸ σπίτι κάποιου πλουσίου καὶ δεῖς στὸ σπίτι του κολῶνες πανύψηλες σὲ μέγε-

καὶ χρυσᾶς κεφαλίδας, καὶ μάρμαρα τῶ τοίχῳ προσπεπηγότα, καὶ κρήνας ρεούσας, καὶ πηγὰς καὶ περιπάτους, καὶ δένδρα τῶ ἀνέμῳ καμπτόμενα, καὶ πάντα ψηφίδων γέμοντα, καὶ εὐνούχων χρυσοφορούντων ἀγέλην, καὶ οἰκετῶν πλῆθος, καὶ τάπητας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κειμένους, 5 καὶ τράπεζαν ἐκλάμπουσαν τῶ χρυσῶ, καὶ κοιτῶνας κεκοσμημένους, ταῦτα πάντα δόξα οἴκου ἐστίν, οὐ δόξα ἀνθρώπου. Δόξα γὰρ ἀνθρώπου εὐλάβεια, ἐπιείκεια, ἐλεημοσύνη, πραότης, ταπεινοφροσύνη, εἰρήνη, δικαιοσύνη, ἀγάπη ἀνυπόκριτος πρὸς πάντας. Ταῦτα πάντα δόξα ἀνθρώπου. Τί φοβῆ τὸν πλούσιον. Οὐκοῦν τὴν οἰκίαν αὐτοῦ μᾶλλον φοβοῦ. 10 Ἐκείνη γάρ ἐστιν ἡ πλουτοῦσα, οὐχ ὁ οἰκῶν.

Ἄλλ' οὐ φοβοῦμαι ταύτην, φησί. Διὰ τί; Ὅτι ὁ χρυσὸς ἄψυχός ἐστιν ὕλη. Ἀλλὰ τὸν ἀνθρωπον φοβῆ; Ναί. Διὰ τί; μὴ γὰρ αὐτοῦ ἐστὶν ὁ πλοῦτος; Τῆς οἰκίας ἢ περιφάνεια. Μάρμαρα ἔχει ὁ τοίχος. Τί οὖν πρὸς τὸν οἰκοῦντα; Χρυσοῦς ὁ ὄροφος. Τί οὖν πρὸς τὸν κεκτημένον; Αἱ κε- 15 φαλίδες τῶν κιόνων χρυσαῖ. Τί οὖν πρὸς τὴν κεφαλὴν ἐκείνου τὴν ἀμαρτίαις βεβορβορωμένην; Ἀλλὰ καθαρὸν τὸ ἔδαφος; Ἀλλὰ ἀκάθαρτον τὸ συνειδός. Ἀλλὰ σηρικὰ τὰ ἱμάτια; Ἀλλὰ ρακίων γέμουσα ἡ ψυχὴ. Ἡ οἰκία πλουσία, ἀλλ' ὁ κεκτημένος τὴν οἰκίαν πένης.

«Ὅταν πληθυνθῆ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ». Καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι 20 τοῦ οἴκου ἐστὶν ἡ δόξα καὶ οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τῶν ρημάτων ὑμῶν ἐλέγχω ὑμᾶς. Εἰσερχόμενος πολλάκις εἰς οἰκίαν τινὸς ὠραίαν οὖσαν, ἐξερχόμενος τί λέγεις; Ὁραῖα εἶδον μάρμαρα. Μὴ λέγεις, Ὁραῖον εἶδον ἀνθρωπον; Θαυμαστοὶ οἱ κίονες, θυρίδες καλάι. Μὴ λέγεις, Ἐθαυμαστός ὁ οἰκῶν; Πολὺς ὁ χρυσὸς ἐν τῶ ὀρόφῳ. Μὴ λέγεις, 25 Πολλὴ ἡ ἐλεημοσύνη; Πολλὰ αἱ κρήναι καὶ δαψίλεια πολλή. Μὴ λέγεις, Πολλὴ ἡ δαψίλεια ἐκείνου τοῦ κεκτημένου; Πανταχοῦ περὶ τοὺς τοίχους, πανταχοῦ περὶ τὰ μάρμαρα, πανταχοῦ περὶ τὰς κρήνας, πανταχοῦ περὶ τὰς πηγὰς διαλέγη. Πάλιν ὀρᾶς ἵππον ἔχοντα χρυσοῦν χαλινὸν καὶ λέγεις· Καλὸς ὁ χαλινός. Οὐκοῦν τοῦ χρυσοῦ τοῦ ἐγκώμιον. 30 Θαυμαστὸν τὸ ἱμάτιον. Οὐκοῦν τοῦ ὑφάντου ὁ ἔπαινος. Καλοὶ οἱ οἰκέται. Οὐκοῦν τοῦ πεπωληκότος ὁ ἔπαινος. Καὶ μένει μὲν ἐκεῖνος ἀστεφάνωτος, τὰ δὲ περὶ αὐτὸν ἐγκωμίων ἀπολαύουσιν. Ἀλλ' ὅταν ἴδῃς ἀνθρωπον καλόν, λέγεις· Καλὸς ἀνθρωπος, ὠραῖος, ἐπιεικής, θαυμαστός, ἐλεήμων, φιλόφρων, συντετριμμένος, αἰεὶ ἐν εὐχαΐς προσέχων, αἰεὶ 35 ἐν νηστεταῖς παραμένων, αἰεὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σχολάζων, αἰεὶ ἀχώριστός

θος, μὲ χρυσᾶ κιονόκρανα καὶ ὀρθομαρμαρώσεις στοὺς τοίχους, καὶ βρύσες νὰ τρέχουν νερὸ καὶ πηγές καὶ τόπους γιὰ περίπατο καὶ δένδρα πού λυγίζουν στὸν ἀέρα, καὶ ὄλα γεμάτα ψηφίδες, καὶ ὀλόκληρο κοπάδι ἀπὸ εὐνούχους πού χρυσοφοροῦν, καὶ πλῆθος ἀπὸ ὑπηρέτες, καὶ χαλιὰ στρωμένα στὸ δάπεδο, καὶ τραπέζι πού λάμπει ἀπὸ τὸ χρυσάφι, καὶ ὑπνοδωμάτια στολισμένα, ὄλα αὐτὰ εἶναι δόξα τοῦ σπιτιοῦ, ὄχι δόξα τοῦ ἀνθρώπου. Γιατί δόξα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ εὐλάβεια, ἡ καλωσύνη, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ πραότητα, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ εἰρήνη, ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀγάπη ἢ ἀνυπόκριτη σὲ ὄλους. "Ὅλα αὐτὰ εἶναι δόξα τοῦ ἀνθρώπου. Γιατί φοβᾶσαι τὸν πλούσιο; Νὰ φοβᾶσαι μᾶλλον τὸ σπίτι του. Γιατί ἐκεῖνο εἶναι πλούσιο καὶ ὄχι αὐτὸς πού κατοικεῖ σ' αὐτό.

"Ὅμως δὲν τὸ φοβᾶμαι αὐτό, λέει. Γιατί; Ἐπειδὴ τὸ χρυσάφι εἶναι ἄψυχη ὕλη. Τὸν ἄνθρωπο ὅμως τὸν φοβᾶσαι; Ναί. Γιατί; Μήπως δικός του εἶναι ὁ πλούτος; Τοῦ σπιτιοῦ εἶναι τὸ μεγαλεῖο. Μάρμαρα ἔχει ὁ τοίχος. Τί σχέση ἔχουν μ' αὐτὸν πού κατοικεῖ; Χρυσὴ εἶναι ἡ ὀροφή. Τί σχέση ἔχει μὲ τὸν ἰδιοκτήτη; Τὰ κιονόκρανα τῶν κιόνων εἶναι χρυσᾶ. Τί σχέση ἔχουν μὲ τὸ κεφάλι ἐκείνου πού κυλιέται στὸ βουρκο τῆς ἀμαρτίας; Εἶναι καθαρὸ τὸ δάπεδο, ἀλλὰ ἀκάθαρτη ἡ συνειδησή του. Εἶναι μεταξωτὰ τὰ φορέματα, ἀλλὰ ἡ ψυχὴ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ράκη. Τὸ σπίτι πλούσιο, ἀλλὰ ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ σπιτιοῦ φτωχός.

«Ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του». Καὶ γιὰ νὰ μάθετε ὅτι ἡ δόξα εἶναι τοῦ σπιτιοῦ καὶ ὄχι τοῦ ἀνθρώπου, σᾶς τὸ ἀποδεικνύω ἀπὸ τὰ λόγια σας. Μπαίνοντας πολλὲς φορὲς στὸ σπίτι κάποιου πού εἶναι ὠραῖο, τί λὲς βγαίνοντας; Εἶδα ὠραῖα μάρμαρα. Μήπως λὲς, εἶδα ὠραῖο ἄνθρωπο; Θαυμάσιες οἱ κολῶνες, τὰ θυρώματα ὠραῖα. Μήπως λὲς, θαυμάσιος αὐτὸς πού κατοικεῖ; Πολὺ τὸ χρυσάφι στὴν ὀροφή. Μήπως λὲς, πολλὴ ἡ ἐλεημοσύνη; Πολλὲς οἱ βρύσες καὶ πολλὴ ἡ ἀφθονία. Μήπως λὲς, πολλὴ ἡ ἀφθονία ἐκείνου τοῦ ἰδιοκτήτη; Παντοῦ μιᾶς γιὰ τοὺς τοίχους, παντοῦ γιὰ τὰ μάρμαρα, παντοῦ γιὰ τὶς βρύσες, παντοῦ γιὰ τὶς πηγές. Ἐπίσης, βλέπεις ἄλογο πού ἔχει χρυσὸ χαλινάρι καὶ λὲς, καλὸ τὸ χαλινάρι. "Ἄρα τὸ ἐγκώμιο εἶναι τοῦ χρυσοχόου. Θαυμάσιο τὸ φόρεμα. "Ἄρα ὁ ἔπαινος εἶναι τοῦ ὑφάντη. Καλοὶ οἱ ὑπηρέτες. "Ἄρα ὁ ἔπαινος εἶναι ἐκείνου πού τοὺς πούλησε. "Ἐτσι ἐκεῖνος μένει χωρὶς στεφάνι δόξας, ἐνῶ τὰ γύρω ἀπὸ αὐτὸν ἐγκωμιάζονται. "Ὅταν ὅμως δεῖς ἕνα ἄνθρωπο καλὸ λὲς: "καλὸς ἄνθρωπος, ὠραῖος, καλωσυνάτος, θαυμάσιος, ἐλεήμονας, περιποιητικός, ταπεινός, ἀφοσιωμένος διαρκῶς στίς προσευχές, κρατᾶ πάντα τὶς νηστεῖες, βρίσκε-

ἐστι τῆς θείας διδασκαλίας'. Ταῦτα ἐγκώμια περὶ ἐκεῖνον, ταῦτα στέφανοι.

Μάθε οὖν τί πλοῦτος ἀνθρώπου, καὶ τί πλοῦτος οἰκίας, καὶ «μὴ φοβοῦ». Ἐὰν γὰρ μάθῃς διαιρεῖν τὸν πλοῦτον καλῶς, οὐκέτι φοβήθησιν. Ὁρᾷς δὲ τὸν νομιζόμενον πλούσιον παρὰ σοὶ πένητα ὄντα καὶ πτωχόν; «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, εἰ ἐνταῦθα σε ἀπατᾷ, ἐν καιρῷ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ βλέπε αὐτόν. Μὴ λαμβάνει τι ἐκεῖ ἐκ τούτων ἀπάντων καὶ ἀπέρχεται; Εἶτα ἀπέθανε καὶ κεῖται γυμνὸς ὁ τὰ σηρικὰ περιβεβλημένος ἱμάτια. Κεῖται γυμνὸς ἐπὶ τοῦ βάρθρου καὶ οἱ οἰκέται ἀπέρχονται καὶ ἔρχονται, καὶ οὐδεὶς αὐτοῦ φροντίζει· οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοῦ οἱ οἰκέται. Ἀπεδήμησε, καὶ οὐδὲν αὐτοῦ λοιπὸν κεῖται. Ἡ γυνὴ κατακόπτεται, τὰς τρίχας λυεῖ· παρακαλοῦσι πάντες, οὐχ ὑπακούει· τὰ παιδιά ἐν ὄρφανίᾳ, ἡ γυνὴ ἐν χηρείᾳ· πάντες ταπεινοί, οἰνοχόοι, κρατῆρες, παράσιτοι, κό-
15 λακες, εὐνοῦχοι. Λαβεῖν τι ἐξ ἐκείνων τῶν σκευῶν καὶ ἀπελθεῖν οὐ δύναται· ἀλλὰ τί; Ἀποφέρεται μόνος. Εὐφημίαις βάλλουσι. Καὶ τί πρὸς αὐτόν πάλιν; Ἀλλ' ἡ κενοδοξία αὐτὸν εὐφημεῖ; Διὰ τί; Μὴ γὰρ δύναται τι λαβεῖν ἀπ' αὐτῆς; Οὐ δύναται οὐδὲν ἐξ αὐτῶν παραστῆναι αὐτῷ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Ἀπέρχεται εἰς τὸν τάφον ὁ πάντα ἀρπάζων, εἰς τρεῖς
20 πῆχεις θάπτεται καὶ πλέον οὐδέν· καὶ γῆ ἐπάνω τῆς ὄψεως καὶ τὸ κάλυμμα τῆς θήκης. Καὶ ἀναχωρεῖ ἡ γυνὴ. Ποῦ ὁ πλοῦτος; ποῦ οἱ δοῦλοι; ποῦ ἡ φαντασία; ποῦ ἡ οἰκία ἡ μεγάλη καὶ περικαλλής; Καταλιμπάνουσιν αὐτόν· ἀφήσιν αὐτόν καὶ ἡ γυνὴ, κἂν μὴ βούληται· ἡ δυσωδία γὰρ αὐτὴν ἐλαύνει, αἱ πηγαὶ τῶν σκωλήκων αὐτὴν διώκουσι.

25 Τοῦτο ὄλον; Ναί· οὐδὲν γὰρ ἔχων ἀπῆλθε τῶν αὐτοῦ. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐδὲν ἔχων τῶν αὐτοῦ ἀπῆλθεν, οἱ μακάριοι μάρτυρες ἐπειδὴ τὰ ἑαυτῶν λαμβάνουσιν, οὐκ ἀναχωροῦμεν τοῦ τάφου αὐτῶν. Καὶ ὧδε μὲν οὐδὲ γυνὴ ἀνέχεται παραμεῖναι, ἐκεῖ δὲ ὁ βασιλεὺς ρίπτει τὸ διάδημα καὶ παραμένει τῷ τάφῳ τοῦ μάρτυρος, δυσωπῶν καὶ δεόμενος
30 δοθῆναι αὐτῷ λύσιν τῶν δεινῶν καὶ νίκην κατ' ἐχθρῶν. «Μὴ οὖν φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Τοῦτον λαβόντες τὸν στίχον, ἐξάρξωμεν τῷ Κυρίῳ, ὑπὲρ τούτων ἀπάντων εὐχαριστοῦντες αὐτῷ, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ται διαρκῶς στὴν ἐκκλησία, δὲν ἀποχωρίζεται ποτὲ τὴ θεία διδασκαλία'. Αὐτὰ εἶναι ἐγκώμια γιὰ ἐκεῖνον, αὐτὰ στεφάνια.

Μάθε λοιπὸν τί σημαίνει πλοῦτος ἀνθρώπου καὶ τί πλοῦτος σπιτιοῦ καὶ «μὴ φοβᾶσαι». Γιατί ἂν μάθεις νὰ διακρίνεις τὸν πλοῦτο καλὰ, δὲ θὰ φοβηθεῖς ποτὲ πιά. Βλέπεις αὐτὸν ποῦ νομίζεις ἐσὺ πλούσιο, ὅτι εἶναι στερημένος καὶ φτωχός; «Μὴ φοβᾶσαι, ὅταν ὁ ἄνθρωπος πλουτίσει». Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι αὐτὰ ἔτσι εἶναι, ἐὰν ἐδῶ σὲ ἐξαπατοῦν, κοίταξέ τον τὴν ὥρα τοῦ θανάτου του. Μήπως παίρνει τίποτα ἐκεῖ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ φεύγει; Πεθαίνει καὶ κοίτεται γυμνὸς αὐτὸς ποῦ φοράει ρούχα μεταξωτά. Κοίτεται γυμνὸς πάνω στὸ βᾶθρο, καὶ οἱ ὑπηρετές πηγαινοέρχονται καὶ κανένας δὲν τὸν φροντίζει· γιατί δὲν ἦταν δικοὶ του οἱ ὑπηρετές Ἄναχώρησε καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτα δικό του πλέον. Ἡ γυναίκα του χτυπιέται, λύνει τὶς τρίχες τῆς· ὅλοι τὴν παρηγοροῦν, δὲν ἀκούει· τὰ παιδιά μένουν ὀρφανά, ἡ γυναίκα χήρα· ὅλοι σκυθρωποὶ, οἱ οἰνοχόοι, τὰ ποτήρια, οἱ συνδαιτυμόνες, οἱ κόλακες, οἱ εὐνοῦχοι. Δὲν μπορεῖ νὰ πάρει κάποιον ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ σκεύη καὶ νὰ φύγει· ἀλλὰ τί γίνεται; Μεταφέρεται μόνος του. Λένε ἐπευφημίες. Καὶ τί τὸν ἐνδιαφέρει ἐκεῖνον; Τὸν ἐπευφημεῖ βέβαια ἡ κενοδοξία; Γιατί; Μήπως μπορεῖ νὰ πάρει τίποτα ἀπὸ αὐτήν; Τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ συμπαρασταθεῖ τὴν ἡμέρα ἐκείνη. Πηγαίνει στὸν τάφο αὐτὸς ποῦ ἀρπάζει τὰ πάντα, θάβεται σὲ τρεῖς πῆχεις καὶ τίποτα περισσότερο· καὶ χῶμα πάνω στὸ πρόσωπό του καὶ τὸ κάλυμμα τῆς θήκης. Καὶ φεύγει ἡ γυναίκα του. Ποῦ εἶναι ὁ πλοῦτος; Ποῦ εἶναι οἱ δούλοι; Ποῦ εἶναι ἡ ἔπαρση; Ποῦ εἶναι τὸ σπίτι τὸ μεγάλο καὶ πολὺ ὠραῖο; Τὸν ἐγκαταλείπουν· τὸν ἀφήνει καὶ ἡ γυναίκα του, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν θέλει· διότι τὴν ἀπομακρύνει ἡ δυσσομία, τὴ διώχνουν οἱ πηγές τῶν σκουληκιῶν.

Αὐτὸ εἶναι ὄλο; Ναί· γιατί ἔφυγε ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του χωρὶς νὰ ἔχει τίποτα. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ἔφυγε χωρὶς νὰ ἔχει τίποτα ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του, ἐπειδὴ οἱ μακάριοι μάρτυρες παίρνουν μαζί τους τὰ δικά τους, δὲν φεύγουμε ἀπὸ τὸ τάφο τους. Καὶ ἐνῶ ἐδῶ οὔτε ἡ γυναίκα τους δὲν ἀντέχει νὰ παραμείνει· ἐκεῖ ἀκόμα καὶ ὁ βασιλιάς ρίχνει τὸ στέμμα του καὶ παραμένει στὸν τάφο τοῦ μάρτυρα, ἰκετεύοντας καὶ παρακαλώντας νὰ τοῦ δοθεῖ λύση στὶς δυσκολίες του καὶ νίκη ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. «Μὴ φοβᾶσαι», λοιπὸν, «ὅταν πλουτίσει ὁ ἄνθρωπος». Παίρνοντας αὐτὸ τὸ στίχο ἄς ἀπευθυνθοῦμε στὸν Κύριο, εὐχαριστώντας τον γιὰ ὅλα αὐτά, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, διότι σ'αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΛΕΧΘΕΙΣΑ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ, ΠΡΟΕΙΡΗΚΟΤΟΣ ΕΤΕΡΟΥ,

Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ μεγάλῃ, ὀλίγων συνελθόντων, εἰς τό, «μη φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος», καὶ περὶ ἐλεημοσύνης.

α'. Βραχὺς ὁ καρπὸς τοῦ καλῶς εἰρηκότος, ἀλλ' ὄριμος· λεπτὴ ἢ νευ-
ρά, ἀλλὰ μεγάλη ἢ ἡχὴ· ὀλίγα τὰ ρήματα, ἀλλὰ πολυτελῆ τὰ νοήματα.
Καὶ γὰρ δῆμον ὀλόκληρον τοῖς ἐπαίνοις ἀνεπέτερωσε καὶ σπουδαιοτέ-
ρους τοῖς ἐγκωμίοις εἰργάσατο καὶ τὸν αἴτιον τῆς γεωργίας ἐδήλωσεν,
5 ὕμνους τε συνθεῖς αὐτῷ, καὶ εὐχαριστήσας κατὰ τὸν ἀποστολικὸν νό-
μον, εἰς δοξολογίαν τὸν λόγον κατέλυσεν. Εἰ δὲ ταχέως τὴν τράπεζαν
συνέστειλεν, οὐ διὰ πτωχείαν, ἀλλὰ διὰ ταπεινοφροσύνην. Οὐ γὰρ ἀπο-
ρῶν πλείονα εἰπεῖν εἰς σιγὴν τὸν λόγον κατέκλεισεν, ἀλλ' ἡμῖν τῆς δι-
δασκαλίας παραχωρῶν. Φέρε οὖν καὶ ἡμεῖς, τῆς ζάλης τῶν ἤδη γεγε-
10 νημένων θορύβων ἀπαλλαγέντες, ὥσπερ τισὶ ποταμίῳις ὕδασι τῇ τῶν
Γραφῶν ἀναγνώσει τὴν ἀκοὴν ἀποπλύνωμεν. Οὕτω καὶ ναῦται ποιοῦ-
σιν· ἐπειδὴν χειμῶνα διαδραμόντες καὶ πολὺ διαβάντες πέλαγος εἰς λι-
μένα καταντήσωσι γαληνόν, ἰστία χαλάσαντες καὶ κώπην ἀποθέμενοι
καὶ τῆς νηὸς ἀποβάντες, βαλανεῖοις καὶ σιτίοις καὶ πότοις καὶ ὕπνῳ καὶ
15 ἀνέσει τὸ σῶμα ἀνακτησάμενοι, ἀκμαιότερον αὐτὸ πρὸ τὴν λοιπὴν ναυ-
τιλίαν παρασκευάζουσι.

Τούτους δὴ καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα, καὶ τῆς πρώην γενομένης τα-
ραχῆς ἀπαλλαγέντες καὶ τοῦ θορύβου καὶ τῶν κυμάτων, ὥσπερ εἰς τινα
λιμένα εὐδίων, τῶν Γραφῶν τὴν ἀνάγνωσιν τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν
20 ὀρμίσωμεν. Καὶ γὰρ λιμὴν ἐστὶν ἀκύμαντος καὶ τεῖχος ἀρραγὲς καὶ
πύργος ἀσειστός καὶ δόξα ἀναφαίρετος καὶ ὄπλον ἀτριωτον καὶ εὐθυμία
ἀμάραντος καὶ ἡδονὴ διηνεκῆς καὶ πάντα ὅσα ἂν εἴποι τις καλά, τῶν
θείων Γραφῶν ἢ συνουσία. Αὕτη καὶ ἀθυμίαν ἀποκρούεται, καὶ εὐθυ-

Ο Μ Ι Α Ι Α Β'

ΠΟΥ ΛΕΧΘΗΚΕ, ΑΦΟΥ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΣ ΜΙΑΗΣΕ ΑΛΛΟΣ,

Στὴν Κωνσταντινούπολη στὴ μεγάλη ἐκκλησία, ὅπου εἶχαν συνα-
χθεῖ λίγοι, στὸ χωρίο· «μὴ φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο ὅταν πλουτίσει»,
καὶ γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη.

1. Ἦταν σύντομος ὁ καρπὸς αὐτοῦ ποὺ μίλησε ὥραϊα, ἀλλὰ ὄριμος·
λεπτὴ ἢ χορδὴ, ἀλλὰ μέγας ὁ ἦχος τῆς· λίγα τὰ λόγια, ἀλλὰ πολὺτι-
μα τὰ νοήματα. Γιατὶ ὁλόκληρο πλῆθος μὲ τοὺς ἐπαίνους τὸ ἀναπτέρω-
σε καὶ μὲ τὰ ἐγκώμια τὸ ἔκανε σπουδαιότερο, καὶ φανέρωσε τὸν αἴτιο
τῆς γεωργίας, συνθέτοντας ὕμνους πρὸς τιμὴν του, καὶ ἀφοῦ τὸν εὐχα-
ρίστησε, σύμφωνα μὲ τὴν ἀποστολικὴ συνήθεια, τελείωσε τὸ λόγο του
μὲ δοξολογία. Ἐὰν ὅμως μάζεψε γρήγορα τὸ τραπέζι, δὲν τὸ ἔκανε
αὐτὸ ἐξαιτίας τῆς φτώχειας του, ἀλλὰ ἀπὸ ταπεινοφροσύνη. Γιατὶ δὲν
ἔκλεισε τὸ λόγο του σιωπῶντας, ἐπειδὴ δὲν μπορούσε νὰ πεῖ περισσό-
τερα, ἀλλὰ γιὰ νὰ παραχωρήσει τὴ διδασκαλία σὲ μένα. Ἐμπρὸς λοι-
πὸν κι ἐγώ, ἀφοῦ ἀπαλλάχθηκα ἀπὸ τὴν παραζάλη τῶν ταραχῶν ποὺ
συνέβηκαν, νὰ ξεπλύνω τὴν ἀκοή σας μὲ τὴν ἀνάγνωσι τῶν Γραφῶν,
σὰν νὰ εἶναι νερὰ ποταμῶν. Ἔτσι κάνουν καὶ οἱ ναῦτες· ὅταν, ἀφοῦ πε-
ράσουν κακοκαιρία καὶ διασχίσουν μακρὸ πέλαγος, φτάσουν σὲ γαλη-
νεμένο λιμάνι, ἀφοῦ κατεβάσουν τὰ πανιά καὶ ἀφήσουν τὰ κουπιὰ καὶ
ἀποβιβασθοῦν ἀπὸ τὸ πλοῖο, ἀναζωγονώντας τὸ σῶμα τους μὲ λου-
τρά, φαγητά, ποτὰ καὶ μὲ ὕπνο καὶ ξεκούραση, τὸ κάνουν πιὸ ἀκμαῖο
γιὰ τὸ ὑπόλοιπο ταξίδι.

Ἄς μιμηθοῦμε λοιπὸν αὐτοὺς καὶ ἐμεῖς καί, ἀφοῦ ἀπαλαχτήκαμε
ἀπὸ τὴν πρόσφατη φουρτούνα καὶ τὴν ἀναταραχὴ καὶ τὰ κύματα, ἄς
ἀράξουμε τὴν ψυχὴ μας στὴν ἀνάγνωσι τῶν Γραφῶν, σὰν σὲ κάποιον
λιμάνι γαλήνιο. Γιατὶ εἶναι πράγματι ἀκύμαντο λιμάνι καὶ τεῖχος στε-
ρεὸ καὶ πύργος σταθερὸς καὶ δόξα ἀναφαίρετη καὶ ὄπλο ἄτρωτο καὶ
εὐθυμία ἀμάραντη καὶ εὐχαρίστησι διαρκῆς καὶ ὅλα ὅσα καλὰ θὰ μπο-
ροῦσε νὰ ἀναφέρει κανεὶς, ἢ ἐπαφὴ μὲ τὶς θεῖες Γραφές. Αὐτὴ καὶ τὴν
λύπη ἀπομακρύνει καὶ τὴν εὐθυμία διατηρεῖ καὶ τὸν φτωχὸ τὸν κάνει

μίαν διατηρεῖ, καὶ τὸν πένητα τῶν εὐπόρων πλουσιώτερον κατασκευάζει, καὶ τοῖς πλουτοῦσιν ἀσφάλειαν περιτίθησι, καὶ τὸν ἁμαρτωλὸν δίκαιον ποιεῖ, καὶ τὸν δίκαιον ἐν ἀσφαλεῖ καθίστησι φυλακῇ, καὶ τὰ ὄντα κακὰ ἀνασπᾶ, καὶ τὰ οὐκ ὄντα ἀγαθὰ καταφυτεύει, ἀπελαύνει πονη-
5 ρίαν, πρὸς ἀρετὴν ἐπανάγει, οὐκ ἐπανάγει δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ριζοῖ καὶ διηνεκῇ μένειν ποιεῖ, φάρμακον οὔσα πνευματικόν, ἐπωδὴ τις θεία καὶ ἀπόρρητος, παθῶν ἀναιρετική. Καὶ γὰρ τὰς ἀκάνθας ἀνασπᾶ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ καθαρὰν τὴν ἄρουραν ἐργάζεται, καὶ τὰ σπέρματα καταβάλλει τῆς εὐσεβείας, καὶ πρὸς ἀκμὴν τὸν καρπὸν ἄγει.

- 10 Μὴ δὴ τοσοῦτων παραμελῶμεν ἀγαθῶν, μηδὲ ἀπολιμπανώμεθα συναζέων, ἀλλὰ συνεχῶς ἐνταῦθα τρέχωμεν, ἵνα διηνεκῶς θεραπευώμεθα, καὶ μηδεὶς μῆτε φθόνῳ βάλληται πλουτοῦντα ὀρῶν, μῆτε πενία πιέζηται, ἀλλὰ, καταμαθὼν τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων φύσιν, παρα-
15 καί μείζων τοῦ σώματος εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' ὅμως σκιά τυγχάνει ἄλλως δὲ οὐδέ ἐστι μείζων, ἀλλὰ δοκεῖ, καὶ τότε δοκεῖ, ὅταν μακροτέρω τῆς ἀκτίνος γενώμεθα· οὕτω γοῦν ἡνίκα περὶ σταθερὰν μεσημβρίαν τῆς ἀκτίνος ὑπὲρ κεφαλὴν ἵσταμένης, συνελαύνεται πάντοθεν καὶ συστέλλεται καὶ βραχυτέρα γίνεται, ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐστὶν ἰδεῖν.
- 20 Ἔως μὲν γὰρ τις μακροτέρω τῆς ἀρετῆς καθίστησιν ἑαυτὸν, μεγάλη φαίνεται τὰ τοῦ παρόντος βίου πράγματα, ὅταν δὲ ἐν αὐτῷ τῷ φαν-
25 τῶν φωτὶ τῶν θείων ἑαυτὸν καταστήσῃ Γραφῶν, τότε καὶ τὸ εὐτελὲς καὶ τὸ βραχὺ καὶ τὸ οὐδαμινὸν τῶν ἐπικήρων τούτων ὀρᾶ πραγμάτων, καὶ μανθάνει σαφῶς, ὅτι ποταμίων ὑδάτων οὐδὲν ἄμεινον ταῦτα διά-
30 κείται, ὁμοῦ τε φαινόμενα καὶ παρατρέχοντα. Διὰ τοι τοῦτο ὁ προφήτης φιλοσοφῶν, τοὺς μικροψύχους καὶ τάλαιπύρους καὶ χαμαὶ συρομένους καὶ κεχηνότας πρὸς τὴν τοῦ πλοῦτου φαντασίαν καὶ δεδοικότας καὶ τρέμοντας τοὺς ἐν τούτοις κομῶντας διορθούμενος, καὶ τῆς τοιαύτης ἀπάγων ἀγωνίας ἡμᾶς καὶ πείθων ὡς οὐδὲν ὄντων καταφρονεῖν, ἔλεγε·
30 «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Ὅτι οὐκ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν αὐτὸν λήψεται τὰ πάντα». Εἰ-
δες ἀκρίβειαν λέξεως καὶ διαίρεσιν σαφεστάτην; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅταν

πλουσιότερο ἀπὸ τοὺς εὐποροὺς, καὶ τοὺς πλούσιους τοὺς περιβάλλει μὲ ἀσφάλεια, καὶ τὸν ἁμαρτωλὸ τὸν κάνει δίκαιο, καὶ τὸν δίκαιο τὸν ἐγκαθιστᾷ σὲ ἀσφαλῆ φρουρά, καὶ αὐτὰ πού εἶναι κακὰ τὰ ξερριζώνει, καὶ αὐτὰ πού δὲν εἶναι ἀγαθὰ τὰ μεταφυτεύει, διώχνει τὴν πονηριά, ἐπαναφέρει στὴν ἀρετὴ, καὶ δὲν ἐπαναφέρει μόνο, ἀλλὰ καὶ ριζώνει καὶ κάνει νὰ μένει γιὰ πάντα, ἐπειδὴ εἶναι φάρμακο πνευματικό, κάποια ἐπωδὴ θεϊκὴ καὶ ἀπερίγραπτη, πού καταργεῖ τὰ πάθη. Γιατὶ καὶ τὰ ἀγκάθια τῶν ἁμαρτιῶν ξερριζώνει καὶ καθαρίζει τὸ χωράφι καὶ σπέρνει τοὺς σπόρους τῆς εὐσέβειας καὶ κάνει τὸν καρπὸ νὰ δυναμώσει.

Ἄς μὴ παραμελοῦμε λοιπὸν τὰ τόσο πολλὰ ἀγαθὰ, οὔτε νὰ ἀπουσιάζουμε ἀπὸ τίς συνάξεις, ἀλλὰ νὰ τρέχουμε συνεχῶς ἐδῶ, γιὰ νὰ θεραπευόμαστε διαρκῶς, καὶ κανένας νὰ μὴ κυριεύεται ἀπὸ φθόνου βλέποντας πλούσιο, οὔτε νὰ στενοχωριέται ἀπὸ τὴ φτώχεια· ἀλλὰ μαθαίνοντας τὴν πραγματικὴ φύση τῶν πραγμάτων, νὰ παρατρέχει τίς σκιῆς καὶ νὰ ἀφοσιώνεται στὴν ἀλήθεια. Γιατὶ πράγματι ἡ σκιά, ἂν καὶ φαίνεται πὼς εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὸ σῶμα, εἶναι ὡστόσο σκιά· ἄλλωστε δὲν εἶναι μεγαλύτερη, ἀλλὰ φαίνεται μεγαλύτερη, καὶ φαίνεται τότε, ὅταν πηγαίνουμε πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀκτίνα. Ἔτσι λοιπὸν, ὅταν γύρω ἀπὸ τὸ μεσημέρι ἡ ἀκτίνα στέκεται πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι, μαζεύεται ἀπὸ παντοῦ καὶ συστέλλεται καὶ γίνεται πιὸ μικρὴ, πρᾶγμα πού μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε καὶ στὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Ὅσον καιρὸ κρατᾷ κανεὶς τὸν ἑαυτὸ του πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ, φαίνονται μεγάλα τὰ πράγματα τῆς ζωῆς αὐτῆς, ὅταν ὅμως ἐγκαταστήσει τὸν ἑαυτὸ σου μέσα στὸ φωτεινότατο φῶς τῶν θείων Γραφῶν, τότε βλέπει πόσο εὐτελεῖ καὶ μικρὰ καὶ μηδαμινὰ εἶναι τὰ πρόσκαιρα αὐτὰ πράγματα, καὶ μαθαίνει καλὰ ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι καθόλου καλύτερα ἀπὸ τὰ νερὰ τῶν ποταμῶν, τὰ ὅποια συγχρόνως μὲ τὴν ἐμφάνισή τους φεύγουν γρήγορα. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ προφήτης φιλοσοφώντας καὶ θέλοντας νὰ ἐνισχύσει τοὺς μικρόψυχους καὶ ταλαίπωρους καὶ αὐτοὺς πού σέρνονται στὴ γῆ καὶ χάσκουν μπροστὰ στὴν λάμψη τοῦ πλούτου, καὶ φοβοῦνται καὶ τρέμουν ἐκείνους πού ὑπερηφανεύονται γι' αὐτά, καὶ νὰ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀγωνία καὶ νὰ μᾶς πείσει νὰ τὰ περιφρονοῦμε, διότι δὲν εἶναι τίποτα, ἔλεγε· «μὴ φοβᾶσαι, ὅταν πλουτίσει ὁ ἄνθρωπος ἢ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του. Γιατὶ ὅταν πεθάνει δὲν θὰ τὰ πάρει ὅλα»!. Εἶδες ἀκριβολογία καὶ διάκριση σαφέστατη; Γιατὶ δὲν εἶπε, 'ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα του', ἀλλὰ, «ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του», δει-

πληθυνθῆ ἡ δόξα αὐτοῦ, ἀλλ', «ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ», δεικνὺς ὅτι ἕτερον δόξα ἀνθρώπου, καὶ ἕτερον δόξα οἴκου.

Τί τοίνυν δόξα ἀνθρώπου, καὶ τί δόξα οἴκου; Δεῖ γὰρ ταῦτα εἶδέναι σαφῶς, ὥστε μὴ τὰ ὀνειράτα πρὸ τῆς ἀληθείας ἀσπάσασθαι. Οἴκου μὲν 5 οὖν δόξα στοαί, περίπατοι, χρυσοῦς ὄροφος, ἔδαφος ψηφίσι καλλωπισθέν, λειμῶνες, παράδεισοι, ἀνδραπόδων ἀγέλαι, τὰ ἐπιπλα τὰ πολυτελεῆ, ὧν οὐδὲν πρὸς τὸν ἀνθρώπον. Ἀνθρώπου δόξα, πίστις ὀρθή, ζῆλος ὁ κατὰ Θεόν, ἀγάπη, πραότης, ἐπιείκεια, ἢ ἐν εὐχαῖς ἐκτένεια, ἢ τῆς ἐλεημοσύνης φιλοσοφία, σωφροσύνη, κοσμιότης, τὰ λοιπὰ ἅπαντα τῆς 10 ἀρετῆς μέλη. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὁ μὲν ἐκεῖνα κεκτημένος οὐ καρποῦται τὴν ἐξ αὐτῶν δόξαν, οὐδ' ἂν κληθεῖη τις καλός, ἐπειδὴ οἰκίαν ἔχει καλὴν ἢ παράδεισον ἢ λειμῶνα ἢ πλῆθος ἀνδραπόδων ἢ ἱματίων πολυτέλειαν. Τὸ γὰρ θαυμαστὸν ἅπαν περὶ τὸ κτήμα ἴσταται, οὐ διαβαῖνον πρὸς τὸν ἔχοντα. Τὴν γὰρ οἰκίαν θαυμάζο- 15 μεν καὶ τὸν παράδεισον καὶ τὸν λειμῶνα καὶ τῶν ἱματίων τὸ κάλλος, ἃ τῶν ἐργασαμένων τῆς τέχνης ἐστὶν ἐγκώμιον, οὐ τῆς τῶν κεκτημένων ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ τούναντίον ἅπαν τῆς κακίας ἀπόδειξις.

β'. Τοσοῦτον γοῦν ἀπέχει τούτων ἡ φύσις τῶν κτημάτων τοὺς ἔχοντας δόξην περιβαλεῖν, ὅτι καὶ λυμáινεται αὐτὴν μεθ' ὑπερβολῆς. Καὶ γὰρ 20 ὡς ὠμοὺς καὶ ἀπανθρώπους καὶ βαναύσους καὶ φιλοσοφίας ἄλλοτριούς, οὕτως ἅπαντες κομωδοῦσι τοὺς ἐν τούτοις τὴν περιουσίαν ἐπιδεικνυμένους· οὐ γὰρ ἐστὶν ἀνθρώπου δόξα ταῦτα, καθὼς εἶπον, ἀλλὰ τοῦ οἴκου· τοὺς μέντοι ἐν σωφροσύνῃ ζῶντας, κοσμιότητι, πραότητι, ἐπιεικείᾳ, τῷ Θεῷ μετ' ἀκριβείας ἀνακειμένους, αὐτοὺς θαυμάζομεν, 25 ἐπαινοῦμεν, ἀνακηρύττομεν, ἐπειδὴ περ αὕτη ἀνθρώπου μάλιστα ἐστὶν ἡ δόξα. Ταῦτα γοῦν εἰδότες, μηδένα ζηλωτὸν εἶναι νομίζετε τῶν ἐκεῖνα περιβεβλημένων, ἃ μηδὲν πρὸς αὐτὸν ἔχει κοινόν. Κἂν ἴδῃς ἐπὶ ὀχήματός τινα καθήμενον, τὰς ὄφρῦς ἀνασπῶντα, ἀνατεινόμενον, αὐτῶν ἀπτόμενον τῶν νεφελῶν, οὐ τῇ φύσει τοῦ πράγματος (οὐ γὰρ δυνατόν), 30 ἀλλὰ τῇ ἀπονοίᾳ τῆς ψυχῆς, μᾶλλον δὲ τῇ ἀνοίᾳ, μὴ νόμιζε τοῦτον ἔνδοξον, μηδὲ ὑψηλὸν καὶ μέγαν. Ὑψηλὸν γὰρ οὐχ ἡμίονοι ποιοῦσιν ἔλκουσαι, ἀλλ' ἀρετῆς κορυφὴ πρὸς τὰς ἀψῖδας ἀνάγουσα τῶν οὐρανῶν. Κἂν

χνοντας ὅτι ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ἡ δόξα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄλλο ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ.

Τί εἶναι λοιπὸν δόξα ἀνθρώπου καὶ τί δόξα σπιτιοῦ; Γιατί πρέπει νὰ τὰ γνωρίζετε αὐτὰ καλά, γιὰ νὰ μὴ ἀσπάζεσθε τὰ ὄνειρα ἀντὶ τῆς ἀλήθειας. Τοῦ σπιτιοῦ λοιπὸν ἡ δόξα εἶναι οἱ στοές, οἱ χῶροι περιπάτου, ἡ χρυσῆ ὀροφή, τὸ δάπεδο ποὺ εἶναι καλλωπισμένο μὲ ψηφίδες, τὰ λιβάδια, οἱ κῆποι, τὰ κοπάδια τῶν ζώων, τὰ πολυτελῆ ἐπιπλα, ἀπὸ τὰ ὅποια κανένα δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸν ἀνθρώπο. Τοῦ ἀνθρώπου ἡ δόξα εἶναι ἡ ὀρθὴ πίστη, ὁ ζῆλος τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀγάπη, ἡ πραότητα, ἡ καλωσύνη, ἡ ἐπιμονὴ στὶς προσευχές, ἡ ἀρετὴ τῆς ἐλεημοσύνης, ἡ σύνεση, ἡ κοσμιότητα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μέλη τῆς ἀρετῆς. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι αὐτὰ ἔτσι εἶναι, ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἔχει αὐτὰ δὲν καρπώνεται τῇ δόξᾳ αὐτῶν, οὔτε θὰ ὀνομαζόταν κανεὶς καλὸς ἐπειδὴ ἔχει καλὸ σπίτι ἢ κῆπο ἢ λιβάδι ἢ πλῆθος ζώων ἢ πολυτελῆ ἐνδύματα. Γιατί ὅλος ὁ θαυμασμὸς σταματᾷ στὸ κτήμα, χωρὶς νὰ μεταβιβάζεται στὸν ἰδιοκτήτη. Διότι θαυμάζουμε τὸ σπίτι καὶ τὸν κῆπο καὶ τὸ λιβάδι καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῶν ἐνδυμάτων, τὰ ὅποια ἀποτελοῦν ἐγκώμιο τῆς τέχνης αὐτῶν ποὺ τὰ ἔκαναν, ὄχι τῆς ἀρετῆς τῶν ἰδιοκτητῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο, εἶναι ἀπόδειξη τῆς κακίας.

2. Τόσο πολὺ λοιπὸν ἀπέχει ἡ φύση αὐτῶν τῶν κτημάτων ἀπὸ τὸ νὰ περιβάλλει μὲ δόξα τοὺς κατόχους τους, μέχρι ποὺ τὴν ζημιώνει ὑπερβολικά. Γιατί, πράγματι, αὐτοὺς ποὺ ἐπιδεικνύουν σ' αὐτὰ τὴν περιουσία τους, ὅλοι τοὺς σατιρίζουν ὡς ὠμούς καὶ ἀπάνθρωπους καὶ βάνανυσους καὶ ξένους πρὸς τὴν εὐσεβῆ ζωὴ· γιατί αὐτὰ δὲν εἶναι δόξα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως εἶπα, ἀλλὰ τοῦ σπιτιοῦ· ἐνῶ ἐκείνους ποὺ ζοῦν μὲ σωφροσύνη, κοσμιότητα, πραότητα, καλωσύνη, καὶ εἶναι πιστὰ ἀφοσιωμένοι στὸ Θεό, αὐτοὺς τοὺς θαυμάζουμε, τοὺς ἐπαινοῦμε, τοὺς ἀνακηρύττουμε, ἐπειδὴ ἀκριβῶς αὐτὴ κυρίως εἶναι ἡ δόξα τοῦ ἀνθρώπου. Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, νὰ μὴ θεωρεῖτε ἀξιοζήλευτον κανένα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ περιβάλλονται ἀπὸ αὐτά, τὰ ὅποια δὲν ἔχουν τίποτα τὸ κοινὸ μὲ αὐτούς. Καὶ ἂν δεῖς κάποιον νὰ κάθεται πάνω σὲ ὄχημα, νὰ ἔχει σηκωμένα τὰ φρύδια, νὰ τεντώνεται, νὰ πετάει στὰ σύννεφα, ὄχι στὴν πραγματικότητα (γιατί δὲν εἶναι δυνατό), ἀλλὰ μὲ τὴν ἀνοησία τῆς ψυχῆς του, ἢ μᾶλλον τῆ μωρία του, μὴ τὸν θεωρεῖς ἐνδοξο, οὔτε σπουδαῖο καὶ μεγάλο. Γιατί τὸν σπουδαῖο δὲν τὸν κάνουν τὰ μουλάρια ποὺ τὸν σέρνουν, ἀλλὰ ἡ κορυφὴ τῶν ἀρετῶν, ἡ ὅποια ἀνεβάζει τὸν ἀνθρώπο στὶς οὐράνιες ἀψίδες. Καὶ ἂν δεῖς ἄλλον νὰ κάθεται πάνω σὲ

ἄλλον θεάσῃ ἐφ' ἵππου καθήμενον, πολλοὺς ἔχοντα τοὺς ραβδούχους, καὶ σοβοῦντας ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, μηδὲ τοῦτον μακαρίζῃς διὰ ταῦτα, ἀλλ' ἀνάπτουξον αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ τότε περὶ αὐτοῦ ψηφίζου ταῦτα, ἅπερ ἢ ἐκείνης ὄψις ὑποβάλλει. Ὡς τὰ γε νῦν ὁρώμενα καταγέλαστα.

5 Τί γὰρ σοβεῖς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς; εἰπέ μοι· τί δὲ ἐλαύνεις τοὺς ἀπαντῶντας καὶ φυγαδεύεις, ἄνθρωπος ὢν, ἄνθρωπον; Τίς ὁ τύφος; τίς ἢ ἀπόνοια; Μὴ γὰρ λύκος γέγονας ἢ λέων, ὥς εἰσιῶν εἰς πόλιν ἅπαντας εἰς φυγὴν τρέπειν; Μᾶλλον δὲ λύκος μὲν λύκον οὐκ ἂν ποτε ἐλάσῃ, οὐδὲ λέων λέοντα, ἀλλὰ συναγελάζονται, τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως αἰδοῦ-
10 μνοι· σὺ δέ, ὁ μετὰ τῆς φύσεως καὶ ἕτερα πολλὰ δικαιώματα ἔχων ἡμερότητος, ταπεινοφροσύνης, ἰσονομίας, τί γίνῃ τῶν θηρίων θηριωδέστερος καὶ διὰ τὸ ἄλογον τῶν λογικῶν καταφρονεῖς; Καὶ ὁ μὲν Δεσπότης σου εἰς οὐρανὸν ἀνήγαγε τὸν ἄνθρωπον, σὺ δὲ οὐδὲ ἀγορᾶς αὐτῷ μεταδίδως; Τί δὲ λέγω εἰς οὐρανόν; Εἰς θρόνον ἐκάθισε βασιλι-
15 κόν, σὺ δὲ καὶ τῆς πόλεως ἐξελαύνεις; Τί δέ σοι καὶ ὁ χαλινὸς εἶναι βούλεται ὁ χρυσοῦς, ὁ τὸν ἵππον κατακοσμῶν; Ποίᾳς δὲ ἀπολογίας τεύξῃ, ἢ τίνος συγγνώμης, τὸ μὲν ἄλογον καὶ οὐδὲ τῆς φιλοτιμίας αἰσθανόμενον ὑπὲρ τὴν χρεῖαν καλλωπίζων (ταῦτὸν γὰρ ἐκείνω καὶ χρυσὸς καὶ μόλυβδος), τὸν δὲ Χριστὸν λιμῷ τηκόμενον ὀρῶν, καὶ οὐδὲ τῆς
20 ἀναγκαίας ποιῶν ἀπολαβεῖν τροφῆς; Τί δὲ οὐκ ἀνέχῃ, ἄνθρωπος ὢν, ἀνθρώποις ἀναμίγνυσθαι, ἀλλ' ἐρημίαν ἐπιζητεῖς ἐν μέσαις ταῖς πόλεσι, καὶ οὐκ ἐννοεῖς ὅτι καὶ ὁ Δεσπότης σου μετὰ τελωνῶν ἦσθιε καὶ μετὰ πόρνης διελέγετο καὶ μετὰ ληστῶν ἐσταυροῦτο καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεμίγνυτο, ἀλλά, τῷ τύφῳ καὶ τῇ ἀπονοίᾳ τυραννόμενος, ἀπολλύ-
25 εἰς καὶ τὸ ἄνθρωπος εἶναι; Ἐντεῦθεν ἡμῖν ἢ πολλὴ τῆς ἐλεημοσύνης ὑπεροψία, ἐντεῦθεν ὁ τῆς πλεονεξίας ἔρωσ, ἐντεῦθεν ἢ ὠμότης καὶ ἀπανθρωπία. Ὅταν γὰρ καὶ χαλινὸν χρυσοῦν τῷ ἵππῳ περιθῆς καὶ μαριάκην χρυσοῦν τῷ οἰκέτῃ καὶ πέταλα χρυσᾷ τῷ λίθῳ καὶ δέρματα χρυσᾷ παρὰ σοὶ καὶ ἱμάτια χρυσᾷ καὶ ζώνην χρυσῆν καὶ ὑποδήματα καὶ
30 τοσαύτας τῆς πονηρίας ταύτης σαυτῷ περιθῆς ἀνάγκας, βουλόμενος τὴν ἀκόρεστον ἐπιθυμίαν πληροῦν, καὶ τροφήν, τῷ πάντων ὠμοτάτῳ θηρίῳ παρέχειν, τῇ φιλαργυρίᾳ λέγω, τότε καὶ ὄρφανούς ἀποδύεις καὶ χήρας γυμνοῖς καὶ κοινὸς περιέρχῃ πολέμιος ἅπασι, μάταιόν τινα ἀνελίττων πόνον καὶ δρόμον οὐδὲν ἔχοντα πέρασ χρηστόν.

2. Χρυσὸ κόμημα ποῦ φοροῦσαν στὸ λαμό τους ἢ στὸ βραχίονά τους οἱ Πέρσες καὶ οἱ Γαλάτες.

3. Προφανῶς τὰ ἐπιχρυσωμένα κιονόκρανα τῶν σπιτιῶν.

ἄλογο, ἔχοντας πολλοὺς ραβδούχους, νὰ κάνουν περίπατο στὴν ἀγορά, οὔτε αὐτὸν νὰ τὸν μακαρίζεις γι' αὐτά, ἀλλὰ ξεδίπλωσε τὴν ψυχὴ του καὶ τότε κρίνε γι' αὐτὸν αὐτὰ πού ὑπαγορεύει ἡ ὄψη ἐκείνης. Γιατὶ αὐτὰ πού τώρα φαίνονται εἶναι ἄξια γιὰ γέλια.

Πῆς μου λοιπόν, γιατί τριγυρνᾷς στὴν ἀγορά; γιατί ἀπομακρύνεις αὐτοὺς πού συναντᾷς καὶ διώχνεις τὸν ἄνθρωπο, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος; Τί ἔπαρση εἶναι αὐτῆ; Τί ἀνοησία; Μήπως ἔγινες λύκος ἢ λιοντάρι, ὥστε μπαίνοντας στὴν πόλη νὰ τοὺς τρέπεις ὅλους σὲ φυγῆ; Ἡ καλύτερα λύκος δὲν διώχνει ποτὲ λύκο, οὔτε τὸ λιοντάρι ἄλλο λιοντάρι, ἀλλὰ ζοῦν μαζί, σεβόμενα τῆ φυσικῆ τους ἔνωση. Ἐνῶ ἐσύ, πού μαζί μὲ τὴ φύση ἔχεις καὶ πολλὰς ἄλλες ἐντολὰς γιὰ ἡμερότητα, ταπεινοφροσύνη καὶ ἰσονομία, γιατί γίνεσαι πιὸ ἄγριος ἀπὸ τὰ θηρία καὶ περιφρονεῖς τοὺς λογικούς, ἐπειδὴ εἶσαι ἄλογο; Καὶ ὁ Κύριός σου βέβαια ἀνέβασε τὸν ἄνθρωπο στὸν οὐρανό, ἐνῶ ἐσὺ δὲν τοῦ παραχωρεῖς οὔτε τὴν ἀγορά; Ἀλλὰ τί λέω στὸν οὐρανό; Τὸν κάθισε σὲ βασιλικὸ θρόνο, καὶ σὺ τὸν διώχνεις ἀπὸ τὴν πόλη; Καὶ σὲ τί σοῦ χρειάζεται τὸ χρυσὸ τὸ χαλινάρι, πού στολίζει τὸ ἄλογο; Καὶ ποιά δικαιολογία θὰ ἐπιτύχεις ἢ ποιά συγγνώμη, ὅταν τὸ ἄλογο, πού δὲν αἰσθάνεται τὴ γενναιοδωρία, τὸ στολίζεις περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι χρειάζεται (διότι γιὰ ἐκεῖνο τὸ χρυσάφι καὶ τὸ μολύβι εἶναι τὸ ἴδιο), ἐνῶ τὸ Χριστό, βλέποντάς τον νὰ λειώνει ἀπὸ τὴν πείνα, δὲν τὸν βοηθᾷς νὰ ἀπολαύσει οὔτε τὴν ἀπαραίτητη τροφή; Καὶ γιατί δὲν ἀνέχεσαι, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, νὰ ἀναμιγνύεσαι μὲ ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἀναζητᾷς ἐρημιὰ μέσα στὶς πόλεις, καὶ δὲν σκέπτεσαι ὅτι καὶ ὁ Δεσπότης σου ἔτρωγε μὲ τοὺς τελῶνες, καὶ συζητοῦσε μὲ πόρνη, καὶ σταυρωνόταν μὲ ληστές, καὶ συναναστρεφόταν τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ βασανιζόμενος ἀπὸ τὴν ἔπαρση καὶ τὴν ἀνοησία, χάνεις καὶ τὸ νὰ εἶσαι ἄνθρωπος; Ἀπὸ ἐδῶ προέρχεται καὶ ἡ πολλὴ ὑπεροψία ἀπέναντι στὴν ἐλεημοσύνη, ἀπὸ ἐδῶ ὁ ἔρωτας τῆς πλεονεξίας, ἀπὸ ἐδῶ ἡ σκληρότητα καὶ ἡ ἀπανθρωπιά. Διότι, ὅταν βάζεις χρυσὸ χαλινάρι στὸ ἄλογο, καὶ χρυσὸ μανιάκη² στὸν ὑπηρέτη, καὶ χρυσᾶ πέταλα στὸ λίθο³, καὶ δέρματα χρυσᾶ σὲ σένα, καὶ ἐνδύματα χρυσᾶ καὶ χρυσῆ ζώνη, καὶ ὑποδήματα, καὶ προσθέτεις στὸν ἑαυτό σου τόσες ἀνάγκες αὐτῆς τῆς κακίας, θέλοντας νὰ ἱκανοποιήσεις τὴν ἀκόρεστη ἐπιθυμία καὶ νὰ δώσεις τροφή στὸ πιὸ ὠμότερο ἀπ' ὅλα τὰ θηρία, ἐννοῶ τὴ φιλαργυρία, τότε καὶ ὄρφανὰ ξεντύνεις, καὶ χῆρες ξεγυμνώνεις, καὶ συμπεριφέρεσαι ὡς κοινὸς σὲ ὅλους ἐχθρὸς, ξετυλίγοντας ἓνα μάταιο κόπο καὶ ἓνα δρόμο πού δὲν ἔχει καθόλου καλὸ τέλος.

Τί γάρ σοι βούλεται τὸ τὸν οἰκέτην σου τὸν βάρβαρον χρυσοφο-
 ρεῖν; τί τὸ κέρδος; τίς ἡ ὠφέλεια τῆς ψυχῆς; τίς ὄνησις σώματος; ποία
 πρόσδοδος οἰκίας; Τούναντίον μὲν ἅπαν, ἄκαιρος δαπάνη, ἀνάλωμα
 ἀλογίας γέμον, ἀσελγείας ὑπόθεσις, διδασκαλεῖον κακίας, βαναύσου
 5 βίου καὶ διαρρέοντος ἀφορμή, φθορὰ ψυχῆς, ὁδὸς ἐπὶ μυρία φέρουσα
 κακά. Αἱ δὲ κλῖναι αἱ ἀργυρένδετοι, αἱ χρυσόπαστοι, καὶ τὰ ὑποπόδια
 καὶ οἱ λέβητες οἱ ἐντεῦθεν κατεσκευασμένοι καὶ ὁ πολὺς γέλως, τί σοι
 τὸν βίον ὀρθῶσαι δύναται; τί δὲ ἀμείνων σε ἐποίησεν, ἢ τὴν σύνοικον ἢ
 ἄλλον τινὰ τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν; Οὐκ ἐντεῦθεν λησται καὶ τοιχωρῶχοι
 10 πολλοί; οὐκ ἐντεῦθεν οἰκέται δραπετεύουσιν; Ὅταν γὰρ πανταχοῦ βλέ-
 ποντες ἄργυρον ἴδωσι στίλβοντα, τρέφεται ἐν αὐτοῖς τὸ νόσημα τῆς
 κλοπῆς. Εἰ γὰρ σὲ τὸν ἐλεύθερον καὶ ἐπ' εὐγενεῖα μέγα φρονοῦντα, ἄρ-
 γυρος ἐν ἀγορᾷ λάμπων ἐφέλκεται πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν, πολλῶ μᾶλλον
 τὸν οἰκέτην. Καὶ ταῦτα λέγω οὐκ ἀπαλλάττων ἐγκλημάτων τοὺς δρα-
 15 πέτας τῶν οἰκετῶν καὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα κακουργοῦντας, ἀλλὰ παραι-
 νῶν ὑμῖν μὴ παρατιθέναι τῶν τοιούτων νοσημάτων αὐτοῖς τὴν τροφήν.
 Ἄλλὰ ποῦ καταθώμεθα αὐτά; Φησὶν· εἰς γῆν κατορύξωμεν; Ἄπαγε·
 ἀλλ', εἰ βούλει τῆς ἐμῆς ἀνασχέσθαι συμβουλῆς, ἐρῶ σοι τρόπον, δι' οὗ
 τὸν δραπέτην εὐγνώμονα δυνήσῃ ποιῆσαι.
 20 γ'. Καὶ γὰρ δραπέτης ἐστὶν ὁ πλοῦτος, σήμερον πρὸς τοῦτον, αὔριον
 πρὸς τὸν ἕτερον μεταπηδῶν· οὐ δραπέτης δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ δραπετο-
 ποιός, τοὺς φυλάττοντας αὐτὸν πολλάκις φυγάδας ποιῶν. Πῶς ἂν οὖν ὁ
 δραπέτης οὗτος κατασχεθεῖ; Ἄπ' ἐναντίας τοῖς ἄλλοις δραπέταις. Οἱ
 μὲν γὰρ ἄλλοι τηρούμενοι μένουσιν, οὗτος δὲ τηρούμενος φεύγει, σκορ-
 25 πιζόμενος μένει. Εἰ δὲ καινὸν τὸ εἰρημένον εἶναι σοι δοκεῖ, μάνθανε
 τοῦτο παρὰ τῶν γηπόνων. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τὸν σῖτον ἂν μὲν ἐν οἴκῳ
 κατακλείσαντες χύσωσι, σητὶ καὶ σκιάληκι παραδόντες ἀπώλεσαν,
 ἂν δὲ σκορπίσωσιν εἰς τὰς ἀρούρας, οὐ μόνον φυλάττουσιν, ἀλλὰ καὶ
 πλείονα ἐργάζονται. Οὕτω καὶ ὁ πλοῦτος, μένων μὲν ἐν κιβωτίοις καὶ
 30 ὑπὸ θύραις ὦν καὶ μοχλοῖς καὶ εἰς γῆν κατορυπτόμενος, δραπετεῦει τα-
 χέως, ἂν δὲ αὐτόν, ὡς ὁ γηπόνος τὸν σῖτον εἰς τὴν ἄρουραν, οὕτως εἰς
 τὰς τῶν πενήτων σκορπίσης γαστέρα, οὐ μόνον οὐ δραπετεῦει, ἀλλὰ

Πράγματι, τί θέλεις νὰ δείξεις μὲ τὸ νὰ χρυσοφορεῖ ὁ βάρβαρος ὑπνρέτης σου; Ποιὸ εἶναι τὸ κέρδος; ποιά ἢ ὠφέλεια τῆς ψυχῆς; ποιά ἢ ὠφέλεια τοῦ σώματος; ποιὸ κέρδος τοῦ σπιτιοῦ; Ἀντίθετα μάλιστα ὅλα εἶναι ἄκαιρη δαπάνη, σπατάλη γεμάτη ἀπερισκεψία, ὑπόθεση ἀσέλγειας, διδασκαλεῖο κακίας, ἀφορμὴ γιὰ ζωὴ βάνουση πού παρέρχεται, φθορὰ τῆς ψυχῆς, δρόμος πού ὀδηγεῖ σὲ μύρια κακά. Καὶ τὰ κρεβάτια πού εἶναι ἐπενδυμένα μὲ ἀσήμι καὶ χρυσοστόλιστα, τὰ ὑπόποδια καὶ οἱ λέβητες οἱ κατασκευασμένοι μὲ τὰ ἴδια ὑλικά, καὶ οἱ πολλές γελοιότητες, σὲ τί μποροῦν νὰ σοῦ διορθώσουν τὴ ζωὴ; Τί ἀπὸ αὐτὰ σὲ ἔκανε καλύτερον, ἢ τὴ γυναῖκα σου, ἢ κάποιον ἄλλο ἀπὸ τὸ σπίτι; Ἐξαιτίας αὐτῶν δὲν γίνονται πολλοὶ ληστὲς καὶ διαρρηκτες; Γι' αὐτὰ δὲ δραπετεύουν οἱ ὑπνρέτες; Γιατί, ὅταν κοιτάζοντας παντοῦ βλέπουν νὰ γυαλίζει ἀσήμι, ἀνάβει μέσα τους ἡ ἀρρώστια τῆς κλοπῆς. Ἀφοῦ ἐσένα τὸν ἐλεύθερο, πού ὑπερηφανεύεσαι γιὰ τὴν εὐγένειά σου, σοῦ τραβάει τὴν ἐπιθυμία τὸ ἀσήμι πού λάμπει στὴν ἀγορά, πολὺ περισσότερο προκαλεῖ τὸν ὑπνρέτη. Καὶ λέγοντας αὐτὰ δὲν ἀπαλλάσσω ἀπὸ τὴν κατηγορία τοὺς ὑπνρέτες πού δραπετεύουν καὶ ἐκείνους πού τὰ κάνουν αὐτὰ, ἀλλὰ συμβουλεύω ἐσᾶς γιὰ νὰ μὴ δίνετε τροφή σ' αὐτὰ τους τὰ νοσήματα. Ἀλλὰ πού νὰ τὰ καταθέσουμε, λέει; Νὰ τὰ κρύψουμε στὴ γῆ; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη! Ἐὰν ὅμως θέλεις νὰ ἀνεχθεῖς τὴ συμβουλή μου, θὰ σοῦ πῶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ μπορέσεις νὰ κάνεις τὸν δραπετὴ εὐγνώμονα.

3. Γιατί, πράγματι, δραπετῆς εἶναι ὁ πλοῦτος, πηγαίνοντας σήμερα σ' αὐτὸν καὶ αὔριο στὸν ἄλλον. Καὶ ὄχι μόνο δραπετῆς, ἀλλὰ καὶ κατασκευαστῆς δραπετῶν, γιὰτι πολλές φορές κάνει αὐτοὺς πού τὸν φυλάνε νὰ γίνονται δραπετές. Πῶς θὰ μποροῦσε λοιπὸν αὐτὸς ὁ δραπετῆς νὰ κατασχεθεῖ; Μὲ τρόπο ἀντίθετο ἀπὸ τοὺς ἄλλους δραπετές. Γιατί οἱ ἄλλοι, ὅταν φυλάσσονται, παραμένουν, ἐνῶ αὐτὸς ὅταν φυλάσσεται φεύγει, ὅταν σκορπίζεται μένει. Καὶ ἂν σοῦ φαίνεται παράδοξο αὐτὸ πού λέω, μάθε το ἀπὸ τοὺς γεωργούς. Γιατί πράγματι ἐκεῖνοι, ἐὰν κλειδώσουν τὸ σιτάρι στὸ σπίτι παραχώνοντάς το, τὸ χάνουν παραδίνοντάς το στὸ σκόρο καὶ τὸ σκουλήκι, ἐὰν ὅμως τὸ σκορπίσουν στὰ χωράφια, ὄχι μόνο τὸ διατηροῦν, ἀλλὰ τὸ κάνουν καὶ περισσότερο. Ἔτσι καὶ ὁ πλοῦτος ὅταν μένει μέσα στὰ κιβώτια καὶ εἶναι ἀσφαλισμένος μὲ πόρτες καὶ ἀμπάρες καὶ καταχωνιάζεται μέσα στὴ γῆ, δραπετεύει γρήγορα, ἐνῶ ἐὰν τὸν σκορπίσεις στὶς κοιλιές τῶν φτωχῶν, ὅπως ὁ γεωργὸς τὸ σιτάρι στὸ χωράφι, ὄχι μόνο δὲν δραπετεύει, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκεῖ γίνεται

καὶ πλείων ἐκεῖθεν γίνεται. Ταῦτα τοίνυν εἰδώς, μὴ παραδῶς αὐτὸν οἰ-
κέτη, ἀλλὰ μυρίαὶς αὐτὸν ποιήσον κατέχεσθαι χερσί, ταῖς τῶν χηρῶν.
ταῖς τῶν ὀρφανῶν, ταῖς τῶν τὰ σώματα λελωβημένων, ταῖς τῶν τὸ δε-
σμωτήριον οἰκούντων. Οὐ γὰρ ἂν δυνηθεῖη διαδραῖναι τοσαύτας λαβὰς,
5 ἀλλὰ κατέχεται μετ' ἀσφαλείας καὶ πλείων γίνεται.

Καὶ τί καταλείψω τοῖς παιδίοις; φησί. Μάλιστα μὲν οὖν οὐ πάντα
σοι ἀναγκάζω κενοῦν· εἰ δὲ καὶ πάντα, ταύτη μᾶλλον τοὺς παῖδας εὐπο-
ρωτέρους ποιήσεις, ἀντὶ χρημάτων τὸν Θεὸν αὐτοῖς καταλιμπάνων
ἴλεω, τὴν ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνης εὐπορίαν, μυρίους προστάτας καὶ εὐερ-
10 γέτας καὶ ἐν ἀνθρώποις. Ὡσπερ γὰρ τοὺς πλεονέκτας, κἂν μὴ ἀδικη-
θῶμεν, μισοῦμεν, οὕτω τοὺς ἐλεεῖν εἰδότας, κἂν μὴ αὐτοὶ τῆς φιλοτι-
μίας ἀπολαύσωμεν, αἰδοῦμεθα καὶ ποθοῦμεν, οὐκ ἐκείνους μόνον,
ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκείνων παῖδας. Ἐνόησον τοίνυν ἡλικὸς κόσμος τοὺς
παῖδας ὀρωμένους μυρίους ἔχειν ἐραστὰς καὶ πάντας ταῦτα λέγειν τὰ
15 ῥήματα, εἰ εἰς τὴν τῶν δεομένων διατροφήν ἀναλίσκοιτο ὁ πλοῦτος· ὁ
τοῦ φιλανθρώπου, ὁ τοῦ ἐλεήμονος υἱός. Ἀλλὰ σὺ τὸν μὲν ἀναίσθητον
καλλωπίξεις εἰκῆ καὶ μάτην (ἀναίσθητος γὰρ ἐστὶν ὁ λίθος, κἂν μυρία
τάλαντα αὐτῷ περιθῆς χρυσίου), τὸν δὲ αἰσθανόμενον καὶ λιμῶν τηκό-
μενον οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας ποιεῖς μεταλαμβάνειν τροφῆς. Ὅταν οὖν τὸ
20 φοβερὸν βῆμα φανῆ καὶ οἱ τοῦ πυρὸς ποταμοὶ καὶ τῶν πεπραγμένων
τὰς εὐθύνας ἀπαιτούμεθα, τί ἐρεῖς ὑπὲρ τῆς τοσαύτης βλακειας, ὑπὲρ
τῆς τοσαύτης ἀνοίας καὶ ὠμότητος καὶ ἀπανθρωπίας; ποῖαν πρόφασιν
εὐλογον; Ὡσπερ γὰρ ἐκάστου τῶν ἄλλων σκοπὸς τίς ἐστι καὶ λόγος·
καὶ ὁ γεωργός, ἐὰν ἀπαιτήσης αὐτὸν εὐθύνας, ἐρεῖ τίνοσ ἔνεκεν καὶ
25 βόας ἔξενυξε καὶ ἀβλακας ἔτεμε καὶ ἄροτρον εἴλκυσε· καὶ ὁ ἔμπορος, τί-
νος ἔνεκεν τὸ πλοῖον καθείλκυσε καὶ ἐργάτας ἐμισθώσατο καὶ χρήματα
ἐναπέθετο· καὶ ὁ οἰκοδόμος καὶ ὁ ὑποδηματορράφος καὶ ὁ χαλκοτύπος
καὶ ὁ ἄρτοποιὸς καὶ ἕκαστος τῶν ἠντιναοῦν μετιόντων τέχνην ἀποδί-
δωσι τὸν λόγον καὶ τὴν αἰτίαν· οὕτω καὶ σὺ, ὁ τὴν κλίνην τῷ ἀργύρῳ
30 περιβάλλων, ὁ τὸν ἵππον καὶ τὸν λίθον χρυσῶν, ὁ τὰ δέρματα τοιαῦτα
κατασκευάζων, ἂν ἀπαιτηθῆ εὐθύνας καὶ λόγον, ποῖαν ἐρεῖς αἰτίαν;
ποῖον τρόπον; Ἡδίων ὁ ὕπνος ἐκ τῆς τοιαύτης γίνεται κλίνης; Ἀλλ' οὐκ

καὶ περισσότερος. Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, μὴ τὸν παραδίνεις στὸν ὑπρέτη, ἀλλὰ κάνε τὸν νὰ συγκρατεῖται ἀπὸ τὰ μύρια χέρια, τῶν χηρῶν, τῶν ὀρφανῶν, τῶν ἀκρωτηριασμένων σωματικά, καὶ ἐκείνων ποὺ κρατοῦνται στὶς φυλακές. Γιατὶ δὲ θὰ μπορέσει νὰ ξεφύγει τόσο πολλὰ χέρια, ἀλλὰ θὰ κρατιέται μὲ ἀσφάλεια καὶ θὰ γίνεται περισσότερος.

Καὶ τί θὰ ἀφήσω, λέει, στὰ παιδιά μου; Βέβαια δὲν σὲ ἐναγκάζω νὰ τὰ ἀδειάσεις ὅλα· ἀλλὰ καὶ ἂν τὰ ἀδειάσεις, μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ κάνεις πλουσιότερα τὰ παιδιά σου, ἀφήνοντας σ' αὐτά, ἀντὶ χρημάτων, τὸν Θεὸ εὐσπλαγχο, τὸν πλοῦτο τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ μύριους προστάτες καὶ εὐεργέτες καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Γιατὶ, ὅπως ἀκριβῶς μισοῦμε τοὺς πλεονέκτες, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἔχουμε ἀδικηθεῖ, ἔτσι ἐκείνους ποὺ ξέρουν νὰ ἐλεοῦν, ἀκόμα καὶ ἂν δὲν ἀπολαύσουμε οἱ ἴδιοι τῆ γενναιοδωρία τους, τοὺς σεβόμαστε καὶ τοὺς ποθοῦμε, καὶ ὄχι μόνο ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιά τους. Φαντάσου λοιπὸν πόσος καλλωπισμὸς εἶναι νὰ ἐμφανίζονται τὰ παιδιά ἔχοντας μύριους ἀνθρώπους ποὺ τὰ ἀγαποῦν, καὶ ὅλους νὰ λένε τὰ ἴδια λόγια, ἐφόσον ὁ πλοῦτος καταναλωθεῖ στὴ διατροφή ἐκείνων ποὺ ἔχουν ἀνάγκη. 'Ὁ γιὸς τοῦ φιλάνθρωπου, ὁ γιὸς τοῦ ἐλεήμονα'. 'Ἐσὺ ὅμως καλλωπίζεις τὸν ἀναίσθητο ἔτσι στὴν τύχη καὶ ἄσκοπα· γιατί ἀναίσθητος εἶναι ὁ λίθος, ἔστω καὶ ἂν τὸν περιτυλίξεις μὲ μύρια τάλαντα χρυσοῦ, ἐνῶ ἐκείνον ποὺ αἰσθάνεται καὶ λειώνει ἀπὸ τὴν πείνα, δὲν τὸν κάνεις νὰ ἀπολαύσει οὔτε τὴν ἀναγκαῖα τροφή. 'Όταν λοιπὸν ἐμφανισθεῖ τὸ φοβερὸ βῆμα καὶ τὰ ποτάμια τὰ πύρινα, καὶ μᾶς ζητηθοῦν οἱ εὐθύνες αὐτῶν ποὺ πράξαμε, τί θὰ πεῖς γιὰ τὴν τόση βλακεία, γιὰ τὴν τόση ἀνοησία καὶ σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπιά; ποιά εὐλογία πρόφαση; Γιατὶ, ὅπως σ' ὅλους τοὺς ἄλλους ὑπάρχει κάποιος σκοπὸς καὶ λόγος, καὶ ὁ γεωργός, ἂν τοῦ ζητήσεις εὐθύνες, θὰ σοῦ πεῖ γιὰ ποῖό λόγο καὶ βόδια ἐξεψε καὶ ἔκανε αὐλάκια καὶ ἔσυρε τὸ ἀλέτρι, καὶ ὁ ἔμπορος θὰ σοῦ πεῖ γιατί ἔρριξε τὸ πλοῖο στὴ θάλασσα, μίσθωσε ἐργάτες καὶ ἐπένδυσε χρήματα, καὶ ὁ οἰκοδόμος καὶ ὁ ὑποδηματοποιὸς καὶ ὁ χαλκωματᾶς καὶ ὁ ἄρτοποιὸς καὶ καθένας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μετέρχονται ὁποιαδήποτε τέχνη ἀναφέρουν τὸν λόγο καὶ τὴν αἰτία αὐτοῦ ποὺ κάνουν, ἔτσι καὶ σύ, ποὺ ἐπενδύεις τὸ κρεβάτι μὲ ἀσήμι, ποὺ χρυσώνεις τὸ ἄλογο καὶ τὸν λίθο, ποὺ κάνεις τὸ ἴδιο καὶ στὰ δέρματα, ἂν σοῦ ζητηθοῦν εὐθύνες καὶ λόγος, ποιά αἰτία θὰ προβάλεις; ποιὸν τρόπο; Μὲ αὐτὸ τὸ κρεβάτι γίνεται πιὸ γλυκὸς ὁ ὕπνος; Φυσικὰ δὲν θὰ ἔχεις τί νὰ πεῖς, ἀλλὰ ἐὰν πρέπει νὰ πεῖς κάτι πα-

ἀν ἔχοις εἰπεῖν, ἀλλ' εἰ χρή τι καὶ παράδοξον εἰπεῖν, καὶ ἀηδέστερος· φροντίς γὰρ πλείων καὶ ἀγωνία μείζων. Ἄλλ' ἀσφαλεστέρα ἢ οἰκοδομὴ ἀπὸ τοῦ χρυσίου; Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο. Ἄλλ' ἀμείνων ὁ ἵππος ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ; ἀλλ' ὁ οἰκέτης; Τούναντίον μὲν ἅπαν καὶ ἐνταῦθα. Τίνος οὖν ἐνε-
5 κα τοσαύτην ἀπειροκαλίαν ἐπιδεικνυσθε διὰ πάντων τούτων; Πάντως ἐρεῖτε, ὅτι δόξαν ὑμῖν λαμπροτέραν κατασκευάζοντες.

Εἶτα οὐκ ἤκουσας καὶ ἐν προοιμίῳ τοῦ λόγου, ὅτι ταῦτα οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου δόξα, ἀλλὰ τούναντίον ἅπαν, ἀτιμία καὶ ὄνειδος καὶ κατηγορία καὶ γέλως; Ἐκ τούτων τίκτεται φθόνος καὶ βασκανία καὶ τὰ μυρία
10 δεινά· καὶ ὅσω μονιμώτερα τὰ κτήματα, τοσοῦτω καὶ ἡ κατηγορία διαρκής· καὶ αἱ μεγάλαι αὐταὶ καὶ λαμπραὶ οἰκίαι ἐστήκασι φωνὴν ἀφιεῖσαι, καὶ μετὰ τελευτὴν τῶν κτησαμένων, κατηγορῶν πικροτάτων· καὶ τὸ μὲν σῶμα τῇ γῆ παραδίδονται, ἡ δὲ ὄψις τῶν οἰκημάτων οὐκ ἀφήσι συγκαταχωσθῆναι τῇ σαρκὶ τῆς πλεονεξίας τὴν μνήμην, ἀλλ'
15 ἕκαστος παριῶν καὶ πρὸς τὸ ὕψος καὶ μέγεθος ἀφορῶν τῆς λαμπρᾶς καὶ μεγάλης οἰκίας, ἢ πρὸς ἑαυτὸν ἢ πρὸς τὸν πλησίον ἐρεῖ· Ἐκ πόσων δακρύων αὕτη ὠκοδομήθη ἡ οἰκία! πόσων ὀρφανῶν γυμνωθέντων! πόσων χηρῶν ἀδικηθειῶν! πόσων τὸν μισθὸν στερηθέντων! Ὡστε τούναντίον σοι συμβαίνει· βουλόμενος δόξης ἀπολαῦσαι ἐν τῷ ζῆν, οὐδὲ
20 μετὰ τὸ καταλῦσαι τὸ ζῆν ἀπαλλάττη τῶν κατηγορῶν· ἀλλ', ὥσπερ ἐν στήλῃ χαλκῇ τὸ ὄνομά σου περιφέρουσα ἡ οἰκία, καὶ τοὺς οὐδὲ ζῶντά σε ἐωρακότας παρασκευάζει μυρίοις βάλλειν ὄνειδεσιν.

δ'. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲ τοῦτο ἔχει τὸ κέρδος ἢ περιττὴ αὕτη φιλοτιμία, φεύγωμεν, ἀγαπητοί, φεύγωμεν τὸ νόσημα καὶ μὴ γινώμεθα τῶν ἀλόγων
25 θηριωδέστεροι. Ἐκεῖνοις πάντα κοινά, καὶ γῆ καὶ πηγαὶ καὶ νομαὶ καὶ ὄρη καὶ νάπαι καὶ οὐδὲν θάτερον θατέρου πλέον ἔχει, σὺ δὲ ἄνθρωπος ὢν, τὸ ἡμερώτατον ζῶον, θηρίου γίνῃ χαλεπώτερος, μυρίων πενήτων τροφάς, καὶ πολλάκις μυρίων μιᾷ κατακλείων οἰκίᾳ. Καίτοι γε οὐχ ἡ φύσις ἡμῖν μόνη κοινὴ, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλῶ τῆς φύσεως πλείονα· οὐ-
30 ρανὸς κοινὸς καὶ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ὁ τῶν ἀστέρων χορὸς καὶ ἀῆρ καὶ θάλασσα καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γῆ καὶ ζωὴ καὶ τελευτὴ καὶ αὐξήσις καὶ γῆρας καὶ νόσος καὶ ὑγεία καὶ χρεία τροφῆς καὶ ἐνδυμάτων· καὶ τὰ

ράδοξο, αὐτὸ θὰ εἶναι ὅτι γίνεται πιὸ ἀηδής· μόνο ἡ φροντίδα εἶναι περισσότερο καὶ ἡ ἀγωνία πιὸ μεγάλη. Μήπως ὅμως γίνεται πιὸ σταθερὴ ἡ οἰκοδομὴ μὲ τὸ χρυσάφι; Ὁχι, οὔτε αὐτό. Μήπως τὸ ἄλογο γίνεται καλύτερο μὲ τὸ χρυσὸ χαλινάρι; μήπως ὁ ὑπρέτης; Καὶ ἐδῶ συμβαίνει τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν δείχνετε τόσο μεγάλη ἀκαλαισθησία μὲ ὅλα αὐτά; Ὅπωςδὴποτε θὰ πεῖτε, ὅτι τὰ κάνετε δημιουργώντας πιὸ λαμπρὴ δόξα γιὰ σᾶς.

Ἔπειτα δὲν ἄκουσες καὶ στὸ προοίμιο τοῦ λόγου, ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι δόξα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἐντελῶς ἀντίθετα, εἶναι ἀτιμία καὶ ντροπὴ καὶ κατηγορία καὶ περιγέλως; Ἀπὸ αὐτὰ γεννιέται ὁ φθόνος καὶ ἡ βασκανία καὶ τὰ μύρια κακά. Καὶ ὅσο πιὸ μόνιμα εἶναι τὰ κτήματα, τόσο πιὸ διαρκῆς εἶναι καὶ ἡ κατηγορία. Καὶ αὐτὰ τὰ μεγάλα καὶ λαμπρὰ σπιτία στέκονται ὄρθια καὶ μετὰ τὸ θάνατο τῶν ἰδιοκτητῶν τους, μιλώντας ὡς σκληροὶ κατήγοροι· καὶ τὸ σῶμα βέβαια παραδίνεται στὴ γῆ, ἐνῶ ἡ πρόσοψη τῶν σπιτιῶν δὲν ἀφήνουν νὰ καταχωνιασθεῖ μαζί μὲ τὴ σάρκα καὶ ἡ ἀνάμνηση τῆς πλεονεξίας, ἀλλὰ ὁ καθένας, προσπερνώντας καὶ ἀτενίζοντας τὸ ὕψος καὶ τὸ μέγεθος τῆς λαμπρῆς καὶ μεγάλης κατοικίας, θὰ πεῖ στὸν ἑαυτό του ἢ στὸ διπλανό του· Ἔμ πόσα δάκρυα κτίσθηκε αὐτὴ ἡ κατοικία! πόσα ὄρφανὰ ἀπογυμνώθηκαν! πόσες χῆρες ἀδικήθηκαν! πόσοι στερήθηκαν τὸ μισθό τους'. Ὡστε σοῦ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο· θέλοντας νὰ ἔχεις δόξα στὴ ζωῆ, οὔτε μετὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς σου ἀπαλλάσσεσαι ἀπὸ τοὺς κατηγόρους, ἀλλὰ ἡ κατοικία, σὰν ἄλλη στήλη χάλκινη, περιφέροντας τὸ ὄνομά σου, κάνει ἀκόμα κι αὐτούς, πὺ οὔτε ζωντανὸ σὲ εἶχαν δεῖ, νὰ σοῦ ἐκσφενδονίζουν μύριες κατηγορίες.

4. Ἐπειδὴ λοιπὸν οὔτε αὐτὸ τὸ κέρδος φέρνει αὐτὴ ἡ περιττὴ γενναιοδωρία, ἄς ἀποφεύγουμε, ἀγαπητοί μου, ἄς ἀποφεύγουμε τὴν ἀρρώστια αὐτὴ, κι ἄς μὴ γινόμαστε πιὸ θηριώδεις ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα. Σ' ἐκεῖνα ὅλα εἶναι κοινά, καὶ ἡ γῆ καὶ οἱ πηγές καὶ οἱ βοσκότοποι καὶ τὰ βουνὰ καὶ οἱ κοιλάδες καὶ κανένα δὲν ἔχει περισσότερο ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἐνῶ ἐσὺ πὺ εἶσαι ἄνθρωπος, τὸ πιὸ ἥμερο ζῶο, γίνεσαι πιὸ φοβερὸς ἀπὸ θηρίο, κλείνοντας μέσα σὲ μιὰ κατοικία τίς τροφές μυριάδων φτωχῶν καὶ πολλῶν μυριάδων. Ἄν καὶ βέβαια ὄχι μόνο ἡ φύση εἶναι σὲ μᾶς κοινὴ, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὴ φύση· εἶναι κοινὸς ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀστεριῶν καὶ ὁ ἀέρας καὶ ἡ θάλασσα καὶ ἡ φωτιὰ καὶ τὸ νερὸ καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ αὐξηση καὶ τὰ γηρατειὰ καὶ ἡ ἀρρώστια καὶ ἡ

πνευματικὰ πάλιν κοινά, καὶ ἡ τράπεζα αὐτῆ ἡ ἱερά, τὸ σῶμα τὸ Δε-
 σποτικόν, τὸ αἷμα τὸ τίμιον, τῆς βασιλείας ἡ ἐπαγγελία, τὸ λουτρὸν τῆς
 παλιγγενεσίας, ὁ καθαρισμὸς τῶν ἀμαρτημάτων, ἡ δικαιοσύνη, ὁ ἀγια-
 σμός, ἡ ἀπολύτρωσις, τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ. «ἄ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ
 5 οὐδὲς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη». Πῶς οὐκ ἄτο-
 πον τοὺς ἐν τοσοῦτοις κοινωνοῦντας ἀλλήλοις, καὶ φύσει καὶ χάριτι καὶ
 ἐπαγγελίαις καὶ νομοθεσίαις, τοὺτους ἐν τοῖς χρήμασις οὕτως εἶναι
 πλεονέκτας καὶ τὴν αὐτὴν μὴ διατηρεῖν ἰσονομίαν, ἀλλὰ τῶν ἀλόγων
 παρέρχεσθαι τὴν θηριωδίαν, καὶ ταῦτα μέλλοντας αὐτῶν μικρὸν ὕστε-
 10 ρον ἀφίστασθαι, καὶ οὐκ ἀφίστασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐσχά-
 των, τούτων ἔνεκεν, κινδυνεύειν; Ὁ γὰρ θάνατος τῆς μὲν ἀπολαύσεως
 ἀπάγει, πρὸς δὲ τὰς εὐθύνας ἄγει λοιπὸν καὶ τὰς ἀθανάτους κολάσεις.

Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, πολλῇ χρησόμεθα τῇ ἐλεημοσίῃ.
 Αὐτῆ γάρ ἐστιν ἡ βασίλισσα τῶν ἀρετῶν, ἥ καὶ παραστήσεται μετὰ
 15 παρρησίας ἐκέϊσε καὶ ἐξαιρήσεται τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας, καὶ
 οὐδεὶς ἀντιστήσεται τῇ μετὰ ταύτης εἰς τὸν οὐρανὸν εἰσιόντι. Καὶ γὰρ
 κοῦφον αὐτῆς τὸ πτερόν καὶ πολλῇ τῆς παρρησίας αὐτῆς ἡ ὑπερβολὴ
 καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναβαίνει τὸν βασιλικὸν θρόνον καὶ τοὺς αὐτῆς τροφί-
 μους μετ' ἀδείας εἰσάγουσα. «Αἱ εὐχαὶ γὰρ σου», φησί, «καὶ αἱ ἐλεημο-
 20 σύναι ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Τί οὖν μὴ καὶ
 ἡμεῖς πρὸς τὸ ὕψος ἀναβῶμεν ἐκεῖνο, ἀπαλλαγέντες τῆς ἀκαίρου ταύ-
 της πλεονεξίας καὶ ἀχρήστου τρυφῆς καὶ φιλοτιμίας; Τὰ περιττὰ ποιή-
 σωμεν χρήσιμα, τὸν πολὺν ἐκεῖνον προέμενοι πλοῦτον, καὶ τῆ δεξιᾷ τοῦ
 δικαστοῦ τοῦτον ἐγχειρίσαντες, ὃς καὶ φυλάξει δυνήσεται μετ' ἀκρι-
 25 βείας, καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως ἐντεῦθεν ἡμερος γενήσεται καὶ ἰλε-
 ως· κἂν μυρία ὄμεν πεπλημμεληκότες, μεταδώσει συγγνώμης ἡμῖν καὶ
 ἀπολογίας, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

4. Α' Κορ. 2,9.

5. Πράξ. 10,4.

ύγεια και ἡ ἀνάγκη τροφῆς και ἐνδυμάτων. Ἀλλὰ και τὰ πνευματικά ἐπίσης εἶναι κοινὰ και ἡ ἴδια ἡ ἀγία Τράπεζα, τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, τὸ πολύτιμο αἷμά του, ἡ ὑπόσχεση τῆς βασιλείας του, τὸ βάπτισμα, ἡ συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ δικαιοσύνη, ὁ ἀγιασμός, ἡ ἀπολύτρωση, τὰ ἀπερίγραπτα ἀγαθὰ, «τὰ ὅποια μάτι δὲν τὰ ἔχει δεῖ και αὐτὶ δὲν τὰ ἄκουσε και νοῦς ἀνθρώπου δὲν τὰ συνέλαβε»⁴. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄτοπο, αὐτοὶ ποῦ εἶναι ἐνωμένοι μεταξύ τους σὲ τόσα πράγματα, και στὴ φύση και στὴ χάρη και στὶς ὑποσχέσεις και στὶς νομοθεσίες, αὐτοὶ νὰ εἶναι στὰ χρήματα τόσο πλεονέκτες και νὰ μὴ κρατοῦν τὴν ἴδια ἰσότητα, ἀλλὰ νὰ ξεπερνοῦν τὴ θηριωδία τῶν ἀλόγων ζώων, και ὅλα αὐτὰ τὴ στιγμή ποῦ πρόκειται μετὰ ἀπὸ λίγο νὰ τὰ ἀποχωρισθοῦν, ἀλλὰ και νὰ φτάνουν ἐξαιτίας αὐτῶν σὲ ἔσχατο κίνδυνο; Γιατὶ ὁ θάνατος μᾶς ἀρπάζει ἀπὸ τὴν ἀπόλαυση και μᾶς ὀδηγεῖ στὶς εὐθύνες μας και στὶς αἰώνιες κολάσεις.

Γιὰ νὰ μὴ γίνεῖ λοιπὸν αὐτό, ἂς ἐφαρμόσουμε πολὺ τὴν ἐλεημοσύνη. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ βασίλισσα τῶν ἀρετῶν, ἡ ὁποία και παρίσταται μὲ θάρρος ἐκεῖ και θὰ μᾶς ἐξαιρέσει ἀπὸ τὴν κόλαση και τὴν τιμωρία και κανένας δὲ θὰ ἀντισταθεῖ σ' αὐτὸν ποῦ μπαίνει στὸν οὐρανὸ μαζί μ' αὐτήν. Πράγματι, τὰ φτερά της εἶναι ἐλαφρὰ και ὑπερβολικὰ μεγάλη ἡ παρρησία της και ἀνεβαίνει στὸν ἴδιο τὸ βασιλικὸ θρόνο, βάζοντας μέσα τοὺς τροφίμους της ἐλεύθερα. Γιατὶ λέει, «οἱ προσευχῆς σου και οἱ ἐλεημοσύνες σου ἔφθασαν μπροστὰ στὸ Θεό, γιὰ νὰ σὲ θυμηθεῖ»⁵. Γιατὶ λοιπὸν νὰ μὴ ἀνεβοῦμε και ἐμεῖς στὸ ὕψος ἐκεῖνο, ἀφοῦ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴν ὀχληρὴ αὐτὴ πλεονεξία και ἀπὸ τὴν ἄχρηστη ἀπόλαυση και γενναιοδωρία; Ἄς κάνουμε τὰ περιττὰ χρήσιμα, παίρνοντας τὸν πολὺ ἐκεῖνο πλοῦτο και δίνοντάς τον στὸ δεξιὸ χέρι τοῦ δικαστῆ, ὁ ὁποῖος και θὰ μπορέσει νὰ τὸν φυλάξει μὲ σιγουριά και θὰ γίνεῖ ἀπὸ αὐτὸ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως ἤρεμος και σπλαχνικός· και ἐὰν ἔχουμε κάνει μυριάδες πλημμελήματα, θὰ μᾶς δώσει συγχώρηση και ἀπολογία, τὴν ὁποία εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη και φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὅποιο ἀνήκει ἡ δόξα και ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Α Ι Α Α'

ΕΠΑΙΝΟΣ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΑΝΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ.

Καὶ περὶ εὐταξίας ἐν ταῖς δοξολογίαις. Καὶ εἰς τό, «εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου».

α'. Πολλὴν ὀρώ τὴν σπουδὴν ἐνδεικνυμένους ὑμᾶς εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὰ πρῶην ἡμῖν εἰρημένα. Διὰ τοῦτο τοίνυν ἀόκνως τὰ τῆς διδασκαλίας κἀγὼ καταβάλλομαι σπέρματα, χρησταῖς ἐντεῦθεν ταῖς ἐλπίσι τρεφόμενος. Καὶ γὰρ ὁ γεωργός, ὁπότεν πόνῳ μὲν τὰ σπέρματα καταβάλλῃ, 5 εὐφοροῦσαν δὲ τὴν γῆν καὶ τὰ λήϊα κομῶντα θεάσεται, τῶν πρῶην ἐπιλανθάνεται κόπων καὶ πρὸς τὴν ἐξῆς ἐργασίαν τε καὶ συντήρησιν τῷ προσδοκωμένῳ διανίσταται κέρδει. Καίτοι πόσον ποριμωτέρα καὶ ἐπικερδῆς αὕτη καθέστηκεν ἡ γεωργία! Ἐκείνη μὲν γὰρ τῶν καρπῶν τῶν αἰσθητῶν περιποιουμένη τὴν ἀφθονίαν, σώμασιν ἐναποτίθεται τροφήν, 10 αὕτη δέ, τὴν τῶν λόγων καταβαλλομένη διδασκαλίαν καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος πλεονάζουσα χαρίσματα, τὸν ψυχικὸν ἐναποτίθεται πλοῦτον, τὴν ἀδαπάνητον καὶ ἀκήρατον τροφήν, τὴν μὴ διαλυομένην, μηδὲ φθειρομένην ἀκολουθία, ἀλλὰ ἀρρήτῳ τινὶ συντηρουμένην προνοίᾳ καὶ νοητὴν τὴν ἀπόλαυσιν ἔχουσαν. Αὕτη τῶν ἐμῶν πόνων ἡ ἐπικαρπία, οὗτος ὁ 15 ἐναποτιθέμενος τῇ ὑμῶν ἀγάπῃ πλοῦτος. Τοῦτον οὖν αὐξανόμενον ἐν ὑμῖν κατανοῶν, χαίρω διὰ παντός, ὡς μὴ εἰκῆ τὰ σπέρματα καταβαλλόμενος, ὡς μὴ μάτην τοὺς πόνους ὑπομείνας, ὡς εἰς εὐφορον καὶ λιπαρὰν ἐπισπεύρων γῆν καὶ πρὸς καρποφορίαν ἐπιτηδείαν.

Πόθεν οὖν τὸ τοιοῦτον καταστοχάζομαι κέρδος; πόθεν εἰς ἔργον 20 τοὺς λόγους προκόποντας κατανοῶ; Ἐκ τῆς παρουσίας δηλονότι συνδρομῆς, ἐκ τοῦ τὴν μητέρα πάντων τὴν ἐκκλησίαν μετὰ σπουδῆς ὑμᾶς καταλαβεῖν, ἐκ τῆς παννύχου ταύτης καὶ διηγεκοῦς στάσεως, ἐκ τοῦ τὴν ἀγγελικὴν χοροστασίαν μιμουμένους ἀκατάπαυστον τῷ Κτίστη τὴν ὑμολογίαν προσφέρειν. Ὡς τῶν τοῦ Χριστοῦ δωρημάτων! Ἄνω 25 στρατιαὶ δοξολογοῦσιν ἀγγέλων, κάτω ἐν ἐκκλησίαις χοροστατοῦντες

Ο Μ Ι Α Ι Α

ΕΠΑΙΝΟΣ ΕΚΕΙΝΩΝ ΠΟΥ ΤΟΝ ΣΥΝΑΝΤΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἐπίσης γιὰ τὴν τάξη κατὰ τὶς δοξολογίες, καὶ στὸ στίχο· «εἶδα τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο»!

1. Βλέπω νὰ δείχνετε μεγάλη προθυμία νὰ ἐφαρμόσετε αὐτὰ ποὺ σᾶς εἶπα τὴν προηγούμενη φορά. Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ λοιπὸν ἀκούραστα θὰ σπείρω τοὺς σπόρους τῆς διδασκαλίας, τρεφόμενος μὲ ἀγαθὲς ἐλπίδες ἀπὸ αὐτό. Γιατί καὶ ὁ γεωργός, ἀφοῦ σπείρει μὲ κόπο τοὺς σπόρους καὶ δεῖ στὴ συνέχεια ἡ γῆ νὰ εἶναι εὐφορη καὶ τὰ στάχυα ἄφθονα, ξεχνάει τοὺς προηγούμενους κόπους του, καὶ παρακινεῖται στὴ συνέχιση καὶ διατήρηση τῆς ἐργασίας ἀπὸ τὸ κέρδος ποὺ περιμένει. Ἄν καὶ βέβαια πόσο πιὸ πλούσια εἶναι αὐτὴ ἡ γεωργία! Γιατί ἐκεῖνη, φροντίζοντας γιὰ τὴν ἀφθονία τῶν ὑλικῶν καρπῶν, ἐξασφαλίζει τροφή στὰ σώματα, ἐνῶ αὐτὴ, σπέρνοντας τὴ διδασκαλία τῶν λόγων καὶ αὐξάνοντας τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος, ἐξασφαλίζει τὸν ψυχικὸ πλοῦτο, τὴν ἀνεξάντλητη καὶ ἀμόλυντη τροφή, ποὺ δὲν καταστρέφεται, οὔτε φθείρεται στὴν συνέχεια, ἀλλὰ συντηρεῖται ἀπὸ κάποια ἀπερίγραπτη πρόνοια καὶ προσφέρει πνευματικὴ ἀπόλαυση. Αὐτὸ εἶναι τὸ κέρδος τῶν δικῶν μου κόπων, αὐτὸς εἶναι ὁ πλοῦτος ποὺ ἐξασφαλίζω στὴν ἀγάπη σας. Βλέποντάς τον λοιπὸν νὰ αὐξάνει χαίρομαι παντοτινά, γιατί δὲν σπέρνω ἄδικα τοὺς σπόρους, γιατί δὲν ὑπομένω μάταια τοὺς κόπους, γιατί σπέρνω σὲ εὐφορη καὶ γόνιμη γῆ, κατάλληλη γιὰ καρποφορία.

Ἄπο ποῦ ὅμως φαντάζομαι αὐτὸ τὸ κέρδος; ἀπο ποῦ βλέπω τὰ λόγια μου νὰ ἐξελίσσονται σὲ ἔργα; Ἄπο αὐτὴν ἐδῶ φυσικὰ τὴ συνάθροιση, ἀπο τὸ ὅτι γεμίσατε μὲ προθυμία τὴν ἐκκλησία, τὴ μητέρα ὄλων μας, ἀπο αὐτὴν ἐδῶ τὴν ὀλονύκτια καὶ συνεχῆ στάση σας, ἀπο τὸ ὅτι προσφέρετε ἀκατάπαυστη δοξολογία στὸν Κτίστη, μιμούμενοι τὶς ἀγγελικὲς χορωδίες. Πόσο ἀξιοθαύμαστες εἶναι οἱ δωρεὲς τοῦ Χριστοῦ! Ἐπάνω δοξολογούν στρατιᾶς ἀγγέλων· κάτω στὶς ἐκκλησίες ἄνθρωποι

ἄνθρωποι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐκμιμοῦνται δοξολογίαν. Ἐνω τὰ Σερα-
 φῖμι τὸν τρισάγιον ὕμνον ἀναβοᾷ, κάτω τὸν αὐτὸν ἢ τῶν ἀνθρώπων
 ἀναπέμπει πληθὺς κοινὴ τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων συγκρο-
 5 τεῖται πανήγυρις· μία εὐχαριστία, ἐν ἀγαλλίαμα, μία εὐφρόσυτος χορο-
 στασία. Ταύτην γὰρ ἡ ἄφραστος τοῦ Δεσπότης συγκατάβασις ἐκρότη-
 σε, ταύτην τὸ Πνεῦμα συνέπλεξε τὸ ἅγιον, ταύτης ἡ ἄρμονία τῶν φθόγ-
 γων τῇ πατρικῇ εὐδοκίᾳ συνηρμόσθη· ἄνωθεν ἔχει τὴν τῶν μελῶν εὐ-
 ρυθμίαν, καὶ ὑπὸ τῆς Τριάδος, καθάπερ ὑπὸ πλήκτρου τινός, κινουμέ-
 νη, τὸ τερπνὸν καὶ μακάριον ἐνηχεῖ μέλος, τὸ ἀγγελικὸν ἄσμα, τὴν ἄλη-
 10 κτον συμφωνίαν. Τοῦτο τῆς ἐνταῦθα σπουδῆς τὸ πέρας, οὗτος ὁ τῆς
 συνελεύσεως ἡμῶν καρπός. Διὰ τοῦτο χαίρω τὴν τοιαύτην καθορῶν
 εὐδοκίμησιν· χαίρω τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν εὐφροσύνην κατανοῶν,
 τὴν χαρὰν τὴν πνευματικὴν, τὴν κατὰ Θεὸν ἀγαλλίασιν. Οὐδὲν γὰρ
 οὕτω περιχαρῆ τὴν ἡμετέραν διατίθησι ζωὴν, ὥς ἡ ἐν ἐκκλησίᾳ θυμη-
 15 διά. Ἐν ἐκκλησίᾳ ἡ τῶν χαιρόντων συντηρεῖται χαρά, ἐν ἐκκλησίᾳ ἡ
 τῶν ἀθυμούντων εὐθυμία, ἐν ἐκκλησίᾳ ἡ τῶν λυπουμένων εὐφροσύνη,
 ἐν ἐκκλησίᾳ ἡ τῶν καταπονουμένων ἀναψυχή, ἐν ἐκκλησίᾳ ἡ τῶν κο-
 πιῶντων ἀνάπαυσις. «Δεῦτε» γάρ, φησί, «πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶν-
 20 τέες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς». Τί ταύτης τῆς φωνῆς
 γένοιτ' ἂν ποθεινότερον; τί τῆς κλήσεως ταύτης ἡδύτερον; Πρὸς εὐω-
 χίαν σε καλεῖ ἐν ἐκκλησίᾳ σε καλῶν ὁ Δεσπότης, εἰς ἀνάπαυσιν ἀντὶ
 τῶν κόπων προτρέπεται, εἰς ἄνεσιν ἐκ τῶν ὀδυνηρῶν μετατίθησι, τὸ
 βᾶρος τῶν ἀμαρτημάτων κουφίζων· τρυφή τὴν ἀθυμίαν καὶ εὐφροσύνη
 τὴν λύπην ἰᾶται. Ὡ τῆς ἀπάτου κηδεμονίας! Ὡ κλήσεως ἐπουρανοῦ!
 25 Σπεύσωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, αὐτὴν μὲν ἐπιτεινομένην ἐνδείκνυ-
 σθαι τὴν σπουδὴν, μετὰ δὲ τῆς προσηκούσης εὐταξίας καὶ τοῦ πρέπον-
 τος σκοποῦ ταύτην ἀποπληροῦν. Καὶ γὰρ τὸν περὶ τοῦτου λόγον ὑμῖν
 σήμερον κινήσαι βούλομαι, φορτικὸν μὲν εἶναι δοκοῦντα, ἀνεπαχθῆ δὲ
 καὶ ὠφέλιμον ὄντα τῇ ἀληθείᾳ. Οὕτω γὰρ καὶ φιλόστοργοι πατέρες
 30 ποιοῦσιν· οὐ μόνον τὰ πρὸς ὀλίγον χαροποιοῦντα, ἀλλὰ καὶ τὰ λυποῦντα
 παρεγγυῶνται τοῖς τέκνοις· καὶ οὐ τὰ αὐτόθεν ἐνδεικνύμενα τὴν ὠφέ-
 λειαν παραινοῦσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ὅσα δοκοῦσι μὲν εἶναι φορτικά,
 σωτήρια δὲ ἐστὶν ἀποπληροῦμενα, καὶ ταῦτα μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμε-

σὲ χορωδίες μιμούνται τὴν ἴδια μ' ἐκείνους δοξολογία. Ἐπάνω τὰ Σεραφίμ ψάλλουν δυνατὰ τὸν τρισάγιο ὕμνο· κάτω τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων ἀναπέμπει τὸν ἴδιο ὕμνο· σχηματίζεται κοινὸς πανηγυρισμὸς· τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων· μιὰ εὐχαριστία, ἓνα ἀγαλλίαμα, μιὰ χαρούμενη τελετουργία. Καὶ αὐτὴν τὴν συγκρότησε ἡ ἀπερίγραπτη συγκατάβαση τοῦ Κυρίου, αὐτὴν τὴν συναρμολόγησε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, αὐτῆς ἡ ἄρμονία τῶν φθόγγων ὀργανώθηκε μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ Πατέρα· ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἔχει τὴν ἄρμονία τῶν μελῶν της, καὶ καθὼς κινεῖται σὰν ἀπὸ κάποιο πλῆκτρο, ἀποδίδει τὴν εὐχάριστη καὶ μακάρια μελωδία, τὸ ἀγγελικὸ ἄσμα, τὴν ἀκατάπαυστη συμφωνία. Αὐτὸ εἶναι τὸ τέλος τῆς προθυμίας μὲ τὴν ὁποία βρισκόμαστε ἐδῶ, αὐτὸς εἶναι ὁ καρπὸς τῆς ἐδῶ συναθροίσεώς μας. Γι' αὐτὸ χαίρομαι βλέποντας τὴν εὐφροσύνη πού ὑπάρχει στὶς ψυχές σας, τὴ χαρὰ τὴν πνευματικὴ, τὴ θεϊκὴ ἀγαλλίαση. Γιατὶ τίποτα δὲν κάνει τόσο χαρούμενη τὴ ζωὴ μας, ὅσο ἡ χαρὰ τῆς ἐκκλησίας. Στὴν ἐκκλησία συντηρεῖται ἡ χαρὰ ἐκείνων πού χαίρονται, στὴν ἐκκλησία ὑπάρχει ἡ ψυχικὴ εὐφορία ἐκείνων πού στενοχωροῦνται, στὴν ἐκκλησία ἡ εὐφροσύνη ἐκείνων πού λυποῦνται, στὴν ἐκκλησία ἡ ἀνακούφιση τῶν ταλαιπωρουμένων, στὴν ἐκκλησία ἡ ἀνάπαυση ἐκείνων πού κοπιάζουν. Γιατὶ λέει, «ἐλᾶτε σὲ μένα ὅλοι ὅσοι κοπιάζετε καὶ εἴστε φορτωμένοι καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς ξεκουράσω»^{1α}. Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ ἀγαπητὸ ἀπὸ τὰ λόγια αὐτά; τί ὑπάρχει πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ αὐτὴ τὴν πρόσκληση; Καλώντας σε ὁ Δεσπότης στὴν ἐκκλησία, σὲ προσκαλεῖ σὲ εὐωχία, σὲ παρακινεῖ σὲ ἀνάπαυση ἀντὶ τῶν κόπων πού ὑπομένεις, σὲ ὀδηγεῖ στὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ ὀδυνηρά, ἀνακουφίζοντάς σε ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτημάτων σου· ἀπόλαυση θεραπεύει τὴ στενοχώρια καὶ χαρὰ τὴ λύπη. Τί ἀπερίγραπτη φροντίδα! Τί πρόσκληση ἐπουράνια!

Ἄς σπεύσουμε λοιπόν, ἀγαπητοί μου, νὰ ἐπιδείξουμε αὐτὴν τὴν αὐξανόμενη προθυμία, καὶ νὰ τὴν ἐκτελέσουμε μὲ τὴν τάξη πού τῆς ἀρμόζει καὶ μὲ τὸν σκοπὸ πού τῆς πρέπει. Γιατὶ σήμερα θέλω νὰ ξεκινήσω τὸ λόγο γιὰ τὸ θέμα αὐτό, πού φαίνεται βέβαια πὼς εἶναι κουραστικός, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα εἶναι ἄκοπος καὶ ὠφέλιμος. Γιατὶ ἔτσι κάνουν καὶ οἱ φιλόστοργοι πατέρες· δὲν ἐμπιστεύονται στὰ παιδιά τους μόνο ἐκεῖνα πού προκαλοῦν πρόσκαιρη χαρὰ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα πού προξενοῦν λύπη· καὶ δὲν τὰ συμβουλεύουν μόνο ἐκεῖνα πού ἀπὸ μόνον τους δείχνουν τὴν ὠφέλειά τους, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα πού φαίνονται βέβαια δυσάρεστα, ὅμως ὅταν ἐκτελοῦνται εἶναι σωτήρια, καὶ αὐτὰ τὰ

λείας διδάσκουσι, καὶ ἀσφαλῶς τὴν αὐτῶν ἀπαιτοῦσι συντήρησιν. Καὶ τοῦτον προτείνομεν τὸν λόγον, ἵνα μὴ μάτην τὸν ἐνταῦθα καταβαλλώμεθα πόνον, ἵνα μὴ τὴν τῆς ἀγρυπνίας ὑπομένοντες ἀνάγκην, ἀνοήτως πικτεῶμεν, ἵνα μὴ εἰς ἀέρα διαλυόμεναι αἱ φωναὶ ἐπὶ ζημίᾳ μᾶλλον
 5 ἐνηχοῖντο καὶ οὐκ ἐπὶ κέρδει. Οὐδὲ γὰρ ἔμπορος μακρὰς μὲν ἐμπορίας στελλόμενος, πολλὴν δὲ τὴν τῶν πνευμάτων ἐμβολὴν καὶ τὴν τῶν κυμάτων ἐπανάστασιν ὑπομένων, καταδέξαιτο ἂν εἰκῆ καὶ μάτην τοὺς τοιοῦτους ὑπομένειν κόπους, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ πελάγη τέμνει καὶ κινδύνων κατατολμᾷ καὶ τόπους ἐκ τόπων μεταμείβει καὶ ἀῖπνους πάσας
 10 διατελεῖ νύκτας, ἵνα τὰ τῆς ἐμπορίας αὐτῷ πλεονάζῃ. Ὡς, εἴ γε τοῦτο μὴ προσῆ, ἀλλὰ σὺν τῷ κέρδει καὶ ἡ τῶν κεφαλαίων αὐτῷ ἐπιγένηται ζημία, οὐδὲ ἀπαίρειν ἐξεστὶν αὐτῷ, οὐδὲ τοὺς πολυπλόκους ἐκείνους ὑπομένειν κινδύνους.

β'. Τοῦτο τοίνυν εἰδότες, μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας ἐνταῦθα
 15 παραγινώμεθα, ὅπως μὴ, ἀντὶ ἀμαρτημάτων ἀφέσεως προσθήκη τούτων ποιησάμενοι, οἴκαδε πορευσώμεθα. Τί δέ ἐστι τὸ ζητούμενον καὶ ὁ παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖται; Τὸ τοὺς θείους ἀναπέμποντας ὕμνους, φόβῳ πολλῷ συνεσταλμένους καὶ εὐλαβεῖα κεκοσμημένους, οὕτω προσφέρειν τούτους. Καὶ γὰρ εἰσὶ τινες τῶν ἐνταῦθα, οὓς οὐδὲ τὴν ὑμετέραν
 20 ἀγάπην ἀγνοεῖν οἴμαι, οἵτινες καταφρονοῦντες μὲν τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος λόγια ὡς κοινὰ ἡγούμενοι, φωνὰς ἀτάκτους ἀφῆσσι, καὶ τῶν μαινομένων οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται, ὄλω τῷ σώματι δονούμενοι καὶ περιφερόμενοι καὶ ἀλλότρια τῆς πνευματικῆς καταστάσεως ἐπιδεικνύμενοι τὰ ἤθη. "Αθλιε καὶ ταλαίπωρε, δέον σε δεδοικότα καὶ τρέ-
 25 μοντα τὴν ἀγγελικὴν δοξολογίαν ἐκπέμπειν, φόβῳ τε τὴν ἐξομολόγησιν τῷ Κτίστῃ ποιεῖσθαι, καὶ διὰ ταύτης συγγνώμην τῶν ἐπταισμένων αἰτεῖσθαι, σὺ δὲ τὰ μίμων καὶ ὀρχηστῶν ἐνταῦθα παράγεις, ἀτάκτως μὲν τὰς χεῖρας ἐπανατείνων καὶ τοῖς ποσὶν ἐφαλλόμενος καὶ ὄλω περικλώμενος τῷ σώματι. Καὶ πῶς οὐ δέδοικας οὐδὲ φρίττεις τοιοῦτων κατα-
 30 τολμῶν λογίων; Οὐκ ἐννοεῖς, ὅτι αὐτὸς ἀοράτως ἐνταῦθα πάρεστιν ὁ Δεσπότης καὶ ἐκάστου τὴν κίνησιν ἀναμετρεῖ καὶ τὸ συνειδὸς ἐξετάζει; Οὐκ ἐννοεῖς, ὅτι ἄγγελοι ταύτῃ τῇ φρικτῇ παρίστανται τραπέζῃ καὶ φόβῳ ταύτην περιέπουσιν; Ἄλλὰ σὺ ταῦτα οὐ κατανοεῖς, ἐπειδὴ ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις ἀκουσμάτων τε καὶ θεαμάτων τὸν νοῦν συνεσκο-
 35 τίσθης, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐκεῖσε πραττόμενα τοῖς τῆς ἐκκλησίας ἀναφύ-

διδάσκουν μὲ πολλή προσοχή καὶ ἀπαιτοῦν τὴν πιστὴ ἐφαρμογὴ τους. Καὶ προτείνω αὐτὸ τὸ θέμα, γιὰ νὰ μὴ καταβάλλουμε ἄδικα αὐτὸν ἐδῶ τὸν κόπο, γιὰ νὰ μὴ πυγμαχοῦμε ἀνόητα ὑπομένοντας τὴν τιμωρία τῆς ἀγρυπνίας, γιὰ νὰ μὴ διαλύονται οἱ φωνές μας στὸν ἀέρα καὶ ἀκούονται γιὰ ζημιὰ καὶ ὄχι πρὸς ὄφελός μας. Οὔτε ἄλλωστε ἓνας ἔμπορος, ποὺ ἐτοιμάζεται γιὰ μακρινὸ ἐμπορικὸ ταξίδι καὶ δέχεται τὴν ὀρμητικὴ πνοὴ τῶν ἀνέμων καὶ τὴν ἀπειλητικὴ ἀνύψωση τῶν κυμάτων, θὰ δεχόταν νὰ ὑποστεῖ ἔτσι στὴν τύχη καὶ ἄδικα αὐτοῦ τοῦ εἴδους τοὺς κόπους· ἀλλὰ γι' αὐτὸ διασχίζει καὶ τὰ πέλαγα καὶ ἀψηφᾷ κινδύνους καὶ ἀλλάζει τὸν ἓνα τόπο μετὰ τὸν ἄλλο καὶ περνᾷ ὄλες τις νύχτες αὔπνος, γιὰ νὰ αὐξήσῃ τὸ ἐμπόριό του. Ἐνῶ, ἐὰν δὲν ὑπάρχει αὐτό, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὸ κέρδος ἐπέρχεται καὶ ἡ ἀπώλεια τῶν κεφαλαίων του, δὲν θὰ δεχόταν οὔτε νὰ ξεκινήσῃ, οὔτε νὰ ὑποστεῖ τοὺς πολυποίκιλους ἐκείνους κινδύνους.

2. Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτό, ἃς ἐρχόμαστε ἐδῶ μὲ τὴν εὐλάβεια ποὺ ταιριάζει, ὥστε, ἀντὶ συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν μας, νὰ μὴ πᾶμε στὸ σπίτι ἔχοντας αὐξήσῃ τις ἤδη ὑπάρχουσες. Ποιὸ ὅμως εἶναι τὸ ζητούμενο καὶ αὐτὸ ποὺ ἀπαιτεῖται ἀπὸ μᾶς; Ὅταν ἀναπέμπουμε τοὺς ὕμνους νὰ εἴμαστε συνεσταλμένοι ἀπὸ τὸν πολὺ φόβο καὶ νὰ τοὺς προσφέρουμε στολισμένοι μὲ εὐλάβεια. Γιατὶ ὑπάρχουν μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ βρίσκονται ἐδῶ, τοὺς ὁποίους νομίζω πῶς δὲν ἀγνοεῖ ἡ ἀγάπη σας, οἱ ὁποῖοι, περιφρονώντας τὸ Θεὸ καὶ θεωρώντας τὰ λόγια τοῦ Πνεύματος ὡς συνηθισμένα, βγάζουν ἄτακτες φωνές καὶ συμπεριφέρονται ὄχι καλύτερα ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ μαίνονται, στριφογυρίζουν μὲ ὄλο τὸ σῶμα τους καὶ περιφέρονται, καὶ παρουσιάζουν ἡθὴ ξένα πρὸς τὴν πνευματικότητα τῆς στιγμῆς. Ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, ἐνῶ πρέπει νὰ ἀναπέμπεις τὴν ἀγγελικὴ δοξολογία γεμάτος φόβο καὶ τρόμο καὶ νὰ κάνεις τὴν ἐξομολόγηση στὸν Κτίστη μὲ φόβο καὶ νὰ ζητᾷς μὲ αὐτὴν συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν σου, ἐσὺ ὅμως κάνεις ἐδῶ αὐτὰ ποὺ κάνουν οἱ μίμοι καὶ οἱ χορευτές, σηκώνοντας ἄτακτα τὰ χέρια καὶ πηδώντας μὲ τὰ πόδια καὶ στρέφοντας πέρα δῶθε τὸ σῶμα σου. Καὶ πῶς δὲ φοβᾶσαι οὔτε τρέμεις ἀψηφώντας τέτοια λόγια; Δὲν σκέπτεσαι ὅτι εἶναι παρὼν ἐδῶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἀοράτως, καταγράφει τὴν κίνηση τοῦ καθενὸς καὶ ἐξετάζει τὴ συνείδηση; Δὲν σκέπτεσαι ὅτι ἄγγελοι εἶναι παρόντες σ' αὐτὴ τὴ φρικτὴ τράπεζα καὶ τὴν φροντίζουν μὲ φόβο; Ἀλλὰ ἐσὺ αὐτὰ δὲν τὰ σκέπτεσαι, ἐπειδὴ ὁ νοῦς σου ἔχει σκοτισθεῖ ἀπὸ τὰ ἀκούσματα καὶ θεάματα τῶν θεάτρων, καὶ γι' αὐτὸ ἀναμιγνύεις ὅσα γί-

ρεις τύποις· διὰ τοῦτο ταῖς ἀσήμεσι κραυγαῖς τὸ τῆς ψυχῆς ἄτακτον δημοσιεύεις. Πῶς οὖν συγγνώμην ἐξαιτήσῃ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων; πῶς εἰς οἶκτον ἐπισπάσῃ τὸν Δεσπότην, οὕτω καταπεφρονημένως τὴν δέησιν προτεινόμενος; «Ἐλέησόν με, ὁ Θεός», λέγεις, καὶ τοῦ
 5 ἐλέους ἀλλότριον τὸ ἦθος ἐπιδείκνυσαι. «Σῶσόν με», βοᾷς, καὶ ξένον τῆς σωτηρίας τὸ σχῆμα διατυποῖς. Τί συντεινουσι πρὸς ἱκεσίαν χεῖρες ἐπὶ μετεωρισμῶ συνεχῶς ἐπαιρόμεναι καὶ ἀτάκτως περιφερόμεναι, κραυγὴ τε σφοδρὰ καὶ τῇ βιαίᾳ τοῦ πνεύματος ὠθήσει τὸ ἄσημον ἔχουσα; Οὐχὶ τὰ μὲν αὐτῶν τῶν ἐν ταῖς τριόδοις ἐταιριζομένων γυναικῶν,
 10 τὰ δὲ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις φωνούντων ἐστὶν ἔργα;

• Πῶς οὖν τολμᾷς τῇ ἀγγελικῇ ταύτῃ δοξολογίᾳ τὰ τῶν δαιμόνων ἀναμιγνύειν παίγνια; πῶς δὲ οὐκ αἰδῆ ταύτην τὴν φωνήν, ἣν ἐκεῖ ἐκφέρεις, «δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ», λέγων, «καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ». Τοῦτό ἐστιν, ἐν φόβῳ δουλεῦειν, τὸ διακεχύσθαι τε καὶ δια-
 15 τείνεσθαι καὶ μηδὲ σεαυτὸν ἐπίστασθαι περὶ τίνων διαλέγῃ τῇ ἀτάκτῳ τῆς φωνῆς ἐνηγήσει; Τοῦτο καταφρονήσεώς ἐστιν, οὐ φόβου, ἀλαζονείας, οὐ ταπεινώσεως· τοῦτο παιζόντων μᾶλλον, ἢ δοξολογούντων. Τί οὖν ἐστὶ τὸ δουλεῦειν τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ; Τὸ πᾶσαν ἐντολὴν ἀποπληροῦντας φόβῳ καὶ συστολῇ ταύτην κατεργάζεσθαι, τὸ συντετριμμένη
 20 καρδίᾳ καὶ τεταπεινωμένῳ νοῦ τὰς ἱκεσίας προβάλλεσθαι. Καὶ οὐ μόνον δουλεῦειν ἐν φόβῳ, ἀλλὰ καὶ ἀγαλλιᾶσθαι ἐν τρόμῳ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ προφήτου παρακελεύεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τῆς ἐντολῆς πλήρωσις χαρὰν εἴωθεν ἐμποιεῖν τῷ τὴν ἀρετὴν ἀσκοῦντι, καὶ ταύτην, φησί, τρόμῳ καὶ δέει ποιεῖσθαι προσήκει, ἵνα μὴ, τῇ ἀφοβίᾳ συγχεόμε-
 25 νοι, τοὺς τε πόνους ζημιωθῶμεν καὶ τὸν Θεὸν παροξύνωμεν. Πῶς δὲ ἔσται, φησὶν, ἀγάλλεσθαι ἐν τρόμῳ; Καὶ γὰρ οὐδὲ δυνατόν κατὰ ταῦτόν τὰ δύο συμβαίνειν, πολλῆς οὐσης τῆς μεταξὺ αὐτῶν διαφορᾶς. Χαρὰ γὰρ ἐστὶ καταθυμίῳ πλήρωσις καὶ ἡδέων ἀπόλαυσις καὶ ἀνιαρῶν λήθη, φόβος δὲ ἐλπίζομένων κακῶν ἐπίτασις, ἐπὶ κατεγνωσμένῳ συνι-
 30 στάμενος συνειδότη. Πῶς οὖν ἔστιν ἀγάλλεσθαι ἐν φόβῳ καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐν φόβῳ, ἀλλ' ἐν τρόμῳ, ὅπερ ἐπίτασις ἐστὶ τοῦ φόβου καὶ πολλῆς ἀγωνίας σημεῖον.

Πῶς δέ, φησί, τοῦτο γενήσεται; **Αὐτὰ** σε τὰ Σεραφίμ διδάσκουσι, ἔργῳ τὴν τοιαύτην ἀποπληροῦντα διακονίαν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνα τῆς ἀφά-

νονται ἐκεῖ μὲ τοὺς τύπους τῆς ἐκκλησίας· γι' αὐτὸ μὲ τις ἄναρθρες κραυγὲς ἐκδηλώνεις τὴν ἀταξία τῆς ψυχῆς σου. Πῶς λοιπὸν θὰ ζητήσεις συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν σου; πῶς θὰ ἐλκύσεις τὸν Κύριο νὰ σὲ λυπηθεῖ, κάνοντας μὲ τόση περιφρόνηση τὴ δέηση; Λὲς «Ἐλέησέ με, Θεέ μου», καὶ δείχνεις ἦθος ἀνάξιο λύπης. Ὑψῶσε με' φωνάζεις, καὶ παρουσιάζεις ἐμφάνιση ξένη πρὸς τὴ σωτηρία. Σὲ τί συμβάλλουν στὴν ἰκεσία χέρια ποὺ σηκώνονται ψηλὰ συνεχῶς καὶ περιφέρονται ἄτακτα, καὶ κραυγὲς δυνατές, ποὺ μὲ τὴ βίαιη ὄθηση τοῦ ἀέρα γίνονται ἄναρθρες; Δὲν εἶναι ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ ἔργα τῶν γυναικῶν ποὺ ἐκδίδονται στὰ τρίστρατα, καὶ ἄλλα ἐκείνων ποὺ φωνασκοῦν στὰ θέατρα;

Πῶς τολμᾷς λοιπὸν νὰ ἀναμιγνύεις σ' αὐτὴ τὴν ἀγγελικὴ δοξολογία τὸ παιχνίδι τῶν δαιμόνων; Καὶ πῶς δὲν ντρέπεσαι, ὅταν προφέρεις ἐκεῖ αὐτὰ τὰ λόγια, λέγοντας, «δουλέψετε τὸν Κύριο μὲ φόβο καὶ νὰ δοκιμάζετε ἀγαλλίαση μὲ τρόμο»²; Αὐτὸ σημαίνει «νὰ δουλεύουμε μὲ φόβο», νὰ ἀποχαυνώνεσαι καὶ νὰ τεντώνεσαι καὶ νὰ μὴ ξέρεις οὔτε ἐσὺ γιὰ ποιὰ πράγματα μιλᾷς μὲ τὸν ἦχο τῆς ἄτακτης φωνῆς; Αὐτὸ εἶναι δεῖγμα περιφρονησεως, ὄχι φόβου, ἀλαζονείας, ὄχι ταπεινώσεως· αὐτὸ εἶναι γνώρισμα αὐτῶν ποὺ παίζουν καὶ ὄχι αὐτῶν ποὺ δοξολογοῦν. Τί σημαίνει λοιπὸν νὰ δουλεύουμε τὸν Κύριο μὲ φόβο; Νὰ ἐκπληροῦμε κάθε ἐντολὴ κάνοντάς την μὲ φόβο καὶ συστολή, νὰ προβάλλουμε τίς παρακλήσεις μας μὲ συντριμμένη καρδιὰ καὶ ταπεινωμένο νοῦ. Καὶ ὄχι μόνο νὰ τὸν δουλεύουμε μὲ φόβο, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀγαλλόμεστε μὲ τρόμο, μᾶς παραγγέλλει τὸ ἅγιο Πνεῦμα μέσω τοῦ προφήτη. Γιατί, ἐπειδὴ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐντολῆς συνήθως προξενεῖ χαρὰ σ' ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἀσκεῖ, πρέπει, λέει, καὶ τὴν ἐντολὴ αὐτὴ νὰ τὴν κάνουμε μὲ τρόμο καὶ μὲ δέος, γιὰ νὰ μὴ τὴν συγχέουμε μὲ τὴν ἀφοβία καὶ ἀποβοῦν ἔτσι μάταιοι οἱ κόποι μας, καὶ ἐξοργίσουμε καὶ τὸ Θεό. Πῶς ὅμως θὰ γίνει, λέει, νὰ δοκιμάζουμε ἀγαλλίαση μὲ τρόμο; Γιατί δὲν εἶναι δυνατό νὰ συμβαίνουν ταυτόχρονα καὶ τὰ δύο, ἐπειδὴ ὑπάρχει μεταξὺ τους μεγάλη διαφορά. Διότι χαρὰ εἶναι ἡ ἐκπλήρωση πραγμάτων ποὺ διακαῶς ἐπιθυμοῦμε, καὶ ἀπόλαυση πραγμάτων ποὺ εἶναι εὐχάριστα, καὶ λήθη τῶν ἀνιαρῶν, ἐνῶ φόβος εἶναι ἡ ἔνταση τῶν κακῶν ποὺ περιμένουμε καὶ ὑπάρχει στὴν ἔνοχη συνείδηση. Πῶς λοιπὸν θὰ γίνει νὰ ἀγαλλόμεθα μὲ φόβο, καὶ μάλιστα ὄχι ἀπλῶς μὲ φόβο, ἀλλὰ μὲ τρόμο, ποὺ εἶναι ἐπίταση τοῦ φόβου καὶ δεῖγμα πολλῆς ἀγωνίας;

Πῶς ὅμως, λέει, θὰ γίνει αὐτό; Τὰ ἴδια τὰ Σεραφίμ σὲ διδάσκουν, ἐκπληρώνοντας ἔμπρακτα αὐτὴ τὴ διακονία. Διότι ἐκεῖνα ἀπολαμβά-

του δόξης ἀπολαύοντα τοῦ Κτίστου καὶ τὸ ἀμήχανον ἐνοπριζόμενα κάλλος· οὐ λέγω αὐτὸ ἐκεῖνο, ὅπερ ἐστὶ τῆ φύσει (ἀκατανόητον γὰρ τοῦτο καὶ ἀθεώρητον καὶ ἀσημάτιστον, καὶ ἄτοπὸν ἐστὶ τὸ οὕτω περὶ αὐτοῦ ὑπολαμβάνειν), ἀλλ' ὅσον ἐγχωροῦσιν, ὅσον ὑπὸ τῆς ἀκτίνας 5 ἐκείνης ἰσχύουσι καταλάμπεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ διηνεκῶς λειτουργοῦσι κύκλω τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, ἐν διηνεκεῖ χαρᾷ διατελοῦσιν, ἐν αἰδίῳ εὐφροσύνῃ, ἐν ἀγαλλιάσει ἀκαταπαύστῳ, χαίροντα, σκιρτῶντα, ἀσιγήτως δοξολογοῦντα. Τὸ γὰρ ἐνώπιον ἐστάναι τῆς δόξης ἐκείνης καὶ ἀπὸ τῆς ἐξ αὐτῆς ἀπαστραπτούσης καταφωτίζεσθαι αἴγλης, τοῦτο αὐτοῖς 10 καὶ χαρὰ, τοῦτο καὶ ἀγαλλίασις, τοῦτο καὶ εὐφροσύνη, τοῦτο καὶ δόξα. Τάχα τι πρὸς ἡδονὴν ἐπάθετε καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς δόξης ἐκείνης γεγόνατε.

γ'. Ἄλλ', εἴ γε βουληθεῖητε παραινούντος ἀκοῦσαι καὶ μετ' εὐλαβείας τὴν παροῦσαν δοξολογίαν ποιεῖσθαι, οὐκ ἀπολειφθήσεσθε τῆς τοιαύτης 15 χαρᾶς· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ Δεσπότης, ὁ καὶ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς δοξαζόμενος· «πλήρης γὰρ ὁ οὐρανός», φησί, «καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ». Πῶς οὖν ἐκεῖνα τῆς τοσαύτης εὐφροσύνης ἀπολαύοντα, φόβω ταύτην ἀναμιγνύουσιν; Ἄκουσον τί φησιν ὁ προφήτης· «εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Τίνος ἔνεκεν τὸ 20 «ὑψηλὸν» εἰπὼν, καὶ τὸ «ἐπηρμένον» προσέθηκε; μὴ γὰρ οὐκ ἤρκει διὰ τοῦ ὑψηλοῦ τὸ πᾶν σημαίνει τοῦ πράγματος καὶ δεῖξαι τὸ τῆς ἀξίας ὑπερανεστηκός; Διὰ τί οὖν τὸ «ἐπηρμένον» ἐπήγαγεν; Ἴνα τὸ τῆς καθέδρας ἀκατάληπτον ἐνδείξῃται. Ἐπειδὴ γὰρ παρ' ἡμῖν τὸ ὑψηλὸν ἐννοϊάν τινα παρέχεται συγκρίσεως πρὸς τὰ χαμαιζήλά τε καὶ ταπεινότε- 25 ρα, οἷον, ὑψηλὰ μὲν τὰ ὄρη πρὸς τὰς πεδιάδας καὶ τὰ κοῖλα τῆς γῆς, ὑψηλὸς δὲ ὁ οὐρανὸς ὁ πάντων ὑπεραρθεῖς τῶν γηϊνῶν, τὸ δὲ ἐπηρμένον καὶ ἐξηρμένον μόνης ἐστὶν ἐκείνης τῆς ἀκατάληπτου φύσεως, ἢν μῆτε ἐννοῆσαι, μῆτε ἐρμηνεύσαι ἐστὶ δυνατόν, διὰ τοῦτό φησιν· «εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Καὶ τί ἔτε- 30 ρον εἶδες, ὦ προφήτα; τί περὶ αὐτὸν ἐθεάσω; «Καὶ τὰ Σεραφίμ εἰστήκεισαν», φησί, «κύκλω αὐτοῦ». Τί ποιοῦντα καὶ τί λέγοντα; ποίας παρρησίας ἀπολαύοντα; Παρρησίας μὲν, φησίν, οὐδεμιᾶς, φόβου δὲ καὶ καταπλήξεως γέμοντα καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ σχήματος τὸ ἄφατον ἐπίδεικνύμενα τοῦ δέους. Ταῖς γὰρ δυσὶ πτέρυξι κατεκάλυπτον τὰ πρόσωπα, 35 ὁμοῦ μὲν ἀποτεριχίζοντα τὴν ἐκπεμπομένην ἀκτῖνα τοῦ θρόνου, διὰ τὸ

3. Ἦσ. 6,3.

4. Ἦσ. 6,2.

νον την ἀπερίγραπτη δόξα τοῦ Κτίστη, καὶ βλέπουν σὰν σὲ καθρέπτη τὸ ἀκατανίκητο κάλλος του· ὄχι βέβαια ἀκριβῶς αὐτὸ πού εἶναι κατὰ τὴ φύση του (διότι αὐτὸ εἶναι ἀκατανόητο καὶ ἀθεώρητο καὶ ἀδιαμόρφωτο, καὶ εἶναι ἄτοπο νὰ τὸ ἐκλαμβάνουμε ἔτσι), ἀλλὰ ὅσο εἶναι σὲ θέση νὰ κατανοήσουν, ὅσο μποροῦν ἀπὸ τὴν ἀκτίνα ἐκείνη νὰ φωτισθοῦν. Γιατί, ἐπειδὴ ὑπηρετοῦν διαρκῶς γύρω ἀπὸ τὸ βασιλικὸ θρόνο, ζοῦν σὲ διαρκῆ χαρὰ, σὲ αἰώνια εὐφροσύνη, σὲ ἀκατάλαυστη ἀγαλλίαση, δοκιμάζοντας χαρὰ, σκιρτώντας καὶ δοξολογώντας ἀκατάπαυστα. Γιατί, τὸ νὰ στέκονται μπροστὰ στὴ δόξα ἐκείνη καὶ νὰ φωτίζονται ἀπὸ τὴ λάμψη πού ἐκπέμπεται ἀπὸ αὐτὴν, αὐτὸ εἶναι γι' αὐτὰ χαρὰ, αὐτὸ εἶναι ἀγαλλίαση, αὐτὸ καὶ εὐφροσύνη, αὐτὸ καὶ δόξα. Ἴσως ὅμως νὰ αἰσθανθήκατε κάτι γιὰ τὴν ἡδονὴ καὶ νὰ ἐπιθυμήσατε τὴ δόξα ἐκείνη.

3. Ἀλλὰ ἐὰν θελήσετε νὰ ἀκούσετε τὶς παραινέσεις μου καὶ νὰ κάνετε μὲ εὐλάβεια αὐτὴ τὴ δοξολογία, δὲν θὰ στερηθεῖτε τὴ χαρὰ αὐτὴ· γιατί εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος πού δοξάζεται καὶ στοὺς οὐρανοὺς καὶ στὴ γῆ· γιατί λέει, «εἶναι γεμάτος ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἀπὸ τὴ δόξα του»³. Πῶς λοιπὸν ἐκεῖνα πού ἀπολαμβάνουν τόση χαρὰ, τὴν ἀναμιγνύουν μὲ φόβο; Ἄκουσε τί λέει ὁ προφήτης· «εἶδα τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο». Γιὰ ποῖο λόγο λέγοντας τὸ «ὑψηλόν», πρόσθεσε καὶ τὸ «ἐπηρμένον»; Μήπως δὲν ἔφτανε μὲ τὴ λέξη «ὑψηλός» νὰ δηλώσει ὅλο τὸ πρᾶγμα καὶ νὰ δείξει τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀξίας του; Γιατί λοιπὸν πρόσθεσε τὴ λέξη «ἐπηρμένος»; Γιὰ νὰ δείξει τὸ ἀκατάληπτο τοῦ θρόνου. Γιατί, ἐπειδὴ σὲ μᾶς ἡ λέξη «ψηλός» περιέχει κάποια σημασία συγκρίσεως πρὸς τὰ χαμηλὰ καὶ τὰ πιὸ ταπεινά, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὰ βουνὰ εἶναι ψηλὰ σὲ σχέση μὲ τὶς πεδιάδες καὶ τὶς κοιλάδες τῆς γῆς, καὶ ὁ οὐρανός, ὁ ὁποῖος εἶναι πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ γήινα, ἐνῶ ἡ λέξη «ἐπηρμένος» καὶ «ὑπερυψωμένος» ἀναφέρεται μόνο σ' ἐκείνη τὴν ἀκατάληπτη φύση, τὴν ὁποία δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε νὰ τὴν ἐννοήσουμε, οὔτε νὰ τὴν ἐρμηνεύσουμε, γι' αὐτὸ λέει· «εἶδα τὸν Κύριο καθισμένο πάνω σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερῆψωμένο». Καὶ τί ἄλλο εἶδες, προφήτη; Τί εἶδες γύρω ἀπὸ αὐτόν; «Καὶ τὰ Σεραφίμ», λέει, «στέκονταν γύρω ἀπὸ αὐτόν»⁴. Τί ἔκαναν καὶ τί ἔλεγαν; ποιά παρρησία εἶχαν; Παρρησία, λέει, δὲν εἶχαν καθόλου, ἀλλὰ ἦταν γεμάτα φόβο καὶ κατάπληξη, καὶ μὲ τὴ στάση τους αὐτὴ ἔδειχναν τὸ φόβο τους. Γιατί μὲ τὰ δύο φτερὰ κάλυπταν τὰ πρόσωπά τους, χωρίζοντας μὲ τεῖχος τὴ λάμψη πού ἐκπεμπόταν ἀπὸ τὸ θρόνο, ἐπειδὴ δὲν μποροῦσαν νὰ ἀντέ-

μη δύνασθαι φέρειν τὴν ἄστεκτον αὐτῆς δόξαν, ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν οικειάν
 εὐλάβειαν ὑποφαίνοντα, ἦν ἔχουσι πρὸς τὸν Δεσπότην.

Τοιαύτη χαρᾶ χαίρουσιν ἐκεῖνα, τοιαύτη εὐφροσύνη ἀγάλλονται,
 καὶ οὐ μόνον τὰ πρόσωπα καλύπτουσι, ἀλλὰ καὶ τοὺς πόδας. Τίνος
 5 ἔνεκεν τοῦτο ποιοῦσι; Τὰς μὲν γὰρ ὄψεις εἰκότως διὰ τὸ φοβερὸν τοῦ
 θεάματος καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἀντοφθαλμεῖν τῇ ἀπροσίτῳ δόξῃ, τοὺς
 πόδας δὲ διὰ τί συγκαλύπτουσι; Καὶ ἐβουλόμην μὲν ὑμῖν τοῦτο καταλι-
 πεῖν, ὥστε πονεῖν ὑμᾶς περὶ τὴν αὐτοῦ λύσιν καὶ ἐγρηγορέναι πρὸς τὴν
 τῶν πνευματικῶν ἔρευναν. ἵνα δὲ μὴ, ἀσχολουμένην τὴν ἡμετέραν διά-
 10 νοιαν εἰς τὴν αὐτοῦ ζήτησιν καταλιπὼν, ἀμελεῖν τῆς παραινέσεως πα-
 ρασκευάσω, ἀναγκαῖον αὐτὸ ἐπιλύσασθαι. Διὰ τί οὖν τοὺς πόδας κατα-
 καλύπτουσι; Ἐπληστον τὴν πρὸς τὸν Κτίστην εὐλάβειαν ἐνδείκνυ-
 σθαι σπεύδουσι, πολλὴν τὴν ἀγωνίαν καὶ διὰ τοῦ σχήματος καὶ διὰ τῆς
 φωνῆς καὶ διὰ τῆς ὄψεως καὶ δι' αὐτῆς τῆς στάσεως πειρόμενα δει-
 15 κνύναι. Ἐπειδὴ γε καὶ οὕτω τοῦ ἐπιθυμουμένου καὶ τοῦ προσήκοντος
 ἀποτυγχάνουσι, τῷ συγκαλύπτεσθαι πανταχόθεν τὸ ἐλλεῖπον περικρύ-
 πτουσιν.

ἼΑρα ἐνοήσατε τὸ εἰρημένον, ἢ πάλιν ἀναλαβεῖν αὐτὸ δίκαιον;
 Ἄλλ' ἵνα σαφέστερον τοῦτο γένηται, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν παραδειγμάτων
 20 φανερὸν αὐτὸ ποιῆσαι πειράσομαι. Παρίσταται τις τῷ ἐπιγεῖω βασιλεῖ,
 διὰ πάντων μηχανᾶται, ὥστε πολλὴν τὴν πρὸς αὐτὸν εὐλάβειαν ἐπιδεί-
 ξασθαι, ἵνα διὰ τούτου πλείονα τὴν ἐξ αὐτοῦ ἐπισπάσῃται εὐνοίαν. Τού-
 του χάριν καὶ διὰ τοῦ τῆς κεφαλῆς σχήματος καὶ διὰ τῆς φωνῆς καὶ διὰ
 τοῦ δεσμοῦ τῶν χειρῶν καὶ τῆς τῶν ποδῶν συζεύξεως καὶ τῆς συστο-
 25 λῆς τοῦ ὄλου σώματος τὴν τοιαύτην εὐλάβειαν ἐπιτηδεύει. Τοῦτο καὶ
 ἐπὶ τῶν ἀσώματων ἐκεῖνων γίνεται δυνάμει. Πολλὴν γὰρ ἔχοντα τῆς
 πρὸς τὸν Κτίστην εὐλαβείας τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ ταύτην πανταχόθεν
 μηχανώμενα περιποιεῖσθαι, εἶτα τῆς ἐφέσεως ἀποτυγχάνοντα, τὸ ὑστε-
 ροῦν τῆς ἐπιθυμίας τῷ καλύμματι ἐπικρύπτουσι. Διὰ τοῦτο τοῖνον τὰς
 30 τε ὄψεις καὶ τοὺς πόδας κατακαλύπτεσθαι λέγονται. Εἰ καὶ ἄλλη τίς
 ἐστὶ μυστικωτέρα θεωρία ἢ περὶ τούτου θεωρουμένη; οὐχ ὅτι πόδας
 καὶ πρόσωπα ἔχουσιν (ἀσώματα γὰρ ἐστίν, ὥσπερ καὶ τὸ Θεῖον), ἀλλ'
 ἵνα διὰ τούτων ὁ λόγος ἐπιδείξῃ πανταχόθεν αὐτὰ συνεστάλθαι, φόβῳ
 τε καὶ εὐλαβείᾳ λειτουργεῖν τῷ Δεσπότην.

35 Οὕτω δεῖ καὶ ἡμᾶς παρίστασθαι τὴν τοιαύτην αὐτῷ δοξολογίαν
 προσφέροντας, δεδοικότας καὶ τρέμοντας καὶ ὡς αὐτὸν ἐκεῖνον τοῖς τῆς

ξουν τὴν ἀσταμάτητη δόξα της, καὶ συγχρόνως δείχνοντας τὴν εὐλάβεια πού ἔχουν πρὸς τὸν Κύριο.

Μὲ τέτοια χαρὰ χαίρονται ἐκεῖνα, μὲ τέτοια εὐφροσύνη ἀγάλλονται, καὶ ὄχι μόνο τὰ πρόσωπα καλύπτουν, ἀλλὰ καὶ τὰ πόδια. Γιατί τὸ κάνουν αὐτό; Τὰ πρόσωπα φυσικὰ ἐξαιτίας τοῦ φόβου πού προκαλεῖ τὸ θέαμα, καὶ ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ ἀτενίσουν τὴν ἀπρόσιτη δόξα, τὰ πόδια ὅμως γιατί τὰ καλύπτουν; Ἦθελα βέβαια αὐτὸ νὰ τὸ ἀφήσω σὲ σᾶς, γιὰ νὰ κουραστεῖτε νὰ βρεῖτε τὴ λύση του, καὶ νὰ ἀγρυπνεῖτε γιὰ τὴν ἔρευνα τῶν πνευματικῶν θεμάτων· γιὰ νὰ μὴ ἀφήσω ὅμως τὴ σκέψη σας νὰ καταγίνεται μὲ τὴν ἀναζήτηση καὶ σᾶς κάνω νὰ παραμελεῖτε τὶς παραινέσεις μου, εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ ἐπιλύσω. Γιατί λοιπὸν καλύπτουν τὰ πόδια τους; Θέλοντας νὰ δείξουν ἀκόρεστη εὐλάβεια πρὸς τὸν Κτίστη, προσπαθοῦν νὰ δείξουν πολλὴ ἀγωνία καὶ μὲ τὸ σχῆμα τους καὶ μὲ τὴ φωνὴ καὶ μὲ τὰ πρόσωπα καὶ μὲ τὴν ἴδια τὴ στάση τους. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἔτσι δὲν πετυχαίνουν αὐτὸ πού ἐπιθυμοῦν καὶ πού πρέπει, κρύβουν αὐτὸ πού ὑπολείπεται μὲ τὸ νὰ καλύπτονται ἀπὸ παντοῦ.

Ἄραγε καταλάβατε αὐτὸ πού εἶπα ἢ πρέπει πάλι νὰ τὸ ἐπαναλάβω; Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ σαφὲς αὐτό, θὰ ἐπιχειρήσω μὲ τὰ δικά μας παραδείγματα νὰ τὸ κάνω φανερό. Βρίσκεται κάποιος μπροστὰ στὸν ἐπίγειο βασιλιὰ καὶ μὲ ὅλα προσπαθεῖ νὰ δείξει σ' αὐτὸν μεγάλη εὐλάβεια, μὲ σκοπὸ νὰ ἀποσπάσει μέσω αὐτῆς περισσότερο τὴν εὐνοία του. Γι' αὐτὸ καὶ μὲ τὸ σκύψιμο τοῦ κεφαλιοῦ καὶ μὲ τὴ φωνὴ καὶ μὲ τὸ σταύρωμα τῶν χεριῶν καὶ μὲ τὴ συνένωση τῶν ποδιῶν καὶ μὲ τὴ συστολὴ ὄλου τοῦ σώματός του ἐκδηλώνει αὐτὴ τὴν εὐλάβεια. Αὐτὸ γίνεται καὶ σ' ἐκεῖνες τὶς ἀσώματες δυνάμεις. Γιατί, ἔχοντας μεγάλη ἐπιθυμία εὐλάβειας πρὸς τὸν Κτίστη, καὶ ἐπιχειρώντας νὰ τὴν ἐκδηλώσουν μὲ κάθε τρόπο, ἐπειδὴ τελικὰ δὲν πετυχαίνουν τὴν ἐπιθυμία τους, κρύβουν μὲ τὸ κάλυμμα τὸ ὑπόλοιπο τῆς ἐπιθυμίας τους. Γι' αὐτὸ λοιπὸν λέγεται ὅτι καλύπτουν τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πόδια. Ἄν καὶ ὑπάρχει καὶ κάποια ἄλλη πιὸ μυστικὴ θεωρία, πού διατυπώνεται γιὰ τὸ θέμα αὐτό· ὅτι δηλαδὴ δὲν ἔχουν πόδια καὶ πρόσωπα (γιατί εἶναι ἀσώματα, ὅπως καὶ τὸ θεῖο), ἀλλὰ γίνεται λόγος γι' αὐτά, γιὰ νὰ καταδειχθεῖ ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρές, ὅτι αὐτὰ (τὰ Σεραφίμ) εἶναι συνεσταλμένα καὶ ὑπηρετοῦν τὸν Κύριο μὲ φόβο καὶ εὐλάβεια.

Ἔτσι πρέπει καὶ ἐμεῖς νὰ στεκόμαστε ὅταν τοῦ προσφέρουμε τὴ δοξολογία αὐτὴ, φοβισμένοι καὶ τρέμοντας, καὶ σὰν νὰ βλέπουμε μὲ τὰ

διανοίας ὀρώντας ὀφθαλμοῖς. Πάρεστι γὰρ ἐνταῦθα πάντως ὁ μηδενὶ τόπῳ περιγραφόμενος καὶ τὰς φωνὰς ἀπάντων ἀπογράφεται. Οὕτω τοίνυν συντετριμμένη καρδιά καὶ τεταπεινωμένη τὴν αἴνεσιν ἀναπέμποντες, εὐπρόσδεκτον αὐτὴν ποιήσωμεν καὶ ὡς εὐῶδες θυμίαμα πρὸς 5 οὐρανὸν ἀναπέμψωμεν. «Καρδίαν» γάρ, φησί, «συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει». Ἄλλ' ὁ προφήτης, φησὶν, ἀλαλαγμῶ ποιεῖσθαι τὴν δοξολογίαν προτρέπεται: «Ἀλαλάξατε γὰρ τῷ Κυρίῳ, πᾶσα ἡ γῆ». Ἄλλ' οὐδὲ ἡμεῖς τὸν τοιοῦτον διακωλύομεν ἀλαλαγμὸν, ἀλλὰ τὴν ἄσημον βοήν· οὐδὲ τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως, ἀλλὰ 10 τὴν φωνὴν τῆς ἀταξίας, τὰς πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίας, τὰς εἰκῆ καὶ μάτην ἐπαιρομένας χεῖρας ἐν τῷ ἀέρι, τοὺς ἵπαζομένους πόδας, τὰ ἄκοσμα καὶ διακεκλασμένα ἦθη, ἅπερ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις καὶ ταῖς ἵπποδρομίαις σχολαζόντων ἐστὶ παίγνια. Ἐκεῖθεν ἡμῖν τὰ ὀλέθρια ταῦτα παρεισφέρονται διδάγματα, ἐκεῖθεν αἱ ἀνευλαβεῖς αὐταὶ καὶ δημοτικαὶ 15 φωναί, ἐκεῖθεν αἱ τῶν χειρῶν ἀταξίαι, αἱ ἔριδες, αἱ φιλονεικίαι, τὰ ἄτακτα ἦθη.

δ'. Οὐδὲν γὰρ οὕτω καταφρονεῖν τῶν τοῦ Θεοῦ παρασκευάζει λογίων, ὡς οἱ τῶν ἐκεῖ θεαμάτων μετεωρισμοί. Διὰ τοῦτο παρεκάλεσα 20 πολλάκις μηδένα τῶν ἐνταῦθα παραγινομένων καὶ τῆς θείας διδασκαλίας ἀπολαυόντων καὶ τῆς φρικτῆς καὶ μυστικῆς μετεχόντων θυσίας, πρὸς ἐκεῖνα βαδίζειν τὰ θέατρα καὶ τὰ θεῖα τοῖς δαιμονικοῖς ἀναμιγνύειν μυστήρια. Ἄλλ' οὕτω τινὲς μεμήνασιν, ὥστε καὶ σχῆμα εὐλαβείας ἐπιφερόμενοι καὶ εἰς πολιὰν ἐλληλακότες βαθεῖαν, ὁμῶς αὐτομολοῦσι πρὸς ἐκεῖνα, μῆτε τοῖς ἡμετέροις προσέχοντες λόγοις, μῆτε τὴν οἰκείαν 25 αἰσχρόνομοι μὸρφωσιν. Ἄλλ' ὅταν αὐτοῖς τοῦτο προτείνωμεν καὶ τὴν πολιὰν καὶ τὴν εὐλάβειαν αἰδεῖσθαι παραινοῦμεν, τίς αὐτῶν ὁ ψυχρὸς καὶ καταγέλαστος λόγος; Παράδειγμα, φησί, τῆς ἐκεῖσε νίκης καὶ τῶν στεφάνων εἰσὶ καὶ πλείστην ἐντεῦθεν καρπούμεθα τὴν ὠφέλειαν. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; Ἔωλος οὗτος ὁ λόγος καὶ ἀπάτης ἀνάμεστος. Πόθεν 30 τὴν ὠφέλειαν καρποῦσαι; ἐκ τῶν μυρίων ἐκείνων φιλονεικιῶν καὶ τῶν εἰκῆ καὶ μάτην καταβαλλομένων ὄρκων ἐπὶ κακῶ τῶν λεγόντων; ἢ ἐκ τῶν ὕβρεων καὶ βλασφημιῶν καὶ σκωμμάτων, οἷς ἀλλήλους καταντλῶσιν οἱ θεαταὶ τῶν τοιούτων; Ἄλλ' ἐκ τούτων μὲν οὐχί, ἐκ δὲ τῶν ἀτάκτων πάντως φωνῶν καὶ τῆς ἀσήμου βοῆς καὶ τῆς κόνειος τῆς 35 ἀναπεμπομένης καὶ τῶν ὠθοῦντων καὶ βιαζομένων καὶ τῶν ἀκκιζομέ-

5. Ψαλμ. 50,19.

6. Ψαλμ. 65,1.

μάτια τῆς διάνοιάς μας τὸν ἴδιο τὸ Θεό. Γιατὶ παρευρίσκεται ἐδῶ ὅπωςδὴποτε αὐτὸς ποὺ δὲν περιορίζεται σὲ τόπο καὶ καταγράφει τὶς φωνές ὄλων. Ἔτσι λοιπὸν ἀναπέμποντας τὴ δοξολογία μας μὲ συντριμμένη καὶ ταπεινωμένη καρδιά, θὰ τὴν κάνουμε εὐπρόσδεκτη καί, ὡς εὐοσμο θυμίαμα, θὰ τὴν στείλουμε στὸν οὐρανό. Γιατὶ λέει, «καρδιά συντριμμένη καὶ ταπεινωμένη ὁ Θεὸς δὲν θὰ τὴν ἀπορρίψει»⁵. Ἀλλὰ ὁ προφήτης, λέει, ὅτι μᾶς προτρέπει νὰ κάνουμε τὴ δοξολογία μὲ ἀλαλαγμό· «ἀλαλαξέτε στὸν Κύριο, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς γῆς»⁶. Ἀλλὰ οὔτε κι ἐγὼ ἀπαγορεύω αὐτὸ τὸν ἀλαλαγμό, παρὰ μόνο τὴν ἀναρθηρὰ κραυγὴ· οὔτε τὴ φωνὴ τῆς δοξολογίας, ἀλλὰ τὴν ἄτακτη φωνή. τὶς μεταξύ σας φιλονεικίες, τὰ χέρια ποὺ ὑψώνονται στὸν ἀέρα ἄσκοπα καὶ στὴν τύχη, τὰ πόδια ποὺ εἶναι τὸ ἓνα ἐπάνω στὸ ἄλλο, τὰ ἀνάρμοστα καὶ χαννωμένα ἤθη, ποὺ ἀποτελοῦν παιχνίδια ἐκείνων ποὺ συχνάζουν στὰ θέατρα καὶ τὶς ἵπποδρομίες. Ἀπὸ ἐκεῖ εἰσάγονται αὐτὲς οἱ ἀνευλαβεῖς καὶ ὀχλοκρατικὲς φωνές, ἀπὸ ἐκεῖ οἱ ἄτακτες χειρονομίες, οἱ ἔριδες, οἱ φιλονεικίες, τὰ ἄτακτα ἤθη.

4. Γιατὶ τίποτα δὲν μᾶς κάνει νὰ περιφρονοῦμε τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, ὅσο οἱ ἀεροβασίες τῶν θεαμάτων ποὺ ὑπάρχουν ἐκεῖ. Γι' αὐτὸ σᾶς παρακάλεσα πολλὰς φορές, κανέναν ἀπὸ αὐτούς, ποὺ ἔρχονται ἐδῶ καὶ ἀπολαμβάνουν τὴ θεῖα διδασκλία καὶ συμμετέχουν στὴ φρικτὴ καὶ μυστικὴ θυσία, νὰ μὴ πηγαίνει σ' ἐκεῖνα τὰ θέατρα καὶ νὰ ἀναμιγνύει τὰ θεῖα μὲ τὰ δαιμονικὰ μυστήρια. Τόσο πολὺ ὅμως μερικοὶ ἔχουν καταληφθεῖ ἀπὸ μανία, ὥστε, ἂν καὶ φέρουν μαζί τους τὸ σχῆμα τῆς εὐλάβειας καὶ ἔχουν φθάσει σὲ βαθειὰ γεράματα, ὡστόσο καταφεύγουν σ' ἐκεῖνα, καὶ οὔτε τὰ δικά μου λόγια προσέχουν, οὔτε τὴ μόρφωσή τους ὑπολογίζουν. Ἀλλὰ ὅταν τοὺς τὸ προτείνουμε αὐτὸ καὶ τοὺς προτρέπουμε νὰ σέβονται τὰ γηρατειὰ καὶ τὴν εὐλάβεια, ποιά εἶναι ἡ ψυχρὴ καὶ καταγέλαστη δικαιολογία τους; Εἶναι, λέει, παράδειγμα τῆς νίκης καὶ τῶν στεφανίων ἐκεῖ, καὶ ὅτι ἀποκομίζουμε μεγάλη ὠφέλεια. Τί λές, ἄνθρωπε; Εἶναι γεμάτη ἀηδία καὶ ἀπάτη αὐτὴ ἡ δικαιολογία. Ἀπὸ ποῦ καρποῦσαι τὴν ὠφέλεια; Ἀπὸ τὶς μύριες ἐκεῖνες φιλονεικίες καὶ τοὺς ὄρκους ποὺ γίνονται ἔτσι τυχαῖα καὶ ἄσκοπα καὶ γιὰ κακὸ αὐτῶν ποὺ τοὺς λένε; Ἡ ἀπὸ τὶς βρισιὲς καὶ τὶς βλασφημίες καὶ τὰ πειράγματα μὲ τὰ ὅποια περιλούουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο οἱ θεατὲς αὐτῶν τῶν θεαμάτων; Ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰ ὄχι, ὅπωςδὴποτε ὁμως ἀπὸ τὶς ἄτακτες κραυγὲς καὶ τὴν ἀναρθηρὰ βοὴ καὶ τὴ σκόνη ποὺ ἐκπέμπεται καὶ ἐκείνους ποὺ συνωθοῦνται καὶ βιάζονται καὶ προσποιοῦνται αἰδημοσύνη ἀπέναντι

νων κατέναντι γυναικῶν τὰ τῆς ὠφελείας συλλέγεις; Καὶ ἐνταῦθα μὲν αὐτὸν τὸν Ἀεσπότην τῶν ἀγγέλων προφητῆται πάντες καὶ διδάσκαλοι ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου καθήμενον ὑποδεικνύουσι καὶ τοῖς μὲν ἀξίοις τὰ βραβεῖα καὶ τοὺς στεφάνους ἀπονέμοντα, τοῖς δὲ ἀναξίοις 5 γέενναν καὶ πῦρ ἀποκληροῦντα· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τοῦτο διαβεβαιοῖ. Εἶτα τούτων μὲν καταφρονεῖς, ἐν οἷς καὶ ὁ τοῦ συνειδότος φόβος καὶ ὁ τῶν πεπραγμένων ἔλεγχος καὶ ἡ τῶν εὐθυνῶν ἀγωνία καὶ τὸ τῆς κολάσεως ἀπαραίτητον· ἵνα δὲ πρόφασιν ἄλογον τῶν σῶν ἐφεύρης μετεωρισμῶν, ὠφελεῖσθαι λέγεις, ἐν οἷς τὴν ἀπαραμύθητον ὑπομένεις 10 ζημίαν; Μὴ, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, μὴ προφασίζώμεθα προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις· σκῆψις γὰρ ταῦτα καὶ ἀπάτη ἡμῖν αὐτοῖς τὸ ἐπιζήμιον προξενοῦσα.

Ἄλλὰ περὶ τούτου μὲν τосαῦτα, ὥρα δὲ λοιπὸν εἰς τὴν προτέραν ἀναδραμεῖν παραίνεις καὶ βραχέα περὶ ταύτης εἰπόντα, προσῆκον τέ- 15 λος ἐπιθεῖναι τῷ λόγῳ. Καὶ γὰρ οὐ μόνον τὰ τῆς ἀταξίας ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι χαλεπὸν περιουστει νόσημα. Ποῖον δὴ τοῦτο; Τὸ πρὸς Θεὸν τὴν διάλεξιν ποιεῖσθαι προθεμένους καὶ αὐτῷ τὴν δοξολογίαν ἀναπέμποντας, εἶτα, ἀφέντας τοῦτον, τὸν πλησίον ἕκαστος ἀπολαβεῖν καὶ τὰ κατ' οἶκον διατίθεσθαι, τὰ ἐν ταῖς ἀγοραῖς, τὰ ἐν τῷ δήμῳ, τὰ ἐν 20 τοῖς θεάτροις, τὰ ἐν τῷ στρατῷ, καὶ πῶς μὲν ταῦτα διωκῆθη, πῶς δὲ ἐκεῖνα παρεωράθη, καὶ τί τὸ πλεονάζον ἐν ταῖς πραγματείαις, τί δὲ τὸ ἐλλεῖπον· καὶ ἀπλῶς περὶ πάντων τῶν κοινῶν καὶ ἰδίων ἐνταῦθα διαλέγονται. Καὶ ποίας ταῦτα συγγνώμης ἄξια; Καὶ βασιλεῖ μὲν τις τῷ ἐπιγείῳ διαλεγόμενος, περὶ ἐκείνων μόνων ποιεῖται τὸν λόγον, περὶ ὧν ἂν 25 ἐκεῖνος βουληθεῖ καὶ ὧν προτείνει τὰς ἐρωτήσεις· εἰ δὲ καὶ ἕτερόν τι παρὰ τὴν ἐκεῖνου γνώμην ὑποβαλεῖν τολμήσειε, τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν ὑποστήσεται· σὺ δὲ τῷ βασιλεῖ τῶν βασιλευόντων προσομιλῶν, ᾧ φρίττοντες λειτουργοῦσιν ἄγγελοι, ἀφείς τὴν πρὸς αὐτὸν διάλεξιν, περὶ πηλοῦ καὶ κόνεως καὶ ἀράχνης διαλέγη; Ταῦτα γάρ ἐστι τὰ παρόντα 30 πράγματα. Καὶ πῶς οἴσεις τὴν τῆς καταφρονήσεως δίκην; τίς δὲ σε τῆς τοιαύτης ἐξαιρήσεται τιμωρίας;

Ἄλλὰ κακῶς, φησί, τὰ τῶν πραγμάτων καὶ τὰ τῆς πολιτείας διακείνται καὶ πολλὸς ἡμῖν περὶ τούτου ὁ λόγος, πολλὸς ὁ ἀγών. Καὶ τίς ἡ αἰτία; Ἡ τῶν κρατούντων, φησὶν, ἀβουλία. Οὐχ ἡ τῶν κρατούντων ἀβου- 35 λία, ἀλλὰ ἡ ἡμῶν ἁμαρτία, ἡ τῶν πλημμελημάτων εἰσπραξις. Ἐκεῖνη τὰ ἄνω κάτω πεποιήκεν, ἐκεῖνη πάντα τὰ δεινὰ εἰσήγαγεν, ἐκεῖνη τοὺς

στις γυναῖκες, ἀπὸ αὐτὰ συλλέγεις τίς ὠφέλειες; Καὶ ἐδῶ βέβαια ὅλοι οἱ προφῆτες καὶ οἱ δάσκαλοι δείχνουν τὸν ἴδιο τὸ Κύριο τῶν ἀγγέλων καθισμένο πάνω σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο, ὁ ὁποῖος στοὺς ἄξιους ἀπονέμει τὰ βραβεῖα καὶ τὰ στεφάνια, ἐνῶ στοὺς ἀνάξιους κληροδοτεῖ κόλαση καὶ φωτιά, καὶ τὸ βεβαιώνει αὐτὸ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος. Περιφρονεῖς λοιπὸν αὐτά, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν φόβο τῆς συνειδήσεως καὶ τὸν ἔλεγχο αὐτῶν ποὺ κάναμε καὶ τὴν ἀγωνία τῶν εὐθυνῶν καὶ τὴν ἀπαραίτητη τιμωρία καί, γιὰ νὰ ἐφεύρεις δικαιολογία παράλογη τῶν ἀεροβασιῶν σου, ἰσχυρίζεσαι ὅτι ὠφελεῖσαι μ' αὐτὰ ποὺ ὑφίστασαι ἀπαρηγόρητη ζημιὰ; Μὴ, παρακαλῶ καὶ ἱκετεύω, ἄς μὴ προφασίζομαστε «προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις»· γιὰ αὐτὰ εἶναι πρόφαση καὶ ἀπάτη ποὺ μᾶς προξενοῦν βλάβη.

Ἄλλὰ γι' αὐτὸ φτάνουν τόσα· εἶναι ὥρα πλέον νὰ ἐπανέλθω στὴν προηγούμενη παραίνεση καὶ ἀφοῦ πῶ λίγα γι' αὐτήν, νὰ δώσω στὸ λόγο τὸ τέλος ποὺ πρέπει. Γιατί ἐδῶ ὄχι μόνον ἡ ἀταξία, ἀλλὰ καὶ κάποιον ἄλλο φοβερὸ νόσημα περιπλανᾶται. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Τὸ ὅτι, ἐνῶ προτίθενται νὰ κάνουν προσευχὴ στὸ Θεὸ καὶ νὰ ἀναπέμψουν σ' αὐτὸν δοξολογία, στὴ συνέχεια ἀφήνουν αὐτὸν καὶ πιάνοντας ὁ καθένας τὸν πλησίον του διευθετοῦν τὰ προβλήματα τοῦ σπιτιοῦ τους, τῆς ἀγορᾶς, τοῦ δήμου, τῶν θεάτρων, τοῦ στρατοῦ, καὶ μιλοῦν γιὰ τὸ πῶς τακτοποιήθηκαν αὐτά, πῶς ξεπεράστηκαν ἐκεῖνα καὶ τί πλεόνασμα ἔχουν στὶς ἐπιχειρήσεις τους καὶ τί ἔλλειμμα· καὶ γενικὰ συζητοῦν ἐδῶ γιὰ ὅλα τὰ κοινὰ καὶ ἰδιωτικά θέματα. Καὶ ποιᾶς συγγνώμης εἶναι αὐτὰ ἄξια; Καὶ μὲ βασιλιὰ ἐπίγειο βέβαια ὅταν μιλάει κάποιος, κάνει λόγο μόνον γιὰ ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ ἠθελε ἐκεῖνος καὶ τῶν ὁποίων ἐπιτρέπει τίς ἐρωτήσεις, ἐὰν ὅμως τολμήσει νὰ ἐρωτήσῃ καὶ κάτι ἄλλο, χωρὶς τὴν συγκατάθεση ἐκείνου θὰ ὑποστῇ τὴν ἔσχατη τιμωρία, ἐνῶ ἐσύ, μιλώντας στὸ βασιλιὰ τῶν βασιλέων, τὸν ὁποῖο ὑπηρετοῦν τρέμοντας οἱ ἄγγελοι, ἀφήνοντας τὴ συζήτησιν μ' αὐτὸν, συζητᾶς γιὰ πηλὸ καὶ σκόνῃ καὶ ἀράχνη; Γιατί αὐτὰ εἶναι τὰ ἐδῶ πράγματα. Καὶ πῶς θὰ ὑπομείνεις τὴν τιμωρία τῆς περιφρονήσεως καὶ ποιός θὰ σὲ γλιτώσει ἀπὸ αὐτὴ τὴν τιμωρία;

Ἄλλὰ οἱ ὑποθέσεις μας, λέει, καὶ τὰ πράγματα τῆς πολιτείας πηγαίνουν ἄσχημα καὶ μᾶς ἐνδιαφέρει πολὺ γι' αὐτὰ καὶ ἔχουμε πολλὴ ἀγωνία. Καὶ ποιά εἶναι ἡ αἰτία; Ἡ ἀβουλία, λέει, αὐτῶν ποὺ κυβερνοῦν. Ὅχι ἡ ἀβουλία τῶν κυβερνώντων, ἀλλὰ ἡ δική μας ἀμαρτία, ἡ εἴσπραξη τῶν ἀμαρτιῶν μας. Ἐκείνη ἔκανε τὰ πάνω κάτω, ἐκείνη ἔφερε ὅλα

πολέμους ἐξώπλισεν, ἐκείνη τὴν ἤτταν ἐνήργησεν. Οὐκ ἄλλοθεν ἡμῖν ὁ τῶν ἀνιαρῶν ἐσμός ὑπερεχέθη, ἀλλ' ἢ ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας. Ὡστε κἂν Ἀβραάμ τις ἦ ὁ κρατῶν, κἂν Μωϋσῆς, κἂν Δαυῖδ, κἂν Σολομῶν ὁ σοφώτατος, κἂν ἀπάντων δικαιοτέρος ἀνθρώπων, ἡμῶν κακῶς διακει-
 5 μένων, ἀδιάφορον ἔχει τὴν πρὸς τὰ κακὰ αἰτίαν. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι, εἰ μὲν τῶν παρανομοτάτων εἶη καὶ τῶν ἀβουλήτως καὶ ἀτάκτως φερομένων, ἢ ἡμῶν ἀβουλία καὶ ἀταξία τὸν τοιοῦτον ἐκαρποφόρησε, τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα τὴν πληγὴν προεξένησε. Τὸ γὰρ κατὰ τὰς καρ-
 10 διαίας ἡμῶν λαμβάνειν ἄρχοντας οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ τοῦτο, ὅτι προημαρτηκότες τοιοῦτου τοῦ προεστηκότος ἐτύχομεν, κἂν τε τῶν ἱερωμένων ἢ τις, κἂν τε τῶν τὰς κοσμικὰς διεπόντων ἐξουσίας. Εἰ δὲ καὶ λίαν δίκαιος ἦ, καὶ οὕτω δίκαιος, ὥστε μέχρι τῆς Μωϋσέως ἀρετῆς ἐληλακέαι, οὐχ ἢ αὐτοῦ μόνου δικαιοσύνη τὰ ἄμετρα τῶν ὑπηκόων συγκαλύψαι δυνήσεται πταίσματα. Καὶ τοῦτο ἐξ αὐτοῦ ἂν τις ἀκριβῶς
 15 καταμάθοι τοῦ Μωϋσέως, τοῦ πολλὰ μὲν κακοπαθήσαντος ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ, πολλὴν δὲ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἰκεσίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἐνστησαμένου, ὥστε τὴν ἐπηγγελμένην αὐτὸν κατακληρονομησαὶ γῆν· ἀλλ' ἐπεὶ ξένον ἑαυτὸν οὗτος τῆς κατασχέσεως ταῖς οἰκείαις κατέστησε παρανομίαις, οὐκ ἴσχυσεν ἢ αὐτοῦ δέησις τὴν τοῦ Θεοῦ δικαίαν ψῆφον μετα-
 20 ποιῆσαι παντὸς τοῦ λαοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ κατεστρωμένου. Καίτοι τίς τοῦ Μωϋσέως δικαιοτέρος; ἢ τίς παρρησιαστικώτερος πρὸς τὸν Θεόν; Ἰσχύειν μὲν λέγεται δικαίου δέησις, ἀλλ' ἐνεργουμένη, τουτέστι, βοηθουμένη τῇ μεταμελείᾳ καὶ ἐπιστροφῇ, ὑπὲρ ᾧν καταβάλλεται. Οἷς δὲ ἀμετανόητος καὶ ἀνεπίστροφός ἐστιν ὁ τρόπος, πῶς ἂν ἐπαμῦναι δυνή-
 25 σεται, αὐτῶν ἐκείνων τοῖς ἔργοις ἀντικοπόντων;

ε'. Καὶ τί λέγομεν ἐπὶ ὀλοκλήρου λαοῦ παρανομοῦντος τοῦτο συμβαίνειν, ὅπου καὶ ἡ τῶν ὀλίγων ὑπηκόων ἁμαρτία, ἢ πολλάκις καὶ τοῦ ἐνός, τὴν τῶν δικαίως κρατούντων ὑπερακοντίζει παρρησίαν; Καὶ τοῦτο πάλιν ἐξ αὐτοῦ ἂν τις κατανοήσειε τοῦ Ἰσραήλ, ὃς ὑπὸ Μωϋσέως
 30 δημαγωγούμενος, ἠνίκα πρὸς τὴν τῶν ἄλλοφύλων παρέβαλε γῆν καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς συνῆρε μάχην, πῶς τινες αὐτῶν μανέντες εἰς τὰς ἐκείνων γυναικας, τὴν πάνδημον ἐκείνην θραῦσιν καὶ τὸν ὄλεθρον κατειργάσαντο. Ἐπὶ ἐνὸς δὲ τὸ τοιοῦτο συμβέβηκεν· ὡς ἐπὶ Ἀχαρ τοῦ τὴν

τὰ κακά, ἐκεῖνη προκάλεσε τοὺς πολέμους, ἐκεῖνη συντέλεσε στὴν ἦττα. Δὲν πλημμύρισε ἀπὸ ἀλλοῦ τὸ πλῆθος τῶν δυσαρέστων ποὺ μᾶς βρῆκε, παρὰ ἀπὸ αὐτῆ τὴν αἰτία. Ὡστε, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι κάποιος Ἀβραάμ αὐτὸς ποὺ κυβερνᾷ, ἢ Μωϋσῆς ἢ Δαβὶδ ἢ Σολομών, ὁ πιὸ σοφός, ἢ ὁ πιὸ δίκαιος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὅσο ἐμεῖς συμπεριφερόμαστε ἄσχημα, θὰ ἦταν ἄσχετος μὲ τὴν αἰτία τῶν κακῶν. Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; Γιατί, ἂν βέβαια εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ παράνομους, ἢ δική μας ἀβουλία καὶ ἀταξία τὸν δημιούργησε, τὰ δικά μας ἁμαρτήματα προξένησαν τὴν πληγὴν. Διότι τὸ νὰ ἔχουμε ἄρχοντες σύμφωνα μὲ τὶς διαθέσεις μας, δὲν σημαίνει τίποτα ἄλλο, παρὰ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ἐπειδὴ εἴχαμε ἀπὸ πρὶν ἁμαρτήσει, γι' αὐτὸ ἀποκτήσαμε τέτοιον ἄρχοντα, εἴτε εἶναι κάποιος ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους, εἴτε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ χειρίζονται τὶς κοσμικὲς ἐξουσίαι. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμα εἶναι δίκαιος, καὶ τόσο δίκαιος, ὥστε νὰ ἔχει φθάσει μέχρι τὴν ἀρετὴ τοῦ Μωϋσῆ, δὲν θὰ μπορέσει αὐτοῦ μόνο ἢ δικαιοσύνη νὰ καλύψει τὰ ἀμέτρητα πταίσματα τῶν ὑπηκόων του. Καὶ αὐτὸ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸ διαπιστώσει ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Μωϋσῆ, ὁ ὁποῖος εἶχε ὑποστῆ πολλὰ δεινὰ γιὰ τὸν Ἰσραηλιτικὸ λαὸ καὶ εἶχε κάνει πολλὰς ἱκεσίαις στὸ Θεὸ γι' αὐτόν, ὥστε νὰ κληρονομήσει τὴ χώρα ποὺ τοῦ εἶχε ὑποσχεθεῖ· ἀλλὰ ὅταν ὁ λαὸς αὐτὸς ἀπομάκρυνε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν κατάκτηση τῆς χώρας ἐξαιτίας τῶν παρανομιῶν του, δὲν στάθηκε ἱκανὴ ἡ δέησή του νὰ ἀλλάξει τὴ δίκαιη ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ καὶ ἔπεσε ὅλος ὁ λαὸς στὴν ἔρημο. Ἄν καὶ βέβαια ποιὸς ἦταν πιὸ δίκαιος ἀπὸ τὸν Μωϋσῆ; ἢ ποιὸς εἶχε περισσότερὴ παρρησία πρὸς τὸ Θεό; Λέγεται βέβαια ὅτι ἰσχύει ἡ δέηση τοῦ δικαίου, ὅταν ὅμως εἶναι ἐνεργουμένη, δηλαδὴ ὅταν βοηθεῖται ἀπὸ τὴ μετάνοια καὶ ἐπιστροφή ἐκείνων γιὰ τοὺς ὁποίους γίνεται. Ἐκείνους ὅμως, ποὺ ἡ συμπεριφορὰ τους εἶναι ἀμετανόητη καὶ ἀνεπίστρεπτη, πῶς θὰ μπορούσε νὰ τοὺς βοηθήσει, ἀφοῦ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τὸν ἐμποδίζουν μὲ τὰ ἔργα τους;

5. Ἀλλὰ γιατί λέω ὅτι αὐτὸ συμβαίνει σὲ ὁλόκληρο λαὸ ποὺ παρανομεῖ, ὅταν καὶ ἡ ἁμαρτία λίγων ὑπηκόων, ἢ πολλὰς φορὲς καὶ ἐνός, ξεπερνᾷ τὴν παρρησία ἐκείνων ποὺ κυβερνοῦν δίκαια; Καὶ αὐτὸ ἐπίσης θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸ κατανοήσει ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἰσραηλιτικὸ λαὸ, ὁ ὁποῖος, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸν Μωϋσῆ, ὅταν εἰσέβαλε στὴ χώρα τῶν ἄλλοφύλων καὶ σύναψε μάχη, ἐπειδὴ μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς φέρθηκαν μὲ μανία στὶς γυναῖκες ἐκείνων, ἔγιναν πρόξενοι τῆς σφαγῆς καὶ τοῦ ὀλέθρου ὅλου τοῦ λαοῦ. Αὐτὸ ἐπίσης ἔγινε καὶ ὅταν ἦταν ἓνας αὐ-

ποικίλην στολήν ἀφελομένου τοῦ ἀναθήματος καὶ κατὰ τοῦ λαοῦ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκαύσαντος ὀργήν. Ἄλλ' ἴσως τινὲς τῶν παρόντων τὰ τῆς ἱστορίας ταύτης ἀγνοοῦσι. Διὰ τοῦτο δεῖ βραχέα περὶ ταύτης εἰπόντα ὑπομῆσαι μὲν τοὺς εἰδότας, διδάξαι δὲ τοὺς ἀγνοοῦντας.

5 Οὗτος τοίνυν ὁ Ἄχαρ εἰς ἐτύγχανε τῶν μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ διαβάντων τὸν Ἰορδάνην, Ἰησοῦ ἐκείνου τοῦ ψήφῳ Θεοῦ διαδόχου Μωϋσέως προκεκριμένου, τοῦ εἰκόνα καὶ τύπον ἐπέχοντος τοῦ ἀληθινοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνος ἐκ τῆς ἐρήμου διὰ τοῦ Ἰορδάνου εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας τὸν λαὸν διεβίβασεν, οὕτω καὶ
10 ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐκ τῆς ἐρήμου τῆς ἀγνωσίας καὶ τῆς εἰδωλολατρίας διὰ τοῦ ἀγίου καὶ σωτηριώδους βαπτίσματος εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἡμᾶς μετεποίησεν, εἰς τὴν μητέρα τῶν πρωτοτόκων, ἐν ἧ τῆς ἀληθινῆς καταπαύσεως ἠὔρεπισθησαν αἱ μοναί, ἔνθα ἡ ἀστασίαστος καὶ εἰρηνικὴ διατριβή. Οὗτος τοίνυν τῇ τοῦ προστάττοντος δυνάμει τὸν λαὸν δια-
15 βιβάσας, προσέβαλε τῇ Ἱεριχῶ καὶ τὴν ξένην ἐκείνην πολιορκίαν ἐνεργῶν, ἥδη τῶν τειχῶν καταπίπτειν μελλόντων, τί φησι πρὸς τὸν λαόν; «Ἔσται ἀνάθημα ἡ πόλις αὕτη καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἐν αὐτῇ, Κυρίῳ Σαβαώθ, πλην Ραὰβ τὴν πόρνην, περιποιήσασθε αὐτήν. Φυλάξασθε οὖν ἀπὸ τοῦ ἀναθήματος, μήποτε ἐνθυμηθέντες ὑμεῖς λάβητε ἀπ' αὐτοῦ
20 καὶ ἐκτρίψητε ἡμᾶς». Ἀφιερώθη, φησὶν, ἅπαντα τὰ ἐν τῇ πόλει· τοῦτο γὰρ τὸ ἀνάθημα δηλοῖ. Μὴ τις οὖν νοσοφίσηται τῶν ἀνατεθέντων Κυρίῳ τῷ Θεῷ καὶ ἐξολοθρευσεὶ ἡμᾶς ἐκ τῆς γῆς. Ἐπικίνδυνος ἡ ἐντολή, πολὺ τὸ τῆς ἀκριβείας τοῦ τε προστάσσοντος Θεοῦ καὶ τοῦ νομοθετούντος Ἰησοῦ. Πῶς γὰρ οὐκ ἦν ἐν τοσοῦτῳ πλήθει μὴ παραβαθῆναι τὸν
25 νόμον τοῦτον, πολλῶν ὄντων τῶν συνωθούντων πρὸς τοῦτο; Ἥ γὰρ τὸ ἀστάθμητον καὶ τὸ φιλοκερδὲς τοῦ δήμου, ἢ τὸ μὴ πάντα κατακόους γενέσθαι τῆς προτεθείσης ἐντολῆς, ἢ ἡ ποικιλία τῶν σκύλων καθάπερ δέλεαρ προκειμένη καὶ τοὺς φιλοκτήμενας δελεάζουσα, εὐκόλως ἂν πρὸς τὴν παράβασιν παρώρμησεν. Ἄλλ' ὁμως ὁ νόμος οὗτος ἐτέθη καὶ
30 ὑπὲρ κεφαλῆς ὁ τῆς παραβάσεως αὐτοῦ κίνδυνος ἐπεκρεμάσθη.

Τί οὖν μετὰ τοῦτο; Κατέπεσον τὰ τείχη καὶ ἐν χερσὶ τῶν πολιορκούντων τὰ τῆς πόλεως ἐγένετο πάντα. Παντὸς τοίνυν τοῦ λαοῦ τὴν ἐν-

τὸς πού ἀμάρτησε, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Ἰαχαρ, ὁ ὁποῖος ἀφήρεσε τὴν πολύχρωμη στολή τῆς ἀφιέρωσης, καὶ προκάλεσε τὴν ὀργή τοῦ Θεοῦ ἐναντίον τοῦ λαοῦ. Ἰσως ὅμως μερικοὶ ἀπὸ τοὺς παρόντες νὰ ἀγνοοῦν αὐτὴ τὴν ἱστορία. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ πῶ λίγα λόγια γι' αὐτὴν, γιὰ νὰ τὰ θυμίσω σ' ἐκείνους πού τὰ γνωρίζουν, καὶ νὰ τὰ διδάξω σ' αὐτοὺς πού τὰ ἀγνοοῦν.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Ἰαχαρ ἦταν ἓνας ἀπὸ ἐκείνους πού μαζί μὲ τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ πέρασαν τὸν Ἰορδάνη, τοῦ Ἰησοῦ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ Θεοῦ εἶχε ἐκλεγεῖ διάδοχος τοῦ Μωϋσῆ, πού ἀποτελεῖ εἰκόνα καὶ προτύπωση τοῦ ἀληθινοῦ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Γιατί, ὅπως ἐκεῖνος πέρασε τὸν λαὸ ἀπὸ τὴν ἔρημο μέσω τοῦ Ἰορδάνη στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ἔτσι καὶ ὁ Σωτήρας μας ἀπὸ τὴν ἔρημο τῆς ἄγνοιας καὶ τῆς εἰδωλολατρίας μέσω τοῦ ἀγίου καὶ σωτήριου βαπτίσματος μᾶς μετέφερε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, στὴ μητέρα τῶν πρωτοτόκων, στὴν ὁποία ἔχουν ἐτοιμαθεῖ οἱ τόποι τῆς ἀληθινῆς ἀναπαύσεως, ὅπου ὑπάρχει ἡ ἀστασίαστη καὶ εἰρηνικὴ διαβίωση. Αὐτὸς λοιπὸν, ἀφοῦ, μὲ τὴ δύναμη Ἐκείνου πού τοῦ ἔδωσε τὴν ἐντολή, πέρασε τὸν λαό, ἐπιτέθηκε ἐναντίον τῆς Ἰεριχοῦς, καὶ καθὼς ἐπιχειροῦσε τὴν παράδοξη ἐκείνη πολιορκία καὶ ἐνῶ ἤδη τὰ τεῖχη ἐπρόκειτο νὰ γκρεμισθοῦν, τί εἶπε στὸ λαό: «Ἡ πόλη αὐτὴ καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτὴν θὰ εἶναι ἀφιέρωμα στὸν Κύριο τῶν Δυνάμεων, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πόρνη Ραάβ. Αὐτὴν νὰ τὴν περιποιηθεῖτε. Φυλαχθεῖτε λοιπὸν ἀπὸ τὸ ἀφιέρωμα, μὴ τυχὸν ἐπιθυμήσετε καὶ πάρετε κάτι ἀπὸ αὐτὸ καὶ μᾶς καταστρέψετε»⁷. Ἀφιέρωθηκαν, λέει, ὅλα ὅσα βρίσκονται μέσα στὴν πόλη· γιατί αὐτὸ σημαίνει «ἀνάθημα». Νὰ μὴ πάρει λοιπὸν κανεὶς τίποτα ἀπὸ τὰ ἀφιερωμένα στὸν Κύριο τὸ Θεὸ καὶ μᾶς ἐξαφανίσει ἀπὸ τὴ γῆ. Ἐπικίνδυνη ἡ ἐντολή, πολλή ἡ αὐστηρότητα καὶ τοῦ Θεοῦ πού πρόσταζε καὶ τοῦ Ἰησοῦ πού νομοθετοῦσε. Πῶς δηλαδὴ ἦταν δυνατὸ μέσα σὲ τόσο πλῆθος νὰ μὴ παραβοῦν τὸν νόμο αὐτόν, τὴ στιγμή πού ἦταν πολλὰ ἐκείνα πού ὠθοῦσαν σ' αὐτό; Γιατί ἢ ἡ ἀστάθεια καὶ ἢ ἀπληστία τοῦ ὄχλου, ἢ τὸ ὅτι δὲν ἄκουσαν ὅλοι τὴν ἐντολή πού δόθηκε, ἢ ἡ ποικιλία τῶν λαφύρων, πού σὰν δόλωμα βρισκόταν μπροστά τους καὶ δελέαζε τοὺς ἀπληστοὺς, θὰ μπορούσε νὰ τοὺς σπρώξει στὴν παράβαση. Ὡστόσο ὁ νόμος αὐτὸς εἶχε τεθεῖ καὶ πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τους κρεμάστηκε ὁ κίνδυνος τῆς παραβάσεως.

Τί ἐγινε λοιπὸν μετὰ ἀπὸ αὐτό; Γκρεμίστηκαν τὰ τεῖχη καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντα τῆς πόλεως περιήλθαν στὰ χέρια τῶν πολιορκητῶν. Ἐνῶ

τολήν ταύτην διατηροῦντος, ἡ τοῦ ἐνὸς παράβασις εἰς ἅπαν τὸ πλῆθος τὴν τοῦ Θεοῦ ἀνήψεν ὀργήν. «Ἐπλημμέλησαν» γάρ, φησίν, «οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ πλημμέλειαν μεγάλην, καὶ ἐνοσφίσαντο καὶ ἔλαβον ἀπὸ τοῦ ἀναθήματος, καὶ ἔλαβεν Ἄχαρ υἱὸς Χαρμεῖ ἀπὸ τοῦ ἀναθήματος καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ Κύριος τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ». Καὶ μὴν εἰς ἦν ὁ πλημμελήσας. Πῶς οὖν ἐπλημμέλησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ καὶ ἐθυμώθη Κύριος τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ; Ὅρᾳς πῶς ἡ τοῦ ἐνὸς ἀμαρτία παντὶ τῷ λαῷ τὴν τιμωρίαν προεξένησε; πῶς πρὸς τὸ πλῆθος τὸν Θεὸν ἐξεπολέμωσεν; Ἐπεὶ οὖν τὸ παράνομον ἐπράχθη καὶ οὐδεὶς ἦν ὁ συνειδῶς, πλὴν μόνον τοῦ τὰ
10 κρύφια γινώσκοντος Θεοῦ, ἡ μὲν τιμωρία ἐμελλεν, ὁ δὲ πράξας τοῦτο, κἂν ἐδόκει λανθάνειν, ἀλλ' ὅμως ὑπὸ τοῦ συνειδότος, ὡς ὑπὸ πυρὸς κατεκαίετο. Ἦλθε τοίνυν καὶ τῆς ἀπειλῆς ὁ καιρὸς καὶ τοῦ φανερὸν γενέσθαι τὸ ἀμάρτημα. «Ἀπέστειλε» γάρ, φησίν, «Ἰησοῦς ἄνδρας ἀπὸ Ἰεριχώ εἰς Γαῖ. Καὶ ἀνέβησαν ἐκεῖ ὡσεὶ τρισχίλιοι ἄνδρες καὶ ἔφυγον ἀπὸ
15 προσώπου τῶν ἀνδρῶν Γαῖ, καὶ ἀπέκτειναν ἀπ' αὐτῶν τριάκοντα καὶ ἕξ ἄνδρας καὶ ἀπεδίωξαν αὐτοὺς καὶ συνέτριψαν αὐτοὺς καὶ ἐπτοήθη ἡ καρδιά τοῦ λαοῦ καὶ ἐγένετο ὡσπερ ὕδωρ».

στ'. Ὅρα μιᾶς ἀμαρτίας εἰσπραξιν, ὄρα πληγὴν ἀπαραμύθητον. Εἰς ἐπλημμέλησε, καὶ εἰς ἅπαντα τὸν δῆμον ὁ θάνατος καὶ ἡ δειλία ἐπέπε-
20 σε. Τί τοῦτο, ὦ φιλάγαθε Δέσποτα; Σὺ εἶ μόνος δίκαιος καὶ εὐθεὶς αἱ κρίσεις σου. Σὺ ἐκάστῳ κατὰ τὰ οἰκεῖα ἔργα ἀπονέμεις τὴν κρίσιν. Σὺ ἔφης, φιλάνθρωπε, ἐν τῇ ἰδίᾳ ἕκαστον ἀποθανεῖσθαι ἀμαρτία καὶ μὴ ἄλλον ἀντὶ ἄλλου τιμωρηθῆσθαι. Τίς οὖν αὕτη ἡ δικαία σου ψῆφος; Καλά σου τὰ πάντα, Κύριε, καὶ λίαν καλὰ καὶ πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῖν
25 οἰκονομούμενα. Λύμη τίς ἐστι, φησίν, ἡ ἀμαρτία; οὐκοῦν ἐκπομπενέσθω διὰ τῆς τιμωρίας εἰς πάντας, ἵνα μὴ τοὺς πάντας καταλυμῆνται, ἵνα, γνόντες πόσῃν ἀπειλῇν μία παράβασις ἔτεκε, φύγωσι τὴν ἐκ πλειόνων ἀτελεύτητον κόλασιν. Ἰδὼν οὖν, φησίν, ὁ Ἰησοῦς τὴν ἀνυπόστατον φυγὴν, διέρρηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν, ἐκείνους τοὺς
30 θρήνους τραγωδῶν, οὓς ἡ θεία σημαίνει Γραφή.

Τί οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ Δεσπότης; «Ἀνάστηθι ἵνα τί οὕτω συμπέπτωκας, ἡμάρτηκεν ὁ λαός σου καὶ παρέβη τὴν διαθήκην μου, καὶ οὐ μὴ δυνήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ στήναι κατὰ πρόσωπον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, ἕως ἂν ἐξάρητε τὸ ἀνάθημα ἐξ ὑμῶν αὐτῶν». Ἐκηρύχθη τοίνυν ἐν

8. Ἰησ. Ναυῆ 7,1.

9. Ἰησ. Ναυῆ 7,2-5.

10. Ἰησ. Ναυῆ 7,10-12.

λοιπόν ὅλος ὁ λαὸς ἐφήρμοσε τὴν ἐντολὴ αὐτῆ, ἡ παράβαση τοῦ ἐνὸς προκάλεσε τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ σ' ὅλο τὸ πλῆθος. Γιατί λέει, «οἱ Ἰσραηλιῖτες περιέπεσαν σὲ μεγάλο παράπτωμα καὶ πῆραν καὶ ἰδιοποιήθηκαν ἀπὸ τὰ ἀφιερωμένα καὶ πῆρε ὁ Ἄχαρ, γιὸς τοῦ Χαρμεί, ἀπὸ τὰ ἀφιερωμένα στὸν Κύριο, καὶ θύμωσε ὁ Κύριος ἐναντίον τῶν Ἰσραηλιτῶν»⁸. Καὶ ὁμως ἓνας ἦταν αὐτὸς ποὺ ἀμάτησε. Γιατί λοιπὸν ἀμάτησαν οἱ Ἰσραηλιῖτες καὶ ὀργίσθηκε ὁ Κύριος ἐναντίον τῶν Ἰσραηλιτῶν; Βλέπεις ὅτι ἡ ἀμαρτία τοῦ ἐνὸς προκάλεσε τὴν τιμωρία σ' ὁλόκληρο τὸ λαό; πῶς ἐξόργισε τὸ Θεὸ ἐναντίον τοῦ πλῆθους; Ὅταν λοιπὸν ἐγινε ἡ ἀμαρτία, ποὺ δὲν τὸ γνώριζε κανένας, παρὰ μόνον ὁ Θεὸς ποὺ γνωρίζει τὰ κρυφά, ἡ τιμωρία βέβαια θὰ ἐρχόταν στὸ μέλλον, ἐκεῖνος ὁμως ποὺ τὴν διέπραξε, μολονότι νόμιζε ὅτι διαφεύγει, ὁμως μέσα του καιόταν ἀπὸ τὴ συνείδησή του σὰν νὰ εἶχε φωτιά. Ἦρθε ὁμως καὶ ἡ ὥρα τῆς τιμωρίας καὶ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ἀμαρτίας. Γιατί λέει, «ἔστειλε ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὴν Ἰεριχὼ ἄνδρες στὴ Γαῖ. Καὶ πῆγαν ἐκεῖ τρεῖς χιλιάδες περίπου ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι τράπηκαν σὲ φυγὴ μόλις ἀντίκρυσαν τοὺς ἄνδρες τῆς Γαῖ, ποὺ σκότωσαν τριάντα ἑξὶ ἄνδρες ἀπ' αὐτοὺς καὶ τοὺς καταδίωξαν καὶ τοὺς συνέτριψαν, καὶ φοβήθηκε ἡ καρδιὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἐγινε σὰν νερό»⁹.

6. Πρόσεχε εἰσπραξὴ μιᾶς ἀμαρτίας, πρόσεχε πληγὴ ἀπαρηγόρητη. Ἕνας παρανόμησε, καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ φόβος ἔπεσε σ' ὅλο τὸν λαό. Γιατί αὐτό, φιλάγαθε Κύριε; Σὺ εἶσαι ὁ μόνος δίκαιος καὶ οἱ ἀποφάσεις σου εἶναι σωστές. Σὺ ἀπονέμεις στὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα του τὴ δικαιοσύνη σου. Ἐσὺ εἶπες, φιλάνθρωπε, ὅτι ὁ καθένας θὰ πεθαίνει γιὰ τὴ δική του ἀμαρτία καὶ δὲν θὰ τιμωρεῖται ἄλλος ἀντὶ ἄλλου. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὐτὴ ἡ δίκαιη κρίση σου; Ὅλα σου, Κύριε, εἶναι καλὰ καὶ πολὺ καλὰ καὶ ρυθμισμένα πρὸς τὸ συμφέρον μας. Ἡ ἀμαρτία, λέει, εἶναι καταστροφὴ. Ἄς διασύρεται λοιπὸν μὲ τὴν τιμωρία σὲ ὅλους, γιὰ νὰ μὴ τοὺς κατατρέψει ὅλους, ὥστε, γνωρίζοντας πόση τιμωρία προκάλεσε μιὰ παράβαση, νὰ ἀποφύγουν τὴν ἀτελειώτη τιμωρία τῶν πολλῶν ἀμαρτιῶν. Βλέποντας λοιπὸν, λέει, ὁ Ἰησοῦς τὴν ἀδικαιολόγητη φυγὴ, ἔσχισε τὰ ἐνδύματά του καὶ ἔπεσε στὴ γῆ θρηνώντας τοὺς θρήνους ἐκείνους ποὺ ἀναφέρει ἡ θεία Γραφή.

Τί ἀπαντάει σ' αὐτὸν ὁ Κύριος; «Σῆκω γιατί ἔπεσες ἔτσι; Ἀμάτησε ὁ λαός σου καὶ παραβίασε τὴ διαθήκη μου καὶ δὲ θὰ μπορέσουν οἱ Ἰσραηλιῖτες νὰ ἀντισταθοῦν στοὺς ἐχθρούς τους, μέχρι νὰ ἀπομακρύνετε τὸν ἀναθεματισμένο ἀπὸ σᾶς»¹⁰. Κηρύχθηκε λοιπὸν αὐτὸ στὸ

τῷ λαῷ τοῦτο καὶ μνηύεται ὑπὸ Θεοῦ ὁ τὴν παράβασιν πράξας· συγκα-
 τατίθεται οὗτος. Ἀπεκρίθη γάρ, φησίν, "Ἄχαρ τῷ Ἰησοῦ καὶ εἶπεν·
 «ἀληθῶς ἤμαρτον ἐναντίον τοῦ Κυρίου Θεοῦ Ἰσραὴλ· οὕτω καὶ οὕτως
 ἐποίησα. Εἶδον ἐν τῇ προνομῇ στολὴν ψιλὴν, ποικίλην, λίαν καλὴν, καὶ
 5 διακόσια δίδραχμα ἀργυρίου, καὶ γλῶσσαν μίαν χρυσοῦν πεντήκοντα δι-
 δράχμων, καὶ ἐνθυμηθεὶς ἔλαβον, καὶ ἰδοὺ ταῦτα ἐγκέκρυπται ἐν τῇ γῆ
 ἐν τῇ σκηνῇ μου». Πάντα λοιπὸν εἰς φανερὸν ἄγει, ἐπειδὴ ἀψευδῆ τὸν
 ταῦτα καταμνηύσαντα ἐώρα, σφοδρὸν τε εἶχε τὸν ἐλέγχοντα μάρτυρα.
 "Ορα δὲ τὸν ἐπονείδιστον καὶ ὀλέθριον αὐτοῦ θάνατον· «ἀνήνεγκε»,
 10 φησίν, «αὐτὸν Ἰησοῦς εἰς φάραγγα Ἄχωρ καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ τὰς
 θυγατέρας αὐτοῦ καὶ τοὺς μόσχους αὐτοῦ καὶ τὰ ὑποζύγια αὐτοῦ καὶ
 πάντα τὰ πρόβατα αὐτοῦ καὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ καὶ πάντα ὅσα ὑπῆρχον
 αὐτῷ καὶ ἐλιθοβόλησαν αὐτὰ πᾶς Ἰσραὴλ ἐν λίθοις». Αὕτη τῆς παρανο-
 μίας ἢ ἀνταπόδοσις, οὕτως ἢ τοῦ Θεοῦ ἀδέκαστος ἐστι δίκη.

15 Τοῦτο τοίνυν εἰδότες, οἰκείων ἀμαρτημάτων εἰσπραξίν τὴν τῶν
 ἀνιαρῶν ἔφοδον λογιζώμεθα καὶ καθ' ἑκάστην τὰ ἑαυτῶν ἐξετάζοντες
 ἐγκλήματα, μὴ ἑτέροις, ἀλλ' ἡμῖν αὐτοῖς τὴν τούτων περιάπτωμεν αἰ-
 τίαν. Οὐ γὰρ ἢ τῶν ἀρχόντων μόνον ἀπροσεξία, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τὰ
 ἡμέτερα πταίσματα τὰ κακὰ συνεισηγάγεν. Οὕτω τοίνυν ἐνταῦθα παρα-
 20 γινόμενος ἕκαστος καὶ τὰ οἰκεῖα λογιζόμενος παραπτώματα, οὔτε ἔτε-
 ρον μέμφοιτο καὶ μετὰ τῆς προσηκουσῆς εὐταξίας τὴν παροῦσαν ἀνα-
 πέμψοι δοξολογίαν. "Ἔστι δὲ ἢ παρ' ἡμῶν ἀπαιτουμένη εὐταξία τοιαύ-
 τη· πρῶτον μὲν, συντετριμμένη καρδιά προσέρχεσθαι τῷ Θεῷ, ἔπειτα
 καὶ τὸ τῆς καρδίας ἦθος διὰ τοῦ φαινομένου σχήματος ὑποδεικνύειν διὰ
 25 τῆς στάσεως, διὰ τῆς τῶν χειρῶν εὐταξίας, διὰ τῆς πραείας καὶ συνε-
 σταλμένης φωνῆς. Εὐκόλον γὰρ τοῦτο καὶ παντὶ τῷ βουλομένῳ δυνα-
 τόν. Πῶς οὖν εἰς πάντας κατορθωθήσεται; Θῶμεν ἑαυτοῖς νόμον καὶ
 εἴπωμεν ὅτι κοινωφελῆς ἐντολὴ κατεβλήθη καὶ δεῖ πάντας ἡμᾶς τοιαύ-
 τῆς μετασχεῖν ὠφελείας. Διὰ τοῦτο καὶ τὰς ἀτάκτους κατασιγάσωμεν
 30 φωνὰς καὶ τὰ τῶν χειρῶν καταστείλωμεν ἤθη, δεδεμένας ταύτας παρι-
 στάνοντες τῷ Θεῷ καὶ μὴ τοῖς ἀκόσμοις ἐπαιρομένας νεύμασι. Μισεῖ
 γὰρ τοῦτο καὶ ἀποστρέφεται ὁ Θεός, ὡσπερ τὸν συνεσταλμένον ἀγαπᾷ
 καὶ προσίεται· «ἐπὶ τίνα» γάρ, φησίν, «ἐπιβλέσω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρῶον
 καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;». Εἴπωμεν ἀλλήλοις, ὅτι οὐ

11. Ἰησ. Ναυῆ 20-21.

12. Ἰησ. Ναυῆ 24-25.

13. Ἡσ. 66,2.

λαὸ καὶ φανερώθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ αὐτὸς ποὺ ἔκανε τὴν παράβαση καὶ ὁμολόγησε ἐκεῖνος. Γιατὶ λέει, ἀποκρίθηκε ὁ Ἄχαρ στὸν Ἰησοῦ καὶ εἶπε· «πραγματικὰ ἀμάρτησα ἀέναντι στὸν Κύριο καὶ Θεὸ τοῦ Ἰσραήλ· αὐτὸ καὶ αὐτὸ ἔκανα. Εἶδα κατὰ τὴν διαρπαγὴ μιὰ στολὴ λεπτῆ, πολύχρωμη, πολὺ καλὴ καὶ διακόσια δίδραχμα ἀσημένια καὶ μιὰ θήκη χρυσῆ μὲ πενήντα δίδραχμα καί, ἐπειδὴ τὰ ἐπιθύμησα, τὰ πῆρα, καὶ εἶναι τώρα κρυμμένα μέσα στὴ γῆ στὴ σκηνή μου»¹¹. Τὰ φανέρωσε λοιπὸν ὅλα, ἐπειδὴ ἔβλεπε ὅτι αὐτὸς ποὺ τὸν ἀποκάλυψε ἦταν ἀδιάψευστος καὶ ἐπειδὴ εἶχε τὸν σφοδρὸ ἔλεγχο τοῦ μάρτυρα. Πρόσεχε ὁμως καὶ τὸν ὀδυνηρὸ καὶ ὀλέθριο θάνατό του· «ὀδήγησε», λέει, «ὁ Ἰησοῦς στὴ φάραγγα Ἄχωρ αὐτὸν καὶ τοὺς γιούς του καὶ τὶς θυγατέρες του καὶ τὰ μοσχάρια του καὶ ὑποζύγιά του καὶ ὅλα τὰ πρόβατά του καὶ τὴ σκηνή του καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του καὶ τὰ λιθοβόλησαν ὅλοι οἱ Ἰσραηλιῖτες μὲ πέτρες»¹². Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀνταπόδοση τῆς παρανομίας, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀδέκαστη δίκη τοῦ Θεοῦ.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτό, νὰ σκεφτόμαστε ὅτι οἱ δυσάρεστες καταστάσεις ἀποτελοῦν ἀνταπόδοση τῶν δικῶν μας ἀμαρτημάτων, καί, ἐξετάζοντας κάθε μέρα τὰ παραπτώματά μας, νὰ μὴ ἀποδίδουμε σὲ ἄλλους, ἀλλὰ σ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους τὴν αἰτία. Γιατὶ τὰ κακὰ δὲν τὰ ἔφερε μόνο ἡ ἀπροσεξία τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο τὰ δικά μας παραπτώματα. Ἔτσι λοιπὸν ὅταν ἔρχεται ἐδῶ ὁ καθένας, ἀναλογιζόμενος τὰ δικά του παραπτώματα, οὔτε ἄλλον θὰ κατηγορεῖ, ἀλλὰ καὶ τὴ δοξολογία αὐτὴ θὰ τὴν ἀναπέμπει μὲ τὴν εὐταξία ποὺ τῆς πρέπει. Καὶ ἡ εὐταξία ποὺ ἀπαιτεῖται ἀπὸ μᾶς εἶναι ἡ ἐξῆς· πρῶτα πρῶτα νὰ προσερχόμαστε στὸ Θεὸ μὲ συντριμμένη τὴν καρδιά, καὶ ἔπειτα νὰ ἐπιδεικνύουμε τὴ διάθεση τῆς καρδιᾶς μας μὲ τὴν ἐμφάνισή μας, μὲ τὴ στάση μας, καὶ τὴν εὐταξία τῶν χειρῶν μας, μὲ τὴν ἡρεμὴ καὶ χαμηλὴ φωνή μας. Εἶναι εὐκόλο αὐτὸ καὶ δυνατὸ στὸν καθένα ποὺ θέλει. Πῶς λοιπὸν θὰ κατορθωθεῖ σ' ὅλους; Ἄς βάλουμε στοὺς ἑαυτοὺς μας νόμο καὶ ἄς ποῦμε ὅτι ἐπιβλήθηκε ἐντολὴ ὠφέλιμη σὲ ὅλους, καὶ πρέπει ὅλοι ἐμεῖς νὰ πάρουμε μέρος στὴν ὠφέλεια αὐτή. Γι' αὐτὸ ἄς σταματήσουμε καὶ τὶς ἄτακτες φωνὲς καὶ τὶς συνήθειες τῶν χειρῶν ἄς τὶς συγκρατήσουμε, παρουσιάζοντάς τα δεμένα μπροστὰ στὸ Θεό, καὶ ἄς μὴ τὰ σηκώνουμε σὲ ἀπρεπεῖς χειρονομίες. Γιατὶ ὁ Θεὸς τὸ μισεῖ αὐτὸ καὶ τὸ ἀποστρέφεται, ὅπως ἀγαπᾷ καὶ πλησιάζει τὸν συνεσταλμένο. Γιατὶ λέει, «σὲ ποιόν νὰ ρίξω τὸ βλέμμα μου, ἂν ὄχι στὸν πρῶο καὶ ἡσυχὸ καὶ σ' αὐτὸν ποὺ τρέμει τὰ λόγια μου»¹³. Ἄς ποῦμε μεταξύ μας,

βούλεται αὐτῷ προσδιαλεγόμενος ἡμᾶς καὶ ἑαυτοῖς προσομιλεῖν, οὐδὲ ἀφέντας τὴν πρὸς αὐτὸν διάλεξιν, τὰς τῶν παρόντων ἀνακινεῖν συντυχίας καὶ τῷ βορβόρῳ τοὺς μαργαρίτας ἀναφύρειν. Ὑβριν γὰρ οἰκείαν καὶ οὐ δοξολογίαν τὸ τοιοῦτον ἡγεῖται. Κἄν τις βουληθεῖη ταύτην παραβῆναι τὴν ἐντολήν, ἐπιστομίσωμεν, ὡς ἐπίβουλον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἀποδιώξωμεν, ἔξω τῶν περιβόλων τῆς ἀγίας ἐκκλησίας ἐκβάλωμεν.

Οὕτω γὰρ ποιῶντες, τὰ μὲν πρότερα ἀμαρτήματα ραδίως ἀπονιψόμεθα, αὐτὸν δὲ τὸν Δεσπότην εἰς μέσον ἔξομεν μετὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων συγχορευόντα καὶ ἐκάστῳ τοὺς τῆς εὐταξίας ἀπονέμοντα στεφάνους. Ἐπεὶ γὰρ ἐστὶ φιλόανθρωπος καὶ μεγαλόδωρος καὶ χαίρει ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ, διὰ τοῦτο ἐπιτερόμενος τοῖς ἡμῶν καλοῖς καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἐπηγγείλατο καὶ ζωῆς ἀκηράτου μέθεξιν, καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ προητοίμασε, βουλόμενος ἡμᾶς ἐν τούτοις κατασκηνώσαι, ὧν γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅτι δὲν θέλει ὅταν μιᾶμε μ' Αὐτὸν νὰ μιᾶμε καὶ μεταξύ μας, οὔτε νὰ ἀφήνουμε τὴν ὁμιλία πρὸς Αὐτὸν καὶ νὰ ἀνακινοῦμε τὰ δυσάρεστα τῶν παρόντων, ἀνακατεύοντας τοὺς μαργαρίτες μὲ τὸ βόρβορο. Γιατὶ αὐτὸ τὸ θεωρεῖ ὕβρη δική του καὶ ὄχι δοξολογία. Καὶ ἂν κανεὶς θελήσει νὰ παραβεῖ αὐτὴ τὴν ἐντολή, νὰ τοῦ κλείσουμε τὸ στόμα, νὰ τὸν διώξουμε ὡς ἐχθρὸ τῆς σωτηρίας μας, νὰ τὸν βγάλουμε ἔξω ἀπὸ τὶς αὐλὲς τῆς ἁγίας ἐκκλησίας.

Ἐνεργώντας λοιπὸν ἔτσι καὶ τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματά μας εὐκολα θὰ τὰ ξεπλύνουμε, καὶ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο θὰ τὸν ἔχουμε ἀνάμεσά μας, νὰ ψάλλει μαζί μὲ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους καὶ νὰ ἀπονέμει στὸν καθένα τὰ στεφάνια τῆς εὐταξίας. Ἐπειδὴ εἶναι φιλόανθρωπος καὶ μεγαλόδωρος καὶ χαίρεται μὲ τὴ σωτηρία μας, γι' αὐτό, νοιώθοντας εὐχαρίστηση ἀπὸ τὰ δικά μας καλά, μᾶς ὑποχέθηκε καὶ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ συμμετοχὴ στὴν αἰώνια ζωὴ, καὶ προετοίμασε ὅλα τὰ ἀγαθά, θέλοντας νὰ μᾶς ἐγκαταστήσει σ' αὐτά, τὰ ὅποια εὐχομαι νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὅποιο ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνηση στὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΣΑΪΟΥ ΤΟ ΛΕΓΟΝ

«Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου»· καὶ ὅτι οὐ δεῖ χρόνον, οὐδὲ στοιχεῖον ἐν παρατρέχειν τῶν θείων Γραφῶν.

α'. Χαίρω συντρέχοντας ὑμᾶς ὁρῶν πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων λογίων, καὶ τεκμήριον μέγιστον τοῦτο ποιοῦμαι τῆς κατὰ Θεὸν ὑμῶν προκοπῆς. Ὡσπερ γὰρ τὸ πεινῆν σωματικῆς ἐστὶν εὐεξίας σημεῖον, οὕτω τὸ λόγων ἐρῆν πνευματικῶν ψυχικῆς ὑγείας σημεῖόν ἐστι. Χαίρω μὲν οὖν διὰ τοῦτο, δέδοικα δὲ μήποτε τῆς ἐπιθυμίας ταύτης οὐδὲν ἄξιον δυνηθῶ παρασχεῖν. Οὕτω που καὶ μήτηρ ὀδυνᾶται φιλόστοργος, ὅταν ὑπομάζιον ἔχουσα παῖδα, τὰς τοῦ γάλακτος πηγὰς μὴ δύνηται ἀφθόνως παρασχεῖν αὐτῷ· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐνδεῶς ἔχουσα τὸν μαστὸν ἐπιδίδωσιν, ὁ δὲ λαβὼν ἔλκει καὶ κατατείνει καὶ τῷ στόματι κατεψυ-
10 γμένην θερμαίνων τὴν θήλην, πλείω τῆς οὔσης ἐκκαλεῖται τὴν τροφήν· ἡ δὲ μήτηρ ἀλγεῖ μὲν κατατεινομένων αὐτῆς τῶν μαζῶν, οὐκ ἀποθεῖται δὲ τὸ παιδίον· μήτηρ γάρ ἐστι καὶ πάντα ἂν ἔλοιτο παθεῖν μᾶλλον, ἢ λυπῆσαι τὸ τεχθέν. Εἰ οὖν μητέρες περὶ τὰ ἔγγονα οὕτως εἰσὶ φιλόστοργοι, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς περὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην οὕτω διακειῖσθαι
15 χρή. Τῶν γὰρ τῆς φύσεως θερμότεραι αἱ τοῦ πνεύματος ὠδινές εἰσιν. Ὡστε, εἰ καὶ πολλῆς ἡμῖν πενίας ἢ τράπεζα γέμει, οὐδὲ οὕτως αὐτὴν ἀποκρύψομεν, ἀλλὰ πάντα εἰς μέσον τὰ παρ' ἡμῶν φέροντες καταθήσομεν ὑμῖν. Εἰ δὲ μικρὰ ταῦτα καὶ εὐτελεῖ, ἀλλ' ὅμως παρέχομεν. Ἐπεὶ κἀκεῖνος, ὁ τὸ τάλαντον ἐμπιστευθεὶς, οὐχ ὅτι μὴ πέντε προσήνεγκε τάλαντα, διὰ τοῦτο ἐνεκαλεῖτο, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ ἐν κατέχωσεν, ὅπερ ἔλαβε, διὰ τοῦτο δίκην ἐδίδου. Τὸ γὰρ ζητούμενον παρὰ τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώ-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΣΑΪΑ ΠΟΥ ΛΕΕΙ

«Καὶ συνέβηκε, κατὰ τὸ ἔτος πού πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένον»¹, καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ παρατρέχουμε οὔτε τὸ χρόνο οὔτε κανένα στοιχειο τῶν θείων Γραφῶν.

1. Χαίρομαι πού σᾶς βλέπω νὰ τρέχετε στὴν ἀκρόαση τῶν θείων λόγων καὶ τὸ θεωρῶ αὐτὸ μεγάλη ἀπόδειξη τῆς προκοπῆς σας κατὰ Θεόν. Γιατί, ὅπως τὸ νὰ πεινάει κανεὶς εἶναι γνώρισμα σωματικῆς ὑγείας, ἔτσι καὶ τὸ νὰ ἐπιθυμεῖ λόγους πνευματικούς, εἶναι δείγμα ψυχικῆς ὑγείας. Χαίρομαι λοιπὸν γι' αὐτό, φοβᾶμαι ὅμως μήπως δὲν μπορέσω νὰ προσφέρω τίποτα ἀντάξιο αὐτῆς σας τῆς ἐπιθυμίας. Ἔτσι περιπίου καὶ ἡ φιλόστοργη μητέρα ὑποφέρει ὅταν ἔχει παιδί πού θηλάζει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ δώσει ἄφθονες τὶς πηγές τοῦ γάλακτός της· ὅπως δὴποτε ὅμως καὶ ὅταν εἶναι ἀνεπαρκῆς πάλι τοῦ δίνει τὸν μαστό της, καὶ ἐκεῖνο παίρνοντάς τον τὸν τραβάει καὶ τὸν τεντώνει καὶ μὲ τὸ στόμα του ζεσταίνει τὴν παγωμένη θηλή, ζητώντας νὰ βγάλει περισσότερη ἀπὸ τὴν τροφή πού ὑπάρχει· καὶ ἡ μητέρα πονάει βέβαια καθὼς τεντώνονται οἱ μαστοὶ της, ἀλλὰ δὲν ἀπωθεῖ τὸ παιδί της, γιατί εἶναι μητέρα καὶ θὰ προτιμοῦσε νὰ πάθει τὰ πάντα, παρὰ νὰ προκαλέσει λύπη στὸ παιδί της. Ἐὰν λοιπὸν οἱ μητέρες εἶναι τόσο φιλόστοργες στὰ παιδιά τους, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ φερόμαστε ἡμεῖς ἔτσι πρὸς τὴν ἀγάπη σας. Γιατί ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ εἶναι πιὸ θερμοὶ οἱ πνευματικοί. Ὡστε, ἂν καὶ τὸ τραπέζι μου εἶναι πολὺ φτωχό, δὲν θὰ τὸ κρύψω, ἀλλὰ, φέρνοντάς τα ὅλα ἀνάμεσά σας, θὰ σᾶς τὰ παραθέσω. Ἄν καὶ εἶναι αὐτὰ μικρὰ καὶ ἀσήμαντα, ἀλλ' ὅμως σᾶς τὰ προσφέρω. Γιατί κι ἐκεῖνος στὸν ὅποιο εἶχε παραδοθεῖ τὸ τάλαντο, δὲν κατηγορήθηκε ἐπειδὴ δὲν πρόσφερε πέντε τάλαντα, ἀλλὰ ἐπειδὴ καὶ τὸ ἓνα πού πῆρε τὸ παράχωσε, γι' αὐτὸ δικαζόταν. Γιατί ἐκεῖνο πού ζητεῖται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους δὲν εἶναι τὸ νὰ καταθέ-

ποις, οὐκ ὀλίγα ἢ πολλὰ καταθεῖναι, ἀλλὰ μηδαμοῦ τῆς ὑπαρχούσης δυνάμεως ἐλάττω τὴν εἰσφορὰν ἐνεργεῖν.

Ἦκούσατε πρώην, ὅτε πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην διαλεχθῆναι κατηξιώθημεν, τὸν ψαλμὸν ἐκεῖνον ἀναγινωσκόντων ἡμῶν, ὃς τὸν ἀμαρτωλὸν τῶν ἱερῶν περιβόλων ἐκβάλλων, ἀγγέλοις καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν εὐφημεῖν παρεκελεύετο τὸν τῶν ὄλων Θεόν. Βούλεσθε οὖν καὶ σήμερον αὐτοῦ τοῦ ἀγγελικοῦ μέλους ἀκούσωμεν, ἐγγὺς που παραστάντες ἐκεῖ, Ἐμοιγε δοκεῖ. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι μιαιοὶ χοροὺς ἰστάντες ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἐν σκότει βαθεῖ καὶ ἄωρι τῶν νυκτῶν πορνικὰ ἕσματα καὶ κεκλασμένα ἄδοντες μέλη, πᾶσαν ἀναπτεροῦσι τὴν πόλιν ἡμῶν καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφουσιν, ἡμεῖς τῶν ἐπουρανίων δῆμων, τῶν ἄνω χορῶν τὸν βασιλέα τοῦδε τοῦ παντὸς ἀνυμνοῦντων οὐ συνδραμούμεθα, ὥστε ἀκοῦσαι τῆς θείας ἐκείνης καὶ μακαρίας φωνῆς; Καὶ τίς ἂν ἡμῖν γένοιτο συγγνώμη; Καὶ πῶς ἔστιν ἀκοῦσαι; φησὶν. Εἰς αὐτὸν ἀνελθόντας τὸν οὐρανόν, εἰ καὶ μὴ τῷ σώματι, ἀλλὰ τῷ φρονήματι· εἰ καὶ μὴ τῇ παρουσίᾳ, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα γεῶδες ὄν καὶ βαρὺ, κάτω πέφυκε μένειν, ἡ δὲ ψυχὴ τῆς ἀνάγκης ταύτης ἀπήλλακται καὶ τοῖς ὑψηλοτάτοις καὶ μετεωροτάτοις χωρίοις ραδίως ἐφίπταται· ὥστε, κἂν ἐς αὐτὰς θελήσῃ τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχατίας ἐλθεῖν καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι, τὸ κωλύον οὐδέν· οὕτως αὐτῇ κοῦφα τὰ πτερὰ τῶν λογισμῶν δέδωκεν ὁ Θεός. Οὐ πτερὰ δὲ κοῦφα δέδωκε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμοὺς ἐχαρίσατο πολλῶ τοῦ σώματος ὀξύτερον βλέποντας.

Ἡ μὲν γὰρ τοῦ σώματος ὄψις, ἂν μὲν διὰ κενοῦ φέρηται τοῦ ἀέρος, μέχρι πολλοῦ τοῦ διαστήματος πρόεισιν, ἂν δὲ μικρῶ προσπέσῃ σῶματι, καθάπερ ρεῦμα φερόμενον ἀναχαιτισθέν, εἰς τοῦπίσω πάλιν ἀποστρέφεται, οἱ δὲ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοί, κἂν τοίχους κἂν τείχη κἂν ὀρῶν μεγέθη κἂν αὐτὰ τῶν οὐρανῶν εὖρωσιν αὐτοῖς ἀπαντῶντα τὰ σώματα, πάντα παραδραμοῦνται ραδίως. Ἄλλ' ὅμως οὕτω καὶ ταχυτήτος καὶ ὀξυωπίας ἔχουσα ἡ ψυχὴ, οὐκ ἔστιν ἀτάρκης πρὸς τὴν τῶν οὐρανίων κατανόησιν αὐτῇ καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ τοῦ χειραγωγήσαντος αὐτὴν δεῖται. Ποιήσωμεν οὖν ὅπερ οἱ τὰς βασιλικὰς αὐλὰς ἐπιθυμοῦντες ἰδεῖν ποιοῦσι. Τί δαὶ ἐκεῖνοι ποιοῦσι; Ζητήσαντες τὸν τὰ κλειθρα τῶν θυρῶν ἐγκεχειρισμένον, ἐκεῖνῳ προσέρχονται καὶ διαλέγονται καὶ ἱκετεύουσι, πολλάκις δὲ καὶ ἀργύριον καταβάλλουσιν, ὥστε δοῦναι αὐτοῖς τὴν χά-

σουν λίγα ἢ πολλά, ἀλλὰ σὲ καμμιά περίπτωση νὰ μὴ συνεισφέρουν λιγότερα ἀπὸ τὴ δυνατότητα ποὺ ἔχουν.

Ἀκούσατε προηγουμένως, ὅταν ἀξιώθηκα νὰ μιλήσω στὴν ἀγάπη σας, τὸν ψαλμὸ ἐκεῖνο ποὺ σᾶς διάβασα, ὁ ὁποῖος, βγάζοντας τὸν ἁμαρτωλό ἀπὸ τὶς ἱερὲς αὐλές, πρόσταζε τοὺς ἀγγέλους καὶ τὶς οὐράνιες δυνάμεις νὰ ἐπευφημοῦν τὸ Θεὸ τῶν ὄλων. Θέλετε λοιπὸν καὶ σήμερα νὰ ἀκούσουμε αὐτὴ τὴν ἀγγελικὴ μελωδία, ἀφοῦ σταθοῦμε κάπου ἐκεῖ κοντά; Ἐμένα μοῦ φαίνεται εὐλογο. Γιατί, ἐὰν ἄνθρωποι ἀχρεῖοι στήνουν χορωδίες στὴν ἀγορά, μέσα στὸ βαθὺ σκοτάδι καὶ σὲ ἀκατάλληλη ὥρα τῆς νύχτας, τραγουδώντας τραγούδια πορνικὰ καὶ μεθυσμένα καὶ ξεσηκώνουν τὴν πόλη μας καὶ ἐπανέρχονται πάλι στὸν ἑαυτό τους, ἐμεῖς δὲ θὰ ἀκολουθήσουμε τὰ ἐπουράνια πλήθη, τὶς οὐράνιες χορωδίες ποὺ ἀνυμνοῦν τὸ βασιλιά αὐτοῦ τοῦ σύμπαντος, γιὰ νὰ ἀκούσουμε ἐκείνη τὴ θεία καὶ μακάρια φωνή; Καὶ ποιὰ συγγνώμη θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει γιὰ μᾶς; Καὶ πῶς, λέει, μπορούμε νὰ τὴν ἀκούσουμε; Ἀνεβαίνοντας στὸν ἴδιο τὸν οὐρανό, ὄχι βέβαια μὲ τὸ σῶμα μας, ἀλλὰ μὲ τὴ σκέψη μας; ὄχι μὲ τὴν παρουσία μας, ἀλλὰ μὲ τὴ διάνοιά μας. Γιατί τὸ σῶμα, ὄντας γῆινο καὶ βαρὺ, εἶναι στὴ φύση του νὰ μένει κάτω, ἐνῶ ἡ ψυχὴ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση αὐτὴ καὶ εὐκολα πετάει στοὺς πολὺ ψηλοὺς καὶ μετέωρους χώρους. Ὡστε, καὶ ἂν θελήσει νὰ μεταβεῖ στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, καὶ ν' ἀνεβεῖ στὸν οὐρανό, τίποτα δὲν τὴν ἐμποδίζει· τόσο ἐλαφρὰ τῆς ἔδωσε ὁ Θεὸς τὰ φτερά τοῦ λογισμοῦ. Ἀλλὰ δὲν τῆς ἔδωσε μόνο ἐλαφρὰ φτερά, ἀλλὰ τῆς χάρισε καὶ μάτια ποὺ βλέπουν πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ σώματος.

Πράγματι ἡ ὄραση τοῦ σώματος, ὅταν περνᾷ μέσα ἀπὸ κενὸ τοῦ ἀέρα, φτάνει σὲ μεγάλη ἀπόσταση, ἐὰν ὁμως πέσει ἐπάνω σὲ μικρὸ σῶμα, σὰν μικρὸ ρυάκι πού, καθὼς κυλάει, ἀναχαιτίζεται, ἐπιστρέφει πάλι πίσω· τὰ μάτια τῆς ψυχῆς ὁμως, καὶ ἂν ἀκόμα συναντήσουν τοίχους ἢ τεῖχη ἢ ὄγκους βουνῶν ἢ ἀκόμα κι αὐτὰ τὰ οὐράνια σώματα, ὅλα τὰ ξεπερνοῦν εὐκολα. Ἄλλ' ὁμως ἀκόμα καὶ μ' αὐτὴ τὴν ταχύτητα καὶ ὀξυδέρκεια ποὺ ἔχει ἡ ψυχὴ, δὲν εἶναι μόνη αὐτὴ αὐτάρκης στὸ νὰ κατανοήσῃ τὰ οὐράνια πράγματα, ἀλλὰ πρέπει κάποιος νὰ τὴν χειραγωγῆσῃ. Ἄς κάνουμε λοιπὸν αὐτὸ ποὺ κάνουν ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ δοῦν τὶς βασιλικὲς αὐλές. Τί κάνουν λοιπὸν ἐκεῖνοι; Ἀφοῦ ἀναζητήσουν ἐκεῖνον στὸν ὁποῖο ἔχουν παραδώσει τὰ κλειδιά, πηγαίνουν σ' ἐκεῖνον καὶ συζητοῦν καὶ παρακαλοῦν, καὶ πολλὰς φορὲς τοῦ δίνουν

ριν. Προσέλθωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τινη τῶν τὰς πύλας ἐπιτετραμμένων τὰς οὐρανίους καὶ διαλεχθῶμεν, ἵκετεύσωμεν, ἀντ' ἀργυρίου προαίρεσιν ἐπιδειξώμεθα καὶ διάθεσιν εἰλικρινῆ. Κἂν τοῦτον ἐκεῖνος λάβῃ τὸν μισθόν, τῆς χειρὸς ἡμῶν λαβόμενος, πανταχοῦ περιγηγήσεται, οὐκ αὐτὰ 5 δεικνὺς τὰ βασίλεια, ἀλλ' αὐτὸν καθήμενον τὸν βασιλέα, τῶν στρατευμάτων παρόντων καὶ τῶν ἀρχιστρατηγῶν παρεστώτων, τῶν μυριάδων τῶν ἀγγελικῶν, τῶν χιλιάδων τῶν ἀρχαγγελικῶν· πάντα ἡμῖν ἐπιδείξει μετ' ἀκριβείας, ὡς ἡμῖν ἰδεῖν δυνατόν. Τίς οὖν ἐστὶν οὗτος; τίς ὁ τὸ μέρος τοῦτο ἐμπεπιστευμένος, καθ' ὃ βουλόμεθα νῦν εἰσελθεῖν; 10 Ἡσαΐας, ὁ τῶν προφητῶν μεγαλοφωνότατος. Οὐκοῦν ἀνάγκη τούτω διαλεχθῆναι. Ἄλλ' ἐπεσθε κατεσταλμένῳ ρυθμῷ βαδίζοντες μετὰ ἡσυχίας πολλῆς. Μηδεὶς φροντίδας ἔχων βιωτικὰς εἰσίστω, μηδεὶς μετέωρος, μήτε ἐπτοημένος, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἔξω πρώτων θυρῶν ἀποθέμενοι, πάντες οὕτως εἰσῴωμεν. Εἰς βασίλεια γὰρ εἰσερχόμεθα τῶν οὐ- 15 ρανῶν, ἀστραπτόντων ἐπιβαίνομεν χωρίων. Πολλῆς τὰ ἔνδον γέμει σιγῆς καὶ μυστηρίων ἀπορρήτων.

β'. Ἄλλὰ προσέχετε μετὰ ἀκριβείας· ἡ γὰρ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις τῶν οὐρανῶν ἐστὶν ἀνοιξις. «Καὶ ἐγένετο», φησί, «τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου 20 ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Εἶδες εὐγνώμονος οἰκέτου φιλοφροσύνην; Εὐθέως ἡμᾶς παρὰ τὸν θρόνον εἰσήγαγε τὸν βασιλικόν, οὐ μακρὰς πρότερον περιαγαγὼν εἰσόδους, ἀλλ' ὁμοῦ τε τὰς πύλας ἠνέωξε καὶ καταντικρὺ τὸν βασιλέα καθήμενον ἔδειξε. «Καὶ τὰ Σεραφεῖμ», φησὶν, «εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ· ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ καὶ ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνί- 25 καὶ ταῖς μὲν δυσὶ κατεκάλυπτον τὸ πρόσωπον, καὶ ταῖς δυσὶ τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέταντο, καὶ ἐκέκραγον ἕτερον πρὸς τὸν ἕτερον καὶ ἔλεγον· Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ».

Ὅντως ἅγιος, ὅτι τοσοῦτων καὶ τηλικούτων μυστηρίων κατηξίωσε τὴν ἡμετέραν φύσιν, ὅτι τοιούτων ἡμᾶς ἐποίησεν ἀπορρήτων κοινω- 30 νούς. Φρίκη με καὶ τρόμος μεταξὺ ἔλαβε τῆς ψῆδης ταύτης. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἐμὲ τὸν πῆλινον καὶ τὸν ἀπὸ γῆς, ὅπου γε καὶ αὐτὰς τὰς ἀνω δυνάμεις διαπαντὸς μεγίστη ἐκπληξις κατέχει; Διὰ τοῦτο γοῦν ἀποστρέφουσι τὰς ὄψεις καὶ τὰς πτέρυγας ἀντὶ τείχους προβάλλονται, τὰς ἐκεῖ-

2. Ἡσ. 6.1.

3. Ἡσ. 6,2-3.

καὶ χρήματα, γιὰ νὰ τοὺς κάνει τὴ χάρη. Ἐὰς πᾶμε λοιπὸν κι ἐμεῖς σὲ κάποιον ἀπὸ ἐκείνους στοὺς ὁποίους ἔχουν ἐμπιστευθεῖ οἱ οὐράνιες πύλες, καὶ ἄς μιλήσουμε, ἄς παρακαλέσουμε, καὶ ἀντὶ γιὰ χρήματα, ἄς ἐπιδείξουμε προαίρεση καὶ διάθεση εἰλικρινῆ. Καὶ ὅταν ἐκεῖνος πάρει αὐτὴ τὴν ἀμοιβή, θὰ μᾶς πιάσει ἀπὸ τὸ χέρι καὶ θὰ μᾶς γυρίσει παντοῦ, δείχνοντάς μας ὄχι μόνο τὰ ἀνάκτορα, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν βασιλιὰ νὰ κάθεται, ἐνῶ εἶναι παρόντα τὰ στρατεύματα, καὶ παρίστανται ἀρχιστράτηγοι, μυριάδες ἀγγέλων καὶ χιλιάδες ἀρχαγγέλων· θὰ μᾶς τὰ δείξει ὅλα μὲ λεπτομέρεια, ὅσο μᾶς εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ δοῦμε. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι αὐτός; ποιὸς εἶναι αὐτὸς στὸν ὁποῖο ἔχουν ἐμπιστευθεῖ τὸ μέρος αὐτὸ στὸ ὁποῖο θέλουμε τώρα νὰ μποῦμε; Εἶναι ὁ Ἡσαΐας, ὁ πιὸ μεγαλόφωνος ἀπὸ τοὺς προφῆτες. Λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ μιλήσουμε μ' αὐτόν. Ἄλλὰ νὰ ἀκολουθεῖτε μὲ συγκρατημένο ρυθμὸ καὶ βαδίζοντας μὲ πολλὴ ἡσυχία. Νὰ μὴ μπεῖ κανένας ἔχοντας βιωτικὲς φροντίδες, κανένας ποὺ ἔχει ἀμφιβολίες, κανένας φοβισμένος, ἀλλὰ ἄς μποῦμε ὅλοι μέσα, ἀφοῦ ἀφήσουμε τὰ πάντα ἔξω ἀπὸ τὶς πρῶτες πύλες. Γιατὶ μπαίνουμε σὲ ἀνάκτορα τῶν οὐρανῶν, πατάμε σὲ χώρους ποὺ ἀστράφτουν. Τὸ ἐσωτερικὸ του εἶναι γεμάτο σιγὴ καὶ ἀπερίγραπτα μυστήρια.

2. Ἄλλὰ δῶστε ἰδιαίτερη προσοχή· γιὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν εἶναι ἄνοιγμα τῶν οὐρανῶν. «Καὶ συνέβηκε», λέει, «τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο νὰ κάθεται πάνω σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο»². Βλέπεις φιλοφροσύνῃ εὐγνώμονα δούλου; Μᾶς ὁδήγησε ἀμέσως στὸ βασιλικὸ θρόνο, χωρὶς νὰ μᾶς γυρίσει προηγουμένως σὲ μακροὺς διαδρόμους, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἄνοιξε τὶς πύλες καὶ μᾶς ἔδειξε ἀπέναντι τὸ βασιλιὰ νὰ κάθεται. «Καὶ τὰ Σεραφίμ», λέει, «στέκονταν γύρω ἀπὸ αὐτόν· καὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ εἶχε ἕξι φτερά· μὲ τὰ δύο κάλυπταν τὸ πρόσωπό τους, μὲ τὰ ἄλλα δύο τὰ πόδια τους καὶ μὲ τὰ δύο πετοῦσαν καὶ ἔλεγε ὁ ἕνας ἄγγελος πρὸς τὸν ἄλλο· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος εἶναι ὁ Κύριος τῶν Δυνάμεων»³.

Πραγματικὰ εἶναι ἅγιος, διότι ἔκανε ἄξια τὴ φύση μας τόσο πολλῶν καὶ μεγάλων μυστηρίων, διότι μᾶς ἀποκάλυψε τέτοια ἀπερίγραπτα πράγματα. Μὲ κυρίεψε φρίκη καὶ τρόμος ἐν τῷ μεταξῦ ἀπὸ τὸν ὕμνο αὐτό. Καὶ τί τὸ ἀξιοθαύμαστο, ἐὰν σὲ μένα τὸν πῆλινο, τὸν κατασκευασμένο ἀπὸ τὸ χῶμα συμβαίνει αὐτό, τὴ στιγμὴ ποὺ ἀκόμα κι αὐτὲς τὶς οὐράνιες δυνάμεις τὶς διακατέχει διαρκῶς τόσο μεγάλη ἔκπληξη; Γι' αὐτὸ λοιπὸν στρέφουν τὰ πρόσωπά τους καὶ βάζουν μπροστά

θεν ἀκτῖνας μὴ φέρουσαι. Καίτοι, φησί, συγκατάβασις ἦν τὸ φαινόμενον. Πῶς οὖν οὐκ ἤνεγκαν; Ἐμοὶ ταῦτα λέγεις; Εἰπέ τοῖς τὴν ἀπόρρητον καὶ μακαρίαν πολυπραγμονοῦσι φύσιν, τοῖς τὰ ἀτόλμητα τολμῶσι. Τὰ Σεραφεῖμ οὐδὲ συγκατάβασιν ἐτόλμησαν ἰδεῖν, ἄνθρωπος δὲ ἐτόλμησεν εἰπεῖν, μᾶλλον δὲ ἄνθρωπος εἰς νοῦν λαβεῖν ἐτόλμησεν, ὅτι τὴν φύσιν τὴν ἀκραιφνή, τὴν καὶ τοῖς Χερουβεῖμ ἀθεώρητον, δύναται μετ' ἀκριβείας ἰδεῖν καὶ σαφῶς; Φρίζον, οὐρανέ, ἔκστηθι, γῆ· μείζονα ταῦτα ἐκείνων τὰ τολμήματα. Ἄ μὲν γὰρ τότε ἡσέβουν ἐκείνοι, καὶ νῦν ἀσεβοῦσιν οὗτοι. Τὴν γὰρ κτίσιν προσκυνοῦσιν ὁμοίως· ὁ δὲ ἐπενόησαν οὗτοι νῦν, οὐδεὶς τῶν τότε ἀνθρώπων οὔτε εἰπεῖν, οὔτε ἀκοῦσαι ἐτόλμησε. Τί λέγεις; Συγκατάβασις ἦν τὸ φαινόμενον; Ναί, ἀλλὰ Θεοῦ συγκατάβασις. Εἰ γὰρ ὁ πολλὴν παρηρησίαν ἔχων πρὸς τὸν Θεὸν Δανιὴλ ἄγγελον συγκαταβάνατα αὐτῷ ἰδεῖν οὐχ ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἔπεσε καὶ πρηγῆς ἔκειτο, τῶν συνδέσμων τῆς ὄψεως αὐτοῦ λυθέντων ὑπὸ τῆς δόξης ἐκείνης, τί θαυμαστόν, εἰ τὰ Σεραφεῖμ ἐξεπλάγη, οὐκ ἐνεγκόντα τὴν δόξαν ἐκείνην ὄραν; Οὐ γὰρ τοσοῦτον τοῦ Δανιὴλ πρὸς τὸν ἄγγελον τὸ μέσον, ὅσον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰς δυνάμεις ἐκείνας. Ἄλλ' ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ πλεῖον τοῖς θαύμασι τοῦτοις ἐνδιατρίβοντες, εἰς θάμβος ἐμβάλωμεν ὑμῶν τὴν ψυχὴν, φέρε ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορίας τὸν λόγον ἐπιστρέψαντες, ταπεινότεροις αὐτὴν ψυχαγωγῆσωμεν διηγήμασι.

«Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς». Ἄξιον πρῶτον ἐπιζητῆσαι, τίνας ἔνεκεν τὸν χρόνον ἡμῖν ὁ προφήτης ἐπισημαίνεται· οὐ γὰρ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῆ τοῦτο ποιεῖ. Τὰ γὰρ τῶν προφητῶν στόματα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ στόμα· τὸ δὲ τοιοῦτον στόμα οὐδὲν ἂν εἰποι παρέργως. Μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς παρέργως ἀκούωμεν. Εἰ γὰρ οἱ τὰ μέταλλα ἀνορύτοντες οὐδὲ τὰ μικρὰ ψήγματα παρατρέχουσιν, ἀλλ' ὅταν χρυσίτιδος ἐπιλάβωνται φλεβός, τὰς ἴνας ἀκριβῶς περισκοποῦσι, πόσω μᾶλλον ἐπὶ τῶν Γραφῶν τοῦτο ποιεῖν ἡμᾶς χρή; Καίτοι γε ἐπὶ τῶν μετᾶλλων σφόδρα δυσθῆρατος ἢ τῶν ζητουμένων ἐστὶν εὔρεσις. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τὰ μέταλλα γῆ, καὶ τὸ χρυσίον οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ γῆ, καὶ ἡ κοινωμία τῆς φύσεως τῶν ζητουμένων κλέπτει τὰς ὄψεις, ἀλλ'

τους τὰ φτερά σὰν τεῖχος, ἐπειδὴ δὲν ἀντέχουν τὴ λάμψη ποὺ ἐκπέμπεται ἀπὸ ἐκεῖ. Ἐὰν καί, λέει, τὸ ὄραμα ἦταν συγκατάβαση. Γιατί λοιπὸν δὲν τὸ ἄντεχαν; Σὲ μένα τὰ λὲς αὐτά; Πές τα σ' αὐτοὺς ποὺ περιεργάζονται τὴν ἀπερίγραπτη καὶ μακάρια φύση, σ' αὐτοὺς ποὺ ἀποτολμοῦν τὰ ἀτόλμητα. Τὰ Σεραφίμ δὲν τόλμησαν οὔτε τὴ συγκατάβασή του νὰ δοῦν, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος τόλμησε νὰ πεῖ, ἢ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος τόλμησε νὰ σκεφθεῖ μὲ τὸ νοῦ του, ὅτι μπορεῖ νὰ δεῖ μὲ ἀκρίβεια καὶ καθαρὰ τὴν τέλεια φύση, ποὺ εἶναι ἀθέατη ἀκόμα καὶ στὰ Χερουβίμ; Φρίξε, οὐρανέ, μείνε ἐκστατική, γῆ· αὐτὰ τὰ τολμήματα εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα. Γιατί ἐκεῖνα τὰ ἀσεβήματα ποὺ ἔκαναν τότε ἐκεῖνοι, αὐτὰ καὶ τώρα κάνουν αὐτοί. Ἐκεῖνοι δηλαδὴ ὅμοια μ' αὐτὸν προσκυνοῦσαν τὴν κτίση, αὐτὸ ὅμως ποὺ ἐπινόησαν αὐτοὶ τώρα, κανένας ἀπὸ τοὺς τότε ἀνθρώπους δὲν τόλμησε οὔτε νὰ πεῖ, οὔτε νὰ ἀκούσει. Τί λές; Ἦταν συγκατάβαση τὸ ὄραμα; Ναι, ἀλλὰ συγκατάβαση Θεοῦ. Γιατί, ἐὰν ὁ Δανιήλ, ποὺ εἶχε πολλὴ παρρησία στὸ Θεό, δὲν ἄντεξε νὰ δεῖ ἄγγελο ποὺ συγκατέβηκε σ' αὐτόν, ἀλλὰ ἔπεσε καὶ ἔμεινε μὲ τὸ πρόσωπο στὴ γῆ⁴, διότι εἶχαν παραλύσει οἱ σύνδεσμοὶ τοῦ προσώπου του ἀπὸ τὴ λάμψη ἐκείνη, τί τὸ παράδοξο, ἐὰν ἐνοιωσαν ἐκπληξὴ τὰ Σεραφίμ, ἐπειδὴ δὲν ἄντεχαν νὰ βλέπουν τὴ λάμψη ἐκείνη; Γιατί δὲν εἶναι τόσο μεγάλη ἢ διαφορὰ τοῦ Δανιήλ πρὸς τὸν ἄγγελο. Ὅση ἢ διαφορὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὶς δυνάμεις ἐκεῖνες. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ θαμπώσουμε καὶ μεῖς τὴν ψυχὴ σας, ἐπιμένοντας περισσότερο στὰ θαύματα αὐτά, ἃς ἐπαναφέρουμε τὸ λόγο μας στὴν ἀρχὴ τῆς διηγήσεως, καὶ ἃς ψυχαγωγήσουμε τὴν ψυχὴ σας μὲ ταπεινότητες διηγήσεις.

«Καὶ συνέβηκε τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὅποιο πέθανε ὁ βασιλεὺς Ὁζίας». Ἀξίζει πρῶτα νὰ ἀναζητήσουμε γιὰ ποῖο λόγο ὁ προφήτης σημειώνει τὸ χρόνο· καθόσον δὲν τὸ κάνει ἔτσι ἀπλὰ καὶ στὴν τύχη. Γιατί τὰ στόματα τῶν προφητῶν ἀποτελοῦν στόμα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ στόμα αὐτὸ δὲν λέει τίποτα τυχαῖα. Ἄς μὴ τὸ ἀκούσουμε λοιπὸν οὔτε καὶ ἐμεῖς σὰν πάρεργο. Γιατί, ἐὰν αὐτοί, ποὺ βγάζουν τὰ μέταλλα, δὲν προσπερνοῦν οὔτε τὰ μικρὰ ψήγματα, ἀλλὰ ὅταν βροῦν κάποια χρυσοφόρα φλέβα, ἐρευνοῦν μὲ προσοχὴ τὶς ἴνες της, πόσο μᾶλλον πρέπει νὰ τὸ κάνουμε αὐτὸ ἐμεῖς στὶς θεῖες Γραφές; Ἐὰν καὶ στὴν περίπτωσι τῶν μετάλλων εἶναι πολὺ πιὸ δύσκολη ἢ ἀνεύρεση αὐτῶν ποὺ ἀναζητοῦνται. Γιατί, ἐπειδὴ καὶ τὰ μέταλλα εἶναι χῶμα καὶ τὸ χρυσάφι δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ χῶμα, ἢ ὁμοιότητα τῆς φύσεως αὐτῶν ποὺ ἀναζητοῦνται συντελελεῖ στὸ νὰ τὰ προσπεράσει τὸ μάτι. Ὅμως οὔτε καὶ γι'

ὁμως οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται ἐκεῖνοι, ἀλλὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν ἐπιδείκνυνται· καίτοι ὀρῶντες ἴσασι, τί μὲν ὄντως γῆ, τί δὲ ὄντως χρυσίον. Ἐπὶ δὲ τῆς Γραφῆς οὐκ ἔστιν οὕτως. Οὐ γὰρ μετὰ τῆς γῆς ἀναμεμιγμένον πρόκειται τὸ χρυσίον, ἀλλὰ καθαρὸν χρυσίον ἐστί. «Τὰ λόγια», γάρ, 5 φησί, «Κυρίου ἀγνά, ἀργύριον πεπωρωμένον, δοκίμιον τῇ γῆ». Οὐ γὰρ ἐστὶ μέταλλα κατεργασίας δεόμενα αἱ Γραφαί, ἀλλὰ θησαυρὸν ἔτοιμον παρέχουσι τοῖς ζητοῦσι τὸν πλοῦτον τὸν ἐξ αὐτῶν. Ἄρκει γὰρ παρακύψαι μόνον, καὶ πάσης ἐμπλησθέντας ὠφελείας ἀπελθεῖν· ἀρκει μόνον ἀνοιῆσαι, καὶ τῶν λίθων εὐθέως θεωρῆσαι τὰς μαρμαρυγὰς.

10 Ταῦτα δὲ μοι οὐχ ἀπλῶς εἴρηται, οὐδὲ εἰκῆ ἐξέτεινα τὸν λόγον, ἀλλ' ἐπειδὴ τινὲς εἰσὶν ἄνθρωποι βάνουσοι, οἳ, ἐπειδὴν τὰς θείας μετὰ χεῖρας λάβωσι βίβλους, εἶτα ἀριθμὸν χρόνων ἢ κατάλογον εὑρωσι κείμενον ὀνομάτων, εὐθέως παρατρέχουσι καὶ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας λέγουσιν, 'ὀνόματα μόνον ἐστί καὶ οὐδὲν χρήσιμον ἔχει'. Τί λέγεις; Ὁ 15 Θεὸς φθέγγεται καὶ σὺ τολμᾶς εἰπεῖν, οὐδὲν χρήσιμον τῶν εἰρημένων ἐστίν; Εἰ γὰρ ἐπιγραφὴν μόνον ἴδοις ψιλὴν, οὐ στήσῃ μετὰ σπουδῆς, εἰπέ μοι, καὶ τὸν κείμενον ἀνερευνήσεις πλοῦτον; Καὶ τί λέγω χρόνους καὶ ὀνόματα καὶ ἐπιγραφάς; Μάθε ὅσον ἰσχύει καὶ στοιχείου προσθήκη ἑνὸς μόνου, καὶ παῦσαι ὀλοκλήρων καταφρονῶν ὀνομάτων. Ὁ πα- 20 τριάρχης ἡμῶν Ἀβραὰμ (ἡμῖν γὰρ μᾶλλον, ἢ τοῖς Ἰουδαίοις προσῆκεν οὗτος) Ἀβραὰμ τὸ πρῶτον ἐκαλεῖτο, ὅπερ ἐρμηνευόμενόν ἐστι περάτης· μετὰ δὲ ταῦτα, Ἀβραὰμ μετονομασθεὶς, πατὴρ ἐγένετο πάντων τῶν ἔθνων, καὶ ἑνὸς προσθήκη στοιχείου τοσαύτην τῷ δικαίῳ τὴν ἀρχὴν ἐνεχείρισε. Καθάπερ γὰρ οἱ βασιλεῖς τοῖς ἑαυτῶν ὑπάρχοις χρυσᾶς ὀρέ- 25 γουσι δέλτους, σύμβολον τῆς ἀρχῆς, οὕτω καὶ Θεὸς τότε τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ σύμβολον τῆς τιμῆς δέδωκε τὸ στοιχεῖον.

γ'. Ἀλλὰ περὶ μὲν ὀνομάτων ἐν ἑτέρῳ καιρῷ διηγῆσομαι, ὅσον δὲ τῶν χρόνων τὸ κέρδος ἐστὶ γινωσκομένων καὶ ὅσον τὸ βλάβος ἀγνοουμένων, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Καὶ πρῶτόν γε ἀπὸ τῶν βιωτικῶν τοῦτο ἐπι- 30 δεῖξομαι πραγμάτων. Αἱ διαθῆκαι καὶ τὰ γραμματεῖα τὰ περὶ γάμων, τὰ περὶ ὀφλημάτων, τὰ περὶ τῶν ἄλλων συμβολαίων, ἐὰν μὴ τῆς ὑπατείας

5. Ψαμ. 11,7.

6. Βλ. Γεν. 17,5· «οὐ κληθήσεται ἔτι τὸ ὄνομά σου Ἀβραμ, ἀλλ' ἔσται τὸ ὄνομά σου Ἀβραάμ, ὅτι πατέρα πολλῶν ἔθνων τέθεικά σε».

7. Οἱ δέλτοι ἦταν μικροὶ πίνακες ἀπλοῖ, διπλοῖ ἢ καὶ τριπλοῖ, ἀλειμμένοι μὲ

αὐτὸ ἀπομακρύνονται ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καταβάλλουν κάθε προσοχή, ἂν καὶ βλέποντας γνωρίζουν τί στήν πραγματικότητα εἶναι χῶμα καὶ τί πραγματικά χρυσάφι. Στὴ Γραφή ὁμως δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Γιατὶ δὲν εἶναι ἀνακατεμένο μὲ τὸ χῶμα τὸ χρυσάφι, ἀλλὰ εἶναι καθαρὸ χρυσάφι γιατί λέει, «τὰ λόγια τοῦ Κυρίου εἶναι ἀγνά, ἀσήμε πυρακτωμένο, πού καθαρίστηκε ἀπὸ τὸ χῶμα»⁵. Γιατὶ οἱ Γραφές δὲν εἶναι μέταλλα πού ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ κατεργασία, ἀλλὰ προσφέρουν θησαυρὸ ἔτοιμο σ' ἐκείνους πού ἀναζητοῦν τὸν πλοῦτο πού προέρχεται ἀπὸ αὐτές. Γιατὶ φτάνει μόνο νὰ σκύψουμε καὶ ἀφοῦ χορτάσουμε ἀπὸ ὠφέλεια νὰ φύγουμε· ἀρκεῖ μόνο νὰ τὶς ἀνοιξοῦμε καὶ νὰ δοῦμε ἀμέσως τὶς ἀκτινοβολίες τῶν πολύτιμων λίθων.

Αὐτὰ δὲν τὰ εἶπα ἔτσι ἀπλά, οὔτε ἐμάκρυνα τυχαῖα τὸν λόγο, ἀλλὰ ἐπειδὴ ὑπάρχουν μερικοὶ ἄνθρωποι ἀγροῖκοι, οἱ ὁποῖοι, ὅταν πάρουν στὰ χέρια τους τὶς βίβλους καὶ βροῦν ἀριθμοὺς χρονολογιῶν ἢ κατάλογο ὀνομάτων μέσα σ' αὐτές, ἀμέσως τὰ προσπερνοῦν καὶ λένε σ' ἐκείνους πού τοὺς κατηγοροῦν, 'Μόνο ὀνόματα ὑπάρχουν καὶ δὲν ἔχει τίποτα τὸ χρήσιμο'. Τί λές; Μιλᾷει ὁ Θεός, καὶ σὺ τολμᾷς νὰ λές ὅτι τίποτα ἀπὸ ὅσα λέγονται δὲν εἶναι χρήσιμο; "Αν δηλαδὴ δεῖς μόνο μιὰ ἀπλῆ ἐπιγραφή, δὲν θὰ σταθεῖς μὲ ἐνδιαφέρον, πές μου, γιὰ νὰ ἐρευνήσεις τὸν πλοῦτο πού ὑπάρχει σ' αὐτήν; 'Αλλὰ γιατί μιλῶ γιὰ χρόνους καὶ ὀνόματα καὶ ἐπιγραφές; Μάθε πόσο ἀξίζει καὶ ἐνὸς μόνο στοιχείου ἢ προσθήκη, καὶ παῦσε νὰ περιφρονεῖς ὀλόκληρα ὀνόματα. 'Ο πατριάρχης μας 'Αβραάμ (γιατὶ σὲ μᾶς ταίριαζε αὐτὸς περισσότερο, παρὰ τοὺς 'Ιουδαίους), στήν ἀρχὴ ὀνομαζόταν "Αβραμ, πού μεταφραζόμενο σημαίνει περάτης· στὴ συνέχεια μετονομάσθηκε σὲ 'Αβραάμ καὶ ἔγινε πατέρας ὄλων τῶν ἐθνῶν, καὶ ἡ προσθήκη ἐνὸς στοιχείου ἔδωσε τόση ἐξουσία στὸν δίκαιο⁶. Γιατὶ, ὅπως οἱ βασιλεῖς στοὺς ὑπάρχους τους δίνουν δέλτους⁷, ὡς σύμβολο τῆς ἐξουσίας, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς τότε ἔδωσε τὸ στοιχεῖο σ' ἐκείνον τὸν δίκαιο, ὡς σύμβολο τῆς ἐκτίμησής του.

3. 'Αλλὰ γιὰ τὰ ὀνόματα θὰ σᾶς μιλήσω ἄλλοτε· εἶναι ἀνάγκη ὁμως νὰ σᾶς πῶ πόσο εἶναι τὸ κέρδος τῶν χρόνων ὅταν τοὺς γνωρίζουμε, καὶ πόση ἢ ζημία ὅταν τοὺς ἀγνοοῦμε. Καὶ πρῶτα πρῶτα θὰ σᾶς τὸ ἀποδειξῶ μὲ τὰ κοσμικὰ πράγματα. Οἱ διαθῆκες καὶ τὰ ἔγγραφα τῶν γάμων καὶ τῶν ὀφειλῶν καὶ τῶν ἄλλων συμβολαίων, ἐὰν δὲν ἔχουν

κερί, πάνω στοὺς ὁποίους ἔγραφαν. Οἱ αὐτοκράτορικοὶ δέλτοι ἦταν μνημειώδεις καὶ εἶναι γνωστοὶ ὡς δίπτυχα ἢ τρίπτυχα.

τοὺς χρόνους ἄνωθεν ἔχη προγεγραμμένους, πάσης ἔρημα τῆς οἰκειίας ἐστὶ δυνάμεως. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἐν ἐκείνοις τὸ ἰσχυρόν, τοῦτο τὰς ἀμφοσβητήσεις ἀναιρεῖ, τοῦτο δικαστηρίων ἀπαλλάττει καὶ τοὺς ἐχθροὺς φίλους ποιεῖ. Διὰ τοῦτο οἱ ταῦτα γράφοντες, ὡσπερ λύχνον ἐπὶ λυχνίας, οὕτως ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν γραμμάτων προτυποῦσι τὴν ὑπατείαν, ἵνα πᾶσι τοῖς κάτω φαίγη. Κἂν ταῦτα ἀνέλης, ἀνεῖλες τὸ φῶς, καὶ πάντα σκότους καὶ πολλῆς ἐνέπλησας ταραχῆς. Διὰ τοῦτο πᾶσα δόσις καὶ λῆψις, κἂν πρὸς φίλους, κἂν πρὸς ἐχθροὺς, κἂν πρὸς οἰκέτας, κἂν πρὸς ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους γίγνηται, ταύτης δεῖται τῆς ἀσφαλείας, καὶ πανταχοῦ καὶ μῆνας καὶ ἑνιαυτοὺς καὶ ἡμέρας κάτωθεν παραγράφομεν. Εἰ οὖν ἐπὶ τῶν βιωτικῶν τοσαύτη τοῦ πράγματος ἡ ἰσχύς, ἐπὶ τῶν πνευματικῶν πολλῶ μείζων καὶ χρησιμωτέρα. Τὰς γὰρ προφητείας τοῦτο δείκνυσι προφητείας. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τί ποτέ ἐστι προφητεία, ἀλλ' ἢ τῶν μελλόντων πραγμάτων προαναφώνησις. Ὁ τοίνυν τοὺς καιροὺς ἀγνοῶν τῶν εἰρημένων πραγμάτων ἢ τῶν ἐκβάτων, πῶς δυνήσεται δεῖξαι τῷ φιλονεικοῦντι τὸ τῆς προφητείας ἀξίωμα; Ἐντεῦθεν ἡμῖν καὶ οἱ πρὸς Ἑλληνας ἀγῶνες καὶ νῆκαι, ὅταν πρεσβύτερα ἀποφαίνωμεν τὰ ἡμέτερα τῶν παρ' ἐκείνοις· ἐντεῦθεν ἡμῖν καὶ πρὸς Ἰουδαίους ἀποδείξεις περὶ τῆς ἀληθείας εἰσὶ πρὸς Ἰουδαίους τοὺς ἀθλίους καὶ ταλαιπώρους, οἱ διὰ τὴν τῶν χρόνων ἄγνοιαν τὸ μέγιστον σφάλμα ἐσφάλησαν. Εἰ γὰρ ἤκουσαν τοῦ πατριάρχου λέγοντος, «οὐκ ἐκλείπει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἠγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται», καὶ εἰ παρετήρησαν μετ' ἀκριβείας τοὺς τῆς παρουσίας καιροὺς, οὐκ ἔμελλον, ἐκπεσόντες τοῦ Χριστοῦ, τῷ Ἀντιχρίστῳ περιπίπτειν· καθάπερ οὖν καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ὁ Χριστὸς τοῦτο αἰνιττόμενος εἶπεν, ὅτι «ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε». Εἶδες πόσον παράπτωμα ἀπὸ τῆς τῶν χρόνων γέγονεν ἀγνοίας;

Μὴ τοίνυν ἀμελήσης ὠφελείας τοσαύτης. Καθάπερ γὰρ ὄροι καὶ 30 στήλαι ἐν τοῖς ἀγροῖς τὰς ἀρούρας οὐκ ἐῷσι συγχεῖσθαι, οὕτως οἱ χρόνοι καὶ οἱ καιροὶ τὰ πράγματα οὐκ ἐῷσιν ἀλλήλοις συμπίπτειν, ἀλλὰ διείργοντες ἀπ' ἀλλήλων αὐτὰ καὶ κατὰ τὴν προσήκουσαν ἕκαστα διατιθέντες τάξιν, πολλῆς ἀπαλλάττουσιν ἡμᾶς ταραχῆς. Ἄξιον τοίνυν εἶ-

8. Γεν. 49,10.

9. Ἰω. 5,43.

στην ἀρχὴ γραμμένα τὰ ἔτη τῆς ὑπατείας, δὲν ἔχουν καμμιά ἰσχύ. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι γιὰ ἐκεῖνα ἢ δύναμή τους, αὐτὸ ἀναιρεῖ τὶς ἀμφισβητήσεις, αὐτὸ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰ δικαστήρια καὶ κάνει τοὺς ἐχθροὺς φίλους. Γι' αὐτὸ ἐκεῖνοι ποὺ τὰ γράφουν, σὰν λυχνάρι πάνω στὸ λυχνοστάτη, σημειώνουν στὴν προμετωπίδα τῶν ἐγγράφων τὴν ὑπατεία, γιὰ νὰ φωτίζει σ' ὅλα τὰ κάτω ἀπ' αὐτήν. Καὶ ἂν καταργήσεις αὐτά, εἶναι σὰν νὰ καταργεῖς τὸ φῶς, ὅποτε γεμίζεις τὰ πάντα μὲ σκοτάδι καὶ μεγάλη ἀναταραχὴ. Γι' αὐτὸ κάθε δοσοληψία, εἴτε γίνεται μὲ φίλους, εἴτε μὲ ἐχθροὺς, εἴτε μὲ ὑπηρέτες, εἴτε μὲ ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους, χρειάζεται αὐτὴ τὴν ἐξασφάλιση, καὶ παντοῦ σημειώνουμε ἀπὸ κάτω τοὺς μῆνες καὶ τὰ ἔτη καὶ τὶς μέρες. Ἐὰν λοιπὸν στὰ κοσμικὰ πράγματα εἶναι τόση ἡ δύναμη τοῦ πράγματος αὐτοῦ, εἶναι πολὺ μεγαλύτερη καὶ χρησιμότερη στὰ πνευματικά. Γιατὶ αὐτὸ ἀποδεικνύει τὶς προφητεῖες, ὅτι εἶναι προφητεῖες. Ἡ προφητεία δηλαδὴ δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρὰ προαναγγελία πραγμάτων ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν. Ἐπομένως ἐκεῖνος ποὺ ἀγνοεῖ τοὺς χρόνους τῶν γεγονότων ποὺ ἔχουν λεχθεῖ ἢ ἔχουν συμβεῖ, πῶς θὰ μπορέσει νὰ ἀποδείξει, σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀμφιβάλλει, τὴν ἀξία τῆς προφητείας; Ἀπὸ ἐδῶ προέρχονται καὶ οἱ ἀγῶνες καὶ οἱ νίκες μας μὲ τοὺς ἐθνικούς, ὅταν ἰσχυριζόμαστε ὅτι τὰ δικά μας εἶναι παλιότερα ἀπὸ τὰ δικά τους· ἀπὸ ἐδῶ εἶναι καὶ οἱ ἀποδείξεις μας πρὸς τοὺς Ἰουδαίους γιὰ τὴν ἀλήθεια· πρὸς τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ἄθλιους καὶ ταλαίπωρους, οἱ ὁποῖοι ἐξαιτίας τῆς ἄγνοιας τῶν χρόνων ἔκαναν τὸ μεγάλο σφάλμα. Γιατί, ἂν ἄκουαν τὸν πατριάρχη ποὺ λέει, «δὲ θὰ ἐκλείψει ἄρχοντας ἀπὸ τῆ φυλῆ τοῦ Ἰούδα, οὔτε ἀρχηγὸς ἀπὸ τῆ γενιά του, μέχρι νὰ ἐκπληρωθοῦν αὐτὰ ποὺ πρόκειται νὰ γίνουν»⁸, καὶ ἂν παρατηροῦσαν μὲ ἀκρίβεια τὰ χρόνια τῆς παρουσίας, δὲν θὰ εἶχαν ἐκπέσει ἀπὸ τὸ Χριστὸ καὶ δὲν θὰ ἔπεφταν στὸν Ἀντίχριστο. Ὅπως βέβαια τοὺς τὸ εἶπε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς μὲ ὑπαινιγμὸ, λέγοντας· «ἐγὼ ἦρθα ἐξ ὀνόματος τοῦ Πατέρα μου καὶ δὲν μὲ δεχθήκατε, ἐὰν ἔρθει ἄλλος στὸ ὄνομα τὸ δικό μου, ἐκεῖνον θὰ τὸν δεχθεῖτε»⁹. Εἶδες πόσο μεγάλο παράπτωμα προῆλθε ἀπὸ τὴν ἄγνοια τῶν χρόνων;

Μὴ ἀμελήσεις λοιπὸν αὐτὴν τὴν τόσο μεγάλη ὠφέλεια. Γιατί, ὅπως τὰ σύνορα καὶ οἱ στήλες στοὺς ἀγροὺς δὲν ἀφήνουν τὰ χωράφια νὰ συγχέονται, ἔτσι καὶ οἱ χρόνοι καὶ οἱ καιροὶ δὲν ἀφήνουν τὰ γεγονότα νὰ συμπίπτουν μεταξύ τους, ἀλλὰ διαχωρίζοντάς τα μεταξύ τους καὶ τοποθετώντας τὸ καθένα στὴ σειρὰ ποὺ τοῦ ταιριάζει, μᾶς ἀπαλλάσσουν ἀπὸ πολλὴ φασαρία. Ἀξίζει ἐπομένως νὰ σᾶς πῶ ποιὸς ἦταν

πεῖν πρὸς ὑμᾶς, τίς ἦν οὗτος ὁ Ὁζίας, καὶ πότε ἐβασίλευσε, καὶ τίνων ἐβασίλευσε, καὶ πόσος αὐτῷ γέγονεν ὁ τῆς ἀρχῆς χρόνος, καὶ πῶς τὸν βίον κατέλυσε· μᾶλλον δὲ ἄξιον σιγῆσαι λοιπόν. Ἄνάγκη γὰρ εἰς ἄπειρον πέλαγος ἱστοριῶν ἀφιέναι τὸν λόγον. Τοὺς δὲ τοιοῦτον μέλλοντας πορεύεσθαι πέλαγος, οὐ κεκμηκότων τῶν πλωτήρων, ἀλλ' ἀκμαζόντων ἄπτεσθαι χρή τῆς ὁδοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ λιμένες καὶ νῆσοι πανταχοῦ τῆς θαλάσσης εἰσὶ πεφυτευμένοι, ἵνα καὶ κυβερνήτης καὶ ναύτης διαναπαύηται, ὁ μὲν τὴν κόπην ἀποτιθέμενος, ὁ δὲ τῶν οἰάκων ἐξανιστάμενος· διὰ τοῦτο καὶ πανδοχεῖα καὶ καταγῶγια πανταχοῦ τῶν ὁδῶν ἐπινε-
10 νόηται, ἵνα καὶ ὑποζύγια καὶ ὁδοιπόροι τῶν πόνων λήγῃσι. Διὰ τοῦτο καὶ τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας καιρὸς σιωπῆς ὄρισταί, ἵνα μῆτε ἐαυτοὺς κατατρίβωμεν τῷ πλήθει τῶν λεγομένων, μῆτε ὑμᾶς ἀποκαίωμεν. Καὶ τούτους οἶδε τοὺς καιροὺς καὶ Σολομών, οὕτω λέγων· «καιρὸς τοῦ σιγῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ λαλῆσαι».

15 Γενέσθω οὖν ἡμῖν καιρὸς τοῦ σιγῆσαι, ἵνα γένηται καιρὸς τῷ διδασκάλῳ τοῦ λαλῆσαι. Τὰ μὲν γὰρ ἡμέτερα ἔοικεν οἴνω προσφάτως τῶν ὑποληνίων ἐξαντληθέντι, τὰ δὲ τούτου προσέοικεν οἴνῳ πεπαλαιωμένῳ καὶ γεγηρακότι, πολλὴν παρέχοντι καὶ τὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν ἰσχὺν τοῖς δεομένοις· καὶ τὸ τοῦ Εὐαγγελίου ἐκεῖνο γέγονε σήμερον·
20 μετὰ τὸν ἐλάττονα γὰρ οἶνον ὁ βελτίων εἰσκομίζεται. Καὶ καθάπερ ἐκεῖνον οὐκ ἄμπελος ἔτεκε τότε, ἀλλ' ἡ δύναμις ἐποίησε τοῦ Χριστοῦ, οὕτω καὶ τούτου τὸν λόγον οὐκ ἀνθρωπίνῃ προχέει διάνοια, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις. Ἐπεὶ οὖν δαψιλῆ καὶ πνευματικὰ τὰνάματα, μετὰ σπουδῆς ὑποδεξώμεθα, μετ' ἀσφαλείας τηρήσωμεν, ἵνα, τούτοις ἀρδόμενοι διηνεκῶς, ὄριμον φέρωμεν τὸν καρπὸν τῷ ταῦτα χαρισισμένῳ Θεῷ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα καὶ τιμὴ σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
'Αμήν.

10. Ἐκκλ. 3,7.

11. Ἄγγεῖα ποῦ ἦταν κάτω ἀπὸ τὸν ληνό (πατητήρι).

αὐτὸς ὁ Ὅζις καὶ πότε ἐβασίλευε καὶ σὲ ποιούς ἐβασίλευε, καὶ πόσο χρόνο ἔμεινε στὴν ἐξουσία καὶ πῶς τελείωσε τὴ ζωὴ του. Θὰ ἦταν καλύτερο μᾶλλον νὰ σιωπήσω. Γιατὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ὀδηγήσω τὸ λόγο σὲ ἄπειρο πέλαγος ἱστοριῶν. Ἐκεῖνοι ὅμως πού πρόκειται νὰ διασχίσουν ἓνα τέτοιο πέλαγος, πρέπει νὰ ξεκινήσουν τὸ δρόμο ὄχι μὲ ἀποκαμωμένους ναῦτες, ἀλλὰ μὲ ἀκμαίους. Γι' αὐτὸ παντοῦ στὴ θάλασσα εἶναι ἐγκατασπαρμένα καὶ λιμάνια καὶ νησιά, γιὰ νὰ ἀναπαύεται καὶ ὁ κυβερνήτης καὶ ὁ ναύτης, ὁ ἓνας ἀφήνοντας τὸ κουπι καὶ ὁ ἄλλος ἐγειρόμενος ἀπὸ τὸ τιμόνι. Γι' αὐτὸ ἔχουν ἐπινοηθεῖ καὶ πανδοχεῖα καὶ καταλύματα παντοῦ στοὺς δρόμους, γιὰ νὰ ξεκουράζονται καὶ τὰ ὑποζύγια καὶ οἱ ὀδοιπόροι ἀπὸ τοὺς κόπους. Γι' αὐτὸ καὶ στὸ λόγο τῆς διδασκαλίας ὀρίστηκε καιρὸς σιωπῆς, ὥστε οὔτε τοὺς ἑαυτοὺς μας νὰ κουράζουμε λέγοντας πολλά, οὔτε καὶ σᾶς νὰ σᾶς καταπονοῦμε. Αὐτοὺς τοὺς καιροὺς τοὺς γνώριζε καὶ ὁ Σολομών πού ἔλεγε· «ὑπάρχει καιρὸς πού πρέπει νὰ σιωποῦμε καὶ καιρὸς πού πρέπει νὰ μιᾶμε»¹⁰.

Ἄς ὑπάρξει λοιπὸν σὲ μᾶς καιρὸς σιωπῆς, γιὰ νὰ βρεῖ ὁ δάσκαλος καιρὸ νὰ μιλήσει. Γιατὶ τὰ δικά μας μοιάζουν μὲ κρασί, πού πρόσφατα ἀντλήθηκε ἀπὸ τὰ ὑπολήνια¹¹, ἐνῶ τὰ δικά του (τοῦ δακάλου) μοιάζουν μὲ κρασί παλιὸ καὶ γηρασμένο, τὸ ὁποῖο προσφέρει πολλὴ ὠφέλεια καὶ δύναμη σ' αὐτοὺς πού ἔχουν ἀνάγκη. Σήμερα λοιπὸν ἐφαρμόσθηκε ἐκεῖνο πού λέει τὸ Εὐαγγέλιο, ὅτι μετὰ τὸ κατώτερο κρασί προσφέρεται τὸ καλύτερο. Καὶ ὅπως ἐκεῖνο τότε τὸ κρασί δὲν τὸ γέννησε ἀμπέλι, ἀλλὰ τὸ ἔκανε ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι καὶ τὸν λόγο αὐτοῦ τοῦ κρασιοῦ δὲν τὸν κερνάει ἀνθρώπινη διάνοια, ἀλλὰ ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ νάματα εἶναι ἄφθονα καὶ πνευματικά, ἄς τὰ δεχθοῦμε μὲ προθυμία, ἄς τὰ κρατήσουμε μὲ ἀσφάλεια, ὥστε, ποτιζόμενοι μὲ αὐτὰ παντοτινά, νὰ ἀποδώσουμε καρπὸ ὄριμο στὸ Θεὸ πού μᾶς τὰ χάρισε, στὸν ὁποῖο πρέπει κάθε δόξα καὶ τιμὴ, μαζὶ μὲ τὸν μονογενηὴ Υἱὸ του καὶ τὸ πανάγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΤΩΝ ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΩΝ ΤΗΝ ΛΕΓΟΥΣΑΝ

· «Υψώθη ἡ καρδία Ὁζίου»· καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ ὅτι χρὴ
μὴ θαρρεῖν τὸν ἐνάρτεον· καὶ ὅσον κακὸν ἡ ἀπόνοια.

α'. Εὐλογητὸς ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας ἐβλάστησαν
μάρτυρες, κατηξιώθημεν καὶ ἡμεῖς ἀνθρώπους ἰδεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ
σφαττομένους, ἀνθρώπους αἷμα στάζοντας ἅγιον, τὴν Ἐκκλησίαν
ἅπασαν ἄρδον, αἷμα στάζοντας, δαίμοσι μὲν φοβερόν, ἀγγέλοις δὲ πο-
5 θειόν, ἡμῖν δὲ σωτήριον. Κατηξιώθημεν ἰδεῖν ἀνθρώπους ὑπὲρ εὐσε-
βείας πολεμοῦντας, νικῶντας, ἐστεφανωμένους. Οὐκ ἰδεῖν δὲ κατηξιώ-
θημεν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ σώματα τῶν ἀθλητῶν δέξασθαι, καὶ
παρ' ἑαυτοῖς τοὺς στεφανίτας ἔχομεν νῦν. Ἀλλὰ τὸν μὲν περὶ τῶν μαρ-
τύρων λόγον ἀφήσομεν νῦν τῷ τῶν μαρτύρων ζηλωτῇ, τῷ κοινῷ διδα-
10 σκάλῳ, αὐτοὶ δὲ τὸ κατὰ τὸν Ὁζίαν πρὸς ὑμᾶς ἐροῦμεν νῦν, παλαιὸν
καταβάλλοντες χρέος, καὶ χρονίους ὠδῖνας ἀκροάσεως λύοντες. Ὡδί-
νει γὰρ ἕκαστος ὑμῶν, εὖ οἶδ' ὅτι, τῆς ἱστορίας ἀκοῦσαι ἐκείνης καὶ τὴν
ὠδίνα ταύτην ἡμεῖς παρετείναμεν, οὐ τὴν ὀδύνην ὑμῖν ἐπιτεῖναι βουλό-
μενοι, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐξῆσαι σπουδάζοντες, ὥστε ἡδίστην ὑμῖν
15 φανῆναι τὴν ἡμετέραν ἐστίασιν. Οἱ μὲν γὰρ εὐποροὶ τῶν ἐστιατόρων,
ἐὰν ἐμπεπλησμένους λάβωσι τοὺς δαιτυμόνας, δύναιτ' ἂν τῇ πολυτε-
λείᾳ τῶν παρασκευασθέντων διεγείραι τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῖς, τὴν δὲ
τῶν πενήτων τράπεζαν οὐδὲν οὕτω ποιεῖ φαίνεσθαι λαμπράν, ὡς τὸ
πεινῶντας ἀπαντῆσαι τοὺς μέλλοντας μετέχειν αὐτῆς.

20 Τίς οὖν ἐστὶν Ὁζίας, καὶ τίνων ἀπόγονος, καὶ τίνων βασιλεύς, καὶ
πόσον ἐβασίλευσε χρόνον, καὶ τί μὲν κατώρθωσε, τίς δὲ διήμαρτε, πῶς
δὲ τὸν βίον κατέλυσεν; Ἄπαντα ταῦτα πρὸς ὑμᾶς ἐροῦμεν νῦν, μᾶλλον
δὲ ὅσα δυνατὸν εἰπεῖν, ὥστε μὴ τῷ πλήθει καταχῶσαι τὴν μνήμην
ὑμῶν, ὃ γίνεται καὶ ἐπὶ τοῦ λυχνιαίου πυρός. Ἄν μὲν γὰρ ἐκεῖ κατὰ μι-
κρὸν ἐπιστάξης τῇ θρυαλλίδι τὸ ἔλαιον, ἱκανὴν ἔδωκας τῷ πυρὶ τὴν

1. Πρόκειται γιὰ χωρίο τοῦ δευτέρου βιβλίου τῶν Παραλειπομένων (26, 16).

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

ΣΤΟ ΠΡΩΤΟ¹ ΒΙΒΑΙΟ ΤΩΝ ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΩΝ ΠΟΥ ΛΕΓΕΙ

«Υπερφανεύθηκε ἡ καρδιά τοῦ Ὁζία». Ἐπίσης γιὰ τὴν ταπεινοφροσύνη, γιὰ τὸ ὅτι πρέπει νὰ μὴ παίρνει θάρρος ὁ ἐνάρετος, καὶ πόσο κακὸ εἶναι ὁ ἐγωϊσμός.

1. Εὐλογητὸς ὁ Θεός, γιὰτὶ καὶ στὴ δική μας γενιὰ βλάστησαν μάρτυρες, ἀξιοθήκαμε κι ἐμεῖς νὰ δοῦμε ἀνθρώπους νὰ σφάζονται γιὰ τὸ Χριστό, ἀνθρώπους νὰ στάζουν αἷμα ἅγιο, ποὺ δροσίζει ὀλόκληρη τὴν Ἐκκλησία, νὰ στάζουν αἷμα, τὸ ὁποῖο εἶναι γιὰ τοὺς δαίμονες φοβερό, ἐνῶ γιὰ τοὺς ἀγγέλους περιπόθητο, καὶ γιὰ μᾶς σωτήριο. Ἀξιοθήκαμε νὰ δοῦμε ἀνθρώπους νὰ πολεμοῦν γιὰ τὴν εὐσέβεια, νὰ νικοῦν, νὰ εἶναι στεφανωμένοι. Καὶ δὲν ἀξιοθήκαμε μόνο νὰ δοῦμε, ἀλλὰ καὶ νὰ δεχθοῦμε τὰ ἴδια τὰ σώματα τῶν ἀθλητῶν καὶ τώρα ἔχουμε μαζί μας τοὺς στεφανωμένους. Ἀλλὰ τὸν λόγο γιὰ τοὺς μάρτυρες ἄς τὸν ἀφήσουμε τώρα στὸν ζηλωτὴ τῶν μαρτύρων καὶ κοινὸ δάσκαλο, ἐγὼ θὰ σᾶς πῶ στὴ συνέχεια τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ὁζία, ἐξοφλώντας παλιὸ χρέος μου καὶ τερματίζοντας χρόνια ἀγωνία. Γιὰτὶ γνωρίζω καλὰ ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς ἀγωνιᾷ πολὺ νὰ ἀκούσει ἐκείνη τὴν ἱστορία, καὶ τὴν ἀγωνία αὐτὴ τὴν παρέτεινα ἐγὼ, ὀχιθέλοντας ν' αὐξήσω τὴ λύπη σας, ἀλλὰ ἐπιδιώκοντας νὰ αὐξήσω τὴν ἐπιθυμία σας, γιὰ νὰ σᾶς φανεῖ εὐχάριστο τὸ φαγητό μας. Γιὰτὶ οἱ πλούσιοι ἐστιάτορες, ἐὰν δεχθοῦν χορτάτους τοὺς προσκεκλημένους, μποροῦν μὲ τὴν πολυτέλεια αὐτῶν ποὺ ἐτοίμασαν νὰ διεγείρουν τὴν ὄρεξή τους, τὸ τραπέζι ὁμως τῶν φτωχῶν τίποτα δὲν τὸ κάνει νὰ φαίνεται τόσο πολὺ λαμπρό, ὅσο τὸ νὰ δεχθοῦν πεινασμένους αὐτοὺς ποὺ πρόκειται νὰ καθίσουν σ' αὐτό.

Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ὁ Ὁζίας καὶ ἀπόγονος τίνων καὶ ποιῶν ἦταν βασιλιάς καὶ πόσο χρόνο βασίλευσε καὶ τί ἔργα ἔκανε, σὲ τί ἔσφαλε καὶ πῶς τελείωσε τὴ ζωὴ του; Ὅλα αὐτὰ θὰ σᾶς τὰ πῶ τώρα, ἢ μᾶλλον ὅσα εἶναι δυνατὸ νὰ πῶ, γιὰ νὰ μὴ κατακλύσω μὲ τὰ πολλὰ τὴ μνήμη σας, πρᾶγμα ποὺ γίνεται καὶ μὲ τὴ φωτιά τοῦ λυχνarioῦ. Γιὰτὶ, ἂν ἐκεῖ στάξεις μὲ μικρὲς δόσεις τὸ λάδι στὴ φλόγα, δίνεις ἀρκετὴ τροφή στὴ

τροφὴν, ἂν δὲ ἀθρόον καταχέης, καὶ τὴν οὖσαν φλόγα κατέσβεσας. Οὗτος τοίνυν ὁ Ὀζίας ἀπόγονος μὲν ἦν τοῦ Δαυῖδ, βασιλεὺς δὲ τῶν Ἰουδαίων· ἐβασίλευσε δὲ δύο καὶ πενήκοντα ἔτη· καὶ τὰ πρῶτα εὐδόκιμος ὢν, ὕστερον εἰς ἁμαρτίαν κατέπεσε. Μείζονα γὰρ τῆς οἰκειάς φρονήσας 5 ἀζίας, ἐπεπήδησε τῇ τῆς ἱερωσύνης ἀρχῇ.

Τοσοῦτόν ἐστι ἀπόνοια κακόν· καὶ γὰρ ἑαυτόν τινα ἕκαστον ἀγνοεῖν ἀναπείθει καὶ μετὰ πολλοὺς πόνους ἅπαντα κενοὶ τῆς ἀρετῆς τὸν θησαυρόν. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα κακὰ ραθυμούντων ἡμῶν περιγίνεσθαι πέφυκεν, αὕτη δὲ κατορθοῦσιν ἡμῖν ἐπιφέρεται. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀπό-
10 νοϊαν τίκτειν εἴωθεν, ὡς συνειδὸς ἀγαθόν, εἰ μὴ προσέχωμεν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς εἰδώς, ὅτι μετὰ τὰ κατορθώματα ἐπεισέρχεται τοῦτο τὸ πάθος ἡμῖν, τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν· «ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε, ὅτι Ἄχρειοι δοῦλοι ἐσμεν». Ὅταν γὰρ μέλλῃ ἐπεισιεῖναι τὸ θηρίον ὑμῖν, τότε διὰ τῶν ρημάτων τούτων, φησὶν, ἀποκλείετε τὰς θύρας
15 αὐτῶ. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅταν πάντα ποιήσητε, ἀχρεῖοι ἐστε, ἀλλ' «ὕμεις λέγετε, ὅτι Ἄχρειοι ἐσμεν». Εἶπέ, μὴ φοβηθῆς, οὐκ ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς σῆς φέρω τὴν ψῆφον ἐγώ. Ἄν γὰρ σὺ σαυτὸν εἶπης ἀχρεῖον, ἐγὼ σε ὡς χρήσιμον στεφανῶ. Οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ φησι· «λέγε σὺ πρῶτος τὰς ἀνομίας σου, ἵνα δικαιωθῆς». Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν δικαστηρίων
20 μετὰ τὴν κατηγορίαν καὶ ὁμολογίαν τῶν ἁμαρτημάτων θάνατος, ἐπὶ δὲ τοῦ θείου δικαστηρίου μετὰ τὴν κατηγορίαν στέφανος. Διὸ καὶ ὁ Σολομὼν ἔλεγε· «Μὴ δικαιοῦ σεαυτὸν ἐνώπιον Κυρίου».

Ἄλλ' οὐδενὸς τούτων ἤκουσεν ὁ Ὀζίας, ἀλλ' ἐπεισηλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ θυμιᾶν ἐβούλετο, καὶ τοῦ ἱερέως κωλύοντος οὐκ ἠνείχετο. Τί
25 οὖν ὁ Θεός; Ἐπαφῆκεν αὐτῶ λέπραν κατὰ τοῦ μετώπου, τὴν ἀναίσχυντον κολάζων ὄψιν, καὶ παιδεύων αὐτόν, ὅτι θεῖόν ἐστι τὸ δικαστήριον καὶ οὐ πρὸς ἀνθρώπους ὁ πόλεμος ἦν. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν Ὀζίαν ταῦτα. Φέρε δὴ καὶ ἄνωθεν τὴν ἱστορίαν αὐτὴν ἐπέλθωμεν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς προλαβὼν ἐν βραχεῖ διηγησάμην ὑμῖν τὰ συμβεβηκότα πάν-
30 τα, ἵν', ὅταν ἀκούητε τῆς Γραφῆς ταῦτα ἀπαγγελλούσης, παρακολουθήτε μετὰ ἀκριβείας αὐτοῖς. Ἄλλὰ προσέχετε. «Καὶ ἐποίησε», φησὶν, «Ὀζίας τὸ εὐθὲς ἐνώπιον Κυρίου». Μεγάλην αὐτοῦ διὰ τούτων ἔμαρ-

2. Λουκᾶ 17,10.

3. Ἦσ. 43,26.

φωτιά, ἂν ὁμως τὸ χύσεις μὲ μιᾶς, σβήνεις καὶ τὴ φλόγα ποὺ ὑπάρχει. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Ὁζίας ἦταν ἀπόγονος τοῦ Δαβίδ καὶ βασιλιάς τῶν Ἰουδαίων· ἐβασίλευσε πενήντα δύο χρόνια, καὶ ἐνῶ στὰ πρῶτα χρόνια εἶχε καλὴ φήμη, ὕστερα ἔπεσε σὲ ἁμαρτία. Γιατί, πιστεύοντας ὅτι ἔχει μεγαλύτερη ἀξία ἀπὸ αὐτὴν ποὺ εἶχε, ἀνέλαβε καὶ ἐξουσία ἱερατικὴ.

Τόσο μεγάλο κακὸ εἶναι ὁ ἐγωϊσμός· γιατί μεταπίθεται τὸν καθένα νὰ ἀγνοήσει τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ σκορπίσει ὄλο τὸ θησαυρὸ ποὺ ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς κόπους ἀπέκτησε. Καὶ τὰ ἄλλα βέβαια ἐλαττώματα εἶναι φυσικὸ νὰ μᾶς κυριεύουν ὅταν εἴμαστε ράθυμοι, ἐνῶ αὐτὸς φυτρώνει ὅταν προκόβουμε. Γιατί τίποτα συνήθως δὲν γεννᾷ ἐγωϊσμό τόσο, ὅσο ἡ ἀγαθὴ συνειδηση, ἐὰν δὲν προσέχουμε. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστός, γνωρίζοντας ὅτι μετὰ τὶς ἀρετὲς ἔρχεται στὸ νοῦ μας αὐτὸ τὸ πάθος, ἔλεγε στοὺς μαθητές· «ὅταν τὰ κάνετε ὅλα, νὰ λέτε, Εἴμαστε δοῦλοι ἄχρηστοι»². Ὅταν δηλαδὴ πρόκειται νὰ μπεῖ μέσα σας τὸ θηρίο, τότε μὲ τὰ λόγια αὐτά, λέει, νὰ τοῦ κλείνετε τὶς πόρτες. Καὶ δὲν εἶπε, ὅταν τὰ κάνετε ὅλα, εἴστε ἄχρηστοι, ἀλλὰ «σεῖς νὰ λέτε, Εἴμαστε ἄχρηστοι». Πές, μὴ φοβηθεῖς, δὲν ἀποφασίζω ἐγὼ ἀπὸ τὴ δική σου κρίση. Γιατί, ἐὰν ἐσὺ πεῖς τὸν ἑαυτό σου ἄχρηστο, ἐγὼ σὲ στεφανώνω ὡς χρήσιμο. Ἔτσι καὶ ἀλλοῦ λέει· «νὰ λὲς ἐσὺ πρῶτος τὶς ἁμαρτίες σου, γὰ νὰ δικαιωθεῖς»³. Στὰ κοσμικὰ δηλαδὴ δικαστήρια μετὰ τὴν κατηγορία καὶ τὴν ὁμολογία τῶν ἁμαρτημάτων ἀκολουθεῖ ὁ θάνατος, στὸ θεῖο δικαστήριον ὁμως μετὰ τὴν κατηγορία ἔρχεται τὸ στεφάνι. Γι' αὐτὸ κι ὁ Σολομὼν ἔλεγε· «νὰ μὴ δικαιώνεις τὸν ἑαυτό σου μπροστὰ στὸν Κύριον»⁴.

Ὁ Ὁζίας ὁμως δὲν ἄκουε κανέναν ἀπὸ αὐτοὺς, ἀλλὰ μῆκε ὀρμητικὰ στὸ ναὸ καὶ ἤθελε νὰ θυμιάσει καὶ δὲν ἀνέχθηκε τὸν ἱερέα ποὺ τὸν ἐμπόδιζε. Τί ἔκανε λοιπὸν ὁ Θεός; Τοῦ ἔστειλε λέπρα στὸ μέτωπο, τιμωρώντας τὸ ἀδιάντροπο πρόσωπό του, καὶ διδάσκοντάς τον ὅτι τὸ δικαστήριον εἶναι θεῖο καὶ ὅτι ὁ πόλεμος δὲν στρεφόταν ἐναντίον ἀνθρώπου. Τὰ σχετικὰ λοιπὸν μὲ τὸν Ὁζία εἶναι αὐτά. Ἐμπρὸς ὁμως νὰ ἐξετάσουμε τὴν ἱστορία αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἀρχή. Γιατί γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ πρόλαβα καὶ σᾶς διηγήθηκα ἐν συντομίᾳ ὅλα τὰ συμβάντα, ὥστε, ὅταν ἀκοῦτε τὴ Γραφή νὰ τὰ ἀπαγγέλλει, νὰ τὰ παρακολουθεῖτε μὲ προσοχή. Ἀλλὰ προσέχετε· «καὶ ἔκανε», λέει, «ὁ Ὁζίας τὸ ὀρθὸ ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»⁵. Μὲ αὐτὸ βεβαιώνει τὴ μεγάλη ἀρετὴ του. Γιατί δὲν ἔκα-

4. Ἐκκλ. 7,5.

5. Β' Παραλ. 26,4.

τύρησεν ἀρετὴν. Οὐ γὰρ τὸ εὐθὲς ἐποίει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον Κυρίου, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων, καθάπερ ἐκεῖνοι οἱ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις πρὸ τῆς ἐλεημοσύνης σαλπίζοντες, οἱ ἐν ταῖς νηστείαις τὰ πρόσωπα ἀφανίζοντες, οἱ τὰς εὐχὰς ἐν ταῖς ἀμφοδοῖς ποιούμενοι, ὧν τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον, ὅταν τοὺς μὲν πόνους ὑπομένωσι, τῆς δὲ ἀμοιβῆς ἀποστερῶνται ἀπάσης;

β'. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; ἐτέρῳ μέλλεις εὐθύνας διδόναι τῶν πεπραγμένων, καὶ ἕτερον μάρτυρα καλεῖς τῶν γινομένων; ἕτερον ἔχεις δικαστήν, καὶ ἕτερον καθίζεις θεατήν; Οὐχ ὄρας τοὺς ἠνιόχους, οἱ τῆς πόλεως ἀπάσης ἄνω καθημένης ἐν ταῖς τῶν ἵππων ἀμίλλαις, ἅπαν τοῦ σταδίου παρατρέχοντες τὸ μέρος, ἐκεῖ φιλονεικοῦσι τὰ τῶν ἀντιπάλων ἄρματα καταστρέφειν, ἔνθα ἂν ἴδωσι τὸν βασιλέα καθήμενον, καὶ τοσούτων ὄψεων ἓνα νομίζουσιν ἀξιοπιστότερον ὀφθαλμόν; Σὺ δὲ αὐτὸν τὸν τῶν ἀγγέλων αὐτῶν βασιλέα τοῖς σοῖς δρόμοις ἀγωνοθετοῦντα ὄρων, ἐκεῖνον ἀφείς, ἐπὶ τὰς τῶν ὁμοδοῦλων καταφεύγεις ὄψεις; Διὰ τοι τοῦτο μετὰ τὰς μυριάς πάλας ἀστεφάνωτος ἀναχωρεῖς, μετὰ τοὺς πολλοὺς ἰδρῶτας χωρὶς βραβείων ἀπέρχῃ πρὸς τὸν ἀγωνοθέτην; Ἄλλ' οὐκ Ὀζίας τοιοῦτος ἦν, ἀλλ' ἐνώπιον Κυρίου τὸ εὐθὲς ἐποίει.

Πῶς οὖν οὕτω μετὰ ἀκριβείας πολιτευόμενος ὑπεσκελίσθη καὶ κατέπεσε; Τοῦτο γὰρ κἀγὼ θαυμάζω καὶ διαπορῶ, μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν εἶη τοῦτο διαπορήσεως ἄξιον· ἄνθρωπος γὰρ ἦν, πρᾶγμα πρὸς ἀμαρτίαν εὐόλισθον καὶ πρὸς κακίαν ὀξύρροπον. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ χαλεπόν, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁδὸν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδεύειν ἐπετάγημεν ὑπὸ κρημνῶν ἐκατέρωθεν ἀπειλημμένην. Ὅταν οὖν καὶ προαιρέσεως εὐκολία καὶ ὁδοῦ δυσκολία συνέλθωσιν εἰς ταῦτόν, μὴ θαύμαζε λοιπὸν ὑπὲρ τῶν παραπτωμάτων. Καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς θεάτροις οἱ τὴν σχοῖνον τὴν κάτωθεν ἄνω τεταμένην ἀναβαίνειν καὶ καταβαίνειν μελετῶντες, ἂν μικρὸν παραβλέψωσι, παρατραπέντες κατενεχθήσονται εἰς τὴν ὀρχήστραν καὶ ἀπολοῦνται, οὕτω καὶ οἱ τὴν ὁδὸν ταύτην ὁδεύοντες, ἂν μικρὸν ραθυμῆσωσι, κατακρημνίζονται. Καὶ γὰρ ἐκείνης τῆς σχοίνου ἢ ὁδοῦ αὕτη καὶ στενωτέρα καὶ ὀρθίος καὶ προσάντης μᾶλλον ἐστὶ καὶ ὑψηλότερα πολλῶ· πρὸς γὰρ αὐτὸν ἄνω τελευτᾷ τὸν οὐρανόν, καὶ τότε ἡμῖν σφαλερώτερα ἐσται τὰ διαβήματα, ὅταν ἄνω καὶ πρὸς αὐτῇ γενώμεθα τῇ κορυφῇ· τοῖς γὰρ ἐφ' ὕψους ἐστῶσι πολλὸς ὁ τρόμος, καὶ μία μόνον ἀσφάλεια λείπεται, τὸ μὴ κατακῦψαι κάτω, μηδὲ εἰς γῆν ἰδεῖν.

6. Ματθ. 6,5-18. 7. Ματθ. 7,14.

8. Ὁ ἡμικυκλικὸς χώρος μπροστά στὴ σκηνὴ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου, ὅπου χό-

νε μόνο τὸ σωστό, ἀλλὰ καὶ μπροστὰ στὸν Κύριο, ὄχι γιὰ ἐπίδειξις στοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ πρὶν κάνουν ἐλεημοσύνη τὸ διασάλπιζαν στοὺς Ἰουδαίους, ἐκεῖνοι ποὺ παραμόρφωναν τὰ πρόσωπά τους στὶς νηστείες, ἐκεῖνοι ποὺ ἔκαναν τὶς προσευχές τους στὶς παρόδους⁶, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ ἄθλιο, ὅταν τοὺς κόπους βέβαια τοὺς ὑφίστανται, ἀλλὰ στεροῦνται κάθε ἀμοιβή:

2. Τί κάνεις, ἄνθρωπε; Σὲ ἄλλον θέλεις νὰ ἀποδώσεις εὐθύνες γιὰ ὅσα ἔγιναν καὶ ἄλλον καλεῖς μάρτυρα αὐτῶν ποὺ ἔγιναν; Ἄλλον ἔχεις δικαστὴ καὶ ἄλλον καθίζεις ἀκροατὴ; Δὲν βλέπεις τοὺς ἠνιόχους, οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ ὀλόκληρη ἡ πόλη κάθεται ἐπάνω κατὰ τοὺς ἵππικους ἀγῶνες, προσπερνώντας ὅλο τὸ χῶρο τοῦ σταδίου, ἐπιδιώκουν νὰ καταστρέφουν τὰ ἄρματα τῶν ἀντιπάλων τους ἐκεῖ ὅπου θὰ δοῦν νὰ κάθεται ὁ βασιλιάς καὶ ἀνάμεσα σὲ τόσα βλέμματα ἓνα θεωροῦν ἀξιώπιστο μάτι; Ἐνῶ ἐσύ, βλέποντας τὸ βασιλιά τῶν ἀγγέλων νὰ διευθύνει τοὺς δικούς σου ἀγῶνες δρόμου, ἀφήνοντας ἐκεῖνον, καταφεύγεις στὰ μάτια τῶν συνδούλων σου; Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς μετὰ ἀπὸ τοὺς μύριους ἀγῶνες πάλης ἀναχωρεῖς ἀστεφάνωτος, μετὰ ἀπὸ τόσο ἰδρώτα φεύγεις πρὸς τὸν ἀγωνοθέτη χωρὶς βραβεῖα. Ὁ Ὀζίας ὅμως δὲν ἦταν τέτοιος, ἀλλὰ ἔκανε τὸ σωστό ἐνώπιον τοῦ Κυρίου.

Πῶς λοιπὸν ἀφοῦ ζοῦσε μὲ τόση προσοχὴ ὑποσκελίθηκε καὶ ἔπεσε; Καὶ ἐγὼ αὐτὸ θαυμάζω καὶ ἀπορῶ, ἢ μᾶλλον αὐτὸ δὲν εἶναι ἄξιο ἀπορίας· γιατί ἦταν ἄνθρωπος, πρᾶγμα ὀλισθηρὸ στὴν ἁμαρτία καὶ μὲ ἰσχυρὴ ροπὴ στὸ κακό. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ δύσκολο, ἀλλὰ ὅτι ἔχουμε πᾶρει ἐντολὴ νὰ βαδίζουμε τὸν στενὸ καὶ ἀνηφορικὸ δρόμο, ὁ ὁποῖος περικλείεται ἀπὸ τὶς δύο πλευρές του μὲ γκρεμούς⁷. Ὅταν λοιπὸν ἡ εὐκολία τῆς προαιρέσεως καὶ ἡ δυσκολία τοῦ δρόμου συμπέσουν στὸ ἴδιο σημεῖο, τότε μὴν ἀπορεῖς γιὰ τὰ παραπτώματα. Γιατί, ὅπως στὰ θέατρα ἐκεῖνοι ποὺ βλέπουν τὸ σχοινὶ ἀπὸ κάτω νὰ ἀνεβαίνει ἐπάνω τεντωμένο καὶ νὰ κατεβαίνει, ἂν γιὰ λίγο τὸ παραβλέψουν, θὰ ἐκτραποῦν καὶ θὰ πέσουν στὴν ὀρχήστρα⁸ καὶ θὰ σκοτωθοῦν, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ποὺ βαδίζουν τὸ δρόμο αὐτό, ἐὰν γιὰ λίγο δεῖξουν ραθυμία, γκρεμίζονται. Γιατί ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ σχοινὶ ὁ δρόμος αὐτὸς εἶναι πιὸ στενὸς καὶ ἀνηφορικὸς καὶ ἀπόκρημος καὶ πολὺ πιὸ ψηλός· γιατί καταλήγει ἐπάνω στὸν ἴδιο τὸν οὐρανό, καὶ τότε μόνο εἶναι τὰ βήματά μας ἀφαλῆ, ὅταν φτάσουμε ἐπάνω στὴν ἴδια τὴν κορυφή. Γιατί σ' ἐκείνους ποὺ στέκονται ψηλὰ εἶναι πολὺς ὁ τρόμος καὶ μιὰ μόνο ἀσφάλεια τοὺς

Καὶ γὰρ χαλεπὸς ἐντεῦθεν ὁ σκοτόδινος γίνεται. Διὰ τοι τοῦτο συνεχῶς ἡμῖν ὁ Προφήτης ἐπιβοᾷ λέγων, «εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρης», ραθυμοῦσαν ἡμῶν τὴν ψυχὴν ἀναστελλῶν καὶ μέλλουσαν καταπίπτειν ἀνέχων καὶ διακρατῶν. Ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ οὐ πολλῆς δεόμεθα τῆς παρακλήσεως. Τί δῆποτε; Ὅτι πᾶς ἄνθρωπος, κἂν ἀπάντων νωθέστατος ᾦ, μέλλων ἄπτεισθαι πράγματος, πολλὴν ἐν τοῖς προοιμίοις ἐπιδείκνυται τὴν σπουδὴν καὶ τῆς προθυμίας ἀκμαζούσης καὶ τῆς δυνάμεως νεαρᾶς οὔσης ἔτι, ραδίως πρὸς τὸ προκειμένον ἐπιβαίνει· ὅταν δὲ τὸ πλεον τῆς ὁδοῦ προέλθωμεν καὶ μαρανθῇ τὰ τῆς προθυμίας ἡμῖν, τὰ δὲ τῆς δυνάμεως ἡμῶν λήξη, μέλλωμεν δὲ καταπίπτειν, τότε ἡμῖν ὁ προφήτης εὐκαίρως παρίσταται, καθάπερ βακτηρίαν τινὰ τὸ ἐπίφθεγμα τοῦτο ὀρέγων καὶ λέγων, «εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρης».

Καὶ γὰρ ὁ διάβολος τότε σφοδρότερον πνεῖ. Καὶ καθάπερ οἱ τὴν θάλατταν πλέοντες πειραταί, οὐχ ὅταν ἴδωσι ἐξίόντα τοῦ λιμένος τὰ πλοῖα, τότε ἐπιτίθενται (τί γὰρ αὐτοῖς ὄφελος κενὸν καταδῦσαι τὸ σκάφος;), ἀλλ' ὅταν ἐπάνη πλήρη τὸν φόρτον ἔχοντα, τότε πᾶσαν κινουσίμηχανήν, οὕτω καὶ ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος, ὅταν ἴδῃ πολλὰ συναγροχότας, νηστείαν, εὐχάς, ἐλεημοσύνην, σωφροσύνην, τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετὴν, ὅταν ἴδῃ γέμον ἡμῶν τὸ πλοῖον τῶν πολυτελεῶν τῆς εὐσεβείας λίθων, τότε προσβάλλει, πάντοθεν διορύττων τὸν θησαυρόν, ὥστε παρ' αὐτὰ τοῦ λιμένος τὰ στόματα καταδῦσαι τὸ σκάφος καὶ γυμνοὺς παραπέμψαι πρὸς ἐκεῖνον τὸν λιμένα λοιπόν. Διὰ τοῦτο ὁ προφήτης παραινεῖ πᾶσι λέγων, «εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρης». Καὶ γὰρ μετὰ τὴν τοιαύτην πτώσιν δυσανάκλητος πάλιν ἢ ἀνάστασις. «Ὁ γὰρ ἐλθὼν εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ». Καὶ τῷ μὲν ἐν ἀρχῇ πεσόντι συγγινώσκομεν ἅπαντες διὰ τὴν ἀπειρίαν, τὸν δὲ μετὰ πολλοὺς τοὺς δρόμους ὑποσκελισθέντα οὐκ ἂν τις ραδίως ἀξιώσει συγγνώμης ἢ ἀπολογίας· ραθυμίας γὰρ τότε τὸ πτώμα εἶναι δοκεῖ. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλοὶ οἱ σκανδαλιζόμενοι τοῖς τῶν τοιούτων πτώμασιν εἰσιν, ὥστε καὶ ταύτη πάλιν ἀσύγνωστον τὸ ἀμάρτημα γίνεται.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ἀκούωμεν τοῦ Προφήτου, καὶ εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρωμεν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ ἐβόα λέγων· «ἐὰν γένηται

9. Ψαλμ. 56,1.

10. Παρμ. 18,3.

ἀπομένει, νὰ μὴ σκύψουν κάτω καὶ νὰ μὴ κοιτάξουν στὴ γῆ. Γιατὶ ἀπὸ ἐδῶ προκαλεῖται φοβερὴ σκοτοδίνη. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ προφήτης μᾶς φωνάζει λέγοντας, «στὸ τέλος νὰ μὴ καταστραφεῖς»⁹, διεγείροντας τὴν ψυχὴ μας ὅταν ραθυμεῖ καὶ συγκρατώντας καὶ στηρίζοντάς τὴν ὅταν πρόκειται νὰ πέσει. Γιατὶ στὴν ἀρχὴ βέβαια δὲν χρειαζόμαστε πολλὴ ἐνίσχυση. Γιατὶ ὁμως; Ἐπειδὴ κάθε ἄνθρωπος, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι ὁ πιὸ νωθρὸς ἀπ' ὅλους, ὅταν ἀρχίζει κάποιο πρᾶγμα, δείχνει στὴν ἀρχὴ πολὺ ἐνδιαφέρον, καὶ ἐπειδὴ ἡ προθυμία του εἶναι ἔντονη καὶ ἡ δυνάμη του ἀκόμα νεανικὴ, προχωρεῖ εὐκόλα πρὸς τὸ σκοπὸ του. Ὅταν ὁμως διανύσουμε τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ δρόμου καὶ μαραθεῖ ἡ προθυμία μας καὶ ἐξαντληθεῖ ἡ δυνάμη μας καὶ κοντεύουμε νὰ πέσουμε, τότε στὴν κατάλληλὴ ὥρα ἐμφανίζεται ὁ προφήτης σὲ μᾶς προτείνοντάς μας σὰν ραβδὶ αὐτὸ τὸ χωρίο καὶ μᾶς λέει «μὴ καταστραφεῖς στὸ τέλος».

Πράγματι τότε ὁ διάβολος ἐπιτίθεται πιὸ ὀρμητικά. Καὶ ὅπως οἱ πειρατὲς ποὺ διαπλέουν τὴ θάλασσα δὲν ἐπιτίθενται στὰ πλοῖα ὅταν τὰ βλέπουν νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὸ λιμάνι (ποιοὶ τὸ ὄφελός τους νὰ βουλιάξουν τὸ σκάφος ἄδειο;), ἀλλ' ὅταν ἐπιστρέφουν κι ἔχουν πλήρη τὰ φορτία τους, τότε ἐφαρμόζουν κάθε τέχνασμα, ἔτσι καὶ ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμονας, ὅταν μᾶς δεῖ νὰ ἔχουμε συγκεντρώσει πολλὰ, νηστεία, προσευχές, ἐλεημοσύνη, σωφροσύνη, ὅλες τὶς ἄλλες ἀρετές, ὅταν δεῖ τὸ πλοῖο μας γεμάτο μὲ τὰ πολύτιμα πετράδια τῆς εὐσέβειας, τότε τὸ προσβάλλει, σκάβοντας ἀπὸ παντοῦ τὸ θησαυρὸ, ὥστε νὰ βουλιάξει τὸ σκάφος κοντὰ στὸ στόμιο τοῦ λιμανιοῦ καὶ νὰ μᾶς στείλει ἀπογυμνωμένους σ' ἐκεῖνο τὸ λιμάνι. Γι' αὐτὸ ὁ προφήτης προτρέπει ὅλους λέγοντας: «μὴ καταστραφεῖς στὸ τέλος». Μετὰ δηλαδὴ ἀπὸ αὐτὴ τὴν πτώση εἶναι δύσκολο νὰ ξανασηκωθοῦμε. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ φτάνει στὸ βάθος τῶν κακῶν, περιφρονεῖ τὰ πάντα»¹⁰. Καὶ ἐκεῖνον βέβαια ποὺ πέφτει στὴν ἀρχὴ τὸν συγχωροῦμε ὅλοι ἐξαιτίας τῆς ἀπειρίας του, ἐνῶ ἐκεῖνον ποὺ πέφτει ὕστερα ἀπὸ πολὺ δρόμο, κανένας δὲ θὰ εἶχε εὐκόλα ἀξίωση συγγνώμης ἢ δικαιολογίας· γιατί στὴν περίπτωσή αὐτὴ ἡ πτώση φαίνεται ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα ραθυμίας. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ κακὸ, ἀλλὰ ὅτι εἶναι καὶ πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ σκανδαλίζονται ἀπὸ τὸ πέσιμο αὐτῶν, ὥστε καὶ ἔτσι νὰ γίνεται ἀσυγχώρητο τὸ ἁμάρτημά τους.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, ἄς ἀκοῦμε τὸν προφήτη γιὰ νὰ μὴ καταστραφοῦμε στὸ τέλος. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ φώναζε λέγοντας:

τις δίκαιος, εἶτα μεταπεσὼν ἀμάρτη, οὐ μὴ μνησθῶσιν αὐτῷ αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀποθανεῖται». Καὶ γὰρ καὶ οὗτος δέδοικεν ὑπὲρ τοῦ τέλους. Καὶ οὐκ ἐντεῦθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐναντίων δείκνυσι πολλὴν τοῦ πράγματος τὴν ἰσχὸν οὔσαν. «Ἄν γὰρ 5 γένηται τις ἀμαρτωλός», φησὶν, «εἶτα μεταβαλλόμενος γένηται δίκαιος, οὐ μὴ μνησθῶσιν αἱ ἀμαρτίαι αὐτοῦ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ ζήσεται». Ὅρᾳς καὶ ἐνταῦθα πολλὴν τοῦ τέλους αὐτὸν ποιούμενον πρόνοιαν. Ἴνα γὰρ μῆτε ὁ δίκαιος τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ θαρρῶν, εἰς ραθυμίαν ἀποκλίνας ἀπόληται, φοβεῖ διὰ τοῦ τέλους αὐτόν· μῆτε ὁ ἀμαρτωλὸς ἀπογνοῦς 10 ἐπὶ τοῖς παραπτώμασι, μένη διαπαντός ἐν τῷ πτώματι, ἀνίστησι διὰ τοῦ τέλους αὐτόν. Ἥμαρτες πολλά, φησὶν, ἀλλὰ μὴ ἀπελπίσης· ἔστι γὰρ ἐπάνοδος, εἰς ἐναντίον τῆς ἀρχῆς δεῖξις τὸ τέλος. Πάλιν πρὸς τὸν δίκαιον, κατώρθωσας πολλά, φησὶν, ἀλλὰ μὴ θαρσήσης· συμβαίνει γὰρ καὶ πεσεῖν, ἂν μὴ διὰ τέλος τὴν ἴσην ἔχῃς σπουδὴν. Εἶδες πῶς τοῦ μὲν 15 τὴν ραθυμίαν, τοῦ δὲ τὴν ἀπόγνωσιν ἀνεῖλεν;

γ'. Οὐδενὸς τούτων ἤκουσεν Ὁζίας· διὸ καὶ θαρσήσας κατέπεσε πτώμα χαλεπὸν καὶ ἀνιάτον. Οὐδὲ γὰρ πᾶν πτώμα ἴσον ἡμῖν ἐργάζεται τὸ τραῦμα, ἀλλὰ τῶν ἀμαρτιῶν τὰ μὲν ὑπὸ κατάγνωσιν κεῖται μόνον, τὰ δὲ χαλεπωτάτην δέχεται τιμωρίαν. Τοῖς γοῦν οὐκ ἀναμένουσι τοὺς 20 ἀδελφοὺς ἐν τοῖς κοινοῖς δείπνοις ὁ Παῦλος ἐπιτιμῶν, οὕτως ἔλεγε· «τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ». Ὅρᾳς μέχρι καταγνώσεως ἰστάμενον τὸ ἀμάρτημα καὶ ψόγον ἔχον τὸ ἐπιτίμιον. Ἄλλ' οὐχ ὅταν περὶ πορνείας διαλέγηται οὕτω ποιεῖ. Ἄλλὰ πῶς; «Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθереῖ, φθереῖ τοῦτον ὁ Θεός». Ἐνταῦθα γὰρ οὐκ ἔστι ψόγος, οὐδὲ κα- 25 τήγνωσις, ἀλλ' ἡ χαλεπωτάτη τιμωρία. Οἶδε καὶ ὁ Σολομὼν ἀμαρτημάτων διαφορὰς· τὴν γοῦν κλοπὴν τῇ μοιχείᾳ συγκρίνων, οὕτως ἰπὸς φησιν· «οὐ θαυμαστόν, εἰς ἀλλῶν τις κλέπτων· κλέπτει γὰρ, ἵνα ἐμπλήσῃ ψυχὴν αὐτοῦ πεινώσαν· ὁ δὲ μοιχὸς δι' ἐνδειαν φρενῶν ἀπόλειαν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ περιποιεῖται». Ἀμάρτημα καὶ τοῦτο κάκεῖνο, φησὶν, ἀλλὰ 30 τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ δὲ μεῖζον· ὁ μὲν γὰρ ἔχει τὴν ἀπὸ τῆς πενίας πρόφασιν, οὗτος δὲ πάσης ἀπολογίας ἐστέρηται. Ἄλλὰ καὶ οὗτος ἔχει, φησὶ, τὴν ἀπὸ τῆς φυσικῆς ἐπιθυμίας ἀνάγκην. Ἄλλ' οὐκ ἀφήσιν ἡ

11. Ἰεζ. 3,20. 12. Ἰεζ. 18,21.

13. Α' Κορ. 11,17

«ἐὰν κάποιος γίνει δίκαιος καὶ ἔπειτα πέσει καὶ ἀμαρτήσῃ, δὲν θὰ ὑπολογισθοῦν οἱ καλές του πράξεις, ἀλλὰ θὰ πεθάνει μέσα στὴν ἀμαρτία του»¹¹. Γιατὶ κι αὐτὸς φοβόταν γιὰ τὸ τέλος. Καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἀντίθετα δείχνει ὅτι ἡ δύναμη τοῦ πράγματος αὐτοῦ εἶναι μεγάλη. Γιατὶ λέει, «ἂν κάποιος γίνει ἀμαρτωλὸς καὶ ἔπειτα ἀλλάζοντας γίνει δίκαιος, δὲ θὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψη οἱ ἀμαρτίες του· θὰ ζήσει δικαιομένως»¹². Βλέπεις ὅτι καὶ ἐδῶ δείχνει μεγάλο ἐνδιαφέρον αὐτὸς γιὰ τὸ τέλος. Γιὰ νὰ μὴ ἐπαναπαύεται ὁ δίκαιος στὴ δικαιοσύνη του καὶ πέφτοντας στὴ ραθυμία χαθεῖ, τὸν φοβερίζει μὲ τὸ τέλος· καὶ τὸν ἀμαρτωλό, γιὰ νὰ μείνει γιὰ πάντα στὴν πτώση του ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὶς ἀμαρτίες του, τὸν σηκώνει μὲ τὸ τέλος του. Ἀμάρτησες πολὺ, λέει, ἀλλὰ μὴν ἀπελπίζεσαι· διότι ὑπάρχει ἐπιστροφή, ἐὰν παρουσιάσεις τὸ τέλος σου ἀντίθετο ἀπὸ τὴν ἀρχή. Καὶ στὸν δίκαιο· πέτυχες πολλὰ, λέει, ἀλλὰ μὴν ἐπαναπαύεσαι· διότι μπορεῖ καὶ νὰ πέσεις, ἂν δὲν διατηρήσεις ὡς τὸ τέλος τὴν ἴδια προθυμία. Βλέπεις πῶς ἀπομακρύνει τοῦ ἐνὸς τὴ ραθυμία καὶ τοῦ ἄλλου τὴν ἀπογοήτευση;

3. Κανέναν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἄκουσε ὁ Ὁζίας· γι' αὐτό, ἐπειδὴ ἀποθρασύνθηκε ἔπεσε φοβερὰ καὶ ἀθεράπευτα. Γιατὶ οὔτε κάθε πτώση μᾶς προκαλεῖ ἴδιο τραῦμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς ἀμαρτίες, ἄλλες ἀπλῶς ἀποδοκιμάζονται, ἄλλες ὅμως δέχονται πιὸ βαρεῖες τιμωρίες. Ἐκείνους ποὺ δὲν περιμένουν τοὺς ἀδελφούς τους στὰ κοινὰ δεῖπνα ἐπιτιμώντας τους ὁ Παῦλος λέει· «παραγγέλλοντας αὐτὸ δὲν σᾶς ἐπαινῶ»¹³. Βλέπεις ὅτι τὸ ἀμάρτημα σταματᾷ μέχρι τὴν ἐπιτίμηση, καὶ τὸ ἐπιτίμιο περιέχει κατηγορία. Δὲν κάνει ὅμως τὸ ἴδιο ὅταν μιλάει γιὰ τὴν πορνεία. Ἀλλὰ πῶς ἐνεργεῖ; «Ἐὰν κάποιος καταστρέφει τὸν ναὸ τοῦ Θεοῦ, θὰ τὸν καταστρέφει ὁ Θεός»¹⁴. Ἐδῶ δηλαδὴ δὲν ὑπάρχει μομφή οὔτε κατηγορία, ἀλλὰ ἡ πιὸ βαρεῖα τιμωρία. Καὶ ὁ Σολομὼν γνωρίζει διαφορὰς στὰ ἀμαρτήματα· τὴν κλοπὴ δηλαδὴ τὴ συγκρίνει μὲ τὴ μοιχία, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «δὲν εἶναι παράδοξο νὰ συλληφθεῖ κάποιος νὰ κλέβει· γιὰτὶ κλέβει γιὰ νὰ χορτάσει τὴν κοιλία του ποὺ πεινάει, ἐνῶ ὁ μοιχὸς ἀπὸ ἔλλειψη μυαλοῦ προκαλεῖ καταστροφή στὴν ψυχὴ του»¹⁵. Ἀμάρτημα καὶ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο, λέει, ἀλλὰ τὸ ἓνα εἶναι μικρότερο, ἐνῶ τὸ ἄλλο μεγαλύτερο· διότι ὁ ἓνας ἔχει τὴ δικαιολογία τῆς φτώχειας, ἐνῶ ἄλλος δὲν ἔχει καμμιά δικαιολογία. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἔχει, λέει, τὴν ἀνάγκη τῆς φυσικῆς ἐπιθυμίας. Δὲν τὸν συγχωρεῖ ὅμως ἡ γυναίκα ποὺ τοῦ ἔλα-

14. Α' Κορ. 3,17.

15. Παρμ. 6,30.32.

κληρωθεῖσα αὐτοῦ γυνή, ἀλλ' ἐφέστηκεν ἀποστεροῦσα τῆς συγγνώμης αὐτόν. Διὰ γὰρ τοῦτο γάμος καὶ ἀπόλαυσις ἐνθεσμος, ἵνα μηδὲν ἔχη τούτων λέγειν ὁ ἀνὴρ. Διὰ τοῦτο αὐτῷ βοηθὸς ἐδόθη ἡ γυνή, ἵνα μαινομένην καταστέλλῃ τὴν φύσιν, ἵνα στορέσῃ τῆς ἐπιθυμίας τὰ κύματα.

5 Ὡσπερ οὖν κυβερνήτης ἐν λιμένι ναγάγιον ἐργαζόμενος οὐκ ἂν τύχοι συγγνώμης τινός, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν ἀσφάλειαν τὴν ἀπὸ τοῦ γάμου τοὺς ἐτέρου διορῦττων γάμους, ἢ γυναῖκα ἠντιναοῦν περιέργως ὀρών, οὐκ ἂν τύχοι τινός ἀπολογίας, οὐ παρὰ ἀνθρώποις, οὐ παρὰ Θεῶ, κἄν μυριάκις λέγῃ τὴν τῆς φύσεως ἡδονήν. Μᾶλλον δὲ ποία
10 γένοιτ' ἂν ἡδονή, ὅπου φόβος καὶ ἀγωνία καὶ κίνδυνος καὶ προσδοκία τοσοῦτων δεινῶν, ὅπου δικαστήρια καὶ εὐθῆναι καὶ δικαστοῦ θυμὸς καὶ ζήφος καὶ δῆμιος καὶ βάραθρον καὶ ἀπαγωγὴ; Πάντα τρέμει καὶ δέδοικεν ὁ τοιοῦτος, τὰς σκιάς, τοὺς τοίχους, τοὺς λίθους αὐτοῦς, καθάπερ φωνὴν ἀφιέντας· πάντας ὑφορᾶται καὶ ὑποπτεύει, τοὺς οἰκέτας,
15 τοὺς γείτονας, τοὺς φίλους, τοὺς ἐχθρούς, τοὺς πάντα εἰδότας, τοὺς οὐδὲν εἰδότας. Μᾶλλον δέ, εἰ βούλει, καὶ ταῦτα ἀναιρείσθω καὶ μηδεὶς ἴστω τὰ τετολημμένα, ἀλλ' ἢ μόνος αὐτὸς μετὰ τῆς ὑβριζομένης γυναικός· πῶς οἶσει τὸν ἀπὸ τῆς συνειδήσεως ἔλεγχον, πικρὸν πανταχοῦ περιφέρων κατήγορον; Ὡσπερ γὰρ ἑαυτὸν οὐκ ἂν ποτέ τις φύγοι, οὕτω
20 οὐδὲ τὴν ἀπὸ τοῦ κριτηρίου ψῆφον ἐκείνου. Τοῦτο τὸ δικαστήριον οὐ χρήμασι διαφθείρεται, οὐ κολακείαις ἐνδίδωσι· θεῖον γὰρ ἔστι καὶ παρὰ Θεοῦ ταῖς ἡμετέραις ἐνιδρυμένον ψυχαῖς. Ὅντως «ὁ μοιχὸς δι' ἔνδειαν φρενῶν ἀπώλειαν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ περιποιεῖται». Οὐ μὴν οὐδὲ ὁ κλέπτης κολάσεως ἀπεστέρηται, ἀλλὰ δίδωσι μὲν δίκην, ἐλάττωνα δέ. Αἶ
25 γὰρ συγκρίσεις οὐκ εἰς τὴν ἐναντίαν ἐξωθοῦσι τάξιν τὰ συγκρινόμενα, ἀλλ' ἀφιεῖσαι μένειν ἐπὶ τῆς οἰκείας χώρας αὐτά, ἐλάττωσιν εἰσάγουσι καὶ ὑπεροχὴν. Τάχα οὐ συνήκατε τὸ λεχθέν· οὐκοῦν ἀνάγκη σαφέστερον εἰπεῖν. Καλὸν ὁ γάμος, ἀλλὰ κρείττων ἡ παρθενία· οὐκ ἐπειδὴ κρείττων ἡ παρθενία, διὰ τοῦτο κακὸν ὁ γάμος, ἀλλ' ἔλαττον μὲν ἐκείνου,
30 καλὸν δὲ καὶ αὐτό. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα· κακὸν ἡ κλοπὴ, ἀλλ' ἔλαττον μὲν ἐκείνου, κακὸν δὲ καὶ αὐτό.

Εἶδες ἀμαρτημάτων διαφοράς; Ἴδωμεν οὖν ποίαν οὗτος ἀμαρτίαν

χε, ἀλλὰ στέκεται ἐκεῖ στερώντας του τῆ συγγνώμη. Γι' αὐτὸ ὑπάρχει ὁ γάμος καὶ ἡ νόμιμη ἀπόλαυση, γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ πεῖ τίποτα ὁ ἀνδρας. Γι' αὐτὸ τοῦ δόθηκε ὡς βοηθὸς ἡ γυναίκα, γιὰ νὰ καθησυχάζει τὴ φύση ὅταν διεγείρεται, γιὰ νὰ κατευνάζει τὰ κύματα τῆς ἐπιθυμίας.

“Ὅπως λοιπὸν ἕνας κυβερνήτης προκαλώντας ναυάγιο μέσα σὲ λιμάνι, δὲν συγχωρεῖται ἀπὸ κανέναν, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποὺ μετὰ τὴν ἀσφάλεια τοῦ γάμου, ὑποσκάπτοντας τοὺς γάμους ἄλλου ἢ βλέποντας μὲ τρόπο περίεργο ὅποιαδήποτε γυναίκα, δὲν ἔχει καμμιά δικαιολογία, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους οὔτε ἀπὸ τὸ Θεό, ἔστω καὶ ἂν μύριες φορές ἐπικαλεῖται κανεῖς τὴ φυσικὴ ἡδονή. Ἡ καλύτερα ποιὰ ἡδονὴ θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει φόβος καὶ ἀγωνία καὶ κίνδυνος καὶ ἀναμονὴ τόσων δεινῶν, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν δικαστήρια καὶ εὐθύνες καὶ ὀργὴ τοῦ δικαστῆ καὶ ξίφος καὶ δῆμιος καὶ βάραθρο καὶ προσαγωγή; Ὅλα τὰ τρέμει καὶ τὰ φοβᾶται ὁ μοιχὸς, τὶς σκιές, τοὺς τοίχους, τὶς πέτρες τὶς ἴδιες, σὰν νὰ βγάζουν φωνή ὅλους τοὺς ὑποβλέπει καὶ τοὺς ὑποπτεύεται, τοὺς ὑπηρέτες, τοὺς γείτονες, τοὺς φίλους, τοὺς ἐχθροὺς, ἐκείνους ποὺ τὰ γνωρίζουν ὅλα, ἐκείνους ποὺ δὲν γνωρίζουν τίποτα. Μᾶλλον ὅμως, ἂν θέλεις, καὶ αὐτὰ ἄς τὰ ἐξαλείψουμε, καὶ κανεῖς ἄς μὴ γνωρίζει ὅσα ἀποτολμοῦνται, παρὰ μόνον αὐτὸς μαζί μὲ τὴ γυναίκα ποὺ προσβάλλεται. Πῶς θὰ ἀντέξει τὸν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεως, περιφέροντας παντοῦ αὐτὸ τὸν σκληρὸ κατήγορο; Γιατί, ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποφύγει κανένας ποτὲ τὸν ἑαυτό του, ἔτσι οὔτε καὶ τὴν καταδικαστικὴ ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου ἐκείνου. Αὐτὸ τὸ δικαστήριον δὲν διαφθείρεται μὲ χρήματα, οὔτε ὑποχωρεῖ μὲ κολακεῖες· γιὰτὶ εἶναι θεῖο καὶ ἐγκρατεστημένο ἀπὸ τὸ Θεὸ στὶς ψυχές μας. Πραγματικὰ «ὁ μοιχὸς ἀπὸ ἔλλειψη μυαλοῦ, ἐτοιμάζει καταστροφὴν στὴν ψυχὴ του». Φυσικὰ οὔτε ὁ κλέφτης ἀποφεύγει τὴν τιμωρία, ἀλλὰ τιμωρεῖται λιγότερο. Γιατί οἱ συγκρίσεις δὲν κατατάσσουν τὰ συγκρινόμενα πράγματα σὲ ἀντίθετη κατηγορία, ἀλλὰ, ἀφήνοντάς τα νὰ παραμένουν στὸ δικό τους χῶρον, παρουσιάζουν τὴν κατωτερότητα ἢ ὑπεροχὴ τους. Ἴσως ὅμως νὰ μὴ καταλάβετε αὐτὸ ποὺ εἶπα· εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν νὰ τὸ πῶ σαφέστερα. Ὁ γάμος εἶναι καλὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἀνώτερη εἶναι ἡ παρθενία. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ παρθενία εἶναι ἀνώτερη, δὲν σημαίνει ὅτι ὁ γάμος εἶναι κακὸ· εἶναι βέβαια κατώτερος ἀπὸ ἐκείνην, ἀλλὰ κι αὐτὸς εἶναι καλός. Ἐτσι καὶ ἐδῶ· κακὸ πρᾶγμα ἡ κλοπὴ, ἀλλὰ κατώτερο ἀπὸ τὴ μοιχεία, ὅμως κακὸ καὶ αὐτὴ.

Εἶδες τὶς διαφορὰς τῶν ἁμαρτημάτων; Ἄς δοῦμε τώρα ποιὰ ἁμαρ-

ἡμαρτεν. «Υψώθη», φησίν, «ἡ καρδία αὐτοῦ». Χαλεπὸν τὸ τραῦμα· ἀπόνοια γάρ ἐστιν, ἀπόνοια ἢ πηγὴ πάντων τῶν κακῶν. Καὶ ἵνα συντόμως μάθης τοῦ νοσήματος τὴν κακίαν, ἐκεῖνο ἄκουσον. Τὰ μὲν ἄλλα ἁμαρτήματα περὶ τὴν ἡμετέραν στρέφεται φύσιν, ἡ δὲ ὑπερηφανία δύναμιν ἀσώματον κατέσπασε καὶ κατέβαλεν ἄνωθεν. Τὸν γὰρ διάβολον, οὐκ ὄντα πρότερον διάβολον, τοῦτο εἶναι διάβολον ἐποίησε. Κἂν μὲν τὸν Ἡσαϊαν παραγάγωμεν μάρτυρα λέγοντα οὕτω περὶ αὐτοῦ, «εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ», οἱ τὰς ἀλληγορίας οὐχ ἡδέως δεχόμενοι, παραγράφονται τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν· ἂν δὲ τὸν Παῦλον ἐπιστήσωμεν αὐτῷ κατήγορον, οὐδεὶς οὐκέτι λοιπὸν ἀντερεῖ. Τί οὖν ὁ Παῦλος Τιμοθέῳ γράφων; "Ὅτι τὸν ἄρτι τοῦ κηρύγματος ἀψάμενον οὐ δεῖ πρὸς τὸ μέγα τῆς ἐπισκοπῆς ἄγειν ἀξίωμα, εἰπὼν οὕτω· «μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ, τυφωθεὶς, εἰς κρῖμα ἐμπέση καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου»· ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ ἁμαρτῶν ἐκεῖνον, φησί, τὰ αὐτὰ αὐτῷ πείσῃται.

δ'. Καὶ οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον δῆλόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν τῷ πρώτῳ πάντων ἀνθρώπων γενομένῳ συνεβούλευσεν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος. "Ὡσπερ γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς ἔθος, ταῦτα τοῖς πλησίον παραινεῖν, δι' ὧν αὐτοὶ γεγόνασιν ἀγαθοί, οὕτω καὶ τοῖς πονηροῖς ἔθος τοιαῦτα εἰσηγεῖσθαι τοῖς πλησίον, δι' ὧν αὐτοὶ γεγόνασι φαῦλοι. "Ἐν γὰρ καὶ τοῦτο τῆς πονηρίας εἰδός ἐστι, καὶ παραμυθίαν ἡγοῦνται τῆς οἰκειᾶς κολάσεως τὴν ἐτέρων ἀπώλειαν. Τί οὖν ὁ διάβολος συνεβούλευσε τῷ Ἀδάμ; Μείζονα τῆς οἰκειᾶς φύσεως λαβεῖν ἔννοιαν καὶ ἰσοθειᾶν ἐλπῖσαι. Εἰ γὰρ ἐμὲ τοῦ οὐρανοῦ τοῦτο, φησίν, ἐξέβαλε, πολλῶ μᾶλλον τοῦτον τοῦ παραδείσου τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐκβαλεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σολομῶν ἔλεγεν· «ὁ Θεὸς ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται». Οὐκ εἶπεν, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπερηφάνους ἀφήσῃ καὶ ἐγκαταλιμπάνει καὶ τῆς οἰκειᾶς βοηθείας γυμνοῖ, ἀλλ', «ἀντιτάσσεται», φησίν· οὐχ ὅτι παρατάξεως αὐτῷ καὶ μάχης ἔδει πρὸς τὸν ὑπερήφανον· τί γὰρ ὑπερηφάνου γένοιτ' ἂν ἀσθενέστερον; "Ὡσπερ γὰρ ὁ τὰς ὄψεις ἀπολέσας, ἅπασιν πρόκειται πρὸς τὸ κακῶς παθεῖν, οὕτως ὁ ὑπερήφανος, ὁ μὴ εἰδὼς τὸν Κύριον («ἀρχή»,

16. Β' Παραλ. 26,16.

17. Ἡσ. 14,14,

18. Α' Τιμ. 3,6.

τία ἔκανε αὐτός. «Υπερηφανεύθηκε», λέει, «ἡ ψυχὴ του»¹⁶. Φοβερό τὸ τραῦμα· γιατί εἶναι ὑπερηφάνεια, ὑπερηφάνεια ἡ πηγὴ ὄλων τῶν κακῶν. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις μὲ συντομίᾳ τὴν κακία τῆς ἀρρώστιας, ἄκουσε τὸ ἐξῆς. Τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα στρέφονται γύρω ἀπὸ τὴ δική μας φύση, ἐνῶ ἡ ὑπερηφάνεια κατέστρεψε καὶ νίκησε ἀπὸ πολὺ παλιὰ οὐράνια δύναμη. Γιατί τὸν διάβολο, ποὺ δὲν ἦταν προηγουμένως διάβολος, αὐτὴ εἶναι ποὺ τὸν ἔκανε διάβολο. Καὶ ἂν ἀκόμα προσκομίσω τὸν Ἡσαΐα μάρτυρα, ποὺ λέει γι' αὐτὰ τὰ ἐξῆς, «θὰ ἀνεβῶ στὸν οὐρανὸ καὶ θὰ γίνω ὅμοιος μὲ τὸν Ὑψιστο»¹⁷, ἐκεῖνοι ποὺ δὲν δέχονται μὲ εὐχαρίστηση τίς ἀλληγορίες, θὰ διαγράψουν τὴ μαρτυρία μου. Ἐὰν ὁμως παρουσιάσω τὸν Παῦλο ὡς κατήγορό του, δὲν θὰ ἔχει κανένας ἀντίρρηση. Τί γράφει λοιπὸν ὁ Παῦλος στὸν Τιμόθεο; Ὅτι ἐκεῖνον ποὺ πρόσφατα δέχτηκε τὸ κήρυγμα νὰ μὴ τὸν προάγει στὸ μεγάλο ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα, λέγοντας τὰ ἐξῆς: «νὰ μὴν εἶναι νεοφώτιστος, γιὰ νὰ μὴ ὑπερηφανευτεῖ καὶ πέσει στὴν καταδίκη καὶ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου»¹⁸. Γιὰ νὰ μὴ κάνει τὰ ἴδια μ' ἐκεῖνον ἁμαρτήματα, λέει, καὶ πάθει τὰ ἴδια μ' ἐκεῖνον.

4. Καὶ δὲν εἶναι μόνο ἀπὸ ἐδῶ φανερό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συμβούλευσε ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμονας στὸν ἄνθρωπο ποὺ δημιουργήθηκε πρῶτος ἀπὸ ὄλους. Γιατί, ὅπως οἱ καλοὶ συνηθίζουν νὰ συμβουλεύουν στοὺς ἄλλους αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα καὶ οἱ ἴδιοι ἔγιναν καλοὶ, ἔτσι καὶ οἱ κακοὶ συνηθίζουν νὰ συνιστοῦν στοὺς ἄλλους τὰ ἴδια, μὲ τὰ ὁποῖα καὶ αὐτοὶ ἔγιναν φαῦλοι. Εἶναι κι αὐτὸ ἓνα εἶδος κακίας, καὶ θεωροῦν τὴν ἀπώλεια τῶν ἄλλων παρηγοριὰ τῆς δικῆς τους κολάσεως. Τί συμβούλευε λοιπὸν ὁ διάβολος στὸν Ἀδάμ; Ὅτι θὰ ἀποκτήσει μεγαλύτερη γνώση τῆς φύσεώς του καὶ θὰ ἐλπίζει νὰ γίνεῖ ἰσόθεος¹⁹. Διότι, ἐὰν ἔδωξε ἐμένα, λέει, ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, πολὺ περισσότερο θὰ διώξει ἐξίσου καὶ αὐτὸν ἀπὸ τὸν παράδεισο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Σολομῶν ἔλεγε: «ὁ Θεὸς ἀντιστρατεύεται στοὺς ὑπερήφανους»²⁰. Δὲν εἶπε ὅτι ὁ Θεὸς τοὺς ἀφήνει τοὺς ὑπερήφανους καὶ τοὺς ἐγκαταλείπει καὶ τοὺς ἀποξενώνει ἀπὸ τὴ βοήθειά του, ἀλλὰ «ἀντιτάσσεται», λέει· ὄχι ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀντιπαραταχθεῖ καὶ νὰ πολεμήσει μὲ τὸν ὑπερήφανο· γιατί τί πιὸ ἀδύνατο ἀπὸ τὸν ὑπερήφανο ὑπάρχει; Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἔχασε τὰ μάτια του εἶναι στὴ διάθεση ὄλων νὰ τὸν κακοποιήσουν, ἔτσι καὶ ὁ ὑπερήφανος, ποὺ δὲν γνωρίζει τὸν Κύριο (γιατί λέει, «ἀρχή

19. Γεν. 3,1-7.

20. Παρμ. 3,34. Α' Πέτρ. 5,5. Ἰακ. 4,6.

γάρ, φησίν, «ὕπερηφανίας, τὸ μὴ εἶδέναι Κύριον»), καὶ ἀνθρώποις εὐά-
λωτός ἐστι, τοῦ φωτὸς ἐκπεσῶν ἐκείνου. Εἰ δὲ καὶ ἰσχυρὸς εἶη, οὐκ ἂν
παρατάξεως ἐδέησε τῷ Θεῷ πρὸς αὐτόν· ᾧ γὰρ ἡ βούλησις ἤρκεσε
πρὸς τὸ πάντα παραγαγεῖν, πολλῶ μᾶλλον καὶ πρὸς τὴν ἀναίρεσιν αὐ-
5 τῶν ἀρκεῖ.

Τίνος οὖν ἔνεκεν, φησίν, ἀντιτάσσεται; Ἵνα τὸ σφοδρὸν τῆς ἀπε-
χθείας ἐνδείξηται τῆς πρὸς τὸν ὑπερήφανον. Ὅτι μὲν οὖν χαλεπὸν τὸ
τραῦμα τὸ τῆς ὑπερηφανίας, καὶ ἐκ τούτου καὶ ἀλλαχόθεν δῆλον. Εἰ δὲ
βούλεσθε καὶ ἀλλαχόθεν τὴν αἰτίαν αὐτοῦ μάθωμεν, ἀφ' ἧς τὸ ἔλκος
10 ἐγένετο. Καὶ γὰρ ἔθος τῇ Γραφῇ, ἐπειδὴν μέλλῃ τινὸς κατηγορεῖν, μὴ
τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ λέγειν μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰτίαν τῆς ἀμαρτίας διδά-
σκειν ἡμᾶς· ποιεῖ δὲ τοῦτο, τοὺς ὑγιαίνοντας ἀσφαλεστέρους κατα-
σκευάζουσα πρὸς τὸ μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν. Οὕτω καὶ ἰατροὶ πρὸς
τοὺς κάμνοντας εἰσιόντες, καὶ πρὸ τῶν νοσημάτων ἀνιχνεύουσι τὰς
15 πηγὰς, ὥστε ἄνωθεν ἀναστεῖλαι τὸ κακόν· ὁ γὰρ, τῆς ρίζης μενούσης,
τὰ βλαστήματα ἐκτέμνων μόνον, οὐδὲν ἕτερον, ἢ ματαιοπονεῖ. Ποῦ οὖν
ἡ Γραφὴ καὶ τὴν ἀμαρτίαν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀμαρτίας εἶπε; Κατηγορεῖ
τῶν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ γενομένων ἐπὶ ταῖς οὐ προσηκούσαις ἐπιμι-
ξίαις· καὶ ἄκουσον πῶς τίθησι τὴν αἰτίαν· «Ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς
20 θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ὅτι καλά εἰσιν, ἔλαβον αὐτὰς ἑαυτοῖς εἰς
γυναῖκας». Τί οὖν, τὸ κάλλος τῆς ἀμαρτίας αἴτιον; Μὴ γένοιτο· τῆς γὰρ
Θεοῦ σοφίας ἔργον ἐστὶ· Θεοῦ δὲ ἔργον οὐκ ἂν ποτε γένοιτο πονηρίας
αἴτιον. Ἀλλὰ τὸ ἰδεῖν; Οὐδὲ τοῦτο· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς φύσεως ἔργον
ἐστίν. Ἀλλὰ τί; Τὸ κακῶς ἰδεῖν· τοῦτο γὰρ προαιρέσεως διεφθαρμένης
25 ἐστὶ. Διὰ τοῦτο καὶ τις σοφὸς παραινεῖ λέγων, «μὴ καταμάνθανε κάλ-
λος ἀλλότριον». Οὐκ εἶπε, 'μὴ ἴδῃς'· συμβαίνει γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτο-
μάτου τοῦτο γενέσθαι· ἀλλὰ, «μὴ καταμάνθανε», φησί, τὴν ἐκ μελέτης
κατανόησιν, τὴν περιέργον ὄψιν, τὴν μετὰ διατριβῆς πονηρὰν θεωρίαν,
τὴν ἀπὸ ψυχῆς διεφθαρμένης καὶ ἐπιθυμούσης ἀναιρῶν.

30 Καὶ τί, φησίν, ἐκ τούτου γένοιτ' ἂν βλάβος; Ἐκ τούτου, φησί, φιλία
ὡς πῦρ ἀνακαίεται. Καθάπερ γὰρ τὸ πῦρ, ἐπειδὴν χόρτου τινὸς ἢ καλά-
μης ἐπιλάβηται, οὐκ ἀναμένει χρόνον τινά, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἤψατο τῆς
ὕλης, καὶ λαμπρὰν ἀνήψε τὴν φλόγα, οὕτω καὶ τὸ πῦρ τῆς ἐπιθυμίας
τῆς ἐν ἡμῖν, ἐπειδὴν διὰ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ὄψεως εὐεidoῦς καὶ λαμ-

21. Ἐκκλ. 10,14.

22. Γεν. 6,2.

23. Σοφ. Σειράχ 9,8.

τῆς ὑπερηφάνειας εἶναι τὸ ὅτι δὲν γνωρίζει τὸν Κύριον»²¹, γίνεται εὐκολα ὑποχείριος τῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ στερήθηκε ἐκεῖνο τὸ φῶς. Ἄλλὰ κι ἂν ἦταν δυνατός, δὲν θὰ χρειαζόταν νὰ ἀντιπαραταχθεῖ ὁ Θεὸς ἐναντίον του· διότι σ' ἐκεῖνον ποῦ μόνη ἡ βούληση ἦταν ἀρκετὴ νὰ δημιουργήσῃ τὰ πάντα, πολὺ περισσότερο ἀρκεῖ καὶ γιὰ τὴν καταστροφή αὐτῶν.

Γιατί λοιπὸν λέει «ἀντιτάσσεται»; Γιὰ νὰ δείξει τὴ μεγάλη ἀπέχθειά του πρὸς τὸν ὑπερήφανο. Ὅτι λοιπὸν τὸ τραῦμα τῆς ὑπερηφάνειας εἶναι φοβερό, γίνεται φανερό καὶ ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα. Ἐὰν λοιπὸν θέλετε, ἄς μάθουμε καὶ ἀπὸ ἄλλοῦ τὴν αἰτία ἀπὸ τὴν ὁποία προῆλθε ἡ πληγὴ. Γιατί εἶναι συνήθεια στὴ Γραφή, ὅταν πρόκειται νὰ κατηγορήσῃ κάποιον, νὰ μὴ ἀναφέρει μόνον τὴν ἁμαρτία του, ἀλλὰ νὰ μᾶς ἐξηγεῖ καὶ τὴν αἰτία τῆς ἁμαρτίας· καὶ τὸ κάνει αὐτό, γιὰ νὰ κάνει πιὸ ἀσφαλεῖς τοὺς ὑγιεῖς νὰ μὴ πέσουν στὰ ἴδια. Ἔτσι καὶ οἱ γιατροί, ὅταν πηγαίνουν στοὺς ἀσθενεῖς, πρὶν ἀπὸ τὶς ἀρρώστιες ἐρευνοῦν τὶς πηγές, γιὰ νὰ σταματήσουν τὸ κακὸ ἀπὸ τὴν ἀρχή· γιατί αὐτὸς ποῦ κόβει τὰ βλαστάρια, ἐνῶ παραμένει ἡ ρίζα, δὲν κάνει τίποτα ἄλλο, παρὰ ματαιοπονεῖ. Ποῦ λοιπὸν ἡ Γραφή ἀναφέρει καὶ τὴν ἁμαρτία καὶ τὴν πηγὴ τῆς ἁμαρτίας; Κατηγορεῖ ὅσους ἔζησαν πρὶν ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸ γιὰ τὶς ἀνάρμοστες ἐπιμιξίες. Καὶ ἄκουσε πῶς θέτει τὴν αἰτία· «βλέποντας οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι οἱ θυγατέρες τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὡραῖες, τὶς πῆραν γιὰ γυναῖκες τους»²². Τί λοιπὸν, ἡ ὁμορφιά εἶναι αἰτία ἁμαρτίας; Μὴ γένοιτο· διότι εἶναι ἔργο τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ· ἕνα ἔργο τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ γίνῃ αἴτιο κακίας. Τότε μήπως τὸ ὅτι τὶς εἶδαν; Οὔτε αὐτό· διότι κι αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς φύσεως. Τότε ποιό; Τὸ ὅτι τὶς εἶδαν κακῶς· διότι αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ διεφθαρμένη προαίρεση. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος σοφὸς συμβουλεύει λέγοντας· «μὴ περιεργάζεσαι τὴν ξένη ὁμορφιά»²³. Δὲν εἶπε 'μὴ κοιτάξεις', γιατί αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ αὐτόματα, ἀλλὰ «μὴ περιεργάζεσαι», λέει, ἀπαγορεύοντας τὴν προσεκτικὴ παρατήρηση, τὴν περιέργη θέα, τὸ πονηρὸ κοίταγμα μὲ ἐπιμονή, ποῦ προέρχεται ἀπὸ ψυχὴ διεφθαρμένη, ποῦ εἶναι κυριευμένη ἀπὸ ἐπιθυμία.

Καὶ ποιά ζημιὰ, λέει, θὰ μπορούσε νὰ συμβεῖ ἀπὸ αὐτό; Ἀπὸ αὐτό, λέει, ἀνάβει ἡ φιλία σὰν φωτιά. Γιατί, ὅπως ἡ φωτιά, ὅταν φθάσῃ σὲ κάποιον χορτάρη ἢ καλαμιὰ, δὲν περιμένει κάποιον χρονικὸ διάστημα, ἀλλὰ, μόλις ἔρθῃ σὲ ἐπαφή μὲ τὴ ὕλη, ἀμέσως ἀνάβει λαμπερὴ φλόγα, ἔτσι καὶ ἡ φωτιὰ τῆς ἐπιθυμίας ποῦ εἶναι μέσα μας, ὅταν μὲ τὴν

προῦ κάλλους ἄμνηται, εὐθέως ἐμπίπρησι τὴν ψυχὴν. Μὴ τοίνυν τὴν πρόσκαιρον ἴδης ἡδονήν, τὴν ἀπὸ τῆς θεωρίας, ἀλλὰ τὴν διηνεκῆ σκόπησον ὀδύνην, τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας. Ἡ μὲν γὰρ τὸ τραῦμα ἐνθεῖσα ἀπεπήδησε πολλάκις, τὸ δὲ τραῦμα οὐκ ἀποπηδᾷ, ἀλλὰ μένει πολλάκις 5 καὶ ἀπόλλυσι. Καὶ καθάπερ ἔλαφος δεξαμένη βέλος ἐν καιρίῳ τοῦ σώματος, κἂν ἐκφύγῃ τῶν θηρατῶν τὰς χεῖρας, οὐδὲν κερδαίνει λοιπόν, οὕτω καὶ ψυχὴ δεξαμένη βέλος ἐπιθυμίας ἐξ ἀκολάστου καὶ περιέργου θεωρίας, κἂν τὸ βέλος ἀφεῖσα ἀπέλθῃ, αὐτὴ διαφθείρεται καὶ ἀπόλλυται, πανταχοῦ τὸν πολέμιον ὀρῶσα καὶ ἐπόμενον ἔχουσα. Ἄλλ', 10 ὅπερ ἔλεγον (οὐ γὰρ δεῖ μακρὰς συγχωρεῖν τοῦ λόγου ποιεῖσθαι τὰς ἐκτροπὰς), ὅτι ἡ Γραφὴ καὶ τὰ ἀμαρτήματα καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν λέγειν εἶωθεν, ἄκουε γοῦν καὶ ἐνταῦθα τί φησι περὶ τοῦ Ὁζία. Οὐ γὰρ ὅτι ὑψώθη ἡ καρδιά αὐτοῦ, τοῦτο μόνον ἡμᾶς ἐδίδαξεν, ἀλλὰ καὶ πόθεν ὑψώθη προσέθηκε. Πόθεν οὖν ὑψώθη; «Ἦνίκα ἴσχυσε», φησίν, 15 «ὑψώθη ἡ καρδιά αὐτοῦ». Οὐκ ἦνεγκε τῆς δυναστείας τὸ μέγεθος, ἀλλ' ὥσπερ ἐξ ἀδηφαγίας μὲν γίνεται φλεγμονή, ἐκ φλεγμονῆς δὲ τίκτεται πυρετός, εἶτα ἐκεῖθεν θάνατος πολλάκις, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς πολλῆς τῶν πραγμάτων περιβολῆς ἀπόνοια γέγονεν. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σωμάτων φλεγμονή, τοῦτο ἐπὶ τῶν ψυχῶν ἀπόνοια. Εἶτα ἐξ ἀπο- 20 νοίας ἐπιθυμία τῶν οὐ προσηκόντων αὐτῷ πραγμάτων.

ε'. Ταῦτα οὐχ ἀπλῶς μηκύνομεν, ἀλλ' ἵνα μηδέποτε ζηλωτοὺς εἶναι νομίζητε, μηδὲ μακαρίζητε τοὺς ἐν δυναστείαις ὄντας, εἰδότες ὅσον τοῦ πράγματος τὸ ἐπισφαλές· ἵνα μηδέποτε τοὺς ἐν πενίᾳ καὶ τάλαιπωρίᾳ ἀθλίους ἠγῆσθε, εἰδότες ὅτι πλείων ἐντεῦθεν ἡ ἀσφάλεια. Δι' ὃ καὶ ὁ 25 Προφῆτης ἐβόα λέγων· «ἀγαθόν μοι, Κύριε, ὅτι ἐταπεινώσας με». Ὅρα γοῦν ὅσον ἐκ τοῦ ὕψους γέγονε τὸ κακόν. «Ἐψώθη ἡ καρδιά αὐτοῦ ἕως τοῦ διαφθεῖραι», φησί. Τί ἐστίν, «ἕως τοῦ διαφθεῖραι»; Τῶν πονηρῶν λογισμῶν οἱ μὲν οὐδὲ ὄλως ἡμῶν ἐπιβαίνουσι τῇ ψυχῇ, ἂν πολλῇ περιφράζωμεν ἑαυτοὺς ἀσφαλείᾳ, οἱ δὲ τίκτονται μὲν ἔνδον, 30 ραθυμησάντων δὲ ἡμῶν καὶ βλαστάνουσιν· ἂν δὲ προληφθῶσιν, ἀπο-

24. Ψαλμ. 118,71.

25. Β' Παραλ. 26,16.

ὄραση τῶν ματιῶν ἔρθει σὲ ἐπαφή μὲ εὐειδῆ καὶ ἀκτινοβολοῦσα ὁμορφιά, ἀμέσως ἀνάβει φωτιὰ στὴν ψυχὴ. Μὴ βλέπεις λοιπὸν τὴν πρόσκαιρην ἡδονή, ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὴ θέα, ἀλλὰ κοίταξε τὴ διαρκῆ θλίψη ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία. Γιατὶ ἡ πρώτη, ἀφοῦ μᾶς προκαλέσει τὸ τραῦμα, πολλές φορές δραπτευτεῦει, ἐνῶ τὸ τραῦμα δὲν δραπτευτεῦει, ἀλλὰ μένει πολλές φορές καὶ καταστρέφει. Καὶ ὅπως τὸ ἐλάφι ὅταν δεχθεῖ βέλος σὲ καίριο σημεῖο τοῦ σώματος, καὶ ἂν ἀκόμα ξεφύγει ἀπὸ τὰ χέρια τῶν κυνηγῶν δὲν κερδίζει τίποτα, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ποὺ δέχεται βέλος ἐπιθυμίας ἀπὸ ἀκόλαστο καὶ περιεργό κοίταγμα, καὶ ἂν ἀκόμα ἀφήσει τὸ βέλος καὶ φύγει, αὐτὴ διαφθείρεται καὶ χάνεται, ἐπειδὴ παντοῦ βλέπει τὸν ἐχθρὸ καὶ τὸν ἔχει νὰ τὴν ἀκολουθεῖ. Ἄλλὰ αὐτὸ ποὺ ἔλεγα (γιατὶ δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπουμε νὰ γίνονται μακρὲς παρεκβάσεις ἀπὸ τὸν λόγο), ὅτι ἡ Γραφὴ συνηθίζει νὰ ἀναφέρει καὶ τὶς ἁμαρτίες καὶ τὶς αἰτίες τους, ἄκου λοιπὸν τί λέει καὶ ἐδῶ γιὰ τὸν Ὁξία. Γιατὶ δὲν μᾶς δίδαξε αὐτὸ μόνο, τὸ ὅτι ὑπερηφανεύθηκε, ἀλλὰ πρόσθεσε καὶ ἀπὸ τί ὑπερηφανεύθηκε. Ἄπὸ τί λοιπὸν ὑπερηφανεύθηκε; «Ὅταν ἐγὶνε ἰσχυρός», λέει, «ὑπερηφανεύθηκε ἡ καρδιά του». Δὲν ἄντεξε τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ὅπως ἀπὸ τὴν πολυφαγία δημιουργεῖται φλεγμονὴ καὶ ἀπὸ τὴν φλεγμονὴ γεννιέται πυρετὸς καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πολλές φορές θάνατος, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἀπὸ τὴν ἀνάληψη πολλῶν ὑποθέσεων προκλήθηκε ὑπερηφάνεια. Γιατὶ ὅ,τι εἶναι γιὰ τὸ σῶμα ἡ φλεγμονή, αὐτὸ εἶναι γιὰ τὶς ψυχὲς ἡ ὑπερηφάνεια. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια προκλήθηκε ἡ ἐπιθυμία πραγμάτων ποὺ δὲν ταίριαζαν σ' αὐτόν.

5. Αὐτὰ δὲν τὰ μάκρυνα τυχαῖα, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ νομίζετε ποτὲ ὅτι αὐτοὶ ποὺ βρίσκονται στὴν ἐξουσία εἶναι ἀξιοζήλευτοι, οὔτε νὰ τοὺς μακαρίζετε, γνωρίζοντας πόσο ἐπισφαλῆς εἶναι ἡ ἐξουσία· καὶ γιὰ νὰ μὴ θεωρεῖτε ποτὲ ἄθλιους ἐκείνους ποὺ ζοῦν μέσα στὴ φτώχεια καὶ ταλαιπωρία, γνωρίζοντας ὅτι ἡ ἀσφάλεια σ' αὐτοὺς εἶναι μεγαλύτερη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης φώναζε λέγοντας: «εἶναι καλὸ γιὰ μένα, Κύριε, τὸ ὅτι μὲ ταπεινώσες»²⁴. Κοίτα λοιπὸν πόσο κακὸ ἔγινε ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ἀξιώματος. «Ἐπερηφανεύθηκε ἡ καρδιά του, μέχρι τοῦ σημείου νὰ τὸν καταστρέψει»²⁵, λέει. Τί σημαίνει «μέχρι νὰ τὸν καταστρέψει»; Ἄπὸ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς ἄλλοι δὲν φτάνουν κἂν στὴν ψυχὴ μας, ἐὰν περιφράξουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ πολλὴ ἀσφάλεια, ἄλλοι πάλι γεννιῶνται βέβαια μέσα μας, ὅταν εἴμαστε ράθυμοι καὶ βλαστάνουν, ἀλλὰ, ἐὰν τοὺς προλάβουμε, ἀποπνίγονται γρήγορα καὶ καταχωνιάζο-

πνίγονται ταχέως καὶ καταχώννυνται. Ἄλλοι καὶ τίκτονται καὶ αὐξάνονται καὶ πρὸς τὰς πονηρὰς ἐκβαίνουσι πράξεις καὶ πᾶσαν ἡμῶν τῆς ψυχῆς τὴν ὑγείαν διαφθείρουσιν, ὅταν ἐν πολλῇ γενώμεθα ραθυμία. Τοῦτο οὖν φησιν, ὅτι «ὕψωθη ἡ καρδία αὐτοῦ»· καὶ οὐκ ἔμεινεν ἐνδον ἡ 5 ἀπόνοια, οὐδὲ κατεσβέσθη, ἀλλ' ἐξεπήδησε καί, πρὸς ἔργον ἐλθοῦσα πονηρόν, πᾶσαν αὐτοῦ διέφθειρε τὴν ἀρετὴν. Τὸ μὲν οὖν μακάριον, μῆτε ὅλως δέξασθαι τὸν πονηρὸν λογισμόν, ὅπερ οὖν καὶ ὁ Προφήτης ἔλεγε· «Κύριε, οὐχ ὑψώθη ἡ καρδία μου». Οὐκ εἶπεν, ὑψώθη μὲν, κατέστειλα δὲ αὐτήν', ἀλλ', οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ὑψώθη, τουτέστιν, ἄβατον 10 διὰ παντὸς ἐτήρησα τῇ κακίᾳ τὴν ψυχὴν. Τὸ μὲν οὖν μακάριον τοῦτο, τὸ δὲ μετ' ἐκεῖνο ἐπισημασθέντας τοὺς λογισμοὺς ταχέως ἀπόσασθαι καὶ μὴ συγχωρῆσαι ἐνδιατρίψαι πλέον, ὥστε μὴ πονηρὰν ἐν ἡμῖν ἐργάσασθαι τὴν νομήν. Εἰ δὲ καὶ μέχρι τούτου ραθυμήσῃμεν, ἔστι διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν καὶ ταύτης τῆς ραθυμίας παραμυθία, καὶ πολλὰ 15 παρὰ τῆς ἀγαθότητος ἐκείνης τῆς ἀπάτου καὶ μεγάλης τοῖς τοιοῦτοις τραύμασι κατεσκευάσται τὰ φάρμακα.

Ἄλλὰ φέρε λοιπὸν τὸν λόγον καταπαύσωμεν, ἵνα μὴ τοῦτο, ὅπερ ἐδείξαμεν ἐν ἀρχῇ, γένηται νῦν καὶ τὸ πλῆθος λυμῆνται τὴν μνήμην ὑμῶν. Δι' ὃ καὶ διὰ βραχέων ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ εἰρημένα ἀναγ- 20 καῖόν ἐστιν. Οὕτω γὰρ αἱ μητέρες ποιοῦσιν· ἐπειδὴν ὀπίωρας ἢ τραγῆματα ἢ τι τοιοῦτον εἰς τὸν παιδικὸν ἐμβάλωσι κόλπον, ὥστε μὴ τῇ ραθυμίᾳ τῶν παιδίων ἐκπεσεῖν τι τῶν δοθέντων αὐτοῖς, περιστείλασαι πάντοθεν τὸν χιτωνίσκον ὑποβάλλουσι τῇ τῆς ζώνης ἀσφαλείᾳ. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν, εἰς μῆκος ἐνταθέντα τὸν λόγον περιστείλωμεν 25 καὶ τῇ τῆς μνήμης παρακαταθώμεθα φυλακῇ.

Ἠκούσατε πῶς οὐδὲν ἡμᾶς πρὸς ἐπίδειξιν χρῆ ποιεῖν, καὶ πόσον ραθυμία κακόν, πῶς καὶ τὸν ἐν ἀκριβεῖ ζῶντα βίῳ ραδίως ὑπεσκέλισεν. Ἐγνωτε πόσης ἡμῖν δεῖ τῆς σπουδῆς, καὶ μάλιστα πρὸς αὐτὰ τοῦ βίου τὰ τέλη, καὶ πῶς οὔτε ἀπογινώσκειν ἐπὶ τοῖς παραπτώμασι τὸν 30 μεταβαλλόμενον, οὔτε θαρρεῖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι τὸν ραθυμήσαντα χρῆ. Διελέχθημεν περὶ διαφορᾶς ἀμαρτημάτων ὑμῖν, περὶ τοῦ μὴ κεχηνέναι πρὸς τὰ λαμπρὰ τῶν σωμάτων, καὶ πόσον ἐκ τούτου κακόν, ἐδείξαμεν. Τὰ περὶ ἀπονοίας εἰρημένα ὑμῖν μέμνησθε, τὰ περὶ τῶν πονηρῶν λογισμῶν. Ταῦτα φυλάσσοντες ἀναχωρήσωμεν οἴκαδε· μᾶλλον δὲ 35 ταῦτα φυλάσσοντες δεξώμεθα καὶ τὴν τελειοτέραν τοῦ καλοῦ διδασκά-

νται. Ἄλλοι καὶ γεννιῶνται καὶ μεγαλώνουν καὶ ἐκδηλώνονται μὲ πονηρὲς πράξεις καὶ καταστρέφουν ὅλη τὴν ὑγεία τῆς ψυχῆς μας, ὅταν δείχνουμε μεγάλη ραθυμία. Αὐτὸ λοιπὸν σημαίνει τὸ «ὑπερηφανεύτηκε ἡ καρδιά του». Δὲν ἔμεινε μέσα του ἡ ὑπερηφάνεια, οὔτε κατασβέσθηκε, ἀλλὰ πήδηξε ἔξω καί, ἀφοῦ ἔγινε ἔργο πονηρὸ, κατέστρεψε ὅλη τὴν ἀρετὴ του. Εὐχῆς ἔργο λοιπὸν εἶναι νὰ μὴ δεχθοῦμε καθόλου τὸν πονηρὸ λογισμό· αὐτὸ δηλαδὴ ποῦ ἔλεγε ὁ προφήτης· «Κύριε, δὲν ὑπερηφανεύτηκε ἡ καρδιά μου»²⁶. Δὲν εἶπε, ὑπερηφανεύτηκε βέβαια, ὅμως τὴν συγκράτησα, ἀλλὰ οὔτε κἂν ἄρχισε νὰ ὑπερηφανεύεται, δηλαδὴ, κράτησα ἀπάτητη γιὰ πάντα στὴν κακία τὴν ψυχὴ μου. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι εὐχῆς ἔργο. Τὸ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο, ἐὰν μποῦν οἱ λογισμοὶ γρήγορα νὰ τοὺς ἀπωθῆσουμε καὶ νὰ μὴ τοὺς ἐπιτρέψουμε νὰ μείνουν περισσότερο, γιὰ νὰ μὴ κάνουν μέσα μας πονηρὴ βοσκή. Ἐὰν ὅμως δείξαμε ραθυμία μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου, ὑπάρχει, ἐξαιτίας τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτῆς τῆς ραθυμίας παρηγοριά, καὶ ἔχουν κατασκευασθεῖ πολλὰ φάρμακα γιὰ τὰ τραύματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα ἐκείνη τὴν ἀπερίγραπτη καὶ μεγάλη.

Ἄς σταματήσουμε ὅμως τὸν λόγο, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ τώρα, αὐτὸ ποῦ φοβηθήκαμε στὴν ἀρχή, καὶ τὰ πολλὰ λόγια καταπονήσουν τὴ μνήμη σας. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνακεφαλαιώσω μὲ λίγα λόγια αὐτὰ ποῦ εἰπώθηκαν. Γιατὶ ἔτσι κάνουν καὶ οἱ μητέρες· ὅταν βάζουν φροῦτα ἢ ξηροὺς καρπούς ἢ κάτι τέτοιο στὸν κόρφο τῶν παιδιῶν, γιὰ νὰ μὴ πέσει ἀπὸ ἀπροσεξία τῶν ποδιῶν κάτι ἀπ' αὐτὰ ποῦ τὰ ἔδωσαν, ἀφοῦ μαζέψουν ἀπὸ παντοῦ τὸ μικρὸ χιτῶνα τους, τὸν ἀσφαλίζουν μὲ τὴ ζώνη. Αὐτὸ θὰ κάνω καὶ ἐγώ· θὰ περιορίσω τὸν λόγο ποῦ ἀπλώθηκε σὲ μῆκος καὶ θὰ ἐμπιστευθῶ τὴ φύλαξή του στὴ μνήμη.

Ἀκούσατε ὅτι δὲν πρέπει νὰ κάνετε τίποτα γιὰ ἐπίδειξη καὶ πόσο κακὸ εἶναι ἡ ραθυμία, καὶ ὅτι ἀκόμα καὶ αὐτὸν ποῦ ζοῦσε μὲ προσεγγμένη ζωὴ τὸν νίκησε εὐκόλα. Γνωρίσατε πόση ἐπαγρύπνηση μᾶς χρειάζεται, ἰδιαίτερα μάλιστα κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς μας, καὶ ὅτι δὲν πρέπει οὔτε ἐκεῖνος ποῦ ἀλλάζει νὰ ἀπογοητεύεται γιὰ τὰ παραπτώματά του, οὔτε ἐκεῖνος ποῦ ραθυμεῖ νὰ ὑπερηφανεύεται γιὰ τὶς ἀρετές του. Σᾶς μίλησα γιὰ τὴ διαφορὰ τῶν ἀμαρτημάτων, γιὰ τὸ νὰ μὴ χάσκετε μπροστὰ στὰ λαμπρὰ σώματα, καὶ σᾶς ἔδειξα πόσο κακὸ προέρχεται ἀπὸ αὐτό. Νὰ θυμᾶστε ὅσα σᾶς εἶπα γιὰ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ γιὰ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς. Ἄς ἀναχωρήσουμε ἀπὸ ἐδῶ φυλάσσοντάς τα αὐτά· ἢ καλύτερα φυλάσσοντας αὐτά, ἄς δεχθοῦμε καὶ τὴν πρὸ τέλεια

λου παραίνεσιν. Τὰ μὲν γὰρ ἡμέτερα, οἷα ἂν ἦ, ἔχει τὰ τῆς νεότητος δείγματα, τὰ δὲ τούτου, οἷα ἂν ἦ, πολιῶ κεκόσμηται τῷ φρονήματι. Καὶ τὰ μὲν ἡμέτερα προσέοικε ρύακι ροιζηδὸν φερομένῳ, τὸ δὲ τούτου προσέοικε πηγῇ ποταμοῦς ἀφειίσῃ μεθ' ἡσυχίας πολλῆς, ἐλαίου μᾶλλον ἢ ὑδάτων μιμουμένη τὸν ὄρομον.

Δεξόμεθα οὖν τὰ νάματα, ἵνα γένηται ἐν ἡμῖν πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ τιμὴ καὶ δόξα καὶ κράτος, ἅμα τῷ ἀγίῳ καὶ ἀγαθῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ
10 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

παραίνεση τοῦ καλοῦ δασκάλου. Γιατὶ τὰ δικά μου, ὅποια κι ἂν εἶναι, ἔχουν τὰ δείγματα τῆς νεότητος, ἐνῶ τὰ δικά του ὅποια κι ἂν εἶναι, εἶναι στολισμένα μὲ τῶν γηρατειῶν τὴ φρονιμάδα. Καὶ τὰ δικά μου βέβαιαι μοιάζουν μὲ ρυάκι ποῦ περνάει ἀπὸ τὶς ρίζες, ἐνῶ τὰ δικά του μοιάζουν μὲ πηγὴ ποῦ ἀναβλύζει ποτάμια μὲ πολλὴ ἡσυχία, ποῦ μιμεῖται τὴν πορεία τοῦ λαδιοῦ μᾶλλον καὶ ὄχι τοῦ νεροῦ.

Ἄς δεχθοῦμε λοιπὸν τὰνάματα γιὰ νὰ γίνουν μέσα μας πηγὴ ὕδατος ποῦ θὰ ἀναβλύζει ζωὴ αἰώνια, τὴν ὁποία εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο πρέπει τιμὴ καὶ δόξα καὶ δύναμη στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΣΑΪΟΥ ΤΟ ΛΕΓΟΝ

«Ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου»· καὶ ἔπαινος τῆς πόλεως τῆς Ἀντιοχείας, καὶ κατὰ κωλυόντων τὸν γάμον ἔνθεος ἀπόδειξις».

α'. Λαμπρὸν ἡμῖν τήμερον τὸ θέατρον γέγονε καὶ φαιδρὸς ὁ σύλλογος. Τί ποτε ἄρα τὸ αἷτιον; Τῶν χθῆς σπερμάτων καρπὸς ὁ σήμερον θερισμός. Χθῆς ἐφυτεύσαμεν, καὶ σήμερον τρυγῶμεν. Οὐ γὰρ γῆν ἄψυχον γεωργοῦμεν, ἵνα βραδύνη, ἀλλὰ ψυχὰς λογικὰς. Οὐκ ἔστι φύσις ἢ μέλ-
5 λουσα, ἀλλὰ χάρις ἢ ταχύνοσα. Ἐδτακτος ἡμῖν ὁ λαός, φιλήκοος ὁ δῆμος. Χθῆς ἐκλήθησαν, καὶ σήμερον στεφανοῦνται. Τῆς χθῆς παραινέ-
σεως ὁ καρπὸς ἢ σήμερον ὑπακοή. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς μετὰ προθυμίας τὰ σπέρματα καταβάλλομεν, ὅτι καθαρὰν ὀρῶμεν τὴν ἄρουραν, οὐδα-
10 μοῦ ἄκανθαν ἀποπνίγουσαν, οὐδὲ ὁδὸν πατουμένην, οὐδὲ πέτραν ἄγο-
νον, ἀλλὰ βαθεῖάν τινα καὶ λιπαρὰν χώραν, ὁμοῦ δεχομένην τὰ σπέρμα-
τα, καὶ τὸν στάχυν ἡμῖν παρέχουσαν. Ταῦτα λέγω ἀεὶ καὶ λέγων οὐ παύσομαι· ὅτι ἐγκώμιον τῆς πόλεως τῆς ἡμετέρας οὐχ ὅτι σύγκλητον ἔχει καὶ ὑπάτους ἀριθμεῖν ἔχομεν, οὐδ' ὅτι ἀνδριάντας πολλούς, οὐδ' ὅτι
15 ὠνίων ἀφθονίαν, οὐδ' ὅτι θέσεως ἐπιτηδειότητα, ἀλλ' ὅτι δῆμον ἔχει
φιλήκοον καὶ ναοὺς Θεοῦ πεπληρωμένους καὶ ἡ Ἐκκλησία μᾶλλον τρυφᾷ καθ' ἐκάστην ἡμέραν λόγον ρέοντα καὶ πόθον οὐδέποτε κορεν-
νόμενον. Ἡ γὰρ πόλις οὐκ ἀπὸ τῶν οἰκοδομῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ἐνοίκων θαυμάζεται. Μὴ μοι λέγε, ὅτι ἡ Ῥωμαίων πόλις μεγάλη τῶ μεγέθει, ἀλλὰ δεῖξόν μοι ἐκεῖ οὕτω λαὸν φιλήκοον. Ἐπεὶ καὶ τὰ Σόδομα πύρ-
20 γους εἶχεν, ἢ δὲ καλύβη τὸν Ἀβραάμ· ἀλλ' ἐλθόντες οἱ ἄγγελοι, τὰ μὲν

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΣΑΪΑ ΠΟΥ ΛΕΕΙ

Συνέβηκε, κατὰ τὸν χρόνον ποὺ πέθανε ὁ βασιλεὺς Ὁζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριον καθισμένον σὲ θρόνον ψηλὸν καὶ ὑπερυψωμένον». Ἐπίσης ἐγκώμιο τῆς πόλεως Ἀντιοχείας, καὶ θεόπνευστη ἀπόδειξις ἐναντίον ἐκείνων ποὺ παρεμποδίζουν τὸν γάμον.

1. Τὸ θέατρο σήμερα ἔγινε πανηγυρικὸν καὶ ἡ συνάθροιση εὐχάριστη. Ποιὰ ἄραγε νὰ εἶναι ἡ αἰτία; Ὁ σημερινὸς θερισμὸς εἶναι καρπὸς τῶν χθεσινῶν σπόρων. Χθὲς φυτέψαμε καὶ σήμερα τρυγοῦμε. Γιατὶ δὲν καλλιεργοῦμε ἄψυχη γῆ, γιὰ νὰ καθυστερήσει, ἀλλὰ ψυχῆς λογικῆς. Δὲν εἶναι φύσις, αὐτὴ ποὺ καρποφορεῖ στὸ μέλον, ἀλλὰ χάρη, ἡ ὁποία ἐπισπεύδει τὴν καρποφορίαν. Εἶναι πειθαρχικὸς ὁ λαὸς μας, ἀγαπᾷ τὴν ἀκρόαση τὸ πλῆθος. Χθὲς προσκλήθησαν καὶ σήμερα στεφανώνονται. Καρπὸς τῆς χθεσινῆς παραινέσεως εἶναι ἡ σημερινὴ ὑπακοή. Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ μὲ προθυμίαν ρίχνω τοὺς σπόρους, ἐπειδὴ βλέπω καθαρισμένον τὸ χωράφι, πουθενὰ δὲν ὑπάρχουν ἀγκάθια ποὺ πνίγουν τὰ στάχυα, οὔτε δρόμος ποὺ πατιέται ἀπὸ τοὺς διαβάτες, οὔτε πέτρα ἄγονη, ἀλλὰ βαθειὰ καλλιεργημένον καὶ λιπαρὸ χωράφι, ποὺ μόλις δεχθεῖ τοὺς σπόρους, ἀμέσως μᾶς παρέχει τὰ στάχυα. Αὐτὰ τὰ λέω πάντοτε καὶ δὲ θὰ πάσῳ νὰ τὰ λέω, ὅτι ἐγκώμιο τῆς πόλεώς μας ἀποτελεῖ, ὄχι τὸ ὅτι ἔχει σύγκλητον καὶ μπορούμε νὰ μετῶμε ὑπάτους, οὔτε ἐπειδὴ ἔχει πολλὰ ἀγάλματα, οὔτε ἀφθονία τροφίμων, οὔτε τὸ ὅτι ἔχει κατάλληλη γεωγραφικὴ θέσις, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἔχει λαὸν ποὺ ἀγαπᾷ τὶς ἀκροάσεις καὶ ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ γεμάτες, καὶ ἡ Ἐκκλησία καθημερινὰ ἀπολαμβάνει λόγον ποὺ κυλάει εὐχάριστα καὶ πόθον ποὺ ποτὲ δὲν χορταίνει. Γιατὶ ἡ πόλις δὲν θαυμάζεται ἀπὸ τὶς οἰκοδομῆς, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς. Μὴ μοῦ λές ὅτι ἡ πόλις τῶν Ῥωμαίων εἶναι μεγάλη σὲ ἔκτασις, ἀλλὰ δεῖξε μοι ἐκεῖ λαὸν ποὺ νὰ ἀγαπάει τόσο τὶς ἀκροάσεις. Διότι καὶ τὰ

Σύδομα παρέδραμον, ἐπὶ δὲ τὴν καλύβην κατήχθησαν. Οὐ γὰρ οἴκων περιφάνειαν ἐζήτουν, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετὴν περιήεσαν ζητοῦντες καὶ κάλλος. Οὕτω δὲ καὶ ἄλλως ἡ ἔρημος εἶχε τὸν Ἰωάννην, ἡ δὲ πόλις τὸν Ἡρώδη· διὰ τοῦτο ἡ ἔρημος πόλεως εὐγνωμονεστέρα.

5 Τί δῆποτε; Ὅτι οὐκ ἐν τοῖς κτίσμασιν ἡ προφητεία. Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα μηδέποτε πόλιν ἐγκωμιάσωμεν ἀπὸ πραγμάτων καταλυομένην. Τί μοι λέγεις οἰκοδομήματα καὶ κίονας; Ταῦτα τῷ παρόντι συγκαταλύεται βίῳ. Εἴσελθε εἰς ἐκκλησίαν καὶ βλέπε τῆς πόλεως τὴν εὐγένειαν. Εἴσελθε, ἰδὲ πένητας ἐκ μεσονυκτίων μέχρι τῆς ἡμέρας παραμέ-
10 νοντας, βλέπε παννουχίδας ἱερὰς ἡμέρα καὶ νυκτὶ συναφθείσας, οὔτε ἐν ἡμέρα, οὔτε ἐν νυκτὶ τὴν τυραννίδα τοῦ ὕπνου, οὔτε τὴν ἀνάγκην τῆς πενίας φοβουμένους. Μεγάλη πόλις καὶ μητρόπολις τῆς οἰκουμένης. Πόσοι ἐπίσκοποι, πόσοι διδάσκαλοι ἤλθον ἐνταῦθα, καὶ παιδευθέντες παρὰ τοῦ λαοῦ ἀναχωροῦσι καὶ τὸν νόμον τὸν ἔμφυτον ἐντεῦθεν μετα-
15 φυτεῦσαι παρασκευάζονται; Ἐὰν λέγῃς μοι ἀξιώματα καὶ χρημάτων περιουσίαν, ἀπὸ τῶν φύλλων τὸ δένδρον ἐπαινεῖς καὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ καρποῦ. Ταῦτα δὲ λέγω οὐ κολακεύων ὑμῶν τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν ὑμῶν ἀνακηρύττων. Μακάριος ἐγὼ δι' ὑμᾶς, μακάριοι ὑμεῖς δι' ἑαυτούς· «μακάριος ὁ λέγων εἰς ὧτα ἀκουόντων»· οὕτως ἐγὼ μακάριος
20 ἐγενόμην. «Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην». Εἶδες πῶς ὑμεῖς δι' ἑαυτοὺς μακάριοι ἐγένεσθε; Μακάριος ἀνὴρ λόγων ἐρῶν πνευματικῶν. Τοῦτο διίστησιν ἡμᾶς τῶν ἀλόγων. Οὐ γὰρ δὴ ἡ τοῦ σώματος ἀναλογία, οὐδὲ τὸ τρέφεσθαι, οὐδὲ τὸ πίνειν, οὐδὲ τὸ νέμεσθαι, οὐδὲ τὸ ζῆν· ταῦτα γὰρ ἡμῖν ἅπαντα κοινὰ πρὸς τὰ ἄλογα· ἀλλὰ
25 τί διέστηκεν ἄνθρωπος τῶν ἀλόγων; Τῷ λόγῳ· διὰ τοῦτο καὶ λογικὸν ζῶόν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος. Ὡσπερ γὰρ τρέφεται τὰ σώματα, οὕτω τρέφεται καὶ ἡ ψυχὴ· ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα ἄρτω, ἡ δὲ ψυχὴ λόγῳ. Ἄν οὖν ἴδῃς ἄνθρωπον λίθον ἐσθίοντα, ἄρα ἂν εἴποις ἄνθρωπον εἶναι; Οὕτως ἂν ἴδῃς μὴ λόγῳ τρεφόμενον, ἀλλ' ἀλογία, ἐρεῖς, Ὅυτος καὶ τὸ εἶναι ἄν-
30 θρωπος ἀπόλεσεν· ἡ γὰρ ἀνατροφή δείκνυσι τοῦ ἀνθρώπου τὴν εὐγένειαν.

Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ θέατρον ἡμῖν πεπλήρωται καὶ πάλιν ἡ θάλασσα ἡ κυμαινομένη καὶ γαλήνης γέμουσα, καὶ πάλιν τὸ πέλαγος τὸ χειμαζόμενον καὶ ἐστηκός, φέρε δὴ τὸ πλοῖον ἐλκυσόμεν, ἀντὶ τοῦ ἰστίου τὴν

1. Σοφ. Σειράχ 25,9.

2. Ματθ. 5,6.

Σόδομα εἶχαν πύργους, ἐνῶ ἡ καλύβα εἶχε τὸν Ἀβραάμ. Ὅμως ὅταν ἦρθαν οἱ ἄγγελοι, τὰ Σόδομα τὰ προσπέρασαν, καὶ κατέλυσαν στὴν καλύβα. Γιατί δὲ ζητοῦσαν αἴγλη σπιτιῶν, ἀλλὰ γύριζαν ἀναζητώντας ἀρετὴ καὶ ὁμορφιά ψυχῆς. Ἔτσι καὶ ἡ ἔρημος εἶχε τὸν Ἰωάννη, ἐνῶ ἡ πόλη τὸν Ἡρώδη· γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἔρημος ἦταν πιὸ ὠραία ἀπὸ τὴν πόλη.

Γιατί τέλος πάντων; Ἐπειδὴ ἡ προφητεία δὲ βρίσκεται στὰ κτίσματα. Καὶ τὰ λέω αὐτά, γιὰ νὰ μὴ ἐγκωμιάσουμε ποτὲ μιὰ πόλη ποὺ καταργεῖται ἀπὸ τὰ πράγματα. Γιατί μοῦ ἀναφέρεις οἰκοδομὲς καὶ κολῶνες; Αὐτὰ καταργοῦνται μαζὶ μὲ αὐτὴν ἐδῶ τῇ ζωῇ. Μπὲς στὴν ἐκκλησία καὶ δὲς τὴν εὐγένεια τῆς πόλεως. Μπὲς μέσα καὶ δὲς φτωχοὺς νὰ μένουν ἐκεῖ ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα μέχρι νὰ ξημερώσει, δὲς ἱερὲς πανυχίδες ποὺ γίνονται μέρα καὶ νύχτα, καὶ ἀνθρώπους ποὺ δὲν φοβοῦνται οὔτε τὴ μέρα οὔτε τὴ νύχτα τὴν τυραννίδα τοῦ ὕπνου, οὔτε τίς ἀνάγκες τῆς φτώχειας. Μεγάλῃ πόλῃ καὶ μητρόπολῃ τῆς οἰκουμένης. Πόσοι ἐπίσκοποι, πόσοι δάσκαλοι ἦρθαν ἐδῶ καὶ ἀφοῦ ἐκπαιδεύτηκαν ἀπὸ τὸν λαό, φεύγουν καὶ προετοιμάζονται νὰ μεταφυτεύσουν καὶ ἄλλοῦ τὸν ἔμφυτο νόμο; Ὅταν ἀναφέρεις ἀξιώματα καὶ χρηματικὲς περιουσίες, ἐπαινεῖς τὸ δέντρο ἀπὸ τὰ φύλλα καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν καρπό. Τὰ λέω αὐτὰ ὄχι γιὰ νὰ κολακεύσω τὴν ἀγάπη σας, ἀλλὰ διακηρύσσοντας τὴν ἀρετὴ σας. Εἶμαι μακάριος· ἐγὼ ἐξαιτίας σας, μακάριοι καὶ σεῖς ἐξαιτίας τοῦ ἑαυτοῦ σας· «εἶναι μακάριος αὐτὸς ποὺ μιλάει σὲ αὐτιὰ ἀνθρώπων ποὺ ἀκοῦνε»¹. Ἔτσι κι ἐγὼ ἔγινα μακάριος. «Εἶναι μακάριοι ἐκεῖνοι ποὺ πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴ δικαιοσύνη»². Εἶδες πῶς ἐσεῖς γίνετε μακάριοι ἐξαιτίας τοῦ ἑαυτοῦ σας; Εἶναι μακάριος ὁ ἄνδρας ποὺ ποθεῖ τὰ πνευματικὰ λόγια. Αὐτὸ μᾶς ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα. Δὲν εἶναι δηλαδὴ ἡ ἀναλογία τοῦ σώματος, οὔτε τὸ ὅτι τρέφομαστε καὶ πίνουμε, οὔτε τὸ ὅτι βόσκουμε, οὔτε τὸ ὅτι ζοῦμε, ὅλα αὐτὰ ἐξάλλου εἶναι ἴδια μὲ τὰ ἄλογα ζῶα· ἀλλὰ σὲ τί διαφέρει ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα; Ὡς πρὸς τὸν λόγο· γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ζῶο λογικό. Γιατί, ὅπως τρέφονται τὰ σώματα, ἔτσι τρέφεται καὶ ἡ ψυχὴ· ἀλλὰ τὸ σῶμα τρέφεται μὲ ψωμί, ἐνῶ ἡ ψυχὴ μὲ λόγο. Ἄν λοιπὸν δεῖς ἓναν ἄνθρωπο νὰ τρώει πέτρα, θὰ μποροῦσες νὰ πεῖς ὅτι εἶναι ἄνθρωπος; Ἔτσι καὶ ἂν δεῖς νὰ μὴ τρέφεται μὲ λόγο, ἀλλὰ μὲ ἀπερισκεψία, θὰ πεῖς· Ἀὐτὸς ἔχασε καὶ τὸ νὰ εἶναι ἄνθρωπος· γιὰ τὴν ἀνατροφή δείχνει τὴν εὐγένεια τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ θέατρό μας γέμισε, καὶ ἔχουμε πάλι τὴ θάλασσα ποὺ κυματίζει καὶ εἶναι γεμάτη γαλήνη, καὶ πάλι τὸ πέλαγος τὸ τρικυμισμένο καὶ ἤρεμο, ἐμπρὸς ἃς ἐλκύσουμε τὸ πλοῖο, ἀνοίγοντας ἀντί

γλῶτταν ἀναπετάσαντες, ἀντὶ τοῦ ζεφύρου, τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν καλέσαντες, ἀντὶ τοῦ αὐχένος καὶ πηδαλίου, τῷ σταυρῷ χρώμενοι κυβερνήτη. Ἡ θάλασσα μὲν γὰρ ἔχει ἀλμυρὰ ὕδατα, ἐνταῦθα δὲ ὕδωρ ζῶν. Ἐκεῖ ἄλογα ζῶα, ἐνταῦθα δὲ ψυχὰι λογικαί· ἐκεῖ οἱ πλείοντες ἀπὸ 5 θαλάσσης εἰς γῆν, ἐνταῦθα δὲ οἱ πλείοντες ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ὀρμίζονται· ἐκεῖ πλοῖα, ἐνταῦθα δὲ λόγοι πνευματικοί· ἐκεῖ σανίδες ἐν τῷ πλοίῳ, ἐνταῦθα δὲ γλῶττα· ἐκεῖ ζεφύρου αὔρα, ἐνταῦθα Πνεύματος ἐπιδημία· ἐκεῖ ἄνθρωπος κυβερνήτης, ἐνταῦθα δὲ κυβερνήτης ὁ Χριστός. Διὰ δὴ τοῦτο τὸ πλοῖον χειμάζεται, ἀλλ' ὑποβρύχιον οὐ γίνεται.

10 Ἡδύνατο μὲν γὰρ καὶ ἐν γαλήνῃ πλεῖν, ἀλλ' οὐκ ἀφήκεν ὁ κυβερνήτης, ἵνα καὶ τῶν πλεόντων τὴν ὑπομονὴν ἴδῃς, καὶ τοῦ κυβερνοῦντος τὴν σύνεσιν ἀκριβῶς καταμάθῃς.

β'. Ἀκουέτωσαν Ἕλληνες, ἀκουέτωσαν Ἰουδαῖοι τὰ κατορθώματα ἡμῶν, καὶ τὴν προεδρίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπὸ πόσων ἐπολεμήθη ἡ 15 Ἐκκλησία, ἀλλ' οὐδέποτε ἐνίκηθη; Πόσοι τύραννοι; πόσοι στρατηγοί; πόσοι βασιλεῖς; Αὔγουστος, Τιβέριος, Γάϊος, Κλαύδιος, Νέρων, ἄνθρωποι λόγοις τετιμημένοι, δυνατοί, τοσῶτα ἐπολέμησαν ἀκμὴν νεάζουσαν, ἀλλ' οὐκ ἐξερρίζωσαν· ἀλλ' οἱ μὲν πολεμήσαντες σεσίγηται καὶ λήθη παραδέδονται, ἡ δὲ πολεμηθεῖσα τὸν οὐρανὸν ὑπεραίρει. Μὴ 20 γάρ μοι τοῦτο ἴδῃς, ὅτι ἐν γῇ ἔστηκεν ἡ Ἐκκλησία, ἀλλ' ὅτι ἐν οὐρανῷ πολιτεύεται. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Δείκνυσι τῶν πραγμάτων ἡ ἀπόδειξις. Ἐπολεμήθησαν ἔνδεκα μαθηταί, καὶ ἡ οἰκουμένη ἐπολέμει, οἱ δὲ πολεμηθέντες ἐνίκησαν καὶ οἱ πολεμήσαντες ἀνηρέθησαν· τὰ πρόβατα τῶν λύκων περιεγένοντο. Εἶδες ποιμένα τὰ πρόβατα ἐν μέσῳ τῶν λύ-

25 κων ἀποστέλλοντα, ἵνα μηδὲ τῇ φυγῇ τὴν σωτηρίαν πορίσωνται; Ποῖος ποιμὴν τοῦτο ἐργάζεται; Ἀλλ' ὁ Χριστὸς τοῦτο ἐποίησεν, ἵνα σοι δεῖξῃ, ὅτι οὐ κατὰ ἀκολουθίαν τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν καὶ ἀκολουθίαν τὰ κατορθώματα γίνεται. Ἡ γὰρ Ἐκκλησία οὐρανοῦ μᾶλλον ἐρρίζεται.

30 Ἀλλ' ἴσως ἀπόνοιάν μου καταγινώσκει ὁ Ἕλλην· ἀλλ' ἀναμενέτω τῶν πραγμάτων τὴν ἀπόδειξιν καὶ μανθανέτω τῆς ἀληθείας τὴν ἰσχύν, πῶς εὐκολώτερον τὸν ἥλιον σβεσθῆναι, ἢ τὴν Ἐκκλησίαν ἀφανισθῆναι. Τίς ταῦτα, φησίν, ὁ κηρύττων; Ὁ θεμελιώσας αὐτήν· «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι». Ταῦτα οὐ

3. Ὁ δυτικός ἢ βορειοδυτικός ἄνεμος.

4. Ματθ. 10,16.

για πανί τῆ γλώσσα, καλώντας ἀντί για τὸν ζέφυρο³, τῆ χάρι τοῦ Πνεύματος, ἀντί για μπράτσο καὶ πηδάλιο χρησιμοποιώντας ὡς κυβερνήτη τὸν σταυρό. Γιατί ἡ θάλασσα ἔχει νερὰ ἀλμυρά, ἐνῶ ἐδῶ ὑπάρχει τὸ νερὸ τὸ ζωντανό. Ἐκεῖ ὑπάρχουν ἄλογα ζῶα, ἐνῶ ἐδῶ ψυχρὲς λογικὲς· ἐκεῖ αὐτοὶ ποὺ πλέουν ἀγκυροβολοῦν ἀπὸ τῆ θάλασσα στὴ γῆ, ἐνῶ ἐδῶ ὅσοι πλέουν ἀπὸ τῆ γῆ ἀγκυροβολοῦν στὸν οὐρανό· ἐκεῖ ὑπάρχουν πλοῖα, ἐνῶ ἐδῶ λόγοι πνευματικοί· ἐκεῖ ὑπάρχουν σανίδια στὸ πλοῖο, ἐνῶ ἐδῶ συγκροτημένοι λόγοι· ἐκεῖ πανί, ἐνῶ ἐδῶ γλώσσα· ἐκεῖ πνοὴ τοῦ ζεφύρου, ἐδῶ ἐπιφοίτηση τοῦ Πνεύματος· ἐκεῖ ὁ κυβερνήτης εἶναι ἄνθρωπος, ἐνῶ ἐδῶ κυβερνήτης εἶναι ὁ Χριστός. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πλοῖο κλυδωνίζεται, ἀλλὰ δὲν βυθίζεται. Μποροῦσε βέβαια νὰ πλεύσει καὶ μὲ γαλήνη, ἀλλὰ δὲν ἐπέτρεψε ὁ κυβερνήτης, γιὰ νὰ δεῖς καὶ τὴν ὑπομονὴ αὐτῶν ποὺ πλέουν καὶ νὰ διαπιστώσεις καλὰ τὴ σύνεση τοῦ κυβερνήτη.

2. Ἄς τὰ ἀκούσουν οἱ Ἕλληνες, ἄς τὰ ἀκούσουν οἱ Ἰουδαῖοι τὰ κατορθώματά μας καὶ τὴν ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ πόσους πολεμήθηκε ἡ Ἐκκλησία, ἀλλὰ ποτὲ δὲν νικήθηκε; Πόσοι τύραννοι; πόσοι στρατηγοί; πόσοι βασιλεῖς; Αὐγουστος, Τιβέριος, Γάϊος, Κλαύδιος, Νέρωνας, ἄνθρωποι τιμημένοι μὲ λόγους, δυνατοί, τὴν πολέμησαν τόσο πολὺ, ἐνῶ ἀκόμα ἦταν πολὺ νέα, ἀλλὰ δὲν τὴν ξερρίζωσαν· καὶ αὐτοὶ βέβαια ποὺ τὴν πολέμησαν σιώπησαν καὶ παραδόθηκαν στὴ λήθη, ἐνῶ αὐτὴ, ἂν καὶ πολέμηθηκε, ὑψώθηκε πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανό. Μὴ βλέπεις, σὲ παρακαλῶ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει στὴ γῆ, ἀλλὰ ὅτι ἡ ζωὴ τῆς εἶναι οὐράνια. Ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Τὸ ἀποδεικνύει ἡ ἀφήγηση τῶν γεγονότων. Πολεμήθηκαν ἑνδεκα μαθητὲς καὶ τοὺς πολεμοῦσε ὀλόκληρη ἡ οἰκουμένη, ὅμως αὐτοὶ ποὺ πολεμήθηκαν νίκησαν, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς πολέμησαν ἀφανίστηκαν. Τὰ πρόβατα νίκησαν τοὺς λύκους. Εἶδες βοσκὸ νὰ στέλνει τὰ πρόβατα ἀνάμεσα σὲ λύκους, ὥστε οὔτε μὲ τὴ φυγὴ τους νὰ μὴ μποροῦν νὰ σωθοῦν; Ποιὸς βοσκὸς τὸ κάνει αὐτό; Ὅμως ὁ Χριστὸς τὸ ἔκανε⁴, γιὰ νὰ σοῦ δείξει, ὅτι τὰ κατορθώματα δὲν γίνονται μὲ φυσικὴ ἀκολουθία. Γιατί ἡ Ἐκκλησία εἶναι ριζωμένη μᾶλλον στὸν οὐρανό.

Ἴσως ὅμως ὁ Ἕλληνας νὰ μοῦ καταλογίζει ἀνοησία. Ἄς περιμένει ὅμως τὴ διήγηση τῶν γεγονότων καὶ ἄς μάθει τὴ δύναμη τῆς ἀληθείας, ὅτι εἶναι εὐκολότερο νὰ σβηστεῖ ὁ ἥλιος, παρὰ νὰ ἐξαφανιστεῖ ἡ Ἐκκλησία. Ποιὸς εἶναι, λέει, αὐτὸς ποὺ κηρύττει αὐτά; Ἐκεῖνος ποὺ τὴ θεμελίωσε· «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ θὰ παρέλθουν, οἱ λόγοι μου ὅμως

μόνον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ ἐπλήρωσε· διὰ τί γὰρ μᾶλλον οὐρανοῦ μείζονα αὐτὴν ἐθεμελίωσε; Τιμιωτέρα γὰρ οὐρανοῦ ἢ Ἐκκλησία. Διὰ τί οὐρανόσ; Διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, οὐχ ἡ Ἐκκλησία διὰ τὸν οὐρανόν. Ὁ οὐρανός δὲ διὰ τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἄνθρωπος διὰ τὸν οὐρανόν. Καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς 5 ἐποίησε δῆλον. Οὐράνιον γὰρ σῶμα οὐκ ἀνέλαβεν ὁ Χριστός. Ἄλλ' ἵνα μὴ μηκύνοντες τὸν λόγον, πάλιν χρεῶσται ἀναχωρήσωμεν σήμερον (ἴστε γὰρ ὅσαπερ χθὲς ὑπεσχόμεθα), καταβαλεῖν ἐτοιμάσωμεν. Διὰ γὰρ τοὺς ἀπολειφθέντας ἀνεβαλόμην. Ἐπεὶ οὖν οἱ ἀπολειφθέντες τὰ ἑαυτῶν ἐπλήρωσαν καὶ ἡ παρουσία ἡμῖν τῇ ἑαυτῶν ἐχαρίσαντο τράπεζαν 10 πεπληρωμένην τῶν ἀναλωμάτων, φέρε δὴ τὰ ὄψα παραθῶμεν, ὄψα οὐχ ἔωλα· εἰ γὰρ καὶ χθεσινὰ ἦν, ἀλλ' οὐ γίνονται ἔωλα. Τί δήποτε; Οὐκ ἔστι κρέα, ἵνα διαφθαρῇ, ἀλλὰ νοήματα διηνεκῶς ἀνθοῦντα. Τὰ μὲν γὰρ κρέα φθείρεται (σῶμα γάρ ἐστι), τὰ δὲ νοήματα μένοντα, εὐωδέστερα καθίστανται. Τί οὖν ἦν, ἃ χθὲς εἰρήκαμεν; Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς 15 χθὲς ἀπελαύσαμεν τραπέζης καὶ ἀπολειφθέντες οὐκ ἐζημιώθησαν.

«Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Τίς ταῦτα φησιν; Ἡσαΐας, ὁ θεωρὸς τῶν Σεραφεῖμ, ὁ γάμω ὀμιλήσας καὶ τὴν χάριν μὴ σβέσας. Καὶ προσεσχέκατε τῷ προφήτῃ καὶ ἠκούσατε τοῦ προ- 20 φήτου σήμερον· «Ἐξέλθε, σὺ καὶ Ἰασοῦβ ὁ υἱός σου». Ἄναγκαῖον καὶ ταῦτα μὴ παραδραμεῖν. «Ἐξέλθε, σὺ καὶ ὁ υἱός σου». Υἱὸν εἶχεν ὁ προφήτης; Οὐκοῦν εἰ υἱόν, καὶ γυναῖκα, ἵνα μάθης, ὅτι οὐ φαῦλον ὁ γάμος, ἀλλὰ κακὸν ἢ πορνεία. Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλοῖς τισι διαλεγόμεθα καὶ λέγομεν, Ἐπιδοτε τὴν ἀνομιλίαν, ἀνομιλίαν ἐπιδοτε, ἀνομιλίαν ἐπιδοτε; Διὰ τί μὴ ὀρθῶς ζῆς, διὰ τί μὴ βίον ἀκριβῆ ἐπιδείκνυσαι; 25 Ἐπιδοτε τὴν ἀνομιλίαν, ἐπιδοτε τὴν ἀνομιλίαν, ἐπιδοτε τὴν ἀνομιλίαν; Πῶς δύναμαι, φησίν, ἐὰν μὴ ἀποτάξωμαι γυναικί, ἐὰν μὴ ἀποτάξωμαι παιδίοις, ἐὰν μὴ ἀποτάξωμαι πράγμασι; Διὰ τί, μὴ κώλυμα ὁ γάμος; Βοηθός σοι δέδοται ἡ γυνή, μὴ ἐπίβουλος. Ὁ προφήτης οὐ γυναῖκα εἶχε; Καὶ οὐκ ἐγένετο κώλυμα τοῦ Πνεύματος ὁ γάμος· ἀλλὰ καὶ ὀμίλει τῇ γυναικί, καὶ προφήτης ἦν. Ὁ Μωϋσῆς οὐ γυναῖκα ἔσχε; Καὶ πέτρας 30 ἔρρηξε, καὶ ἀέρα μετέβαλε, καὶ Θεῶ διελέγετο, καὶ θεήλατον ὄργην ἀνέστειλεν. Ὁ Ἀβραάμ οὐχὶ γυναῖκα ἔσχε; Καὶ πατὴρ ἐγένετο ἐθνῶν, καὶ τῆς Ἐκκλησίας· τὸν γὰρ Ἰσαὰκ υἱὸν εἶχε καὶ αὐτὸς ἐγένετο κατορ-

δὲ θὰ παρέλθουν»⁵. Αὐτὰ δὲν τὰ εἶπε μόνο, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκπλήρωσε. Γιατί ἄραγε τὴ θεμελίωσε μεγαλύτερη ἀπὸ τὸν οὐρανό; Ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία εἶναι πῶς πολὺτιμη ἀπὸ τὸν οὐρανό. Γιατί ὑπάρχει ὁ οὐρανός; Για τὴν Ἐκκλησία, καὶ ὄχι ἡ Ἐκκλησία γιὰ τὸν οὐρανό. Καὶ ὁ οὐρανὸς ἔγινε γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ὄχι ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸν οὐρανό. Αὐτὸ εἶναι φανερό καὶ ἀπὸ ὅσα ἔκανε. Γιατὶ δὲν ἔλαβε οὐράνιο σῶμα ὁ Χριστός. Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴ μακρύνουμε τὸν λόγο καὶ ἀναχωρήσουμε καὶ σήμερα πάλι ὀφειλέτες (γιατὶ γνωρίζετε αὐτὰ πού σᾶς ὑποσχέθηκα χθές), ἄς προσπαθήσουμε νὰ τὸν τελειώσουμε. Ἄλλωστε τὸν ἀνέβαλα ἐξαιτίας ἐκείνων πού ἔλειπαν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐκεῖνοι πού ἀπουσίαζαν ἔκαναν τὸ χρέος τους καὶ μὲ τὴν παρουσία τους μᾶς χάρισαν τὸ τραπέζι γεμάτο μὲ φαγώσιμα, ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς παραθέσουμε τὰ ψητὰ, ψητὰ ὄχι μπαγιάτικα· γιατί ἂν καὶ εἶναι χθεσινὰ, ἀλλὰ δὲν εἶναι μπαγιάτικα. Γιατὶ ἄραγε; Διότι δὲν εἶναι κρέατα, γιὰ νὰ χαλάσουν, ἀλλὰ νοήματα πού ἀνθίζουν διαρκῶς. Γιατὶ τὰ κρέατα καταστρέφονται, ἐπειδὴ εἶναι σῶμα, τὰ νοήματα ὅμως μένοντας, γίνονται πῶς εὐοσμία. Ποιὰ λοιπὸν ἦταν αὐτὰ πού σᾶς εἶπα χθές; Γιατὶ καὶ μεῖς χθές ἀπολαύσαμε τὸ τραπέζι καὶ οἱ ἀπόντες δὲ ζημιώθηκαν.

«Καὶ συνέβηκε τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὅποιο πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο»⁶. Ποιὸς τὰ λέει αὐτά; Ὁ Ἡσαΐας, αὐτὸς πού εἶδε τὰ Σεραφεῖμ καὶ ἦταν παντρεμένος καὶ δὲν εἶχε χάσει τὴ χάρη. Καὶ εἶχατε προσέξει τὸν προφήτη καὶ ἀκούσατε τὸν προφήτη σήμερα· «βγῆς ἐσὺ καὶ ὁ γιὸς σου Ἰασοῦβ»⁷. Εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴ τὰ προσπεράσουμε καὶ αὐτά. «Βγῆς σὺ καὶ ὁ γιὸς σου». Εἶχε γιὸ ὁ προφήτης; Ἄρα, ἐὰν εἶχε γιό, εἶχε καὶ γυναίκα, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ὁ γάμος δὲν εἶναι κακό, ἀλλὰ κακό εἶναι ἡ πορνεία. Ἄλλὰ ὅταν συζητᾶμε μὲ πολλοὺς καὶ τοὺς λέμε, Ἐπειδὴ ζεῖς σωστά, γιατί δὲν παρουσιάζεις ζωὴ προσεκτικὴ; Ἐπειδὴ ζεῖς σωστά, γιατί δὲν ἀπαρνηθῶ τὴ γυναίκα μου, ἐὰν δὲν ἀπαρνηθῶ τὰ παιδιὰ μου, ἐὰν δὲν ἀπαρνηθῶ τὰ πράγματα; Γιὰ ποιὸ λόγο; Μήπως ὁ γάμος εἶναι ἐμπόδιο; Ὡς βοηθὸς σοῦ δόθηκε ἡ γυναίκα, ὄχι ἐχθρός. Ὁ προφήτης δὲν εἶχε γυναίκα; Καὶ ὁ γάμος δὲν ἔγινε ἐμπόδιο τοῦ Πνεύματος; ἀλλὰ καὶ εἶχε ἐπαφὴς μὲ τὴ γυναίκα του καὶ ἦταν καὶ προφήτης. Ὁ Μωϋσῆς δὲν εἶχε γυναίκα; Καὶ βράχους ἔσχισε καὶ τὸν ἀέρα ἄλλαξε, καὶ μὲ τὸ Θεὸ συζητοῦσε, καὶ ὀργή, πού ὁ Θεὸς ἔστειλε, τὴ ματαίωσε. Ὁ Ἀβραὰμ δὲν εἶχε γυναίκα; Καὶ ἔγινε πατέρας τῶν ἐθνῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας; εἶχε δηλαδὴ γιὸ τὸν Ἰσαὰκ πού ἔγινε ἀφορμὴ κατορθωμάτων. Δὲν

θωμάτων υπόθεσις. Οὐκ ἀνήγγεκε τὸ παιδίον, τὸν καρπὸν τοῦ γάμου; οὐκ ἐγένετο καὶ πατὴρ καὶ φιλόθεος; οὐκ ἦν ἰδεῖν ἱερέα ἐξ οἰκείων σπλάγχων γενόμενον; ἱερέα καὶ πατέρα; φύσιν νικωμένην, καὶ εὐλάβειαν κρατοῦσαν; σπλάγχνα πατούμενα, καὶ κατορθώματα εὐσεβῆ περιγενόμενα; καὶ τὸν πατέρα λυόμενον, καὶ φιλόθεον στεφανούμενον; οὐκ εἶδες ὄλον φιλόπαιδα καὶ φιλόθεον; μὴ τι ἐκόλυσεν ὁ γάμος;

Τί δὲ ἡ μήτηρ τῶν Μακκαβαίων; οὐχὶ γυνὴ ἦν; οὐχὶ ἐπτά δέδωκε παῖδας τῷ χορῶ τῶν ἀγίων; οὐκ εἶδεν αὐτοὺς μαρτυρήσαντας; οὐχ εἰστήκει καθάπερ ὄρος μὴ συλευομένη; οὐχ εἰστήκει καθ' ἕκαστον αὐτῶν μαρτυροῦσα, καὶ μήτηρ μαρτύρων, καὶ ἐπτάκις ἐμαρτύρησε; Βασανιζομένων γὰρ ἐκείνων, αὐτὴ τὴν πληγὴν ἐδέχετο. Οὐδὲ γὰρ ἀπαθῶς οὕτω τὰ γινόμενα ἐδέχετο· μήτηρ γὰρ ἦν καὶ τῆς φύσεως ἡ ὕβρις τὴν οἰκείαν δύναμιν ἐπεδείκνυτο· ἀλλ' οὐκ ἐνικᾶτο. Θάλασσα γὰρ ἦν καὶ κύματα· ἀλλ' ὥσπερ ἡ θάλασσα μαινομένη καταλύεται, οὕτω καὶ ἡ φύσις ἐγειρομένη τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ ἐχαλινοῦτο. Πῶς αὐτοὺς ἤλειψε; πῶς αὐτοὺς ἔθρεψε; πῶς ἐπτά ναοὺς τῷ Θεῷ παρέστησεν, ἀνδριάντας χρυσοῦς, μᾶλλον δὲ καὶ χρυσοῦ τιμιωτέρους;

γ'. "Ὅτι γὰρ οὐ τοιοῦτον χρυσός, οἷον ψυχὴ μαρτύρων, πρόσεχε. Εἰστήκει ὁ τύραννος, καὶ ὑπὸ μιᾶς γυναικὸς ἠττώμενος ἀνεχώρει. Ἐκεῖνος ὄπλοις ἐπολιόρκει, καὶ αὐτὴ προθυμίᾳ περιεγένετο· ἐκεῖνος κάμινον ἀνήψε, καὶ αὐτὴ τὴν ἀρετὴν τοῦ πνεύματος· ἐκεῖνος στρατόπεδον ἐκίνει, καὶ αὐτὴ πρὸς ἀγγέλους μεθωρμίζετο· ἐώρα κάτω τὸν τύραννον, καὶ ἐνενοεῖ τὸν ἄνω βασιλεύοντα· ἐώρα τὰς κάτω βασάνους, καὶ ἠρίθμει τὰ ἄνω βραβεῖα· ἐώρα τὴν παροῦσαν κόλασιν, καὶ ἐνενοεῖ τὴν μέλλουσαν ἀθανασίαν. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «μὴ σκοποῦντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα». Μὴ τι κώλυμα ὁ γάμος ἐγένετο; Τί δὲ ὁ Πέτρος, ἡ κρηπίς τῆς Ἐκκλησίας, ὁ μανικὸς ἐραστής τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπαίδευτος τῷ λόγῳ καὶ ρητόρων παραγινόμενος, ὁ ἀμαθὴς καὶ φιλοσόφων ἀποφράξας στόματα, ὁ τὴν ἑλληνικὴν σοφίαν καθάπερ ἀράχνην διαλύσας, ὁ τὴν οἰκουμένην περιδραμών, ὁ σαγηνεύσας τὴν θάλασσαν καὶ ἀλιεύσας τὴν οἰκουμένην, οὐκ εἶχε καὶ οὗτος γυναῖκα; Naί, εἶχεν. "Ὅτι δὲ ἔσχεν, ἄκουσον τοῦ εὐαγγελιστοῦ. Τί δὲ φησιν; «Εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τὴν πενθερὰν Πέτρου πυρέσσουσαν». "Ὅπου

πρόσφερε τὸ παιδί, τὸν καρπὸ τοῦ γάμου του; Δὲν ἀποδείχτηκε καὶ πατέρας καὶ ἀφοσιωμένος στὸ Θεό; Δὲν κόντεψε νὰ γίνει ἱερέας μὲ τὰ ἴδια του τὰ σπλάγχνα; Ἱερέας καὶ πατέρας; Δὲν εἶδαμε τὴ φύση νὰ ὑποχωρεῖ καὶ νὰ ἐπικρατεῖ ἡ εὐλάβεια; Τὰ σπλάγχνα νὰ καταπατοῦνται καὶ νὰ νικοῦν τὰ εὐσεβῆ κατορθώματα; καὶ τὸν πατέρα νὰ ἐλευθερώνεται καὶ τὸν θεοσεβῆ νὰ στεφανώνεται; Δὲν τὸν εἶδες καὶ τὸ παιδί του νὰ ἀγαπᾷ καὶ τὸ Θεό; Μήπως τὸν ἐμπόδισε σὲ τίποτα ὁ γάμος;

Τί πάλι ἡ μητέρα τῶν Μακκαβαίων⁸; Δὲν ἦταν γυναίκα; δὲν ἔδωσε ἑπτὰ παιδιά στὴ χορεία τῶν ἁγίων; δὲν τοὺς εἶδε πὸ μαρτύρησαν; δὲν στεκόταν σὰν βουνὸ χωρὶς νὰ κουνιέται; δὲν στεκόταν κοντὰ στὸν καθενα ἀπὸ αὐτοὺς μαρτυρώντας, καὶ μητέρα μαρτύρων, καὶ μαρτύρησε ἑπτὰ φορές; Γιατί, ὅταν βασανίζονταν ἐκεῖνα, δεχόταν αὐτὴ τὰ πλήματα. Καθόσον δὲ δεχόταν μὲ ἀπάθεια ὅσα γίνονταν· γιατί ἦταν μητέρα, καὶ ἡ περιφρόνηση τῆς φύσεως ἔδειχνε τὴ δύναμή της. Ὡστόσο δὲν ὑποχωροῦσε. Ἦταν θάλασσα καὶ κύματα· ἀλλὰ ὅπως ἡ φουρτουνιασμένη θάλασσα εἰρηνεύει, ἔτσι καὶ ἡ ξεσηκωμένη φύση της συγκρατιόταν ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ. Πῶς τὰ παίδευσε; πῶς τὰ ἀνάθρεψε; πῶς παρουσίασε στὸ Θεὸ ἑπτὰ ναοὺς, χρυσᾶ ἀγάλματα, ἢ καλύτερα πὸ πολύτιμα καὶ ἀπὸ χρυσάφι;

3. Καὶ ὅτι τὸ χρυσάφι δὲν εἶναι τέτοιο, ὅπως ἡ ψυχὴ τῶν μαρτύρων, πρόσεξε. Στεκόταν ὁ τύραννος καὶ ἔφυγε νικημένος ἀπὸ μιὰ γυναίκα. Ἐκεῖνος πολιορκοῦσε μὲ ὄπλα, καὶ αὐτὴ μὲ τὴν πίστη της νίκησε· ἐκεῖνος ἄναψε καμίνι, καὶ αὐτὴ τὴν ἀρετὴ τοῦ Πνεύματος· ἐκεῖνος κινητοποιοῦσε στρατεύματα, καὶ αὐτὴ μεταφερόταν πρὸς τοὺς ἀγγέλους· ἔβλεπε κάτω τὸν τύραννο, καὶ σκεφτόταν τὸν οὐράνιο βασιλιά· ἔβλεπε τὰ ἐπίγεια βασανιστήρια, καὶ μετροῦσε τὰ οὐράνια βραβεῖα· ἔβλεπε τὴν ἐδῶ κόλαση, καὶ σκεφτόταν τὴν μελλοντικὴ ἀθανασία. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «γιατί δὲν ἀποβλέπουμε σ' αὐτὰ πού φαίνονται, ἀλλὰ σ' ἐκεῖνα πού δὲν βλέπονται»⁹. Μήπως ὁ γάμος τῆς ἐγίνε κάποιον ἐμπόδιο; Τί ἔκανε καὶ ὁ Πέτρος, τὸ θεμέλιο τῆς Ἐκκλησίας, ὁ παράφορος ἐραστής τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἀπαίδευτος στὸ λόγο, πού νίκησε ρήτορες, ὁ ἀμαθής, πού ἔφραξε τὰ στόματα τῶν φιλοσόφων, αὐτὸς πού διέλυσε τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία σὰν ἀράχνη, αὐτὸς πού περιέτρεξε ὅλη τὴν οἰκουμένη, αὐτὸς πού σαγήνεψε τὴ θάλασσα καὶ ἀλίεψε τὴν οἰκουμένη, δὲν εἶχε καὶ αὐτὸς γυναίκα; Ναί, εἶχε. Καὶ ὅτι εἶχε, ἄκουσε τὸν εὐαγγελιστὴ. Τί λέει; «Εἰσῆλθε ὁ Ἰησοῦς στὴν οἰκία τῆς πεθερᾶς τοῦ Πέτρου πού εἶχε πυρετό»¹⁰. Ὅπου ὑπάρχει πεθερά, ἐκεῖ ὑπάρχει

πενθερά, ἐκεῖ καὶ γυνή, ἐκεῖ καὶ γάμος. Τί δὲ ὁ Φίλιππος; οὐ τέσσαρας θυγατέρας εἶχεν; Ὅπου δὲ τέσσαρες θυγατέρες, ἐκεῖ καὶ γυνή καὶ γάμος. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀπὸ παρθένου μὲν, ἀλλ' εἰς γάμον παρεγένετο καὶ δῶρον εἰσήνεγκεν· «οὐκ ἔχουσι», γάρ, φησί, «οἶνον»· καὶ τὸ ὕδωρ 5 οἶνον ἐποίησε, τῇ παρθενίᾳ τὸν γάμον τιμῶν, τῇ δωρεᾷ τὸ πρᾶγμα θαυμάζων, ἵνα μὴ βδελύσση τὸν γάμον, ἀλλὰ μισῆς τὴν πορνείαν. Τῷ ἐμῷ κινδύνῳ ἐγὼ ἐγγυῶμαί σου τὴν σωτηρίαν, κἂν γυναικα ἔχῃς.

Πρόσεχε σεαυτῷ. Γυνή ἐὰν εὐχρηστός ἐστι, βοηθός σου ἐστι. Τί οὖν ἂν μὴ ἧ εὐχρηστος; Ποίησον αὐτὴν εὐχρηστον. Μὴ οὐκ ἐγένοντο 10 καλαὶ γυναῖκες καὶ κακαί, ἵνα μὴ ἔχῃς πρόφασιν; Ποταπὴ ἢ τοῦ Ἰώβ ἦν; Ἡ δὲ Σάρρα καλὴ ἦν. Δείξω σοι γυναῖκα φαύλην καὶ πονηράν. Οὐκ ἔβλαψε τὸ ἄνδρα ἢ γυνὴ τοῦ Ἰώβ· πονηρὰ ἦν καὶ φαύλη καὶ βλασφημεῖν αὐτῷ συνεβούλευσε. Τί οὖν; ἔσεισε τὸν πύργον; κατήνεγκε τὸν ἀδάμαντα; περιεγένετο τῆς πέτρας; ἔκρουσε τὸν στρατιώτην; διέτρησε τὸ σκά- 15 φος; ἐξερρίζωσε τὸ δένδρον; Οὐδὲν τούτων, ἀλλ' ἐκείνη προσέκρουσε καὶ ὁ πύργος ἀσφαλέστερος ἐγένετο· αὐτὴ τὰ κύματα ἤγειρε, καὶ τὸ πλοῖον οὐ κατεποντίζετο, ἀλλ' ἐξ οὐρίας ἔπλεεν· ὁ καρπὸς αὐτοῦ ἐτρογῆθη, καὶ τὸ δένδρον οὐκ ἐσαλεύθη· τὰ φύλλα ἔπεσε, καὶ ἡ ρίζα ἔμενεν ἀσάλευτος. Ταῦτα λέγω, ἵνα μηδεὶς προφασίζηται κακίαν γυναικός. 20 Φαύλη ἐστὶ; Διόρθωσον αὐτήν. Ἀλλὰ φησὶν, ἀπὸ παραδείσου με ἐξέβαλεν. Ἀλλὰ καὶ εἰς οὐρανοὺς σε ἐξήνεγκεν. Ἡ αὐτὴ μὲν φύσις, διάφορος δὲ ἡ γνώμη. Ἀλλ' ἢ τοῦ Ἰώβ φαύλη; Ἀλλ' ἢ Σωσάννα καλὴ. Ἀλλ' ἢ Αἴγυπτία ἀκόλαστος; Ἀλλ' ἢ Σάρρα κοσμία. Εἶδες ἐκείνην; Βλέπε καὶ ταύτην· ἐπεὶ καὶ ἐν ἀνδράσιν οἱ μὲν φαῦλοι, οἱ δὲ σπουδαῖοι. Καλὸς ὁ 25 Ἰωσήφ, οἱ δὲ πρεσβύτεροι ἀκόλαστοι. Εἶδες πανταχοῦ κακίαν καὶ ἀρετήν, μὴ τῇ φύσει ταῦτα κρινόμενα, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ διαιρούμενα. Μὴ μοι προφάσεις προφασίζου. Ἀλλ' ἐπεὶ τὰ χρέα καὶ τὴν καταβολὴν σπεύδω- μεν.

«Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεὺς». Μέλ- 30 λω λέγειν διὰ τί ὁ προφήτης ἐπισημαίνεται τὸν καιρὸν· ἐζητοῦμεν γὰρ χθές, τί δήποτε τῶν προφητῶν ἀπάντων τὸν καιρὸν τῆς ζωῆς τῶν βασιλέων ἱστορούντων, καὶ αὐτοῦ τούτου, ἐνταῦθα τὸ ἔθος ἐλύθη· καὶ οὐ

καὶ γυναίκα, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ γάμος. Τί πάλι καὶ ὁ Φίλιππος; Δὲν εἶχε τέσσερις θυγατέρες; Καὶ ὅπου ὑπάρχουν τέσσερις θυγατέρες, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ γυναίκα καὶ γάμος. Καὶ ὁ Χριστός; Γεννήθηκε βέβαια ἀπὸ παρθένο, ἀλλὰ πῆγε σὲ γάμο καὶ πρόσφερε καὶ δῶρο· γιατί λέει, «δὲν ἔχουν κρασί»¹¹. Καὶ ἔκανε τὸ νερὸ κρασί, τιμώντας μὲ τὴν παρθενία τὸ γάμο, καὶ μὲ τὸ δῶρο σεβόμενος τὸ γεγονός, γιὰ νὰ μὴ σιχαίνεσαι τὸ γάμο, ἀλλὰ νὰ μισεῖς τὴν πορνεία. Ἐγὼ μὲ δικό μου κίνδυνο σοῦ ἐγγυώμαι τὴ σωτηρία σου, ἔστω καὶ ἂν ἔχεις γυναίκα.

Πρόσεχε τὸν ἑαυτὸ σου. Ἡ γυναίκα εἴαν εἶναι χρήσιμη, εἶναι βοηθός σου. Τί γίνεται ὅμως ὅταν δὲν εἶναι χρήσιμη; Κάνε τὴν χρήσιμη. Μήπως δὲν ὑπῆρξαν καλὲς καὶ κακὲς γυναῖκες, γιὰ νὰ μὴ ἔχεις δικαιολογία; Ἦταν ἀσυνείδητη ἡ γυναίκα τοῦ Ἰώβ; Ἡ Σάρρα ὅμως ἦταν καλή. Θὰ σοῦ δεῖξω μιὰ γυναίκα κακὴ καὶ πονηρὴ. Δὲν ἔβλαψε τὸν ἄνδρα τῆς ἡ γυναίκα τοῦ Ἰώβ· ἦταν πονηρὴ καὶ κακὴ καὶ τὸν συμβούλεψε νὰ βλασφημήσει. Τί ἔκανε ὅμως; Κούνησε τὸν πύργο; ἔρριξε κάτω τὸ διαμάντι; νίκησε τὸν βράχο; πλήγωσε τὸν στρατιώτη; τρύπησε τὸ σκάφος; ξερρίζωσε τὸ δέντρο; Τίποτα ἀπὸ αὐτά· ἀλλ' ἐκείνη προσέκρουσε καὶ ὁ πύργος ἔγινε πιὸ σταθερός· αὐτὴ σήκωσε τὰ κύματα καὶ τὸ πλοῖο δὲν καταποντιζόταν, ἀλλὰ ἔπλεε μὲ οὐριό ἄνεμο· ὁ καρπὸς τοῦ τρυγῆθηκε, καὶ τὸ δέντρο δὲν κουνήθηκε· ἔπεσαν τὰ φύλλα του, καὶ ἡ ρίζα ἔμεινε ἀσάλευτη. Τὰ λέω αὐτὰ γιὰ νὰ μὴ προφασίζεται κανένας τὴν κακία τῆς γυναίκας του. Εἶναι κακὴ; Διόρθωσε τὴν. Ἀλλὰ, λέει, μὲ ἔβγαλε ἀπὸ τὸν παράδεισο. Ἀλλὰ καὶ σὲ ἀνέβασε στοὺς οὐρανοὺς. Ἡ ἴδια βέβαια φύση, ἀλλὰ διαφορετικὴ ἡ γνώμη. Ἀλλὰ ἦταν κακὴ ἡ γυναίκα τοῦ Ἰώβ; Ἡ Σωσάννα¹² ὅμως ἦταν καλή. Ἦταν ἀκόλαστη ἡ Αἰγυπτία¹³; Ἡ Σάρρα ὅμως ἦταν ἀξιοπρεπῆς. Εἶδες ἐκείνην; Δὲς καὶ αὐτὴν· γιατί καὶ μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν ἄλλοι εἶναι φαῦλοι, ἐνῶ ἄλλοι σπουδαῖοι. Καλὸς ὁ Ἰωσήφ, οἱ πρεσβύτεροι ὅμως ἀκόλαστοι¹⁴. Βλέπεις παντοῦ τὴν κακία καὶ τὴν ἀρετὴ, χωρὶς αὐτὰ νὰ κρίνονται ἀπὸ τὴ φύση τους, διαιροῦνται ἀπὸ τὴ γνώμη τους. Μὴ μοῦ προβάλεις προφάσεις. Ἀλλὰ ἄς ἔρθουμε στὰ χρέη μας καὶ τὴν καταβολὴ τους.

«Καὶ συνέβηκε τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας». Θὰ πῶ γιατί ὁ προφήτης ὑπογραμμίζει τὸν χρόνο. Χθὲς δηλαδὴ συζητούσαμε, γιατί τάχα ὅλοι οἱ προφῆτες ἀναφέρουν τὸν καιρὸ τῆς ζωῆς τῶν βασιλέων, καὶ αὐτοῦ ἐδῶ ἡ συνήθεια αὐτὴ καταργήθηκε. Καὶ δὲν

13. Βλ. Γεν. 39,7 ε.

14. Ἐννοεῖ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἱστορίας τῆς Σωσάννας.

λέγει, ἐν ταῖς ἡμέραις Ὁζίου, ἀλλ' ἐν τῇ τελευτῇ Ὁζίου. Τοῦτο λῦσαι βούλομαι σήμερον. Εἰ γὰρ καὶ πολὺ τὸ καῦμα, ἀλλὰ μείζων ἢ δρόσος τοῦ λόγου· εἰ γὰρ βιάζεται τὸ σῶμα μαλακιζόμενον, ἀλλ' ἀκμάζουσα ἡ ψυχὴ εὐφραίνεται. Μὴ μοι λέγε καῦμα καὶ ἰδρῶτα· ἐὰν ἰδρώσης τῷ
 5 σώματι, σμήχεις σου τὴν ψυχὴν. Οἱ παῖδες οἱ τρεῖς ἐν καμίνῳ ἦσαν, καὶ οὐδὲν ἔπασχον, ἀλλ' ἡ κάμιнос δρόσος ἐγένετο. Ὅταν ἐννοήσης ἰδρῶτα, ἐννοεῖ καὶ τὸν μισθὸν καὶ τὴν ἀμοιβήν. Καὶ γὰρ κολουμβητῆς ἀνθρωπος δι' οὐδὲν ἄλλο τολμᾷ εἰς τὸ βάθος ἑαυτὸν καταβαλεῖν τῶν ὑδάτων, ἢ διὰ μαργαρίτας, τοῦ πολέμου τὴν ὑπόθεσιν. Ἄλλ' οὐ τὴν ὕλην διαβάλλω,
 10 ἄλλὰ τὴν ἀκόλαστον γνώμην. Καὶ σὺ, ἵνα λάβῃς θησαυρὸν ἀνελλιπῆ καὶ φυτεύσης ἄμπελον ἐν τῇ ψυχῇ σου, οὐκ ἀνέχη καύματος, οὐδὲ ἰδρῶτος; Οὐχ ὄρας τοὺς ἐν θεάτρῳ καθημένους, πῶς ἰδρῶσι καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὴν ἀκτίνα δέχονται, ἵνα γένωνται θανάτου αἰχμάλωτοι, ἵνα πόρνης δοῦλοι; Εἰς ἀπώλειαν ἐκεῖνοι κάμνουσι, καὶ σὺ εἰς σωτηρίαν
 15 ἐκλύῃ; Ἀθλητῆς εἶ καὶ στρατιώτης.

Τίς οὖν ἐστὶν ὁ Ὁζίας ἐκεῖνος, καὶ διὰ τί τὴν τελευτὴν αὐτοῦ ταύτην εἶπεν; Οὗτος ὁ Ὁζίας βασιλεὺς ἦν, καὶ ἀνὴρ δίκαιος, καὶ πολλοῖς κομῶν τοῖς κατορθώμασιν· ἀλλ' ὕστερόν ποτε εἰς ἀπόνοιαν ἦλθεν, εἰς ἀπόνοιαν, τὴν μητέρα τῶν κακῶν, εἰς ἀλαζονείαν, τὴν θορύβων γέμουσαν,
 20 εἰς ὑπερηφανίαν, τὴν ἀπώλειαν τοῦ διαβόλου. Οὐδὲν γὰρ ἀπονοίας χεῖρον διὰ τοῦτο καὶ τὸν λόγον ἅπαντα εἰς τοῦτο κατηναλώσαμεν χθές, τὴν ἀπόνοιαν καθαιροῦντες καὶ ταπεινοφροσύνην διδάσκοντες.

δ'. Εἶπω σοι, πόσον ἀγαθὸν ταπεινοφροσύνη καὶ πόσον κακὸν ἀπόνοια; Ἀμαρτωλὸς δίκαιον ἐνίκησεν, ὁ τελώνης τὸν Φαρισαῖον, καὶ
 25 ῥήματα ἔργων περιεγέγοντο. Πῶς ῥήματα; Ὁ τελώνης λέγει· «ὁ Θεός, ἰλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ». Ὁ Φαρισαῖος λέγει· «οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἄρπαξ ἢ πλεονέκτης». Ἄλλὰ τί; «Νηστεύω δις τῆς ἑβδομάδος, ἀποδεκατῷ μου τὰ ὑπάρχοντα». Ὁ Φαρισαῖος ἔργα ἔδειξε δικαιοσύνης· ὁ τελώνης ῥήματα εἶπε ταπεινοφροσύνης καὶ λόγοι ἔργων
 30 περιεγέγοντο, καὶ ὁ τοσοῦτος θησαυρὸς ἐξεφυσήθη, καὶ ἡ τοσαύτη πενία εἰς πλοῦτον μετεβλήθη. Ἦλθον δύο πλοῖα ἔχοντα γόμον· εἰσῆλθον ἀμφοτέρω εἰς τὸν λιμένα· ἀλλ' ὁ τελώνης καλῶς τῷ λιμένι προσωρμί-

λέει, 'στις μέρες τοῦ 'Οζία', ἀλλὰ «κατὰ τὸν θάνατο τοῦ 'Οζία». Αὐτὸ θέλω νὰ ἐξηγήσω σήμερα. Γιατί, ἂν καὶ ὁ καύσωνας εἶναι μέγας, ἡ δροσιὰ τοῦ λόγου εἶναι μεγαλύτερη· ἂν καὶ πιέζεται δηλαδὴ τὸ σῶμα καὶ ἀποχωνώνεται, ἡ ψυχὴ ὁμως εὐρισκόμενη σὲ ἀκμὴ εὐφραίνεται. Μὴ μοῦ μιλᾷς γιὰ καύσωνα καὶ ἰδρώτα· ἐὰν ἰδρώσεις στὸ σῶμα, καθαρίζεις τὴν ψυχὴ σου. Οἱ τρεῖς παῖδες βρισκόνταν στὸ καμίνι καὶ δὲν πάθαιναν τίποτα, ἀλλὰ τὸ καμίνι μεταβαλλόταν σὲ δροσιὰ. Ὅταν σκεφθεῖς ἰδρώτα, νὰ σκέπτεσαι καὶ τὸν μισθὸ καὶ τὴν ἀνταμοιβή. Γιατί καὶ ὁ κολυμβητὴς ἄνθρωπος γιὰ τίποτα ἄλλο δὲν τολμᾷ νὰ βυθιστεῖ στὸ βάθος τῆς θάλασσας, παρὰ γιὰ μαργαριτάρια, ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ἀφορμὴ τοῦ πολέμου. Δὲν κατηγορῶ βέβαια τὴν ὕλη, ἀλλὰ τὴν ἀκόλαστη γνώμη. Καὶ σὺ, γιὰ νὰ κερδίσεις θησαυρὸ ἀνελλιπῆ καὶ νὰ φυτέψεις ἀμπέλι στὴν ψυχὴ σου, δὲν ἀντέχεις καύσωνα, οὔτε ἰδρώτα; Δὲ βλέπεις αὐτοὺς ποὺ κάθονται στὸ θέατρο, πῶς ἰδρώνουν καὶ δέχονται τὶς ἀκτίνες μὲ γυμνὸ τὸ κεφάλι, γιὰ νὰ γίνουν αἰχμάλωτοι τοῦ θανάτου, γιὰ νὰ γίνουν δοῦλοι τῆς πόρνῆς; Ἐκεῖνοι ὑποφέρουν γιὰ τὴν καταστροφὴ τους, καὶ σὺ παραιτεῖσαι ἀπὸ τὴ σωτηρία; Εἶσαι ἀθλητὴς καὶ στρατιώτης.

Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνος ὁ 'Οζίας καὶ γιατί ἀναφέρει αὐτὸν τὸν θάνατό του; Αὐτὸς ὁ 'Οζίας ἦταν βασιλιάς καὶ ἄνδρας δίκαιος, ποὺ εἶχε πολλὰς ἀρετὰς· ἀργότερα ὁμως κάποτε ἔφτασε σὲ ὑπεροψία, σὲ ὑπεροψία, τὴ μητέρα τῶν κακῶν, σὲ ἀλαζονεία, ποὺ εἶναι γεμάτη ταραχές, σὲ ὑπερηφάνεια, τὴν καταστροφὴ τοῦ διαβόλου. Γιατί τίποτα δὲν εἶναι χειρότερο ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια· γι' αὐτὸ χθὲς ἐξαντλήσαμε ὀλόκληρο τὸ λόγο σ' αὐτό, καθαιρώντας τὴν ὑπερηφάνεια καὶ διδάσκοντας τὴν ταπεινοφροσύνη..

4. Νὰ σοῦ πῶ πόσο ἀγαθὸ πρᾶγμα εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ πόσο κακὸ ἡ ὑπερηφάνεια; Ἕνας ἁμαρτωλὸς νίκησε ἕναν δίκαιο, ὁ τελώνης τὸν Φαρισαῖο, καὶ τὰ λόγια νίκησαν τὰ ἔργα. Πῶς νίκησαν τὰ λόγια; Ὁ τελώνης λέει· «Θεέ, ἐλέησέ με τὸν ἁμαρτωλό»¹⁵. Ὁ Φαρισαῖος λέει· «δὲν εἶμαι ὅπως οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, ἄρπαγας ἢ πλεονέκτης», ἀλλὰ τί; «Νηστεύω δύο φορὲς τὴν ἑβδομάδα, δίνω τὸ δέκατο ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά μου»¹⁶. Ὁ Φαρισαῖος παρουσίασε ἔργα δικαιοσύνης· ὁ τελώνης εἶπε λόγια ταπεινοφροσύνης, καὶ τὰ λόγια νίκησαν τὰ ἔργα, καὶ ὁ τόσο μέγας θησαυρὸς ἐξανεμίθηκε, καὶ ἡ τόσο μεγάλη φτώχεια μεταβλήθηκε σὲ πλοῦτο. Ἦρθαν δύο πλοῖα ποὺ εἶχαν φορτίο· μῆκαν καὶ τὰ δύο στὸ λιμάνι· ἀλλὰ ὁ τελώνης ἄραξε καλὰ στὸ λιμάνι, ἐνῶ ὁ Φαρι-

σθη, ὁ δὲ Φαρισαῖος ναυάγιον ὑπέμεινε, ἵνα μάθῃς πόσον κακὸν ἡ ἀπόνοια. Δίκαιος εἶ· Μὴ ταπεινώσης τὸν ἀδελφόν σου. Κομᾶς κατορθώμασι; Μὴ ὀνειδίσης τῶ πλησίον καὶ ὑποτέμῃ σου τὸ ἐγκώμιον. Ὅσον μέγας εἶ, τοσοῦτον ταπεινοῦ σαυτὸν. Καὶ πρόσεχε μετ' ἀκριβείας τῶ λόγῳ, ἀγαπητέ. Μᾶλλον ὁ δίκαιος ὀφείλει φοβεῖσθαι τὴν ἀπόνοϊαν, ἢ ὁ ἁμαρτωλὸς· τοῦτο καὶ χθὲς εἶπον, καὶ τήμερον λέγω διὰ τοὺς χθὲς ἀπολειφθέντας· διότι ὁ ἁμαρτωλὸς ἔχει τὸ συνειδὸς ἀνάγκη ταπεινόν, ὁ δὲ δίκαιος ἐπαίρεται κατορθώμασιν.

Ὡσπερ οὖν ἐπὶ τῶν πλοίων, οἱ μὲν ἔχοντες κενὸν πλοῖον, οὐ δε-
10 δοίκασι πειρατῶν σύστημα (οὐ γὰρ ἔρχονται διατρηῆσαι τὸ πλοῖον τὸ μηδὲν ἔχον), οἱ δὲ φόρτου γέμον ἔχοντες πλοῖον, δεδοίκασι πειρατάς· ὁ γὰρ πειρατὴς ἐκεῖ ἀπέρχεται, ὅπου χρυσός, ὅπου ἄργυρος, ὅπου λίθοι τίμιοι· οὕτω καὶ ὁ διάβολος οὐκ εὐκόλως ἐπηρεάζει τῶ ἁμαρτωλῶ, ἀλλὰ τῶ δικαίῳ, ὅπου πλοῦτος πολὺς. Ἐπειδὴ πολλάκις ἡ ἀπόνοια ἐξ
15 ἐπιβουλῆς τοῦ διαβόλου, νήφειν ἀναγκαῖον. Ὅσον μέγας εἶ, τοσοῦτον ταπεινοῦ σαυτὸν. Ὅταν ἀναβῆς εἰς τὸ ὕψος, ἀσφαλισθῆναι χρειάν ἔχεις, ἵνα μὴ πέσης. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν λέγει· «ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε, ὅτι Ἀρχεῖοι δοῦλοὶ ἐσμεν». Τί μέγα φρονεῖς, ἄνθρωπος ὢν, τῆς γῆς συγγενῆς, ὁμοούσιος τῇ τέφρᾳ, ἔν τε τῇ φύσει, ἔν τε τῇ γνώμῃ
20 καὶ τῇ προαιρέσει τῶν πραγμάτων; Σήμερον πλούσιος, αὔριον πένης· σήμερον ὑγιαίνων, αὔριον νοσῶν· σήμερον χαίρων, αὔριον λυπούμενος· σήμερον ἐν δόξῃ, αὔριον ἐν ἀτιμίᾳ· σήμερον ἐν νεότητι, αὔριον ἐν γῆρᾳ. Μὴ ἴσταται τι τῶν ἀνθρωπίνων; ἀλλ' ὥσπερ τῶν ποταμίων ρευμάτων μιμεῖται τὸν δρόμον. Ὁμοῦ τε γὰρ ἐφάνη, καὶ σκιᾶς ταχύτερον ἡμᾶς κα-
25 ταλιμπάνει. Τί οὖν μέγα φρονεῖς, ἄνθρωπε, ὁ καπνός, ἡ ματαιότης; Ἄνθρωπος γὰρ ματαιότητι ὡμοιώθη. Ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε.

Ταῦτα λέγω, οὐχ ὡς τὴν οὐσίαν ἐξευτελίζω, ἀλλὰ τὴν ἀπόνοϊαν χαλινῶν. Καὶ γὰρ μέγα ἄνθρωπος καὶ τίμιον ἀνὴρ ἐλεήμων. Ἄλλ' ὁ
30 Ὀζίας οὗτος βασιλεὺς ὢν καὶ τὸ διάδημα περικείμενος, ἐπειδὴ δίκαιος ἦν, ἐφρόνησέ ποτε μέγα, καὶ φρονήσας μέγα καὶ μεῖζον τῆς ἀξίας, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἱερόν. Καὶ τί φησιν; Εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων καὶ

σαῖος ἔπαθε ναυάγιο, γὰρ νὰ μάθεις πόσο κακὸ εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια. Εἶσαι δίκαιος; Νὰ μὴ ταπεινώσεις τὸν ἀδελφὸ σου. Ἔχεις ἄφθονα κατορθώματα; Νὰ μὴ χλευάζεις τὸν πλησίον σου καὶ μειώσεις τὸ ἐγκώμιό σου. Ὅσο μεγάλος εἶσαι, τόσο νὰ ταπεινώνεις τὸν ἑαυτό σου. Καὶ νὰ προσέχεις πολὺ τὰ λόγια σου, ἀγαπητέ μου. Περισσότερο ὀφείλει νὰ φοβᾶται ὁ δίκαιος τὴν ὑπερηφάνεια, παρὰ ὁ ἁμαρτωλὸς. Αὐτὸ τὸ εἶπα καὶ χθές, τὸ λέω καὶ σήμερα γιὰ ἐκείνους ποὺ ἔλειπαν χθές. Γιατὶ ὁ ἁμαρτωλὸς ἔχει κατ' ἀνάγκη τὴ συνείδησή του ταπεινὴ, ἐνῶ ὁ δίκαιος καυχιέται γιὰ τὰ κατορθώματά του.

Ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὰ πλοῖα, ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν ἄδειο πλοῖο, δὲν φοβοῦνται τὴν ἐπίθεση τῶν πειρατῶν· γιατί δὲν ἔρχονται νὰ διαρρήξουν τὸ πλοῖο ποὺ δὲν ἔχει τίποτα· ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν πλοῖο γεμάτο μὲ φορτίο, φοβοῦνται τοὺς πειρατές· γιατί ὁ πειρατὴς πηγαίνει ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει χρυσάφι, ὅπου ὑπάρχει ἀσήμι, ὅπου ὑπάρχουν πολύτιμα πετράδια. Ἔτσι καὶ ὁ διάβολος, δὲν ἀπειλεῖ εὐκολὰ τὸν ἁμαρτωλό, ἀλλὰ τὸν δίκαιο, ὅπου ὑπάρχει πολὺς πλοῦτος. Ἐπειδὴ πολλὰς φορὲς ἡ ὑπερηφάνεια προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐχθρότητα τοῦ διαβόλου, εἶναι ἀπαράιτητο νὰ εἶμαστε προσεκτικοί. Ὅσο μεγάλος εἶσαι, τόσο πιὸ πολὺ νὰ ταπεινώνεις τὸν ἑαυτό σου. Ὅταν ἀνεβεῖς ψηλά, ἔχεις ἀνάγκη νὰ ἀσφαλισθεῖς, γὰρ νὰ μὴ πέσεις. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριός μας λέει «ὅταν τὰ κάνετε ὅλα, νὰ λέτε· Εἶμαστε δοῦλοι ἄχρηστοι»¹⁷. Γιατὶ ὑπερηφανεύεσαι, ἀφοῦ εἶσαι ἄνθρωπος, συγγενῆς τῆς γῆς, ὁμοούσιος μὲ τὴ στάχτη, καὶ στὴ φύση καὶ στὴ γνώμη καὶ στὴν προαίρεση τῶν πραγμάτων; Σήμερα εἶσαι πλούσιος, αὔριο φτωχός· σήμερα ὑγιής, αὔριο ἄρρωστος· σήμερα χαρούμενος, αὔριο λυπημένος· σήμερα σὲ δόξα, αὔριο σὲ ἀτιμία· σήμερα νέος, αὔριος γέρος. Μήπως στέκεται τίποτα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα σταθερό; Δὲν μιμεῖται τὸ δρόμο τῶν ρευμάτων τῶν ποταμῶν; Μόλις δηλαδὴ φαίνεται, μᾶς ἐγκαταλείπει γρηγορότερα καὶ ἀπὸ τὴ σκιά. Γιατὶ λοιπὸν ὑπερηφανεύεσαι, ἄνθρωπε, ὁ καπνός, ἡ ματαιότητα; Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὅμοιος μὲ τὴ ματαιότητα. Οἱ μέρες του εἶναι σὰν τοῦ χορταριοῦ. Ξηραίνεται τὸ χορτάρι καὶ πέφτει τὸ ἄνθος του.

Αὐτὰ τὰ λέω, ὄχι γιὰ νὰ ἐξευτελίσω τὴν οὐσία, ἀλλὰ νὰ χαλιναγωγῆσω τὴν ὑπερηφάνεια. Γιατὶ πράγματι ὁ ἄνθρωπος εἶναι κάτι μεγάλο, καὶ πολύτιμο ὁ σπλαχνικὸς ἄνθρωπος. Ἀλλὰ αὐτὸς ὁ Ὁζίας, ἐνῶ ἦταν βασιλιάς καὶ φοροῦσε τὸ στέμμα, ἐπειδὴ ἦταν δίκαιος, καταλήφθηκε ἀπὸ ἀλαζονεῖα καί, πιστεύοντας ὅτι εἶναι σπουδαῖος καὶ ἔχει μεγαλύ-

λέγει, «βούλομαι θυμιᾶσαι». Βασιλεὺς ὢν, ἱερωσύνης ἀρχὴν ἀρπάζει. «Βούλομαι», φησί, «θυμιᾶσαι», ἐπειδὴ δίκαιός εἰμι. Ἄλλὰ μένε ἔσω τῶν οἰκείων ὄρων· ἄλλοι ὄροι βασιλείας, καὶ ἄλλοι ὄροι ἱερωσύνης· ἀλλ' αὕτη μείζων ἐκείνης. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν φαινομένων φαίνεται βασι-
5 λέυς, οὐδὲ ἀπὸ τῶν πεπηγμένων αὐτῶ λίθων καὶ ὧν περικείται χρυ-
σίων ὀφείλει κρῖνεσθαι ὁ βασιλεὺς. Οὗτος μὲν γὰρ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἔλα-
χεν οἰκονομεῖν, ὁ δὲ τῆς ἱερωσύνης θεσμὸς ἄνω κάθηται. «Ὅσα ἂν
δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ». Ὁ βασιλεὺς τὰ ἐν-
ταῦθα πεπίστευται, ἐγὼ τὰ οὐράνια· ἐγὼ ὅταν εἶπω, τὸν ἱερέα λέγω.
10 Μὴ οὖν, ἂν ἴδῃς ἱερέα ἀνάξιον, τὴν ἱερωσύνην διάβαλε· οὐ γὰρ τὸ πρᾶ-
γμα διαβαλεῖν δεῖ, ἀλλὰ τὸν κακῶς τῷ καλῷ κεκρημένον· ἐπεὶ καὶ ὁ
Ἰούδας προδότης ἐγένετο, ἀλλ' οὐ κατηγορία τῆς ἀποστολῆς τοῦτο,
ἀλλὰ τῆς ἐκείνου γνώμης· οὐ τὸ ἔγκλημα τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ τὸ κα-
κὸν τῆς γνώμης.
15 ε'. Καὶ σὺ τοίνυν μὴ τὴν ἱερωσύνην διάβαλε, ἀλλὰ τὸν ἱερέα τὸν κα-
κῶς τῷ καλῷ κεκρημένον. Ἐπεὶ ὅταν σοὶ τις διαλέγηται καὶ λέγῃ, 'Εἴ-
δες τόνδε τὸν Χριστιανόν;', εἰπέ, 'Ἄλλ' ἐγὼ οὐ περὶ προσώπων, ἀλλὰ
περὶ πραγμάτων σοι διαλέγομαι. Ἐπεὶ πόσοι ἰατροὶ δῆμιοι ἐγένοντο καὶ
δηλητήρια δεδώκασιν ἀντὶ φαρμάκων; Ἄλλ' οὐ τὴν τέχνην διαβάλλω,
20 ἀλλὰ τὸν κακῶς τῇ τέχνῃ χρησάμενον. Πόσοι ναῦται κατεπόντισαν
πλοῖα; Ἄλλ' οὐχ ἡ ναυτιλία, ἀλλ' ἡ κακὴ γνώμη ἐκείνων. Κἂν ἦ Χρι-
στιανὸς φαῦλος, μὴ τοῦ δόγματος κατηγορεῖ καὶ τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ
τὸν κακῶς τῷ καλῷ κεκρημένον. Ὁ βασιλεὺς σώματα ἐμπιστεύεται, ὁ
δὲ ἱερεὺς ψυχάς· ὁ βασιλεὺς λοιπάδας χρημάτων ἀφήσιν, ὁ δὲ ἱερεὺς
25 λοιπάδας ἀμαρτημάτων· ἐκεῖνος ἀναγκάζει, οὗτος παρακαλεῖ· ἐκεῖνος
ἀνάγκη, οὗτος γνώμη· ἐκεῖνος ὄπλα ἔχει αἰσθητά, οὗτος ὄπλα πνευμα-
τικά· ἐκεῖνος πολεμεῖ πρὸς βαρβάρους, ἐμοὶ πόλεμος πρὸς δαίμονας.
Μείζων ἢ ἀρχὴ αὕτη· διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τὴν κεφαλὴν ὑπὸ χεῖρας τοῦ
ιερέως ἄγει, καὶ πανταχοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ ἱερεὶς βασιλέας ἔχριον. Ἄλλ' ὁ
30 βασιλεὺς ἐκεῖνος τὰ ἴδια σκάμματα ὑπερβάς καὶ τὸ μέτρον τῆς βασι-
λείας διαπηδήσας, προσθεῖναι ἐπεχείρησε, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἱερὸν
μετὰ ἀθθεντίας, θυμιᾶσαι θέλων.

τερη ἀξία, μῆκε στοῦ ἱεροῦ. Καί τί λέει: «Μῆκε στά ἅγια τῶν ἁγίων καί λέει: θέλω νά θυμιάσω»¹⁸. Ἐνῶ ἦταν βασιλιάς, ἀρπάζει τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης. Θέλω, λέει, νά θυμιάσω, ἐπειδὴ εἶμαι δίκαιος. Ὅμως μένε μέσα στά δικά σου ὄρια· ἄλλα τὰ ὄρια τῆς βασιλείας, καί ἄλλα τῆς ἱερωσύνης· ὅμως ἡ ἱερωσύνη εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴ βασιλεία. Γιατί ὁ βασιλιάς δὲν φαίνεται ἀπὸ αὐτὰ πού φαίνονται, οὔτε ἀπὸ τὰ πολύτιμα πετράδια πού εἶναι στερεωμένα πάνω σ' αὐτόν, καί οὔτε πρέπει νά κρίνεται ὁ βασιλιάς ἀπὸ τὰ χρυσαφικά πού φοράει. Γιατί αὐτὸς κληρώθηκε νά φροντίζει γιὰ τίς ἐπίγειες ὑποθέσεις, ἐνῶ ὁ θεσμὸς τῆς ἱερωσύνης στέκεται στὸν οὐρανό. «Ὅσα θὰ δέσετε στὴ γῆ, θὰ εἶναι δεμένα στὸν οὐρανό»¹⁹. Ὁ βασιλιάς ἔχει τὴν εὐθύνη τῶν ἐδῶ, ἐγὼ τῶν οὐράνιων πραγμάτων· ὅταν λέω ἐγώ, ἐννοῶ τὸν ἱερέα. Μὴ λοιπὸν διαβάλλεις τὴν ἱερωσύνη, ὅταν βλέπεις ἱερέα ἀνάξιο· γιατί δὲν πρέπει νά κατηγοροῦμε τὸ θεσμό, ἀλλὰ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος κάνει κακὴ χρῆση τοῦ καλοῦ. Γιατί καί ὁ Ἰούδας ἐγίνε προδότης, ὅμως αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ κατηγορία τῆς ἀποστολῆς, ἀλλὰ τῆς γνώμης ἐκείνου· ἡ κατηγορία δὲν βαρύνει τὴν ἱερωσύνη, ἀλλὰ τὴν κακὴ γνώμη.

5. Καί σὺ λοιπὸν νά μὴ διαβάλλεις τὴν ἱερωσύνη, ἀλλὰ τὸν ἱερέα, ὁ ὁποῖος κάνει κακὴ χρῆση τοῦ καλοῦ. Διότι, ὅταν κάποιος μιλάει μαζί σου καί λέει, «εἶδες ἐκεῖνον τὸν Χριστιανό;» πές του· Ἐγὼ δὲν μιῶ μαζί σου γιὰ πρόσωπα, ἀλλὰ γιὰ πράγματα. Διότι πόσοι γιατροὶ ἐγιναν δῆμιοι καί ἔδωσαν δηλητήρια ἀντὶ γιὰ φάρμακα; Ὅμως δὲν κατηγορῶ τὴν τέχνη, ἀλλὰ ἐκεῖνον πού χρησιμοποιεῖ τὴν τέχνη μὲ τρόπο κακό. Πόσοι ναυτικοὶ βύθισαν πλοῖα; Ὅχι ὅμως ἡ ναυτιλία, ἀλλὰ ἡ κακὴ γνώμη ἐκείνων τὰ βύθισε. Καί ἐὰν ὑπάρχει κάποιος κακὸς Χριστιανός, μὴ κατηγορεῖς τὴ διδασκαλία καί τὴν ἱερωσύνη, ἀλλὰ ἐκεῖνον πού κάνει κακὴ χρῆση τοῦ καλοῦ. Ὁ βασιλιάς ἔχει τὴν εὐθύνη τῶν σωματιῶν, ἐνῶ ὁ ἱερέας τῶν ψυχῶν. Ὁ βασιλιάς χαρίζει τὸ ὑπόλοιπο χρηματικῆς ὀφειλῆς, ἐνῶ ὁ ἱερέας τὰ ὑπόλοιπα τῶν ἁμαρτιῶν. Ἐκεῖνος ἐξαναγκάζει, αὐτὸς παρακαλεῖ· ἐκεῖνος μὲ ἐξαναγκασμό, αὐτὸς μὲ συμβουλή. Ἐκεῖνος ἔχει ὄπλα ὑλικά, αὐτὸς ὄπλα πνευματικά· ἐκεῖνος πολεμᾷ μὲ τοὺς βαρβάρους, ἐγὼ πολεμῶ μὲ τοὺς δαίμονες. Εἶναι ἀνώτερη αὕτη ἡ ἐξουσία· γι' αὐτὸ ὁ βασιλιάς βάζει τὸ κεφάλι του κάτω ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἱερέα, καί παντοῦ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη οἱ ἱερεῖς ἔχριαν τοὺς βασιλεῖς. Ἀλλὰ ὁ βασιλιάς ἐκεῖνος ὑπερβαίνοντας τὰ ὄριά του καί ξεπερνώντας τὸ μέτρο τῆς βασιλείας, ἐπιχείρησε νά προσθέσει ἐξουσία, καί μῆκε στοῦ ἱεροῦ μὲ τὴ βία, θέλοντας νά θυμιάσει.

Τί οὖν ὁ ἱερεὺς; «Οὐκ ἔξεστί σοι, Ὁζία, θυμιᾶσαι». Ὅρα παρρησίαν, φρόνημα ἀδοῦλωτον, γλῶσσαν οὐρανοῦ ἀπτομένην. ἐλευθερίαν ἀχείρωτον, ἀνθρώπου τὸ σῶμα, καὶ ἀγγέλου τὸ φρόνημα, χαμαὶ βαδίζοντα, καὶ ἐν οὐρανῷ πολιτευόμενον. Εἶδε τὸν βασιλέα, καὶ οὐκ εἶδε τὴν πορφύραν· εἶδε τὸν βασιλέα, καὶ οὐκ εἶδε τὸ διάδημα. Μὴ μοι λέγε τὴν βασιλείαν, ὅπου παρανομία. «Οὐκ ἔξεστί σοι, βασιλεῦ, θυμιᾶσαι εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων»· ὑπερβαίνεις τὰ σκάμματα, τὰ μὴ δεδομένα ζητεῖς· διὰ τοῦτο καὶ ἃ ἔλαβες ἀπολεῖς. «Οὐκ ἔξεστί σοι θυμιᾶσαι, ἀλλὰ τοῖς ἱερεῦσιν». Οὐκ ἔστιν σὸν τοῦτο, ἀλλ' ἐμόν. Μὴ ἦρπασά σου τὴν πορφύ-
 5 ρίδα; Μὴ ἀρπάξης μου τὴν ἱερωσύνην. «Οὐκ ἔξεστί σοι θυμιᾶσαι, ἀλλ' ἢ τοῖς ἱερεῦσι τοῖς υἱοῖς Ἀαρών». Μετὰ πολὺν χρόνον, μετὰ τὴν τελευτὴν Ἀαρών τοῦτο ἐγένετο. Καὶ διὰ τί οὐκ εἶπε, 'τοῖς ἱερεῦσι', μόνον, ἀλλ' ἐμνημόνευσε καὶ τοῦ πατρὸς; Συνέβη ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ τοιοῦτόν τι γενέσθαι. Δαθὰν γὰρ καὶ Ἀβειρῶν καὶ Κορὲ κατεπανέστη-
 15 σαν τοῦ Ἀαρών· ἠνοίχθη ἡ γῆ καὶ κατέπιεν αὐτούς· ἦλθε πῦρ ἄνωθεν καὶ κατέκαυσεν αὐτούς. Βουλόμενος οὖν αὐτοὺς ἀναμνησαί τῆς ἱστορίας ἐκείνης, ὅτι καὶ ποτε ἐπηρέασαν τὴν ἱερωσύνην, ἀλλ' οὐχ ἠττήθη, ἀλλ' ἐπῆλθε πλῆθος, καὶ ὁ Θεὸς αὐτῷ ἠμίνατο· «οὐκ ἔξεστί σοι θυμιᾶν, ἀλλ' ἢ τοῖς ἱερεῦσι τοῖς υἱοῖς Ἀαρών». Οὐκ εἶπεν, 'ἐννόησον τί ὑπέμει-
 20 ναν οἱ τότε ταῦτα ποιήσαντες'· οὐκ εἶπεν, 'ἐννόησον ὅτι ἐκάησαν οἱ ἐπαναστάντες', ἀλλ' εἶπε τὸν ἐκδικηθέντα Ἀαρών καὶ εἰς ἀνάμνησιν αὐτὸν τῆς ἱστορίας ἤνεγκε, μονονουχὶ τοῦτο λέγων· μὴ τόλμα τὰ τοῦ Δαθὰν, ἵνα μὴ πάθῃς τοιαῦτα οἷα ἐπὶ τοῦ Ἀαρών.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Ὁζίας οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλὰ τῇ ἀπονοίᾳ φυσιοῦμενος
 25 ἐπεισηλθεν εἰς τὸ ἱερόν, ἀνεπέτασε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, θέλων θυμιᾶσαι. Τί οὖν ὁ Θεός; Ἐπεὶ οὖν οὐ καλῶς ὁ ἱερεὺς κατεφρονήθη καὶ λόγος ἱερωσύνης ἐπατεῖτο καὶ οὐδὲν ἠδύνατο οὐκέτι ὁ ἱερεὺς (ιερέως γὰρ ἐλέγχειν ἐστὶ μόνον καὶ παρρησίαν ἐπιδείκνυσθαι, οὐχ ὄπλα κινεῖν, οὐδὲ ἀσπίδας ἀρπάζειν, οὐδὲ δόρυ σείειν, οὐδὲ τόξον τείνειν, οὐδὲ βέ-
 30 λος πέμπειν, ἀλλὰ μόνον ἐλέγχειν καὶ παρρησίαν ἐπιδείκνυσθαι), ἐπειδὴ οὖν ἤλεγχεν ὁ ἱερεὺς, οὐκ εἶξε δὲ ὁ βασιλεὺς, ἀλλὰ ὄπλα ἐκίνει καὶ

20. Β' Παρλ. 26,18.

21. Ἀριθμ. 16,1-35. καὶ Ψαλμ. 105,16-18.

Τί εἶπε λοιπὸν ὁ ἱερέας; «Δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται, Ὁζία, νὰ θυμιάσεις». Πρόσεχε παρρησία, φρόνημα ἀδούλωτο, γλώσσα πὺ ἀγγίζει τὸν οὐρανὸ, ἐλευθερία ἀνίκητη, ἄνθρωπο ὡς πρὸς τὸ σῶμα καὶ ἄγγελο ὡς πρὸς τὸ φρόνημα, ὁ ὁποῖος βαδίζει χαμηλά, ἀλλὰ ζεῖ στὸν οὐρανὸ. Εἶδε τὸ βασιλιά καὶ δὲν εἶδε τὴ πορφύρα· εἶδε τὸ βασιλιά καὶ δὲν εἶδε τὸ στέμμα. Μὴ μοῦ ἀναφέρεις τὴ βασιλεία, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει παρανομία. «Δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται, βασιλιά μου, νὰ θυμιάσεις στὰ ἅγια τῶν ἁγίων»²⁰. Ξεπερνᾷς τὰ σκάμματα, ζητᾷς πράγματα πὺ δὲν σοῦ ἀνήκουν· γι' αὐτὸ θὰ χάσεις κι αὐτὰ πὺ ἔλαβες. «Δὲν ἐπιτρέπεται σὲ σένα νὰ θυμιάσεις, ἀλλὰ στοὺς ἱερεῖς». Δὲν εἶναι δικό σου ἔργο αὐτό, ἀλλὰ δικό μου. Μήπως σοῦ ἄρπαξα τὴν πορφύρα; Μὴ μοῦ ἀρπάξεις τὴν ἱερωσύνη. «Δὲν ἐπιτρέπεται σὲ σένα νὰ θυμιάσεις, παρὰ μόνο στοὺς ἱερεῖς, στοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἄαρών». Μετὰ ἀπὸ πολὺ χρόνον, μετὰ ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἄαρών ἐγίνε αὐτό. Καὶ γιατί δὲν εἶπε, ἴ μόνο στοὺς ἱερεῖς, ἀλλὰ ἀνέφερε καὶ τὸν πατέρα; Γιατί συνέβηκε τὴ χρονιὰ ἐκεῖνη νὰ γίνε κάτι τέτοιο. Ὁ Δαθὰν δηλαδὴ καὶ Ὁ Ἀβειρὼν καὶ Ὁ Κορὲ ἐπαναστάτησαν ἐναντίον τοῦ Ἄαρών· ἀνοῖξε ἡ γῆ καὶ τοὺς κατάπιε· ἦρθε φωτιὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τοὺς ἔκαψε²¹. Ἦθελε λοιπὸν νὰ τοῦ ὑπενθυμίσει τὴν ἱστορία ἐκεῖνη, ὅτι καὶ ἄλλοτε ἀπειλήσαν τὴν ἱερωσύνη, ἀλλὰ δὲν νικήθηκε· ἐπιτέθηκε πλῆθος, ἀλλὰ ἀποκρούσθηκε ἀπὸ τὸ Θεό. «Δὲν ἐπιτρέπεται σὲ σένα νὰ θυμιάσεις, παρὰ μόνο στοὺς ἱερεῖς, τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἄαρών». Δὲν εἶπε, ἴθυμῆσου τί ἔπαθαν τότε ἐκεῖνοι πὺ ἔκαναν τὰ ἴδια· δὲν εἶπε, ἴθυμῆσου ὅτι κήκαν ἐκεῖνοι πὺ στασίασαν, ἀλλὰ ἀνέφερε τὸν Ἄαρών πὺ ἐκδικήθηκε, καὶ τὸν ἔκανε νὰ θυμηθεῖ τὴν ἱστορία, σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε δηλαδὴ αὐτό· Μὴ τολμᾷς αὐτὰ πὺ ἔκανε ὁ Δαθὰν, γιὰ νὰ μὴ πάθεις τέτοια, σὰν ἐκεῖνα πὺ συνέβηκαν στὶς ἡμέρες τοῦ Ἄαρών.

Ὁ βασιλιάς Ὁζίας ὅμως δὲν συγκρατήθηκε, ἀλλὰ φουσκωμένος ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία εἰσέβαλε στὸ ἱερό, τράβηξε τὸ παραπέτασμα ἀπὸ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, θέλοντας νὰ θυμιάσει. Τί ἔκανε τότε ὁ Θεός; Ἐπειδὴ ὁ ἱερέας κακῶς περιφρονήθηκε καὶ καταπατήθηκε ὁ λόγος τῆς ἱερωσύνης καὶ δὲν μποροῦσε νὰ κάνει τίποτα πιά ὁ ἱερέας· γιατί ἔργο τοῦ ἱερέα εἶναι μόνο νὰ ἐλέγχει καὶ νὰ δείχνει παρρησία, καὶ νὰ μὴ κινεῖ ὄπλα, οὔτε ἀσπίδες νὰ ἀρπάξει, οὔτε δόρυ νὰ σείει, οὔτε τόξο νὰ τεντώνει, οὔτε βέλος νὰ ἀκοντίζει, ἀλλὰ μόνο νὰ ἐλέγχει καὶ νὰ δείχνει παρρησία. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἱερέας ἤλεγξε, ἀλλὰ δὲν ὑποχώρησε ὁ βασιλιάς, ἀλλὰ κινούσε ὄπλα καὶ ἀσπίδες καὶ δόρατα καὶ χρησιμοποιοῦ-

ἀσπίδας καὶ δόρατα καὶ περιουσία ἐκέχρητο τῇ ἑαυτοῦ, ὁ ἱερεὺς φησιν· Ἐγὼ τὸ ἑμαυτοῦ ἐποίησα, οὐδὲν πλέον δύναμαι, βοήθησον ἱερωσύνη πατουμένη, νόμοι ἀδικοῦνται, θεσμοὶ ἀνατρέπονται. Τί οὖν ὁ φιλάνθρωπος; Κολάζει τὸν τολμητὴν. «Καὶ εὐθέως ἐξήνθησε λέπρα εἰς τὸ 5 μέτωπον αὐτοῦ». Ὅπου ἡ ἀναισχυντία, ἐκεῖ καὶ ἡ τιμωρία.

Εἶδες φιλανθρωπίαν τῆς τοῦ Θεοῦ τιμωρίας; Οὐ κεραυνὸν ἀφήκεν, οὐ γῆν ἔσεισεν, οὐ συνετάραξε τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ ἐξήνθησεν ἡ λέπρα, οὐκ ἐν ἄλλῳ τόπῳ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μετώπου, ἵνα τὴν κόλασιν τὸ πρόσωπον φέρῃ, ἵνα ὡς ἐν στήλῃ γράμματα ἦ κείμενα. Οὐδὲ γὰρ δι' 10 αὐτὸν ἐγένετο, ἀλλὰ διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα. Δυνάμενος γὰρ ἀξίως τὴν τιμωρίαν ἐπαγαγεῖν, οὐκ ἐπήνεγκεν· ἀλλὰ καθάπερ νόμος ἔκειτο ἐν ὑψηλῷ τόπῳ τινὶ λέγων, 'Μὴ ποιῆτε τοιαῦτα, ἵνα μὴ πάθητε τοιαῦτα'. Ἐξῆι νόμος ἔμψυχος, καὶ μέτωπον φωνὴν ἠφίει σάλπιγγος λαμπροτέραν. Γράμματα ἦν ἀναγεγραμμένα ἐν τῷ μετώπῳ, γράμματα ἐξαλει- 15 φθῆναι μὴ δυνάμενα· οὐ γὰρ ἦν μέλανι, ἵνα τις ἐξαλείψῃ, ἀλλ' ἀπὸ φύσεως ἡ λέπρα καὶ ἀκάθαρτον ἐποίει τοῦτον, ἵνα τοὺς ἄλλους καθαρὸς ποιήσῃ. Καὶ καθάπερ τοὺς καταδίκους, ἐπειδὴν σπαρτίον λάβωσιν, ἐξάγουσιν αὐτοὺς τὸ σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχοντας, οὕτω καὶ οὗτος ἀντὶ σπαρτίου ἐπὶ τοῦ μετώπου εἶχε τὴν λέπραν ἀπαγόμενος, ἐπειδὴ 20 τὴν ἱερωσύνην ὕβρισε. Ταῦτα λέγω, οὐχὶ βασιλέας διαβάλλων, ἀλλὰ τοὺς τῇ ἀπονοίᾳ καὶ τῷ θυμῷ μεθύοντας, ἵνα μάθητε ὅτι ἡ ἱερωσύνη βασιλείας μείζων.

στ'. Ἀεὶ γὰρ ὁ Θεός, ὅταν ἀμάρτη ἡ ψυχὴ, τὸ σῶμα κολάζει. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Κάϊν ἐποίησεν. Ἡ ψυχὴ ἤμαρτε φόνον ἐργασαμένη, καὶ τὸ 25 σῶμα αὐτοῦ παρελύθη· καὶ μάλα εἰκότως. Διὰ τί; «Στένων καὶ τρέμων», φησὶν, «ἔση ἐπὶ τῆς γῆς». Καὶ περιήει ὁ Κάϊν πᾶσι διαλεγόμενος, σιγῇ φωνῆν ἀφίεις, ἀφωνία παιδεύων. Ἡ γλῶσσα ἐσίγα, καὶ τὰ μέλη ἐβόα καὶ πᾶσι διελέγετο διὰ τί στένει, διὰ τί τρέμει· ἀδελφὸν ἀπέκτεινα, φόνον ἐργασάμην'. Ὁ Μωϋσῆς μετὰ ταῦτα ἔλεγε διὰ γραμμάτων, 30 ἐκεῖνος διὰ πραγμάτων περιήει πᾶσι λέγων· «Οὐ φονεῦσεως». Εἶδες στόμα σιγῶν καὶ πᾶγμα βοῶν; εἶδες νόμον ἔμψυχον περιφερόμενον; εἶδες στήλην περιερχομένην; εἶδες τιμωρίας γινομένην; εἶδες ψυχὴν ἀμαρτοῦσαν, καὶ τὴν σάρκα κολαζομένην; Καὶ μάλα εἰκότως. Οὕτω δὲ

22. Β' Παρλ. 26,19. 23. Γεν. 4,12.

24. Ἐξ. 20,13.

σε τὴν ὑπεροχὴ του, ὁ ἱερέας εἶπε· Ἐγὼ ἔκανα τὸ καθήκον μου· τίποτα περισσότερο δὲν μπορῶ, βοήθησε τὴν ἱερωσύνη πού καταπατιέται, τοὺς νόμους πού ἀδικοῦνται, τοὺς θεσμοὺς πού ἀνατρέπονται. Τί ἔκανε λοιπὸν ὁ φιλάνθρωπος; Τιμώρησε τὸν θρασύ. «Καὶ ἀμέσως ἐφανίστηκε λέπρα στὸ μέτωπό του»²². Ὅπου ἡ ἀδιαντροπία, ἐκεῖ καὶ ἡ τιμωρία.

Εἶδες φιλάνθρωπία τῆς τιμωρίας τοῦ Θεοῦ; Δὲν ἔρριξε κεραυνό, δὲν ἔσεισε τὴ γῆ, δὲ συντάραξε τὸν οὐρανό· ἀλλὰ ἐφανίστηκε ἡ λέπρα, ὄχι σὲ ἄλλο τόπο, ἀλλὰ στὸ μέτωπο, γιὰ νὰ ὑποφέρει τὴν τιμωρία τὸ πρόσωπο, γιὰ νὰ εἶναι σὰν γράμματα χαραγμένα σὲ στήλη. Οὔτε ἄλλωστε ἔγινε γι' αὐτόν, ἀλλὰ γιὰ τοὺς μεταγενέστερους. Γιατί, ἂν καὶ μποροῦσε νὰ ἐπιβάλλει ἀντάξια τιμωρία, δὲν ἐπέβαλε· ἀλλὰ ἦταν σὰν νόμος σὲ κάποιον περίοπτο σημεῖο πού ἔλεγε· Μὴ κάνετε τέτοια, γιὰ νὰ μὴ πάθετε τὰ ἴδια. Διακηρυσσόταν νόμος ζωντανὸς καὶ μέτωπο πού ἔβγαζε φωνὴ πιὸ δυνατὴ καὶ ἀπὸ σάλπιγγα. Ἦταν γράμματα γραμμένα στὸ μέτωπο, γράμματα πού δὲν μποροῦσαν νὰ σβήσουν· γιατί δὲν ἦταν μὲ μελάνη, γιὰ νὰ τὰ ἐξαλείψει κάποιος, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ φύση ἡ λέπρα τὸν ἔκανε ἀκάθαρτο, γιὰ νὰ κάνει τοὺς ἄλλους καθαρούς. Καὶ ὅπως τοὺς κατὰδικους, παίρνοντας σχοινὶ τοὺς ὀδηγοῦν κρατώντας τους ἀπὸ τὸ σχοινί, ἔτσι κι αὐτός, ἀντὶ γιὰ σχοινὶ στὸ μέτωπό του, εἶχε τὴ λέπρα καθὼς ὀδηγῶταν μακριά, ἐπειδὴ πρόσβαλε τὴν ἱερωσύνη. Τὰ λέω αὐτὰ ὄχι γιὰ νὰ κατηγορήσω βασιλεῖς, ἀλλὰ ἐκείνους πού εἶναι μεθυσμένοι ἀπὸ ὑπεροψία καὶ θυμό, γιὰ νὰ μάθετε ὅτι ἡ ἱερωσύνη εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴ βασιλεία.

6. Πράγματι πάντοτε ὁ Θεός, ὅταν ἁμαρτήσῃ ἡ ψυχὴ, τιμωρεῖ τὸ σῶμα. Ἔτσι ἔκανε καὶ στὸν Κάϊν. Ἄμαρτησε ἡ ψυχὴ κάνοντας φόνο, καὶ παρέλυσε τὸ σῶμα του· καὶ πολὺ σωστά. Γιατί; «Θὰ ζεῖς», λέει, «στεναζόντας καὶ τρέμοντας πάνω στὴ γῆ»²³. Καὶ τριγύριζε ὁ Κάϊν μιλώντας σ' ὄλους, βγάζοντας φωνὴ μὲ τὴ σιγὴ του, διδάσκοντας μὲ τὴν ἔλλειψη φωνῆς. Ἡ γλῶσσα σιωποῦσε, καὶ τὰ μέλη του φώναζαν καὶ σ' ὄλους ἔλεγαν γιατί στεναρίζει καὶ τρέμει· ἴσκότῳσα τὸν ἀδερφό μου, ἔκανα φόνο'. Ὁ Μωϋσῆς ἀργότερα ἔλεγε μὲ γράμματα, ἐκεῖνος μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα γύριζε σὲ ὄλους λέγοντας· «οὐ φονεύσεις»²⁴. Εἶδες στόμα νὰ σιωπᾷ καὶ πραγματικότητα νὰ φωνάζει; Εἶδες νόμο ζωντανὸ νὰ περιφέρεται; Εἶδες στήλη νὰ τριγυρίζει; Εἶδες κατάργηση τιμωρίας; Εἶδες τιμωρία νὰ γίνεται μέσον διδασκαλίας; Εἶδες ψυχὴ νὰ ἁμαρτάνει καὶ νὰ τιμωρεῖται ἡ σάρκα; Καὶ πολὺ φυσικά. Ἔτσι συνέ-

καὶ ἐπὶ Ζαχαρίου, ψυχὴ ἡμαρτε, καὶ ἡ γλῶσσα ἐδέθη. Τοῦ γὰρ ὀργάνου τῆς γλώττης ἀχρήστου λοιπὸν γεγονότος, ἐκεῖνος ὁ τὴν φωνὴν γεννήσας Ζαχαρίας ἐτιμωρεῖτο δὴ, καὶ Ὁζίας ἐλεπροῦτο τὸ μέτωπον, ἀμαρτών, ἵνα ἐκεῖνος παιδευθῇ. Καὶ ἐξῆι ὁ βασιλεὺς πᾶσιν ὑπόδειγμα γινόμενος, καὶ ἐκαθάρθη τὸ ἱερὸν καὶ ἐξεβάλλετο, οὐδενὸς ὠθοῦντος, καὶ θέλων τὴν ἱερωσύνην προσλαβεῖν, καὶ ὁ εἶχεν ἀπόλεσε. Καὶ ἐξῆι ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ. Τὸ μὲν παλαιὸν πάντα λεπρὸν ἦν νόμος ἐξω τῆς πόλεως ἐκβάλλεσθαι, νυνὶ δὲ οὐκέτι. Διὰ τί; Ἐπειδὴ ὡς παιδίοις προσεῖχεν ὁ Θεός, τότε λέπρα ἦν τοῦ σώματος, νῦν ἡ λέπρα τῆς ψυχῆς ζητεῖται.

10 Ἐξῆι τοίνυν ὁ βασιλεὺς ἐν λεπρότητι, καὶ οὐκ ἐξέβαλον αὐτὸν ἐκ τῆς πόλεως, αἰδούμενοι τὸ διάδημα αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἐκάθητο πάλιν παρανομῶν. Τί οὖν ὁ Θεός; Ὅργιζόμενος τοῖς Ἰουδαίοις ἔστησε τὴν προφητείαν. Ταῦτα οὖν ἅπαντα διὰ τὸ ρῆμα τοῦ προφήτου, ἵνα καταβάλω τὸ χρέος. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκειμένον ἐπανέλθωμεν. Ἐξῆλ-
15 θεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ὁ βασιλεὺς λεπρωθεῖς. Δέον οὖν καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως αὐτὸν ἐκβαλεῖν κατὰ τὸ ἔθος, ὡς ἀκάθαρτον, ὁ δῆμος ἔνδον αὐτοῦ καθεζομένου ἀνέχεται καὶ οὐδὲν τῶν ὀφειλόντων, οὐ μικρὸν οὐ μέγα εἰς λόγον παρρησίας ποιεῖ. Ἐπεὶ οὖν ἀφῆκεν αὐτόν, ἀποστρέφεται αὐτοῦς ὁ Θεός καὶ τὴν χάριν παύει τῆς προφητείας· καὶ μάλα εἰκότως. Ἄνθ'
20 ὧν γὰρ τὸν αὐτοῦ νόμον ἠθέτησαν καὶ ἐκβαλεῖν ἀκάθαρτον ὑπεστάλησαν, τὸ προφητικὸν ἴστησι χάρισμα· «καὶ ἦν ρῆμα τίμιον τότε καὶ οὐκ ἦν ρῆσις προφητεύουσα»· τουτέστιν, οὐ διελέγετο αὐτοῖς διὰ προφητῶν ὁ Θεός· οὐ γὰρ ἐνέπνει τὸ Πνεῦμα αὐτοῖς δι' οὗ ἐφθέγγοντο, ἐπεὶ τὸν ἀκάθαρτον εἶχον· ἐπὶ δὲ τῶν ἀκαθάρτων οὐκ ἐνήργει τοῦ Πνεύματος ἡ
25 χάρις. Διὰ τοῦτο οὐ παρῆν, οὐκ ἐφαίνετο τοῖς προφήταις, ἀλλὰ σιγᾶ καὶ κρύπτει. Ἴνα δὲ τὸ λεγόμενον σαφὲς γένηται, ἐπὶ ὑποδείγματος ποιήσω αὐτὸ φανερόν. Ὡσπερ ἄνθρωπος πρὸς τινὰ διακείμενος τῇ στοργῇ, μαρτυρικῶς λυπήσαντα αὐτὸν ἐπὶ τι πρᾶγμα, πρὸς αὐτὸν λέγοι, Ὁκέτι ὄψομαί σοι, οὐ λαλῶ σοι', οὕτω καὶ ὁ Θεός τότε ἐποίησεν. Ἐπεὶ γὰρ αὐτὸν
30 παρώργισαν, τὸν Ὁζίαν μὴ ἐκβαλόντες, οὐκέτι, φησί, λαλῶ τοῖς προφήταις ὑμῶν, οὐκέτι πέμπω Πνεύματος χάριν. Ὅρα κόλασιν ἡμερότητος γέμουσαν. Οὐ γὰρ κεραυνοὺς ἀφῆκεν, οὐδὲ ἐκ θεμελίων κατέσεισε

βηκε και στην περίπτωση τοῦ Ζαχαρία· ἀμάρτησε ἡ ψυχὴ του καὶ δέθηκε ἡ γλῶσσα του. Γιατί μὲ τὸ ἀχρήστευμα τοῦ ὄργάνου τῆς γλῶσσας τιμωρήθηκε φυσικὰ ὁ Ζαχαρίας ποὺ γέννησε τὴ φωνή, καὶ ὁ Ὁζίας ἔβγαλε λέπρα στὸ μέτωπο, ὅταν ἀμάρτησε, γιὰ νὰ διδαχθεῖ ἐκεῖνος. Καὶ βγῆκε ὁ βασιλιάς ἀποτελώντας παράδειγμα σὲ ὅλους, καὶ καθαρίστηκε τὸ ἱερό, καὶ βγῆκε ἔξω, χωρὶς κανέναν νὰ τὸν σπρώχνει, καὶ ἐνῶ ἤθελε νὰ λάβει καὶ τὴν ἱερωσύνη, ἔχασε καὶ αὐτὸ ποὺ εἶχε. Καὶ βγῆκε ἀπὸ τὸ ἱερό. Παλιὰ ὑπῆρχε νόμος κάθε λεπρὸς νὰ βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, τώρα ὅμως δὲν ἰσχύει πιά. Γιατί; Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τοὺς προσεῖχε σὰν παιδιὰ, τότε ἡ λέπρα ἦταν ἀρρώστια τοῦ σώματος, τώρα ἀναζητεῖται ἡ λέπρα τῆς ψυχῆς.

Βγῆκε λοιπὸν ὁ βασιλιάς μὲ λέπρα καὶ δὲν τὸν ἔβγαλαν ἀπὸ τὴν πόλη, σεβόμενοι τὸ στέμμα του καὶ τὴ βασιλικὴ ιδιότητά του, ἀλλὰ καθόταν πάλι παρανομώντας. Τί ἔκανε τότε ὁ Θεός; Ὁργισμένος μὲ τοὺς Ἰουδαίους σταμάτησε τὸ προφητικὸ χάρισμα. Αὐτὰ βέβαια ὅλα ἐξαιτίας τοῦ λόγου τοῦ προφήτη, γιὰ νὰ πληρώσω τὸ χρέος μου. Ἀλλὰ ἂς ἐπανεέλθουμε στὸ θέμα μας. Βγῆκε ὁ βασιλιάς ἀπὸ τὸ ἱερὸ λεπρωμένος. Ἐνῶ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ τὸν βγάλουν καὶ ἀπὸ τὴν πόλη σύμφωνα μὲ τὸ ἔθιμο, ὡς ἀκάθαρτον, ὁ λαὸς ὅμως ἀνέχεται τὴ διαμονή του μέσα στὴ πόλη, καὶ τίποτα ἀπὸ ὅσα ὄφειλαν, οὔτε μικρὸ οὔτε μεγάλο, δὲν τὸν ἔκανε νὰ πάρει θάρρος νὰ μιλήσει. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ λαὸς τὸν ἄφησε, τοὺς ἀποστράφηκε ὁ Θεὸς καὶ ἔπαυσε τὸ χάρισμα τῆς προφητείας· καὶ πολὺ εὐλόγα. Ἐπειδὴ ἀθέτησαν τὸν νόμο του καὶ δίστασαν νὰ βγάλουν ἔξω ἕναν ἀκάθαρτο, σταμάτησε τὸ προφητικὸ χάρισμα. «Καὶ τότε ὑπῆρχε λόγος τίμιος καὶ δὲν ὑπῆρχε λόγος προφητικὸς»²⁵. Δηλαδή δὲν μιλοῦσε μ' αὐτοὺς μέσω τῶν προφητῶν ὁ Θεός· διότι δὲν τοὺς ἐνέπνεε τὸ Πνεῦμα μέσω τοῦ ὁποῖου μιλοῦσαν, ἐπειδὴ εἶχαν τὸν ἀκάθαρτο, καὶ στοὺς ἀκάθαρτους δὲν ἐνεργοῦσε ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος. Γι' αὐτὸ δὲν ἦταν παρόν, οὔτε ἐμφανιζόταν στοὺς προφῆτες, ἀλλὰ σιωποῦσε καὶ κρυβόταν. Γιὰ νὰ γίνεи ὅμως περισσότερο σαφὲς αὐτὸ ποὺ λέω, θὰ τὸ κάνω φανερὸ μὲ ἕνα παράδειγμα. Ὅπως ἕνας ἄνθρωπος ποὺ φέρεται σὲ κάποιον μὲ στοργή, ὅταν τὸν λυπήσει ὑπερβολικὰ γιὰ κάποιο πρᾶγμα, λέει σ' αὐτόν, 'Δὲ θέλω νὰ σὲ ξαναδῶ πιά, δὲν σοῦ μιλῶ', ἔτσι ἔκανε τότε καὶ ὁ Θεός. Ἐπειδὴ τὸν ἐξόργισαν μὲ τὸ νὰ μὴ βγάλουν ἔξω τὸν Ὁζία, 'Δὲν μιλῶ πιά', λέει, 'μαζὶ σας μὲ τοὺς προφῆτες, δὲν στέλνω πιά τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος'. Πρόσεχε τιμωρία γεμάτη ἀπὸ ἡμερότητα. Δὲν ἔρριξε δηλαδή κεραυνούς, οὔτε ἔσεισε τὴν πόλη

τὴν πόλιν, ἀλλὰ τί; Οὐ θέλετέ με ἐκδικῆσαι; φησὶν· οὐχ ὀμιλῶ ὑμῖν. Μὴ γὰρ οὐκ ἠδυνάμην αὐτὸν ἐκβαλεῖν; Ἄλλ' ἐβουλήθην τὸ λειπόμενον ὑμῖν καταλείπειν. Οὐ βούλεσθε; Οὐδὲ ἐγὼ ὀμιλῶ ὑμῖν, οὐδὲ κινῶ τῶν προφητῶν τὴν ψυχὴν.

5 Οὐκ ἐνήργει τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις, σιγὴ ἦν, ἔχθρα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνος μετὰ ταῦτα ἀπέθανε καὶ ἐλύθη τῶν ἀκαθάρτων ἢ ὑπόθεσις. Ἐπειδὴ οὖν χρόνον πολὺν εἶχεν ὁ προφήτης μὴ προφητεύσας, ἐκεῖνου δὲ μὴ προφητεύοντος, ἐλύθη ἡ ὀργὴ καὶ ἡ προφητεία ἐπανῆλθε. Λοιπὸν ἀναγκαίως ὁ προφήτης ἐπισημαίνεται τὸν
10 καιρὸν καὶ λέγει· «καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐνιαυτῷ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Ὅτε ἀπέθανε, τότε εἶδον τὸν Κύριον. Πρὶν γὰρ τὸν Θεὸν οὐχ ἐώρων ὀργιζόμενον ἡμῖν. Ἦλθε γὰρ ὁ θάνατος τοῦ ἀκαθάρτου, καὶ ἔλυσε τὴν ὀργήν. Διὰ τοῦτο, πανταχοῦ τῶν βασιλείων τὴν ζωὴν λέγων, ἐνταῦθα
15 τελευτὴν εἶπε τοῦ Ὁζίου· «ἐγένετο», φησί, «τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Ἄλλὰ πάλιν τοῦ Θεοῦ τὴν φιланθρωπίαν ἐνταῦθα ἰδεῖν ἔστιν. Ἀπέθανεν ὁ ἀκάθαρτος, καὶ κατηλλάγη Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις. Διὰ τί, μὴ ὄντων κατορθωμάτων, ἐγένετο, ἀλλὰ τῷ ἀποθανεῖν αὐ-
20 τόν; Ὅτι φιλάνθρωπός ἐστι, καὶ οὐκ ἀκριβολογεῖται ἐν τοῖς τοιούτοις· ἐν ἐξῆτι μόνον ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς Θεός, ἵνα ὁ ἀκάθαρτος ἐξέλθῃ.

Ταῦτα τοίνυν εἰδότες, ἀπόνοιαν διώξωμεν, ταπεινοφροσύνην ἀσπασώμεθα, τὴν εἰωθυῖαν δόξαν ἀναπέμψωμεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ
25 Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀπὸ τὰ θεμέλια, ἀλλὰ τί ἔκανε; Δὲν θέλετε, λέει, νὰ μὲ ἱκανοποιήσετε; Δὲν μιλάω μαζί σας. Μήπως δὲν μπορούσα νὰ τὸν βγάλω; Ἄλλὰ ἤθελα νὰ ἀφήσω τὸ ὑπόλοιπο σὲ σᾶς. Δὲ θέλετε; Οὔτε κι ἐγὼ σᾶς μιλῶ, οὔτε κινῶ τὴν ψυχὴ τῶν προφητῶν.

Δὲν ἐνεργοῦσε ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, ὑπῆρχε σιγή, ἔχθρα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὅταν λοιπὸν ἐκεῖνος ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ πέθανε, λύθηκε καὶ ἡ αἰτία τῶν ἀκαθάρτων. Ἐπειδὴ λοιπὸν πολὺ χρόνος εἶχε ὁ προφήτης ποὺ δὲν προφήτεψε, ἐνῶ δὲν προφήτεψε ἐκεῖνος, ἔπαυσε ἡ ὀργὴ καὶ ἐπανῆλθε τὸ προφητικὸ χάρισμα. Λοιπὸν κατ' ἀνάγκη ὁ προφήτης σημειώνει τὸ χρόνο καὶ λέει: «καὶ συνέβηκε, κατὰ τὸν χρόνο ποὺ πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένον». Ὅταν πέθανε, τότε εἶδα τὸν Κύριο. Γιατί προηγουμένως δὲν ἔβλεπα τὸ Θεὸ ἐπειδὴ ἦταν ὀργισμένος μαζί μας. Ἦρθε ὁμως ὁ θάνατος τοῦ ἀκαθάρτου καὶ ἔλυσε τὴν ὀργή. Γι' αὐτό, ἐνῶ παντοῦ ἀναφέρει τὴ ζωὴ τῶν βασιλέων, ἐδῶ ἀναφέρει τὸ θάνατο τοῦ Ὁζία: «συνέβηκε», λέει, «τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένον». Ἄλλὰ καὶ πάλι ἐδῶ μπορούμε νὰ δοῦμε τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Πέθανε ὁ ἀκάθαρτος καὶ συμφιλιώθηκε ὁ Θεὸς μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Γιατί ἔγινε ἡ συμφιλιώση ἐνῶ δὲν ὑπῆρχαν κατορθώματα, ἀλλὰ μὲ τὸ θάνατο αὐτοῦ; Διότι εἶναι φιλάνθρωπος καὶ δὲν τὰ λεπτολογεῖ αὐτά. Ἕνα πρᾶγμα ζητοῦσε μόνο ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς Θεός, νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴν πόλη ὁ ἀκάθαρτος.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτὰ, ἅς διώξουμε τὴν ὑπερηφάνεια, ἅς ἀσπασθοῦμε τὴν ταπεινοφροσύνη, καὶ ἅς ἀναπέμψουμε τὴ συνηθισμένη δοξολογία στὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΣΑΪΟΥ ΤΟ ΛΕΓΟΝ

«Ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν Κύριον», καὶ ἡ ἀπόδειξις, ὅτι δικαίως ἐλεπρώθη Ὁζίας ἀναξίως θυμιάσας, ὅπερ οὐκ ἔξεστι βασιλεῦσιν, ἀλλ' ἱερεῦσι.

α'. Φέρε τήμερον τοῖς κατὰ τὸν Ὁζίαν διηγήμασιν ἀποδῶμεν τὸ τέλος καὶ τὴν ὀροφὴν λοιπὸν ἐπιθῶμεν τῷ λόγῳ, μήποτε καὶ ἡμεῖς καταγελασθῶμεν, καθάπερ ἐκεῖνος, ὁ τὸν πύργον ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἐπιχειρήσας μὲν οἰκοδομῆσαι, μὴ δυνηθεὶς δέ· μήποτε τις τῶν παρόντων καὶ 5 περὶ ἡμῶν εἶπη, «οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἤρξατο μὲν οἰκοδομῆσαι, οὐκ ἴσχυσε δὲ ἐκτελέσαι». Ὡστε δὲ σαφέστερα ὑμῖν γενέσθαι τὰ λεγόμενα, μικρὰ τῶν προτέρων εἰρημένων ἀναλαβεῖν ἀναγκαῖον, ἵνα μὴ χωρὶς κεφαλῆς ἡμῖν ὁ λόγος εἰς τὸ θέατρον εἰσέλθῃ τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ, τὴν οἰκείαν ὄψιν ἀπολαβόν, γνώριμος γένηται τοῖς θεαταῖς. Ἔσται γὰρ τὰ 10 αὐτὰ τοῖς μὲν ἀκηκοῦσιν ὑπόμνησις, τοῖς δὲ μὴ ἀκηκοῦσι διδασκαλία. Πρώην μὲν οὖν εἰρήκαμεν, πῶς ἦν εὐσεβὴς ὁ Ὁζίας, πῶς δὲ γέγονε φαῦλος, καὶ πόθεν καὶ μέχρι ποῦ τῆς ἀπονοίας ὠλίσθησε, σήμερον δὲ ἀναγκαῖον εἶπεῖν, πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἱερόν, πῶς ἐπεχείρησε θυμιᾶσαι, πῶς ἐκώλυσεν ὁ ἱερεὺς, πῶς οὐκ εἶξεν ἐκεῖνος, πῶς ἐπεσπάσατο τοῦ 15 Θεοῦ τὴν ὀργήν, πῶς ἐν τῇ λέπρᾳ τὸν βίον κατέλυσε, καὶ τίνας ἔνεκεν ὁ προφήτης, τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ παρείς, τῆς τελευτῆς ἐμνημόνευσεν, οὕτωςί λέγων· «τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεύς». Τοῦτο γάρ ἐστι, δι' ὃ πᾶσαν ἐξ ἀρχῆς τὴν ἱστορίαν ἐκινήσαμεν· ἀλλὰ προσέχετε ἀκριβῶς.

20 «Καὶ ἐγένετο», φησὶν, «ἠνίκα ἴσχυσεν ὁ Ὁζίας ὁ βασιλεύς, ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ ἕως τοῦ διαφθεῖραι, καὶ ἠδίκησεν ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτοῦ». Τίς ὁ τρόπος τῆς ἀδικίας; «Εἰσῆλθε», φησὶν, εἰς τὸν ναὸν Κυρίου, θυμιᾶσαι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος». Ὡ τῆς τόλμης, ὡ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΣΑΪΑ ΠΟΥ ΛΕΕΙ

«Συνέβηκε κατά τὸ ἔτος πού πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο», καὶ ἡ ἀπόδειξη, ὅτι δίκαια προσβλήθηκε ἀπὸ λέπρα ὁ Ὁζίας, ἐπειδὴ θυμίασε ἀνάξια, πρᾶγμα πού δὲν ἐπιτρέπεται στοὺς βασιλεῖς, ἀλλὰ στοὺς ἱερεῖς.

1. Ἐμπρὸς σήμερα νὰ δώσουμε τέλος στίς διηγῆσεις γιὰ τὸν Ὁζία καὶ νὰ βάλουμε τὴ στέγη στὸ λόγο, γιὰ νὰ μὴ γίνουμε καταγέλαστοι ποτὲ καὶ ἐμεῖς, ὅπως ἐκεῖνος πού ἐπιχείρησε νὰ χτίσει τὸν πύργο στὰ Εὐαγγέλια, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε· μήπως κανένας ἀπὸ αὐτοὺς πού περνοῦν πεῖ καὶ γιὰ μᾶς· «αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νὰ χτίζει, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ τελειώσει»¹. Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνουν πιὸ σαφῆ αὐτὰ πού λέγω, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβω μερικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα πού εἶπα προηγουμένως, γιὰ νὰ μὴ εἰσέλθει χωρὶς κεφάλῃ στὸ πνευματικὸ θέατρο ὁ λόγος μου, ἀλλὰ παίρνοντας τὴ δική του ὄψη νὰ ἀναγνωρισθεῖ ἀπὸ τοὺς θεατῆς. Θὰ εἶναι βέβαια τὰ ἴδια πράγματα ὑπενθύμιση γι' αὐτοὺς πού τὰ ἔχουν ἀκούσει, ἐνῶ γιὰ ἐκείνους πού δὲν τὰ ἔχουν ἀκούσει διδασκαλία. Εἶπαμε λοιπὸν προηγουμένως, πῶς ἦταν εὐσεβῆς ὁ Ὁζίας, πῶς ἔγινε κακὸς καὶ ἀπὸ πότε καὶ μέχρι ποῖο σημεῖο τῆς ἀλαζονείας γλίστρησε· σήμερα εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε πῶς μπῆκε στὸ ἱερό, πῶς ἐπιχείρησε νὰ θυμιάσει, πῶς τὸν ἐμπόδισε ὁ ἱερέας, πῶς δὲν ὑπεχώρησε ἐκεῖνος, πῶς προκάλεσε τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, πῶς τελείωσε τὴ ζωὴ του λεπρὸς, καὶ γιὰ ποῖο λόγο ὁ προφήτης, παραλείποντας τὶς μέρες τῆς ζωῆς του, ἀναφέρει τὸ θάνατό του, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας»². Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο ξεκινήσαμε τὴν ἱστορία ἀπὸ τὴν ἀρχή· ἀλλὰ προσέχετε καλά.

«Ὅταν», λέει, «ἀπέκτησε δύναμη ὁ βασιλιάς Ὁζίας, ὑπερηφανεύθηκε ἡ καρδιά του σὲ βαθμὸ πού νὰ τὸν καταστρέψει, καὶ ἀμάρτησε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ του». Καὶ ποιὸς ὁ τρόπος τῆς ἀμαρτίας του; «Μπῆκε», λέει, «στὸ ναὸ τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ θυμιάσει στὸ θυσιαστήριο τοῦ θυμιάματος»³. Πόσο μεγάλο τόλμημα, πόσο μεγάλη

τῆς ἀναισχυοντίας. Αὐτῶν τῶν ἱερῶν ἀδύτων κατετόλμησεν, εἰς τὰ ἅγια
 τῶν ἀγίων εἰσεπήδησεν, ὃ πᾶσιν ἄβατον ἦν χωρίον, πλὴν τοῦ ἀρχιερέ-
 ως, τοῦτο βεβηλῶσαι ἐπεχείρησε. Τοιοῦτόν ἐστιν εἰς ἀπόνοιαν ἐπαρ-
 θεῖσα ψυχή. Καθάπαξ γὰρ τῆς οἰκείας ἀπογνοῦσα σωτηρίας, οὐδαμοῦ
 5 τῆς μανίας ἴσταται, ἀλλά, τὰς ἡνίας τῆς σωτηρίας αὐτῆς ἐνδιδοῦσα, ταῖς
 ἀλόγοις ἐπιθυμίαις πανταχοῦ φέρεται, καὶ καθάπερ ἵππος δυσήνιος, τὸν
 χαλινὸν ἀπὸ τοῦ στόματος ἐκβαλὼν καὶ τὸν ἀναβάτην ρίψας ἀπὸ τοῦ
 νώτου, παντὸς ἀνέμου σφοδρότερον φέρεται καὶ τοῖς ἀπαντῶσίν ἐστιν
 ἀφόρητος, ὑποφευγόντων ἀπάντων, κατασχεῖν δὲ τολμῶντος οὐδενός,
 10 οὕτω καὶ ψυχή, τὸν χαλινούντα αὐτὴν τοῦ Θεοῦ φόβον ἐκβαλοῦσα καὶ
 τὸν ἡνιοχοῦντα ρίψασα λογισμὸν, ἅπαντα τὰ τῆς κακίας ἐπιτρέχει
 χωρία, ἕως ἂν εἰς τὰ τῆς ἀπωλείας βάραθρα φέρουσα κατακρημνίσῃ
 τὴν ἑαυτῆς σωτηρίαν. Διὸ χρὴ συνεχῶς αὐτὴν ἀνακρούεσθαι, καί, κα-
 θάπερ τινὶ χαλινῶ, τῷ τῆς εὐσεβείας λογισμῷ τὴν ἄλογον αὐτῆς ἀνα-
 15 χαιτίζειν ὀρμὴν, ὅπερ ὁ Ὁσίας οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν ἀνωτά-
 τω πάντων ἀρχὴν παρηνόμησεν. Ἰερωσύνη γὰρ καὶ αὐτῆς τῆς βασι-
 λείας σεμνοτέρα καὶ μείζων ἐστὶν ἀρχή.

Μὴ γάρ μοι τὴν ἀλουργίδα εἶπης, μηδὲ τὸ διάδημα, μηδὲ τὰ ἱμάτια
 τὰ χρυσᾶ. Σκια πάντα ἐκεῖνα καὶ τῶν ἑαρινῶν ἀνθῶν εὐτελέστερα.
 20 «Πᾶσα γὰρ δόξα ἀνθρώπου», φησὶν, «ὡς ἄνθος χόρτου», κἂν αὐτὴν
 λέγῃς τὴν βασιλικήν. Μὴ δὲ ταῦτά μοι λέγε, ἀλλ' εἰ βούλει ἱερέως πρὸς
 βασιλέα τὸ διάφορον ἰδεῖν, τῆς ἐκάστῳ διδομένης ἐξουσίας τὸ μέτρον
 ἐξέτασον, καὶ πολλῶ τοῦ βασιλέως ὑψηλότερα ὄψει τὸν ἱερέα καθήμε-
 νον. Εἰ γὰρ καὶ σεμνὸς ἡμῖν ὁ θρόνος φαίνεται ὁ βασιλικὸς ἀπὸ τῶν
 25 προσπεπηγότων αὐτῷ λίθων καὶ τοῦ περισφίγγοντος αὐτὸν χρυσοῦ,
 ἀλλ' ὅμως τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἔλαχεν οἰκονομεῖν καὶ πλεῖον ἔχει τῆς ἐξου-
 σίας ταύτης οὐδέν· ὁ δὲ τῆς ἱερωσύνης θρόνος ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἱδρύται
 καὶ τὰ ἐκεῖ διέπειν ἐπιτέτραπται. Τίς ταῦτα φησιν; Αὐτὸς ὁ τῶν οὐρα-
 νῶν βασιλεὺς· «ὄσα γὰρ ἂν δῆσητε», φησὶν, «ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδε-
 30 μένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὄσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν
 τοῖς οὐρανοῖς». Τί ταύτης ἴσον γένοιτ' ἂν τῆς τιμῆς; Ἀπὸ τῆς γῆς τὴν
 ἀρχὴν τῆς κρίσεως λαμβάνει ὁ οὐρανός. Ἐπειδὴ ὁ κριτὴς ἐν τῇ γῇ κά-
 θηται, ὁ Δεσπότης ἔπεται τῷ δούλῳ· καὶ ἅπερ ἂν οὗτος κάτω κρίνῃ,
 ταῦτα ἐκεῖνος ἄνω κυροῖ. Καὶ μέσος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων

4. Ἦσ. 40,6.

5. Ματθ. 16,19.

ἀδιαντροπία. Ἔδειξε θράσος ἀπέναντι στὰ ἱερά ἄδυστα, κατέλαβε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, χῶρο πού ἦταν γιά ὅλους ἄβυτος, ἐκτός ἀπό τὸν ἀρχιερέα, καὶ ἐπιχείρησε νὰ τὸν βεβηλώσει. Τέτοια εἶναι ἡ ψυχὴ πού φτάνει σὲ ἀλαζονεία. Ὅταν δηλαδὴ ἀπογοητευθεῖ γιὰ τὴ σωτηρία τῆς, δὲν σταματᾷ πούθεν ἢ μανία τῆς, ἀλλὰ παραδίνοντας τὰ ἡνία τῆς σωτηρίας τῆς, ὁδηγεῖται παντοῦ ἀπὸ τὶς ἄλογες ἐπιθυμίες, καὶ ὅπως ἓνα ἄλογο ἀνυπότακτο, βγάζοντας τὸ χαλινάρι ἀπὸ τὸ στόμα του καὶ ρίχνοντας τὸν ἀναβάτη ἀπὸ τὴν πλάτη του, τρέχει πιὸ ὀρμητικὰ ἀπὸ κάθε ἄνεμο, καὶ αὐτοὶ πού τὸ συναντοῦν εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ συγκρατήσουν, τὸ ἀποφεύγουν ὅλοι καὶ κανένας δὲν τολμάει νὰ τὸ πιάσει, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ὅταν ἀποβάλλει τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ πού τὴν χαλιναγωγεῖ καὶ ρίξει κάθε λογισμὸ πού τὴν ὁδηγεῖ, τρέχει στοὺς τόπους τῆς κακίας, μέχρι πού νὰ ὁδηγήσει τὴ σωτηρία τῆς καὶ νὰ τὴν κατακρημνίσει στὰ βάραθρα τῆς ἀπώλειας. Γι' αὐτὸ πρέπει συνεχῶς νὰ ἀναχαιτίζεται καὶ μὲ τὸν εὐσεβῆ λογισμὸ, σὰν χαλινάρι, νὰ συγκρατεῖται ἡ ἄλογη ὀρμὴ τῆς, πρᾶγμα πού δὲν ἔκανε ὁ Ὁζίας, ἀλλὰ παρανόμησε στὴν ἴδια τὴν ἀνώτατη ἐξουσία. Γιατὶ ἡ ἱερωσύνη εἶναι πιὸ σεβαστὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ βασιλεία καὶ πιὸ μεγάλῃ ἐξουσία.

Μὴ μοῦ ἀναφέρεις λοιπὸν τὴν ἀλουργίδα, οὔτε τὸ διάδημα, οὔτε τὰ χρυσᾶ ἐνδύματα. Ὅλα ἐκεῖνα εἶναι σκιά καὶ πιὸ εὐτελεῖ καὶ ἀπὸ τὰ ἀνοιξιάτικα λουλούδια. Γιατὶ «κάθε δόξα ἀνθρώπου», λέει, «εἶναι σὰν ἄνθος χορταριοῦ»⁴, ἔστω καὶ ἂν μιᾶς γιὰ τὴ βασιλικὴ δόξα. Μὴ μοῦ λές λοιπὸν αὐτά, ἀλλὰ ἐὰν θέλεις νὰ δεῖς τὴ διαφορὰ τοῦ ἱερέα πρὸς τὸ βασιλιά, ἐξέτασε τὸ βαθμὸ τῆς ἐξουσίας πού δίνεται στὸν καθένα, καὶ θὰ δεῖς τὸν ἱερέα νὰ κάθετα πιὸ ψηλὰ ἀπὸ τὸ βασιλιά. Γιατὶ, καὶ ἂν ἀκόμα ὁ βασιλικὸς θρόνος μᾶς φαίνεται σεβαστὸς ἀπὸ τὰ πολύτιμα πετράδια πού εἶναι μπηγμένα ἐπάνω του καὶ τὸ χρυσάφι μὲ τὸ ὁποῖο εἶναι ἐπενδυμένος, ὅμως τοῦ ἔλαχε νὰ ρυθμίζει τὶς ἐπίγειες ὑποθέσεις καὶ δὲν ἔχει τίποτα περισσότερο ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐξουσία· ἐνῶ ὁ θρόνος τῆς ἱερωσύνης εἶναι τοποθετημένος στοὺς οὐρανοὺς καὶ τοῦ ἔχει ἀνατεθεῖ νὰ διοικεῖ τὰ οὐράνια πράγματα. Ποιὸς τὰ λέει αὐτά; Ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς τῶν οὐρανῶν· διότι λέει, «ὅσα θὰ δέσετε στὴ γῆ, θὰ εἶναι δεμένα στοὺς οὐρανοὺς· καὶ ὅσα θὰ λύσετε στὴ γῆ, θὰ εἶναι λυμένα στοὺς οὐρανοὺς»⁵. Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἰσάξιο μὲ τὴν τιμὴ αὐτή; Ἀπὸ τὴ γῆ παίρνει ὁ οὐρανὸς τὴν ἐξουσία τῆς κρίσεως. Ἐπειδὴ ὁ κριτὴς κάθετα στὴ γῆ, ὁ Δεσπότης ἀκολουθεῖ τὸν δοῦλο· καὶ αὐτὰ πού ἀποφασίζει αὐτὸς κάτω, αὐτὰ ἐπικυρώνει ἐκεῖνος ἐπάνω. Καὶ ὁ ἱερέας βρῖσκε-

φύσεως ἔστηκεν ὁ ἱερεὺς, τὰς ἐκεῖθεν τιμὰς κατάγων πρὸς ἡμᾶς καὶ τὰς παρ' ἡμῶν ἱκετηρίας ἀνάγων ἐκεῖ, ὀργιζόμενον αὐτὸν τῇ κοινῇ καταλλάττων φύσει, προσκεκρουκότας ἡμᾶς ἐξαρπάζων τῶν ἐκείνου χειρῶν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὴν τὴν βασιλικὴν κεφαλὴν ὑπὸ τὰς τοῦ ἱερέως 5 χεῖρας φέρων τίθησιν ὁ Θεός, παιδεύων ἡμᾶς, ὅτι οὗτος ἐκείνου μείζων ὁ ἄρχων· τὸ γὰρ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. Ἄλλὰ περὶ μὲν ἱερωσύνης καὶ ὅσον τῆς ἀξίας τὸ μέγεθος ἐν ἐτέρῳ καιρῷ δηλώσομεν, τέως δὲ ἴδωμεν τῆς ἀδικίας τὸ μέγεθος τοῦ βασιλέως, μᾶλλον δὲ τοῦ τυράννου. Εἰσηλθεν εἰς τὸν ναὸν Κυρίου, εἰσηλθε καὶ Ἀζαρίας ὁ ἱερεὺς 10 ὀπίσω αὐτοῦ. Ἔρα μὴ μάτην ἔλεγον, ὅτι μείζων τοῦ βασιλέως ὁ ἱερεὺς; Οὐ γὰρ ὡς βασιλέα μέλλον ἐξελαύνειν, ἀλλ' ὡς δραπέτην καὶ οἰκέτην ἀγνώμονα, οὕτως ἐπεισηλθε μετὰ σφοδρότητος, ὥσπερ τις σκύλαξ γενναῖος ἐπιδραμῶν τῷ ἀκαθάρτῳ θηρίῳ, ὥστε αὐτὸ τῆς δεσποτικῆς ἐξαγαγεῖν οἰκίας.

15 β'. Εἶδες ψυχὴν ἱερέως παρρησίας γέμουσαν πολλῆς καὶ φρονήματος ὑψηλοῦ; Οὐκ εἶδεν εἰς τὸν τῆς ἀρχῆς ὄγκον, οὐκ ἐνενόησεν, ὅσον ἐστὶ ψυχὴν ἐπιθυμία μεθύουσαν κατασχεῖν, οὐκ ἤκουσε τοῦ Σολομῶντος λέγοντος, «ἀπειλὴ βασιλέως ὁμοία θυμῷ λέοντος», ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀληθῆ βασιλέα τῶν οὐρανῶν ἰδὼν καὶ τὸ βῆμα ἐννοήσας ἐκεῖνο καὶ τὰς 20 εὐθύναις καὶ τούτοις ἑαυτὸν τοῖς λογισμοῖς ὀχυρώσας, οὕτως ἐπεπήδησε τῷ τυράννῳ. Ἦδει γάρ, ἦδει σαφῶς, ὅτι ἀπειλὴ βασιλέως ὁμοία θυμῷ λέοντος τοῖς πρὸς τὴν γῆν βλέπουσιν, ἀνθρώπῳ δὲ τὸν οὐρανὸν φανταζομένῳ καὶ παρεσκευασμένῳ τὴν ψυχὴν ἔνδον ἐν τοῖς ἀδύτοις ἀφεῖναι, ἢ τοὺς ἱεροὺς νόμους ὑβριζομένους περιδεῖν, κυνὸς παντὸς εὐ- 25 τελέστερος ἢ ἐκεῖνος. Οὐδὲν γὰρ ἀσθενέστερον τοῦ τοὺς θεῖους παραβαίνοντος νόμους· ὥσπερ οὖν οὐδὲν ἰσχυρότερον τοῦ τοὺς θεῖους ἐκδικούντος νόμους. «Ὁ μὲν γὰρ τὴν ἀμαρτίαν ποιῶν, δοῦλός ἐστι τῆς ἀμαρτίας», κἂν μυρίους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχη στεφάνους, ὁ δὲ τὴν δικαιοσύνην ἐργαζόμενος, καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως βασιλικώτερός ἐστι. 30 κἂν πάντων ἔσχατος ᾗ. Ταῦτα πρὸς ἑαυτὸν φιλοσοφήσας ὁ γενναῖος ἐκεῖνος, ἐπεισηλθε τῷ βασιλεῖ.

Συνεισέλθωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς, εἰ δοκεῖ, ἵνα ἴδωμεν τί πρὸς τὸν βασιλέα διαλέγεται. Ἔξεστι γάρ· οὐ μικρὸν δὲ εἰς ὠφελείας λόγον, ἐλεγχόμενον ἰδεῖν ὑπὸ ἱερέως βασιλέα. Τί οὖν φησιν ὁ ἱερεὺς; «Οὐκ ἔξεστι 35 σοι, Ὁζία, θυμιάσαι τῷ Κυρίῳ». Οὐκ ὠνόμασεν αὐτὸν βασιλέα, οὐδὲ

ται ανάμεσα στο Θεό και στην ανθρώπινη φύση, μεταφέροντας τις τιμές που έρχονται από εκεί σὲ μᾶς, ἀναφέροντας τις δικές μας παρακλήσεις ἐκεῖ, συμφιλιώνοντάς τον ὅταν ὀργίζεται μὲ τὴν κοινὴ φύση, καὶ ὅταν προσκρούουμε ἐμεῖς μᾶς ἀρπάζει ἀπὸ τὰ χέρια ἐκείνου. Γι' αὐτὸ καὶ τὴ βασιλικὴ κεφαλὴ ὁ Θεὸς τὴ φέρνει καὶ τὴ βάζει κάτω ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἱερέα, διδάσκοντάς μας ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀνώτερος ἄρχοντας ἀπὸ ἐκείνον· γιατί τὸ κατώτερο εὐλογεῖται ἀπὸ τὸ ἀνώτερο. Ἀλλὰ γιὰ τὴν ἱερωσύνη καὶ πόσο μεγάλο ἀξίωμα εἶναι, θὰ τὸ ἀναπτύξουμε σὲ ἄλλη εὐκαιρία· τώρα ὁμως ἄς δοῦμε τὸ μέγεθος τῆς ἀδικίας τοῦ βασιλιᾶ, ἢ καλύτερα τοῦ τυράννου. Μπῆκε στὸ ναὸ τοῦ Κυρίου· μπῆκε καὶ ὁ ἱερέας Ἀζαρίας πίσω ἀπὸ αὐτόν. Μήπως ἄδικα ἔλεγα ὅτι ὁ ἱερέας εἶναι ἀνώτερος τοῦ βασιλιᾶ; Γιατί μπῆκε μὲ ὄρμη γιὰ νὰ τὸν βγάλει ἔξω, ὄχι σὰν βασιλιά, ἀλλὰ σὰν δραπέτη καὶ ἀχάριστο δοῦλο, καὶ ἐπιτέθηκε σὰν γενναῖο σκυλι στὸ ἀκάθαρτο θηρίο, γιὰ νὰ τὸ βγάλει ἔξω ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ Κυρίου.

2. Εἶδες ψυχὴ ἱερέα γεμάτη μὲ πολὺ θάρρος καὶ ὑψηλὸ φρόνημα; Δὲν κοίταξε τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας, δὲν σκέφθηκε τί σημαίνει νὰ συγκρατήσεις ψυχὴ μεθυσμένη ἀπὸ ἐπιθυμία, δὲν ἄκουσε τὸν Σολομῶντα ποὺ λέει· «ἢ ἀπειλὴ τοῦ βασιλιᾶ εἶναι ὅμοια μὲ τὸ θυμὸ τοῦ λιονταριοῦ»⁶, ἀλλὰ κοιτάζοντας πρὸς τὸν ἀληθινὸ βασιλιᾶ τῶν οὐρανῶν καὶ σκεπτόμενος τὸ βῆμα ἐκείνο καὶ τὶς εὐθύνες καὶ ὀχυρώνοντας μὲ τὶς σκέψεις αὐτὲς τὸν ἑαυτό του, ὄρμησε πάνω στὸν τύραννο. Γιατί γνώριζε, καὶ γνώριζε καλά, ὅτι ἡ ἀπειλὴ τοῦ βασιλιᾶ εἶναι ὅμοια μὲ τὸ θυμὸ τοῦ λιονταριοῦ γιὰ ἐκείνους ποὺ κοιτάζουν πρὸς τὴ γῆ, γιὰ τὸν ἄνθρωπο ὁμως, ποὺ φαντάζεται τὸν οὐρανὸ καὶ εἶναι προετοιμασμένος νὰ ἀφήσει τὴν ψυχὴ του μέσα στὰ ἄδυστα, παρά νὰ ἀδιαφορήσει ὅταν οἱ ἱεροὶ νόμοι περιφρονοῦνται, ἐκείνος ἦταν πιὸ εὐτελεῆς ἀπὸ κάθε σκυλί. Καθόσον τίποτα δὲν εἶναι πιὸ ἀδύνατο ἀπὸ ἐκείνον ποὺ παραβαίνει τοὺς θεῖους νόμους. Γιατί «ἐκείνος ποὺ κάνει τὴν ἀμαρτία, εἶναι δούλος τῆς ἀμαρτίας»⁷, ἔστω καὶ ἂν ἔχει μύρια στεφάνια στὸ κεφάλι του, ἐνῶ ἐκείνος ποὺ κάνει ἔργα δίκαια, εἶναι βασιλικότερος τοῦ βασιλιᾶ, ἔστω καὶ ἂν εἶναι τελευταῖος ὄλων. Σκεπτόμενος αὐτὰ μέσα τοῦ ὀγενναῖος ἐκείνος, ὄρμησε πάνω στὸ βασιλιά.

Ἄς μπόουμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, ἂν τὸ θεωρεῖτε σκόπιμο, γιὰ νὰ δοῦμε τί λέει στὸ βασιλιά. Γιατί ἐπιτρέπεται· ἀφοῦ δὲν ὠφελεῖ λίγο νὰ δοῦμε βασιλιᾶ νὰ ἐλέγχεται ἀπὸ ἱερέα. Τί λέει λοιπὸν ὁ ἱερέας; «Δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται, Ὁξία, νὰ θυμιάσεις στὸν Κύριο»⁸. Δὲν τὸν ὀνόμασε

ἀπὸ τοῦ τῆς ἀρχῆς ἐκάλεσεν ὀνόματος, ἐπειδὴ ἑαυτὸν προλαβὼν ἐξέβαλε τῆς τιμῆς. Εἶδες παρρησίαν ἱερέως; Οὐκοῦν κατάμαθε καὶ πραότητα. Οὐ γὰρ παρρησίας ἡμῖν δεῖ μόνον, ὅταν ἐλέγχειν μέλλωμεν, ἀλλὰ καὶ πραότητος μᾶλλον, ἢ παρρησίας. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδένα τῶν ἀνθρώπων οὕτως ἀποστρέφονται καὶ μισοῦσιν οἱ ἁμαρτάνοντες, ὡς τὸν ἐλέγχειν μέλλοντα, καὶ προφάσεως ἐπιλαβέσθαι ἐπιθυμοῦσιν, ὥστε ἀποπηδῆσαι καὶ τὴν ἐπιτιμίαν διαφυγεῖν, δεῖ οὖν κατέχειν αὐτοὺς τῇ πραότητι καὶ τῇ ἐπιεικείᾳ. Οὐ γὰρ φωνὴν μόνην ἀφεις ὁ τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ βλέπόμενος, βαρὺς ἔσται τοῖς ἁμαρτάνουσι· «βαρὺς γὰρ ἡμῖν», φησίν, 10 «ἔστι καὶ βλέπόμενος»· διὰ ταῦτα πολλὴν χρῆσιν τὴν πραότητα ἐπιδείκνυσθαι. Διὰ ταῦτα ἡμῖν καὶ ὁ λόγος ὑπ' ὄψιν ἤγαγε καὶ τὸν ἡμαρτηκότα καὶ τὸν διορθοῦν αὐτὸν μέλλοντα. Καὶ γὰρ οἱ σοφοὶ τῶν ἰατρῶν, ὅταν μέλλωσι σεσηπότα τέμνειν μέλη, ἢ λίθους τοῖς πόροις ἐναπεσφηνωμένους ἐξέλκειν, ἢ ἄλλο τι τῆς φύσεως ἀμάρτημα διορθοῦν, οὐκ εἰς 15 γωνίαν λαβόντες τὸν κάμνοντα, τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλ' ἐν μέσαις αὐτὸν θέντες ταῖς ἀγοραῖς καὶ θέατρον ἐκ τῶν παριόντων περιστήσαντες, οὕτως ἐπάγουσι τὴν τομὴν. Ποιοῦσι δὲ τοῦτο οὐχὶ ταῖς ἀνθρωπίναις ἐμπομπεύειν βουλόμενοι συμφοραῖς, ἀλλ' ὥστε πολλὴν τῆς οἰκείας ὑγιείας ἕκαστον ποιῆσθαι τὴν πρόνοιαν. Οὕτω καὶ ἡ Γραφή ποιεῖ· ἐπει- 20 δάν τινα λάβῃ τῶν ἁμαρτανόντων, ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ κηρύγματος αὐτὸν προτίθησιν, οὐκ ἐν μέσαις ἀγοραῖς, ἀλλ' ἐν μέσῃ τῇ γῆ, καὶ τὸ τῆς οἰκουμένης περιστήσασα θέατρον, οὕτω τὴν ἰατρειάν ἐπιδείκνυται, παιδεύουσα ἡμᾶς ἀσφαλεστέρους περὶ τὴν οἰκειάν εἶναι σωτηρίαν.

Ἴδωμεν οὖν πῶς ἐπεχειρεῖ τοῦτον ὁ ἱερεὺς διορθώσασθαι τότε. 25 Οὐκ εἶπεν, ὧ μίαιρὲ καὶ παμμίαιρε, πάντα ἀνέτρεψας καὶ συνέχεας, εἰς ἔσχατον ἀσεβείας ἐξεπήδησας, οὐδὲ μακροὺς ἐξέτεινε κατηγορίας λόγους, ἀλλ' ὥσπερ οἱ τέμνοντες, τοῦτο ποιεῖν συντόμως σπουδάξουσι, τῷ τάχει τῆς τομῆς κλέπτοντες τῆς ὀδύνης τὴν αἴσθησιν, οὕτω καὶ οὗτος τῇ βραχυλογίᾳ τῆς θρασύτητος τοῦ βασιλέως τὴν φλεγμονὴν ἔστη- 30 σεν. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν καμνόντων τομῇ, τοῦτο ἐπὶ τῶν ἁμαρτανόντων ἔλεγχος. Καὶ τὴν μὲν ἐπιεικειαν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ διὰ τῆς βραχυλογίας ἡμῖν ἐπιδείκνυται. Εἰ δὲ βούλει καὶ τὸν τόμον τῶν ρημάτων ἰδεῖν καὶ ποῦ τὸ σιδήριον ἔκρυψεν, ἄκουσον. «Οὐκ ἔξεστί σοι», φησί, «θυ-

βασιλιά, οὔτε τὸν προσφώνησε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀξιώματός του, ἐπειδὴ πρόλαβε ὁ ἴδιος καὶ ἀπάλλαξε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὸ ἀξίωμα. Εἶδες παρρησία ἱερέα; Δὲς τώρα καὶ τὴν πραότητα του. Γιατὶ δὲν μᾶς χρειάζεται μόνο παρρησία, ὅταν πρόκειται νὰ ἐλέγξουμε, ἀλλὰ περισσότερο πραότητα παρὰ παρρησία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ ἀμαρτάνουν δὲν ἀποστρέφονται καὶ δὲν μισοῦν κανένα ἄνθρωπο τόσο πολὺ, ὅσο ἐκεῖνον ποὺ θὰ τοὺς ἐλέγξει, καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ βροῦν πρόφαση γιὰ νὰ ἀποσκιρτήσουν καὶ νὰ ξεφύγουν τὸν ἔλεγχο, πρέπει νὰ τοὺς κρατᾶμε μὲ τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκειά μας. Γιατὶ ὄχι μόνο ὅταν φωνάζει αὐτὸς ποὺ ἐλέγχει, ἀλλὰ καὶ μόνο ποὺ ἐμφανίζεται εἶναι δυσάρεστος σ' αὐτοὺς ποὺ ἀμαρτάνουν· γιατί λέει, «μᾶς εἶναι δυσάρεστος καὶ μόνο ποὺ τὸν βλέπουμε»⁹· γι' αὐτὸ πρέπει νὰ δείχνουμε μεγάλη πραότητα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ λόγος ἔφερε μπροστά μας καὶ αὐτὸν ποὺ ἀμάρτησε καὶ αὐτὸν ποὺ πρόκειται νὰ τὸν ἐλέγξει. Γιατὶ καὶ οἱ σοφοὶ γιατροί, ὅταν πρόκειται νὰ κόψουν σάπια μέλη, ἢ νὰ βγάλουν πέτρες ποὺ εἶναι σφηνωμένες στοὺς πόρους τοῦ σώματος, ἢ νὰ διορθώσουν κάποιον ἄλλο φυσικὸ ἐλάττωμα, δὲν τὸ κάνουν παίρνοντας τὸν ἄρρωστο στὴ γωνία, ἀλλὰ, ἀφοῦ τὸν τοποθετήσουν στὴ μέση τῆς ἀγορᾶς καὶ στήσουν τριγύρω τοὺς θεατῆς ἀπὸ τοὺς παρευρισκομένους, ἔτσι κάνουν τὴν τομὴ. Καὶ τὸ κάνουν αὐτὸ ὄχι ἐπειδὴ θέλουν νὰ διαπομπεύσουν τὶς ἀνθρώπινες συμφορές, ἀλλὰ γιὰ νὰ φροντίζει ὁ καθένας πολὺ τὴν ὑγεία του. Αὐτὸ κάνει καὶ ἡ Γραφή· ὅταν συλλάβει κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀμαρτάνουν, τὸν τοποθετεῖ σὲ ψηλὸ βῆμα, ὄχι στὴ μέση τῶν ἀγορῶν, ἀλλὰ στὴ μέση τῆς γῆς· καὶ ἀφοῦ στήσει τριγύρω τὸ θέατρο τῆς οἰκουμένης, τότε παρουσιάζει τὴν θεραπεία, διδάσκοντάς μας νὰ εἴμαστε πιὸ ἀσφαλεῖς γύρω ἀπὸ τὰ θέματα τῆς σωτηρίας μας.

Ἄς δοῦμε λοιπὸν μὲ ποιὸ τρόπο ἐπιχειροῦσε τότε νὰ διορθώσει αὐτὸν ὁ ἱερεὺς. Δὲν εἶπε, 'μολυσμένε καὶ ἀκάθαρτε, τὰ ἀνέτρεψες καὶ τὰ ἔκανες ἄνω κάτω ὅλα, ἔφτασες σὲ ἔσχατο σημεῖο ἀσέβειας', οὔτε ἀπηύθυνε μακροὺς λόγους κατηγορίας, ἀλλὰ, ὅπως οἱ χειροῦργοι βιάζονται νὰ κάνουν γρήγορα τὴν ἐπέμβαση, μὲ τὴν ταχύτητα τῆς ἐγχειρίσεως μειώνοντας τὴν αἴσθησιν τοῦ πόνου, ἔτσι καὶ αὐτὸς μὲ τὴ βραχυλογία του σταμάτησε τὴ φλεγμονὴ τῆς θρασύτητος τοῦ βασιλιᾶ. Γιατὶ ὅ,τι εἶναι γιὰ τοὺς ἄρρώστους ἡ ἐγχείρησις, τὸ ἴδιο εἶναι ὁ ἔλεγχος ἐκείνων ποὺ ἀμαρτάνουν. Καὶ τὴν ἐπιείκειά του, μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα, μᾶς τὴ δείχνει καὶ μὲ τὴ βραχυλογία. Ἐὰν ὅμως θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὴν τομὴ τῶν λόγων καὶ ποῦ ἔκρυσσε τὸ μαχαίρι, ἀκουσε· «δὲν ἐπιτρέπεται».

μιᾶσαι Κυρίῳ, ἀλλ' ἢ τοῖς ἱερεῦσι, τοῖς υἱοῖς Ἀαρών, τοῖς ἡγιασμέ-
 νοις». Ἐνταῦθα ἔδωκε τὴν πληρῆν. Καὶ πῶς; ἐγὼ λέγω. Διὰ τί γὰρ οὐκ
 εἶπε, «τοῖς ἱερεῦσιν», ἀπλῶς, ἀλλὰ προσέθηκε τὸν Ἀαρών; Ἀρχιερεὺς
 ἐγένετο πρῶτος καὶ ἐτολήθη κατὰ τοὺς ἐκείνου χρόνους τοιοῦτον τόλ-
 5 μμημα. Δαθὰν γὰρ καὶ Κορὲ καὶ Ἀβειρῶν συστάντες κατ' αὐτοῦ μετὰ καὶ
 ἐτέρων τινῶν ἐβούλοντο αὐτοὶ ἱερατεῦειν· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἡ γῆ διαστάσα
 κατέπιε, τοὺς δὲ πῦρ ἄνωθεν κατενεχθὲν κατέφλεξε. Ταύτης οὖν αὐτὸν
 τῆς ἱστορίας ὑπομῆσαι βουλόμενος, ἀνέμνησεν αὐτὸν τοῦ Ἀαρών τοῦ
 τότε ἀδικηθέντος, ὥστε πρὸς τὴν τῶν ἡδικοκώτων συμφορὰν παρα-
 10 πέμψαι τὴν τούτου διάνοιαν. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲν ἐγένετο πλεόν· ἀλλ' οὐ
 παρὰ τὸν ἱερέα, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ βασιλέως θρασύτητα. Δέον γὰρ
 ἐπαινεῖσαι τὸν ἱερέα καὶ χάριν ὁμολογῆσαι τῆς συμβουλῆς, ὁ δὲ ἐθυμώ-
 θη, φησί, καὶ τὸ ἔλκος εἰργάσατο χαλεπώτερον. Οὐ γὰρ οὕτως ἀμαρτία
 κακόν, ὡς ἡ μετὰ τὴν ἀμαρτίαν ἀναισχυντία. Ἀλλ' οὐχ ὁ Δαυῖδ οὕτως·
 15 ἀλλὰ πῶς; Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ναθάν γενομένην κατηγορίαν τὴν ἐπὶ τῇ
 Βηρσαβεέ, «ἡμάρτηκα τῷ Κυρίῳ», φησίν.
 γ'. Εἶδες συντετριμμένην καρδίαν; εἶδες τεταπεινωμένην ψυχὴν; εἶδες
 πῶς καὶ τὰ πτώματα τῶν ἁγίων λαμπρά; Καθάπερ γὰρ τὰ λαμπρὰ τῶν
 σωματίων καὶ ἐπὶ τῆς ἀρρωστίας πολλὰ τῆς εὐμορφίας ἡμῶν ἐνδείκνυ-
 20 ται τὰ ἴχνη, οὕτω καὶ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς παραπτώμασι
 τῆς οἰκείας ἀρετῆς τὰ σύμβολα φέρουσι. Καίτοι γε ἐκεῖνος μὲν ἐν μέσοις
 τοῖς βασιλείοις κατηγορεῖτο παρὰ τοῦ προφήτου, παρόντων πολλῶν,
 οὗτος δὲ ἔνθον ἐν τοῖς ἀδύτοις καὶ ἀμαρτυρον εἶχε τὸν ἔλεγχον· ἀλλ'
 οὐδὲ οὕτως ἤνεγκε τὴν ἐπιτίμησιν. Τί οὖν; ἀνιάτος ἔμενεν; Οὐδαμῶς,
 25 διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν· ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ σεληνιαζομένου,
 τῶν μαθητῶν οὐκ ἰσχυσάντων τὸν δαίμονα ἐκβαλεῖν, ὁ Χριστὸς φησί,
 «φέρετέ μοι αὐτὸν ὧδε», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, τοῦ ἱερέως μὴ δυνηθέντος
 παντὸς δαίμονος χαλεπώτερον νόσημα, τὴν ἀμαρτίαν ἐκβαλεῖν, αὐτὸς
 λοιπὸν ὁ Θεὸς τὸν κάμνοντα μεταχειρίζεται. Καὶ τί ποιεῖ; Λέπραν ἐπα-
 30 φήσιν αὐτοῦ τῷ μετώπῳ. «Ἐγένετο», γάρ, φησίν, «ἐν τῷ ἀπειλῆσαι
 αὐτὸν τῷ ἱερεῖ, λέπρα ἀνέτειλεν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ», καὶ ἐξῆι λοι-
 πόν, καθάπερ οἱ τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαγόμενοι, σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόμα-
 τος ἔχοντες, τῆς καταδικαζούσης σύμβολον ψήφου, οὕτω καὶ αὐτὸς τῆς

λέει, «σε σένα νὰ θυμιάσεις στὸν Κύριο, ἀλλὰ στοὺς ἱερεῖς, τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀαρών, τοὺς ἁγιασμένους»¹⁰. Ἐδῶ ἔδωσε τὸ χτύπημα. Μὲ ποῖο τρόπο; Ἐγὼ θὰ σᾶς πῶ. Γιατί δηλαδὴ δὲν εἶπε ἀπλῶς «στοὺς ἱερεῖς», ἀλλὰ πρόσθεσε τὸν Ἀαρών; Ἦταν ὁ πρῶτος ἀρχιερέας καὶ ἀποτολήθη καὶ στὰ χρόνια ἐκείνου παρόμοιο τόλμημα. Γιατί ὁ Δαθὰν καὶ ὁ Κορὲ καὶ ὁ Ἀβειρὼν στασίασαν ἐναντίον του καὶ μαζί μὲ μερικoὺς ἄλλους ἤθελαν νὰ ἱερατεύουν αὐτοί· ἀλλὰ ἄλλους ἀνοιξε ἡ γῆ καὶ τοὺς κατάπιε, καὶ ἄλλους ἔπεσε φωτιὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τοὺς ἔκαψε¹¹. Θέλοντας λοιπὸν νὰ τοῦ θυμίσει αὐτὴ τὴν ἱστορία, ἀνέφερε αὐτὸς τὸν Ἀαρών ποὺ τότε εἶχε ἀδικηθεῖ, γιὰ νὰ παραπέμψει τὴ σκέψη του στὴ συμφορὰ ἐκείνων ποὺ εἶχαν παρανομήσει. Πλὴν ὅμως δὲν ἔγινε τίποτα περισσότερο· ὄχι βέβαια ἀπὸ τὸν ἱερέα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ θρασύτητα τοῦ βασιλιᾶ. Γιατί ἔπρεπε νὰ ἐπαινέσει τὸν ἱερέα καὶ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ γιὰ τὴν ὑπόδειξη, αὐτὸς ὅμως θύμωσε, λέει, καὶ ἔκανε τὴν πληγὴ φοβερότερη. Γιατί δὲν εἶναι κακὸ τόσο πολὺ ἡ ἁμαρτία, ὅσο ἡ μετὰ τὴν ἁμαρτία ἀδιαντροπία. Ὅμως ὁ Δαβὶδ δὲν ἀντέδρασε ἔτσι· ἀλλὰ πῶς; Μετὰ ἀπὸ τὴν κατηγορία τοῦ Νάθαν γιὰ τὴ Βηρσαβεέ, εἶπε: «ἁμάρτησα στὸν Κύριο»¹².

3. Εἶδες καρδιὰ συντριμμένη; εἶδες ψυχὴ ταπεινωμένη; εἶδες πῶς καὶ οἱ πτώσεις τῶν ἁγίων εἶναι ἐνδοξες; Γιατί, ὅπως τὰ ὄρατα σώματα καὶ στὴν περίπτωσι τῆς ἀρρώστιας τοὺς μᾶς δείχνουν πολλὰ ἴχνη τῆς ὁμορφιάς τους, ἔτσι καὶ οἱ ψυχὲς τῶν ἁγίων καὶ σ' αὐτὰ τὰ παραπτώματά τους φέρουν τὰ γνωρίσματα τῆς ἀρετῆς τους. Ἄν καὶ βέβαια ἐκεῖνος δεχόταν τὴν κατηγορία ἀπὸ τὸν προφῆτη μέσα στὰ ἀνάκτορα μπροστὰ σὲ πολλούς, ἐνῶ αὐτὸς μέσα στὰ ἄδυτα, χωρὶς νὰ ὑπάρχει μάρτυρας τοῦ ἐλέγχου, ἀλλὰ οὔτε ἔτσι ἀνέχτηκε τὴν ἐπιτίμησι. Τί ἔγινε λοιπὸν; Ἦμεινε ἀθεράπευτος; Καθόλου, ἐξαιτίας τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ ὅπως ἔγινε μὲ τὸν σεληνιαζόμενο, ὅταν οἱ μαθητὲς δὲν μπόρεσαν νὰ βγάλουν τὸ δαιμόνιο, ὁ Χριστὸς εἶπε: «φέρτε τὸν μου ἐδῶ»¹³, ἔτσι καὶ ἐδῶ· ὅταν ὁ ἱερέας δὲν μπόρεσε νὰ βγάλῃ τὴν ἀρρώστια τὴν πιὸ βαρεῖα ἀπὸ κάθε δαίμονα, δηλαδὴ τὴν ἁμαρτία, ἀναλαμβάνει τὸν ἀρρωστο ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Καὶ τί κάνει; Προκαλεῖ λέπρα στὸ μέτωπό του. Γιατί «ὅταν ἀπειλήσῃ τὸν ἱερέα», λέει, «ἐμφανίστηκε λέπρα στὸ μέτωπό του»¹⁴, καὶ βγήκε λοιπὸν, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ ὀδηγοῦνται στὸ θάνατο, οἱ ὁποῖοι ἔχουν στὸ στόμα τους σχοινί, δεῖγμα τῆς

ἀτιμίας τὸ σύμβολον ἐπὶ τοῦ μετώπου φέρων, οὐ δημίων αὐτὸν ἐλκόντων, ἀλλὰ αὐτῆς τῆς λέπρας ἀντὶ δημίων ἐπὶ κεφαλὴν ὠθούσης. Εἰσῆλθεν ἱερωσύνην λαβεῖν, ὁ δὲ καὶ τὴν βασιλείαν ἀπώλεσεν· εἰσῆλθε γενέσθαι σεμνότερος, καὶ γέγονεν ἐναγέστερος. Καὶ γὰρ ἰδιώτου παντὸς
 5 λοιπὸν ἀτιμότερος ἦν ἀκάθαρτος ὢν. Τοσοῦτόν ἐστι κακὸν τὸ μὴ μένειν ἔνδον ἐπὶ τῶν δοθέντων ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ μέτρων, ἂν τε ἐπὶ τιμῆς, ἂν τε ἐπὶ γνώσεως τοῦτο ἦ. Οὐχ ὄρας ταύτην τὴν θάλατταν, πῶς ἔστι ταῖς βίαις ἀφόρητος, πόσοις κορυφοῦται τοῖς κύμασιν; Ἄλλ' ὅμως πρὸς ὕψος διανισταμένη μέγα καὶ μετὰ πολλοῦ προιοῦσα τοῦ θυμοῦ,
 10 ἐπειδὴν ἔλθῃ πρὸς τὸ τεθὲν ὄριον αὐτῆ παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὰ κύματα εἰς ἀφρὸν διαλύσασα, πρὸς ἑαυτὴν ἐπάνεισι. Καίτοι γε τί ψάμμου γένοιτ' ἂν ἀσθενέστερον; Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖνό ἐστι τὸ κωλύον, ἀλλ' ὁ τοῦ θέντος φόβος. Εἰ δὲ οὐ σωφρονίζει σε τοῦτο τὸ παράδειγμα, τὰ κατὰ τὸν Ὁζίαν σε παιδευέτω, τὰ νῦν ἡμῖν εἰρημένα.

15 Ἄλλ' ἐπειδὴ τὴν ὄργην εἶδομεν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀξίαν ἀνταπόδοσιν, φέρε καὶ τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ καὶ τὴν πολλὴν ἐπιείκειαν ἐπιδείξωμεν. Οὐ γὰρ μόνους τοὺς περὶ τῆς ὄργῆς δεῖ κινεῖν λόγους, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ τῆς χρηστότητος, ἵνα μήτε εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλωμεν τοὺς ἀκούοντας, μήτε εἰς ραθυμίαν. Οὕτω καὶ Παῦλος ποιεῖ, καὶ τοῦ-
 20 τοις ἀμφοτέροις κερνᾷ τὴν παραίνεσιν, οὕτωςι λέγων· «ἰδὲ οὖν τὴν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν Θεοῦ», ἵνα καὶ τῷ φόβῳ καὶ ταῖς χρησταῖς ἐλπίσιν ἀναστήσῃ τὸν πεπτωκότα. Εἶδες ἀποτομίαν Θεοῦ; Ἴδὲ καὶ χρηστότητα. Πῶς οὖν ὀψόμεθα τὴν χρηστότητα; Ἄν μάθωμεν τίνος ἄξιος ἦν ὁ Ὁζίας. Τίνων οὖν ἄξιος ἦν; Ἄμα τῶν προθύρων ἐπιβὰς τῶν
 25 ἱερῶν μετὰ τῆς ἀναισχυντίας, μυρίων σκηπτῶν καὶ τῆς ἐσχάτης κολάσεως καὶ τιμωρίας. Εἰ γὰρ οἱ πρῶτοι ταῦτα τολμήσαντες ταύτην ἔδοσαν τὴν δίκην, οἱ περὶ Δαθὰν καὶ Κορὲ καὶ Ἀβειρών, πολλῶ μᾶλλον τοῦτον οὕτω κολάζεσθαι ἔδει, τὸν μηδὲ ταῖς ἐκείνων σωφρονισθέντα συμφοραῖς. Ἄλλ' οὐκ ἐποίησε τοῦτο ὁ Θεός, ἀλλὰ πρότερον αὐτῷ λό-
 30 γους προσήγαγε πολλῆς ἐπιεικειᾶς γέμοντας διὰ τοῦ ἱερέως. Καὶ ἄπερ ὁ Χριστὸς παρήνεσεν ἀνθρώποις ποιεῖν, ὅταν εἰς ἀλλήλους ἀμαρτάνωσι, τοῦτο ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν. «Ὅταν», γάρ, φησὶν, «ἀμάρτη εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἐλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου». Οὕτω καὶ τὸν βασιλέα τοῦτον ἠλεγξεν ὁ Θεός. Καὶ ὁ μὲν

15. Ρωμ. 11,22.

16. Ματθ. 18,15.

καταδικαστικῆς ἀποφάσεως, ἔτσι καὶ αὐτὸς φέροντας στὸ μέτωπό του σύμβολο τῆς ἀτιμίας του, χωρὶς νὰ τὸν σέρνουν δῆμιοι, ἀλλὰ σπρώχνοντάς τον ἢ ἴδια ἢ λέπρα στὸ κεφάλι, ἀντὶ τῶν δημίων. Μπῆκε νὰ λάβει ἱερωσύνη, καὶ αὐτὸς ἔχασε καὶ τὴ βασιλεία· μπῆκε γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ σεβαστός, καὶ ἔγινε πιὸ βδελυρός. Γιατὶ ἦταν πιὸ ἄτιμος ἀπὸ κάθε ἰδιώτη ὄντας ἀκάθαρτος. Τόσο μεγάλο κακὸ εἶναι τὸ νὰ μὴ μένεις μέσα στὰ μέτρα ποῦ σοῦ δόθηκαν ἀπὸ τὸ Θεό, εἴτε πρόκειται γιὰ ἀξίωμα, εἴτε πρόκειται γιὰ γνώση. Δὲν βλέπεις αὐτὴ τὴ θάλασσα πόσο ἀνυπόφορη εἶναι στὴ βία καὶ μὲ πόσα κύματα ὑψώνεται; Ὁμως, ἂν καὶ σηκώνεται σὲ μεγάλο ὕψος καὶ προχωρεῖ μὲ πολὺ θυμὸ, ὅταν φθάσει στὸ ὄριο ποῦ τῆς τέθηκε ἀπὸ τὸ Θεό, διαλύει τὰ κύματα σὲ ἀφρὸ καὶ ἐπανερχεται στὸν ἑαυτὸ της. Ἐὰν καὶ βέβαια τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ ἀδύναμο ἀπὸ τὴν ἄμμο; Ὁμως δὲν εἶναι αὐτὸ ποῦ τὴν ἐμποδίζει, ἀλλὰ ὁ φόβος ἐκείνου ποῦ ἔθεσε τὸ ὄριο. Ἐὰν ὅμως δὲν σὲ σωφρονίζει τὸ παράδειγμα αὐτό, ἄς σὲ διδάξουν τὰ συμβάντα τοῦ Ὁζία ποῦ τώρα σᾶς εἶπα.

Ἄλλὰ, ἀφοῦ εἶδαμε τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀντάξια ἀνταπόδοση, ἐμπρὸς ἃς δοῦμε καὶ τὴ φιλανθρωπία του καὶ ἃς παρουσιάσουμε τὴν πολλὴ ἐπιείκειά του. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ κάνουμε λόγο μόνο γιὰ τὴν ὀργή, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀγαθότητα, γιὰ νὰ μὴ ὀδηγήσουμε τοὺς ἀκροατὲς μας σὲ ἀπόγνωση οὔτε σὲ ραθυμία. Ἔτσι κάνει καὶ ὁ Παῦλος· ἀναμιγνύει καὶ μὲ τὰ δύο αὐτὰ τὴ συμβουλή του λέγοντας τὰ ἐξῆς: «πρόσεξε λοιπὸν τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν ἀυστηρότητα τοῦ Θεοῦ»¹⁵, γιὰ νὰ σηκώσει αὐτὸν ποῦ ἔπεσε καὶ μὲ τὸ φόβο καὶ μὲ τὶς καλὲς ἐλπίδες. Εἶδες ἀυστηρότητα τοῦ Θεοῦ; Δὲς καὶ τὴν ἀγαθότητα. Πῶς λοιπὸν θὰ δοῦμε τὴν ἀγαθότητά του; Ἐὰν μάθουμε γιὰ τί πρᾶγμα ἦταν ἄξιος ὁ Ὁζίας. Ποιῶν λοιπὸν τιμωριῶν ἦταν ἄξιος; Μόλις πέρασε τὰ ἱερά προπύλαια μὲ τόση ἀδιαντροπία, ἦταν ἄξιος μυριάδων κεραυνῶν καὶ τῆς πιὸ φοβερῆς ποινῆς καὶ τιμωρίας. Γιατὶ, ἀφοῦ οἱ πρῶτοι ποῦ ἀποτόλμησαν τὸ ἴδιο τιμωρήθηκαν μ' αὐτὴ τὴν ποινή, πολὺ περισσότερο ἔπρεπε νὰ τιμωρηθεῖ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο αὐτός, ποῦ δὲν σωφρονίστηκε μὲ τὶς συμφορὰς ἐκείνων. Δὲν τὸ ἔκανε ὅμως αὐτὸ ὁ Θεός, ἀλλὰ στὴν ἀρχὴ τοῦ ἀπηύθυνε μέσω τοῦ ἱερέα λόγια γεμάτα ἐπιείκεια. Καὶ αὐτὰ ποῦ συμβούλευσε ὁ Χριστὸς τοὺς ἀνθρώπους νὰ κάνουν, ὅταν σφάλλουν μεταξύ τους, αὐτὸ τὸ ἔκανε ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Γιατὶ λέει, «ὅταν ἀμαρτήσῃ ὁ ἀδελφός σου, πῆγαινε καὶ ἔλεγξέ τον ὄντας οἱ δύο σὰς μόνοι»¹⁶. Ἔτσι ἠλεγξε καὶ τὸν βασιλιὰ αὐτὸ ὁ Θεός. Καὶ ὁ

Χριστός φησίν, «ἐὰν μὴ ἀκούσῃ σου, ἔστω σοι ὡς ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης», ὁ δὲ Θεὸς φιλανθρωπία τοὺς οἰκείους ὑπερβαίνων νόμους, οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἐξέκοψεν, ἀλλὰ παρακούσαντα καὶ ἀγανακτήσαντα οὐκ ἀπέρριψεν, ἀλλὰ πάλιν προσίεται καὶ παιδεύει τρόπῳ διόρθωσιν 5 ἔχοντι μᾶλλον ἢ τιμωρίαν. Οὐδὲ γὰρ σκηπτὸν ἀφῆκεν ἄνωθεν, οὐδὲ κατέφλεξε τὴν ἀναίσχυντον κεφαλὴν, ἀλλὰ τῇ λέπρᾳ μόνον ἐπαίδευσεν.

Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν Ὀζιαν τοιαῦτα, ἐγὼ δέ, ἐν ἔτι μόνον προσθείς, καταπαύσω τὸν λόγον. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ὁ πάλαι καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐζητήσαμεν τίνος ἕνεκεν ἐν τοῖς ἔξω πράγμασι καὶ ἐν ταῖς προφητείαις, 10 ἀπάντων εἰωθότων τῆς ζωῆς τῶν βασιλέων τοὺς χρόνους ἐπισημαίνεσθαι, οὗτος τοῦτο ἀφείς, τοῦ χρόνου τῆς τελευτῆς μέμνηται τοῦ Ὀζίου, οὕτωςι λέγων· «καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς». Καίτοι γε ἐνῆν τὸν τοῦ βασιλεύοντος χρόνον εἰπεῖν, ὡς περ ἔθος ἅπασι τοῖς προφήταις ἦν· ἀλλ' οὐκ ἐποίησε τοῦτο. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐκ 15 ἐποίησε; Νόμος ἦν παλαιὸς τὸν λεπρὸν τῆς πόλεως ἐξελαύνεσθαι, ὥστε καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει βελτίους γενέσθαι, καὶ αὐτὸν μὴ προκεῖσθαι τοῖς βουλομένοις ὑβρίζειν σκωμμάτων καὶ χλευασίας ἀφορμὴν, ἀλλ' ἔξω τῆς πόλεως μένοντα, παραπέτασμα τῆς συμφορᾶς ἔχειν τὴν ἐρημίαν. Τοῦτο καὶ τὸν βασιλέα τοῦτον ὑπομένειν ἐχρῆν μετὰ τὴν λέπραν· 20 ἀλλ' οὐχ ὑπέμεινε, τῶν ἐν τῇ πόλει διὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὸν αἰδεσθέντων, ἀλλ' ἔμενεν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ κρυφίως. Τοῦτο παρώξυνε τὸν Θεόν, τοῦτο τὴν προφητείαν ἐκώλυσε· καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἡλὶ γέγονε, «ρῆμα τίμιον ἦν, καὶ οὐκ ἦν ὄρασις διαστέλλουσα».

Σὺ δέ μοι καὶ ἐνταῦθα σκόπει τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. Οὐ γὰρ 25 ἀνέτρεψε τὴν πόλιν, οὐδὲ ἀπώλεσε τοὺς ἐνοικοῦντας, ἀλλ' ὅπερ φίλοι ποιοῦσι πρὸς τοὺς ὁμοτίμους τῶν φίλων, ἐπειδὴν ἔχωσί τι δίκαιον ἐγκαλεῖν, ἐν παρασιωπῆσει μένοντες, τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς πρὸς τὸ ἔθνος ἐποίησε μείζονος ὄν ἄξιον κολάσεως καὶ τιμωρίας. Ἐγὼ μὲν γὰρ ἐξέβαλον αὐτόν, φησί, τοῦ ἱεροῦ, ὑμεῖς δὲ οὐδὲ τῆς πόλεως· ἐγὼ δῆσας 30 τὸν διὰ τῆς λέπρας, ἰδιώτην παρέδωκα, ὑμεῖς δὲ οὐδὲ οὕτω περιεγένεσθε, ἀλλὰ τὸν ὑπ' ἐμοῦ καταδικασθέντα οὐκ ἠνέχεσθε τῆς πόλεως ἐκβαλεῖν. Καίτοι ποῖος ἂν τοῦτο βασιλεὺς πρῶτος ἦνεγκεν, ἀλλ' οὐκ ἂν ἐκ

Χριστὸς βέβαια λέει, «ἂν δὲ σὲ ἀκούσει, νὰ τὸν θεωρεῖς ὡς ἔθνικὸ καὶ τελώνη»¹⁷, ὁ Θεὸς ὅμως ἀπὸ φιλάνθρωπία, ξεπερνώντας τοὺς δικoὺς τοῦ νόμου, οὔτε κι ἔτσι τὸν ἀπέκοψε, ἀλλὰ, ἂν καὶ ἔδειξε παρακοὴ καὶ ἀγανάκτησε, δὲν τὸν ἀπέρριψε, ἀλλὰ πάλι τὸν πλησιάζει καὶ τὸν διαπαιδαγωγεῖ μὲ τρόπο πού ἔχει σκοπὸ τὴ διόρθωσή του μᾶλλον, παρὰ τὴν τιμωρία του. Γιατὶ οὔτε κεραυνὸ ἐξαπέλυσε ἀπὸ τὸν οὐρανό, οὔτε ἔκαψε τὸ ἀδιάντροπο κεφάλι του, ἀλλὰ τὸν διαπαιδαγώγησε μόνο μὲ τὴ λέπρα.

Τὰ σχετικὰ λοιπὸν μὲ τὸν Ὁζία εἶναι αὐτά, ἐγὼ ὅμως, ἀφοῦ προσθέσω ἀκόμα ἓνα πρᾶγμα μόνο, θὰ σταματήσω τὸ λόγο. Ποιὸ εἶναι αὐτό; Αὐτὸ πού καὶ παλιὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀναζητήσαμε. Γιὰ ποιὸ λόγο, ἐνῶ στὰ κοσμικὰ πράγματα καὶ στίς προφητεῖες ὅλοι συνηθίζουν νὰ σημειώνουν τοὺς χρόνους τῆς ζωῆς τῶν βασιλέων, αὐτὸς, ἀφήνοντάς το αὐτό, ἀναφέρει τὸ χρόνο θανάτου τοῦ Ὁζία, λέγοντας, «συνέβηκε τῆ χρονιὰ κατὰ τὴν ὁποία πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας»¹⁸; Ἐν καὶ ἦταν δυνατὸ βέβαια νὰ ἀναφέρει τὸ ἔτος τῆς βασιλείας του, πρᾶγμα πού συνηθίζουν ὅλοι οἱ προφῆτες, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκανε αὐτό. Γιὰ ποιὸ λόγο δὲν τὸ ἔκανε; Ὑπῆρχε νόμος παλιὸς ὁ λεπρὸς νὰ βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, ὥστε καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως νὰ γίνονται καλύτεροι καὶ αὐτὸς νὰ μὴ δίνει, σ' αὐτοὺς πού θέλουν νὰ τὸν ταπεινώσουν, ἀφορμὴ γιὰ πειράγματα καὶ κοροϊδίες, ἀλλὰ, μένοντας ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, νὰ ἔχει σὰν παραπέτασμα τῆς συμφορᾶς του τὴ μοναξιά. Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ὑποστεῖ καὶ ὁ βασιλιάς αὐτὸς μετὰ τὴ λέπρα· ἀλλὰ δὲν τὸ ὑπέμεινε, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως τὸν σεβάστηκαν ἐξαιτίας τοῦ ἀξιώματός του, καὶ ἔμενε στὸ σπῆτι τοῦ κρυφά. Αὐτὸ ἐξόργισε τὸ Θεό, αὐτὸ ἐμπόδισε τὸ προφητικὸ χάρισμα· καὶ ἔγινε αὐτὸ πού ἔγινε καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἡλία: «ὁ λόγος ἦταν σπάνιος καὶ δὲν ὑπῆρχε προφητεία μὲ ὀράματα πού νὰ κάνει διάκριση»¹⁹.

Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε καὶ ἐδῶ τὴ φιλάνθρωπία τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ δὲν ἀνέτρεψε τὴν πόλη, οὔτε σκότωσε τοὺς κατοίκους της, ἀλλὰ, ὅ,τι κάνουν οἱ φίλοι πρὸς τοὺς ἰσότημους τῶν φίλων τους, ὅταν ἔχουν κάποιο δίκαιο νὰ τοὺς κατηγορήσουν τὸ παρασιωποῦν, αὐτὸ ἔκανε καὶ ὁ Θεὸς στὸ ἔθνος, πού ἦταν ἄξιο γιὰ μεγαλύτερη ποινὴ καὶ τιμωρία. Ἐγὼ, λέει, τὸν ἔβγαλα ἀπὸ τὸ ἱερό, ἐνῶ ἐσεῖς δὲν τὸν βγάλατε ἀπὸ τὴν πόλη· ἐγὼ δένοντάς τον μὲ τὴ λέπρα σᾶς τὸν παρέδωσα ἰδιώτη, ἐνῶ ἐσεῖς οὔτε ἔτσι τὸν νικήσατε, ἀλλὰ αὐτὸν πού καταδικάστηκε ἀπὸ μένα, δὲν ἀντέξατε νὰ τὸν βγάλετε ἀπὸ τὴν πόλη. Ἐν καὶ

βάθρων τὴν πόλιν ἀνέτρεψε, τὸν εἰς τὴν ὑπερορίαν μετοικισθῆναι κελευσθέντα, ἐνδιατρίβοντα τῇ πόλει ὀρώων· ἀλλ' οὐχ ὁ Θεὸς τοῦτο ἐποίησε· Θεὸς γὰρ ἦν, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Ἐπειδὴ δὲ ἐτελεύτησε, τῇ ζωῇ τούτου καὶ τὴν πρὸς ἐκείνους ὀργὴν συγκατέλυσε, καὶ τῆς προφητείας 5 τὰς θύρας ἀνέωξε, καὶ πάλιν πρὸς αὐτοὺς ἐπανῆλθε. Σὺ δὲ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς καταλλαγῆς σκόπει τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. Εἰ γὰρ τις ἐξετάζοιτο τὸν τοῦ δικαίου λόγον, οὐδὲ τότε καταλλαγῆναι ἐχρῆν. Τίνος ἔνεκεν; Ὅτι οὐκ αὐτῶν κατόρθωμα γέγονε τὸ τὸν Ὄζιαν ἐκβαλεῖν. Οὐ γὰρ αὐτοὶ λαβόντες ἀπήλασαν, ἀλλ' ἡ τελευτὴ νόμῳ φύσεως ἐπελθοῦ- 10 σα τῆς πόλεως αὐτὸν ἐξέβαλε τότε. Ἄλλ' οὐκ ἀκριβολογεῖται μέχρι τούτων πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, ἀλλ' ἐν μόνον ζητεῖ, σχῆμα τῆς πρὸς ἡμᾶς καταλλαγῆς.

Ἐπεὶ δὲ τούτων ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν αὐτῷ, δοξάσωμεν τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξίους φανῆναι, 15 χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, κράτος, τιμὴ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

βέβαια ποιός βασιλιάς θὰ τὸ ἀντιμετώπιζε αὐτὸ μὲ πραότητα, καὶ δὲ θὰ ἀνέτρεπε τὴν πόλη ἀπὸ τὰ θεμέλιά της, βλέποντας, αὐτὸν ποὺ διατάχθηκε νὰ ἐγκατασταθεῖ ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς πόλεως, νὰ παραμένει σ' αὐτήν; Ὁ Θεὸς ὅμως δὲν τὸ ἔκανε αὐτό· γιατί ἦταν Θεὸς καὶ ὄχι ἄνθρωπος. Ὅταν ὅμως πέθανε, μαζί μὲ τὴ ζωὴ αὐτοῦ, σταμάτησε καὶ τὴν ὀργή του ἐναντίον τους, καὶ ἄνοιξε τὶς πόρτες τῆς προφητείας, καὶ ἐπέστρεψε πάλι κοντὰ τους. Σὺ ὅμως, ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς συμφιλιώσεως, πρόσεχε τοῦ Θεοῦ τὴ φιλανθρωπία. Γιατί, ἂν κάποιος ἐξετάσει τὴν πλευρὰ τοῦ δικαίου, οὔτε τότε ἔπρεπε νὰ συμφιλιωθεῖ. Γιὰ ποιὸ λόγο; Διότι δὲν ἦταν δικό τους κατόρθωμα τὸ ὅτι ἔβγαλαν τὸν Ὁζία ἔξω. Γιατί δὲν τὸν πῆραν αὐτοὶ νὰ τὸν βγάλουν, ἀλλὰ ὁ θάνατος, ποὺ ἦρθε ἀπὸ τὸ νόμο τῆς φύσεως, τὸν ἔβγαλε τότε ἔξω. Ἀλλὰ ὁ Θεὸς δὲν τὰ λεπτολογεῖ μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου ὅπως ἑμεῖς, ἀλλὰ ἓνα μόνο ζητᾶ, ἓνα πρόσχημα νὰ συμφιλιωθεῖ μαζί μας.

Γιὰ ὅλα αὐτὰ λοιπὸν ἄς τὸν εὐχαριστήσουμε, ἄς δοξάσουμε τὴν ἀπερίγραπτη φιλανθρωπία του, τῆς ὁποίας εὐχομαι νὰ φανοῦμε ἄξιοι ὄλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ τὴν εὐσπλαγχνία τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ του καὶ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο ἀνήκει δόξα, δύναμη καὶ τιμὴ στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Α Ι Α ΣΤ'

ΕΙΣ ΤΑ ΣΕΡΑΦΕΙΜ

α. Μόλις ποτὲ τὸ κατὰ τὸν Ὅζϊαν διεπλεύσαμεν πέλαγος· μόλις δὲ
διεπλεύσαμεν, οὐ διὰ τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος, ἀλλὰ διὰ τὸ φιλομαθὲς ὕμῶν
τῶν συμπλεόντων ἡμῖν. Οὕτω καὶ κυβερνήτης ἐπιβάτας ἔχων φιλοτί-
μους καὶ πόλεις ξένας ἐπιθυμοῦντας ἰδεῖν, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ διανύει τὴν
5 ὁδὸν καὶ μιᾶς ἡμέρας τὸ διάστημα εἶη, ἀλλὰ πλείονα διατρίβειν ἀναγ-
κάζεται χρόνον, καθ' ἕκαστον λιμένα τὸ σκάφος ὀρμίζων, καθ' ἑκά-
στην πόλιν ἐπιβαίνειν ἐπιτρέπων, ὥστε χαρίσασθαι τι τῇ τῶν συμπλε-
όντων ἐπιθυμίᾳ. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐποιήσαμεν, οὐ νήσους πλέοντες,
οὐδὲ ἐπίνεια καὶ λιμένας καὶ πόλεις ἐπίδεικνύντες, ἀλλ' ἀνδρῶν κα-
10 τωρθωκότων ἀρετὴν καὶ διημαρτηκότων ραθυμίαν, βασιλέως ἀναι-
σχυντίαν καὶ παρρησίαν ἱερέως, ὀργὴν Θεοῦ καὶ φιλανθρωπίαν, ἀμφό-
τερα πρὸς διόρθωσιν γεγεννημένα.

Ἄλλ' ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς τὴν βασιλικὴν ἀπαντήσαμεν πόλιν, μηκέτι
μέλλομεν, ἀλλὰ καταστείλαντες ἑαυτοὺς, ὡς εἰς πόλιν εἰσιέναι μέλλον-
15 τες, οὕτως ἀναβῶμεν εἰς τὴν ἄνω μητρόπολιν, τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν
μητέρα πάντων ἡμῶν, τὴν ἐλευθέραν, ἔνθα τὰ Σεραφεῖμ, ἔνθα τὰ Χε-
ρουβεῖμ, ἔνθα χιλιάδες ἀρχαγγέλων, ἔνθα μυριάδες ἀγγέλων, ἔνθα ὁ
θρόνος ὁ βασιλικός. Μηδεὶς τοίνυν παρέστω βέβηλος, μηδὲ ἐναγῆς· μυ-
στικῶν γὰρ μέλλομεν κατατολιμᾶν διηγημάτων· μηδεὶς ἀκάθαρτος καὶ
20 τῆς ἀκροάσεως ταύτης ἀνάξιος· μᾶλλον δὲ καὶ βέβηλος καὶ ἐναγῆς πα-
ρέστω πᾶς, ἀλλὰ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ τὴν πονηρίαν ἀποθέμενος ἔξω
πᾶσαν, οὕτως εἰσίστω. Καὶ γὰρ ἐκεῖνον τὸν τὰ ρυπαρὰ ἱμάτια ἔχοντα διὰ
τοῦτο ἐξήλασε τοῦ νυμφῶνος καὶ τῆς ἱεραῦς παστάδος ὁ τοῦ νυμφίου
πατήρ, οὐκ ἐπειδὴ εἶχεν ἱμάτια ρυπαρὰ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχων αὐτά, οὕτως
25 εἰσήει. Οὐδὲ γὰρ εἶπε πρὸς αὐτόν, 'διὰ τί οὐκ ἔχεις ἔνδυμα γάμου;'

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤ'

ΣΤΑ ΣΕΡΑΦΕΙΜ

1. Μόλις ἐπὶ τέλους διαπλεύσαμε τὸ πέλαγος τοῦ Ὁζία· καὶ τὸ διαπλεύσαμε μόλις, ὄχι ἐξαιτίας τοῦ μήκους τοῦ δρόμου, ἀλλὰ ἐπειδὴ σεῖς οἱ συνταξιδιωτῆς μου ἤσασταν φιλομαθεῖς. Ἔτσι καὶ ἓνας κυβερνήτης ποῦ ἔχει φιλότιμους ἐπιβάτες καὶ θέλουν νὰ δοῦν ξένες πόλεις, δὲν διανύει σὲ μιὰ μέρα τὸ δρόμο, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἀπόστασις εἶναι μιᾶς ἡμέρας, ἀλλὰ ἀναγκάζεται νὰ δαπανᾷ περισσότερο χρόνο, ἀράζοντας σὲ κάθε λιμάνι τὸ σκάφος καὶ ἐπιτρέποντας νὰ πηγαίνουν σὲ κάθε πόλη, γιὰ νὰ ικανοποιήσει κάπως τὴν ἐπιθυμία τῶν συνεπιβατῶν. Αὐτὸ ἔκανα κι ἐγώ, ἂν καὶ δὲν ἔπλεα σὲ νησιά, οὔτε ἔδειχνα ἐπίνεια καὶ λιμάνια καὶ πόλεις, ἀλλὰ ἀρετὴ ποῦ κατόρθωσαν ἄνδρες, καὶ ραθυμία ἀνδρῶν ποῦ διέπραξαν τὴν ἁμαρτία, τὴν ἀδιαντροπία βασιλιᾶ καὶ τὴν παρρησία ἱερέα, τὴν ὀργὴ καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ποῦ καὶ τὰ δύο ἔγιναν γιὰ διόρθωσις.

Ἄφοῦ ὅμως τώρα φθάσαμε στὴ βασιλικὴ πόλη, ἃς μὴ ἀδιαφορήσουμε, ἀλλὰ, ἀφοῦ εὐπρεπίσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἔτσι ὅπως ὀφείλουμε νὰ μποῦμε στὴν πόλη, ἃς ἀνεβοῦμε ἔτσι στὴν οὐράνια μητρόπολη, στὴν Ἱερουσαλήμ, τὴ μητέρα ὄλων μας, τὴν ἐλεύθερη, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν τὰ Σεραφεῖμ, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν τὰ Χερουβεῖμ, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν χιλιάδες ἀρχαγγέλων καὶ μυριάδες ἀγγέλων, ἐκεῖ ὅπου βρίσκεται ὁ βασιλικὸς θρόνος. Κανεῖς λοιπὸν νὰ μὴ παραστεῖ βέβηλος, οὔτε μολυσμένος· γιὰτὶ πρόκειται νὰ ἀποτολμήσω μυστικὲς διηγήσεις· κανένας ἀκάθαρτος καὶ ἀνάξιος τῆς ἀκροάσεως αὐτῆς. Ἡ καλύτερα ἃς παραστεῖ καὶ κάθε βέβηλος καὶ μολυσμένος, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἀποθέσει ἔξω κάθε ἀκαθαρσία καὶ κακία, τότε νὰ μπεῖ. Γιὰτὶ καὶ ἐκεῖνον ποῦ εἶχε τὰ ἀκάθαρτα ἐνδύματα τὸν ἔβγαλε ἔξω ἀπὸ τὸν νυμφῶνα καὶ τὴν ἱερὴ παστάδα ὁ πατέρας τοῦ γαμπροῦ, ὄχι ἐπειδὴ εἶχε βρώμικα ἐνδύματα, ἀλλὰ ἐπειδὴ φοροῦσε αὐτὰ καὶ μπῆκε μέσα. Οὔτε βέβαια τοῦ εἶπε, Γιὰτὶ δὲν ἔχεις ἐνδυμα γάμου; ἀλλὰ, «γιὰτὶ μπῆκες μέσα χωρὶς ἐνδυμα

ἀλλά, «διὰ τί οὐκ ἔχων ἔνδυμα γάμου οὕτως εἰσῆλθες;». Ἐπὶ τῶν τριόδων, φησὶν, εἰστήκεις προσαιτῶν, καὶ οὐκ ἐπησχύνθην σου τὴν πενίαν, οὐκ ἐβδελυξάμην σου τὴν ἀτιμίαν, ἀλλά, πάσης ἐκείνης ἐπαλλάξας σε τῆς εὐτελείας, εἰσήγαγον εἰς τὸν νυμφῶνα τὸν ἱερόν, καὶ δεῖπνων ἡξίωσα βασιλικῶν, καὶ πρὸς τὴν ἄνω τιμὴν ἤγαγον τὸν ἐσχάτης ὄντα κολάσεως ἄξιον· σὺ δὲ οὐδὲ ταῖς εὐεργεσίαις ἐγένου βελτίων, ἀλλ' ἐπὶ τῆς συνήθους ἔμεινας κακίας, ὑβρίσας μὲν εἰς τοὺς γάμους, ὑβρίσας δὲ εἰς τὸν νυμφίον. Ἄπιθι τοίνυν λοιπὸν καὶ δίδου τὴν ὀφειλομένην τῆς τοιαύτης ἀναισθησίας τιμωρίαν.

10 Σκοπεῖτω τοίνυν καὶ ἡμῶν ἕκαστος, μήπως ταύτην ἀκούσῃ τὴν φωνήν, καὶ πάντα λογισμὸν ἀποβαλὼν τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας ἀνάξιον, οὕτω τῆς ἱερᾶς μετεχέτω τραπέζης. «Καὶ ἐγένετο», φησί, «τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Πῶς εἶδεν, οὐκ οἶδα· ὅτι μὲν γὰρ 15 εἶδεν, εἶπεν, τὸ δὲ πῶς εἶδεν, ἐσιώπησε· δέχομαι τὰ εἰρημένα, οὐ πολυπραγμονῶ τὰ σεσηγημένα· κατανοῶ τὰ ἀποκαλυφθέντα, οὐ περιεργάζομαι τὰ συγκεκαλυμμένα· διὰ τοῦτο γὰρ συγκεκάλυπται. Πέπλος χρυσοῦς ἐστὶ τῶν Γραφῶν ἢ διήγησις, ὁ στήμων χρυσός, ἢ κρόκη χρυσός. Οὐ παρφαίνω τῶν ἀραχνῶν τὰ ὑφάσματα· τῶν ἐμῶν λογισμῶν τὴν 20 ἀσθένειαν οἶδα. «Μὴ μέταιρε ὄρια αἰώνια», φησὶν, «ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου». Ὅρια κινεῖν οὐκ ἀσφαλές· καὶ πῶς, ἄπερ ἡμῖν ὁ Θεὸς ἔθηκε, μεταθήσομεν; Βούλει μαθεῖν πῶς εἶδε τὸν Θεόν; Γενοῦ καὶ αὐτὸς προφήτης. Καὶ πῶς δυνατὸν τοῦτο, φησί, γυναῖκα ἔχοντα καὶ παιδοτροφίας ἐπιμελούμενον; Δυνατὸν μὲν, ἐὰν ἐθέλῃς, ἀγαπητέ. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς 25 γυναῖκα εἶχε καὶ παίδων δύο πατὴρ ἦν, ἀλλ' οὐδὲν τούτων αὐτὸν ἐκώλυσεν. Οὐ γὰρ ἐστὶ κώλυμα τῆς πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀποδημίας ὁ γάμος· ἐπεὶ, εἰ κώλυμα ἦν καὶ ἐπιβουλεύειν ἡμῖν ἔμελλεν ἡ γυνή, οὐκ ἂν αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς ποιῶν ὁ Θεὸς ἐκάλεσε βοηθόν. Ἐβουλόμην μὲν οὖν εἰπεῖν, τί ποτέ ἐστὶ τὸ καθῆσθαι τὸν Θεόν· οὐ γὰρ δὴ κάθηται ὁ Θεός· σωματῶν 30 γὰρ ὁ σχηματισμός· τὸ Θεῖον δὲ ἀσώματον.

β'. Ἐβουλόμην εἰπεῖν, τί ποτέ ἐστὶ θρόνος Θεοῦ· οὐ γὰρ δὴ θρόνω ὁ Θεὸς ἐμπεριεῖληπται· ἀπερίγραπτον γὰρ τὸ Θεῖον· ἀλλὰ δέδοικα μὴ, τῇ περὶ τούτων ἐνδιατρίβων διδασκαλίᾳ, παρελκύσω τὸ ὄφλημα. Καὶ γὰρ πάντας ὁρῶ πρὸς τὰ Σεραφεῖμ κεχηνότας, οὐχὶ τήμερον μόνον, ἀλλὰ

1. Ματθ. 22,12. 2. Ἦσ. 6,1.

3. Παρμ. 22,28.

γάμου;»¹. Στεκόσουν, λέει, στὰ τρίστρατα ζητιανεύοντας καὶ δὲν ντράπηκα τὴ φτώχεια σου, οὔτε σιχάθηκα τὴν ἀτιμία σου, ἀλλὰ, ἀφοῦ σὲ ἀπάλλαξα ἀπὸ ὅλη ἐκείνη τὴν εὐτέλεια, σὲ ἔβαλα μέσα στὸν ἱερό νυμφώνα καὶ σὲ ἔκανα ἄξιο νὰ παρακαθήσεις σὲ βασιλικὸ δεῖπνο καὶ σὲ ἀνέβασα στὴν οὐράνια τιμὴ, ἐσένα πού ἦσουν ἄξιος τῆς ἐσχάτης τιμωρίας· ἐσὺ ὅμως οὔτε μὲ τίς εὐεργεσίες ἔγινες καλύτερος, ἀλλὰ ἔμεινες στὴ συνηθισμένη κακία, περιφρονώντας καὶ τοὺς γάμους καὶ τὸν γαμπρό. Φύγε ἀμέσως λοιπὸν καὶ νὰ ὑποστεῖς τὴν τιμωρία πού σοῦ ταιριάζει γιὰ τὴν ἀναισθησία σου αὐτή.

Ἄς προσέχει λοιπὸν καὶ ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς, μήπως ἀκούσει αὐτὴ τὴ φωνὴ καί, ἀφοῦ ἀποβάλλει κάθε λογισμὸ πού εἶναι ἀνάξιος τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας, τότε νὰ πάρει μέρος στὸ ἱερό τραπέζι. «Καὶ συνέβηκε», λέει, «τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένον»². Πῶς τὸν εἶδε δὲν γνωρίζω· γιατί τὸ ὅτι τὸν εἶδε, τὸ εἶπε, τὸ πῶς ὅμως τὸν εἶδε, τὸ ἀποσιώπησε· δέχομαι αὐτὰ πού εἶπε, δὲν λεπτολογῶ ὅσα ἀποσιώπησε· καταλαβαίνω αὐτὰ πού ἀποκαλύφθηκαν, δὲν περιεργάζομαι, ὅσα εἶναι συγκεκαλυμμένα· γι' αὐτὸ ἄλλωστε συγκαλύπτονται. Ἡ διήγηση τῶν Γραφῶν εἶναι χρυσὸς πέπλος, τὸ στημόνι εἶναι χρυσό, τὸ νῆμα χρυσό. Δὲν ὑφαίνω τὰ ὑφάσματα τῶν ἀραχνῶν. Γνωρίζω τὴν ἀδυναμία τῶν λογισμῶν μου. «Μὴ καταργεῖς», λέει, «σύνορα αἰώνια, πού ἔθεσαν οἱ πατέρες σου»³. Δὲν εἶναι ἀσφαλὲς νὰ μετακινῶμε τὰ σύνορα· πῶς ἄλλωστε νὰ μετακινήσουμε αὐτὰ πού μᾶς ἔθεσε ὁ Θεός; Θέλεις νὰ δεῖς πῶς εἶδε τὸ Θεό; Γίνε καὶ σὺ προφήτης. Καὶ πῶς εἶναι αὐτὸ δυνατό, λέει, ἀφοῦ ἔχω γυναῖκα καὶ φροντίζω γιὰ τὴν ἀνατροφή παιδιῶν; Εἶναι δυνατό, ἂν θέλεις, ἀγαπητέ. Γιατί καὶ αὐτὸς εἶχε γυναῖκα καὶ ἦταν πατέρας δύο παιδιῶν, καὶ τίποτα ἀπ' αὐτὰ δὲν τὸν ἐμπόδιζε· καθόσον ὁ γάμος δὲν εἶναι ἐμπόδιο γιὰ τὴ μετάβασή μας στὸν οὐρανό· γιατί ἂν ἦταν ἐμπόδιο καὶ ἐπρόκειτο ἡ γυναῖκα νὰ μᾶς ἐπιβουλεύεται, δημιουργώντας τὴν ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲ θὰ τὴν ὀνόμαζε βοηθὸ μας. Θὰ ἤθελα ὅμως νὰ πῶ καὶ κάτι γιὰ τὸ τί σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς κάθεται· γιατί βέβαια ὁ Θεὸς δὲν κάθεται· ἡ στάση αὐτὴ ἀναφέρεται στὰ σώματα, καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἀσώματος.

2. Ἦθελα νὰ πῶ τί τέλος πάντων εἶναι ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ· γιατί ὁ Θεὸς δὲν περικλείεται σὲ θρόνο, ἐπειδὴ τὸ θεῖο εἶναι ἀπερίγραπτο· φοβᾶμαι ὅμως μήπως, ἐπιμένοντας στὴ διδασκαλία αὐτῶν, ἐπιμηκύνω τὸ χρέος μου. Γιατί σᾶς βλέπω ὅλους νὰ κοιτάζετε πρὸς τὰ Σεραφεῖμ

καὶ ἐκ πρώτης ἡμέρας· διόπερ, καθάπερ πλῆθος ἀνθρώπων, πολλῇ τῇ
 ρύμῃ διακόπτων ὁ λόγος τῶν ἀπαντώντων νοημάτων τὸ πλῆθος, πρὸς
 ἐκείνην ἐπέιγεται τὴν ἐξήγησιν. «Καὶ τὰ Σεραφεῖμ εἰστήκεισαν κύκλω
 αὐτοῦ», φησίν. Ἴδου τὰ Σεραφεῖμ, ἃ πάλαι ἐπεθυμεῖτε πάντες ἰδεῖν. Θε-
 5 ἄσασθε τοίνυν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσατε, ἀλλὰ μὴ μετὰ θορύβου,
 μηδὲ σπεύδοντι τῷ λογισμῷ, ὅπερ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν εἰσόδων γίνεται·
 ἐκεῖ μὲν γὰρ εἰκότως τοῦτο αὐτὸ συμβαίνει. Οὐ γὰρ ἀναμένουσιν οἱ δο-
 ρυφόροι τῶν ὁρώντων τὰς ὄψεις, ἀλλὰ πρὶν ἢ πάντα αὐτοῖς ὀφθῆναι
 καλῶς, ἀναγκάζουσι παρατρέχειν· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἴστησιν
 10 ἡμῖν ὁ λόγος τὴν θεωρίαν ἕως οὗ πάντα ἐπέλθῃτε, ὅσα δυνατόν ἐπέλ-
 θεῖν. «Καὶ τὰ Σεραφεῖμ εἰστήκεισαν κύκλω αὐτοῦ». Πρὸ τοῦ τῆς φύσε-
 ως ἀξιώματος ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὸ ἀπὸ τῆς ἐγγύτητος τῆς κατὰ τὸν τόπον
 ἀξίωμα. Οὐ γὰρ εἶπε πρῶτον τίνα ἦν τὰ Σεραφεῖμ, ἀλλ' εἶπεν ἔνθα
 ἐστήκασιν. Τοῦτο γὰρ ἐκείνου τὸ ἀξίωμα μεῖζον. Πῶς; Ὅτι οὐχ οὕτω
 15 δαίκνυσι τὰς δυνάμεις ἐκείνας μεγάλας οὔσας, τὸ Σεραφεῖμ εἶναι, ὡς τὸ
 ἐγγὺς ἐστάναι τοῦ θρόνου βασιλικοῦ. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς τῶν δορυφό-
 ρων ἐκείνους ἐπισημοτέρους εἶναι νομίζομεν, οὓς ἂν ἴδωμεν ἐγγὺς τοῦ
 ζεύγους ἐλαύνοντας τοῦ βασιλικοῦ ὀχήματος. Οὕτω καὶ τῶν δυνάμεων
 τῶν ἀσωμάτων ἐκεῖναί εἰσι λαμπρότεροι, ὅσαι περ ἂν ὦσιν ἔγγιστα
 20 τοῦ θρόνου. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης, ἀφείδω διαλεχθῆναι περὶ τοῦ τῆς
 φύσεως αὐτῶν ἀξιώματος, πρότερον ἡμῖν διαλέγεται περὶ τῆς τοῦ τό-
 που προεδρίας, εἰδὼς ὅτι οὗτος μεῖζων ὁ κόσμος ἐστί, καὶ ὅτι τοῦτο
 τῶν φύσεων ἐκείνων τὸ κάλλος. Καὶ γὰρ τοῦτο ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ
 πᾶσα ἀσφάλεια, τὸ κύκλω τοῦ θρόνου ἐκείνου φαίνεσθαι.

25 Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων ἔστιν ἰδεῖν· καὶ γὰρ ἐκείνους βουλόμε-
 νος δεῖξαι μεγάλους ὁ Χριστός, οὐκ εἶπεν, ὅτι ἄγγελοι εἰσι, καὶ ἐσίγη-
 σεν, ἀλλ' ὅτι «οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ
 Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς». Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ μεῖζόν ἐστι τῆς ἀγγελι-
 κῆς ἀξίας τὸ βλέπειν τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός, οὕτω τῆς τῶν Σερα-
 30 φεῖμ ἀξίας μεῖζόν τὸ ἐστάναι κύκλω τοῦ θρόνου καὶ μέσον ἔχειν αὐτόν.
 Ἄλλὰ τοῦτο τὸ μέγα καὶ σοὶ δυνατόν ἐστιν, ἂν ἐθέλῃς, λαβεῖν. Οὐ γὰρ
 δὴ τῶν Σεραφεῖμ μόνον μέσος ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν αὐτῶν, ἂν ἐθέλω-

4. Ἦσ. 6,2.

5. Ματθ. 18,10.

μέ ανοιχτό τὸ στόμα, ὄχι μόνο σήμερα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα· γι' αὐτὸ ὁ λόγος, διακόπτοντας τὸ πλῆθος τῶν νοημάτων, ποὺ σὰν πλῆθος ἀνθρώπων τὸν συναντοῦν με πολλὴ ὀρμή, βιάζεται νὰ ἔρθει σ' ἐκείνη τὴν ἐξιστόρηση. «Καὶ τὰ Σεραφεῖμ», λέει, «στέκονταν γύρω του»⁴. Νά, τὰ Σεραφεῖμ, ποὺ ἀπὸ παλιὰ ἐπιθυμοῦσατε ὅλοι νὰ δεῖτε. Δέστε τα λοιπὸν καὶ ἱκανοποιηστε τὴν ἐπιθυμία σας, ἀλλὰ ὄχι με θόρυβο, οὔτε με βιαστικὸ λογισμό, πράγμα ποὺ γίνεται κατὰ τὴν εἴσοδο τῶν βασιλέων· γιατί ἐκεῖ εἶναι φυσικὸ νὰ συμβαίνει αὐτό. Γιατί οἱ δορυφόροι δὲν περιμένουν τὰ πρόσωπα αὐτῶν ποὺ βλέπουν, ἀλλὰ πρὶν νὰ ἐμφανισθοῦν καλὰ σ' αὐτοὺς ὅλα, τοὺς ἀναγκάζουν νὰ περάσουν γρήγορα· ἐδῶ ὁμως δὲν συμβαίνει αὐτό, ἀλλὰ σταματᾶει ὁ λόγος μου τὴ θεωρία, μέχρι νὰ τὰ πλησιάσετε ὅλα, ὅσα εἶναι δυνατὸ νὰ πλησιάσει κανεὶς. «Καὶ τὰ Σεραφεῖμ στέκονταν γύρω του». Πρὶν ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τῆς φύσεώς τους μᾶς δίδαξε τὸ ἀξίωμά τους ἀπὸ τὴν τοπικὴ ἐγγύτητά τους πρὸς τὸν θρόνο τοῦ Θεοῦ. Γιατί δὲν εἶπε πρῶτα τί ἦταν τὰ Σεραφεῖμ, ἀλλὰ ἀνέφερε τὸν τόπο ὅπου στέκονταν. Γιατί αὐτὸ τὸ ἀξίωμα εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο. Πῶς; Διότι, τὸ ὅτι εἶναι Σεραφεῖμ, δὲν δείχνει ὅτι εἶναι οἱ δυνάμεις ἐκεῖνες τόσο μεγάλες, ὅσο τὸ ὅτι στέκονται κοντὰ στὸ βασιλικὸ θρόνο. Γιατί κι ἐμεῖς ἀπὸ τοὺς δορυφόρους νομίζουμε ὅτι πιὸ ἐπίσημοι εἶναι ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους βλέπουμε νὰ πηγαίνουν ἔφιπποι κοντὰ στὸ ζεῦγος τοῦ βασιλικοῦ ὀχήματος. Ἔτσι καὶ ἀπὸ τίς ἀσώματες δυνάμεις ἐκεῖνες εἶναι πιὸ ἐνδοξες, ὅσες εἶναι πιὸ κοντὰ στὸν θρόνο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης, παραλείποντας νὰ μιλήσει γιὰ τὸ φυσικὸ τους ἀξίωμα, μᾶς κάνει λόγο πρῶτα γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴ θέση τοῦ τόπου, γνωρίζοντας ὅτι αὐτὸ τὸ ἀξίωμα εἶναι μεγαλύτερο καὶ ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ γιὰ τίς φύσεις ἐκεῖνες τὴν ὠραιότητά τους. Γιατί αὐτὸ εἶναι ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ὅλη ἡ ἀσφάλεια, τὸ νὰ φαίνονται γύρω ἀπὸ τὸν θρόνο ἐκεῖνου.

Αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε καὶ στοὺς ἀγγέλους· γιατί καὶ ἐκείνους, θέλοντας ὁ Χριστὸς νὰ τοὺς παρουσιάσει μεγάλους, δὲν εἶπε ὅτι εἶναι ἄγγελοι καὶ σταμάτησε, ἀλλὰ εἶπε, ὅτι οἱ «ἄγγελοι τους βλέπουν διαρκῶς τὸ πρόσωπο τοῦ Πατέρα μου ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς»⁵. Γιατί, ὅπως ἐκεῖ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἀγγελικὸ ἀξίωμα, τὸ ὅτι βλέπουν τὸ πρόσωπο τοῦ Πατέρα, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τῶν Σεραφεῖμ, εἶναι ἀνώτερο τὸ ὅτι στέκονται γύρω ἀπὸ τὸν θρόνο καὶ τὸν ἔχουν στὴ μέση. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ μεγάλο εἶναι καὶ σὲ σένα δυνατό, ἂν θέλεις, νὰ τὸ λάβεις. Γιατί δὲν εἶναι μόνο στὴ μέση τῶν Σεραφεῖμ,

μεν. «Οὐ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς», φησί, «συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν»· καί, «Κύριος ἐγγὺς τοῖς συντετριμμένοις τῇ καρδίᾳ, καὶ τοὺς ταπεινοὺς τῷ πνεύματι σώσει». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος βοᾷ· «τὰ ἄνω φρονεῖτε, οὐδ' ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος». Εἶδες πῶς ἡμᾶς ἔστησε μετὰ τῶν Σεραφεῖμ, ἐγγὺς ἀγαγὼν τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ; Εἰτά φησιν· «ἔξ πτέρυγες τῷ ἐνί, καὶ ἔξ πτέρυγες τῷ ἐνί». Τί ἡμῖν αἱ ἔξ πτέρυγες ἐνδείκνυνται αὐται; Τὸ ὑψηλὸν καὶ μετάρσιον καὶ κοῦφον καὶ τὸ ταχὺ ἐκείνων τῶν φύσεων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Γαβριὴλ ὑπόπτερος κάτεισιν, οὐχ ὅτι πτερὰ περὶ τὴν ἀσώματον ἐκεί-
10 νην δύναμιν, ἀλλ' ὅτι ἐκ τῶν ὑψηλοτάτων κατῆλθε χωρίων καὶ τὰς ἄνω διατριβὰς ἀφείκει ἀφίκεται.

Τί δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς βούλεται τῶν πτερύγων; Ἐνταῦθα οὐ δεῖ τῆς παρ' ἡμῶν ἐρμηνείας· αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ὁ λόγος ἐπέλυσε, τὴν χρεῖαν ἡμῖν αὐτῶν ἐξηγησάμενος· «ταῖς γὰρ δυσί», φησίν, «ἐκάλυπτον τὰ πρό-
15 σωπα ἑαυτῶν»· εἰκότως, ὥσπερ τινὶ διπλῷ διαφράγματι τὰς ὄψεις τειχίζουσαι, διὰ τὸ μὴ φέρειν τὴν ἐκ τῆς δόξης ἐκείνης ἐκπηδῶσαν ἀστραπήν. «Καὶ ταῖς δυσὶ τοὺς πόδας ἐκάλυπτον», τάχα διὰ τὴν αὐτὴν ἐκπληξιν. Εἰώθαμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς, ὅταν ὑπό τινος θάμβους κατασχεθῶμεν, πάντοθεν περιστέλλειν τὸ σῶμα. Καὶ τί λέγω τὸ σῶμα, ὅπου γε
20 καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ τοῦτο παθοῦσα ἐν ταῖς ὑπερβαλλούσαις ἐπιφανείαις, καὶ τὰς ἐνεργείας ἑαυτῆς συνέλκουσα, πρὸς τὸ βάθος καταφεύγει, καθάπερ τινὶ περιβολαίῳ τῷ σώματι ἑαυτὴν πάντοθεν περιστέλλουσα; Ἄλλὰ μὴ τις ἐκπληξιν καὶ θάμβος ἀκούων, ἀηδῆ τινα ἀγωνίαν αὐταῖς ἐγγίνεσθαι νομιζέτω· καὶ γὰρ μετὰ τῆς ἐκπλήξεως ταύτης καὶ ἡδονὴ τις
25 ἀφόρητος κεκραμένη ἐστί. «Ταῖς δὲ δυσὶν ἐπέτοντο». Καὶ τοῦτο σημεῖον τοῦ τῶν ὑψηλῶν ἐφίεσθαι συνεχῶς, καὶ μηδέποτε κάτω βλέπειν. «Καὶ ἐκέκραγεν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος». Καὶ ἡ κραυγὴ πάλιν τοῦ θαύματος ἡμῖν δεῖγμα μέγιστον· οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ὑμνοῦσιν, ἀλλὰ μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς· καὶ οὐδὲ μετὰ κραυγῆς ἀπλῶς,
30 ἀλλὰ καὶ διηνεκῶς τοῦτο ποιοῦσι. Τὰ μὲν γὰρ λαμπρὰ τῶν σωμάτων, κὰν μεθ' ὑπερβολῆς ἢ λαμπρὰ, τότε ἡμᾶς μόνον ἐκπλήττειν εἶωθεν, ὅταν πρῶτον αὐτῶν ταῖς ὄψεσιν ἀντιλαμβάνόμεθα· ἐπειδὴν δὲ πλέον

6. Ματθ. 18,20. 7. Ψαλμ. 33,19.

8. Κολ. 3,2. 9. Ἡ. 6,2.

ἀλλὰ καὶ σ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους, ἂν θέλουμε. Γιατὶ λέει, «ὅπου εἶναι δύο ἢ τρεῖς συναθροισμένοι στὸ ὄνομά μου, βρίσκομαι ἐκεῖ ἀνάμεσά τους»⁶· καὶ «ὁ Κύριος εἶναι κοντὰ σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν συντριμμένη καρδιά καὶ θὰ σώσει ὅσους ἔχουν ταπεινὸ φρόνημα»⁷. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος φωνάζει «νὰ σκέφτεστε τὰ οὐράνια πράγματα, ὅπου βρίσκεται ὁ Χριστὸς καθισμένος στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ»⁸. Βλέπεις πῶς μᾶς ἔστησε μαζί με τὰ Σεραφεῖμ, ὀδηγώντας μας κοντὰ στὸν βασιλικὸ θρόνο; Ἐπειτα λέει «ἔξι φτερὰ στὸ ἓνα καὶ ἔξι φτερὰ στὸ ἄλλο»⁹. Τί μᾶς φανερώνουν αὐτὰ τὰ ἔξι φτερά; Τὸ ὅτι εἶναι ψηλές καὶ αἰωρούμενες καὶ ἐλαφρὲς καὶ γρήγορες οἱ φύσεις ἐκεῖνες. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Γαβριὴλ κατεβαίνει σὰν νὰ ἔχει φτερά, ὄχι ὅτι ὑπάρχουν φτερὰ γύρω ἀπὸ τὴν ἀσώματη ἐκείνη δύναμη, ἀλλὰ ὡς ἔνδειξη ὅτι κατέβηκε ἀπὸ τοὺς πολὺ ψηλοὺς ἐκείνους χώρους καὶ ἔφτασε ἀφήνοντας τὴν παραμονή του στὸν οὐρανό.

Ὅμως τί θέλει νὰ φανερώσει ὁ ἀριθμὸς τῶν φτερῶν; Ἐδῶ δὲ χρειάζεται ἡ δική μου ἐρμηνεία· γιατί ὁ ἴδιος ὁ λόγος ἐρμήνευσε τὸν ἑαυτό του, ἐξηγώντας μας τὴ χρησιμότητά τους· γιατί λέει, «με τὰ δύο κάλυπταν τὰ πρόσωπά τους»· σωστά, σὰν με κάποιο διπλὸ τεῖχος καλύπτουν τὸ πρόσωπό τους, ἐπειδὴ δὲν ὑποφέρουν τὴ λάμψη ποὺ πηδᾷ ἀπὸ ἐκείνη τὴ δόξα. «Καὶ με τὰ δύο κάλυπταν τὰ πόδια τους», προφανῶς γιὰ τὴ ἴδια ἐκπληξη. Γιατὶ κι ἐμεῖς συνηθίζουμε, ὅταν κυριευθοῦμε ἀπὸ κάποιο ἐκθαμβωτικὸ φῶς, νὰ συμμαζεῦουμε ἀπὸ παντοῦ τὸ σῶμα μας. Καὶ γιατί λέω μόνο τὸ σῶμα, ἀφοῦ καὶ ἡ ἴδια ἡ ψυχὴ, ὅταν τὸ παθαίνει αὐτὸ στὶς ἀνώτερες ἐπιφάνειές της, ἔλκοντας καὶ τὶς ἐνέργειες μαζί, συμμαζεῦεται στὸ βάθος, σφίγγοντας τὸν ἑαυτό της στὸ σῶμα, σὰν νὰ εἶναι κανένα ἔνδυμα; Ἀλλὰ ἀκούοντας ἐκπληξη καὶ θάμψωμα, νὰ μὴ νομίσει κανένας ὅτι προκαλεῖται κάποια ἀηδὴς ἀγωνία σ' αὐτές· γιατί μαζί με τὴν ἐκπληξη αὐτὴ ὑπάρχει ἀναμιγμένη καὶ κάποια ἀφόρητη ἡδονή. «Καὶ με τὰ δύο πετοῦσαν». Καὶ αὐτὸ εἶναι σημάδι ὅτι συνεχῶς ἐπιθυμοῦν τὰ ὑψηλὰ καὶ ποτὲ δὲν βλέπουν κάτω. «Καὶ κραύγαζε ὁ ἓνας στὸν ἄλλον· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος». Καὶ ἡ κραυγὴ αὐτὴ τοῦ θαυμασμοῦ εἶναι μεγάλο σημάδι γιὰ μᾶς· γιατί δὲν ὑμνοῦν ἀπλῶς, ἀλλὰ με δυνατὴ κραυγὴ· καὶ ὄχι μόνο ἀπλῶς με κραυγὴ, ἀλλὰ τὸ κάνουν διαρκῶς. Διότι τὰ ἔνδοξα σῶματα, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι ὑπερβολικὰ ἔνδοξα, τότε μόνο συνήθως μᾶς ἐκπλήττουν, ὅταν τὰ βλέπουμε γιὰ πρώτη φορὰ με τὰ μάτια μας· ἐὰν ὁμως ἐξακολουθήσουμε νὰ τὰ βλέ-

αὐτῶν ἐνδιατρίβωμεν τῇ θεωρίᾳ, τῇ συνηθείᾳ τὸ θαῦμα καταλύομεν, τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἐμμελετησάντων λοιπὸν τοῖς σώμασι.

Διὰ τοῦτο καὶ εἰκόνα βασιλικὴν ἄρτι μὲν ἀνατεθεῖσαν καὶ φαιδρὸν ἀπὸ τῶν χρωμάτων στίλβουσαν ἰδόντες, ἐκπληττόμεθα· μετὰ δὲ μίαν 5 καὶ δευτέραν ἡμέραν οὐκέτι θαυμάζομεν. Καὶ τί λέγω εἰκόνα βασιλικὴν, ὅπου γε καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου τοῦτο αὐτὸ πεπόνθαμεν, ὧν οὐδὲν γένοιτ' ἂν φαιδρότερον σῶμα; Οὕτως ἐπὶ τῶν σωματικῶν ἀπάντων ἡ συνηθεια καταλύει τὸ θαῦμα· ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πᾶν τούναντίον. Ὅσον γὰρ ἐνδιατρίβουσι τῇ θεω- 10 ρίᾳ τῆς δόξης ἐκείνης αἱ δυνάμεις αὐταί, τοσοῦτον μᾶλλον ἐκπλήττονται καὶ ἐπιτείνουσι τὸ θαῦμα· διὰ τοῦτο καὶ ἐξ οὗ γέγονασι μέχρι νῦν ὁρῶσαι τὴν δόξαν ἐκείνην, μηδέποτε ἐπαύσαντο μετ' ἐκπλήξεως βοῶσαι· ἀλλ' ὅπερ ἡμεῖς πάσχομεν ἐν βραχεῖ καιρῷ κατὰ τῶν ὄψεων ἡμῶν ἀστραπῆς φερομένης, τοῦτο ἐκεῖναι διηνεκῶς ὑπομένουσι, καὶ ἀπαύ- 15 στως μετὰ τινος ἡδονῆς τὸ θαῦμα ἔχουσι. Καὶ γὰρ οὐ μόνον κεκράγασι, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους τοῦτο ποιοῦσιν, ὃ τῆς ἐπιτεταμένης ἐκπλήξεως σημεῖόν ἐστιν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς, βροντῆς καταρρηγνυμένης, ἢ τῆς γῆς σειομένης, οὐ μόνον ἀναπηδῶμεν καὶ βοῶμεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους καταφεύγομεν ἐν ταῖς οἰκίαις. Τοῦτο καὶ τὰ Σεραφεῖμ ποιεῖ 20 καὶ διὰ τοῦτο ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον κέκραγεν, «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος».

γ'. ἼΑρα ἐπέγνωτε τὴν φωνὴν ταύτην; ἄρα ἡμετέρα ἐστίν, ἢ τῶν Σεραφεῖμ; Καὶ ἡμετέρα καὶ τῶν Σεραφεῖμ, διὰ τὸν Χριστὸν τὸν ἀνελόντα τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ καὶ εἰρηνοποιήσαντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τὸν ποιήσαντα τὰ ἀμφοτέρα ἐν. Πρότερον μὲν γὰρ ἐν 25 τοῖς οὐρανοῖς οὗτος ἤδετο μόνον ὁ ὕμνος, ἐπειδὴ δὲ ἐπιβῆναι τῆς γῆς κατηξίωσεν ὁ Δεσπότης, καὶ τὴν μελωδίαν ταύτην κατήνεγκε πρὸς ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας οὗτος ἀρχιερεὺς, ἐπειδὴν ἐπὶ τῆς ἀγίας ταύτης ἐστήκη τραπέζης, τὴν λογικὴν ἀναφέρων λατρείαν, τὴν ἀναίμακτον προσφέρων θυσίαν, οὐχ ἀπλῶς ἡμᾶς ἐπὶ τὴν εὐφημίαν ταύτην καλεῖ, 30 ἀλλὰ πρότερον τὰ Χερουβεῖμ εἰπὼν καὶ τῶν Σεραφεῖμ ἀναμνήσας, οὕτω παρεκελεύεται πᾶσιν ἀναπέμψαι τὴν φρικωδεστάτην φωνὴν, τῇ τῶν συγχορευόντων μνήμη τὴν διάνοιαν ἡμῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἀνασπῶν, καὶ μονονουχὶ βοῶν πρὸς ἕκαστον ἡμῶν καὶ λέγων· μετὰ τῶν Σερα-

10. Τὰ λόγια αὐτὰ ἐδῶ ἀπηχοῦν τὰ λόγια τοῦ Χερουβικοῦ ὕμνου· «οἱ τὰ Χερουβιμ μυστικῶς... πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθῶμεθα μέριμναν».

πουμε περισσότερο, με τή συνήθεια καταργοῦμε τὸν θαυμασμό, ἐπειδὴ τὰ μάτια μας ἀσκοῦνται στὰ σώματα.

Γι' αὐτό, ὅταν δοῦμε καὶ μιὰ εἰκόνα βασιλική, πού πρόσφατα ἀφιερώθηκε καὶ γυαλίζει πολὺ με τὰ χρώματα, ἐκπληττόμεθα, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ μιὰ καὶ δύο μέρες δὲν τὴν θαυμάζουμε. Ἄλλὰ γιατί λέω βασιλική εἰκόνα, ἀφοῦ καὶ με τὶς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου παθαίνουμε τὸ ἴδιο, ἂν καὶ δὲν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει σῶμα πιὸ λαμπρὸ ἀπὸ αὐτό; Ἔτσι σὲ ὅλα τὰ σώματα ἢ συνήθεια καταργεῖ τὸν θαυμασμό. Στὴν περίπτωση ὁμως τῆς λαμπρότητας τοῦ Θεοῦ δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ἐντελῶς ἀντίθετα. Γιατί ὅσο πιὸ πολὺ ἐξακολουθοῦν οἱ δυνάμεις αὐτὲς νὰ βλέπουν τὴ λάμψη ἐκεῖνου, τόσο πιὸ πολὺ ἐκπλήσσονται καὶ αὐξάνουν τὸν θαυμασμό. Γι' αὐτό, ἂν καὶ βλέπουν τὴ δόξα ἐκεῖνη ἀπὸ τότε πού δημιουργήθηκαν μέχρι τώρα, δὲν ἔπαυσαν νὰ φωνάζουν με ἐκπληξη· ἀλλὰ αὐτὸ πού παθαίνουμε ἐμεῖς μέσα σὲ σύντομο χρόνο, ὅταν ἔρχεται στὰ μάτια μας κάποια λάμψη, αὐτὸ ἐκεῖνες τὸ ὑφίστανται διαρκῶς καὶ ἀκατάπαυστα με κάποια ἡδονὴ ἐκδηλώνουν θαυμασμό. Γιατί ὄχι μόνο κραυγάζουν, ἀλλὰ τὸ κάνουν αὐτὸ μεταξύ τους, πρᾶγμα πού εἶναι δεῖγμα τῆς παρατεταμένης ἐκπλήξεώς τους. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς, ὅταν ἀκούεται ξαφνικὰ βροντὴ ἢ σειέται ἡ γῆ, ὄχι μόνο πηδᾶμε καὶ φωνάζουμε, ἀλλὰ καὶ καταφεύγουμε ὁ ἕνας στὸν ἄλλο μέσα στὰ σπῆτι. Αὐτὸ κάνουν καὶ τὰ Σεραφεῖμ· καὶ γι' αὐτὸ ὁ ἕνας κραυγάζει στὸν ἄλλο, «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος».

3. Ἀναγνωρίσατε ἄραγε τὴ φωνὴ αὐτὴ; Εἶναι ἄραγε δική μας ἢ τῶν Σεραφεῖμ; Καὶ δική μας καὶ τῶν Σεραφεῖμ, γιὰ τὸν Χριστὸ ὁ ὁποῖος κατάργησε τὸ μεσότοιχο τοῦ φράχτη καὶ εἰρήνευσε τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, γιὰ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔκανε καὶ τὰ δύο ἕνα. Γιατί προηγουμένως αὐτὸς ὁ ὕμνος ψαλλόταν μόνο στοὺς οὐρανοὺς, ὅταν ὁμοῦς ὁ Κύριος καταδέχτηκε νὰ ἔρθει στὴ γῆ, κατέβασε κι αὐτὴ τὴ μελωδία σὲ μᾶς. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μέγας αὐτὸς ἀρχιερέας, ὅταν στέκεται στὴν ἀγία τράπεζα, προσφέροντας τὴ λογικὴ λατρεία, τὴν ἀναίμακτη θυσία, δὲν μᾶς προτρέπει ἀπλῶς σ' αὐτὴ τὴν ἐπευφημία, ἀλλὰ, ἀφοῦ πρῶτα ἀναφέρει τὰ Χερουβεῖμ καὶ ὑπενθυμίσει καὶ τὰ Σεραφεῖμ, τότε προτρέπει ὄλους νὰ ἀναπέμψουν τὴν τόσο φρικτὴ φωνή, ἀποσπώντας, με τὴν ἀνάμνηση αὐτῶν πού συμπάλλουν, τὴ σκέψη μας ἀπὸ τὴ γῆ¹⁰, καὶ εἶναι σὰ νὰ φωνάζει στὸν καθένα ἀπὸ μᾶς λέγοντας· μαζί με τὰ Σεραφεῖμ

φεῖμ ἄδεις, μετὰ τῶν Σεραφεῖμ στηθί, μετ' ἐκείνων τὰς πτέρυγας πέτασον, μετ' ἐκείνων περιίπτασο τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν.

Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ μετὰ τῶν Σεραφεῖμ ἔστηκας, ὅπου γε ὧν οὐκ ἐτόλμησεν ἄψασθαι τὰ Σεραφεῖμ, ταῦτά σοι μετὰ ἀδείας ἔδωκεν ὁ Θεός; «Ἀπεστάλη γὰρ πρὸς με», φησίν, «ἐν τῶν Σεραφεῖμ, καὶ εἶχεν ἄνθρακα πυρός, ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου». Ἐκεῖνο τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυσιαστηρίου τούτου τύπος ἐστὶ καὶ εἰκὼν· ἐκεῖνο τὸ πῦρ, τούτου τοῦ πυρός τοῦ πνευματικοῦ. Ἄλλ' οὐκ ἐτόλμησεν ἄψασθαι τῇ χειρὶ τὰ Σεραφεῖμ, ἀλλὰ τῇ λαβίδι· σὸν δὲ τῇ χειρὶ λαμβάνεις. Ἄν μὲν οὖν πρὸς τὴν ἀζίαν ἴδης τῶν προκειμένων, καὶ τῆς τῶν Σεραφεῖμ ἀφῆς ταῦτα μείζω πολλῶ· ἂν δὲ τὴν τοῦ Δεσπότου σου φιλανθρωπίαν ἐννοήσης, οὐδὲ πρὸς τὴν ἡμετέραν εὐτέλειαν ἐπαισχύνεται κατελθεῖν τῶν προκειμένων ἡ χάρις.

Ταῦτ' οὖν ἐννοῶν, ἄνθρωπε, καὶ τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς λογιζόμενος, ἀνάστηθί ποτε καὶ τῆς γῆς ἀποστάς, πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνάβηθι. Ἄλλ' ἔλκει τὸ σῶμα καὶ βιάζεται κάτω; Ἄλλ' ἰδοὺ προσελαύνουσι νηστεῖαι, κοῦφα μὲν τῆς ψυχῆς ἐργαζόμενοι τὰ πτερά, κοῦφον δὲ τῆς σαρκὸς κατασκευάζουσαι τὸ φορτίον κἂν μολύβδου παντὸς βαρύτερον λάβωσι σῶμα. Ἄλλ' ὁ μὲν τῆς νηστείας ἀναμενέτω λόγος, ὁ δὲ τῶν μυστηρίων ἤδη κινείσθω, δι' ἃ καὶ αἱ νηστεῖαι. Καθάπερ γὰρ τῶν ἐν τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσι παλαισμάτων τέλος ὁ στέφανος, οὕτω καὶ τῆς νηστείας τέλος ἡ καθαρὰ κοινωνία· ὡς ἐὰν μὴ τοῦτο κατορθώσωμεν διὰ τῶν ἡμερῶν τούτων, εἰκῆ καὶ μάτην κατακόψαντες ἑαυτοῦς, ἀστεφάνωτοι καὶ χωρὶς βραβείων ἀπὸ τοῦ σκάμματος τῆς νηστείας ἀναχωρήσομεν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ πατέρες ἐξέτειναν τῆς νηστείας τὸ στάδιον, προθεσμίαν μετανοίας διδόντες ἡμῖν, ἵνα, καθηράμενοι καὶ ἀποσμηξάντες ἑαυτοῦς, οὕτω προσίωμεν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐντεῦθεν ἤδη βοῶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ καὶ διαμαρτύρομαι καὶ ἰκετεύω καὶ ἀντιβολῶ, μὴ μετὰ κηλίδος, μηδὲ μετὰ πονηροῦ συνειδότος τῇ ἱερᾷ ταύτῃ προσίεναι τραπέζῃ· οὐ γὰρ ἂν εἶη τοῦτο πρόσοδος, οὐδὲ κοινωνία, κἂν μυριάκις ἀψόμεθα τοῦ ἀγίου σώματος ἐκείνου, ἀλλὰ καταδίκη καὶ κόλασις καὶ τιμωρίας προσθήκη. Μηδεὶς τοίνυν ἀμαρτωλὸς προσίτω, μᾶλλον δὲ οὐ

ψάλλεις, μαζί μὲ τὰ Σεραφεῖμ στάσου, μαζί μ' αὐτὰ ἀνοίξε τὰ φτερά σου καὶ μαζί μ' ἐκεῖνα νὰ πετᾷς γύρω ἀπὸ τὸν βασιλικὸ θρόνο.

Καὶ τί τὸ παράδοξο εἶναι ἐὰν στέκεσαι μαζί μὲ τὰ Σεραφεῖμ, ὅταν ἀκριβῶς αὐτὰ ποὺ δὲν τολμοῦν νὰ ἀγγίσουν τὰ Σεραφεῖμ, αὐτὰ σοῦ ἔδωσε πλουσιοπάροχα ὁ Θεός; Γιατί λέει, «στάλθηκε σὲ μένα ἓνα ἀπὸ τὰ Σεραφεῖμ, καὶ εἶχε κάρβουνο ἀναμμένο, ποὺ τὸ πῆρε μὲ τὴ λαβίδα ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον»¹¹. Τὸ θυσιαστήριον ἐκεῖνο εἶναι τύπος καὶ εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου· ἐκεῖνη ἡ φωτιά εἶναι τύπος αὐτῆς τῆς πνευματικῆς φωτιᾶς. Ὅμως δὲν τόλμησαν τὰ Σεραφεῖμ νὰ τὴν πιάσουν μὲ τὸ χέρι, ἀλλὰ μὲ τὴ λαβίδα, ἐνῶ ἐσὺ τὴν παίρνεις μὲ τὸ χέρι. Ἄν λοιπὸν ἀποβλέψεις στὴν ἀξία τῶν παρόντων, εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ τὸ κάρβουνο τῶν Σεραφεῖμ· ἂν ὅμως σκεφθεῖς τὴ φιλανθρωπία τοῦ Δεσπότη σου, ἡ χάρις τῶν παρόντων δὲν ντρέπεται νὰ κατεβεῖ στὴ δική μας μηδαμινότητα.

Κατανοώντας λοιπὸν αὐτά, ἄνθρωπέ μου, καὶ σκεπτόμενος τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς, σῆκω κάποτε καί, ἀφοῦ ἀποχωρισθεῖς τὴ γῆ, ἀνέβα στὸν οὐρανό. Ὅμως σὲ τραβάει τὸ σῶμα καὶ σὲ ἀναγκάζει νὰ μείνεις κάτω; Ἄλλὰ νά, πλησιάζουν νηστεῖες, οἱ ὁποῖες κάνουν ἐλαφρὰ τὰ φτερά τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ κάνουν ἐλαφρὸ καὶ τὸ βᾶρος τῆς σάρκας, ἔστω καὶ ἂν παραλάβουν σῶμα βαρύτερο καὶ ἀπὸ μολύβι. Ἄλλὰ ὁ λόγος τῆς νηστείας ἄς περιμένει, ὁ λόγος τῶν μυστηρίων ὅμως, γιὰ τὰ ὁποῖα γίνονται καὶ οἱ νηστεῖς, ἄς κινηθεῖ ἀπὸ τώρα. Γιατί, ὅπως στοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες σκοπὸς τῶν ἀγωνισμάτων εἶναι τὸ στεφάνι, ἔτσι καὶ τῆς νηστείας σκοπὸς εἶναι νὰ κοινωνήσουμε καθαροί· ὥστε, ἐὰν δὲν τὸ κατορθώσουμε αὐτὸ ὅλες αὐτὲς τὶς μέρες, ἀφοῦ καταπονήσαμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ἄσκοπα καὶ μάταια, θὰ ἀναχωρήσουμε ἀπὸ τὸ σκάμμα τῆς νηστείας ἀστεφάνωτοι καὶ χωρὶς βραβεῖα. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ πατέρες μας παρέτειναν τὸ στάδιο τῆς νηστείας, δίνοντάς μας προθεσμία νὰ μετανοήσουμε, ὥστε νὰ προσερχόμαστε, ἀφοῦ καθαρίσουμε καὶ ἀποπλύνουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας. Γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ ἀπὸ ἐδῶ ἤδη φωνάζω μὲ δυνατὴ φωνὴ καὶ διαμαρτύρομαι καὶ ἱκετεύω καὶ παρακαλῶ, νὰ μὴ προσέρχεσθε στὴν ἱερὴ αὐτὴ τράπεζα μὲ λεκέδες, οὔτε μὲ συνείδηση πονηρῆ· γιατί αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὄφελος οὔτε κοινωνία, ἔστω καὶ ἂν μύριες φορὲς δεχθοῦμε τὸ ἅγιο ἐκεῖνο σῶμα, ἀλλὰ καταδίκη καὶ κόλαση κι αὔξηση τῆς τιμωρίας. Κανένας λοιπὸν ἁμαρτωλὸς νὰ μὴ προσέρχεται, ἢ καλύτερα δὲν λέω, κανένας ἁμαρτωλός, γιατί πρῶτα τὸν

λέγω, μηδεὶς ἀμαρτωλός, ἐπεὶ πρότερον ἐμαυτὸν ἀπείργω τῆς θείας τραπέζης· ἀλλὰ μηδεὶς μένων ἀμαρτωλὸς προσίτω.

Διὰ τοῦτο ἐντεῦθεν ἤδη προλέγω, ἵνα μὴ τῶν βασιλικῶν καταλαβόντων δειπνῶν καὶ τῆς ἱερᾶς ἐσπέρας παραγινομένης ἐκείνης, ἔχη τις λέγειν, ἀπαρασκευάστος εἰσῆλθον καὶ ἔρημος, καὶ ὅτι πάλαι ταῦτα προειπεῖν ἐχρῆν. Εἰ γὰρ πάλαι ταῦτα ἤκουσα, πάντως ἂν μεταβαλόμην, πάντως ἂν ἐμαυτὸν καθάρας, οὕτω προσῆλθον. Ἴν' οὖν μηδεὶς ταῦτα προφασίζεσθαι ἔχη, ἐντεῦθεν ἤδη προδιαμαρτύρομαι καὶ παρακαλῶ πολλὴν ἐπιδειξασθαι τὴν μετάνοιαν. Οἶδα ὅτι πάντες ἐσμέν ἐν ἐπιτιμίοις, καὶ ὅτι οὐδεὶς καυχῆσεται ἀγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν· ἀλλ' οὐ τοῦτο ἐστὶ τὸ δεινόν, ὅτι ἀγνὴν καρδίαν οὐκ ἔχομεν, ἀλλ' ὅτι μὴ ἔχοντες καρδίαν ἀγνήν, οὐδὲ τῷ δυναμένῳ ποιῆσαι ταύτην ἀγνήν προσερχόμεθα. Δύναται γάρ, ἐὰν ἐθέλη· μᾶλλον δὲ καὶ πλέον ἡμῶν καθαρὸς ἡμᾶς εἶναι θέλει, ἀλλὰ ἀναμένει μικρὰν παρ' ἡμῶν ἀφορμὴν λαβεῖν, ἵνα μετὰ 15 παρρησίας ἡμᾶς στεφανώσῃ. Τίς τοῦ τελώνου γέγονεν ἀμαρτωλότερος; Ἄλλ' ἵνα μόνον εἴπη, «ὁ Θεός, ἰλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ», κατήλθεν ὑπὲρ τῶν Φαρισαίων δεδικαιωμένος. Καίτοι πόσῃ δυνάμει εἶχεν ἡ λέξις ἐκείνη; Ἄλλ' οὐχ ἡ λέξις αὐτὸν ἐκάθηρεν, ἀλλ' ἡ διάθεσις, μεθ' ἧς καὶ τὴν λέξιν ἐκείνην εἶπε· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἡ διάθεσις μόνη, 20 ἀλλὰ πρὸ ταύτης ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία.

δ'. Ποῖον γάρ, εἶπέ μοι, κατόρθωμα, ποῖος πόνος, ποῖος ἰδρὼς τῷ ἀμαρτωλῷ, πεῖσαι ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶν ἀμαρτωλός καὶ πρὸς τὸν Θεὸν τοῦτο εἰπεῖν; Ὁρᾶς ὡς οὐ μάτην ἔλεγον, ὅτι μικρᾶς παρ' ἡμῶν ἐπιλαβέσθαι προφάσεως βούλεται, καὶ τὸ πᾶν αὐτὸς εἰσφέρει λοιπὸν εἰς τὴν 25 σωτηρίαν ἡμῶν; Μετανοήσωμεν τοίνυν, κλαύσωμεν, θρηνήσωμεν. Θυγατέρα τις πολλακίς ἀποβαλὼν, τὸν πλείω διατελεῖ τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον ἐν θρήνοις καὶ ὄδυρμοῖς· ἡμεῖς ψυχὴν ἀπωλέσαμεν, καὶ οὐ θρηνοῦμεν; σωτηρίας ἐξεπέσομεν, καὶ οὐ κατακοπτόμεθα; Καὶ τί λέγω ψυχῆς καὶ σωτηρίας; Δεσπότην παρωξύνουμεν οὕτω πρᾶον καὶ ἡμερον, 30 καὶ οὐ κατορύττομεν ἑαυτούς; Καὶ γὰρ οὐχὶ δεσπότης κηδεμονικοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ πατὴρ φιλοστόργου καὶ μητὴρ φιλόπαιδος πᾶσαν εὐνοίαν ὑπερβαίνει τῇ περὶ ἡμᾶς κηδεμονίᾳ. «Μὴ ἐπιλήσεται» γάρ, φησί, «γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς, ἢ τοῦ μὴ ἐλεῆσαι τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς; Εἰ δὲ καὶ ἐπιλάθοιτο γυνή, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαί σου, λέγει 35 Κύριος». Πιστὴ μὲν οὖν καὶ πρὸ ἀποδείξεως ἢ ἀπόφασις· Θεοῦ γάρ

ἑαυτό μου ἀποκλείω ἀπὸ τῆ θεία τράπεζα, ἀλλὰ κανένας ποὺ μένει ἀμαρτωλὸς νὰ μὴ προσέρχεται.

Γι' αὐτὸ ἀπὸ τώρα ἤδη τὸ προλέγω, ὥστε, ὅταν μᾶς ἔρθουν τὰ βασιλικά δεῖπνα καὶ φθάσει ἡ ἱερὴ ἐκείνη βραδυά, νὰ μὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ, ἤρθα ἀπροετοίμαστος καὶ ἔρημος καὶ ὅτι αὐτὰ ἔπρεπε νὰ τὰ πεῖς πρὶν ἀπὸ καιρὸ. Γιατί, ἂν τὰ ἄκουα ἀπὸ νωρὶς, ὅπωςδὴποτε θὰ ἄλλαζα, ὅπωςδὴποτε θὰ προσερχόμουν, ἀφοῦ πρῶτα καθάριζα τὸν ἑαυτό μου'. Γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ λοιπὸν κανεὶς νὰ προφασίζεται, διαμαρτύρομαι ἀπὸ τώρα καὶ παρακαλῶ νὰ δεῖξετε πολλὴ μετάνοια. Γνωρίζω ὅτι ὅλοι βρισκόμαστε σὲ ἐπιτίμια καὶ ὅτι κανεὶς δὲ θὰ καυχηθεῖ ὅτι ἔχει ἀγνή καρδιά· δὲν εἶναι ὁμως αὐτὸ τὸ φοβερό, ὅτι δηλαδή δὲν ἔχουμε ἀγνή καρδιά, ἀλλὰ τὸ ὅτι, ἐνῶ δὲν ἔχουμε ἀγνή καρδιά, δὲν πλησιάζουμε αὐτὸν ποὺ μπορεῖ νὰ τὴν κάνει ἀγνή. Γιατί μπορεῖ, ἐὰν θέλει ἢ καλύτερα καὶ περισσότερο ἀπὸ μᾶς θέλει νὰ εἴμαστε καθαροί, ἀλλὰ περιμένει νὰ πάρει μικρὴ ἔστω ἀφορμὴ ἀπὸ μᾶς, γιὰ νὰ μᾶς στεφανώσῃ μὲ παρρησία. Ποιὸς ὑπῆρξε πρὸ ἀμαρτωλὸς ἀπὸ τὸν τελώνη; Ἄλλὰ καὶ μόνον μὲ τὸ νὰ πεῖ «ὁ Θεός, ἐλέησέ με τὸν ἀμαρτωλό», κατέβηκε δικαιομένος περισσότερο ἀπὸ τὸν Φαρισαῖο. Ἐὰν καὶ πόση δύναμη εἶχε ἐκείνη ἡ λέξη; Ἄλλὰ δὲν τὸν καθάρισε ἡ λέξη, ἀλλὰ ἡ διάθεση μὲ τὴν ὁποία εἶπε τὴ λέξη ἐκείνη ἢ καλύτερα οὔτε μόνον ἢ διάθεση, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ αὐτὴν ἢ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ.

4. Γιατί πὲς μου, ποιὸ κατόρθωμα, ποιὸς ἰδρώτας χρειάζεται στὸν ἀμαρτωλό, γιὰ νὰ πείσει τὸν ἑαυτό του νὰ πεῖ ὅτι εἶναι ἀμαρτωλός, καὶ νὰ τὸ πεῖ αὐτὸ στὸν Θεό; Βλέπετε ὅτι δὲν ἔλεγα ἄδικα, ὅτι μικρὴ ἀφορμὴ ἀπὸ μᾶς ζητᾶ νὰ πάρει καὶ ἀμέσως αὐτὸς προσφέρει τὸ πᾶν γιὰ τὴ σωτηρία μας; Ἄς μετανοήσουμε λοιπὸν, ἄς κλάψουμε, ἄς θρηνησοῦμε. Ὅταν κανεὶς χάσει μιὰ θυγατέρα, πολλὲς φορὲς περνάει τὸν περισσότερο χρόνο τῆς ζωῆς του μέσα μὲ θρήνους καὶ ὕδρμους· ἐμεῖς χάσαμε ψυχὴ καὶ δὲν κλαῖμε; Ἐκπέσαμε ἀπὸ τὴ σωτηρία, καὶ δὲ χτυπᾶμε τὸ στῆθος μας; Ἄλλὰ γιατί λέω ψυχὴ καὶ σωτηρία; Ἐξοργίσαστε Δεσπότη τόσο πρῶτον καὶ ἡρεμο καὶ δὲν παραχώνουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας στὴ γῆ; Γιατί μὲ τὴ φροντίδα τοῦ γιὰ μᾶς ξεπερνάει κάθε εὐνοια ὄχι μόνον δεσπότη ποὺ ἐνδιαφέρεται, ἀλλὰ καὶ φιλόστορον πατέρα καὶ μητέρας ποὺ ἀγαπᾶ τὰ παιδιὰ της. «Μήπως εἶναι δυνατό», λέει, «νὰ λησμονήσει ἡ γυναῖκα τὸ παιδί της, ἢ νὰ μὴ λυπηθεῖ τὰ παιδιὰ τῆς κοιλιᾶς της; Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα ἡ γυναῖκα τὰ ξεχάσει, ἐγὼ δὲ θὰ σὲ λησμονήσω, λέει ὁ Κύριος»¹². Εἶναι ἀξιόπιστη βέβαια καὶ πρὶν ἀπὸ

ἔστι· πλὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων, φέρε, παράσχωμεν τὴν ἀπόδειξιν. Ἡ Ρεβέκκα ποτὲ κελεύουσα τῷ παιδί τὸ κατὰ τὴν κλοπὴν τῶν εὐλογιῶν ὑποκρίνασθαι δρᾶμα, καὶ περιστείλασα αὐτὸν πάντοθεν καλῶς, καὶ τὸ προσωπεῖον ἐπιθεῖσα τοῦ ἀδελφοῦ, ἐπειδὴ εἶδεν οὐδὲ οὕτω 5 θαρροῦντα, βουλομένη πάντα φόβον τοῦ παιδὸς ἐξελεῖν, «ἐπ' ἐμὲ ἢ κατάρ σου, τέκνον», φησί. Μητρὸς ὄντως τὸ ρῆμα καὶ ἐκκαιομένης τοῦ παιδὸς. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς τοῦτο οὐκ εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐποίησεν· οὐκ ἐπηγγείλατο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἔδειξε. Καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάραις τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ 10 ἡμῶν κατάραις». Τοῦτον οὖν παροξυνοῦμεν· εἶπέ μοι· καὶ πῶς οὐ γεέννης αὐτῆς τοῦτο χαλεπώτερον καὶ τοῦ ἀτελευτήτου σκώληκος καὶ τοῦ ἀσβέστου πυρός;

Ὅταν οὖν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσιέναι μέλλῃς, νόμιζε ἐκεῖ καὶ τὸν βασιλέα τῶν ἀπάντων παρεῖναι· καὶ γὰρ πάρεστιν ὄντως, τὴν ἐκάστου 15 καταμανθάνων γνώμην, καὶ ὁρᾷ τίς μὲν μετὰ προσηκούσης ἀγίωσύνης, τίς δὲ μετὰ πονηροῦ προσέρχεται συνειδότος, μετὰ λογισμῶν ἀκαθάρτων καὶ ρυπαρῶν, μετὰ πράξεων μιαρῶν. Κἂν μὲν εὔροι τινὰ τοιοῦτον, τέως μὲν αὐτὸν τῷ δικαστηρίῳ τοῦ συνειδότος παραδίδωσιν, εἶτα ἂν μὲν λαβὼν ἐκεῖνος μαστίξῃ τοῖς λογισμοῖς καὶ βελτίῳ κατασκευάσῃ, 20 προσίεται πάλιν αὐτόν, ἂν δὲ ἀδιόρθωτος μείνῃ, καὶ οὕτω τότε λοιπὸν εἰς τὰς αὐτοῦ χεῖρας ἐμπίπτει, ὡς ἀχάριστος καὶ ἀγνώμων. Ὅσον δὲ τοῦτό ἐστιν, ἄκουε Παύλου λέγοντος· «φοβερὸν ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζώντος». Οἶδα ὅτι δάκνει τὰ ρήματα, ἀλλὰ τί πάθω; Εἰ μὴ πικρὰ ἐπιθῶμαι τὰ φάρμακα, τὰ τραύματα οὐκ ἀφαιρεθήσεται· ἂν πικρὰ ἐπι- 25 θῶμαι, ὑμεῖς τὴν ὀδύνην οὐ φέρετε. Στενά μοι πάντοθεν· πλὴν ἀλλ' ἀναγκαῖον ἀνασχεῖν τὴν χεῖρα λοιπὸν· καὶ γὰρ ἱκανὰ τὰ εἰρημένα πρὸς διόρθωσιν τῶν προσεχόντων.

Ἄλλ' ἵνα μὴ μόνοις ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ ἐτέροις δι' ὑμῶν γένηται χρήσιμα, φέρε αὐτὰ πάλιν ἀνακεφαλαιωσώμεθα. Διελέχθημεν περὶ τῶν Σε- 30 ραφεῖμ, ἐδείξαμεν ὅσον ἐστὶν ἀξίωμα, πλησίον ἐστάναι τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ, καὶ ὅτι καὶ ἀνθρώποις τὸ ἀξίωμα τοῦτο κεκτῆσθαι δυνατόν. Εἶπομεν περὶ τῶν πτερύγων, καὶ τῆς ἀπροσίτου δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, καὶ περὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ συγκαταβάσεως γενομένης· προσεθήκαμεν τὴν αἰτίαν τῆς κραυγῆς καὶ τοῦ διηνεκοῦς θαύματος, καὶ πῶς ἐν

13. Γεν. 27,13. 14. Γαλ. 3,13.

15. Ἐβρ. 10,31.

τὴν ἀπόδειξη ἢ δήλωση αὐτῆ, γιατί εἶναι δήλωση τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅμως ἄς δώσουμε καὶ μιὰ ἀπόδειξη ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Ἡ Ρεβέκκα κάποτε παροτρύνοντας τὸ παιδί της νὰ ὑποκριθεῖ τὸ θέατρο γιὰ νὰ ὑποκλέψει τίς εὐλογίες, καὶ ἀφοῦ τὸ προφύλαξε ἀπὸ παντοῦ καλὰ καὶ τοῦ ἔβαλε τὸ προσωπεῖο τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐπειδὴ τὸ εἶδε πῶς οὔτε ἔτσι ἔπαιρνε θάρρος, θέλοντας νὰ διώξει κάθε φόβο τοῦ παιδιοῦ εἶπε· «ἡ κατάρα σου ἐπάνω μου, παιδί μου»¹³. Λόγος πραγματικὰ μητέρας, πού λειώνει γιὰ τὸ παιδί της. Ὁ Χριστὸς αὐτὸ δὲν τὸ εἶπε μόνο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔκανε· δὲν ὑποσχέθηκε μόνο, ἀλλὰ τὸ ἔδειξε καὶ ἔμπρακτα. Καὶ φωνάζει ὁ Παῦλος λέγοντας· «ὁ Χριστὸς μᾶς ἐξαγόρασε ἀπὸ τὴν κατάρα τοῦ νόμου, μὲ τὸ νὰ γίνεи κατάρα ὁ ἴδιος γιὰ μᾶς»¹⁴. Αὐτὸν λοιπὸν, πές μου, θὰ ἐξοργίσουμε; Καὶ πῶς αὐτὸ δὲν εἶναι πιὸ φοβερὸ ἀπὸ τὴ γέεννα τοῦ πυρὸς καὶ ἀπὸ τὸ σκουλήκι πού δὲ πεθαίνει καὶ ἀπὸ τὴ φωτιά πού δὲν σβήνει;

Ὅταν λοιπὸν πρόκειται νὰ πλησιάσεις τὴν ἱερὴ τράπεζα, νὰ πιστεύεις ὅτι ἐκεῖ εἶναι παρὼν καὶ ὁ βασιλιάς τῶν ὄλων· γιατί πραγματικὰ παρευρίσκεται, ἐξετάζοντας μὲ προσοχὴ τὴν πρόθεση τοῦ καθενός, καὶ βλέποντας ποιὸς προσέρχεται μὲ τὴν ἀγιωσύνη πού πρέπει καὶ ποιὸς μὲ πονηρὴ συνειδήση, μὲ ἀκάθαρτους καὶ βρωμεροὺς λογισμοὺς, μὲ πράξεις μιαρές. Καὶ ἂν βρεῖ κανένα τέτοιον, ἀμέσως τὸν παραδίνει στὸ δικαστήριον τῆς συνειδήσεως, ἔπειτα, ἐὰν τὸν παραλάβει ἡ συνειδήση καὶ τὸν μαστιγώσῃ μὲ τοὺς λογισμοὺς καὶ τὸν κάνει καλύτερον, τὸν δέχεται πάλι· ἐὰν ὅμως μείνει ἀδιόρθωτος, τότε πλέον πέφτει στὰ χέρια του ὡς ἀχάριστος καὶ ἀγνώμων. Πόσο φοβερὸ εἶναι αὐτό, ἄκουσε τὸν Παῦλον πού λέει· «εἶναι φοβερὸ νὰ πέσεις στὰ χέρια τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ»¹⁵. Γνωρίζω ὅτι πληγώνουν τὰ λόγια μου, ἀλλὰ τί νὰ κάνω; Ἐὰν δὲν βάλω πικρὰ φάρμακα, τὰ τραύματα δὲ θεραπεύονται· ἂν πάλι βάλω πικρὰ, ἐσεῖς δὲ ἀνέχεσθε τὸν πόνο. Εἶναι γιὰ μένα στενὰ ἀπὸ παντοῦ· πλην ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ συγκρατήσω τὸ χέρι μου· γιατί εἶναι ἀρκετὰ ὅσα εἶπα γιὰ νὰ διορθώσουν ἐκείνους πού προσέχουν.

Ὅμως γιὰ νὰ μὴ ἀποβοῦν χρήσιμα μόνο σὲ σᾶς, ἀλλὰ ἀπὸ σᾶς καὶ σὲ ἄλλους, ἄς τὰ ἀνακεφαλαιώσουμε πάλι. Μιλῆσαμε γιὰ τὰ Σεραφεῖμ, δεῖξαμε πόσο μεγάλο εἶναι τὸ ἀξίωμα τοῦ νὰ στέκονται κοντὰ στὸν βασιλικὸ θρόνον, καὶ ὅτι καὶ στοὺς ἀνθρώπους εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποκτήσουν τὸ ἀξίωμα αὐτό. Εἶπαμε γιὰ τὰ φτερά καὶ τὴν ἀπλησίαστη δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ τὴν συγκατάβασή του πού ἔδειξε γιὰ μᾶς, προσθέσαμε τὴν αἰτία τῆς κρᾶυγῆς καὶ τοῦ διαρκοῦς θαυμασμοῦ, καὶ ὅτι

ἀκαταπαύστῳ θεωρίᾳ ἀκατάπαυστος καὶ ἡ δοξολογία τῶν Σεραφεῖμ·
 ἀνεμνήσαμεν ὑμᾶς εἰς ποῖον ἐτελέσαμεν χορόν, καὶ μετὰ τίνων τὸν κοι-
 νὸν ἀνεμνήσαμεν Δεσπότην· τοὺς περὶ μετανοίας προσεθήκαμεν λό-
 γους· καὶ τέλος, ὅσον ἐστὶ κακὸν προσιέναι τοῖς μυστηρίοις μετὰ πονη-
 5 ροῦ συνειδότης ἀπεδείξαμεν, καὶ πῶς οὐκ ἔστι διαφυγεῖν τὸν ἀδιόρθω-
 τον μένοντα.

Ταῦτα καὶ γυνὴ παρὰ ἀνδρὸς μανθανέτω, καὶ παῖς παρὰ πατρός,
 καὶ οἰκέτης παρὰ δεσπότου, καὶ γείτων παρὰ γείτονος, καὶ φίλος παρὰ
 φίλου, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ταῦτα διαλεγόμεθα· καὶ γὰρ
 10 καὶ τῆς ἐκείνων σωτηρίας ἡμεῖς ἐσμεν ὑπεύθυνοι. Εἰ γὰρ καὶ τὰ ὑποζύ-
 για αὐτῶν πεπτωκότα διαναστῆσαι καὶ πεπλανημένα διασῶσαι καὶ
 ἐπαναγαγεῖν κελευόμεθα, πολλῶ μᾶλλον τὴν ψυχὴν αὐτῶν πλανωμέ-
 νην ἐπαναγαγεῖν χρὴ καὶ πεπτωκυῖαν διανιστᾶν. Ἄν οὕτω τὰ καθ' ἑαυ-
 τοὺς καὶ τὰ κατὰ τοὺς πλησίον οἰκονομῶμεν, δυνησόμεθα μετὰ παρρη-
 15 σίας στήναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ
 δόξα, τιμὴ, κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ,
 καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

στην ἀκατάπαυστη θέα τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀκατάπαυστη καὶ ἡ δοξολογία τῶν Σεραφεϊμ· σᾶς θυμίσαμε σὲ ποιά χορωδία πήραμε μέρος καὶ μαζί μὲ ποιούς ἀνυμνήσαμε τὸν κοινὸ Δεσπότη· προσθέσαμε καὶ τὰ λόγια γιὰ τὴ μετάνοια· καί, τέλος, ἀποδείξαμε πόσο κακὸ εἶναι νὰ προσερχόμαστε στὰ μυστήρια μὲ πονηρὴ συνείδηση, καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ξεφύγει αὐτὸς ποὺ μένει ἀδιόρθωτος.

Αὐτὰ ἄς τὰ μάθει καὶ ἡ γυναίκα ἀπὸ τὸν ἄνδρα της καὶ τὸ παιδί ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ ὁ δοῦλος ἀπὸ τὸν κύριό του καὶ ὁ γείτονας ἀπὸ τὸν γείτονά του καὶ ὁ φίλος ἀπὸ τὸν φίλο του, ἢ καλύτερα καὶ μὲ τοὺς ἐχθροὺς μας αὐτὰ νὰ τὰ συζητοῦμε. Γιατὶ καὶ γιὰ τὴ σωτηρία ἐκείνων ἐμεῖς εἴμαστε ὑπεύθυνοι. Διότι, ἀφοῦ ἔχουμε ἐντολὴ νὰ σηκώνουμε καὶ τὰ ὑποζύγια τους ὅταν πέφτουν καὶ νὰ τὰ σώζουμε ὅταν χάνονται καὶ νὰ τὰ ἐπαναφέρουμε, πόσο μᾶλλον πρέπει νὰ ἐπαναφέρουμε τὴν ψυχὴ τους ὅταν εἶναι πλανεμένη καὶ νὰ τὴν σηκώνουμε ὅταν εἶναι πεσμένη. Ἐὰν ἔτσι ρυθμίζουμε τὰ δικά μας καὶ τὰ τῶν πλησίον, θὰ μπορέσουμε μὲ παρρησία νὰ σταθοῦμε μπροστὰ στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο ἀνήκει δόξα, τιμὴ καὶ δύναμη στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο καὶ ζωοποιὸ Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΦΗΤΙΚΗΝ ΡΗΣΙΝ ΤΗΝ ΛΕΙΟΥΣΑΝ

«*Εγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἐποίησα φῶς καὶ σκότος, ποιῶν εἰρήνην καὶ κτιζῶν κακά*».

α'. Ὀλίγα μὲν τὰ εἰρημένα, γλυκεῖα δὲ τοῦ μέλιτος ἢ πηγὴ, μέλιτος κόρον οὐκ ἔχοντος. Τοῦτο μὲν γὰρ τὸ αἰσθητὸν μέλι ἐν τῇ γλώττῃ καταλύει τὴν ἡδονὴν καὶ εἰς φθορὰν χωρεῖ, τὸ δὲ τῆς διδασκαλίας μέλι ἐγκεύθεται τῷ συνειδότι, διηνεκῇ τὴν εὐφροσύνην παρασχὸν καὶ πρὸς ἀφθαρσίαν ἡμᾶς χειραγωγῶν. Καὶ τὸ μὲν ἀπὸ βοτανῶν συντίθεται, τὸ δὲ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ὑφαίνεται. Τοῦτο σήμερον ὑμᾶς ἐνέπλησεν ὁ καλῶς εἰρηκῶς, καὶ τῆς ὑπακοῆς τὸ βραβεῖον ἤρπασε καὶ τῆς ἀγάπης τὴν ἰσχὸν ὑπέδειξε καὶ τῆς πίστεως τὴν εὐγένειαν. Φέρε δὴ καὶ ἡμεῖς τὴν εἰωθυῖαν πάλιν ὑμῖν παραθῶμεν τράπεζαν μετὰ πολλῆς τῆς
10 προθυμίας· καὶ γὰρ σφόδρα χαίρομεν, ὅτι, ἵπποδρομίας οὔσης λαμπρᾶς, τοσοῦτον ἐνταῦθα πλῆθος ἀφίκται τῆς ἐκεῖ καταφρονῆσαν διατριβῆς. Διὸ δὴ καὶ αὐτοὶ μετὰ πολλῆς τῆς δαυιλείας τὸν κρατῆρα ἰστώμεν, κρατῆρα οὐ μέθην ποιοῦντα, ἀλλὰ σωφροσύνην κατασκευάζοντα. Τοιοῦτος γὰρ ὁ τῶν Γραφῶν οἶνος, τοιαῦτα τῆς τραπέζης ταύτης τὰ
15 ὄψα· οὐ παιίνει σάρκα. Καὶ ταῦτα λέγομεν οὐκ ἀτιμάζοντες τῆς σαρκὸς τὴν φύσιν, ἀλλὰ προτιμῶντες τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν· οὐδὲ τὴν χρῆσιν ἐκβάλλοντες, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν κολάζοντες. Κἂν γὰρ φιλοσοφῶμεν, οὔτω δεῖ φιλοσοφεῖν, ὥστε μὴ διδόναι τοῖς τῶν αἰρετικῶν στόμασι λαβὴν. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα τοῦτο ἔλαττον μὲν τῆς ψυχῆς, οὐκ ἐναντίον δὲ τῇ
20 ψυχῇ, ἀλλ' ἀπλῆ μὲν αὐτῇ, διακονεῖται δὲ ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς ἐκείνου. Ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς οὐκ ἐκ μιᾶς καὶ δύο καὶ τριῶν οὐσιῶν τόδε τὸ πᾶν συνεστήσατο, ἀλλὰ ποικίλας καὶ διαφόρους φύσεις εἰσήγαγε, τῆς οἰκείας σοφίας τὴν περιουσίαν ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν γινομένων ἐπίδεικνύμενος. Οὐ γὰρ οὐρανὸν ἐποίησε μόνον, ἀλλὰ καὶ γῆν· οὐ γῆν μόνον,
25 ἀλλὰ καὶ ἥλιον· οὐχ ἥλιον μόνον, ἀλλὰ καὶ σελήνην· οὐ σελήνην μόνον,

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΣΤΗΝ ΠΡΟΦΗΤΙΚΗ ΡΗΣΗ ΠΟΥ ΛΕΓΕΙ

«Εγώ ὁ Κύριος καὶ Θεὸς δημιούργησα τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι, παρέχοντας εἰρήνην καὶ ἐπιτρέποντας νὰ ἔρχονται συμφορές»¹.

1. Εἶναι λίγα βέβαια ὅσα εἰπώθηκαν, ἀλλὰ γλυκειὰ ἡ πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία βγαίνει τὸ μέλι, μέλι πὺ δὲν ἔχει χορτασμό. Γιατὶ αὐτὸ τὸ ὑλικὸ μέλι σταματᾷ τὴν ἡδονὴ στὴ γλῶσσα καὶ προχωρεῖ στὴ φθορά, ἐνῶ τὸ μέλι τῆς διδασκαλίας ἐναποθηκεύεται στὴ συνείδηση, ἀφοῦ μᾶς προσφέρει διαρκῆ εὐφροσύνη, καὶ μᾶς χειραγωγεῖ στὴν ἀθανασία. Καὶ τὸ ὑλικὸ βέβαια μέλι συλλέγεται ἀπὸ τὰ βότανα, ἐνῶ αὐτὸ ὑφαίνεται ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές. Μ' αὐτὸ σήμερα μᾶς χόρτασε αὐτὸς πὺ μίλησε καλὰ καὶ ἀπέσπασε τὸ βραβεῖο τῆς ὑπακοῆς καὶ ἔδειξε τὴ δύναμη τῆς ἀγάπης καὶ τὴν εὐγένεια τῆς πίστεως. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς παραθέσω κι ἐγὼ πάλι σὲ σᾶς τὸ συνηθισμένο τραπέζι μὲ πολλὴ προθυμία· γιατί χαίρομαι πολὺ πὺ, ἐνῶ ὑπάρχει ἐνδιάφερουσα ἵπποδρομία, ἦρθε τόσο πλῆθος ἐδῶ, περιφρονώντας τὴν ἐκεῖ παραμονή. Γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ ὑψῶνω τὸ ποτήρι ὑπεργεμισμένο, ἓνα ποτήρι πὺ δὲν προκαλεῖ μέθη, ἀλλὰ παρέχει σωφροσύνη. Γιατὶ τέτοιο εἶναι τὸ κρασί τῶν θεῶν Γραφῶν, τέτοια εἶναι τὰ φαγητὰ τοῦ τραπεζιοῦ αὐτοῦ· δὲν παχαίνουν τὴ σάρκα. Καὶ τὰ λέω αὐτὰ χωρὶς νὰ ὑποτιμῶ τὴ φύση τῆς σάρκας, ἀλλὰ προτιμώντας τὴν εὐγένεια τῆς ψυχῆς· χωρὶς νὰ ἀπορρίπτω τὴ χρῆση, ἀλλὰ τιμωρώντας τὴν ἀμετρία. Ἀλλὰ καὶ ὅταν φιλοσοφοῦμε, ἔτσι πρέπει νὰ φιλοσοφοῦμε, γὰ νὰ μὴ δίνουμε λαβὴ στὰ στόματα τῶν αἰρετικῶν. Γιατὶ τὸ σῶμα αὐτὸ εἶναι κατώτερο βέβαια ἀπὸ τὴν ψυχὴ, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀντίθετο μὲ τὴν ψυχὴ, καὶ ἐνῶ αὐτὴ εἶναι ἀπλῆ, ἐξυπηρετεῖται μὲ τὶς ἐπιθυμίες ἐκείνου. Ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς δὲ δημιούργησε αὐτὸ τὸ σύμπαν ἀπὸ μιά καὶ δυὸ καὶ τρεῖς οὐσίες, ἀλλὰ ἔβαλε ποικίλες καὶ διάφορες φύσεις, δείχνοντας τὸ μέγεθος τῆς σοφίας του μὲ τὴν ποικιλία τῶν δημιουργημάτων. Γιατὶ δὲν ἔκανε μόνο τὸν οὐρανὸ, ἀλλὰ καὶ τὴ γῆ· ὄχι μόνο τὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἥλιο· ὄχι μόνο τὸν ἥλιο, ἀλλὰ καὶ τὸ φεγγάρι· ὄχι μόνο τὸ φεγγάρι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄστρα·

ἀλλὰ καὶ ἀστέρας· οὐκ ἀστέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀέρα· οὐκ ἀέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ νεφέλας· οὐ νεφέλας μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰθέρα· οὐκ αἰθέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ λίμνας καὶ πηγὰς καὶ ποταμοὺς καὶ ὄρη καὶ νάπας καὶ βουνοὺς καὶ λειμῶνας καὶ παραδείσους καὶ σπέρματα καὶ φυτά, βοτανῶν εἶδη ποικίλα καὶ διάφορα σχήματα καὶ διαφόρους ἐνεργείας καὶ διαφόρους φύσεις, ἃ πανταχοῦ τῶ κόσμῳ περιῶν ἴδοι τις ἂν καὶ τὸ σῶμα τῆς οἰκουμένης ἐπιτρέχων τῶ λογισμῶ, ἐρεῖ μετὰ τοῦ Προφήτου· «ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε. Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας».

Ὡστε, εἰ βούλει θέατρον ἰδεῖν, καταλιπὼν ἐκεῖνο τὸ σατανικόν, ἐλθὲ ἐπὶ τοῦτο τὸ πνευματικόν· εἰ βούλει λύρας ἀκοῦσαι, ἀφεις ἐκείνην τὴν μελωδίαν καὶ τὸ εὐτονον τῆς διανοίας συντείνας, ἐλθὲ ἐπὶ ταύτην τὴν διεγείρουσάν σου τὸ φρόνημα, νευροῦσάν σου τὴν διάνοιαν. Ὅρα φθόγγους διαφόρους καὶ νευρὰς ἐνηλλαγμένας, μίαν καὶ παναρμόνιον τῶ ἀριστοτέχνῃ Θεῷ πανταχόθεν ἀναπεμπούσας μελωδίαν. Ὡσεὶ γὰρ 15 τις φθόγγος τοῦ πνεύματος ἐκ διαφόρων φθόγγων συγκείμενος μίαν ἔχει μελωδίαν, τὴν εἰς τὸν ποιήσαντα δοξολογίαν· καὶ ἤχοῦσι μὲν καθ' ἑαυτὰς αἱ νευραὶ, ἤχοῦσι δὲ καὶ μετ' ἀλλήλων. Καὶ ἵνα μάθῃς πῶς καθ' ἑαυτὰς ἤχοῦσι, κροῦσον τῶ λογισμῶ τὴν νευρὰν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀκούσῃ μεγάλα ἤχουσης καὶ τῶ Θεῷ δόξαν ἀναπεμπούσης. Ὅπερ οὖν 20 καὶ ὁ Προφήτης συνιδὼν, ἔλεγεν· «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα». Ἀπὸ τῆς νευρᾶς ἐκείνης μετάβηθι ἐπὶ τὴν νευρὰν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, καὶ ὄψει καὶ τούτους τοὺς φθόγγους λύρας ἀπάσης καὶ κιθάρας ἡδίῳ φθεγγομένους· καὶ μάλιστα, ὅταν ἦ τις ὁ τὰς νευρὰς ταύτας ἀνακρούσασθαι ἐπι- 25 στάμενος.

Καὶ πῶς ἤχοῦσι; φησί. Στόμα οὐρανοῦ οὐ κινεῖ, οὔτε γλῶτταν, οὔδὲ ὑπερώαν, οὔδὲ ὀδόντας, οὔδὲ χεῖλη· πῶς οὖν ἡ φωνὴ πρόεισι; πῶς δὲ ἡ ἡμέρα φθέγγεται; Οὐδὲ γὰρ ταῦτα ὄργανα φωνητικά ἐστίν, ἀλλὰ δρόμος ἐστὶν ἡλίου καὶ σελήνης, ἡμέρα καὶ νύξ, καιροῦ πάροδος. 30 Ἴν' οὖν μή τις τῶν παχυτέρων ταῦτα ἀκούων θορυβῆται καὶ ταράττηται, ἄκουσον πῶς ὁ Προφήτης ἐπαγωνίζεται τῶ εἰρημένῳ. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ», καὶ ὅτι «ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ρῆμα, καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γινῶσιν», οὐκ ἔστιν μέχρι τούτου,

ὄχι μόνο τὰ ἄστρα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀέρα· ὄχι μόνο τὸν αἶρα, ἀλλὰ καὶ τὰ σύννεφα· ὄχι μόνο τὰ σύννεφα, ἀλλὰ καὶ τὸν αἰθέρα· ὄχι μόνο τὸν αἰθέρα, ἀλλὰ καὶ τὶς λίμνες καὶ τὶς πηγές καὶ τὰ ποτάμια καὶ τὰ ὄρη καὶ τὶς κοιλάδες καὶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ λιβάδια καὶ τοὺς κήπους καὶ τοὺς σπόρους καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ εἶδη τῶν χορταριῶν καὶ τὰ διάφορα σχήματα καὶ τὶς διάφορες ἐνέργειες καὶ τὶς διάφορες φύσεις, πράγματα ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ περιερχόμενος τὸν κόσμον· καὶ τὸ σῶμα, κάνοντας ἓνα γύρον στὴν οἰκουμένη μὲ τὸ λογισμό, θὰ πεῖ μαζί μὲ τὸν προφήτη· «πόσο θαυμαστὰ εἶναι τὰ ἔργα σου, Κύριε, τὰ δημιούργησες ὅλα μὲ σοφία»^{1α}.

Ὡστε, ἐὰν θέλεις νὰ δεῖς θέατρο, ἐγκαταλείποντας ἐκεῖνο τὸ σατανικό, ἔλα σ' αὐτὸ τὸ πνευματικό· ἐὰν θέλεις νὰ ἀκούσεις λύρες, ἄφησε ἐκεῖνη τὴ μελωδία καί, ἀφοῦ ἐντείνεις τὴν προσοχὴ τῆς διάνοιάς σου, ἔλα σ' αὐτὴν ποὺ σοῦ διεγείρει τὸ φρόνημα καὶ νευρώνει τὴ διάνοιά σου. Πρόσεχε φθόγγους διάφορους καὶ χορδὲς παραλλαγμένες ποὺ ἀναπέμπουν ἀπὸ παντοῦ μιὰ καὶ παναρμόνια μελωδία στὸν ἀριστοτέχνη Θεό. Γιατί, σὰν κάποιος φθόγγος τοῦ πνεύματος, ἂν καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ διάφορους φθόγγους, ἔχει μιὰ μελωδία, τὴ δοξολογία στὸ Δημιουργό, καὶ ἤχουν βέβαια οἱ χορδὲς χωριστά, ἀλλὰ ἤχουν καὶ ὅλες μαζί. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις πῶς ἤχουν χωριστά ἢ καθεμία, χτύπα μὲ τὸ λογισμό τὴ χορδὴ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ θὰ ἀκούσεις νὰ ἤχεῖ δυνατὰ καὶ νὰ ἀναπέμπει δόξα στὸ Θεό, πρᾶγμα ποὺ κατανοώντας το καὶ ὁ προφήτης, ἔλεγε· «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ στερέωμα ἐξαγγέλλει τὸ ἔργο τῶν χειρῶν του»². Ἀπὸ τὴ χορδὴ αὐτὴ μεταπήγαινε στὴ χορδὴ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νύχτας, καὶ θὰ δεῖς καὶ τοὺς φθόγγους αὐτοὺς ποὺ ἤχουν πρὸ γλυκὰ ἀπὸ κάθε λύρα καὶ κιθάρα· καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὸς εἶναι κάποιος ποὺ γνωρίζει καλὰ πῶς νὰ χτυπήσει τὶς χορδὲς αὐτές.

Καὶ πῶς, λέει, ἤχουν; ὁ οὐρανὸς δὲν κινεῖ στόμα, οὔτε γλῶσσα, οὔτε οὐρανίσκο, οὔτε δόντια, οὔτε χεῖλη· πῶς λοιπὸν προκαλεῖται ἡ φωνή; Καὶ πῶς ὀμιλεῖ ἡ ἡμέρα; Γιατί οὔτε αὐτὰ εἶναι φωνητικὰ ὄργανα, ἀλλὰ εἶναι πορεία τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ φεγγαριοῦ, ἡμέρα καὶ νύχτα, πορεία τοῦ χρόνου. Γιὰ νὰ μὴ τὰ ἀκούσει αὐτὰ λοιπὸν κάποιος μὲ παχειὰ διάνοια καὶ θορυβηθεῖ καὶ ταραχθεῖ, ἄκουσε πῶς ἀπαντᾷ στὰ παραπάνω ὁ προφήτης. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ» καὶ ὅτι «ἢ μιὰ ἡμέρα διακηρύσσει στὴν ἐπόμενη ἡμέρα λόγον καὶ ἢ μιὰ νύχτα μεταδίδει στὴν ἄλλη νύχτα τὴ γνώση τοῦ

ἀλλ' ἐπήγαγεν· «οὐκ εἰσι λαλιαί, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ
 φωναὶ αὐτῶν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ μόνον φωνὴν ἔχουσιν
 ἡμέρα καὶ νύξ καὶ οὐρανός, ἀλλὰ καὶ τοιαύτην φωνήν, ἢ τῆς ἀνθρωπί-
 νης ἐστὶν εὐσημοτέρα καὶ σαφεστέρα καὶ εὐτονωτέρα. Πῶς καὶ τίνι
 5 τρόπῳ; Ἐκούσον τῆς ῥήσεως αὐτῆς. «Οὐκ εἰσι λαλιαί, οὐδὲ λόγοι, ὧν
 οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν». Τί ποτ' οὖν τοῦτο ἐστίν; Ἐγκώμιον
 τῆς φωνῆς, ἔπαινος τῆς ἡχῆς. Ἡ μὲν γὰρ ἐμὴ φωνὴ τῶ ἐμῶ ὁμοφώνῳ
 γνώριμος, ἑτερογλώσσῳ δὲ οὐκέτι. Οἶόν τι λέγω· Ἑλλάδι διαλεγομένῳ
 μοι γλώττῃ, ἂν τοίνυν τὴν φωνὴν εἶδῃ τις, ἐκεῖνος ἀκούσεται μου, ὁ δὲ
 10 Σκύθης καὶ ὁ Θραῦξ καὶ ὁ Μαῦρος καὶ ὁ Ἰνδὸς οὐκέτι· ἢ γὰρ διαφορὰ
 τῆς γλώττης οὐκ ἀφήσιν εὐσημιον αὐτῶ γενέσθαι τὴν ἐμὴν διάλεξιν.
 β'. Πάλιν ἐγὼ τοῦ Σκύθου καὶ τοῦ Θρακὸς διαλεγομένου οὐ δυνήσο-
 μαι ἀκούειν, οὐδὲ ἕτερος τῆς ἑτέρου γλώττης· ἐπὶ δὲ τοῦ οὐρανοῦ καὶ
 νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας οὐκ ἔστι τοῦτο, ἀλλὰ τοιαύτη αὐτῶν ἐστὶν ἡ
 15 φωνή, ὡς πάσῃ γλώττῃ, πᾶσῃ λαλιᾷ, παντὶ ἔθνει ἀκούεσθαι, καὶ εὐδη-
 λον εἶναι καὶ σαφῆ. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν
 Θεοῦ», καὶ «ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα», ἐπήγαγεν· «οὐκ εἰσι λα-
 λιαί, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν». Ὁ δὲ λέγει,
 τοιοῦτόν ἐστι· τοιαύτην ἔχουσι λαλιὰν καὶ τοιαύτην ἔχουσι φωνὴν ἢ
 20 ἡμέρα καὶ ἡ νύξ καὶ ὁ οὐρανός καὶ τὰ κτίσματα ἅπαντα, ὡς πάσαις ταῖς
 λαλιαῖς, τουτέστι, πάσαις ταῖς γλώτταις, πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἀκούεσθαι
 αὐτῶν τὴν φωνήν. Οὐ γὰρ ἐστὶ λαλιά, φησί, τουτέστιν, οὐκ ἔστιν ἔθνος,
 οὐκ ἔστι φωνή, ἔνθα μὴ ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλὰ καὶ ὁ Σκύ-
 θης καὶ ὁ Θραῦξ καὶ ὁ Μαῦρος καὶ ὁ Ἰνδὸς καὶ ὁ Σαυρομάτης καὶ πᾶσα
 25 λαλιά καὶ πᾶσα γλώττα καὶ πᾶν ἔθνος δυνήσεται ταύτης ὑπακούειν τῆς
 φωνῆς. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Τοῦτο λοιπὸν ἄκουε, ἵνα μάθῃς πῶς σι-
 γῶν ὁ οὐρανὸς φθέγγεται. Ὅταν γὰρ ἴδῃς αὐτοῦ τὸ κάλλος, τὸ μέγεθος,
 τὴν θέσιν, τὸ διαρκές, τὴν φαιδρότητα, καὶ ταῦτα πάντα συναγαγὼν
 παρὰ σαυτῶ, δοξάσης τὸν Δημιουργόν, εὐφημήσης τὸν ποιήσαντα, ὁ
 30 οὐρανὸς φωνὴν ἀφήκε, διὰ τῆς γλώττης ἀναπέμψας τῶ Θεῷ δόξαν.
 Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ εἰρημένον, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ».
 Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Τὸν θεατὴν τῶ κάλλει τῆς οἰκειᾶς φαιδρότητος
 εἰς θαῦμα παραπέμποντες τοῦ Δημιουργοῦ. Ὅταν γὰρ ἰδὼν τὸ τοιοῦτον

Θεοῦ»³, δὲ σταμάτησε στὸ σημεῖο αὐτό, ἀλλὰ πρόσθεσε· «τὰ λόγια αὐτὰ δὲν εἶναι λαλιές, οὔτε λόγοι ποὺ δὲν ἀκούονται οἱ φωνές τους»⁴. Αὐτὸ ποὺ θέλει νὰ πεῖ σημαίνει τὸ ἐξῆς· ὄχι μόνο ἔχουν φωνὴ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύχτα καὶ ὁ οὐρανός, ἀλλὰ καὶ τέτοια φωνὴ ποὺ εἶναι πιὸ εὐδιάκριτη καὶ σαφὴς καὶ δυνατὴ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη. Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; Ἦκουσε τὸ ρητὸ αὐτό· «δὲν εἶναι λαλιές, οὔτε λόγια, τῶν ὁποίων δὲν ἀκούονται οἱ φωνές τους». Τί εἶναι λοιπὸν αὐτό; Ἐγκώμιο τῆς φωνῆς, ἔπαινος τοῦ ἤχου. Γιατὶ ἡ δική μου φωνὴ εἶναι γνωστὴ στὸν ὁμόφωνό μου, ἐνῶ στὸν ἑτερόγλωσσο δὲν εἶναι. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μὲ αὐτὸ ποὺ λέω· μιλώντας στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐὰν κάποιος γνωρίζει τὴ γλῶσσα, ἐκεῖνος μὲ ἀκούει, ἐνῶ ὁ Σκύθης καὶ ὁ Θρακιώτης καὶ ὁ Μαῦρος καὶ ὁ Ἰνδὸς ὄχι, διότι ἡ διαφορὰ τῆς γλῶσσας δὲν τοῦ ἀφήνει νὰ διακρίνει τὴν ὁμιλία μου.

2. Καὶ ἐγὼ πάλι, ὅταν μιλάει ὁ Σκύθης καὶ ὁ Θρακιώτης δὲν μπορῶ νὰ τοὺς ἀκούσω, οὔτε ἄλλος τὴ γλῶσσα ἄλλου. Στὴν περίπτωση ὅμως τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς νύχτας καὶ τῆς ἡμέρας δὲ συμβαίνει αὐτό, ἀλλὰ εἶναι τέτοια ἡ φωνὴ τους, ὥστε νὰ ἀκούεται σὲ κάθε γλῶσσα, σὲ κάθε λαλιά, σὲ κάθε ἔθνος, καὶ νὰ εἶναι ὀλοφάνερη καὶ καθαρὴ. Γι' αὐτὸ λέγοντας, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ» καὶ «ἡ μιὰ ἡμέρα λέει στὴν ἐπόμενη ἡμέρα λόγο», πρόσθεσε· «δὲν εἶναι λαλιές, οὔτε λόγια τῶν ὁποίων δὲν ἀκούονται οἱ φωνές τους». Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἔχουν τέτοια ὁμιλία καὶ τέτοια φωνὴ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύχτα καὶ ὁ οὐρανός καὶ ὅλα τὰ δημιουργήματα, ὥστε νὰ ἀκούεται ἡ φωνὴ τους σὲ ὅλες τὶς λαλιές, δηλαδὴ σὲ ὅλες τὶς γλῶσσες, σὲ ὅλα τὰ ἔθνη. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει λαλιά, λέει, δηλαδὴ δὲν ὑπάρχει ἔθνος, δὲν ὑπάρχει φωνή, ὅπου νὰ μὴ ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλὰ καὶ ὁ Σκύθης καὶ ὁ Θρακιώτης καὶ ὁ Μαῦρος καὶ ὁ Ἰνδὸς καὶ ὁ Σαυρομάτης καὶ κάθε λαλιά καὶ κάθε γλῶσσα καὶ κάθε ἔθνος μπορεῖ νὰ τὴν ἀκούει αὐτὴ τὴ φωνή. Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; Ἦκου λοιπὸν αὐτό, γιὰ νὰ μάθεις πῶς ὁμιλεῖ ὁ οὐρανός σιγώντας, ὅταν δηλαδὴ δεῖς τὴν ὁμορφιά του, τὴν ἔκταση, τὴ θέση, τὴ διάρκεια, τὴν ἀκτινοβολία, καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ συγκεντρώσεις μέσα σου θὰ δοξάζεις τὸν Δημιουργὸ καὶ θὰ ἐπευφημήσεις αὐτὸν ποὺ τὰ κατασκεύασε, ἔτσι ὁ οὐρανός μίλησε, ἀναπέμποντας μὲ τὴ γλῶσσα του δόξα στὸ Θεό. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς σημαίνει ὅταν λέμε ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ». Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; Παρακινώντας τὸν θεατὴ στὸ θαυμασμὸ τοῦ Δημιουργοῦ μὲ τὴν ὁμορφιά τῆς ἀκτινοβολίας του. Διότι ὅταν, βλέποντας τὸ ἔργο αὐτό,

ἔργον, εἶπης, 'Δόξα σοι, ὁ Θεός, ἠλίκον σῶμα εἰργάσω, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τέθεικας', οἱ οὐρανοὶ τὴν δόξαν ταύτην ἀνήνεγκαν, τῇ σῇ γλώττῃ χρησάμενοι καὶ διὰ τῆς ὄψεως τὸ θαῦμα παραπέμποντες. Οὕτω σιγῶντες ἀναφέρουσι δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ ταύτης τῆς φωνῆς πάντες ἀκούου-
5 σιν.

'Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστιν ἀκοῆ ταῦτα μαθεῖν, ἀλλ' ὄψει καὶ θεωρίᾳ, ὄψις δὲ πᾶσι μία, εἰ καὶ ἡ γλῶττα διάφορος, καὶ Βάρβαρος καὶ Σκύθαι καὶ Θρᾶκες καὶ Μαῦροι καὶ Ἴνδοι ταύτης ἀκούουσι τῆς φωνῆς, τουτέστι, τὸ θαῦμα βλέποντες, τὸ κάλλος ἐκπληττόμενοι, τὴν φαιδρότητα, τὸ 10 μέγεθος, τὰ ἄλλα ἅπαντα τὰ πρὸς τὸν οὐρανόν, δόξαν ἀναφέρουσι τῷ Δημιουργῷ οἱ καλῶς φρονοῦντες. Τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἔστιν εἰπεῖν. "Ὡσπερ οὗτος τῷ κάλει, τῇ θέσει, τῷ μεγέθει, τῇ φαιδρότητι, τῷ διαρκεῖ τοῦ χρόνου, τῇ χρείᾳ, τῇ ἐνεργείᾳ, τοῖς ἄλλοις ἅπασιν εἰς θαῦμα παραπέμπων τὸν θεατὴν, ποιεῖ δόξαν ἀναφέρειν τῷ 15 Δημιουργῷ, οὕτω νῦξ καὶ ἡμέρα. "Ὅταν γὰρ ἴδῃς τὴν εὐταξίαν τῶν καιρῶν τούτων, καὶ πῶς τὸ οἰκείον ἀπαρτίσασα μέτρον ἡ ἡμέρα, οὐ φιλονεικεῖ τὴν νύκτα ἐξῶσαι τῶν οἰκείων ὄρων, οὐδὲ πλεονεξίαν τινὰ ἐπιδείκνυται, οὐδέ, ἐπειδὴ φαιδρότερα ἐστὶν αὐτῆς, τὸν ἅπαντα βιάζεται κατασχεῖν χρόνον, ἀλλ' ἀναχωρεῖ καὶ ἡ νῦξ τὸ αὐτὸ πάλιν, ἀπαρτίσασα 20 τὸν αὐτῆς δρόμον, παραχωρεῖ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ τοῦτο ἐπὶ τοσοῦτοις ἔτεσι γέγονε, καὶ οὐδεμία σύγχυσις, οὐδὲ ταραχή, καὶ οὔτε αὕτη ἐξώθησεν ἐκείνην, οὔτε ἐκείνη ἐπλεονέκτησε ταύτην, καίτοι ἡ μὲν φαιδρότερα, ἡ δὲ ζοφωδεστέρα, πάλιν τὴν εὐταξίαν θαυμάσας, οὐ δόξαν ἀναπέμψεις Θεῷ; Καὶ καθάπερ ἀδελφοὶ δύο οἰκείως πρὸς ἀλλήλας διακειόμενοι, 25 πατρῶον διανειμάμεναι κλῆρον ἐν σταθμοῖς καὶ ζυγοῖς, οὐδὲ τὸ τυχὸν ἕτερα τὴν ἕτεραν πλεονεκτεῖ, οὕτω δὴ καὶ νῦξ καὶ ἡμέρα τὸν χρόνον ἅπαντα διελόμεναι, τοσαύτην διατηροῦσιν ἰσότητα, οὐδὲ τὸ τυχὸν αὐτῆς μαθόντες.

'Ἀκουέτωσαν οἱ πλεονέκται καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἐξωθούμενοι τοῦ 30 κλήρου· αἰδέισθωσαν τῶν καιρῶν τὴν εὐταξίαν, νυκτὸς καὶ ἡμέρας τὴν ἰσηγορίαν, καὶ καταλυέτωσαν τὸ ἑαυτῶν νόσημα. Οὕτω τοίνυν «ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ρῆμα, καὶ νῦξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γινῶσιν», οὐ φωνὴν ἀφιεῖσαι, ἀλλὰ διὰ τῆς εὐταξίας καὶ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς ἰσότητος καὶ

πεῖς, Δόξα σέ σένα, Θεέ μου, τί μεγάλο σῶμα εἶναι αὐτό πού ἔκανες καί τὸ τοποθέτησες στὴ μέση, οἱ οὐρανοὶ ἀνέπεμψαν αὐτὴ τὴ δόξα, χρησιμοποιώντας τὴ δική σου γλῶσσα, καί προκαλώντας τὸ θαυμασμό μὲ τὴ θέα. Ἔτσι, ἐνῶ σιγοῦν, ἀναπέμπουν δόξα στὸ Θεό, καί αὐτὴ τὴ φωνὴ τὴν ἀκοῦνε ὅλοι.

Ἐπειδὴ ὁμως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ μάθει κανεὶς αὐτὰ μὲ τὴν ἀκοή, παρὰ μὲ τὴν θέα καί τὴν παρατήρηση, ἡ θέα ὁμως σὲ ὅλους εἶναι ἴδια, ἂν καὶ ἡ γλῶσσα εἶναι διαφορετικὴ, ἀκοῦνε τὴ φωνὴ αὐτὴ καί ὁ Βάρβαρος καί οἱ Σκύθες καί οἱ Θρακιῶτες καί οἱ Μαῦροι καί οἱ Ἰνδοί, δηλαδή βλέποντας τὸ θαῦμα, ἐκπληττόμενοι ἀπὸ τὴν ὁμορφιά, τὴν ἀκτινοβολία, τὴν ἔκταση καί ὅλα τὰ ἄλλα πού σχετίζονται μὲ τὸν οὐρανό, ἀναπέμπουν δόξα στὸ Δημιουργὸ αὐτοὶ πού φρονοῦν σωστά. Τὸ ἴδιο μπορούμε νὰ ποῦμε καί γιὰ τὴν ἡμέρα καί τὴ νύχτα. Ὅπως αὐτὸς μὲ τὴν ὁμορφιά του, τὴ θέση, τὴν ἔκταση, τὴν ἀκτινοβολία, τὴ χρονικὴ διάρκεια, τὴ χρησιμότητα, τὴν ἐνέργεια καί μὲ ὅλα τὰ ἄλλα, παρακινώντας σὲ θαυμασμό τὸν θεατὴ, τὸν κάνει νὰ ἀναπέμπει δόξα στὸ Δημιουργό, ἔτσι καί ἡ νύχτα καί ἡ μέρα. Γιατί, ὅταν βλέπεις τὴν τάξη τῶν χρονικῶν αὐτῶν διαστημάτων καί ὅτι, ἔχοντας ὀρισμένο μὲ ἀκρίβεια τὸ δικό της μέτρο ἡ ἡμέρα, δὲ φιλονικεῖ νὰ βγάλει τὴ νύχτα ἀπὸ τὰ δικά της ὄρια, οὔτε δείχνει καμμιά πλεονεξία, οὔτε, ἐπειδὴ εἶναι πιὸ χαριτωμένη ἀπὸ ἐκείνη, πιέζει νὰ καταλάβει ὅλο τὸν χρόνο, ἀλλὰ ὑποχωρεῖ· καί ἡ νύχτα τὸ ἴδιο ἐπίσης, ἔχοντας ὀρισμένο μὲ ἀκρίβεια τὸν δικό της δρόμο, ὑποχωρεῖ στὴν ἡμέρα, καί αὐτὸ γίνεται ἐπὶ τόσα χρόνια καί καμμιά σύγχυση οὔτε ἀνωμαλία δημιουργήθηκε, καί οὔτε αὐτὴ ἐξώθησε ἐκείνην, οὔτε ἐκείνη ὑπερίσχυσε εἰς βάρος αὐτῆς, ἂν καί ἡ μιά εἶναι πιὸ χαρούμενη καί ἡ ἄλλη πιὸ σκοτεινὴ· ἀφοῦ θαυμάσεις καί πάλι τὴν τάξη δὲ θὰ ἀναπέμψεις δόξα στὸ Θεό; Καί ὅπως δυὸ ἀδελφές πού φέρονται φιλικὰ μεταξύ τους, ἀφοῦ μοίρασαν τὴν πατρικὴ κληρονομιά τους μὲ ζυγαριὲς καί ζύγια, δὲν ὑπερτερεῖ οὔτε στὸ ἐλάχιστο ἡ μιά ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἔτσι καί ἡ νύχτα καί ἡ ἡμέρα, ἀφοῦ μοίρασαν ὅλο τὸ χρόνο, διατηροῦν τόση ἰσότητα, χωρὶς νὰ ὑπερτερεῖ ἡ μιά ἀπὸ τὴν ἄλλη οὔτε στὸ ἐλάχιστο, ὅπως γνωρίζετε ἀπὸ τὴν ἴδια σας τὴν πείρα.

Ἄς τὸ ἀκούσουν οἱ πλεονέκτες καί ἐκεῖνοι πού ἀπομακρύνουν τοὺς ἀδελφοὺς ἀπὸ τὴν κληρονομιά· ἄς σεβαστοῦν τὴν τάξη τῶν χρόνων, τὴν ἰσότητα τῆς νύχτας καί τῆς ἡμέρας, καί ἄς καταργήσουν τὴν ἀρρώστια τους. Ἔτσι λοιπὸν «ἡ μιά ἡμέρα μιλάει στὴν ἄλλη ἡμέρα καί ἡ μιά νύχτα μεταδίδει στὴν ἄλλη νύχτα γνώση», χωρὶς νὰ βγάζουν

τῶν ἀπαρεμποδίστων μέτρων, σάλπιγγος λαμπρότερον τὸν Δημιουργὸν ἀνακηρύττουσαι, οὐκ ἐν μιᾷ τῆς οἰκουμένης γωνίᾳ, ἀλλ' ὅσην ὁ ἥλιος ἐφορᾷ γῆν. Αὗται γὰρ αἱ φωναὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης φέρονται, ἐπειδὴ πανταχοῦ νῦξ καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν ἐκτείνουσι καὶ ἐν 5 γῆ καὶ ἐν θαλάττῃ. Διὰ τοῦτο ὁ Προφήτης οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ 'φθέγγονται' δόξαν Θεοῦ», ἀλλά, «διηγοῦνται», τουτέστι, καὶ ἐτέρους παιδεύουσι, καὶ μαθητὰς ἔχουσι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ διδασκαλεῖον μέγιστον εἰς τὸ μέσον εἰσὶ προβαλλόμενοι, ἀντὶ βιβλίων καὶ γραμμάτων, τῆς οἰκείας φύσεως τὸ κάλλος καὶ ἰδιώταις καὶ σοφοῖς καὶ 10 πᾶσι παρέχοντες ἐπιέναι, καθάπερ ἐν βιβλίῳ τὴν ἐγκειμένην αὐτοῖς περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας καὶ δυνάμεως διδασκαλίαν. Οὕτω καὶ ἄνθρωποι οὐχὶ φθεγγόμενοι, ἀλλὰ καὶ σιγῶντες δι' ἐτέρων δοξάζουσι τὸν Θεόν· διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν καὶ δοξάσωσι τὸν 15 Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ὡσπερ οὖν τις ὀρῶν βίον λάμποντα, καὶ σιγῶντος τοῦ βιοῦντος, δόξαν ἀναφέρει τῷ Θεῷ, οὕτω δὴ καὶ τὸ κάλλος ὀρῶν τοῦ οὐρανοῦ, δοξάζει τὸν ποιήσαντα.

Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ», διὰ τῶν θεατῶν· «ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεῦγεται ρῆμα, καὶ νῦξ νυκτὶ ἀναγγέλλει 20 γινῶσιν». «Γινῶσιν»· ποίαν; Τὴν περὶ τοῦ ποιήσαντος. Ὡσπερ γὰρ ἡ ἡμέρα εἰς ἐργασίαν ἐξάγει τὸν ἄνθρωπον, οὕτως ἡ νῦξ διαδεχομένη, ἀπὸ τῶν μυρίων ἀναπαύει μόχθων, καὶ τῶν φροντίδων ἀφήσει, καὶ κάμνουσαν τὴν κόρην κοιμίζουσα, καὶ τὰ βλέφρα καταστέλλουσα, ἀκμαζούσῃ τῇ δυνάμει παρασκευάζει τὴν ἀκτῖνα δέχεσθαι πάλιν. Ὡστε καὶ 25 ταύτης οὐκ ὀλίγον τὸ χρήσιμον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα πολὺ. Εἰ γὰρ μὴ διανέπαιε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν μυρίων μόχθων ὑποδεχομένη, οὐδὲν ὄφελος ἦν τῆς ἡμέρας εἰς ἐργασίαν αὐτὸν εἰσαγαγούσης· τῆς γὰρ φύσεως ἀπογορευούσης τῷ διηνεκεῖ πόνω, διεφθάρῃ ἂν καὶ ἀπώλετο τὸ ζῶον καὶ οὐδὲν αὐτῷ πλέον ἐκ τῆς ἀκτῖνος ἐγένετο. Ἡ τοίνυν ποιούσα 30 τὴν ἡμέραν χρήσιμον τῷ ἀνθρώπῳ, αὕτη μάλιστα ἐστὶν ἡ διὰ τῆς οἰκείας διακονίας τὸν ἀπολαύοντα τῆς χορείας αὐτῆς πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ

5. Ματθ. 5,16.

6. Ψαλμ. 18,2.

φωνή, αλλά με την εὐταξία τους και τὸν ρυθμὸ και τὴν ἰσότητα και τὰ ἀνεμπόδιστα μέτρα τους, διακηρύττοντας πιὸ δυνατὰ και ἀπὸ σάλπιγγα τὸν Δημιουργό, και ὄχι σὲ κάποια γωνιὰ τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ σὲ ὅλη τὴ γῆ πού βλέπει ὁ ἥλιος. Γιατὶ αὐτὲς οἱ φωνὲς μεταδίδονται παντοῦ σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἐπειδὴ παντοῦ ὑπάρχει ὁ οὐρανὸς και παντοῦ ἡ ἡμέρα και παντοῦ ἡ νύχτα, και ἐπεκτείνουν τὴ διδασκαλία τους και στὴν ξηρὰ και στὴ θάλασσα. Γι' αὐτὸ ὁ προφήτης δὲν εἶπε ἀπλῶς ὅτι 'οἱ οὐρανοὶ μιλοῦν τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ', ἀλλὰ «διηγούνται», δηλαδὴ διδάσκουν και ἄλλους και ἔχουν μαθητὲς τους τὸ ἀνθρώπινο γένος, προβάλλοντας στὴ μέση ἓνα πολὺ μεγάλο διδασκαλεῖο, και ἀντὶ γιὰ βιβλία και γράμματα σὲ ἀπλοϊκοὺς και σοφοὺς και σ' ὅλους προσφέροντας τὴν ὁμορφιά τους, γιὰ νὰ προσεγγίσουν σὰν σὲ βιβλίο τὴ διδασκαλία πού ὑπάρχει μέσα σ' αὐτοὺς γιὰ τὴ σοφία και δύναμη τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι και οἱ ἄνθρωποι, χωρὶς νὰ μιλοῦν, ἀλλὰ και ὅταν σιωποῦν δοξάζουν τὸ Θεὸ μέσω ἄλλων. Γι' αὐτὸ και ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «ἄς λάμπει τὸ φῶς σας μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ βλέπουν τὰ καλὰ ἔργα σας και νὰ δοξάζουν τὸν Πατέρα σας τὸν οὐράνιο»⁵. Ὅπως λοιπὸν κάποιος βλέποντας ἓνα βίο νὰ ἀκτινοβολεῖ, και ὅταν ἀκόμα σιωπᾷ αὐτὸς πού ἐμφανίζει τὸν ὑποδειγματικὸ βίο, ἀναπέμπει δόξα στὸ Θεό, ἔτσι βλέποντας και τὴν ὁμορφιά τοῦ οὐρανοῦ δοξάζει αὐτὸν πού τὸν δημιούργησε.

Γι' αὐτὸ ἔλεγε· «οἱ οὐρανοὶ διηγούνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ» μέσω τῶν θεατῶν· «ἡ μία ἡμέρα διακηρύσσει στὴν ἄλλη ἡμέρα λόγος, και ἡ μία νύχτα μεταδίδει στὴν ἄλλη νύχτα γνώση»⁶. Ποιὰ γνώση; Τοῦ Δημιουργοῦ. Γιατί, ὅπως ἡ ἡμέρα βγάζει τὸν ἄνθρωπο ἔξω γιὰ ἐργασία, ἔτσι και ἡ νύχτα πού τὴν διαδέχεται, και τὸν ξεκουράζει ἀπὸ τοὺς μύριους κόπους και τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὶς φροντίδες και ἀποκοιμίζει τὶς κόρες τῶν ματιῶν του και καταπραΰνει τὰ βλέφαρα, και τὸν κάνει νὰ δεχθεῖ πάλι τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου με ἀνανεωμένες δυνάμεις. Ὡστε και αὐτῆς ἡ χρησιμότητα δὲν εἶναι μικρὴ, ἀλλὰ και πάρα πολὺ μεγάλῃ. Γιατί, ἂν δὲν ὑποδεχόταν τὸν ἄνθρωπο και δὲν τὸν ξεκούραζε ἀπὸ τοὺς μύριους κόπους, δὲν θὰ ὑπῆρχε κανένα ὄφελος, ὅταν ἡ ἡμέρα θὰ τὸν ἔβγαζε στὴ δουλειά· γιατί, ἐπειδὴ ἡ φύση ἀπαγορεύει τὸν συνεχῆ κόπο, θὰ ἐξοντωνόταν και θὰ χανόταν ἡ ζωτικότητά του, και δὲ θὰ γινόταν τίποτα περισσότερο σ' αὐτὸν με τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου. Ἐπομένως ἐκείνη πού κάνει τὴν ἡμέρα χρήσιμη στὸν ἄνθρωπο, εἶναι κυρίως αὐτή, ἡ ὁποία με τὴ δική της ὑπηρεσία ἐκείνον πού ἀπολαμ-

γνώσιν χειραγωγούσα. Ὅταν γὰρ ἐννοήσῃ τις, πόσον μὲν τὸ χρήσιμον τῆς ἡμέρας, πόσον δὲ τὸ τῆς νυκτός, καὶ πῶς αὕτη διαδέχεται ἐκείνην, καὶ ἐναλλάξ, ὥσπερ ἓν τινι χορῶ, τὸ γένος ἡμῶν ἀμοιβαδὸν διαδεχόμενοι διατηροῦσι, κἂν ἀπάντων ἀνθρώπων νωθέστερος ᾖ, δυνήσεται τὸν
5 οἰκεῖον λογισμὸν ἀνακινῶν εἰδέναι τοῦ ἀριστοτέχνου Θεοῦ τὴν σοφίαν, ἣν διὰ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός ἐπεδειξάτο, ἐκείνην μὲν εἰς ἐργασίαν, ταύτην δὲ εἰς ἀνεσίαν τῶν πόνων ἀποκληρώσας ἡμῖν.

γ'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν προοιμίων ἅπαντα εἶπεῖν ἐξέβημεν· ἐπειδὴ δὲ τῶν σήμερον ἡμῖν ἀναγνωσθέντων τινὰ πολλοὺς τῶν οὐ προσε-
10 χόντων ἴσως ἐθορύβησε καὶ τῶν ἀπείρως Γραφὰς ἐχόντων, φέρε δὴ, πολλῇ τῇ ρύμῃ πρὸς ταῦτα χωρήσωμεν. Ἀνεγνώσθη μὲν γὰρ καὶ ἡ αἰμορροῦσα, ἡ τῇ ἀφῆ τὰς πηγὰς τῶν αἱμάτων στήσασα καὶ τῇ τῆς πίστεως δυνάμει τοσοῦτον συλῆσασα θησαυρόν· καὶ γὰρ ἦν κλοπὴ τὸ γινόμενον· ἀλλὰ καὶ κλοπὴ εὐδοκιμοῦσα, καὶ ἡ συλῆσασα μετὰ τὸν ἐλεγ-
15 χον ἐπαινουμένη. Αὐτὸς γὰρ ὁ συληθεὶς Ἰησοῦς ἀνακηρύττει τὸ γύναιον. Ἀνεγνώσθη καὶ τὰ στίγματα Παύλου, τὰ τραύματα, τὰ δεσμωτήρια, αἱ ἀπαγωγαί, τὰ νανάγια, τὰ δεσμά, αἱ ἀλύσεις, αἱ ἐπιβουλαὶ αἱ ποικίλαι καὶ διηνεκεῖς, οἱ θάνατοι οἱ καθημερινοί, ὁ λιμός, τὸ δίψος, ἡ γυνότης, ἡ ἐπισύστασις ἡ καθημέραν. Ἀλλὰ τί πάθος; Ἀνάγκη φυγεῖν
20 πολλῇ τῇ σφοδρότητι χρησάμενον, μὴ πάλιν ὁ Παῦλος κατασχών, ἀπαγάγῃ τοῦ προκειμένου. Καὶ γὰρ ἴστε, πολλάκις ἐτέρωθί με βαδίζοντα καὶ τετραμμένον ἀπαντήσας ἐν μέσῳ τῷ λόγῳ κατέσχε, καὶ οὕτως εἶλεν, ὡς ἐν αὐτῷ πείσαι καταλῦσαι τὸν λόγον. Ἴν' οὖν μὴ καὶ σήμερον τοῦτο πάθωμεν, καθάπερ χαλινὸν ἐκεῖσε φερομένῳ τῷ λόγῳ μετὰ
25 πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἐμβαλλόντες, οὕτως αὐτὸν ἐλκύσωμεν καὶ ἐπὶ τὴν προφητικὴν ἀγάγωμεν ρῆσιν.

Τίς οὖν ἐστὶν ἡ ρῆσις; «Ἐγὼ Κύριος», φησὶν, «ὁ ποιήσας φῶς καὶ σκότος, ὁ ποιῶν εἰρήνην καὶ κτιζὼν κακά». Ὅρατε ὡς οὐκ εἰκῆ οὐδὲ μάτην ἐπὶ τὸ χωρίον τοῦτο τὸν δρόμον ἐποίησάμεθα, ἀλλὰ, πάντα τὰ
30 ἄλλα παρατρέχοντες, ἐνταῦθα ἀπαντῆσαι ἐσπουδάζομεν. Καὶ γὰρ πολὺν τῷ μὴ προσέχοντι τὸν θόρυβον ἐμποιεῖ τὸ εἰρημένον. Διανάστητε τοίνυν καὶ συντεínaτε τὴν ἀκοὴν καί, πᾶσαν βιωτικὴν φροντίδα ἐκβα-

βάνει τὴ συγχορδία τῆς τὸν χειραγωγεῖ στὴ γνώση τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ὅταν κάποιος κατανοῆσει πόσο χρήσιμη εἶναι ἡ ἡμέρα, ἀλλὰ καὶ πόσο ἡ νύχτα, καὶ πῶς αὐτὴ διαδέχεται ἐκείνην, καὶ ἀντίστροφα, σὰν σὲ κάποιο χορὸ, καὶ διατηροῦν τὸ γένος μας διαδεχόμενες ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, ἀκόμα κι ἂν αὐτὸς εἶναι ὁ πιὸ νωθρός, θὰ μπορέσει, ἀνακινώντας τὸ λογισμό του, νὰ γνωρίσει τὴ σοφία τοῦ ἀριστοτέχνη Θεοῦ, τὴν ὁποία ἔδειξε μὲ τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύχτα, κληροδοτώντας σὲ μᾶς τὴν πρώτη γιὰ νὰ ἐργαζόμαστε, καὶ τὴ δεύτερη γιὰ ἀνάπαυση ἀπὸ τοὺς κόπους.

3. Ἄλλὰ γιὰ νὰ σᾶς τὰ πῶ ὅλα αὐτὰ παρεξέκλινα ἀπὸ τὸ προοίμιον· ἐπειδὴ ὅμως μερικὰ ἀπὸ τὰ σημερινὰ ἀναγνώσματα ἴσως πολλοὺς ἀπὸ αὐτοὺς, ποὺ δὲν προσέχουν καὶ ἔχουν ἄγνοια τῶν Γραφῶν, νὰ τοὺς θορήβησαν, ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς προχωρήσουμε μὲ πολλὴ ὄρμη σ' αὐτά. Γιατί διαβάστηκε καὶ ἡ αἰμορροῦσα, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἀφή σταμάτησε τὶς πηγὲς τῶν αἱμάτων καὶ μὲ τὴ δύναμη τῆς πίστεως ἔκλεψε τόσο μεγάλο θησαυρὸ· γιὰ τὴν πραγματικὰ ἦταν κλοπὴ αὐτὸ ποὺ ἔγινε· ἀλλὰ κλοπὴ ποὺ εἶχε ἐπιτυχία καὶ αὐτὴ ποὺ ἔκλεψε, ἀφου πρῶτα ἐλέγχθηκε, ἔπειτα ἐπαινέθηκε. Γιατί ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ποὺ συλήθηκε διαφήμισε τὴ γυναίκα. Ἄναγνώστηκαν ἐπίσης καὶ τὰ σημάδια τοῦ Παύλου, τὰ τραύματα, οἱ φυλακίσεις, οἱ ἀπαγωγές, τὰ ναυάγια, τὰ δεσμά, οἱ ἀλυσίδες, οἱ διάφορες καὶ συνεχεῖς μηχανορραφίες, οἱ καθημερινοὶ κίνδυνοι θανάτου, ἡ πείνα, ἡ δίψα, ἡ γυμνότητα, ἡ καθημερινὴ φροντίδα. Ἄλλὰ τί πάω νὰ πάθω; Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποφύγω τὴ χρῆση πολλῆς ὀρμητικότητας, μήπως μὲ πιάσει πάλι ὁ Παῦλος καὶ μὲ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ θέμα μου. Γιατί γνωρίζετε πολλὰς φορές, ὅτι, ἐνῶ βιάδιζα ἀλλοῦ καὶ ἤμουν στραμμένος πρὸς τὰ ἐκεῖ, μὲ συνάντησε καὶ μὲ κατέλαβε στὴ μέση τοῦ λόγου καὶ τόσο πολὺ μὲ κυρίεψε, ὥστε νὰ μὲ πείσει νὰ τελειώσω τὸν λόγο μου μ' αὐτόν. Γιὰ νὰ μὴ πάθω λοιπὸν καὶ σήμερα τὸ ἴδιο, ἄς βάλουμε κάποιο χαλινὸ στὸν λόγο ποὺ πηγαινέει μὲ ὄρμη πρὸς τὰ ἐκεῖ, καὶ ἔτσι νὰ τὸν τραβήξουμε καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσουμε στὸ προφητικὸ ρητό.

Ποιὸ λοιπὸν εἶναι τὸ ρητό; «Ἐγὼ εἶμαι Κύριος», λέει, «ποὺ δημιούργησα τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι, ὁ ὁποῖος παρέχω εἰρήνη καὶ ἐπιτρέπω τὰ κακά»⁷. Προσέχετε ὅτι δὲν ἔστρεψα τὸ λόγο στὸ χωρίο αὐτὸ τυχαῖα οὔτε ἄσκοπα, ἀλλὰ, παραλείποντας ὅλα τὰ ἄλλα, βιάστηκα νὰ ἔρθουμε ἐδῶ. Γιατί σ' αὐτόν ποὺ δὲν προσέχει προκαλεῖ πολλὴ σύγχυση αὐτὸ ποὺ εἰπώθηκε. Σηκωθεῖτε λοιπὸν καὶ ἐντείνετε τὴν ἀκοή σας καί, ἀφήνοντας κάθε βιωτικὴ φροντίδα, προσέχετε σ' αὐτὰ ποὺ λέγο-

λόντες, προσέχετε τοῖς λεγομένοις. Καὶ γὰρ βούλομαι τοῦτον νῦν ὑμῖν τῆς ἐνταῦθα παρουσίας τὸν μισθὸν ἀποδοῦναι καί, τῶν πνευματικῶν ἐμπλήσας ἐδεσμάτων, οὕτως ἐκπέμψαι, ὥστε καὶ τοὺς ἀπολειφθέντας ἔργῳ μαθεῖν ἡλικίην ὑπέμειναν ζημίαν· εἰσονται δὲ εἰ, μετὰ ἀκριβείας 5 ὑποδεξάμενοι τὰ λεγόμενα, καὶ πρὸς ἐκείνους διαβιβάσαι δυνηθείητε. «Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός, ὁ ποιήσας φῶς καὶ σκότος, ὁ ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά». Συνεχῶς αὐτὸ περιστρέφω, ὥστε ἐντεθῆναι ὑμῶν τῆ διανοίᾳ, καὶ τότε τὴν λύσιν ἐπαγαγεῖν. Οὐδὲ γὰρ οὗτος μόνος τοῦτό φησιν, ἀλλὰ καὶ ἕτερος προφήτης συνωδᾷ ἀποφθεγγόμενος ἔλεγεν· «εἰ 10 ἔστι κακία ἐν πόλει, ἦν Κύριος οὐκ ἐποίησε;». Τί οὖν ἔστι τὸ εἰρημένον; Ἄπασι γὰρ δεῖ μίαν λύσιν ἐπαγαγεῖν. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ λύσις; Εἰ μάθοιμεν τῶν λέξεων τούτων τὴν δύναμιν. Ἄλλὰ προσέχετε μετὰ ἀκριβείας· οὐ γὰρ εἰκὴ οὐδὲ μάτην συνεχῶς τοῦτο ὑμῖν παραγγέλλομεν, ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὸ βάθος τῶν νοημάτων λοιπὸν χωροῦμεν. Τῶν πραγμάτων 15 τὰ μὲν ἔστι καλά, τὰ δὲ κακά, τὰ δὲ μέσα, ὧν ἔνια πολλοῖς μὲν εἶναι δοκεῖ κακά, οὐκ ἔστι δέ, ἀλλὰ λέγεται μόνον καὶ ὑποπτεύεται.

Ἄλλ' ἵνα σαφέστερον ὁ λέγω ποιήσω, φέρε καὶ ἐπὶ παραδειγματῶν τὸν λόγον γυμνάσωμεν. Ἡ πενία δοκεῖ μὲν πολλοῖς εἶναι κακόν, οὐκ ἔστι δέ, ἀλλ', εἴ τις νῆφει καὶ φιλοσοφεῖ, καὶ κακῶν ἀναιρετικόν. Ὁ 20 πλοῦτος πάλιν δοκεῖ μὲν πολλοῖς εἶναι καλόν, οὐκ ἔστι δὲ ἀπλῶς καλόν, εἰ μή τις εἰς δέον αὐτῷ χρώμενος εἴη. Εἰ γὰρ ἀπλῶς καλὸν ἦν ὁ πλοῦτος, ἔδει καὶ τοὺς ἔχοντας αὐτὸν εἶναι καλοῦς· εἰ δὲ οὐ πάντες οἱ πλουτοῦντες ἐνάρετοι, ἀλλ' οἱ καλῶς τῷ πλούτῳ κεχρημένοι, εὐδηλον ὅτι οὐχ ἀπλῶς αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὁ πλοῦτος καλόν, ἀλλ' ὕλη τίς ἐστὶν 25 ἀρετῆς, ἐν τῷ μέσῳ κειμένη. Σκόπει δέ. Εἰσὶν ἐν τῷ σώματι ποιότητες, ἅς οἱ ἔχοντες ἀπ' αὐτῶν καλοῦνται. Οἷόν τι λέγω· τὸ λευκὸν οὐκ ἔστι οὐσία, ἀλλὰ ποιότης καὶ συμβεβηκὸς ἐπιγινόμενον τῇ οὐσίᾳ· ἂν οὖν τινι προσγένηται τοῦτο, λευκὸν τὸν τοιοῦτον καλοῦμεν. Ἔστιν ἄρρωστία πάλιν καὶ αὐτῇ ποιότης τις οὕσα καὶ συμβεβηκός· κἂν τινι προσγένηται, 30 ἄρρωστον τὸν τοιοῦτον καλοῦμεν. Εἰ τοίνυν καὶ ὁ πλοῦτος ἦν ἀρετῆ, ἔδει τὸν ἔχοντα τὸν πλοῦτον ἐνάρετον εἶναι καὶ λέγεσθαι· εἰ δὲ οὐ πάν-

νται. Γιατί θέλω νὰ σᾶς δώσω τώρα ἐδῶ αὐτὸ τὸν μισθὸ γιὰ τὴν παρουσία σας, καὶ νὰ σᾶς στείλω ἀφοῦ πρῶτα σᾶς χορτάσω μὲ ἐδέσματα πνευματικά, ὥστε καὶ αὐτοὶ ποὺ ἀπουσιάζουν νὰ μάθουν ἔμπρακτα πόσο μεγάλη ζημιὰ ἔπαθαν. Καὶ θὰ τὴ μάθουν, ἐὰν δεχθεῖτε μὲ ἀκρίβεια ὅσα λέγονται, καὶ μπορέσετε νὰ τὰ μετεφέρετε καὶ σ' ἐκείνους. «Ἐγὼ ὁ Κύριος καὶ Θεός, ὁ ὁποῖος δημιούργησα τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι, ὁ ὁποῖος παρέχω εἰρήνη καὶ ἐπιτρέπω τὰ κακά». Στριφογυρίζω συνέχεια αὐτό, γιὰ νὰ μπεῖ μέσα στὸ νοῦ σας καὶ ἔπειτα νὰ δώσω τὴν ἐξήγηση. Ἄλλωστε αὐτὸ δὲν τὸ λέει μόνο αὐτός, ἀλλὰ καὶ ἄλλος προφήτης μιλώντας ἀνάλογα ἔλεγε· «ὕπάρχει κακία σὲ πόλη, τὴν ὁποία δὲν ἔκανε ὁ Κύριος»⁸. Τί σημαίνουν αὐτὰ τὰ λόγια; Γιατί πρέπει σὲ ὅλους νὰ δώσω μιὰ ἐξήγηση. Ποιά λοιπὸν εἶναι ἡ ἐξήγηση; Ἐὰν μάθουμε τὴ σημασία τῶν λέξεων. Ἄλλὰ προσέχετε μὲ ἀκρίβεια· γιατί δὲν σᾶς τὸ ὑποδεικνύω αὐτὸ συνεχῶς τυχαῖα καὶ ἄσκοπα, ἀλλὰ ἐπειδὴ προχωροῦμε στὸ βάθος τῶν νοημάτων. Ἄπὸ τὰ πράγματα ἄλλα εἶναι καλά, ἄλλα κακά, καὶ ἄλλα εἶναι ἐνδιάμεσα· ἀπὸ αὐτὰ μερικὰ σὲ πολλοὺς θεωροῦνται ὅτι εἶναι κακά, ἀλλὰ δὲν εἶναι, ἄλλα πάλι λέγονται μόνο καὶ θεωροῦνται ὑποπτα.

Ἄλλὰ γιὰ νὰ κάνω πιὸ σαφὲς αὐτὸ ποὺ λέω, ἐμπρὸς ἃς δοκιμάσουμε τὸν λόγο καὶ μὲ παραδείγματα. Ἡ φτώχεια φαίνεται βέβαια σὲ πολλοὺς ὅτι εἶναι κακό, ἀλλὰ δὲν εἶναι· ἐὰν μάλιστα κάποιος εἶναι προσεκτικὸς καὶ φιλοσοφεῖ, τὴν βρίσκει ὅτι καταστρέφει τὰ κακά. Ὁ πλοῦτος πάλι φαίνεται σὲ πολλοὺς ὅτι εἶναι καλό, ἀλλὰ δὲν εἶναι γενικὰ καλό, ἐὰν κανεῖς δὲν τὸν χρησιμοποιεῖ ὅπως πρέπει. Γιατί, ἐὰν ὁ πλοῦτος ἦταν καλὸς γενικὰ, ἔπρεπε καὶ αὐτοὶ ποὺ τὸν ἔχουν νὰ εἶναι καλοί, ἀφοῦ ὅμως δὲν εἶναι ὅλοι οἱ πλούσιοι ἐνάρετοι, παρὰ μόνοι ὅσοι κάνουν καλὴ χρῆση τοῦ πλούτου, εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ πλοῦτος δὲν εἶναι γενικὰ αὐτὸς καθεαυτὸν καλό, ἀλλὰ εἶναι κάποια ὕλη τῆς ἀρετῆς ποὺ βρίσκεται στὸ ἐνδιάμεσο. Πρόσεχε ὅμως. Ὑπάρχουν στὸ σῶμα ποιότητες, καὶ ὅσοι τις ἔχουν ὀνομάζονται ἀπὸ αὐτές. Ἐννοῶς τὸ ἐξῆς μὲ αὐτὸ ποὺ λέγω· τὸ ἄσπρο δὲν εἶναι οὐσία, ἀλλὰ ποιότητα καὶ παρεπόμενο ποὺ προστίθεται στὴ οὐσία· ἐὰν λοιπὸν προστεθεῖ αὐτὸ σὲ κάποιον, αὐτὸν τὸν ὀνομάζουμε ἄσπρον. Καὶ ἡ ἀρρώστια ἐπίσης εἶναι μιὰ ποιότητα καὶ συμβεβηκός· καὶ ἂν προστεθεῖ σὲ κάποιον, αὐτὸν τὸν ὀνομάζουμε ἄρρωστο. Ἐὰν λοιπὸν καὶ ὁ πλοῦτος ἦταν ἀρετὴ, ἔπρεπε αὐτὸς ποὺ ἔχει τὸν πλοῦτο νὰ εἶναι καὶ νὰ λέγεται ἐνάρετος· ἀφοῦ ὅμως ὁ πλοῦσιος δὲν εἶναι ὅπωςδήποτε ἐνάρετος, οὔτε ἀρετὴ, οὔτε

τως ὁ πλούσιος ἐνάρετος, οὐκ ἀρετὴ, οὐδὲ καλὸν ὁ πλοῦτος ἀπλῶς, ἀλλὰ παρὰ τὴν γνώμην τοῦ χρωμένου τοῦτο γίνεται. Πάλιν ἡ πενία εἰ κακὸν ἦν, ἔδει τοὺς ἐν πενίᾳ ἅπαντας εἶναι κακοῦς· εἰ δὲ πολλοὶ τῶν ἐν πενίᾳ ὄντων τῶν οὐρανῶν ἐπελάβοντο, οὐκ ἄρα ἡ πενία κακόν.

5 δ'. Τί οὖν, ὅτι πολλοὶ βλασφημοῦσι διὰ τὴν πενίαν; φησίν. Οὐ διὰ τὴν πενίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκειάν ἀφροσύνην τε καὶ μικροψυχίαν τοῦτο ποιοῦσι. Καὶ τούτων ἀπόδειξις ὁ μακάριος Ἰώβ, ὃς ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ ὦν καὶ πρὸς αὐτὸ τῆς πενίας κατενεχθεὶς τὸ βάραθρον, οὐ μόνον οὐκ ἐβλασφήμησεν, ἀλλ' εὐλογῶν τὸν Θεὸν διετέλει, λέγων· «ὁ Κύριος ἔδωκεν, 10 ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας». Ἄλλὰ καὶ διὰ τὸν πλοῦτον πολλοὶ, φησίν, ἀρπάζουσι καὶ πλεονεκτοῦσιν. Ἄλλ' οὐ διὰ τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκειάν ἀφροσύνην· καὶ τούτου μάρτυς πάλιν ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος οὗτος, ὃς ἐν τοσοῦτῳ πλούτῳ οὐ μόνον οὐχ ἤρπασε τὰ ἐτέρων, 15 ἀλλὰ καὶ τὰ οἰκεῖα ἐδίδου καὶ λιμένα τοῖς ξένοις κατεσκευάζεν, οὕτω λέγων· «ἡ οἰκία μου παντὶ ξένῳ ἐλθόντι ἠνέωκτο». Καὶ ὁ Ἀβραὰμ πλοῦτον τοσοῦτον ἔχων, τοῖς παριοῦσι πάντα ἔδαπάνη· καὶ οὔτε τοῦτον, οὔτε ἐκεῖνον πλεονέκτην ὁ πλοῦτος ἐποίησεν, ὥσπερ οὐδὲ βλάσφημον οὔτε ἐκεῖνον, οὔτε τὸν Λάζαρον ἢ πενία· ἀλλ' οὕτω διέλαμψαν 20 ἑκάτεροι, μηδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐποροῦντες τροφῆς, ὡς τὸν μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ δέξασθαι τὴν μαρτυρίαν, τοῦ τὰ ἀπόρρητα σαφῶς εἰδότος, τὸν δὲ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων προηγουμένων οὕτως ἐντεῦθεν ἀπενεχθῆναι καὶ ὁμόσκηνον τῷ πατριάρχῃ γενέσθαι καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύειν, ὧν ἐκεῖνος.

25 Ἄρα τῶν μέσων ταῦτά ἐστι, πενία καὶ πλοῦτος, ὑγίεια καὶ νόσος, καὶ ζωὴ καὶ θάνατος, δόξα καὶ τιμὴ, δουλεία καὶ ἐλευθερία, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οὐ γὰρ δεῖ πάντα ἐπιέναι, ὥστε μὴ μηκύνειν τὸν λόγον, ἀλλὰ ἐν τούτοις παρέχοντα ὑμῖν ἀφορμὰς, ἐπὶ τὰ κατεπείγοντα βαδίζειν. «Δίδου» γάρ, φησί, «σοφῶ ἀφορμῆν, καὶ σοφώτερος ἔσται». Ἄρα τῶν μέ- 30 σων ταῦτά ἐστι πάντα, ὡς τούτοις καὶ εἰς καλὸν καὶ εἰς κακὸν οἱ χρωόμενοι δύναιτ' ἄν. Ὅτι γὰρ τῶν μέσων ἐστὶ ταῦτα, ὧν ὁ πλοῦτος, ἔδειξεν ὁ Ἀβραὰμ, εἰς δέον αὐτῷ χρησάμενος. Ἐδειξε δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου ὁ πλούσιος, ἐπὶ ἀπωλείᾳ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τὰ ὄντα δαπα-

9. Ἰώβ 1,21. 10. Ἰώβ 31,32.

11. Παρμ. 9,9.

καλό είναι ο πλούτος γενικά, αλλά αυτό γίνεται από την πρόθεση εκείνου που τον χρησιμοποιεί. Και η φτώχεια επίσης, εάν ήταν κακό, έπρεπε όλοι οι φτωχοί να είναι κακοί· αφού όμως πολλοί φτωχοί κατέλαβαν τους ουρανούς, άρα η φτώχεια δεν είναι κακό.

4. Γιατί τότε, λέει, πολλοί βλασημούν εξαιτίας της φτώχειας; Τό κάνουν αυτό όχι εξαιτίας της φτώχειας, αλλά εξαιτίας της άφροσύνης και μικροψυχίας τους. Και απόδειξη αυτών που λέω είναι ο μακάριος Ίώβ, ο οποίος, αν και βρισκόταν σε έσχατη φτώχεια και είχε φτάσει στο ίδιο τό βάραθρο της φτώχειας, όχι μόνο δε βλασημήσε, αλλά εξακολουθούσε να εύλογει τό Θεό, λέγοντας: «Ο Κύριος μου τά έδω-σε, ο Κύριος μου τά πήρε· έγινε όπως έκρινε καλό ο Κύριος· ως είναι τό όνομα του Κυρίου εύλογημένο στους αιώνες»⁹. Άλλά και εξαιτίας του πλούτου, λέει, πολλοί άρπάζουν και δείχνουν πλεονεξία. Δεν τό κάνουν όμως εξαιτίας του πλούτου, αλλά εξαιτίας της άφροσύνης τους· και αυτού μάρτυρας πάλι είναι ο ίδιος άνθρωπος, που, ενώ βρισκόταν σε τόσο πλούτο, όχι μόνο δεν άρπαξε τά πράγματα των άλλων, αλλά έδινε και τά δικά του, και κατασκεύαζε λιμάνι για τους ξένους, λέγοντας αυτά: «τό σπίτι μου ήταν ανοιχτό σε κάθε ξένο που έρχόταν»¹⁰. Και ο Άβραάμ, που είχε τόσο πλούτο, διέθετε στους περαστικούς τά πάντα· και ούτε αυτόν ούτε εκείνον ο πλούτος τον έκανε πλεονέκτη, όπως δεν έκανε βλάσημο ή φτώχεια ούτε εκείνον, ούτε τον Λάζαρο, αλλά τόσο πολύ διέπρεψαν και οι δύο, αν και δεν είχαν ούτε την αναγκαία τροφή, ώστε ο ένας να δεχθει από τό Θεό την έπιβεβαίωση, ο οποίος γνωρίζει καλά όλα τά άπόρρητα, ενώ ο άλλος έφυγε από έδω με τη συνοδεία άγγέλων και έγινε συγκάτοικος του πατριάρχη και απολαμβάνει τά άγαθά που απολαμβάνει και εκείνος.

Άρα αυτά ανήκουν στα ενδιάμεσα, ή φτώχεια και ο πλούτος, ή ύγεία και ή άρρώστια, ή ζωή και ο θάνατος, ή δόξα και ή τιμή, ή δουλεία και ή έλευθερία, και όσα άλλα είναι τέτοια· γιατί δε χρειάζεται να τά άπαριθμήσω όλα, για να μη μακρύνω τον λόγο, αλλά με αυτά σας δίνω άφορμές και προχωρώ στα πολύ επείγοντα. Γιατί λέει, «δίνε στο σοφό άφορμή και θα γίνει σοφότερος»¹¹. Άρα αυτά όλα ανήκουν στα μέσα, ώστε να μπορούν να τά χρησιμοποιούν και για καλό και για κακό, όσοι τά χρησιμοποιούν. Και ότι αυτά ανήκουν στα μέσα, μεταξύ των οποίων είναι και ο πλούτος, τό έδειξε ο Άβραάμ, ο οποίος τον χρησιμοποίησε όπως έπρεπε. Τό έδειξε όμως και ο πλούσιος στην περίπτωση του Λαζάρου, ο οποίος σπατάλησε τά υπάρχοντά του για την

νήσας. Ούτε οὖν καλὸν ἀπλῶς ὁ πλοῦτος, οὔτε κακόν. Εἰ καλὸν ἦν ἀπλῶς, ἀλλ' οὐχὶ μέσον, οὐκ ἂν ὁ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου πλούσιος τοιαῦτα ἐκολάζετο· εἰ κακὸν ἦν, οὐκ ἂν Ἀβραάμ οὕτως εὐδοκίμησε πλούσιος ὢν. Τοιοῦτόν τι καὶ ἡ νόσος ἐστίν. Εἰ γὰρ κακὸν ἦν ἡ νόσος, ἔδει καὶ 5 τοῦτον κακὸν εἶναι τὸν ἔχοντα. Ἔρα καὶ Τιμόθεος ἔμελλεν εἶναι κατὰ τοῦτο κακός, ἐσχάτη νόσῳ παλαιῶν. «Οἶνω γὰρ ὀλίγῳ χρῶ», φησί, «διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας». Εἰ δὲ οὐ μόνον κακός οὐκ ἦν ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ πολλοῦ μισθοῦ προσθήκην ἐλάμβανε, γενναίως τὴν ἀρρωστίαν ἐνέγκας, εὐδηλον ὅτι οὐ κακὸν ἡ νόσος. Καὶ 10 ἕτερος δὲ προφήτης τοὺς ὀφθαλμοὺς νοσῶν διετέλει· ἀλλ' οὐ κατὰ τοῦτο κακός, ἀλλὰ καὶ προεφήτευε καὶ τὰ μέλλοντα προεώρα, καὶ οὐδὲν ἡ νόσος εἰς τὴν ἀρετὴν ἐγένετο κώλυμα. Ἄλλ' οὐδὲ ἡ υἰγεία ἀπλῶς καλόν, ἂν μὴ τις εἰς δέον κεχρημένος αὐτῇ εἴη, ἀλλ' εἰς ἐργασίαν πονηράν, ἢ εἰς ἀργίαν ἀνόητον· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἀνεύθυνον. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλε- 15 γεν· «εἰ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω». Ἄλλὰ ταῦτα τῶν μέσων ἐστίν, παρὰ τοὺς χρωμένους ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο γινόμενα.

Καὶ τί δεῖ λέγειν υἰγείαν καὶ νόσον καὶ πλοῦτον καὶ πενίαν; Αὐτὸ γὰρ τοῦτο, ὃ δοκεῖ τοῖς πολλοῖς εἶναι τῶν ἀγαθῶν κεφάλαιον καὶ τῶν 20 κακῶν ὁ κολοφών, ὁ θάνατος, λέγω, καὶ ἡ ζωὴ, οὐδὲ ταῦτα ἀπλῶς ἔσται, ἀλλὰ καὶ ταῦτα τῶν μέσων, παρὰ τὴν γνώμην τῶν χρωμένων ἐκάτερα ταῦτα γινόμενα. Οἷόν τι λέγω· τὸ ζῆν καλόν, ὅταν εἰς δέον χρώμενος αὐτῷ τις εἴη, ὅταν δὲ εἰς ἀμαρτήματα καὶ παρανομίας, οὐκέτι ἂν εἴη καλόν, ἀλλὰ βέλτιον τὸν τοιοῦτον τελευτῆσαι. Πάλιν ὃ πολλοῖς 25 φευκτὸν εἶναι δοκεῖ, μυρίων ἀγαθῶν γένοιτ' ἂν αἴτιον, ὅταν αἰτίαν ἔχη τὴν προσήκουσαν. Καὶ δηλοῦσιν οἱ μάρτυρες, οἱ πάντων εἰσὶ διὰ τὴν τελευτὴν μακαριώτεροι. Διὰ δὲ τοῦτο ὁ Παῦλος οὐχ ἀπλῶς ἐπεθύμει ζῆν ἐν Χριστῷ, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο αὐτῷ καρπὸς ἔργου. «Καὶ τί αἰρήσομαι», γὰρ φησιν, «οὐ γνωρίζω· συνέχομαι δὲ ἐκ τῶν δύο, τὴν ἐπιθυμίαν 30 ἔχων τοῦ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι· πολλῶ γὰρ μᾶλλον κρεῖσσον· τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς». Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ

12. Α' Τιμ. 5,23.

13. Β' Θεσ. 3,10.

ἀπώλεια τοῦ κεφαλιοῦ του. Ἐπομένως ὁ πλοῦτος οὔτε καλὸ ἀπλῶς εἶναι, οὔτε κακό. Ἐάν ἦταν ἀπλῶς καλὸ καὶ ὄχι ἐνδιάμεσο δὲν θὰ τιμωροῦνταν μὲ τέτοιες τιμωρίες ὁ πλούσιος τῆς παραβολῆς τοῦ Λαζάρου ἂν ἦταν κακό, δὲν θὰ διακρινόταν τόσο ὁ Ἀβραάμ, ἀφοῦ ἦταν πλούσιος. Κάτι τέτοιο εἶναι καὶ ἡ ἀρρώστια. Γιατί, ἂν ἡ ἀρρώστια ἦταν κακό, ἔπρεπε κι αὐτὸς ποὺ τὴν ἔχει νὰ εἶναι κακός. Ἐὰν καὶ ὁ Τιμόθεος θὰ ἦταν σύμφωνα μ' αὐτὸ κακός, ἀφοῦ πάλευε μὲ βαρεῖα ἀρρώστια. Γιατί λέει, «νὰ χρησιμοποιεῖς λίγο κρασί ἐξαιτίας τοῦ στομαχιοῦ σου καὶ τῶν συχνῶν σου ἀσθενειῶν»¹². Ἐφόσον ὁμως ὄχι μόνο δὲν ἦταν κακός ἀπ' αὐτό, ἀλλὰ ἐπαιρνε καὶ μεγάλη αὔξηση τοῦ μισθοῦ του, ἐπειδὴ ὑπέμενε γενναῖα τὴν ἀρρώστια του, εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ ἀρρώστια δὲν εἶναι κακό. Καὶ ἄλλος προφήτης ἦταν ἄρρωστος στὰ μάτια ἀλλὰ δὲν ἦταν γι' αὐτὸ κακός, καὶ προφήτεψε κίολας καὶ ἔβλεπε καὶ τὰ μέλλοντα καὶ ἡ ἀρρώστια του δὲν τοῦ ἔγινε καθόλου ἐμπόδιο στὴν ἀρετῇ. Ἀλλὰ οὔτε ἡ ὑγεία γενικὰ εἶναι καλὸ, ἂν δὲν τὴν χρησιμοποιήσει κανεὶς ὅπως πρέπει, ἀλλὰ σὲ πονηρῇ ἐργασίᾳ, ἢ σὲ ἀνόητῃ ἀργίᾳ· γιατί δὲν εἶναι ἀνεύθυνη καὶ αὐτῇ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «ὅποιος δὲ θέλει νὰ ἐργάζεται, οὔτε νὰ τρώει»¹³. Ἀλλὰ αὐτὰ ἀνήκουν στὰ ἐνδιάμεσα, καὶ, ἀνάλογα μὲ ἐκείνους ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν, ἄλλοτε γίνονται αὐτό, καὶ ἄλλοτε ἐκεῖνο.

Καὶ γιατί πρέπει νὰ μιλάω γιὰ τὴν ὑγεία καὶ τὴν ἀρρώστια, τὸν πλοῦτο καὶ τὴ φτώχεια; Ἀκόμα καὶ αὐτό, ποὺ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὅτι εἶναι τὸ κυριότερο ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὸ ἀποκορύφωμα τῶν κακῶν, ἐννοῶ ὁ θάνατος καὶ ἡ ζωῇ, οὔτε αὐτὰ εἶναι γενικῶς τέτοια, ἀλλὰ ἀνήκουν κι αὐτὰ στὰ ἐνδιάμεσα, καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν πρόθεση ἐκείνων ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὰ δύο γίνονται καλὰ ἢ κακὰ. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέγω· ἡ ζωῇ εἶναι καλὸ, ὅταν κανεὶς τὴν χρησιμοποιεῖ ὅπως πρέπει· ὅταν ὁμως τὴν σπαταλᾷ σὲ ἁμαρτίες καὶ παρανομίες, δὲν εἶναι πιὰ καλὸ, ἀλλὰ εἶναι καλύτερο σ' αὐτὸν νὰ πεθάνει. Ἐπίσης αὐτό ποὺ οἱ πολλοὶ τὸ θεωροῦν ἀνευκταῖο, θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ αἰτία μυριάδων ἀγαθῶν, ὅταν ἔχει τὴν ἀνάλογη δικαιολογία. Καὶ τὸ βεβαιῶνουν αὐτὸ οἱ μάρτυρες, οἱ ὅποιοι ἐξαιτίας τοῦ θανάτου τους εἶναι οἱ πιὸ μακάριοι ἀπὸ ὄλους. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ὁ Παῦλος δὲν ἐπιθυμοῦσε ἀπλῶς νὰ ζεῖ «ἐν Χριστῶ», ἀλλὰ ἐπειδὴ αὐτὸ ἦταν καρπὸς τοῦ ἔργου του. Γιατί λέει, «καὶ δὲ γνωρίζω τί νὰ προτιμήσω· πιέζομαι καὶ ἀπὸ τὰ δύο, ἔχοντας τὴν ἐπιθυμία νὰ πεθάνω καὶ νὰ εἶμαι μαζί μὲ τὸν Χριστό, γιατί αὐτὸ εἶναι πολὺ καλύτερο· τὸ νὰ παραμείνω ὁμως στὸ σῶμα εἶναι

Προφήτης, «τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὀσίων αὐτοῦ»· οὐχ ἀπλῶς ὁ θάνατος, ἀλλ' ὁ τοιοῦδε θάνατος. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «θάνατος ἀμαρτωλῶν πονηρός». Ὅρᾳς καὶ τοῦτο τῶν μέσων, οὐχ ἀπλῶς καλόν, οὐδὲ ἀπλῶς κακόν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς γνώμης τῶν ὑποδεχομένων αὐτό; Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ σοφώτατος Σολομών, τὸ μέσον τούτων τὸ χρήσιμον καταλέγων, καὶ φιλοσοφῶν ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ δεικνύς ὅτι οὐχ ἀπλῶς τοῦτο καλόν, κάκεινο κακόν, ἀλλὰ μετὰ καιροῦ τοῦ προσήκοντος γίνεται καλὰ, κἂν φορτικὰ εἶναι δοκῇ. ὅταν τὸν καιρὸν μὴ ἔχη τὸν προσήκοντα, «καιρὸς τοῦ κλαῦσαι, καὶ καιρὸς τοῦ γελάσαι», ἔλεγε, 10 «καιρὸς τοῦ ζῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν». Οὐδὲ γὰρ πανταχοῦ τὸ χαίρειν καλόν, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ βλαβερόν· οὔτε πανταχοῦ τὸ ἀλγεῖν καλόν, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ θανάσιμον καὶ ὀλέθριον. Καὶ τοῦτο αὐτὸ πάλιν δεικνύς ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «ἢ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται· ἢ δὲ τοῦ κόσμου λύπη θάνατον 15 κατεργάζεται».

ε'. Ὅρᾳς καὶ τοῦτο τῶν μέσων ὄν; Οὐκοῦν καὶ τὸ ἐναντίον αὐτοῦ τῶν μέσων, τὸ χαίρειν λέγω. Διόπερ οὐχ ἀπλῶς χαίρειν ἐκέλευσεν, ἀλλὰ χαίρειν ἐν Κυρίῳ. Ἄλλ' ὁ μὲν τῶν μέσων λόγος ἰκανὸς ἡμῖν διευκρίνεται, εἴ γε ἀκροατὰς ἔχει προσέχοντας, ἰτέον δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὰ μὴ μέσα, 20 ἀλλὰ ἐπὶ τὰ καλὰ, ἃ οὐκ ἂν γένοιτο κακὰ, καὶ ἐπὶ τὰ κακὰ, ἃ οὐκ ἂν γένοιτο καλὰ. Ταῦτα μὲν γὰρ τὰ εἰρημένα ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο γίνεται· οἷον ὁ πλοῦτος ποτὲ μὲν κακόν, ὅταν εἰς πλεονεξίαν δαπανᾶται, ποτὲ δὲ καλόν, ὅταν εἰς ἐλεημοσύνην ἀναλίσκηται· καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα κατὰ τὸν κανόνα τούτου. Ἔστι δὲ τινα, ἃ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο κακὰ· τὰ 25 δέ, ἐναντία τούτοις, αἰεὶ κακὰ, καὶ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο καλὰ· οἷον ἀσέβεια, βλασφημία, ἀσέλγεια, ὠμότης, ἀπανθρωπία, γαστριμαργία, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Οὐ λέγω ὅτι ἄνθρωπος κακὸς οὐκ ἂν ποτε γένοιτο καλός, οὔτε καλὸς οὐκ ἂν ποτε γένοιτο κακός, ἀλλ' ὅτι αὐτὰ τὰ πράγματα οὐκ ἂν ποτε

14. Φιλιπ. 1,22-24. 15. Ψαλμ. 115,6.

16. Ψαλμ. 33,22.

πιό ἀναγκαῖο γιὰ σᾶς»¹⁴. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ προφήτης λέει· «ἐκτιμᾶται πολὺ ἀπὸ τὸν Κύριο ὁ θάνατος ἐκείνων ποὺ εἶναι ἀφοσιωμένοι σ' αὐτόν»¹⁵. ὄχι γενικὰ ὁ θάνατος, ἀλλὰ ὁ θάνατος αὐτοῦ τοῦ εἶδους. Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέει· «ὁ θάνατος τῶν ἁμαρτωλῶν εἶναι κακός»¹⁶. Βλέπεις ὅτι καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὰ ἐνδιάμεσα, ὄχι γενικὰ καλὸ, οὔτε γενικὰ κακό, ἀλλὰ ἀνάλογα μὲ τὴ πρόθεση αὐτῶν ποὺ τὸ δέχονται; Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὁ σοφώτατος Σολομών, ἀναφέροντας τὴν ἐνδιάμεση χρησιμότητα αὐτῶν καὶ φιλοσοφώντας γύρω ἀπὸ αὐτὰ καὶ δείχνοντας ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι γενικὰ καλὸ, καὶ ἐκεῖνο κακό, ἀλλὰ ὅτι μὲ τὸν κατάλληλο καιρὸ γίνονται καλὰ, ἔστω καὶ ἂν φαίνονται ὅτι εἶναι ἐνοχλητικά, ὅταν δὲν γίνονται στὸν κατάλληλο καιρὸ, ἔλεγε «ὑπάρχει καιρὸς νὰ κλάψεις καὶ καιρὸς νὰ γελάσεις, καιρὸς νὰ ζήσεις καὶ καιρὸς νὰ πεθάνεις»¹⁷. Οὔτε ἄλλωστε καὶ ἡ χαρὰ παντοῦ εἶναι καλὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ ὑπάρχουν περιπτώσεις ποὺ εἶναι καὶ βλαβερό· οὔτε παντοῦ τὸ νὰ στενοχωριέσαι εἶναι καλὸ, ἀλλὰ ὑπάρχουν περιπτώσεις κατὰ τὶς ὁποῖες εἶναι καὶ θανάσιμο καὶ καταστρεπτικὸ. Καὶ αὐτὸ πάλι δείχνοντάς το ὁ Παῦλος ἔλεγε· «ἡ κατὰ Θεὸν λύπη φέρνει μετάνοια ποὺ ὁδηγεῖ σὲ σωτηρία, γιὰ τὴν ὁποία δὲν μετανοεῖ κανεὶς· ἐνῶ ἡ κοσμικὴ λύπη προκαλεῖ θάνατο»¹⁸.

5. Βλέπεις ὅτι καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὰ ἐνδιάμεσα; Λοιπὸν καὶ τὸ ἀντίθετό του ἀνήκει στὰ ἐνδιάμεσα, ἐννοῶ ἡ χαρὰ. Γι' αὐτὸ δὲν παρήγγειλε γενικὰ νὰ χαιρόμαστε, ἀλλὰ νὰ χαιρόμαστε «στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου». Ἄλλὰ ὁ λόγος τῶν ἐνδιαμέσων διευκρινίσθηκε σὲ μᾶς ἀρκετά, ἐφόσον βέβαια ἔχει ἀκροατὲς ποὺ προσέχουν. Ἄς ἔρθουμε λοιπὸν στὰ μὴ ἐνδιάμεσα, δηλαδὴ στὰ καλὰ, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν κακά. Γιατὶ αὐτὰ ποὺ εἰπώθηκαν γίνονται πότε αὐτὸ καὶ πότε ἐκεῖνο· ὅπως ὁ πλοῦτος ἄλλοτε γίνεται κακό, ὅταν ξοδεύεται σὲ πλεονεξία, ἄλλοτε πάλι καλὸ, ὅταν ξοδεύεται σὲ ἐλεημοσύνη. Καὶ τὰ ἄλλα παρόμοια ἀκολουθοῦν τὸν κανόνα αὐτό. Ὑπάρχουν ὅμως μερικά, τὰ ὁποῖα ποτὲ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν κακά, ἐνῶ τὰ ἀντίθετα πρὸς αὐτά, εἶναι πάντοτε κακά καὶ δὲν θὰ μπορούσαν ποτὲ νὰ γίνουν καλὰ. Ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ ἀσέβεια, ἡ βλασφημία, ἡ ἀσέλγεια, ἡ ὠμότητα, ἡ ἀπανθρωπιά, ἡ γαστριμαργία καὶ ἄλλα τέτοια.

Δὲν λέω ὅτι ὁ κακὸς ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ποτὲ καλός, οὔτε ὁ καλὸς δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ποτὲ κακός, ἀλλὰ ὅτι αὐτὰ τὰ πράγμα-

γένοιτο. Ταῦτα μὲν γὰρ εἶη ἐπὶ τῆς οἰκειίας τάξεως, τὰ τε καλὰ καὶ τὰ κακά, ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὅταν μὲν ἐκεῖνα ἔληται, καλός, ὅταν δὲ ἐναντία, κακός. Οὐκοῦν τρεῖς αὐταὶ μοῖραι· τὰ μὲν γὰρ καλὰ οὐκ ἂν γένοιτο κακά, οἷον σωφροσύνη, ἐλεημοσύνη καὶ ὅσα τοιαῦτα, τὰ δὲ κακὰ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο καλά, οἷον ἀσέλγεια, ἀπανθρωπία, ὠμότης, τὰ δὲ ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο γινόμενα, παρὰ τὴν γνώμην τῶν χρωμένων. Ὁ πλοῦτος ποτὲ μὲν γὰρ εἰς πλεονεξίαν ὑπηρετεῖται, ποτὲ δὲ εἰς ἐλεημοσύνην· ἀλλὰ παρὰ τὴν γνώμην τοῦ χρωμένου. Πενία ποτὲ μὲν εἰς βλασφημίαν, ποτὲ δὲ εἰς εὐφημίαν καὶ φιλοσοφίαν ὑπηρετεῖται. Ἐπεὶ οὖν πολλοὶ τῶν ἀλογωτέρων (ἐπεὶ γὰρ τὴν λύσιν ἰτέον λοιπὸν) οὐ τὰ κακὰ μόνον, ἃ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο καλά, ἀλλὰ καὶ τῶν μέσων ἔνια κακὰ καλοῦσιν, οἷον πενίαν, αἰχμαλωσίαν, δουλείαν, ἅπερ ἐδείξαμεν οὐ τῶν κακῶν, ἀλλὰ τῶν μέσων ὄντα, πολλοὶ δέ, ὅπερ ἐφθην εἰπὼν, ταῦτα κακὰ καλοῦσιν, οὐκ ὄντα κακά, περὶ ὧν ὁ προφήτης φησί, τῶν κατὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόνοιαν καλουμένων, οὐ τῶν ὄντως κακῶν, περὶ αἰχμαλωσίας, περὶ δουλείας, περὶ λιμοῦ, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Ὅτι γὰρ ταῦτα οὐ κακά, ἀλλὰ καὶ κακῶν ἀναιρετικά, τὸν λιμὸν πρότερον εἰς μέσον ἀγάγωμεν, τὸν πᾶσι φρικτὸν καὶ φοβερὸν εἶναι δοκοῦντα. Πῶς οὖν οὐ κακὸν, μάνθανε καὶ παιδεύου φιλοσοφεῖν. Ἦνίκα τῶν Ἑβραίων ὁ δῆμος εἰς ἔσχατον ἐξώκειλε παρανομίας, τότε δὴ ὁ μέγας Ἡλίας καὶ τῶν οὐρανῶν ἄξιος, ὁ βουλόμενος τὴν ἐκ τῆς ραθυμίας νόσον ἀνελεῖν καὶ διορθῶσαι ταύτην, ἐπήγαγε λέγων· «ἤ Κύριος, ὃ παρέστην ἐνώπιον αὐτοῦ, εἴ ἔσται ὑετός, εἴ μὴ διὰ στόματός μου»· καὶ ὁ μηλωτὴν μόνην κεκτημένος, τὸν οὐρανὸν ἀπέκλεισε· τοσαύτη παρρησία αὐτῷ πρὸς τὸν Θεόν. Ὁρᾷς ὅτι οὐ κακὸν ἢ πενία; Οὐκ ἂν ὁ πάντων ἀνθρώπων πενέστερος τοσαύτης ἀπέλαυσε παρρησίας, ὡς χαμαὶ βαδίζων, ἐνὶ μόνῳ λόγῳ τοσαύτην ἰσχὺν ἐπιδείξασθαι. Εἰπὼν τοίνυν τοῦτο, ἐπήγαγε λιμὸν, καθάπερ παιδαγωγὸν ἄριστον καὶ διορθωτὴν τῶν γινόμενων κακῶν· καὶ καθάπερ πυρετοῦ λάβρου εἰς σῶμα ἐμπεσόντος, καὶ αὐταὶ τῆς γῆς αἱ φλέβες ἀνεξηράνθησαν, καὶ χεῖμαρροι ἐπέλιπον, καὶ βοτάναι, καὶ τῆς γῆς αἱ λαγόνες ἄγονοι λοιπὸν ἦσαν. Καὶ οὐ μικρὰ τότε

τα δὲ θὰ μπορούσαν ποτὲ νὰ γίνουν. Γιατὶ αὐτὰ ἀνήκουν στὴ δική τους κατηγορία, καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος, ὅταν προτιμᾷ ἐκεῖνα, εἶναι καλός, ὅταν πάλι προτιμᾷ τὰ ἀντίθετα, κακός. Ἐπομένως ὑπάρχουν τρεῖς κατηγορίες· τὰ καλὰ δὲν μπορούν νὰ γίνουν κακὰ, ὅπως ἡ σωφροσύνη, ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ὅλα τὰ παρόμοια· τὰ κακὰ δὲν μπορούν νὰ γίνουν ποτὲ καλὰ, ὅπως ἡ ἀσέλγεια, ἡ ἀπανθρωπιὰ, ἡ ὠμότητα· καὶ τὰ ἄλλα ποὺ γίνονται ἄλλοτε αὐτὸ καὶ ἄλλοτε ἐκεῖνο, ἀνάλογα μὲ τὴ διάθεση αὐτῶν ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν. Ὁ πλούτος, γιὰ παράδειγμα, ἄλλοτε χρησιμεύει γιὰ πλεονεξία, καὶ ἄλλοτε γιὰ ἐλεημοσύνη, ἀνάλογα δηλαδὴ μὲ τὴ διάθεση ἐκείνου ποὺ τὸν χρησιμοποιεῖ. Ἡ φτώχεια ἄλλοτε ἐξυπηρετεῖ τὴ βλασφημία καὶ ἄλλοτε τὴν ἐπευφημία καὶ ἐνάρετη ζωὴ. Ἐπειδὴ λοιπὸν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀπερίσκεπτους (ἐρχόμαστε πλέον στὴν ἐξήγησή), ὄχι μόνον τὰ κακὰ, τὰ ὁποῖα δὲν μπορούν ποτὲ νὰ γίνουν καλὰ, ἀλλὰ καὶ μερικὰ ἐνδιάμεσα τὰ ὀνομάζουν κακὰ, ὅπως τὴ φτώχεια, τὴν αἰχμαλωσία καὶ τὴ δουλεία, πού, ὅπως ἀποδείξαμε, δὲν ἀνήκουν στὰ κακὰ, ἀλλὰ στὰ ἐνδιάμεσα. ἐνῶ, ὅπως εἶπα, πολλοὶ τὰ ὀνομάζουν κακὰ, ἐνῶ δὲν εἶναι κακὰ καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ προφήτης λέει, ὅτι δὲν εἶναι κακὰ, ἀλλὰ ὀνομάζονται κακὰ, σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψη τῶν πολλῶν, ὅπως ἡ αἰχμαλωσία, ἡ δουλεία, ἡ πείνα καὶ ὅλα τὰ παρόμοια.

Ἦταν ὁμοῦς αὐτὰ δὲν εἶναι κακὰ, ἀλλὰ καὶ ἀφανίζουν τὰ κακὰ, ἅς ἀναφέρουμε πρῶτα ὡς παράδειγμα τὸν λιμό, ὁ ὁποῖος ἀπὸ ὅλους θεωρεῖται ὅτι εἶναι φρικτὸς καὶ φοβερός. Μάθε λοιπὸν ὅτι δὲν εἶναι κακὸ καὶ διδάξου νὰ φιλοσοφεῖς. Ὅταν ὁ λαὸς τῶν Ἑβραίων εἶχε φτάσει σὲ ἔσχατο σημεῖο παρανομίας, τότε ὁ μέγας προφήτης Ἡλίας, ποὺ ἦταν ἀντάξιος τῶν οὐρανῶν, θέλοντας νὰ καταργήσῃ τὴν ἀρρώστια τῆς ραθυμίας καὶ νὰ τὴ διορθώσῃ, εἶπε· «στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, μπροστὰ στὸν ὁποῖο βρίσκομαι, δὲν θὰ βρέξει, παρὰ μόνον μὲ λόγον τοῦ στόματός μου»¹⁹, καὶ αὐτὸς ποὺ εἶχε κτῆμα τοῦ μόνο μιᾶ μηλωτῆ²⁰, ἔκλεισε τὸν οὐρανὸν· τόση παρρησία εἶχε στὸ Θεό. Βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι κακὸ ἡ φτώχεια; Γιατὶ ὁ πιὸ φτωχὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους δὲν θὰ εἶχε τόση παρρησία, ὥστε, ἐνῶ βάδιζε στὴ γῆ, μὲ ἓνα του μόνο λόγον νὰ δείξει τόση δύναμη. Λέγοντας ὁμοῦς αὐτό, ἔφερε λιμό, ὡς ἄριστον παιδαγωγὸ καὶ διορθωτὴ τῶν κακῶν ποὺ γίνονταν. Καὶ ὅπως ὅταν πέσει ὑψηλὸς πυρετὸς σὲ σῶμα, ἔτσι ξηράθηκαν ἀκόμα καὶ οἱ φλέβες τῆς γῆς, καὶ ἐξαφανίστηκαν ὁ χεῖμαρροι καὶ τὰ χόρτα, καὶ τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς ἐγίναν ἄγονα. Καὶ δὲν ὠφελήθηκε λίγο τότε ὁ λαός,

ὁ δῆμος ἐκαρπώσατο, τῆς ρύμης τῆς ἐπὶ τὴν παρανομίαν ἀπαλλαγείς, καὶ συσταλλεῖς καὶ γενόμενος ἐπιεικέστερος καὶ τῷ προφήτῃ χειροθήτης. Οἱ γὰρ πρὸς τὰ εἰδῶλα τρέχοντες καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν κατασφάτοντες τοῖς δαιμονίοις, οὗτοι, τοσοῦτων ἱερέων τῆς Βάαλ ἀναιρουμένων, οὐκ ἐδυσχέραναν, οὐκ ἠγανάκτησαν, ἀλλ' ἠνεγκαν σιγῇ καὶ φόβῳ τὸ γινόμενον, ἀπὸ τοῦ λιμοῦ βελτίους γενόμενοι.

στ'. Ὅρᾳς ὡς οὐ μόνον οὐ κακὸν ὁ λιμός, ἀλλὰ καὶ κακῶν ἀναιρετικός, ἐν τάξει φαρμάκου τὰ νοσήματα διορθωσάμενος; Εἰ καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτὴν βούλει ἰδεῖν οὐ τῶν κακῶν οὔσαν, ἐνόησον τίνες μὲν ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας, τίνες δὲ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, ἵνα μάθῃς ὅτι οὔτε ἡ ἐλευθερία ἀπλῶς καλόν, οὔτε ἡ αἰχμαλωσία κακόν. Ὅταν μὲν γὰρ ἦσαν ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ τὴν πατρίδα εἶχον τὴν ἑαυτῶν, τοιαῦτα ἔπραττον, ὡς καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοὺς προφῆτας αὐτῶν καταβοᾶν, τῶν νόμων πατουμένων καὶ τῶν εἰδώλων προσκυνουμένων καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ παραβαθεισῶν, ἐπειδὴ δὲ ἀπηνέχθησαν εἰς γῆν ἄλλοτριαν καὶ ἐν τῇ τῶν βαρβάρων χώρα διέτριβον, οὕτω συνεστάλησαν καὶ βελτίους ἐγένοντο καὶ τοῦ νόμου φύλακες, ὡς ἐστὶν ἐκ τοῦ ψαλμοῦ τοῦτο μαθεῖν, ὃν ἀναγκαῖον εἰς μέσον ἀγαγεῖν σήμερον, ἵνα μάθητε τῆς αἰχμαλωσίας τὸν καρπόν. Τίς δὲ ἐστὶν ὁ ψαλμός; «Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσασαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών. Ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν. Ὅτι ἐκεῖ ἐπηρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτευθέντες ἡμᾶς λόγους ψδῶν, λέγοντες· ἄσατε ἡμῖν ἐκ τῶν ψδῶν Σιών. Πῶς ἄσωμεν τὴν ψδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἄλλοτρίας;». Εἶδες πῶς αὐτοὺς συνέστειλεν ἡ αἰχμαλωσία; Πρὸ μὲν γὰρ ταύτης καὶ τῶν προφητῶν ἐνηχούντων μὴ παραβαίνειν τὸν νόμον, οὐκ ἠνέσχοντο, μετὰ δὲ ταύτην, καὶ τῶν βαρβάρων ἐπικειμένων καὶ τῶν κυριεύοντων καταναγκαζόντων καὶ κατεπειγόντων παραβαίνειν, οὐχ ὑπήκουον, ἀλλ' ἔλεγον· «οὐκ ἄσομεν τὴν ψδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἄλλοτρίας», ἐπειδὴ ὁ νόμος τοῦτο οὐκ ἐπέτρεπεν.

30 Ὅρα δὲ καὶ τοὺς παῖδας τοὺς τρεῖς οὐ μόνον οὐδὲν βλαπτομένους ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρους ἀπ' αὐτῆς γενομένους· καὶ τὸν Δανιὴλ ὁμοίως. Τί δὲ ὁ Ἰωσήφ; τί κακὸν ἔπαθε, καὶ ξένος καὶ δοῦλος καὶ δέσμιος γενόμενος; οὐχὶ διὰ τοῦτο μόνον εὐδοκίμει καὶ ἔλαμπε; Τί δὲ ἡ βάρβαρος ἐκεῖνη γυνή, καὶ ἐν πλούτῳ καὶ ὑπερηφανίᾳ

ἀφοῦ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὴν ὀρμὴ στὴν παρανομία, καὶ συμμαζεύτηκε καὶ ἔγινε πιὸ ἐπιεικὴς καὶ πιὸ ἡμερὸς πρὸς τὸν προφήτη. Γιατὶ αὐτοὶ ποὺ ἔτρεχαν στὰ εἰδῶλα καὶ ἔσφαζαν τοὺς γιούς τους προσφέροντάς τους στὰ δαιμόνια, αὐτοί, ἐνῶ σκοτώθηκαν τόσοι ἱερεῖς τοῦ Βάαλ²¹, δὲν ἀγανάκτησαν, ἀλλὰ ἀνέχθηκαν μὲ σιωπὴ καὶ φόβο αὐτὸ ποὺ ἔγινε, ἐπειδὴ μὲ τὸν λιμὸ εἶχαν γίνει καλύτεροι.

6. Βλέπετε ὅτι δὲν εἶναι μόνο κακὸ ὁ λιμὸς, ἀλλὰ καὶ ἐξαφανίζει τὰ κακά, θεραπεύοντας τὶς ἀρρώστιες ὡς ἄλλο φάρμακο; Ἐὰν θέλεις νὰ δεῖς ὅτι καὶ ἡ αἰχμαλωσία δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ κακά, σκέψου ποιοὶ ἦταν οἱ Ἰουδαῖοι πρὶν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, καὶ ποιοὶ κατὰ τὴν αἰχμαλωσία, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι οὔτε ἡ ἐλευθερία γενικὰ εἶναι καλὸ, οὔτε ἡ αἰχμαλωσία κακὸ. Γιατὶ, ὅταν ἦταν ἐλεύθεροι καὶ εἶχαν τὴ δική τους πατρίδα, ἔκαναν τέτοια πράγματα, ὥστε κάθε μέρα οἱ προφῆτες νὰ τοὺς ξεφωνίζουν, ἐπειδὴ καταπατοῦσαν τοὺς νόμους, προσκυνοῦσαν τὰ εἰδῶλα καὶ παρέβαιναν τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὁμως μεταφέρθηκαν στὴν ξένη γῆ καὶ ζοῦσαν στὴ χώρα τῶν βαρβάρων, συμμαζεύτηκαν τόσο πολὺ καὶ ἔγιναν καλύτεροι καὶ τηροῦσαν τὸν νόμο, ὅπως μπορούμε νὰ τὸ μάθουμε ἀπὸ τὸν ψαλμὸ, τὸν ὁποῖο εἶναι ἀπαραίτητο νὰ τὸν ἀναφέρω σήμερα, γιὰ νὰ μάθετε τὸν καρπὸ τῆς αἰχμαλωσίας. Ποιὸς εἶναι ὁ ψαλμὸς; «Στὰ ποτάμια τῆς Βαβυλώνας καθόμασταν καὶ κλαίγαμε, ὅταν θυμόμασταν τὴ Σιών. Στὶς ἰτιές, ἀνάμεσα σ' αὐτές, κρεμάγαμε τὰ ὄργανά μας. Γιατὶ ἐκεῖ μᾶς ζήτησαν, αὐτοὶ ποὺ μᾶς αἰχμαλώτισαν, νὰ ψάλλουμε ὠδές· ψάλτε μας μερικὲς ἀπὸ τὶς ὠδές τῆς Σιών. Πῶς νὰ ψάλλουμε τὶς ὠδές τοῦ Κυρίου σὲ χώρα ξένη;»²². Εἶδες πῶς τοὺς συνέτισε ἡ αἰχμαλωσία; Γιατὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὴν, ὅταν οἱ προφῆτες τόνιζαν νὰ μὴ παραβαίνουν τὸν νόμο, δὲν τὸ ἀνέχονταν, ἐνῶ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν, καὶ ἐνῶ ἦταν παρόντες οἱ βάρβαροι καὶ οἱ κυρίαρχοι τοὺς ἀνάγκαζαν καὶ τοὺς πίεζαν νὰ παραβοῦν τὸν νόμο, δὲν πειθαρχοῦσαν, ἀλλὰ ἔλεγαν· δὲ θὰ ψάλλουμε τὴν ὠδὴ τοῦ Κυρίου σὲ ξένη χώρα, ἐπειδὴ δὲν τὸ ἐπέτρεπε ὁ νόμος.

Πρόσεχε καὶ τοὺς τρεῖς παῖδες, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνο δὲν βλάφτηκαν καθόλου ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, ἀλλὰ ἔγιναν καὶ πιὸ ἐνδοξοὶ ἐξαιτίας τῆς²³. Καὶ τὸν Δανιὴλ παρομοίως²⁴. Καὶ ὁ Ἰωσήφ τί ἔπαθε; Τί κακὸ ἔπαθε, ἂν καὶ ἔγινε καὶ ξένος καὶ δούλος καὶ δέσμιος; Δὲν διακρίθηκε καὶ διέπρεψε ἐξαιτίας αὐτοῦ καὶ μόνο²⁵; Καὶ ἡ βάρβαρη ἐκείνη γυναι-

23. Δαν. 3,30. 24. Δαν. 6,26-28.

25. Γεν. 41,37-46.

καὶ ἐν ἐλευθερίᾳ διατρίβουσα, ἐντεῦθεν ἀπώνατο; οὐχὶ πάντων ἦν ἀθλιωτέρα, ἐπειδὴ τούτοις εἰς δέον χρήσασθαι οὐκ ἠθέλησεν; Οὐκοῦν ταῦτα μὲν ἡμῖν ἀποδέδεικται σαφῶς, τίνα μὲν κακά, τίνα δὲ καλά, τίνα δὲ μέσα, καὶ ὅτι περὶ τῶν μέσων ὁ προφήτης φησὶν, οὐ τῶν ὄντως κακῶν, ἀλλὰ τῶν δοκούντων εἶναι τοῖς πολλοῖς, αἰχμαλωσίας, δουλείας, ἀπαγωγῆς. Τίνος δὲ ἔνεκεν ταῦτα εἴρηται, ἀναγκαῖον εἰπεῖν.

Φιλάνθρωπος ὢν ὁ Θεὸς καὶ περὶ τὸ ἐλεεῖν ὀξὺς, πρὸς δὲ τὸ τιμωρεῖσθαι καὶ κολάζειν ἀναδύμενος, ὥστε μὴ τοὺς Ἰουδαίους παραδοῦναι τιμωρίαις, προφήτας ἐπεμψε, φοβῶν αὐτοὺς διὰ τῶν ρημάτων, ὥστε μὴ κολάσαι διὰ τῶν πραγμάτων, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν Νινευιτῶν ἐποίει. Καὶ γὰρ ἐκεῖ τότε τὴν πόλιν καταστρέψαι ἠπέλιψεν, οὐχ ἵνα καταστρέψῃ, ἀλλ' ἵνα μὴ καταστρέψῃ, ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο. Τοῦτο δὴ καὶ τότε ἔπραττε καὶ προφήτας ἐπεμπεν, ἀπειλῶν βαρβάρων ἔφοδον, πολέμους, αἰχμαλωσίας, δουλείας, ἀπαγωγῆν, τὴν ἐν ἀλλοτρίᾳ διατριβήν.
15 Καὶ καθάπερ πατὴρ φιλόστοργος παῖδα ἀκόλαστον ἔχων καὶ ράθυμον, σωφρονίσαι θέλων, ἰμάντας ἐπιζητεῖ, σχοίνους ἀπειλεῖ, λέγων, 'Δήσω, μαστίξω, ἀναιρήσω', καὶ γίνεται ἐν τοῖς ρήμασι φοβερός, ὥστε ταύτη τὴν κακίαν ἀναστεῖλαι τοῦ νέου, οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεὸς ἠπεῖλει συνεχῶς, τῷ φόβῳ ποιῆσαι βελτίους βουλόμενος.

20 Ταῦτα ὁρῶν ὁ διάβολος καὶ βουλόμενος ἐκλῦσαι τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀπειλῆς διόρθωσιν γινομένην, καθῆκε ψευδοπροφήτας, καὶ τῶν προφητῶν ἀπειλούντων αἰχμαλωσίαν καὶ δουλείαν καὶ λιμούς, ἐκείνοι τὰ ἐναντία ἔλεγον, εἰρήνην, εὐητηρίαν, καὶ μυρίων ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν. Διὸ καὶ ὄνειδιζοντες αὐτοῖς οἱ προφήται ἔλεγον· «εἰρήνην, εἰρήνην» καὶ
25 ποῦ ἔστιν εἰρήνη;». Καὶ ὅσοι τῶν φιλολόγων τοῦτο ἴσασιν, ὡς ἅπαντα κρατεῖν, ἅς τοῖς προφήταις πρὸς τοὺς ψευδοπροφήτας ἐγένοντο, ἐκλύοντας τοῦ λαοῦ τὴν σπουδὴν. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἐκλύοντες διέφθειραν τὸν λαόν, φησὶν ὁ Θεὸς διὰ τῶν προφητῶν· «ἐγὼ ὁ Θεὸς ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακά». Καὶ ποῖα κακά; Ταῦτα τὰ εἰρημένα, αἰχμαλωσίαν,
30 δουλείαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οὐ πορνείαν καὶ ἀσέλγειαν καὶ πλεονεξίαν, οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἕτερος προφήτης εἰ-

26. Γεν. 39,7-13 ε. 27. Ἰερ. 6,14.

28. Ἦσ. 45,7.

κα, πού ζούσε μέσα σέ πλοῦτο καί ὑπερηφάνεια καί ἐλευθερία, τί κέρδισε ἀπό αὐτό; Δέν ἦταν πιό ἄθλια ἀπὸ ὅλους, ἐπειδὴ δὲ θέλησε αὐτὰ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦσε ὅπως ἔπρεπε²⁶; Ἐπομένως ἀποδείχτηκε μὲ σαφήνεια ποιὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι κακά, ποιὰ εἶναι καλὰ καὶ ποιὰ ἐνδιάμεσα καὶ ὅτι γιὰ τὰ ἐνδιάμεσα ὁ προφήτης λέει, ὅτι δέν εἶναι πραγματικά κακά, ἀλλὰ νομίζουν οἱ πολλοὶ ὅτι εἶναι, ὅπως ἡ αἰχμαλωσία, ἡ δουλεία, ἡ ἀπαγωγή. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ ποῦμε καὶ γιὰ ποιό λόγο τὰ εἶπε ὁ προφήτης.

Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι φιλόστροφος καὶ ἰδιαίτερα ἐλεήμων καὶ ἀποφεύγει νὰ τιμωρεῖ καὶ νὰ βασανίσει, γιὰ νὰ μὴ παραδώσει τοὺς Ἰουδαίους σὲ τιμωρίες, ἔστειλε προφῆτες, φοβερίζοντάς τους μὲ τὰ λόγια, γιὰ νὰ μὴ τοὺς τιμωρήσει ἔμπρακτα, πρᾶγμα πού ἔκανε καὶ στοὺς Νινευίτες. Γιατί κι ἐκεῖ τότε ἀπειλήσε ὅτι θὰ καταστρέψει τὴν πόλη, ὄχι γιὰ νὰ τὴν καταστρέψει, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ τὴν καταστρέψει, πρᾶγμα πού τελικὰ καὶ ἔγινε. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανε καὶ τότε, καὶ προφῆτες ἔστειλε, ἀπειλώντας ἐπίθεση βαρβάρων, πολέμους, αἰχμαλωσίες, δουλεῖες, προσφυγές, διαβίωση σὲ ξένη χώρα. Καὶ ὅπως ἕνας φιλόστοργος πατέρας, πού ἔχει ἀκόλαστο καὶ ράθυμο γιό, θέλοντας νὰ τὸν σωφρονίσει ἀναζητεῖ ζῶνες, ἀπειλεῖ μὲ σχοινιά, λέγοντας, 'θὰ σὲ δέσω, θὰ σὲ μαστιγώσω, θὰ σὲ σκοτώσω', καὶ γίνεται μὲ τὰ λόγια φοβερὸς, ὥστε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ ἀνακόψει τὴν κακία τοῦ νέου, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Θεὸς ἀπειλοῦσε συνεχῶς, θέλοντας μὲ τὸ φόβο νὰ τοὺς κάνει καλύτερους.

Βλέποντάς τα αὐτὰ ὁ διάβολος καὶ θέλοντας νὰ ματαιώσῃ τὴ διόρθωση πού ἐπιτυγχανόταν μὲ αὐτὴ τὴν ἀπειλή, ἐμφάνιζε ψευδοπροφῆτες, καὶ ἐνῶ οἱ προφῆτες ἐπέσειαν τὴν ἀπειλή αἰχμαλωσίας, δουλείας καὶ λιμῶν, οἱ ψευδοπροφῆτες διακήρυτταν τὰ ἀντίθετα, εἰρήνη, εὐτυχισμένα χρόνια καὶ ἀπόλαυση μύριων ἀγαθῶν. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ προφῆτες κατηγορώντας τοὺς ἔλεγαν. «Εἰρήνη, εἰρήνη· καὶ πού εἶναι ἡ εἰρήνη;»²⁷. Καὶ ὅσοι εἶναι φιλόλογοι γνωρίζουν τὸ ἐξῆς, ὅτι ὑπερισχύουν ὅλα ὅσα ἔγιναν ἀπὸ τοὺς προφῆτες στοὺς ψευδοπροφῆτες, οἱ ὁποῖοι ἀνέκοπταν τὴν προθυμία τοῦ λαοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ διέφθειραν τὸν λαό, λέει ὁ Θεὸς μέσω τῶν προφητῶν «ἐγὼ ὁ Θεὸς παρέχω εἰρήνην καὶ δημιουργῶ τὰ κακά»²⁸. Καὶ ποιὰ κακά; Αὐτὰ πού εἰπώθηκαν, τὴν αἰχμαλωσία, τὴ δουλεία καὶ τὰ παρόμοια· ὄχι τὴν πορνεία καὶ τὴν ἀσέλγεια καὶ τὴν πλεονεξία, οὔτε κανένα ἄλλο ἀπὸ αὐτά. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἄλλος προφήτης λέγοντας, «δέν ὑπάρχει κακία σὲ

πών, «εἰ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἦν Κύριος οὐκ ἐποίησε;», ταύτην λέγει τὴν κακίαν, τοὺς λιμούς, τὰς νόσους, τὰς θεηλάτους πληγὰς. Οὕτω καὶ ὁ Χριστός, ὅταν λέγῃ, «ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς», τοὺς ἰδρωτάς, τὸν μόχθον, τὴν τλαιπωρίαν φησί.

5 ζ'. Τοῦτο οὖν φησιν ὁ προφήτης· μὴ ὑμᾶς ἐκλυέτωσαν οἱ ψευδοπροφήται· ὁ γὰρ Θεὸς ὑμῖν εἰρήνην δοῦναι δύναται καὶ αἰχμαλωσίᾳ παραδοῦναι· τουτέστιν, «ὁ ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακά». Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτο ἔστιν ἀληθές, αὐτὰς τὰς λέξεις βασανίσωμεν μετὰ ἀκριβείας. Εἰπὼν γὰρ ἄνω, «ἐγὼ εἶμι ὁ ποιήσας φῶς καὶ σκότος», τότε ἐπήγαγε, 10 «ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακά». Δύο ἐναντία ἄνω τέθεικε, καὶ δύο ἐναντία μετὰ ταῦτα, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ περὶ πορνείας λέγει, ἀλλὰ περὶ συμφορῶν. Τί γὰρ ἀντιδιαστέλλεται τῇ εἰρήνῃ; Εὐδηλον ὅτι αἰχμαλωσία, οὐκ ἀσέλγεια, οὐδὲ πορνεία, οὐδὲ πλεονεξία. Ὡσπερ οὖν ἀνωτέρω ἐναντία δύο τέθεικεν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· ἐναντίον δὲ τῇ εἰρήνῃ οὐ 15 πορνεία, οὐδὲ μοιχεία, οὐδὲ ἀσέλγεια, οὐδὲ αἱ λοιπαὶ κακαίαι, ἀλλ' αἰχμαλωσία καὶ δουλέα.

Ἄλλ' ὅπερ ἐπὶ τῶν στοιχείων πάσχουσι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων. Οἷόν τι λέγω· ὥσπερ ἐποίησε φῶς καὶ σκότος, καὶ πολλοῖς τὸ μὲν φῶς ἡδὺν δοκεῖ εἶναι, τὸ δὲ σκότος ἐπαχθές, καὶ διαβάλλουσι τὴν 20 νύκτα ὡς πονηράν τινα οὕσαν, οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων. Ἄλλ' οὔτε τὴν νύκτα διαβλητέον, οὐδὲ τὸ σκότος, οὐδὲ ἀπλῶς τὴν δουλείαν, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν. Τί γὰρ, εἶπέ μοι, φαῦλον ἔχει τὸ σκότος; οὐχὶ πόνων ἔστιν ἀνάπαυσις; οὐχὶ φροντίδων ἄνεσις; οὐχὶ λύπης ἀναίρεσις; οὐχὶ ἰσχύος προσθήκη; Εἰ δὲ μὴ σκότος ἦν καὶ νύξ, πότε ἂν ἀπελαύσαμεν 25 τοῦ φωτός; οὐκ ἂν διεφθάρῃ καὶ ἀπώλετο τοῦτο τὸ ζῶον ὁ ἄνθρωπος; Ὡσπερ δὲ τὸ σκότος δοκεῖ μὲν τοῖς ἀνοήτοις εἶναι κακόν, οὐκ ἔστι δέ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἡμέραν ἡμῖν συντελεῖ καὶ πρὸς τὰς ἐργασίας ἐν αὐτῇ τοὺς ἀναπαυσαμένους ἐπιτηδειότερους κατασκευάζει, οὕτω οὐδὲ αἰχμαλωσία φαῦλον, περὶ ἧς ὁ προφήτης διελέγετο λέγων, «ὁ ποιῶν εἰρή- 30 νην, καὶ κτίζων κακά»· ἀλλὰ χρησιμώτερον τοῖς εἰς δέον χρωμένοις· σωφρονεστέρους δὲ καὶ ἐπιεικεστέρους ποιεῖ περικόπτουσα ἀπόνουαν.

Ἄδούλωτον γὰρ ἡ ἀρετὴ καὶ οὐδὲν αὐτῆς περιγενέσθαι δύναται· ἄν,

29. Ἄμώς 3,6.

30. Ματθ. 6,34.

πόλη, πού νά μὴ τὴ δημιούργησε ὁ Κύριος»²⁹, αὐτὴ τὴν κακία ἐννοεῖ, τοὺς λιμούς, τὶς ἀρρώστιες, τὶς θεόσταλτες ἐπιδημίες. Ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, ὅταν λέει, «εἶναι ἀρκετὴ ἡ κακία τῆς ἡμέρας»³⁰, ἐννοεῖ τοὺς ἰδρώτες, τοὺς κόπους καὶ τὴν ταλαιπωρία.

7. Ὁ προφήτης λοιπὸν λέει τὸ ἐξῆς: Ἄς μὴ σᾶς παρασύρουν οἱ ψευδοπροφῆτες· γιατί ὁ Θεὸς μπορεῖ νά σᾶς δώσει εἰρήνη καὶ νά σᾶς παραδώσει σὲ αἰχμαλωσία· δηλαδὴ αὐτὸς πού παρέχει τὴν εἰρήνη καὶ δημιουργεῖ τὰ κακά. Καὶ γιὰ νά μάθεις ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, ἄς ἐξετάσουμε αὐτὲς τὶς λέξεις μὲ προσοχή. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε πιὸ πάνω, «ἐγὼ εἶμαι ἐκεῖνος πού δημιούργησα τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι», τότε πρόσθεσε «ὁ ὅποιος παρέχω εἰρήνη καὶ δημιουργῶ τὰ κακά». Δύο ἀντίθετα ἀνέφερε πρῶτα, καὶ δύο ἀντίθετα μετὰ ἀπὸ αὐτά, γιὰ νά μάθεις ὅτι δὲν μιλάει γιὰ τὴν πορνεία, ἀλλὰ γιὰ συμφορές. Γιατί τί εἶναι ἀντίθετο ἀπὸ τὴν εἰρήνη; Εἶναι φανερό ὅτι εἶναι ἡ αἰχμαλωσία καὶ ὄχι ἡ ἀσέλγεια, οὔτε ἡ πορνεία, οὔτε ἡ πλεονεξία. Ὅπως λοιπὸν ἀνέφερε πιὸ πάνω δύο ἀντίθετα, ἔτσι ἀκριβῶς ἔκανε καὶ ἐδῶ· καὶ ἀντίθετο πρὸς τὴν εἰρήνη δὲν εἶναι ἡ πορνεία, οὔτε ἡ μοιχεία, οὔτε ἡ ἀσέλγεια, οὔτε οἱ ἄλλες κακίες, ἀλλὰ ἡ αἰχμαλωσία καὶ ἡ δουλεία.

Ἄλλὰ αὐτὸ πού παθαίνουν μὲ τὰ στοιχεῖα, τὸ ἴδιο παθαίνουν καὶ μὲ τὰ πράγματα. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πού λέγω· ὅπως ἀκριβῶς ἔκανε φῶς καὶ σκοτάδι, καὶ σὲ πολλοὺς τὸ φῶς θεωρεῖται ὅτι εἶναι εὐχάριστο, ἐνῶ τὸ σκοτάδι δυσάρεστο, καὶ κατηγοροῦν τὴ νύχτα ὅτι εἶναι κακὴ, ἔτσι καὶ στὰ πράγματα. Ἄλλὰ οὔτε τὴ νύχτα πρέπει νά τὴν κατηγοροῦμε, οὔτε τὸ σκοτάδι, οὔτε γενικὰ τὴ δουλεία καὶ τὴν αἰχμαλωσία. Γιατί, πές μου, τί κακὸ ἔχει τὸ σκοτάδι; Δὲν εἶναι ἀνάπαυση ἀπὸ τοὺς κόπους; δὲν εἶναι μείωση τῶν φροντίδων; δὲν εἶναι ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴ λύπη; δὲν εἶναι προσθήκη δυνάμεως; Καὶ ἐὰν δὲν ὑπῆρχε ἡ νύχτα καὶ τὸ σκοτάδι, πότε θὰ ἀπολαμβάναμε τὸ φῶς; Δὲν θὰ καταστρεφόταν καὶ θὰ χανόταν αὐτὸ τὸ ζῶο, ὁ ἄνθρωπος; Ὅπως λοιπὸν τὸ σκοτάδι φαίνεται στοὺς ἀνόητους ὅτι εἶναι κακὸ, ὁμοῦς δὲν εἶναι, ἀλλὰ μᾶς βοηθεῖ γιὰ τὴν ἡμέρα καὶ κάνει πιὸ κατάλληλους γιὰ ἐργασία αὐτοὺς πού ξεκουράστηκαν κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς, ἔτσι οὔτε ἡ αἰχμαλωσία εἶναι κακὸ, γιὰ τὴν ὁποία ὁ προφήτης μιλοῦσε καὶ ἔλεγε· «αὐτὸς πού παρέχει εἰρήνη καὶ προκαλεῖ τὰ κακά»· ἀλλὰ εἶναι περισσότερο χρήσιμη γιὰ ἐκείνους πού τὴ χρησιμοποιοῦν ὅπως πρέπει. Τοὺς κάνει πιὸ σώφρονες καὶ ἐπιεικεῖς κόβοντας τὴν ἀλαζονεία.

Ἰσχύει ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀδούλωτη καὶ τίποτα δὲν μπορεῖ νά τὴν

οὐ δουλεία, οὐκ αἰχμαλωσία, οὐ πενία, οὐ νόσος, οὐκ αὐτό, ὃ πάντων
 τυραννικώτερον, ὁ θάνατος. Καὶ δηλοῦσιν ἅπαντες οἱ ταῦτα ὑπομείναν-
 τες ἅπαντα καὶ δι' αὐτῶν μειζρόνως λάμπαντες. Τί γὰρ τὸν Ἰωσήφ
 ἔβλαψεν ἡ δουλεία; (οὐδὲν γὰρ κωλύει πάλιν τὸν αὐτὸν ἄνδρα εἰς μέσον
 5 ἀγαγεῖν); τί γὰρ τὰ δεσμά; τί δὲ αἱ ἀλύσεις; τί δὲ ἡ συκοφαντία; τί δὲ ἡ
 ἐπιβουλή; τί δὲ ἡ ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας διατριβή; Τί τὸν Ἰὼβ ἡ τῶν βουκο-
 λίων καὶ τῶν ποιμνίων ἀναίρεσις, ὁ βίαιος καὶ ἄωρος τῶν παιδῶν θά-
 νατος, ἡ πληγὴ τοῦ σώματος, αἱ πηγαὶ τῶν σκωλήκων, ἡ ὀδύνη ἡ
 ἀκαρτέρητος, ἡ ἐπὶ τῆς κοπρίας καθέδρα, ἡ ἐπιβουλή τῆς γυναικός, τὰ
 10 ὄνειδη τῶν φίλων, αἱ λοιδορίαι τῶν οἰκετῶν; Τί δὲ τὸν Λάζαρον τὸ ἐν
 τῷ πυλῶνι κεῖσθαι, καὶ ταῖς γλώσσαις τῶν κυνῶν περιλείχεσθαι, καὶ ὁ
 λιμὸς ὁ διηνεκῆς, καὶ ἡ ὑπεροψία τοῦ πλουσίου, καὶ τὰ τραύματα, καὶ ἡ
 νόσος ἡ ἀφόρητος, καὶ ἡ ἐρημία τῶν προΐσταμένων, καὶ ἡ ὑπεροψία
 τῶν βοηθούντων; Τί δὲ τὸν Παῦλον αἱ νιφάδες ἐκείνων τῶν δεσμωτη-
 15 ρίων, τῶν ἀπαγωγῶν, τῶν θανάτων, τῶν καταποντισμῶν, τῶν λοι-
 πῶν πειρασμῶν, ἃς οὐδὲ λόγῳ ἐξαριθμησαί ἐστι;

Ταῦτα ἅπαντα ἀναλογισάμενοι, κακίαν φεύγωμεν, ἀρετὴν διώκω-
 μεν, καὶ εὐχόμεθα μὲν μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν, εἰ δὲ ποτε ἐμπέσω-
 μεν, μὴ ἀλύωμεν, μηδὲ δυσχεραίνωμεν· καὶ γὰρ ὅπλα ἐστὶ ταῦτα ἀρε-
 20 τῆς τοῖς εἰς δέον χρωμένοις, καὶ δυνησόμεθα διὰ πάντων εὐδοκιμεῖν,
 ἐὰν νήφωμεν, καὶ τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν ἀπολαῦσαι, ὧν γένοιτο πάντας
 ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

νικήσει, οὔτε ἡ δουλεία, οὔτε ἡ αἰχμαλωσία, οὔτε ἡ φτώχεια, οὔτε ἡ ἀρρώστια, οὔτε αὐτὸ πού εἶναι τὸ πιὸ τυραννικὸ ἀπὸ ὅλα, ὁ θάνατος. Καὶ τὸ βεβαιώνουν ὅλοι ὅσοι τὰ ὑπέφεραν αὐτὰ ὅλα καὶ μέσω αὐτῶν διέπρεψαν περισσότερο. Σὲ τί δηλαδὴ ἔβλαψε τὸν Ἰωσήφ ἡ δουλεία; (γιατὶ τίποτα δὲν μὲ ἐμποδίζει νὰ φέρω αὐτὸν τὸν ἄνδρα στὴ μέση)· σὲ τί τὸν ἔβλαψε ἡ φυλάκιση; σὲ τί οἱ ἀλυσίδες; σὲ τί ἡ συκοφαντία; σὲ τί ἡ ἐχθρότητα; σὲ τί ἡ διαβίωση στὴν ξένη χώρα; Τί ἔβλαψε τὸν Ἰὼβ ἡ καταστροφή τῶν ἀγγελῶν καὶ τῶν κοπαδιῶν, ὁ βίαιος καὶ πρόωρος θάνατος τῶν παιδιῶν του, ἡ πληγὴ τοῦ σώματος, οἱ πηγές τῶν σκουληκιῶν, ἡ ἀνυπόφορη θλίψη, τὸ ὅτι ἔμενε πάνω στὴν κοπριά, ἡ ἐπιβουλὴ τῆς γυναίκας του, οἱ ἐπιπλήξεις τῶν φίλων του, οἱ προσβολές τῶν δούλων του; Τί ἔβλαψε τὸν Λάζαρο τὸ ὅτι κοιτόταν μπροστὰ στὴν πύλη καὶ τὸν ἔγλειφαν τὰ σκυλιὰ μὲ τὶς γλῶσσες τους, καὶ ἡ διαρκὴς πείνα καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ πλουσίου, καὶ οἱ πληγές καὶ ἡ ἀνυπόφορη ἀρρώστια καὶ ἡ ἀπουσία ἀνθρώπων νὰ τὸν βοηθήσουν καὶ ἡ ὑπεροψία τῶν βοηθῶν του; Καὶ τί ἔβλαψαν τὸν Παῦλο οἱ πυκνές ἐκεῖνες φυλακίσεις, οἱ ἀπαγωγές, οἱ θάνατοι, οἱ καταποντισμοί, οἱ ὑπόλοιπες δοκιμασίες, πού δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε μὲ τὰ λόγια νὰ τὶς ἀπαριθμήσει κανεὶς;

Ἄφοῦ ἀναλογισθοῦμε ὅλα αὐτά, ἃς ἀποφεύγουμε τὴν κακία, ἃς ἐπιδιώκουμε τὴν ἀρετὴ καὶ ἃς εὐχόμαστε νὰ μὴ πέσουμε στὸν πειρασμό, ἀλλὰ, ἐὰν κάποτε πέσουμε, νὰ μὴ ἀπογοητευόμαστε, οὔτε νὰ δυσανασχετοῦμε, γιατί αὐτὰ εἶναι ὄπλα ἀρετῆς σ' ἐκείνους πού τὰ χρησιμοποιοῦν ὅπως πρέπει, καὶ θὰ μπορέσουμε μὲ ὅλα νὰ διακριθοῦμε, ἐὰν εἴμαστε νηφάλιοι, καὶ νὰ ἀπολαύσουμε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΙΕΡΕΜΙΟΥ

«Κύριε, οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ἄνθρωπος πορεύεται καὶ κατορθώσει τὴν πορείαν αὐτοῦ».

α. Τῆς ὁδοῦ ταύτης τῆς αἰσθητῆς καὶ λεωφόρου τὰ μὲν ἐστὶν ὕπτια καὶ λειᾶ, τὰ δὲ προσάντη καὶ τραχύτερα· οὕτω δὲ καὶ τῶν θείων Γραφῶν τὰ μὲν ἐστὶν αὐτόθεν πᾶσιν εὐσύνοπτα, τὰ δὲ πλείονος ἐξεργασίας καὶ πόνου δεόμενα. Ἄλλ' ὅταν μὲν ἰσόπεδον καὶ λείαν ὁδεύωμεν ὁδὸν οὐ πολλῆς ἡμῖν δεῖ ἀκριβείας, ὅταν δὲ ὑπτίαν καὶ στενὴν καὶ πρὸς αὐτὴν ἀνατεινομένην τὴν ἀκρώρειαν καὶ ὑπὸ κρημνῶν ἐκατέρωθεν ἀπειλημένην, νηφούσης ἡμῖν δεῖ ψυχῆς καὶ διεγρηγερμένης, τῆς δυσχωρίας ραθυμεῖν οὐκ ἐπιτρεπούσης. Κἂν γὰρ μικρὸν τις παραβλέψῃ, μόνου τοῦ ποδὸς ὀλισθήσαντος, ἅπαν τὸ σῶμα κατακρημνίζεται, κἂν εἰς φάραγ-
10 γας κατακύψῃ κάτω, σκοτοδίνῳ κατεχόμενος καταφέρεται. Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν θείων Γραφῶν τὰ μὲν εὐκόλα καὶ ράδια τῶν νοημάτων καὶ ἀπονητὶ διοδεῦσαι ἐνι, τὰ δε τραχύτερα καὶ προσάντη οὐχ ὁμοίως εὐπορον διαβῆναι. Διὸ νήφειν ἅπαντας δεῖ καὶ ἐγρηγορέναι, ὅταν τοιαῦτα διαβαίνωμεν χωρία, ὥστε μὴ περὶ τῶν ἐσχάτων ἡμῖν γενέσθαι τὸν κίν-
15 δυνον. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποτὲ μὲν ἐν τοῖς εὐκολωτέροις ὑμᾶς ἐγ-
γυμνάζομεν, ποτὲ δὲ ἐπὶ τὰ δυσκολώτερα ἄγομεν, ἵνα καὶ τὸν πόνον ὑμῖν παραμυθησώμεθα καὶ τὴν ραθυμίαν ἐκβάλωμεν. Ὡσπερ γὰρ οἱ διαπαντὸς εὐκολίας ἀπολαύοντες χαυνότεροι γίνονται, οὕτως οἱ διηνεκῶς πρὸς τραχύτερα ἐλκόμενοι, πρὸς τὸν πόνον ἀπογινώσκουσι. Δεῖ τοίνυν ἀναμεμίχθαι τὸ τῆς διδασκαλίας εἶδος, καὶ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ
20 ἐκεῖνο μεταχειρίζειν, ὥστε μῆτε χαλᾶσθαι πέρα τοῦ μέτρου τὴν διανοίαν ἡμῖν, μῆτε διατεινομένην ὑπὲρ τὸ δέον διαρρηγνύσθαι πάλιν πρὸς τὸν πόνον ἀπαγορεύουσαν.

Διὰ τοῦτο πρῶν ὑμῖν περὶ Παύλου καὶ Πέτρου διαλεχθέντες καὶ

Ο Μ Ι Α Ι Α

ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΙΕΡΕΜΙΑ

«Κύριε, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῆς ζωῆς του, οὔτε μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ βαδίσει καὶ νὰ ἐπιτύχει τὴν πορεία τῆς ζωῆς του»¹.

1. Στὸν δρόμο αὐτὸ τὸν αἰσθητὸ καὶ λεωφόρο, ἄλλα μέρη εἶναι ὀμαλά καὶ στρωτὰ καὶ ἄλλα ἀνηφορικὰ καὶ ἀνώμαλα· ἔτσι καὶ τῶν θείων Γραφῶν, ἄλλα σημεῖα εἶναι ἀμέσως σὲ ὅλους κατανοητὰ, ἐνῶ ἄλλα χρειάζονται περισσότερη ἐπεξεργασία καὶ κόπο. Ὅταν λοιπὸν βαδίζουμε ἰσόπεδο καὶ ὀμαλὸ δρόμο δὲν μᾶς χρειάζεται πολλὴ προσοχή, ὅταν ὅμως βαδίζουμε δρόμο ἀνηφορικὸ καὶ στενὸ, ποὺ ὀδηγεῖ στὴν κορυφὴ βουνοῦ καὶ ἀπειλεῖται ἀπὸ δῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀπὸ γκρεμούς, πρέπει νὰ ἔχουμε ἐπάγρυπνη καὶ ξύπνια ψυχὴ, ποὺ νὰ μὴ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ χαλαρώνουμε λόγῳ τῆς κακοτοπιᾶς. Γιατί, ἂν ἔστω καὶ γιὰ λίγο δὲν προσέξει κανεὶς καὶ γλιστρήσει μόνο τὸ πόδι του, ὅλο τὸ σῶμα γκρεμίζεται, ἂν πάλι σκύψει κάτω στὰ φαράγγια, κυριεύεται ἀπὸ σκοτοδίνη καὶ πέφτει κάτω. Ἔτσι ἀκριβῶς καὶ στὶς θεῖες Γραφές· τὰ εὐκόλα καὶ κατανοητὰ νοήματα εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ περάσουμε χωρὶς κόπο, ἐνῶ τὰ τραχύτερα καὶ ἀνηφορικὰ, δὲν εἶναι ὅμοια εὐκόλο νὰ τὰ περάσουμε. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ εἶμαστε ὅλοι προσεκτικοὶ καὶ ξυπνητοί, ὅταν περνᾶμε τέτοια χωρία, ὥστε νὰ μὴ κινδυνεύσουμε τὸν ἔσχατο κίνδυνο. Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ ἄλλοτε σᾶς ἀσκῶ στὰ εὐκολότερα, καὶ ἄλλοτε σᾶς φέρνω στὰ δυσκολότερα, γιὰ νὰ σᾶς ἀπαλύνω καὶ τὸν κόπο καὶ νὰ σᾶς ἀπαλλάσω ἀπὸ τὴ ραθυμία. Γιατί, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν διαρκῶς εὐκολία γίνονται πιὸ μαλθακοί, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ὀδηγοῦνται συνεχῶς στὰ δύσβατα, ἀπὸ τὴν κούραση ἀπογοητεύονται. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ἀνάμικτο τὸ εἶδος τῆς διδασκαλίας καὶ ἄλλοτε νὰ χρησιμοποιοῦμε αὐτὸ, ἄλλοτε πάλι ἐκεῖνο, ὥστε οὔτε νὰ χαλαρώνει ὑπέρμετρα ἢ διάνοιά μας, οὔτε νὰ ἐντείνεται περισσότερο ἀπὸ ὅσο πρέπει, καὶ νὰ σπάζει ἀποκαμωμένη ἀπὸ τὸν κόπο.

Γι' αὐτὸ, ἀφοῦ σᾶς μίλησα προηγουμένως γιὰ τὸν Παῦλο καὶ τὸν

τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ γενομένης αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητήσεως, καὶ τὴν δοκοῦσαν ἐκείνων εἶναι μάχην πάσης εἰρήνης χρησιμωτέραν ὑμῖν ἀποδείξαντες, καὶ ἐπὶ τὴν ὑπτίαν ἐκείνην καὶ τραχείαν ἀγαγόντες ὁδόν, ἐπειδὴ πεπονηκότας εἶδομεν, τῇ μετ' ἐκείνην ἡμέρᾳ πρὸς ἑτέραν εὐκολωτέραν ἐχειραγωγοῦμεν ὑπόθεσιν, τοῦ μακαρίου Εὐσταθίου τὰ ἐγκώμια διηγούμενοι, καὶ μετ' ἐκείνον τοῦ γενναίου μάρτυρος Ρωμανοῦ τοὺς ἐπαίνους διεξιόντες, ὅτε δὴ καὶ λαμπρότερον ἡμῖν τὸ θέατρον γέγονε καὶ πλείων ὁ κρότος καὶ μείζων ὁ θόρυβος. Καθάπερ γὰρ τις καμῶν, εἴτα εἰς λειμῶνα εἰσελθὼν, γάννυται καὶ διαχειῖται, τραχὺ μὲν ὄρων οὐδὲν οὐδὲ ἐπίπονον, ἄνεσιν δὲ καὶ τέρψιν καὶ ψυχαγωγίαν πολλήν, οὕτω καὶ ὑμεῖς μοι διέκεισθε τότε: ἀπὸ γὰρ τῶν πόνων καὶ τῶν δυσκολιῶν τῆς ἀκροάσεως ἐκείνης, ὡσπερ εἰς λειμῶνα εἰσελθόντες τῶν μαρτύρων τὰ ἐγκώμια, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας τῆς τέρψεως ἐνεφορεῖσθε ἐκείνης. Οὐδὲ γὰρ λαβαὶ καὶ ἀντιλαβαὶ ἦσαν τότε, οὐδὲ παλαίσματα καὶ 15 διαδύσεις, ἀλλ' οὐδενὸς ἀντικρούοντος, ἄφετος καθ' ἑαυτὸν ὁ λόγος ἠγωνίζετο, ἀπολελυμένος καὶ ἐλεύθερος ὢν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ λαμπρότερος ἦν καὶ πανηγυρικώτερος καὶ πλειόνων ἀπέλαυεν ἐπαίνων. Ἡ γὰρ διάνοια τῶν ἀκροατῶν, ὅταν μετ' εὐκολίας τοῖς λεγομένοις παρακολουθῇ, πολλῆς ἀνέσεως ἀπολαύουσα, προθυμότερον πρὸς τὸν ἔπαινον 20 τοῦ λέγοντος διεγείρεται.

Ἐπει οὖν ἰκανῶς ὑμᾶς ἀνεκτησάμεθα ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, οὐδὲν ἐπίπονον καὶ τραχὺ πρὸς τὴν ὑμετέραν κινήσαντες ἀγάπην, φέρε δὴ τήμερον ὑμᾶς πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἀγάγωμεν γυμνασίαν, πρὸς τὰ ἐπιπονώτερα τῶν Γραφῶν καὶ πολλῆς δεόμενα συνέσεως χειραγωγοῦντες ὑμᾶς, οὐχ ἵνα συντρίψωμεν τῷ καμάτῳ, ἀλλ' ἵνα γυμνάσωμεν εἰς τὸ δύνασθαι καὶ ταῦτα μετὰ ἀσφαλείας διαβαίνειν τὰ χωρία. Ὡσπερ οὖν τότε παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἐδόκει μάχη τις εἶναι καὶ φιλονεικία τῶν ἀποστόλων, ἐπειδὴ δὲ ἀνέβημεν τοὺς σκοπέλους ἐκείνους, εἶδομεν ἄνω λοιπὸν τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος, ἀγάπην, χαρὰν, εἰρήνην, 30 καὶ οὐ μάταιος ἡμῖν οὐδὲ περιττὸς ὁ πόνος ἐγένετο, ἀλλ' εἰς εὐφροσύνην κατέληξεν, οὕτω καὶ σήμερον προσδοκῶ ταῖς εὐχαῖς ταῖς ὑμετέραις, ἂν μετὰ καρτερίας καὶ πολλῆς τῆς ὑπομονῆς τὴν προκειμένην ἡμῖν διανύσωμεν ὁδόν καὶ ἐπὶ τὴν κορυφὴν αὐτὴν ἀναβῆναι δυνηθῶμεν, ἰσόπεδα καὶ λεῖα καὶ ὑπτια πάντα εὐρήσειν ἐκεῖ. Τί ποτ' οὖν ἐστὶ τὸ προκειμένον 35 ἡμῖν νῦν; Τὸ παρὰ τοῦ προφήτου σήμερον ἀναγνωσθέν· «Κύριε, οὐκ ἐν

Πέτρο και για την μεταξύ τους ἀψιμαχία πού ἔγινε στήν Ἀντιόχεια, και ἀπέδειξα ὅτι ἡ φαινομενική μάχη ἐκείνων εἶναι πιό χρήσιμη ἀπό κάθε εἰρήνη, και σᾶς ὀδήγησα στόν ἀνηφορικό και ἀνώμαλο ἐκεῖνο δρόμο, ἐπειδὴ σᾶς εἶδα κουρασμένους, τὴν ἐπόμενη μέρα σᾶς χειραγώγησα σὲ ἄλλη πιό εὐκολη ὑπόθεση, διηγούμενος τὰ ἐγκώμια τοῦ μακαρίου Εὐσταθίου, και μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον διεξήλθα τὰ ἐγκώμια τοῦ γενναίου μάρτυρα Ρωμανοῦ, ὅποτε και τὸ θέαμα ἔγινε πιό ὠραῖο γιὰ σᾶς και ὁ κρότος περισσότερος και ὁ θόρυβος μεγαλύτερος. Γιατί, ὅπως ὅταν κανεῖς κουρασθεῖ και μπεῖ ἔπειτα σὲ ἓνα λιβάδι λάμπει ἀπὸ χαρὰ και χαίρεται, και δὲν βλέπει τίποτε τὸ ἀνώμαλο και κουραστικό, ἀλλὰ πολλὴ χαλάρωση και ἀπόλαυση και εὐχαρίστηση, ἔτσι μοῦ συμπεριφερόσασταν και σεῖς τότε· γιατί ἀπὸ τοὺς κόπους και τὶς δυσκολίες ἐκείνης τῆς ἀκροάσεως, μπαίνοντας, σὰν σὲ λιβάδι, στὰ ἐγκώμια τῶν μαρτύρων, ἦσασταν γεμάτοι ἀπὸ πολλὴ ἄνεση και εὐχαρίστηση. Ἐλλωστε δὲν ὑπῆρχαν τότε λαβὲς και ἀντιλαβὲς, οὔτε παλαίσματα και διολισθήσεις, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ὑπάρχει κανεῖς νὰ ἀντικρούσει, ἐλεύθερος ὁ λόγος και ὁ μόνος ἀγωνιζόταν, ὄντας λυμένος και ἐλεύθερος. Γι' αὐτὸ ἦταν και πιό ὠραῖος και πιό πανηγυρικός και δέχτηκε περισσότερους ἐπαίνους. Γιατί, ὅταν ἡ διάνοια τῶν ἀκροατῶν παρακολουθεῖ με εὐκολία ὅσα λέγονται και τὰ ἀπολαμβάνει με πολλὴ ἄνεση, γίνεται πιό πρόθυμη στόν ἔπαινο τοῦ ὁμιλητῆ.

Ἐπειδὴ λοιπὸν σᾶς κέρδισα ἀρκετὰ αὐτὲς τὶς μέρες, ἀφοῦ δὲν εἶπα τίποτα τὸ κουραστικό και ἀνώμαλο στήν ἀγάπη σας, ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς σᾶς φέρω σήμερα στήν προηγούμενη γύμναση, ὀδηγώντας σας στὰ πιό ἐπίπονα χωρία τῶν Γραφῶν πού χρειάζονται πολλὴ σύνεση, ὄχι γιὰ νὰ σᾶς συντρίψω με τὸν κόπο, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς γυμνάσω νὰ μπορεῖτε νὰ περνᾶτε και τὰ χωρία αὐτὰ με ἀσφάλεια. Ὅπως λοιπὸν τότε, στήν ἀρχὴ φαινόταν ὅτι πρόκειται γιὰ κάποια μάχη και φιλονεικία τῶν ἀποστόλων, ἐνῶ ὅταν ἀνεβήκαμε ἐκείνους τοὺς σκοπέλους, εἶδαμε ἐπάνω τὸν καρπὸ τοῦ Πνεύματος, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη^{1α}, και ἔτσι ὁ κόπος μας δὲν ἔγινε μάταιος και περιττός, ἀλλὰ κατέληξε σὲ εὐφροσύνη, ἔτσι και σήμερα περιμένω με τὶς δικές σας προσευχές, ἂν διανύσουμε τὸν δρόμο πού ἀνοίγεται μπροστὰ μας με πολλὴ καρτερία και ὑπομονή, και μπορέσουμε νὰ ἀνεβοῦμε στήν κορυφή, θὰ τὰ βροῦμε ὅλα ἐκεῖ ἰσόπεδα και ὁμαλὰ και στρωμένα. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι τὸ θέμα μας τώρα; Αὐτὸ πού ἀναγνώσθηκε σήμερα ἀπὸ τὸν προφήτη· «Κύριε, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῆς ζωῆς του, οὔτε μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ

τῷ ἀνθρώπῳ ἢ ὁδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ἄνθρωπος πορεύεται καὶ κατορθώ-
σει τὴν πορείαν αὐτοῦ». Τὸ μὲν ζήτημα τοῦτο, ὑμεῖς δέ, ὡσπερ τότε πα-
ρέσχετε τὴν σπουδὴν, καὶ νῦν συντείνετε ἑαυτοῦς· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἔλατ-
τον ἐκείνου τὸ ζήτημα, ἀλλὰ καὶ πλείονος δεῖται φροντίδος. Τί δῆποτε;
5 Ὅτι ἢ μὲν Παύλου καὶ Πέτρου δοκοῦσα μὲν εἶναι διαφορά, οὐκ οὔσα
δέ, οὐ πολλοῖς γνώριμος ἦν, ὅθεν οὐδὲ πολλὴν ἐκ τῆς ἀγνοίας εἰκὸς ἦν
γενέσθαι τὴν βλάβην, αὕτη δὲ ἢ ρῆσις πανταχοῦ περιφέρεται, ἐν οἰκίαις,
ἐν ἀγοραῖς, ἐν χώραις, ἐν πόλεσιν, ἐν γῆ καὶ θαλάττῃ καὶ νήσοις· καὶ
δοῦπερ ἂν ἀπέλθης, ἀκούσῃ ταῦτα λεγόντων πολλῶν· Γέγραπται,
10 «οὐκ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἢ ὁδὸς αὐτοῦ». Οὐ ταύτην δὲ μόνον μεμελετήκα-
σι τὴν ρῆσιν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας πρὸς ταύτην συνείρουσι τοιαύτας, ὅτι «οὐ
τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος»· καὶ μετ' ἐκεῖνο πάλιν, «ἐὰν μὴ Κύ-
ριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν».
Τοῦτο δὲ ποιοῦσι, τῆς οἰκείας ραθυμίας προκαλύμματα τὰς θείας Γρα-
15 φὰς προβαλλόμενοι καὶ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ τὴν ἐλπίδα διὰ τούτων
διορύττειν ἐπιχειροῦντες τῶν ρημάτων. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον κατασκευά-
σαι βούλονται διὰ τούτων, ἀλλ' ἢ ὅτι οὐδενός ἐσμεν κύριοι. Πάντα οἴχε-
ται τὰ καθ' ἡμᾶς· εἰκῆ βασιλείας ὑπόσχεσις, εἰκῆ γεέννης ἀπειλή, εἰκῆ
νόμοι καὶ τιμωρίαι καὶ κολάσεις καὶ συμβουλαί.
20 β'. Τί γὰρ ἂν τις παραινέσειε τῷ μηδενὸς ὄντι κυρίῳ; τί δὲ ἂν τις
ὑπόσχοιτο τῷ πάσης ἐξουσίας ἀπεστερημένῳ; Οὔτε ὁ κατορθώσας
ἄξιός ἐστιν ἐπαίνου, οὔτε ὁ διαμαρτῶν ὑπεύθυνος κολάσεως καὶ τιμω-
ρίας, ἂν μὴ ἐφ' ἡμῖν ἦ τὰ πρακτέα. Εἰ δὲ τοῦτο πεισθεῖεν ἄνθρωποι, οὐ-
δεὶς οὐκέτι λοιπὸν οὐκ ἀρετῆς ἀνθέξεται, οὐ κακίαν φεύξεται. Εἰ γὰρ
25 νῦν καθ' ἐκάστην ἡμέραν περὶ γεέννης ἐνηχοῦντων ἡμῶν, περὶ βασι-
λείας διαλεγομένων, καὶ τὰς κολάσεις τὰς ἀφορήτους καὶ τὰ ἔπαθλα τὰ
ὑπερβαίνοντα διάνοιαν ἀνθρωπίνην προτιθέντων, συμβουλευόντων,
παρακαλούντων, πάντα κινούντων λόγον, μόλις τινὲς ὑπομένουσι τοὺς
ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἰδρῶτας, μόλις ἀφίστανται τῆς ἐν τοῖς ἁμαρτήμασιν
30 ἡδονῆς, ἂν καὶ ταύτην ἐκκόψῃς τὴν ἀγκυραν τὴν ἱεράν, οὐχ ὀλόκληρον
βαπτισθῆσεται τὸ σκάφος καὶ πάντες οἰχήσονται γενόμενοι τέλεον ὑπο-
βρύχιοι καὶ πολλὰ ἔσται καθ' ἡμέραν τὰ ναύαγια; Οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν οὐ-
τως ἐσπούδακεν ὁ διάβολος, ὡς τοῦτο πείσαι τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν,
ὅτι οὔτε ἐν τοῖς ἁμαρτήμασιν ἐστιν ὑπεύθυνος κολάσεως, οὔτε ἐν τοῖς

2. Ἱερ. 10,23. 3. Ρωμ. 9,16.

4. Ψαλμ. 126,1.

βαδίζει και να πετύχει την πορεία της ζωής του»². Το ζήτημα είναι αυτό. Σεῖς ὅμως, ὅπως καὶ τότε δείξατε προθυμία, καὶ τώρα ἐντείνετε τοὺς ἑαυτοὺς σας· γιατί καὶ αὐτὸ τὸ θέμα δὲν εἶναι κατώτερο ἀπὸ ἐκεῖνο, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ περισσότερη προσοχή. Καὶ γιατί ἄραγε; Διότι ἡ φαινομενικὴ καὶ ὄχι πραγματικὴ διαφορὰ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Πέτρου, δὲν ἦταν γνωστὴ στοὺς περισσότερους, γι' αὐτὸ ἦταν φυσικὸ νὰ μὴ γίνῃ μεγάλη ζημιὰ ἀπὸ τὴν ἄγνοιά της. Ὅμως τὸ ρητὸ αὐτὸ κυκλοφορεῖ παντοῦ, στὰ σπίτια, στὶς ἀγορές, στὰ χωριά, στὶς πόλεις, στὴ στεριά καὶ στὴ θάλασσα καὶ στὰ νησιά· ὅπου καὶ νὰ πᾶς θὰ ἀκούσεις πολλοὺς νὰ τὰ λένε αὐτά· εἶναι γραμμένο «ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῆς ζωῆς του». Καὶ δὲν ἀναφέρουν μόνο αὐτὸ τὸ ρητὸ, ἀλλὰ συνάπτουν καὶ ἄλλα παρόμοια πρὸς αὐτό, ὅτι «δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ θέληση, οὔτε ἀπὸ τὴν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου»³· καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ἄλλο· «ἐὰν ὁ Κύριος δὲν οἰκοδομήσῃ ἓνα σπίτι, ἄδικα κοπιᾶζουν αὐτοὶ ποὺ τὸ χτίζουν»⁴. Καὶ τὸ κάνουν αὐτό, προβάλλοντες τὶς θεῖες Γραφές ὡς δικαιολογίες τῆς ὀκνηρίας τους, καὶ ἐπιχειρώντας μὲ τὰ λόγια αὐτὰ νὰ κλονίσουν τὴ σωτηρία καὶ τὴν ἐλπίδα μας. Γιατί τίποτα ἄλλο δὲ θέλουν νὰ ἐπιτύχουν μ' αὐτά, παρὰ μόνο ὅτι δὲν εἴμαστε κύριοι κανενὸς πράγματος. Ὅλα τὰ δικά μας χάνονται· μάταιη ἡ ὑπόσχεση τῆς βασιλείας, μάταιη ἡ ἀπειλὴ τῆς γέεννας, μάταιοι οἱ νόμοι· καὶ οἱ τιμωρίες καὶ τὰ βασανιστήρια καὶ οἱ συμβουλές.

2. Πράγματι, τί θὰ μπορούσε νὰ συμβουλέψῃ κανεὶς σ' αὐτὸν ποὺ δὲν εἶναι κύριος κανενὸς πράγματος; Καὶ τί θὰ μπορούσε νὰ ὑποσχεθεῖ σ' αὐτὸν ποὺ εἶναι στερημένος κάθε ἐξουσίας; Οὔτε καὶ ὁ ἐνάρετος εἶναι ἄξιος ἐπαίνου, οὔτε ὁ ἁμαρτωλὸς υπεύθυνος βασανισμοῦ καὶ τιμωρίας, ἐὰν δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς οἱ πράξεις μας. Καὶ ἂν τὸ πιστέψουν αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι, τότε κανεὶς δὲν θὰ ἐπιδίδεται στὴν ἀρετὴ, οὔτε θὰ ἀποφεύγει τὴν κακία. Γιατί, ἐὰν τώρα ποὺ φωνάζω κάθε μέρα γιὰ τὴ γέεννα, μιλάω γιὰ τὴ βασιλεία καὶ τὰ ἀφόρητα βασανιστήρια καὶ προβάλλω τὰ ἔπαθλα ποὺ ξεπερνοῦν τὴν ἀνθρώπινη διάνοια, συμβουλεύω, παρακαλῶ, καὶ μιλάω συνεχῶς, μόλις μερικοὶ ὑπομένουν τοὺς ἰδρωτὲς γιὰ τὴν ἀρετὴ, μόλις ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν ἡδονὴ τῶν ἁμαρτημάτων, ἂν κόψῃς καὶ αὐτὴ τὴν ἱερὴ ἄγκυρα, δὲν θὰ βυθισθεῖ ὀλόκληρο τὸ σκάφος καὶ θὰ φύγουν ὅλοι καὶ θὰ βρεθοῦν τελικὰ στὸ βάθος τῆς θάλασσας, καὶ θὰ εἶναι πολλὰ τὰ ναυάγια κάθε μέρα; Γιατί τίποτα ἄλλο δὲν μελέτησε ὁ διάβολος τόσο πολὺ, ὅσο νὰ πείσει τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ γι' αὐτό, ὅτι δηλαδὴ οὔτε γιὰ τὰ ἁμαρτήματα εἶναι ὁ ἄνθρωπος

κατορθώμασιν ἐπαίνων ἄξιος καὶ στεφάνων, ἵνα καὶ τῶν σπουδαίων ἐκλύσῃ τὰς χεῖρας καὶ σβέσῃ τὴν προθυμίαν, καὶ τῶν ἀναπεπτωκότων ἐπιτείνῃ τὴν ὀλιγωρίαν καὶ αὐξήσῃ τὴν ραθυμίαν.

Διὸ χρὴ προσέχειν μετὰ ἀκριβείας τοῖς λεγομένοις. Κρημνὸς ἐκα-
5 τέρωθὲν ἐστὶ καὶ βόθρος, ἂν μὴ νηφόντως ἀναγνῶμεν τὸ ρητόν. Τί γὰρ εἴπωμεν; ὅτι ἐψεύσατο ὁ προφήτης; Ἄλλ' ἐπικίνδυνον· προφήτης γὰρ οὐ ψεύδεται· τὰ γὰρ τοῦ Θεοῦ φθέγγεται ρήματα. Ἄλλ' οὐκ ἐψεύσατο ὁ προφήτης; οὐκοῦν οὐκ ἐφ' ἡμῖν τὰ πρακτέα; Ἄλλὰ καὶ ἐφ' ἡμῖν τὰ πρα-
κτέα, καὶ ὁ προφήτης οὐκ ἐψεύσατο· καὶ ἀμφοτέρα ταῦτα παραστήσο-
10 μεν, ἐὰν προσέχητε. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐκατέρωθεν ἔδειξα τὸν κρημνόν, ἵνα νήφοντες διανύσωμεν τὴν προκειμένην ἡμῖν ὁδόν. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο μόνον ἐξετάσωμεν, τό, «οὐκ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ», ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἅπασαν, καὶ ὑπὲρ τίνων εἴρηται, καὶ παρὰ τίνος, καὶ πρὸς τίνα, καὶ διὰ τί, καὶ πότε, καὶ πῶς. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ λέγειν, ὅτι ἐν ταῖς
15 Γραφαῖς γέγραπται, οὐδὲ ἀπλῶς παρασπῶντας ρήματα καὶ σπαράσσοντας τὰ μέλη τοῦ σώματος τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, ἔρημα καὶ γυμνὰ τῆς οἰκειᾶς αὐτῶν συναφείας λαβόντας, ἐπ' ἐξουσίας καὶ ἀδείας ἐπηρεάζειν αὐτοῖς. Οὕτω γὰρ πολλὰ δόγματα διεφθαρμένα εἰς τὸν βίον εἰσηνήνεκται τὸν ἡμέτερον, τοῦ διαβόλου πείθοντος τοὺς ραθυμοτέρους
20 διεστραμμένως ἀπαγγέλλειν τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς κείμενα, ἢ προστιθέντας ἢ ὑφαιρουντας ἐπιζοφοῦν τὴν ἀλήθειαν.

Οὐ τοίνυν ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν, ὅτι ἐν τῇ Γραφῇ γέγραπται, ἀλλὰ χρὴ καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἀναγνῶναι πᾶσαν· ἐπεὶ, εἰ μέλλομεν διακόπτειν τὴν πρὸς ἄλληλα συνέχειαν αὐτῶν καὶ συγγένειαν, πολλὰ οὕτω τεχθή-
25 σεται πονηρὰ δόγματα. Καὶ γὰρ ἐν τῇ Γραφῇ γέγραπται, ὅτι «οὐκ ἔστι Θεός», καὶ ὅτι «ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τοῦ μὴ βλέπειν εἰς τέλος», καὶ ὅτι «οὐκ ἐκζητήσῃ ὁ Θεός». Τί οὖν; εἶπέ μοι· οὐκ ἔστι Θεός; Οὐδὲ ἐφορᾷ τὰ κατὰ γῆν πράγματα; Καὶ τίς τοῦτο ἀνάσχοιτο εἰπεῖν ἢ ἀκοῦσαι; Καίτοι γε ἐν τῇ Γραφῇ γέγραπται· ἀλλὰ μάθε πῶς γέγραπται.
30 «Εἶπε», φησὶν, «ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ-ἔστι Θεός». Οὐ τῆς Γραφῆς ἐστὶν ἡ γνώμη καὶ ἡ ψῆφος, ἀλλὰ τῆς τοῦ ἄφροντος διανοίας· οὐ τὰ ἑαυτῆς εἶπεν ἡ Γραφή, ἀλλὰ τὰ ἐτέρου ἀπηγγεῖλε. Καὶ πάλιν· «ἕως τίνος παρώξυνεν ὁ ἀσεβῆς τὸν Θεόν; Εἶπε γὰρ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἐκ-

υπεύθυνος τιμωρίας, οὔτε γιὰ τὰ κατορθώματά του εἶναι ἄξιος ἐπαίνων καὶ στεφανιῶν, γιὰ νὰ ἐλευθερώσει καὶ τὰ χέρια καὶ νὰ σβῆσει τὴν προθυμία ἐκείνων ποὺ προσπαθοῦν, καὶ νὰ ἐπιτείνει τὴν ὀλιγωρία καὶ νὰ αὐξήσει τὴ ραθυμία ἐκείνων ποὺ εἶναι ἤδη ἀποθαρρυσμένοι.

Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ προσέχετε μὲ ἀκριβεία σ' αὐτὰ ποὺ λέγονται. Ὑπάρχει γκρεμὸς καὶ χαράδρα βαθειὰ καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρές, ἂν δὲν διαβάσουμε τὸ ρητὸ προσεκτικά. Γιατὶ τί θὰ ποῦμε; Ὅτι ὁ προφήτης εἶπε ψέματα; Αὐτὸ εἶναι ἐπικίνδυνον· γιατί ὁ προφήτης δὲν ψεύδεται· διότι λέει τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶπε ψέματα ὁ προφήτης; δὲν ἐξαρτῶνται λοιπὸν ἀπὸ μᾶς οἱ πράξεις μας; Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μᾶς ἐξαρτῶνται οἱ πράξεις μας καὶ ὁ προφήτης δὲν εἶπε ψέματα· καὶ τὰ δύο αὐτὰ θὰ τὰ παρουσιάσουμε, ἔαν προσέχετε. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἔδειξα τὸν γκρεμὸ ποὺ ὑπάρχει καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρές, γιὰ νὰ διανύσουμε τὸ δρόμο ποὺ ἔχουμε μπροστὰ μας προσεκτικά. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ ἐξετάσουμε μόνο τὸ «δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος κύριος τῶν πράξεών του», ἀλλὰ καὶ ὅλη τὴ συνέχεια, καὶ γιὰ ποιούς εἰπώθηκε καὶ ἀπὸ ποιόν καὶ γιὰ ποιόν καὶ γιατί, καὶ πότε καὶ μὲ ποιὸ τρόπο. Γιατὶ δὲν ἀρκεῖ νὰ λέμε, ὅτι στίς Γραφές εἶναι γραμμένο, οὔτε γενικὰ ἀποσπώνοντας λόγια καὶ μαδώνοντας τὰ μέλη τοῦ σώματος τῶν θεοπνευστων Γραφῶν, καὶ παίρνοντάς τα ἔρημα καὶ ξένα πρὸς τὴ συνάφειά τους, νὰ τὰ παραποιῶμε ὅπως ἐμεῖς θέλουμε καὶ χωρὶς φόβο. Γιατὶ ἔτσι πολλὲς διδασκαλίες μπῆκαν στὴ ζωὴ μας παραποιημένες, μὲ τὸ νὰ πείθει ὁ διάβολος τοὺς πιὸ ράθυμους νὰ ἀπαγγέλλουν παραποιημένα τὰ κείμενα τῶν Γραφῶν, ἢ προσθέτο-ντας ἢ ἀφαιρώνοντας νὰ ἐπισκοτιζοῦν τὴν ἀλήθεια.

Δὲν ἀρκεῖ λοιπὸν νὰ ποῦμε, ὅτι εἶναι γραμμένο στὴ Γραφή, ἀλλὰ πρέπει νὰ διαβάσουμε καὶ ὅλη τὴ συνέχεια· γιατί, ἂν διακόπτουμε τὴ μεταξὺ τους συνέχεια καὶ συνάφεια, θὰ προκύψουν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ πολλὲς πονηρὲς διδασκαλίες. Γιατὶ στὴ Γραφή εἶναι γραμμένο, ὅτι «δὲν ὑπάρχει Θεός»⁵, καὶ ὅτι «γύρισε τὸ πρόσωπό του, γιὰ νὰ μὴ βλέπει καθόλου», καὶ ὅτι «δὲ θὰ ἐκδικηθεῖ ὁ Θεός». Τί λοιπὸν, πὲς μου· δὲν ὑπάρχει Θεός; οὔτε ἐποπτεύει τὰ πράγματα τῆς γῆς; Καὶ ποιός θὰ ἀνεχόταν νὰ τὸ ἀκούσει ἢ νὰ τὸ πεῖ αὐτό; Βέβαια στὴ Γραφή εἶναι γραμμένο, ἀλλὰ μάθε πῶς εἶναι γραμμένο. «Εἶπε», λέει, «ὁ ἄφρων μέσα στὴν καρδιά του· δὲν ὑπάρχει Θεός». Δὲν εἶναι ἡ γνώμη καὶ ἡ ἀπόφαση τῆς Γραφῆς, ἀλλὰ τῆς διάνοιας τοῦ ἄφρονος· δὲν λέει τὰ δικά της ἢ Γραφῆ, ἀλλὰ μετέφερε τὰ λόγια τοῦ ἄλλου. Καὶ πάλι· «μέχρι πότε θὰ ἐξοργίζει ὁ ἀσεβῆς τὸν Θεό; Γιατὶ εἶπε μέσα του· δὲν θὰ ἐκδι-

ζητήσει. Ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τοῦ μὴ βλέπειν εἰς τέλος». Καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἀσεβοῦς ἀνθρώπου καὶ διεφθαρμένου κρίσιν καὶ ψῆφον ἐκτίθεται. Οὕτω καὶ ἰατροῖς ἔθος ἐστὶ, τοῖς ὑγιαίνουσι διαλεγόμενοις τὰ τῶν παραπαιόντων καὶ ἐξεστηκότων ἀμαρτήματα λέγειν, ἵνα 5 τούτους ἀσφαλεστέρους ἐργάσωνται. Ἐπεὶ οὖν ὑγεία μὲν ψυχῆς εὐσέβεια, νόσος δὲ ἐσχάτη καὶ ἀρρωστία τὸ τὸν Θεὸν μὴ εἰδέναι, λέγει τὰ ρήματα τῶν ἀσεβούντων, οὐχ ἵνα ἀκούωμεν ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα φυλαξώμεθα. Λέγει τί εἶπεν ὁ ἄφρων, ἵνα σὺ γένη φρόνιμος, καὶ μὴ δέξῃ τὸ ρῆμα· λέγει τί εἶπεν ὁ ἀσεβής, ἵνα σὺ φύγῃς τὴν ἀσέβειαν. Οὐ μόνον δὲ 10 τῆς ἀκολουθίας ἐκκόπτειν οὐ χρῆ, ἀλλὰ καὶ ὑγιῆ προφέρειν αὐτὰ καὶ μηδὲν προστιθέναι.

Πολλοὶ γοῦν καὶ ἕτεράν τινα ἀπὸ τῶν Γραφῶν περιφέρουσι, διεστραμμένως ἀναγγέλλοντες. Γέγραπται γάρ, φησίν, 'εἰ πυροῦσαι, γάμησον'· οὐδαμοῦ δὲ τοῦτο οὕτως ἐστὶ γεγραμμένον· ἀλλὰ πῶς εἴρηται, 15 σκόπησον· «λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς ἐστίν, ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ· εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμείτωσαν· κρεῖσσον γάρ ἐστι γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι». Οὐκ ἐστὶν οὖν ταυτόν, φησί, τό, 'εἰ πυροῦσαι, γάμησον'· Μάλιστα μὲν, εἰ καὶ ταυτόν ἦν τό, 'εἰ πυροῦσαι, γάμησον', οὐκ ἐχρῆν ἀφέντας αὐτοὺς τὴν ὑγιῆ τῆς Γραφῆς ἀπαγγελίαν, 20 διαστρέφειν καὶ οἰκείους ρήμασι προφέρειν τὰ τῆς Γραφῆς νοήματα· νυνὶ δὲ καὶ πολὺ τὸ μέσον εὐρήσομεν. Ἄν μὲν γὰρ ἀπλῶς εἴπῃς, 'εἰ πυροῦσαι, γάμησον', πᾶσιν ἔδωκας ἐξουσίαν τοῖς παρθενεύειν προηρημένοις, ἡνίκα ἂν ὑπὸ ἐπιθυμίας ὀχληθεῖεν, τὰς πρὸς τὸν Θεὸν διαλῦσαι συνθήκας καὶ πρὸς τὸν γάμον αὐτομολῆσαι καὶ τῆς προτέρας ὑποσχέ- 25 σεως ἐπιλαθέσθαι.

γ'. Εἰ δὲ μάθοις, τίσιν ὁ Παῦλος διαλέγεται, ὅτι οὐχ ἅπασιν ἀπλῶς, ἀλλὰ τοῖς οὐδέπω γεγεννημένοις ἐν ὑποσχέσεσι, δυνήσῃ ταύτην τὴν ἐπιβλαβῆ καὶ ὀλέθριον ἀνελεῖν ἐξουσίαν. «Λέγω» γάρ φησι, «τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις», οὐ ταῖς ὑποσχομέναις χηρείαν, ἀλλὰ ταῖς μῆτε τοῦτο, 30 μῆτε ἐκεῖνο μηδέπω ψηφισαμέναις, ἀλλ' ἐν μεταίχμιῳ τινὶ τῆς γνώμης ἐκατέρας οὔσαις. Οἶον· ἀπέβαλέ τις ἄνδρα, φησίν· οὐπω κέκρικε παρ' ἑαυτῇ, οὔτε ἐκύρωσεν, εἴτε χηρείαν ἐλέσθαι·δέοι, εἴτε δεύτερον ἐπεισα-

κηθεῖ. Γύρισε τὸ πρόσωπό του γιὰ νὰ μὴ βλέπει καθόλου». Καὶ ἐδῶ πάλι ἐκθέτει τὴ γνώμη καὶ κρίση κάποιου ἀσεβοῦς καὶ διεφθαρμένου ἀνθρώπου. Ἔτσι συνηθίζουν νὰ κάνουν καὶ οἱ γιατροί, οἱ ὁποῖοι, συζητώντας μὲ ὑγιεῖς, ἀναφέρουν τὰ ἁμαρτήματα ἐκείνων πού παραπαίουν καὶ εἶναι ἐκτὸς ἑαυτῶν, γιὰ νὰ τοὺς κάνουν πιὸ προσεκτικούς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ὑγεία τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ εὐσέβεια, ἐνῶ χειρότερη νόσος καὶ ἀρρώστια εἶναι ἡ ἄγνοια τοῦ Θεοῦ, λέει τὰ λόγια τῶν ἀσεβῶν, ὄχι γιὰ νὰ τὰ ἀκοῦμε ἀπλῶς, ἀλλὰ γιὰ νὰ προφυλαχθοῦμε. Λέει τί εἶπε ὁ ἄφρονas, γιὰ νὰ γίνεις ἐσὺ φρόνιμος καὶ νὰ μὴ δεχθεῖς αὐτὸ πού λέει· λέει τί εἶπε ὁ ἀσεβῆς, γιὰ νὰ ἀποφύγεις ἐσὺ τὴν ἀσέβεια. Καὶ ὄχι μόνο δὲν πρέπει νὰ τὰ ἀποκόπτουμε ἀπὸ τὴ συνάφειά τους, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ προφέρουμε σωστά, καὶ νὰ μὴ προσθέτουμε τίποτα.

Πολλοὶ λοιπὸν περιφέρουν καὶ ἄλλα χωρία τῶν Γραφῶν, ἀπαγγέλλοντάς τα παραποιημένα. Γιατὶ εἶναι γραμμένο, λένε· «ἐὰν καίεσαι ἀπὸ ἐπιθυμία, νὰ παντρεύεσαι»⁶, ὅμως πουθενὰ δὲν εἶναι ἔτσι γραμμένο· ἀλλὰ πρόσεξε πῶς εἶναι γραμμένο· «στοὺς ἄγαμους καὶ στὶς χῆρες λέω, ὅτι εἶναι καλὸ γι' αὐτὲς ἐὰν μείνουν ὅπως εἶμαι κι ἐγώ· ἐὰν ὅμως δὲν μποροῦν νὰ μείνουν ἐγκρατεῖς, ἄς παντρεύονται· γιατί εἶναι καλύτερα νὰ παντρεύεται κανεὶς, παρὰ νὰ καίεται ἀπὸ ἐπιθυμία»⁷. Δὲν εἶναι λοιπὸν τὸ ἴδιο, λέει, τὸ ἐὰν καίεσαι, νὰ παντρεύεσαι; Καὶ ἂν ἀκόμα ἦταν τὸ ἴδιο, τὸ «ἐὰν καίεσαι, νὰ παντρεύεσαι», δὲν ἔπρεπε, ἀφήνοντας τὴ σωστὴ ἀπαγγελία τῆς Γραφῆς, νὰ τὴ διαστρέφουμε καὶ νὰ προφέρουμε μὲ δικά μας λόγια τὰ νοήματα τῆς Γραφῆς· τώρα ὅμως θὰ βροῦμε καὶ μεγάλη διαφορὰ ἀνάμεσά τους. Γιατί, ἂν πεῖς γενικά, «ἐὰν καίεσαι, νὰ παντρευτεῖς», δίνεις τὸ δικαίωμα σὲ ὅλους ὅσους ἔχουν προτιμήσει τὴν παρθενία, κάθε φορὰ πού τυχὸν θὰ ἐνοχληθοῦν ἀπὸ τὴ σαρκικὴ ἐπιθυμία, νὰ διαλύουν τὴ συμφωνία μὲ τὸν Θεὸ καὶ νὰ αὐτομολοῦν πρὸ τὸν γάμο, καὶ νὰ λησμονοῦν τὴν προηγούμενη ὑπόσχεσή τους.

3. Ἐὰν ὅμως μάθεις σὲ ποιούς μιλάει ὁ Παῦλος, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἀπευθύνεται γενικά σὲ ὅλους, ἀλλὰ σ' ἐκείνους πού δὲν εἶχαν ποτὲ δώσει ὑπόσχεση, τότε θὰ μπορέσεις νὰ καταργήσεις αὐτὴ τὴν ἐπιβλαβὴ καὶ ὀλέθρια ἐξουσία. Γιατὶ λέει, «ἐννοῶ τοὺς ἄγαμους καὶ τὶς χῆρες», ὄχι αὐτὲς πού ὑποσχέθηκαν νὰ μείνουν χῆρες, ἀλλὰ ἐκεῖνες πού ποτὲ δὲν ἀποφάσισαν οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο, ἀλλὰ βρίσκονται σὲ κάποιο μετέχμιο τῆς κάθε γνώμης. Γιὰ παράδειγμα· ἔχασε κάποια τὸν ἄνδρα τῆς, λέει· δὲν σκέφτηκε ἀκόμα μέσα τῆς, οὔτε ἀποφάσισε,

γαγεῖν νυμφίον· ταύτη παραινῶ, φησίν, ὅτι καλὸν τὸ οὕτως εἶναι· εἰ δὲ μὴ δύναίτο φέρειν τὸ φορτίον, γαμεῖτω· τὰς μέντοι ἐπιβαλλομένας ἤδη καὶ ἀπογραψαμένας εἰς τὴν τῆς χηρείας ὑπομονήν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν θεμένας συνθήκας, οὐ φησι λοιπὸν εἶναι κυρίας τοῦ πρὸς δεῦτερον γά-
 5 μων ἐπανελθεῖν. Διὰ τοῦτο Τιμοθέῳ γράφων περὶ αὐτῶν, οὕτω πως φησί· «νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ. Ὅταν γὰρ καταστρηνιασῶσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέ-
 10 ἔτησαν». Ὁρᾷς πῶς αὐτὰς ἐνταῦθα κολάζει καὶ τιμωρεῖται καὶ φησιν ὑπευθύνους εἶναι δίκη καὶ κρίματι, ὅτι τὰς πρὸς τὸν Θεὸν συνθήκας ἠθέτησαν καὶ τὴν ὑπόσχεσιν διεψεύσαντο; Ὡστε ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ρητὸν οὐ πρὸς τὰς ὑποσχομένας εἰρηται. Διὰ τοῦτο οὐχ ἀπλῶς αὐτὸ χρῆ προφέρειν, ἀλλ' εἰδέναι καὶ τὰ πρόσωπα, πρὸς ἃ διαλέγονται αἱ Γραφαί.

15 Πάλιν ἑτέραν περιφέρουσι ρῆσιν, οὐχὶ διαστρέφοντες αὐτῆς τὴν συνθήκην, ἀλλ' ἕτερον οὐκ ἐγγεγραμμένον προστιθέντες. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ διαβόλου κακουργία, ἢ πλεονασμῶ ἢ ὑφαιρέσει ἢ διαστροφῇ ἢ μεταβολῇ τῶν κειμένων τὰ ὀλέθρια εἰσάγειν δόγματα. Τί δὲ τοῦτό ἐστι τὸ ρῆμα; Ἐμὸν ἐστὶ, φησί, τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον· καὶ ᾧ ἐὰν
 20 θέλω, δώσω αὐτά. Τούτου τὸ μὲν εἰρηται, τὸ δὲ οὐκ εἰρηται, ἀλλ' ἐξω-
 θέν ποθεν προσέρριπται. Τὸ μὲν γάρ, «ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον», εἶπεν ὁ προφήτης, τὸ δέ, «ᾧ ἐὰν θέλω, δίδωμι αὐτά», οὐκέτι πρόσκειται, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν πολλῶν ἀμαθίας περιφέρεται. Τίς δὲ καὶ ἐκ τούτου γίνεται βλάβη; Πολλοὶ μιαιοὶ καὶ γόητες καὶ ἀκόλαστοι καὶ
 25 οὐδὲ τὸν ἥλιον τοῦτον ὄρᾳν ἄξιοι, οὔτε ζῆν, οὔτε ἀναπνεῖν, πολλῆς ἀπο-
 λαύουσιν εὐπορίας, ἀνατρέποντες πάντα, οἰκίας χηρῶν ἀρπάζοντες, ὀρ-
 φανοὺς λυμαινόμενοι, τῶν καταδεεστέρων ἐπαιρόμενοι. Βουλόμενος τοίνυν ὁ διάβολος πείσαι τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι πᾶς πλοῦτος ἄνωθὲν ἐστὶ καὶ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς, ἴν' ἐκ τούτου πολλὴν βλασφημίαν
 30 προστριφήται τῷ Δεσπότῃ, ρῆσιν ἀπὸ τῆς Γραφῆς λαβὼν τὴν λέγου-
 σαν, «ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον», ἑτέραν τὴν οὐκ οὔσαν ἐν τῇ Γραφῇ προστέθεικε λέγων· «Καὶ ᾧ ἐὰν θέλω, δώσω αὐτά». Ὁ δὲ προφήτης Ἀγγαῖος οὐχ οὕτω φησίν, ἀλλ' ἠνίκα ἐπανῆλθον ἐκ τῆς βαρ-

ἐὰν πρέπει νὰ προτιμήσει τὴ χηρεία, ἢ νὰ πάρει δεύτερο γαμπρό· αὐτὴν συμβουλεύω, λέει, ὅτι εἶναι καλὸ νὰ μείνει ἔτσι· ἐὰν ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ὑποφέρει τὸ βάρος, νὰ παντρευτεῖ· ὥστε ἐκεῖνες ποὺ ἔχασαν τὸν ἄνδρα τους καὶ καταγράφηκαν στὴν τάξη τῶν χηρῶν καὶ ἔδωσαν ὑπόσχεση ἀφιερώσεως στὸ Θεό, λέει ὅτι δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ συνάψουν δεύτερο γάμο. Γι' αὐτὸ γράφοντας στὸν Τιμόθεο γι' αὐτές, λέει τὰ ἑξῆς· «νὰ ἀρνεῖσαι νὰ καταγράφεις νεώτερες χῆρες. Γιατί, ὅταν οἱ ἐπιθυμίες τους νικήσουν τὸν πόθο νὰ ὑπηρετήσουν τὸν Χριστό, θέλουν νὰ παντρευτοῦν, καὶ παίρνουν κρίμα, διότι ἀθέτησαν τὴν πρώτη τους ὑπόσχεση»⁸. Βλέπεις ὅτι αὐτές ἐδῶ τις κολάζει καὶ τις τιμωρεῖ καὶ λέει ὅτι εἶναι ἔνοχες γιὰ δίκη καὶ κατάκριση, ἐπειδὴ ἀθέτησαν τὴ συμφωνία τους μὲ τὸν Θεὸ καὶ διέψευσαν τὴν ὑπόσχεσή τους; Ὡστε ἀπὸ αὐτὸ εἶναι φανερό, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ρητὸ δὲν εἰπώθηκε γιὰ ἐκεῖνες ποὺ ἔδωσαν ὑπόσχεση. Γι' αὐτὸ πρέπει ὄχι μόνον νὰ μὴ τὸ λέμε τὸ χωρίο αὐτὸ ἔτσι γενικά, ἀλλὰ νὰ γνωρίζουμε καὶ τὰ πρόσωπα πρὸς τὰ ὁποῖα μιλοῦν οἱ Γραφές.

Περιφέρουν ἐπίσης καὶ ἄλλο ρητό, χωρὶς νὰ διαστρέφουν τὸ νόημα του, ἀλλὰ προσθέτοντας καὶ ἄλλο ποὺ δὲν εἶναι γραμμένο. Γιατί τέτοια εἶναι ἢ πανουργία τοῦ διαβόλου νὰ εἰσάγει τὰ ὀλέθρια διδάγματα του ἢ μὲ πρόσθεση ἢ μὲ ἀφαίρεση ἢ μὲ διαστροφή ἢ μὲ παραποίηση τῶν κειμένων. Ποιὸ ὅμως εἶναι αὐτὸ τὸ ρητό; «Δικό μου», λέει, «εἶναι τὸ ἀσήμι καὶ δικό μου τὸ χρυσάφι»· καὶ τὰ δίνω σὲ ὅποιον θέλω. Ἀπὸ αὐτὸ ἓνα μέρος ἔχει λεχθεῖ, ἐνῶ τὸ ἄλλο δὲν ἔχει λεχθεῖ, ἀλλὰ μῆκε ἀπὸ κάπου ἀπ' ἑξῶ. Γιατί τὸ «δικό μου εἶναι τὸ ἀσήμι καὶ δικό μου τὸ χρυσάφι», τὸ εἶπε ὁ προφήτης⁹, ἀλλὰ τὸ 'τὰ δίνω σὲ ὅποιον θέλω', δὲν ὑπάρχει, παρὰ κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὴν ἀμάθεια τῶν πολλῶν. Ποιὰ ὅμως βλάβη γίνεται καὶ ἀπὸ αὐτό; Πολλοὶ ἀκάθαρτοι καὶ ἀγύρτες καὶ ἀκόλαστοι, ποὺ δὲν εἶναι ἄξιοι νὰ βλέπουν τὸν ἥλιο, οὔτε νὰ ζοῦν, οὔτε ν' ἀναπνέουν, ἀπολαμβάνουν μεγάλη εὐημερία, ἀνατρέποντας τὰ πάντα, ἀρπάζοντας σπίτια χηρῶν, ἀφανίζοντας ὄρφανά, καὶ ἐπαιρόμενοι ἀπέναντι στοὺς φτωχοὺς. Θέλοντας λοιπὸν ὁ διάβολος νὰ πείσει τοὺς ἀνθρώπους ὅτι κάθε πλοῦτος προέρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ἀπὸ τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ προσάψει ἀπὸ αὐτὸ μεγάλη βλασφημία στὸν Δεσπότη, παίρνοντας χωρὶς τῆς Γραφῆς ποὺ λέει, «δικό μου εἶναι τὸ ἀσήμι, καὶ δικό μου τὸ χρυσάφι», πρόσθεσε καὶ ἄλλο ποὺ δὲν ὑπάρχει στὴ Γραφή καὶ λέει· 'καὶ τὰ δίνω σὲ ὅποιον θέλω'. Ἐνῶ ὁ προφήτης Ἄγγαϊος δὲν λέει αὐτό, ἀλλὰ ὅταν ἐπέστρεψαν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ τῆ

βάρου γῆς οἱ Ἰουδαῖοι καὶ τὸν ναὸν ἔμελλον ἀνιστᾶν καὶ εἰς τὴν προτέραν ἄγειν εὐπρέπειαν, ἐπειδὴ διηπόρουν, πολεμίων περιεστώτων, πενίας οὐσῆς πολλῆς, οὐδεμιάς οὐδαμῶθεν εὐπορίας φαινομένης, βουλόμενος εἰς χρηστὰς ἀγαγεῖν αὐτοὺς ἐλπίδας καὶ πείσαι θαρρεῖν περὶ τοῦ
5 τέλους, φησὶν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· «ἐμὸν ἐστὶ τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον, καὶ ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην».

Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸ προκειμένον; Ὅτι οὐ δεῖ ἀπλῶς τὰς τῶν Γραφῶν ρήσεις παραφέρειν, οὐδὲ ἐκκόπτοντας τῆς ἀκολουθίας, οὐδὲ
10 τῆς συγγενείας ἀποσπῶντας, οὐδὲ ἔρημα καὶ γυμνὰ τὰ ρήματα τῆς τῶν ἐπομένων ἢ προλαβόντων βοηθείας λαμβάνοντας συκοφαντεῖν ἀπλῶς καὶ ἐπηρεάζειν. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, ἐν δικαστηρίῳ μὲν περὶ βιωτικῶν δικαζομένους πραγμάτων, ἅπαντα εἰς μέσον προτιθέναι τὰ δικαιώματα, καὶ τόπους καὶ καιροὺς καὶ αἰτίας καὶ πρόσωπα καὶ μυρία
15 παράγειν ἕτερα, περὶ δὲ ζωῆς αἰωνίου προκειμένων ἡμῖν ἀγώνων, ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὰ ἀπὸ τῶν Γραφῶν παραφέρειν; Καὶ νόμον γὰρ οὐδεὶς ἀναγνώσεται βασιλικὸν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἂν μὴ τὸν χρόνον εἶπῃ καὶ τὸν θέντα ἐπιδείξῃ καὶ ὑγιῆ καὶ ὀλόκληρον αὐτὸν παράσχῃται, κολάζεται καὶ δίκην δίδωσι τὴν ἐσχάτην, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀν-
20 θρώπων νόμον, ἀλλὰ τὸν ἄνωθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐνεχθέντα ἀναγινώσκοντες, τοσαύτη ραθυμία χρησόμεθα, ὡς μέλη καὶ μέρη παρασπᾶν; Καὶ ποῦ ταῦτα ἀπολογίας ἄξια καὶ συγγνώμης; Τάχα πέρα τοῦ μέτρου ἐξέτεινα τὸν λόγον, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα τῆς πονηρᾶς ὑμᾶς ἀπαγάγω συνηθείας. Μὴ τοίνυν ἀποκάμωμεν, ἕως ἂν τὸ τέλος εὕρωμεν· διὰ
25 γὰρ τοῦτο ἐγενόμεθα, οὐχ ἵνα φάγωμεν καὶ πῖωμεν καὶ περιβαλώμεθα, ἀλλ' ἵνα φύγωμεν κακίαν, ἐλώμεθα δὲ ἀρετὴν, τῆς θείας ἐπιλαβόμενοι φιλοσοφίας. Ὅτι γὰρ οὐχ ἵνα φάγωμεν καὶ πῖωμεν ἐγενόμεθα, ἀλλ' ἐφ' ἐτέροις πολλῶν μείζονι καὶ βελτίονι, ἄκουσον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν αἰτίαν λέγοντος, ἐφ' ἧ τὸν ἄνθρωπον ἐποίησε. Διαπλάττων γὰρ αὐτόν, οὕτω
30 πῶς φησι· «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν».

δ'. Ὅμοιοι δὲ Θεοῦ γινόμεθα οὐκ ἐσθίοντες καὶ πίνοντες καὶ περιβαλλόμενοι, Θεὸς γὰρ οὔτε ἐσθίει, οὔτε πίνει, οὔτε περιβάλλεται, ἀλλὰ

10. Μετὰ τῆ βαβυλώνεια αἰχμαλωσία.

11. Ἀγγ. 2,10. 12. Γεν. 1,26.

βαρβαρική χώρα¹⁰ και ἐπρόκειτο νὰ ἀνεγείρουν τὸν ναὸ καὶ νὰ τὸν ἐπαναφέρουν στὴν προηγούμενη μεγαλοπρέπεια, ἐπειδὴ εἶχαν δισταγμούς, λόγῳ τοῦ ὅτι τοὺς περιτριγύριζαν ἐχθροὶ καὶ ὑπῆρχε πολλὴ φτώχεια καὶ καμμιὰ ἐλπίδα δὲν φαινόταν ἀπὸ πουθενά, γιὰ νὰ τοὺς πείσουν νὰ ἐνθαρρυνθοῦν γιὰ τὸ τελείωμα τοῦ ναοῦ, λέει ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ· «δικό μου εἶναι τὸ ἀσήμι, καὶ δικό μου τὸ χρυσάφι, καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ἢ τελευταία θὰ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη»¹¹.

Καὶ τί σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ τὸ θέμα μας; Ὅτι δὲν πρέπει τὰ χωρία τῆς Γραφῆς νὰ τὰ λέμε ἔτσι ἀόριστα, οὔτε νὰ τὰ ἀποκόπτουμε ἀπὸ τὴ συνάφειά τους, οὔτε νὰ τὰ ἀποσποῦμε ἀπὸ τὴν ἐνότητά τους, οὔτε νὰ τὰ παίρνουμε ἀπομονώνοντάς τα καὶ ἀπογυμνώνοντάς τα ἀπὸ τὴ βοήθεια τῶν ἐπομένων καὶ τῶν προηγούμενων, καὶ νὰ συκοφαντοῦμε ἀόριστα καὶ νὰ ἐπιδρωῦμε δυσμενῶς. Γιατὶ δὲν εἶναι ἄτοπο, ὅταν δικαζόμεστε στὸ δικαστήριον γιὰ βιωτικὰ πράγματα, νὰ διεκδικοῦμε ὅλα τὰ δικαιώματά μας, καὶ τόπους καὶ καιροὺς καὶ αἰτίες καὶ πρόσωπα, καὶ νὰ προσκομίζουμε μύρια ἄλλα στοιχεῖα, ἐνῶ ὅταν ἔχουμε ἀγῶνες γιὰ τὴν αἰώνια ζωὴ, νὰ ἀναφέρουμε ἔτσι γενικὰ καὶ τυχαῖα τὰ χωρία τῶν Γραφῶν; Καὶ ἓνα νόμο βασιλικὸ δὲν τὸν ἀναφέρει κανεὶς γενικὰ καὶ ἀόριστα, καὶ ἂν δὲν πεῖ καὶ τὸν χρόνο καὶ δὲ δείξει καὶ αὐτὸν ποῦ τὸν ἐξέδωσε καὶ δὲν τὸν παρουσιάσει σωστὸν καὶ ὀλόκληρον, δικάζεται καὶ τιμωρεῖται μὲ τὴν ἔσχατη ποινὴ, ἐνῶ ἐμεῖς ἀναφέροντας, ὄχι νόμο ἀνθρώπινον, ἀλλὰ αὐτὸν ποῦ ἦρθε ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, τὸν χρησιμοποιοῦμε μὲ τόσο μεγάλῃ ἐπιπολαιότητά, ὥστε νὰ ἀποσποῦμε τμήματα ἢ μέρη του; Καὶ ποῦ αὐτὰ εἶναι ἄξια δικαιολογίας καὶ συγγνώμης; Ἴσως τράβηξα τὸν λόγο πέρα ἀπὸ τὸ κανονικὸ μέτρο, δὲν τὸ ἔκανα ὅμως τυχαῖα, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς ἀπομακρύνω ἀπὸ τὴν κακὴ συνήθεια. Ἄς κάνουμε κουράγιο λοιπὸν μέχρι νὰ φθάσουμε στὸ τέλος· γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἦρθαμε ἐδῶ, ὄχι γιὰ νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε καὶ νὰ ντυθοῦμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποφύγουμε τὴν κακία, νὰ προτιμήσουμε τὴν ἀρετὴ, νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴ θεία φιλοσοφία. Καὶ ὅτι δὲν ἦρθαμε γιὰ νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε, ἀλλὰ γιὰ ἄλλα πολὺ μεγαλύτερα καὶ ἀνώτερα, ἄκουσε τὸν Θεὸ ποῦ λέει καὶ τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία ἔκανε τὸν ἄνθρωπο. Γιατὶ πλάθοντάς τον λέγει τὰ ἐξῆς· «ὡς δημιουργήσουμε ἄνθρωπο κατ' εἰκόνα μας καὶ καθ' ὁμοίωσή μας»¹².

4. Γινόμαστε λοιπὸν ὅμοιοι μὲ τὸν Θεό, ὄχι ὅταν τρῶμε καὶ πίνουμε καὶ ντυνόμαστε, γιατί ὁ Θεὸς οὔτε τρῶει, οὔτε πίνει, οὔτε ντύνεται,

δικαιοσύνην ἀσκοῦντες, φιλανθρωπίαν ἐπιδεικνύμενοι, χρηστοὶ καὶ ἐπιεικεῖς ὄντες, τοὺς πλεῖστον ἐλεοῦντες, πᾶσαν ἀρετὴν διώκοντες· ἐπεὶ τὸ φαγεῖν καὶ τὸ πιεῖν κοινὸν πρὸς τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν ἡμῖν ἐστὶ καὶ οὐδὲν ἐκείνων κατὰ τοῦτο ἀμείνους ἐσμέν. Ἀλλὰ πόθεν ἡμῶν ἡ ὑπερο-
 5 χή; Ἐκ τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενέσθαι καὶ ὁμοίωσιν. Μὴ τοίνυν ἀπο-
 κάμωμεν τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς κινοῦντες λόγους, ἀλλ' ἀγαγόντες τὴν προ-
 φητικὴν ταύτην ρῆσιν εἰς μέσον, μετὰ ἀκριβείας αὐτὴν διερευνησώμε-
 θα, καὶ μάθωμεν τίς ὁ εἰρηκῶς, καὶ ὑπὲρ τίνων, καὶ πότε, καὶ πρὸς
 τίνα, καὶ πῶς τῶν πραγμάτων διακειμένων, καὶ πάντα ἀπλῶς ἐξετά-
 10 ζοντες τὰ πρὸς τὴν εὐρεσιν συντελοῦντα. Ὁ μὲν οὖν εἰρηκῶς Ἰερεμίας
 ἐστὶν ὁ προφήτης, οὐ μὴν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ ἐτέρων τὴν ἱκετηρίαν
 ποιούμενος, ὑπὲρ Ἰουδαίων τῶν ἀγνωμόνων, τῶν ἀναισθητῶν, τῶν
 ἀδιορθῶτως ἐχόντων, τῶν ὀφειλόντων κολασθῆναι καὶ τὴν ἐσχάτην
 ὑπομείναι τιμωρίαν, περὶ ὧν φησὶν αὐτῷ ὁ Θεός· «μὴ προσεύχου περὶ
 15 τοῦ λαοῦ τούτου, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαί σου»· καὶ τινες μὲν φασὶ τοῦτο
 περὶ τοῦ Ναβουχοδοδόσορ λέγεσθαι· ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἐπιστρατεῦειν
 αὐτοῖς ὁ βάρβαρος καὶ τὴν πόλιν ἀφανίζειν καὶ λαβῶν αἰχμαλώτους
 ἀπιεῖναι, βουλόμενος πεῖσαι πάντας, ὅτι οὐ παρὰ τὴν οἰκειάν ἰσχὴν καὶ
 δύναμιν τῆς πόλεως περιγίνεται, ἀλλὰ παρὰ τὰ τούτων ἁμαρτήματα,
 20 τοῦ Θεοῦ στρατηγοῦντος τὸν πόλεμον καὶ χειραγωγῶντος αὐτὸν ἐπὶ
 τὴν οἰκειάν πόλιν, φησὶν· «οἶδα, Κύριε, ὅτι οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς
 αὐτοῦ, οὐδὲ ἄνθρωπος πορεύεται καὶ κατορθώσει τὴν πορείαν αὐ-
 τοῦ». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἡ ὁδὸς αὕτη, φησὶν, ἦν ὁ βάρβαρος
 βαδίζει νῦν ἐπιστρατεύων ἡμῖν, οὐχὶ παρ' ἑαυτοῦ ἐστὶν, οὐδὲ ἐκεῖνος
 25 κατώρθωσε τὸν πόλεμον τοῦτον καὶ τὴν νίκην, ἀλλ', εἰ μὴ σὺ παρέδω-
 κας ἡμᾶς ταῖς ἐκείνου χερσίν, οὐκ ἂν ἐκράτησεν, οὐδὲ περιεγένετο. Διὰ
 τοῦτο, φησί, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, ἐπειδὴ τοῦτο ἔδοξε, μετὰ μέτρου γε-
 νέσθαι τὴν τιμωρίαν. «Παίδευσον ἡμᾶς, πλὴν ἐν κρίματι, καὶ μὴ ἐν
 θυμῷ».

30 Ἀλλ' ἐπειδὴ τινες πρὸς τοῦτο ἀντιλέγουσι καὶ οὐχὶ περὶ τοῦ βαρ-
 βάρου φασὶν εἰρησθαι, ἀλλὰ περὶ τῆς κοινῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων,
 ἀνάγκη καὶ πρὸς τούτους ἀπομαχήσασθαι. Τί οὖν ἐστὶ πρὸς τούτους εἰ-
 πεῖν; ὅτι ὑπὲρ ἀνθρώπων ἡμαρτηκῶτων ἡξίου, ὑπὲρ ὧν ἐκωλύθη πολ-
 λάκις ἀξιοῦν· διὰ τοῦτο τὴν πόλιν παρασκευάζει θρηνησαι πρῶτον·
 35 ἐπειδὴ γὰρ συνεχῶς ἔλεγε, μὴ ἀξίου ὑπὲρ αὐτῶν, τὴν δεομένην αὐτὴν

ἀλλὰ ἐφαρμόζοντας δικαιοσύνη, δείχνοντας φιλανθρωπία, ὄντας ἀγαθοὶ καὶ ἐπιεικεῖς, ἐλεώντας τοὺς πλησίον, ἐπιδιώκοντας κάθε ἀρετὴ· ἐπειδὴ τὸ νὰ τρῶμε καὶ νὰ πίνουμε εἶναι κοινὸ σὲ μᾶς μὲ τὴ φύση τῶν ἄλλογων ζώων καὶ σὲ τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἴμαστε καλύτεροι ἀπὸ ἐκεῖνα. Τότε ἀπὸ ποῦ ἀποδεικνύεται ἡ ὑπεροχὴ μας; Ἐπὶ τὸ ὅτι δημιουργηθήκαμε «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωση». Ἄς μὴ ἀποκάμνουμε λοιπὸν ὅταν κάνουμε λόγο γιὰ τὴν ἀρετὴ, ἀλλὰ, ἀφοῦ φέραμε ἐδῶ στὴ μέση τὸ προφητικὸ αὐτὸ ρητό, ἄς τὸ διερευνήσουμε μὲ ἀκρίβεια καὶ ἄς μάθουμε ποιὸς τὸ εἶπε, καὶ γιὰ ποιούς, καὶ πότε, καὶ σὲ ποιόν, καὶ πῶς ἦταν τὰ πράγματα τότε, καὶ ἐξετάζοντας γενικὰ ὅλα ὅσα βοηθοῦν στὴν ἀνεύρεση τοῦ νοήματός του. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποῦ τὸ εἶπε εἶναι ὁ προφήτης Ἰερεμίας, κάνοντας ὁμως ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γιὰ ἄλλους τὴν ἰκεσία, γιὰ τοὺς ἀγνώμονες Ἰουδαίους, τοὺς ἀναίσθητους, τοὺς ἀδιόρθωτους, ἐκείνους ποῦ ἔπρεπε νὰ δικαστοῦν καὶ νὰ ὑποστοῦν τὴν ἔσχατη τιμωρία, γιὰ τοὺς ὁποίους λέει ὁ Θεός· «μὴ προσεύχεσαι γιὰ τὸν λαὸ αὐτόν, γιατί δὲν θὰ σὲ ἀκούσω»¹³. Καὶ μερικοὶ βέβαια λένε, ὅτι αὐτὸ τὸ εἶπε γιὰ τὸν Ναβουχοδονόσορα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύσει ἐναντίον τους ὁ βάρβαρος καὶ νὰ ἐξαφανίσει τὴν πόλη, καὶ ἀφοῦ πάρει αἰχμαλώτους νὰ ἀναχωρήσει, θέλοντας νὰ τοὺς πείσει ὅλους, ὅτι δὲν θὰ κυριέψει τὴν πόλη μὲ τὴ δική του ἰσχὺ καὶ δύναμη, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῶν δικῶν τους ἁμαρτιῶν, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς διευθύνει τὸν πόλεμο καὶ τοὺς χειραγωγεῖ ἐναντίον τῆς πόλεώς τους, λέει· «γνωρίζω, Κύριε, δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος κύριος τῆς ζωῆς του, οὔτε ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ βαδίσει καὶ νὰ κατορθώσει τὴν πορεία τῆς ζωῆς του». Αὐτὸ ποῦ λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ὁ δρόμος αὐτός, λέει, τὸν ὁποῖο βαδίζει ὁ βάρβαρος τώρα ἐκστρατεύοντας ἐναντίον μας, δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτόν, οὔτε αὐτὸς πέτυχε τὸν πόλεμο αὐτὸ καὶ τὴ νίκη, ἀλλὰ ἐὰν σὺ δὲν μᾶς παρέδιδες στὰ χέρια ἐκείνου, δὲν θὰ ἐπικρατοῦσε οὔτε θὰ μᾶς νικοῦσε. Γι' αὐτό, λέει, δέομαι καὶ παρακαλῶ, ἀφοῦ ἔτσι ἀποφάσεις, νὰ ἐπιβληθεῖ ἡ τιμωρία μὲ μέτρο. «Παιδαγωγήσέ μας, ἀλλὰ μὲ δικαιοσύνη καὶ ὄχι μὲ θυμό»¹⁴.

Ἐπειδὴ ὁμως μερικοὶ διαφωνοῦν σ' αὐτὸ καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν εἰπώθηκε γιὰ τὸν βάρβαρο, ἀλλὰ γιὰ τὴν κοινὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπαντήσουμε καὶ σ' αὐτούς. Τί μπορούμε λοιπὸν νὰ ποῦμε σ' αὐτούς; ὅτι παρακαλοῦσε γιὰ ἀνθρώπους ποῦ ἡμάρτησαν, γιὰ τοὺς ὁποίους εἶχε ἐμποδισθεῖ πολλές φορές νὰ παρακαλέσει· γι' αὐτὸ προετοιμάζει πρῶτα τὴν πόλη νὰ θρηνήσει· διότι, ἐπειδὴ τοῦ ἔλεγε

τῆς φιλανθρωπίας καθήσῃ πρώτην, ἵνα ἐκεῖθεν ἀφορμὴν τινα καὶ πρό-
 φασιν εὐλογον λάβῃ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἰκετηρίας καὶ πρὸς
 αὐτὴν ἀποτείνει τὸν λόγον καὶ φησιν· «οὐαὶ τῷ συντρίμματί σου· ἀλγη-
 ρὰ ἢ πληγὴ σου». Εἶτα ἐκείνη φησὶν· «ὄντως τοῦτό μου τὸ τραῦμά
 5 ἔστιν, ἡ σκηνὴ μου ὤλετο, αἱ δέρρεις μου διεσπάρσθησαν, οἱ υἱοί μου καὶ
 τὰ πρόβατά μου ἐξῆλθεν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ οὐκ εἰσιν. Οἱ ποιμένες μου
 ἠφρονεύσαντο καὶ τὸν Κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν. Φωνὴ ἀκοῆς ἔρχεται
 καὶ σεισμοῦ μεγάλου ἀπὸ βορρᾶ, τοῦ τάξαι τὰς πόλεις Ἰουδα εἰς ἀφανι-
 σμὸν καὶ κοίτην στρουθῶν». Εἶτα, ἐπειδὴ ἐτραγώδησε τὴν οἰκειαν
 10 συμφορὰν ἐκείνη, φησὶ, «Κύριε, οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ». Τί
 οὖν; ἐπειδὴ θρηνεῖ, φησὶ, δόγμα ὀλέθριον εἰσήγαγεν εἰς τὴν οἰκουμένην,
 τὴν ἐξουσίαν ἡμῶν ἀφαιρούμενος, καὶ λέγων οὐκ ἐφ' ἡμῖν εἶναι τὰ πρα-
 κτέα; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ θρηνῶν ἀσφαλίζεται. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «οὐχὶ
 τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ», οὐκ ἐσιώπησεν, ἀλλ' ἐπήγαγεν, «οὐδὲ
 15 ἀνθρωπος πορεύεται καὶ κατορθώσει τὴν πορείαν αὐτοῦ». Ὁ δὲ λέ-
 γει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τὸ πᾶν, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐφ' ἡμῖν, τὸ δὲ
 ἐπὶ τῷ Θεῷ. Τὸ μὲν γὰρ ἐλέσθαι τὰ κάλλιστα καὶ βουλευθῆναι καὶ
 σπουδάσαι καὶ πάντα ὑπομεῖναι πόνον, τῆς ἡμετέρας ἐστὶ προθέσεως,
 τὸ δὲ εἰς τέλος ἀγαγεῖν αὐτὰ καὶ μὴ συγχωρῆσαι διαπεσεῖν καὶ πρὸς
 20 αὐτὸ τὸ πέρας ἐλθεῖν τῶν κατορθωμάτων, τῆς ἄνωθὲν ἐστὶ χάριτος.
 Ἐμερίσατο γὰρ πρὸς ἡμᾶς τὴν ἀρετὴν ὁ Θεός, καὶ οὔτε ἐφ' ἡμῖν ἀφῆκε
 τὸ πᾶν εἶναι, ἵνα μὴ εἰς ἀπόνοιαν ἐπαιρώμεθα, οὔτε αὐτὸς τὸ πᾶν ἔλα-
 βεν, ἵνα μὴ εἰς ραθυμίαν ἀποκλίνωμεν, ἀλλ' ὀλίγον ἀφείς ἐπὶ τοῖς ἡμε-
 τέροις πόνοις, τὸ πλεον αὐτὸς κατορθοῖ. Ὅτι γάρ, εἰ τὸ πᾶν ἦν ἐφ' ἡμῖν,
 25 πολλοὺς ἂν τοῦτο εἰς ἀπόνοιαν ἐπήρε καὶ ἐξετραχίλισεν, ἀκούωμεν τοῦ
 Φαρισαίου τί φησιν, εἰς ὄσσην ἀλαζονεῖαν ἐπήρετο, πῶς ἐμεγαληγόρει
 καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἐφρόνησε μείζονα. Διὰ τοῦτο οὐ τὸ πᾶν
 ἡμῶν ἐποίησεν, ἀλλ' ἀφῆκέ τι ἐφ' ἡμῖν εἶναι, ἵνα εὐπρόσωπον λάβῃ
 πρόφασιν τοῦ δικαίως ἡμᾶς στεφανοῦν. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσε διὰ τῆς πα-
 30 ραβολῆς ἐκείνης, καθ' ἣν φησιν, ὅτι περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν εὐρῶν
 ἀνθρώπους, ἐπεμψεν εἰς τὸν ἀμπελῶνα ἐργάζεσθαι. Καίτοι τί ἐν τῇ ἐν-

συνεχῶς «μὴ παρακαλεῖς γι' αὐτούς», φέρνει στὴ μέση πρώτη αὐτὴν, ποὺ εἶχε ἀνάγκη τῆς φιλανθρωπίας, γιὰ νὰ πάρει ἀπὸ ἐκεῖ κάποια ἀφορμὴ καὶ εὐλογία πρόφαση τῆς ἰκεσίας του στὸ Θεὸ γι' αὐτούς, καὶ ἀπευθύνει σ' αὐτὴν τὸ λόγο καὶ λέει· «ἀλίμονο στὰ συντρίμματα σου ὀδυνηρὸ τὸ πλῆγμα σου». Ἐπειτα ἐκείνη λέει· «πραγματικὰ εἶναι ὀδυνηρὸ τὸ τραῦμα μου· ἡ σκηνή μου καταστράφηκε· τὰ δέρματα τῆς σκηνῆς μου ἔχουν σχισθεῖ, οἱ υἱοὶ καὶ τὰ πρόβατά μου ἔφυγαν ἀπὸμένα καὶ δὲν ὑπάρχουν πιά. Οἱ βοσκοὶ μου παραφρόνησαν καὶ δὲν ἀναζήτησαν τὸν Κύριον· ἔρχεται βοῆ μεγάλου σεισμοῦ ἀπὸ τὸν βορρᾶ, ποὺ θὰ ἐξφανίσει τὶς πόλεις τοῦ Ἰούδα καὶ θὰ τὶς μεταβάλει σὲ φωλιές σπουργιτιῶν»¹⁵. Ἐπειτα, ἀφοῦ θρήνησε τὴ δική τους συμφορὰ, λέει· Κύριε, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῆς ζωῆς του». Τί λοιπόν; Ἐπειδὴ θρηνεῖ, λέει, διατύπωσε διδασκαλία καταστροφικὴ στὴν οἰκουμένη, ἀφαιρώντας μας τὴν ἐξουσία καὶ λέγοντας ὅτι δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς οἱ πράξεις μας; Καθόλου· ἀντίθετα καὶ θρηνώντας κατοχυρώνει τὴν εὐθύνη τῶν πράξεών μας. Γιατί λέγοντας, ὅτι «ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῶν πράξεών του», δὲν σιῶπησε, ἀλλὰ πρόσθεσε· «δὲν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ βαδίσει καὶ νὰ κατορθώσει τὴν πορεία του». Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς· δὲν ἐξαρτᾶται τὸ πᾶν ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ ἓνα μέρος ἀπὸ μᾶς καὶ ἄλλο ἀπὸ τὸν Θεόν. Γιατί τὸ νὰ ἐπιλέξουμε τὰ καλύτερα καὶ νὰ τὰ θελήσουμε, νὰ τὰ ἐπιδιώξουμε καὶ νὰ ὑποστοῦμε κάθε κόπο, ἀνήκει στὴ δική μας πρόθεση, ἀλλὰ τὸ νὰ τὰ φέρουμε αὐτὰ στὸ τέλος καὶ νὰ μὴ ἀφήσουμε νὰ πέσουν, καὶ νὰ φτάσουμε σὲ αἴσιο πέρας, ἀνήκει στὴν οὐράνια χάρις. Γιατί μοίρασε μαζί μας ὁ Θεὸς τὴν ἀρετὴ καὶ οὔτε σ' ἐμᾶς ἄφησε νὰ ἀνήκει τὸ πᾶν, γιὰ νὰ μὴ φτάσουμε σὲ ἀλαζονεία, οὔτε ὁ ἴδιος ἀνέλαβε τὸ πᾶν, γιὰ νὰ μὴ πέσουμε σὲ ραθυμία· ἀλλὰ ἀφήνοντας ἓνα μικρὸ μέρος στοὺς δικούς μας κόπους, τὸ μεγαλύτερο μέρος τὸ κατορθώνει ὁ ἴδιος. Γιατί, τὸ ὅτι, ἂν ἐξαρτῶταν τὸ πᾶν ἀπὸ μᾶς, αὐτὸ θὰ ὀδηγοῦσε πολλοὺς σὲ ἀλαζονεία καὶ θὰ τοὺς ἔκανε νὰ ἐκτραχηλισθοῦν, ἄς ἀκούσουμε τὸν Φαρισαῖο τί λέει, σὲ πόση ἀλαζονεία παρασύρθηκε, πῶς καυχίontan καὶ πίστευε ὅτι εἶναι ὁ μεγαλύτερος ὅλης τῆς οἰκουμένης. Γι' αὐτὸ δὲν κάνει ὅλα τὰ δικά μας, ἀλλὰ ἄφησε κάτι νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς, γιὰ νὰ ἔχει μιὰ ἀξιοπρεπῆ πρόφαση νὰ μᾶς στεφανώνει δικαίως. Καὶ αὐτὸ τὸ φανέρωσε μ' ἐκείνη τὴν παραβολή, στὴν ὁποία λέει, ὅτι κατὰ τὴν ἐνδέκατη ὥρα, βρίσκοντας ἀνθρώπους, τοὺς ἔστειλε στὸ ἀμπέλι νὰ δουλέψουν. Ἄν καὶ πόσο ἐργάστηκαν ἀπὸ τὴν ἐνδέκατη ὥρα; Ὅμως ἦταν ἀρκετὸ στὸ Θεὸ καὶ ἡ σύντομη διάρ-

δεκάτη ὥρα εἰργάσαντο; Ἄλλ' ὁμως ἤρκεσε τῷ Θεῷ καὶ ἡ βραχεῖα τοῦ καιροῦ ροπή πρὸς τὸ δοῦναι τὸν μισθὸν αὐτοῖς ἀπρητισμένον. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτο ἀληθῶς ὁ προφήτης φασὶ καὶ οὐκ ἀφαιρεῖται τὴν ἐξουσίαν ἡμᾶς, ἀλλὰ περὶ τοῦ τέλους τῶν πραγμάτων ἐνταῦθα φιλοσοφεῖ, 5 ἄκουσον τῆς ἐπαγωγῆς. Εἰπὼν γάρ, «οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ», εὐθὺς ἐπιφέρει, «παίδευσον ἡμᾶς. Κύριε, πλήν ἐν κρίσει καὶ μὴ ἐν θυμῷ». Εἰ γὰρ μηδὲν ὄλως ἐφ' ἡμῖν ἦν, περιττῶς ἔλεγε, «παίδευσον ἡμᾶς, πλήν ἐν κρίσει».

ε'. Τί γὰρ ἂν ἀδικώτερον τοῦ κολάζεσθαι τοὺς οὐκ ὄντας κυρίους τῶν 10 πρακτέων καὶ τιμωρίαν ὑπέχειν ἀνθρώπους, ὧν ἡ ὁδὸς καὶ ὁ βίος οὐκ ἐπὶ τῇ αὐτῶν ἐξουσίᾳ κεῖται; Ὡστε, ὅταν φαίνεται τὸν Θεὸν παρακαλῶν ὑπὲρ τοῦ μὴ σφοδροτέραν γενέσθαι τὴν τιμωρίαν κατ' αὐτῶν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο ἐμφαίνει, ὅτι ἄξιοι τοῦ κολάζεσθαι καὶ τιμωρίαν ὑπέχειν εἰσὶ τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ αὐτεξούσιον συνίστησιν. Εἰ γὰρ 15 μὴ κύριοι τῶν πρακτέων ἦσαν, οὐχὶ πρῶτότερον ἔδει τὴν τιμωρίαν ἀξιοῦν αὐτοὺς ὑποσχεῖν, ἀλλὰ μηδὲ ὄλως κολάζεσθαι· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀξιώσεως ἔδει· ὁ γὰρ Θεὸς οὐ δεῖται τοῦ παρακαλοῦντος αὐτόν, ὥστε μὴ κολάσαι τοὺς ἀνευθύνους. Καὶ τί λέγω ὁ Θεός, ὅπου γε οὐδὲ ἀνθρωπος νοῦν ἔχων; Ὅταν οὖν φαίνεται παρακαλῶν ὁ προφήτης ὑπὲρ Ἰου- 20 δαίων, ὡς ὑπὲρ ἡμαρτηκότων εὐδηλον ὅτι παρακαλεῖ ἁμαρτία δὲ τότε φαίνεται, ὅταν ἡμεῖς, ὄντες κύριοι τοῦ μὴ παραβῆναι τὸν νόμον, παραβαίνωμεν. Ὡστε πάντοθεν δῆλον ἡμῖν, ὅτι καὶ ἐφ' ἡμῖν καὶ ἐπὶ Θεῷ τὰ ἡμέτερα κεῖται κατορθώματα.

Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό, «οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ 25 τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ». Καὶ τίνος ἔνεκεν τρέχω; φησί· τίνος δὲ ἔνεκεν θέλω, εἰ μὴ τὸ πᾶν ἐν ἐμοὶ κεῖται; Ἴνα διὰ τοῦ θέλειν καὶ τοῦ τρέχειν ἐπισπάσῃ τοῦ Θεοῦ τὴν ροπήν καὶ τὴν εὐνοίαν, ὥστε συμπράξαι καὶ χεῖρα ὀρέξαι καὶ πρὸς τὸ τέλος ἀγαγεῖν. Ἐὰν γὰρ ἀνέλης τοῦτο καὶ παύσῃ τρέχων καὶ θέλων, οὔτε ὁ Θεὸς ὀρέξει χεῖρα, ἀλλ' ἀποστήσεται 30 καὶ αὐτός. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἄκουσον τί φησι τῇ Ἱερουσαλήμ. «Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, καὶ οὐκ ἠθέλησατε; Ἰδοὺ, ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος». Ὁρᾷς, ἐπειδὴ οὐκ ἠθέλησαν, πῶς ἀπέστη καὶ ὁ Θεός; Διὰ τοῦτο χρεῖα ἡμῖν καὶ τοῦ θέλειν καὶ τοῦ τρέχειν, ἵνα καὶ τὸν Θεὸν ἐπισπασώμεθα. Τοῦτο οὖν φησι καὶ ὁ προφήτης, ὅτι τὸ

16. Ρωμ. 9,16.

17. Ματθ. 23,37.

κεια τοῦ χρόνου γιὰ νὰ τοὺς δώσει ὁ Θεὸς ὀλόκληρο τὸν μισθό. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι αὐτὸ τὸ λέει ἀληθινὰ ὁ προφήτης καὶ δὲν ἀφαιρεῖ ἀπὸ μᾶς τὴν εὐθύνη τῶν πράξεών μας, ἀλλὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ τέλος τῶν πραγμάτων, ἄκουσε τὴν προσθήκη. Γιατὶ λέγοντας, «ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῶν πράξεών του», ἀμέσως προσθέτει: «παιδαγωγησέ μας, Κύριε, ἀλλὰ μὲ δικαιοσύνη καὶ ὄχι μὲ θυμό». Γιατί, ἂν δὲν ἐξαρτῶταν τίποτα ἀπὸ μᾶς, ἦταν περιττὸ νὰ πεῖ «παιδαγωγησέ μας, ἀλλὰ μὲ δικαιοσύνη».

5. Γιατὶ τί θὰ ἦταν ἀδικότερο ἀπὸ τὸ νὰ τιμωροῦνται ἄνθρωποι ποὺ δὲν εἶναι κύριοι τῶν πράξεών τους, τῶν ὁποίων ὁ δρόμος καὶ ὁ βίος δὲν εἶναι στὴ δική τους ἐξουσία; Ὡστε, ὅταν φαίνεται ὅτι παρακαλεῖ τὸν Θεὸ γιὰ νὰ μὴ εἶναι ὑπερβολικὴ ἡ τιμωρία τους, δὲ φανερώνει τίποτα ἄλλο, παρὰ τοῦτο· ὅτι εἶναι ἄξιοι νὰ κολασθοῦν καὶ νὰ ὑποστοῦν τιμωρία· καὶ αὐτὸ δὲν συνιστᾷ τίποτα ἄλλο παρὰ τὸ αὐτεξουσιο. Γιατί, ἂν δὲν ἦταν κύριοι τῶν πράξεών τους, δὲν ἔπρεπε νὰ ζητᾷ νὰ ὑποστοῦν ἐλαφρότερη τιμωρία, ἀλλὰ νὰ μὴ τιμωρηθοῦν καθόλου· ἢ μᾶλλον οὔτε παράκληση χρειαζόταν· γιατί ὁ Θεὸς δὲ χρειάζεται νὰ τὸν παρακαλέσουν, γιὰ νὰ μὴ τιμωρήσει τοὺς ἀνεύθυνους. Καὶ γιατί λέω ὁ Θεός, ὅταν οὔτε καὶ ἄνθρωπος μυαλωμένος θὰ χρειαζόταν; Ὅταν λοιπὸν ὁ προφήτης ἐμφανίζεται νὰ παρακαλεῖ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι παρακαλεῖ γιὰ ἀνθρώπους ποὺ ἁμάρτησαν· καὶ ἁμαρτία ὑπάρχει τότε, ὅταν ἐμεῖς, ὄντας κύριοι νὰ μὴ παραβοῦμε τὸν νόμο, τὸν παραβαίνουμε. Ὡστε ἀπὸ παντοῦ μᾶς εἶναι φανερό, ὅτι τὰ ἔργα μας ἐξαρτῶνται καὶ ἀπὸ μᾶς καὶ ἀπὸ τὸ Θεό.

Κάτι τέτοιο σημαίνει καὶ τό, «δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ θέληση, οὔτε τὴν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ»¹⁶. Καὶ γιὰ ποιό λόγο τρέχω, λέει; Γιὰ ποιό λόγο θέλω, ἐὰν δὲν ἐξαρτᾶται τὸ πᾶν ἀπὸ μένα; Γιὰ νὰ προκαλέσεις μὲ τὴ θέληση καὶ τὸ τρέξιμο τὴν συγκατάνευση καὶ εὐνοια τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ βοηθήσει καὶ νὰ ἀπλώσει τὸ χέρι καὶ νὰ σὲ ὀδηγήσει στὸ τέλος. Γιατί, ἐὰν ἀφαιρέσεις αὐτὸ καὶ παῦσεις νὰ τρέχεις καὶ νὰ θέλεις, οὔτε τὸ χέρι του θὰ ἀπλώσει ὁ Θεός, ἀλλὰ θὰ ἀπομακρυνθεῖ καὶ ὁ ἴδιος. Ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Ἄκουσε τί λέει στὴν Ἱερουσαλήμ· «πόσες φορὲς θέλησα νὰ συνάξω τὰ παιδιά σου καὶ δὲν θελήσατε; Νὰ λοιπὸν, τὸ σπίτι σας ἀφήνετε ἔρημο»¹⁷. Βλέπεις πῶς, ἐπειδὴ δὲν θέλησαν, ἔφυγε καὶ ὁ Θεός; Γι' αὐτὸ μᾶς χρειάζεται καὶ τὸ νὰ θέλουμε καὶ νὰ τρέχουμε, γιὰ νὰ προσελκύσουμε καὶ τὸν Θεό. Αὐτὸ λοιπὸν λέει καὶ ὁ προφήτης, ὅτι τὸ νὰ πετύ-

κατορθῶσαι οὐκ ἐν ἡμῖν, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ, τὸ δὲ ἐλέσθαι ἐν ἡμῖν καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει. Οὐκοῦν εἰ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ τὸ κατορθῶσαι, φησί, κἂν μὴ κατορθώσω, οὐδεμίαν ἂν εἶην δίκαιος ὑπομένειν αἰτίαν· ὅταν γὰρ τὰ παρ' ἑμαντοῦ παράσχω πάντα καὶ θελή-
5 σω καὶ προέλωμαι καὶ τῶν πραγμάτων ἄψωμαι, ὁ δὲ τοῦ τέλους κύριος ὢν μὴ συμπράξῃ μηδὲ χεῖρα ὀρέξῃ, παντὸς ἀπήλλαγμαί ἐγκλήματος.

Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν ἀμήχανον γάρ, θελησάντων ἡμῶν καὶ προελομένων καὶ βουλευθέντων, τὸν Θεὸν ἐγκαταλιπεῖν. Εἰ γὰρ
10 τοῖς μὴ βουλομένοις παραινεῖ καὶ συμβουλεύει, ἵνα θελήσωσι καὶ βουληθῶσι, πολλῶ μᾶλλον τοὺς αἰρουμένους οὐκ ἐγκαταλιμπάνει. «Ἐμβλέψατε» γάρ φησι, «εἰς ἀρχαίας γενεάς καὶ ἴδετε. Τίς ἤλπισεν ἐπὶ Κυρίου καὶ κατησχύνθη; ἢ τίς ἐνέμεινε ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ, καὶ ὑπερεΐδεν αὐτόν;». Καὶ πάλιν ὁ Παῦλός φησιν, «ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει», ἡ ἐλ-
15 πὶς ἢ εἰς τὸν Θεόν. Ἀμήχανον γὰρ τοῦ τέλους ἐκπεσεῖν τὸν ὄλη διανοίᾳ ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐλπίζοντα καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα εἰσφέροντα. Καὶ πάλιν, «πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν, τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπενεγκεῖν». Διὰ τοῦτο παραινεῖ σοφός τις ἀνὴρ, λέγων· «τέκνον, εἰ
20 προσέρχῃ δουλεύειν Κυρίῳ, ἐτοίμασον τὴν ψυχὴν σου εἰς πειρασμόν. Εὐθρονον τὴν καρδίαν σου καὶ καρτέρησον, καὶ μὴ σπεύσης ἐν καιρῷ ἐπαγωγῆς. Κολλήθητι αὐτῷ, καὶ μὴ ἀποστῆς». Καὶ ἕτερος παραινεῖ λόγος· «ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται».

Ταῦτα δὲ πάντα κανόνες εἰσὶ καὶ ὄροι καὶ δόγματα ἀκίνητα· καὶ δεῖ
25 τοῦτο πεπηγῆναι ἐν τῇ ψυχῇ τῇ ἡμετέρᾳ, ὅτι ἀμήχανόν τινα σπουδῇ χρώμενον καὶ μεριμνῶντα ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα ἐπιδεικνύμενον, ἐγκαταλειφθῆναι ποτε παρὰ τοῦ Θεοῦ. Οὐκ ἀκούεις τί φησι πρὸς τὸν Πέτρον; «Σίμων, Σίμων, ποσάκις ἠτήσατο ὁ Σατανᾶς σινιάσαι ὑμᾶς ὡς τὸν σῖτον, κἀγὼ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ
30 ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου». Ὅταν μὲν γὰρ ἴδῃ τὸν φόρτον μείζω τῆς ἡμετέ-

18. Σοφ. Σειράχ 2,10. 19. Ρωμ. 5,5.

20. Α' Κορ. 10,13. 21. Σοφ. Σειράχ 2,1-3.

22. Ματθ. 10,22. 23. Λουκᾶ 22,31.

χουμε την ἀρετὴ δὲν ἔγκειται σὲ μᾶς, ἀλλὰ στὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ· ἐνῶ τὸ νὰ τὴν προτιμήσουμε ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς καὶ ἀπὸ τὴ δική μας προαίρεση. Ἐπομένως, ἐὰν ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀρετῆς ἔγκειται στὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, λέει, ἀκόμα καὶ ἂν δὲν τὴν κατορθώσω, δὲν θὰ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ὑποστῶ τιμωρία· γιατί, ὅταν προσφέρω ὅλα ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ μένα, ὅταν δηλαδὴ θελήσω, καὶ προτιμήσω καὶ προσπαθῆσω, ἀλλὰ δὲν συμπράξει καὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι κύριος τοῦ τέλους, καὶ δὲν ἀπλώσει τὸ χέρι του, εἶμαι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε κατηγορία.

Ἄλλὰ δὲν γίνονται αὐτά, δὲν γίνονται· γιατί εἶναι ἀδύνατο, ὅταν ἡμεῖς θελήσουμε καὶ προτιμήσουμε καὶ προσπαθήσουμε, νὰ μᾶς ἐγκαταλείψει ὁ Θεός. Διότι, ἐφόσον προτρέπει καὶ συμβουλεύει ἐκείνους ποὺ δὲ θέλουν, γιὰ νὰ θελήσουν καὶ νὰ προσπαθήσουν, πολὺ περισσότερο δὲν ἐγκαταλείπει ἐκείνους ποὺ προσπαθοῦν. Γιατὶ λέει, «παρατηρήστε στὶς ἀρχαῖες γενεές καὶ δέστε, ποῖός ἐμπιστεῦθηκε τὶς ἐλπίδες του στὸν Κύριο καὶ ντροπιάστηκε; Ἡ ποῖός ἔμεινε ἀκλόνητος στὶς ἐντολές του καὶ τὸν παρέβλεψε;»¹⁸. Καὶ ὁ Παῦλος ἐπίσης λέει· «ἡ ἐλπίδα δὲν ντροπιάζει»¹⁹, ἡ ἐλπίδα στὸ Θεό. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ ξεπέσει στὸ τέλος, αὐτὸς ποὺ μὲ ὅλη τὴν καρδιά του ἐλπίζει στὸ Θεό καὶ προσφέρει ὅλα ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ αὐτόν. Καὶ πάλι· «ὁ Θεὸς εἶναι πιστὸς καὶ δὲ θὰ σᾶς ἀφήσει νὰ δοκιμασθεῖτε περισσότερο ἀπὸ ὅσο μπορεῖτε, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴ δοκιμασία θὰ δώσει καὶ τὴ διέξοδο, γιὰ νὰ μπορέσετε νὰ ἀντέξετε»²⁰. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος σοφὸς ἄνδρας συμβουλεύει λέγοντας· «παιδί μου, ἐὰν ἔρχεσαι νὰ ὑπηρετήσεις τὸν Κύριο, ἐτοίμασε τὴν ψυχὴ σου γιὰ τὶς δοκιμασίες. Ἐχε τὴν καρδιά σου εἰλικρινῆ καὶ ὄπλισε τὸν ἑαυτὸ σου μὲ ὑπομονὴ καὶ νὰ μὴ παρασυρθεῖς σὲ καιρὸ πειρασμῶν. Νὰ ἀφοσιωθεῖς σ' αὐτόν καὶ νὰ μὴ ἀπομακρυνθεῖς»²¹. Καὶ ἄλλος λόγος συμβουλεύει· «ὅποιος ὑπομείνει ὡς τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθεῖ»²².

Ἄρα αὐτὰ λοιπὸν εἶναι κανόνες καὶ ὅροι καὶ δόγματα ἀμετακίνητα· καὶ πρέπει αὐτὸ νὰ βάζουμε βαθειὰ μέσα στὴν ψυχὴ μας, ὅτι εἶναι ἀδύνατο δείχνοντας κάποια προθυμία, φροντίζοντας γιὰ τὴ σωτηρία μας καὶ προσφέροντας ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς, νὰ ἐγκαταλειφθοῦμε ποτὲ ἀπὸ τὸ Θεό. Δὲν ἀκούς τί λέει στὸν Πέτρο; «Σίμων, Σίμων, πόσες φορὲς ζήτησε ὁ Σατανᾶς νὰ σᾶς κοσκινίσει ὅπως τὸ σιτάρι, κι ἐγὼ προσευχήθηκα γιὰ σένα, γιὰ νὰ μὴ χαθεῖ ἡ πίστη σου»²³. Γιατὶ, ὅταν

ρας δυνάμεως ὄντα, ὀρέγει χεῖρα καὶ ἐπικουφίζει τὸν πειρασμόν· ὅταν
 δὲ ἴδῃ ἐξ οἰκείας ραθυμίας καὶ ὀλιγωρίας τὴν οἰκείαν προδιδόντας
 σωτηρίαν καὶ μὴ βουλομένους σωθῆναι, ἀφήσῃ καὶ ἐγκαταλιμπάνει.
 Οὐ γὰρ βιάζεται, οὐδὲ ἀναγκάζει, καὶ ὕπερ ἐπὶ τῆς διδασκαλίας ἐποίει,
 5 τοῦτο καὶ ἐνταῦθα γίνεται. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖ τοὺς μὴ θέλοντας ἀκούειν,
 ἀλλ' ἀποπηδῶντας, οὐχ εἴλκεν οὐδὲ ἐβιάζετο, τοῖς δὲ προσέχουσι διέ-
 λυσε τὰ ἀσαφῆ καὶ τὰ αἰνίγματα ἐποίει φανερά, οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν
 πραγμάτων· τοὺς μὲν ἀναληγῆτους καὶ οὐκ ἐθέλοντας οὐκ ἀναγκάζει
 οὐδὲ βιάζεται, τοὺς δὲ προαιρουμένους ἐπισπᾶται μετὰ πολλῆς τῆς
 10 σφοδρότητος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πέτρος φησὶν· «ἐπ' ἀληθείας καταλαμ-
 βάνομαι, ὅτι ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος τὸν Θεὸν καὶ ἐργαζόμενος δι-
 καιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι». Καὶ ὁ προφήτης αὐτὸ τοῦτο παραινεῖ
 λέγων· «ἐὰν θέλετε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε·
 ἐὰν δὲ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται».
 15 Ταῦτα οὖν εἰδότες, καὶ ὅτι καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ τρέχειν ἐν ἡμῖν ἐστι,
 καὶ διὰ τοῦ θέλειν καὶ τοῦ τρέχειν τὸν Θεὸν ἐπισπώμεθα πρὸς τὴν ἡμε-
 τέραν βοήθειαν, ἐπισπασάμενοι δὲ αὐτόν, πρὸς τὸ τέλος ἤξομεν τῶν
 πραγμάτων· διαναστώμεν, ἀγαπητοί, καὶ πᾶσαν σπουδὴν ἐπιδειξώμε-
 θα ἐν τῇ τῆς ψυχῆς σωτηρίᾳ τῆς ἡμετέρας, ἵνα, μικρὸν ἐνταῦθα πονή-
 20 σαντες χρόνον, κατὰ τὸν ἀγήρω καὶ ἀθάνατον αἰῶνα τῶν ἀθανάτων
 ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ
 φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ
 δόξα, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
 νων. Ἀμήν.

24. Πράξ. 10,34.

25. Ἦσ. 1,19-20.

δεῖ ὅτι τὸ βάρος εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὴ δύναμή μας, ἀπλώνει τὸ χέρι του καὶ μᾶς ἐλαφρύνει τὴ δοκιμασία. Ὅταν ὁμως δεῖ ὅτι ἀπὸ δική μας ραθυμία καὶ ὀλιγωρία προδίδουμε τὴ σωτηρία μας καὶ δὲ θέλουμε νὰ σωθοῦμε, μᾶς ἀφήνει καὶ μᾶς ἐγκαταλείπει. Γιατὶ δὲ ἐκβιάζει, οὔτε ἐξαναγκάζει, καὶ αὐτὸ πού ἔκανε στὴ διδασκαλία του, αὐτὸ γίνεται καὶ ἐδῶ. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖ αὐτοὺς πού δὲν ἤθελαν νὰ ἀκούσουν ἀλλὰ ἔφευγαν, δὲν τοὺς τραβοῦσε μὲ τὴ βία, οὔτε τοὺς ἐξανάγκαζε, ἐνῶ σ' ἐκείνους πού πρόσεχαν τοὺς ἐξηγοῦσε τὰ δύσκολα καὶ τοὺς φανέρωνε τὰ αἰνίγματα, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ στὰ πράγματα· ἐκείνους πού εἶναι ἀνάισθητοι καὶ δὲν θέλουν, δὲν τοὺς ἀναγκάζει, οὔτε τοὺς ἐκβιάζει, ἐνῶ ἐκείνους πού ἔχουν τὴν προαίρεση τοὺς ἐλκύει μὲ πολλὴ δύναμη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Πέτρος λέει· «ἀναγνώριζω πράγματι, ὅτι σὲ κάθε ἔθνος, ἐκεῖνος πού φοβᾶται τὸν Θεὸ καὶ ἐκτελεῖ τὸν νόμο, εἶναι δεκτὸς σ' αὐτόν»²⁴. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συμβουλεύει καὶ ὁ προφήτης ὅταν λέει· «ἐὰν θελήσετε καὶ μὲ ἀκούσετε, θὰ φᾶτε τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς· ἐὰν ὁμως δὲ θελήσετε καὶ δὲν μὲ ἀκούσετε, θὰ σᾶς καταφάει τὸ μαχαίρι»²⁵.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτὰ καὶ ὅτι ἡ θέληση καὶ ἡ προσπάθεια ἐναπόκειται σὲ μᾶς, καὶ ὅτι μὲ τὸ νὰ θέλουμε καὶ νὰ προσπαθοῦμε προσελκύουμε τὸν Θεὸ νὰ μᾶς βοηθήσει, καὶ ἐφόσον τὸν προσελκύσουμε θὰ φτάσουμε στὸν σκοπὸ τῶν προσπαθειῶν μας, ἄς ἐγερθοῦμε, ἀγαπητοί μου, καὶ ἄς καταβάλουμε κάθε προσπάθεια γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς μας, ὥστε, ἀφοῦ κουραστοῦμε γιὰ λίγο χρονικὸ διάστημα ἐδῶ, νὰ ἀπολαύσουμε τὰ ἀθάνατα ἀγαθὰ στὸν ἀγέραστο καὶ ἀθάνατο αἰῶνα, τὰ ὁποῖα εἶθε νὰ τὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Α Ι Α

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΛΧΙΣΣΕΔΕΚ

α'. Ἀποστολικὴν ὑμῖν σήμερον βούλομαι παραθεῖναι τράπεζαν καὶ πρὸς τὸ πέλαγος τῆς Παύλου φωνῆς διατεῖναι τὸν λόγον παρασκευάζομαι. Ἀλλὰ τί πάθω; Ὅκνῶ καὶ δέδοικα μήποτε, τὸν λιμένα ἐξελθόντες καὶ πρὸς τὸ βάθος καταντήσαντες τῶν ἀποστολικῶν νοημάτων, ἰλιγ-
5 γιάσωμεν, ὅπερ πάσχουσιν οἱ τῶν πλωτῆρων ἀήθεις. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ἐπειδὴν τὴν γῆν ἀφέντες ἐξ ἑκατέρου μέρους τῆς νηὸς πέλαγος ἴδωσιν καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ θάλατταν καὶ οὐρανόν, σκοτοδινία κατέχονται καὶ περιφέρεσθαι αὐτοῖς τὸ πλοῖον κύκλῳ νομίζουσι μετὰ τῆς θαλάττης. Ἄλλ' οὐ παρὰ τὴν φύσιν τῆς θαλάττης, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν
10 πλούντων οἱ ἰλιγγοὶ γίνονται. Ἔτεροι οὖν τῶν ναυτῶν γυμνοῖς τοῖς σώμασιν ἐκκυβιστῶσι κατὰ τῶν κυμάτων καὶ οὐδὲν πάσχουσι τι τοιοῦτον, ἀλλὰ πρὸς τὸ βάθος καταβάντες αὐτό, τῶν ἐν ἐδάφει καθημένων ἀσφαλέστερον διατρίβουσι, καὶ τῷ στόματι καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ παντὶ τῷ σώματι δεχόμενοι τὴν ἄλμην, οὐ δυσχεραίνουσι. Τοσοῦτόν
15 ἔστι μᾶλλον καὶ τοιοῦτον ἀπειρία κακόν. Οὕτως αὕτη καὶ τῶν φοβερῶν καταφρονεῖν πείθει, ἐκεῖνη δὲ καὶ τὰ ἀσφαλῆ ὑποπευεῖν καὶ δεδοικέναι παρασκευάζει. Οἱ μὲν γὰρ ἐφ' ὑψηλῶν τῶν ἰκρίων καθημένοι τῆς νηὸς καὶ πρὸς τὴν θεάν ἰλιγγιῶσιν, οἱ δὲ ἐν μέσοις οὐ θορυβοῦνται τοῖς κύμασιν.

20 Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας γίνεται τῆς ἡμετέρας. Καὶ γὰρ καὶ ταύτην πολλακίς καταλαμβάνει κύματα παθῶν, θαλαττίων ἀγριωτέρα, οἷον ζάλῃ θυμοῦ κάτωθεν στρέφοντα τὴν καρδίαν, πνεύματα ἐπιθυμίας πονηραῶς, ποιοῦντα πολλὴν τῆς διανοίας τὴν σύγχυσιν. Ἄλλ' ὁ μὲν ἀπειρος καὶ ἀμελέτητος, ἀρχομένου τοῦ χειμῶνος τῆς ὄργῆς, εὐθέως θορυ-
25 βεῖται, ταραττέται, κλονεῖται, ὄρᾳ γινομένην ὑποβρύχιον τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῶν παθῶν καὶ νανάγιον ὑπομένουσαν, ὁ δὲ ἔμπειρος καὶ μεμελετη-

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΣΤΟΝ ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ

1. Σήμερα θέλω νὰ σᾶς παραθέσω ἀποστολικὸ τραπέζι καὶ ἐτοιμάζομαι νὰ ἀπλώσω τὸν λόγο πρὸς τὸ πέλαγος τῶν λόγων τοῦ Παύλου. Ἄλλὰ τί παθαίνω; Διστάζω καὶ φοβᾶμαι μήπως, ὅταν βγοῦμε ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ φτάσουμε στὸ βάθος τῶν ἀποστολικῶν νοημάτων, ζαλισθοῦμε καὶ πάθουμε αὐτὸ ποὺ παθαίνουν οἱ ἀσυνήθιστοι στὰ πλοῖα. Πράγματι ἐκεῖνοι, ὅταν ἀφήσουν τὴν ξηρὰ καὶ δοῦν ἀπὸ κάθε πλευρὰ τοῦ πλοίου πέλαγος, καὶ τίποτα ἄλλο παρὰ μόνο θάλασσα καὶ οὐρανό, κυριεύονται ἀπὸ σκοτοδίνη καὶ νομίζουν ὅτι τὸ πλοῖο γυρίζει γύρω ἀπὸ αὐτοὺς μαζί με τὴ θάλασσα. Οἱ ἴλιγγοι ὅμως δὲν ὀφείλονται στὴ φύση τῆς θάλασσας, ἀλλὰ στὴν ἀπειρία αὐτῶν ποὺ πλέουν. Ἐνῶ ἄλλοι ναῦτες με γυρνᾶ τὰ σώματα πέφτουν με τὸ κεφάλι στὰ κύματα καὶ δὲν παθαίνουν τίποτα τέτοιο, ἀλλὰ κάτεβαίνοντας στὸ βάθος τῆς θάλασσας παραμένουν πιὸ ἀσφαλεῖς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κάθονται στὸ ἔδαφος, καὶ ἐνῶ δέχονται τὴν ἀλμύρα καὶ στὸ στόμα καὶ στὰ μάτια καὶ σ' ὀλόκληρο τὸ σῶμα, δὲν δυσανασχετοῦν. Τόσο μεγάλο καὶ τέτοιο κακὸ εἶναι ἡ ἀπειρία. Ἔτσι αὐτὴ πείθει νὰ καταφρονοῦμε καὶ τὰ φοβερὰ πράγματα, ἐνῶ ἐκείνη μᾶς κάνει νὰ ὑποπτευόμαστε καὶ νὰ φοβόμαστε καὶ τὰ ἀσφαλῆ. Ἄλλοι δηλαδή, ὅταν κάθονται σὲ ψηλὰ ἱκρίώματα τοῦ πλοίου καὶ με τὴ θέα αἰσθάνονται ἴλιγγο, ἐνῶ ἄλλοι, εὐρισκόμενοι μέσα στὰ κύματα, δὲν ἐνοχλοῦνται.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ με τὴ διάνοιά μας. Γιατὶ κι αὐτὴν τὴν κυριεύουν πολλὰς φορές τὰ κύματα τῶν παθῶν, πιὸ ἄγρια ἀπὸ τὰ θαλασσινά, σὰν παραζάλη, προκαλώντας θυμὸ καὶ κίνησιν ἀνω κάτω τὴν καρδιά, πνεύματα πονηρῆς ἐπιθυμίας, ποὺ δημιουργοῦν μεγάλη σύγχυση στὴ διάνοια. Καὶ ὁ ἄπειρος βέβαια καὶ ἀπαίδευτος, ὅταν ἀρχίζει ἡ ταραχὴ τῆς ὀργῆς, ἀμέσως θορυβεῖται, ταραάζεται, συγκλονίζεται· βλέπει νὰ βυθίζεται ἡ ψυχὴ του ἀπὸ τὰ πάθη καὶ νὰ ὑφίσταται ναυάγιο· ἐνῶ ὁ ἔμπειρος καὶ προσεκτικὸς τὰ ὑπομένει ὅλα αὐτὰ με γενναιότητα.

κώς, τὰ τοιαῦτα φέροι γενναίως· καθάπερ κυβερνήτης ἐπὶ τῶν οἰάκων, οὕτως τὸν λογισμὸν ἐπάνω τῶν παθῶν καθίσας, οὐ πρότερον ἀφίσταται πάντα ποιῶν, ἕως ἂν κατευθύνῃ τὸ σκάφος πρὸς τὸν εὐδίων τῆς φιλοσοφίας λιμένα. Ὅπερ οὖν ἐπὶ τῆς θαλάττης γίνεται καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας συμβαίνει, τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἐξηγήσει τῶν Γραφῶν συμπίπτειν ἀνάγκη, θορυβεῖσθαι, ταράττεσθαι, ἐπειδὴν δὲ ἐξέλθωμεν εἰς τὸ πέλαγος· οὐκ ἐπειδὴ τὸ πέλαγος φοβερόν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡμεῖς οἱ πλείοντες ἄπειροι. Ὅτι γάρ ἐστιν, εὐλογον φύσει λόγον ὄντα, δύσκολον γενέσθαι παρὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν ἀκουόντων, Παῦλον ὑμῖν παραστήσομαι μάρτυρα. Εἰπὼν γάρ, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγένετο ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ καὶ ζητῶν τίς ἐστιν οὗτος ὁ Μελχισεδέκ, ἐπήγαγεν· «περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ δυσερμῆνευτος». Τί λέγεις, ὦ Παῦλε; Δυσερμῆνευτός σοι τῷ τὴν πνευματικὴν ἔχοντι σοφίαν; τῷ τὰ ἀπόρρητα ἀκούσαντι; τῷ πρὸς τρίτον ἀρπαγέντι οὐρανόν; Εἰ σοὶ δυσερμῆνευτος, τί τι καταληπτός; Ἐμοὶ δυσερμῆνευτος, φησὶν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν μου ἀσθένειαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν δυσκολίαν τῶν ἀκουόντων. Εἰπὼν γοῦν, «δυσερμῆνευτος», ἐπήγαγεν· «ἐπειδὴ νωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς».

Ὅρας ὅτι οὐχ ἡ φύσις τοῦ λόγου, ἀλλ' ἡ ἀπειρία τῶν ἀκουόντων δύσκολον τὸ οὐ δύσκολον πεποίηκεν; Οὐ μόνον δὲ δύσκολον, ἀλλὰ καὶ πολὺν ποιεῖ αὐτὸν βραχὺν ἢ αὐτῆς αἰτία. Διὸ οὐδὲ δυσερμῆνευτον ἔφησεν εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ πολὺν, καὶ τοῦ μήκους καὶ τῆς δυσκολίας ἀναθεῖς τὴν αἰτίαν τῇ νωθρότητι τῆς ἀκοῆς. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀρρωστούντων οὐκ ἀναγκαῖον σύντομον καὶ ἐσχεδιασμένην παραθεῖναι τράπεζαν, ἀλλὰ δεῖ παρασκευάσαι τὰ σιτία διάφορα, ἵνα ἂν τοῦτο ὁ κάμνων μὴ βουληθῇ, τὸ ἕτερον λάβῃ· κακεῖνο προσίεται, τὸ ἄλλο δέξεται, κἂν τοῦτο διακρούσῃται, θατέρου ἐπιλάβηται, καὶ τῇ ποικιλίᾳ τὴν δυσκολίαν νικήσωμεν καὶ τῷ πολυτρόπῳ τῆς τραπέζης τὸ δυσάρεστον θεραπεύσωμεν τῆς γνώμης, οὕτω πολλάκις καὶ ἐπὶ ἀκροάσεως δεῖ ποιεῖν, ὅταν ἀσθενεῖς ὦμεν καὶ πολὺν παρασκευάσαι χρῆ λόγον καὶ ποικίλας παραβολὰς καὶ παραδείγματα ἔχοντα, κατασκευὰς καὶ περιόδους καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα, ἵνα ἐκ πάντων ραδία γένηται ἡμῖν τῶν συμφερόντων ἢ αἵρεσις. Πλὴν ἀλλ', εἰ καὶ πολὺς ὁ λόγος καὶ δυσερμῆνευτος, οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτοὺς τῆς διδασκαλίας τοῦ Μελχισεδέκ· τὸ μὲν εἰπεῖν, «πολὺς καὶ δυσερμῆνευτος», ἀναστήσας αὐτῶν τὴν σπουδὴν, ἵνα μὴ ραθυ-

σὰν κυβερνήτης στοῦ τιμόνι, καθίζοντας ἔτσι τὸν λογισμό του στὰ πάθη, δὲν ἀπομακρύνεται, ἂν πρῶτα δὲν κάνει τὰ πάντα, μέχρι πού νὰ ὀδηγήσει τὸ σκάφος στοῦ γαλήνιο λιμάνι τῆς ἐνάρετης ζωῆς. Αὐτὸ λοιπὸν πού γίνεται στὴ θάλασσα, καὶ συμβαίνει καὶ στὴ διάνοια, αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ συμβαίνει καὶ στὴν ἐξηγήση τῶν Γραφῶν, νὰ θορυβούμαστε καὶ νὰ ταραζόμαστε, ὅταν βγαίνουμε στοῦ πέλαγος, ὄχι ἐπειδὴ τὸ πέλαγος εἶναι φοβερό, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡμεῖς πού πλέουμε εἴμαστε ἄπειροι. Τὸ ὅτι λοιπὸν εἶναι δυνατό, ὁ λόγος πού ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι εὐκόλος, νὰ γίνεται δύσκολος ἀπὸ τὴν ἀπειρία τῶν ἀκροατῶν, θὰ σᾶς φέρω μάρτυρα τὸν Παῦλο. Γιατί, λέγοντας ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγίνε ἀρχιερέας κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ, πρόσθεσε· «γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἔχουμε πολλὰ νὰ ποῦμε, ἀλλὰ εἶναι δύσκολο νὰ ἐξηγηθοῦν»². Τί λές, Παῦλε; Εἶναι δυσερμῆνευτα σὲ σένα πού ἔχεις τὴν πνευματικὴ σοφία; σὲ σένα πού ἄκουσες αὐτὰ πού δὲ λέγονται; σὲ σένα πού ἀνέβηκες στὸν τρίτο οὐρανὸ; Ἐὰν εἶναι δυσερμῆνευτα σὲ σένα, σὲ ποιὸν εἶναι κατανοητά; Εἶναι δυσερμῆνευτα σὲ μένα, λέει, ὄχι ἐξαιτίας τῆς δικῆς μου ἀδυναμίας, ἀλλ' ἐξαιτίας τῆς δυσκολίας τῶν ἀκροατῶν. Λέγοντας λοιπὸν «δυσερμῆνευτος» πρόσθεσε· «ἐπειδὴ γίνετε νωθροὶ στ' αὐτιά».

Βλέπεις ὅτι ὄχι ἡ φύση τοῦ λόγου, ἀλλὰ ἡ ἀπειρία τῶν ἀκροατῶν ἔκανε δύσκολο αὐτὸ πού δὲν ἦταν δύσκολο; Καὶ ὄχι μόνο δύσκολο, ἀλλὰ καὶ πολὺ σύντομο τὸν κάνει ἡ ἴδια αἰτία. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ὅτι εἶναι μόνο δυσερμῆνευτος, ἀλλὰ καὶ πολὺς, καὶ ἀπέδωσε τὴν αἰτία καὶ τοῦ μήκους καὶ τῆς δυσκολίας στὴ νωθρότητα τῆς ἀκοῆς. Γιατί, ὅπως στοὺς ἄρρωστους δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ παραθέσουμε σύντομο καὶ προγραμματισμένο τραπέζι, ἀλλὰ πρέπει νὰ παρασκευάσουμε διάφορα φαγητά, ὥστε, ἐὰν ὁ ἄρρωστος δὲν θελήσει τὸ ἓνα, νὰ πάρει τὸ ἄλλο, ἐὰν ἀπορρίψει ἐκεῖνο, νὰ δεχθεῖ τὸ ἄλλο, καὶ ἂν αὐτὸ τὸ ἀποκρούσει, νὰ πάρει τὸ ἄλλο, καὶ μὲ τὴν ποικιλία νὰ νικήσουμε τὴν δυσκολία, καὶ μὲ τὰ πολλὰ εἶδη φαγητῶν τοῦ τραπέζιου νὰ θεραπεύσουμε τὴν δυσἀρεστη γνώμη του, ἔτσι πρέπει νὰ κάνουμε πολλὰς φορὰς καὶ στὴν περίπτωση τῆς ἀκρόασης, ὅταν εἴμαστε ἀσθενεῖς, πρέπει καὶ μακρὸν λόγο νὰ ἐτοιμάσουμε, καὶ νὰ ἔχει πολλὰς παραβολὰς καὶ παραδείγματα, καὶ ὀργάνωση καὶ περιόδους, καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια, ὥστε ἀπὸ ὅλα νὰ γίνεται εὐκόλη ἢ ἐκλογή αὐτῶν πού μᾶς συμφέρουν. Ὅμως, ἂν καὶ ἦταν μακρὸς καὶ δυσερμῆνευτος ὁ λόγος, δὲν τοὺς στέρησε τὴ διδασκαλία τοῦ Μελχισεδέκ· μὲ τὸ «πολὺς καὶ δυσερμῆνευτος» πού εἶπε, πρόκάλεσε τὸ ἐνδιαφέρον τους, γιὰ νὰ μὴ γίνουν πιὸ ράθυμοι στὴν ἀκρόαση,

μότεροι γίνονται περι τὴν ἀκρόασιν, τὸ δὲ παρασχεῖν τὴν τράπεζαν, χαρισάμενος αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν.

β'. Τοῦτο δὴ καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν. Εἰ καὶ πρὸς τὸ πέλαγος καὶ βάθος τῶν νοημάτων ἀδύνατοῦμεν, κατατολμήσωμεν τῆς θαλάττης, οὐ κατὰ 5 τὴν ἡμετέραν δύναμιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἄνωθεν διδομένην ἡμῖν χάριν· οὐ διὰ τὴν ἡμετέραν παρρησίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑμῶν ὠφέλειαν κατατολμήσωμεν τῆς θαλάττης, καὶ ἐν τούτῳ Παῦλον μιμούμενοι. Ὅτι γὰρ οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτοὺς τοῦ λόγου τοῦ περι τὸν Μελχισεδέκ, ἄκουσον τῶν ἐξῆς. Εἰπὼν γοῦν, «περὶ οὗ πολὺς ὁ λόγος καὶ δυσερμηνευτος», ἐπήγα- 10 γεν· «οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδέκ βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς Σαλήμ, ὃ ἐστίν, βασιλεὺς εἰρήνης, ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχων, μήτε τέλος ζωῆς, ἀφομοιωμένος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές». Ἐρ' οὐ κατέξανεν ὑμῶν τὰς ἀκοάς, περι ἀνθρώπου διαλεγόμενος καὶ λέγων, «ἀπάτωρ, 15 ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος»; Καὶ τί λέγω περι ἀνθρώπου; Εἰ γὰρ περι τοῦ Υἱοῦ λέγοιτο τοῦτο, οὐκ ἂν πολλὴν καὶ οὕτως παράσχη ζήτησιν; Εἰ γὰρ ἀπάτωρ, πῶς Υἱός; Εἰ δὲ ἀμήτωρ, πῶς Μονογενής; Ὁ γὰρ υἱὸς ὀφείλει πατέρα ἔχειν, ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη υἱός. Ἀλλὰ καὶ ἀπάτωρ ἐστίν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀμήτωρ· ἀπάτωρ τὴν κάτω γέννησιν, ἀμήτωρ τὴν ἄνω. Οὐτε 20 γὰρ ἐπὶ γῆς ἔσχεν πατέρα, οὔτε ἐν οὐρανοῖς μητέρα. «Ἀγενεαλόγητος». Ἀκουέτωσαν οἱ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ πολυπραγμονοῦντες. Καίτοι τινὲς νομίζουσιν ὅτι τὸ «ἀγενεαλόγητος» τοῦτο, περι τῆς ἄνω γεννήσεως εἰρηται.

Οἱ μὲν γὰρ αἰρετικοὶ οὔτε τοῦτο βούλονται· καὶ γὰρ καὶ ἐκείνην 25 πολυπραγμονοῦσι καὶ περιεργάζονται· οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι τούτων ἐκείνην μὲν παραχωροῦσι, περι δὲ ταύτης κάτω νομίζουσιν εἰρῆσθαι τὸ, «ἀγενεαλόγητος». Δείξωμεν οὖν ὅτι περι ἑκατέρας τῆς γεννήσεως τοῦτο Παῦλος εἶπε, καὶ περι τῆς ἄνω, καὶ περι τῆς κάτω. Καὶ γὰρ κάκεινη φρικτὴ, καὶ αὕτη μυστικωτάτη. Διὰ τοῦτο καὶ Ἡσαΐας φησὶν· «τὴν γε- 30 νεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται;». Ἀλλὰ περι ἐκείνης, φησὶν, εἶπεν τῆς ἄνω. Τί οὖν ἐροῦμεν τῷ Παύλῳ ἀμφοτέρας εἰπόντι τὰς γεννήσεις, καὶ τότε ἐπαγαγόντι τὸ, «ἀγενεαλόγητος»; Ἴνα μὴ μόνον κατ' ἐκείνην τὴν γέννησιν, καθ' ἣν ἀμήτωρ ἐστίν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ταύτην, καθ' ἣν ἀπάτωρ

ἐνῶ μὲ τὸ νὰ τοὺς προσφέρει τὸ τραπέζι, τοὺς ἱκανοποίησε τὴν ἐπιθυμία.

2. Αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ κάνω καὶ ἐγώ. Ἐὰν καὶ ἀδυνατῶ νὰ εἰσχωρήσω στὸ πέλαγος καὶ στὸ βάθος τῶν νοσημάτων, θὰ ριψοκινδυνέψω τὴ θάλασσα, ὄχι μὲ τὴ δική μου δύναμη, ἀλλὰ μὲ τὴ χάρι πού μᾶς δόθηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό· ὄχι ἐξαιτίας τῆς δικῆς μου παρρησίας, ἀλλὰ γιὰ τὴ δική σας ὠφέλεια θὰ ριψοκινδυνέψω τὴ θάλασσα, μιμούμενος καὶ σ' αὐτὸ τὸν Παῦλο. Ὅτι δηλαδὴ δὲν τοὺς στέρησε τὸ λόγο γιὰ τὸν Μελχισεδέκ, ἄκουσε τὰ ἐξῆς· ἀφοῦ εἶπε «γι' αὐτὸν εἶναι μακρὺς καὶ δυσκολοεξηγήτος ὁ λόγος», πρόσθεσε· «γιατί αὐτὸς ὁ Μελχισεδέκ, βασιλιάς δικαιοσύνης καὶ ἔπειτα βασιλιάς τῆς Σαλήμ, πού σημαίνει, βασιλιάς τῆς εἰρήνης, χωρὶς πατέρα, χωρὶς μητέρα, χωρὶς γενεαλογία, χωρὶς οἱ ἡμέρες του νὰ ἔχουν ἀρχή, οὔτε ἡ ζωὴ του τέλος, ἐξομοιωμένος μὲ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερέας παντοτινά³. Ἐπειδὴ δὲν ἐνόηθησε τὰ αὐτιά σας μιλώντας γιὰ ἄνθρωπο καὶ λέγοντας ὅτι ἦταν· «ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος»; Καὶ γιατί λέω γιὰ ἄνθρωπο; Γιατί, ἐὰν αὐτὸ λεγόταν γιὰ τὸν Υἱό, δὲ θὰ ἔδινε ἀφορμὴ γιὰ πολλὴ συζήτηση; Ἐὰν δηλαδὴ εἶναι χωρὶς πατέρα, πῶς εἶναι Υἱός; Καὶ ἐὰν εἶναι χωρὶς μητέρα, πῶς εἶναι Μονογενής; Γιατί ὁ υἱὸς πρέπει νὰ ἔχει πατέρα, ἐπειδὴ ἀλλιῶς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι υἱός. Ἄλλὰ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι χωρὶς πατέρα καὶ χωρὶς μητέρα. Χωρὶς πατέρα κατὰ τὴν ἐπίγεια γέννησή του, χωρὶς μητέρα κατὰ τὴν οὐράνια. Γιατί οὔτε στὴ γῆ εἶχε πατέρα, οὔτε στοὺς οὐρανοὺς μητέρα. «Ἀγενεαλόγητος». Ἐὰν τὸ ἀκούσουν αὐτοὶ πού πολυξετάζουν τὴν οὐσία του. Ἐὰν καὶ μερικοὶ νομίζουν ὅτι αὐτὸ τὸ «ἀγενεαλόγητος», λέχθηκε γιὰ τὴν οὐράνια γέννησή του.

Οἱ αἰρετικοὶ ὅμως οὔτε αὐτὸ τὸ θέλουν· γιατί καὶ τὴν οὐσία του τὴν πολυξετάζουν καὶ τὴν περιεργάζονται. Οἱ πῶς ἐπεικεῖς ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς τὴν οὐράνια γέννησή του τὴν ἀφήνουν, καὶ νομίζουν ὅτι τὸ «ἀγενεαλόγητος» λέχθηκε γι' αὐτὴν τὴν ἐπίγεια γέννησή του. Ἐὰν ἀποδείξουμε λοιπὸν ὅτι καὶ γιὰ τὶς δύο γεννήσεις τὸ εἶπε αὐτὸ ὁ Παῦλος, καὶ γιὰ τὴν ἄνω καὶ τὴν κάτω. Γιατί καὶ ἐκείνη εἶναι φρικτὴ, καὶ αὐτὴ ἀπόκρυφη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἡσαΐας λέει· «τὴ γενεά του ποιός θὰ τὴ διηγηθεῖ»⁴. Ἀλλὰ, λέει, ὅτι τὸ εἶπε γιὰ ἐκείνη τὴν οὐράνια. Τί νὰ ποῦμε λοιπὸν στὸν Παῦλο, ὁ ὅποιος, ἀφοῦ ἀνέφερε καὶ τὶς δύο γεννήσεις, τότε πρόσθεσε τὸ «ἀγενεαλόγητος»; Γιὰ νὰ μὴ πιστέψεις ὅτι εἶναι ἀγενεαλόγητος μόνο ὡς πρὸς ἐκείνη τὴ γέννηση, κατὰ τὴν ὁποία εἶναι

ἐστί, τὴν κάτω λέγω, ἀγενεαλόγητον εἶναι πιστεύσης· διὰ τοῦτο ἀμφοτέρα θεῖς, τότε εἶπεν, «ἀγενεαλόγητος». Καὶ γὰρ καὶ αὕτη ἢ κάτω ἀκατάληπτος, ἵνα πρὸς ἐκείνην μηδὲ παρακύψαι τολμήσωμεν. Εἰ γὰρ τὰ προαῦλια τοῦ ναοῦ οὕτω φοβερά καὶ ἀπρόσιτα, πρὸς τὰ ἅδυντα τίς εἰσ-
5 ἐλθεῖν ἐπιχειρήσει;

Ἔστι ἐγεννήθη παρὰ τοῦ Πατρὸς οἶδα, τὸ δὲ πῶς, οὐκ οἶδα. Ὅτι ἐτέχθη ὑπὸ τῆς Παρθένου ἐπίσταμαι, τὸν δὲ τρόπον οὐδὲ ἐνταῦθα καταλαμβάνω. Ἐκατέρα γὰρ ἢ γέννησις ὁμολόγηται, καὶ ἑκατέρας ὁ τρόπος σεσίγηται. Καὶ ὅπερ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς Παρθένου, οὐκ εἰδῶς πῶς ἐκ
10 τῆς παρθένου ἐγεννήθη, ὁμολογῶ ὅτι ἐγεννήθη, καὶ οὐκ ἀναιρῶ τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν ἄγνοιαν, οὕτω καὶ σὺ ποιήσον ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, εἰ καὶ οὐκ οἶδας, πῶς ἐγεννήθη, ὁμολόγησον. Κἂν εἶπη σοι ὁ αἰρετικός, 'Πῶς ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός;' κατάσπασον αὐτοῦ τὸ φρύγαγμα εἰς τὴν γῆν, καὶ εἰπέ πρὸς αὐτόν· 'Κατάβηθι ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ δεῖξον πῶς
15 ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ τότε ἐκεῖνα ὄρα'. Κάτασχε αὐτὸν καὶ περίστησον, μὴ ἀφῆς ἀποπηδῆσαι, μηδὲ ἀναχωρῆσαι εἰς τὸν λαβύρινθον τῶν λογισμῶν, ἀλλὰ κάτασχε καὶ ἀπόπνιξον, μὴ τῇ χειρὶ, ἀλλὰ τῷ ῥήματι. Μὴ δώσης αὐτῷ διαστολὴν καὶ διαφύγη ὡς βούλεται. Ἐκεῖθεν γὰρ θόρυβον ἐμποιοῦσι τοῖς διαλεγόμενοις, ἐπειδὴ ἡμεῖς αὐτοῖς ἀκο-
20 λουθοῦμεν καὶ οὐ ἀπάγομεν ὑπὸ τοὺς νόμους τῶν θεῶν Γραφῶν. Περιίθες τοίνυν αὐτῷ πάντοθεν τειχίον τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν μαρτυρίας, καὶ οὐδὲ χᾶναι δυνήσεται. Εἰπέ, 'Πῶς ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου; Οὐκ ἀφίσταμαί σου, οὐδὲ ἀναχωρῶ'. 'Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοι τὸν τρόπον ἡμῖν εἰπεῖν, κἂν μυρία φιλονεικῇ. Ὅταν γὰρ ὁ Θεὸς ἀποκλείσῃ, τίς ἀνοίξῃ
25 λοιπόν; Μόνη τῇ πίστει τὰ τοιαῦτα παραδεκτά.

Εἰ δὲ οὐκ ἂν ἔχοις, ἀλλὰ λογισμοὺς ἐπιζητεῖς, «ἐρῶ πρὸς σέ», ὁ πρὸς Νικόδημον ὁ Χριστὸς φησιν· «εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς, ἐὰν τὰ ἐπουράνια εἶπω, πιτεύετε;». Περὶ τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεως εἶπον, καὶ οὐκ οἶδας, οὐδὲ χᾶναι τολμᾶς, καὶ τὴν οὐρά-
30 νιον περιεργάζῃ; Καὶ εἶθε μὲν τὸν οὐρανὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Δεσπότην τῶν οὐρανῶν πολυπραγμονεῖς. «Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε». Οὐκ εἶπεν, 'οὐ πείθεσθε', ἀλλ' «οὐ πιστεύετε», δεικνὺς

χωρίς μητέρα, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς αὐτήν, κατὰ τὴν ὁποία εἶναι χωρὶς πατέρα, δηλαδὴ τὴν ἐπίγεια, γι' αὐτό, ἀφοῦ ἀνάφερε καὶ τὰ δύο, τότε εἶπε «ἀγενεαλόγητος». Καὶ αὐτὴ δηλαδὴ ἡ κάτω εἶναι ἀκατάληπτη, γιὰ νὰ μὴ τολμήσουμε νὰ ρίξουμε οὔτε βλέμμα στὴν ἄλλη. Γιατί, ἂν τὰ προαύλια τοῦ ναοῦ εἶναι τόσο φοβερὰ καὶ ἀπλησίαστα, ποιός θὰ ἐπιχειρήσει νὰ μπεῖ στὰ ἄδυστα;

“Ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα τὸ γνωρίζω, ἀλλὰ τὸ πῶς, δὲν τὸ γνωρίζω. Ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο τὸ γνωρίζω καλὰ, ἀλλὰ μὲ ποιὸ τρόπο οὔτε αὐτὸ τὸ καταλαβαίνω. Γιατί ἡ κάθε μιὰ γέννηση ὁμολογεῖται, ἀλλὰ καὶ τῶν δύο ὁ τρόπος ἀποσιωπᾶται. Καὶ ὅπως στὴν περίπτωση τῆς Παρθένου, χωρὶς νὰ γνωρίζω πῶς γεννήθηκε ἀπὸ τὴν παρθένο, ὁμολογῶ ὅτι γεννήθηκε, καὶ δὲν ἀπορρίπτω τὸ γεγονὸς ἐξαιτίας τῆς ἄγνοιάς μου, ἔτσι κάνε καὶ σὺ γιὰ τὸν Πατέρα, ἂν καὶ δὲν γνωρίζεις πῶς γεννήθηκε, ὁμολόγησε. Καὶ ἂν σοῦ πεῖ ὁ αἰρετικός, Πῶς γεννήθηκε ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα; πέταξε κάτω στὴ γῆ τὴν αὐθάδειά του καὶ πὲς του· Κατέβα ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς καὶ δεῖξε μου πῶς γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο καὶ τότε πρόσεχε ἐκεῖνα. Κράτησέ τον καὶ φρούρησέ τον, μὴ τὸν ἀφήσεις νὰ δραπετεύσει, οὔτε ν' ἀναχωρήσει στὸ λαβύρινθο τῶν λογισμῶν, ἀλλὰ κράτησε τον, πνίξε τον, ὄχι μὲ τὸ χέρι σου, ἀλλὰ μὲ τὸν λόγο. Μὴ τοῦ δώσεις εὐκαιρία καὶ διαφύγει ὅπως θέλει. Γιατί ἀπὸ ἐκεῖ κάνουν θόρυβο μ' ἐκείνους πού συζητοῦν, ἐπειδὴ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι τοὺς ἀκολουθοῦμε καὶ δὲν τοὺς ὀδηγοῦμε κάτω ἀπὸ τοὺς νόμους τῶν θείων Γραφῶν. Τοποθέτησε λοιπὸν γύρω του ἀπὸ παντοῦ ὡς τεῖχος τὶς μαρτυρίες τῶν Γραφῶν καὶ δὲν θὰ μπορέσει οὔτε τὸ στόμα του νὰ ἀνοίξει. Πὲς του, ‘Πῶς γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο; Δὲν σὲ ἀποχωρίζομαι, οὔτε φεύγω’. Ἀλλὰ δὲν θὰ μπορέσει νὰ πεῖ μὲ ποιὸ τρόπο, ἔστω καὶ ἂν ἔχει μύριες ἀμφιβολίες. Γιατί, ὅταν ὁ Θεὸς κλείνει κάτι, ποιός μπορεῖ νὰ τὸ ἀνοίξει; Μόνο μὲ τὴν πίστη αὐτὰ γίνονται ἀποδεκτά.

Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἔχεις πίστη καὶ ἀναζητᾶς λογισμούς, θὰ σοῦ πῶ αὐτὸ πού εἶπε ὁ Χριστὸς στὸν Νικόδημο· «ἐὰν σᾶς μιλῶ γιὰ τὰ ἐπίγεια καὶ δὲν πιστεύετε, πῶς θὰ πιστέψετε, ἐὰν σᾶς μιλήσω γιὰ τὰ ἐπουράνια»⁵. Σοῦ μίλησα γιὰ τὴν γέννηση ἀπὸ τὴν Παρθένο καὶ δὲν γνωρίζεις, οὔτε τολμᾶς νὰ ἀνοίξεις τὸ στόμα σου, καὶ περιεργάζεσαι τὴν οὐράνια γέννηση; Καὶ μακάρι νὰ περιεργαζόσουν μόνο τὸν οὐρανό, ἀλλὰ ἐσὺ πολυασχολεῖσαι καὶ μὲ τὸν Δεσπότη τῶν οὐρανῶν. «Ἐὰν σᾶς μίλησα γιὰ τὰ ἐπίγεια καὶ δὲν πιστεύετε». Δὲν εἶπε, ‘δὲν πείθεσθε’, ἀλλὰ

ἡμῖν, ὅτι, εἰ καὶ τὰ ἐπίγεια πίστεως δεῖται, πολλῶ μᾶλλον τὰ οὐράνια.
 Καίτοι τότε τῷ Νικοδήμῳ περὶ τοκετοῦ διελέγετο πολὺ ἐλάττονος·
 περὶ τοῦ βαπτίσματος γὰρ ὁ λόγος ἦν καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς πνευ-
 ματικῆς· ἀλλὰ δῆλον ὅτι καὶ ταῦτα πίστει ἐστὶ καταληπτά. Ἐπίγεια δὲ
 5 αὐτὰ ἐκάλεσεν, οὐκ ἐπειδὴ ἐπίγειά ἐστιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῇ γῇ τελεῖται,
 καὶ τῇ συγκρίσει τῆς ἄνω γεννήσεως τῆς ἀπορρήτου καὶ πάντα ὑπερ-
 βαιούσης νοῦν, ἐπίγεια ταῦτά ἐστιν, Εἰ τοίνυν πῶς ἀναγεννώμεθα ἐκ
 τῶν ὑδάτων οὐ δυνατόν εἰδέναί, ἀλλὰ πίστει μόνῃ παραδέχεσθαι χρὴ τὸ
 γινόμενον, καὶ τὸν τρόπον μὴ περιεργάζεσθαι, πόσης ἂν εἴη μανίας ἐπὶ
 10 τῆς ἄνω γεννήσεως τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ λογισμοὺς ἀνθρωπίνους κι-
 νεῖν καὶ τρόπον γεννήσεως εὐθύνας ἀπαιτεῖν; Πῶς ἀπάτωρ καὶ ἀμή-
 τωρ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἰκανῶς ἀποδέδεικται, καὶ πῶς ἀγενεαλόγητος.
 γ'. Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ, μὴ νοήσαντες τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, καὶ
 μείζονα τοῦ Χριστοῦ αὐτὸν εἶναι εἰρήκασι, καὶ συνεστήσαντο ἑαυτοῖς
 15 αἴρεσιν καὶ λέγονται Μελχισεδεκταὶ καὶ φιλονεικοῦσιν ἡμῖν, δεῖξαι
 βουλόμενοι, ὅτι μείζων ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, προφέροντες τό, «Σὺ ἱερεὺς
 εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ», δεῖ καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀπαν-
 τῆσαι. Φασὶ γάρ· «πῶς οὐκ ἂν εἴη Χριστοῦ μείζων, οὐ κατὰ τὴν εἰκόνα
 καὶ τὴν τάξιν ἱερατεῦει Χριστός; Ἡμεῖς οὖν λέγομεν αὐτὸν ἀνθρώπον
 20 ὁμοιοπαθῆ ἡμῖν, καὶ οὔτε μείζονα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' οὔτε Ἰωάννου τοῦ
 Βαπτιστοῦ· «Μείζων γὰρ αὐτοῦ», φησὶν ὁ Χριστός, «ἐν γεννητοῖς γυ-
 ναικῶν οὐκ ἐγήγερται». Ἄλλοι δὲ πάλιν πλανηθέντες λέγουσιν αὐτὸν
 εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' ἡμεῖς οὐδὲ τοῦτό φαμεν. Ἐπεὶ τίς χρεῖα
 τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπῆσαι, ἤδη πάλοι τοῦ Πνεύματος ἀνθρώ-
 25 που γεγονότος; Ὅτι δὲ οὐκ ἔστιν μείζων Χριστοῦ, οὔτε δὲ πάλιν τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰπάτωσαν ἡμῖν ἐκεῖνοι, ποίου χωρίου εἶναι αὐτὸν λέ-
 γουσιν· ἄρα οὐρανόου; ἄρα ἐπίγειου; ἢ καταχθονίου; Ἐὰν οὖν εἴπωσιν,
 ὅτι τῶν οὐρανίων ἐστὶν ὁ Μελχισεδέκ, ἢ ἄλλου τινὸς χωρίου, ἀκουσά-
 τωσαν ὅτι καὶ αὐτὸς γόνυ κάμπτει τῷ Χριστῷ τῷ σαρκωθέντι ἐκ τῆς

«δὲν πιστεύετε», δείχνοντάς μας ὅτι, ἀφοῦ καὶ τὰ ἐπίγεια χρειάζονται πίστη, πολὺ περισσότερο χρειάζονται τὰ οὐράνια. Ἄν καὶ τότε στὸν Νικόδημο μιλοῦσε γιὰ γέννηση πολὺ κατώτερη· γιατί ὁ λόγος ἦταν γιὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση· ὡστόσο εἶναι φανερό, ὅτι καὶ αὐτὰ μὲ τὴν πίστη γίνονται κατανοητά. Καὶ τὰ ὀνόμασε αὐτὰ ἐπίγεια, ὄχι ἐπειδὴ εἶναι ἐπίγεια, ἀλλὰ ἐπειδὴ τελοῦνται στὴ γῆ, καὶ σὲ σύγκριση μὲ τὴν οὐράνια γέννηση τὴν ἀπόρρητη, ἢ ὁποῖα ξεπερνᾷ κάθε νοῦ, αὐτὰ εἶναι ἐπίγεια. Ἐάν λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γνωρίζουμε πῶς ξαναγεννιόμαστε ἀπὸ τὸ νερό, καὶ πρέπει νὰ παραδεχόμαστε αὐτὸ ποὺ γίνεται μόνο μὲ τὴν πίστη καὶ νὰ μὴ περιεργαζόμαστε τὸν τρόπο, πόση τρέλλα εἶναι νὰ κινοῦμε τοὺς λογισμοὺς μας στὴν οὐράνια γέννηση τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ, καὶ νὰ ζητᾶμε ἐξηγήσεις γιὰ τὸν τρόπο τῆς γεννήσεώς του; Ἀποδείχτηκε λοιπὸν ἱκανοποιητικὰ πῶς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι χωρὶς πατέρα καὶ μητέρα καὶ πῶς εἶναι ἀγενεαλόγητος.

3. Ἄλλὰ ἐπειδὴ πολλοὶ δὲν κατανόησαν ὅσα ἔχουν γραφεῖ γιὰ τὸν Μελχισεδέκ καὶ εἶπαν ὅτι εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Χριστὸ καὶ συγκρότησαν μεταξύ τους αἵρεση καὶ ὀνομάζονται Μελχισεδεκῖτες, καὶ φιλονεικοῦν μὲ μᾶς, θέλοντας νὰ ἀποδείξουν ὅτι εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Χριστὸ, προβάλλοντας τὸ, «Σὺ εἶσαι ἱερέας αἰώνιος σὰν τὸν Μελχισεδέκ»⁶, πρέπει νὰ ἀπαντήσουμε καὶ σ' αὐτοὺς. Γιατὶ λένε: Πῶς δὲν εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Χριστὸ ποὺ ἱερατεύει σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα καὶ τὸν τύπο τοῦ Μελχισεδέκ; Ἐμεῖς ὅμως λέμε ὅτι αὐτὸς εἶναι ἄνθρωπος ὁμοιοπαθῆς μ' ἐμᾶς καὶ οὔτε ἀνώτερος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀπὸ τὸν Βαπτιστὴ Ἰωάννη· γιατί «ἀνώτερος ἀπὸ αὐτόν», λέει ὁ Χριστός, «δὲν ἐφανίστηκε μεταξύ ἐκείνων ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ τὶς γυναῖκες»⁷. Ἄλλοι πάλι ἐξαπατηθέντες λένε ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ ἅγιο Πνεῦμα· ἀλλὰ ἐμεῖς οὔτε αὐτὸ τὸ λέμε. Γιατί, ποιά ἢ ἀνάγκη νὰ ἐνανθρωπήσει ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἤδη ἀπὸ παλιὰ τὸ Πνεῦμα εἶχε γίνεαι ἄνθρωπος; Ὅτι δὲν εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Χριστὸ, οὔτε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἄς μᾶς ποῦν ἐκεῖνοι ἀπὸ ποῖο τόπο λένε ὅτι κατάγεται· μήπως ἀπὸ τὸν οὐράνιο, μήπως ἀπὸ τὸν ἐπίγειο; ἢ μήπως ἀπὸ τὸν καταχθόνιο; Ἐάν λοιπὸν ποῦν ὅτι ὁ Μελχισεδέκ κατάγεται ἀπὸ τὰ οὐράνια ἢ ἀπὸ κάποιο ἄλλο τόπο, ἄς ἀκούσουν ὅτι καὶ αὐτὸς λυγίζει τὸ γόνατό του στὸ Χριστὸ ποὺ σαρκώθηκε ἀπὸ τὴ Θεοτόκο Μαρία. Γιατὶ ὁ ἀπόστο-

7. Ματθ. 11,11.

θεοτόκου *Μαρίας*. Λέγει γὰρ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι «αὐτῷ κάμψει πᾶν γόνυ», καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰ οὖν πᾶν γόνυ κάμπτει, ὁ *Μελχισεδέκ ἐλάττων* ἂν εἴη τοῦ *Χριστοῦ*· προσκυνεῖ γὰρ τῷ προσκυνουμένῳ *Χριστῷ*.

Εἰ δὲ οἱ ἄθλιοι καὶ τάλανες, καὶ τὸ ἐξῆς εἰρημένον σκοπήσωσιν· 5 ἐπιφέρει γὰρ λέγων, «ἀφομοιωμένος τῷ *Υἱῷ τοῦ Θεοῦ*»· οὕτω δεῖ νοεῖν, ὅτι, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγόναμεν καὶ ὁμοίωσιν, οὕτω καὶ αὐτός. *Ιουδαῖοι* μὲν γὰρ αὐτὸν λέγουσιν ἐκ πορνείας γεννηθέντα, καὶ διὰ τοῦτο ἀγενεαλόγητον γενέσθαι· πρὸς οὓς ἐροῦμεν, ὅτι κακῶς φατε. Καὶ γὰρ καὶ *Σολομῶν* ἐκ τῆς τοῦ *Οὐρίου* γεννηθεὶς γυναικὸς 10 *μοιχαλίδος* γενεαλογεῖται. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ *Μελχισεδέκ* τύπος ἦν τοῦ *Κυρίου* καὶ εἰκόνα ἔφερε τοῦ *Χριστοῦ*, καθὼς καὶ *Ἰωῆς*, διὰ τοῦτο ἡ *Γραφή* παρέλιπεν αὐτοῦ τὸν πατέρα, ἵνα ἐν ἐκείνῳ, καθάπερ ἐν εἰκόνι τὸν ἀληθῶς ἀπάτορα καὶ ἀγενεαλόγητον *Χριστὸν* ἐνοπτρισώμεθα. Ἀντιλέγουσι δὲ καὶ τοῦτο ἡμῖν οἱ *Μελχισεδεκίται* λέγοντες· 'Τί οὖν ἐστὶν ὁ λέγει 15 πρὸς αὐτὸν ὁ *Πατήρ*, «σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν *Μελχισεδέκ*»;· Πρὸς οὓς λέγομεν, ὅτι οὗτος ὁ *Μελχισεδέκ* ἀνὴρ δίκαιος γέγονε, καὶ ἀληθῶς εἰκόνα ἔφερε τοῦ *Χριστοῦ*. Προφητικῶς τοίνυν πνεύματι κινούμενος, τὴν μέλλουσαν προσφορὰν ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν προσκομιζέσθαι νοήσας, ἄρτω καὶ οἴνῳ τὸν Θεὸν ἐγέραιρε, μιμούμενος τὸν 20 μέλλοντα *Χριστόν*. Ἐπειδὴ οὖν ἡ *Ἰουδαίων* συναγωγὴ ἐν τάξει τοῦ Ἁαρῶν θυσίαν προσέφερε τῷ Θεῷ, οὐκ ἄρτον καὶ οἶνον, ἀλλὰ μόσχους καὶ ἀμνοὺς, καὶ θυσίαις δι' αἵματος ἐδόξαζε τὸν Θεόν, ὁ Θεὸς πρὸς τὸν μέλλοντα γεννᾶσθαι ἐκ τῆς παρθένου *Μαρίας* Ἰησοῦν τὸν *Χριστόν*, τὸν *Υἱὸν τοῦ Θεοῦ*, βοᾷ καὶ λέγει· «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν 25 *Μελχισεδέκ*»· οὐ κατὰ τὴν Ἁαρῶν, τοῦ ἐν μόσχοις καὶ ἄρνασι λατρεύοντος, ἀλλὰ, «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν *Μελχισεδέκ*», ἄρτω καὶ οἴνῳ τὴν τῶν προσκομιζόντων προσφορὰν εἰς τὸ διηνεκὲς προσάγων, δι' οὗ τῷ *Πατρὶ* ἡ δόξα σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λος λέει ὅτι «σ' αὐτὸν θὰ λυγίσει κάθε γόνατο» καὶ τὰ λοιπά⁸. Ἐφόσον λοιπὸν λυγίζει κάθε γόνατο, ὁ Μελχισεδέκ εἶναι κατώτερος τοῦ Χριστοῦ, γιατί προσκυνᾷ τὸν προσκυνούμενο Χριστό.

Ἐὰν οἱ ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι δὲν πείθονται ἄς παρατηρήσουν καὶ αὐτὸ ποῦ λέγεται· διότι προσθέτει καὶ λέγει· «ἐξομοιωμένος μετὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ», ποῦ πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσουμε ὡς ἐξῆς· ὅτι, ὅπως ἐμεῖς δημιουργηθήκαμε κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ αὐτός. Γιατὶ οἱ Ἰουδαῖοι λένε ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ πορνεία καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀγενεαλόγητος· πρὸς αὐτοὺς θὰ ποῦμε ὅτι κακῶς τὸ λέτε. Γιατὶ καὶ ὁ Σολομών, ποῦ γεννήθηκε ἀπὸ τὴ γυναῖκα τοῦ Οὐρία, ἡ ὁποία ἦταν μοιχαλίδα, γενεαλογεῖται. Ἄλλὰ ἐπειδὴ ὁ Μελχισεδέκ ἦταν τύπος τοῦ Κυρίου, ἔφερε καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ὅπως καὶ ὁ Ἰωνᾶς, γι' αὐτὸ καὶ ἡ Γραφή παρέλειψε τὸν πατέρα του, ὥστε νὰ βλέπουμε σ' ἐκεῖνον, σὰν σὲ εἰκόνα, τὸν πραγματικὰ ἀπάτορα καὶ ἀγενεαλόγητο Χριστό. Τὸ ἀμφισβητοῦν ὅμως καὶ αὐτὸ οἱ Μελχισεδεκῖτες λέγοντας· Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ ποῦ λέει σ' αὐτὸν ὁ Πατέρας του, «σὺ εἶσαι ἱερέας αἰώνιος σὰν τὸν Μελχισεδέκ»⁹; Σ' αὐτοὺς λέμε, ὅτι αὐτός ὁ Μελχισεδέκ ἦταν δίκαιος ἄνδρας καὶ ἔφερε πραγματικὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Κινούμενος λοιπὸν ἀπὸ προφητικὴ διορατικότητα, κατάλαβε τὴν μελλοντικὴ προσφορά ποῦ θὰ γινόταν γιὰ τὰ ἔθνη, καὶ δόξαζε τὸν Θεὸ με ἄρτο καὶ οἶνο, μιμούμενος τὸν μελλοντικὸ Χριστό. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἰουδαϊκὴ συναγωγὴ πρόσφερεν στὸ Θεὸ θυσία ὅπως καὶ ὁ Ἀαρών, ὄχι ἄρτο καὶ οἶνο, ἀλλὰ μοσχάρια καὶ ἀρνιά, καὶ δόξαζε τὸ Θεὸ με αἱματηρὲς θυσίες, ὁ Θεὸς φωνάζει στὸν μέλλοντα νὰ γεννηθεῖ ἀπὸ τὴν Παρθένο Μαρία Ἰησοῦ Χριστό, τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λέει· «σὺ εἶσαι ἱερέας αἰώνιος σὰν τὸν Μελχισεδέκ»· ὄχι σὰν τὸν Ἀαρών, ποῦ λάτρευε με μοσχάρια καὶ ἀρνιά· ἀλλὰ «ἐσὺ εἶσαι ἱερέας σὰν τὸν Μελχισεδέκ», ποῦ προσφέρεις παντοτινὰ τὴ θυσία, αὐτῶν ποῦ προσφέρονται, με ἄρτο καὶ οἶνο. Μέσω αὐτοῦ ἀνήκει ἡ δόξα στὸν Πατέρα καὶ στὸ πανάγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

8. Φιλιπ. 2,10.

9. Ψαλμ. 109,4.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΝΟΙΑΝ ΤΩΝ ΝΙΝΕΥΙΤΩΝ

α'. Καὶ τὰς προλαβούσας ἡμέρας διδασκαλίας ἀπαιτούσας ὄρων καὶ ἑμαυτὸν διὰ τὴν ἀσθένειαν ἠνεγκασμένον σιγᾶν, ἠνιώμην καὶ ἐδυσχέραινον, καθάπερ τις πρόθυμος ἀθλητῆς κεκωλυμένος παρὰ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὸ στάδιον. Ἐώρων ὑμᾶς τῆς λογικῆς ἐφιεμέ-
5 νους τροφῆς, καὶ ἑμαυτὸν χορηγεῖν οὐκ ἰσχύοντα. Ἐώρων τὸν χρόνον ἐμπορίας, καὶ ἑμαυτὸν οὐδὲν συμβόλαιον θέσθαι πρὸς ὑμᾶς δυνάμενον. Ἐβλεπον τὴν θήραν πολὴν, καὶ τὸν θηρευτὴν ἀτονοῦντα πρὸς τὴν ἄγραν. Ἀλλὰ καὶ λίαν ὀδυνωμένῳ ἐπὶ τούτῳ κάλλιον ἠγοούμεν ἑμαυτῶ τοὺς πόνους ἐπιμετρεῖν, ὥστε καὶ εἰς ἐκκλησίαν ἔχειν καθ' ἡμέραν ἐπι-
10 φοιτᾶν καὶ τῆς ἄλλης κοινωνεῖν ὑμῖν λειτουργίας, ἢ, δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας πλεόν μόνον μοχθήσας, προσηλῶσθαι πάλιν τῇ κλίνῃ καὶ πάλιν ὑμῶν ἀπολελεῖσθαι. Διὰ τοῦτο τὰς καθημερινὰς ἐκλείπων διαλέξεις ἦκω σήμερον διὰ τῆς δεσποτικῆς χάριτος τὸ χρέως ὑμῖν καθήσων.

Δεῦρο δὴ οὖν τὸ σκάφος εἰς τὸ πέλαγος τῆς Νινευϊτῶν μετανοίας
15 ἐλκύσωμεν. Ἄλλοι μὲν γὰρ ἄλλοις εἰσὶ τῶν ἀνθρώπων χρήσιμοι λόγοι, τὰ δὲ τῆς μετανοίας φάρμακα πᾶσιν οἴμοι ὠφέλιμα· ἐπειδὴ γὰρ οὐδεὶς ἀμαρτίας ἐλεύθερος, εὔδηλον ὡς οὔτε μετανοίας ἀνευδεής. Τοῖς δὲ χρήζουσι ταύτης ἀναγκαῖον τὸ παράδειγμα τῶν ἐκ μετανοίας σωθέντων τῶ Ἰσῶ τρόπῳ κἀκείνους πρὸς τὴν υἱείαν εἰσάγον. Ἴδομεν τοίνυν
20 τοὺς ἐπὶ πονηρίᾳ βεβιωμένους ὀνομαστοὺς ἐπ' ἀρετῇ γινομένους. Ἴδομεν τοὺς θηρίους ἐοικότας ἀγγέλων τάξιν μεταλαμβάνοντος. Ἴδομεν τοῖς ἔργοις τὴν πόλιν στρέφοντας, τρόπῳ φιλοσοφίας τὴν πόλιν ἀνορθοῦντας. Ἴδομεν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ, φίλους τοῦ Θεοῦ γεγονότας, καὶ τὸν πάλαι κατήγορον Δεσπότην, συνήγορον ὕστερον κτησαμένους.

Ο Μ Ι Α Ι Α

ΣΤΗ ΜΕΤΑΝΟΙΑ ΤΩΝ ΝΙΝΕΥΙΤΩΝ

1. Βλέποντας τις μέρες που πέρασαν να απαιτούν διδασκαλίες και τον εαυτό μου να είναι αναγκασμένος να σιωπᾶ ἐξαιτίας τῆς ἀρρώστιας μου, αἰσθανόμουν ἀνία και δυσανασχετοῦσα, σὰν κανένας πρόθυμος ἀθλητῆς πού ἐμποδίζεται κατὰ τοὺς ἀγῶνες του νὰ μπεῖ στὸ στάδιο. Ἔβλεπα ἐσᾶς νὰ ἐπιθυμεῖτε τὴ λογικὴ τροφή, καὶ τὸν εαυτό μου νὰ μὴ μπορεῖ νὰ τὴ χορηγήσει. Ἔβλεπα τὸ χρόνο κατάλληλο γιὰ ἐμπόριο, καὶ τὸν εαυτό μου νὰ μὴ μπορεῖ νὰ κάνει οὔτε ἓνα συμβόλαιο μαζί σας. Ἔβλεπα νὰ ὑπάρχει κυνήγι πολὺ, καὶ τὸν κυνηγὸ νὰ μὴ ἔχει διάθεση γιὰ κυνήγι. Ἄλλ', ἂν καὶ ὑπέφερα πολὺ γι' αὐτό, θεωροῦσα καλύτερο νὰ προσθέτω στὸν εαυτό μου τοὺς κόπους, ὥστε καὶ στὴν ἐκκλησία νὰ σᾶς ἔχω νὰ ἔρχεσθε καθημερινὰ καὶ νὰ ἐπικοινωνῶ μαζί σας καὶ ὡς πρὸς τὴν ἄλλη λειτουργία, παρά, ἀφοῦ κοπιᾶσω δυὸ ἢ τρεῖς ἡμέρες μόνο, νὰ καρφωθῶ πάλι στὸ κρεβάτι καὶ νὰ σᾶς ἐγκαταλείψω. Γι' αὐτό, πραλείποντας τις καθημερινὲς ὁμιλίες, ἔρχομαι σήμερα μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ κάνω τὸ χρέος μου ἀπέναντί σας.

Ἐλᾶτε λοιπὸν νὰ ἐλκύσουμε τὸ σκάφος στὸ πέλαγος τῆς μετάνοιας τῶν Νινευιτῶν. Γιατὶ γιὰ κάθε ὁμάδα ἀνθρώπων χρειάζονται διαφορετικοὶ λόγοι, ἀλλὰ τὰ φάρμακα τῆς μετάνοιας νομίζω πὼς εἶναι ὠφέλιμα σὲ ὅλους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ κανένας δὲν εἶναι ἀναμάρτητος, εἶναι φανερὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει κανεὶς πού νὰ μὴ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴ μετάνοια. Σ' ἐκείνους πού ἔχουν τὴν ἀνάγκη τῆς, εἶναι ἀπαραίτητο τὸ παράδειγμα ἐκείνων πού ἔχουν σωθεῖ, διότι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὀδηγεῖ κι αὐτοὺς στὴν ὑγεία. Ἄς δοῦμε λοιπὸν αὐτοὺς πού ζοῦσαν στὴν ἁμαρτία νὰ γίνονται ὀνομαστοὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ τους. Ἄς δοῦμε αὐτοὺς πού ἔμοιαζαν θηρία, νὰ καταλαμβάνουν θέση ἀγγέλων. Ἄς δοῦμε αὐτούς, πού μὲ τὰ ἔργα τους κατέστρεφαν τὴν πόλη τους, μὲ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους νὰ ξαναχτιζοῦν τὴν πόλη. Ἄς δοῦμε τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ, νὰ γίνονται φίλοι τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτοὺς πού εἶχαν κατήγορο τὸν Δε-

Ἴδομεν κατακρίτους μετὰ τὴν ἀπόφασιν πρὸς τὸν δικαστὴν ἀγωνιζομένους καὶ τὴν ἀπόφασιν ἀποροῦντας. Ἴδομεν τὸν Θεὸν διὰ φιλανθρωπίας ψευδόμενον.

Ἦκούσαμεν πρώην, ὅπως ὁ μὲν προφήτης ἐκήρυσσεν, ἡ δὲ πόλις ἔθρομβεῖτο, καὶ ὅτι καθάπερ εἰς πέλαγος πνεῦμα χαλεπὸν ταράττει, οὕτως εἰς τὸν δῆμον τῶν Νινευιτῶν ἡ φωνὴ πεσοῦσα τοῦ Ἰωνᾶ πάντα ζάλης καὶ χειμῶνος ἐπλησεν. Ἦκούσαμεν ὅπως πιστὸν ἠγουμένη ἡ πόλις τὸ κήρυγμα οὐκ εἰς ἀπόγνωσιν ἔπεσεν, ἀλλ' εἰς μετάνοιαν ἔδρασεν· καὶ ἔτι θαρρεῖν περὶ τῆς σωτηρίας οὐκ ἔχουσα, θεραπεύειν καὶ καταλλάττειν τὸν Θεὸν ἐπεχείρει. Τίνα δὲ ὑπὲρ τῶν καταλλαγῶν τὰ πραττόμενα ἦν; Εἴρηται μὲν ἐν μέρει, δεῖ δὲ τὸν πάντα λόγον ὑμῖν ἀποδοῦναι· ἐκήρυξαν γὰρ νηστείαν καὶ ἐνέδυσαν τὸν σάκκον ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν καὶ ἕως μεγάλου αὐτῶν. Ὡς ξένου θαύματος, φοβεροῦ μὲν ἀνθρώποις, ἀγγέλοις δὲ ποθεινοῦ! Ἐνόησόν μοι τὰς πολλὰς μυριάδας ἐκείνας ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν καὶ παίδων σακκοφορούσας καὶ εἰς ταῦτο συνηθροισμένας· ἐπιτηδεύματα πάντα καὶ πράξεις πάσας ἀνθρωπίνας ἀργούσας, καὶ ἔργον μὲν οὐδὲν παρ' οὐδενὸς οὐδαμοῦ τελούμενον, οἰμωγὴν δὲ ὁμοῦ πάντων καὶ θόρυβον καὶ βοήν εἰς οὐρανὸν πεμπομένην. Ἐνόησον δεσποτῶν καὶ δούλων ἀνωμαλίαν ἐκβεβλημένην, ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, βασιλέα μετὰ τοῦ ἴσου σχήματος παρόντα τοῖς πλήθεσι, καὶ καθάπερ πολιτικὴν τινα παράταξιν τὴν λειτουργίαν τάττοντα τοῦ Θεοῦ. «Ἦγγισε» γάρ φησιν, «ὁ λόγος πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ ἐξανέστη τοῦ θρόνου αὐτοῦ καὶ ἐξεδύσατο τὴν στολὴν αὐτοῦ καὶ περιβάλετο σάκκον καὶ ἐκάθησεν ἐπὶ σποδοῦ».

Ὡς σοφοῦ βασιλέως. Ἐξάρχει τῆς μετανοίας αὐτός, ὥστε τὴν πόλιν πᾶσαν σπουδαιότεραν ποιῆσαι. Τίς γὰρ ἤμελλεν ἔτι μαλακίζεσθαι, τὸν βασιλέα ὀρῶν αὐτὸν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἀγωνιζόμενον; Τὰ τραύματα τῆς ἀλουργίδος θεραπεύει διὰ τοῦ σάκκου· τὰς ἀμαρτίας τοῦ θρόνου διὰ τῆς ἐπὶ σποδοῦ καθέδρας ἐκπλύνει· τὴν νόσον τῆς ὑπερηφανείας τῶν ταπεινῶν τοῦ σχήματος ἐξιᾶται· τῇ νηστείᾳ τὰ ἔλκη τῆς τρυφῆς φαρμακεύει, καὶ δείξας ταῦτα διὰ τῶν ἔργων πρὸς τὴν ἴσιν σπουδὴν πάντας διὰ κηρύγματος ἐγείρει. «Ἐκηρύχθη», γάρ φησι, «παρὰ τοῦ βασιλέως· οἱ ἀνθρωποὶ καὶ τὰ κτήνη καὶ οἱ βόες καὶ τὰ πρόβατα μὴ γευσάσθωσαν μηδὲν, μηδὲν νεμέσθωσαν, καὶ ὕδωρ μὴ πιέτωσαν». Καινὴ βασιλέως νομοθεσία· ἀσιτίαν τοῖς ἀρρώστοις ὡς ἰατρὸς ἐπιτάττει· μᾶλλον δὲ τὰς

σπότη, νὰ τὸν κάνουν ὕστερα συνήγορο. Ἐὰς δοῦμε τοὺς καταδικασμένους, μετὰ τὴν ἀπόφαση ν' ἀνταγωνίζονται τὸν δικαστὴ καὶ νὰ ἀναιροῦν τὴν ἀπόφαση. Ἐὰς δοῦμε τὸ Θεὸ ἀπὸ φιλανθρωπία νὰ ψεύδεται.

Ἄκουσαμε προηγουμένως, ὅτι ὁ προφήτης κήρυττε, ἐνῶ ἡ πόλις ταρασσόταν καὶ ὅτι ὅπως τὸ πέλαγος ὁ δυνατὸς ἄνεμος τὸ ἀναταράσσει, ἔτσι καὶ στὸ λαὸ τῶν Νινευιτῶν, ἠχώντας ἡ φωνὴ τοῦ Ἰωνᾶ, γέμισε τὰ πάντα παραζάλη καὶ συμφορὰ. Ἄκουσαμε ὅτι πιστεύοντας ἡ πόλις τὸ κήρυγμα, δὲν ἔπρεπε ἀπόγνωση, ἀλλὰ δραστηριοποιήθηκε στὴ μετάνοια· καὶ ἐνῶ δὲν εἶχε ἐλπίδες σωτηρίας, ἐπιχειροῦσε νὰ λατρεύει καὶ νὰ συμφιλιώνει τὸν Θεό. Ποιά ἦταν αὐτὰ ποὺ ἔκαναν γιὰ τὴν συμφιλιώση; Εἰπώθησαν βέβαια μερικά, πρέπει ὅμως νὰ σᾶς ἀποκαλύψω ὁλόκληρο τὸν λόγο· διότι κήρυξαν νηστεία καὶ ντύθηκαν σάκκο ἀπὸ τὸν μικρὸ μέχρι τὸν μεγάλου τους. Πόσο παράξενο θαῦμα, φοβερὸ βέβαια γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, περιπόθητο ὅμως στοὺς ἀγγέλους! Σκέψου, σὲ παρακαλῶ, τίς πολλὰς μυριάδες ἐκεῖνες τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν νὰ φοροῦν σάκκο καὶ νὰ εἶναι συγκεντρωμένες στὸ ἴδιο σημεῖο· ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα καὶ ὅλες τίς ἀνθρώπινες δραστηριότητες νὰ ἀργοῦν, καὶ νὰ μὴ γίνετα κανένα ἔργο ἀπὸ κανέναν πούθενά, καὶ νὰ στέλνεται στὸν οὐρανὸ θρῆνος ὄλων μαζί καὶ ταραχὴ καὶ βοή. Φαντάσου τὴν ἀνισότητά μετὰξυ κυρίων καὶ δούλων νὰ ἔχει καταργηθεῖ, καὶ μετὰξυ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, τὸν βασιλιὰ νὰ εἶναι παρὼν στὰ πλήθη μὲ τὴν ἴδια ἐμφάνιση καὶ νὰ ρυθμίζει τὴ λειτουργία τοῦ Θεοῦ σὰν μιὰ πολιτικὴ παράταξη. Γιατὶ λέει, «ἔφτασε ὁ λόγος στὸν βασιλιὰ καὶ σηκώθηκε ἀπὸ τὸν θρόνον του καὶ ἔβγαλε τὴ στολὴ του καὶ φόρεσε σάκκο καὶ κάθισε πάνω σὲ στάχτη»¹.

Πόσο σοφὸς βασιλιὰς! Προϊσταται ὁ ἴδιος στὴ μετάνοια, γιὰ νὰ κάνει καλύτερη τὴν πόλι. Γιατὶ ποιὸς θὰ ἔδειχνε ἀδιαφορία πιά, βλέποντας τὸν ἴδιο τὸν βασιλιὰ νὰ ἀγωνίζεται γιὰ τὴ σωτηρία; Τὰ τραύματα τῆς ἀλουργίδας τὰ θεραπεύει μὲ τὸν σάκκο· τίς ἁμαρτίες τοῦ θρόνου τίς πλένει καθισμένος πάνω στὴ στάχτη· τὴν ἀρρώστια τῆς ὑπερηφάνειας τὴν θεραπεύει μὲ τὴν ταπεινὴν του ἐμφάνιση· μὲ τὴν νηστεία ἐπουλώνει τίς πληγὰς τῆς ἀπολαύσεως· καὶ δείχνοντάς τα αὐτὰ ἔμπρακτα, τοὺς ξεσηκώνει ὅλους μὲ διάγγελμα νὰ καταβάλουν ὅλοι τὴν ἴδια προσπάθεια. Γιατὶ λέει, «κηρύχθηκε ἀπὸ τὸν βασιλιὰ· οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη καὶ τὰ βόδια καὶ τὰ πρόβατα νὰ μὴ φᾶνε τίποτα, νὰ μὴ βοσκῆσουν καὶ νὰ μὴ πιοῦν νερό»². Πρωτάκουστη νομοθεσία βασιλιᾶ· διατάζει νηστεία στοὺς ἀρρώστους σὰν νὰ εἶναι γιατρός· ἢ καλύτερα μιμεῖ-

ἀποστολικὰς μιμεῖται διδασκαλίας εὐσεβοῦς νηστείας ὁ τρυφητὴς νομοθέτης, καὶ τοῖς ἀνθρώποις κοινωνεῖν τὰ ἄλογα ταύτης κελεύει, διὰ τῆς ἀναμαρτήτου φύσεως εἰς οἶκτον μείζονα τὸν Θεὸν ἐπισπώμενος.

«Καὶ περιεβάλλοντο σάκκους», φησὶν, «οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη». Ὡ παρατάξεως οὐρανιας! ὦ φάλαγγος τῷ διαβόλῳ φρικτῆς! Ἐστήκει θρηνῶν ὁ διάβολος ὁρῶν αὐτοῦ τὴν στρατείαν πανδημὴ πρὸς τὸν Θεὸν μεταστᾶσαν καὶ πολεμοῦσαν τοῖς δαίμοσιν· εἶτα ταύτην τὴν μάχην καὶ παῖδες καὶ γυναῖκες, νήπια μετὰ ἀνδρῶν ἠγωνίζοντο· ἤδη δὲ ἡ τῶν κτηνῶν φύσις σύμμαχος εἰς τὴν παράταξιν παρελήφθη. Καὶ ἴδε καινὸν ὁ διάβολος θέαμα· βοσκήματα δικαιοσύνην συνεισφέροντα ἀνθρώποις, καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν κεκτημένων νηστεύοντα· «οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ βόες καὶ τὰ κτήνη μὴ γευσάσθωσαν μηδέν, μήτε νεμέσθωσαν». Τὰ τῆς ἀρχῆς ὁ βασιλεὺς σύμβολα ρίψας, τὴν τῶν ἱερέων μετέλαβε τάξιν. Ἐστήκει δημηγορῶν καὶ φιλοσοφεῖν τοὺς Νινευῖτας παιδεύων.

Δεινά, φησὶν, ὧ φίλοι, τὰ περιστώτα κακά. Τὴν οἰκουμένην χειρῶσάμενοι πᾶσαν, ὡς πονηροὶ θεῖα ψήφῳ φθειρόμεθα, καὶ βασιλεύοντες πάντων ἀνθρώπων, ὡς φαυλότεροι πάντων ξένῳ θανάτου κατεδικάσθημεν τρόπῳ, καὶ τῶν ἄλλων πάντων μακαρισθέντες, πάντων εἶναι δόξομεν ἀθλιώτεροι, καὶ μῦθος ἐσόμεθα τῷ βίῳ παντὶ καὶ διήγημα, τῆς προτέρας λαμπρότητος οὔτε λαθεῖν συγχωρούσης τὰ ἡμέτερα κακά. Πολλοὺς, ὧ Νινευῖται, πολέμους νικήσαντες, γενναιότερον νῦν ὑπὲρ τῆς οἰκείας ἀγωνισώμεθα σωτηρίας· πάλοι μὲν γὰρ ὅπως ἐτέρων γενώμεθα κύριοι, πάντα ἐπράττομεν, νῦν δὲ ἄθλον ἡμῖν τὸ μὴ μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν ἄρδην ἀπολέσθαι. Πρὸς ἐπανάστασιν ξένου πολέμου ξένως ἀγωνισώμεθα· τοξεύσωμεν τὸν οὐρανὸν ὑμνωδίαις· ἀκοντίσωμεν ἀντὶ δοράτων ἐκεῖ ψαλμωδίαις· προσευχαῖς τὸν Θεὸν σφενδονήσωμεν· δάκρυσιν ἀπαύστοις αὐτοῦ τὸν θυμὸν ἐκμειλίξωμεν· τῶν πονηρῶν πράξεων τὴν φάλαγγα ρήξωμεν· τὰ τῆς κακίας ὀχυρώματα καταβάλωμεν· μεθ' ὅπλων ἀρετῆς μαχησώμεθα· θώρακα δικαιοσύνης βέλος οὐ τιτρώσκει· ἀσπίδα πίστεως κεραυνὸς οὐ δύναται φλέξει· περικεφαλαίαν ἐλπίδος συντριῖναι ὁ Θεὸς οὐκ ἀνέχεται· ἡ ἄνωθεν ὀργὴ χιτῶνα σωφροσύνης οὐ σχίζει· ἀπειλὴ κατὰστροφῆς, ἐξομολογήσεως

ται τις ἀποστολικές διδασκαλίες γιὰ εὐσεβῆ νηστεία ὁ νομοθέτης ποὺ διάγει βίο ἀπολαυστικό, καὶ διατάζει νὰ συμμετέχουν σ' αὐτὴν καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, ἀποσπώντας μὲ τὴν ἀναμάρτητη φύση σὲ μεγαλύτερη εὐ-σπλαχνία τὸν Θεό.

«Καὶ ντύθηκαν σάκκους», λέει, «οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη»³. Πῶ πῶ οὐράνια παράταξη! Πῶ πῶ φρικτὴ γιὰ τὸ διάβολο στρατιωτικὴ φάλαγγα! Στεκόταν κλαίοντας ὁ διάβολος, βλέποντας τὴ στρατιὰ του ὀλόκληρη νὰ ἔχει ἀποστατήσει πρὸς τὸν Θεὸ καὶ νὰ μάχεται μὲ τοὺς δαίμονες· καὶ στὴ μάχη αὐτὴ νὰ ἀγωνίζονται καὶ τὰ παιδιά καὶ οἱ γυναῖκες καὶ τὰ νήπια μαζὶ μὲ τοὺς ἄνδρες· ἀλλὰ καὶ ἡ φύση τῶν κτηνῶν κι αὐτὴ ἔγινε σύμμαχος στὴν παράταξη. Καὶ εἶδε ὁ διάβολος πρωτοφανὲς θέαμα· τὰ κατοικίδια ζῶα νὰ προσφέρουν δικαιοσύνη στοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ νηστεύουν γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἰδιοκτητῶν τους· «οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ βόδια καὶ τὰ κτήνη νὰ μὴ φᾶνε τίποτα, οὔτε νὰ βοσκῆσουν». Ἀφοῦ ἀπέβαλε ὁ βασιλιάς τὰ σύμβολα τῆς ἐξουσίας, ἀνέλαβε τὴ θέση τῶν ἱερέων. Στάθηκε μιλώντας καὶ φιλοσοφώντας, ἐκπαιδεύοντας τοὺς Νινευίτες.

Εἶναι φοβερὰ, λέει, φίλοι μου, τὰ κακὰ ποὺ μᾶς περιτριγυρίζουν. Ἀφοῦ ὑποτάξαμε ὅλη τὴν οἰκουμένη, καταστρεφόμαστε μὲ θεϊκὴ ἀπόφαση ὡς πονηροί, καὶ ἐνῶ βασιλεύουμε σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καταδικαστήκαμε ὡς οἱ πιὸ φαῦλοι ἀπὸ ὅλους σὲ θάνατο μὲ τρόπο παράξενο, καὶ ἐνῶ θεωρηθήκαμε ὡς οἱ πιὸ ἄθλιοι ἀπὸ ὅλους, θὰ γίνουμε μῦθος σ' ὅλη τὴ ζωὴ καὶ διήγημα, γιὰτὶ ἡ προηγουμένη δόξα δὲν συγχωρεῖ τίς κακίες μας. Ἀφοῦ νικήσαμε σὲ πολλοὺς πολέμους, Νινευίτες, ἄς ἀγωνισθοῦμε τώρα πιὸ γενναῖα γιὰ τὴ σωτηρία μας· γιὰτὶ παλιότερα, γιὰ νὰ γίνουμε κύριοι τῶν ἄλλων κάναμε τὰ πάντα, τώρα ὅμως ἔπαθλό μας θὰ εἶναι τὸ νὰ μὴ χαθοῦμε μονομιᾶς μαζὶ μὲ τίς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά μας. Γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουμε πρωτάκουστο πόλεμο, ἄς ἀγωνιστοῦμε πρωτάκουστα· ἄς τοξεύσουμε τὸν οὐρανὸ μὲ ὑμνωδίες· ἄς ρίξουμε ἐκεῖ ἀντὶ γιὰ δόρατα ψαλμωδίες· ἄς ρίξουμε μὲ σφενδόνες στὸ Θεὸ προσευχές· ἄς κατευνάσουμε τὸ θυμὸ του μὲ ἀσταμάτητα δάκρυα· ἄς σχίσουμε τὴ φάλαγγα τῶν πονηρῶν πράξεων· ἄς κυριεύσουμε τὰ ὄχυρά τῆς κακίας· ἄς πολεμήσουμε μὲ τὰ ὄπλα τῆς ἀρετῆς· τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης τὸ βέλος δὲν τὸν διαπερνᾷ· τὴν ἀσπίδα τῆς πίστεως ὁ κεραυνὸς δὲν μπορεῖ νὰ τὴν κάψει· τὴν περικεφαλαία τῆς ἐλπιδας ὁ Θεὸς δὲν ἀντέχει νὰ τὴν συντρίψει· ἡ οὐράνια ὄργη δὲν σχίζει τὸν χιτῶνα τῆς σωφροσύνης· ἡ ἀπειλὴ τῆς καταστροφῆς, δὲν μπορεῖ

τεῖχος καθελεῖν οὐκ ἰσχύει· ἀπόφασις ἀπωλείας μετάνοιαν σπουδαίαν ἰδοῦσα, ὡς καπνὸς εὐθὺς διαλύεται· ἂν οὕτως, ὦ φίλοι, καὶ μετὰ τοιούτων πολεμήσωμεν ὄπλων, ὡσπερ τῆς γῆς οὕτω καὶ τοῦ οὐρανοῦ κρατήσομεν. **Θαρρεῖτε, Νινευῖται, θαρρεῖτε, φιλάνθρωπος βασιλεὺς ἡμῖν** 5 **πολεμεῖ· ἀνικέτας μόνον τοὺς αὐτοῦ πολεμίους ρίψας, εὖ θεὶς τὴν ὀργὴν εὐεργέτης γίνεται τῶν ἐχθρῶν.**

Τοιοῦτοις μὲν παρακλητικοῖς λόγοις ὁ βασιλεὺς εἰς μετάνοιαν τὸν λαὸν ἠρέθιζε. Νινευῖται δὲ προθύμως ἐξετέλουν τὰ κελεύόμενα· «περιέβαλον», γὰρ φησι, «σάκκουος οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη καὶ ἐβόησαν 10 ἐκτενωῶς πρὸς τὸν Θεόν». Οὐχ ὁ μὲν λόγος ἦν πρόχειρος, ὁ λογισμὸς δὲ μετέωρος· οὐχ ἡ μὲν γλῶσσα ἐφθέγγετο, ἡ δὲ διάνοια ἐρέμβετο· οὐχ ἡ φωνὴ προεφέρετο, ἡ γνώμη δὲ παρεφέρετο, ἀλλὰ συντεταμένως ἐκάτερα τὸν Θεὸν ἐλιτάνευε. Νῦξ ἐπιούσα καὶ τὸν φόβον αὐξοῦσα τὸν μὲν ὕπνον ἐδίωκε, σπουδαιότερον δὲ τὸν ὕμνον ἀνέπεμπεν. Ἡμέρα πάλιν 15 ζοφερὸν δεικνύουσα τὸν οὐρανὸν καὶ ἀστραπαῖς ἀπαύστοις καὶ βρονταῖς κτυπουμένη εἰς τρόμον ἐξαίσιον καὶ βοὴν μεγίστην πάντας ἐκίνει. Ἡ γῆ σειομένη κλόνον πολλὴν εἰργάζετο ταῖς ψυχαῖς. Τὰ νήπια πάντα τοῖς κόλποις ὑπὸ δέους προτρέχοντα τῶν μητέρων καὶ ταῖς ἀγκάλαις κλαυθμυρίζόμενα ἄφατον ἐποίει θρῆνον καὶ ὄδυρμὸν τοῖς ὀρῶσι. Ἀγέ- 20 λαι βοῶν καὶ προβάτων καὶ θρέμματα πάντα νομῆς καὶ ὑδάτων κεκωλυμένα καὶ διάφορον φωνὴν ἀφιέντα, εἰς κλαυθμὸν καὶ ἀδαμαντίνους ἐκίνει ψυχάς. Πανταχόθεν δὲ τῆς ἀπειλῆς καὶ τοῦ δέους ταρασσοντος, οὐκ ἠνέχοντο τὴν ἐλπίδα τὴν χρηστὴν ἀπορρίψαι. «Τίς οἶδε», γὰρ φησὶν, «εἰ μετανοήσει ὁ Θεὸς καὶ ἀποστρέψει ἀπὸ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ 25 καὶ οὐκ ἀπολώμεθα;».

Ἐκ βαθυτάτης τοίνυν καρδίας πρὸς τὸν Θεὸν ἀνεβόων· Βασιλεῦ, ζωῆς Κύριος καὶ θανάτου, ἡμεῖς μὲν ἧς ἠπειλήσας ἀποφάσεως ἄξιοι καὶ δίκην τὴν ἐκάστην ὀφείλομεν, σὲ τὸν ἀληθινὸν Θεὸ ἀγνοήσαντες καὶ διεφθαρμένον ζήσαντες βίον. Αὐτὸς δὲ τῷ πελάγει τῶν σῶν οἰκτιρ- 30 μῶν κεχηρημένος παῦσον τὴν καθ' ἡμῶν τιμωρίαν· νίκησον τὸ μέσον δίκαιον ἀγαθότητι, τὴν δὲ ἡμῶν ἀγνωμοσύνην φιλανθρωπία· εἰ μὲν ἐξαίφνης ἐπήγαγες τὴν πληγὴν, λόγος τὰ τῆς κολάσεως εἶχε, καὶ ἄλλο-

νὰ γκρεμίσει τὸ τεῖχος τῆς ἐξομολογήσεως· ἡ ἀπόφαση τῆς ἐξαφανίσεως, ὅταν δεῖ σοβαρὴ μετάνοια, διαλύεται ἀμέσως ὡς καπνός. Ἐὰν ἔτσι, φίλοι μου, καὶ με τέτοια ὄπλα πολεμήσουμε, ὅπως κατακτήσαμε τὴ γῆ, ἔτσι θὰ γίνουμε κύριοι καὶ τοῦ οὐρανοῦ. Ἐχετε θάρρος, Νινευῖτες, ἔχετε θάρρος, μαζί μας πολεμᾷ φιλόανθρωπος βασιλιάς· αὐτὸς ρίχνει χωρὶς ἰκεσία τοὺς ἐχθρούς του, ὅταν ὁμως μεταστρέψει τὴν ὀργή του, γίνεται εὐεργέτης τῶν ἐχθρῶν του.

Μὲ τέτοια παρηγορητικὰ λόγια καλοῦσε ὁ βασιλιάς τὸν λαὸ σὲ μετάνοια, ἐνῶ οἱ Νινευῖτες ἐκτελοῦσαν πρόθυμα αὐτὰ πού διατάσσονταν· γιατί λέει, «φόρεσαν σάκκους οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη καὶ φώναζαν παρατεταμένα στὸ Θεό». Δὲν ἦταν τὰ λόγια τους συνηθισμένα καὶ ὁ λογισμὸς τους μετέωρος· δὲν μιλοῦσε ἡ γλῶσσα τους, ἐνῶ ἡ σκέψη τους ρέμβαζε· δὲν προφερόταν ἡ φωνή τους, ἐνῶ ὁ νοῦς τους περιφερόταν, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο παρακαλοῦσαν τὸν Θεό. Ὅταν ἦρθε ἡ νύχτα καὶ αὔξησε τὸν φόβο, ἔδωξε τὸν ὕπνο τους καὶ ἔκανε τὴν ὕμνωδία πῶς ἐντονή. Ἡ ἡμέρα πάλι δείχνοντας τὸν οὐρανὸ μελαγχολικὸ καὶ καθὼς χτυπιόταν μὲ ἀκατάπαυστες ἀστραπὲς καὶ βροντές, προκαλοῦσε σ' ὄλους μεγάλο τρόμο καὶ τοὺς παρακίνοῦσε σὲ μεγάλη κραυγή. Ἡ γῆ πού σειόταν προκαλοῦσε μεγάλη ταραχὴ στὶς ψυχές τους. Ὅλα τὰ νήπια ἀπὸ φόβο ἔτρεχαν στοὺς κόλπους τῶν μητέρων τους καὶ κλαίοντας στὶς ἀγκαλιές τους δημιουργοῦσαν ἀπερίγραπτο θρήνο καὶ ὄδυρμό σ' ὅσους τὰ ἔβλεπαν. Ἀγέλες βοδιῶν καὶ προβάτων καὶ ζῶα πού εἶχαν στερηθεῖ ἀπὸ κάθε βοσκή καὶ νερό, βγάζοντας διάφορες φωνές ἔκαναν ἀκόμα καὶ τὶς σκληρὲς σὰν διαμάντια ψυχές νὰ κλαῖνε. Ἐνῶ λοιπὸν ἀπὸ παντοῦ ἡ ἀπειλὴ καὶ ὁ φόβος τοὺς συντάραζαν, δὲν ἐννοοῦσαν νὰ ἀποβάλουν τὴν καλὴ ἐλπίδα. Γιατὶ λέει, «ποιὸς ξέρει ἂν δὲ μετανοήσει ὁ Θεὸς καὶ ἀπομακρύνει τὸ θυμὸ καὶ τὴν ὀργή του, καὶ δὲν καταστραφοῦμε;»⁴.

Φώναζαν λοιπὸν μέσα ἀπὸ τὰ κατάβαθα τῆς καρδιάς τους στὸν Θεό· Ἐπισημάνω, Κύριε τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἐμεῖς βέβαια εἴμαστε ἄξιοι τῆς ἀποφάσεως μὲ τὴν ὁποία μᾶς ἀπέιλησες καὶ ὀφείλουμε κάθε καταδίκη, ἐπειδὴ ἀγνοήσαμε ἐσένα τὸν ἀληθινὸ Θεὸ καὶ ζήσαμε ζωὴ διεφθαρμένη. Σὺ ὁμως, χρησιμοποιοῦντας τὸ πέλαγος τῆς εὐσπλαγχνίας σου, παῦσε τὴν ἐναντίον μας τιμωρία· νίκησε τὸ ἐνδιάμεσο δίκαιο μὲ τὴν ἀγαθότητά σου, καὶ τὴ δική μας ἀγνωμοσύνη μὲ τὴ φιλοανθρωπία σου· ἐὰν βέβαια μᾶς ἐπέβαλες τὴν ποινὴ ξαφνικά, θὰ εἶχαν λόγο οἱ τιμωρίες σου καὶ θὰ μᾶς σκότωνες, ἀφοῦ ἤμασταν ξένοι καὶ

τριους ὄντας καὶ φαύλους ἀπέκτενες· νῦν δὲ προθεσμίαν διὰ χρηστότη-
 τα δούς, ἂν μεταβληθέντας φονεύσης, οὐκ ἄλλοτρίους, ἀλλὰ σοὺς ἀπολ-
 λύεις. Ἄσεβοῦντας ἐφύλαξας, καὶ νῦν φθείρεις πιστοὺς γινομένους; πο-
 νηροὺς ὄντας διέσωσας, καὶ ἀγαθοεργοῦντας νῦν ἀναιρεῖς; εἰδώλοισι ἀ-
 5 νακειμένην τὴν πόλιν ἠῤῥησας καὶ βασιλίδα πεποίηκας, καὶ καταστρέ-
 φεις σὴν γενομένην; Οὐκ εἰδότες σε διὰ σοῦ τὴν οἰκουμένην ἐκρατήσα-
 μεν, καὶ προσκυνοῦντές σε νῦν καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς ἐκβαλλόμεθα; Τοῦ
 σοῦ, Βασιλεῦ, ὀνόματος φεῖσαι, μὴ Νινευῖταις ἀπαιτῶν δίκας, φευκτὴν
 ὡς ἀνόνητον τὴν εὐσεβείαν ποιήσης· μὴ δικαίως ἡμᾶς κολάζων τῆς με-
 10 τανοίας τοῖς ἀνθρώποις κλείσης τὴν θύραν. Εἰ μὲν γὰρ νομοθέτου καὶ
 διδασκάλων τυχόντες εἰς πολλὴν κακίαν προήλθαμεν, ἀπαραιτήτως
 διάφθειρον, ἰκετεύουσι συγγνώμης μὴ μετάδος, χαλεπωτέραν ἢς ἠπί-
 λησας ἐπάγαγε δίκην· εἰ δὲ οὐ μαθόντες, οὐδὲ παιδευθέντες ἐν φασλό-
 τητι καὶ ἀσεβείᾳ διετελοῦμεν, μὴ τοσοῦτον ὄλεθρον, Βασιλεῦ, τῆς
 15 ἀγνοίας ἡμῶν καταψηφίση.

Κατακλυσμῷ τοὺς ἀνθρώπους διέφθειρας πάλαι δικαίως· διδά-
 σκοντι γὰρ οὐ προσεῖχον τῷ Νῶε· προεῖπας τὴν ἀπώλειαν, καὶ τὴν
 ἁμαρτίαν οὐκ ἔφυγον. Σοδομίτας εὐλόγως ἀνέπρησας, δέξασθαι γὰρ
 τοῦ Λὼτ τὰς συμβουλίας οὐκ ἠθέλησαν. Αἰγύπτιοι κατεπόθησαν εἰκό-
 20 τως μετὰ τοῦ Φαραώ, Μωσέως γὰρ διδάσκοντος οὐκ ἐπείθοντο
 πληγέντες πολλάκις, καὶ τῆς σῆς δεξιᾶς πείραν λαβόντες. Ἦ παρὰ τί-
 νος ἀντειπεῖν ἐτολμήσαμεν; Ἔνα νῦν μόνον ἀπέστειλας πρὸς ἡμᾶς,
 οὐδὲ τοῦτον διδάσκαλον, ἀλλὰ καὶ κακῶν μηνυτὴν, καὶ πιστεύσαντες
 πανδημί τὴν σὴν λατρείαν τιμῶμεν. Προθεσμίαν ἡμῖν μικρὰν δέδωκας,
 25 καὶ μεταβολὴν ἐν αὐτῇ μεγίστην ἐδειξάμεν. Ἀπωλείας ἡμῖν κηρυχθεί-
 σης, τὸ σὸν φιλόφρονον οὐκ ἀπέγνωμεν. Τοῦ προφήτου τὴν κατα-
 στροφὴν καταγγείλαντος, εἰς τὸ σὸν ἠλπίσαμεν ἔλεος. Μὴ ψεύσης
 ἡμῶν, ἀγαθέ, τὰς ἐλπίδας! Μὴ παύσης γλώττας ἀνυμνεῖν σου τὴν
 χρηστότητα βουλομένης! Μὴ ἀποκτείνης ἄνδρας κηρύξαι σου τὴν ἀγα-
 30 θότητα πάντα σπεύδοντας! Μὴ κωλύσης ἡμᾶς διδασκάλους τοῖς ἡμε-
 τέροις πᾶσιν εὐσεβείας γενέσθαι! Μὴ διαμείνης ὀριζόμενος ὁμοίως
 πρὸς τοὺς οὐκέτι τοῖς αὐτοῖς διαμείναντας! Ἠλλάγημεν ἡμεῖς, διαλλά-

διεφθαρμένοι. "Όμως τώρα, πού ἐξαιτίας τῆς καλωσύνης σου μᾶς ἔδωσες προθεσμία, ἂν μᾶς σκοτώσεις, ἐνῶ μετανόησαμε, δὲν θὰ σκοτώσεις ξένους, ἀλλὰ δικούς σου. "Όταν ἀσεβούσαμε μᾶς φύλαξες, καὶ μᾶς σκοτώνεις τώρα πού γίναμε πιστοί; Ἐνόσω ἤμασταν πονηροὶ μᾶς διέσωσες, καὶ μᾶς σκοτώνεις τώρα πού κάνουμε ἀγαθοεργίες; "Όσο ἡ πόλη ἦταν ἀφοσιωμένη στὰ εἰδῶλα τῆ μεγάλωσες καὶ τὴν ἔκανες βασιλίσα, καὶ τὴν καταστρέφεις τώρα πού ἔγινε δική σου; Χωρὶς νὰ σὲ γνωρίζουμε, μὲ σένα κυριέψαμε τὴν οἰκουμένη, καὶ τώρα πού σὲ προσκυνᾶμε θὰ χάσουμε καὶ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ μας; Εὐσπλαχνίσου, Βασιλιά, τὸ ὄνομά σου καὶ μὴ, ἐπιμένοντας νὰ καταδικάσεις τοὺς Νινευῖτες, κάνεις νὰ ἀποφεύγει κανεὶς τὴν εὐσέβεια ὡς ἀνώφελη· μὴ κλείσεις στοὺς ἀνθρώπους τὴν πόρτα τῆς μετάνοιας, δικάζοντας ἐμᾶς δικαίως. Ἐάν, ἔχοντας νομοθέτη καὶ δασκάλους, φθάσαμε σὲ πολλὴ κακία, νὰ μᾶς σκοτώσεις ὅπωςδήποτε, νὰ μὴ μᾶς δώσεις συγχώρηση, ἂν καὶ σὲ παρακαλοῦμε, τιμώρησέ μας μὲ ποινὴ σκληρότερη ἀπὸ αὐτὴν μὲ τὴν ὁποία μᾶς ἀπειλήσες· ἐὰν ὅμως χωρὶς νὰ διδαχθοῦμε, χωρὶς νὰ παιδαγωγηθοῦμε, ζοῦμε μέσα στὴ διαφθορὰ καὶ τὴν ἀσέβεια, μὴ καταδικάσεις τὴν ἀγνοιά μας, βασιλιά, μὲ τόσο μεγάλο ἀφανισμό.

Παλιὰ ἐξαφάνισες τοὺς ἀνθρώπους μὲ κατακλυσμὸ δικαίως· γιατί, ἐνῶ δίδασκε ὁ Νῶε, δὲν τὸν ἄκουαν· τοὺς προανήγγειλες τὴν καταστροφή, καὶ δὲν ἀπέφυγαν τὴν ἁμαρτία. Τοὺς Σοδομίτες δικαιολογημένα τοὺς ἔκαψες, γιατί δὲ θέλησαν νὰ δεχθοῦν τὶς συμβουλὲς τοῦ Λῶτ. Οἱ Αἰγύπτιοι σωστὰ καταποντίστηκαν μαζὶ μὲ τὸν Φαραῶ, γιατί, ἐνῶ τοὺς δίδασκε ὁ Μωϋσῆς, δὲν πείσθηκαν, ἂν καὶ εἶχαν δεχθεῖ πολλὰς πληγὰς καὶ εἶχαν ἀποκτήσει πείρα τῆς δυνάμεώς σου. "Ἡ μήπως τολμήσαμε νὰ ἀντιμιλήσουμε σὲ κανέναν; "Ἐνα μόνο μᾶς ἔστειλες τώρα, καὶ οὔτε κι αὐτὸν νὰ μᾶς διδάξει, ἀλλὰ νὰ μᾶς φέρει κακὰ μηνύματα, καὶ ἀφοῦ πιστέψαμε, ὅλοι μαζὶ σὲ τιμᾶμε λατρεύοντάς σε. Μᾶς ἔδωσες μικρὴ προθεσμία καὶ δείξαμε μέσα σ' αὐτὴν μεγάλη μεταβολή. "Ἄν καὶ μᾶς κηρύχθηκε ἡ καταστροφή μας, δὲν χάσαμε τὴν ἐμπιστοσύνη μας στὴ φιλανθρωπία σου. Ἐνῶ ὁ προφήτης κήρυξε τὴν καταστροφή, ἐμεῖς στηρίξαμε τὶς ἐλπίδες μας στὸ ἔλεός σου. Μὴ διαψεύσεις, ἀγαθέ, τὶς ἐλπίδες μας! Μὴ σταματήσεις γλῶσσες πού θέλουν νὰ ἀνυμνοῦν τὴν ἀγαθότητά σου! Μὴ σκοτώσεις ἄνδρες πού εἶναι πρόθυμοι νὰ κηρύξουν τὴν ἐπιείκειά σου! Μὴ μᾶς ἐμποδίσεις νὰ γίνουμε σ' ὅλους τοὺς δικούς μας δάσκαλοι τῆς εὐσέβειας! Μὴ παραμείνεις ἀμετακίνητος ὅμοια μ' ἐκείνους πού δὲν παρέμειναν ποτὲ στὰ ἴδια. Ἀλλά-

γηθι σύ. Στήσον τὴν ὀργήν, ὡσπερ τὴν πλάνην ἡμεῖς. Παῦσον τὴν τιμωρίαν αὐτός, ὡσπερ ἡμεῖς τὴν κακίαν. Ἐξεπαίδευσας ἡμᾶς ἰκανῶς τῷ φόβῳ, δὸς καιρὸν λοιπὸν ἡμῖν τὸ περὲ σε φίλτρον ἐνδείξασθαι.

Φεῖσαι θρεμμάτων διὰ λιμὸν μυκωμένων· φεῖσαι παιδῶν ἀναμαρ-
5 τήτων ὑπὸ κλαυθμοῦ πνιγομένων. Φεῖσαι νηπίων ἀώρων ὑπὸ
νηστείας ἐκλελυμένων. Μὴ συνδιαφθείρης τοὺς ἀναιτίους τοῖς αἰτίοις.
Οἰκτεῖρησον μητέρας γάλα διὰ τὴν σὴν ὀργὴν τοῖς φιλάτοις οὐ παρε-
χούσας· ἠρνήσαντο γονεῖς ἐκείνους ἐλέων, ἵνα τὸ σὸν ἔλεος ἐπισπά-
σωνται. Πάντες ἄνθρωποι τοῖς αὐτοῖς, οἷς καὶ ἡμεῖς, ἀνέχονται πονη-
10 ρεύμασιν· ἂν ἡμᾶς μετανοοῦντας μὴ δέξῃ, τοῦ κόσμου παντὸς τὰς ἐλπί-
δας ἐξέκοψας.

Τοιούτοις παρὰ τὰς ἀρχάς, ὡς εἰκός, Νινευῖται λόγοις ἐχρῶντο· ἦν
δὲ καὶ τὰ ἔργα τοῖς λόγοις ἐφάμιλλα, νηστεία, σάκκος, ἐκτεινῆς προσ-
ευχή, δάκρυα, πονηρίας φυγή. Ἀνεβύθησαν γάρ, φησί, πρὸς τὸν Θεὸν
15 ἐκτενῶς, καὶ ἀπέστρεψεν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς,
καὶ ἀπὸ τῆς ἀδικίας τῆς ἐν χερσίν αὐτῶν. Ἄπτονται τῆς φιλοσοφίας
ἀπὸ τῶν ἄκρων αὐτῶν τῆς φιλοσοφίας καὶ τὴν κορωνίδα τῆς ἀρετῆς
κρηπίδα ποιοῦνται τῆς ἀρετῆς· πᾶν γὰρ ὅ,τι κάλλιστον ἔργον καὶ Θεῷ
προσφιλέστατον, τοῦτο ἕκαστος ἐπιτηδεύετο. Ἴδον πόλεμον οὐράνιον
20 κατ' αὐτῶν ἐγειρόμενον, καὶ ὠχύρωσαν ἔργοις ἀγαθοῖς ἑαυτοὺς,
ὡσπερ τείχει. Ἐνεδύσαντο θαυμαστήν τινα πανοπλίαν τοὺς σάκκους.
Ἀντέταξαν κάτωθεν εὐχὰς καὶ δεήσεις τοῖς ἄνωθεν κερανοῖς φερομέ-
νοις. Τῷ πατάγῳ τῶν βροντῶν τὸν ἦχον τῆς ὑμνωδίας ἀντέστησαν.
Νηστεία πύργος αὐτοῖς γέγονεν ἐναργῆς. Κρουνοῖς δακρῦων τὴν τῶν
25 ἁμαρτημάτων ἔσβεσαν φάλαγγα. Φίλους ἐποίησαντο τοὺς ἐχθροὺς, ἵνα
τὸν Θεὸν ἑαυτοῖς καταλλάξωσιν. Ἀφῆκαν αὐτοὶ τὴν ὀργὴν τοῖς λελυ-
πηκόσιν, ἵνα τὴν κατ' αὐτῶν ὀργὴν παύσωσι τοῦ Δεσπότη. Ὀφλημά-
των κάτω γραμματεῖον διέρρηξαν, ἵνα τῆς ἄνωθεν ἐπταισμένων ἀφέ-
σεως τύχωσιν. Ἔδωκαν δούλοις ἐλευθερίαν, ἵνα λάβωσιν αὐτοὶ τῆς τι-
30 μωρίας ἐλευθερίαν. Προσέθηκαν τὰς κτήσεις τοῖς ἐνδέεσιν, ἵνα
κτήσωνται βεβαίως τὰς ἰδίας οὐσίας. Τρυφὴν ρίψαντες, ἐγκράτειαν με-
τεδίωκον. Ἀκολασίαν φυγόντες, σωφροσύνην ἠσπάζοντο. Ἀξιωματῶν
ὄγκον μισήσαντες, εἰς ταπεινὸν καὶ πενήτηρὸς σχῆμα ἅπαντες μετε-

ξαμε ἑμεῖς, συμφιλιώσου ἐσύ. Πάψε τὴν ὀργή σου, ὅπως ἑμεῖς σταματήσαμε τὴν πλάνη. Πάψε σὺ τὴν τιμωρία, ὅπως ἑμεῖς τὴν κακία. Μᾶς διαπαιδαγώγησες ἀρκετὰ μὲ τὸ φόβο, δῶσε μ' ας λοιπὸν καιρὸ νὰ ἀποδείξουμε τὴν ἀγάπη μας σὲ σένα.

Λυπήσου τὰ ζῶα ποὺ ἀπὸ τὴν πείνα μουγκρίζουν· λυπήσου τὰ ἀναμάρτητα παιδιὰ ποὺ πνίγονται στὸ κλάμα. Λυπήσου τὰ τρυφερὰ νήπια ποὺ ἀπὸ τὴ νηστεία πεθαίνουν. Μὴ καταστρέψεις τοὺς ἀναίτιους μαζὶ μὲ τοὺς ὑπαίτιους. Σπλαχνίσου τὶς μητέρες ποὺ ἐξαιτίας τῆς ὀργῆς σου δὲν προσφέρουν γάλα στὰ πολυαγαπημένα τους· ἀρνήθηκαν οἱ γονεῖς τὴν εὐσπλαχνία σ' ἐκεῖνα, γιὰ νὰ προκαλέσουν τὴ δική σου εὐσπλαχνία. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀνέχονται τὶς ἴδιες μ' ἑμᾶς κακίες· ἐάν δὲν δεχθεῖς ἑμᾶς ποὺ μετανοοῦμε, θὰ κόψεις ὅλου τοῦ κόσμου τὶς ἐλπίδες.

Τέτοια λόγια ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὅπως εἶναι φυσικό, χρησιμοποιοῦν οἱ Νινευῖτες· ἦταν ὁμως καὶ τὰ ἔργα τους ἐφάμιλλα πρὸς τὰ λόγια τους, νηστεία, σάκκος, ἐκτεταμένη προσευχή, δάκρυα, ἀποφυγὴ τῆς κακίας. Φώναξαν, λέει, στὸ Θεὸ παρατεταμένα, καὶ ἐπέστρεψε ὁ καθένας ἀπὸ τὸν κακὸ δρόμο του καὶ ἀπὸ τὴν ἀδικία ποὺ εἶχε διαπράξει. Ἄρχισαν νὰ ἐφαρμόζουν τὴν συνετὴ ζωὴ σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ καὶ ἔκαναν τὴν κορωνίδα τῆς ἀρετῆς θεμέλιο τῆς ἀρετῆς τους· γιατί, ὁ καθένας ἔκανε ὅποιο ἔργο ἦταν τὸ πιὸ καλὸ καὶ προσφιλὲς στὸ Θεό. Εἶδαν νὰ κηρυσσεται πόλεμος οὐράνιος ἐναντίον τους καὶ ὀχύρωσαν τοὺς σάκκους σὰν θαυμάσια πανοπλία. Ἀντέταξαν ἀπὸ κάτω προσευχὲς καὶ δεήσεις ἐναντίον τῶν κεραυνῶν τοῦ οὐρανοῦ. Ἀπέναντι στὸν πάταγο τῶν βροντῶν ἔστησαν τὸν ἦχο τῆς ὑμνωδίας. Ἡ νηστεία ἐγίνε γι' αὐτοὺς αἰσθητὸς πύργος. Μὲ τοὺς κρουνοὺς τῶν δακρῶν τους ἔσβησαν τὴ φάλαγγα τῶν ἀμαρτημάτων τους. Ἐκαναν φίλους τοὺς ἐχθροὺς, γιὰ νὰ συμφιλιώσουν τὸν Θεὸ μὲ τοὺς ἑαυτοὺς τους. Συγχώρησαν αὐτοὶ τὴν ὀργή τους ἐναντίον ἐκείνων ποὺ τοὺς εἶχαν λυπήσει, γιὰ νὰ σταματήσουν τὴν ἐναντίον τους ὀργὴ τοῦ Δεσπότη. Ἐσχισαν τὸ γραμμάτιο τῶν ἐπίγειων χρεῶν, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴ συγχώρηση τῶν πταισμάτων τους ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ἐδωσαν στοὺς δούλους ἐλευθερία, γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὴν τιμωρία. Ἐδωσαν τὰ κτήματά τους σ' αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἀνάγκη, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν κυριότητα τῆς περιουσίας τους. Ἀπέριψαν τὴν ἀπόλαυση, καὶ ἐπιζητοῦσαν τὴν ἐγκράτεια. Ἀπέφυγαν τὴν ἀκολασία, καὶ ἀσπάσθησαν τὴν σωφροσύνη. Μίσησαν τὰ μεγάλα ἀξιώματα, καὶ πῆραν ὅλοι ταπεινὴ καὶ πένθιμη ἐμφάνιση.

σκευάσθησαν. Ὡνίων καὶ συμβολαίων καὶ πάντων ἔργων σχολάσαντες, τὸν Θεὸν ἐθεράπευον. Οἱ κακοῦργοι τὰς ληστείας οὐδενὸς ἀναγκάζοντος ὡμολόγουν. Οἱ δικασταὶ τοὺς ὁμολογοῦντας οὐκ ἐπράττοντο δίκας. Ὡς τεθνεῶτες τοῦ βίου πάντες ὡμολόγουν. Ὁ πλοῦτος ἀφύλακτος ἔρριπτο, καὶ ὁ κλέπτης οὐδαμῶθεν ἐφαίνετο. Χρυσὸς τοῖς ἐνδεέσιν ἐχορηγεῖτο, καὶ τὴν κτῆσιν ἕκαστος ὡς ζημίαν ἔφυγεν. Ἐν μόνον ἐσπουδάζετο πᾶσιν, ἡ σωτηρία. Εἷς δρόμος καὶ πλουσίοις καὶ πένησιν, ὁ περὶ τῆς ζωῆς προύκειτο πόνος. Πᾶν δὲ τὸ μὴ εἰς τοῦτο φέρον, ὡς ἀνόνητον καὶ φαῦλον ἐκβέβλητο. Ἄδηλος ἦν ἡ σωτηρία, καὶ ὡς ὁμολογουμένη 10 παρ' αὐτοῖς ἐσπουδάζετο. Οὐκ εἶχον θαρρεῖν τῷ τέλει τῆς μετανοίας, καὶ ὡς ζησόμενοι πάντως ἀγαθῆς πάσης ἐπεμελοῦντο πράξεως.

Ὡ φιλοσόφων βαρβάρων! ὦ σοφῶν ἀπαδεύτων! Ἔγνωσαν ἀδιδάκτως τὰ δέοντα, ἄνευ νομοθέτου μετερρυθμίσθησαν, ἄνευ διδασκάλων ἐσωφρονίσθησαν, ἐκ τῆς ἐσχάτης κακίας εἰς τὴν οὐράνιον πολιτεῖαν ἀνέδραμον. «Αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου». Εἷς ὄμβρος ἀπειλῆς, καὶ μυρίων ἀγαθῶν φορὰν ἐβλάστησαν Νινευῖται· ἀνεχωνεύθησαν ὡς παλαιοὶ τινες ἀνδριάντες. Μετεσκευάσθησαν ἐκ τῆς μετανοίας· ἐξ ἁμαρτωλῶν γεγόνασι δίκαιοι, ἀγγέλοις ἐράσμιοι, Θεῷ ποθεινοί. Ἔστησαν σαλευομένην τὴν πόλιν, καταπίπτουσαν ὄρθωσαν, 20 δονουμένην ἐστήριζαν. Μετεστράφησαν, καὶ οὐκ ἀντεστράφησαν· μετεβλήθησαν, καὶ οὐ διεφθάρησαν. «Ἴδε», γάρ φησιν, «ὁ Θεὸς τὰ ἔργα αὐτῶν, ὅτι ἀπεστράφησαν ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτῶν πονηρῶν, καὶ μετενόησεν ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ἣ ἐλάλησε τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς». Ὡ παραδόξων πραγμάτων! Ἄνεδίκασε τὴν δίκην ὁ δικαστής, τὴν φονεύουσαν ἔλυσε 25 ψῆφον, καὶ τὴν σώζουσαν ἐψηφίσατο. Μετενόησαν Νινευῖται, καὶ μετενόησεν ὁ Θεός. Ἔσχισεν ἡ μετάνοια τῆς ἀπωλείας τὸ πρόσταγμα. Διέρρηξαν ἐκεῖνοι τὴν πονηρίαν, διέρρηξεν ὁ Θεὸς τὴν ἀπόφασιν. Ὡ πάντα δυναμένης μετανοίας! Ἐπὶ γῆς τελεῖται, καὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς ἀναστρέφει.

30 Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὦ φίλοι, μετανοήσωμεν· οὕτω νηστεύσωμεν· ἀγαθὰς πράξεις τῇ νηστείᾳ συζευξώμεν· πονηρῶν πράξεων ἀπεχώμεθα· τῆς γεέννης τὴν ἀπειλὴν φοβηθῶμεν· διὰ μετανοίας τὴν παρὰ Θεοῦ σωτηρίαν κτησόμεθα. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Σταμάτησαν τὰ ψώνια καὶ τὰ συμβόλαια καὶ ὅλα τὰ ἔργα, καὶ λάτρευαν τὸ Θεό. Οἱ κακοῦργοι, χωρὶς νὰ τοὺς ὑποχρεῶναι κανένας, ὁμολογοῦσαν τὶς ληστείες τους. Οἱ δικαστῆς δὲν καταδίκασαν αὐτοὺς ποὺ ὁμολογοῦσαν. Σὰν πεθασμένοι ὁμολογοῦσαν ὅλοι τὴ ζωὴ τους. Ὁ πλοῦτος σκορπιζόταν ἀφύλακτος καὶ δὲν ἐμφανιζόταν κλέφτης ἀπὸ πουθενά. Δινόταν χρυσάφι τοὺς φτωχοὺς, καὶ τὴν ἀπόκτησίν του ὁ καθένας τὴν ἀπέφευγε ὡς ζημία. Ἕνα πρᾶγμα μόνο ἐνδιέφερε ὅλους, ἡ σωτηρία. Ἕνας δρόμος ὑπῆρχε γιὰ πλοῦσιους καὶ φτωχοὺς, ὁ κόπος γιὰ τὴ ζωὴ. Κάθε τι ποὺ δὲν ὀδηγοῦσε σ' αὐτήν, τὸ ἀπομάκρυναν σὰν ἀνώφελο καὶ κακό. Ἡ σωτηρία ἦταν ἀβέβαιη καὶ ἔσπευδαν νὰ τὴν ὁμολογήσουν. Δὲν μπορούσαν νὰ ἐλπίζουν στὸ ἀποτέλεσμα τῆς μετάνοιας καὶ γιὰ νὰ ζήσουν ὅπως δὴποτε φρόντιζαν κάθε πράξιν τους.

Πόσο φιλόσοφοι βάρβαροι! Πόσο σοφοὶ ἀπαίδευτοι! Ἔμαθαν χωρὶς νὰ διδαχθῶν αὐτὰ ποὺ ἔπρεπε, ἄλλαξαν τρόπο ζωῆς χωρὶς νομοθέτη, σωφρονίσθησαν χωρὶς δασκάλους, ἀπὸ τὴν ἔσχατη κακία, ἔφτασαν σὲ οὐράνια πολιτεία. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλλοίωση ποὺ ἐπιφέρει ἡ δύναμη τοῦ Ὑψίστου. Ἐρριξε μιὰ βροχὴ ἀπειλῆς, καὶ οἱ Νινευῖτες παρουσίασαν μυρίων ἀγαθῶν καρποφορία. Ξανάλειωσαν σὰν νὰ ἦταν κάποια παλιὰ μεταλλικὰ ἀγάλματα. Μεταμορφώθηκαν μὲ τὴ μετάνοια ἀπὸ ἀμαρτωλοὶ ποὺ ἦταν, ἔγιναν δίκαιοι, ἀγαπητοὶ στοὺς ἀγγέλους, ποθητοὶ στὸ Θεό. Στήριζαν τὴν πόλιν τους ποὺ κουνιόταν, τὴν ἀνόρθωσαν ἐνῶ ἔπεφτε, τὴ στήριζαν ἐνῶ δονοῦνταν. Μεταστράφηκαν καὶ δὲν ἀντιστράφηκαν· μεταβλήθηκαν καὶ δὲν καταστράφηκαν. Γιατὶ λέει, «εἶδε ὁ Θεὸς τὰ ἔργα τους, ὅτι δηλαδὴ ἐπέστρεψαν ἀπὸ τοὺς πονηροὺς δρόμους τους, καὶ μετανόησε γιὰ ὅσα εἶχε πεῖ ὅτι θὰ τοὺς κάνει ἐξαιτίας τῆς κακίας τους»⁵. Τί παράδοξα πρᾶγματα! Ἐπανελάβε τὴ δίκη ὁ δικαστής, ἀκύρωσε τὴν καταδικαστικὴν τὴν ἀπόφασιν, καὶ ἔβγαλε ἄλλη ἀθωωτικὴ. Μετανόησαν οἱ Νινευῖτες καὶ μετανόησε καὶ ὁ Θεός. Ἡ μετάνοια ἔσχισε τὸ διάταγμα τοῦ ἀφανισμοῦ. Ἔσχισαν ἐκεῖνοι τὴν κακία, ἔσχισε καὶ ὁ Θεὸς τὴν ἀπόφασιν. Ὡ παντοδύναμη μετάνοια! Στὴ γῆ τελεῖται, καὶ ἀντιστρέφει τὰ οὐράνια.

Ἔτσι κι' ἐμεῖς, φίλοι, ἄς μετανοήσουμε· ἔτσι ἄς νηστεύουμε· ἄς συνδυάσουμε τὶς καλὰς πράξεις μὲ τὴ νηστεία· ἄς ἀπέχουμε ἀπὸ τὶς πονηρὰς πράξεις· ἄς φοβηθοῦμε τὴν ἀπειλὴν τῆς γέεννας· ἄς ἀποκτήσουμε τὴ σωτηρία ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ τὴν μετάνοια. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οι ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρά γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἀπλῶς στὴ σελίδα πού βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις		12 2-11	154
1	11	150	14 15	152
	23	212	21	254
	26	274. 484	20 13	402
3	1-7	372		
4	12	402		Ἀριθμοὶ
6	2	374	16 1-35	400
7	4	164	26 1-35	416
	11	164		
12	1	138		Ἰησοῦς Ναυῆ
17	5	354	6 17	338
18	6	288	7 1	340
	10	296	2-5	340
19	8	286	10-12	340
22	2	140. 142	10 12-13	254
	5	142. 146	20-21 -	342
	7-8	142	24-25 -	342
	11-12	146		
24	2-4	296		Βασιλειῶν Α'
39	7 ἐ.	392	1 5	28
41	37-46	464	6	26
49	10	356	7	26
			8	28
	Ἐξοδος		9	28. 30. 58
1	14	150	11	30. 32. 46
2	23	150	12	44
3	6	102	13	108
6	8	102	14	48
	9	174	14-15	56
7	14-25	152	15	60. 78
8	1-11	152	16	60
9	8-12	152	17	62. 80
10	4-20	152	18	62
11	4 ἐ.	152	22	72

130	1	378	10		520
136	1-4	464			
				Ἄγγαϊος	
	Ἰώβ		1 4		82
1	21	456	2 8		482
2	10	54	10		482
29	15-16	280		Ἡσαΐας	
31	32	280. 456			
	Παροιμίαι		1 19-20		494
			6 1	320. 346. 350. 388. 408.	
3	34	372			418. 426
6	32	368	2	328. 428. 430	
9	9	132. 456	2-3		350
15	1	258	3		328
18	3	366	6		434
22	28	426	7 3		388
25	15	258	14 14		372
63	30	368	40 6		98. 272
	Ἐκκλησιαστής		8		98
			43 26		362
3	4	460	40 6		98. 272
	7	358	8		98
7	5	362	43 26		362
8	1	292	45 7		442. 452. 466
10	14	374	49 15		436
	Σοφία Σολομώντος		53 8		500
2	14	414		Ἱερεμίας	
	Σοφία Σειράχ		3 6 ε.		86
			6 14		466
2	1-3	492	7 16		486
	10	492	10 19-22		488
9	8	370	24		486
23	18	52	20 23		472. 476
25	9	270. 384	23 23		70
	19	96	45 6		110
	24	96		Ἰεζεκιήλ	
28	12	260			
	Ἄμώς		3 20		368
			18 21		368
3	6	452. 468		Δανιήλ	
	Ἰωνᾶς		3 1 ε.		254
2	2-10	110	6 22		110
3	6	510	10 9		352
	7	510		Σωσάννα	
	8	512			
	9	514	1-3		392

2. Εὐρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

- A
- Ἄαρὼν 400. 416. 506.
 Ἄβειρῶν 400. 416. 418β.
 Ἄβραάμ 76. 102. 138. 140. 142. 144.
 146. 212. 286. 288. 290. 292. 298.
 336. 354. 382. 388. 456. 458.
 ἀγαθότης 378. 514. 516.
 ἀγαλλίαμα 322.
 ἀγαλλίασις κατὰ Θεὸν 322. 328.
 ἀγανάκτησις 20.
 ἀγάπη 10. 24. 116. 122. 290. 292. 296.
 300. 308. 442. 474.
 Ἄγγαῖος 482.
 ἀγενεαλόγητος 500. 502. 504. 506.
 ἄγια ἀγίων 398.
 ἀγιασμός 24. 44.
 ἀγιαστία 82.
 ἀγιωσύνη 34. 438.
 ἀγνωμοσύνη 166. 514.
 ἀγνωσία 338.
 ἀγρυπνία 324.
 Ἄγχους 166.
 Ἄδὰμ 96. 372.
 ἄδεια 196.
 ἀδηφαγία 58. 376.
 ἀδικία 298. 408. 518.
 Ἄδωναϊ 30. 46.
 Ἄζαρίας 412.
 ἀθανασία 84. 390.
 ἀθυμία 20. 26. 28. 34. 42. 44. 62. 68. 106.
 232. 288.
 Αἰγύπτιος, -οἱ 150. 152. 156.
 Αἴγυπτος 98. 152. 156.
 αἴρεσις 504.
 αἰρετικός, -οἱ 442. 500.
 αἰσχύνη 40. 92. 100. 114. 120.
 αἰχμαλωσία 80. 462. 464. 466. 468.
 ἀκαθαρσία 424.
 ἀκολασία 518.
 ἀκροβυστία 194.
 ἀλαζονεΐα 104. 326. 488.
 ἀλήθεια 146. 148. 154. 168. 306. 356.
 386. 478.
 ἀλογία 312.
 ἀμάθεια 482.
 ἀμάρτημα, -τα 92. 106. 108. 160. 164.
 168. 184. 222. 234. 246. 246. 248.
 250. 268. 272. 306. 318. 322. 324.
 326. 336. 340. 342. 344. 362. 366.
 368. 370. 372. 376. 378. 398. 414.
 458. 476. 486. 518.
 ἀμαρτία 18. 20. 38. 96. 116. 134. 140.
 150. 202. 204. 210. 220. 234. 236.
 248. 280. 284. 300. 334. 336. 340.
 362. 364. 368. 374. 412. 416. 508.
 510. 516.
 ἀμαρτωλός, -οἱ 76. 248. 306. 368. 394.
 396. 434. 436. 360. 520.
 ἄμιλλα 76. 254.
 ἀμοιβή 24. 264.
 ἀναγέννησις πνευματικὴ 504.
 ἀνάθημα 72. 338. 340.
 ἀνάστασις 366.
 ἀναισθησία 202. 222. 426.

ἀναισχυντία 14. 150. 234. 402. 410. 416.
 418. 424.
 ἀνεξικακία 44. 50. 52. 166. 198.
 210. 220. 242.
 Ἄννα 10. 26. 28. 40. 56. 66. 68. 88. **96**.
 98. 108. 114. 118.
 ἄνοια 314.
 ἀνταπόδοσις 342. 418.
 ἀντίδοσις 218. 220. 264. 288.
 Ἀντιόχεια 382. 474.
 ἀπαγωγή 466.
 ἀπαιδία 56. 74. 130. 230.
 ἀπανθρωπία 166. 310. 314. 460.
 ἀπέχθεια 184. 196. 206. 238. 374.
 ἀπειλή 62. 294. 520.
 ἀπειρία 496. 498.
 ἀπειροκαλία 316.
 ἀπιστία 148.
 ἀπίγνωσις 238. 368. 418. 510.
 ἀπολογία 124. 184. 294.
 ἀπολύτρωσις 318.
 ἀπόνοια 18. 104. 254. 310. 362. 372. 376.
 386. 394. 396. 402. 410. 488.
 ἀποτομία 418.
 ἀπώλεια 394. 410. 516.
 ἀρετή 20. 28. 44. 74. 76. 84. 90. 94. 102.
 116. 138. 158. 184. 210. 222. 240.
 254. 266. 272. 280. 282. 290. 306.
 308. 326. 336. 362. 364. 366. 378.
 384. 390. 392. 416. 424. 454. 456.
 458. 470. 476. 484. 486. 488. 508.
 512. 518.
 ἀρετή τοῦ δικαίου 23.
 ἀσέβεια 76. 168. 414. 460. 480. **516**.
 ἀσέλγεια 38. 62. 82. 234. 312. **460. 462**.
 466. 468.
 ἄσματα πορνικὰ 234. 348.
 ἀσπίς πιστεως 512.
 ἀσχημοσύνη 60. 92.
 ἀσωτία 12.
 ἀταξία 332. 334. 336.
 ἀτμία 134. 316. 396. 418. **426**.
 Αὐγουστος 386.
 αὐτεξούσιον 490.
 ἀφθαρσία 442.
 ἀφροσύνη 456.
 Ἄχαρ 336. 338. 340. **342**.
 Ἄχῳρ 342.

B

Βάαλ 464.
 Βαβυλῶν 464.
 βάπτισμα 338.
 βασιλεία τῶν οὐρανῶν 38. 108. 110. 122.
 180. 244. 268. 284. 288. 318. 344.
 βασιλεὺς δικαιοσύνης 500.
 βασιλεὺς εἰρήνης 500.
 βασιλεὺς Σαλήμ 500.
 βασκανία 190. 192. 196. 276. 316.
 Βηρσαβεὲ 416.
 βλάβη 482.
 βλακεία 314.
 βλασφημία 332. 460. 462. **482. 504**.
 βωμὸς 108.

Γ

Γαβριήλ 430.
 Γαί 340.
 Γαῖος 386.
 γαλακτοτροφία 66. 72.
 Γαλάται 222.
 γαλήνη 270.
 γάμος 36. 38. 64. 194. 370. **388. 390**.
 392.
 γαστριμαργία 460.
 γέεννα 122. 334. 476. 520.
 Γελβουὲ 228.
 γέλως 316.
 γνῶσις Θεοῦ 450. 452.
 Γολιάθ 210. 214. 252.

Δ

Δαθὰν 416. 418.
 δαίμων 58. 156. 166. 250. 254. 326. 366.
 372. 398. 416. 512.
 Δανιήλ 216. 352. 464.
 Δαυιδ 50. 52. 54. 76. 102. 104. 166. 182.
 184. 188. 190. 192. 194. 198. 202.
 206. 208. 210. 212. 214. 218. 220.
 232. 240. 242. 244. 252. 254. 256.
 263. 264. 266. 276. 362. 416.
 δέησις 112.
 δεσμοκτήριον 110.
 δηνάρια ἑκατὸν 182. 184.
 διαβολή 60. 92. 222.
 διάβολος 54. 92. 106. 214. 260. 366. 372.

394. 396. 466. 476. 482. 512.
δικαιοσύνη 104. 116. 134. 150. 156. 216.
248. 270. 288. 300. 318. 336. 368.
394. 412. 486. 494. 500. 512. 514.
δικαιοσύνης θώραξ 512.
δόλος γάμου 194.
δόξα 16. 38. 64. 84. 86. 96. 98. 100. 104.
112. 134. 156. 180. 230. 264. 268.
318. 328. 344. 358. 380. 428. 440.
456. 494. 520.
δόξα (άνθρώπου) 298. 300. 308. 316.
410.
δόξα Θεοῦ 432. 450.
δόξα τοῦ οἴκου 278. 298. 300. 308.
δοξολογία 304. 320. 322. 326. 328. 332.
334. 344. 440. 444.
δοξολογία ἀγγελικὴ 324.
δουλεία 32. 252. 456. 462. 466.
δύναμις Θεοῦ 16.
δυσσαληρία 42.
- E
- Ἑβραῖος, -οἱ 402.
ἐγκράτεια 222. 518.
Ἑζεκίας 110.β
εἰδωλολατρία 86. 338.
εἰρήνη 38β. 62. 156. 300. 442. 452. 454.
466. 468. 474. 500.
Ἑλλάς 30.
ἐλεημοσύνη 94. 176. 178. 180. 182. 282.
290. 294. 302. 304. 308. 310. 314.
318. 364. 366. 460. 462.
ἐλευθερία 28. 50. 174. 252. 284. 400.
456. 464. 466. 518.
Ἑλισσαῖος 172.
Ἑλκανά 28. 68. 80.
Ἑλλην, -ες 14. 292. 356. 386.
ἐλπὶς 80. 118. 140. 232. 268. 476. 492.
512. 514. 518.
Ἑλωῖ 30. 46.
ἐξομολόγησις 108. 236. 324. 512.
ἐνέργεια 150.
ἐπαγγελία 138.
ἐπαινος, -οἱ 478.
ἐπιβουλή 12. 228. 244. 262. 264. 272.
452. 470.
ἐπιείκεια 40. 56. 78. 84. 172. 182. 190.
214. 246. 258. 262. 290. 300. 308.
414. 418.
ἐπιθυμία 82. 92. 234. 236. 238. 286. 346.
360. 368. 370. 374. 376. 424. 496.
500.- ἐπιθυμία ἄτοπος 12. 62.- ἐπι-
θυμία μίξεως 164.- ἐπιθυμία νεω-
τεριστικὴ 94.- ἐπιθυμία χρημάτων
274.
ἐπιμέλεια 36.
ἐπιμιξία 374.
ἐπιτίμησις 88. 94. 416.
ἔρις 332.
ἔρωσ 12. 36. 164. 186. 292.
ἔρωσ πλεονεξίας 310.
εὐγένεια 272. 298. 384. 442.
εὐγνωμοσύνη 78.
εὐδοκίμησις 52. 322.
εὐετηρία 466.
εὐεργεσία 78. 166. 186. 188. 192. 220.
224. 226. 256. 258. 262. 264. 426.
εὐημερία 138.
εὐθυμία 118. 252. 304. 322.
εὐλάβεια 32. 52. 54. 60. 68. 72. 94. 106.
116. 234. 324. 328. 330. 390.
εὐλογία 80. 116. 150.
εὐμορφία 416.
εὐποιΐα 282.
εὐσέβεια 176. 306. 360. 363. 410. 516.
εὐσπλαγχνία 148. 180.
Εὐστάθιος 474.
εὐσχημοσύνη 298.
εὐταξία 12. 320. 244. 448.
εὐτέλεια 274.
εὐφημία 190. 220. 302.
εὐφροσύνη 70. 82. 94. 322. 328. 330.
442. 474.
εὐχαριστία 58. 78. 96. 322.
εὐχεσθαι ἀρχομένους ἀρίστου καὶ λήγο-
ντας 40.
εὐχή 30. 40. 44. 46. 48. 58. 78. 80. 94. 96.
106. 108. 110. 116. 118. 120. 180.
252. 300. 308. 366.
ἐχθρα 188. 192. 196. 228. 246. 252. 260.
- Z
- ζάλη 258. 496.
Ζαχαρίας 404.

ζῆλος 94. 168. 308.— ζῆλος θεῖος 180.
ζωὴ αἰώνιος 484.
ζώνη τῆς ἀληθείας 156.

Η

ἡδονὴ 10. 12. 44. 74. 94. 114. 116. 128.
130. 132. 134. 208. 212. 238. 304.
328. 330. 432. 442. 476.
Ἡλεί, ἱερεὺς, 30. 44. 48.
Ἡλίας 160. 162. 168. 170. 172.
ἡμερότης 310.
Ἡρώδης 384.
Ἡσαΐας 346. 350. 372. 382. 388. 408.
500.
ἡσυχία 12. 380.

Θ

θάνατος 100. 162. 186. 216. 244. 252.
318. 394. 458. 460. 514.
θεογνωσία 14. 20.
θεοσέβεια 74.
θλίψις 24. 122. 168. 174. 264.
θόρυβος 116. 118.
Θρᾶξ 446. 448.
θρῆνος, —οι 262.
θυμηδία 322.
θυμίαμα 408.— θυμίαμα εὐώδες 332.
θυμὸς 42. 44. 92. 94. 194. 198. 208. 212.
214. 216. 218. 220. 240. 250. 258.
260. 370. 402. 412. 418. 486. 496.
512. 514.
θυσία 76. 214. 236. 242. 332. 506.
θυσία δι' αἵματος 506.
θυσιαστήριον 108. 214. 408. 434.

Ι

Ἰακώβ 102.
Ἰασούβ 388.
Ἰεζεκιήλ 366.
ἱερεῖον 108. 214.
Ἰερεμίας 88. 486.
Ἰεριχὼ 338. 340.
Ἰερουσαλήμ 214. 338. 424. 490.
ἱερωσύνη 362. 398. 400. 402. 404. 410.
412. 418.
Ἰησοῦς Ναυῆ 254. 342.
ἰκετηρία 68. 412.

Ἰνδός, —οι 98. 446. 448.

Ἰορδάνης 338.

Ἰουδαία 166.

Ἰουδαῖος, —οι 80. 82. 108. 150. 152. 154.
156. 160. 162. 166. 169. 186. 354.
362. 386. 404. 464. 466. 484. 486.
490. 506.

Ἰούδας, πατριάρχης, 88. 192. 356. 488.

ἵπποδρομία 92. 332. 442.

Ἰσαάκ 102. 138. 140. 142. 144. 146. 288.
388.

ἰσηγορία 448.

ἰσονομία 310. 318.

ἰσότης 448.

Ἰσραὴλ 62. 150. 152. 192. 264. 336. 340.
342.

Ἰωάννης, Βαπτιστής, 384. 504.

Ἰώβ 54. 276. 280. 286. 392. 456. 470.

Ἰωνάθαν 192. 228.

Ἰωνᾶς 510.

Ἰωσήφ 166. 392. 464. 470.

Κ

καθαρισμός 318.

Κάϊν 402.

κακία 22. 62. 76. 94. 96. 164. 174. 210.
222. 248. 258. 262. 264. 274. 282.
284. 308. 312. 364. 372. 378. 392.
410. 454. 466. 468. 470. 476. 484.
512. 516. 518. 520.

κακουργία 200. 482.

καλλωπισμὸς 116.

κόλασις 38. 100. 108. 162. 164. 178. 210.
334. 434. 476. 514.

καρτερία 44. 474.

κατάγνωσις 92. 368.

καταδίκη 42. 434.

κατάπληξις 328.

κατάρα 52. 150. 154. 438.

καταφρόνησις 326. 336.

κατηγορία 120. 316.

κενοδοξία 254. 302.

κέρας 96. 100. 120.

κέρδος 182.

κηδεμονία 180. 186. 220. 222. 322. 438.

κήρυγμα 164. 510.

κίνδυνος 100. 132. 166. 176. 186. 190.

192. 194. 196. 202. 212. 252. 276. μῦθος 292.
 370. 472.
 Κλαύδιος 386.
 κόλασις ἀθάνατος 318.
 Κορέ 400. 416. 418.
 κοσμιότης 308.
 κρίσις μέλλουσα 226. 268.
 Κωνσταντινούπολις 304.
- Λ
- Λάζαρος 294. 456. 458.
 λατρεία 16. 108. 516.
 λέπρα 362. 402. 420.
 ληστεία 520.
 ληστής 310.
 λιμός 114. 116. 168. 172. 174. 180. 462. 468.
 λειδορία 34. 52. 54. 56. 120. 248. 258. 260. 470.
 λουτρὸν παλιγγενεσίας 318.
 λύπη 26. 34. 144. 190. 460.
 Λῶτ 164.
- Μ
- μαγγανεία 234.
 Μακκαβαῖος, -οἱ 390.
 Μαμβρή δρυς
 μανία 52. 192. 410. 504.
 Μαρία 506.
 ματαιότης 396.
 Μαῦρος, -οἱ 446. 448.
 μεγαλοψυχία 56. 104. 160. 172. 224.
 μέθεξις 344.
 μέθη 12. 36. 56. 58. 60. 62. 78. 288. 442.
 μέθη ἀσχημοσύνης μήτηρ 14.
 Μελχισεδέκ 496. 498. 500. 504. 506.
 Μελχισεδεκῖται 504.
 μετάνοια 92. 236. 294. 434. 436. 440. 460. 508. 510. 516. 520.
 μικροψυχία 456.
 μίμησις 180.
 μισοξενία 162.
 μῖσος 292.
 μοιχεία 38. 52. 234. 236. 368. 468.
 μοιχὸς 246.
 μνήμη νηστείας 10.
 μνησικακία 184.
- μυσταγωγία 110.
 μυστήριον 116. 140. 142. 236. 332. 350. 446.
 Μαῦσις 48. 54. 150. 152. 156. 166. 174. 256. 336. 338. 388. 402. 516.
- Ν
- Ναβουχοδονόσορ 486.
 νηστεία 10. 12. 14. 300. 364. 466. 434. 510. 518. 520.
 Νικόδημος 502. 504.
 Νινευίτης, -αἱ 466. 508. 510. 512. 514. 516. 518.
 νόμος 76.
 νοθεσία 70. 88. 120.
 Νῶε 516.
- Ο
- ὀδύνη 32. 34. 42. 62. 68. 70. 88β. 94. 130. 438.
 Ὁζίας 346. 350. 358. 360. 362. 364. 368. 382. 388. 392. 394. 396. 400. 404. 406. 408. 420. 422. 426.
 οἰκονομία 296.
 ὀλιγοψυχία 174.
 ὀλιγωρία 22. 82. 88. 96. 478. 494.
 ὀλοκάρπωσις 140. 142. 146. 148.
 ὁμοίωσις 274. 484.
 ὁμόνοια 38. 290.
 ὄνειδος 40. 56. 92. 114. 120. 240.
 ὄργη 54. 82. 172. 182. 184. 198. 202. 214. 216. 222. 250. 252. 254. 258. 260. 266. 338. 340. 388. 406. 408. 418. 422. 496. 512. 514. 518.
 ὄρκος 14. 182. 322.
 ὄρφανία 230.
 Οὐρίας 506.
- Π
- πάθημα, -τα 122.
 πάθος, -ῆ 12. 18. 106. 190. 196. 200. 218. 260. 264. -πάθη ἄλογα 82.
 παιδοποιΐα 130.
 παιδοτροφία 22. 24. 32. 68. 178.
 παλιγγενεσίας λουτρὸν 318.
 πανωλεθρία 226.

- παραινέσεις 54. 88. 94. 120. 182. 380. 382.
 παρακαταθήκη 78.
 παράκλησις 70.
 παραμυθία 68. 110. 230. 240. 294. 378.
 παρανόμημα 272.
 παρανομία 76. 164. 232. 336. 342. 400. 458. 462.
 παραπληξία 258.
 παράπτωμα 368. 378.
 παρθενία 42. 158. 370. 392.
 Παρθένος 502. 506.
 παροΐνια 58. 62. 78.
 παρουσία νηστείας 10.
 παρρησία 28. 30. 38. 40. 62. 92. 120. 158. 166. 170. 220. 268. 318. 328. 336. 352. 400. 412. 414. 424. 440. 500.
 Παῦλος 22. 24. 46. 66. 68. 86. 96. 102. 110. 122. 124. 156. 160. 168. 170. 210. 222. 256. 292. 368. 372. 390. 418. 430. 438. 452. 458. 460. 470. 472. 476. 492. 496. 498. 500.
 πειρασμός, -οί 106. 470. 494.
 πενία 116. 124. 126. 134. 174. 178. 180. 196. 240. 94. 426. 454. 456. 458. 462. 482.
 Πεντηκοστή 94. 114. 118.
 περιφάνεια 98. 100. 138. 384.
 Πέτρος 390. 476. 492. 494.
 πίστις 24. 26. 40. 62. 66. 70. 80. 136. 138. 140. 442. 452. 482. 492. 502.- πίστις ὀρθή 308.- πίστεως ἀσπίς 512.
 πλάνη 16. 518.
 πλάνη ἑλληνική 14.
 πλεονεξία 86. 248. 280. 290. 310. 316. 318. 448. 460. 462. 466. 468.
 πλημμέλημα 222. 246. 248.
 πλούσιος 286. 294.
 πλοῦτος 104. 114. 124. 128. 130. 178. 196. 280. 284. 302. 306. 312. 354. 454. 456. 458. 460. 482.- πλοῦτος ἀνθρώπου 302.- πλοῦτος οἰκίας 302.
 πόθος 28. 30. 94. 102.
 πολυπαιδία 130.
 πονηρία 20. 22. 52. 60. 96. 164. 178. 192. 206. 210. 216. 220. 240. 258. 262. 264. 372. 374. 424. 508. 518. 520.
 πόθος 296.
 πορνεία 36. 236. 238. 274. 388. 392. 466. 468. 506.
 πόρνη 310. 338. 394.
 πόρνος 246.
 πράοτης 56. 60. 62. 184. 194. 214. 258. 300. 308. 412.
 πράυτης 290.
 προαίρεσις 22. 24. 96. 138. 162. 242. 256. 258. 274. 282. 348. 364. 374. 492.- προαίρεσις νήφουσα 108.
 πρόθεσις 488.
 προθυμία 48. 104. 118. 136. 270. 288. 294. 366. 382. 390. 442. 478.
 πρόνοια Θεοῦ 10. 22. 24. 26. 28. 36. 80. 114. 116. 124. 126. 236. 368.
 προσευχή 46. 82. 512. 518.
 προσδοκία 370.
 προσκύνησις 344.
 προφητεία 180. 356. 404. 406. 422.
 πρωτότοκος 152. 154. 156. 338.
 πτωχεία 178. 304.
- P
- Ραάβ 338.
 Ρεβέκκα 438.
 ραθυμία 18. 82. 90. 94. 106. 234. 366. 378. 418. 472. 476. 478. 484. 488. 494.
 Ρωμαῖος, -οί 382.
 Ρωμανός, μάρτυς, 474.
- Σ
- Σαβαώθ 30. 46. 254. 338.
 σάκκος 510. 512. 514. 518.
 Σαμουὴλ 40. 66. 72.
 Σαοὺλ 52. 54. 166. 182. 186. 188. 190. 192. 194. 196. 198. 202. 206. 208. 210. 212. 214. 218. 220. 224. 228. 232. 240. 244. 250. 252. 254. 256. 258. 262. 264.
 Σαρεφθά 158. 162. 168. 172.
 Σαρουΐα 52.

Σάρρα 138. 140. 146. 148. 288. 290. 296.

392.

Σατᾶν 170.

Σατανᾶς 492.

Σαυρομάτης, -αι 446.

Σεμεεὶ 50. 54.

σεμνότης 36. 84. 238.

Σεραφεῖμ 350. 352. 388. 424. 426. 428.

432. 434. 438. 440.

Σηλῶμ 28. 58. 76.

Σιδῶν 158. 162. 168.

Σίμων (Πέτρος) 492.

Σιῶν 464.

σκοτοδινία 496.

σκότος 14.

Σκύθης 446. 448.

Σκυθία 98.

σκώμματα 332. 420.

Σόδομα 382. 384.

Σοδομίτης, -αι 164. 516.

Σολομών 336. 358. 362. 368. 372. 412.

460. 506.

σοφία Θεοῦ 16. 450.

σποδὸς 510.

σταυρὸς 110. 148. 154. 386.

στείρωσις 58.

στενοχωρία 168. 176. 180.

συγγένεια 160.

συγγνώμη 54. 104. 114. 124. 136. 180.

184. 268. 294. 310. 324. 326. 334.

370. 484. 516.

συγκατάβασις 322. 352. 438.

συκοφαντία 222. 470.

συμβουλή 120.

συμπάθεια 72. 78. 166. 252. 260.

συμφορὰ 26. 30. 32. 36. 40. 50. 56. 60.

62. 78. 164. 168. 172. 20. 276. 414.

416. 420. 488.

συνήθεια πονηρὰ 94.

συνουσία 304.

σφαγή 262.

Σωσάννα 392.

σωτηρία 24. 120. 166. 180. 192. 198.

200. 228. 260. 264. 284. 326. 344.

386. 392. 394. 410. 414. 436. 460.

476. 494. 510. 512. 520.

σωφροσύνη 18. 24. 36. 64. 84. 236. 290.

308. 366. 462. 512. 518.

Τ

ταλαιπωρία 114. 228. 376. 468.

τάλαντα μύρια 184.

ταπεινοφροσύνη 18. 182. 194. 300. 304.

310. 360. 394. 406.

ταπεινώσις 32. 46. 52.

ταραχή 12. 116. 118.

τεκνογονία 22. 24. 30.

τεκνοφονία 140.

τελλώνης 246. 250. 394.

Τεσσαρακοστή 12.

Τιβέριος 386.

τιμή 38. 64. 230. 256. 268. 344. 358. 380.

412. 428. 440. 456.

Τιμόθεος 372. 458. 482.

τιμωρία 152. 162. 164. 172. 172. 178.

200. 226. 244. 294. 334. 340. 368.

402. 418. 420. 426. 434. 466. 476.

486. 490. 514. 518.

τρυφή 12. 128. 130. 196. 318. 510.

τύπος 154.

τύφος 254. 310.

Υ

ὕβρις 34. 56. 88. 132. 168. 190. 236. 332.

344. 390.

ὑδροποσία 128.

ὑπακοή 138. 382. 442.

ὑπερηφάνια 372. 374. 394. 464. 510.

ὑπεροψία 310.

ὑπομονή 56. 280. 386. 474. 482.

ὑπόνοια 56.

Φ

Φαραὼ 152. 156. 288. 516.

φαντασία βιωτική 84.

Φαρισαῖος, -οὶ 248. 394. 396. 436. 488.

φειδῶ 222. 244.

Φενάνα 28.

φθόνος 190. 276. 280. 306. 316.

φθορὰ 442.

φιλανθρωπία 38. 42. 64. 86. 112. 134.

146. 156. 160. 180. 208. 230. 268.

318. 344. 378. 380. 402. 406. 416.

420. 424. 434. 436. 486. 488. 494.

510. 514.

- φιλαργυρία 160. 270. 310.
 φιλαυτία 246.
 φιλία γονέων 10.
 Φίλιππος 392.
 φιλοθεΐα 140.
 φιλονεικία 142. 254. 332. 332. 474.
 φιλοξενία 140. 166. 172. 174. 176. 286.
 288. 290. 296. 298.
 φιλοπτωχεία 280.
 φιλοσοφία 24. 26. 34. 40. 42. 48. 52. 60.
 104. 134. 140. 162. 170. 172. 184.
 186. 198. 202. 204. 206. 212. 214.
 218. 222. 230. 240. 242. 256. 258.
 266. 280. 290. 294. 296. 308. 462.
 484. 498. 500. 518.
 φιλοστοργία 114.
 φιλοτιμία 182. 294. 310. 316. 318.
 φιλοφροσύνη 162. 166. 172. 178. 180.
 286. 350.
 φιλοχρηματία 278.
 φλεγμονή 376.
 φόβος 194. 202. 258. 402.
 φόβος 62. 132. 162. 324. 326. 328. 334.
 370. 390.
 φόβος Θεοῦ 44. 292. 234. 390. 410.
 φρόνημα 108. 110. 272. 380.
 φρόνημα ἀδούλωτον 400.
- φροντίς βιωτική 106. 270. 272. 452.
 φύσις ἀναμάρτητος 512.
 φῶς ἀληθείας 14.
- X
- χαρὰ 328. 474.
 χάρισμα, -τα 320.- χάρισματα *ἰαμάτων*
 66.
 Χαρμεῖ 340.
 Χερουβείμ 352. 424.
 χήρα 158. 160. 162. 166. 168. 170. 172.
 176. 178. 316. 480.
 χηρεία 176. 480. 482.
 χλευασία 420.
 χρήμα, -τα 272.
 χρηστότης 418. 516.
- Ψ
- ψευδοπροφήτης, -αι 466. 468.
 ψεῦδος 222.
 ψυχαγωγία 238.
- Ω
- ὀμότης 168. 170. 180. 312. 314. 460.
 ὀφέλεια 332. 334.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5-8
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	10-521
ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΝΑΝ, ΟΜΙΛΙΕΣ Α'-Ε'	10-135
ΟΜΙΛΙΑ Α'	10-39
ΟΜΙΛΙΑ Β'	40-65
ΟΜΙΛΙΑ Γ'	66-87
ΟΜΙΛΙΑ Δ'	88-113
ΟΜΙΛΙΑ Ε'	114-135
ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟΝ ΑΒΡΑΑΜ	136-157
ΕΙΣ ΤΟΝ ΗΛΙΑΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΧΗΡΑΝ	158-181
ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΑΒΙΔ ΚΑΙ ΤΟΝ ΣΑΟΥΛ, ΟΜΙΛΙΕΣ Α'-Γ'	182-269
ΟΜΙΛΙΑ Α'	182-209
ΟΜΙΛΙΑ Β'	210-231
ΟΜΙΛΙΑ Γ'	232-269
ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΔΑΒΙΔ ΤΟ ΛΕΓΟΝ, «ΜΗ ΦΟΒΟΥ ΟΤΑΝ ΠΛΟΥΤΗΣΗι ΑΝΘΡΩΠΟΣ ...», ΟΜΙΛΙΕΣ Α'-Β'	270-319
ΟΜΙΛΙΑ Α'	270-303
ΟΜΙΛΙΑ Β'	304-319
ΕΙΣ ΤΟ «ΕΙΔΟΝ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΚΑΘΗΜΕΝΟΝ ΕΠΙ ΘΡΟΝΟΥ ΥΨΗΛΟΥ ΚΑΙ ΕΠΗΡΜΕΝΟΥ», ΟΜΙΛΙΕΣ Α'-ΣΤ'	320-439
ΟΜΙΛΙΑ Α'	319-345
ΟΜΙΛΙΑ Β'	346-359
ΟΜΙΛΙΑ Γ'	360-381
ΟΜΙΛΙΑ Δ'	382-407
ΟΜΙΛΙΑ Ε'	408-423
ΟΜΙΛΙΑ ΣΤ'	424-439
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΦΗΤΙΚΗΝ ΡΗΣΙΝ ΤΗΝ ΛΕΓΟΥΣΑΝ, «ΕΓΩ ΚΥΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΣ ΕΠΟΙΗΣΑ ΦΩΣ ΚΑΙ ΣΚΟΤΟΣ ...»	440-471
ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΙΕΡΕΜΙΟΥ, «ΚΥΡΙΕ, ΟΥΧΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Η ΟΔΟΣ ΑΥΤΟΥ ΟΥΔΕ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΠΟΡΕΥΣΕΤΑΙ ΚΑΙ ΚΑΤΟΡΘΩΣΕΙ ΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑΝ ΑΥΤΟΥ»	472-493
ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ	494-507
ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΝΟΙΑΝ ΤΩΝ ΝΙΝΕΥΙΤΩΝ	508-521
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	523-535
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	523-527
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	528-535

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Α'. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

- Τόμος 1ος *Ἐπιστολές.*
» 2ος *Ἐπιστολές.*
» 3ος *Ἐπιστολές.*
» 4ος *Ὁμιλίες στήν Ἐξαήμερο.*
» 5ος *Ὁμιλίες σέ Ψαλμούς.*
» 6ος *Ὁμιλίες ἠθικές καί πρακτικές.*
» 7ος *Ὁμιλίες δογματικές, περιστατικές, ἐγκωμιαστικές, παιδ/κές.*
» 8ος *Ἀσκητικά Α' (᾽Ὅροι κατὰ πλάτος).*
» 9ος *Ἀσκητικά Β' (᾽Ὅροι κατ' ἐπιτομήν).*
» 10ος *Δογματικά ἔργα.*

Β'. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

- Τόμος 1ος *Ἀπολογητικά (Κατὰ εἰδώλων, Περί ἐναθρωπήσεως).*
» 2ος *Δογματικά Α' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α'-Β').*
» 3ος *Δογματικά Β' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ'-Δ').*
» 4ος *Δογματικά Γ'.*
» 5ος *Ἑρμηνευτικά Α'.*
» 6ος *Ἑρμηνευτικά Β' (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).*
» 7ος *Ἑρμηνευτικά Γ' (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).*
» 8ος *Ἱστορικοδογματικά Α'.*
» 9ος *Ἱστορικοδογματικά Β'.*
» 10ος *Ἱστορικοδογματικά Γ'.*
» 11ος *Ἀσκητικά (Βίος Μ. Ἀντωνίου ...).*
» 12ος *Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα ἔργα.*

Γ'. ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

- Τόμος 1ος *Προσωπικές σχέσεις καί Ἐκκλησιαστική Διακονία Α'.*
» 2ος *Προσωπικές σχέσεις καί Ἐκκλησιαστική Διακονία Β'.*
» 3ος *Ἀπολογητικά ἔργα.*
» 4ος *Δογματικά ἔργα.*
» 5ος *Ὁμιλίες.*
» 6ος *Ἐγκωμιαστικοὶ καί Ἐπιτάφιοι Λόγοι.*
» 7ος *Ἐπιστολές.*
» 8ος *Ὁ Χριστός πάσχων καί Ἔπη δογματικά.*
» 9ος *Ἔπη Ἠθικά.*
» 10ος *Ἔπη Ἱστορικά.*
» 11ος *Ἔπη εἰς Ἐτέρους. - Ἐπιγράμματα.*

Δ' ΑΠΑΝΤΑ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

- Τόμος 1ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α' - Γ').
 » 2ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ' - ΣΤ').
 » 3ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ' - Ι').
 » 4ος Τριακονταετηρικὸς στὸ Μ. Κων/ντῖνο.— Στὸ Βίο Μ. Κων/ντίνου.
 Λόγος Μ. Κωνσταντίνου στὸ Σύλλογο τῶν ἁγίων.

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

- Τόμος 1ος Δογματικά Α' (Ἐκδόσεις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως).

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

- Τόμος 1ος Διάλογος Παλλαδίου.— Περὶ ἀσαφείας τῶν προφητειῶν.— Σύνοψις
 Παλαιᾶς Διαθήκης.
 » 2ος Ὀμιλίαι στὴ Γένεση (Α' - ΚΓ').
 » 3ος Ὀμιλίαι στὴ Γένεση (ΚΔ' - ΜΑ').
 » 4ος Ὀμιλίαι στὴ Γένεση (ΜΒ' - ΞΔ').
 » 5ος α) Ὀμιλίαι στὴ Γένεσι (Γ' - ΙΒ'). β) Στὸς Ψαλμοὺς (ΜΑ' - ΜΓ').
 » 6ος Ὀμιλίαι στὸς Ψαλμοὺς (ΜΔ' - ΡΚΓ').
 » 7ος α) Ὀμιλίαι στὸς Ψαλμοὺς (ΡΚΔ' - ΡΝ').
 β) Ὀμιλίαι στὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Σαούλ.
 » 8ος α) Ὀμιλίαι στὴ Γένεσι (Α' - Θ).— β) Ὑπόμνημα στὸν Ἡσαΐα.
 γ) Ὑπόμνημα στὸν Δανιήλ (Κεφ. Ι'-ΙΓ').
 » 8α' Ὀμιλίαι σὲ πρόσωπα καὶ ρητὰ τῆς Π. Διαθήκης.
 » 9ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὀμιλίαι Α'-Κ').
 » 10ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὀμιλίαι ΚΑ'-ΜΗ').
 » 11ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὀμιλίαι ΜΘ'-ΟΕ').
 » 12ος α) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὀμιλίαι ΟΣΤ'-ΛΑ').
 β) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὀμιλίαι Α'-Δ').
 » 13ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὀμιλίαι Ε'-ΛΑ').
 » 13α' Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὀμιλίαι ΛΒ'-ΝΔ').
 » 14ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὀμιλίαι ΝΕ'-ΠΗ').
 » 15ος Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὀμιλίαι Α'-ΚΓ').
 » 16α' Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὀμιλίαι ΚΔ'-ΜΔ').
 » 16β' α) Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὀμιλίαι ΜΕ'-Ν').
 β) Στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὀμιλίαι Α'-Ι').
 » 17ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὀμιλίαι ΙΑ'-ΛΓ').
 » 18ος Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὀμιλίαι Α'-ΚΑ').
 » 18α' Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὀμιλίαι ΚΒ'-ΜΑ').
 » 19ος Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὀμιλίαι Α'-ΚΔ').
 » 20ος α) Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὀμιλίαι ΚΕ'-Α')
 β) Στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὀμιλίαι Α'-ΙΑ').

- » 21ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. IB'-KA')
β) Στὴν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλ. A'-IB').
- » 22ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλίες IG'-IE').
β) Στὴν Πρὸς Κολοσσαεῖς, καὶ γ) στὴν Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α'.
- » 23ος α) Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Θεσσαλονικεῖς (Ὁμιλίες A'-E').
β) Στὴν Α' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλίες A'-IH').
β) Στὴ Β' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλίες A'-I).
- » 24ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Τίτον (Ὁμιλίες A'-S'), β) στὴν Πρὸς
Φιλήμονα (Ὁμιλ. A'-Γ'), γ) στὴν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλ. A'-IE').
- » 25ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλίες IS'-AA'),
β) Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον, (Ὁμιλίες A'-Z).
- » 26ος Ὁμιλίες Ἠθικὲς - Ἀγιογραφικὲς.
- » 27ος Ὁμιλίες Ἀγιογραφικὲς - Ἑρμηνευτικὲς.
- » 28ος Ποιμαντικὰ καὶ Ἀσκητικὰ Α'.
- » 29ος Ἀσκητικὰ Β'.
- » 30ος Ὁμιλίες Κατηχητικὲς - Ἠθικὲς.
- » 31ος Ὁμιλίες κατηχητικὲς καὶ ἠθικὲς Β'· - Ὁμιλ. Περιστατικὲς Α'.
- » 32ος Ὁμιλίες Περιστατικὲς Β'.
- » 33ος Ὁμιλίες Περιστατικὲς Γ'.
- » 34ος Ὁμιλίες Περιστατικὲς Δ': α) Πρὸς Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας.
β. Πρὸς Ἰουδαίους, γ) Περὶ εἰμαρμένης καὶ προνοίας, καὶ
δ) Εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν.
- » 35ος Ὁμιλίες δογματικὲς.
- » 36ος α) Ὁμιλίες ἐορταστικὲς, β) Ὁμιλίες ἐγκωμιαστικὲς Α'.
- » 37ος α) Ὁμιλίες Ἐγκωμιαστικὲς Β'. β) Ἐπιστολὲς πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα
(A'-IZ') καὶ Βίος τῆς ὀσίας Ὀλυμπιάδος.
- » 38ος α) Ἐπιστολὲς Πρὸς Ἰννοκέντιο, β) Ἐπιστολὲς IH'-PMB'.

Ζ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

- Τόμος 1ος Δογματικὰ Α' α) Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες, β) Κατὰ εἰμαρ-
μένης, γ) Διάλογος περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως, καὶ δ) Λόγος
Κατηχητικὸς Μέγας.
- » 2ος Δογματικὰ Β' (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικοὶ Λόγοι Α'-Β').
 - » 3ος Δογματικὰ Γ' α) Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικὸς Λόγος Γ'. β) Λό-
γος ἀντιρρητικὸς πρὸς τὴν Εὐνομίου ἔκθεσιν.
 - » 4ος Λόγοι Δογματικοί.
 - » 5ος Ἑρμηνευτικὰ Α' (α) Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου. β) Ἀπολο-
γητικὸς περὶ τῆς Ἐξαήμερου. γ) Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γε-
νέσεως (Ὁμιλίες Α-Γ).
 - » 6ος Ἑρμηνευτικὰ Β' (α) Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν Ψαλμῶν. β) Εἰς τὸν
δὸν Ψαλμὸν. γ) Περὶ τῆς ὀγδόης. δ) Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν.

- » 7ος Ἐρμηνευτικά Γ', Ἐξήγησις στὰ Ἄσματα.
- » 8ος α) Ἐρμηνευτικά - Δογματικά ἔργα Δ'. β) Ἀσκητικά Α'.
- » 9ος α) Ἀσκητικά Β'. β) Λόγοι Ἐγκωμιαστικοί.
- » 10ος α) Ὀμιλίαι δογματικῆς, β) ἠθικῆς, γ) ἑορταστικῆς.
- » 11ος α) Ὀμιλίαι ἐγκωμιαστικῆς, β) Ὀμιλίαι ἐπιτάφιαις.

Η' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Βίος Γρηγορίου Παλαμά ὑπὸ Φιλοθέου Κοκκίνου.

- Τόμος 1ος α) Λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. β) Ἐπιστολὲς πρὸς Ἀκινδύνον Α', Β', Γ'. γ) Ἐπιστολὲς πρὸς Βαρλαάμ Α', Β'.
- » 2ος Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζοντων Λόγοι Α' - Γ'.
 - » 3ος Πραγματεῖαι δογματικῆς καὶ ὁμολογιακῆς.
 - » 4ος Ἐπιστολῆς.
 - » 5ος Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Α' - Γ').
 - » 6ος Κατὰ Ἀκινδύνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Δ' - Ζ').
 - » 7ος Ὑπὸ ἔκδοσιν.
 - » 8ος Ὑπὸ ἔκδοσιν.
 - » 9ος Ὀμιλίαι Α' - Κ'.
 - » 10ος Ὀμιλίαι ΚΑ' - ΜΒ'.
 - » 11ος Ὀμιλίαι ΜΒ' - ΞΓ'.

Θ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

- Τόμος 1ος Ἀποφθέγματα Γερόντων.
- » 2ος Τὸ Λειμωνάριον.
 - » 3ος Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θεῶν ὀνομάτων, Περὶ οὐρανίου ἱεραρχίας, Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, Περὶ μυστικῆς θεολογίας, Ἐπιστολῆς.
 - » 4ος Θεοδωρήτου Κύρρου, Φιλόθεος Ἱστορία ἢ Ἀσκητικὴ Πολιτεία.
 - » 5ος Κυρίλλου Σκυθοπολίτου, Βίος ἁγίων.
 - » 7ος Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, 50 Πνευματικῆς Ὀμιλίαις.
 - » 9ος Διαδόχου Φωτικῆς, Κεφάλαια Γνωστικά, Λόγος στὴ Ἀνάληψη, Ὁράσεις, Ἐρωταποκρίσεις.- Ἰωάννου Καρπαθίου, Κεφάλαια Παρακλητικά 100.
 - » 10Α Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (Α' - ΣΚΘ').
 - » 10Β Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (ΣΑ' - ΦΚΒ').
 - » 10Γ Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (ΦΚΓ' - ΩΜ').

- » 12ος Ἀββᾶ Ἡσαΐα, *Λόγοι Ἀσκητικοὶ* - Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, *Κεφάλαια ὠφέλιμα* - Ἀββᾶ Δωροθέου, *Πραγματεῖες καὶ Ἐπιστολές*.
- » 14ος Μαζίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Μυσταγωγία* - Τὰ 400 *Κεφάλαια Περὶ Ἀγάπης* - *Λόγος Ἀσκητικὸς* - Τὰ 200 *Κεφάλαια Περὶ Θεολογίας*.
- » 19Α Συμεὼν τοῦ Ν. Θεολόγου, *Βίος Συμεῶν ὑπὸ Νικήτα Στηθάτου, Κεφάλαια* - *Εὐχαριστίες* - *Διάλογος μετὰ Σχολαστικοῦ*.
- » 19Β Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Βίβλος τῶν Θεολογικῶν Λόγων* (*Λόγοι Α'-Γ'*) - *Βίβλος τῶν Ἠθικῶν Λόγων* (*Λόγοι Α'-Σ'*)
- » 19Γ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Α')* *Βίβλος τῶν Ἠθικῶν Λόγων* (*Λόγοι Ζ'-ΙΕ'*) - *Β')* *Κατηχητικοὶ Λόγοι* (*Λόγοι Α'-Ζ'*).
- » 19Δ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Κατηχητικοὶ Λόγοι* (*Η'-ΛΔ'*).
- » 19Ε Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Ῥῦμοι* (*Α'-ΚΖ'*).
- » 19Σ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Ῥῦμοι* (*ΚΗ'-ΝΗ'*).
- » 22ος Νικολάου Καβάσιλα, *Ἐρμηνεῖα στὴ Θεία Λειτουργία* - *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς*.

Ι' ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΙΑ' ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ

- Τόμος 1ος Ἰουστίνου, *Ἀπολογίαι Α' καὶ Β'* - *Λόγος Περὶ Ἀναστάσεως, - Διάλογος Πρὸς Τρύφωνα*.
- » 2ος Τατιανοῦ, (*Πρὸς Ἑλληνας*).- Ἀθηναγόρου, (*Πρεσβεία Χριστιανῶν καὶ Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν*).- Θεοφίλου Ἀντιοχείας, (*Πρὸς Αὐτόλυκον Βιβλία Α-Γ*).- Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον.

ΛΟΙΠΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

- Τόμος 1ος *Ψαλμοὶ τοῦ Προφητᾶνακτα Δαυὶδ* (*Α'-ΟΑ'*), σὲ κείμενο, ἀντίστοιχη ποιητικὴ ἀπόδοση, ἔκτενὴ μετάφραση καὶ διδάγματα.
- X. ΒΟΥΛΓΑΡΗ, *Ῥπόμνημα στὴν Α' καὶ Β' Πέτρου*, τόμοι δύο.

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – Τηλ. 200 621 – Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση Όφσετ: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΝΟΥ
Κατσιμίδου 30 – Τηλ. 928 592 – Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Άφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανά 17 – Τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη